Ex Libris
Dr. David Jeselsohn

מספרי דוד יסלזון

JB 930.2

Norris

א

ואלה | ואלין

י'כתי' שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים
כ"ח נ' י' נ' י' מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ
נ' בָּאוּ׃ ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי
וִיהוּדָה

שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ
לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גְּבַר וֶאֱנָשׁ
בֵּיתֵיהּ עָלוּ׃ ב רְאוּבֵן
שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה׃ ג
יששכר

בעל | יונתן בן עוזיאל | הטורים

ואלה שמות

ואלה ואלין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גְּבַר עִם אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ עָלוּ׃ ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה׃ ג יששכר

שמות בני ישרא' הבאים

ר"ת שני"ם שאף כשהיו בשניהם שמות בני ישראל

רשב"ם

(א) ואלה שמות: מפני שהוצרך לפרש ולומר ובני ישראל פרו וישרצו וגו' הוצרך לכפול ולומר בבואם למצרים לא היו אלא שבעים

רש"י

ואלה שמות בני ישראל: אף על פי שמנאן בחייהן בשמות' חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן

אבן עזרא

ואלה טעם הו"יו בעבור שהזכיר בסוף הספר הראשון כי ראה יוסף לבניו בני שלשים הזכיר כי אחיו בדרך היו מעטים ופרו ורבו ומלת אלה גם בחסרון הה"א מוה לזכרים ולנקבו' וכתי' כי את כל התועבות האל ואחריו מכל התועבות האלה לאנשים האל אלה יולדו להרפה מה אעשה לאלה וככה מלת לז השונמית הלז הנער הלז ובעבור היות מלת אלה מלעיל היה הה"א נוסף כה"א לילה כאלה מצרים ושם לשון זכר ורבים שמות כי הכתי"ו כולל סימן רבים ורבות כמו מקומות ואבות גם המ"ם ככה סימן הזכרים והנקבות כמו נשים ופילגשים ויש שמות שימצאו במ"ם גם בתי"ו כמו נפשים נפשות לבבות גם לבבים על לבבהן: ה"א מצרימה תחת מלת אל כמו נלכה דותינ' ותבא אותי ירושלימה: את יעקב: עם יעקב כמו כרת יי' את אברם: איש וביתו: יוצא חלציו ואין בית בכל המקרא אשה וככה בעד איש וביתו באו כי לא היו נשי השבטים במספר השבעים ואל יקשה בעיניך וכפר בעדו ובעד ביתו כי פשוטו בית אביו כי שלשה וידויין היו ועזר הכהן שהיא אשתו

נ׳ וחד | ויהודה : ג יששכר זבולן
רפס׳ וחנלן | ובנימן : ד דן ונפתלי גד
פ׳ יחדלסין | ואשר : ה ויהי כל־נפש
יצאי ירך־יעקב שבעים נפש
ויוסף היה במצרים : ו
נ׳ · נ׳ | וימת יוסף וכל־אחיו וכל
ד׳ ומ״ל | הדור ההוא : ז ובני
נ׳ | ישראל פרו וישרצו
י | וירבו ויעצמו במאד מאד
פ׳ | ותמלא הארץ אתם : פ
נ׳ | ח ויקם מלך־חדש על־
נ׳ | מצרים אשר לא־ידע את־יוסף :
ט ויאמר אל־עמו
הנה

אונקלוס

יששכר זבולן ובנימין : ד
דן ונפתלי גד ואשר : ה
והוה כל נפשתא נפקי ירכא
דיעקב שבעין נפשן ויוסף
דהוה במצרים : ו ומית
יוסף וכל אחוהי וכל דרא
ההוא : ז ובני ישראל נפישו
ואיתילדו וסגיאו ותקיפו
לחדא לחדא ואתמליאת
ארעא מנהון : ח וקם
מלכא חדתא על מצרים
דלא מקיים גזירת יוסף : ט
ואמר

תולדת אהרן

ובני ישר׳ נרכות ז סולקת

ויקם מלך עו וכין כנ משם יא

אשר לא פרותין פס

ויאמר אל משה פס

רשב״ם

שבעים · ואחר מות דור ההוא פרו וישרצו · ויקם מלך חדש ונתחכם עליהם למעטם הועיל לו :
(ו) וכל הדור ההוא · שבעים נפש : (ז) פרו · בהריון · וישרצו לילד . שלא יכלה הרחם : שבכל מקום קטנים קרויים שרץ על הארץ · וירבו גדלו ונעשו הקטנים גדולים ולא מתו בקטנותם · ויעצמו שלא מתו אנשים · אלא היו הרבו ועצמו במאד

רש״י

שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא (ישעיה מ׳) : (ה) ויוסף היה במצרים · והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים · אלא להודיעך צדקתו של יוסף · הוא יוסף הרועה את צאן אביו · הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו : (ז) וישרצו · שהיו יולדות ששה בכרס אחד : (ח) ויקם מלך חדש · רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו : אשר לא ידע · עשה עצמו כאלו לא ידעו כ״נ רא״ס : הבה נתחכמה · כל

הבא

אבן עזרא

אשתו בכח בעדו והיא נכללת עמו כי האיש ואשתו הוא האדם : (ב) ראובן · כל שוא נע כזי״ן וזבולן נהכנס עליו אחת מאותיות בוכ״ל וראוי להיות האות המשרת בשוא נע והנה אין יכולת בלשון לקרוא שני שואין נעים על כן שמו חירק תחת האות המשרת כי אם היה בי״ת האות המשרת הנכנס עליו יאמרו בזבולון ואם כ״ף או למ״ד כזבולן לזבולן ואם וי״ו יאמרו שורק תחת חירק כאלו הוי״ו בקריאת אל״ף כמו וזבולן כי המלה תראה כקריאת אל״ף או זבולן ואם היה האות הראשון יו״ד כמו יהודה שהיו״ד מאותיות הנעלמים יעלימוהו כמו נעלם ביהודה כיהודה ליהודה נחשון כי עתה היו״ד הוא נעלם ואינו נזכר ונדגם בשפה גם ככה עם וי״ו ויהודה והנה נכתבו השבטים הנה כסדר תולדותם
(ג) יששכר · בעבור התחברות שני שינ״ין חסרו האחד מהמבטא כדרך מהנצרים שיקרא מהצרים ואין שי״ן כמוה במקרא ומנהג העברים בהתחבר וי״ו עם אחד מאותיות השפה שהם במ״ף חבירי הוי״ו יכתו אל״ף נוסף בקריאה וינקדו הוי״ו בשורק כמו ופרו ורבו ומלאו בתי מצרים וככה ובנימן בעבור היות בנימין בן הגברת הזכירו לפני בני השפחות : (ד) דן · בעבור התחבר השמות הם על שנה

דרכים

לא שינו שמותם בשביל ג' דברי' נגאלו ממצרים בשביל שלא שינו את שמותם וכו' ונ"כ ואלה זאו מוסף על ענין דמת יוסף ואלה שמות

ג יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִין : ד דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר : ה וַהֲוָה סְכוּם
כָּל נַפְשָׁתָא נַפְקֵי יַרְכָא דְיַעֲקֹב שׁוּבְעִין נַפְשָׁתָא עִם יוֹסֵף וּבְנוֹי דַהֲוָה
בְמִצְרָיִם : ו וּמִית יוֹסֵף וּבָתְרֵיהּ מִיתוּ כָּל אֲחוֹהִי וְכָל דָּרָא הַהוּא :
ז וּבְנוֹי דְיִשְׂרָאֵל נְפִישׁוּ וְאִיתְיְלִידוּ וּסְגוּ וְאַתְקִיפוּ לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת
אַרְעָא מִנְּהוֹן : ח וְקָם מְלִיךְ חֲדַת
כְּמִין שֵׁירוּיָא עַל מִצְרַיִם דְּלָא חַכִּים
יַת יוֹסֵף וְלָא הַלִיךְ בְּנִימוּסוֹי : ט
וַאֲמַר לְעַמֵּיהּ הָא עַמָּא בֵּית
יִשְׂרָאֵל סַגִּיאִין וְתַקִּפִין יַתִּיר מִינַן :

ירושלמי

וְקָם מַלְכָּא בְּשֵׁירוּי עַל מִצְרַיִם
דְּלָא חַכִּים יַת יוֹסֵף וְלָא הַלִּיךְ
בְּנִימוּסוֹי :

ארום

איתון

שזה להם שלא ישנו שמותם . ואמר להם אף על פי ששינו שמו צפנת פענח את שם אל תשנו שמותיכם ישרא' הבאי' ר"ת וסופי תיבו' מילה

אבן עזרא

דרכים וכולם נכונים . האחד כמו עילם ואשור וארפכשד . והשני בנפך ארגמן ברקמה ובוץ . השלישי אודם פטדה וברקת . הרביעי דן ונפתלי גד ואשר . החמישי מר ואהלות קניעות . הששי אדם שת אנוש : (ה) ויהי . מלת ימי היתה ראויה להיות כמו ירד המשא עליו ובעבור היות הה"א מן הגרון פתחו במלת יהי היו"ד הראשונה בקמץ קטן יחי והיה ראוי להיות היו"ד האחרון בשו"א נח כראה כמו הבי"ת במלת ירד והיה ראוי להיות יחי רק יכבד על הלשון על כן העלימוהו ונקוד הה"א בחרק על כן לו יהי כי הוא אמר ויהי ובעבור שידברו במלה הזאת הרבה תמיד השיבו הטעם מלרע והניעו היו"ד בשוא יהי כן יי' על כן אין בבנין הקל פעל שיהיה האות המשרת בשוא רק זאת הגזרה וגזרת ויחי יעקב והיה זה כי השתי' האותיות שלו שרש מאלה השתי גזרות ויחי ויהי השתי האותיות הם מאותיות הנוח והם יו"ד ה"א היה חיה ובעבור כי אלה שתי האותיות הם מאותיות הנוח פעמי' שאינם נראים בסוף המלה בא האות המשרת שהוא היו"ד עליהם בשוא ולא כן בכל הגזרות בבנין הקל : יוצאי ירך . רמז לקרוב אליו אבר המוליד כמו להסך את רגליו כי שמ"ם ותשע היו אף יעקב יחשב בראשונה על כן כתוב בתחלה את יעקב כמו שאמרנו למעלה ופרשה הראשונה ויגש אליו כתוב יעקב ובניו והנה עם יעקב היו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש והעד בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה כי נפש היתה ליעקב ויוסף שהיה במצרים במספר הוא ושני בניו : (ו) וימת . אב ובנו שתי דורות והעד שחיה איוב אחרי שנותו מאה וארבעים שנה והוא ראה ל' דורות וקדמונינו ז"ל אמרו עשרה דורות מאדם ועד נח ומנח עד אברהם עשרה ואין יוספר שנות אלה כאלה : וטעם וימת יוסף כי מת בגדולתו גם אחיו לא ראו ימי הרעה . וטעם וכל הדור ההוא על המצרים כי יזכיר אשר לא ידע את יוסף : (ז) ובני ישראל פרו . הולידו כעץ יתן פריו : וישרצו . כמו ישרצו המים רק הראשון מהפעלי' העומדים בעצמם כמו הלך ישב עמד שכב והשני מהיוצאי' תלוים בדבר אחר כמו אכל שמר שכר אבל את הלחם שמר את הדבר שכר את החמור אלו נקראים פועל יוצא והנה ישרצו המים מהפעלי' היוצאי' וזה השני וישרצו מהפעלים העומדים והנה זו הגזרה כגזרה שב פעם עומד כמו ושב וקבצך ופעם יוצא כמו ושב יי' אלהיך את שבותך אולי מלת וישרצו רמז שילדו נשיהם תאומים ויותר ואני ראיתי ד' בנים שילדה אשה אחת והרופאים נותנים טעם עד שבעה יגיעו בבטן אחת : וירבו . שלא היו מתים כדרך עם רב : ויעצמו . שהיו בעלי עצם תקיפין . ומלת במאד מאד שלא היו יכולין להיות יותר ובי"ת במאד כמו בי"ת ויסעו בראשונה כי כתוב ראשונה יסעו : ותמלא הארץ . ארץ גושן היא : רעמסס . בשוא נח תחת העי"ן כי הראשון שתחת העי"ן שהוא דבק עם הרי"ש יקרא נח והשני תחת מ"ם יקרא נע כי הוא כמו תחלת נע השפה : (ח) ויקם מלך חדש . פירושו כמשמעו בלא תוספת שלא היה מזרע המלוכה על כן כתיב ויקם כמו כי הקים בני את עבדי : (ט) ויאמר אל עמו . המצריים : הנה עם . מלת עם איננה סמוכה רק בני ישראל פירוש ותוספת באור כמו אביה אשר אביה אשר התהלכו אבותי

לפניו

הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם
ג׳ מִמֶּנּוּ׃ י הָבָה נִתְחַכְּמָה
ב׳ לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה
ג׳ ג׳ מלחמ׳ ומ׳ קרין מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־
ב׳ שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־
הָאָרֶץ׃ יא וַיָּשִׂימוּ עָלָיו
ד׳ י״ב וחסר שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ
תמר ג׳ מ״ז בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת
ד׳ וחסר לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־
ב׳ רפי רַעַמְסֵס׃ יב וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ
ב׳ י״ג וחסר אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ
מִפְּנֵי

אהרן וַאֲמַר לְעַמֵּיהּ הָא עַמָּא בְּנֵי
הבה יִשְׂרָאֵל סַגַּן וְתַקִּיפִין מִנַּנָא׃
קוסס ס״פ י הָבוּ נִתְחַכַּם לְהוֹן דִּלְמָא
יִסְגוּן וִיהֵי אֲרֵי יְעָרְעִנָּנָא קְרָב
וְיִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל סָנְאַנָא
וישימו ס״פ וִיגִיחוּן בָּנָא קְרָב וְיִסְקוּן מִן
אַרְעָא׃ יא וּמַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן
שִׁלְטוֹנִין מַבְאֲשִׁין בְּדִיל
לְעַנּוֹאֵיהוֹן בְּפֻלְחָנְהוֹן וּבְנוֹ
קִרְוֵי בֵּית אוֹצְרָא לְפַרְעֹה יָת
וכאשר ס״פ פִּיתוֹם וְיָת רַעַמְסֵס׃ יב
וּכְמָא דִּמְעַנַּן לְהוֹן כֵּן סָגַן וְכֵן
תַּקְפִין וְעָקַת לְמִצְרָאֵי מִן
קֳדָם

רשב״ם

במאד מאד על שנתמלא׳ הארץ אותם׃ וכן והמלאים מלא׳ כבוד ה׳׳ כמו מילאם׃ וכן ושוליו מלאים את ההיכל כמו ממלאים את ההיכל׃ (י) נתחכמה לו שלא ירבה׃ שאם ירבה והיה כי תקראנה מלחמה משנאינו׃ כמו ילדיו ליתר תשלחנה׃ מצינו לשון יחיד אצל רבים׃ כי תקראנה כי תארענה׃ כמו מקראי קודש׃ מארע קודשא לשון מאורע ונלחם בנו ועלה מן הארץ לשוב אל ארץ אבותיכם ולא טוב לנו לאבד עבדינו וקרא לי׳ מלכותא קשיעא׃ (יא) מסים׃ מן הכפולים הוא מסס׃ כמו פתות אותה פתים׃ מן פתת׃ מסכנות אוצרות׃ כמו אל הסוכן הלז לשבנא אשר על הבית׃ (יב) כן ירבה׃ כמו כן

רשי

הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך׃ נתחכמה לו׳ לעם נתחכמה מה לעשו׳ לו ור״ד נתחכם למושיע׳ של ישרא׳ לדונם במי׳ שכבר נשבע שלא יביא מבול לעול׳ (והם לא הבינו שעל כל העול׳ אינו מביא אבל הוא מביא על אומה אחת ברש״י ישן)׃ ועלה מן הארץ׃ על כרחנו׳ ור״ד כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשוה׃ (יא) עליו׳ על העם׃ מסים׳ לשון מס שרים שגובין מהם המס׳ ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה׃ למען ענותו בסבלות׳ של מצרי׳׃ ערי מסכנות כתרגומו׳ וכן לך בא אל הסוכן הלז גזבר הממונה על האוצרות׃ את פיתום ואת רעמסס׳ שלא היו ראויות מתחלה לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר׃ (יב) וכאשר יענו אותו׳ בכל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הק״בה להרבות ולהפריץ׳
כן

אבן עזרא

לפניו אברהם ויצחק׃ ממנו׳ כל ממנו בספרי אנשי מזרח סימן לרבים הנו״ן רפה כמשפט להפריש בינו ובין נומנו כנה שהוא סימן לשון יחיד שאיננו נמצא בפני המדבר שהוא דגוש כמשפט וכל ספרי מערב שניהן דגושים בין שהוא סימן לשון יחיד ובין שהוא סימן לשון רבים והיה כן כי ממנו לשון יחיד דגוש כפך המכתב כי מלת אני רפה וכן מלת נחני יי׳ והנה מלת מן כפול׳ ונדגש הנ׳ ונמצא לחסרון הנו״ן שאחר כאלו הי׳ ממנני כי הנ״ון הראשונה נתבלע עם אות המ״ם כאילו הוא מן נו״ן כי לסימן המדב׳ אם כן יהיה איש ממנו שהוא לשון רבים כאילו הוא ממננו׳ וטעם נו״ן ממנו דגוש להתבלע הה״א בחסרון כי יאמר מן ישמור ישמרו אשר יקראו אויב ירדפו והוא המעט כי הרב ישמרהו רק ישמרהו דרך קצר׳
כמו

י איתון כדון נתיעט עליהון בהלין דינין נזער יתהון קדם עד לא יסגון
ויהוי ארום יארע יתן סדרי קרבא ויתוספון לחוד הינון על סנאינן
וישיצון יתנא ולא ישיירון מינן נאוף
לא חרומן בתר כדין יפקון להון מן
ארעא: יא ושוון עליהון רברבנין
מפלחנין מן בגלל למצערא יתהון
בשעבידהון ובניין קירוין תליין
לשום בית אוצרוי דפרעה ית טאנים וית פילוסין: יב והיכמא דמעניין
להון היכדין הוון סגן והיכדין הוון תקפין ואית יעקו מצראי בחייהון מן
קדם

ירושלמי

ויקטלון יתן ויסקון להון
בשלם מן ארעא:
ית טנים וית פילוסין:

את יעקב איש: ק"ת בג"ת לומר לך בשביל שבת ומילה שמרו במצרים נגאלו: הפסוק מתחיל בוא"ו ומסיים בוא"ו כנגד י"ב שבטים. משל

לנגד פלטין כיגמול אשל וכפל וחזר ונכנס כשנים עיודי' וכפל בשלשה יצחודי' וכפל מם עשה כנאו כשני' עשר יצחודי' ועמד. כך אברהם ויצחק יצא

אבן עזרא

כמו והכהו עושה יולאכה שפוא כמו והכה הוא והכו ככה ופעמים יוסיפו הכו"ן ישחרונני ולא
ימלאונני תברכני כפשך כמו תברכנני וזבח תודה יכבדנני יסובבנהו יבונכהו יברכהו ופעמים יבלעו
הה"א בנו"ן ולא ישמרנהו בעליו: (י) הבה· הכה את אשתי לשון זכר והוא הנכון כמו לכה נא עמנו
ולנקבה הבי המטפחת לכי ובאי ובעבור שידברו במלות האלה הרבה יאמרו הבה כרדה ולנקבה הבה
נא אבוא אליך כמו לכה נשקה את אבינו יין: נתחכמה· נבקש דרך חכמה שלא ירבה: לו· בעבורו
כמו אמרי לי ידע כי כל הפעלים עוברים או עתידים עם הפועל בכתם פי' שם דבר הנגזר מן הפועל
שהוא חסר הוא כשמע מכח הפעלים כמו והכה ברכת נרך וברך לא אשיבנה והטעם וברך ברכה וכהם
ונרבה יועצים תקום והשלם יועצים עינה תקום וככה כי תקראנה קורות מלחמה: א"ר מרינוס כי
טעם ועלה מן הארץ כמו ועליכו ודבר ככה שלא יכשיל השטן פיהו ולפי דעתי אין צורך: (יא) מסים·
רבים והאחד מס כמו פתי' פת והם מפעלי הכפל· וטעם ענותו ליבש זרע הזכרים: מסכנות· אוצרו'
וכמוהו אל הסוכן ותהי למלך סוכנת שומרת האוצר ולא יודע לכל ושכבה בחיקך: רעמסס· בפתיחות
הע"ין ואיננו מקום ישר': (יב) וכאשר יענו אותו· אע"פ שהיה בענוי כן ירבה כימים אשר לא
עונה: יפרוץ· שעבר החוק בפריה ורביה כמו ופורץ גדר: (יג) ויעבידו· רעות רבות חדש עליהם
בראשונה לעשות מלאכתו וכאשר ראה שלא חסר רבותם נתן רשות למצרים ולפריהם להעבידם יותר
מחק העבדים וזהו בפרך והוא כדברי המתרגם ארמית ולומר בפיוט פרוכים איננו נכון כלל וכאשר
ראה שלא יועיל זה אז קרא למילדות שהן שרות על כל המילדות וצוה להרג כל הזכרים הילודים:
(יד) וימררו: ידוע הוא כי הת"יו סימן לנקבות על הרוב והמ"ם סימן לזכרים כמו מועדות ומועדים
ודרך חכמי ספרד כי בניני הפעלים שמורים ולא תחסר אות מן השרש ואיכם כן רק שמות דברים
יאמרו כאשר נמצאו כי יאיד מן מועדו מועד לא מועדה כאשר אמר החכם בעיניו כי אין מקום יאמר
מקומי' וממקומות מקומה אולי יפקח עיניו ויראה כי מן בכור יאמר בכורי' למכה מצרי' בבכוריהם
והנה ובכורות בקרך אם כן יהיה היחיד בכורה וככה לבנים לא יאמר לבן כי אם לבנה· וטעם בחומר
ובלבנים לבנו' בתים וגדרות גם לחרוש ולקצור ולזמור ולבצור וזה את כל עבודה בשדה ואחר כן כלל
את כל עבודתם לגרכיהם: אשר עבדו בהם· ישרתו בעבור שני' עבדו בהם בפרך וגזרת עבד בלא בי"ת
אחריה היא עבודת העבד וככה עבדתיך ואם אחריה בי"ת הוא על ב' דברים האחד בעבור כמו ויעבד
ישרא' באשה והשני לא תעבד בו בפרך כדרך אשר לא עובד בה וככה אשר לא יעבד בו כי כתוב והארץ
הנשמה תעבד ועל הדרך הזה כנושה כאשר נושה בו: (טז) ויאמר מלך מצרים למילדות· שרות היו
על כל המילדות כי אין ספק כי יותר מחמש מאות מילדות היו אלא אלו שתיהן שרות היו עליהן לתת
מס למלך מהשכר וככה ראיתי היום במקומו' רבו' והאם והבת היו בדרך קבלה כי נכון הוא: (טז)
ויאמר בילדכן את העבריות: כל שהוא מתספחת עבר יקרא עברי ועל אמונתו יקרא עברי על כן
אבי

ג' וחסר מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יג וַיַּעֲבִדוּ
מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ג בְּפָרֶךְ: יד וַיְמָרְרוּ אֶת־
חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר
וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה
ג' געי' אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ
בָהֶם בְּפָרֶךְ: טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
ציפ' וחד מ' ל' מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת
ג' נתרי לישנא אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם
ג הַשֵּׁנִית פּוּעָה: טז וַיֹּאמֶר
ג' מ' ל' בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת

וראיתן

קדם בני ישראל: יג ואפלחו מצראי ית בני ישראל בקשיו: יד ואמרו ית [חיי]הון בפולחנא קשיא בטינא ובליבני ובכל פולחנא בחקלא ית כל פולחנהון דאפלחו בהון בקשיו: טו ואמר מלכא דמצרים לחיתא יהודייתא דשום חדא שפרה ושום תניתא פועה: טז ואמר כד תהוין מולדן ית יהודיתא ותחזין על מתברא אם בר הוא תקטלן יתיה ואם

ברתא

אהרן | ויעבירו פס | וימררו את פס עג | ויאמר לך פס | ויאמר בילדכן פס

רשב"ם

כן הרבו מלפניהם: ויקוצו. בחייהם. כמו קצתי בחיי. וכן אשר אתה קץ מפני שני מלכיה: (יג) בפרך לשון שברון הוא. בתלמוד מפרכין באגוזים: (יד) ובכל עבודה בשדה חריש וקציר. את כל עבודתם. עם כל עבודתם. אשר עבדו בארץ שהם בתוך העיר בפרך: (טו) למילדת העבריות. למילדות שהם העבריות: (טז) על האבנים. על המשבר. כדאמרי' באו בנים עד משבר. גם בכלי יוצר

רש"י

כן ירבה. כן רבה וכן פרץ. ומדרשו רוח הקודש אומרת כן. אתם אומרי' פן ירבה ואני אומר כן ירבה: ויקוצו. קצו בחייהם. ור"ד כקוצים היו בעיניהם. (ויש מפרשים המצרים בעיני עצמם וק"ל): (יג) בפרך. בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו: (טו) למילדות. הוא לשון מולידות. אלא שיש לשון קל ויש לשו' כבד כמו שובר ומשבר דובר ומדב' כך מוליד ומילד: (טז) בילדכן. כמו בהולידכן:

שפרה. יוכבד. על שם שמשפרת את הולד: פועה. מרים. על שם שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה. פועה. לשון צעקה. כמו כיולדה אפעה: על האבנים. מושב האשה היולדת

אבן עזרא

אני כל בני עבר הבא מעבר הנהר עבר ענר והר משתי העברים : אמר בן קריש כי אל"ף אבנים נוסף מגזרת בנים והטעם המשבר כמו אי אפסים והנכון שהוא כמו באבנים והאל"ף שורש: והמתן אותו. בסתר שלא יודע הדבר כי תמם היה עושה. ומלת וחיה קשה מאד בדקדוק והיא זרה כי המשפט וחיתה כי ה"א השרש מן חיה יחליפוהו בתי"ו כמשפט בסמוכי' ולכל חית הארץ והיה כן בעבור שה"א והתי"ו קרובים במכתב ואין ביניהם לבד משך הנקדה שבתוך הה"א אבל לא במבטא כי הבדל יש ביניהן בשמות כי תחלה תקרא ה"א וכשתמשך הנקודה תקרא תי"ו וזה לאות כי הכת' שבידינו הוא כתב עברי והכלל כי מלת חי גם חיים בספק כי הסכימו חכמי הדקדו' כי וארפכשד חי מפעלי הכפל וכמוהו כי אם תם הכסף שהוא מן תמם וחיי כמו רבי' חיים ולפי דעתי כי זו הגזר' זרה ואם איננה כן ידאגו ממנה פעל עתיד כמו אחוג יחוג לחוג היה ראוי שיאמר אחוי יחוי לחוי או כמו סוב סובו ציון סבי עיר והנה לאות כי הכל מהפעלים בעלי הה"א באחרונה אחר שלא מצאנו מגזרת חי אחת מכל הגזרו' שהזכרנו הנה זאת לאות כי היא מהפעלים בעלי הה"א באחרונה כי

מצאנו

קדם בני ישראל: יג ושעבידו מצראי ית בני ישראל בקשיו: יד ואמררו
ית חייהון בפולחנא קשיא בטינא ובליבנין ובכל פולחנא באנפי ברא ית
כל פולחנהון הוון מפלחין בהון בקשיו: טו ואמר פרעה דמך הוה חמי
בחילמיה והא כל ארעא דמצרים קיימא בכף מודנא חדא וטליא בר
אימרתא בכף מודנא חדא והות כרעא כף מודנא מטליא בגווה מן יד
שדר וקרא לכל חרשי מצרים ותני להון ית חולמיה מן יד פתחון פומהון
ינים וימברם רישי חרשיא ואמרין
לפרעה ביר חד עתיד למהוי מתיליד
בכנישתהון דישראל דעל ידוי
עתידא למחרבא כל ארעא דמצרים
ובגין אתיעט פרעה מלכא דמצרים
לחייתא יחודייתא דשמא דחדא
שפרה היא יוכבר ושמא דתנייתא
פועה היא מרים ברתה: טז ואמר כד תהוויין מולדן ית יהודייתא
ותיסתכין

ירושלמי

ואמר מלכא דמצרים
לילדתא עיברייתא דשמה
דחדא שפרה והיא הות יוכבר
ושמה דתנייתא פועה היא
הות מרים:

אהם פעולת עדי״כ פנטים שלא היה בהם פעולת· וזהו וי העמודי׳ שה ז עמודי העולם • פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד שהם לסוכות הן ככנד שהם שהיו יולדו׳ בכרס אחד· ו׳ עמו עי״ן ועקומה אחר כשבעי׳ כפש ירדו פאן וככד

כתרגומתמנו הבה נתחכמה • הבה · עולה י״ב כלומר שנתחכם על י״ב שבטים • והיה כי תקראנה מלחמ׳ שתים ירא אולי יבאו עליו מלכי כנען למלחמה על הכסף שלקחו מהם· וכוסף שלשה נאם׳ הבא וכוסף גם הוא ואיכן וכוסף על כחלת

אבן עזרא

מלאכו שיאמ׳ אחיה נחיה יחיה תחיה כמו יאמר מן היה נהיה אהיה תהיה יהיה ואם כן הוא מגזרת
חיה כמו היה ואף על פי שמלאכו שיאמר וארפכשד חי בלשון עבר לא נחוש לכל זה אע״פ שידע׳ שהוא
מפעלי הכפל והוצרכתי לומ׳ככה בעבור שראיתי כן אין וי״ו בכל המקר׳ שהוא שרש בסוף המלה ואין
טעמ׳עלי מלת שלו כי הו״יו תחת ה״א כי אותיו׳אה״וי מתחלפו׳ זו בזו והעד שלו כל בוגדי בגד והוא
מן שלה והנה אפרש לך למה לא תבא וי״ו שורש בסוף המלה והיה זה בעבור כי הויו ישרת בסוף בעבו׳
יחיד שאיננו כמנא כמו עבדו ואמתו וסימן לשון רבי׳ פרו ורבו וגם יש וי״ו נוסף כמו בנו בעור ואילו
היה וי״ו שרש היה מתערב עם אחת מאלו השלשה ווי״ן שהזכרנו יחיד ורבים ונוסף ולא תדע המלה
גם ככה אומר לך באות יו״ד שלא תבא שורש באחרונ׳כי הוא סימן יחיד מדבר ידי גם ידי וסימן רבים
בסמוך ידי נשים רחמניות וסימן נקבה דעי וראי וי״ו היחס העברי או העבריה גם נוסף בפעלי׳
המגביהי להושיבי· גם בשמות בני אתונו גם באלות הטעם זולתי מכי אפרי׳ובעבור כל זה איננו ראוי
שיבא יו״ד שרש באחרונה פן תתערב לנו המלה עם אחת מכל אלה שהזכרנו על כן אמרתי כי מלת
וחיה זרה והיא כמו וחיתה ותהיה מהפעלי׳בעלי הה״א באחרונה כאשר פירשתי: (יז) ותיראן·
העלימו הא״לף בעבור שלא תתערב המלה עם גזרת ראה: ותחיין· בכל כאן יותר ממשפטן הראשון
כי מה צורך היה להאריך: (יח) ויקרא· הנכון בנות מות כי הפכתן מנותי ואין הפרש בין ותאמרנה
עבר כמו ותאכלנה הפרו׳ובין כשידבר עליהן לנכח עצמן בהנכס הוי״ו הפתוח וככה מדוע עשיתן
ותחיין: (יט) ותאמרנה· לא עברנו על מצותיך כי העבריות אינן כמצריו׳ כי כח חיים הרבה יש
להם· ובא היו״ד רפה מן כי חיות והוא הנכון כמו דוות רוות עלות עלי וכדגש יו״ד במלת חיים שהוא
תאר כמו ונתפשם חיים כיו״ד אלהי העבריים גם כן חיים שהוא שם דבר כמו עץ חיים וכמו ופטורי
ציצים: וילדו· נקבות פועל עבר כי שה הוא לזכרים טוו נבאו: (כ) וייטב· בעלי היו״ד בראשונה
פעם יעמד היו״ד כמו זו ופעם יחליפוהו בוי״ו כמו ויושב שם רעבים שהוא מן ישב כמו וייטב מן יטב
וזה הטוב הוא הנזכר אחר כן ויעש להם בתים כמו כי בית יעשה לך יי׳: (כא) ויהי כי יראו· בעבור
שלא יראו ממלך מצרים רק יראו מהשם וייטב אליהן ודע כי זו המלה איננה מהפעלים העומדים
ולא מן היוצאים כי הוא על דרך שיקבל האדם היראה מאחר על כן יראו מאת יי׳הוא הנכון ואחז

ב וראיתן על האבנים אם בן
נ״ נ׳ וחד חס׳ הוא והמתן אתו ואם בת הוא
נק׳ נת וחיה: יז ותיראן המילדת נ׳ וכ״כ
ה׳ את האלהים ולא עשו כאשר
ה׳ ד׳ מ״נ דבר אליהן מלך מצרים
ומ׳ חסר ותחיין את הילדים: יח
ב׳ ויקרא מלך מצרים למילדת
ל״ ב׳ ויאמר להן מדוע עשיתן
תוענה: ב׳ הדבר הזה ותחיין את
הילדים: יט ותאמרן
המילדות

ברתא היא תקיימינא: יז
אהרן ודחילא חיתא מן קדם יי ולא
אם כן הוא עבדא כמא דמליל עמהן
סס יב מלכא דמצרים וקיימא ית
ותראין בניא: יח וקרא מלכא
ססיא דמצרים לחיתא ואמר להן
מה דין עבדתין ית פתגמא
הדין וקיימתין ית בניא: יט
ואמרא חיתא לפרעה ארי
לא כנשיא מצריתא יהודייתא
ארי חכימן אינין עד לא עלת
ותאמרן לותהון
סס

רשב״ם

יוצר כת׳ בירמי׳ עושה מלאכה על אבנים: וחיה׳ טעמו למעלה׳ כמו מן ישב שנה׳ מן ארפכשד חי יאמר לנקבה חייה׳ אבל אילו חייה אלף שנים פעמיים טעמו למטה ולשון זכר מגזרת עשה עלה ראה: (יז) ותיראנה לשון ראה׳ אבל ותראנה בלא יו״ד לשון ראייה שברי יאמר ותראה: ותחיין׳ אין חילוק בין פעלו׳ לפעולתם: (יט) כי חיות הנה

רש״י

היולדת ובמקום אחר קוראו משבר׳ וכמוהו עושה מלאכה על האבנים׳ מושב כלי אומנות יוצר חרש: אם בן הוא וגו׳ לא היה מקפיד אלא על הזכרי׳ שראו אצטגניניו שעתיד להוליד בן המושיע אותם: וחיה׳ ותחיה: (יח) ותחיין את הילדים׳ מספקות להם מים ומזון׳ תרגום הראשון וקיימא והשני וקיימתון לפי שלשו׳ עברית לנקבות רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ולשון פעלתם׳ כגון ותאמרנה איש מצרי לשון עבר כמו ויאמרו לזכרי׳ ׳ ותדברנה בפיכם לשון דברתם כמו ותדברו לזכרים׳ וכן ותחללנה אותי אל עמי לשון עבר׳ חללתם כמו ותחללו לזכרים׳ (יט) כי חיות הנה׳ בקיאות כמילדות׳ תרגום מילדות חיתא׳ ור״ד הרי הן משולות לחיות השדה שאינן צריכו׳ מילדות׳ והיכן משולות לחיות׳ גור אריה׳ זאב יטרף׳ בכור שורו׳ אילה שלוחה

אבן עזרא

דרך קצרה לומר ירא את יי׳ על כן מלת נורא איננה בבנין נפעל כמו נולד נשבר ונלכא והמשכיל יבין: (כב) ויצו׳ כל יושב על כסא מלכו׳ מצרים יקרא בלשון מצרים פרעה והנה הכתו׳ לא הגיד שמו כפרעה נכה ככה שמו בלשון עמו וכן פרעה חפרע: הילוד׳ שם תאר כמו גבור שכור: (כג) וילך׳ בערים רבות היו ישראל ושנים כי רבים היו וכלם יקראו ארץ רעמסס אולי בעיר אחרת היתה זאת: בת לוי׳ בן ישראל והיא אחות אביו ולא לבד כגונה האומר כי תבואת השדה הנזרעת בשדה אחרת תנליא רק באותו שדה עצמו לא תנליא כראוי כי עקר אסור ערוה היה להיות ישראל קדושים: (ב) ותהר׳ אין ספק כמו שהזכרנו כי אהרן גדול בשני׳ ממשה וככה קבלו אבותינו שמועה היתה מרים וכתוב ותתצב אחותו מרחוק והנה ידענו כי תחלת קץ ד׳ מאות שנה היו מיום שנולד יצחק כי הוא לבדו יקרא זרע והנה בן ששים שנה הוליד את יעקב ויעקב הוליד את ראובן בן שמונים ושמש והיה ברדתו אל מצרים בן מאה ושלשים שנה הזכרנו עליהם שנים של יצחק עלו ק״צ והנה כשארו ר״י פוציא מהם ע׳ שנה שחיה יוסף אחרי כן והנה נשארו ק״מ ושנות לוי ברדתו אל מצרים מ״ג והנה חיה פ״ב שנה אחרי
יוסף

ותיסתכלן עלוי מתברא אין בר דכר הוא ותקטלון יתיה ואין ברתא נוקבא היא ותתקיים : יז ודחילא חייתא מן קדם יי ולא עבדו היכמא דמליל עמהון מלכא דמצרים וקיימא ית בנייא : יח וקרא מלכא דמצרים לחייתא ואמר להון למא דין עבדתין ית פתגמא הדין וקיימתין ית בנייא : יט ואמרן חייתא לפרעה ארום לא כנשיא מצריתא יהודיתא ארום זריזן וחכימן בדעתיהן הינין קדם עד לא תיתי לוותהון חייתא הינין תליין עיניהן בצלו מצלן ובעיין רחמין מן קדם אבוהן דבשמיא והוא שמע

ירושלמי

ארום חיין אינון עד לא ייתי לותהון ילדתי אינון מצלן קדם אבוהון דבשמיא והוא עני יתהון ואינון ילדן :

בקל

במט' הסוא יש מפור וכוסף עוד, שאמרו מכריס שינרשו אותנו מן הארץ ، וכוסף על כתלתי שיקחו כל הארץ ، והקב"ה אמר יש מפור את ס רוצי' לפזרס

ולמעטם ، וכוסף עוד שיוסיפו עליהם ככם אלף פעמים ענותו ב' במסור' הכא למען ענותו בסבלותם ، ואידך גבי אמנון ותאמר לומר לך מה התם בעינוי תשמיש ، אף כאן היו

אבן עזרא

יוסף והנה נשארו קי"א כי כתוב הוא וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ומתי מלך המלך החדש וכמה שנים בנו ערי מסכנות' והנה קרוב מלדת משה נגזר על הזכרים ובן זיטא אמר כל המספר דבר מעשה לא ישא פנים לנכבד להזכירו תחלה וכתוב ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחותם והנה היא קטנ' והנה זה המוכח בשנוירים שנח שם חם ויפת וכתיב ויולד נח ויפת הוא הגדול ועוד שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו והיא נקברה במערה קודם אברהם לא שנה ודע כי הנ"ון תמצא חסרה או מובלעת בדגשות בתחלת המפעל כנ"ון גש הלאה ויגש אליו ובאמצע כמו וגם אף עלה בישראל או ויחר אף והנה הנ"ון מובלעת באמצע על כן נדגש פ"א ויחר אפו ישוב אפך והנה נו"ן נתן במלת תתי כי הוא כמו תנתי כי תי"ו האחרון איננו שורש רק הוא כמו שבתי לבלתי לבלתי גם בסוף את מחלך טוב תתי אותה לך והנה בשמו' כי בת היתה ראויה להיות לשון נקבה כמו מן בן בנה והיא תתערב עם אשר בנה בית והנה החליפו הה"א בתי"ו כמו גבירה גברת עטרה עטרת פעם סמוך ופעם איננו סמוך כמו עטרת תפארת והנה חסרו הנ"ון להקל על הלשון ויאמרו בת ומלת רחל בתו כמלת אמת חסדו ואמתו והנה התי"ו לשון נקבה והנה הנ"ון מובלעת ולשון רבות אמונות ולא אמתות ולא אמתי' כמו בנות ולא בתות ולא בתים: ותהר לא הזכיר הכתו' לידת מרים ואהרן כי לא התחדש דבר בלדתם • ומלת טוב כאשר תמצא באים מלא דעת יתכן היותו בנשמה כמו טוב עם יי'. וטוב עם אנשים או טוב עין או בגוף או בצורה טוב תאר או מראה ובעבור שמצאנו בילד כי טוב הוא אין לפרשו כי אם בצורתו טוב מכל הילודים: שלשה ירחים • יש אומרי' כי בחדש השביעי מתחלת ההריון נולד גם זה דרש כי לא יוכלו המצרים לדעת מתי הרתה האשה ולפי דעתי כי הכתוב ספר החדשים שיכלה להצפינו כי אין כח באדם לראות באשה מתי תלד כי רחוק הוא שהוא נולד בחדש השביעי מתחלת ההריון כי הנולדים ככה הם קצרי קומה ויותר חיים ונכבדים הם הנולדים באחד עשר כי רובי הנולדים הם סמוכים לתשעה חדשים והיודע עת ההריון יכול לדעת עת הלידה והיודע עת הלידה יכול לדעת עת ההריון כי דבר מכוסה הוא לקדמונים וחמשה פעמים נסיתיו גם אני כי מקום מזל הלבנה ומעלתה ברגע ההריון היא מעלת מזל הצומח ברגע הלידה גם מעלה הצומחת רגע ההריון שם תהיה הלבנה רגע המולד והנה המעמד הקטן הם ר"נח ימים ושלים יום והאמצעי רע"ג והגדול שהוא הארוך ר"פז וחכמי המולדות יודו כן ואין טענה מהשבטי' כי להיותם על הסדר איננה ראיה כי הרבה כאלה בתורה על כן יתכן שרחל נתנה שפחתה ליעקב בלדת שמעון גם נולד יששכר קודם אשר ודינה בבטן אחת נולדה עם זבולון על כן מלת ואחר ילדה בת כמו ואחרי כן יצא אחיו שלא זכר ותהר לכל אחד גם לתקופת הימים שלם היו • ולא נדגש נד"י הצפינו כדגשות ק"וף אם יקרך עון לדבר בם לאות ובעבור היות הנ"די בשוא נע נרפא הפ"א

שהיה

הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא
כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־
חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן
הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ׃ כ וַיֵּיטֶב
אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת וַיִּרֶב הָעָם
וַיַּעַצְמוּ מְאֹד׃ כא וַיְהִי כִּי־
יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃ כב וַיְצַו
פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־
הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן׃

ב פ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי׃
ב וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא
ותצפנהו

מסרה: ג׳ ל׳ · ג׳ רפי׳ ג׳ · וחסר · ג׳ · ג׳ · ג׳ בליש׳ ירא׳ת בפלגים · ג׳ · ד׳ ג׳

אונקלוס:
לְוָתְהֶן חַיָּתָא וִילִידָן׃ כ
וְאוֹטֵיב יְיָ לְחַיָּתָא וּסְגִי עַמָּא
וּתְקִיפוּ לַחֲדָא׃ כא וַהֲוָה
כַּד דְּחִילָא חַיָּתָא מִן קֳדָם יְיָ
וַעֲבַד לְהֶן בָּתִּין׃ כב וּפַקֵּיד
פַּרְעֹה לְכָל עַמֵּיהּ לְמֵימַר כָּל
בְּרָא דְּיִתְיְלִיד לִיהוּדָאֵי
בְּנַהֲרָא תִּרְמוֹנֵהּ וְכָל בְּרַתָּא
תְּקַיְּמוּן׃ א וַאֲזַל גַּבְרָא
מִדְּבֵית לֵוִי וּנְסֵיב יָת בְּרַתָּא
דְלֵוִי

תולדה: אהרן · ויהי כי סס · ויצו פרעה סס יב · כל הבן סוטה יב · סנהדרין קא · וילך איש סוטה יב · נתרא קיט · ותהי האשה סוטה יב

רשב״ם

הנה · בריאות ופקחות וממהרות לילד: (כ)
ויעש להם בתים · שמרם פן ילכו לעבריות היולדו׳·
וגם ויצו פרעה לכל עמו לאמר · וכן אמר להם שכן
כל לאמר שבתורה כפל לשון של ויצו
או של ויקרא או של וידבר או של ויאמר כמו
שפירשתי באלה תולדות נח: (א) וילך איש מבית
לוי · הוא עמרם · ויקח את יוכבד בת לוי אשר ילדה
אותה ללוי במצרים · והרבה שנים לקחה מלפני
לידת משה שהרי אהרן בן שלש ושמונים ומשה בן
שמונים בדברם אל פרעה: (ב) ותהר האשה בעת
גזירת פרעה בהשליך הזכרים ליאור ותלד בן: ותרא
אותו כי טוב הוא ותצפנהו · המפרש לפי שראתהו
הטמינתהו · שקר הוא שכל הוולדות אמותן מרחמו׳
עליהן · א״כ צריך לפרש ותרא כמו וירא אלקים את
כל אשר עשה והנה טוב מאד · נסתכל והוכיח כל
מעשיו וכל פעולותיו שעשה אם יש לתקן שום דבר
בהם והנה כולם יפים ומתוקנים אף כאן לפי
שמשה נולד לסוף ששה חדשים כמו שמביאו בשמואל
שנולד לתקופת הימים · שני תקופו׳ ושני ימים ·
ולפיכך יכלה להצפינו · שלשה חדשים שהמצריי׳ היו
חוקרים למעוברות לסוף תשעה חדשים לכן
נסתכלה בו בשעת לידה אם הוא כפל ולא תטרת
בהשעתו וראתהו

רש״י

שלוחה · ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כוללן
ויברך אות׳ ועוד כתי׳ מה אמך לביאה (יחזקאל
יט): (כ) וייטב · הטיב להם · וזה חלוק
בתיבה שיסודה ב׳ אותיות ונתן לה וי״ו יו״ד
בראשה כשהיא באה לדבר לשון ויפעיל הוא
נקוד היו״ד בצירי שהוא קמץ קטן כגון
וייטב אלהים למילדות · (מיכה ב) וירב בבת
יהודה תאניה · וכן (ד״ה לו) ויגל את
השארית דנבוזר אדן הגלה את השארית
(שופטים טו) · ויפן זנב אל זנב הפנה הזנבות
זו לזו · כל אלו לשון הפעיל את אחרי׳ וכשהוא
מדבר בלשון ויפעל הוא נקוד היו״ד בחי״רק ·
כגון וייטב בעיניו לשון הוטב: וכן וירב העם
נתרבה העם: ויגל יהודה הגלה
יהודה · ויפן כה וכה הפנה לכאן ולכאן ולא
תשיבני וילך וישב וירד ויצא לפי שאין מגזרתן
של אלו שהרי הי״וד יסוד בהן ירד יצא ישב ילך
י״וד אות שליש׳ בו: וייטב אלהים למילדות:
מהו הטובה: (כא) ויעש להם בתים: בתי
כהונה ולויה ומלכות שקרוין בתים: ויבן את
בית ה׳ ואת בית המלך · כהונה ולויה מיוכבד:
ומלכו׳ ממרים כדאיתא במסכת סוטה: (כב)
לכל

יונתן בן עוזיאל

בְּקַל צְלוֹתְהֶן וּמִן יַד הִינִין מִתְעַנְיָין וִילְדָן וּפָרְקָן בְּשְׁלָם : כ וְאוֹטֵב יְיָ לְחַיְיתָא וּסְגוּ עַמָּא וּתְקִיפוּ לַחֲדָא : כא וַהֲוָה כַּד דְּחִילָא חַיְיתָא מִן קֳדָם יְיָ וְקָנוּ לְהֶן שׁוּם טַב לְדָרַיָּא וּבְנָא לְהֶין מֵימְרָא דַּיְיָ בֵּית מַלְכוּתָא וּבֵית כְּהוּנְתָּא רַבְּתָא : כב וְכַד חֲמָא פַּרְעֹה כְּדֵין פַּקִּיד לְכָל עַמֵּיהּ לְמֵימַר כָּל בִּיר דְּכַר דְּאִתְיְלִיד לִיהוּדָאֵי בְּנַהֲרָא תְּטַלְקוּנֵיהּ וְכָל בְּרַתָּא תְּקַיְּימוּן : א וַאֲזַל עַמְרָם גַּבְרָא דְּמִשֵּׁבֶט לֵוִי וְאוֹתִיב בְּכִילְתָּא וְגִינּוּנָא דְּהִילוּלָא יַת יוֹכֶבֶד אִינְתְּתֵיהּ דְּתָרִיךְ מִן קֳדָם גְּזֵירְתָא דְּפַרְעֹה וַהֲוָה בְּרַת מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין כַּד אַהַדְרָהּ לְוָותֵיהּ וְאִיתְעֲבִיד לָהּ נִיסָא וְהַדְרַת לְעַלִּימוּתָא כְּמָה דַּהֲוַת כַּד הִיא זְעֵירְתָא מִיקְרְיָא בְּרַת לֵוִי : ב וְאִתְעַבְּרַת אִיתְּתָא וִילֵידַת בִּיר בְּסוֹף שִׁיתָא יַרְחִין וַחֲמַת יָתֵיהּ אֲרוּם בַּר קַיָּימִי

ירושלמי

אֲרוּם דְּחִילָן יָלְדָתָא מִן קֳדָם יְיָ וְקַנְיָין לְהֵין שׁוּם טַב בְּגוֹ דָּרַיָּא וַעֲבָדוּ לְהוֹן בָּתִּים בֵּיתָא דִּלְוָיָא וּבֵיתָא דִּכְהוּנְתָּא רַבְּתָא : וַאֲזַל גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְּלֵוִי וּנְסִיב יַת יוֹכֶבֶד חֲבִיבְתֵיהּ לֵיהּ לְאִתָּא :

בעל הטורים

הענו אותם כדי למעטן מתשמיש לבטלה מפרי׳ ורביה רעמסס • ראשון ראשון מתרוסס • בפרך בפה רך שאמר להסכנו לכם עריס לשנת במחר חסר והו׳ אותיות ברמ״ח ברמ״ח איברים • וארבעה מיניעינויין בפסוק • וימררו את חייהם בעבוד׳ קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה • את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך • לכן היתה כל מכה ומכה של ד׳ מכות ולמ״ד של ה׳ מכות חשיב כמיוועבידו מצרים את בני ישראל בפרך : שפרה שנים במסו׳ מתרי׳ לישני ברוחו שמים שפרה אשר שם האחת שפרה • כי

רש״י

לכל עמו • אף עליהם גזר יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד המושיע ואין אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף על המצרים שנ׳ כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה : (א) ויקח את בת לוי : פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה (וחזר ולקחה וזהו וילך שהלך בעצת בתו שאמרה לו גזירתך קשה משל פרעה אם פרעה גזר על הזכרים ואתה ג״כ על הנקבות ברש״י ישן) והחזירה ועשה בה לקוחין שניים : ואף היא נהפכת להיות נערה • ובת ק״ל שנה היתה שנולדה בבואה למצרים בין החומות • ומאתים ועשר נשתהו שם • וכשיצאו היה משה בן פ׳ שנה • א״כ כשנתעברה ממנה היתה בת מאה ול׳ וקורא אותה בת לוי : (ב) כי טוב הוא • כשנולד

אבן עזרא

שהיה ראוי להדגש והוא שם הפועל מהבנין הכבד הנוסף ואין צורך לבקש למה לא נפתחו עוד אולי השכנות המצריות שמעו קולו כי לא היו לבדם דרים בארץ רעמסס וכתב ושאלה אשה משכנתה : ובאה מלת תיבת גומא מלעיל בעבור היות הניגון בתחלת מלת גומא : (ג) ותחמרה : כמה ה״א כה״א ויקרא לה נובח בשמו וזאת המלה נגזרת מן בחמר והוא טיט אדום מדבק ימצא בארץ ישראל וכמוהו באדו״ באדרו׳ חמר ובלשון ישמעאל יקר׳ ש׳ חמר ויוכבד עשתה כן כי אמרה אל אראה במות הילד אולי אחותו נתנבאה לעשו׳ כן ומחשבות השם עמקו ומי יוכל לעמוד בסודו ולו לבדו נתכנו עלילות אולי סבב השם זה שיגדל משה בבית המלכות להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים הלא תראה שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס והושיע בנות מדין מהרועים בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאנן מהמים שדלו ועוד דבר אחר כי אלו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו לא היו יראים ממנו כי יחשבוהו כאחד מהם : בסוף • כמו קנה וסוף קמלו והוא נמח מן היאור : (ד) ותתצב : מלה זרה כי שמו נח נעלם בין שתי התנו״ן תחת הי״וד ואמ׳ ר׳ משה הכהן כי תי״ו לרדת ולגשת נוסף בעבור חסרון הפ״א מן פעל והנה לדעת כי בעבור אות הגרון נפתח : ועתה החליפו התי״ו לה״א בחלם לדעה כמו אשר תנה הולך : (ה) ותרד • אמרו כה : לרחוץ • מנהג המצריים היה והזכיר

ג' וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים׃ ג
כ'· נ' וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ
נ"חס'· נ' ג' ואפ' ק' וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה
ג' בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־
הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת
ג' הַיְאֹר׃ ד וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ
נ'· נ' ו' ה' מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃
ה וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ
ונ"לים'· כ' עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת
ק' דמ' נלים' עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־
הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח
ג' אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ ו

ותפתח

אונקלוס

דְלֵוִי׃ ב וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר וַחֲזַת יָתֵיהּ אֲרֵי טָב הוּא וְאַטְמַרְתֵּיהּ תְּלָתָא יַרְחִין׃ ג וְלָא יְכֵילַת עוֹד לְאַטְמָרוּתֵיהּ וּנְסֵיבַת לֵיהּ תֵּבוּתָא דְגוֹמֶא וַחֲפַרְתַּהּ בְּחֵמָרָא וּבְזִפְתָּא וְשַׁוִּיאַת בַּהּ יַת רַבְיָא וְשַׁוִּיתַהּ בְּיַעְרָא עַל כֵּיף נַהְרָא׃ ד וְאִתְעַתַּדַת אֲחָתֵיהּ מֵרָחִיק לְמִדַּע מָה יִתְעֲבֵיד לֵיהּ׃ ה וּנְחָתַת בַּת פַּרְעֹה לְמִסְחֵי עַל נַהְרָא וְאוּלֵימָתְהָא מְהַלְּכָן עַל כֵּיף נַהְרָא וַחֲזַת יַת תֵּיבוּתָא בְּגוֹ

יערא

תולדות אהרן

ולא יכלה סוטה ס"ס
ותתצב מגילה י"ד סוטה ט
וי"א וי"ג
ותרד בת מגילה י"ג סוטה י"ב

רשב"ם

וראתהו כי טוב ויפה הוא כי נגמרו סימניו שערו וציפורניו כמו ששנינו ביבמות ולדעה שהוא בר קיימא ותצפנהו ג' ירחים עד סוף ט' ירחים שהוא זמן לידת רוב נשים וכשבאו לבודקה אמרה להם כבר הי' או השליכוהו המצריי' ליאור: (ג) בחמר. מבפנים ובזפת מבחוץ שלא יכנסו בו המים: ותשם בסוף אשר סמוך לשפ' היאר והטמינו יפה שהולכים על שפת היאר ולא יוכלו לראות התיבה. אבל הרוחץ בתוך הנהר יכלו לראות כי יוכבד לא נכנסה בנהר להצפינו מכל צדדיו היטב ולכך ראתהו בת פרעה שהית' רוחצת בתוך היאר אבל נערותיה שהיו הולכות על שפת לא יכלו לראותה: (ה) אמתה.

שפחתה

רש"י

כשנולד נתמלא הבית כלו אורה: (ג) ולא יכלה עוד הצפינו. שמנו לה המצריים מיום שהחזיר' והיא ילדתו לו' חדשים ויום א' שהיולד' לז' יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף ט': גמא. גמי בלשון משנה ובלע"ז יונ"קו רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה: בחמר ובזפת. זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת: ותשם בסוף. הוא לשון אגם רוזי"ל בלע"ז. ודומה לו קנה וסוף קמלו: (ה) לרחוץ על היאור. סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאר לרחוץ בו: על יד היאור. אצל היאר כמו ראו

חלקת

אבן עזרא

והזכיר דבר נערותיה שהולכות על מקום היאור כמו ויד תהיה לך בעבור שאלה אמתה והיא אחת הנערות לקחת התיבה כי בת המלך לא תכנס אל מקום הסוף כי במקום רחוק מן היבשה שומה התיבה שלא יגיע אליה כל עובר ועוד כי אין מדרך הדקדוק להיות זרועה כי המ"ם רפה ומ"ם אמה ארכו דגוש ועוד כי אמה ארכו מדה לא זרוע: ותפתח ותראהו. אחר שאמר ותראהו הוסיף לבאר כמו ובית דוד כאלהים כמלאך יי': והנה נער בוכה. היו איבריו גדולים כאילו הוא נער וראתהו מהול ובעבור יפיו חמלה עליו וזה טעם כי טוב הוא: ותאמר ותינק. בעלי היו"ד בראשונ' ים מתחלף היו"ד כמו מן ידע בוי"ו תודיע ויש שיושם נח נעלם בין האות המשר' והעי"ן תחת היו"ד ופעם נכתב ופעם לא נכתב ונכה ותניק לך את הילד: ותאמר לכי. כמו שפי וילך וישב: הילכי. כמו היניקי כי שנים

שרשים

דרך המילדת שפעמים שהולד כוצר את לוקחת המילדת שפופרת של קנה ומשימה תוקמיניו של הולד ומנפחת בו ומשיבה רוח לולד . וזהו ספרה לשון שפופרת .

ד"א למה נקראת שמה ספרה שמספרת את הולד . אף ברותו שמים ספרה שהקב"ה ספר השמי' על האבנים ב' במסורה ורואיתן על האבנים . ואיד ל בית

קְיוֹמֵי הוּא וְאַטְמַרְתֵּיהּ תְּלַת יַרְחִין דִּסְכוּמְהוֹן תִּשְׁעָא ׃ ג וְלָא הֲוָת אֶפְשַׁר לָהּ תּוּב לְאַטְמַרְתֵּיהּ דְּמִצְרָאֵי מַרְגְּשִׁין עֲלָהּ וּנְסִיבַת לֵיהּ תֵּיבוּתָא דְּטוּנֵס וַחֲפָהָא בְּחֵימָרָא וּבְזִיפְתָּא וְשַׁוְיַית בְּגַוָּהּ יַת טַלְיָא וְשַׁוִּיתֵיהּ בְּגוֹ נוֹמַיָּא עַל גֵּיף נַהֲרָא ׃ ד וְאִיתְעַתְּדַת מִרְיָם אֲחָתֵיהּ מֵרָחִיק לְאִיתְחַכְּמָא מַה יִתְעֲבֵיד לֵיהּ ׃ ה וְגָרֵי מֵימְרָא דַּייָ צוּלְקָא דְּשִׁחֲנָא וְטָרִיב בִּישְׂרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּנְחָתַת בְּרַתֵּיהּ דְּפַרְעֹה לְאִתְקָרְרָא עַל נַהֲרָא וְעוּלֵימְתָהָא אָזְלַן עַל גֵּיף נַהֲרָא וַחֲמַת יַת תֵּיבוּתָא בְּגוֹ גוֹמַיָּא וְאוֹשִׁיטַת

ירושלמי

וְשַׁוִּיתֵיהּ בְּאַפְּרָהּ עַל גַּב נַהֲרָא ׃

אבן עזרא

שרשים הם ילך גם הלך והטעם אחד כי אין הה"א מאותיות המשך על כן ה"א אחרת כמוה ועוד כי האל"ף גם היו"ד והוי"ו ימצאו בתוך המלה פעם נכתבים ופעם נחי' נמצאים במבטא לא במכתב ופעם נעדרים והה"א לעולם באמצע היא נראת ומלת בלטיהם איננה כמו בלהטיה' כאשר אפרש : (י) ותאמ' אמר הגאון כי הילכי הם שתי מלות ולא דבר כ כונה רק היא מלה אחת על משקל והיניקיהו לי כמו שאמרתי והוא מהבנין הכבד הנוסף גם אמר שהוא כמו הא לך והנה הא כמו וגם הני הא ואנחנו לא מצאנו בכל המקרא לנקיב' ליכי כ"א לך רק היא מלה אחת : ותניקהו · מעלומי העי"ן מן הפעלי' השניי' הנראי' והנה בפסוק אחד שנים שרשי' והטעם אחד והנה הטיבו נגן נווי כמו הליכי אך הטיבו כל אשר דברו כמו והם הביאו אליו מעלומי העי"ן : ויהי לה לבן · כאו ואלה בני מיכל זרובבל בן שאלתיאל והוא בן רפיה אחי שאלתיאל ובעבור שגדלו נקרא בנו : שם משה מתורגם מלשון מצרים בלשון הקדש ושמו בלשון מצרים היה מוניוס וכן כתוב בספר עבודת האדמה הנעתק מלשון מצרים אל לשון קדרים גם ככה בספרי חכמי יון אולי למדה בת פרעה לשוניכו או שאלה ואל תתמה בעבור שאיננו משוי כי השמות אינם נשמרים כמו הפעלים : (יא) ויצא אל אחיו · המצרים כי בארמון המלך היה · וטעם מאחיו אחר הזכיר עברי ממשפחתו כמו אנשים אחים : (יג) נצים · שם התאר מבנין נפעל והשלם ננצים כמו נראים : לרשע · העושה חמס : (יד) הלהרגני אתה אומר בלבך : אכן · כמו אם כן : (טו) וישמע · ארץ מדין סרים היו אל משמעת פרעה על כן הוצרך להיו' רועה צאן שלא יעמוד ביסוב אולי יכירוהו וכאשר אמ' לו השם שמת פרעה ועבדיו שברח מפניהם וכולד לו בימים ההם בנו הקטן אז אמ' ויללפי מחרב פרעה כי כל ימי חייו היה ירא ממנו ואחר שהזכי' וישב בארץ מדין שב לפר' למה ישב כי בתחלה ישב לפני הבאר הידועה כדרך ויצא יעקב וילך ושב לומ' ויפגע במקום : (טז) ולכהן · הוא יתרו ולא רעואל וכל כהן שבמקר' משרת הוא לשם או לע"ז והעד והכנו לנוכהני יי' ויתרו היה כהן לשם כאשר אפרש עוד : (יז) ויבאו · מ"ם ויגרשום כמו נו"ן שלא תתערב המל' עם הנו"ן הנוסף לעתיד והנה נאנס במ"ם שלא לבהתחבר שני נונ"ין : (יח) ותבאנה אל רעואל · אבי אביהן היה כי יתרו היה חותנו והוא חובב וכתוב ומבני חובב חותן משה וכתוב לחובב בן רעואל המדיני : (יט) ותאמרנה · כן הוסיפו או לא הספיקו שמים שדלו הם לצאן : (כ) ויאמר אל בנותיו · אבי האב יקרא אב כמו אלהי אבי אברהם גם נבוכד נצר אבוך ובן הבן יקרא בן והנה הבנות בנותי והבנים בני והנה בצרי בלשבר · ויאמר : הנה תפש הכתוב דרך קצרה שלא הזכיר ותקראנה לו כי ידוע הוא מדרך הסבר' : קראן לו · מלה זרה בעבור שאין על משקלה : (כא) ויואל · אולי לא היה שם יתרו בן רעואל על כן לא הזכירו הכתוב : (כב) ותלד · כי אמר משה וזאת צפורה היא האשה הכושית אשר אמר ואשר כתוב בדברי הימים דמשה אל תאמן וכלל אומ' לך כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו ואף כיש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה וכנה ספר זרובבל וגם ספר אלדד

הדני

וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד
ז' וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו
וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃
ז וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל־בַּת־
נ' פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ
ל'נ' חס' א' אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת
מ' ל: ל' וכ'כ וְתֵינִק לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ ח
ג' וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־פַּרְעֹה לֵכִי
ה וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־
צ' וחד ומ' את אם: אֵם הַיָּלֶד׃ ט וַתֹּאמֶר לָהּ
בת

יַעֲרָא וְאוֹשֵׁיטַת יָת אַמְהַתַהּ אהרן
וּנְסֵיבְתַּהּ׃ ו וּפְתַחַת וַחֲזָת יָת ותפתח
רַבְיָא וְהָא עוּלֵימָא בָּכֵי וְחַסַת סוטה ס"פ
עֲלוֹהִי וַאֲמַרַת מִבְּנֵי יְהוּדָאֵי
הוּא דֵין׃ ז וַאֲמַרַת אֲחָתֵיהּ ותאמר ס"פ
לְבַת פַּרְעֹה הַאֵיזִיל וְאִיקְרֵי
לִיךְ אִיתְּתָא מֵינִיקְתָּא מִן
יְהוּדָיָתָא וְתוֹנִיק לִיךְ יָת
רַבְיָא׃ ח וַאֲמַרַת לַהּ בַּת ותאמר לה ס"פ
פַּרְעֹה אִיזִילִי וַאֲזַלַת עוּלֵימְתָּא
וּקְרָת יָת אִמֵּיהּ דְּרַבְיָא׃ ט
ואמרת ותאמר לה ס"פ

רשב"ם

ספחת': (ו) ותפתח' ותראהו את הילד יהמפר' שראת' את הילד טועה הוא. וכי מי איכו יודע שאם פתחה את התיבה שתראה את הילד: אלא כך פרושו פתחה את התיבה והביטה בילד אם זכר אם נקבה וראתה כי נער הוא. כלומר זה הילד זכר הוא ולא נקבה וראת' בזכרותו שהוא מהול ולכך נטמן (ואם) ואינו אסופי שאם הי' בת יש לומר אסופי הוא וכן מצינו כתוב מה נעשה לנער היולד. ביום הוולדו קרוי נער: והנה נער בוכה. ותחמול עליו וגו' לפי שהי' בוכה. לכך ותחמל עליו ולפי שראתהו נער זכר מהול אמרה מילדי העברים זה. ולדוגמא זו ולאנה יתן מכה אחת אפים. חולק. בעיר. ולמה. כי את הכה אהב. לכך נתן לה אפים מקערה של פניו. וא"כ למה מכה אחת כי ה' סגר רחמה אבל לפנינה ולכל בנותיה ובניה נתן מכות הרבה כי הנים היו לב ותראהו את הילד והנה הוא נער בוכה: (ז) ותניק לשון מפעיל. ותינק. כשהבא עצמת יונקת. ותניקהו. אין צריך לומר שהוא שתי אותיות כמו. בא. שניקם שיאמר בלשון מפעיל ותשיבהו ותביאהו

רש"י

חלקת יואב על יד (שמואל ב יד) והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו ורבותינו אמרו הולכות לשון מיתה הולכות למות לפי שמיחו בה. והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכו': את אמתה. את שפחתה: ורבותינו דרשו לשון יד. אבל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו לינקד אמתה מם דגושה. והם דרשו את אמתה את ידה ונשתרבבה אמת' אמות הרבה: (ו) ותפתח ותראהו. את מי ראתה הילד זהו פשוטו. ומדרשו שראתה עמו שכינה: והנה נער בוכה. קולו כנער: מן העבריות. שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה: (ח) ותלך העלמה. הלכה בזריזות ועלמות כעלם

אבן עזרא

בלני והלומה להם: וימת מלך מצרים. עתה יוכל משה לשוב אל מצרים וישראל עשו תשובה כי יחזקאל הזכיר שהיו ישראל עובדים גלולי מצרים על כן ענש השם ותחת אשר לא עבדוהו עבדו אכזרים: (כג) וישמע. טעם ויזכור שהגיע הקץ: (כה) וירא החמס שהיו המצרים עושים בגלוי: וידע, העשוי בסתר: (א) הר האלהים חורבה, ככה כתב משה, וטעם חרבה מרוב החום שלא ירד שם גשם כי הוא קרוב ממצרים דרך שלשת ימים כאשר דבר משה ובעבור שהיאור רחוק על כן אין שם ליחה ותגבר בו היבשות: (ב) וירא, יש מפרשים בלבת אש בלהבת אש והנכון בעיני כי פירושו בלב האש כי כן מצאנו

ואושטת ית גרמירא ונסיבתא ומן יד איתסיית מן ש יחנא ומן מריבא :
ו ופתחת וחמת ית רביא והא טליא בכי וחסרת עלוי ואמרת מן בני
יהודאי הוא דין : ז ואמרת אחתיה לבת פרעה האיזיל ואיקרי ליך
איתא מניקתא מן יהודייתא ותוניק ליך ית רביא : ח ואמרת לה ברת
פרעה

היעבד והכה הלא עונה מלאכו על הלבנים כהן תא נפד"ק

דסוטהסיון נדול מסר להם נטעה שהלשת כורע'נ'לד ירכותיה

אבן עזרא

מלאכו מה אמולה לבך ור' אלכים אמ'אילו היה כן היה בלבת בחירק תחת הלמ"ד כמו אל גנת אגוז והנה שכח וכגנה זרועיה תצמיח : הסנה · אמר הגאון כי זה מין קוץ ורצון שוכני סנה שמים והטעם על השם הנכבד ור' ישועה אמר הכבוד ששכן בסנה ולא דבר נכונה כי איך יקרא שוכני על רגע אחד ועוד למה נאמר על גזרת פועל ואיננו כן עושה שמים וארץ כי השם הוא עושם תמיד ומעמיד כהגה היוצא מפי אדם ועוד אחר שהזכיר כל מגד הזכיר באחרונה רצון השם ועוד מה טעם להזכיר זה המלאך ועוד היה ראוי להיותו שוכני בסנה הידוע ולפי דעתי כי כל סנה אחד הוא והוא מין קוץ יבש וככה הוא בלשון ישמעאל וככה הר סיני בעבור הסנה · וכן פי'ורצון שוכני סנה רצון שיבקש השוכן במקום הסנה שהוא דורש ומבקש תמיד שיעשה השם רצונו ויאלה ארצו שהוא שוכן בה שהיה מקום יובש ושנה עד שיצא בה הרווי והיתה כגן רוה מלואלא'והודיע מתוך הסנה בה"א הדעת כי הם דברי משה נכתבו בתורה · ובוער מהפועלים היוצאים כי אש בוערה כמו אש אכלה והעד כאש תבער יער והנה האש שהיה בסנה בוער כל אשר סביביו כי זה כמו שלהו באש מקדשך וככה ההר בוער באש · ואיננו אוכל שם התאר כמו פעול וכמוהו אם תראה אותי לוקח מאתך שהוא קמוץ וככה לנער היולד כהם יוקשים בני האדם ואלה הפעלים כאשר הם יוצאי'על כן ורגל מועד'איננה כמוהם רק השורק תחת חולם והיא כמו פועלת : (ג) ויאמר משה אסורה נא · גזרת סר אם בא אחריה מ"ם היו'למרחוק כמו סורו ממני הוא אומר להם רחקו ממני ואם אחריה אל בשלש נקודות תהפך הדבר כמו סורה אלי סור ממקומך ובא אלי שיסור ממקומו ויקרב אל מקום הסנה : את המראה הגדול · זה אות ראשון כתוב בתורה שעשה השם על ידי נביאו משה על כן אמר לו וזה לך האות כי אנכי שלחתיך ואמר יפת טעם זה האות כי האויב נמשל לאש וישראל לסנה על כן לא יבער : (ד) וירא יי' גם אלה דברי משה בסוף ונקרא המלאך בשם הנכבד כדרך כי שמי בקרבו ושם אפרשנו וכך המלאך שנראה לגדעון ושם כתוב ויאמר לו יי' או השם ראה כי סר לראות וצוה את המלאך לקרא אליו על כן מלת אלהים וזה השם איננו שם העצם רק שם תאר כאשר אפרש והוא כולל כל קדוש שאינו גוף ולא כח בגוף ככתוב להן אלהין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי שהוא הגוף והנה אלהים במקום הזה הוא המלאך שנזכר: (ה) ויאמר אל תקרב הלום · הטעם עמוד במקומך ואל תקרב אל הסנה ששם האש וככה הנא עוד הלום איש · ומלת של חסר נ"ון כמו גע כי הוא מגזרת ונשל גוים רבים : (ו) ויאמר אנכי אלהי · אחר שהזכיר אלהי אביך פי' כי הם אברהם יצחק ויעקב והחל מאברהם כי הוא החל לקרוא בשם יי' לבנות מזבח לשם כי אביו וגם אחיו היו עובדים ע"ז והזכיר אלה השלשה ולא הזכיר שלשה הקרובים אליו שהם לוי וקהת ועמרם כי השלשה שהזכיר היו נביאים לבדם ועוד כי השלשה שהזכיר הם אבות לכל ישראל ואין לוי כולל כי משה כנגד כל ישראל ושאמר למשה אנכי אלהי אביך כאילו אמר לכל ישראל כי למשה ידבר במקומם : ויסתר משה פניו · כדרך כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי ושער העין משער השמים כי ברגע אחד יראה תשוכות רבות רחוקות עם קרובות ואין ככה שער האוזן והאף והחיך והיד ובעבור יראתו הסתיר פניו : (ז) ויאמר · השליח ידבר בלשון שולחו · וטעם ראה ראיתי החמס הנעשה להם בסתר שלא יראוהו בני אדם אני רואהו · ואת צעקת' ששומעים הכל אני שמעתי והמכאובים שיש בלבו אני ידעתי : (ח) וארד · בעבור היות השמים נכבדים מן הארץ והשם מלא כבודו הכל רק בעבור כי כל הגזרות באות מן השמים על כן מלת וארד ועוד כי

ג׳ ת״ג · בַּת־פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד
ג׳ וכ׳ פ׳ ב׳ · הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־
ג׳ · שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד
ג׳ · וַתְּנִיקֵהוּ׃ י וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד
ב׳ ג׳ פס׳ וא׳ · וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ
ת״ל כ׳ נכית · לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה
ט׳ · וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ׃
ג׳ ת״כ · יא וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל
מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא
בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי
מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו׃ יב
ג׳ · וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ
ג׳ · וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ
ג׳ · בַּחוֹל׃ יג וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
ג׳ · וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים
וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה
ב׳ אורייתא · רֵעֶךָ׃ יד וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ
ג׳ וחסר וא׳ ושפט · לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ
ג׳ · הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר
ל׳ · הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה
ויאמר

ואמרת לה בת פרעה הא־
ליכי ית רביא הדין ואוניקיהי
לי ואנא אתין ית אגריך
ונסיבת איתתא ית רביא
ואוניקתיה׃ י ורבא רביא
ואיתיתיה לבת פרעה והוה
לה לבר וקרת שמיה משה
ואמרת ארי מן מיא
שחלתיה׃ יא והוה
ביומיא האינון ורבא משה
ונפק לות אחוהי וחזא
בפולחניהון וחזא
גבר מצרי מחי לגבר יהודי
מאחוהי׃ יב ואיתפני לכא
ולכא וחזא ארי לית גברא
ומחא ית מצראה וטמריה
בחלא׃ יג ונפק ביומא
תנינא והא תרין גברין
יהודאין נצן ואמר לחייבא
למא את מחי לחברך׃ יד
ואמר מן שויך לגבר רב
ודיין עלנא הלמקטלי את
אמר כמא דקטלתא ית
מצראה ודחיל משה ואמר
בקושטא

אהרן
ויפן כה סנהדרין כח
נצים נדרים פס
ויאמר לרשע סנהדרין נח

רשב״ם

ותביאהו ותקימהו · אלא מגזרת ינק הוא · ולקמן
את כתי׳ הוא אומ׳ ותניקהו במקום ותינקהו : (י)
משיתיהו משכתיהו · לשון זה נופל במשיכ׳ מן המי׳ ·
כדכתי׳ ימשני ממים רבים · מגזרת קנה · ואמר
קניתיהו בלשון פועל יקנני · בלשון מפעיל : (יא)
מכה שמא הכהו ולא הרגו : (יד) הלהורגני אתה
אומר בשביל שאני מכה את חבירי כאשר הרגת את
המצרי בשביל שהיה מכה איש עברי : אכן אך כן ·
לא

רש״י

פעלם : (ט) היליכי · נתנבאה ולא ידעה מה
נתנבאה הי שליכי : (י) משיתהו · שחלתיה
הוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמשחל בניתא
מחלבא · ובלשון עברי משיתיהו לשון הסירותיו
כמו לא ימוש לא משו · כך חברו מנחם · ואני
אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא מגזרת
משה ולשון הוצא׳ הוא וכן ימשני ממים רבים ·
(שם ב כב) שאלו היה ממחברת מש לא יתכן
לומר משיתיהו אלא המישותיהו כאשר יאמר
מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי או משתיהו כמו ומשתי את עון הארץ · אבל משיתי
אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בה״א בסוף התיבה · כגון משה בנה עשה צוה פנה כשיבוא
לומר בהם פעלתי תבא הי״וד במקום ה״א כמו עשיתי בניתי פניתי צויתי : (יא) ויגדל משה · והלא כבר
כתב

פַּרְעֹה אֵיזִילִי וְאָזְלַת טַלְיְתָא וּקְרַת לְאִמֵּיהּ דְּרַבְיָא : ט וַאֲמַרַת לָהּ בְּרַת
פַּרְעֹה אוֹבִילִי יַת רַבְיָא הָדֵין וְאוֹנִיקְתֵיהּ לִי וַאֲנָא אֶתֵּן יַת סוֹטְרָךְ וּנְסֵיבַת
אִיתְּתָא יַת רַבְיָא וְאוֹנִיקְתֵיהּ : י וּרְבָא רַבְיָא וְאַיְתִיתֵיהּ לִבְרַת פַּרְעֹה
וַהֲוָת לָהּ חֲבִיב הֵי כְּבִיר וּקְרַת שְׁמֵיהּ
מֹשֶׁה אֲרוּם אֲמַרַת מִן מוֹי דְּנַהֲרָא
שְׁחִילְתֵּיהּ : יא וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן
וּרְבָא מֹשֶׁה וּנְפַק לְוָת אֲחוֹהִי וַחֲמָא בְּאַנִיק נַפְשֵׁיהוֹן וּבְסוּגֵי פּוּלְחַנְהוֹן
וַחֲמָא גְּבַר מִצְרָאֵי מָחֵי גְּבַר יְהוּדָאֵי
מֵאֲחוֹי : יב וְאִסְתַּכַּל מֹשֶׁה
בְּחָכְמַת דַּעְתֵּיהּ וְאִתְבּוֹנַן בְּכָל דָּר
וְדָר וְהָא לָא קָאִים מִן הַהוּא מִצְרָאֵי
גְּבַר גִּיוֹר וְלָא דְּעָבִיד תְּתוּבָא מִן בְּנֵי
בְּנוֹי עַד עָלְמָא וּמְחָא יַת מִצְרָאֵי
וְטַמְרֵיהּ בְּחָלָא : יג וּנְפַק בְּיוֹמָא
תִּנְיָינָא וְאוֹדִיק וְהָא דָּתָן וַאֲבִירָם גּוּבְרִין יְהוּדָאִין נָצַן וְכַד חֲמָא דִּי
זְקַף דָּתָן יְדֵיהּ עַל אֲבִירָם לְמִמְחֵיהּ אֲמַר לֵיהּ לְמָא אַנְתְּ מָחֵי לְחַבְרָךְ :
יד וַאֲמַר לֵיהּ דָּתָן מַאן הוּא דְּמַנִּי יָתָךְ לִגְבַר רַב וְדַיָּין עֲלָנָא הַ־לָא
לְמִקְטְלִי

ירושלמי

דְּלֵיתֵיהּ :

ירושלמי

וְאִסְתַּכַּל מֹשֶׁה בְּרוּחַ קוּדְשָׁא
בְּתַרֵין עָלְמַיָּא וְהָא לֵית גִּיּוֹר
עָתִיד לְמֵיקוּם מֵהַהוּא מִצְרָיָא
וּקְטַל יַת מִצְרָיָא וּטְמַן יָתֵיהּ
בְּחָלָא :

רש"י

כתב ויגדל הילד א"ר יהודה בר"א הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו : וירא בסבלות' נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם : איש מצרי : נוגש היה ממונה על שוטרי ישראל והיה מעמיד' מקרות הגבר למלאכתם : מכה איש עברי מלקהו ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מביתו והו' חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהו' בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדב' וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום : (יב) ויפן כה וכה · ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה · ולפי פשוטו כמשמעו : וירא כי אין איש · עתיד לצאת ממנו שיתגייר : (יג) ב' אנשי' עברים· דתן ואבירם הם שהותירו מן המן : נצים · מריבים: למה תכה · אע"פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד : רעך · רשע כמותך : (יד) מי שמך לאיש · והרי עודך נער : הלהרגני אתה אומר · מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש : ויירא משה · כפשוטו ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין ליגאל : אכן נודע הדבר

אבן עזרא

מעל' המלאך עצומה ואין יכולת במשה לעלות אל השמים על כן עלת וארד להציל עמי : ולהעלותו · כנגד וארד כי כאשר אני דר במקו' עליון כן אשכנם במקום שהוא עליון מכל הארץ ואלה דברי המלאך וככה כתוב ירכיבהו על במותי ארץ הנה יצאו מארץ שהם שם בעוני אל ארץ טובה · ולא הזכיר הגרגשי כי הוא קטן מן השבעה והנה לאשה ראויה אחד משבעה גוים בני כנען למה הזכיר הכנעני והתשובה כי כל הארץ תקרא ארץ כנען כי הוא השם הכולל שהוא המין · והפריזי הוא צידון ואחר בנים שנזכרים הם מעטים וכללם הכתוב במלת הכנעני : (ט) ואתה הנה · טעם הנה צעקת בני ישראל שעשו תשובה · וטעם וגם ראיתי את הלחץ שהזידו עליהם וככה אמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם : (י) ואתה לך · בשליחותי אל פרעה : (יא) ויאמר מי אנכי · אין הפרש בין אני ובין אנכי כמו עמי עמדי ככה מנאכו דרך הלשון גם אני גם אתה ואתם בהתבלע הנ"ון מנזרת אנ הלכתם

מצטרכית באבנים · ד"א מה היוצר ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן והילד באמצע · ד"א מה ענין ליוצר לפי שלא' כי הנה כחומר ביד היוצר · המילדות בגימ' יוכבד בת לוי · כאשר דבר אליהן · בגי' שתנצו · עשיתן שנים באמו' מדוע עשיתן הדבר

הזה · מדוע עשיתן את התועבות ביחזקאל כדאיתא בפר"ק דסוטה שפרעה תבעלמילדו' פיהיו בשמועות לנך ותזוכו גבי עריות דכתיב ביה את כל התועבות האל : ותחיין · שנים במסו' בהאי פרשה כדאי' בפ"ק דסוטה לא דיין שלא המיתום אלא שהיו מספקות להם מים ומזון הילוד

ויאמר אכן נודע הדבר: טו
וישמע פרעה את הדבר הזה
ויבקש להרג את משה ויברח
משה מפני פרעה וישב בארץ
מדין וישב על הבאר: טז
ולכהן מדין שבע בנות
ותבאנה ותדלנה ותמלאנה
את הרהטים להשקות צאן
אביהן: יז ויבאו הרעים
ויגרשום ויקם משה ויושען
וישק את צאנם: יח
ותבאנה אל רעואל אביהן
ויאמר מדוע מהרתן בא היום: יט
ותאמרן איש מצרי הצילנו
מיד הרעים וגם דלה דלה
לנו וישק את הצאן: כ
ויאמר אל בנתיו ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו

ויאכל

ב"א · י"ט
ב' וחד אל הבאר:
ג'
ב' · ג'
ב'
ב' ומ"ל · ל' וחסר ו"ל
ב' כ"ב
ל' כתוב כן
ב' · ג'
ב' · ג'

בקושטא איתידע פתגמא: טו ושמע פרעה ית פתגמא
הדין ובעא למקטל ית משה
וערק משה מן קדם פרעה
ויתיב בארעא דמדין ויתיב
על בירא: טז ולרבא
דמדין שבע בנן ואתאה
ודלאה ומלאה ית רהטיא
לאשקאה ענא דאבוהן:
יז ואתו רעיא וטרדונין
וקם משה ופרקינין ואשקי
ית ענהן: יח ואתאה לות
רעואל אבוהן ואמר מה דין
אוחיתין למיתי יומא דין:
יט ואמרא גברא מצראה
שיזבנא מיד רעיא ואף
מדלא דלא לנא ואשקי ית
ענא: כ ואמר לבנתיה

ואן

קראן לו סנהדרין קד

רשב"ם

לא כמו שהייתי סבור כשטמנתיו בחול שלא נודע אלא כן הוא שנודע: (טו) וישב בארץ מדין · כולל ואח"כ מפרש באיזה עלילה ישב במדין בתחילה וישב על הבאר שם כמו תחילה כאדם שעומד לפוש: (טז) ולכהן מדין · אל רעואל · רעואל אבי אביהן · א"כ שם אביהן יתרו וחובב בן רעואל האמור לפנינו הוא חובב הוא יתרו · ואם רעואל הוא יתרו א"כ בן יתרו היה ומה שכתוב בנביאי' מבני חובב חותן משה מוכיח שחובב הוא יתרו שבכל מקום שמזכיר

רש"י

הדבר כמשמעו ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים בעבודת פרך · אבל רואה אני שהם ראויים לכך: (טו) וישמע פרעה · הם הלשינו עליו: ויבקש להרוג את משה · מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה: (וישב בארץ מדין נתעכב שם כמו וישב יעקב) וישב על הבאר · למד מיעקב שנזדווג לו זיווגו מן הבאר: (טז) ולכהן מדין · רב שבהן ופירש לו מע"א ונידוהו מאצלם: את הרהטים · את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ: (יז) ויגרשום: מפני הנדוי: (כ) למה זה עזבתן: הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו: ויאכל

לחם

אבן עזרא

הלכתי כי המקום יכיר המדבר אולי אנכי על זה הדרך מגזרת אנך על דרך נחושתך ובעבור שאמר לו ועתה לכה ואשלחך אל פרע' השיב הנה אני רועה והוא מלך גדול ובעבור שאמ' והוציא השיב מי אנכי

שאוכל

פנים במסו' הכא ואידך גם הכן הילוך לך אות ימות גני דולו לות' לך כסס שנעכש דוד שהקים עליו רעה מביתו שאבשלו' בנו רצה להורגו גם פרעה

למקטלי אנת אמר כמא דקטלת ית מצראי ודחיל משה ואמר בקושטא
אתפרסם פתגמא : טו ושמע פרעה ית פתגמא הדין ובעא למקטול
ית משה ועריק משה מן קדם פרעה ויתיב בארעא דמדין ויתיב על
בירא : טו ולאונים דמדין שבע בנתא ואתו ודלאה ומלאה ית
מורביותא לאשקאה ית ענא דאבוהן : יז ואתון רעיא וטרדונין
וקם משה בכח גבורתיה ופרקינין ואשקי ית ענהין : יח ואתאה לות
רעואל אבוהא דאבוהון ואמר מה דין אוחיתון למיתי יומא דין : יט
ואמרא גברא מצראי שיזבנא מן ידא דרעיא ולחוד מדול חד דלה לן
ואשקי ית ענא : כ ואמר לבנתיה דבריה והאן הוא למא דנן שבקתין

ית

מפני שהכתב ל' בניתי קס עליו והביא לו כל התכות וילך איש ב' במסו' הכא ואידך וילך איש מבית לחם יהודה ע"י הליכה זו בא גואל הראשון ע"י אותה הליכה

אבן עזרא

שאוכל להוציא גוי גדול שהם בני ישראל : ויאמר אני אהיה עמך ותבא אל פרעה ותוציא את בני ישראל והנה נתתי לך אות כי אנכי שלחתיך · וטעם להוציאם שיעבדוני על ההר הזה שהראיתי לך בו זה המראה הגדול וכן הכתו' אומ' המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהי' וכן אמ' משה לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר ונזבחה ליי' אלהינו כי זה המהלך בין מצרים הקדמונית ובין הר סיני רק ישראל בצאתם לא הלכו דרך ארץ פלשתים ועוד כי ישבו במקום אחד ימים רבים כאשר אפרש וזהו שאמ' משה ויבן מזבח תחת ההר ויעלו עולות ויזבחו שלמים או כרת ברית עם ישראל להיותם לשם לעם והוא יהיה לך לאלהי' ויאמר · עתה בקש משה מה שם יאמר לישרא' משמותיו כי בשם אל שדי לא נעשה אותות רק בשם הנכבד וא"ר יהושע כי קבלה היתה לישראל מאבותם כי המושיע לישרא' גלה שם חדש לא נשמע וכאשר ראה אני יי' אשר הוצאתיך מאור כשדים פי' בו כי הם דברי משה ולא דבר נכונה כי הנה בתחלת התורה בפרשת בראשית אין כתוב השם הנכבד רק אלהים עד לעשות ומשם והלאה כתוב יי' אלהים ומהולד קין כתוב השם לבדו ולעולם לא ימצא בדברי משה שם אלהים רק השם הנכבד רק במקום אחד בעבור שאמר פרעה העתירו אל יי' ורב מהיות קולות אלהים אז אמר משה מפני יי' אלהים ולא ימצא עוד בכל התורה ככה : (יג) ויאמר אהיה פירושו אשר אה"י כמו ובית דוד כאלהים ואחריו כמלאך יי' לפניהם והוא פירוש כאלהים : (טו) ויאמר עוד · שם אחר והוא מטעם הראשון רק האחד על לשון המדבר וזה לשון יחיד שאינו מדבר ומגזרת יה ואלה השלש' שמו' הם שמות העצם ועתה אפרש לך מה טעם שם העצם וטעם אלה האותיות וקצת סוד השם הנכבד ולמה אינו נקרא ככתבו

אמר אברהם המחבר הנה לא הואלתי להאריך כי ליסוד מוסד אני צריך דע כי שם העצם הוא המושם לאות ולסימן לקוראו ולשומעו מקו' עצם הנקרא

ובארבע' דברי' יבדל שם העצם משם התאר האחד כי שם התאר נגז' מפעל כמו חכם נבון אם חכם לבך פועל עבר למען תחכ' באחריתך פועל עתיד ולא כן שם העצ' כמו אברהם לא יגזור ממנו עבר או עתיד אע"פ שיש שם עצם שנגז' מפעל כמו יצחק לא יאמ' יצחקתי ולא איצחק כי שם עצם איננו כמקר' והדבר הב' שתחבר חכם שם התאר ותאמר חכמי' ולא יתכן לומ' אברהמ' שהוא שם העצם לא יאמר על רבים אב רהמוים ולא מישראל שהוא שם העצם אם כן היה שם שני אנשי' לא יאמר ישראלים רק יאמר ככה כשיתייחס איש אחד אל ישראל שהוא שם המין והדבר השלישי שם העצם לא יהיה מבואר בה"א הדעת כאשר יבואר שם התאר כי מן חכם יאמר החכם והנה לא יאמר האברהם היצחק ואין טענה במלת אמר הקהלת כי איננו שם העצם רק שם תאר לחכמה שנקהלת בו והאדם הוא שם תאר ויש לו סוד כי הוא שם המין ומלת המנשה בעבור היותם והדבר הרביעי שם העצם לא יסמוך כאשר יסמך שם התאר כמו חכם לבב לא יאמר יצחק הדור כי העצם עומד בעצמו והנה כפה מלת אהיה גם השם הנכבד מד"

אותיות

ס'רפי' ז'ג' וַיֹּאכַל לָחֶם: כא וַיּוֹאֶל
חס' וה' מ"ל ומלעיל: מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן
אֶת־צִפֹּרָה בִתּוֹ לְמֹשֶׁה: כב
ג' דסמי' אל ותלד: וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
ד' חסר גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ
ג' נָכְרִיָּה: פ כג וַיְהִי בַיָּמִים
הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם
ג' וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה
ג' וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־
הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה: כד
וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם
ד' וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ
אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־
ג' ס'נתו' יַעֲקֹב: כה וַיַּרְא אֱלֹהִים
ג' נליס' אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים:
ומשה

ואן הוא למה דין שבקתין — אהרן
ית גברא קרן ליה ויכול — ויואל משה
לחמא: כא וצבי משה
למתב עם גברא ויהב ית
צפורה ברתיה למשה: כב
וילידת בר וקרא ית שמיה
גרשם ארי אמר דייר הויתי
בארע נוכראה: כג והוה
ביומיא סגיאיא האינון ומית
מלכא דמצרים ואיתנחו בני
ישראל מן פולחנא דהות
קשי עליהון וזעקו וסליקת
קבילתהון לקדם יי מן
פולחנא: כד ושמיע קדם
יי ית קבילתהון ודכיר יי ית
קימיה דעם אברהם דעם
יצחק ודעם יעקב: כה וגלי
קדם יי שעבודא דבני ישראל
ואמר

רשב"ם

שמזכיר חתן משה מוכיח שחותנו הוא יתרו שבכל מקום שמזכיר חתן משה מזכיר יתרו: (כב) בארץ נכרי' שכך משמע גרשו' גרשם בארץ רחוקה: (כג) ויהי בימים רבים ההם · לאחר שהרג משה את המצרי ובקש פרעה מלך מצרים להרוג את משה ויברח מפניו עד שהיה עתה בן שמונים שנא' כשדיבר הב"ה עמו וימת עתה מלך שהי' מבקש להורגו וישראל כאנחו על עתה וראה הב"ה בעניים:
ומשה

רש"י

לחם · שמא ישא אחת מכם · כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל: (כא) ויואל כתרגומו · ס"א כמשמעו ודומה לו הואל נא ולין · ולו הואלנו · הואלתי לדבר · ומדרשו לשון אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו: (ויהי בימי' הרבים ההם שהיה משה גר במדין וימת מלך מצרים והוצרכו ישראל לתשועה ומשה היה רועה וגו' ובאת תשועה על ידו ולכך נסמכו הפרשיות הללו בר"י): (כג) וימת מלך מצרים · נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם: (כד) נאקתם · צעקתם · וכן מעיר מתים ינאקו: את בריתו את אברהם · עם אברהם: (כה) וידע אלהים · נתן עליהם לב ולא העלים עיניו

אבן עזרא

אותיו' כי שניהם שמות הטעם והנה מלאכו יי' צבאות והוצרכו רבים לומר כי צבאות שם הטעם הוא או הוא אות בצבא שלו וזה לא יתכן כי הנה אלהי הצבאות ולבדו לא תמצאנו כי אם עם אלהים או עם השם הנכבד יי' אלהים ואל יקשה בעיניך יי' אלהים צבאות כי הוא כדרך והנבואה עודד הנביא ובעבור שהשם שוכן עד עומד לבדו ובו הכל עומד על כן פעם הוא זה השם כמו תאר על דרך ויגבור ימי עולם משה עמו והטע' שהוא המעמיד על כן יי' אלהים דבקים עמו המלאכי' הקדושי'
והנה

יַת גַּבְרָא קְרִין לֵיהּ וְיֵיכוּל לַחְמָא: כא וְכַד חַכִּים רְעוּאֵל דְּעָרַק מֹשֶׁה מִן
קֳדָם פַּרְעֹה טְלַק יָתֵיהּ לְגוּבָא וַהֲוַת צִפּוֹרָה בְּרַתֵּיהּ דִּבְרֵיהּ מְפַרְנְסָא יָתֵיהּ
בְּסִיתְרָא בִּזְמַן עַשְׂרְתֵי שְׁנִין וּלְסוֹף עַשְׂרְתֵי שְׁנִין אַפְּקֵי מִן גוּבָא וְעָל
מֹשֶׁה בְּגוֹ גִינוּנִיתָא דִּרְעוּאֵל וַהֲוָה מוֹדֵי וּמְצַלֵּי קֳדָם יְיָ דַּעֲבַד עִמֵּיהּ נִיסִין
וּגְבוּרָן וְאִיסְתַּכַּיַּית חוּטְרָא דְּאִתְבְּרִיאַת בֵּינֵי שִׁמְשְׁתָא וְחָקִין וּמְפָרַשׁ
עֲלֵהּ שְׁמָא רַבָּא וְיַקִּירָא דְּבֵיהּ עָתִיד לְמֶעְבַּד יַת תִּמְהַיָּא בְּמִצְרַיִם וּבֵיהּ
עָתִיד לְמִיבְזַע יַת יַמָּא דְּסוּף וּלְהַנְפָּקָא מוֹי מִן כֵּיפָא וַהֲוָה נְעִיץ
בְּגוֹ גִינוּנִיתָא וּמִן יַד אוֹשִׁיט יְדֵיהּ וּנְסָבֵיהּ הָא בְּכֵן צָבֵי מֹשֶׁה לְמִיתַּב עִם
גַּבְרָא וִיהַב יַת צִפּוֹרָה בְּרַת בְּרַתֵּיהּ לְמֹשֶׁה: כב וִילֵידַת בַּר דְּכַר וּקְרָא
שְׁמֵיהּ גֵּרְשׁוֹם אֲרוּם אָמַר דַּיָּיר הֲוֵיתִי בְּאַרְעָא נוּכְרָאָה דְּלָא דִּידִי: כג
וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא סַגִּיאַיָּא הָאִינוּן וְאִיתְכְּתַשׁ מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּפַקִּיד לְקַטָּלָא
בּוּכְרַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִין לְמִיסְחֵי בְּאַדְמֵיהוֹן וְאִתְאַנָּחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן
פּוּלְחָנָא דַּהֲוָה קַשְׁיָא עֲלֵיהוֹן וּזְעִיקוּ וּסְלֵיקַת קְבִילְתְהוֹן לִשְׁמֵי מְרוֹמָא דַּיְיָ
וְאָמַר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִפְרוֹקִינוּן מִן פּוּלְחָנָא: כד וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ קְבִילְתְהוֹן
וּדְכִיר קֳדָם יְיָ יַת קְיָימֵיהּ דְּקַיֵּים עִם אַבְרָהָם וְעִם יִצְחָק וְעִם יַעֲקֹב: כה
וַחֲמָא יְיָ צַעַר שִׁעְבּוּדְהוֹן דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּגְלֵי קֳדָמוֹי יַת תְּיוּבְתָּא דַּעֲבָדוּ
בְּמִימְרָא

ינא הגואל אחרון שהוא משיח בן דוד כי טוב הוא׃ ה׳ תגין ג׳ גטי״ת ואחד בו׳מו וכ׳בכי״ת ׃ לומר שעתי׳ לקבל חמשה חומשי תורה כי לקח טוב נתתי לכם ׃ ירחים ד׳ במסר׳ הכא ואידך גרש ירחים ׃ נאמר ירחים אל יבוא ׃ תספור ירחים תמלאנה כלאיתא

בפר״ק דסוטה שמנו לה המצריים שלשה חדשים מיו׳ שהזיר והיא נתעברה ג׳ חדשים קודם שנירשה ונשאה תספור עם ירחים תמלאנה שספרו הירחים כדי שידעו עת לדתה כמספ׳ ירחים אל יבוא ולא יכלו לידע מספר הירחים כי היו לה שלשה חדשים קודם

אבן עזרא

וככה יי׳ צבאות הם צבאות השמים ואל תאבה לשמוע אל דברי הגאון האומר שבעבור ישראל נקרא כן והביא ראיה מן והוצאתי את צבאותי כלא תראה וכל צבא השמים עומדים עליו והנה אלהים תאר השם כי הוא על לשון רבי׳ ויחיד כמו הלא שוה גובה שמים ועוד שיסמך לומר אלהים אלהי ישראל ואלה ש תקיף וככה שדי כקול מים רבים כקול שדי והיה שדי בצריך ׃

ודע כי האחד סוד כל המספר ויסודו ושנים תחלת מספר הזוגות ושלשה תחלת מספר הנפרדים והנה כל המספרי׳ הם תשעה מדרך אחת והם עשרה מדרך אחרת ואם תכתוב התשעה בעיגול ותכפול הסוף עם כל המספר תמצא האחדים שמאלים והעשרות הדומות לאחדים לפאת ימין ובהגיעך אל חמשה שהוא אמצעי אז יתהפכו המספרי׳ להיות העשרות אחדים והאחדים עשרות ומדרך אחרת הם עשר ספירות בלי מה כי לא תוכל להחל אחד אם לא יהיו עשרה והנה עשרה הוא דומה לאחד והוא שם כולל האחדים שהם מאחד ועד עשרה ושם העשרה כוללם עם היותם מספר ראשון ותחלת המספרים הדומים לאחדים כי בהגיעך אל עשרי׳ אז הם שני עשרו׳ כנגד שני אחדים ושלשי׳ כנגד שלשה אחדים וכן כל עשרות עד תשעים הם תשע עשרות כנגד תשעה אחדים ובהגיעך למספר מאה הוא דומה לאחד ובהגיעך לתשע מאות גם הם כנגד תשעה אחדים עד שתגיע לאלף שהם עשר מאות גם הוא האלף דומה לאחד עד היותם תשעה אלפים כנגד תשעה אחדים ובהגיעך לעשרת אלפים אז נשלם החשבון בהיותו רבבה אחת וככה עד עשר רבבות על הדרך הזה כי כל האחדי המספרי׳ הם דומים לאחד על כן אמרו חכמי המספר כי כל המספרי׳ הם חלק מעשרה או התחדש מכפלו או ממחברתו אל אחדיו או מהשפים דרכים נחברים והנה עשר ספירות כמספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וככה הגלגלי׳ תשעה שהם גופות נכבדות עומדות והעשירי שהוא קדם נקרא כן בעבור שכחו בכל כסא הכבוד והוא התקיף וכל הגופות מקיף והנה יהיו האמצעיים במספר עשרה הם שני׳ והם חמשה ושמה ואלה ארבעתם אב״וי הם הנכבדים וכל מספר מרובע שאם אחד נוסף על המרובע ככה יש בשרשו והנה בדומה לו וכן במרובע חמשה חמשה והמרובע

ז' ר"פ ס ג א ומשה היה רעה
את־צאן יתרו חתנו כהן מדין
ס' וינהג את־הצאן אחר המדבר
י"ג ל' יוחס' ומ' עיל: ויבא אל־הר האלהים חרבה:
ג' ב וירא מלאך יהוה אליו
ג' בלבת־אש מתוך הסנה וירא
ג' והנה הסנה בער באש והסנה
ג' וחסר איננו אכל: ג ויאמר משה
ג' חס' ס' אסרה־נא ואראה את־
המראה הגדל הזה מדוע
לא־יבער הסנה: ד וירא
ג' יהוה כי סר לראות ויקרא
אליו אלהים מתוך הסנה
ויאמר משה משה ויאמר
הנני: ה ויאמר אל־תקרב
י"ב וחסר הלם של־נעליך מעל רגליך
ו' ומ"ל כי המקום אשר אתה עומד
ג' עליו אדמת־קדש הוא: ו
ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי
אברהם אלהי יצחק ואלהי
ג' יעקב ויסתר משה פניו כי ירא
מהביט אל־האלהים: ז
פ' כ' כתיב ראה נ' ראו ויאמר יהוה ראה ראיתי את־
עני עמי אשר במצרים ואת־

צעקתם

ואמר במימריה למפרקהון יי: | אהרן

א ומשה הוה רעי ית־
ענא דיתרו חמוהי רבא
דמדין ודבר ית ענא לאתר־
שפר רעיא למדברא ואתא
לטורא דאיתגלי עלוהי | וירא מלאך פנת סו
יקרא דיי לחורב: ב | בלבת אש ננה קמח ס
ואיתגלי מלאכא דיי ליה
בשלהובית אשתא מגו | ויאם משה
אסנא וחזא והא אסנא בעיר | ס"ת פז
באשתא ואסנא ליתוהי
מתאכיל: ג ואמר משה
איתפני כען ואחזי ית חיזונא | וירא ה' כי סס
רבא הדין מה דין לא מתוקד
אסנא: ד וחזא יהוה ארי
איתפני למיחזי וקרא ליה יי
מגו אסנא ואמר משה משה | ויאמר אל סס
ואמר הא אנא: ה ואמר לא | נתרא יח
תקרב הלכא שרי סינך מעל | זנמים קב של נעליך
ריגלך ארי אתרא דאת קאים | נרכות סב
עלוהי אתר קדיש הוא: ו
ואמר אנא אלהא דאבוך
אלהא דאברהם אלהא דיצחק
ואלהא דיעקב וכבשינון | ויסת' משה
משה לאפוהי ארי דחיל | נרכות ז
מלאסתכלא בצירת יקרא
דיי: ז ואמר יי מגלא גלי
קדמי ית שעבוד עמי

דבמצרים

רשב"ם

(א) ומשה היה רועה צאן וגו' ונראה לו הקב"ה וציוהו לשוב למצרים ולא היה משה רוצה כי הי' מתיירא על שאמר לו הב"ה כי מתו כל האנשים המבקשי' את נפשך זה פרעה שמת לכך הוא אומר וימת מלך מצרי' להעיד על מה שאמר הב"ה כי מתו כל האנשים וגו' כמו והם הוא אבי כנען· ויזכור אלהים את בריתו שנשבע לאבותם לתת להם את

ארץ

רש"י

עליו: (א) אחר המדבר להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: אל הר האלהים· על שם העתיד: (ב) בלבת אש· בשלהבת אש לבו של אש כמו לב השמים· לב האלה (שם יח) ואל תתמה על תי"ו שם· לבו כיוצא בו מה אמולה לבתך (יחזקאל יו): מתוך הסנה· ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה:

אכל

בְּטוּמְרָא דְּלָא יָדְעוּ אֱינַשׁ בְּחַבְרֵיהּ : א וּמֹשֶׁה הֲוָה רָעֵי יַת עָנָא דְּיִתְרוֹ
חֲמוּי רַבָּא דְּמִדְיָן וּדְבַר יַת עָנָא לַאֲתַר שְׁפַר רַעְיָא דַּאֲחוֹרֵי מַדְבְּרָא וַאֲתָא
לְטַוְּרָא דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹי יְקָרָא דַּיְיָ לְחוֹרֵב : ב וְאִתְגְּלֵי זַגְנוּגָאֵל מַלְאֲכָא
דַּיְיָ לֵיהּ בְּלַהֲבֵי אִישָׁתָא מִגּוֹ סַנְיָא וַחֲמָא וְהָא סַנְיָא מְשַׁרִיב בְּאִישָׁתָא
וְסַנְיָא לֵיתוֹי יָקִיד וּמִתְאַכִיל בְּנוּרָא : ג וַאֲמַר מֹשֶׁה אִיתְפְּנֵי כְדוֹן וְאֶיחְמֵי
יַת חֶזְוָונָא רַבָּא הָדֵין מַדֵּין לָא שָׁרִיב סַנְיָא : ד וּגְלֵי קֳדָם יְיָ אֲרוּם אִיתְפְּנֵי
לְמֵיחְמֵי וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִגּוֹ סַנְיָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הָאֵנָא : ה וַאֲמַר
לָא תִקְרַב הַלְכָא שְׁלוֹף סֵינָךְ מֵעַל רִיגְלָךְ אֲרוּם אַתְרָא דְּאַנְתְּ קָאִים עֲלוֹי
אֲתַר קַדִּישׁ הוּא וְעָלוֹי אַנְתְּ עָתִיד לְקַבָּלָא אוֹרַיְיתָא לְמַלְּפָא יָתָהּ לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל : ו וַאֲמַר אֲנָא הוּא אֱלָהֵיהּ דְּאָבוּךְ אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵיהּ
דְּיִצְחָק וֵאלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב וּכְבָשִׁינוּן מֹשֶׁה לְעַנְפּוֹי אֲרוּם הֲוָה דָּחִיל מִלְּמִסְתַּכֵּי
בְּצֵית אִיקַר שְׁכִינְתָּא דַּיְיָ : ז וַאֲמַר מִיגְלָא גְּלֵי קֳדָמַי יַת סִיגוּף עַמִּי
דְּבְמִצְרַיִם

ירושלמי

וַחֲמָא וְהָא סַנְיָא בָּעִיר בְּאֶשָּׁא וּסַנְיָא מְרַטִּיב וְלָא יָקִיד : וְאֶיחְזֵי יַת חֶזְוָא רַבָּא הָדֵין מִן בְּגְלַל מָה סַנְיָא מְרַטִּיב וְלָא יָקִיד :

שְׁלוֹף סַנְדְּלָךְ :

בעל הטורים

שנירש וזה הוא גרש ירחיסק ודם שגרשם היו לה ירמים תהניב ר · ולא יכלה ב' נמסרה הכא ולא יכלה עוד הב זיכו ואידך ולא יכלה ארץ מגוריהם · מלמד שנעשתה לו מערה בארץ נאפי' תחת הקרקע חפרו אחריו מפני שידעו שמשם יבא הגואל וזהו ולא יכלה ארץ ולא יכלה עוד הכפינו · נומא ב' נמסר' הכא ואידך השול' בים נירים ובכלי גומא על פני מים נאפי' בים שלא ניר דהיינו בת תרע' להציל כ"י גומא · ואידך באיוב ביתא גומ' · רמז למען דאמ' איוב בימי משה היה · ותרד בת פרעה ס"א לתה · אלמ' שסיכת' דתה שהלכה להתגייר ·

רש"י

אכל· כאכל כמו לא עבד בה אשר לקח משם : (ג) אסורה נא· אסורה מכאן להתקרב שם : (ד) של· שלוף והוצא · כמו ונשל הברזל כי ישל זיתך : אדמת קדש הוא· המקום : (ז) (כי ידעתי את מכאוביו· כמו וידע אלקים כלומר כי שמתי לב להתבונן לדעת

רשב"ם

ארץ כנען ועתה נתקרב הזמן של ד' מאות שנה שאמר לאברהם : (ג) איננו אוכל· אפילו במקום יציאת שלהבה מן הסנה לא הי' נאכלת כלל : (ד) וירא ה' המלאך קורא על שמו של הב"ה : (ה) של הנלך· מגזרת ונשל גוים רבים: כאשר יאמר מן נשע שעו כן יאמר שע

לשון נווי וגם של תשלו לה : (ז) ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו · צעקתם שנועקים מפני שנוגשים

אבן עזרא

ובמרובע ששה שסה אלה כל' מספרי' לעול' שומרי' עצמ' במרובע' וזהו מעלת' על כל המספרי' המרובעים ועוד כי כל מספר הוא' באחד בכח והוא בכל מספ' במעט' והואיעם' בפא' אחת מה שיעם' כל מספ' בשתי פאות והנה כח שאחד ובחברך מרובעו אל מרובע כפלו אז יהיו חמשה וזהו חשבון השוה במרובעים כי אם תחבר מרובעו ש' מרובע כפלו כה יהיה מעוקב חמשה וכל מספר לפני חמשה יהיה ערך המעוקב אל השני' המרובעי' בחשבון בארך החשבון ש' חמש' ולמעלה מחמשה יהיה הדבר בהפך וחשבון ששה הוא חשבון שוה בחלקיו ואין בכל מערכת מספר שוה רק אחד וכאשר תחבר מרובע האחד אל מרובע ראש הנפרדים יהיה המחובר הוא הדומה ואם תשים אלכסון עגול במספרו ותוציא יתר בשלישיתו יהיה המשלש שהוא שוה השוקים כמספר הקו הסובב וכמוהו המרובע הארוך בעגול ולפני זה המספר יהיה ערך המשולש אל הקו כערכו אל עשרה ולמעלה ממנו הפך הדבר והנה אלה הארבע' המספרים הם היקרי' ומספר' שני' ועשרי' כמספ' כל האותיו' וש' חמשו הכפולי' כי הם בעצמ' רק מה שהיה ברח' השיבו באורך והטע' על המבט' בלשון שם אחד להם ולמו זה לזה אבל לא ידמו בפכת' ובעל לשון הקדש ראה כי חמשה מקומות הם מוצאי האותיות והנה שם חנים שרשי' לעולם וחנים פעם שרשים ופעם

נוספים

י צעקתם שמעתי מפני נגשיו
כי ידעתי את מכאביו: ח
וארד להצילו מיד מצרים
ג' וחסר ולהעלתו מן הארץ ההוא
אל ארץ טובה ורחבה אל
ג' ארץ זבת חלב ודבש אל
וה"ר ת' מקום הכנעני והחתי והאמרי
ארץ : כת' פפו"ס והפרזי והחוי והיבוסי: ט
פ'מין : ועתה הנה צעקת בני ישראל
באה אלי וגם ראיתי את
הלחץ אשר מצרים לחצים
אתם: י ועתה לכה
ג' פ"ג ואשלחך אל פרעה והוצא
את עמי בני ישראל ממצרים:
יא ויאמר משה אל
פ' האלהים מי אנכי כי אלך אל
ג' פרעה וכי אוציא את בני
ישראל ממצרים: יב ויאמר
כי אהיה עמך וזה לך האות
ג' מ"ל כי אנכי שלחתיך בהוציאך
את

דבמצרים וית קבלתהון
שמיע קדמי מן קדם
מפלחיהון ארי גלי קדמי ית
כיביהון: ח ואתגליתי
לשזבותהון מידא דמצראי
ולאסקותהון מן ארעא ההיא
לארע טבא ופתיא לארע
עבדא חלב ודבש לאתר
כנענאי וחתאי ואמוראי
ופרזאי וחואי ויבוסאי: ט
וכען הא קבילת בני ישראל
עלת לקדמי ואף גלי קדמי
ית דוחקא דמצראי דחקין
להון: י וכען איתא
ואשלחנך לות פרעה ואפיק
ית עמי בני ישראל ממצרים:
יא ואמר משה קדם יי מאן אנא
ארי איזיל לות פרעה וארי
אפיק ית בני ישראל ממצרים:
יב ואמר ארי יהי מימרי
בסעדך ודין לך אתא דאנא
אנא שלחתך באפקותך ית
עמא ממצרים תפלחון קדם
יי

רשב"ם

שנוגשים אותם שמעתי: (ח) וארד כאן לדבר אליך כדי להצילו מיד מצרים: (י) והוציא את עמי בני ישראל ממצרים על פי הדברים שתאמר אל פרעה מאתי: (יא) ויאמר משה מי אנכי. מי שרוצה לעמוד על עיקר פשוטו של מקראות הללו ישכיל בפירושי זה כי הראשונים ממני לא הבינו בו כלל כלל. משה השיב על שני דברים שאמר לו הקב"ה ללכת אל פרעה וגם להוציא את בני ישראל ע"פ מצוות פרעה. ומשה השיב על ראשון ראשון מי אנכי כי אלך אל פרעה. אפילו להביא לו מנחה ודורון. וכי ראוי אני ליכנס בחצר המלך איש נכרי כמותי: וכי אוציא את בני ישראל ממצרים כלומר
ואפי'

רש"י

לדעת את מכאוביו ולא העלמתי עיני ולאטום אזני מצעקתם): (י) ועתה לך ואשלחך אל פרעה. ואם תאמר מה תועיל והוצא את עמי יועילו דבריך ותוציאם משם: (יא) מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם המלכים. וכי אוציא את בני ישראל. ואף אם חשוב אני מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים: (יב) ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך ומצליח בשליחותי
וכדאי

די במצרים וית קבלתיהון שמיע קדמי מן קדם משעבדיהון ארום גלי
קדמי כיבהון: ח ואיתגליתי יומא דין עלך בגין דיבמימרי לשיזבותהון
מן ידא דמצראי ולאסקותהון מן ארעא ההיא מסאבתא לארע טבתא
ופתיא בתחומין לארע עבדא חלב ודבש לאתר דדיירי תמן כנענאי
וחיתאי ואמוראי ופריזאי וחיוואי ויבוסאי: ט וכדון הא קבילת בני
ישראל סליקת לקדמי ולחוד גלי קדמי ית דוחקא דמצראי דחקין יתהון:
י וכדון איתא ואשדרינך לות פרעה ואפיק ית עמי בני ישראל
ממצרים: יא ואמר משה קדם יי מאן אנא ארום איזיל לות פרעה
וארום אפיק ית בני ישראל ממצרים: יב ואמר ארום יהי מימרי בסעדך ודין
לך סימנא דאנא שדרתך בהנפקותך ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי
דתקבלון

אבן עזרא

נוספים לטעם דרגש כאלה או בסופה והנה זה האחד ככבד מהראשון וראוי שיכחד בכל מוצא האות הקל לבטא בו הרבה וראוי להיות האו' הראשון גם החמישי גם השמי גם העשירי קלים במבטא וכבדים בטעם ויהיו נמצאים עם התנועות עד שיהיו ארבעתם אותיו' המשך ויהיו פעם נראים ופעם נעלמים ופעם נוספים ופעם חסרים ופעם מובלעים בדגשות ופעם מתחלפים אלה באלה והנה אותיות הגרון הם ארבעה ותחלתם עי"ן ואחר חי"ת ואל תזכור האות כאשר תבטא בתוספת אותיות הנזכרות עם האות כי אינם מאותיות הגרון רק האות לבדה כשתאים תחתיה פתח ולאלה שניהם עי"ן חי"ת כבדים מאד ומי שלא נהג בנערותו לבטא בהם לא יכון לדבר גם כמו הערלים על כן נבחרו האלף והה"א גם בחר מאותיות החיך גי"כק שהוא אחר הגרון הקלים והם יו"ד כ"ף על כן היו ג"ק מהשרשים ואותיות הלשון דטלנ"ת שם השנים שרשים והם ד"ט והאחרים בחר ואותיות השיניים זסש"רץ כולם כבדים והקל שבהם הש"ין על כן בחרו והכית האחרים על כן הוצרך לקחת מאותיות השפה שהם בומ"ף פלשה והכית האחד שהוא הפ"א וראוי להיות תחלת האותיות מהגרון כי הוא המוצא הראשון במתכונת האדם מלמטה למעלה והאלף לפני הה"א כי הוא הקל מאותיות הגרון על כן הושם ראש לכל האותיות כנגד האחד וראוי להיות הה"א האות החמישי כנגד חמשה במספר שהוא נכבד ואלה השנים אותיות הם קלים במבטא יותר מכל האותיות בעבור ששם אות הראשון מהגרון שם אחריו אות מסוף החמשה מקומו שהוא השפה על כן היה בי"ת אחר אלף גם וי"ו אחר ה"א ופ"א אחר עי"ן והנה היה לו צורך לשום עוד שנים אותיות עד שיגיע אל הה"א ושם האחד מהחיך והוא גי"מל והשני מהלשון והוא ד"לת על כן הוצרך לשום ז"ין שהוא מהשיניים אחר וי"ו והנה יש לו צורך לשום אות תשיעי שהוא כנגד מספר העשרה עמידי לאותיות וככר לקח מהגרון השנים הנכבדים והמבוארים ומהשפה הקל הנכבד שהוא הוי"ו ואין במוצאם הנשרשי' קל מאותיות החיך והנבחרי' היו היו"ד גם הכ"ף והי"וד יותר קל והנה ארבעה אותיות ראויים להיותם אותיות המשך ובעבור כי האלף כמו האחד על כן נמצא נעלם עם כל תנועה והנה עם חלם ראש ועם קמץ גדול ראשים ועם חירק ראשון ועם קמץ קטן ראשי' ועם שורק משוף פארה ועם פתח גדול למטה ולנדה ועם פתח קטן שושה פלא ובעבור היותו ראש שמוהו סימן המדבר זכר גם נקבה ובעבור שלא ימצא כה"ה באחרונה על כן אינמו סימן רק פעם יתחלף בה"א קראן לי מקא נבהא קומתו וימצא נוסף בסוף כמו ואתיקימא הבלכוא אתו גם כה"ה בראשונה והוא נוסף אתמול אזרועך באמונה והאזכיתו כהרות ויפת' בסוף ולא יבוטא בו כמו חטא ופעם יהיה חסר כמו על כם יה ויתחלף בה"א האמון ההמון גם בי"וד יתימרו יתאמרו גם בוי"ו במבטא ולעמשא תמהו והנה השלשה אותיות הם ראוים שיהיו לסימן בראש ובסוף והנה האות ששוה הי"וד שהוא דומה לאחד שמוהו בסוף סימן המדבר זכר גם נקבה בפעלי' שמרתי אמרתי ובשמו'

נערותיה הלכו'נ' במס' הכא ואידך ותקסרנקה ונערותיה לומר שנתנ' יירה ותפס' מעש' האמהות ואידך ויסכך ואת נערותיה עם:ה שסכה דתק ואת נערותיה

שגא האלהי והרגס לפי שהכינו' לקח התיבה ולקח' נערו' אמהות והנה נער בוכה זה אהרן שהכיחתו אצל התיבה נער בכה בגימטר' זה אהרן הכהן ג' במסור'

ג׳ מ״ג את העם ממצרים תעבדון
ה׳ את האלהים על ההר הזה :
ט׳ כ״ט יג ויאמר משה אל־
האלהים הנה אנכי בא אל־
בני ישראל ואמרתי להם
ג׳ מ״ג ד׳ מ״ג בתורה אלהי אבותיכם שלחני אליכם
ואמרו־לי מה־שמו מה אמר
פ׳ נקרי׳ אלהם : יד ויאמר אלהים
אל־משה אהיה אשר אהיה
ה׳ ל״ס אמירה לבני ישראל ויאמר כה תאמר לבני ישראל
אהיה שלחני אליכם : טו
ג ויאמר עוד אלהים אל־משה
כה תאמר אל־בני ישראל
יהוה אלהי אבתיכם אלהי
אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב שלחני אליכם זה־שמי
י״ח פס׳ ג׳ לעלם וזה זכרי לדר דר :
טז לך ואספת את־זקני
ישראל ואמרת אלהם יהוה
ל׳ אלהי אבתיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב
לאמר

יי על טורא הדין : יג ואמר משה קדם יי הא אנא אתי לות בני ישראל ואימר להון אלהא דאבהתכון שלחני לותכון ויימרון לי מן שמיה מה אימר להון : יד ואמר יי למשה אהיה אשר אהיה ואמר כדנן תימר לבני ישראל אהיה שלחני לותכון : טו ואמר עוד יי למשה כדנן תימר לבני ישראל יי אלהא דאבהתכון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב שלחני לותכון דין שמי לעלם ודין דוכרני לכל דר ודר : טז איזיל ותיכנוש ית סבי ישראל ותימר להון יי אלהא דאבהתכון איתגלי לי אלהיה דאברהם יצחק ויעקב למימר מדכר דכירנא יתכון וית דאיתעביד לכון במצרים : ואמרית

מה שמו סנהדרין קי״א
אהיה אשר ברכות ט
וזה שמי פסחים נ קידושין עא
ואספת את יומא כח

רשב״ם

ואפי׳ ראוי אני ליכנס לפני פרעה שוטה אני לשאר דברים איזה דבר המתקבל לפרעה אומר לו וכי שוטה הוא פרעה לשמוע לי לשלוח עם רב שהם עבדיו חפשי מארצו ואיזה דבר המתקבל אומר לו שע״י אותו הדיבור אוציאם ממצרים ברשות פרעה והקב״ה השיב לו על ראשון ראשון ואמר כי אהיה עמך ואתן חנך בעיני המלך ותלך אל פרעה ולא תירא ׃ וזה לך האות ׃ ומה שאת ירא לפני פרעה ׃ כי אנכי שלחתיך ׃ הלא אתה רואה בתבערת הסנה כי שלוחו של הקב״ה אני וזה האות לך הוא להיות בטוח שאהיה עמך ׃ וכן מצינו בגדעון שאמר לו המלאך הלא שלחתיך ׃ ועל מה שאמר אומר וכי אוציא

רש״י

וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואינו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק ׃ ששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרי׳ דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג׳ חדשים שיצאו ממצרי׳ ׃ ד״א כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו תורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל ׃ ודוגמת לשון זה מצינו בישעי׳ סי׳ ל״ו וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו׳ מפלת סנחריב תהיה לך אות על הבטחה אחרת

הכא ואידך האלן והכתי׳ נפ׳שתסגני קול ואידך האלך אל רמות גלעד לומר שדברי נביאים מתקיימים כדברי אורי׳ ותומים ׳ שמרי׳ כתבא׳ על משה קודם שנולד כמו ספר׳ זל״ נביס נ׳ ענריםנכים ונכיםנחרי׳

ולהזאו׳ נלי׳ נכים ערים בנורות של במלכים וחל בישעי לומר שהרשעים ישאו שתים וחרוניחרנו לכתיב פי מתוכל האנשים המנקשים את נפשך ׳ ודרז״ל להיינו דתן ואבירם שירדו מנכסיהם

דתקבלון ית אורייתי על טוורא הדין : יג ואמר משה קדם יי הא אנא
אזיל לות בני ישראל ואמר להון יי אלהא דאבהתכון שדרני לותכון
ויימרון לי מה שמיה מה אימר להון :

יד ואמר יי למשה דין דאמר והוה
עלמא אמר והוה כולא ואמר כדנא
תימר לבני ישראל אנא ת״א דהוינא
ועתיד למהוי שדרני לוותכון : טו
ואמר תוב יי למשה כדנן תימר לבני
ישראל אלהא דאבהתכון אלהיה
דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב שדרני לוותכון דין הוא שמי
לעלם ודין דוכרני לכל דר ודר : טז איזיל ותכנוש ית סבי ישראל
ותימר להון יי אלהא דאבהתכון אתגלי לי אלחיה דאברהם יצחק ויעקב
למימר

ירושלמי

ואמר מימריה דיי למשה דין דאמר לעלמא הוי והוי ועתיד למימר ליה הוי והוי ואמר כדין תימר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם :

רש״י

אחרת שארככם חריבה מפירות ואני אברך ספפיחים : (יד) אהיה אשר אהיה ׳ אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות ׳ אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו ׳ אמר לו יפה אמרת כה תאמר וגו׳ (לא שהשכיל חלילה משה ביותר אלא שלא הבין דברי השם ית׳ וכי לא מחשבותו מחשבת הש״ית שמאז כך היתה דעתו באומרו ית׳ אהיה אשר אהיה למשה לבדו הגיד ולא שיגיד לישרא׳ וזהו יפה אמרת שגם דעתי מתחלה כך היתה שלא תגיד לבני ישרא׳ הדברים האלה אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה פעם אחת וכן משמע ברבות ודוק) : (טו) זה שמי לעלם ׳ חסר וי״ו לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו : וזה זכרי ׳ למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר ה׳ שמך לעולם ה׳ זכרך לדור ודור : (טז) את זקני ישראל ׳ מיוחדים לישיבה ׳ ואם תאמר זקנים סתם

רשב״ם

וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ׳ כלומר באיזה טענה שאומר לפרעה ישמע אלי לבקשתם ׳ בהוציאך את העם ממצרים אני מצוה לך עכשיו שתעבדו את האלהים על ההר הזה ותקריבו עולות ׳ וטענה זו תוכל לומר כי לזבוח לאלהים וביקש ללכת ׳ ואע״פ שכאן לא פירש ׳ לבסוף מפרש ושמעו לקולך׳ ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים וגו׳ ׳ ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה׳ וכן בכל פעם ופעם הי׳ משה אומר כך לפרעה ׳ וכן מצינו בשמואל כשציוהו הב״ה למשוח את דוד אמר שמואל להב״ה ושמע שאול והרגני והב״ה אמר לו עגלת בקר תקח בידיך ואמרת לזבוח לה׳ באתי אף כאן דרך חכמה ציוה למשה בהוציאך וגו׳ וכן תוכל לומר לו ׳ מי שמפרשים ענינים אחרים אינם אלא טועים גמורים : (יג) מה אומר אליהם ׳ כי איני מכיר ויודע שמך המיוחד : (יד) ויאמר אלהים אל משה הנ אינך יודע שמי אני אומר לך כי שמי אהי׳ לעולם ויכול אני לקיים מה שאני מבטיח ׳ ומעתה שאמרתי לך כי שמי אהי׳ כה תאמר לישראל אהי׳ שלחני אליכם : (טו) ויאמר עוד אלהים למשה לא כאשר שיקראו אותי בשמי בכל דבריהם כשם שאנו קורין המלכים

אבן עזרא

ובשמו׳ כמו שמי ושמוהו בראש סימן יחיד זכר הוא דומה לנמצא כמו שמספ׳ עשרה דומה לאח׳ ושמושו בסוף הפך וזה סימן לנכח הנקבה דע׳ ראי׳ למען תזכרי ובעבור כי במספר דומ׳ לאחד היה ליחיד ובעבו׳ היו׳ העשר׳ כולל כל חשבון על כן הי״וד באחרונה כולל סימן רבים בסמוכים ידי נשים ובסמוך אל המדבר ידי נטו שמים והי״וד ימצא בעלם עם חירק רגלי ועם קמץ קטן רגלי חסידיו ישמור ועם קמץ

ה׳ לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם
כ׳ וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃
יז וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם
ב׳ כת״מ מפוס סימן׃ מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב
י״ז נלים׳ בי׳ אס׳ וא׳ ח״ל וּדְבָשׁ׃ יח וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ
ונטעם נתיו וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו
ל׳ מ״ל נג׳ יוד״ן׃ יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה
עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה
ט׳ כו״ן עקומם׃ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ יט וַאֲנִי
יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ
ד׳ וחסר מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃
כ וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי
ג׳ מ״ל נל״ס אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי
אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־
י״ב כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ כא וְנָתַתִּי
צ׳ ונקמנס אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא
תלכו

יז וַאֲמָרִית אַסֵּיק יָתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי לְאַרַע כְּנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי לַאֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃ יח וִיקַבְּלוּן מִינָּךְ וְתֵיתֵי אַתְּ וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּתֵימְרוּן לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי אִתְקְרֵי עֲלָנָא וּכְעַן נֵיזִיל כְּעַן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא׃ יט וְקֳדָמַי גְּלֵי אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק יָתְכוֹן מַלְכָּא דְּמִצְרָאֵי לְמֵיזַל וְלָא מִן קֳדָם דְּחֵילֵיהּ תַּקִּיף׃ כ וְאֶשְׁלַח יָת מָחַת גְּבוּרְתִּי וְאֶמְחֵי יָת מִצְרָאֵי בְּכֹל פִּרְשָׁוָתַי דִּי אַעְבֵּיד בֵּינֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן יְשַׁלַּח יָתְכוֹן׃ כא וְאֶתֵּן יָת עַמָּא הָדֵין לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי וִיהֵי אֲרֵי תְהָכוּן לָא תְהָכוּן רֵיקָנִין׃
ותשאל

פקד פקדתי ר״ה לב
זבת חלב כתובות קיא

רשבם

המלכים בשמם · אלא ה׳ אלהי אבותיכם וגו׳ שהוא לשון אדנות ומלכות כשם שאומרים למלכים יחי המלך · המלך ליוני דבר: זה שמי לעולם · אהי׳ האמור בפסוק ראשון: וזה זכרי האמור בפסוק שני שהוא לשון מלכות ובענין הזה מזכירין את המלכים ולא בשמם: ומה שכת׳ בי״ה אפרש בא״ת ב״ש כפ״ת דפג״ת זהי״ק תנמ״ץ פתט״ק דפנת״י תפא״ק מנמ״ץ סמ״ק שורפ״י מפ״ק לי״ק ל״ס י״ץ נפ״ץ סתק״י · זהו עיקר עומק פשוטו של מקראות הללו ואין מגלין אותם אלא לצנועים: (יח) אלהי העברים · שבדי מעברי הנהר באו הנה ואלהי מלכותם צריכי׳ לעבוד:

רשי

שהם שיאך אפשר לו לאסוף זקני של ס׳ רבוא: (יח) ושמעו לקולך · מאליהן מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים · יעקב אמר להם ואלהים פקד יפקד אתכם יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם: (אלהי העבריים יו״ד יתירה רמז לי׳ מכות ברש״י ישן): נקרה עלינו · לשון מקרה וכן ויקר אלהים (במדבר כג) ואנכי אקרה כה שם
(יט) ואני ידעתי וגו׳ · אל ירך לבבך על שמתפלה לא ישמע לדברי׳ לשלחם ולא מתוך יד חזקה שלו כי אין לו יכולת נגדי אך אני מקשה את לבו כדי לשלוח בו ידי אתלו׳ וידעו הכל דמה ידי וידעו ע״י נפלאותי כי אני ה׳ והיכולת בידי
ושאלה

יונתן בן עוזיאל

למימר מדכר דכירנא יתכון וית עולבנא דאתעביד לכון במצרים :
יז ואמרית במימרי אפיק יתכון מסיגוף מצראי לארע כנענאי וחיתאי
ואימוראי ופריזאי וחיוואי ויבוסאי לארעא עבדא חלב ודבש : יח
ויקבלון מינך ותיעול אנת וסבי ישראל לות מלכא דמצרים ותימרון ליה
יי אלהא דיהודאי אתקרי עלנא וכדון נזיל כדון מהלך תלתא יומין
במדברא ונדבח קדם יי אלהנא : יט ואנא קדמי גלי ארום לא ישבוק
יתכון מלכא דמצרים למיזל ולא מן דחיליה תקיף אלהן בגין דבמימרי
לאוכחותיה במכתשין בישין : כ ותתעכבון תמן עד דאישדר ית
מחת גבורתי ואימחי ית מצראי בכל פרישוותי דאעבר ביניהון ומבתר
כן יפטור יתכון : כא ואיתין ית עמא הדין לרחמין בעיני מצראי ויהי

ארום

בעל הטורים

וחרבו בתיהם ׃ ולכהן ג' במסו' ולכהן מדין ושני פעמים בנ"י שבל חיכה לאב ולכהן ׃ יתרו היה כומר לע"ז וכשנשא תו משה הוכרך משה לידור לו שבן הראשון

שיגלו לו שיהיה כומר לע"ז וזה כוונתו כי ידע שמושל את חמיו למיטב כחו שעשה שהדיר כתנייר מכל מקום נענש שבן בנו נעש' כומר לע"ז שנ' ויהונתן בן גרשום בן מנשה ודרש ׳

רש"י

(שם) ׃ אבא נקרא מאתו הלום : (יט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ׃ אם אין אני מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך : לא יתן ׃ לא ישבוק כמו על כן לא נתתיך ׃ לא נתנו אלהים להרע עמדי (בראשית לא) ׃ וכלן לשון נתינה הם ׃ וי"מ ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי והכתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה תקיף ׃ משמו של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי : (כ) ומגרת ביתה מאותה שהיא גרה אתה בבית : ונצלתם ׃ כתרגומו ותרוקינון : וכן וינצלו את מצרים ויתנצלו בני ישראל את עדים והנו"ן בו יסוד ׃ ומנחם חברו במחברת צד"י עם ויצל אלקים את מקנה אביכן אשר הציל אלהים מאבינו ׃ ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחירק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם ׃ כמו ונסחתם מן האדמה

אבן עזרא

קמץ גדול ידיו רגליו וכי"וד תחת ה"א שנה יד יי' הויה ואת' הוה להם לנולך ותחת ה"א יחשיון חסה ותחת אלף כל פקודי כל ישרתי וימצא כוסף יזכר היושבי רבתי והה"א שמוהו סימן היש הדבר כי כן טעם הא לכם זרע פעם לתמה הבמחני' הנהיה ופעמים לדעת המבואר שאיש העבד העברי האנשים ובאחרונה סימן לנקבה לשון עבר גם כן בשמות כי הזכר הניחו בלא סימן אמרו אמרה קהלת גם היתה ס' מן נקבה בפועלים בעתידים תשמרנה ישמרנה כשמרנה תשמרנ' ישמרוה שמרנוה;שמרוה וסימן בשמו' נער' בתול' והה"א נוס' בבנין הכב' גם בבנין התפעל גם היא מובלעת מזה בידיך כמו י"וד בטרם אצרך ואלף ואברך כרוב הסוכך ונוספת באחרונה אשמעה ובשמות כמו לילה והוא נעלם עם קמץ עשה ועם קטן בוכה ירושלם ועם פתח קטן אשר אני בוכה ועם חולם כי פרעה אהרן גם שלמה ועם שורק לא יקראה קרא' ובעבור היות הוי"ו מוצאו מהתחברות השפתים על כן שמוהו בראשונה לדבק זה עם זה אברהם ויצחק מי פעל ועשה ובאחרונה לשון רבים זכרים גם נקבות בפעל עבר וסימן בעתידים לזכרים ופעמים גם לנקבות אם תמצאו אם תעירו והוי"ו ימצא נעלם עם שורק ועם חולם ובעבור היות הה"א נוסף בסוף סימן הנקבה הוצרכו להיות הוי"ו סימן לזכר שמרו גם בשמות ידו גם בעתידי' אויב ירדפו ונתוספת ה"א או נו"ן בדגש או שורק ישמרהו ישמרנו בעליו וסימן לשון רבי' מדברי' בפעל עבר ובעתידי' והנה ראיתי כי אלו הארבע אותיות הם אותיות המשך על כן היו בשמות נכבדים שהם שמות הנעלם מאלה האותיות והנה השם הראשון איננו במקרא רק במקום הזה וידענו כי משה לא דבר לפרעה דברי השם רק ככתבו ולא היה מזכירו בכינוי כי הוא היה קדוש על כן הוצרכו הקדמונים לכנותו ופי' וזה זכרי כמו זה שמי כי הטעם כפול והעד שאנחנו קוראין אותו אדני בהתחברו עם אלף ד' לת שהטעם שהוא אדון ובאה המלה על דרך לשון רבים דרך כבוד כמו אדני על כן האומר לשם כמו אדם

תלבוריקם: כב ושאלה
אשה משכנתה ומגרת ביתה
כלי כסף וכלי זהב ושמלת
ושמתם על בניכם ועל
בנתיכם ונצלתם את מצרים:
ד א ויען משה ויאמר
והן לא יאמינו לי ולא ישמעו
בקלי כי יאמרו לא נראה
אליך יהוה: ב ויאמר אליו
יהוה מזה בידך ויאמר מטה:
ג ויאמר השליכהו ארצה
וישליכהו ארצה ויהי לנחש
וינס משה מפניו: ד ויאמר
יהוה אל משה שלח ידך ואחז
בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי
למטה בכפו: ה למען
יאמינו כי נראה אליך יהוה
אלהי אבתם אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב:
ו ויאמר יהוה לו עוד הבא
נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו
ויוצאה והנה ידו מצרעת
כשלג: ז ויאמר השב ידך
אל חיקך וישב ידו אל חיקו
ויוצאה

כב ותשאל אתתא משכבתה
ומקריבת ביתה מנין דכסף
ומנין דדהב ולבושין ותשוון
על בניכון ועל בנתיכון
ותרוקנון ית מצרים: א
ואתיב משה ואמר והא לא
יהימנון לי ולא יקבלון מני
ארי יימרון לא אתגלי לך יי:
ב ואמר ליה יי מה דין
בידך ואמר חוטרא: ג
ואמר רמיהי לארעא ורמיהי
לארעא והוה לחויא וערק משה
מן קדמוהי: ד ואמר יי
למשה אושיט ידך ואחוד
בזנביה ואושיט ידיה ואתקיף
ביה והוה לחוטרא בידיה:
ה בדיל דיהימנון ארי
איתגלי לך יי אלהא
דאבהתהון אלהיה דאברהם
אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב:
ו ואמר יי ליה עוד אעיל
כען ידך בעיטפך ואעיל ידיה
בעיטפיה ואפקה והא ידיה
חורא כתלגא: ז ואמר
אתיב ידך בעיטפך ואתיב
ידיה לעיטפיה ואפקה
מעיטפיה והא תבת הות
כבשריה: ח ויהי אם לא
יהימנון

אהרן
והן לא פ״ת נו
מז״ה בידך נתרפקי
ויאמר חי שבת נז
סנהדרין קי
ויוציאה שבת נז

נ׳ר״פ
ל׳ ל׳
כל י״ט קד׳ ללויד ח׳ למד קדים ל״ס ע״ל כמ״ג:
ס׳ ׳ ל׳
פ״ז זקף
דנ׳ חס׳ וכי ע״ל:
ג
ל׳
ג׳ וב׳ חס׳ וא׳ ע״ל:
ו׳ וב׳ ... ל׳ לנעניין:
ל״פ

רשב״ם

(כב) ושאלה אשה משכנתה במתנה גמורה ושלוטה שברי ונתתי את חן העם · כמו שאל ממני ואתנה גוים נחלתך זהו עיקר פשוטו ותשובה למינים · כלי כסף

רש״י

המלחמה ונתתם ביד אויב ונגפתם לפני אויביכ׳ ונתכתם בתוכה ואמרתם נגלנו לשון נפעלנו (יחזקאל כב) · וכל נו״ן שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ממנה כנו״ן של נונף נושא נותן נושך כשהיא מדברת לשון ונפעלתם תנקד בשבא בחטף · כגון ונשאתם את אביכם · ונתתם להם את ארץ הגלעד · ונמלתם את בשר ערלתכם · לכך אני אומר שזאת הנקודה בחירק מן היסוד היא ויסוד שם דבר נגול והוא מן הלשונות הכבדים · כמו לבור כפור למול כשידבר בלשון ונפעלתם ינקד בפירק׳ כמו ודברתם אל הסלע (יחזקאל מה) · וכפרתם את הבית · ולמלתם אותם את בניכם : (ב) מזה

ביך

אֲרוּם תְהַכוּן מִן תַמָן פְּרִיקִין לָא תְהָכוּן רֵיקָנִין : כב וְתִשְׁאַל אִתְּתָא מִן
שְׁבַבְתָּהּ וּמִן קְרֵיבַת כוּתְלֵיהּ בֵּיתָהּ מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין
וּתְעַטְרוּן עַל בְּנֵיכוֹן וְעַל בְּנָתֵיכוֹן וּתְרוֹקִינוּן יַת מִצְרָאֵי : א וַאֲתֵיב
מֹשֶׁה וַאֲמַר וְהָא לָא יְהֵימְנוּן לִי וְלָא
יְקַבְּלוּן מִנִּי אֲרוּם יֵימְרוּן לָא אִתְגְּלִי
לָךְ יְיָ : ב וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ מַה דֵּין בִּידָךְ
וַאֲמַר חוּטְרָא : ג וַאֲמַר טְלוֹק יָתֵיהּ
לְאַרְעָא וּטְלָקֵיהּ לְאַרְעָא וַהֲוָה לְחִוְיָא
וְעָרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָמוֹי : ד וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה אוֹשֵׁיט יְדָךְ וְאֵיחוּד בְּקִיטְנֵיהּ
וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וְאַתְקֵיף בֵּיהּ וַהֲוָה
לְחוּטְרָא בִּידֵיהּ : ה מִן בִּגְלַל דִּיהֵימְנוּן אֲרוּם אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ אֱלָהָא
דְּאַבָּהַתְהוֹן אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵיהּ דְּיִצְחָק וֵאלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב : ו וַאֲמַר
יְיָ לֵיהּ תּוּב אָעֵיל כְּדוֹן יְדָךְ בְּחוּבָךְ וְאָעֵיל יָת יְדֵיהּ בְּגוֹ חוּבֵיהּ וְהַנְפְּקָהּ וְהָא
יְדֵיהּ סְגִירְתָּא מְחַוְּורָא הִיא כְּתַלְגָּא : ז וַאֲמַר אָתֵיב יְדָךְ לְעִיטְפָךְ וְאָתֵיב
יְדֵיהּ לְחוּבֵיהּ וְהַנְפְּקָהּ מִן גוֹ חוּבֵיהּ תָּבַת לְמֶהֱוֵי בִּרְיָיא הֵי כְּבִשְׂרֵיהּ :

ויהי

ירושלמי

מִמְגוּרַתָהּ

וַאֲמַר טְלַקְיָתֵיהּ לְאַרְעָא וּטְלַקְיָתֵיהּ לְאַרְעָא :

וְתִתְקוֹף בְּבֵית קוֹטְנוֹי :

אָעֵיל כְּעַן יְדָךְ בְּחוּבָךְ וְאָעֵיל יְדֵיהּ בְּחוּבֵיהּ :

בעל הטורים

חכמים ז"ל בן משה היה אלא שתולין הקללה במקולל · ויסתר משה פניו 'במס' הכא ואידך ויסתר עמל · מעיני שאלו היה מביט בזיו השכינה בתוך הסנה והיה מבקש רחמים ע' ישראל לא היו גולים יותר כי השכה הזא סימן יצאו אנכינברה וזהו ויסתר משה ויסתר עמל מעיני

שאם לא היה מסתיר פניו היה מסתיר עמל מעיני ראה ראיתי כתיב בה"א כנגד ה' עבודות בפרך · חררי לבן · ובכוי · עבודה קשה וכנגדם ה' פעמים בהם כפרש' · צעקתם ב' ואת צעקת' שמעתי · כי נגלה צעקתם בני סדום · לומר שנגלה צעקתם כצעקת

רש"י

בידך · לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים · ופשוטו כאדם שאומר לחבירו מודה אתה שזו שלפניך אבן הוא אמר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ : (ג) ויהי לנחש · רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל (באמרו לא יאמינו לי) ותפש אומנותו של נחש : (ד) ויחזק בו · לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא· ויחזיקו האנשים בידו · והחזיקה במבושיו (דברים כה) · והחזקתי בזקנו (שמואל יז) · כל לשון חזוק הדבוק לבי"ת לשון אחיזה הוא : (ו) מצורעת כשלג · דרך צרעת להיות לבנה. אם בהרת לבנה היא אף באות זה רמז שלשון הרע ספר באומרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע : (ז) מחיקו · שבה כבשרו · מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה

אבן עזרא

לאדם אדני שאל טועה הוא :
ועתה אזכי' הטעם דע כי שלשה עולמי' הם האחד הוא השפל והוא על מעלות רבות רק שלא כוללם והאחד המתכות והם שבעה כנגד שבעה המשרתים ולמעלה מהם הצמחים והם על מעלות רבות ומעלה מהם החיים ומעלותם רבות והאדם לבדו הוא במעלה העליונה בעולם השפל והשכוי יקרנו בעצמו בגופו גם בנפשו כנגד מחשבתו גם בעניניו וכל עסקיו וחכמי לב דמו המיני' שהם הכללים שהם שמורין כי הפרטים אובדים דמו אותם המינים הכללים העומדי' כגל עץ על מים רבים תמיד והעולם האמצעי על מעלות רבות והנה החמשה הכוכבי' המשרתי' מעלתם גדולה כי הם עומדים בעצמם לא יכלו ולא יחסרו ולא תשתנה תנועתם ולא תוסיף ולא תגרע ולא יעלו ולא ירדו רק כפי המערכת יש להם שינויים רבים כי פעם הוא הכוכב נכון המזלות ופעם שמאלי ופעם ימיני רב או מעט ופעם עולה בגלגלו הקטן גם בגלגלו הגדול שהוא מוצקו רחוק ממוצק הארץ ופעם עולה גלגלו או יורד ירוץ ופעם יתמהמה ופעם יעמוד ופעם ישוב אחורנית וכל זה כנגד הארץ ופעם יראה ופעם יסתר ופעם במזרח ופעם במערב וערכו אל חברו וגם אל נכח השמים אלמעלה גם אל הלבב' אלמט' לעולם משתנה עד אין

ויוצאה מחיקו והנה שבה
כבשרו: ח והיה אם לא
יאמינו לך ולא ישמעו לקל
האת הראשן והאמינו לקל
האת האחרון: ט והיה
אם לא יאמינו גם לשני
האתות האלה ולא ישמעון
לקלך ולקחת ממימי היאר
ושפכת היבשה והיו המים
אשר תקח מן היאר והיו לדם
ביבשת: י ויאמר משה
אל יהוה בי אדני לא איש
דברים אנכי גם מתמול גם
משלשם גם מאז דברך אל
עבדך כי כבד פה וכבד לשון
אנכי: יא ויאמר יהוה אליו
מי שם פה לאדם או מי ישום
אלם או חרש או פקח או עור
הלא אנכי יהוה: יב ועתה
לך ואנכי אהיה עם פיך
והוריתיך אשר תדבר: יג ויאמר בי אדני שלח נא ביד

תשלח

מסרה:
ג' וחד הכא טעם זכמתן
ג' ל'
פ"שט' י' חס'
ב' כ"ו נסו'
ט' ותרגו'
ג' ל'
ט'
ד' ג' כ"א
ב' ל'
ו'
י"ג
ה' בנ"ת

אונקלוס:
יהימנון לך ולא יקבלון לקל
אתא קדמאה ויהימנון לקל
אתא בתראה: ט ויהי אם
לא יהימנון אף לתרתין אתיא
האלין ולא יקבלון מינך
ותסב ממיא דבנהרא ותשוד
ליבשתא ויהון מיא דתסב
מן נהרא ויהון לדמא
ביבשתא: י ואמר משה
קדם יי בבעו יי לא גבר מלול
אנא אף מאתמלי אף
מדקדמוהי אף מעדן
דמלילתא עם עבדך ארי
יקיר ממלל ועמיק לישן אנא:
יא ואמר יי ליה מן שוי
פומא לאינשא או מן שוי
אלמא או חרשא או פתיחא
או עוירא הלא אנא יי: יב
וכען איזיל ומימרי יהי עם
פומך ואלפינך די תמליל:
יג ואמר בבעו יי שלח
ביד מן דכשר למשלח: יד
ותקיף רוגזא דיי במשה
ואמר

רשב"ם

כסף וכלי זהב · תכשיטין לכבוד החג שתחוגו במדבר: ושמתם אותם על בניכם: (ט) והיו המים וגו' פעמים כעין כשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם · עד מתי רשעי' ה' עד מתי רשעים יעלוזו: (יא) כי כבד פה וכבד לשון אנכי · איני בקי בלשון מצרים בחיתוך לשון כי בקטנותי ברחתי משם ועתה אני בן שמונים וכן מצינו ביחזקאל שהי' שאינו בקי בלשון מלכות קרוי כן דכתיב ויאמר אלי בן אדם לך בא אל בית ישראל ודברת דברי אליהם · כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון אתה שלוח אל בית ישראל לא אל עמים עמקי שפה וכבדי לשון

אשר

רש"י

בראשונה לא נאמר מחיקו: (ח) והאמינו לקול האות האחרון · משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה: (ולקחת ממימי היאור רמז להם שבמכה ראשונה נפרע משקותם תחילה שהיו עובדים לנילוס שמחייה אות' ואהפכ' לדם ברש"י ישן): (ט) והיו המי' וגו' והיו והיו שני פעמי' · נראה בעיני אילו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשה שומע אני שבידו הם

נהפכי'

יונתן בן עוזיאל

(כאן חסר פסוק ח׳) ט ויהי אין לא יהימנון אוף לתרין אתיא האלין ולא
יקבלון מינך ותסב מן מוי דבנהרא ותשוד ליבשתא ויהון מוי דתסב מן
נהרא ויהון לדמא ביבשתא : י ואמר משה קדם יי בבעו יי לא גבר
דברן אנא אוף מאיתמלי אוף מן לקדמוי אוף מן שעתא דמלילתא עם
עבדך ארום חגר פום וחגר ממלל
אנא : יא ואמר יי ליה מאן הוא
דשוי ממלל פומא בפום אדם קדמאי
או מאן שוי אלימא או חרשא או
פתיחא או סמיא הלא אנא יי : יב וכדון איזיל ואנא במימרי אהא עם
ממלל פומך ואליף יתך מה דתמליל : יג ואמר בבעו ברחמין מן
קדמך

ירושלמי

ארום חגור פום וקשי ממלל
אנא :

בעל הטורים

קדוש ׳ מי
אנכי ב׳ במ׳
מי אנכי כי
אלך אל פרעה
מי אנכי כי
הביאותני
עד הלום
בני דוד ׳
מלמד שפסק
משה מלכות
לו ולזרעו
ולא רצה
הקב״ה ליתן
לו שנא׳ אל
תקרב הלום
ואין הלום
אלא מלכות
אמר משה
כיון
שהמלכות
פוסקת
ממני ואין
בני ׳ שלח
נא ביד
תשלח ׳
ואחרג לי מת
סיומה ׳
ב״ת שם גג

רשי

נהפכי׳ לדם ואז כשירדו לארץ יהיו בהוייתן אבל
עכשיו נולמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת : (י)
גם מתמול וגו׳ למדנו שכל ז׳ ימים היה הקב״ה
מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו: מתמול שלשו׳
אלו דברים ג׳ ושלשה גמין רבויין הם הרי ו׳ והוא
היה עומד ביום הז׳ כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד
תשלח עד שחרה בו וקבל עליו ׳ וכל זה שלא היה
רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו
ונביא היה שנאמ׳ (הלא אהרן אחיך הלוי וגו׳ ועוד
נאמר לעלי הכהן) הנגלה נגלתי (הוא ועם) לבית
אביך בהיותם במצרים הוא אהרן ׳ וכן (ביחזקאל
סימן כ׳) ואודע להם בארץ מצרים ואומר להם איש
שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמרה:
כבד פה ׳ בכבידות אני מדבר ובלשון לעז בל״בו :
(יא) מי שם פה וגו׳ ׳ מי למדך לדבר כשהיית נדון
לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם ׳ מי עשה
פרעה אלם שלא נתאמץ במצו׳ הריגתך ואת משרתיו
חרשים שלא שמעו בצוותו עליך ולאספקלטורים
ההורגי׳ מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת מן
הבימה ונמלטת ׳ הלא אנכי ששמי ה׳ עשיתי כל
זאת : (יג) ביד תשלח ׳ ביד מי שאתה רגיל לשלוח
והוא אהרן ׳ ד״א ביד אחר שתרצה לשלוח שאין
סופי

אבן עזרא

חקר כי כעס מתחבר לאחד הטבעים המנגדים
והנה המחברו לגדם במעלה אחת משלם מאו׳
ושנים הם מאה ועשרים ובעבור אלו השינויים
ישתנו כל הנבראי׳ בעולם השפל בעצמם ואף
כי במקריהם ושם בעצמם ובאורם לא ישתנו
על כן לחשה מהם הלבנה כי כל מקריהם
יקרוה ויותר כי יש להם שני גלגלים שאין
מוצקם כמוצק הארץ ועוד כי תנועתה בגלגל
הקטן הפך תנועת גלגל הגדול ועוד כי אין לה
אור בעצמה כי אם מהשמש והעד כי בהתחברה
עמו עם ראש התלי או זנבו לא תראה השמש
אם היה ביום ואם היתה לנכח השמש בלילה
באחד המקומות הנזכרי׳ יהיה אור הלבנה
נעדר והנה למעלה מהמשרתי׳ הם כוכבי גלגל
המזלות והם קבועי׳ בגלגל אחד לא מתנועעי׳
במשרתים ולא ישתנה רחבם ולא ערך זה לזה
ותנועה אחת להם בלי תוספת ומגרעת ערכם
אל הארץ שוה ושינוי הראות׳ כפי מקומו׳ הארץ׳
ותנועת השמש והעול׳ העליון הו׳ עול׳ המלאכי׳
הקדושים שאינם גופות ולא בגופו׳ כנשמת
האדם ומעלותם נשגבו ונודעו׳ הנקלו׳ בנגדם
וכל זה העולם כבוד וכולו עומד ואי׳ תנועה
השנוי בערך רק מעמדו אינכו בעצמו רק בשם
הנכבד לבדו ונשמת האד׳ מעיב׳ ומקבלת כח עליון כפי מערכת המשרתי׳ וכל המשר׳ כנגד הצבא הגדול
בעת הבראו ואם תחכם הנשמ׳ תעיוד בסוד המלאכים ותוכל לקבל כח גדול מכח עליון שקבל על ידי
אור המלאכים אז יהיה דבק בשם הנכבד וזהו סנדר יעקב והיה יי׳ לי לאלהים כי יתבודד כל ימי היות
לדבק בשם כפי כחו על כן אמ׳ השירו את אלהי הנכר ועד היום לא אמר ככה כי אז יוכל לעבוד את
השם כפי נדרו ׳ על כן אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול יי׳ מכל האלהים ומכם גדול היה והעד וישאלו

אף

תשלח : יד ויחר אף יהוה
במשה ויאמר הלא אהרן
אחיך הלוי ידעתי כי דבר
ידבר הוא וגם הנה הוא יצא
לקראתך וראך ושמח בלבו : ני״ב׳
טו ודברת אליו ושמת את ד
הדברים בפיו ואנכי אהיה
עם פיך ועם פיהו והוריתי כ״ג גליו׳ כ׳ וא״ל
אתכם את אשר תעשון : י״ד
טז ודבר הוא לך אל העם
והיה הוא יהיה לך לפה
ואתה תהיה לו לאלהים :
יז ואת המטה הזה תקח
בידך אשר תעשה בו את ע׳ פסוקיי נהו׳ :
האתת : פ יח וילך משה
וישב אל יתר חתנו ויאמר כ׳
לו אלכה נא ואשובה אל י׳
אחי אשר במצרים ואראה ס׳
העודם חיים ויאמר יתרו
למשה לך לשלום : יט ויאמר יהוה אל משה במדין
לך

ואמר הלא אהרן אחוך ליואה
גלי קדמי ארי מללא ימליל
הוא ואף הא הוא נפיק
לקדמותך ויחזינך ויחדי
בלביה : טו ותמליל עמיה
ותשוי ית פתגמיא בפומיה
ומימרי יהי עם פומך ועם
פומיה ואליף יתכון ית
דתעבדון : טז וימליל הוא
לך עם עמא ויהי הוא יהי
לך למתורגמן ואת תהי ליה
לרב : יז וית חוטרא הדין
תיסב בידך דתעביד ביה ית
אתיא : יח ואזל משה ותב
לות יתר חמוהי ואמר ליה
איזיל כען ואיתוב לות אחי
דבמצרים ואחזי העד כען
אינון קימין ואמר יתרו למשה
איזיל לשלם : יט ואמר יי
למשה במדין איזיל תוב
למצרים ארי מיתו כל גבריא
דבעו למקטלך : כ ודבר

אהרן ויחר אפ״ה ז׳ ונחים קנ הלא אהרן סס
וראך ושמ׳ ס׳נת קנס
לך לשלום ברכות סל ס״ק כס

רשב״ם

אשר לא תשמע דבריהם וגו׳ וכי אפשר נביא אשר ידעו השם פנים אל פנים וקיבל תורה מידו לידו הי׳ מגמגם בלשונו · ואין דבר זה בדברי התנאים והאמוראים ואין לחוש לספרים החצונים : (יג) ביד תשלח ביד אשר תרצה לשלוח ולא אותי : (יד) ויחר אף ה׳ במשה וחרון אף עשה רושם לפי הפשט כאמור לפניו ויפגשהו ה׳ ויבקש המיתו כדפרשתי אצל יעקב כשנעשה צולע על ירכו · כי דבר ידבר הוא · הוא נתגדל שם ויש לו חיתוך לשון מצרים : ודיבר הוא לך בשבילך : (טו) תהיה לו לאלהים · שר ושופט מה שתצוה לו יעשה : (יח) וישב מן המדבר אל יתר חותנו : (יט) ויאמר ה׳ אל משה במדין שנתיים שם כבורחו מפני פרעה וישב במדין

ועתה

רש״י

סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה : (יד) ויחר אף · רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון · אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רושם · הלא אהרן אחיך הלוי · שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי : הנה הוא יוצא לקראתך · כשתלך למצרים : וראך ושמח בלבו · לא כשאתה סבור שיהי׳ מקפי׳ עליך שאתה עולה לגדולה : ומשם זכה אהרן לעדי החשן

הכתון

ארבע אותיות שחסר לו שם וכתי' נתרי' לך ואספת את זקני ישראל שאין מוסרין אותו אלא לזקנים שבדור. ג"פ אהיה כנגד ג' אבות והם אברהם יצחק ויעקב אברה' והיה ברכה. יצחק גור בארץ הזאת ואהי' עמך. יעקב שוב אל ארץ אבותיך

קדמך יי שלח כדון שליחותך ביד פנחס דחמי למשתלחא בסוף יומיא:
יד ותקיף רוגזא דיי במשה ואמר הלא אהרן אחוך ליואי גלי קדמי ארום מללא ימליל הוא ואוף הא הוא נפיק לקדמותך ויחמינך ויחדי בלביה: טו ותמליל עמיה ותשוי ית פתגמיא בפומיה ומימרי יהא עם מימר פומך ועם מימר פומיה ואליף יתכון ית מה דתעבדון: טז וימליל הוא לך עם עמא ויהי הוא יהוי לך למתורגמן ואנת תהוי ליה לרבתוע אולפן מן קדם יי: יז וית חוטרא הדין תיסב בידך דתעביד ביה ית אתייא: יח ואזל משה ותב לות יתרו חמוי ואמר ליה איזיל כדון לות אחי דבמצרים ואיחמי העד כדון אינון קיימין ואמר יתרו למשה איזיל לשלם: יט ואמר יי למשה במדין איזיל תוב למצרים ארום איתרוקנו ונחתו מנכסיהון והא אינון חשיבין כמתיא כל גובריא דהוו תבעין ית נפשך למיסב יתה: כ ודבר משה ית אנתתיה וית

ירושלמי

שלח כען ביד דין דחמי ליה למשתלחא:

הוא יהוי לך למתורגמן ואת תהוי ליה כתבע אולפן מן קדם יי:

ואהיה עמך, אהיה עולה עשרים וא' וכן התחלת שלשה שמות של שלש עשרה מדות יי' יי' אל ובן ר"ת אברהם יצחק יעקב וכן התחל' חמש' חומשי תורה ב'ו'ו' וא' ב"פ אהיה עולה בחשבון ארבעים ושניםשמספר לו שם של מ"ב אותיו' ב' פעמים

רש"י

הכתון על הלב: (יז) ודבר הוא לך. בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון עליהם: יהיה לך לפה. למליץ לפי שאתה כבד פה: לאלהים. לרב ולשר: (יח) וישב אל יתר חותנו. ליטול רשות שהרי נשבע לו (שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו) וז' שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו': (יט) כי מתו כל האנשים. מי הם דתן ואבירם חיים

אבן עזרא

איש לרעו ועוד וישתתו ואין לו פחד ממנו ובעבור שרא' אדם כי ימות הוליד בן להיות המין שמור והנה קבל כח מעמד על דרך כלל על כן אמרה חוה קניתי איש את יי' ובני הנביאים היו מתבודדים אולי יקבלו כל אחד כפי כחו. והנה בשם הזה יתחדשו בעולם אותו' ומופתים וכאשר נאה לו זה השם הנכבד בקש אותו ומופתים על כן לא תמצאנו בספר קהלת כי ידבר על המעשי' אשר עליה' אין להוסיף ומהם אין לגרוע ואין כל חדש כי החכמה העליונה: (טו) לך ואספת. טעם אלהי אברהם שכרת ברית אתו לתת לו את ארץ כנען. והטעם פקוד באה עת פקודתם: (יז) ואומר. וככה אמרתי לאבותיכם שאעלה אתכם וזהו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וגם אנכי אעלך גם עלה או גזרתי עתה להיות זה כמו ותגזר אומר: (יח) ושמעו. כל שמע אחריו למ"ד או בי"ת הטעם שישמעו הענין שנושא הקול לא לשמוע הקול. דגשות יו"ד העברי' דרך נחות להראות יו"ד היחוס כי יו"ד העברי' בחירק תחת הר"ש סימן רבי' כמשפט: נקרה עלינו. בה"א גם בא"לף הטעם אחד כמו נקר' נקראתי ועוד אפרש טעמו כי הוא פן יפגענו: (יט) ואני. לא יתן רשות או כמו יכיח כמו כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה ולא בעבור יד החזקה שיש לו והגאון אמר ולא ביד חזקה בפעם אחת: (כ) ושלחתי את ידי. כנגד ידו: (כא) ונתתי. גם היה דבר פלא שמצריים היו מפייסין את ישראל שישאלו מהם וזה טעם וישאילום וזה הפך משפט אנשי העולם. ודע כי מ"ם ריקם נוסף והמלה נמצאה על רבים כואת גם על לשון נקבה אל תבואי ריקם וכמוהו חנם: (כב) ושאלה. הנה במקום אחר וישאלו זכרים ונקבה והזכיר הנקבות עתה כי מנהג הנשים לשאול מאת השכנות יותר מהזכרי' כלי תפשיט זהב וכסף לשום על נוזרי הבנים והבנות ונזמים באזניה ובאף אצעדה ושהרונים וענסים

ג' מסריי"א סגולי' מנרי"א לך שב מצרים כי מתו כל־
האנשים המבקשים את־
נפשך׃ כ ויקח משה את־
ל' מס' אשתו ואת־בניו וירכבם על־
ל' חס' החמר וישב ארצה מצרים
ויקח משה את־מטה האלהים
ל' נטעמ' כספ' בידו׃ כא ויאמר יהוה אל־
ב"פ משה בלכתך לשוב מצרימה
ראה כל־המפתים אשר־
ג' וחד לא עשית' כלא שמתי בידך ועשיתם לפני
פרעה ואני אחזק את־לבו
י"ג ולא ישלח את־העם׃ כב
ואמרת אל־פרעה כה אמר
יהוה בני בכרי ישראל׃ כג
ג' ג' ואמר אליך שלח את־בני
ויעבדני ותמאן לשלחו הנה
ב"מ' עבג וכין אנכי הרג את־בנך בכרך׃
ב' בגר מלכי' כד ויהי בדרך במלון ויפגשהו
ג' יהוה ויבקש המיתו׃ כה
ב' חס' כטינרא ותקח צפרה צר ותכרת
ג' ד' את־ערלת בנה ותגע לרגליו
ל' וחד וחתן המלך ותאמר כי חתן־דמים אתה
לי

משה ית אתתיה וית בנוהי ואר־כיבינון על חמרא ותב
לארעא דמצרים ונסיב משה
ית חוטרא דאיתעבידו ביה
ניסין מן קדם יי בידיה׃ כא
ואמר יי למשה במהכך למתב
למצרים חזי כל מופתיא
דשויתי בידך ותעבדינון
קדם פרעה ואנא אתקיף ית
ליביה ולא ישלח ית עמא׃
כב ותימר לפרעה כדנן
אמר יי ברי בוכרי ישראל׃
כג ואמרית לך שלח ית
ברי ויפלח קדמי ומסריב את
לשלחותיה הא אנא קטיל
ית ברך בוכרך׃ כד והוה
באורחא בבית מבתא וערע
ביה מלאכא דיי ובעא
למקטליה׃ כה ונסיבת
צפורה טינרא וגזרת ית
עורלת ברה וקריבת
לקדמוהי ואמרת בדמא
דמהולתא הדין אתיהיב
חתנא לנא׃ כו ונח מיניה
בכן אמרת אילולי דמא
דמהולתא הדין איתחייב
חתנא

כי מתו כל נדרים ו' ופט וסל הא' ילים ס' ויקח משה פסח ס"ב תגילה ט בני בכרי שנת לא סנהדרין מג המלכים ג' הנה אנכי סנהדרין מג ויהי בדרך נדרים לב ויפגשהו שם לא והקתצפרה שם לב הא' ילים שם כי חתן נדרים שם

רשב"ם

ועתה אמר לו במדין שוב כי מתו אותו פרעה המבקש את נפשך כדכתי' ויברח מפני פרעה וישב במדין ועתה אמר לו במדין שוב כי מת פרעה והפלשיכי' בדכתיב לעיל וימת מלך מצרים אחר בריחתו של משה: (כד) ויפגשהו ה' המלאך כי הי' מתעצל בהליכתו ומוליך אשתו ובניו: (כה) צר כמו חרבות צורים. תער מלוטש. אישמל' חריף ובן אף תשיב צור חרבו. בתנקס וכסף חידוד חרבו ולכך לא הקמתו במלחמה: ותכרות וגו' הועילה לו למשה המצוה להצילו כמו קרבן כעין
שיגשו

רש"י

היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת: (כ) על החמור. חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנאמר עני ורוכב על חמור (זכריה ט): וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה. אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא: (כא) בלכתך לשוב מצרימה וגו'. דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על

ג'

יונתן בן עוזיאל

בְּנוֹי וְאַרְכְּבִינוּן עַל חַמְרָא וְתָב לְאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּנְסִיב מֹשֶׁה יַת חוּטְרָא דְּנְסַב מִן גִּינוּנִיתָא דְּחָמוּי וְהוּא מְסַפִּיר כּוּרְסֵי יְקָרָא מַתְקְלֵיהּ אַרְבְּעִין סְאִין וְעִילוֹי חָקִיק וּמְפָרַשׁ שְׁמָא רַבָּא וְיַקִּירָא וּבֵיהּ אִתְעֲבִידוּ נִיסִין מִן קֳדָם יְיָ בִּידֵיהּ: כא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמֶהֱכָךְ לְמֵיתוּב לְמִצְרַיִם חֲמֵי כָּל תְּמִהַיָּא דְּשַׁוֵּיתִי בִּידָךְ וְתַעֲבִידִינוּן קֳדָם פַּרְעֹה וַאֲנָא אַתְקֵיף יַת יִצְרָא דְּלִבֵּיהּ וְלָא יִפְטוֹר יַת עַמָּא: כב וְתֵימַר לְפַרְעֹה כְּדְנָא אָמַר יְיָ בְּרִי בּוּכְרִי יִשְׂרָאֵל:

כג וַאֲמָרִית לָךְ פְּטוֹר יַת בְּרִי וְיִפְלַח קֳדָמַי וּמְסָרֵב אַנְתְּ לְמִפְטְרֵיהּ הָא אֲנָא קָטֵיל יַת בְּרָךְ בּוּכְרָךְ: כד וַהֲוָה בְּאוֹרְחָא בְּבֵית מְבָתוּתָא וַאֲרַע בֵּיהּ מַלְאָכָא דַּייָ וּבְעָא לְמִקְטְלֵיהּ מִן בִּגְלַל גֵּרְשׁוֹם בְּרֵיהּ דְּלָא הֲוָה גְּזִיר עַל עֵיסַק יִתְרוֹ חָמוּי דְּלָא שַׁבְקֵיהּ לְמִגְזְרֵיהּ בְּרַם אֱלִיעֶזֶר הֲוָה גְּזַר בִּתְנָאָה דְּאִתְנְיוּ תַּרְוֵיהוֹן: כה וּנְסֵיבַת צִפּוֹרָה טִינָרָא וּגְזָרַת יַת עוּרְלַת גֵּרְשׁוֹם בְּרָהּ וְאַקְרִיבַת יַת גְּזִירַת מְהוּלְתָא לְרִגְלוֹי דְּמַלְאַךְ חַבָּלָא וַאֲמָרַת חַתְנָא בְּעָא לְמִיגְזוֹר וְחָמוּי עַכִּיב עִלוֹי וּכְדוּן אַדַם גְּזוּרְתָּא הָדֵין יְכַפֵּר עַל חַתְנָא דִּילִי: כו וּפְסַק מַלְאַךְ חַבָּלָא מִנֵּיהּ בְּכֵן שַׁבַּחַת צִפּוֹרָה וַאֲמָרַת מַה חֲבִיב הוּא אַדַם גְּזוּרְתָּא הָדֵין דְּשֵׁיזֵיב יַת חַתְנָא מִן יְדוֹי דְּמַלְאַךְ

ירושלמי

וּגְזָרַת יַת עוּרְלְתֵיהּ דִּבְרָהּ וְאַקְרִיבַת יָתֵיהּ קֳדָם רִיגְלוֹי דִּמְחַבְּלָא וַאֲמָרַת חַתְנָא בְּעָא לְמִגְזַר וַחֲמוּי לָא שַׁבְקְיָתֵיהּ וּכְדוּן אִיכַּפַּר אִידַם גְּזִירְתֵיהּ הָדָא עַל חוֹבוֹי דְּחַתְנָא הָדֵין: וְכַד אַרְפֵּי מְחַבְּלָא מִינֵּיהּ בְּכֵן שַׁבְחַת צִפּוֹרָה וַאֲמַר מַה חֲבִיב הוּא דַּם גְּזִירְתָא דֵּי יְשֵׁיזֵיב לְחַתְנָא מִן יְדוֹי דְּמַלְאַךְ מוֹתָא:

רש"י

ג' אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו. ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרים כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו'. ואל תתמה על אשר כתב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך: (כב) ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלח אמור לו כן. בני בכורי לשון גדולה כמו גם אני בכור אתנהו זהו פשוטו. ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו: (כג) ואמר אליך. בשליחותו של מקום שלח את בני: הנה אנכי הורג וגומר. היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה. וזה הוא שאמר באיוב הן אל ישגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה. בשר ודם המבקש להנקם מחבירו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל הקב"ה ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו לפיכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב: (כד) ויהי בדרך במלון. משה: ויבקש המיתו לחשה לפי שלא מל את אליעזר בנו בשביל שנתרשל

אבן עזרא

וזה המנהג היום בארץ ישמעאל לא כן בארץ הערלים וככה הזכיר מלשפה כי הנשי' בעלות כשפים יותר מהזכרים: ומגרת ביתה כי אחוזה היתה להם ויש מתאוננים ואומרים כי אבותינו גנבים היו ואלה הלא ידאו כי מגוה עליונה היתה ואין טעם לשאול למה כי השם ברא הכל והוא נתן עושר למי שירצה ויקחנו מידו ויתננו לאחר ואין זה רע כי הכל שלו הוא: ונצלתם. כמו ודברתם כי יתכן להיות משקלה מבנין נפעל כמו ונגפתם: (א) ויען

בעל הטורים

עולה ס"ג והם שנים עשר אותיו' כנגד שנים עשר שבטים והם חמשים אותיות. ברך עמהם י"ג אותיות של שמות האבו' ויהיה חשבון ס"ג. זה שמי לעלם. זה עולה במנין י"ב. אלחד שמסר לו שם של י"ב אותיות: פקד פקדתי אתכם. במנין פקוד מסרתי לכם. מלשון ולא נפקד ממנו איש. העשוי שנים במסו' ואת העשוי לכם במצרים ואידך כל מזהב העשוי מלאכה. שכל

זהב הנא להם במצרי' היו מיחלים אותו למלאכת המשכן. ושמעו לקולך. רומז לומר שאינך צריך להרכו' בקול כי יחיד ישמעו לך. ושמעו שנים במס' ושמעו לקולך. ושמעו מצרים כי הצלית בכחך כשדבר משה עם פרעה שמעוהו כל מצרים, ד"א אע"פ שקולו היה נמוך היה נשמע בכל מצרים. ולפי שקול

נ׳ לי: כו וירף ממנו אז אמרה
חתן דמים למולת: פ
תניין: ג׳ כז ויאמר יהוה אל אהרן
י״ג לך לקראת משה המדברה
וילך ויפגשהו בהר האלהים
וישק לו: כח ויגד משה
לאהרן את כל דברי יהוה
אשר שלחו ואת כל האתת
אשר צוהו: כט וילך משה
ואהרן ויאספו את כל זקני
בני ישראל: ל וידבר אהרן
את כל הדברים אשר דבר
יהוה אל משה ויעש האתת
לעיני העם: לא ויאמן העם
ד׳ וישמעו כי פקד יהוה את בני
ישראל וכי ראה את ענים
ויקדו וישתחוו: ה
ואחר באו משה ואהרן
כ״ל ויאמרו אל פרעה כה אמר
יהוה אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר:

חתנא קטול: כז ואמר יי לאהרן
לאהרן איזיל לקדמות משה
למדברא ואזל וערעיה
בטורא דאתגלי עלוהי
יקרא דיי ונשיק ליה: כח
וחוי משה לאהרן ית כל
פתגמיא דיי דשלחיה וית
כל אתיא דיפקדיה: כט
ואזל משה ואהרן וכנשו ית
כל סבי בני ישראל: ל
ומליל אהרן ית כל פתגמיא
דמליל יי עם משה ועבד
אתיא לעיני עמא: לא
והימין עמא ושמעו ארי
דכיר יי ית בני ישראל וארי
גלי קדמוהי שעבודהון
וכרעו וסגידו: א ובתר כן
עלו משה ואהרן ואמרו
לפרעה כדנן אמר יי אלהא
דישראל שלח ית עמי ויחגון
קדמי במדברא: ב ואמר
פרעה שמא דיי לא אתגלי

וירף ממנו נדרים כו
ויאמן העם
ב ויחגו לי חגיגה

ויאמר

רשב״ם

פעמו גדעון ומנוח כשנראה להם המלאך: ותגע לשון מפעיל. אבל ויגע בארבע פינות הבית. לשון פועל. נגע לרגליו של משה התרצו המלאך בכך. כי לרגליו של מלאך איני רוצה לפרש. כי מי יודע אם ראתה רגלי המלאך: כי חתן דמים אתה לי. בדמי הללו ישאר לי חתני בעלי: (כו) וירף המלאך ממנו. מן רפה היום לערוב יאמר וירף מן קנה ויקן: אז אמרה חתן דמים למולות. על עסוק המילה. נתחייב בעלי מיתה. כי המילה הצילתו עתה: (כז) לך לקראת משה. לקיים מה שאמר לו הקב״ה וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו: (ב) מי ה׳ אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל

רש״י

שנתרשל. נענש מיתה. תניא א״ר יוסי חס ושלום לא נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד ג׳ ימים אמול ואשהה ג׳ ימים הקב״ה צוני לך שוב מצרים. ומפני מה נענש מיתה לפי שנתעסק במלון תחלה במסכת נדרים. והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום. הבינה צפורה שבשביל המילה הוא: ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה. ותאמר על בנה: כי חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך הורג אישי אתה לי: (כו) וירף. המלאך

ממנו

דמלאך חבלא: כז ואמר יי לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל
וארעיה בטורא דאתגלי עלוי יקרא דיי ונשיק ליה: כח ותני משה
לאהרן ית פתגמיא האילין דשלחיה וית כל אתיא דפקדיה למעבר:
כט ואזל משה ואהרן וכנשו ית כל סבי בני ישראל: ל ומליל
אהרן ית כל פתגמיא דמליל יי עם משה ועבד אתיא לעיני עמא: לא
והימין עמא ושמעו ארום דכיר יי ית בני ישראל וארום גלי קדמוי
שעבודהון וגחנן וסגידו: א ובתר כדין עלו משה ואהרן ואמרו
לפרעה כדנא אמר יי אלהא דישראל
פטור ית עמי ויעבדון לי חגא
במדברא: ב ואמר פרעה שמא
דיי לא איתגלי לי דאקביל במימריה למיפטור ית ישראל לא אשכחית
בספר מלאכיא כתיב ית שמא דיי מניה לית אנא דחיל ואוף ית ישראל
לא איפטור: ג ואמרו אלהא דיהודאי איתקרי שמיה עלנא נטייל

ירושלמי

ועקרו:

כרון

בני אדם נמוך לכן הוא חסר. ואני ידעתי כו״ן יעקומה רמז לחמשי׳ מכות. לבלוק׳ שנים נתנו׳ בתורה ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. כי מאן ה׳ לתתי להלוך עמכם שלשה היו באותה עצה. יתרו איוב. בלעם. אמר הקב״ה יודע אני כי לא יתן אתכם להלוך בעצת בלעם ועל כן אני צריך להראו׳ ידי לבטל עצתו ואמר בלעם מאן ה׳ לתתי להלוך עמכם לקלל העם: אשר אעשה בקרבו. אז״ר בגימ׳ דצ״ך עד״ש באח״ב שנקרבו היו רשומות המכות. תלכון שנים

אבן עזרא

ויען. הנה השם אמר שיאמינו בו הזקנים רק לא הזכיר ככה כי ושמעו לקולך אולי לא יאמינו בלב: ויאמר. זה האות לא נתנו למשה שיאמין כי כבר נתן לו אות הסנה רק עשה לו האות שיעשה כהם לבני ישראל. על כן כתוב למען יאמינו והטעם תעשה כן להם והוא נתן לו בנחלא עמו תמיד כי מטהו משענתו כמנהג הזקן כי כדרך רועה לא בא אל פרעה: ויאמר. דעת חכמי המחקר איך יתכן זה והוצרכו לומר להסיר היבושת וכל דבריהם רוח כי הוא דרך מופת ואינו על דרך התולדת: (ג) ויאמר. אמר יפת זה המופת רמז כי היה בתחלה דבר רך כמו מטה ונהפך לנחש וכתו׳ התנין הגדול ובסוף ישוב כבראשונה והיה כלא היה: (ד) ויאמר׳ האות הראשון מטהו שהוא נמצא בידו והשני בידו אמר יפת בעבור שחשד ישרא׳ שלא יאמינו נצטרעה ידו אם כן היה ראוי להיות זה האות הראשון׳ ורבי ישועה אמר כי זה רמז לישראל שהיו בתחלה חפשים ונגעם השם בעבדות מצרים והוא ירפאם וישובו חפשים: (ו) ויאמר׳ הגאון אמר כי החיק הוא בית הזרוע וככה ובחיקו ישא שאהו בחיקך ואחרי׳ אמרו כי הוא הבגד הסמוך לחזה: (ז) והיה׳ ידענו כי השם ידע אם יאמינו או לא יאמינו רק הכתוב דבר כנגד משה שאם היו מקצת ישרא׳ שלא יאמינו לאות הראשון יאמינו לאו׳ האחרון והכתוב אמ׳ לקול האו׳ ואין לו קול רק דברה תורה כלשון בני אדם כמו מות וחיים ביד לשון ואמר הכתוב האות האחרון אף על פי שיש שם אות שלישי בעבור שלא הראה לו עתה רק אלה שני האותות כי השלישי עתיד לעשותו: (ט) והיה׳ ואם היו עוד מקצת ישראל שלא יאמינו באות האחרון תעש׳ האו׳ השלישי ויאמינו וכתיב ויעש האותות לעיני העם וזה האות השלישי שהוא והיה לדם ביבש׳ הוא חלק מהמכה הראשונה בעשר המכות העתידות להיות: (י) ויאמר כל המפרשים פה אחד אמרו כי פירוש בי לשון בקשה ורבי יהודה הלוי אמר כי הוא דרך קצרה והטעם בי אדני העון כלומר עשה בי עונש מה שתרצה והכיתני מזה שלא תשלחני וככה בי אדני ידבר נא עבדך דבר עשה בי מה שתרצה והכיתני לדבר: איש דברים׳ יודע לדבר צחות שאיננו מתעכב בלשונו בדברו או מגמגם או שיכבדו על פיו אותיו׳ ידועות ומנהג העברים כאשר ירצו להשוות שני דברי׳ או שלשה יוסיפו מלת גם בתחילה כמו משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך׳ וטעם שלשום לא יאמר תמול כי אם ליום הזה שהוא מדבר בו והכה שלישי שיעבר ליום הזה שהוא מדבר בו והמ״ם כדרך לשון רבים בעבור היום ואתמולו ואף על פי שאין הפי״ן קמוצה כמשפט או המ״ם נוסף באחרונה כאשר הוא נוסף בראשונה ויהי כמשלש חדשי׳

ג׳ כפשעא״כ ויאמר פרעה מי יהוה אשר
אשמע בקלו לשלח את
ישראל לא ידעתי את יהוה
ט׳ נת״רה וגם את ישראל לא אשלח:
ס׳ ג ויאמרו אלהי העברים
נקרא עלינו נלכה נא דרך
שלשת ימים במדבר ונזבחה
ט׳. נ׳ ליהוה אלהינו פן יפגענו בדבר
או בחרב: ד ויאמר אלהם
מלך מצרים למה משה
ואהרן

אונקלוס

דיי די אקביל למימריה
לשלחא ית ישראל לא
אתגלי לי שמא דיי ואף ית
ישראל לא אשלח: ג
ואמרו אלהא דיהודאי
איתגלי עלנא נזיל כען
מהלך תלתא יומין במדברא
ונדבח קדם יי אלהנא דילמא
יערעיננא במות או בקטול:
ד ואמר להון מלכא
דמצרים למא משה ואהרן
תבטלון ית עמא מעיבדתהון
אזילו

אהרן
סי״ה׳ אשר
סנהדרין נל
חולין פט
ידים ע״ו

רשב״ם

ישראל שהם עברי מארצי לעובדו מה חלק יש לו בעם הזה שיעבדוהו: (ג) ויאמרו אלהי העברי׳ וגו׳ כלומר עם ישראל מעבר הנהר באו לגור הנה והוא אלהי בני עבר הנהר· והן עמו וצריכין לעובדו וגו׳ פן יפגענו וגו׳: (ד) תפריעו· תבטלו או תנתקו ותפרידו כמו ופרע את ראש האשה: לסבלותיכ

רש״י

ממנו· או הבינה שעל המילה בא להורגו: אמרה חתן דמים למולות· חתני היה נרצח על דבר המילה: (שיטה רש״י בלשונו לעיל כתב אתה היית גורם· דקשה לרש״י מה זה אז אמרה חתן דמי׳ והלא גם לעי׳ אמרה חתן דמי׳ אלא מתחלה סברה לזה וזה גורם חטא המילה וחטא אחר אח״כ כשראתה וירף לגמרי אז הבינה דעל דבר המילה לכך בא ובזה מתורץ ג״כ שינוי לשון בתרגום אונקלוס בחתן דמים ודוק׳ כנ״ל) למולו׳· על דבר המולו׳ שם דבר הוא והלמד משמש׳ בלשון על כמו ויאמר פרעה לבני ישראל· ואונקלוס תרג׳ דמי׳ על דם המילה: (א) ואחר באו משה ואהרן וגו׳· אבל הזקנים נשמטו א׳ א׳ מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת· ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו והם לא יגשו החזירם לאחוריהם׳· (ג) פן יפגענו פן יפגעך היו צריכים לומר אלא שחלקו כבוד למלכות פגיעה זו לשון מקרה מות הוא: (ד) תפריעו את העם ממעשיו· תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם ששומעין לכם וסוברים לנוח מן המלאכה· וכן פרעהו אל תעבור בו רחקהו: (משלי יד)· וכן ותפרעו כל עצתי (שם א)· כי פרוע הוא נרחק ונתעב: לכו לסבלותיכם· לכו למלאכתם שיש לכם לעשות בבתיכם· אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו

אבן עזרא

גם מאז דברך· מעת דברך כמו ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך כי לא סר כובד לשונו רק נשאר כאשר היה והאומר שהכה לשון מצרים איננו נכון כי הוא אומר ב׳ דברי׳ כבד פה וכבד לשון ועוד נלמוד מתשובת השם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם שאינו מדבר על לשון מצרים רק ככה כולד שהיה כבד פה שלא היה יכול להוציא אותיות השפה וכל אותיות הלשון רק קצתם היה מוציאם בכובד וזהו טעם ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר ידבר מלות שאין שם מאותיו׳ הכבדות על פיו: (יב) ויאמר· הנה מצאנו אלם כנגד שימת הפה ועוד כנגד פקח ונשאר חרש לבדו ואין אחר כנגדו והאמת כי מלת פקח כנגד החרש והעור כמו פקוח אזנים לפקוח עינים עורות ועתה הנה לא הבטיחו שיסור כובד לשונו רק יורנו מה שידבר: (יג) ויאמר· כבר פירשתי כי כל נא במקרא כמו עתה והנה דבר נא

במסור' הכא ואידך ובתכום' לא תלכון · להקיר

כדון מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח ניכסת חגא קדם יי אלהין דלמא יארע יתן במותא או בקטלא : ד ואמר להון מלכא דמצרים למה משה ואהרן תבטלון ית עמא מעבידתהון איזילו לפולחנכון : ה ואמר פרעה הא סגיין הינון כדון עמא דארעא דאתון מבטלין יתהון מפלחניהון

נאולה אחרונה לגאולה ראשונה · לא תלכו · שניה במסו' לא תלכו

ריקם · לא תלכו אחרי אלהים אחרים כשיצאו ישראל ממצרים התירה להם להשליך ע"ז שבידם לפי שהיו עומדי' בין הגוים כדכתיב ביחזקאל ביום ההוא נשאתי ידי להוציאם מארץ מצרים ונו' ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו : ושמלות ג' במסור' כלי כסף וכלי זהב ושמלות וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות לומר לך שכל כלי הכסף והזהב לקחו שבכל שמלות לא לקחו אלא כל אחד שתים שמלו' אחד לצרור בו הבצק דכתיב משארותם צרורות בשמלותם · וא' למלבוש · והיה הספיק' להם כל ימי היותם במדבר דכתיב שמלתך לא בלתה מעליך ונב' [illegible] במסורה שאין כה [illegible] בירך [illegible] שנידך שארבעים שנה

אבן עזרא

באזני העם שמע נא יהושע יומת נא את האיש הזה אוי נא לנו כי חטאנו: ביד תשלח: חסר אשר כמו הוא כתוב ביד אשר תשלח כמו עם לנבאם שלם והטע' שישלח זה השליחו' ביד אהרן אחיו שהוא איש דברי' כי איננו כבד לשון והוא רגיל להנבא לישראל וכתוב ביחזקאל כי השם שלח נביא בישראל לפני בוא משה אדוננו וכתיב ויאמר יי' אל אהרן לך לקראת משה המדברה ועוד כי הוא גדול ממנו בשנים אולי יחר לו שיהיה משה שליח אל פרעה על כן אמר השם וראך ושמח בלבו והנה משה איננו ממאן ללכת רק בתחלה אמ' לא איש דברי' אנכי כי קשה הוא לדבר לפני המלך מי שהוא כבד פה וחשב כי השם יחדש לו אות להסיר כובד פה וכאשר השיבו השם והוריתך ידע כי כובד לשונו לא יסור הנה תמה משה למה לא ישלח השם אהרן אל פרעה ובעבור זה אמר שלח נא ביד תשלח ומתשובת השם הלא אהרן אחיך הלוי יתברר לנו כל זה: (יד) ויחר: חלילה להיו' פי' זה הפסוק ויבקש המיתו כי עתה היה ראוי שיבקש המיתו אם היה ממאן ללכת ולא כאש' הלך כאשר אמרו אחרי' ולמה יבקש המיתו בעת לכתו ואין זה דומ' לדבר בלעם בעבור דבר יעק' איננו כן ואם טען טוען הנה מצאנו חרון אף שלא הדם שו' נזק הראינו לו ויחר אף יי' בם וילך ולא בא נזק לאהרן · וטעם הלוי שכן היה נודע בישראל הנביא הלוי כי היו בהם אחרים ששמם כשמו ודבר זה אין זה גרעון למשה רק מעלה גדולה כי אהרן יהיה דומה לפה שיוציא דבור הנשמה שאינה נראית כמו המלאכים שאינם נראים כי אינם גוף והנה ידמה משה כמעלת המלאך וזהו ואתה תהיה לו לאלהים והנה אין אלהים בכל המקרא רק השם הנכבד או מלאכיו הקדושים כי על ידם יראו מעשה השם בארץ או קדושי מטה העושים משפטי אלהים בארץ וכל אלהים שהוא ע"ז דבר הכתוב כהם לפי מחשבת העובדים כמו אל חנניה הנביא: (יז) ואת · טעם האותות שהפך לנחש לעיני ישראל ולתנין לפני פרעה ולהכות בו את היאור ולהעלות הצפרדעים ולהוציא הכנים ולהוריד הברד ולהביא הארבה ולהיות החשך: וילך יתר · הוא יתרו כמו גשם הוא גשמו ושלמה הוא שלמון והנה אמר לו שילך לראות אחיו ולא גלה לו הסוד: (יט) ויאמר · אין מוקדם ומאוחר בתורה ופירושו וכבר אמר וככה ויצמח יי' אלהים מן האדמה ורבים כאלה הנה עתה בהשיבו לאן יתרו אליו בבטיחו השם שילך בלי פחד למצרים כי מת פרעה ועבדיו שהיו יודעים דבר המצרי וזהו וימת מלך מצרים כי כל הימים שהיה חי לא היה נכון להיות משה שליח אל פרעה: (כ) ויקח · לא ידענו אם נולד גרשום בימי בחורותיו ובברחו אל מדין או בזקנתו ואל תסמוך אל דברי הימים של משה כי בבל כל הכתוב בו ובנו השני הוא אליעזר נולד עתה בהנבאו וחשב להוליך אשתו ובניו למצרים ושיגאו יחדו עם ישראל ולא היתה עצה נכונה כי הוא בא להוציא ישראל והם יראו שבא עם אשתו ועם בניו לגור שם ואל תתמה איך יחשוב נביא בדברי העולם דבר שאיננו נכון כי הנה מצאנו דוד ששאל אל נתן הנביא היש ישר לבנות בית לשם והוא השיב כל אשר בלבבך עשה ויי' עמך ובלילה נאמר לו בנבואה שיאמר אל דוד שהוא לא יבנה הבית וזכרו הזקנים לתרגם על החמור על נושא אדם בעבור שהוא

דרך

נ׳ וח״ג וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם
מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם׃
ג׳ נטע׳ ר״פ ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים
ג׳ עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם
כ׳ ולכל עמו׃ אֹתָם מִסִּבְלֹתָם׃ ו וַיְצַו
פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־
הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו
לֵאמֹר׃ ז לֹא תֹאסִפוּן
ג לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים
כִּתְמוֹל

אֱזִילוּ לְפוּלְחָנְכוֹן׃ ה וַאֲמַר
פַּרְעֹה הָא סַגִּיאִין כְּעַן עַמָּא
דְאַרְעָא וּתְבַטְּלוּן יָתְהוֹן
מִפּוּלְחָנְהוֹן׃ ו וּפַקִּיד
פַּרְעֹה בְּיוֹמָא הַהוּא יָת
שִׁלְטוֹנֵי עַמָּא וְיָת סָרְכוֹהִי
לְמֵימַר׃ ז לָא תוֹסְפוּן
לְמִתַּן תִּיבְנָא לְעַמָּא לְמִרְמֵי
לִבְנִין כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי
אִנּוּן יֵיזְלוּן וְיִגְבְּבוּן לְהוֹן
תִּיבְנָא

רשב״ם

לסבלותיכם · למלאכה שלכם ואל תבטלו מעסקיכם וגם תבטלו אחרים ממלאכה שלי: (ו) הנוגשים ; ממונים על השוטרים כמו שופטים ושוטרי׳ ממונים לצוות את השוטרים והשוטרים רודים בעם לעשות מה שהשופטים מצוים: (ז) לתת תבן · תבן היו מערבים

רש״י

שבטו של לוי · ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים שלא ברשות: (ה) הן רבים עתה עם הארץ · שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים אותם מסבלותם הפסד גדול הוא זה: (ו) הנוגשים · מצריים היו והשוטרי׳ היו ישראל הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה: (ז) תבן · אסטו״בלא היו גובלין אותו עם הטיט: לבנים: טיו״לש

אבן עזרא

דרך גרעון שתרכב אשת הנביא על חמור אחד היא ושני בניה ויפת אמר כי הוא שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ולא דבר נכונה כי אין זה מקום להזכיר שם המין רק הוא כמשמעו והחמורים שהם במצרי׳ יקרים ונכבדי׳ מהפרדים ואין לתמוה אם רכב גרשם בנו אחריה אולי קטן היה והיה אליעזר בחיק׳ כי עוד לא נמול · וטע׳ וישב ארצה מצרים כי הוא לבדו שב כי כאשר פגש השם את משה נימול אליעזר ובהתרפאו שבה צפורה עם בניה אל אביה ומשה הניחם ושב למצרי׳ ואמר על המטה מטה האלהים בעבור האות שנעשה בו ומטה האלהים הוא מטה משה והוא מטה אהרן כי בידו היה כאשר עשה בו האותות · ושב עתה לפרש בעבור שהזכיר מטה האלהי׳ מה שאמ׳ השם למשה כל המופתי׳ שהוא עתיד לעשות׳ במצרים והזכיר לו אות שיצאו בעבורו ממצרים
היא מכת בכורות · והנה ויהי בדרך במלון היה ראוי להיותו דבק עם ויקח משה את אשתו ואת בניו ורבים כזה בתורה כמו שלם ישלם ואם אין לו כי הוא דבק עם חמשה בקר ישלם תחת השור: (כא) ויאמ׳ · זה אמר לו במדין והנה הודיעו כי השם יחזק את לבו ולא ישלח׳ בעבור כל המופתים שיראם עם המופת האחרון: (כב) ואמרת · טעם בני בכורי זה הגוי שיעבדוני אבותם בתחלה ואני חומל עליו כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו ואתה לקחתו לעבד עולם על כן אני אהרוג את בנך בכורך: (כג) ואמר · הנה אמרתי אליך פעם אחר פעם שלח את בני לעבדני להקריב לי זבחים ואתה מאנת לשלחו על כן אענשך וחסרי דעת חשבו כי עם משה ידבר וזה שגעון ועוד כי אליעזר איננו בכור משה: (כד) ויהי בדרך · היתה קבלה בידם שלא ימול שנן ביום השמיני אם הוא חולה או הוא בדרך שאין יכולות במוליכו להתעכב ובעבור כי משה לא יוכל להתעכב בשליחות השם ראה בעצתו שלא ימול כי יסתכן הנער אם יוליכו אותו בדרך והנה שלח השם מלאך להזכיר משה שיניח עצתו וימול הנער וילך לו לבדו והנער יהיה עם אמו עד שיתרפ׳ · והנה טעם

מפולחנהון : ו ופקיד פרעה ביומא ההוא ית שולטניא דעמא וית
סרכוי למימר : ז לא תוספון למיתן תיבנא לעמא למרמי לבניא הי
כמאיתמלי והי כמלקדמוי הינון יזלון ויגבבון להון תיבנא : ח וית
סכום לבניא דהינון עבדין מאיתמלי ומדקדמוי תמנון עליהון לא
תמנעון מניה ארום בטלנין הינון בגין כן הינון צווחין למימר ניזיל נדבח
ניכסת

שאה משקלו ד"א מ' שנה ישיו זה פי' י"ב שבטים צדקו. אמר לו הקב"ה למשה לא תזוח דעתך

אם אינך תיא עושה שליחותי המטה הזה עושה שליח תי. הנה נ' כת' חנם ואידן הנה האנשי'

הניתה. לך הנה העיר נבי יהונתן ניוסף כתיב הנה האנשי' הניתה שעל ידו באו למצרים. ונתשה כאמר הנה ידך שעל ידו יצאו
משם. הנה העיר רמז שעל ידו יתקנו ויבאו לעיר שהיא ירושלים כדכתי' כעי' שחוברה לה יחדו. נחיקך ב' במס' הכא חד ותרתי
בני דוד ואתנה כשי אלוכיך נחיקך. ושכב' נחיקך כמו שלקה משה בצרעת כך דוד לקה בצרעת כמו שדרשו רבותינו ז"ל שנצטרע ו'
חדשים. מי שם פה לאדם או מי ישום אלם. שם לא כאמ' אלא ישום ליעתיד. תאלמנה שפתי שקר ליום הדין שלא ימצאו מענה.
והוריתיך תנין על ה"א לומר והוריתיך על פי משה חומשי תורה שאתן לך ידבר הוא וגם הנה הכר"ת שם. של ארבע אותיו' לומר
לך שמסר גם לאהרן השם וכל כינויו. יצא שני' במסו' חסר יצא לקראתך לך

אבן עזרא

ויפגשהו שבא חולי על משה מהשם שלא עלה על לבו וזהו ויבקש המיתו אם לא יומל בנו ובעבור שאחזתו רעדה לא יוכל הוא למולו ומלה אותו צפורה כי הוא גלה לה זה הסוד ואל תתמה בעבור שהוא כתוב ויפגשו יי' כי מלאך יי' הוא וכמוהו ויי' הולך לפניהם יומם ושם כתוב ויסע מלאך האלהי' ורב שמואל בן חפני אמר חלילה להיות השם מבקש להמית משה שהולך בשליחותו להוציא עמו רק בקש להמית אליעזר והוא סימן ויפגשהו גם המיתו ואחרי כן פי' שהוא אליעזר על כן כתוב את ערלת בנה ולא הזכירו בתחלה כי עוד לא נקר' שמו וכמוהו ויהי בלדתה ויתן יד : (כה) ותקח צפורה צור · דבר חד כמו חרבות צורים שהם חדים וכמוהו אף תשיב צור חרבו וטע' ותגע לרגליו לפי דעתי לרגלי משה כדרך וראה הדם על המשקוף ולא יתן המשחי' ע"כ וירף ממנו ממשה שסר החולי והרעדה ורב שמואל אמר כי לרגליו לרגלי אליעזר גם כן וירף ממנו אם כן יש להשיב עליו אם החלי היה על אליעזר איך מלה אותו להוסיף לו מכאו' על מכאובו ומכבב הכפים לקרוא לבן כאשר יומל חתן · וטע' דמי' כי איש דמי' אתה לי כי בעבורך ימות בעלי : (כו) וירף · דמי' בלשון הקדש על ב' ענייני' האח' שפיכות דמי' כמו איש דמים אתה לי והמפרש שהוא חיים איננו לשון והשני לשון רבי' מדם ממש כמו בדמיך חיי והנה אמרה בראותה שסר החולי ממשה אין אתה בני חתן דמי' שהוא מענין הריגה רק אתה חתן מתבוסס בדם המילה · ומולו' שם דבר והיה על לשון רבי' בעבור דמי': (כז) ויאמר · לא היה מתכנא אהרן כי אין צורך כי משה הוא השליח אל פרע' ואהרן היה שלוח לפני זה אל ישראל ומרים לנשי' על כן אמר ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים : הר האלהי' הוא חורב : (כח) ויגד · שלחו גם לישראל תחל' ואת כל האותות אשר צוהו לעשות ליש' תחלה ואחר כך אותות אחרי' לפרעה : (כט) וילך · הזקנים הם היועצים בכל דור ודור כי לא יוכלו לדבר עם שש מאות א"לף איש רק הזקני' ידברו להם : (ל) וידבר · כי הוא המליץ על כן משה לא דבר עם ישראל לעולם רק על ידי אהרן ובמותו היה כמו כן מליץ תחתיו אלעזר בנו : (לא) ויאמן · אחר ששמעו כי פקד יי' עמו כי הגיע הקץ האמור לאברה': ענים · מגזרת עינוי : ויקדו · מבעלי הכפל כמו קדקד על משקל ויתמו ימי בכי אבל משה ידמו כאבן והאומרים כי הם מבעלי הנ"ון מי יתן וידמו כאבן כי יוסיפו שרשים שאינם בלשון הקדש בעבור המשקל והלא יראו כי רדו על משקל בנו לכם בתים והם שרשים כי כל מה שנוכל שלא נעשה שרשי' רבים בעבור המשקל הוא הנכון : (א) ואחר · אחר שעשה אהרן את האותו' באו שניהם אל פרעה ואמרו לו שניה' כי השם הבטיחם ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו : ויאמרו כה אמר יי' וזה השם לא שמעו פרעה על כן הזכיר אלהי ישראל והטעם עם ישראל ולא יעקב לבדו : ויחגו לי במדבר · לזבוח זבחים כמו אסרו חג בעבותים חגים ינקופו : (ב) ויאמר מי יי' אשר אשמע בקולו : שואל הוא מי יי' שהוא האלהים ומתשובת משה שהשיב לו אחרי כן נלמוד זה : (ג) ויאמרו ·

ז׳חסר כתמול שלשם הם ילכו
ג׳ ג׳ וקששו להם תבן: ח ואת
ג׳ מתכנת הלבנים אשר הם
כ׳ עשים תמול שלשם תשימו
עליהם לא תגרעו ממנו כי
ג׳ ג׳וחס׳ קו׳ דקי׳ נרפים הם על־כן הם צעקים
לאמר נלכה נזבחה לאלהינו:
ג׳ ה׳ ט תכבד העבדה על־
ג׳ רפי׳ ג האנשים ויעשו־בה ואל־ישעו
בדברי־שקר: י ויצאו נגשי
העם

תיבנא: ח וית סכום לבניא די אינון עבדין מאיתמלי ומדקדמוהי תמנון עליהון לא תמנעון מיניה ארי בטלנין אינון על כן אינון מצוחין למימר ניזיל נדבח קדם אלהנא: ט תתיקר פולחנא על גבריא ויתעסקון ביה ולא יתעסקון בפתגמין בטילין: י ונפקו שילטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא למימר כדנן
אמר

רשב״ם

מערבים בחומר ועושין ממנו לבנים: (ח) מתכנת חשבון: כי נרפים הם ויבולי׳ לעשות יותר: (ט) ישעו: איטנר אכ״ט בלע״ז· כמו וישע אל הבל· ולא ישעו עוד אל המזבחות:
כי

רש״י

טיו״ולא שעושים מטיט ומייבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן בכבשן: כתמול שלשום· כאשר הייתם עושים עד הנה: וקוששו· ולקטו: (ח) ואת מתכונת הלבנים· סכום חשבון הלבנים שהיה כל א׳ עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם: כי נרפים· מן העבודה הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו׳: מתכונת· ותוכן לבנים· ולו נתכנו עלילות (שמואל א׳ ב׳)· ואת הכסף המתוכן (מלכים ב׳ יב׳)· כלם לשון חשבון הם: נרפים· המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפי׳ ממנה רפי״יש בלע״ז: (ט) ואל ישעו בדברי שקר· ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה· ודומה לו ואשעה בחקיך תמיד (תלים קיט)· למושל ולשכיב׳ מתרגמינן לשועין· ויספר· ואשתעי· וא״א לומ׳ וישעו לשון וישע ה׳ אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולפר׳ אל ישעו ׳יפנו שא״כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם שעה האדם אל עושהו (ישעיה יז׳)· לא שעה אל קדוש ישראל (שם לא) ולא ישעה אל המזבחות (שם יז׳)· ולא מצאתי שמות של בי״ת סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר בדבר אבל לשון שמוש בי״ת כגון הנדברים בך· ותדבר מרים ואהרן במשה· המלאך הדובר בי· לדבר בם: ואדברה בעדותיך· אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי:
אתם

אבן עזרא

זה השם הוא אלהי שמכריה שהיו יודעים והוא אברהם הנקרא עברי ויצחק בנו ויעקב ובניו כאשר אפרש בפסוק כי תקנה עבד עברי: (ד) ויאמרו· מלת נקרא כמו נקרא נקראתי בהר הגלבוע והוא כטעם פגיעה והנה פירש לו למה הם מיגיעים לחוג פן יבא דבר או חרב: מלת פן יפגענו כוללת אנחנו ישראלים גם אתה פרעה עמנו וכל המצרים וכראית פרע׳ שבא הערוב ואכל מצריים רבי׳ כמו שכתוב ישלח בהם ערוב ויאכלם אז אמר לכו זבחו לאלהיכ׳ בארץ ומשה השיבו לא נכון לעשות כן בארץ רק דרך שלשת ימי׳ במדבר ירחקו וזה המרחק הוא בין מצרים ובין הר סיני להולך בדרך ישר ושם זבחו ככתוב תעבדון את האלהי׳ על ההר הזה ועוד ויבן משה מזבח תחת ההר גם המזבח שבנה בחלישת עמלק
בהר סיני הוא כי כתוב
ויחנו

ניכבשת חנא אקדם אלהנא : ט תתקיף פולחנא עילוי גובריא ויתעסקון
בה ולא יתרחצון על מילי שקרא : י ונפקו שולטני עמא וסרכוי
ואמרו לעמא כדנא אמר פרעה לית אנא יהיב לכון תיבנא : יא אתון
איזילו סבו לכון תיבנא מן אתר דתשכחון ארום לא מתמנע מפולחנכון
מדעם

לך שמספר גם לאהרן הסס וכל ככויין • יצא שניס במסור׳ חסר׳ יצאלקראתך

ויצא המיטה אחת דבר אלהים שר׳ זו שמעתי כשפק׳ בה אחר למשה לך שוב

תגרימו כחלק הלנור לשניס • ונשמע למשה לך שוב ולאהרן לך לקו את משה ויצא מיד ולכך הוא חסר לומר שכבר יצא • וכן יצא המיטה חסר שעשה עצמו אלוה ואמר שאינו צריך לנקביו ומשכי בבקר ויוצא המימ׳ לצרכיו וזהו שאמר לו ככר יצא והנה הוא שם : והורתי שני׳ במ׳ והורתי אתכם את אשר תעשון והורתי אתכם בדרך הטובה והישר׳ מלמד שהק״בה הורה להם הדרך ולא טעו באותו דרך • המטה תמשה תגין על הה״א לומר שהוא גליף תשיעי שהיה המטה בידו • אדם אנוך נח שם אברהם יצחק יעקב יוסף • ואת המטה בגימטרית ספרינון היה • לא יתר שנים בחסר׳ אל יתר חותנו • אל יתר זקני הגולה • יתר זכה שישבו בניו בלשכת הגזית עם הזקנים שבסנהדרין יצאו ותמכו • טב ב׳ חסרי׳ לך שב תגו ימה • שב שבע פעמים ואיתא במדרש שבעה פעמים הלך משה למצרי׳ וחזר : ויפגשהו

אבן עזרא

ויקנו ברפידי׳ ושם כתוב הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב ובא התרגה כתן רשות לקצת ישראל שילכו לזבוח ובמכת חשך כתן רשות ללכת כולם רק המקנה שלכם לא ילך עמהם וכראותם שבא הדבר והכה הבכורי׳ אז כתבררו להם דברי משה פן יפגענו בדבר על כן אמרו כולנו מתי׳ וגרשו אותם המצרי׳ ללכת לזבוח גם באלוף : (ד) ויאמ׳. מלת תפריעו כמו שבוש וכמוהו באין חזון יפרע עם • וכלל מלת לכו לסבלותיכם משה ואהרן כי הם כנגד כל ישר׳ כי אין סבלותיכם כמו עסקיכם והעד והשבתם אותם מסבלותם : (ה) ויאמר • אמריפת כי פי׳ הן רבים עתה עם הארץ שלא כחוש אם יבא דבר או חרב עליכם כי רבים הם הסובלים ולפי דעתי שפירושו מלאכה גדולה אתם מבקשים להשבית : (ו) ויצו • הנוגשים הם המצריים ושוטרי העם הם מישראל : (ז) לא תאסיפו • כתוב בא״לף והמכתב להיותו בו״ו ושניהם מתחלפין בי״וד ומכתב בוכי עפר לערב עמו תבן או קש שיעמידנו : ללבון • מגזרת לבנה ובנין הלבנים חזק מהאבנים כי בנין העפר יזיקהו המי׳ ובנין האבני׳ יזיקהו האש וכן כתוב ותהי להם הלבנ׳ לאבן והחמר היה להם לחמר : ודע כי יש שמות לא ישתנו ממעלתם באתנח או בסוף פסוק בבעלי קמץ קטן כמו ספר ובבעלי פת׳ קטן כמו צדק והנה כן תבן וטעמם לא נודע רק ככה נמצאו : וקששו • מגזרת קש מבעלי הכפל : (ח) ואת מתכנת • כמו תוכן דבר ידוע : (ט) תכבד • אמר הגאון כי אל ישעו כמו כל ישענו והנ״ון חסר כחסרונו מאת תת פחדך ולא תאבה ולא תשמע אל דברי החולם האומ׳ כי שרשו תת בעבור שכמצא תתה לי ערף חשב כמו שתה עונותינו לנגדך והנה לא יוכל לכחש כי התי״ו השני במלת תתה לנכח והתי״ו של עיקר מובלע בדגש אף על פי שהתי״ו ראוי להדגש כתי״ו והשבתי חיה רעה עם כן יותר טוב שיהיה הנ״ון מובלע כהתבלע הנ״ון בתי״ו ואמתו כי היה ראוי להיות אמנתו ובת בנת ותת תנת וחסרה נו״ן הראשון ממלת תתה לי כחסרון י״וד והיום רד מאד וחסרו נ״ון גע בהרי׳ ויעשנו ולפי דעתי כי ישעו כמו ירפו כאם אמ׳ כרפים וכמו השע ממני שעו מני ועיניו השע פי כאשר תרפינה העינים תכהינה וכמוהו ולא תשענה עיני רואים • וטעם בדברי שקר בעבור דברי שקר שמבטיחים אותם משה ואהרן : (י) ויצאו • מארמון המלך אל העם העובדים : (יא) אתם מאשר תמצאו • קרוב או רחוק : כי אין נגרע מאד על כן הוא קמוץ כמשפט : (יב) ויפץ • פועל יוצא והפוע׳ פרעה שהכריכם להפיץ : לתבן • תחת תבן כמו והחמר היה לחמר : (יג) והנוגשים אצים • פועל יוצא כמלת סב וכמלת מם שיוצא פעם יוצא ופעם עומד • וטעם לאמר לאמר להם : דבר יום ביומו • כמו מדי חדש בחדשו : (יד) ויכו • עליהם על בני ישראל • וטעם להוסיף גם פירשתיו • והנה תמול הוא היום שעשה משה האותו׳ לעיני העם ולא התעסקו בעבודתם גם היום שבא משה ואהרן אל פרעה וכן כ״זו ויכו פרעה ביום ההוא : (טו) למה תעשה כה לעבדיך • שלא היה מנהגך לעשו׳ כן • ומלת וחטאת פועל עבר והו״יו השיבו לעתיד כמשפ׳ כי שית כמו וחטאה ובאשר העלימו האלף כאשר היא בינות חטא ולא יוכלו לשום כעלם אחר א״לף

הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם
לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי
ד'ר"פ נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן׃ יא אַתֶּם לְכוּ
קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ
ג' קמץ כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר׃
ג' יב וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ
ב' מה לתכן מִצְרָיִם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן׃
יג וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר
ג' וחד כלו תפלות דוד: כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ
כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן׃ יד
ג' וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
י"ג חס' שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי פַרְעֹה
ג' לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם
ג' י"ג ונעינן ד' חָקְכֶם לִלְבֹּן כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם
ב' ג' גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם׃ טו
וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ז' וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר
י"ד נטעמ' לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ׃
טז תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ
ג' וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה
ג' ורפי עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ׃
ג' ב' יז וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים
עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה
ב' נִזְבְּחָה לַיהוָה׃ יח וְעַתָּה
ב' ומב' ב"פ לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם
ותכן

אונקלוס

אֲמַר פַּרְעֹה לֵית אֲנָא יָהֵיב לְכוֹן תִּיבְנָא : יא אַתּוּן אִזִילוּ סְבוּ לְכוֹן תִּיבְנָא מֵאֲתַר דְּתַשְׁכְּחוּן אֲרֵי לָא אִתְמְנַע מִפּוּלְחַנְכוֹן מִדַּעַם : יב וְאִתְבַּדַּר עַמָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם לְגַבָּבָא גִילֵי לְתִיבְנָא : יג וְשִׁלְטוֹנַיָּא דְּחָקִין לְמֵימַר אַשְׁלִימוּ עִיבִידַתְכוֹן פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כְּמָא דַהֲוֵיתוּן עָבְדִין כַּד מִתְיְהֵב לְכוֹן תִּיבְנָא : יד וּלְקוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן שִׁלְטוֹנֵי פַרְעֹה לְמֵימַר מָה דֵין לָא אַשְׁלֵימְתּוּן גְּזֵרַתְכוֹן לְמִרְמֵי לִבְנִין כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי אַף תְּמָלֵי אַף יוֹמָא דֵין : טו וַאֲתוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּצְוַחוּ קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימַר לְמָא תַעֲבֵיד כְּדֵין לְעַבְדָּךְ : טז תִּבְנָא לָא מִתְיְהֵב לְעַבְדָּךְ וּלְבֵנַיָּא אָמְרִין לָנָא עִיבִידוּ וְהָא עַבְדָּךְ לָקַן וְחָטָן עֲלֵיהוֹן עַמָּךְ : יז וַאֲמַר בַּטְלָנִין אַתּוּן בַּטְלָנִין עַל כֵּן אַתּוּן אָמְרִין נֵיזֵיל נְדַבַּח קֳדָם יְיָ : יח וּכְעַן אִיזִילוּ פְּלַחוּ וְתִיבְנָא לָא מִתְיְהֵיב לְכוֹן וּסְכוּם לִבְנַיָּא תִּתְּנוּן : יט
ולקו

רשב"ם

(יא) כי אין נגרע · קמץ גרוע · לשון פעול · ואילו הי' פתח הי' לשעבר · וכן נשגב קמץ · אבל נשגב פתח לשעבר · ואילו הי' לשעבר הי' לו לכתוב כי לא נגרע : (יג) אצים דוחקים וממהרים · כמו ויאיצו במלאכים : (טז) תבן אין ניתן קמץ · אין נותן לנו · אבל נתן פתח לשעבר · כיתן הסכל : וחטאת
עמך

רשי

(יא) אתם לכו קחו לכם תבן · וזריזי' אתם לילך בזריזות כי אין נגרע דבר · מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך : (יב) לקשש קש לתבן · לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן בטיט : קש' לשון לקוט על שם שהכל המתפזר
הוא

מִדַּעַם : יב וְאִיתְבַּדַּר עַמָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְגַבָּבָא גִילֵי לְתִיבְנָא :
יג וְשׁוּלְטָנַיָּא דַּחֲקִין לְמֵימַר אַשְׁלִימוּ עֲבִידַתְכוֹן פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ
הֵיכְמָא דַּהֲוֵיתוֹן עָבְדִין כַּד הֲוָה יְהִיב לְכוֹן תִּיבְנָא : יד וְלָקוּ סַרְכֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל דְּמַנּוּ עֲלֵיהוֹן שׁוּלְטָנֵי פַּרְעֹה לְמֵימַר לְמָא דֵין לָא אַשְׁלַמְתּוּן
גְּזֵירַתְכוֹן לְמִרְמֵי לִבְנִין הֵי כְּמָא אִיתְמְלֵי וְהֵי כְּמִדְּקַדְמוֹי אוֹף אִיתְמְלֵי
אוֹף יוֹמָא דֵין : טו וְאָתוּ סַרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּצְוַוחוּ קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימַר
לְמָה תַעֲבֵיד כְּדֵין לְעַבְדָּךְ : טז תִּבְנָא לָא מִתְיְהֵב לְעַבְדָּךְ וְלִבְנַיָּא
אָמְרִין לָנָא עִיבִידוּ וְהָא עַבְדָּךְ לָקְיָין וְחִיוּבְתְּהוֹן דְּעַמָּךְ תַּקְפָּא וְסַלְקָא :
יז וַאֲמַר בַּטְלָנִין אַתּוּן בַּטְלָנִין בְּגִין כֵּן אַתּוּן אָמְרִין נֵיזִיל נְדַבַּח נִכְסַת
חַגָּא קֳדָם אֱלָהָנָא : יח וּכְדוֹן אִיזִילוּ פְּלָחוּ וְתִיבְנָא לָא יִתְיְהֵב לְכוֹן וְסָכוּם
לִבְנַיָּא תִּתְּנוּן : יט וַחֲמוֹן סַרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל יַתְהוֹן בְּבִישׁ בְּמֵימַר לָא
תִמְנְעוּן

ויפגשהו ב׳ במסורת ויפגשהו יי׳ ויבקש המיתו ויפגשהו בהר האלהי׳ לומר בשעה שבתרשל משה מן המילה בא אף וחמה לבלעו ולא היה יכול להשעד שבא אהרן וסייעו

שב׳ ויפגשהו בהר האלהי׳ ובזכותו ניצל ויאמן שנים במס׳ ויאמן העם. ויאמן אכים בלוד . שני פרנסי׳ טובים עמדו להם לישראל משה ודוד . משה אמר אמכי לא . דוד אמר תהי נא ידך בי ושה הנאמן מה יעשו שני פרנסי׳

נאמנים היו ולכן המליכו בהם ׳. נקרא נגיחע׳ שנה רמז לו עשר מכות ישיו נו שנה אחת . והלבני׳ שלשה במסר׳ ללבון הלבנים . מתכונת הלבנים מקטרים עלהלבנים. פי׳ אותו שינא שעל הלבני׳ דהיינו תיכה היה מקטרלע״ז כדאי׳ במדרש שינא תיכ׳ מתחת הלבנים יתמול שלשום שנים במס׳ אשר הם עושי׳ תמול שלשום ואידך ש עם אשר לא ידעת תמול שלשו׳ ורות באה ש עם אשר לא ידעה תמול שלשום וקרבוה לכך יצא עמנה נוש שינאלם וישרא׳ באו ש מצרים אשר לא ידעו תמול שלשום ודחקום ועבדו בהם והשליכו ליאו׳ בניהם לכך יצא מהם משה שהכה אותם בעשרה מכו׳ ולקח ממוכ׳ והטביעם . צועקים אלי שנים במסו׳ בש׳ בראשי׳ שאמר להספרעה מה שאמר להם מסכום הלבנים תקבעו. ונמכם נשמין וזהו צועקים אלי מן האדמה. תכבד שנים במסו׳ תכבד העבודה כיומם ולילה תכבד עלי ידיך אלמד שהכביד עליהם ביום ובלילה . ויעשו בה ג׳ במסו׳ יבואו ויעשו . ויעשו בני ישרא׳ את הפסח בשכר זאת העבוד׳ זכו לעשות משכן ולהקריב קרבן .

ישעו

רש״י

הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות : (יג) אצים · דוחקים : דבר יום ביומו · חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן : (יד) ויכו שוטרי בני ישראל · השוטרי׳ ישראל׳ היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימין הלבנים לנוגשי׳ שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה׳ לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנ׳ אספה לי ע׳ איש מזקני ישראל. מאותן שידעת הטובה שידע הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו ויכו שוטרי בני ישרא׳ אשר שמו נוגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם לאמר מדוע וגומר · למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתן להם: ויכו׳ לשון ויופעלו הוכו מיד אחרים הנוגשי׳ הכום: ולבנים אומרים לנו עשו · הנוגשים אומרים שעשו לנו לבנים כמנין הראשון : (יו) וחטאת עמך · אלו היו נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא עכשיו שהוא קמץ שם דבר הוא וכך פירושו ודבר זה מביא חטאת על עמך כאלו כתוב וחטאת לעמך כמו כבאנה בית לחם כמו לב׳ית לחם (רות א׳) וכן הרבה (יח) : והכן לבנים · חשבון הלבנים וכן את הכסף המתוכן המנוי (מלכים ב׳ יב׳) כמו שאמר בענין (שם) ויצורו

אבן עזרא

על כן האליפי הה׳ בתי״ו ואין צורך לשו׳ דגש בט׳ וכמוהו וקראת אתכם הרע׳ והעם במקום הזה לשו׳ נקב׳ כמו העם אשר בקרב׳ יושב׳ לבט׳ מדוע שובבה העם הזה והטעם כי החטא יהיה עליך וכנו דרך מוסר כי החטא יהיה על עמו וכמוהו והייתי אני ובני שלמה חטאי׳ ואויבינו ילעגו למו וימירו את כבודם : (יז) ויאמר · לא הועילו דבריה׳ כי הוא מתאמץ בחוזק לבו : (יח) ועתה לכו עבדו · אמר לשוטרי׳ גם הם חייבים לעבוד : (יט) ויראו · זה הפסוק דבק בפסוקים הבאים אחריו כי ראו נפשם נצרה בעבור שאמ׳ להם פרעה לא תגרעו מלבניכם

דבר

ג׳ ותכן לבנים תתנו׃ יט ויראו
נ׳ שטרי בני ישראל אתם ברע
לאמר לא תגרעו מלבניכם
דבר יום ביומו׃ כ ויפגעו
את משה ואת אהרן נצבים
לקראתם בצאתם מאת
צ׳כי חק פרעה׃ כא ויאמרו אלהם
ה׳ י׳ ו׳ג׳ליסי ירא יהוה עליכם וישפט אשר
ג׳ חסר ג׳ י׳ ג׳ וכ כ הבאשתם את ריחנו בעיני
ה׳ פרעה ובעיני עבדיו לתת
ג׳ חרב בידם להרגנו׃ כב
וישב משה אל יהוה ויאמר
קנ״ל · ג׳ פתיג ה׳ : אדני למה הרעתה לעם הזה
למה זה שלחתני׃ כג ומאז
באתי אל פרעה לדבר
ט׳ פתח וא׳ וסרע : ב בשמך הרע לעם הזה והצל
לא הצלת את עמך׃ פ
א ויאמר יהוה אל משה
ב עתה תראה אשר אעשה
ג׳ לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו׃

(קס״ו · ויק״ח סימן · חע״די סימן :) (הפטרת ואלה שמות דברי ירמיהו סימן ח׳ :)

אונקלוס

יט וחזו סרכי בני ישראל יתהון
בביש למימר לא תמנעון
מלבניכון פתגם יום ביומיה׃
כ וערעו ית משה וית
אהרן קימין לקדמותהון
במיפקהון מלות פרעה׃
כא ואמרו להון יתגלי יי
עליכון ויתפרע דאבאשתון
ית ריחנא בעיני פרעה
ובעיני עבדוהי למיתן חרבא
בידיהון למקטלנא׃ כב
ותב משה קדם יי ואמר יי
למא אבאשתא לעמא הדין
ולמא דנן שלחתני׃ כג
ומעידן דעלית לות פרעה
למללא בשמך אתבאש
לעמא הדין ושזבא לא
שזבתא ית עמך׃ א
ואמר יי למשה כען תחזי
דאעביד לפרעה ארי בידא
תקיפא ישלחינון ובידא
תקיפא יתרכינון מארעיה׃

תולדות

אהרן נצבים כזרים סל
לפ׳הרעת סנהדרין סל
ומאז באתי בסנהדרין קיא
והצל לא בסנהדרין סס
ויאמר ה׳ בסנהדרין סס

רשב״ם

עמך · אם דגש וקמץ היא כן צריך לפרשו · אנו מוכים והרי חטאת עומי עמך · אבל אילו הי׳ חטאת פתח היה פתרונו חטאת של עמך ·
(כג) וישב משה אל המקום שהי׳ מדבר עמו שם : למה הרעות׳ · בשביל שהוא סמוך לה״י למה הריעותה לעם הזה ואם תאמר כי נתחייבו בשביל רוב חטאתם ואין ראוין ליגאל · א״כ למה זה שלחתני אם אינן ראויין לגאולה ולהיוושע : (א) כי ביד חזקה ישלחם · בעל כרחם של ישראל יגרשם לסוף מארצם כדכתי׳ ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ :

רש״י

וימכו את הכסף : (יט) ויראו שוטרי בני ישראל את חבריהם הנרדי׳ על ידם : ברע · ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אות׳ בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגומר : (כ) ויפגעו אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו׳ · ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו שנאמר בהם יצאו נצבים : (כב) למה הרעותה לעם הזה · ואם תאמר מה אכפת לך קובל אני על ששלחתני : (כג) הרע לשון הפעיל הוא הרבה רעה עליהם · ותרגומו אבאיש : (א) עתה תראה וגו׳ · הרהרת על מדותי לא כאברה שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך

חסלת שמות מיסוד רבינו שמואל

תִּמְנַעוּן מִלִּבְנֵיכוֹן דְּפִתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ : כ וַאֲרָעוּ יַת משֶׁה וְיַת אַהֲרֹן
קַיְימִין לְקַדְמוּתְהוֹן בְּמִפַּקְהוֹן מִן קֳדָם פַּרְעֹה : כא וַאֲמָרוּ לְהוֹן יִתְגְּלֵי
קֳדָם יְיָ עוּלְבַּנָא וּלְחוּד יִתְפְּרַע מִנְכוֹן דְּאַסְרַחְתּוּן יַת רֵיחָנָא קֳדָם פַּרְעֹה
וְקֳדָם עַבְדוֹי דִּגְרַמְתּוּן לְמִיתַּן סַיְיפָא בִּידֵיהוֹן לְמִקְטְלָנָא : כב וְתָב משֶׁה
לִקְדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ לְמָא אַבְאֶשְׁתָּא לְעַמָּא הָדֵין וּלְמָא דְנַן שְׁלַחְתָּנִי : כג וּמִן
שַׁעְתָּא דְעָלֵית לְוָת פַּרְעֹה לְמַלָּלָא בִּשְׁמָךְ אִתְבְּאַשׁ לְעַמָּא הָדֵין וְשֵׁיזָבָא
לָא שֵׁיזַבְתָּא יַת עַמָּךְ : א וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה כְּדוֹן תֶּחֱמֵי מָה אַעֲבִיד לְפַרְעֹה
אֲרוּם בִּידָא תַקִּיפְתָּא יִפְטוֹרִינוּן וּבִידָא תַקִּיפְתָּא יְתָרֵיכִינוּן מִן אַרְעֵיהּ :

וידבר

ישעו שלים במסו' ואל ישעו בדברי שקר ישעו ואין מושיע אותם שאין מכוונים בתפלו' ויסעו בדברי שקר שאינם מכוונין בלב'

מה שהם מוציאין מפיה' עליה' כאמר ישעו ואין מושיע אל המכוונים בבל' בתה שמוציאין מפיה' עליה' כאמר אל תקרא ויו' יענה תשוע

ויאמר הכני וזהו שאמר דוד האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה. אימתי תאזין תפלתי כשהוא בלא שפתי מרמה והכתוב הכנוי לי ויר דבר שאינו מכוין בלבו. ויפקד במס' ויפץ העם מעליו גבי שאול לא יפקדו לנין לבני' ואחד הפ' ... גל עון ... שאמרו הבה נלבנה לבנים וכמו שנאות' נפילה נתבטלה כונתם ומלכותם כן הנפילה ... עם מעל ... להקריב העול' קודם שבא שמואל וזו היא' סבה ראשונה לביטול מלכו' שאול. גם תמול גם היום ב' הכא ואידך ... גם תמול גם היום מלמד כשלא כלו חלקם ללבון הלבנים כתבאו כדי שלא יוכו כדרך שכתבא ד"ד ... בעה במסכר' הכא תתן אין נתן לעבדיך. ואידך לחמו נתן מימיו נאמנים. בתוך ערלים נתן. ועוד אחד בהאי פרשה פרעה ... בים. ולא עוד אלא שירד לגיהנ' דכתיב בתוך ערלים נתן עם יורדי בור. כדכתיב שם פרעה וכל המונו. ... נתן ... מלחמו לדל. מימיו נאמנים כדכתיב הלא פרוס לרעב לחמך וכו'. וכתי' בתריה והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. לבנים ב' ותוכן לבנים תתנו. כלבנ' לבני'. לבני' כפלו זהו שדרשו שכל מה ... כופל בלבנה ... לבנים ... באנשי המגדל אמרו שליש נשרף ושליש נשקע בארץ ושליש עודנו קיי'. הרעותה. שלשה א' הכא ואידך למה הרעו' ... במשה ובשכינה שנג. וכן אתה תראה שגי' בני משה שנכנעו בזה הלשון הכא שאמ' לו עתה תראה ... לקמן אמ' לו עתה תרא' היקרך דברי שאמ' ... לך שלא תכנס לארץ. ואידך הרעו' גבי אליהו הרעו' להמי' את בנה. ... משה בא מלאך להרו' את בנו והצילו משה בתפלתו כך אליהו החיה בן האלמנה בתפלתו. וכמו גבי משה כתיב ... שני כן גבי אליהו ויעל אליהו בסער' השמימה והכל ב' במס' הכא ואיד' גבי דוד והכל תגיל לאיתקש דוד למשה כדפרשינן גבי ויאמ':

רש"י

לך זרע ואח"כ אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי מדותי לפיכך עתה תראה • העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ: כי ביד חזקה ישלחם • מפני ידי חזקה שתחזק על פרעה ישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו • על כרחם של ישראל יגרשם ולא יספיקו לעשות להם צידה • וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו':

(חסלת שמות)

אבן עזרא

והתרעמו דבר יום ביומו ופגעו משה ואהרן עליהם • ומלת אותם כמו בהם ועלמה יכה ... וירעו הרועי' אותם ויקדור הוהו ... יהודה בן בלעם אמר כי רמוהו ... פתח אהל מועד ולפי דעתי ... להביאו : (כ) ויפגעו • ... נצבים וכמוהו ופרעה ... היה חולם והנה היה עומד ע' היאר ... ככה : (כא) ויאמרו ירא יי' • הבאשתם סבות עליכם ודע כי ... מתחברות במקום אחד למעלה מהמלאכה על כן אמרו הרגשה אחת תחת חברתה כמו ... מריכום את סבנו באסים ונבאשו' בעיניו כריח רע : (כב) וישב משה • הנה ... אחר ... למשה ואמ' לו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך עד שיעשה כל האותות ... למה יתרעם משה לומר למה זה שלחתני והכל לא הבלת התשובה ... דברו ... יקל מעליהם עולם והנה הוא הכביד העבודה עליהם • וטעם למה הרעות הכן מה שאמר ראה ... את עני עמי וארד להצילו מיד מצרים ולמה זה שלחתני לפרע לישראל והנה לא מצאתי תשובה להשיב למוטרי': (כג) ומאז • מהיום שדברתי שיו אז הכביד עולם עליהם כאשר הוא כתוב ויצו פרעה ביו' הוא והטעם והצל לא הצלת וזה מחשבתי שיחל פרעה להקל מעליהם ותחל להצילם • ומלת הרע לעם הזה פעל יוצא כמו הרעו מאבותם : (א) ויאמ' עתה תראה • כאשר אביא המכות על מצרי' אז יוציא להם מעצו כאשר אפרש עוד :

(חסלת שמות)

ס ס ס ס ס ס

ג ב וידבר אלהים אל־משה
ויאמר אליו אני יהוה:
ג ג וארא אל־אברהם אל־
ג׳ ג׳ יצחק ואל־יעקב באל שדי
ג׳ ושמי יהוה לא נודעתי להם
י״ג ר״פ ג׳ מלעיל: ד וגם הקמתי את־בריתי
אתם לתת להם את־ארץ
ג׳ חסר כנען את ארץ מגריהם אשר־
ג׳ יענין לגנן דד״ה: גרו בה: ה וגם אני שמעתי
את־נאקת בני ישראל אשר
ל׳ וחסר יו״ד ק מא: מצרים מעבדים אתם ואזכר
י״א פסקי׳ בטע׳ ה״ר׳ את־בריתי: ו לכן אמר
נורקא: לבני־ישראל אני יהוה
והוצאתי אתכם מתחת
ב׳ חד ח׳ וחד מ׳ לשון חס׳ סבלת מצרים והצלתי אתכם
מעבדתם וגאלתי אתכם
ב׳ מ״ל נתו׳ לין בזרע נטויה ובשפטים
גדלים: ז ולקחתי אתכם לי
לעם והייתי לכם לאלהים
י׳ בקריי׳ וידעתם כי אני יהוה אלהיכם
המוציא אתכם מתחת
ג׳ וא״ו סבלות מצרים: ח והבאתי
אתכם

ב ומליל יי עם משה
ואמר ליה
אנא יי: ג ואתגליתי
לאברהם ליצחק וליעקב באל
שדי ושמי יי לא אודעית
להון: ד ואף אקימית ית
וגם הקמתי כסנהדרין נ קימי עמהון למיתן להון ית
ארעא דכנען ית ארע
תותבותהון דאתותבו בה:
ה ואף קדמי שמיע ית
קבילת בני ישראל דמצראי
מפלחין בהון ודכירנא ית
קימי: ו בכן אימר לבני
ישראל אנא יי ואפיק יתכון
מגו דחוק פולחן מצראי
ואשזיב יתכון מפולחנהון
ואפרוק יתכון בדרע מרמם
ובדינין רברבין: ז ואקרב
יתכון קדמי לעמא ואהוי לכון
לאלהא ותדעון ארי אנא יי
ולקחתי סס קיא אלהכון דאפיק יתכון מגו
דחוק פולחן מצראי: ח
ואעיל יתכון לארעא דקיימית
במימרי למיתן יתה לאברהם
המוציא ברכות א ליצחק וליעקב ואתן יתה
והבאתי כנהדרין קיא לכון

רשב״ם

וידבר אלהים אל משה בארץ מצרים אני ה׳
ושמי מתפרש שיש בידי לקיים הבטחתי:
(ג) באל שדי הבטחה על העתיד ולא קיימתי עדיין
ושמי ה׳ כך צריך לפרש. אני נראיתי להם באל שדי.
ועיקר שמי ה׳ הוא. וזהו כפל לשון לא נודעתי להם
לא נתגליתי להם בעיקר השם אלא באל שדי אבל
אליך גליתי עיקר שמי אהיה. ודברי ה׳ ובימיך
אקיים הבטחתי לתת להם את ארץ כנען. ושמי
מחובר

רש״י

וידבר (ב) אלהים אל משה. דבר אתו
משפט על שהקשה לדבר ולומר
למה הרעות לעם הזה: ויאמר אליו אני ה׳
נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפניו. ולא
לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי
לאבות הראשונים. ובלשון הזה מצינו שהוא
נדרש בכמה מקומות אני ה׳ נאמן ליפרע
כשהוא אומר אצל עונש כגון וחללת את שם
אלהיך

ס ס ס

ב וידבר ומליל יי עם משה ואמר ליה אנא יי הוא דאתגליתי עלך
בגו סניא ואמרית לך
אנא יי : ג ואתגליתי לאברהם
ליצחק וליעקב באל שדי ושמי יי ברם
באפי שכינתי לא אתידיעת להון :
ד ולחוד אקימית ית קיימי עמהון
למיתן להון ית ארעא דכנען ית ארע
תותבותהון דאיתותבו בה : ה ולחוד על קדמי ית אניק
בני ישראל דמצראי משעבדין יתהון ודכירנא ית קיימי : ו בכן אימר
לבני ישראל אנא הוא יי ואפיק יתכון מגו דחוק פולחן מצראי ואישיזיב
יתכון מפולחנהון ואפרוק יתכון בדרע מרומא ובדינין רברבין : ז
ואקריב יתכון קדמי לעם ואהוי לכון לאלהא ותידעון ארום אנא יי אלהכון
דאנפיק יתכון מגו דחוק פולחן מצראי : ח ואעיל יתכון לארעא
דקיימית

ירושלמי

ואיתגלי במימריה יי על
אברהם על יצחק ועל יעקב
באלהא שמיא ושום מימרא
דיי לא אודעית להון :

פרש' וארא
לעיל מיני' כתי' ינרש' מארצו וסמוך ליה וידבר אלהים מ(ל)מל שלא היה הדבור עמו מארצו אלא חוץ לארץ ׃ וארא ו' מ' שזה סימנים כתי' באבות וירא שלש' באברה' ב' ביצחק א' ביעקב ׃ אחי' בגימט' הוא דיין ׃ שדבר אתו

בעל הטורים

משפ' ׃ וארא בגימט' יצחק כדאי' במדר' שיצחק נדרש לישראל שיצאו ממצרים ׃ וארא אל אברה' סופי תיבות אלם ׃ שעשו עצמם אלמים ולא הרהרו אחר מדותי ׃ באל שדי ׃ וזה אינו חוזר אלא על אברהם יצחק ויעקב ׃ ולהם נראה באל שדי ופרש"י מה של יצחק והקימותי

רש"י

אלהיך אני ה' וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן ליתן שכר : (ג) וארא ׃ אל האבות ׃ באל שדי : הבטחתי' הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי : ושמי ה' לא נודעתי להם : לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתי ולא קיימתי : (ד) וגם הקימותי את בריתי וגו': וגם כשנראתי להם באל שדי הצבתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם : לתת להם את ארץ כנען ׃ לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך : ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבוע' אשר נשבעתי לאברהם ואותו שבועה שנשבעתי לאברה' באל שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' את הארץ אשר וגו' הרי שנדרתי להם ולא קיימתי : (ה) וגם אני : כמו שהצבתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים : אשר מצרים מעבידים אותם : ואזכור ׃ אותו הברית ׃ כי בברית בין הבתרי' אמרתי לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי : (ו) לכן ׃ על פי אותה השבוע': אמור לבני ישראל אני ה' ׃ הנאמן בהבטחתי : והוצאתי אתכם ׃ כי כן הבטחתי ואחרי

אבן עזרא

וידבר (ב) הכתוב אמר ויאמן העם ולא כל העם והכל מודי' באלהי' אפילו פרעה כאשר אפרש עוד על כן אמר ויאמר אליו אני ה' לכן אמור לבני ישראל אני ה' וידעתם כי אני יי' אלהיכם המוציא אתכם : (ג) וארא ׃ נבואת האבות היתה במראות הלילה על כן מלת וארא ׃ מלת שדי קשה בפירוש והגאון אמר כי השי"ן נוסף כשי"ן שאת' מדבר עמי והטעם שאמר לעולם די ולא אדע טעם לפירוש זה כי איך יקרא שם אשר די רק להיותו תאר כמו טוב וסלח עלי לבי דוי והנגיד רב שמואל פי' בו בלשון ערבי אלקהאר ופירושו מנצח ותקיף והי"וד תחת אות הכפל כי יו"ד דליו שותי' מפסת וא"לף אשר בזאו נהרים וכמוהו כקול שדי והיה שדי בצריך ויפה פירש ׃ ומלת נודעתי מבנין נפעל ואיננו כמו הודעתי כדברי מנחם ורבי מריכוס אמר כי ושמי יי' שבועה כי בלשו' ערבי יש וי"ו לשבועה ׃ וטעם לא נודעתי להם כמו שנודעתי לך וכוי"ו הזה לא מצאנו בלשון הקדש וככה דקדוקו יש מלות מושכות עצמן ואחרות עמם גם כן אותיות כמ"ס מאל אביך

אתכם אל־הארץ אשר
י״ט נשאתי את־ידי לתת אתה
לאברהם ליצחק וליעקב
נ׳ ונתתי אתה לכם מורשה אני
י״ו זוגין מתחלפין : יהוה : ט וידבר משה כן
אל־בני ישראל ולא שמעו
ג׳ חסר אל־משה מקצר רוח
ל׳ וחסר ומעבדה קשה : פ י
וידבר יהוה אל־משה
לאמר : יא בא דבר אל־
נ׳ פרעה מלך מצרים וישלח
את־בני־ישראל מארצו : יב
וידבר משה לפני יהוה לאמר
ד׳ הן בני־ישראל לא־שמעו אלי
ואיך ישמעני פרעה ואני ערל
ג׳ מ׳ הן אני שפתים : פ יג וידבר
י״ג יהוה אל־משה ואל־אהרן
ל׳ · נ׳ ויצום אל־בני ישראל ואל־
ז׳ חסר נתו׳ פרעה מלך מצרים להוציא את־בני־ישראל מארץ
מצרים : ס יד אלה ראשי בית־אבתם בני ראובן בכר
ישראל חנוך ופלוא חצרן וכרמי אלה משפחת ראובן :
ובני

לכון ירותא אנא יי : ט
ומליל משה כן עם בני ישראל
ולא קבילו מן משה מעוק
ונתחיאחה כתרא קיו וקיע רוח ומפולחנא דהוה קשי
עליהון : י ומליל יי עם
משה למימר : יא עול מליל
עם פרעה מלכא דמצרים
וישלח ית בני ישראל
מארעיה : יב ומליל משה
קדם יי למימר הא בני ישראל
לא קבילו מיני ואיכדין יקביל
מיני פרעה ואנא יקיר ממלל :
יג ומליל יי עם משה
ועם אהרן ופקידינון לות
בני ישראל ולות פרעה
מלכא דמצרים לאפקא ית
בני ישראל מארעא דמצרים :
יד אילין רישי בית
אבהתהון בני ראובן בוכרא
דישראל חנוך ופלוא חצרון
וכרמי אילין זרעית ראובן :
ובני

רשב״ם

מחובר למעלה כמו שפירשתי · ואלו היה כתוב לא הודעתי להם אז היה מוסב ושמי ה׳ לא הודעתי : (ט) ולא שמעו אל משה · עתה אעפ״י שהאמינו מתחילה בדבריו ויאמן העם שהיו סבורים לנוח מעבודה קשה והנה עתה הכבידו עליהם יותר : (יד) אלה ראשי בית אבותם · מפרש במכילתא אילו שלשה שבטים שגינה אותם יעקב בעת צוואתו ייחסם עתה הכתוב

רש״י

כן יצאו ברכוש גדול סבלות טורח משא מצרים : (ח) נשאתי את ידי · הרימותיה לישבע בכסאי : (ט) ולא שמעו אל משה · לא קבלו תנחומין : מקוצר רוח · כל מי שהוא מצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו · קרוב לענין זה שמעתי פרשה זו מרבי ברוך ברבי אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה׳ למדנו כשהקב״ה מאמין את דבריו אפילו לפורענות מודיע שהוא ה׳ וכל שכן לטובה

דְקַיְימִית בְּמֵימְרִי לְמִיתַּן יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶיתֵּן יָתַהּ לְכוֹן יְרוּתָא אֲנָא יְיָ: ט וּמַלֵּיל מֹשֶׁה כְּדֵין עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מִקְפִּידוּת רוּחָא וּמִפּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה קַשְׁיָא רִיבְדֵיהוֹן: י וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: יא עוּל מַלֵּיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְיִפְטַיר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ: יב וּמַלֵּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא קַבִּילוּ מִינִי וְהֵיכְדֵין יְקַבֵּל מִינִי פַּרְעֹה וַאֲנָא קְשֵׁי מַמְלָל: יג וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן וְאוֹזְהַרִינוּן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשַׁלְחִינִּין לְוַת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם: יד אִילֵּין רֵישֵׁי בֵּית אֲבָהַתְהוֹן בְּנוֹי דִרְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ

ירושלמי

מִקְפִּידוּת:

את השבועה אשר נשבעתי לאברה' אבין ונאמר כה באל שדי ד"א אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי' פי' בא' שתי שמו' נראתי להם · נשם

יו"ל ה' א' הנעתקים להוצי' בארץ לנטתי ובשם אל שדי הנעתקתי אות' להפרו' ולהרבו' כי זה השם הוא על פרי' ורבי' · ב' ליעקב · ק' ליצחק · מ' לאברה' והוא

רש"י

אמנה לטובה · ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה שאמר משה למה הרעותה אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמי' נגליתי עליהם: (ג) באל שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם: (ד) וגם הקימותי וגו' · וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים · וכן יצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר · וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעות · ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים · אחת שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי ואם תאמר לא הודיעם · שכך שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרי' נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים · ועוד היאך הסמיכה נמשכת בדברי' שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגומר · לכן אמור לבני ישראל · לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבור על אופניו והדרשה תדרש שנ' הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג) מתחלק לכמה ניצוצות: (יב) ערל שפתים · אטום שפתים · וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום · ערלה אזנם אטומה משמוע (שם ו') · ערלי לב אטומים מהבין (שם ט') · שתה גם אתה והערל והאטם משכרות כוס הקללה (חבקוק ב') · ערלת בשר שהגיד אטום ומכוסה בה · וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכיסוי איסור שיבדיל בפני אכילתו · ג' שנים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו ואיך ישמעני פרעה · זה אחד מי"ק"ו שבתורה: (יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן · לפי שאמר משה אני ערל שפתים נירף לו הק"בה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ ויצום אל בני ישראל · צום עליהם להנהיג' בנחת ולסבול אותם: ואל פרעה מלך מצרי' · צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריה' זה מדרשו: ופשוטו צום על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה: ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס: אלא מ ‎ ‎תוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבות ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתיחסו: (יד) אלה ראשי בית אבותם: מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי

אבן עזרא

ויעזרך ואת שדי שסיא ומאת שדי ונכה נ"ת באל שדי כאילו כתוב ובשמי יי' לא נודעתי להם אמר רב סעדיה הגאון כי תחסר באחרונה מלת לבדו כאילו אמר ובשמי יי' לבדו לא נודעתי להם רק פעם באל שדי ופעם בשם יי' וכמוהו לפי דעתי לא יעקב לבדו יאמר עוד שמך כי אם ישראל משותף עמו ואין צורך לתקון הזה כי ידענו כי אל שדי הוא הש"י הנכבד ואין ביניהם הפרש רק שם שדי הוא תואר והשם הנכבד פעם שם עצם ופעם שם תאר כאשר פירשתי והנה מצאנו כתוב באברה' אני יי' אשר הוצאתיך מאור כשדים וביעקב אני יי' אלהי אברהם אביך ורבי ישועה אמר כי אברהם ויעקב לא ידעו זה השם רק משה כתב ככה ולא דבר רבי ישועה נכונה כי איך

יכתוב

עד

טו ובני שמעון ימואל וימין
ואהד ויכין וצחר ושאול בן
הכנענית אלה משפחת
שמעון: טז ואלה שמות
בני לוי לתלדתם גרשון ב׳ מס׳ דחס׳
וקהת ומררי ושני חיי לוי שבע ג
ושלשים ומאת שנה: יז
בני גרשון לבני ושמעי ג׳ ר״פ
למשפחתם: יח ובני קהת כן לור׳ חס׳ נס״א:
עמרם ויצהר וחברון ועזיאל חד מן ה׳
ושני חיי קהת שלש ושלשים פסוק דמ״ין
ומאת שנה: יט ובני מררי בסמ״תה ן
מחלי ומושי אלה משפחת ומתח׳ פין באתיבון:
הלוי לתלדתם: כ ויקח
עמרם את יוכבד דדתו לו
לאשה ותלד לו את אהרן
ואת משה ושני חיי עמרם ג
שבע ושלשים ומאת שנה:
כא ובני יצהר קרח ונפג ג׳ ג׳
וזכרי: כב ובני עזיאל מישאל ג׳
ואלצפן וסתרי: כג ויקח ג׳ וסם כפרי ומיכי:
אהרן את אלישבע בת
עמינדב אחות נחשון לו לאשה ותלד לו את נדב

ואת

אונקלוס

טו ובני שמעון ימואל
וימין ואהד ויכין וצוחר ושאול
בר כנעניתא אלין זרעית
שמעון: טז ואלין שמהת בני
לוי לתולדתהון גרשון וקהת
ומררי ושני חיי לוי מאה
ותלתין ושבע שנין: יז
בני גרשון לבני ושמעי
לזרעיתהון: יח ובני קהת
עמרם ויצהר וחברון ועזיאל
ושני חיי קהת מאה ותלתין
ותלת שנין: יט ובני מררי
מחלי ומושי אלין זרעית לוי
לתולדתהון: כ ונסיב
עמרם ית יוכבד אחת אבוהי
ליה לאיתו וילידת ליה ית
אהרן וית משה ושני חיי
עמרם מאה ותלתין ושבע
שנין: כא ובני יצהר קרח
ונפג וזכרי: כב ובני
עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי:
כג ונסיב אהרן ית אלישבע
בת עמינדב אחתיה דנחשון
ליה לאיתו וילידת ליה
ית נדב וית אביהוא ית
אלעזר וית איתמר:

אהרן

ויקח עמרם סנהדרין נח

ושני חיי מגלה יא

ויקח אהרן בתרא קי

רשב״ם

הכתוב להודיע שחשובים הם. ולפי הפשט עד משה ואהרן הוצרך לייחס כאן ועד קרח ובני עוזיאל ופנחס הנזכרים לפנינו בתורה לדעת מי הם הנזכרים לפנינו: (טז) ושני חיי לוי. ולפי הפשט שפירשתי בבראשית שכל שני הדורות הוא מונה עד שני חייהם שנת ועד אברהם ואחר אברהם שנות יצחק ואחריו שנות יעקב ואחריו שנות לוי בנו ואחריו שנות קהת ואחריו שנות עמרם ואחריו שנות משה ואחריו יהושע והשופטים והמלכים וגלות בבל שבעים וגם

שנות

רש״י

עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן: (ובפסיקתא גדולה ראיתי לפי שקנתרם יעקב אביהם לג׳ שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם): (יז) ושני חיי לוי וגו׳ למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש. ולוי האריך ימים

על

יונתן בן עוזיאל

חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלין ייחוסין דראובן : טו ובנוי דשמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול הוא זמרי דאשאיל נפשיה לזנותא היכנענאי אלין ייחוסין דשמעון : טז ואלין שמהת בנוי דלוי לייחוסיהון גרשון וקהת ומררי ושני חיוי דלוי מאה ותלתין ושבע שנין חייא עד דחמא ית משה וית אהרן פריקיא דישראל : יז בנוי דגרשום לבני ושמעי לייחוסיהון : יח ובנוי דקהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל ושני חיוי דקהת חסידא מאה ותלתין ותלת שנין חייא עד דחמא ית פנחס הוא אליהו כהנא רבא דעתיד למשתלחא לגלותא דישראל בסוף יומיא : יט ובנוי דמררי מחלי ומושי אלין יחוסין דלוי לגניסתהון : כ ונסיב עמרם ית יוכבר חביבתיה ליה לאינתו וילידת ליה ית אהרן וית משה ושני חיוי דעמרם חסידא מאה ותלתין ושבע שנין חייא עד דחמא ית בני רחביה בר גרשום בר משה : כא ובנוי דיצהר קרח ונפג וזכרי : כב ובנוי דעזיאל מישאל ואלצפן וסתרי : כג ונסיב אהרן

רש״י

על כולם : (יח) ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגו׳ מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ד׳ מאות שנה שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק · שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה לא תמצאם ד׳ מאות והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות : (כ) יוכבד דודתו · אחות אביו בת לוי אחות קהת : (כג) אחות נחשון · מכאן למדו הנושא אשה

רשב״ם

שנות בית שני בדניאל : (יח) ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל · על שלשה בני קהת עמרם ויצהר ועוזיאל מפרש בניהם ועל חברון לא פירש · ואת״כ לא היו לו בני׳ והלא בחומש הפקודים כתי׳ ומשפחת החברוני · ולמה לא פירש כאן בני חברון · לפי שאיכן נזכרים בתורה לפנינו שמותם אבל אלו שלשה עמרם ויצהר ועוזיאל הוזכרו בניהם בתורה · עמרם בשביל

אבן עזרא

יכתוב משה שם לא הזכירו השם ואין ספק כי האבות ידעו זה השם שהוא שם העצם רק זה השם הוא בתאר לא ידעו ועתה אגלה לך קצת סוד אל שדי ידענו כי השם ברא ג׳ עולמות שהזכרתי והעולם השפל יקבל כח מעולם התיכון כל אחד מהפרטי׳ כפי מערכת העליונה ובעבור כי נשמת האדם גבוה מן העולם האמצעי אם היתה הנפש חכמה והכירה מעשה השם שהם בלא אמצעי ועל ידי אמצעי והניחה תאות העולם השפל והתבודדה לדבקה בשם הנכבד אם יש במערכת הככבי׳ בעת ההריון רעה שתבא עליו ביום ידוע השם שדבק בו יסבב סבו׳ להצילו מרעתו וככה אם יש במערכה שיהיה עקר השם יתן לו כח תולדתו ויוליד על כן אמ׳ חז״ל שהשם אמר לאברהם צא מאצטגניכות שלך יקרוב מזה הטעם אין מזל לישראל ועוד אבארנו בפרשת כי תשא על כן אמר השם לאברהם קודם ואברכה את זרעך אני אל שדי שפירושו מנצח המערכות העליונות לא שהמערכת תשחת רק שידע הדבק בשמו שמקדם לו שוב שלא יהיה במערכתו על כן אמר יעקב המלאך הגואל אותי מכל רע שהיה נכון לבא עלי וזה הוא הוד כל התורה באשר אפרש עוד והנה האבות לא הגיעו מעלתם לדבקה בשם כמשה אשר ידעו השם פנים בפנים על כן היה יכול משה לשנות תולדות עולם השפל ולחדש אותות ומופתים שלא ידעו האבות לאדם והנה משה אמר שני דברי׳ האחד למה זה שלחתני והשני והצל לא הצלת את עמך והשיב על

בעל הטורים: בק״ס וסוף בא״ת כ״ס שדי לכך נר׳ להם בזה השם ונכר״ת א׳ לאברהם י׳ ליצחק וי׳ ליעק׳ עולה כ״א כמני׳ אהיה · קרי השם בר״ת ונס״ת׳ וזהו חוכה מלאך וי׳ סביב ליראיו · לתת להם את א״ן כנען · לתת עולה ת״י ת״ן · רמ״ז שני מקשר׳ ונת דר ת״י ת״ן שנים · אשר נ״ון נ׳ · מ״ן אשר נרו שהם נמלו עשרה שבטי׳ במ״י כאחת נ״ח ת״ג ס טת״לא כבי׳ האבות נומר ן שעלת׳ יצחק׳ האבות ויתפ׳תם · כן אמור כי כאשה לכן אמיר לבני ישראל לכן אמור הגאי

ואת אביהוא את אלעזר
ואת איתמר: כד ובני קרח
אסיר ואלקנה ואביאסף אלה
משפחת הקרחי: כה
ואלעזר בן אהרן לקח לו
מבנות פוטיאל לו לאשה
ותלד לו את פינחס אלה
ראשי אבות הלוים
למשפחתם: כו הוא
אהרן ומשה אשר אמר יהוה
להם הוציאו את בני ישראל
מארץ מצרים על צבאתם:
כז הם המדברים אל פרעה
מלך מצרים להוציא את בני
ישראל ממצרים הוא משה
ואהרן: כח ויהי ביום דבר
יהוה אל משה בארץ מצרים:
ס כט וידבר יהוה אל
משה לאמר אני יהוה דבר אל
פרעה מלך מצרים את כל
אשר אני דבר אליך: ל ויאמר
משה לפני יהוה הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי
פרעה: פ ז א ויאמר יהוה אל משה ראה נתתיך
אלהים

כו' א"ל גמ"א חסר ב' תיו וכ"ל דגש גמ"ג:
ג'
ד' יקדי' אהרן למשה
ד' חס' גליש'
כ"י ג'
ו' נטע' ר"פ
ד'

כד ובני קרח אסיר ואלקנה
ואביאסף אילין זרעית קרח:
כה ואלעזר בר אהרן
נסיב ליה מבנת פוטיאל ליה
לאיתו וילידת ליה ית פנחס
אילין רישי אבהת ליואי
לזרעיתהון: כו הוא אהרן
ומשה די אמר יי להון אפיקו
ית בני ישראל מארעא
דמצרים על חיליהון: כז
אינון דממללין עם פרעה
מלכא דמצרים לאפקא ית
בני ישראל ממצרים הוא משה
ואהרן: כח והוה ביומא
דמליל יי עם משה בארעא
דמצרים: כט ומליל יי
עם משה למימר אנא יי
מליל עם פרעה מלכא
דמצרים ית כל דאנא ממליל
עמך: ל ואמר משה קדם
יי הא אנא יקיר ממלל
ואיכדין יקביל מיני פרעה:
א ואמר יי למשה חזי
דמניתך רב לפרעה ואהרן
אחוך

אהרן
ואלעזר בן סוטה מג בתרא קט
הוא משה מנ"ה יא

רשב"ם

בשביל אהרן ומשה ומרים · בני יצהר בשביל קרח דכתי' ויקח קרח בן יצהר וגו' · בני עוזיאל בשביל מישאל ואליצפן דכתי' ויקח משה את אליצפן בן עוזיאל (דוד) אהרן: ובני קרח אסיר ואלקנה · לפי שכתוב לפנינו ובני קרח לא מתו · ובני אהרן · ע"ש שכתו' ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהו · ואלעזר בן אהרן · וגו' בשביל פנחס אלעזר · אבל בבני איתמר לאפירש כאן שא"צ להזכירן לפנינו בתורה: (כו) הוא אהרן ומשה אהרן

רש"י

אשה צריך לבדוק באחיה: (כה) מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפטם עגלים לע"א · ומזרע יוסף שפטפט ביצרו: (כו) הוא אהרן ומשה אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם הוא אהרן ומשה אשר אמר' ה' · יש מקומות שמקדי' אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר ששקולין כא': על צבאותם · בצבאותם כל צבאם לשבטיהם · יש על שאינו אלא במקום אות אחת · על חרבך תחיה כמו בחרבך · עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג) כמו

נותן לו את
בריתי שלו׳
שדורש
בספרי׳ כל
מה שעשה
משה עשה
פנחס. משה
נעשה שליח
להוצי׳ ישראל
ממצרים.
ופנחס יהיה
שליח להוציא
ישר׳ מגלו׳.
וכן כל הדברי׳
שעשה משה
עשה גם כן
פנחס. לכן
עולה ק׳
שנזכות

אַהֲרֹן יַת אֱלִישֶׁבַע בְּרַת עַמִינָדָב אַחָתֵיהּ דְנַחְשׁוֹן לֵיהּ לְאִנְתּוּ וִילֵידַת
לֵיהּ יַת נָדָב וְיַת אֲבִיהוּא יַת אֶלְעָזָר וְיַת אִיתָמָר : כד וּבְנוֹי דְקֹרַח
אַסִיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אִלֵין יִיחוּסֵיהּ דְקֹרַח : כה וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן
נְסִיב לֵיהּ מִבְּרָתוֹי דְיִתְרוֹ הוּא פּוּטִיאֵל לֵיהּ לְאִנְתּוּ וִילֵידַת לֵיהּ יַת פִּנְחָס
אִלֵין רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי לְיִיחוּסֵיהוֹן : כו אִיהוּ אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דַאֲמַר יְיָ
לְהוֹן הַנְפִּיקוּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן : כז
הִינוּן דִמְמַלְלִין עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְהַנְפָּקָא יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה נְבִיָא וְאַהֲרֹן כַּהֲנָא : כח וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְמַלֵיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוָה אַהֲרֹן מָצִית אוּדְנֵיהּ וְשָׁמַע מַה דְמַלֵיל עִמֵיהּ:
כט וּמַלֵיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר אֲנָא הוּא יְיָ מַלֵיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם יַת כָּל דַאֲנָא מְמַלֵיל עִמָּךְ : ל וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא קְשֵׁי
מַמְלַל אֲכְדֵין יְקַבֵּיל מִינִי פַּרְעֹה : א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמָא אַנְתְּ מִסְתְּפֵי
חָמֵי רְכְבַר שַׁוִית יָתָךְ דְחִילָא לְפַרְעֹה כְּאִילוּ אֱלָהָא דִילֵיהּ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ
יהא

אברהם
שהוליד בן
למא׳ ויצחק
שמנא מאה
שערים
ויעק׳ הולי׳
תולדותיו
מאה שנה
יצאו.
והוצאתי
והצלתי
וגאלתי
ולקחתי.
ארבעה
לשונות של
גאול׳ כנגד
ארב׳ מלכיו׳
ובאחרון
כתי׳ ולקחתי

רש״י

בחרבכם : (כז) הם המדברים וגו׳ הם שנצטוו הם שקיימו : הוא משה ואהרן. הם בשליחות ובצדקתם מתחילה ועד סוף : (כח) ויהי ביום דבר וגומר. מחובר למקרא של אחריו : (כט) וידבר ה׳. הוא הדבור עצמו האמור למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל בו : אני ה׳ כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי : (א) נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין : יהיה נביאך. כתרגומו מתורגמנך. וכן כל לשון נבואה
אדם

רשב״ם

אהרן זה שאמור שנולד לפני משה ומשה זה ואהרן הם אשר אמר ה׳ להם. הם המדברים וגו׳ הוא משה שאצל הדיבור כי׳ הוא תחלה ואהרן אחריו. ואצל הלידות מקדים אהרן למשה ולעניין הדבור מקדים משה לאהרן. (ל) ואיך ישמע אלי פרעה פרשה זו היא פרשה שלמעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו׳ אבל למעלה קיצר דבריו עד שיפרש אלה ראשי בית אבותם לדעת מי הם משה ואהרן בדברם אל פרעה : (א) נביאך. דברן תחתיך :
ויסלח

אבן עזרא

האחרון עתה תראה אשר אעשה לפרע׳ ועל הראשון ויאמר אליו אני יי׳ והטעם כי על יד האבות נודע שמי שהוא אל שדי ועל ידך יודע שמי יי׳ הנכבד בעולם כאשר אמר לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ והנה שלחתיך להודיע זה השם : (ד) וגם הקימותי גם שלחתיך בעבור שהקימותי עם האבות לתת להם או לבניהם שהם כמוהם את ארץ כנען: (ה) וגם גם עוד שלחתיך בעבור שעשו ישרא׳ תשובה וצעקו אלי : (ו) לכן כמו שאני עומד כן יהיה דברי קיי׳ שאגאל אתכם בזרוע נטויה מן השמי׳ על הארץ: (ז) ולקחתי כאשר תקבלו את התורה על הר סיני. וטעם המוציא אתכם כי היתה במערכת המחברת הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות וזה יתברר לך בפרשת כי תשא : (ח) והבאתי אתכם אל הארץ. כי רבים מיוצאי מצרים גם בניהם יחשבו כהם : וטעם אשר נשאתי את ידי דרך משל כאדם שישא ידו אל השמים וישבע כמו כי אשא אל שמים ידי וירם ימינו ושמאלו אל השמים. וטעם אני יי׳ שאקיים זה : (ט) וידבר ולא שמעו ולא הטו אזן לדבריו כי קצרה רוחם באורך הגלות ובעבודה קשה שהתחדשה עליהם : (י) וידבר לאמר למשה כמו דבר אל בני ישרא׳ ואמרת אליהם : בוא. אל ארמון המלך : (יב) וידבר. הן בני ישראל שהם עמך לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה שהוא מלך ואינו מעמך ועוד כי מגרעת גדולה היא שאדבר לפניו ואני ערל שפתים כי בפעם הראשונה בנעתקני שתורה את פי שלא אכנט

אלהים לפרעה ואהרן אחיך
יהיה נביאך: ב אתה
תדבר את כל אשר אצוך
ואהרן אחיך ידבר אל פרעה
ושלח את בני ישראל מארצו:
ג ואני אקשה את לב פרעה
והרביתי את אתתי ואת
מופתי בארץ מצרים: ד
ולא ישמע אלכם פרעה
ונתתי את ידי במצרים
והוצאתי את צבאתי את
עמי בני ישראל מארץ מצרים
בשפטים גדלים: ה וידעו
מצרים כי אני יהוה בנטתי
את ידי על מצרים והוצאתי
את בני ישראל מתוכם: ו
ויעש משה ואהרן כאשר צוה
יהוה אתם כן עשו: ז ומשה
בן שמנים שנה ואהרן
בן שלש ושמנים שנה בדברם
אל פרעה: פ ח ויאמר
יהוה אל משה ואל אהרן
לאמר: ט כי ידבר אלכם
פרעה לאמר תנו לכם מופת

ואמרת

אחוך יהי מתורגמנך: ב את תמליל ית כל דאפקדינך ואהרן אחוך ימליל עם פרעה וישלח ית בני ישראל מארעיה: ג ואנא אקשי ית ליבא דפרעה ואסגי ית אתותי וית מופתי בארעא דמצרים: ד ולא יקביל מנכון פרעה ואתן ית מחת גבורתי במצרים ואפיק ית חילית עמי בני ישראל מארעא דמצרים בדינין רברבין: ה וידעון מצראי ארי אנא יי כד אארים ית מחת גבורתי על מצרים ואפיק ית בני ישראל מביניהון: ו ועבד משה ואהרן כמא דפקיד יי יתהון כן עבדו: ז ומשה בר תמנן שנין ואהרן בר תמנן ותלת שנין במללותהון עם פרעה: ח ואמר יי למשה ולאהרן למימר: ט ארי ימליל עמכון פרעה למימר הבו לכון אתא ותימר לאהרן סב ית חוטרך ורמי קדם פרעה יהי לתנינא:

ועל

אהרן

והוצאתי שבועות לה

רשב״ם

(ב) ושלח. שיאמר לו אהרן שישלח את בני ישראל מארצו: (ה) וידעו מצרים כי אני ה'. אדון ומושל שעד עתה יאמרו לא ידעתי את ה':

ויחזק

רש״י

אלא במכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים ינוב חכמה ויכל מהתנבות דשמואל (סימן י') ובלעז קורין לו פרידי״ק: (ב) אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה: (ג) ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות ע״א לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו את גבורתי. וכן מדתו של הקב״ה מביא פורענות על האומות ע״א כדי שישמעו ישראל וייראו שנ' (צפניה ג') הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראי אותי

תקחי

יְהֵא נְבִיָּא דִילָךְ׃ ב אַנְתְּ תְּמַלֵּיל לְאַהֲרֹן יַת כָּל דְּאִיפַּקְדִינָךְ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְמַלֵּיל לְפַרְעֹה וְיִפְטוֹר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ׃ ג וַאֲנָא אַקְשֵׁי יַת יִצְרָא דְּלִבָּא דְּפַרְעֹה וְאַסְגֵּי יַת אַתְוָותַי וְיַת תִּמְהַיי בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם׃ ד וְלָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה וְאִיגְרֵי בְּהוֹן גִּירִין דִּקְטוֹל וְאֶתֵּן מַחַת גְּבוּרַת יְדֵי בְּמִצְרַיִם וְאַפֵּיק יַת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִינִין רַבְרְבִין׃ ה וְיִנְדְּעוּן מִצְרָאֵי אֲרוּם אֲנָא הוּא יְיָ כַּד אָרִים יַת מָחַת גְּבוּרְתִּי עַל מִצְרַיִם וְאַנְפֵּיק יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִיקִין מִבֵּינֵיהוֹן׃ ו וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הֵיכְמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יַתְהוֹן הֵיכְדֵין עֲבָדוּ׃ ז וּמֹשֶׁה בַּר תַּמְנָן שְׁנִין וְאַהֲרֹן בַּר תַּמְנָן וּתְלַת שְׁנִין בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם פַּרְעֹה׃ ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימַר׃ ט אֲרוּם יְמַלֵּל עִמְּכוֹן פַּרְעֹה לְמֵימַר הָבוּ לְכוֹן תִּימְהָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יַת חוּטְרָךְ וּטְלוֹק יָתֵיהּ קֳדָם פַּרְעֹה יְהֵי לְחִיוֵי חוּרְמַן אֲרוּם עֲתִידִין כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא לְמִשְׁמַע קָל צְוָחַתְהוֹן דְּמִצְרַיִם בְּתַבְרוּתִי יַתְהוֹן הֵיכְמָא דִּשְׁמַעַן כָּל בִּרְייָתָא

ירושלמי

וּטְלַק קֳדָם פַּרְעֹה׃

בעל הטורים

כנגד אלוס ועל כן כתי' בה ולקחתי כאל' הלוקח בחזק' שהוא קשה מכלם. והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי כנגד זה בני ביסר'. לא יפתחו לו אלרב' כוסו' של יין: מורשה ב' במסו' ונתתי אותה לכם מורשה. ואידך תמה מורש' קהלת יעק' שנזכו' התורה ירשו הארץ דכתי' ויתן להם ארצות גוים בעבו' ישמרו חקיו ותורתיו ינכורו ופתר מורשה ולא אמר ירושה רמז שמורישי' ולא יורשים שלא יכנסו לארץ. מקנר' חסר וי"ו ונולה כמנין תנ"ג לומר שלסוף ת"נ שנה יבאו שנאמר

רש"י

תקקו מוסר אע"פכ באמש מכו' הראשונו' לא נאמ' ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה (עיין בר"אם שגור' כאן דבו' המתחיל בלכתך לשו' עד כבר שמתי בידך וכלעיל פרש' שמות בפסו' בלכתך לשוב ע"ש:) (ה) את ידי. יד ממש להכות בהם: (ט) מופת אות להודיע היה צריך שולח אתכם:

לתנין

אבן עזרא

באות תהוא כבד על אולי תכשל לשוכי לפניו ואתה אמרת כי אהרן יהיה מליץ ביני ובין ישרא': (יג) וידבר. עתה כלל הענין כי גם אהרן יהיה מליץ בינו ובין פרע' כאשר יפרש עוד על כן השתקפו שניהם בדבור: ויצום. ללכת אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרי' ורבי ישועה אמר כי טעם ויצום שלא יכעסו על ישראל אם לא שמעו אליהם ואין צורך: (יד) אלה ראשי בית אבותם. על משה ואהרן או שבט בני ישראל הנזכרים למעלה והאנשים הם מיורדי מצרים ואמר מראובן כי לא נשאר לו כבוד רק להתייחס ראשון ואלה ארבעה בניו הם יורדי מצרים: (טו) ובני. משפחת אוהל בלרתה במצרי' או במדבר כי איננה נזכרת בפרשת פנחס: ונאמ'. הוא זרח: (טז) בני לוי. הזכיר אלה השני שבטי' בתחלה בעבור שהם גדולים אלוי כי לוי הוא העיקר כי לא בא לפרש עתה רק יחס מש' ואהרן והזכיר גרשון וקהת ומררי כאשר נולדו הם יורדי מצרים: הוא אהרן ומשה. הקדים שם אהרן בעבור שניו. והזכיר חיי לוי ולא הזכיר חיי השבטים בעבור כבוד משה ואהרן: (יז) בני גרשון. לא היו לו בנים כי אם שניהם: (יח) ובני. הזכיר חיי קהת ולא חיי גרשום ומררי בעבור כבוד השלוחים: (יט) ובני מררי. שנים היו בניו ולא יותר על כן אמר אלה ממשפחות הלוי לתולדותם כי לא הולידו יורדי מצרים רק אלה בני יעקב גם הזכיר שני חיי עמרם בעבור כבוד בניו: (כא) ובני יצהר. הזכיר של בעבור קרח שהריב עם משה: (כב) ובני עוזיאל. הזכיר עוזיאל בעבו' כבוד מישאל ואלצפן בתורה ולא חשש להזכיר בני חברון: (כג) ויקח. הזכיר אשת אהרן בעבור כבוד אלעזר. והזכיר אחות נחשון בעבור סוד הכהנ'. והזכיר בני קרח כי היו גדולים לכתיב ובני קרח לא מתו ושמואל הנביא היה מבני קרח: (כה) ואלעזר. הזכיר אשת אלעזר בעבור כבוד פנחס כי לו נתנה הכהונה לעולם על כן מדרך הסברא. פוטיאל היה מבני ישראל ולא ידענו טע' פוטיאל כאשר לא ידענו טעם לאישאל וכל שמו' הנזכרי' כמו אהרן ואולי נכתב מעם משה לא הייתו יודעין למה נקר' כן: (כו) הוא אהרן ומשה. הקדים

ואמרת אל אהרן קח את
ג׳ מטך והשלך לפני פרעה יהי
תלמנ״ת׳ ל״ט ז׳ בסוף תיבות׳ : לתנין : י ויבא משה
ואהרן אל פרעה ויעשו כן
כאשר צוה יהוה וישלך אהרן
את מטהו לפני פרעה ולפני
ג׳ עבדיו ויהי לתנין : יא
ג׳ ויקרא גם פרעה לחכמים
ב ולמכשפים ויעשו גם הם
ב׳ · ג׳ חרטמי מצרים בלהטיהם כן :
ד׳ מלאים יב וישליכו איש מטהו ויהיו
ב׳ חס׳ י׳ לתנינם ויבלע מטה אהרן
בת׳ כתו׳ : ב׳ מז׳ חס׳ וחד מ״לוין חס׳ את מטתם : יג ויחזק לב
פרעה ולא שמע אלהם
כאשר דבר יהוה : ס יד
ויאמר יהוה אל משה כבד
מ׳ ל׳ חס׳ יוד לנמעצי׳ כיה לב פרעה מאן לשלח העם :
טו לך אל פרעה בבקר
ג׳ מ׳ בספר׳ ב׳ בתורה : הנה יצא המימה ונצבת
ח׳ ג׳ לקראתו על שפת היאר
ב והמטה אשר נהפך לנחש
תקח בידך : טז ואמרת
ט׳ אליו יהוה אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח
את עמי ויעבדני במדבר והנה לא שמעת עד כה :

י ועל משה ואהרן לות
פרעה ועבדו כן כמא דפקיד
יי ורמא אהרן ית חוטריה
קדם פרעה וקדם עבדוהי
והוה לתנינא : יא וקרא
אף פרעה לחכימיא
ולחרשיא ועבדו אף אינון
חרשי מצרים בלחשיהון כן :
יב ורמו גבר חוטריה
והוו לתנינין ובלע חוטרא
בלהטיהם כנהדרין סז דאהרן ית חוטריהון :
יג ואתתקף לבא דפרעה
ולא קביל מנהון כמא דמליל
ויבלעמטה שבת צז יי : יד ואמר יי למשה
אתיקר ליבא דפרעה סריב
לשלחא עמא : טו איזיל
לות פרעה בצפרא הא
נפיק למיא ותתעתד
לקדמותיה על כיף נהרא
וחוטרא דאיתהפיך לחיויא
תיסב בידך : טז ותימר
ונצבת זבחים קב ליה יי אלהא דיהודאי
שלחני לותך למימר שלח
ית עמי ויפלחון קדמי
במדברא והא לא קבילתא
עד

רשב״ם

(יג) ויחזק לב פרעה לומר כי גם אהרן במכשפו׳ עשה : (יד) כבד · מכבד פרעה את לבו כאשר פירשתי למעלה · כי נותיבות התלוים בגוף האדם יאמר ויאמן · ויכבד ויפל · ויזקין ויחכם : ומהם יאמר בלשעבר זקן כבד שמן ושפל · רוב אנשים בולם לשון פעל : (טו) הנה יוצא המימה · כדרך השרים לטייל בבקר ולרבות אנה ואנה :

בואת

רש״י

(י) לתנין · נחש : (יא) בלהטיהם בלחשיהון ואין לו דמיון במקר׳ ויש לדמות לו להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת ע״י לחש : (יב) ויבלע מטה אהרן · מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כלן : (יד) כבד · תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר : (טו) הנה יוצא המימה · לנקביו

בעל הטורים

ויהי מקץ ארבע מאות שנה ושלשים שנה: ויבוס ד' במס' ויבו' א' פרע' ואח' כן כנסו בני ישראל ויבוס לאח' וזה הדבר אשר תיצשו בני יהוידע כשהוציא בן המלך. ויבוס לאמר לא תראו אהים אחרים בני מלך אשור כפרש' השמרונים כשהרגו נהם אחריו' בזכו'

משה שנענשה שלי' להק"בה לבוו' על בני ישראל. ומה בווי דהתם איירי בע"ז הסיא המלך אמו'. ונענין שפיכו' דמים ההיא דיהוידע שבוס להרוג את המלך. אף כאן בוס משהלהתרם' מע"ז ומשפיכות דמים. אביר ב' אביר ואלקנה. לבוניא

בְּרֵיתָא יַת קָל צְיוֹחַת חִיוְיָא כַּד אִיתְעַרְטִיל מִן שִׁירְוָיָא: י וְאָעַל מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן לְוַת פַּרְעֹה וַעֲבָדוּ הֵיכְדֵין הֵיכְמָא דְּפַקֵּד יְיָ וּטְלַק אַהֲרֹן יַת חוּטְרֵיהּ
קֳדָם מֵיחְמֵי פַּרְעֹה וְקֳדָם מֵיחְמֵי עַבְדוֹי וַהֲוָה לְחוּרְמָנָא: יא וּקְרָא לְחוֹד
פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא וּלְחָרְשַׁיָּא וַעֲבָדוּ לְחוֹד הִינוּן יַנִּיס וְיַמְבְּרֵיס חָרָשִׁין
דִּבְמִצְרַיִם בְּלַחְשֵׁי קוֹסְמֵיהוֹן הֵיכְדֵין: יב וּטְלָקוּ אִינַשׁ חוּטְרֵיהּ וַהֲווֹ
לְחוּרְמָנִין וּמִן יַד אִתְהַפִּיכוּ לְמֶהֱוֵי כְּמָן שִׁירְוָיָא וּבְלַע חוּטְרָא דְאַהֲרֹן יַת
חוּטְרֵיהוֹן: יג וְאִתְתַּקַּף יִצְרָא דְּלִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבֵּיל מִנְּהוֹן הֵיכְמָא
דְּמַלֵּיל יְיָ: יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְיַקַּף יִצְרָא דְּלִיבָּא דְּפַרְעֹה מְסָרֵב
לְמִפְטוֹר יַת עַמָּא: טו אִיזֵיל לְוַת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָהָא נָפֵיק לְמִנְטוֹר
קוֹסְמִין עִילָוֵי מַיָּא הֵי כְּאַמְגוּשָׁא
וְתִתְעַתַּד לְקַדְמוּתֵיהּ עַל גֵּיף נַהֲרָא
וְחוּטְרָא דְּאַהֲרֹן דְּאִתְהַפִּיךְ
לְחִיוֵי תִּיסַּב בִּידָךְ: טז וְתֵימַר לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁדְרַנִי
לְוָתָךְ לְמֵימַר פְּטוֹר יַת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא וְהָא לָא קַבֵּילְתָּ עַד
כרון

ירושלמי

לְמִתְקוֹדְרָה עַלְמַיָּא:

רש"י

לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו: (יז) עד כה. עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורו' שאפתח בה בכה אמר ה' כחצות הלילה: (יז) ונהפכו לדם. לפי שאין גשמי' יורדי' במצרי' ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואח"כ הלקה אותם וכלאו

אבן עזרא

הקדים אהרן למשה כי הוא גדול בשנים ועוד כי הוא התנבא לישראל קודם בא משה: (כז) הם. עתה מעת שדברו אל פרעה הקדים משה בעבור גודל מעלתו והשם דבר עמו פנים אל פנים ונגש אל הערפל אשר שם השם ולא כן אהרן והכתו' מעיד לא כן עבדי משה ואהרן אמר לו פעמים בי אדוני על כן לא תמצא בכל התורה מתחלת זה הפסוק שלא יקדי' משה לאהרן וככה בנביאים וככה בכתובים ואין טענה מתחלת ואלה תולדות אהרן ומשה גם ותלד לו את אהרן ואת משה כי כאשר נולדו הזכירם והעד תולדו' גם ותלד: (כח) ויהי. יש לתמוה על המסדיר הפרשיו' למה דבק זה הפסוק עם הבאים אחריו והוא סמוך אליהם ואם לא ידענו בו טעם כי כן ביום דבר יי' אל משה בארץ מצרים וזה שדבר לו אני יי' דבר אל פרעה וכמוהו ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם דבק בפרשה הסמוכ' אליו אולי בעל הפסקות ידע לו טעם למה עשה כן כי דעתו רחבה מדעתנו: (כט) וידבר יי'. עתה פי' ענין וידבר יי' אל משה ואל אהרן וזהו בא דבר אל פרעה מלך מצרים: (ל) ויאמר יי'. זהו ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתי' השיבו השם ראה נתתיך אלהים לפרעה: (א) ויאמר. טעם ראה שעשיתי לך מעלה גדולה שתהיה נחשב בעיני פרעה כמעלת מלאך וזהו אלהים והוא מדבר אל הנביא והנביא מדבר אל אנשי דורו והאומרי' כי נביא מגזרת ניב שפתים איננו נכון כי שורש ניב מהשניי' לפי דעת חכמי צרפת ומעלומי הע"ין לפי דעת חכמי ספרד ושרש נביא שלש אותיות והעד נביאים ויתנבאו כי הא"לף שרש ועוד כי ניב שפתים כמו פרי כי הוא מגזרת תנוב' עוד יכונון בשיבה והעד הנאמן וניבו נבזה אוכלו ועוד מה טעם השב אשת האיש כי נביא הוא אם פירושו דברן הוא רק פירושו הוא נביא שאגלה לו סודי כדרך כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים והוא מתענג עלי ע"כ ויתפלל בעדך וחיה: (ב) אתה תדבר. אל אהרן את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה ואע"פ שלא נזכר אהרן בכל פעם בבוא משה אל פרעה ידענו כי לעולם יקדו בא: (ג) ואני אקשה. יש

לשאול

יז כה אמר יהוה בזאת תדע
כי אני יהוה הנה אנכי מכה ׀
במטה אשר בידי על המים
אשר ביאר ונהפכו לדם:
יח והדגה אשר ביאר
תמות ובאש היאר ונלאו
מצרים לשתות מים מן היאר:
ס יט ויאמר יהוה אל
משה אמר אל אהרן קח מטך
ונטה ידך על מימי מצרים
על נהרתם ׀ על יאריהם
ועל אגמיהם ועל כל מקוה
מימיהם ויהיו דם והיה דם
בכל ארץ מצרים ובעצים
ובאבנים: כ ויעשו כן
משה ואהרן כאשר ׀ צוה
יהוה וירם במטה ויך את
המים אשר ביאר לעיני פרעה
ולעיני עבדיו ויהפכו כל
המים אשר ביאר לדם: כא
והדגה אשר ביאר מתה
ויבאש היאר ולא יכלו מצרים
לשתות מים מן היאר ויהי
הדם בכל ארץ מצרים: כב
ויעשו כן חרטמי מצרים בלטיהם ויחזק לב פרעה

אונקלוס

עד כען: יז כדנן אמר יי באהרן
בדא תידע ארי אנא יי הא
אנא מחי בחוטרא דבידי על
מיא דבנהרא ויתהפכון
לדמא: יח ונוני דבנהרא
ימותון ויסרי נהרא וילאון
מצראי למשתי מיא מן
נהרא: יט ואמר יי למשה
אימר לאהרן סב חוטרך
וארים ידך על מיא דמצראי
על נהריהון על אריתיהון
ועל אגמיהון ועל כל בית
כנישת מימיהון ויהון דמא
ויהי דמא בכל ארעא
דמצרים ובמני אעא ובמני
אבנא: כ ועבדו כן משה
ואהרן כמא דפקיד יי וארים
בחוטרא ומחא ית מיא
דבנהרא לעיני פרעה ולעיני
עבדוהי ואתהפיכו כל מיא
דבנהרא לדמא: כא ונוני
דבנהרא מיתו וסרי נהרא
ולא יכילו מצראי למשתי
מיא מן נהרא והוה דמא
בכל ארעא דמצרים: כב
ועבדו כן חרשי מצרים
בלחשיהון ואתקף לבא
דפרעה

והדגה נדרים נ

בלהטיהם סנהדרין סז

ולא

רשב"ם

(יז) בזאת תדע כי אני ה' שהרי אמרת לא ידעתי את ה': (יח) ונלאו כבר פירשתיו בפרשת לוט· שהל ונלאו כפל לשון של לא יוכלו אכו"יי כ"ל: (כ) לעיני פרעה· וזהו כבודו של משה שאהרן שלוחו הי' עושה במטה ומכה בו תדיר: (כא) מתה· טעמו למעלה שהוא לשעבר· אבל מתה אכני להבא טעמו למטה

רש"י

(יח) ונלאו מצרים· לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראוין לשתות: (יט) אמור אל אהרן: לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעי' ולקה ע"י אהרן: נהרותם· הם נהרות המושכי' כעין נהרות שלנו: יאוריהם· הם בריכות נגרים

ממסגר אסי'׳ זהו שאמ' על בני קרח שמקום נתנגר להם בגיהנ' וזהו להוציא ממסג' אסי'׃ הן אני ד' דסמיכי הן אני ערל שפתי'׳ הן אני כפיך לאל׳ הן אני נשחרתי לבדי׳ ואל יאמ' הסריס הן אני עץ יבש׳ משה אמר הן אני

כרון: יז כדנא אמר יי בדא סימנא תנדע ארום אנא יי הא אנא
מחי בחוטרא דבידי על מוי די בנהרא ויתהפכון לאדמא: יח
ונוני דבנהרא ימותון ויסרי נהרא וישתלהון מצראי למשתי מוי מן
נהרא: יט ואמר יי למשה אימר לאהרן סב חוטרך וארים ידך על
מוי דמצראי על נהריהון על פציריהון על שיקייהון ועל כל בית
כנישות מימיהון ויהון דמא בכל ארעא
דמצרים ובמאני אעא ובמאני אבנא: כ
ועבדו היכדין משה ואהרן הי כמא דפקיד
יי וארים בחוטרא ומחא ית מוי דבנהרא למחמי פרעה ולמחמי עבדוי
ואיתהפיכו כל מוי דבנהרא לאדמא: כא ונוני די בנהרא מיתו וסרי
נהרא ולא יכילו מצראי למשתי מוי מן נהרא והות מחת דמא בכל ארעא
דמצרים: כב ועבדו היכדין אצטגניני מצרים בלחשיהון והפיכו מן
מיא דגושן לאדמא ואיתקיף יצרא דליבא דפרעה ולא קביל מנהון הי
כמא

ירושלמי

ובעצים ובסקיא:

ערל שפתים והקב"ה אמר לו הן אני כפיך לאל כלו' אל תחוש לערלת שפתיך׳ אהי' עם פיך והורתיך וכן ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש׳ אל יאמ' בלבו מי ילד לי אם לא כלו' ינשא בשם שיש בידו לרפאתו כאשר אלה וילדה בנין

רש"י

נגרים מבליכות העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות׳ ונילוס מימיו מתברכין ועולה דרך היאורי' ומשקה השדות: אגמיהם׳ קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקו' אחד וקורין לו אשט"נק: בכל ארץ מצרים׳ אף במרחצאות ובאמבטאות שבבתים: ובעצים ובאבנים׳ מים שבכלי עץ ובכלי אבן: (כב) בלטיהם׳ לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי׳ רבותי' אמרו בלטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה כשפים: ויחזק לב פרעה׳ לומר ע"י מכשפות אתם עושים כן׳ תבן אתם

אבן עזרא

לשאול אם השם הקשה את לבו מה פשעו ומה חטאתו׳ והתשובה כי השם נתן חכמה לאדם ונטע בלבו שכל לקבל כח עליון להוסיף על טובתו או לחסר מרעתו וזה אפרש בפרשת כי תשא ובפסוק מי יתן והיה לבבם זה: והנה טעם אקשה את לבו למען רבות מופתי ורבי ישועה אמר כי טעם אקשה את לבו לסבול את המכו ולא דבר נכונה: (ד) ונתתי את ידי׳ מכתי כי ביד היא כדרך בני אדם׳ וטעם צבאותי כמו שהם המלאכים צבאות יי' בשמים כך הם ישראל בארץ: (ה) וידעו׳ כבר הזכי' ר' יהודה המדקדק הראשון הספרדי שיש בין וידעו ובין וידעו כי הקמוץ בקמץ גדול הוא פועל עבר כמו שמעו והוי"ו השיבו לעתיד כמשפט והקמוץ בקמץ קטן והיו"ד סימן לעתיד כמו וישמרו והנה בנעלם שאין היו"ד והדל"ת תחת היו"ד שהוא שרש והנה הזכיר למה הביא המכות על המצריים כדי שיודע שמו הנכבד בעולם: (ו) ויעש משה ואהרן׳ עתה כלל כי על יד אהרן גם על יד משה נעשו האותות ואחר כן יפרש כל אות ואות: (ז) ומשה׳ הזכיר שנותיהם ולא מצאנו בכל המקרא נביאים שהזכיר הכתוב שהתנבאו בזקנות' רק אלה כי מעלתם גדולה מכל הנביאים ולהם לבדם היה מדבר השם בעמו' ענן ולא יעלה על לבך כי שמואל עמה' בעבו' שכתו' בעמו' ענן ידבר אליהם כי כבר פירשתי במקומו כי לאלה לבדם נתנה התורה והנה על ידם ינחלו הצדיקי' העולם הבא וכל הנביאים הם נביאי תוכחות או עתידות: (ח) ויאמר יי'׳ החל לשתפם שניהם כי ידע השם כי בתחלה לא יבקש פרעה מופת רק יאמר לא ידעתי את יי' ועתה יבקש מופת: (ט) קח את מטך׳ הוא מטה משה שנתנו לו והעד אמור אל אהרן קח את מטך ונטה ידך וכתוב וירם במטה ויך את המים והנה הודיענו בפתחות הבי"ת שהוא המטה הידוע שאמור לו קח את מטך ועוד ומטך אשר הכית בו את היאור: (י) ויבא משה׳ גם זה מופת שהמטה היה לתנין ואינו דומה למופת שעשה לישראל כי לא נהפך רק לנחש ויפת אח' כאש הוא

וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה׃ כג וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא
ל׳ אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־
ג׳ ה׳ לָזֹאת׃ כד וַיַּחְפְּרוּ כָל־
מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם
חד מן ד׳ חס׳ לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת
י׳ מִמֵּימֵי הַיְאֹר׃ כה וַיִּמָּלֵא
שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה
אֶת־הַיְאֹר׃ פ כו
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא
אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה
אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי
ג׳ וְיַעַבְדֻנִי׃ כז וְאִם־מָאֵן אַתָּה
לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־
ג׳ מ״ל כתו׳ בגיס׳ : כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים׃ כח
ג׳ וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ
וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ
וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ
כו : ג׳ומ״ל וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ
ג׳ומ״ל וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ׃ כט וּבְכָה
וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ
ד׳ינטעי בזרקא : הַצְפַרְדְּעִים׃ ח א וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־
ד׳ חסר אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־
הָאֲגַמִּים

דפרעה ולא קביל מנהון
כמא דמליל יי׃ כג ואתפני
פרעה ועל לביתיה ולא שוי
לביה אף לדא׃ כד וחפרו
כל מצראי סחרני נהרא מיא
למשתי ארי לא יכילו למשתי
ממיא דבנהרא׃ כה
ושלימו שבעא יומין בתר
דמחא יי ית נהרא׃ כו
ואמר יי למשה עול לות
פרעה ותימר ליה כדנן אמר
יי שלח ית עמי ויפלחון
קדמי׃ כז ואם מסרב את
לשלחא הא אנא מחי ית כל
תחומך בעורדעניא׃ כח
וירבי נהרא עורדעניא ויסקון
ויעלון בביתך ובאידרון בית
משכבך ועל ערסתך ובבית
עבדך ובעמך ובתנוריך
ובאצותך׃ כט ובך ובעמך
ובכל עבדך יסקון עורדעניא׃
א ואמר יי למשה אימר
לאהרן ארים ית ידך בחוטרך
על נהריא על אריתא ועל
אגמיא ואסיק ית עורדעניא
על ארעא דמצרים׃

וארים

אהרן

ועלו ובאו פסוק כג

ובכה סוטה י״א

רשבם

למטה · ומתה עלי רחל שעמו למעלה שהוא לשעבר
(כג) גם לזאת · שכבר ויחזק לב פרעה מעצמו
וגם עתה נחזק מאיליו׳ אבל בצפרדע שהכתי׳ והכבד
את לבו שהוא מעצמו נתכוון להכביד את לבו · לכן
כתוב בפרשת ערוב ויכבד פרעה את לבו גם בפעם
הזאת שהרי כבר הכביד את לבו פעם אחרת :
(כה) שבעת ימים · כך הי׳ מכת היאור : (כו)
ויאמר ה׳ אל משה בא אל פרעה שני פעמים הי׳

משה

רש״י

אתם מכניסין לעפריים עיר שכולה תבן · אף
אתם מביאין מכשפות למצרים שכולה כשפים
(כג) גם לזאת · למופת המטה שנהפך לתנין
ולא לזה של דם : (כה) וימלא · מנין שבעת
ימים שלא שב היאור לקדמותו שהיתה המכה
משמשת רביע חדש וג׳ חלקי׳ היה מעיד ומתרה
בהם : (כו) ואם מאן אתה · ואם סרבן אתה·
מאן כמו ממאן מסרב אלא כנוי האדם על שם

זאפעל

כְּמָא דְמַלֵיל יְיָ: כג וַעֲבַר פַּרְעֹה צוֹרְכֵיהּ וְעָאל לְבֵיתֵיהּ וְלָא שַׁוִי לִבֵּיהּ
לְחוּד לְמַחְתָּא הָא: כד וַחֲפָרוּ מִצְרָאֵי חֲזָרָנוּת נַהֲרָא מוֹי לְמִשְׁתֵּי וְלָא
אַשְׁכָּחוּ צְלִילָן אֲרוּם לָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מִן מוֹי דִבְנַהֲרָא: כה וּשְׁלִימוּ
שׁוּבְעָא יוֹמִין מִן בָּתַר דִּמְחָא יְיָ יַת נַהֲרָא וּמִבָּתַר כֵּן אַסֵי מֵימְרָא דַיְיָ יַת
נַהֲרָא: כו וְאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לְוָת פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנָא אֲמַר יְיָ
פְּטוֹר יַת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי: כז וְאִין מְסָרֵב אַנְתְּ לְמִפְטוֹר הָא אֲנָא
מָחֵי יַת כָּל תְּחוּמָךְ בְּעוּרְדְעָנַיָא: כח וִירַבֵּי נַהֲרָא עוּרְדְעָנַיָא וְיִסְקוּן
וְיֵעֲלוּן בְּבֵיתָךְ וּבְקִיטוֹן בֵּי דְמִכָּךְ וְעִילוֹי דַרְגָשָׁךְ וּבְבֵית עַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ
וּבְתַנּוּרָךְ וּבְאַצְוָותָךְ: כט וּבְגוּפָךְ וּבְגוּפֵי עַמָּךְ וּבְכָל עַבְדָּךְ יִשְׁלְטוּן
עוּרְדְעָנַיָא: א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
אֲרִים יַת יְדָךְ בְּחוּטְרָךְ עַל נַהֲרַיָא עַל
פְּצִירַיָא וְעַל שִׁיקְיָיא וְאַסֵיק יַת
עורדעניא

ירושלמי

בִּיצַיָא:

בעל הטורים

ולכי אקשה ועליו נאמר עם עקש תתפל · ינקש בנימע' מלך מצרי': השלך לפני פרעה יהי לתנין ולא אמ' ויהי אלא אחר שתשליכאותו אמור למטה יהי תנין כדי שיעשה פרעה שעל פי דבורך יחזור לתנין ולמה לתנין לפי שפרעה אמר על עצמו התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו ורמז לו בשם שזה הוא תנין · וחזר להיות עץ יבש · כך יחזור פרעה להיות עפר רימה ותולעה: מטות' ב' ויבלע מטה אהרן את מטותם · מטה אהרן בתו' מטותם אית' דמדרש

רש"י

במפעל כמו שלו ושקט סר וזעף: נוגף את כל גבולך · מכה וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה · וכן ונגפו אשה הרה אינו מיתה · וכן בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג') · פן תגוף באבן רגליך (תלים צא') ולאבן נגף (ישעיה ח'): (כח) ועלו · מן היאור: בביתך · ואח"כ בבית עבדיך · הוא התחיל בעצה תחלה ויאמר אל עמו וממנו התחילה הפורענות: (כט) ובכה ובעמך · בתוך

רשב"ם

משה מתרה את פרעה בשני מכות ובשלישי לא הי' מתרה · וכן כל הסדר (בכל שלשה מכות אינו מתרה) בדם ובצפרדע התרה · בכנים לא התרה · בערוב ובדבר התרה · בשחין לא התרה · בברד בארבה התרה: (כז) נוגף מכה: התפאר

אבן עזרא

תנין: (יא) ויקרא פרעה לחכמי' חכמי המזלות: ולמכשפים · משנים דבר התולדות למראה העין: והחרטומי' הם היודעים סוד התולדת והמלה רביעית אולי לשון מצרים הוא או לשון כשדי' כי לא מצאנוה בכל המקר' דק בדברי שניהם והפריש הכתוב בין מעשה משה שהיא אמת שנהפך המטה לתנין ובין מעשה החרטמים על כן כתוב בלטיהם והמלה שלישית מגזרת להט החרב אשכבה לוהטים ולהט אותם היו' הבא והוא כמו ברקות ואם עוברת וזאת היא אחיזת עינים: (יב) וישליכו · זה פלא שני שבלע מטה אהרן מטות החרטומים ולא כמצאו וקראו מטה אהרן כי כן היה בתחל' ור' ישועה אמר כי אחר ששב מטה בלע מטותם וזה פלא גדול: (יג) ויחזק · מעצמו בעבור שראה שעשו החרטומים כמעשה אהרן: (יד) ויאמ' כבד · פועל עבר כמו כי זקן יצחק לו חפץ יי' כאשר אהב · והיה קמץ קטן תחת מ"ם מאן שהוא שורש שלא ידגש הא"לף ההוא אחריו כמו חרף נפשו: (טו) לך אל פרעה בבקר · מנהג מלך מצרי' עד היום לצאת בתמוז ואב כי אז יגדל היאור לראות כמה מעלות עלה ולוה השם למשה שילך בבקר ויעמוד לפני היאור ויעש האות שהוא מכת היאור לפני פרעה וצוהו לקחת המטה אשר נהפך לנחש על יד משה לפני לכתו של פרעה ויתנהו אל אהרן לנטותו על מימי מצרים שיראה פרעה בעיניו כי מרגע שיכה אהרן במטה על היאור אז יהפך לדם: (טז) ואמרת · אמור לו ככה כי זאת תחלת המכות אם לא תשמע כי המטה אשר נהפך לתנין לא היתה מכה: (יז) כה · השליח ידבר על פי השולח ואחז דרך קצרה כי תחסר מלת שלוחו וככה הנה אנכי שלוחו מכה במטה אשר בידי ואמר אשר בידי ואף על פי שביד אהרן היה כי שניהם שוים ומשתתפי' באות: (יח) והדגה·
שם

ל' ומלעי' את אהרן: הַצְפַרְדֵּעַ וַתַּעַל ׀ אֶת־
הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ג וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל
ד'. נ' ומס מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְפַרְדֵּעַ
וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ג
וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם
וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ד וַיִּקְרָא
פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
נ' רפי' הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר
ג' הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי
ג'. ג' וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ
לַיהוָה׃ ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
ד'. ג' לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי ׀
ג' אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ
לְהַכְרִית הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ
וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃
פ' ו וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר
כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין
ד' כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ ז וְסָרוּ
הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ
ג' וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר
ג' תִּשָּׁאַרְנָה׃ ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק
מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃

ב וַאֲרִים אַהֲרֹן יָת יְדֵיהּ
עַל מַיָּא דְמִצְרָאֵי וּסְלִיקוּ
עוּרְדְעָנַיָּא וַחֲפוֹ יָת אַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ ג וַעֲבַדוּ כֵן
חָרָשַׁיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאַסִּיקוּ
יָת עוּרְדְעָנַיָּא עַל אַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ ד וּקְרָא פַרְעֹה
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צַלּוֹ
קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עוּרְדְעָנַיָּא מִנִּי
וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלַּח יָת עַמָּא
וְיִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ׃ ה וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ גְּבוּרָא
יְהַב לָךְ זְמַן לְאֵימָתַי אֲצַלֵּי
עֲלָךְ וְעַל עַבְדָּךְ וְעַל עַמָּךְ
לְשֵׁיצָאָה עוּרְדְעָנַיָּא מִנָּךְ
וּמִבָּתָּךְ לְחוֹד דִּבְנַהֲרָא
יִשְׁתַּאֲרוּן׃ ו וַאֲמַר לִמְחַר
וַאֲמַר כְּפִתְגָמָךְ בְּדִיל דְּתִידַע
אֲרֵי לֵית כַּיְיָ אֱלָהָנָא׃ ז
וְיַעְדּוֹן עוּרְדְעָנַיָּא מִנָּךְ
וּמִבָּתָּךְ וּמֵעַבְדָּךְ וּמֵעַמָּךְ
לְחוֹד דִּבְנַהֲרָא יִשְׁתַּאֲרוּן׃
ח וּנְפַק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלְּוָת
פַּרְעֹה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ עַל
עֵיסַק עוּרְדְעָנַיָּא דְּשַׁוִּי
לפרעה

תולדת אהרן

ויתעל סנהדרין פז

ויעש

רשב״ם

(ה) התפאר התגדל עלי לבקש חפצך ואעשה · כמו כן יתפאר על ישראל לאמר ידי הושיע לי: למתי אעתיר לך · לאיזה יום זמן אתה רוצה שיסורו כל הצפרדעי' ואני אעתי' מיד שימותו עד אותו זמן שתבקש ממני כי זמן מכהג למות כולן בפעם אחת: (ו) ויאמר למחר · היתפלל
עתה

רש״י

בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין: (ב) ותעל הצפרדע · צפרדע אחת היתה והיה מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילי' זהו מדרשו · ופשוטו י״ל שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות · וכן ותהי הכנם הרחישה פדול״יירא בלעז · ואף ותעל הצפרדע גרינול״יירא בלעז: (ה) התפאר עלי · כמו היתפאר הגרזן על החוצב בו (פס י') משתבח לומר אני גדול ממך וכט״יר בלעז · וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולשאל דבר
גדול

עורדעניא על ארעא דמצרים : ב וארים אהרן ית ידיה על מיא
דמצרים וסליקת מחת עורדעניא וחפת ית ארעא דמצרים ברם משה
לא אלקי ית מיא לא באדמא ולא בעורדעניא מן בגלל דהות ליה בהון
שיזבותא בזמן דטלקת יתיה אמיה בנהרא : ג ועבדו היכדין איסטגניגן
בלחשיהון ואסיקו ית עורדעניא על ארעא דמצרים : ד וקרא פרעה
למשה ולאהרן ואמר צלון קדם יי ויעדי עורדעניא מיני ומן עמא
ואפטור ית עמא וידבחון ניכסת חגא
קדם יי : ה ואמר משה לפרעה
שבח נפשך בגיני לאימת דאנת בעי
איצלי עלך ועל עבדך ועל עמך
לשיצאה עורדעניא מינך ומבתך לחוד מה דבנהרא ישתיירון : ו
ואמר למחר ואמר כפתגמך מן בגלל דתנדע ארום לית כיי אלהנא :
ז ויעדון עורדעניא מינך ומבתך ומן עבדך ומן עמך לחוד מה
דבנהרא ישתיירון : ח ונפק משה ואהרן מלות פרעה וצלי משה קדם
יי על עיסק עורדעניא דשוי לפרעה :

ירושלמי

הב סימן ואיתרחיק עלך עד
אימת אצלי עלך :

ועבר

שנ"ס כמעשה
קרח נבלע
מטה אהרן
את מטותם
וכשהוציאו
אז חזר
ופלטם ולכן
לא הוציאו
פרח וע"כ
כתי' ויוציאו
את המטות
חסר לפי
שבלעם ׃
והכה לא
שמעת עד
כה ׃ כה
אמר יי'
כחצו' הלילה
כה בגי' כ"ה
לך י' וכ"פ
לך עולה
ר"פ וכל כך

מכות לקו ׃
במצרים פ'
ועל הים ר'
וזהו שרמז לו
לא תשמע
על שתלקה
כמנין כה כה
וזהו שנא' לך
תכה ופתי'
יערים כמנין
לך לך ׃
ויצאם שכים
ויבאם היאו'
וירסת ולצי'
ויבאם אלמד
פנס ביאור
גדלו תולעי'
שנבאם מב'
על המי' ה'
כמ' על המי'
אשר ביאור ׃
ויחכו ששעל

רשי

גדול ולומר שלא אוכל לעשותו : למתי אעתיר לך ׃
את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים
למתי תרצה שיכרתו ותראה אם אשלים דברי
למועד שתקבע לי ׃ אלו נאמר מתי אעתיר היה
משמע מתי אתפלל ׃ עכשיו שנאמר למתי משמע
אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן
שתקבע עלי אמור לאי זה יום תרצה שיכרתו :
אעתיר ׃ העתירו והעתרתי : ולא נאמר אעתר
עתרו ועתרתי מפני שכל לשון עתר הרבות פלל
הוא וכאשר יאמר הרבו הרבה והרביתי לשון מפעיל
כן יאמר העתירו אעתיר : אעתיר דברים ואב
לכולם העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל לה')
הרביתם : (ז) ויאמ' למחר : התפלל היום שיכרתו
למחר : (ח) ויצא ויצעק : מיד שיכרתו למחר :
אמרים

אבן עזרא

שם מין כולל לכל שורץ במים : ונלאו : מבנין
נפעל מגזרת לאה כטעם לא יכלו : (יט)
ויאמ': לפי דעתי הפשט כי אהרן נטה ידו
והכה היאור ונטה ידו כנגד כל הרוחות בפאת
מצרים להפוך כל נהר בארץ מצרים והטעם
בכל מלכות מצרים ; ומלת מימי מצרים כלל
והפרט על נהרותם ואינם היאור רק שיאור
ונהרות אחרים בארץ מצרים כי הדם היה בכל
ארצם ; ועל יאוריהם : לשון רבים בעבור
שהיאור במקומות רבים : אגמיהם ; מים
מחוברי' מעצמם ממי המטר ; ומקוה מימיהם:
הם המעיינים והבארות והבורות ואמר הגאון
כי מימי כפול מים מתוקים ומים מרים כמו
הים על כן כתוב הקורא למי הים והנה והנה
שכח מי הירדן יכרתון ומלת מים כאשר היא
סמוכה אל סימן המדבר לעולם היא כפולה כמו מימי ומימיך גם על לשון רבים כי לא יתכן לומר מימו
ומימה ומצאנו מי על לשון יחיד כי מי נדה לא זורק : וטעם ובעצים ובאבנים המים שהיו בבתים בכלי
עץ או בכיור הנעשים מאבן ; ויעשו : הזכיר מכת היאור ולא חשש להזכיר נטית ידו על כל מימי
מצרים : (כ) ויעשו כן : מלת בלטיהם מגזרת ותבא אליו בלט בדברי סתר הנעלמים מן העין ואין
המלה חסרת ה"א כי הה"א איננה מאותיות המשך באמצע המלה ויש לשאול אם על יד אהרן נהפכו כל
מימי מצרי' לדם אנה מצאו החרטומים מים והפכום והתשובה אהרן לא הפך רק המים שהיו על הארץ
לא המים שהיו תחת הארץ והחרטומים חפרו והוציאו מים וראו כי נהפכו לדם ויש הפרש גדול בין

מעשה

ט ויעש יהוה כדבר משה
וימתו הצפרדעים מן הבתים
מן החצרת ומן השדת: י
ויצברו אתם חמרם חמרם
ותבאש הארץ: יא וירא פרעה
כי היתה הרוחה והכבד את
לבו ולא שמע אלהם כאשר
דבר יהוה: ס יב ויאמר
יהוה אל משה אמר אל אהרן
נטה את מטך והך את עפר
הארץ והיה לכנם בכל ארץ
מצרים: יג ויעשו כן ויט
אהרן את ידו במטהו ויך את
עפר הארץ ותהי הכנם באדם
ובבהמה כל עפר הארץ היה
כנים בכל ארץ מצרים: יד
ויעשו כן החרטמים בלטיהם
להוציא את הכנים ולא יכלו
ותהי הכנם באדם ובבהמה:
טו ויאמרו החרטמם אל
פרעה אצבע אלהים הוא
ויחזק לב פרעה ולא שמע
אלהם כאשר דבר יהוה: ס טז
ויאמר יהוה אל משה השכם
בבקר

ג׳ יד׳ חס׳ י׳ חס׳ וכל עזר דכו׳ כמ״א״ל · ג׳ · ד׳ נטע׳ ורקא נסב׳ · ב׳ · ג׳ פ׳ חד · ל׳ פנייאן וכו׳ · נ׳ חסר ס׳ · ס׳ · ב׳ וכענין · ב׳ חסר · פ׳ו · י׳ כ נטע׳ בספר׳:

לפרעה: ט ועבד יי׳ א
כפתגמא דמשה ומיתו
עורדעניא מן בתיא מן
דרתא ומן חקלתא: י
וכנשו יתהון דגורין דגורין
וסריאו על ארעא: יא
וחזא פרעה ארי הות רווחתא
ויקר ית ליביה ולא קביל
מנהון כמא דמליל יי׳: יב
ואמר יי׳ למשה אימר לאהרן
ארים ית חוטרך ומחי ית
עפרא דארעא ויהי לקלמתא
בכל ארעא דמצרים: יג
ועבדו כן וארים אהרן ית
ידיה בחוטריה ומחא ית
עפרא דארעא והות קלמתא
באנשא ובבעירא כל עפרא
דארעא הוה קלמתא בכל
ארעא דמצרים: יד ועבדו
כן חרשיא בלחשיהון לאפקא
ית קלמתא ולא יכילו והות
קלמתא באנשא ובבעירא:
טו ואמרו חרשיא לפרעה
מחא מן קדם יי׳ היא ואיתקף
ליבא דפרעה ולא קביל
מנהון כמא דמליל יי׳: טז
ואמר יי׳ למשה אקדם בצפרא
ואתעתד קדם פרעה הא
נפיק

ויאמרו סנהדרין נז

רשב״ם

עמד שימותו על מקום: (י) חומרים צבורים: (יא) והכבד לפי שהמכה הזאת גדולה הייתה לא נתחזק לבו מאיליו אלא הוא הרשיע להכביד את לבו: (יג) לכנים מיני כינים ופרעושין · הכינם · כמו מ״ם של ריקם: (טו) אצבע אלהים הוא · מכת מדינה ולא על ידינו של אילו היה זו שאילו באו על ידי מכשפות אף אנו היינו עושים כן:

הערוב

רש״י

(י) חמרים חמרים · צבורים צבורים כתרגומו דגורין דגורין: (יא) והכבד את לבו · לשון פועל הוא הלך הלוך ונסוע · וכן והכות את מואב ומאול לו באלהים הכה ופצוע: כאשר דבר ה׳: והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה: (יב) אמור אל אהרן · לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג

את

ט ועבד יי כפתגמא דמשה ומיתו
עורד עניא מן בתיא ומן דרתא ומן חקלא : י
וכנשו יתהון כרוון כרוון וסריית
ארעא : יא וחמא פרעה ארום הוה רווחתא לעקתיה ויקר ית לביה
ולא קבל מנהון היכמא דמליל יי : יב ואמר יי למשה אימר לאהרן
ארים ית חוטרך ומחי ית עפרא דארעא ויהי לקלמי בכל ארעא דמצרים
ברם על ידך לית אפשר למלקי ארעא דבה הות לך שיזבותא בד קטלתא
ית מצראי וקבילתיה : יג ועבדו היכדין וארים אהרן ית ידיה בחוטריה
ומחא ית עפרא דארעא והות מחת קלמי בבישרא דאינשא ובבעירא
כל עפרא דארעא איתהפיך למהוי קלמי בכל ארעא דמצרים : יד
ועבדו היכדין איסטגניניא חרשיותא בלחשהון לאנפקא ית קלמין ולא
יכילו והות מחת קלמי שלטא באינשא ובבעירא : טו ואמרו איסטגניני
פרעה לא מן כח גבורת משה ואהרן היא אלהן מחא משתלחא מן קדם
יי היא ואיתקף יצרא דלבא דפרעה ולא קביל מנהון היכמא דמליל יי :
טז ואמר יי למשה אקדים בצפרא ותיתעתד קדם פרעה הא נפיק
למנטר קוסמין עילוי מיא הי באמגושא ותימר ליה כדנא אמר יי פטור
ית

ירושלמי

כרוון כרוון :

המים , בדם הנפוך . הפשוטה על המים הקיים והשמש זרח' על המים , ויראו את המי' אדומי' כדם , וזהו שאמרו רבותינו ז"ל צריך שיתן מים כדי שיהא הדם ניכר במים וזהו שאמרו רבותינו ז"ל ויראו מים אדומים כדם שיהא נראה במים אודם הדם וכן במכת היאו' נראה הדם במים ובזכות המכוה שנעשה בתים מבאו י"ב עינות מים , ועלו ובאו בביתך ובבית עבדיך ובעמך הרי הקדי' עבדי' לעם , וכתי' הכי כתיב ובכה ובעמך ובכל עבדיך והיינו שעשה דכשלקו בגופן כדדרשינן מוכה שהיה מקרקרין בגופן אז לקו הוא והעם תחלה שהיו בע"ה

רש"י

את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן : (יג) ותהי הכנם . הרחישה פדול"ירא בלעז : להוציא את הכנים . להוציאם ממקום אחר : ולא יכולו . שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה : (טו) אצבע אלהים היא . מכה זו אינה על ידי כשפים מאת המקום היא : כאשר דבר ה' . ולא ישמע אליכם פרעה

אבן עזרא

מעשה אהרן ובין מעשיהם כי אהרן הפך כל היאו' שהיה לפניו וכל מים שהיה בכל גבול מצרי' שלא היה רואה אותם ועוד כי הפך מים שאינם עומדים רק רצים תמיד ומים אחרים באים ועוד כי עמדה המכה שבעת ימים והחרטומים לא הראו שהפכו רק מים מעטים עומדי' בכלי וזה היה רגע אחד עד שסב פרעה אל ביתו : (כג) ויפן . טעם גם לזאת כי הזכיר בתחלה אות המטה שהיה לתנין ובלע המטות : (כד) ויחפרו . רבים אומרים כי המי' היו ביד המצרי אדומים כדם ונהפכו ביד הישראלי אם כן למה לא נכתב אות זה בתור' ולפי דעתי כי מכת הדם והצפרדעי' והכנים היתה כוללת המצרי' והעבריי' כי אחר הכתוב כרדוף ואלה הש"ש מעט הזיקו רק מכת הערוב שהיתה קשה השם הפריש בין המצריים ובין ישראל וככה מכת הדבר והברד בעבור מקניהם ולא כן בשחין ולא בארב' כי הם יוצא ממצרים וכאשר חפרו המצרים כן חפרו העבריי': (כה) וימלא . הזכי' זה בעבור שעמדה זאת המכה ימים רבים ולא כן בשאר המכות : (כו) ויאמר . ובא אל פרעה עם אהרן אחיך ויודיע אותו המכה השנית אם לא ישלח עמי : (כז) ואם . מלת מאן תאר יוצא כמו ושבת אני את המתי' . וטעם נוגף כמו משחית וכן כתיב והצפרדע עלה ותשחיתם והמפרשי' נחלקו במלת צפרדעי' ורבי' אמרו שהוא מין דג כנמצא במצרי' יקר' בלשון ערב אלתמ"סח ויוצא מן היאר וחוטף בני אדם ואחרי' אמרו כי הם הנמצאים ברובי הנהרות שמשמיעים קול והוא הנכון בעיני והוא הידוע : (כח) ושרץ היאור . פועל יוצא כמו ישרצו המי' . וטעם ועלו כי היאר לעולם שפל מן העיר : (כט) ובכה ובעמך . אע"פ שבאו שכתוב אח' ובך ובעמך רמז כי בו ובעמו יעלו בלב' ולא בעם ישר' ואין זו ראי' כי הזכי' שיעלו עליו ועל כל עמו ואין צור' להזכי' ישר' : (א) ויאמ' . נטה ידך על רוחות המי' והנה הצפרדעי' יעלו מהיאורו' ומהנהרו' ומהאגמים ולא מכל מקוה

בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה
הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ
אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח
עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ יז כִּי אִם־
אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי
מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ
וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ
בָּתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הֶעָרֹב וְגַם
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ׃ יח
וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ
גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ
לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן
תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ׃ יט וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין
עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה
הָאֹת הַזֶּה׃ כ וַיַּעַשׂ יְהוָה
כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה
פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי
הֶעָרֹב׃ כא וַיִּקְרָא פַרְעֹה
אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃
כב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן
לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם
נזבח

מסרה: י"פ"ג · ג' · ג' נחורס · ג' · ג' וחסר · ג' · ג' חסר · ד' סבירין ובגית · ג'

נָפֵיק לְמַיָּא וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן
קֳדָמָי׃ יז אֲרֵי אִם לֵיתָךְ
מְשַׁלַּח יָת עַמִּי הָא אֲנָא
מְשַׁלַּח בָּךְ וּבְעַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ
וּבְבָתָּךְ יָת עָרוֹבָא וְיִתְמְלוּן
בָּתֵּי מִצְרָאֵי יָת עָרוֹבָא וְאַף
אַרְעָא דְּאִינוּן עֲלַהּ׃ יח
וְאַפְרֵישׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת
אַרְעָא דְגֹשֶׁן דְּעַמִּי שָׁרֵי עֲלַהּ
בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי תַמָּן עָרוֹבָא
בְּדִיל דְּתִידַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ
שַׁלִּיט בְּגוֹ אַרְעָא׃ יט
וַאֲשַׁוֵּי פֻרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמָּךְ
אַיְתֵי מַחָא לִמְחַר יְהֵי אָתָא
הָדֵין׃ כ וַעֲבַד יְיָ כֵּן וַאֲתָא
עָרוֹבָא תַּקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה
וּלְבֵית עַבְדּוֹהִי וּבְכָל אַרְעָא
דְמִצְרַיִם אִתְחַבַּלַת אַרְעָא
מִן קֳדָם עָרוֹבָא׃ כא וּקְרָא
פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר
אִיזִילוּ דְּבַחוּ קֳדָם אֱלָהֲכוֹן
בְּאַרְעָא׃ כב וַאֲמַר מֹשֶׁה
לָא תַקִּין לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי
בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי דַּחֲלִין לֵיהּ
מִינֵּיהּ אֲנַחְנָא נָסְבִין לְדַבָּחָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא הָא נְדַבַּח יָת
בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי דַּחֲלִין לֵיהּ
ואינון

תולדת: אהרן · הנה יוצא · מ"ק יח

רשב"ם

(יז) הערוב. אומר אני כי מיני זאבים הם שנקראו' ערוב על שם שדרכם לטרוף בלילות. כדכתי' זאב ערבות ישדדם. וכתי' זאבי ערב לא גרמו לבקר. ולאשר יאמר מאודם אדום כן יאמר מעומק עמוק. מערב ערוב. כו"י טרי"ל בלע"ז שהזאב ערוב הוא שהוא הולך בערב. עמק שם דבר. והמעשה קרוי עמוק. אדום. שחור: (יח) והפליתי ביום ההוא. לפי שהחיות רעות קלים הם ללכת בכל המלכיות
כשהמג׳

רשי

פרעה: (יז) משליח בך מגרה בך. וכן ושן בהמות אשלח בם לשון שסוי אינצי"ר בלעז: את הערוב. כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם. ויש טעם בדבר ואגד' בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו. בטכסיסי מלחמות מלכי' בא עליהם כסדר מלכו' כשצר' על עיר בתחל' מקלקל מעיינותיה ואחר כך תוקע עליהם ומריעין בשופרות
לירא

ית עמי ויפלחון קדמי : יז ארום אין ליתך מפטר ית עמי האנא מגרי
בך ובעבדך ובעמך ובביתך ית
עירבוב חיות ברא ויתמלון בתי
מצראי עירבוב חיוא ברא ואוף ית
ארעא דהינון עלה : יח ואעבר פלאין ביומא ההוא עם ארעא דגשן
דעמי שרי עלה בדיל דלא למהוי תמן עירבוב חיות ברא מן בגלל
דתינדע ארום אנא יי שליט בגוי ארעא : יט ואשוי פורקן לעמי ועל
עמך אייתי מחא לעידן מחר יהי אתא הדין : כ ועבד יי כן ואייתי
עירבוב חיות ברא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוי ובכל ארעא דמצרים
איתחבילו יתבי ארעא מן קדם עירבוב חיות ברא : כא וקרא פרעה
למשה ולאהרן ואמר איזילו פלחו נכסת חגא קדם יי אלהכון בארעא
הדא : כב ואמר משה לא תקין למעבד כן ארום אמריא דהינון
טעוותהון דמצראי מנהון ניסב ונקרבא קדם יי אלהן הא אין מקרבין אנן
ית

ירושלמי

ערבובא :

כדכתיב ויאמר אל עמו ואח"כ בעבדיהם · אבל כשעלו נכנסו תחל' בביתו ובבי' עבדיו ואחר כן בעמו · ובכה ג' ובכה ובעמך כי בכה ארון גדול · מלמד שבאו בהם הצפרדעים גדולים גדולים · ואני בכה יי' הכיתי שאף ע"פ שאינו

מפרש שלא היו הצפרדעים לישראל · הקב"ה בכלקתו מלטם · והעל נ'כמ' וכעל את הצפרדעים והעל אותם הר ההר כלחי' פרק מקו' שנהנו נפשותים · אח רגלו חכניה מישאל ועזרי' שמסרו עצמן לשריפ' בשאו ק"ו לעצמן

רש"י

לירא' ולבהלם · וכן הצפרדעים מקרקרים והמים וכו' כדאית' במדרש רבי תנחומ' : (יח) והפליתי · והפרשתי וכן והפלא ה' וכן לא נפלאת היא ממך לא מובדלת ומופרשת היא ממך : למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ · אע"פ ששכינתי בשמי' גזרתי מתקיימת בתחתונים : (יט) ושמתי פדות · שיבדיל בין עמי ובין עמך : תשחת הארץ · נשחתת הארץ מתחבלת ארעא : (כא) זבחו לאלהיכם בארץ · במקומכם ולא תלכו במדבר : (כב) תועבת מצרים · יראת מצרים כמו ולמלכם תועבת בני עמון ואצל ישראל קורא אותה תועבה · ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים זביחה

רשב"ם

כשהמכה משולחת הוצרך לומר לשון הבדלה והפרשה יותר מאשר מכות · וכן בדבר של בהמות : (יט) ושמתי פדות · לשון הבדלה וכן ישועה והצלה וחלצה ופורקן כולן לשון הפרשה והבדלה זה מזה : (כ) למחר יהי' שלא תאמר מקרה הוא הוה לנו : (כב) כי תועבת מצרים · כאן · דבר מאוס הי' בעיני מצרים · ולא יסקלונו · בתמי' · דרך ביזיון הוא · כדכתי' בשמעי שאנו

אבן עזרא

מקוה מי' : (ב) ויט · הכה נטה ידו ולא הכה ביאור כאש'עשה בראשונ' רק רמז כי יכלו לעלו' הצפרדעי' נטות ידו : (ג) ויעשו · במי'מועטים ע"כ ראה פרעה כי הפר'בין מעשה אהרן ובין מעשיה'ע"כ קרא למשה כי ראה שהחרטומי' הוסיפו על המכה ולא יכלו לחסר' : (ד) ויקרא · אמר בעתירו דרך מוסר לשניהם וזאת המכה היתה קשה מהראשונה כי כתו'וצפרדע עלה ותכסיתם : (ה) ויאמר משה לפרעה התפאר עלי · אעשה לך תפארת שאעתיר אל השם ויסר המכה ביום שתבקש · וטעם ביאור תשארנה כי שם היו בתחלה ואחר שהזכיר היאור אין צורך להזכיר הנהרות והאגמים : (ו) ויאמר למחר · אמר רב שמואל בן חפני אין מנהג האדם לבקש רק שיסור המכה מהנו מיד וחשב פרעה כי מערכת כוכבי שמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה היה יודע זה וחשב פרעה כי עתה הגיע עת סור הצפרדעי' על כן כסהו והאריך ואמ' למחר : (ז) וסרו · באה זו המלה מלרע הפך המשפט וכמוהו כי שמו אותי בבור : (ח) ויצא · טעם ויצעק כי בטח בשם שלא יבייישהו כי אמר אל פרעה מעצמו כדברך יהיה בלא רשות השם : (ט) ויעש יי' כדבר משה · מעצמו : (י) ויצברו · כמו ויצבר יוסף בר : חמרים חמרים · כמו חמור חמורתים : (יא) וירא פרעה כי היתה הרוחה · כמו ורוח לשאול והכבד

ט׳ נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח
ל״ג אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם
ג׳ וחס׳ וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃ כג דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ
ט׳ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר
אֵלֵינוּ׃ כד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
ט׳ אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם
לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק
הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת
הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃ כה וַיֹּאמֶר
ט׳ מ״ג מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ
ג׳ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר
הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ
י״א נלוים חס׳ בס׳ וא״ג מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל
ג׳ לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ
לַיהוָה׃ כו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם
ט׳ פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃
כז וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה
וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו
וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד׃ כח
וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם
בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־
הָעָם׃ פ **ט** א וַיֹּאמֶר
יהוה

ואינון יהון חזן הלא יימרון
למרגמנא׃ כג מהלך
תלתא יומין ניזיל במדברא
ונדבח קדם יי אלהנא כמא
דיימר לנא׃ כד ואמר
פרעה אנא אשלח יתכון
ותדבחון קדם יי אלהכון
במדברא לחוד ארחקא לא
תרחקון למיזל צלו אף עלי׃
כה ואמר משה הא אנא
נפיק מעמך ואצלי קדם יי
ויעדי ערובא מפרעה
ומעבדוהי ומעמיה מחר
לחוד לא יוסף פרעה לשקרא
בדיל דלא לשלחא ית עמא
לדבחא קדם יי׃ כו ונפק
משה מן קדם פרעה וצלי
קדם יי׃ כז ועבד יי
כפתגמא דמשה ואעדי
ערובא מפרעה מעבדוהי
ומעמיה לא אשתאר חד׃
כח ויקר פרעה ית ליביה
אף בזמנא הדא ולא שלח ית
עמא׃ א ואמר יי למשה
עול לות פרעה ותמליל
עמיה כדנן אמר יי אלהא
דיהודאי שלח ית עמי
ויפלחון

רשב״ם

בשמני ושמ״עי הלך כאלו כתוב לעומתם הלך ומקלל
ומסקל לעומתו ועפר בעפר׃ (כה) והעתרתי׳
כמו והחרמתי את עריהם׃ והחוקת בו׳ והאבלתי
אכני׳ מאלום והעליתי׳ כולם פתרונן להבא ופתחין
וכן והעבדתיך׳ כי אותיות גורמם. אבל לשעבר׳
יאמר העברתי מעליך חטאתך׳ העליתיך: האבלתי:
כולם נפתחין בפתח קטן: אבל בשאר אותיות יאמר
והכרתי פסילים׃ והשמדתי: כולם בחירק בין לשעבר
בין להבא (כח) גם בפעם הזאת׃ כמו שהכביד
בצפרדעים

רש״י

שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים׃ ולא
יסקלונו׃ תמיה׃ (כה) התל׃ כמו להתל׃
(כו) ויסר הערוב׃ ולא מתו כמו שעשו
בצפרדעים שאם מתו יהיה להם הנאה
בעורות׃ (כו) ויעתר אל ה׳׃ נתאמץ בתפלה׃
וכן אם בא לומר ויעתיר היה יכול לומר
ומשמע וירבה בתפלה ועכשיו כשהוא אומר
בלשון ויפעל משמע וירבה להתפלל׃ (גם בפעם
הזאת אע״פ שאמר אנכי אשלח אתכ׳ לא קיים
הבטחתו

יַת טַעֲוָותְהוֹן דְמִצְרָאֵי קֳדָמֵיהוֹן וְהוּא מִן דִינָא הוּא לְאַטְלָא יָתָן בְּאַבְנִין :
כג מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין נְטַיֵיל בְּמַדְבְּרָא וְנִדְבַּח נִכְסַת חַגָא קֳדָם אֱלָהָנָא
הֵיכְמָא דְיֵימַר לָנָא : כד וַאֲמַר פַּרְעֹה אֲנָא אֲפַטוֹר יַתְכוֹן וְתִדְבְּחוּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמַדְבְּרָא לְחוֹד אַרְחָקָא לָא תַרְחֲקוּן לְמֵיזַל צַלוֹ עֲלָי :
כה וַאֲמַר מֹשֶׁה הָא אֲנָא נָפִיק מִלְוָותָךְ וְאֵיצַלֵי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵי עִרְבוּב
חֵיוַת בָּרָא מִן פַּרְעֹה וּמִן עַמֵיהּ לִמְחַר לְחוֹד לָא יוֹסֵף פַּרְעֹה לְמִשְׁקְרָא
בְּדִיל דְלָא לְמִפְטוֹר יַת עַמָא לְמִדְבַּח נִכְסַת חַגָא קֳדָם יְיָ : כו וּנְפַק
מֹשֶׁה מִלְוָות פַּרְעֹה וְצַלִי קֳדָם יְיָ : כז וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָם בָּעוּתָא דְמֹשֶׁה
וְאַעְדֵי עִרְבוּב חֵיוַת בָּרָא מִפַּרְעֹה וּמֵעַבְדוֹי וּמֵעַמֵיהּ לָא אִשְׁתְּאַר חַד :
כח וְיַקַר פַּרְעֹה יַת יִצְרָא דְלִבֵּיהּ אוּף בְּזִמְנָא הָדָא וְלָא פְטַר יַת עַמָא :
א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לְוַת פַּרְעֹה וּתְמַלֵיל עִמֵיהּ כְּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דִיהוּדָאֵי

מצפרדעים שבצפרדעי' מסרו עצמן למיתה על קדוש השם וע"כ נמלטו כדכתיב ויעותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות אבל לא מהתנורים אבל משה ואהרן שבא' בהם יען לא האמנת' בי להקדישני ולא כשלו קל' וחומר מצפרדעים מתו ולא זכו ליכנס לארץ ויזבחו ב' במס' ויזבחו לי' ויזבחו זבחי תודה ד' צריכים להודות ואי' מבס יונה מבית האסורים ולעבדיך ב' ולעבדיך

אבן עזרא

והכבד את לבו · שם הפועל תחת פועל עבר : (יב) ויאמר · דע כי על יד אהרן היו השלש המכות הראשונות והאותות היו בשפלים כמו שפירשתי למעלה כי השתים היו במים והשלישית בעפר הארץ והמכות שהיו על יד משה במטה היו בעליונים כמו שמעלתו עליונה ממעלת אהרן כמו מכת הברד והארבה שהרוח הביאם והחשך שהיה באויר גם מכת השחין היתה על ידו רק שלש בלא מטה והם ערוב ודבר ומכת בכורים ואחת בלא מטה על ידי משה ומעט שיתוף לאהרן והיא מכת השחין : טעם והיה לכנים כמו והיה לאבק כאילו בעפר שיכה אהרן יעלה ויוליד כני' בכל ארץ מצרים : (יג) ויעשו : טעם ויעשו על משה בעבו' שדבר לאהרן שיכה במטה כדרך המטה אשר הכית בו את היאור : ותהי הכנם : שם המין והמ"ם נוסף או הוא תחת ה"א ואיננו שורש ולפעמים הוא סימן לשון נקבות כמו צפרדעים כי האחת ותעל הצפרדע והעד כנים ותהיה מלת הכנם זרה בעבור תוספות המ"ם כמו ריקם חנם ויפת אמר כי המ"ם סימן למצריים כי האחת כן מן כנים כמו פת מפתי' וזו המלה כדרך בתוך האהלי ואל תתמה בעבור שאמ'כל עפר הארץ היה כנים בעבור שהכה במטה במקום אחד כי כן היה דבר המים ודבר השחין כי הטעם שוא כי אז תחל המכה : (יד) ויעשו כן : שהכו עפר הארץ : להוציא את הכני': טעמו להולידם מהארץ כמעשה אהרן ולא יכלו : וטעם להזכיר ותהי הכנם פעם אחרת כי גם היא היתה בחרטומים : (טו) ויאמרו: בעבור שראו שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין גם במכת הדם והצפרדע ולא יכלו עתה לעשות כאשר עשה אהרן אמרו לפרעה לא באה זאת המכה בעבור ישר' לשלחם רק מכת אלהי' היא כפי מערכת הכוכבי' על מזל ארץ מצרי' כי כבר פירשתי כי פרע' לא כחש הבורא רק השם שהזכיר לו משה וזה כדרך כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו מן השמים על כן חזק לב פרעה ואשר יחזק זה הפי' שאמרו אצבע אלהים היא ולא אמרו אצבע יי' שהוא אלהי ישראל כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעי' העתירו אל יי' וזה השם הזכיר במכות האחרונות ועוד כי משה אמר לפרעה דבר מכת היאור לפני היותה וככה מכת הצפרדעים ולא הזכיר לו בתחלה מכת הכנים : (טז) ויאמר : מנהג המלכים לצאת בבקר אל הנהר כי ראות המים טוב לעינים : (יז) משליח : מלה זרה מהבנין הכבד הנוסף : ומלת ערוב חיות רעות מעורבות כמו אריות זאבים ודובים ונמרים : וטעם וגם האדמה מקום שאין בתים שם : (יח) והפליתי: יש אומרי' שהוא חסר אל"ף והנכון שהוא מבעלי הה"א וטעמו אפרש ומדרך הסברא עתה החל פרעה להקל מעבודת ישראל כאשר ראה שהפרים השם בין ישראל ובין מצרים פחד לעשות להם רעה כי צורך יש לו לשלחם לזבוח פן יפגעו בדבר הלא תראה כי עתה נתן להם רשות לזבוח בארץ : וטעם כי אני יי' בקרב הארץ דרך משל במנהג המלכי' לעמוד באמצע מלכותו להיות קרוב אל הקצות כאשר ברא השם לב האדם שהוא מלך על כל הגוף באמצע ורום

יהוה אל־משה בא אל־פרעה
ד׳ ודברת אליו כה־אמר יהוה
פ׳ אלהי העברים שלח את־עמי
ויעבדני׃ ב כי אם־מאן
אתה לשלח ועודך מחזיק
נ׳ומ״נ בם׃ ג הנה יד־יהוה הויה
במקנך אשר בשדה בסוסים
בחמרים בגמלים בבקר
ובצאן דבר כבד מאד׃ ד
ב׳ חד כתיב ה׳ א׳ וחד כתיב א׳׃ והפלה יהוה בין מקנה ישראל
ובין מקנה מצרים ולא ימות
מכל־לבני ישראל דבר׃ ה
וישם יהוה מועד לאמר מחר
י״א חס׳ את בליש׳׃ יעשה יהוה הדבר הזה בארץ׃
ו ויעש יהוה את־הדבר הזה
ממחרת וימת כל מקנה
נ׳ נתורם׃ מצרים וממקנה בני־ישראל
לא־מת אחד׃ ז וישלח
פרעה והנה לא־מת ממקנה
נ׳ ישראל עד־אחד ויכבד לב
פרעה ולא שלח את־העם׃
ד׳ נטע׳ נספ׳׃ פ ח ויאמר יהוה אל־משה
י׳. נ׳. נ׳ ואל־אהרן קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו
י״א משה השמימה לעיני פרעה׃ ט והיה לאבק על כל־
ארץ

ויפלחון קדמי׃ ב ארי אם
מסרב את לשלחא ועד כען
את מתקיף בהון׃ ג הא מחא
מן קדם יי הויא בבעירך
דבחקלא בסוסותא בחמרי
בגמלי בתורי ובענא מותא
סגי לחדא׃ ד ויפריש יי
בין בעירא דישראל ובין
בעירא דמצראי ולא ימות
מכולא דבני ישראל מדעם׃
ה ושוי יי זמנא למימר מחר
יעביד יי כפתגמא הדין
בארעא׃ ו ועבד יי ית
פתגמא הדין ביומא דבתרוהי
ומית כל בעירא דמצראי
ומבעירא דבני ישראל לא
מית חד׃ ז ושלח פרעה
והא לא מית מבעירא
דישראל עד חד ואתיקר לבא
דפרעה ולא שלח ית עמא׃
ח ואמר יי למשה ולאהרן
סבו לכון מלי חפניכון פיח
דאתונא ויזרקיניה משה
לצית שמיא קדם פרעה׃
ט ויהי לאבקא על כל
ארעא

רשב״ם

בצפרדעים: (ה) מועד לאמר: שלא יאמרו מכה מדינה היא: (ח) פיח אפר דק שמתנפח ברוח: (ט) פורח מגדל אבעבועות מלאות מורסא וליחלוח:

מאפיתי

רש״י

הבטחתו): (ב) מחזיק בם: אוחז בם כמו והחזיקה במבושיו: (ג) הנה יד ה׳ הויה: לשון הוה כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה כמו עושה רוצה רועה: (ד) והפלה: והבדיל: (ח) מלא חפניכם: ילוני״ש בלע״ז: פיח כבשן: דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן ובלע״ז אול״בש: פיח לשון הפחה שהרוח מפיחן ומפריחן: וזרקו משה: וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת הרי נסים הרבה: אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפניים שלו ושל אהרן ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים:

לשחין

יונתן בן עוזיאל

דיהודאי פטור ית עמי ויפלחון קדמי:
ב ארום אין מסרב אנת למיפטור
ועד כדון אנת מתקיף בהון: ג הא
מחתידא דיי הויא כען כד לא הות למהוי בבעירך דבחקלא בסוסוותא
בחמרי בגמלי בתורי ובענא מותא תקיף לחדא: ד ויעביד יי פלאין
בין גיתי דישראל ובין גיתי דמצראי ולא ימות מכל לבני ישראל מדעם:
ה וקבע יי זמנא למימר מחר יעביד יי ית פתגמא הדין בארעא: ו
ועבד יי ית פתגמא הדין ליום חרן ומית כל בעירא דמצראי ומבעירא
דבני ישראל לא מית חד: ז ושדר פרעה פולין למחמי והא דלא מית
מבעירא דבני ישראל עד חד ואתייקר יצרא דלבא דפרעה ולא פטר ית
עמא: ח ואמר יי למשה ולאהרן סיבו לכון מלי חופניכון קטם דקיק
מן אתונא וידרקיניה משה לצית שמיא למיחמי פרעה: ט ויהי
לאבקא על כל ארעא דמצרים ויהי על אינשא ועל בעירא לשחין סגי
שלפוקין

ירושלמי

מתגריא לחור:

בעל הטורים

מקנה· ואידך בירמיה מה חטאתי לך ולעבדיך שהתחנכו לנדקיהו· כששמוהו בבור מלמד שאפילו אם היו מתחביאי' עצמם תחת הקרקע שם היו באים הצפרדעים ומשחיתים נהם ונם משחיתים יבול השדה עד שלא נשאר מרעה למקנה· חמרים· ג' בתסר' הכא תרי ואידך אסף עשרה חמרים מלמד שאף כאן הממעיט אסף עשרה חמרים· והך ב' והן עפר הארץ והך כף אל כף· מלמד שהיו הכנים מכים ומטמאי' על פניהם ועל כל בשרם· טעם הכנים לפי שמנעו

רש"י

(ט) לשחין פורח אבעבועות· כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו נותחין בועות: שחין לשון חמימות· והרבה יש בלשון משנה שנה שחונה:
באדם

אבן עזרא

ורוח האדם באמצע הגוף ככתוב ויוצר רוח אדם בקרבו ועל זה ראיות רבות מן התולדת על כן כתו' מציון מכלל יופי אלהי' הופיע כי הוא באמצע הישוב ומלכו' פרס תראה בישוב:

(יט) ושמתי פדות· כטעם הפרש וכל פדיון קרוב מזה הטעם: (כ) ויעש· לאהרתו כאשר דבר משה· וטעם ויבא ערוב כבד מעצמו וזו המכה היתה קשה מהראשונות: (כא) ויקרא· התגרר לפרעה כי המכות באו בעבור שלא זבחו· וטעם בארץ במלכותו ולא במקו' אחר: (כב) ויאמ' יאר"ישועה כי פי' תועבת מצרים משה כתב כן לגנות ע"ז כי לא אגיד לפרעה רק אלהי מצרים והוא אמר כי היה אלהיהם על צורת טלה כי היו חוסבי' על מזל טלה שהוא מושל בארצם ובעבור זה לא היו אוכלים בשר ואילו היה כן למה לא יאכלו בשר שור או בשר גדיים ולפי דעתי כי אנשי מצרים בימי משה היו על דעת אנשי לנדי"אה שהם יותר מחצי העולם וכלם הם בני חם ואינם אוכלים בשר עד היום גם דם וחלב ודג ובצים והכלל כל דבר שיצא מן החי והם מתעבים מי שיאכל אותם ומלאכה נמאסה בעיניהם לרעות הצאן וכן כתו' כי תועבת מצרים כל רועה צאן ועד היום לא יביחו אדם שיאכל בשר בארצם ואם אחד מהם יבא בארץ נכריה יברח מכל מקום שיאכלו בו בשר ולא יאכל כל דבר שיגע בו אוכל בשר וכליו טמאים בעיניהם וכן כתו' כי לא יוכלון המצרי' לאכול את העברים לחם והנה יוסף כאשר היה בבית פוטיפר המשילו על הכל לבד על הלחם אשר הוא אוכל כי לא יגע בו בעבור שהוא עברי ואין טעם לשאול אם כן למה היה להם מקנה כי כן יש לאנשי לנדי"אה כי הסוסים והחמורי' והגמלי' לשאת ולרכוב והבקר לחרוש והצאן לצמ' ועוד אדבר על זה בפסח מצרים· אמר יפת כי תחסר ה"א חזלת ולא יסקלונו כי הטעם והלא יסקלונו ולפי דעתי כי מלת הן נזבח כה"א התמה והנה הוא כך הנזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו כמוהו הן היתה כזאת: (כג) דרך· צריכים אנו לרחוק מהמצרים· וטעם כאשר יאמ' אלינו איזה מקנה נזבח וכמה נזבח ממנו: (כד) ויאמר· מלת העתירו בעדי היתה ראויה להקדי' כי הטעם העתירו בעדי ותסור זו המכ' ואז אשלח אתכם לזבוח במדבר כאשר אמרתם רק על תנאי שלא תרחיקו ללכת יותר מהשלשה ימים: (טו) ויאמר· התל· זה השורש משונה כי היה ראוי להיותו הת"יו בדגש כי הה"א שורש כמו הנה לא ידעתי דבר והנה התלו תהתלו

ארץ מצרים והיה על האדם
ועל הבהמה לשחין פרח
ג"מ ונעניין אבעבעת בכל ארץ מצרים:
ג' י ויקחו את פיח הכבשן
ויעמדו לפני פרעה ויזרק אתו
י"ח משה השמימה ויהי שחין
ג' חס' י' ג' אבעבעת פרח באדם
ד"ר פ' בכפ' ובבהמה: יא ולא יכלו
החרטמים לעמד לפני משה
מפני השחין כי היה השחין
ג' חסר י' ד' בחרטמם ובכל מצרים: יב
ג"מ ונעניין ויחזק יהוה את לב פרעה
ד' ולא שמע אלהם כאשר דבר
יהוה אל משה: ס יג ויאמר
יהוה אל משה השכם בבקר
והתיצב לפני פרעה ואמרת
פ' אליו כה אמר יהוה אלהי
העברים שלח את עמי
ויעבדני: יד כי בפעם
הזאת אני שלח את כל
ג' נסבר מגפתי אל לבך ובעבדיך
ובעמך בעבור תדע כי אין
כמני בכל הארץ: טו כי
ג' נלש' י' ג' עתה שלחתי את ידי ואך
אותך

אחרן ארעא דמצרים ויהי על
אנשא ועל בעירא לשחנא
סגי אבעבועין בכל ארעא
דמצרים: י ונסיבו ית
פיח דאתונא וקמו קדם
פרעה וזרק יתיה משה
ויהי שחין לצית שמיא והוה שחנא
ג"ק פ נכורות אבעבועין סגי באנשא
ובבעירא: יא ולא יכילו
חרשיא למיקם קדם משה מן
קדם שחנא ארי הוה שחנא
בחרשיא ובכל מצראי: יב
ואתקיף יי ית לבא דפרעה
ולא קביל מנהון כמא דמליל
יי עם משה: יג ואמר יי
למשה אקדים בצפרא
ותתעתד קדם פרעה ותימר
ליה כדנן אמר יי אלהא
דיהודאי שלח ית עמי
ויפלחון קדמי: יד ארי
בזמנא הדא אנא שלח ית
כל מחתי בלבך ובעבדך
ובעמך בדיל דתידע ארי לית
דכותי שליט בכל ארעא:
טו ארי כען קריב קדמי
דשלחית פון ית מחת
גבורתי ומחית יתך וית עמך
במותא ואשתיצתא מן
ארעא

רשב"ם

(יד) מגפותי · מיני חבלות והכאות אש וברד ואבני אלגבים וגפרית ושלג וקיטור: (טו) כי עתה כשהיה הדבר של בהמות היתה דעתי לשלוח יד כמו כן בך ובעמך למות בדבר והיתה נכחד מן הארץ:
ואלא

רש"י

(י) באדם ובבהמה: ואם תאמר מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנאמר במקנה אשר בשדה והירא את דבר ה' הכניס את מקנהו אל הבתים · וכן שנוייה במכילתא אלא ויקח שש מאות רכב בחור: (יד) את כל מגפותי · למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות: (טו) כי עתה שלחתי את ידי וגומר · כי אלו רציתי כשהיתה ידי במקנך שהכיתים
בדבר

שלפוקין בכל ארעא דמצרים : ירושלמי
י ונסיבו ית קיטמא דאתונא וקמו שלבוקין :
לקדם פרעה ודרקיתיה משה לצית
שמיא והוה שחין שלפוקין סגי באינשא ובבעירא : יא ולא יכילו
איסטגניניא למיקם קדם משה מן קדם שיחנא ארום הוה מחת שיחנא
באיסטגניניא ובכל מצראי : יב ותקיף יי ית יצרא דלבא דפרעה ולא
קביל מנהון היכמא דמליל יי עם משה : יג ואמר יי למשה אקדים
בצפרא ותיתעתד קדם פרעה ותימר ליה כדנא אמר יי אלהא דיהודאי
פטור ית עמי ויפלחון קדמי : יד ארום בזימנא הדא אנא שלח מחתא
לך מן שמיא ותתיב ית כל מחתי דמחיתך לליבך ובעבדך ובעמך דמן
קדמי הוון משתלחין ולא מן חרשיותא דבני נשא בגין דתנדע ארום
לית דדמי לי בכל ארעא : טו ארום כדון שדרית ית מחת גבורתי מן
דינא הוא דמחיתי יתך וית עמך במותא ואשתצית מן ארעא :

המכריסא ת ישראל חלפת במרמניאות ותתוך כן כתמלאו כנים בנגדיהם לפיכך לקו הם בכנים · ולא יכולו ג' במס' להוציא את הכנים ולא יכולו · ויחתרו באבנים להשיב אל היבשה ולא יכולו וירא אוהב כי חזקה עליו

המלחמה וכו' להכניע אל מלך ארם ולא יכולו חלמידאך אם היו בוראים אל היס · מפני הכנים שם היו באים להסוכלחמי' עמהסופלו" ג' במסרה ושמתי פלת חסר ותרתי מלאים פדו' שלח לעמו והרבה עמו פלות: כי זה לא היה

וברם

אבן עזרא

התל בי והכנון ויתהל בהם שיהו ואמר לו משה כן בעבור שאמ' במכת הצפרדעים לשלח את העם ולא שלח · (כו) ויצא · יש מלות בלשון הקדש שהן שוות בטעם והם משני בניינים מהקל ומהכבד כמו ויעתר אל יי' והעתרתי אל יי' וכמוהו אשר אנכי מורה והוא ירה החצי ואלה המלות שהן ככה מועטות הן במספר : (כז) ויעש · מלת ויסר זרה בדקדוק כי הפעלי' השניים לעולם האות הראשון קמוץ כמו וישב ויקם ואם היה האות האחרון א' או ע"ן או ר' שלא ידגשו יהיה האות הראשון בפתח גדול כמו ויבא ביום השביעי ויבע לבבו ויסר אליה ואלה מהבנין הקל כי מהבנין הכבד יהיה האות הראשון בפתח קטן אם לא היה האות האחרון אחת מהאותיות הנזכרות כמו וישב את כל הרכוש והנה בא ויסר תחת ויסר כמו ויסר את אופן מרכבותיו וככה הוא להיות ויסר הערוב מהבנין הקל כמו וסר הערוב : (כח) ויכבד פרע' הוא חזק לבו כאשר עשה בצפרדעי' שכתו' שם והכבד את לבו : (א) בא אל פרעה · אל הארמון שלו · אמר ר' יהודה הלוי שתים מכות היו במים שאמת שהתאדמו ומתה הדגה והשנית שעלו הצפרדעים משם והארץ שתים אחת הכנים והשנית הערוב והן חיות מעורבות וכתוב ותובא הארץ נפש חיה ושתים באויר כי הדבר איננו רק חם או קר משונה מן המנהג וברגע אחד מתים אין להם מספר בעבור כי רוח כל החיים שהיא בלב תלויה באויר והשנית מכת שחין כי הכתוב יקרא הרקיע אשר על ראשם שמים והמכה השביעית מעורבת מגלגל הסערה ומגלגל האש וכן כתוב ואש מתלקחת בתוך הברד והשמינית מכת הארבה שבאה מרחוק על ידי הרוח והתשיעית היתה מכה נפלאה שנעדר אור שני המאורות והככבים מארץ מצרים והעשירית רדת המשחית מגלגלי הככוב להרוג הבכורי' : (ב) עודך מחזיק · חסר יד או הדומ' לו כמו מחזיק באזני כלב : (ג) הנה יד יי' הויה · הנה מצאנו שיתחלף הי"וד בוי"ו ואתה הוה להם למלך והפך זה שו"יו אשר לא יבושו קווי יתחלף בי"וד וקווי יי' יחליפו כח · ומלת דבר שם כלל לא מצאנוהו בפעלים רק במקו' אחת ותדבר את כל זרע הממלכ' ובספר מלכים כתוב ותאבד ושפי' רחוק רק לא ידענו טוב ממנו : (ד) והפלה · דבר יאמר על ענין דברים מחוברי' כמו הדבר אשר דבר יי' גם יאמר על יש כמו זה וכמוהו לא חסרת דבר : (ה) וישם · שם קצב וזמן לתחלת האות : (ו) ויעש יי' · ופי' וימת כל מקנה מצרי' רובו כי הנה כתו' שלח העז את מקנך וככה תמצא בברד את כל עשב השדה ובעד מכת הארבה ואכל את יתר הפליטה : (ז) על אחרי אפי' א' כאשר אפרש במיר' וטעם זה כפשו' ואפילו שלח וראה כי השם אוהב ישראל ובעבורם הכה מקנהו לא חשש מהמקנה כזאת המכה לשלח עמו אולי לא עמדה הרבה והיה זה מעשה גם סוד הפיח שהוא מעט

כבשן

י' ומ"ל בלשון זכר : אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדָּבֶר
וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃ טז
ה' ר"פ ג' ומ"ל : וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ
בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי
ט' יתירה' ב' וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃
ג' וחל יז עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי
מסתולל : לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃ יח הִנְנִי
מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד
מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ
ל' ג'נ"א בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה
מפיק : וְעַד־עָתָּה׃ יט וְעַתָּה שְׁלַח
ג' הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה
כ' י"ט י"ט וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם
ה' ג' וכתו' הַבָּרָד וָמֵתוּ׃ כ הַיָּרֵא אֶת־
ג' דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה הֵנִיס
ג' אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־
י"ג ל' פ"ח' הַבָּתִּים׃ כא וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם
ג' לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־
עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃
י"ג בטע' בכפ' : פ כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־
ג' ל' הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־
הבהמה

ארעא : טז וברם בדיל דא
קיימתך בדיל לאחזיותך ית
חילי ובדיל דיהון משתען
גבורת שמי בכל ארעא :
יז עד כען את כבישת
ליה לעמי בדיל דלא
לשלחותהון : יח הא אנא
מחית כעידנא הדין מחר
ברדא תקיף לחדא דלא הוה
דכותיה במצרים למן יומא
דאשתכללת ועד כען : יט
וכען שלח כנוש ית בעירך
וית כל דלך בחקלא כל
אנשא ובעירא דישתכח
בחקלא ולא יתכניש לביתא
ויחות עליהון ברדא וימותון :
כ דדחיל מפתגמא דיי
מעבדי פרעה כנש ית
עבדוהי וית בעיריה לבתיא :
כא ודלא שוי ליביה
לפתגמא דיי שבק ית
עבדוהי וית בעיריה בחקלא :
כב ואמר יי למשה ארים
ית ידך על צית שמיא ויהי
ברדא בכל ארעא דמצרים
על אנשא ועל בעירא ועל
כל עסבא דחקלא בארעא
דמצרים

רשב"ם

(יו) ואלא בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי וגו' להודיעך שאותך שאמרת לא ידעתי את ה': (יז) מסתולל · מתפעל מן סולו סולו המסילה כובש אותם לעבדים כדכתי' ויכבשו אותם לעבדים ולשפחות · ולהודיעך שיטת המתפעלים כי כל תיבת המתפעלים בהם תוספות תי"ו ובראש חוץ מאותן שאותיה מן הכלל לבסוף · מן אמר יאמר יתאמרו כל פועלי און · יתברך · יתגדל · והתגדלתי ·

ונתקדשתי

רש"י

בדבר שלחתיה והכיתי אותך ואת עמך עם הבהמות · ותכחד מן הארץ אבל בעבור זאת העמדתיך וגו': (יז) עודך מסתולל בעמי · כתרגומו כבישת ליה בעמי והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבישא זבלעז קלק"יר · וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחל' יסודה שמ"ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן הת"יו של שמוש באמצע אותיו' של עיקר

כגון

פדות שלש · אלא מפני הערוב · אבל עתיד הרבה עמו פדות ויהיה גאול' שלימה : והפלה ב' במסו' הכא והידן והפלה יי' את מכותך לומר אף התם מכה בנוף אף הכא מכה בנוף · דלהכי כתיב הכא בה"א

טז ובְרַם בְּקוּשְׁטָא לָא מִן בִּגְלַל דִי נְטַיְיבָא לָךְ קַיִימְתִּיךְ אֱלָא מִן בִּגְלַל
לְמִחְזְיָיךְ יַת חֵילִי וּמִן בִּגְלַל דִתְתְנֵי שְׁמִי קַדִישָׁא בְּכָל אַרְעָא : יז עַד
כְּדוּן אַנְתְּ מִתְרַבְרֵב בְּעַמִי בְּדִיל דְלָא לְמִפְטְרִינוּן : יח הָאֲנָא מַחִית
בְּעִידָן חָרֵין לְמָחָר מִן אוֹצְרֵי שְׁמַיָא
בַּרְדָא תַקִיף לַחֲדָא דְלָא הֲוֵי דִכְוָותָא
בְּמִצְרַיִם מִן יוֹמָא דְאִישְׁתַּכְלָלוּ
אִנְשָׁהָא וְעַד כְּדוּן : יט וּכְדוּן שְׁדַר כְּנוֹשׁ יַת גֵיתָךְ וְיַת כָּל דְלָךְ בְּחַקְלָא
כָּל אִינָשָׁא וּבְעִירָא דְאִשְׁתַּכַּח בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנוֹשׁ לְבֵיתָא וְיֵיחוֹת
עִילָוֵיהוֹן בַּרְדָא דִמוּתוּן : כ אִיוֹב דַהֲוָה דָחִיל מִפִּתְגָמָא דַיְיָ מֵעַבְדוֹי
דְפַרְעֹה כְּנַשׁ יַת עַבְדוֹי וְיַת גֵיתוֹי לְגוֹ בֵיתָא : כא וּבִלְעָם דְלָא שַׁוִי
לִבֵּיהּ לְפִתְגָמָא דַיְיָ וּשְׁבַק יַת עַבְדוֹי וְיַת גֵיתוֹ בְּחַקְלָא : כב וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה אֲרֵים יַת יְדָךְ עַל צֵית שְׁמַיָא וִיהִי בַּרְדָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל
אִינְשָׁא

ירושלמי
מִיתְקִיף :

דלאמר ה' מכות לקו בנוף ובשאין שהיא מכה שסית והתם כתיב באלף אלמ"ד שמגפלא שבדייבין קורא · וילפינן התם מהכא דמה שלקה ושפת שאין מתרגמין בו דבכל מכה שלישית היתה בלא התראה ·

רש"י

כגון זו וכבין ויסתבל החגב (קהלת יב') מגזרת סבל כי תסתרר עלינו (במדבר יו') מגזרת שר ונגיד מסתכל הוית (דניאל ז') : (יח) כעת מחר· כעת הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד : הוסדה· שנתיסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא הו"ו במקום היו"ד כמו הוסדה הולדה ויודע ויולד ליוסף · בדברים לא יוסר עבד : (יט) שלח העז · כתרגומו שלח כנוש וכן יושבי הגבים העיזו בני בנימין (ישעיה יא'): ולא יאסף הביתה · לשון הכנסה הוא : (כ) הניס' הבריח לשון וינס : (כב) על השמי'· לצד השמים ומדרש אגדה הגביהו הק"בה למשה למעלה מן השמים

רשב"ם

והתקדשתי · יתהלל · המתהלל · יתווכח · ויתחבא· לשון תתרפיי והמשכה גרש בהתכנס יתלבדו ויתמודד מתגם' ויתלקשו · התשוללתי · מתפלל · מתרושש והון רב הרי לך כל האלפ"א בית"א תי"ו בראשם חוץ משבעת אותיות הללו דז"ט בו"ץ ש"ת השי"ן והסמ"ך באה התי"ו אחריהם במתפעל שלהם מן של מסתולל · מן סר תסתרר · עליגו מן סבח ישתבח מן שמר וישתמר חוקות עמרי · מן שבר משתבר הגל"י והז"ין לא יבא התי"ו במתפעל שלהם · אלא אחרי הגדי תבא טי"ת במקום תי"ו של מתפעל מן צדק יאמר נצטדק · מן צבע יצטבע בדניא מן ציד הצטיידנו ביהושע מן צרף מצטרף · ואחר הזיי"ן תבא דל"ת במקום תי"ו של מתפעל זמן (הוד) מכתון בדניאל · אבל תוספות בן בתיבות · ט'של נצטדק ד'של זמן הוד · ותיו של יתאמרו · לעשותן מתפעל כמו שפירשתי וכן כולם אבל הם עצמם כשהם ראש התיבה לא היה בה תוספו'אות להתפעל כמו וישמע את הקול מדבר אליו · לא יאמר מתדבר · לא יטמא בעל · לא יאמר יתטמא · עם עקש ופתלתל לא יאמר תתפתל : תתמם לא יאמר תתתמם : (יט) העז אסוף כמו העיזו

אבן עזרא

נעשה אבק על כל ארץ מצרים ולא הפריש ישראל: (ט) אבעבועות · הא'לף נוסף כי הוא מגזר' מים תבעה אש והמלה כפולה כמו תשעשעי תשגשגי: (י) ויקחו את פיח הכבשן · מלא חפניה' כאשר הזכיר ומשה זרק הכל יתכן שחרטומים לא לקו במכת בצפרדעים והערוב בעבור חכמתם בקשו דרך בחכמת התולדת להרויח להם מעט ועת'כבערה חכמתם על כן הזכיר זה ובעבור שלא עמדה המכה הרבה לא בקש פרעה שיעתירו ובעבור שמכה הראשו'עמדה ז' ימים לא נלמוד ממנה על דרך הפשט

הבהמה ועל כל־עשב השדה
בארץ מצרים׃ כג ויט משה
את־מטהו על־השמים
ד׳ חס׳ דחס׳ ויהוה נתן קלת וברד
ג׳ ותהלך־אש ארצה וימטר
יהוה ברד על־ארץ מצרים׃
ניטעמיי׳ ל׳ ועק גו״ל׃ כד ויהי ברד ואש מתלקחת
בתוך הברד כבד מאד אשר
לא־היה כמהו בכל־ארץ
מצרים מאז היתה לגוי׃ כה
ויך הברד בכל־ארץ מצרים
את כל־אשר בשדה מאדם
ועד־בהמה ואת כל־עשב
ל׳ השדה הכה הברד ואת־כל־
ב׳ עץ השדה שבר׃ כו רק
בארץ גשן אשר־שם בני
ישראל לא היה ברד׃ כז
ג׳ וישלח פרעה ויקרא למשה
ולאהרן ויאמר אלהם חטאתי
ג׳ מלא׳ הפעם יהוה הצדיק ואני
י״א ועמי הרשעים׃ כח העתירו
פ׳ חס׳ בליש׳ אל־יהוה ורב מהית קלת
ג׳ אלהים וברד ואשלחה אתכם
ג׳ ג׳ ולא תספון לעמד׃ כט ויאמר אליו משה כצאתי את־
ד״ו כ׳ כגא׳ העיר אפרש את־כפי אל־יהוה הקלות יחדלון והברד

לא

דמצרים׃ כג וארים משה ית חוטריה על צית שמיא ויי יהב קלין וברדא ומהלכא אישתא על ארעא ואמטר יי ברדא על ארעא דמצרים׃ כד והוה ברדא ואישתא משתלהבא בגו ברדא תקיף לחדא דלא הוה דכותיה בכל ארעא דמצרים מעידן דהוית לעם׃ כה ומחא ברדא בכל ארעא דמצרים ית כל דבחקלא מאינשא ועד בעירא וית כל עשבא דחקלא מחא ברדא וית כל אילני חקלא תבר׃ כו לחוד בארעא דגשן דתמן בני ישראל לא הוה ברדא׃ כז ושלח פרעה וקרא למשה ולאהרן ואמר להון חבית זמנא הדא יי זכאה ואנא ועמי חיבין׃ כח צלו קדם יי וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין דלוט כאילין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון ולא תוספון לאתעכבא׃ כט ואמר ליה משה כמפקי מן קרתא אפרוש

אהרן — ה׳ הצדיק יליס עו — הקולות ברכות נל

רשבים

שעיזו אנשי בנימין. יושבי הנגב׳ שעיזו׃ (כז) חטאתי הפעם. עתה הפעם אני מודה שחטאתי׃ כי

כצאתי את העיר. אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים׃

רש״י

השמים׃ (כד) מתלקחת בתוך הברד. נס בתוך נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם׃ (כח) ורב. די לו במה שהוריד כבר׃ (כט)

טרם

אִינְשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עִיסְבָּא דְחַקְלָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם : כג
וְאָרֵים מֹשֶׁה יַת חוּטְרֵיהּ עַל צֵית שְׁמַיָא וַייָ יְהַב קָלִין וּבַרְדִין וּמְצַלְהֲבָא
אִישָׁתָא עַל אַרְעָא וְאַחִית יְיָ בַּרְדָא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם : כד וַהֲוָה בַּרְדָא
וְאִישָׁתָא מִתְקַפְצָא בְּגוֹ בַּרְדָא תַּקִיף לַחֲדָא דְלָא הֲוָה דִכְוָתֵיהּ בְּכָל אַרְעָא
דְמִצְרַיִם מִן עִידָן דַהֲוַת לְאוּמָא וּמַלְכוּ : כה וּמְחָא בַּרְדָא בְּכָל אַרְעָא
דְמִצְרַיִם יַת כָּל דִבְחַקְלָא מֵאִינָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וְיַת כָּל עִסְבָּא דְחַקְלָא
מְחָא בַּרְדָא וְיַת כָּל אִילָנָא דְחַקְלָא תְּבִיר וְשָׁרִישׁ : כו לְחוֹד בְּאַרְעָא
דְגֹשֶׁן דְתַמָן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה בַּרְדָא : כז וּשְׁדַר פַּרְעֹה פּוּלִין לְמִקְרֵי
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן חָבִית בְּזִמְנָא הָדָא יָדְעִית דַייָ הוּא אֱלָהָא
זַכָּאָה וּבְרַם אֲנָא וְעַמִי חַיָיבִין בְּכָל מַחְתָּא וּמַחְתָּא : כח צַלּוֹ קֳדָם יְיָ
וִיהֵי סַגֵי קֳדָמוֹי מִלְמֶהֱוֵי קָלִין דִלְוָוט מִן קֳדָם יְיָ וּבַרְדִין וְאֶפְטוֹר יַתְכוֹן וְלָא
תּוֹסְפוּן לְאִתְעַכְּבָא : כט וַאֲמַר לֵיהּ מֹשֶׁה בְּמִפְקֵי סְמִיךְ לְקַרְתָּא
אֶפְרוּשׂ יַת יְדַי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ קָלַיָא יִתְמַנְעוּן וּבַרְדָא לָא יְהֵי תוּב מִן בְּגְלַל
דְתִנְדַע

ספר ג' כמ' למען ספר שמי בכל הארץ · הזכירני כשעה יחל ספר אתה למען תגדק בשהקב"ה עושה דין ברשעי' שהו מתעלה · וזהו כשעה יחל · ספר שמי בכל הארץ' שהוא מתעלה בכך עוקן מסתולל

בעמי לבלתי ר"ת בלעם שעל ידו איבן משלחם דג' היו בעצה יאסף ג' בת' יאסף הביתה · עשיר ישכב ולא יאסף שמי שהיה עשיר והיה לו מקנה רב לפי שעה שכב ולא יאסף שהכהו הברד · הירא ב' במס' הירא את

אבן עזרא

שככה עמדה כל מכה ועוד כי אחר הכתו' כרדף וידוע כי מכת הדבר היתה שעה אחת ומכת החשך ג' ימים על כן אין לנו דרך לדעת באיזו חדש בא משה והחלו המכו' רק אם היתה קבלה ביד חכמינו הקדושים קבלנו ושמענו : (יב) ויחזק יי' על כן לא בקש להעתיר : (יג) ויאמר· לא הזכיר במקום הזה שהוא יוצא המימה אולי היה לו צורך אחר : (יד) כי· הזכיר מגפות בעבור הקולות והברד והמטר והאש שהתחברו ולא ראינו שפחד פרעה בכל המכות המכות העוברות כאשר פחד מזאת ואמר יי' הצדיק · וטעם כי אין כמוני בכל הארץ כפי מחשבת מצרים היה שאלהיהם יוכלו להרע או להטיב : (טו) ואך · חסר כ"ן כמו ואט אליו אוכיל שהיהם שוים ושרשם נטע ככה · וטעם בדבר הידוע שבו הרגתי המקנה שלכם הייתי הורג כלכם עמהם : (טז) ואולם בעבור זאת העמדתיך· פי' מה טעם זאת והוא בעבור הראותך את כחי וכמהו ומתוכה כעין החשמל מתוך האש ויפת אמר בעבור זאת המכה שהיא מכת הברד · וטעם ולמען ספר שמי איננו שב אל פרעה רק אלא כפר שם הפועל כמו כי כבד אכבדך ואין הטעם שפרע' ישוטט בעולם לספר כבוד השם רק יסופר שמו בכל דור ודור בעבור אלה האותות שעשה : (יז) עודך מסתולל· כמו משתבח מגזרת סלסלה ותרוממך ואם הוא כפול הפ"א מפעלי הכפל כמו סלו לרוכב בערבו' וגלגלתיך כמו מתגולל גם גלו ורבי מריכוס אמר כי פירושו מתחזק מגזרת מסלות לבית יי' ובמקו' אח' כתוב מסעד לבית יי': (יח) הנני ממטיר· ידוע כי לא ירד גם היו' על מצרים ברד ומטר ואין צורך לפרש למה זה וככה במקומו' אחרים עד היום ובעבור זה פחדו פחד גדול כי לא ירד שם אלא כדמות טל : (יט) שלח העז· הכנס או אסוף וכמוהו יושבי הגבים העיזו : (כ) הירא· הנכים באותו היו': (כא) ואשר לא שם· יש בלשון קדר טעם לו"יו ויעזב רק אין יכולת בנו לתרגם הדבר בלשון אחרת וככה ביו' השלישי וישא אברהם את עיניו ורבים ככה : (כב) ויאמר· מדרך שברא יראה כי נטיית ידו במטה היתה והנה כתוב אחריו ויט משה את מטהו על השמים הוא האויר וכמוהו על פני רקיע השמים· (כג) ותהלך אש· מהבנין הקל מלשון הליכה : ארצה · הפך תולדותה כי היא למעלה עולה : (כד) ואש מתלקחת בתוך הברד· שלא בתוך פלא : (כה) ויך· זאת היתה מכה קשה שהרג אדם ובהמה ושבר עץ השדה רק שהשם חמל עליהם ועל זקניהם· ולא הזכיר משה לפרעה זה שראה שלא פרעה ולא מת ממקנה ישרא' עד אחד ולא שת לבו : (כז) ויקרא· אמר חטאתי מרוב פחדו שיכחד כדבר כאשר אמר לו : (כח) העתירו אל יי'· הזכיר השם הנכבד ואמר קולות אלהי' כי הוא מודה שיש אלהי' כאשר הזכרתי ובעבו' שלא אמר קולות יי' חבר

משה

לא יהיה עוד למען תדע כי
ליהוה הארץ: ל ואתה
ג ועבדיך ידעתי כי טרם
ב, נפו' ומ"ל כי נפור': תיראון מפני יהוה אלהים:
נ' . נ' לא והפשתה והשערה
נכתה כי השערה אביב
נ' והפשתה גבעל: לב
נ' . נ' . נ' והחטה והכסמת לא נכו כי
ל'וכ'כ: נ' אפילת הנה: לג ויצא משה
מעם פרעה את העיר ויפרש
נ' וכ'נ כפיו אל יהוה ויחדלו הקלות
נ' והברד ומטר לא נתך
ארצה: לד וירא פרעה כי
חדל המטר והברד והקלת
כ'פרעה לבו ויסף לחטא ויכבד לבו הוא
ס'ו ועבדיו: לה ויחזק לב
פרעה ולא שלח את בני
ישראל

אפרוש ית ידי בצלו קדם יי קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתידע ארי דיי ארעא: ל ואת ועבדך ידענא ארי עד כען לא אתכנעתון מן קדם יי אלהים: לא וכיתנא וסעריא לקו ארי סעריא אבבין וכיתנא גבעולין: לב וחיטיא וכונתיא לא לקאה ארי אפלתא אנין: לג ונפק משה מלות פרעה ית קרתא ופרש ידוהי בצלו קדם יי ואיתמנעו קליא וברדא ומטרא דהוה נחית לא מטא על ארעא: לד וחזא פרעה ארי אתמנע מטרא וברדא וקליא ואוסיף למחטי ויקריה לליביה הוא ועבדוהי: לה ואתקף לבא דפרעה ולא

רשבם

כי טרם תיראון. כתרג' עדיין לא תיראון: (לב) לא נוכו להודיעך שמה שלא שיבר הברד אכל הארבה. הברד מקלקל את הקשה והארבה אוכל את הרך: (לג) נתך. לשון יציקה. כמו כהתוך כסף בתוך כור כן תותכו בתוכה. ומטר לא הוצק ארצה: (לד) ויוסיף לחטוא. עד עתה לא נתכוון לחטוא במזיד אבל כשהודה על הברד ועמי הרשעי' לכן קורהו עכשיו מזיד:

רש"י

(ל) טרם תיראון. עדיין לא תיראון. וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא ואינו לשון קדם טרם ישכבו עד לא שכיבו טרם יצמח עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלקולכם: (לא) והפשתה והשעורה נכתה. נשברה לשון פרעה נכה נכאים. וכן לא נכו ולא יתכן לפרשה לשון הכאה שאין נו"ן במקו' ה"א לפרש נוכתה כמו הוכתה נכו כמו הכו אלא הנ"ון שורש בתיבה והרי הוא מנוחה שפו עצמותיו (איוב לג'): כי השעורה אביב. כבר ביכרה ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו. וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה: השעורה אביב. עומדה באביה לשון באבי הנחל (שיר ו'): (לב) כי אפילות הנה. מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה. ואף על פי שנאמר את כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם הראוים ללקות בברד: ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם

חסלת וארא מיסוד רבינו שמואל

דתנדע ארום דייי היא ארעא: ל ואנת ועבדך חכימית ארום עד לא
תפטרון עמא תהון דחלין מן קדם ייי
אלהים: לא וכתנא וכונתיא לקון
ארום סרתא הוות כסידא וכיתנא עבד
פוקלין: לב וחיטיא וכונתיא לא
לקון ארום לקישן הינין: לג ונפק משה ואהרן מלות פרעה סמיך
לקרתא יפרס ידוי בצלו קדם ייי ואתמנעו קלין דלווט וברדא ומטרא
דהוה נחית לא מטא על ארעא: לד וחמא פרעה ארום אתמנע מטרא
וברדא וקליא דלווט פסקו ואוסיף למחטי ויקריה ליצרא דלביה הוא
ועבדוי: לה ואתקף יצרא דלבא
דפרעה

ירושלמי

וכתנא הוות גבעולין ואתרת נצה:

לדבר ה'. אית סירא ורך לבב. מה אתם הירא מעבירה שבידו אף הכא נמי היו יראים מעבירות שבידם מכאן אמרו טובה שבעכו"ם הרוג שהרי כתיב הירא את דבר ה'.

ובמין ליה וירד עליהם הברד ואתו' וימטר שניש במס' וימטר ה' ברד. וימטר עליה' כעפר אחר נפי שליש ולמטר שהשלין היה יורד בכח ומכה לרשעים כלרון שהברד מכה במדרי'

ואש מתלקחת ב' במס' ואש מתלקחת וכונה לו סביב גם בכאן בתוך הברד היה האש יוצא מתכו כגוכו' ותאורי. וזהו וכונה לו סביב. הקולות יחדלון ומטר לא יהיה עוד. אבל לא אמר על הקולות שלא יהיו עוד כי יהיו במתן תורה. תיראון ב' במס' כי טרם תיראון. לא תערצון ולא תיראון. שאמר להם משה ידעתי כי עד שתסור המכה תיראון אבל כשיהא הרוחה לא תערצון ולא תיראון. ויחדלו ב' במסו' ויחדלו הקולות. ויחדלו לבנות העיר מלמד שגם בדור הפלגה המאס השם בקולות וערבבם עד שחדלו לבנות. וגם בכאן חדלו לבנות ע"י הקולות שיראו מ תחת סבלות מצרים. נתך ב' לא נתך ארצה. עד נ..ך עליהם מים גבי שאול המוקעי' כאשר נתך אמתי על ירושלים לומר שתפלת הצדיקים מעצרת המטר כמו הכא גבי משה. ותפלת הצדיקים מוריד אותו כמו גבי דוד שעשה דין גבי בני שאול והתפלל אל השם וכפר להם וכן יכפר יי' לירושלים על ידי תפלת הצדיקים דכתיב

רש"י

שלא לקו: (לג) לא נתך. לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו (דניאל ט') ותתך עלינו האלה והשבועה דעזרא ותגיע עלינו. ומנחם בן סרוק חברו בחלק כהתיך. כסף לשון יציקת מתכת. ורואה אני את דבריו כתרגומו ויצק ותיך. לנקת לאתכא. אף זה לא נתך לא הוצק לארץ:

חסלת וארא

אבן עזרא

משה שם הטעם והתאר ואמר מפני יי' אלהים. והטעם כי השם הוא אלהים לבדו ולא תמצא ככה בדברי משה בכל התורה ואין טענה ממלת יי' אלהי' אתה החלות כי בשף ד"לת הוא כתוב: (כט) ויאמר אליו משה כצאתי את העיר. אמרו המפרשי' כי לא יוכל לפרוש כפיו במצרי' בעבור שמלאה אלילים: כי ליי' הארץ. ולא לך: (ל) ואתה. אמר רבינו שלמה כי טרם תיראון כמו לא תראון וכמוהו טרם ישכבו וזו המלה איננה נמצאת כאשר חשב כי לעולם יבא אחריה הענין כי אחר טרם ישכבו כתוב ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על הבית והטעם כאשר היתה עת שכיבתם נסבו על הבי' וככה טרם יקראו ואני אענה וככה בטר' יקטירון את החלב וככה כל טרם והנה אין טרם כמו לא והגאון רב סעדיה ז"ל דבק הענין וככה פי' אמר משה לפרעה אני אתפלל להסיר מכת הברד רק מה שהשחית השחי'. וטעם והפשתה והשעור' נכתה זה לא ישוב ולא אתפלל לרפאם והנה הטעם קודם שתיראון ותודה ותאמר יי' הצדיק כבר הוכתה הפשתה והשעורה וזה הו"יו נכון בלשון ישמעאל כאשר הזכרתי ולפי דעתי כי תחסר מלה אחת טרם אפרוש כפי אתם ידיא ס את השם אתה ועבדיך וזה דרך מוסר והטע' שבסור המכה תמרדו על כן כתוב אחריו ויכבד לבו הוא ועבדיו ולא תמצא כן במקום אחר: (לא) והפשתה והשעורה. ספר הכתוב מה שאירע והנה התברר ממלת נכתה גם נכו כי טרם מכה ככה כמו ושפו עצמותיו לא ראו: (לב) אפילות. תאר וקרוב מתכו ואפל ואין נוגה לו והטעם שהיו עוד תחת הארץ ולא נראו: (לג) נתך. כדרך כהתוך כסף בתוך כור והוא מבנין נפעל כמו ונגש אל הערפל: (לד) וירא. הזכיר עתה ויוסף לחטוא בעבור שהודה ואמר חטאתי הפעם. וטעם ויכבד לבו הוא ועבדיו התברר מה שאמ' משה

ואתה

י' ישראל כאשר דבר יהוה ביד משה :

קנ"א · נינ"עו' פסוק · יעי"תל סימן ·
מפטירין כה אמר יי נקבצי את בית ישראל
ביחזקאל סימן כ"ח :

ולא שלח ית בני ישראל כמא דמליל יי בידא דמשה :

פ פ פ

י א ויאמר יהוה אל משה
בא אל פרעה כי
ג'. ג' אני הכבדתי את לבו ואת
ג' כ"מס' יה' לב עבדיו למען שתי אתתי
ת"ל : אלה בקרבו : ב ולמען
פי' יחידאין תספר באזני בנך ובן בנך את
ומנהון כ' ר"פ : אשר התעללתי במצרים
ג' ואת אתתי אשר שמתי בם
וידעתם כי אני יהוה : ג
ויבא משה ואהרן אל פרעה
ויאמרו אליו כה אמר יהוה
אלהי העברים עד מתי
ג' וחס' מאנת לענת מפני שלח עמי
ב" ויעבדני : ד כי אם מאן
נ' אתה לשלח את עמי הנני
כל אוריי"ס' מביא מחר ארבה בגבלך :
נס"ג מ"ל : ה וכסה את עין הארץ
ל' ג' חס' ולא יוכל לראת את הארץ
כאוריי' ג' חס' כלים' ואכל את יתר הפלטה
הנשארת

פ פ פ א

ואמר יי למשה עול לות פרעה ארי אנא
יקרית ית לביה וית לבא
דעבדוהי בדיל לשואה אתותי
אלין ביניהון : ב ובדיל
דתשתעי קדם ברך ובר ברך
ית נסין דעבדית במצרים
וית אתותי דשויתי בהון
ותדעון ארי אנא יי : ג
ועל משה ואהרן לות
פרעה ואמרו ליה כדנן
אמר יי אלהא דיהודאי עד
אימתי מסרב את
לאתכנעא מן קדמי שלח
עמי ויפלחון קדמי : ד
ארי אם מסרב את לשלחא
ית עמי הא אנא מייתי מחר
גובא בתחומך : ה ויחפי
ית עין שמשא דארעא ולא
יכול למחזי ית ארעא וייכול
ית שאר שיזבתא
דאשתארת לכון מן ברדא
וייכול ית כל אילנא דאצמח
לכון

רשב"ם

בא אל פרעה (א) כי אני הכבדתי וגומר
בכל מכות לא מצינו שהודיע
הקב"ה למשה שחיזק את לבו · אך בזאת שהודה
פרעה שהוא הצדיק ואני ועמי הרשעים · ובזאת כתו'
ויוסף לחטוא לכך הוצרך לומר כי אני הכבדתי וגו'
ואת לב עבדיו שכך כתיב למעלה ויכבד לבו · שיתי
שומי

רש"י

ויאמר (א) ה' אל משה בא אל פרעה ·
והתרה בו : שיתי · שומי שאשית
אני : (ב) התעללתי · שחקתי כמו כי התעללת
בי הלא כאשר התעולל בהם האמור במצרים
(שופטים) ואינו לשון פועל ומעללים שאם
כן היה לו לכתוב עוללתי כמו ועולל למו
כאשר

דכתי' וכעל אל מתו עמו :

דפרעה ולא פטר ית בני ישראל היכמא דמליל יי בידא דמשה :

פ פ פ

פרשת בא

ויאמר א ואמר יי למשה עול לות פרעה ארום אנא יקירית יצרא דלביה ויצרא דלבהון דעבדוי מן בגלל לשוואה אתוותי אלין ביניהון : ב ומן בגלל דתתני במשמעי ברך ובר ברך ית ניסין דעבדית במצרים וית אתוותי דשויתי בהון ותנדעון ארום אנא הוא יי : ג ואעל משה ואהרן לות פרעה ואמרו ליה כדנא אמר יי אלהא דישראל עד אימת מסרב אנת מן למתכנעא מן קדמי פטור ית עמי ויפלחון קדמי : ד ארום אין יש מסריב אנת למפטור ית עמי הא אנא מייתי מחר גובא בתחומך : ה ויחפי ית חיזונא דארעא ולא יהוי יכיל למחמי ית ארעא וישיצי ית שאר שיזבותא דאישתארת לכון מן ברדא וישיצי

בא אל פרעה כשהיה אומר לו לבוא לביתו היה אומר לו בא וכשהי' אות' לו לילך אליו המימה היה אומ' לו לך · בא עולה בגי' ג' רמז לו ג'

מכות יביא עוד עליו · שיהי ג' במ' הכא ואידך שיהי כליל בלך · שיהי לנך למסלה חלמי שאף ע"פ שלא התרבנו נפי' על מכת חשך רמזה לנו והוו שיהי כליל בלך · וליפרש אחר שיהי לנך למסלה שיכיכו

רש"י

כאשר עוללת לי אשר עולל לי : (ג) לענות כתרגומו להתכנעה והוא מגזרת עני אהנת להיות עני ושפל מפני : (ה) את עין הארץ את מראה הארץ : ולא יוכל וגומר · הרואה לראות

רשב"ם

(ג) התעללתי פעולת עלילות : (ג) לענות · מן ענה · לענות · מן ראה לראות · והוא לשון עוני ועינוי להיכנע ולהיות עני מלפני : (ה) ולא יכול הרואה לראות את הארץ · הענן הבומח · כי

אבן עזרא

ואתה ועבדך : (לה) ויחזק · אחר שפחד מהמכה הזאת יותר מהראשונות :

חסלת וארא

זרע איש תם אל הושיעו · וביד עבדו אך הוליעו : הנה אגות הקדם היא · סוד פרשת בא אל פרעה :

בא (א) אל פרעה · בא אליו זאת הפעם ואל תשתומם בעבור שחזק לבו עד עתה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו · והזכיר לב עבדיו בעבור שירך לבם בבוא מכת הארב' · וטעם שהכבדתי את לבו לגוען שיתי אותותי אלה בקרבו ואין דעת חכמי ספרד שוה כי יש אומרי' כי שיתו כמו ביכו שימו והדומה להם וככה ישית ישים יבין והדומה להם בכל הם ימני' ויש אומרי' שהוא מבנין הפעיל והוא הבנין חסר בעבור שמצאו או מי ישום אלם לשום עליך לטוב כאשר שם על אבותיך שהוא מבנין הקל ויש אומרים ישים כמו ישום ושיתי כמו שומי והכל מבנין הקל : (ב) ולמען תספר · למשה ידבר שהוא כנגד כל ישראל וככה וידעתם כי אני יי' שידעו כל ישראל זה ודברה תורה כלשון בני אדם לומר התעללתי כאדם שמבה בתולדת להנקם מאחר : (ג) ויבא · ידענו כי לא יבא משה אל פרעה בלא אהרן עמו כי הוא המליץ והזכיר עתה משה ואהרן בעבור שהושטו שניהם וגרשם באחרונה שלא עשה כן בכל המכות : לענות · מבנין נפעל מגזרת עני : (ד) ארבה · שם מין אולי נקרא כן בעבור שהוא יותר רב שהמינים האחרים וכתוב יתר הגזם אכל הארבה ועליו כתוב חילו הגדול ואם כן יהיה האלף נוסף : (ה) וכסה · דרך משל ולא יוכל לראות · תחסר מלת איש אמר יפת כי ימים רבים בין מכת הברד למכת הארבה בעבור הצמח לכם מן השדה : (ו) ומלאו בתיך המלה משפה בלשון הקדש כי טעם ומלאו שהבתים היו מלאים מהן והנה מצאנו מלאו ארבעה כדים מים שהוא פועל יוצא שאילו הוא כתוב בפתחות הם"ם ודגשות הלמ"ד מהבנין הדגוש · אמר רבי ישועה כי ויפן הוא

הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד
י"ו פסו' את את את ג' נת' כלי' וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ
לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה׃ ו וּמָלְאוּ
בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי
ס' כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ
אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם
הֱיוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם
ג' הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃
ז וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו
ג' עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ
ל' רפי' שַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ
ד' ג' אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם
תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ ח
ג' וא' יוסב וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ
עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי
ג' וָמִי הַהֹלְכִים׃ ט וַיֹּאמֶר
ג' ל' חסר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ
ג' ג' וכ' כ' ג' בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ
נת' וא' ג' ומס' ד' וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ׃
י וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה
ט' עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם
וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד
י"א פְּנֵיכֶם׃ יא לֹא כֵן לְכוּ־נָא

הגברים

לְכוֹן מִן חַקְלָא׃ ו וְיִתְמְלוֹן
בָּתָּךְ וּבָתֵּי כָל עַבְדָךְ וּבָתֵּי
כָל מִצְרָאֵי דְלָא חֲזוֹ אֲבָהָתָךְ
וַאֲבָהַת אֲבָהָתָךְ מִיּוֹם מִהֲוֵיהוֹן
עַל אַרְעָא עַד יוֹמָא הָדֵין
וְאִתְפְּנִי וּנְפַק מִלְּוָת פַּרְעֹה׃
ז וַאֲמָרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה לֵיהּ
עַד אֵימָתַי יְהֵי דֵין לָנָא
לְתַקְלָא שַׁלַּח יָת גּוּבְרַיָּא
וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן הַעַד
כְּעַן לָא יְדַעְתְּ אֲרֵי אֲבָדַת
מִצְרָיִם׃ ח וְאִתּוֹתַב יָת
מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה
וַאֲמַר לְהוֹן אִיזִילוּ פְּלַחוּ קֳדָם
יְיָ אֱלָהֲכוֹן מַן וּמַן אָזְלִין׃
ט וַאֲמַר מֹשֶׁה בְּעוּלֵמָנָא
וּבְסָבָנָא נֵיזֵיל בִּבְנָנָא
וּבִבְנָתַנָא בְּעָנָנָא וּבְתוֹרָנָא
נֵיזֵיל אֲרֵי חַגָּא קֳדָם יְיָ לָנָא׃
י וַאֲמַר לְהוֹן יְהֵי כֵן מֵימְרָא
דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן כַּד אֲשַׁלַּח
יָתְכוֹן וְיָת טַפְלְכוֹן חֲזוֹ אֲרֵי
בִישָׁא דְאַתּוּן סְבִירִין
לְמֶעְבַּד לָקֳבֵיל אַפֵּיכוֹן
לְאִסְתַּחֲרָא׃ יא לָא כֵן
אִיזִילוּ כְעַן גּוּבְרַיָּא וּפְלַחוּ
קֳדָם יְיָ אֲרֵי יָתַהּ אַתּוּן בָּעַן
ותריך

רשב"ם

כי הברד שיבר את כל עץ השדה׳ ומה שיצמח אחרי כן יאכל הבר (הארבה): (ז) הטר׳ תדע׳ וכי עדיין לא ידעת כי אבדה מצרים׳ בדבר ובברד ובשאר מכות: (י) כי רעה נגד פניכם׳ אתם חושבים רעה בלבבכם׳ וזה מוכיח הוי חכמים בעיניכם ונגד נבונים: (יא) ועבדו את ה׳׳ כי אותה אתם מבקשים לעבוד את ה׳ אתם מבקשים פניי׳ וא״כ נוף ונשים למה׳ ולכם שאמ׳ להם יהי כן ה׳ עמכם:

ויגרש

רש"י

לראות את הארץ ולשון קצרה דבר: (ז) הטרם תדע׳ העוד לא ידעת כי אבדה מצרים: (ח) ויושב׳ הושבו ע״י שליח שסלחו אחריהם והושיבום אל פרעה: (כאשר אשלח אתכם וגו׳ אף כי אשלח גם הצאן והבקר כאשר אמרתם): (י) ראו כי רעה נגד פניכם׳ כתרגומו: ומדר׳ אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באצטגנינות שלי

אותו

וִישֵׁיצֵי יַת כָּל אִילָנָא דְיִצְמַח לְכוֹן מִן חַקְלָא : ו וְיִתְמְלוֹן בָּתָּךְ וּבָתֵּי כָּל עַבְדָךְ וּבָתֵּי כָל מִצְרָאֵי דְלָא חָמוּן אֲבָהָתָךְ וַאֲבָהַת אֲבָהָתָךְ מִן יוֹם מֶהֱוֵיהוֹן עַל אַרְעָא עַד יוֹמָא הָדֵין וְאִתְפְּנִי וּנְפַק מִלְוַת פַּרְעֹה : ז וַאֲמָרוּ עַבְדֵי פַּרְעֹה עַד אֵימַת יְהֵי דֵין גַּבְרָא לָנָא לְתַקְלָא פְּטוֹר יַת גַּבְרַיָא וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן הַעַד כְּדוֹן לָא חַכִּימְתְּ אֲרוּם עַל יְדוֹי עֲתִידָא לְמוּבְדָא אַרְעָא דְמִצְרָיִם : ח וּפְקִיד לְאִתוֹתָבָא יַת מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן לְוַת פַּרְעֹה וַאֲמַר לְהוֹם אִיזִילוּ פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן מַן וּמַן הִינוּן דְאָזְלִין : ט וַאֲמַר מֹשֶׁה בְּטַלְיָנָא וּבְסָבָנָא נֵיזִיל בִּבְרָנָא וּבִבְרַתָּנָא נֵיזִיל בְּעָנָנָא וּבְתוֹרָנָא נֵיזִיל אֲרוּם חַגָּא קֳדָם יְיָ לָנָא : י וַאֲמַר לְהוֹן יְהִי כְּדֵין מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְכוֹן כְּמָא דְאֶפְטוֹר יַתְכוֹן וְיַת טַפְלְכוֹן חָמוּן אֲרוּם לְתַקְלָא בִּישָׁא הִיא לְכוֹן לְקֳבֵיל אַפֵּיכוֹן בְּאוֹרְחֲכוֹן דִתְהַלְכוּן עַד זְמַן דִי תִמְטוּן לְבֵית אֲתַר מַשְׁרוֹיֵיכוֹן : יא לָא כְּמָה דְאַתּוּן סַבְרִין אֱלָהֵין אִיזִילוּ כְּדוֹן גּוּבְרַיָא וּפלחו

עצמם לדרך ויקפצו נגתי המצריים ביותי החסך לראות כליה שישאלו׳ מהם כליהם לכשילכו • למען שיתי׳ כתיב חסר שתי קרי בי׳ שפי׳ רמז לב׳ מכות חוץ ממכת בכורו׳ שכבר רמוזה לו בתהלה לא שמעת עד

כה׳ באזני בנך ובן בנך שעד כאן רשמי שלב על הנן א״כ כנגד ג׳דורו׳ שהיו במצרים : על מתי יהיה זה לנו למוקש׳ זה היינו משה כדכתיב כי זה משה האיש׳ שלח את האנשים האנשים בגימ׳ גדלים

רש"י

אותו כוכב עולה לקראתכ׳ במדבר והוא סי׳ דם והריגה • וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הק"בה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרי׳ לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה׳ על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם • וזהו שנ׳ היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ב׳) שהיו אומרי׳ לכם דם אנו רואין עליכם במדבר : (יא) לא כן • כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה׳: כי אותה (אתם מבקשי׳ אותה עבודה) בקשתם עד הנה זבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח : ויגרש אותם • הרי זה לשון קצר ולא פי׳ מי המגרש

אבן עזרא

הוא שב אל משה שהיה חולק כבוד למלכות שפונה אל המלך בצאתו והוא הולך אחורנית • ויפת אמר כשהשלים צרכו וככה ופנית בבקר והנה מה יעשה בזולת ויפן כה וכה והנה טעם ויפן מגזרת פנים כאילו הוא וירא ובנ׳ משה יצא מאת פרעה בלא רשותו והזכיר הכתוב זה בעבור שכעס פרע׳ וצוה לגרשם אחר שהושבו: (ז) ויאמרו • פי׳ הטרם תדע בטרם תראה שיתברר לך כי אבדה מצרים : (ח) ויושב מלת את כמו עם הדבר וכאשר יאמר האדם אוהבי שפי"וד סימן המדבר או יאמר אוהב אותי שהטעם ענוי הדבר שוה על כן אם אמר אומר כי ראובן הרג את שמעון או שמעון הרוג אך באמור ראובן הרג שמעו׳ הטעם שוה כמו ורב יעבד צעיר אשר ברא אלהים אדם ואל תחשוב כי מלת את לאות על הפעול בעבור שהוא כמצא כן ברבים וימצ׳ עם הפועל ובא הארי ואת הדוב ואחרים ככה ואמר רבי יהודה המדקדק כי בעבור מלת את אמר ויושב ולא אמר ויושבו ולפי דעתי כי אמר ויושב בעבור כי משה הוא העיקר וככה ותדבר מרים ואהרן היא היתה עיקר הדבור : (ט) כי חג יי׳ לנו • לזבוח והיא מצוה על כולנו : (י) ויאמר יהי כן יי׳ שאתם אומרי׳ עמכם • וטעם ראו כי רעה נגד פניכם כי הרעה קרובה מכם וכנגד פניכם היא ועם זה הטעם דבק כי אותה אתם מבקשים כי דין שאעשה ככה ועתה חשב פרעה שהם רוצים לברוח ולא ידע כי משה אדונינו לא אמר לפרעה שישובו עוד שיכזב רק אמר שירחיקו דרך שלשת ימים ודעת המצריים היתה שישובו על כן השאילום ובעבור דבר אחר שאילו נתן להם פרעה רשות ללכת ולא ישובו לא היה רודף אחריהם והשם שוה לעשו׳ כן על שירדוף אחריהם ויטבע והנה זה מפורש וישובו ויחנו לפני פי החירו׳ ואין להרהר אחרי מעשי השם שהכל עשה בחכמה אע"פ שהיא נעלמת מעיני החכמים והנה בדברי דוד כשמעך את קול הצעד בראשי הבכאים אז תחרץ כי אז יצא יי׳ לפניך להכו׳ במחנה פלשתים : (יא) לא כן לכו נא הגברים • מלת גבר

הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי
אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ
ה׳ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה׃
ס״כ בטעמ׳ כס״פ ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
י״ז חס׳ את מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ
ז׳ וז׳ רפי׳ מִצְרַיִם בָּאַרְבֶּה וְיַעַל עַל־
ס׳ רפי׳ אֶרֶץ מִצְרָיִם וְיֹאכַל אֶת־כָּל־
ח׳ עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
ב׳ הִשְׁאִיר הַבָּרָד׃ יג וַיֵּט מֹשֶׁה
אֶת־מַטֵּהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיהוָה נִהַג רוּחַ־קָדִים בָּאָרֶץ
כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה
ב׳ חסים הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא
פריה׳ אֶת־הָאַרְבֶּה׃ יד וַיַּעַל
הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
ז׳ רפי׳ וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם כָּבֵד
ל׳ פסו׳ אית מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֵן אַרְבֶּה
בהון פ״ס ואחרו ל׳ כָּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן׃
טו וַיְכַס אֶת־עֵין כָּל־הָאָרֶץ
ב׳ וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־
ה׳ כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרִי
ה׳ הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד וְלֹא־
ג נוֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב
הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
טז וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא
לְמֹשֶׁה

וְתָרֵיךְ יָתְהוֹן מִלְוָת אַפֵּי
פַרְעֹה׃ יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
אֲרֵים יְדָךְ עַל אַרְעָא דְמִצְרַיִם
וְיֵיתֵי גוֹבָא וְיִסַּק עַל אַרְעָא
דְמִצְרָיִם וְיֵיכוּל יָת כָּל עִסְבָּא
דְאַרְעָא יָת כָּל דְאַשְׁאַר
בַּרְדָא׃ יג וַאֲרֵים מֹשֶׁה
יָת חוּטְרֵיהּ עַל אַרְעָא
דְמִצְרַיִם וַיְיָ דַבַּר רוּחַ
קִידוּמָא בְּאַרְעָא כָּל יוֹמָא
הַהוּא וְכָל לֵילְיָא צַפְרָא הֲוָה
וְרוּחַ קִידוּמָא נְטַל יָת גּוֹבָא׃
יד וּסְלֵיק גּוֹבָא עַל כָּל
אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּשְׁרָא בְּכֹל
תְּחוּם מִצְרַיִם תַּקִּיף לַחֲדָא
קֳדָמוֹהִי לָא הֲוָה כֵן גּוֹבָא
דִכְוָתֵיהּ וּבָתְרוֹהִי לָא יְהֵי כֵן׃
טו וַחֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא
דְכָל אַרְעָא וַחֲשׁוֹכַת אַרְעָא
וַאֲכַל יָת כָּל עִסְבָּא דְאַרְעָא
וְיָת כָּל פֵּירֵי אִילָנָא דְאַשְׁאַר
בַּרְדָא וְלָא אִשְׁתְּאַר כָּל
יְרוֹק בְּאִילָנָא וּבְעִסְבָּא
דְחַקְלָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
טז וְאוֹחִי פַרְעֹה לְמִקְרֵי
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר חָבֵית
קדם

רשב״ם

ויגרש אותם. המגרש:

ויהפוך

רש״י

(יב) בארבה. בשביל מכת הארבה: (יד) ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה (כי של יואל היה) ע״י מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל של משה מין אחד: (כ״ב רא״ם ע״ש) וכמוהו לא היה ולא יהיה: (טו) כל ירק. עלה ירוק ויערד״ורא בלעז: לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים שמלחו מהם: (יז) ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארבה. לפי שבא כנגדו שמצרים בדרומית מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר:

ופלחו קדם יי ארום יתיה אתון בען ותריך יתהון מלות אפי פרעה:
יב ואמר יי למשה ארים ית ידך על ארעא דמצרים בדיל גובא ויסק
על ארעא דמצרים וישיצי ית כל עיסבא דארעא ית כל מה די שייר
ברדא: יג וארים משה ית חוטריה על ארעא דמצרים ויי דבר רוח
קידומא בארעא כל יומא ההוא וכל ליליא צפרא הוה ורוח קידומא נטל
ית גובא: יד וסליק גובא על כל ארעא דמצרים ושרא בכל תחום
מצרים תקיף לחדא קדמוי לא הוה כדין קשיין גובא דכוותיה ובתרוי לא
עתיד דיהי כן: טו וחפא ית חזוונא דכל ארעא עד די חשוכת ארעא
וישיצי ית כל עיסבא דארעא וית כל פירי אילנא די שייר ברדא ולא
אשתייר כל ירוק באילנא ובעיסבא דחקלא בכל ארעא דמצרים:
טז ואוחי פרעה ושדר פולין למקרי למשה ולאהרן ואמר חביב קדם יי
אלהכון

עם קטנים. מי ומי ההולכים. אמר פרעה למשה לך אתם מבקשים כל כן ללכת וכי אתם סגורים ניכנס לארץ מי ומי ההולכים ניכנס לארץ כי כלם יאותו

במדבר חנוך מיהו שע וכלב. מי ומי ההולכים בני כלב וכן כון והסיגו חשק בנערינו ובזקנינו גלך כי לא נגזר גזירה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים כי תנ יו' ד' נמס תנ יו'

אבן עזרא

בכל המקרא הם הזכרים ולא כן מלת אדם: כי אותה אתם מבקשים' על הרעה הנזכרת למעלה:
(יב) בארבה' אמר רבי משה הכהן כי טעם בארבה שארבה שם במטה ואין זה נכון רק הטעם בארבה
בעבור שיבא: (יג) קדים' שם התאר כי קדמה מזרחה שם ונקרא קדים בעבור שהוא נקדם
בפאות כי משם תחל השמש לזרוח על כן נקרא מערב אחור כמו מן קדם אהלוך ואיננו ואחור ולא
אבין לו: נשא את הארבה' ממקומו והניחו בכל ממלכות מצרים: (יד) ויעל' אמר ואחריו לא
יהיה כן נכתב על פי הנבואה: (טו) ויכס' טעם ותחשך הארץ כי הארבה הבדיל בין השמש ובין
הארץ כי לעולם הארץ חשך היא: (טז) וימהר פרעה לקרא' על יד שלוחיו והוסיף לומר להם
חטאתי בעבור שגרש אותם בקלון מאת פניו: (יז) ועתה שא נא' מלת שא נא אפרשנה בפרשת כי
תשא' וטעם אך הפעם כי לא אחטא עוד למרוד פי השם ובעבור שהיה כעוס משה לא אמר לו שלא
הפעם ויצא מחוץ לעיר כמשפטו ויעתר: (יט) ויהפך יי' רוח ים' נקרא מערב ים בלשון הקדש
בעבור ים הגדול היוצא מספרד ועובר על מצרים אל ארץ ישראל והוא לפאת מערב ואיננו ים אוקינוס
כי ישראל לא ירשו כל כן ונקראים ספרד הים הגדול בעבור שרחבו ג' מאות פרסאות ושמו ...
שבארץ ישראל כים סוף וים כנרת וים המלח אין נהר שיהיה רחב שלשים פרסה: (כ) ויחזק יי' על
דרך שאמרו חז"ל בא לטמא פותחין לו: (כא) ויאמר' מדרך הסברא כי המטה היה בידו אף על פי
שאיננו כתוב: וימש חשך' אמר יפת כי וימש חשך כמו וימיש והטעם כי ימיש כל חשך ...
וידע ויבא אחר עב ממנו ויש אומרים כי הוא חסר אלף ומלת אמש בלשון הקדש הלילה ...
אמש אמר אלי ובלשון ערבי אמ"ש פי כפי"ן יתחלף בסמ"ך ברוב המלות כמו שמש שמ"ש ...
טעם לפירושם ולפי דעתי כי וימש מגזרת ימששו ואין טענה בעבור שהוא מפעלי הכפל כי כמוהו ...
הענין ידיהם ולא ימישון וימש נ"ל שב על מצרים כי ימצא לשון יחיד כמו ויאמר מצרים אנוסה ...
הטע' שימששו בידם החשך שכל כך יהיה עב כי האור של אש לא ידלק ולא הנר והעד לא ראו איש את
אחיו לא באור היום ולא באור הנרות: (כב) ויט' ולא ידעו שהיו ג' ימים אלא על פי ישראל שהיה
להם האור והנה כים אוקינוס יבא חשך עב שלא יוכל אדם לספרים בין יום ובין לילה ויעמוד ...
לפעמים חמשה ימים ואני הייתי שם פעמים רבות: (כג) לא קמו איש מתחתיו' מגזרת כמו שבו
איש תחתיו כי אכה ילכו בלא אור: (כד) ויקרא' אחר ג' ימים שראו אור: (כה) ויאמר ...
לאכלם ובקרכם יצג' לדעת מה בלב משה אם דעתו לברוח ואמר גם טפכם ילך כאשר לו ...
בתחלה בנערינו ובזקנינו נלך: גם אתה תתן בידינו' גם אתה חייב ליתן בידינו זבחים ועולות
להקריב

ג' למשה ולאהרן ויאמר
חטאתי ליהוה אלהיכם ולכם:
יז ועתה שא נא חטאתי
ג' בליש' אך הפעם והעתירו ליהוה
ג' אלהיכם ויסר מעלי רק את
ג' ג' המות הזה: יח ויצא מעם
ג' ד' פרעה ויעתר אל יהוה: יט
ויהפך יהוה רוח ים חזק מאד
ג' וישא את הארבה ויתקעהו
ג' ג' ימה סוף לא נשאר ארבה
אחד בכל גבול מצרים: כ
ויחזק יהוה את לב פרעה ולא
שלח את בני ישראל: פ
י"ב בס"פ כא ויאמר יהוה אל משה
י"ו חס' את כל ס"פ נטה ידך על השמים ויהי
ג' חשך על ארץ מצרים וימש
חשך: כב ויט משה את
ג' ידו על השמים ויהי חשך
אפלה בכל ארץ מצרים
שלשת ימים: כג לא ראו
איש את אחיו ולא קמו איש
י' ובעניין מתחתיו שלשת ימים ולכל
בני ישראל היה אור
במושבתם: כד ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו
את

קדם יי אלהכון ולכון: יז
וכען שביק כען חובי ברם
זמנא הדא וצלו קדם יי
אלהכון ויעדי מני לחוד ית
מותא הדין: יח ונפק
מלות פרעה וצלי קדם יי:
יט והפך יי רוח מערבא
תקיף לחדא ונטל ית גובא
ורמהי לימא דסוף לא
אשתאר גובא חד בכל תחום
מצרים: כ ותקיף יי ית
לבא דפרעה ולא שלח ית
בני ישראל: כא ואמר יי
למשה ארים ידך על צית
שמיא ויהי חשוכא על ארעא
דמצרים כתר דיעדי קביל
ליליא: כב וארים משה
ית ידיה על צית שמיא והוה
חשוך קביל בכל ארעא
דמצרים תלתא יומין: כג
לא חזו גבר ית אחוהי ולא
קמו אנש מתחותוהי תלתא
יומין ולכל בני ישראל הוה
נהורא במותבניהון: כד
וקרא פרעה למשה ואמר
אזילו פלחו קדם יי לחוד
ענכון

רשב"ם

(יט) ויהפך ה' רוח ים. כי רוח הקדים הביאו מן הים ורוח מערבי החזירו לים: (כב) חושך ואפילה חשך גדול: (כא) וימש חושך. כמו ולא יכל מש ערבי. כמו לא ימישו. כלומר החושך של לילה יאמש ויאפיל זמן מרובה שלא האיר לילה עד שלשת ימים (כג) מתחתיו מביתו לפי פשוטו שלא ידעו היכן ילכו: היה אור במושבותם. אפילו שהוא יושב אצל
בית

רש"י

(יט) רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו וכן מצינו לענין תחומין שהוא פונה לצד מזרח שנא' מים סוף ועד ים פלשתי' ממזרח למערב שים פלשתים במערב היה שנא' בפלשתים יושבי
חבל

אלהכון ולכון : יז וכדון שבוק כדון חובי לחוד זמנא הדא וצלו קדם יי
ויעדי מיני לחוד ית מותא הדין : יח ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי :
יט והפך יי ית רוחא ממערבא תקיף לחדא ונטל ית גובא וטלקיה
לימא דסוף לא אשתייר גובא חד בכל תחום מצרים ואפילו מה דמלחון
במניא לצרוך מיכלהון נשא הינון רוח מערבא ואזלו : כ ותקיף יי ית
יצרא דליבא דפרעה ולא פטר ית בני ישראל : כא ואמר יי למשה
ארים ית ידך על צית שמיא ויהי
חשוכא על ארעא דמצרים בקריצתא
ויעדי בקדמתא חשוך ליליא : כב
ואדים משה ית ידיה על צית שמיא והוה חשוך דקביל בכל ארעא דמצרי
תלתא יומין : כג לא חמון גבר ית אחוי ולא קמון אנש מאתריה תלתא
יומין ובכל בני ישראל הוה נהורא למקבור רשיעיא דיבניהון דמיתן
ובזכאיא למעסוק במצותא במותבניהון : כד ובסוף תלתא יומין קרא
פרעה למשה ואמר זילו פלחו קדם יי לחוד ענכון ותורכון יקום גבי אוף
טפלכון

ירושלמי

ויהון ממשמשין בחשוכא :

בעל הטורים

לכוי כאשפכ׳ את תבואת הארץ תחנו אש חג ה׳ הנה חג ה׳ בשלה מה תעשו ליום מועד ליום חג ה׳ שאמרו לו כי חג ה׳ לנו ׳ וצריכין אנו לאסוקכל מה שיש לנו תבואת הארץ ׳ והכשים לחול שמחולי׳ ולא ישאר דבר הכל אתה צריך לשלוח ואם אינך

משלאתראה מה תעשה ליום חג ה׳ ׳ רעה נגד פניכם ס״ת הדם ׳ שרשה ככה של דם עולה לקראתם ׳ ויאכל ה׳ במס׳ ויאכל כל עשב ׳ יקום אבי ויאכל קראן לו ויאכל לחם ויאכל בני כניא הסקר שהחזי׳לאים האלהי׳אשר בא מיהודה ויאכל פרי

רש״י

אבל הים גוי כרתים (צפניה ב׳) : (כא) וימש חשך ׳ ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וחשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד : וימש ׳ כמו ויאמש יש לנו תיבות הרבה חסרות אלף לפי שאין הברת האלף נכרת כ״כ אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון לא יהל שם ערבי (ישעיה יג׳) כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן ותזרני חיל למלחמה כמו ותאזרני (שמואל ב׳ כב׳) ׳ ואונקלוס תרג׳ לשון הסר כמו לא ימוש בתר דיעדי קבל ליליא כשיגיע סמוך לאור היום ׳ אבל אין הדבור מיושב על הו״ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך ׳ ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש בצהרים שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש : (כב) שלשת ימים ׳ שלוש של ימים טרג׳ ייכא בלעז ׳ וכן ז׳ ימים בכל מקום שטיי״כא של ימים : (כג) ויהי חשך אפלה ג׳ ימים ׳ חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן ג׳ ימים ׳ ועוד ג׳ ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו ׳ יושב אין יכול לעמוד ׳ ועומד אין יכול לישב ׳ ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעי׳ ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכסיתאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא : (כד) יוצג ׳ יהא מוצג במקומו :

אבן עזרא

להקריב בעדך : (כו) וגם לא תשאר פרסה׳ מאיזה מין שיהי׳ ממקניכו שלא נדע אי זה מין נבחר וכמה נקריב ממנו וזהו טעם מה נעבוד : (כז) ויחזק׳ כדרך כי הקש׳ יי׳ את רוחו ואמץ את לבבו : (כח) תמות ׳ אתה תהיה חייב מיתה שתמרוד במלכות : (כט) כן דברת ׳ כמו כן בנות צלפחד ׳ לא אוסיף עוד ראות פניך׳ שאני לא אבוא אליך עוד לעולם : (א) ויאמר יי׳ ׳ היה ראוי שתהיה דבקה בפסוק הזה פרשת ויאמר משה כה אמר יי׳ ונכנסה ביניהם פרשת עוד נגע אחד והטעם להורות זה שאמר כה אמר יי׳ ומתי נאמר לו וזה נאמר לו במדין עוד הנה אנכי הורג את בנך בכורך ובבוא מכת בכורים צוה משה השם בהר סיני שישאלו איש מאת רעהו וכבר פירשתי למה שם כתוב ושאלה אשה משכנתה וכאן כתיב וישאלו איש מאת רעהו והנה פי׳ ויאמ׳ יי׳ אל משה עוד נגע אחד וכבר אמר השם זה למשה כי רבים ככה ׳ ואמר גרש יגרש כאשר אמר גביר חזקה יגרשם מארצו : (ב) דבר נא ׳ כבר פירשתי גא כי הוא עתה : (ג) ויתן ׳ ספר הכתוב כי השם

את יהוה רק צאנכם ובקרכם
ג׳ יצג גם טפכם ילך עמכם :
כה ויאמר משה גם אתה
ג׳ תתן בידנו זבחים ועלת
ט׳ ועשינו ליהוה אלהינו : כו
וגם מקננו ילך עמנו לא
ג׳ תשאר פרסה כי ממנו נקח
לעבד את יהוה אלהינו
ג׳ ואנחנו לא נדע מה נעבד
ג׳ חסר את יהוה עד באנו שמה :
כז ויחזק יהוה את לב
ג׳ בתורה פרעה ולא אבה לשלחם :
כח ויאמר לו פרעה לך
ג׳ ויאמר מעלי השמר לך אל תסף
ראות פני כי ביום ראתך פני
תמות : כט ויאמר משה כן
ג׳ פתח דברת לא אסף עוד ראות
באתנחתא ג׳ כ נגע׳ פניך : פ יא א ויאמר
בספ׳ יהוה אל משה עוד נגע אחד
אביא על פרעה ועל מצרים
אחרי

ענכון ותוריכון שבוקו אף
טפלכון ייזיל עמכון : כה
גם אתה ואמר משה אף את תתן
מנינא י׳ בידנא נכסת קודשין ועלון
ס׳ לוים ונעביד קדם יי אלהנא : כו
ואף בעירנא ייזיל עמנא לא
גשתאר מניה מדעם ארי
מניה אנחנא נסבין למפלח
קדם יי אלהנא ואנחנא לית
אנחנא ידעין מה נפלח
קדם יי עד מיתנא לתמן :
כז ותקיף יי ית לבא דפרעה
ולא אבה לשלחותהון : כח
ואמר ליה פרעה איזיל מעלוי
אסתמר לך לא תוסיף למחזי
אפי ארי ביומא דתיחזי אפי
תמות : כט ואמר משה
יאות מלילתא לא אוסיף
עוד למחזי אפך : א ואמר
יי למשה עוד מכתש חד
אייתי על פרעה ועל מצרים
בתר כן ישלח יתכון מכא
כשלחותיה גמירא תרכא
יתריך

רשב״ם

בית המצרי : (א) ויאמר ה׳ אל משה · בעומדו לפני פרעה : עוד נגע אחד וגו׳ ואחרי כן השיב משה לפרעה כה אמר ה׳ כחצות הלילה וגו׳ : כלה · הכלי גבריס

רשי

(כה) גם אתה תתן · לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא משלך תתן : (כו) פרסה · פרסת רגל פלנ״טא בלע״ז : לא נדע מה נעבד · כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ממה שיש בידינו (כט) כן דברת · יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך : (א) כלה · גמירא כלה

אבן עזרא

השם קיים מה שהבטיח למשה וכתתי את חן העם · וטעם גם האיש משה כי היו רבי׳ מהם משפילים אותם מפני כבוד משה : (ג) ובעיני העם · עם מצרים : (ד) כחצות הלילה · יש מדקדקים שאמרו כתנו׳ שם הפועל והטעם כאשר יהיה חצי הלילה בסוף כי רצו להיותו כמו ויהי בחצי הלילה וידוע כי אין יכולת בחכם לידע רגע חצי היום כי אם בתורה גדול בכלים גדולים של נחשת ואף כי חצי הלילה שהוא יותר קשה ולפי דעתי אין צורך לכל זה כי פי׳ כחצות הלילה כאשר יעבור חצי הלילה הראשון ומכה בחצי הלילה הנשאר והעד

טפלכון יזיל עמכון : כה ואמר
משה אוף אנת תיתן בידנא נכסת
קודשין ועלון ונעביד קדם יי אלהנא:
כו ואוף גיתנא יזיל עמנא לא
תשתייר מנהון פרסתא חדא ארום
מנהון נסב למפלח קדם יי אלהן
ואנחנא אין נשביקינון לית אנן ידעין
ממא נפלח קדם יי עד מיתנא לתמן :
כז ותקיף יי ית יצרא דלבא
דפרעה ולא צבא למפטרינון : כח
ואמר ליה פרעה איזל מעילוי
איזדהר לך לא תוסיף למיחמי סבר
אפי למללא קדמי חדא מן מלייא
קשייתא כאלין ארום ביומא דאת חמי
סבר אפי יתקוף רוגזי בך ואמסור יתך
ביד בני נשא אילין דהוו תבעין נפשך
למיסב יתה : כט ואמר משה יאות
מלילתא אנא עד דהוינא יתיב במדין
איתאמר לי במימר מן קדם יי
דגובריא דבעו למיקטלי נחתו
מניכסיהון והינון חשיבין כמיתיא
ולא מן סוף דהוית עלך רחמין הוינא
מצלי ומחתא חורת מתכליא מינך וכדון לא אוסיף תוב למחמי סבר
אפך : א ואמר יי למשה תוב מכתש חד אנא מייתי עלוי פרעה ועילוי
מצראי דקשי עליהון מכלהון ומבתר כדין יפטור יתכון מכא כמפטריה
גמירא

ואמר ליה פרעה זיל מעילוי
אזדהר בך דלא יתקוף רוגזי
בך למימר הלא מיליא
קשיתה האילין דאת אמר לי
ברם צבי הוא פרעה לממות
ולא להוי שמע למילך
איזדהר דלא יתקוף רוגזי בך
ואמסור יתך בין ידיהון דעמא
האילין דתבעיית נפשך
למקטול יתך : ואמר משה
קושטא מלילתא מבשר אנא
מן זמנא קדמיא עד דאנא
יהב במדין ארום מיתו כל
גבריא דהוו תבעין ית נפשי
למקטול לא מן סוף דחוה לך
רחמין דהוינא מצלי עלך
ומחתא מתבליא ברם מחתא
עשירא היא לפרעה מן בריך
בוכרך ואמר ליה משה יאות
כדין קושטא מלילתא לא
אוסיף עוד למיחמי סבר אפך:
מהכהב

מגדיות לאמר שהארב׳ אכל כל פרי שמגדים ויתרו היה גאותה עגה ובשביל שברת והאכיל לאשה כגול היתכה • וכן אותו כביא השקר בשביל שהאכיל לאיש האלהי׳ וכה שלבר עמו השם • וכן עשו בשביל שבא להאכיל את אביו זכה ונתברך : וינח ב׳ במ׳ וינח בכל גבול מצרים וינח ביום השביעי • שלאחר שבא הארבה בשבת • ד״א רמז להא לאיתא שתעניות שתריצין ומתענין על הארב׳ בחול

אכל לא בשבת • אהו וינח בכל גבול מצרים אפי׳ אם בא הארבה בכל הגבול אקיצ פי פן וינח ביום השביעי • בעץ שניס בא׳ס סכא ולא נותר כל ירק בעץ ואידך וכתרים כעץ כשלוי בשביל הכעריס שלא רבה לשלא שאמר וכי דרך הטף לזנות • ככשל בעץ שלא כותר כל ירק בעץ • ויסר ב׳ במ׳ ויסר את עלי רק את המות הזה : ויסר הכפרדעים ויסר מעליכו הכתם מלאד שיגם הכפרדעים ועם הארבה

אבן עזרא

ופעל הכאמן ויהי בחצי הלילה ואחרי האיש וילפת חצות לילה אקום להודות לך • וטעם אני יוצא על הגזרה היוצאת מאת השם : (ה) היושב על כסאו • הראוי לשבת על כסאו אחריו והזכיר הנכבד מכל מצרים שהוא בן אדוניהם שהכל עבדים לו והנבזה מהכל בכור השפחה שהוא עבד • וטעם אשר אחר הריחים שהוא טוחן כמו ויהי טוחן בבית האסורים וכבר אמרתי כי הנביאים אינם שומרים המלות רק הטעמים כי מלת הגמאיפי השקיני וזכור ושמור ושוא ושקר לא תחמוד ולא תתאוה שוים בטעם ועוד אדבר על זה בתפלת משה • והנה בכור השפחה כמו בכור השבי כי השבויה שפחה היא ואשר בבית הבור בלילה כמנהג האסורים כאשר הזכיר יוסף כי שמו אותי בבור : (ו) והיתה • לא ראינו כזאת בכל המקרא לומר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף ותחסר מלת על וככה הוא אחר כמוהו לא נהיתה ועל כמוהו לא תוסיף צעקה • וטעם כמוהו שוד או שבר או מות או הדומה להם : (ז) לא יחרץ כלב לשונו • שיפחידם כמו לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו והטעם שיהיה נובח או נושך והנה בארץ לא יחרץ להם כלב לשונו ולבהמתם ואף כי יצלח מן השמים מאחית להכות בכוריהם :
(ח) וירדו והשתחוו לי לאמר • על סוף וכל העם אשר ברגלי שהם ברצונך שאוליכם אל המקום

שארצה

אַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם מִזֶּה
כְּשַׁלְּחוֹ כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ
אֶתְכֶם מִזֶּה: ב דַּבֶּר־נָא
בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת
רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ
כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב: ג וַיִּתֵּן
יְהוָה אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי
מִצְרָיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל
מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי
עַבְדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם:
ס ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר
יְהוָה כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא
בְּתוֹךְ מִצְרָיִם: ה וּמֵת כָּל־
בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר
פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד
בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר
הָרֵחָיִם וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה:
ו וְהָיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ
לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף:
ז וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא
יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ
וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם
וּבֵין יִשְׂרָאֵל: ח וְיָרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲווּ־
לִי

יָתְהוֹן מִכָּא: ב מַלֵּיל כְּעַן קֳדָם עַמָּא וְיִשְׁאֲלוּן גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ וְאִתְּתָא מִן חַבְרְתַהּ מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב: ג וִיהַב יְיָ יָת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי אַף גַּבְרָא מֹשֶׁה רַב לַחֲדָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַמָּא: ד וַאֲמַר מֹשֶׁה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּפַלְגוּת לֵילְיָא אֲנָא מִתְגְּלֵי בְּגוֹ מִצְרָיִם: ה וִימוּת כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבּוּכְרָא דְפַרְעֹה דַּעֲתִיד לְמִתַּב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרָא דְאַמְתָא דְּבָתַר רֵיחַיָּא וְכֹל בּוּכְרָא דִבְעִירָא: ו וּתְהֵי צְוַחְתָא רַבְּתָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּכְוָתַהּ לָא הֲוָת וְדִכְוָתַהּ לָא תוֹסִיף: ז וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יְנַזֵּק כַּלְבָּא בְּלִישָׁנֵיהּ לְמִנְבַּח לְמֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא בְּדִיל דְּתִדְּעוּן דְּיַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין מִצְרָאֵי וּבֵין יִשְׂרָאֵל: ח וְיֵיחֲתוּן כָּל

דבר נא ברכות ט
כחצות ברכות ג ד
ולכל בני ברכות לו
וירדו כל זבחים קב מנחות נג

רשב"ם

גנריש ונשים טף ומקנה: (ב) וישאלו. לשם מתנה גמורה כמו שאל ממני ואתנה גוים נחלתך: (ד) ויאמר משה לפרעה כה אמר ה' כחצות. כחצות מן חצה כמו כעשות מן עשה. כעלות המנחה. מן עלה. כלומר כשיגיע זמן יציאת ישראל כשיחצה הלילה אני יוצא בתוך מצרים. ובשעת מעשה ראוי לכתוב ויהי בחצי הלילה בבי"ת וזהו לפי

פשוטו

רש"י

כלה כליל כולכם ישלח: (ב) דבר נא. אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם: (ד) ויאמר משה כה אמר ה'. בעמדו לפני פרעה נאמרה לו שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו: כחצות הלילה

כהחלק

גְּמִירָא יְהֵי לֵיהּ מִטְרַד יִטְרוּד יַתְכוֹן מִכָּא : ב מַלֵּיל כְּדוּן בְּמַשְׁמְעֵהוֹן
דְּעַמָּא וְיִשְׁיְלוּן גְּבַר מִן רַחֲמֵיהּ מִצְרָאֵי וְאִתְּתָא מִן רְחִימָא מִצְרֵיתָא
מָאנִין דִּכְסַף וּמָאנִין דִּדְהַב : ג וִיהַב יְיָ יַת עַמָּא לְרַחֲמִין קֳדָם מִצְרָאֵי
אוּף גַּבְרָא מֹשֶׁה רַב לַחֲדָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם קֳדָם עַבְדֵי פַרְעֹה וּקֳדָם עַמָּא:
ד וַאֲמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה כִּדְנָא אֲמַר יְיָ לֵילְיָא חוֹרָן בְּשַׁעֲתָא דָּא אֲנָא
מִתְגְּלֵי בְּגוֹ מִצְרָאֵי : ה וִימוּת כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבְּכִיר בּוּכְרָא
דְּפַרְעֹה דְּעָתִיד דְּיֵיתִיב עַל כּוּרְסֵיָא מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרָא דְּאַמְתָא
בִּיצֵירְתָא דִּבְמִצְרַיִם דְּמִתְיְלִיד לָהּ בַּר הִיא מַחְנָא אֲחוֹרֵי רֵיחַיָא וְכָל
בּוּכְרָא דִּבְעִירָא : ו וּתְהֵי צְוָוחְתָא רַבְּתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם
דְּדִיכְוָותֵיהּ לֵילְיָא לָא הֲוַת בֵּיהּ מַחְתָא כְּדָא וְדִכְוָותֵיהּ לֵילְיָא לָא תוֹסִיף
לְמֶהֱוֵי מַחְתָא כְּדָא : ז וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יְהַנְזֵק כַּלְבָּא בְּלִשָּׁנֵיהּ
לְמִנְבַּח לְמֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא מִן בִּגְלַל דְּתִנְדְּעוּן דְּיַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין מִצְרָאֵי
וּבֵינֵי יִשְׂרָאֵל : ח וְיֵחֲתוּן כָּל עַבְדָּךְ אִלֵּין לְוָותִי וְיִבְעוּן מִטוֹ מִינִי לְמֵימַר

פוק

היו נחשים והיו ממיתי' בהם ע"כ אמר ויסר מעלי המותי אחים ועולות ב' במס' הכא ואידך ויבאו לעשו' נחים ועולות גבי יהוא כשהרג בניאי סבע' מה התם עשה בהם שפטים ובאלהיהם שנתן מכנת הבעל והרג' אף הכא כמ'

עשה בהם ובאלהיהם שפטים . לך מעלי . מעלי בנים' בפסח רמז שנפסחינאו אל תוסף וג' במסו' אל תוסף ראות פני . אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה . אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך בשביל שאמר לו אל תוסף ראות פני

רש"י

כהחלק הלילה כתנו' כמו כעלות בחרות אפס בנו זהו פשוטו ליסבו על אופניו שאין חצות סם דבר של חצי ור"ד כמו כחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא . אבל הקב"ה יודע עתים ורגעיו אמר בחצות : (ה) עד בכור השבי : למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביא פורענות על מצרים : מבכור פרעה עד בכור השפחה : כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל . ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם : וכל בכור בהמה . לפי שהיו עובדין להי כשהק"בה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה : (ז) לא יחרץ כלב לשונו : אומר אני שהוא לשון שנון לא ישנן וכן לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו לא שנן אז תחרץ תשתנן למורג חרוץ (ישעיה מא') שנון מחשבות חרוץ (משלי י') אדם חריף ושנון ויד חרוצי' תעשיר (שם כא') חריפים סוחרים שנונים: אשר יפלה . יבדיל : (ח) וירדו כל עבדיך : חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ואמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי : אשר ברגליך . שהולכים אחר עצתך והלוכך : ואחרי כן אצא . עם כל העם מארצך : ויצא מעם פרעה . כשגמר דבריו

רשב"ם

פשוטו : כי כשאמר למשה לפני הזמן של מכת בכורות אז ראוי לאמר כחצות כלומר כשיגיע אותו זמן שיחצה הלילה : (ה) אשר אחר הרחיים : ולהלן הוא אומר עד בכור השבי אשר בבית הבור . שני הפסוקים אחד הם כי בכור השבי הוא אחר הרחיים שהיו מטחונים אותם כמה שאמר ויהי טוחן בבית האסורים: (ו) אשר כמוהו לא נהייתה : הרבה מינו לשון זכר ולשון נקיבה בדבר אחד . המחנה אחת והכהו : (ז) לא יחרץ כלב . המלאך המזיק ומשחית בכורי מצרים : אבל בכורי ישראל אפילו קול כיבוח של מזיקי החיות לא יזיק אותם : (ח) וירדו כל עבדיך . דרך כבוד אמרו לו שהרי בשעת מעשה ויקם פרעה לילה ויקרא למשה ולאהרן לילה וכל זה אמר לו

אבן עזרא

שהרגה כמו ויעל ברגליו והנה בעבור שאמר לו אל תוסף ראות פני יצא בחרי אף : (ט) ויאמר . כמנהג העברים כמשפט הלשון וכבר אמר השם ורבים כמוהו : (י) ומשה . אף על פי שעשו כל המופתים הנזכרים לא רק לבו לשלחם כי השם חזקו והיה ראוי להיות פרשת ויהי בחצי הלילה אחר זה

ל"ס מנעו' פסוק לי לאמר צא אתה וכל העם
אשר ברגליך ואחרי כן אצא
כ' ויצא מעם פרעה בחרי אף:
ס ט ויאמר יהוה אל
משה לא ישמע אליכם
ד' כ' מ"ל פרעה למען רבות מופתי
ו"ר"פ כ'חל בארץ מצרים: י ומשה
ר"פ וסל ס"פ: ואהרן עשו את כל המפתים
האלה לפני פרעה ויחזק
יהוה את לב פרעה ולא
שלח את בני ישראל מארצו:
ס יב א ויאמר יהוה
אל משה ואל אהרן בארץ
מצרים לאמר: ב החדש
הזה לכם ראש חדשים
פ' : ג ראשון הוא לכם לחדשי
ל' ג' השנה: ג דברו אל כל
מנאן ר"פ עדת

אהרן כל עבדך אלין לותי ויבעון
מני למימר פוק את וכל עמא
ויצא מעם ונסים קב דעמך ובתר כן אפוק ונפק
מלות פרעה בתקוף רגז:
ט ואמר יי למשה לא יקבל
מנכון פרעה בדיל לאסגאה
מופתי בארעא דמצרים:
ויאמר ה' י ומשה ואהרן עבדו ית
ר"ה כג ותג וכה כל מופתיא האלין קדם
החדש הזה פרעה ואתקיף יי ית לבא
סנהדרין תג דפרעה ולא שלח ית בני
מנחות כט החדש ישראל מארעיה: א ואמר
הזה לכם יי למשה ולאהרן בארעא
ברכות י דמצרים למימר: ב ירחא
שבת פו וכג הדין לכון ריש ירחיא קדמאה
פסחים ו ר"ה ז וכ הוא לכון לירחי שתא: ג
וכב וג וכה מלילו עם כל כנשתא
מגלה כט ול דישראל למימר בעשרא
סנהדרין יג ראשון הוא לירחא הדין ויסבון להון גבר
ר"ה ח' וע' אמרא לבית אבא אמרא
דברו אל פסחים לביתא

רשב"ם

לו משה לקיים מה שאמר לו לא אוסיף עוד ראות פניך אבל אתה ועבדיך תבואו אלי: (ט) לא ישמע אליכם פרעה · כלומר אחר כל מכה ומכה היה אומר הקב"ה למשה ולאהרן לא ישמע אליכם עד לבסוף · ויחזק ה' בכל פעם ופעם: (ב) בארץ מצרים לאמר · החודש הזה וגו' לפי שפרשה של מצות הוצרך לפרש שמצות הללו נצטוו במצרים אבל שאר מצות יש מהם בהר סיני ויש מהם באהל מועד ויש מהם בערבות מואב: ראש חדשים כר יהושע שבניסן נברא העולם: לחדשי השנה · בכל מקום שאומר לכם בחדש שמיני תשיעי לחודש הזה הם · ולר' אליעזר האומר בתשרי נברא העולם · עיקר פשוטו כך · החודש הזה לכם אע"פ שאינו ראש חדשים לשאר אומות לכם יהי' ראש חדשים למנות ממנו שני שביעי שמיני תשיעי חדש שנים עשר הוא חדש אדר · ממנו תמנו להיות לכם זכרון בו יצאתם

רש"י

לדבריו יצא מלפניו: בחרי אף · על שאמר לו אל תוסף ראות פני: (ט) למען רבות מופתי מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרים: (י) ומשה ואהרן עשו וגומר · כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן · שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים · חוץ לכרך או אינו אלא בתוך הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגומר · ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גילולים דבור חמור כזה לא כ"ש: (ב) החדש הזה · הראהו לבנה בחדושה ואומר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ר"ח · ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים

פוק אנת וכל עמא דעמך ומבתר כדין אפוק ונפק מלות פרעה בתקוף
רגז: ט ואמר יי למשה לא יקביל מנכון פרעה מן בגלל לאסגאה תמהיי
בארעא דמצרים: י ומשה ואהרן עבדו ית כל תמהיא האלין קדם
פרעה ותקיף יי ית יצרא דליבא דפרעה ולא פטר ית בני ישראל
מארעיה: א ואמר יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים למימר: ב
ירחא הדין לכון למקבעיה ריש ירחייא ומניה תשרון למימני חגיא
וזמניא ותקופתא קדמאי הוא לכון למנין ירחי שתא: ג מלילו עם כל
כנשתא דבני ישראל למימר בעשרא לירחא הדין ומניה קביע בחדא
וזמנא

ביום ראותך פני תמות אמר לו השבעת מותו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: לא אוסיפנ' שבא ואילך לא אוסיף עוד להכות שרמז לו

שככר כלו המכותי ולא יוסיף להכותו אלא מכת בכורות שהיתה ע"י השם לבדו • גם האיש משה ס"ת השם כאפן משה רמז שבכפלים

רש"י

בחדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה • נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש • וכיצד הראהו והלא לא היה בדבר עמו אלא ביום שנ' ויהי ביום דבר ה' ביום צוותו מן היום ההוא והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה: (ג) דברו אל כל עדת • וכי אהרן מדבר

רשב"ם

יצאתם ממצרים• ושנאמר בתורה • ובחודש השביעי לירח יציאת מצרים פרושו וכן רגילים הפסוקי' לקחת חשבונם ליציאת מצרי' בדכתיב בחדש השלישי לצאת בני ישראל וגו' וכן בבניין הבית ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל ממצרים: (ג) לבית אבות • משפחות בית אחד רגילים לאכול יחד בבית אחד כי הפסח לא יאכל בשני בתים • דכתיב שה

אבן עזרא

להיות המכות על הסדר רק נכנסה פרשת החדש הזה באמצע להודיע איך נמלטו בכורי ישראל בבוא המשחית על המצרים: (א) ויאמר • אתה הזכיר תחלת המצות שהיו על ידי משה ואהרן כי הם לבדם היו נביאי התורה כי אחריהם לא נתחדשה מצוה רק אם היתה לצורך שעה כדבר גדעון ואלי' הנ ואל יעלה על לבך דבר השיר שהיה בבית השם על יד דוד כי כמו תקון היה ומוסף שיסד דוד ושלמה ובכה כתוב באמונתם ולא בנבואתם והגאון אמ' כי קבלה היתה בידם מפי משה בי מלך יקום ויוסד כלי שיר וכמוהו לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת: (ב) החדש הזה • אמ' יהודה הפרסי כי ישראל היו מונים כפי שנות החמה כמשפט הערלים וראייתו ושמרת את החקה הזאת למועדה כי שנת לבנה איננה שוב כי ימי החרים והקציר תלויים בהליכת השמש לבדו כפי נטותה לצפון או לדרום ולא דבר נכונה • ועתה אפרש לך ידענו כי מהלך הלבנה בגלגלה בנקודה הידועה כנגד גלגל המזלות עד שובה אל הנקודה בעצמה הם כ"ז יום ושליש יום בקרוב והנה נחשב כי התחבר' עם השמש כשהיתה בנקודה הראשונה בתחלת מזל טלה והנה בשובה אל ראש מזל טלה לא מצאה השמש שם כי כבר הלך במהלכו האמצעי כ"ז מעלות כי מהלך שניהם בראיותם גמורות הוא ממערב למזרח הפך התנועה העליונה והנה הלכה הלבנה באלה המעלות שכבר הלך השמש גם הלכה הלבנה בחלקים בשהלך השמש בלכת הלבנה המעלות הנזכרות שני ימים וקרוב מה' שעות התחברו שניהם לסוף כ"ט יום ומחצי וב' ידות שעה וע"ג חלקים מחלקי ישראל והשנה באמת היא לשמש לבדה כי הוא המוליד זמני קור וחום וקיץ וחורף שהם ד' תקופו' השנה ואז נחשב שהיתה בתחלת ראש טלה והוא ילך בגלגלו שס"ה ימים וקרוב מרב' יום יום עד שובו פעם שנית ובעבור זה נקרא שנה והנה אין ללבנה שנה כלל כאשר אין לשמש חדש כלל כי לא יתחדש בשמש דבר רק דבר החדוש הוא לאור הלבנה ובעבור זה נקרא חדש גם ירח בעבור תלות אור הלבנה כי אין לה אור בראיות גמורות כי אם מהשמש על כן לא תקדר השמש כי אם ברגע מחברתו עם הלבנ' אם היו בראש התלי או בזנבו ולא תהיה קדרות ללבנה כי אם בהיותה לנכח השמש בלילה

ג' חסר עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר
ו' רפי' לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ
ג' חסר שֶׂה לְבֵית אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃
כ' ג' ח"נ ד וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת
ג' מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ
נ' הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת
ג' חס' נחו' ג' נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ
עַל הַשֶּׂה׃ ה שֶׂה תָמִים
זָכָר בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן
נ' דמטעי הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃
ו וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד
אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
י"א וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת
יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ ז
וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי
ג' הַמְּזוּזֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף עַל
הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃ ח וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר
ג' ב' פתח' ד' וחסר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃
אל

אונקלוס

לְבֵיתָא׃ ד וְאִם יַזְעֵיר בֵּיתָא
מִלְּאִתְמַנָּאָה עַל אִימְּרָא וְיִסַּב
הוּא וְשִׁיבָבֵיהּ דְּקָרִיב לְבֵיתֵיהּ
בְּמִנְיַן נַפְשָׁתָא גְּבַר לְפוּם
מֵיכְלֵיהּ תִּתְמְנוֹן עַל
אִימְּרָא׃ ה אִימַּר שְׁלִים
דְּכַר בַּר שַׁתֵּיהּ יְהֵי לְכוֹן מִן
אִימְּרַיָּא וּמִן עִזַּיָּא תִּסְּבוּן׃
ו וִיהֵי לְכוֹן לְמַטְּרָא עַד
אַרְבְּעַת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
הָדֵין וְיִכְּסוּן יָתֵיהּ כֹּל קְהָלָא
כְנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל בֵּין
שִׁמְשַׁיָּא׃ ז וְיִסְּבוּן מִן
דְּמָא וְיִתְּנוּן עַל תְּרֵין סִפַּיָּא
וְעַל שַׁקְפָא עַל בָּתַּיָּא דְּיֵיכְלוּן
יָתֵיהּ בְּהוֹן׃ ח וְיֵיכְלוּן יָת
בִּסְרָא בְּלֵילְיָא הָדֵין טְוֵי נוּר
וּפַטִּיר עַל מְרָרִין יֵיכְלוּנֵּיהּ׃
לא

תולדת אהרן

בעשור פסחים ו ופט ונו ר"ה ז
ויקחו להם פסחים נא קדושין מב בכורות יב
שה לבית פסחים פט ודף ג
ואם ימעט פסחים פט ונט תמורה ל
במכסת פסחים נא
איש לפי פסחים סא ופח ופט זבחים כג
שה תמים זבחים כה בכורות לט
והיו לכם ר"ה ז מנחות מט ערכין יג
ושחטו אתו פסחים סב ועט

קדושין מא ומב׃ בין הערבים פסחים נט סוקא : זבחים נא: על הבתים פסחים פו : ואכלו את ברכות ט׳ פסחים ט קכ: מגלה כא: צלי אש פסחים עה עו: חגיגה קמו : ו

רשב"ם

שה לבית. בבית אחד יאכל: (ד) ואם ימעט שלא יוכלו לאוכלו כולו: במכסת. מנין. כדכתיב ויהי המכס לה' מן הצאן. המס עיקר. כמו מס של מלך. מכסת כמו סבבת הטל. אבל תכוסו. מגזירת כסס. כמו תשוכו או סבב. ואינו מגזירת מכס לה' כלל. ואפילו אם היה המם של מכסת תוספות ולא מעיקר התיבה כמו מגוה מקנה מראה מעשה. לא יהי' גזרת תכוסו אלא מגזרת כסס עשה ראה. אחטופי למ"ד פעל של ה"י שכולם אות שאחרי השם בחטוף. תקוה תגרת. אך. מגוה. אבל מושב יקס כיגר מואב. יאמר תשובה תקומה. ומגורתם אביא להם. חטף באות ראשונה: (ז) המשקוף ימפתן העליון

רש"י

מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים: דברו אל כל עדת ישראל בעשור לחדש דברו היום בר"ח שיקחוהו בעשור לחדש הזה פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות: שה לבית אבות: למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה א' לכלן ת"ל שה לבית: (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיה מועטין מהיות משה א' שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגומר זהו משמעו לפי פשוטו ועו' יש בו מדרש ללמד שאח'שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיה' הימנו ולהמנות

זימנא ולא לדריא ויסבון להון אימר לבית גניסתא ואין סגיאין סמיניא יסבון אימרא לביתא: ד ואין זעירין אינשי ביתא ממנין עשרא כמיסת למיכול אימרא ויסב הוא ושיבביה דקריב לביתיה בסכום נפשתא גבר לפום מיסת מיכליה תיכסון ית אימרא: ה אימר שלים דכר בר שתא יהי לכון מן אימריא ומן בני עזיא תסבון: ו ויהי לכון קטיר ונטיר עד ארביסר יומא לירחא הדין דתנדעון דליתיכון מסתפיין ממצראי דחמיין יתיה ויכסון יתיה כהילכתא כל קהל כנישתא דישראל ביני שמשתא: ז ויסבון מן אדמא ויתנון על תרין סיפייא ועילוי איסקופא עילאה מלבר על בתייא דייכלון יתיה ודרמכין בהון: ח וייכלון ית בשרא בליליא

גדולתו ומתת כל נכור · נ"פ הכור נפסוק חוץ מנכור בהמה כנגד נכור לאיש ונכור לבהמ' ונדול הבית: וכמהו שנים נמס' וכמהו לא תוסיף וכמהו לא היה לפניו

נבי יאשיהו לומר שנים אחריו לא קם כמהו · כדכתי' הכא ואחריו לא קם כמהו · אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמ' וסמיך ליה החודש לומר שראש בית אב אומר

רש"י

ולהמנות על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה יתמעטו בעוד השה קיים בהיו' בחיים ולא משנשחט: מכסת · חשבון וכן מכסת הערכך (ויקרא כו'): לפי אכלו · הראוי לאכילה פרט לחולה וזקן שאינו יכול לאכול כזית: תכסו · תתמנון: (ה) תמים · בלא מום: בן שנה · כל שנתו קרוי בן שנה כלו' שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים · או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנ' ושה עזים: (ו) והיה לכם למשמרת · זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ד' ימים קודם שחיט' ומפני מה הקדי' לקיחתו לשחיטתו ד' ימים מה שלא צוה כן בפסח דורו' הי' ר' מתיא בן חרש אומ' הרי הוא אומ' ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים (יחזקאל יו') הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנ' ואת ערום ועריה (שם) ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנ' מתבוססת בדמיך (שם) בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ושהיו שטופים בעילו' אמ' להם משכו קחו לכם ומשכו ידיכ' מעילו' וקחו לכם צאן של מצוה: ושחטו אותו וכי כלן שוחטין את מכאן ששלוחו של אדם כמותו: בקהל עדת ישראל · קהל ועדה וישראל · מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בג' כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה כו' כדאי' בפסחים: בין הערבי' משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היו' לעריבת הלילה עריב' היום בתחלת ז' שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה · ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה (ישעיה כד'): (ז) ולקחו מן הדם · זו קבלת הדם יכול ביד ת"ל אשר בסף: המזוזות · הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן: המשקוף · הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו לינט"יל בלעז · ולשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף מדפא דשקיף · חבורה משקופי: על הבתים אשר יאכלו אותו בהם ולא על משקוף ומזוזות שבבית התבן ובבית הבקר שאין דרין בתוכו: (ח) את הבשר · ולא גידים

רשב"ם

העליון הנרא' לעין כל בבנים הנו' כמו וישקף אבימלך והמפר' לשון שקיפ' וחבטת הדלת עליו צריך למצוא לו חבר בלשון תורה ונביאי' בלשון העברי: (ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו' כל ענייני אכילה הללו דרך חיפזון וממהירות

אבן עזרא

בלילה במקומות הנזכרים ובעבור ששנת העגלים קרובה אל שנת החמה וראו ששתים עשרה פעמים תתחדש הלבנה בשנת החמה חלקו ימי השנה על שנים עשר וקראו לכל חלק חדש בעבור שהוא קרוב מימות חדש הלבנה ואת השכמה מהם איננה כדרך התולדות גם הישמעאלים בעבור שמועדיהם תלוים בימי חדשי הלבנה ותחלת החדש מליל ראות הלבנה וראו כי י"ב חדש יש בשנת החמה לא מצאו חשבון יותר קרוב מזה כי אין בין שני המספרים רק י"א יום על כן שמו כל שנותיהם שנות הלבנה וכל שנה

ישתנה

ט אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא
וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־
צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו
וְעַל־קִרְבּוֹ׃ י וְלֹא־תוֹתִירוּ
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃
יא וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ
מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם
בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם
וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח
הוּא לַיהוָה׃ יב וְעָבַרְתִּי
בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה
וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה
וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה
שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ יג וְהָיָה
הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים
אשר

ג' ד / ר"ע. ג' / ג' חסר / ג' / ג' יתי חס' ומ' ה' נ' / נ' / ג' ומ"ל / ד' פסו' דמיין / כו' נ' מ"ל / ל' חסר

ט לָא תֵיכְלוּן מִנֵּיהּ כַּד חַי
וְאַף לָא בַשְׁלָא מְבַשַּׁל בְּמַיָּא
אֱלָהֵין טְוֵי נוּר רֵישֵׁיהּ עַל
כְּרָעוֹהִי וְעַל גַּוֵּיהּ׃ י וְלָא
תַשְׁאֲרוּן מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא
וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא
בְּנוּרָא תוֹקְדוּן׃ יא וּכְדֵין
תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ חַרְצֵיכוֹן יְהוֹן
אֲסִירִין מְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן
וְחוּטְרֵיכוֹן בִּידֵיכוֹן וְתֵיכְלוּן
יָתֵיהּ בִּבְהִילוּ פִּסְחָא הוּא
קֳדָם יְיָ׃ יב וְאֶתְגְּלֵי
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּלֵילְיָא
הָדֵין וְאֶקְטוֹל כָּל בּוּכְרָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מֵאֱנָשָׁא
וְעַד בְּעִירָא וּבְכָל טַעֲוַת
מִצְרָאֵי אַעְבֵּד דִּינִין אֲנָא יְיָ׃
יג וִיהֵי דְמָא לְכוֹן לְאָת
עַל בָּתַּיָּא דְּאַתּוּן תַּמָּן וְאֶחֱזֵי
יָת דְּמָא וְאֵיחוֹס עֲלֵיכוֹן וְלָא
יְהֵי

אחרן אל תאכלו פסחים מא נה נו יבמות עד מניעה קטו חולין קטו ובשל מבושל פסחים מא צלי אש פסחים עד עה ולא תותירו שבת כד קלג פסחים פג פד קכ יבמות עד סנהדרין פג מכות יז שבועות ג זבחים נו חולין כא קמא תמורה ד' בקר ברכות ט והנותר ממנו עד

בקר יבמות עד. תמורה ד: ואכלתם אותו פסחים נד קכ: זבחים נז: בחפזון ברכות ט: פסח הוא פסחים נז: עברתי בארץ ברכות ט: פסחים קכ: בלילה הזה מגלה כא: זבחים נז: ובכל אלהי נדרים כה: שנעת

רשב"ם

ומהירות הוא באדם הנחפז ללכת: (ט) נא. נראה לשון צלי קדר שמבושל בלא מים ובלא צלי אש הכתוב כאן: ראשו על כרעיו כל זה דרך מהירות (יא) פסח הוא לה'. שהמלאך ידלג ויניח בית ישראל להכות בכורו שבבתי הגוים: (יג) אעשה שפטים לפי

רש"י

ועבדות: על מצות ומרורים. כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול מר זכר לוימררו את חייהם: (ט) אל תאכלו ממנו נא. שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בלשון ערבי: ובשל מבושל. כל זה באזהרת לא תאכלו: במים. מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום: כי אם צלי אש. למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש: ראשו על כרעיו. צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן. ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על צבאות' כמו בצבאות' כמו שהן אף זה כמו שהוא כל בשרו משל': (י) והנותר ממנו עד בקר. מה ת"ל עד בקר. פעם שניי' ליתן בקר על בקר שהבקר משעת הנץ החמה ובא הכתוב להקדי' שאסור באכילה משעלות השחר זהו לפי משמעו. ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ממחרת וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו: (יא) מתניכם חגורים. מזומנים לדרך: בחפזון. לשון בהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (שמואל א' כג'). אשר השליכו ארם בחפזם: פסח הוא לה'. הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט
ואתם

בְּלֵילְיָא הָדֵין דַּחֲמֵיסַר בְּנִיסַן עַד פַּלְגוּתֵיהּ דְּלֵילְיָא טְוֵי נוּר וּפַטִּיר עַל תַּמְכָא וְעוּלְשִׁין יֵיכְלוּנֵיהּ : ט לָא תֵיכְלוּן מִנֵּיהּ כַּד חַי וְלָא כַּד כַּשְׁלָא בְּחַמְרָא וּמִשְׁחָא וְשַׁקְיָינֵי וְלָא מְבַשַּׁל בְּמַיָּא אֱלָהֵן טְוֵי נוּר עִם רֵישֵׁיהּ עִם רִגְלוֹי וְעִם גַּוֵּיהּ : י וְלָא תְשַׁיְירוּן מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא וּדְאִישְׁתַּיַּיר מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא תְּצַנְעִינֵיהּ וּבְאוּרְתָא דְשִׁיתְּסַר בְּנוּרָא תּוֹקְרוּן דְּלֵית אֶפְשַׁר לְמִיתוֹקְרָא מוֹתַר נִיכְסַת קוּדְשַׁיָּא בְּיוֹמָא טָבָא : יא וּכְדָא הִילְכָתָא תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ בְּזִמְנָא הָדָא וְלָא לְדָרַיָּא חַרְצֵיכוֹן יְהוֹן מְזָרְזִין מְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן וְחוּטְרֵיכוֹן בִּידֵיכוֹן וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בִּבְהִילוּ דִשְׁכִינַת מָארֵי עָלְמָא מְטוּל דְּחַיְיסָא מִן קֳדָם יְיָ לְכוֹן הוּא : יב וְאִתְגְּלֵי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בִּשְׁכִינַת יְקָרִי בְּלֵילְיָא הָדֵין וְעִמִּי תִּשְׁעִין אַלְפִין רִבְוָון מַלְאָכִין מְחַבְּלִין וְאֶקְטוֹל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וּבְכָל טַעֲוַות מִצְרָאֵי אַעֲבֵיד אַרְבַּעְתֵּי דִינִין טַעֲוַות מַתְּכָא מִתְרַכְּכִין טַעֲוַות אַבְנָא מִתְנַדְעִין טַעֲוַות פַּחְרָא מִתְעַבְּדִין בְּקִיקִין טַעֲוַות אָעָא מִתְעַבְּדִין קְטָם דְּיִנְדְּעוּן מִצְרָאֵי אֲרוּם אֲנָא יְיָ : יג וִיהֵי אֲדַם נִכְסַת פִּסְחָא וּגְזֵרַת מְהוּלְתָּא מְעָרַב לְכוֹן

ירושלמי

מְהַבְהַב :

אֲסִירִין בְּמִצְוָתָא דְאוֹרָיְיתָא:

מקודש׳ ד׳א אל משה ואל אהרן החדש לומר שעדות החדש כשרה בקרובים כמשה ואהרן החדש הזה לכם הפסוק משולש יש בו ג״פ חדש · וכן בין כל אחד ואחד ג״ תיבות לומר באחד בניסן ר״ה למלכים ולרגלים לכם אותיות אלף, ניסן שני׳ למלכים מתחלי׳ : מנור החדש

נג׳ לכן שלש פעמים חדש בפסוק ונושאין ונותנין בה׳ שאלו הנ״ע חדש · שנים מהם חדשי׳ חלשים שהם חומשה · ונזורי׳ נז׳ ע׳ פעמים מתיב עוד להם נפרש׳ ופשתסיר נ״ת חדש שהפסוק ישאורו שנע׳ תיבות דהנע׳עולי׳ לעיבור השנה · ראשון הוא לכם וסמיך

ליה דכרו שאין מקדשין אלא בב״ד הגדול · לחדשי השנה כ׳ במסו׳ ראשון הוא לכם לחדשי השנה · עולת חדש בחדשו לחדשי השנה · מכאן דרשו חדש והבא קרבן מתרומה חדשה שבא׳ בניסן מתחילין להביא מתרומה חדשה דהיינו ראשון הוא לכם לחדשי השנה דהוא ניסן · איש לפי אכלו בגימ׳ אכל כזית לומר לך שאם אכל כזית יצא · תכוסו על השה · שה תמים · שצריך ג׳ שיי׳ אחד זכר

רש״י

ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים׳ ד״א דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסח״א לשון פסיעה: (יב) ועברתי · כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין : כל בכור בארץ מצרים · אף בכורות אחרים והם במצרים · ומנין אף בכורי מצרי׳ שבמקומות אחרי׳ ת״ל למכה מצרים בבכוריהם (תלים קלו) : מאדם ועד בהמה · מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו מתחלת הפורענות : ובכל אלהי מצרים · של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ: אעשה שפטי׳ אני ה׳ · אני בעצמי ולא על ידי שליח · (יג) והיה הדם לכם לאות · לכם לאות ולא לאחרים לאות · מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים : וראיתי את הדם · הכל גלוי לפניו אלא אמר הקב״ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם : ופסחתי · וחמלתי ודומה לו פסוח והמליט (ישעיה לא) ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה · ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרוים זה בתוך זה : וכן פוסחים על

שתי

אבן עזרא

ישתנה מועד פסחם אחרונית י״א יום על שיהיו לג׳ שנות חמה הם לל״ שנות הלבנה כי אלה אינם על דרך התולדת והשט נוה בתורתו לשמור מועד במועדו כי אמר שמור את חדש האביב ועשית פסח ליי׳ והנה אם לא ימצא אביב בחצי החדש נעשה הפסח בחדש הסמוך אליו והנה קרא חג השבועות חג הקציר וסכות חג האסיף כי הקציר והאסיף תלוים בשמש׳ וראינו שאמר שלא נעשה פסח רק בחצי חדש הלבנה והנה שנו׳ והנה נוה לשמור ימי חדש הלבנה ויהיו המועדים ומניהם שמורים ומשה לא הזכי׳ בתורה שנספר י״ב חדש או י״ג רק אמר בחדש שנמצ׳ אביב בו כאל לספור והוא יקרא ראשון בין שתהיה השנה מי״ב חדש או י״ג והנה כתו׳ בחדש השני בחדש השלישי וכלם על דרך הזה וניסן ואייר וסיון וכל שמות החדשים אינם לשון קדש כי אם לשון כשדים על כן לא תמצא במקרא כתוב אחד מהם ולא בכל המקרא רק

בנבואת

י"ג אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־
הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־ ג' יתר
יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית
בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד ב' חד חסר וחד מ"ל׃
וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן
וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה
לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם
תְּחָגֻּהוּ׃ טו שִׁבְעַת יָמִים ל' ומגר
מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר
מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד־ ב' מס' בליש'
יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ טז וּבַיּוֹם וחד ראשן
הראשון מ' מסר׃

אהרן יְהֵי בְכוֹן מוֹתָא לְחַבָּלָא
בְּמִקְטְלִי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
יד וִיהֵי יוֹמָא הָדֵין לְכוֹן
לְדוּכְרָנָא וּתְחַגּוּן יָתֵיהּ חַגָּא
קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן קְיָם עֲלַם
תְּחַגְּנֵיהּ׃ טו שִׁבְעַת
יוֹמִין פַּטִּירָן תֵּיכְלוּן בְּרַם
בְּיוֹמָא קַדְמָאָה תְּבַטְּלוּן
חֲמִירָא מִבָּתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל
דְּיֵיכוּל חֲמִיעַ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא
הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא
קַדְמָאָה עַד יוֹמָא שְׁבִיעָאָה׃
טז וּבְיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע
קַדִּישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל
עֲבִידָא לָא יִתְעֲבֵיד בְּהוֹן
בְּרַם

שבעת ימי' פסחים לח אך ביום פסחים ד' וה ו' וכו' כי כל פסחים מג מיום הראשון פרכין יט

רשב"ם

לפי שהיו בוטחים באלהי מצרים ויאמר מי ה': (יד) תחגוהו • חטף קמץ נמצא בספרי וולכיות אחרות והוא עיקר שמגזרת חגג יאמר תחגוהו • כמו מן סבב יסובוהו ערבי נחל אבל תחגוהו מן גזרת היה יבוא שיאמר מן כלה תכלוהו מן צוה תצוהו: (טז) אך אשר יאכל לכל נפש וגו' ולכך כתיב בכל ימים טובים מלאכת עבודה לא תעשו למעוטי אוכל נפש אבל בשבת ויום הכפורים כתוב כל

רש"י

שני הפעמים וכן כל הפוסחים הולכים כקופצים וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתים : ולא יהיה בכם נגף • אבל הווה הוא במצרים • הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצרי' שבבתיכם • הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל ולא יהיה בכם נגף : (יד) לזכרון • לדורות : וחגותם אותו • יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים שיום היציאה הוא יום של זכרון ואי זה יום יצאו ת"ל ממחרת הפסח יצאו הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של י"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו : לדורותיכם • שומע אני מיעוט דורות שנים ת"ל חקת עולם תחגהו : (טו) ז' ימים • שט"כנ של ימים : ז' ימים מצות תאכלו • ובמקום אחר הוא אומר ו' ימים תאכל מצות • למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ • מנין אף ששה רשות ת"ל ז' ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף ששה רשות יכול אף לילה הראשון רשות ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה : אך ביום הראשון תשביתו שאור • מעי"ט וקרוי ראשון שהוא לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון הראשון אדם תולד (איוב טו') הלפני אדם נולדת או אינו אלא ראשון של ז' ת"ל לא תשחט על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים : הנפש ההיא • כשהיא בנפשה ובדעתה פרט לאנוס מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת"ל במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא רשותי : (טז) מקרא קדש • מקרא שם דבר קרא אותו קדש

לכון למעבר מניה את על בתייא דאתון שרין תמן ואחמי ית זכות אדמא
ואיחוס עליכון ולא ישלוט בכון מלאך מותא דאתיהב ליה רשותא
למחבלא במקטלי בארעא דמצרים : יד ויהי יומא הדין לכון לדוכרנא
ותחגון יתיה חגא קדם יי לדריכון קיים עלם תחגוניה : טו שבעת יומין
פטירא תיכלון ברם מפלגות יומא דמקמי חגא תבטלון חמיר מבתיכון
ארום כל דייכול חמיע וישתיצי אינשא ההוא מישראל מיומא קדמאה
דחגא ועד יומא שביעאה : טז וביומא קדמאה מארע קדיש וביומא
שביעאה מארע קדיש יהי לכון כל עבידתא לא יתעביד בהון לחוד מן
דיתעביד

זכר לפסח וא' לחגיג' שפה פעמי' שה נפרשה כשתערך עמהם מן הבשנים שרמז שאין פותחי' שמע' טלאי' מבוקרין. ואכלו את הבש' הפסו' מתחיל ומסיים באכילה על מרורים יאכלהו רמז שצריך שתי אכילות. אכילת פסח ואכילת חגיגה. יאכלהו וסמיך ליה

אבן עזרא

בנבוא' זכרי' ודניאל ועזר' ומגל' אסת' שהיו בגול' וככה הפי' בחדש הראשון שיקר' ניסן בלשון כשדי' רק מצאנו בלשון הקדש שנקראו ג' חדשים בדרך אחרת ירח זיו בירח האיתנים בירח בול ואם רדפנו אחר הפשט אין ירח זיו ניסן רק אייר כי כן כתוב הוא החדש השני בידוע שהוא שני לראשון חדשי ישרא' ומלת למלוך שלמה איננה דבקה עם החדש רק עם השנה הרביעית למלוך שלמה כי לא מצאנו בחשבון כל המלכים שיספר החדשים רק השנה שמלך והעד שהוא כתו' בדברי הימים בחדש השני בשני ויש לטעו' על יהודה הפרסי כי כל השנים אינם שוות כי יבא להם שינוי מפאת מערכת המשרתים שירבו הגשמי' או ימעטו וימעט או ירבה החום או הקור בכל חדש שישנה מהמנהג הידוע על כן לא ימצא אביב בשוב השמש אל הנקודה שהיה שם בתחלת השנה שעברה שנמצא אז אביב ויהיה בין אביב לאביב יותר משנה שלימה עם תוספת שבועים על כן היו ישראל סומכין על האביב הנמצא בארצם באי זה חדש שיהיה נמצא כי האביב ישתנה עתו בכל הארצות כפי מרחק כל ארץ מהקו השוה ועתה אתן לך כלל אע"פ שישראל בבית המקדש היו מסתכלין אל האביב לא היה עבור השנה מסור להם כי אם לב"ד שהיה מסתכל לדברים אחרים חוץ מהאביב ככתו' במשנה והנה משה לא פירש לנו בתורה איך נקבע השנים והחדשים ואם לא נמצא אביב מה נעשה ויש לתמוה מזה תימה גדול איך פירש דיני כל נגעי המצורע שהוא באדם אחד ולא יעמוד בכל זמן והניח דבר המועדים שכל ישרא' חייבים לשמר' בכל זמן ויש כרת על אכיל' חמץ בפסח ועל אכיל' יו' הכפורי' והנ' אם סמך על המול' היה לו לפר' אם הוא כפי המהל' האמצעי או כפי מולד האמתי שהוא כנג' גלגל המזלו' שפעמי' יהי' בין מולד האמצעי' למול' האמ' פעם להוסי' ופעם לגרו' קרוב מי"ד שעו' ובעבו' זה אמרו אבותינו הקדושי' פעמי' בא בארוכ' ופעמי' בא בקצרה וזה לא יוכל לדע' רק מי שהוא יודע בחכמת המזלו' וזה היה לו לפרש על אי זה מקו' מהארץ הוא המולד כי הנה בין ירושלם ובין העיר הזאת שהיא לוק"א יותר מג' שעות ואם על הראיה שאין היה לו לפרש על אי זה מקום הראיה כי תשתנ' קשת המראה בכל מקום כפי רוחב הארץ ולפי מרחב הלבנה מקו המזלות על חלוף המראה באורך וברוחב וגבהו ושפלתו ואוירו ואלה הדברי' צריכים פי' ארוך ואם לא היה האויר זך הנעשה ר"ח שני ימים מספק וזה לאות כי סמך על קריא' ב"ד בכל דור ודור והית' קבלה בידם שלעול' יקבע ב"ד שבע שני' בכל י"ט שנה שהם ר"לה חדשי' והם ו' שני' יונים נשתתק"לט גם שתי שלישי' יום גם תק"לה חלקים ואלה הם י"ט שנות החמ' בלי תוספ' ומגרע' ולא תקום לשנה ותפ"ה לחשבון תקופ' שמוא' ודעתנו כי לא נעל' ממנו זה רק תפש דרך קרוב בזמנו לאנשי דורו כי היו יש בין תקופ' האמ' ותקופתו קרוב מט' ימים ואל תתמה על זה כי הנה אמר' הברייתא הרוצ' לידע מקום הלבנה יחשוב שנות העולם ויעשה מהם חדשים ויתן לכל חדש כ"ט יום וחצי ושתי ידות שעה שהם תש"כ חלקים והנה חסר ע"ג חלקים והנה התחברו מהם בכל מחזור יותר משתי שלישיות יום והנה יהיה המרחק בין חשבון מולדות מימי בראשית ובין חשבון מולדנו היותם קרוב חצי שנה והנה התברר לך כי כלל אבותינו ישוב בכל המחזור שנות החמ' וחדשינו תמיד חדשי הלבנה ומהלך השמ' בדרכנו ישוב ה

ג׳ ר״פ הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה
ג״ו לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה
ג״ג בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־
ג״ו נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃
יז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת
כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי
ג״א ל״ג מלו׳ אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ יח
בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
ג׳ חסר לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת
ג עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים
לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ יט שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא
בְּבָתֵּיכֶם

בְּרַם מַה דְּמִתְאֲכֵיל לְכָל־
נְפַשׁ הוּא בִּלְחוֹדוֹהִי יִתְעֲבֵיד
לְכוֹן׃ יז וְתִטְּרוּן יָת־
פַּטִּירַיָּא אֲרֵי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
אַפֵּיקִית יָת־חֵילֵיכוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרָיִם וְתִטְּרוּן יָת־יוֹמָא
הָדֵין לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלַם׃
יח בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָה עַסְרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא תֵּיכְלוּן
פַּטִּירָא עַד יוֹמָא חַד וְעַסְרִין
לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא׃ יט
שִׁבְעַת יוֹמִין חֲמִירָא לָא
יִשְׁתְּכַח בְּבָתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל־
דְּיֵיכוֹל מַחְמְעָא וְיִשְׁתֵּיצֵי
אנשא

הוא לבדו
שבת קל קלג
פסחים מו
ועג
ביצה כ כא
מגלה ז
ושמרתם
פסחי' לח מ
חגיגה יא
מנחות כג
בערב
פסחי' ה כח
קכ
כבה כו
עד יום
ערכין יח
שבעת ימי'
פסחי' ד ו:
עאו"ט' עב
וזח י כא
כט ל

רשב"ם

כל מלאכה: (יז) ושמרתם את המצות. לאוכלם ביום הזה לזכרון: כי בעצם היום הזה הוצאתי וגו' ולא הספיק בצקת להחמיץ. כדכתיב ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ
כי

רש"י

קדש לאכילה ושתיה וכסות: לא יעשה בהם. אפי' ע"י אחרים: הוא לבדו (יכול אף לגוים ת"ל הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגוי') הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מעי"ט: לכל נפש. אפילו לבהמה יכול אף לנכרים ת"ל אך:

(יז) ושמרתם את המצות. שלא יבאו לידי חימוץ מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן. רב יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם באה לידך עשה אותה מיד: ושמרתם את היום הזה. ממלאכה: לדורותיכם חקת עולם. לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור: (יח) עד יום האחד ועשרים. למה נאמר והלא כבר נאמר ז' ימים לפי שנ' ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד וגומר: (יט) לא ימצא בבתיכם. מנין לגבולין ת"ל בכל גבולך. מה ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות: כי כל אוכל מחמצת. לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו. ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם: בגר ובאזרח הארץ. לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך
לרבות

אבן עזרא

והנה אתן לך ראיה מן המקרא שהמועדים תלויין בבית דין דכתי' ויועץ המלך חזקיהו לעשות פסח בחדש השני ואם היתה קבלה בידם להסתכל לדבר הכתוב כאשר אמרו החולקים על רבותי' ז"ל למה לקח עצה לקבוע פסח בחדש השני והנה יראה אם דבריהם אמת כי עשה חזקיהו שלש רעות האחת
אלא

דיתעבר למיכל כל נפש איהו בלחודוי יתעביד לכון : יז ותטרון ית
לישתא דפטירי ארום בכרן יומא הדין הנפיק ית חיליכון פריקין
מארעא דמצרים ותטרון ית יומא הדין לדריכון קים עלם : יח בניסן
בארבסר יומין לירחא תכסון ית פסחא וברמשא דחמסר תיכלון פטירי
עד יומא דעשרין וחד לירחא ברמשא דעשרין ותרין תיכלון חמיע :
יט שובעא יומין חמיר לא ישתכח בבתיכון ארום כל מאן דייכול
מחמעא

תאכלו לומר שתאכלהו דוקא לשם פסח. ולא לשם אכילה גסה • יאכלהו ד' פעמים במ' שני' בעניני דפסח ואילך אהרן ובניו יאכלוהו בעניניא דאלוהיסא התם כנטוו ומפתח אהל מועד לא תצאו הכא כמיז אתם לא תאכלו

אבן עזרא

שלא הקריב פסח במועדו והיה טמא ולמה איחר זה בעבור רוב הקהל שלא באו ואין זה כתוב בתורה כי אם בדברי הקבלה והשנית שאכל והאכיל כל ישראל חמץ בחדש הראשון והשלישית שבדא מלבו לעשות חג המצות בחדש השני שבעת ימים וכן לא יעשה כי השם לא צוה לעשות חג המצו' בחדש השני רק על אכילת הפסח לילה אחד כי כל הטמאים אוכלים מצה בחדש הראשון עם כל ישראל וחלילה חלילה שעשה חזקיהו רעות כאלה כי הכתוב דבר עליו לא סר מכל מצו' יי' ימין ושמאל גם הוא אמר בתפלתו זכור נא את אשר התהלכתי לפניך והטוב בעיניך עשיתי והנה עתה אפרש לך דע כי חזקיהו נועץ עם כל הקהל בהכנס החדש הראשון שיעשו פסח בחדש שבא אחריו בעבור רוב הקהל שלא באו והכהנים לא התקדשו למדי והנה עבר השנה והפסח שעשה פסח ראשון היה ובמועדו נעשה והעד כי השם נגע האוכלים בפסח בלא ככתוב ואם לא נעשה במועדו למה נגעם אחר שלא היה הפסח מקובל לפניו ואילו חטא חזקיהו איך התפלל בעדם ושמע השם תפלתו וירפא העם ואם טען הטוען שלא החכמי' ז"ל לא הודו לו שעבר ניסן בניסן התשובה אמת אמרו כי מנהג בית דין להסתכל בכל סוף חדש אדר אם הוא צריך לעבר שנה או לא והנה חזקיהו לא עשה כן כי שגג' קטנה לעבר השנ' בראש חדש ובעבור כי חדש העיבו לעול' יהי' לפני החדש הראשון ע"כ יהי' הוא לעול' ראש לחדשי' ויהיו המועדי' בחדש השביעי ממנו וזהו ראשון הוא לכם לחדשי השנה וידענו כי מנו' רבות הם בתור' זכר ליציאת מצרי' והנה ראוי זה להיות תחלת חשבון ישראל וכנה כתוב ויהי בשמונים שנה וד' מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני והאומות אומרים כי אם השנה בנויה מהחדשים הנה חדש האביב הוא יסוד וראש אם כן למה תחלו מספרכם מהחדש השביעי ותאמרו כי הוא ראש השנה והתשובה כבר הזכירו חכמינו ז"ל כי ארבעה ראשי שנים הם וראינו מפורש כי קדוש שנת היובל בחדש השביעי בעשור לחדש ועוד כי צוה השם לקרוא בתורה במועד שנת השמטה בחג הסכות למען ישמעו ולמען ילמדו ואם תחלת שנת השמיטה תהיה מניסן למה לא צוה לקרוא בתורה בחג המצות והנה חצי שנה עמדו בטלים וכתוב וחג האסיף תקופת השנה ובמקום אחר הוא אומר וחג האסיף בצאת השנה ועוד נוכל ללמוד מדרך התורה גם מדרך התולדת שאמר בתחלה לא תזרעו ואחר כן ולא תקצרו כי הזריעה סמוכה לתשרי לא לניסן ועוד אם שמנו תחלת השמטה ניסן מי שזרע בשנה הששית לא יקצור בשנה השביעית כי הקציר אחר ניסן הוא וכבר נכנסה שנת השמטה גם לא יזרע בשנת השמטה והנה כי דברי חכמינו ז"ל הם נכונים : ראש חדשים • אמר רבי משה הכהן אין צריך לומר ראש חדש רק חדש לבדו כי הטעם יום חדוש אור הלבנה וכן כתיב חדש ושבת חדשיכם ומועדיכם מדי חדש בחדשו ואחרים טענו עליו אם כן למה אמר בחדש השביעי באחד לחדש והוא השיב להסיר הספק גם טענו עליו ובראשי חדשיכם והוא השיב כי על חדש ניסן ידבר בכל שנה כי ניסן לבדו הוא ראש חדשים ושאלוהו אם כן מה קרבן שאר החדשים והוא השיב כי שם כתוב זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה בפרשה עצמה וכן אמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות כי הוא תחלת השנה ואנחנו לא נצטרך לדברי רבותינו ז"ל בעבור שגרותינו כי הם אמרו כי בכל חדש יתקעו בחצוצרות והוא הנכון לומר חדש או ראש חדש וכתוב עד חדש ימים שטעמו שימלאו

בבתיכם כי כל אכל מחמצת
ונכרתה הנפש ההוא מעדת
ישראל בגר ובאזרח הארץ:
כ כל מחמצת לא תאכלו
בכל מושבתיכם תאכלו
מצות: פ כא ויקרא משה
לכל זקני ישראל ויאמר אלהם
משכו וקחו לכם צאן
למשפחתיכם ושחטו הפסח: נ׳ פתחי׳
כב ולקחתם אגדת אזוב ו׳ ׳ ג׳ א״ג בתור׳
וטבלתם בדם אשר בסף
והגעתם אל המשקוף ואל
שתי המזוזת מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש

אנשא ההוא מכנשתא
דישראל בגיורא ובייציבא
דארעא: כ כל מחמעא
לא תיכלון בכל מותבניכון
תיכלון פטירא: כא וקרא
משה לכל סבי ישראל ואמר
להון אתנגידו וסבו לכון מן
בני ענא לזרעיתכון וכוסו
פסחא: כב ותיסבון
איסרת איזובא ותטבלון
בדמא דבמנא ותדון לשקפא
ולתרתין ספיא מן דמא
דבמנא ואתון לא תפקון
אנש

אהרן כי כל פסחים מג כל מחמצת פסחים כח בכל מושבתיכם פסחים לג ולקחתם סכה יא לג חולין פה אל המשקו׳ מנחות לד ואתם לא בבא קמא ס

רשב״ם

פי גורשו וגו׳: בכל מושבותיכם תאכלו מצות. אפילו בגבולין שאין שם פסחים נשחטין: (כא) למשפחותיכם. כדכתיב לעיל לבית אבות: (כב) בסף. בכלי כדכתיב שומרי הסף. ספות כסף: לא תצאו פי׳ פירשתי בדם אשר על המזוזו׳ יגיד עליכם:

מה

רש״י

מפתח

לרבות את הגרים: (כ) מחמצת לא תאכלו. אזהרה על אכילת שאור: כל מחמצת. להביא את תערובתו: בכל מושבותיכם תאכלו מצות. זה בא ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכם פרט למעשר שני וחלות תודה (שאינם ראויים ליאכל בכל מושבות אלא בירושלים): (כא) משכו. מי שיש לו צאן ימשוך משלו: וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק: למשפחותיכ׳. שה לבית אבו׳: (כב) אזוב. מין ירק שיש לו גבעולין: אגוד׳ אזוב. ג׳ קלחין קרויין אגוד׳: אשר בסף. בכלי כמו ספות כסף (מלכים ב׳ יב׳): מן הדם אשר בסף. למה חזר ושנאו שלא תאמ׳ טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף ושתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הגעה טבילה: ואתם לא תצאו וגומר. מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות

אבן עזרא

שימלאו ימי החדש שלו: (ג) דברו אל כל עדת בני ישראל. כי כל בני מצות חייבים: ויקחו להם: מי שיש להם מתקניה׳ כי מקנה רב היה להם או יקנו ויפת אמר כי מיו׳ העשור יחלו להכין השה עד יום י״ד רק לא ידענו אם זו מצוה לדורות או על פסח מצרים: (ה) שה לבית אבות. אם הם מעוטים ושה לבית׳ אם הם רבים ואחר שאמר שה לבית אבות אמר שה לכל בית ובית ובתחלת זה בספר פירשתי בית: (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה. מהיו׳ מעט מאכילת השה כי אנשי הבית יהיו מעטים יקח הוא ושכנו: במכסת. חלק וכן המכס לי״י חלק שיקח כל אחד וכמוהו יי׳ מנת חלקי וכוסי גם תכוסו והוא מפעלי הכפל והכפל חס׳ ממלת במכסת גם מן המכס והנה אמ׳ המכס על משקל ומור ליולדתו שהוא מפעלי הכפל: (ה) שה תמי׳ שיהיה בלא מום גם שה יקרא כל אחד משני המינים שהם הצאן כוללם וככה שה כשבים ושה עזים א״ר משה בן עמרם הפרסי כי השה שיוב׳ פסח מצרים ובארץ ישראל

איש מפתח ביתו ולידך כי אחספיו יאכלהו . דאיתקש גאולה אחרונה לגאולה ראשונה . מבושל ב'

מַחְמְעָא וְיִשְׁתֵּיצֵי בַּר נַשָׁא הַהוּא מִכְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרֵיוֹרֵי וּבְיַצִּיבֵי
דְאַרְעָא : כ כָּל עִירְבּוּבִין דְּמַחְמַע לָא תֵיכְלוּן בְּכָל אֲתַר מוֹתְבָנֵיכוֹן
תֵּיכְלוּן פַּטִּירֵי : כא וּקְרָא משֶׁה לְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן נְגוּדוּ
יְדֵיכוֹן מִטַּעֲוַת מִצְרָאֵי וּסְבוּ לְכוֹן מִן בְּנֵי עָנָא לְיִיחוּסֵיכוֹן וְכוּסוּ אִימַר
פִּסְחָא : כב וְתִסְבוּן אֵיסָרַת אֵזוֹבָא וְתִטְמְשׁוּן בִּדְמָא דִּבְמָן פַּחֲרָא וְתַדּוּן
לְאִיסְקוּפָא עִלָּאָה מִלְּבַר וּלְתַרְתֵּין סִיפַיָּא מִן אַדְמָא דִבְמָן פַּחֲרָא וְאַתּוּן
לא

במספר' ובשל מבושל' ולא אקח ממך בשר מבושל גבי חפני ופנחס לומ' שהיו מחללין קדשי השם בכל דבר אף לבשל

אבן עזרא

ישראל שה או פר וראייתו וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן ובקר שהוא פסח דורות ולא דבר נכונה כי כל פסח דורות הוא זכר לפסח מצרים ואין ראוי לשנות רק וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן חיוב ובקר לשלמים לאכול בחג מבושל בימי' וכמוהו ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך אתה חיו' ובנך ובתקדרשו' והעד שכתו' בדברי הימי' שנתנו יו' ארבע' עשר כבשי' ופרי' וגם כתוב הכבשים לפסחים והפרים לשלמים בשלו אותם בדודים ובסירות רק לבד הצאן בשלו באש כמשפט · א"ר ישועה כי יש הפרש בין בן שנה ובין בן שנתו כי בן שנה עלתה לו שנה ובן שנתו כמשמעו והנה בקרבן הנשיאים כבש אחד בן שנתו ובאחרונה כתוב כבשי' בני שנה : (ו) והיה לכם למשמרת' שישמרנו כל אחד בביתו : בין הערבים · מלה קשה ורבינו שלמה אמר כי זה רגע נטות השמש מחצי היום לצד מערב ולא נתן טעם למה ערבים שנים והנה כתוב ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים ואין ספק כי בשקוע השמש ידליק את הנרות וכאשר תפסנו זאת המלה מצאנו כי יקרא רגע בין הערבים ערב כי כן כתוב בין הערבים תאכלו בשר וגם כתוב בתת יי' לכם בערב בשר לאכול ובהדלקת הנרות כתוב יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר וכתיב עולות ליי' לבקר ולערב וכתיב ואת הכבש השני תעשה בין הערבים והנה על הפסח שכתוב בו בין הערבים מצאנו שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרי' פי' כבא השמש לצד מערב ואין זה משמע בי"אה כי הוא הפך יציאת השמש כדכתי' השמש יצא על הארץ שהחל להראות על הארץ והנה ובא השמש וטהר שלא יראה על הארץ והנה כתוב על מקרה לילה והיה לפנות ערב ירחץ במים ואם אין הדבר כן יבאר לנו מה הפרש יש בין בבוא השמש של פסח ובין בבוא השמש של מקרה לילה והנה ובא השמש וטהר אמרו המינים כי שלשה ערבים הם וראייתם בעבור שמצאו עד הערב השלישית וגם לא הכירו האמת ולא הבינו כי כתוב מחר חדש ושלשת תרד מאד שפירושו כאשר יהיה היום השלישי מהיום הסמוך לערב השדה שאתה נסתר לשם ובעבור זה אמר עד הערב השלישי ועתה אשוב לפרש דע כי משקל ערבים לעולם נופל על משקל שנים כמו אבנים וכמוהו לוחותי' והנה דרכי' והעד יפול באחת והנה שמי' כי הם שני סדני הגלגל שהם כמו מסמרות נטועים שעליהם משענות הגלגל והנה לנטוע שמים וכבר פירשתי בספר השם הנכבד כי שמי' מגזרת שם ישר נכח עמו רמז לשני מקומות והנה יש לנו שני ערבים האחד עריבת השמש והוא עת ביאתו תחת הארץ והערב השני ביאת אורו הנראה בעבים והנה יש ביניהם קרוב משעה ושליש שעה או יבא נעל קרי אל המחנ' וידליק אהרן את הנרות אמ' הגאון רב סעדיה ז"ל מדת מזבח העולה חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב ובמדה הזאת לא יעמדו כי אם כהני' מעטי' שהם זורקי' דמי הפסחי' קודם שיקרשו והנה בימי יאשיהו שהיו ישראל מעטי' לא יכלו הכהני' לזרוק דמי הפסחי' והשלחי' שנתנו לזרקם לשעה ושליש שעה ואף כי בהיות כל השבטי' בארצם והנה היתה קבלה שיחלו לשחוט מהרגע שיתגדר לאדם כי היום נטה לצד מערב והזכיר הכתוב בין הערבי' שרוב הפסחי' או היו נשחטי' שם והוא סוף בזמן שלא יעבור עד עריבת אור השמש : (ז) על שתי המזוזת · של פתח הבית ועוד יפרש משה איך יקחו את הדם ומלת משקוף מגזר' אלון וישקף וזה המשקוף הוא על פתח הבית והנה מנהג כל ארץ ישמעאל כי מנהג הערלים לא היה כמנהג המצריי' ואפי' בהאכליהן כמו בתות אותם פתים והנה תכשיטי הנפש לשום

מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃ כג
וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף אֶת־מִצְרַיִם
ג׳ וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף
ג׳ וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה
ג׳ עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית
ט׳ חסר לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף׃ כד
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם׃
ה׳ נסע׳ נרים ר״פ נתורה׃ כה וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לָכֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֵּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה
הַזֹּאת׃ כו וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ
ג׳ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה
ג׳ נסע׳ פור הַזֹּאת לָכֶם׃ כז וַאֲמַרְתֶּם
זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר
פָּסַח עַל־בָּתֵּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּמִצְרַיִם

אֱנָשׁ מִתְּרַע בֵּיתֵיהּ עַד־ אהרן
צַפְרָא׃ כג וְיִתְגְּלֵי יְיָ לְמִמְחֵי
יָת מִצְרָאֵי וְיֶחֱזֵי יָת דְּמָא עַל־
שַׁקְפָא וְעַל תְּרֵין סִפַּיָּא וְיֵחוֹס
יְיָ עַל תַּרְעָא וְלָא יִשְׁבּוֹק
מְחַבְּלָא לְמֵיעַל לְבָתֵּיכוֹן
לְמִמְחֵי׃ כד וְתִטְּרוּן יָת
פִּתְגָּמָא הָדֵין לִקְיָם לָךְ וְלִבְנָךְ
עַד עָלְמָא׃ כה וִיהֵי אֲרֵי
תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דְּיִתֵּן יְיָ לְכוֹן
כְּמָא דְּמַלֵּיל וְתִטְּרוּן יָת
פֻּלְחָנָא הָדֵין׃ כו וִיהֵי אֲרֵי
יֵימְרוּן לְכוֹן בְּנֵיכוֹן מָא
פֻלְחָנָא הָדֵין לְכוֹן׃ כז
וְתֵימְרוּן דְּבַח חַיָּס הוּא קֳדָם
יְיָ דְּחָס עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אפרתם
בְּמִצְרַיִם כַּד מְחָא יָת מִצְרָאֵי פסחים סג
וְיָת בָּתַּנָא שֵׁיזֵיב וּכְרַע עַמָּא יבחיסו תי
וּסְגִידוּ

רשב״ם

(כו) מה העבודה הזאת · המשונה משאר הימים טובי׳ מכמה דברים: (כז) אשר פסח דילג ועבר: בחצי

רש״י

רשות למחבלי׳ הוא שכ׳בו תרמוש כל חיתו יער (תלים קיד) (כג) ופסח · וחמל וי״ל ודלג: ולא יתן המשחית · ולא יתן לו יכולת לבא כמו לא נתנו אלהי׳ להרע עמדי: (כה) והיה כי תבואו · תלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא בפסח אחד שעשו בשנה השנית על פי הדבור): כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגומר: (כז) ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבני׳ שיהיו

אבן עזרא

לשום כוס באף ובאזן וכל אשר הזכיר ישעיהו על בנות ציון וככה אין בית להם. כי אם במגר האחת יקרא פתח הבית והחיצון שער החצר ורבים אמרו כי נתינת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות להראות שישחטו תועבת מצרים בפרהסיא כי כבר נפל פחדם עליהם ולא יפחדו שיסקלום ואילו היה כן היה זה בשער החצר והנה לא הושם הדם כי אם בסתר שסגרו שער החצר והם שחטו בין הערבים שלא יראה אדם שהוא סמוך ללילה ואיש לא יצא מפתח ביתו עד בקר שהלכו לדרכם וסגרו כל אחד שער חצרו כי המצריי׳ חשבו שישובו רק הטעם להיות הדם על המשקוף להיותו כופר בעד כל האוכל בבית ויהיה סימן למשחית שיראהו כדרך והתוית תיו: מלת בתי׳ משונה בדקדוק כי יש דגש אחר קמץ גדול ואין זה משפט הלשון רק אם היה הקמץ חטף כמו רכו שמי׳ אולי היה כן בעבור חסרון יו״ד בית שלא תתערב זאת הגזרה עם גזרת עשרת הבתים שומר שהוא פתח לשון רבים מן האיפה והבת ומלא

על

לא תפקון אנש מן תרע ביתיה עד צפרא : כג ויתגלי יקרא דיי
למחמי ית מצראי ויחמי ית ארמא דעל אסקופא ועל תרתין סיפיא ויגין
מימרא דיי על תרעא ולא ישבוק מלאכא מחבלא למיעול לבתיכון
למימחי : כד ותיטרון ית פתגמא הדין לקים לך ולבנך דכורייא עד
עלמא : כה ויהי ארום תעלון לארעא דעתיד למיתן לכון יי היכמא
דמליל ותיטרון מזמן דתמטון לתמן ית פולחנא הדא : כו ויהי ארום
יימרון לכון בניכון בזמנא ההוא מה פולחנא הדא לכון : כז ותימרון
נכסת חייסא הוא קדם יי דחס במימריה על בתי בני ישראל במצרים
בחבלותיה ית מצראי וית בתנא שיזיב וכד שמעו בית ישראל ית פתגמא
הדין

בפסח׳ כי אכלו אותם בכל אשר תפן לכם. ואל תותירו ממנו עד בקר. עד בקר בגימ׳ הוא השני. לית׳בק׳ שני לגריפתו. וככה שנים בחסו׳ וככה תאכלו אותו

וככה יהיה כעירבני עזרא כשהשני׳לבני הגולה לעזו׳ המפא לאותקם ניאה שניה לניאה ראשונה כמו שדרשו ראוי היה ליעשו׳ להם כם נינוי עזרא כמו

אבן עזרא

על הבתי׳ יורנו כי היא מלעיל הפך המנהג : (ח) על מרורי׳ יאכלוהו · אמר אחד מחכמי ספרד ידוע כי הליחה תגבר בארץ מצרי׳ בעבור מימי היאור ובעבור שלא ירד שם גשם כי האויר הוא לח תמיד. על כן המנהג היה לאכול בכל שלחנם מיני מרורים רבי׳ מעשבים וחרדל ואפי׳לא יהיה למצרי אף פת לבדה לעולם המרורי׳ יהיו על שלחנו לטבול בו הפת כי הם רפואה לאוירם ואמתנו נסמוך על דעת קדמונינו ז״ל שפירשו לנו כי המרורי׳ זכר לוימררו את חייהם : (ט) נא · יש אומרי׳ כאשר הוא עתה שהבשר חי ובדרך הזאת לא מצאנו בכל המקרא ואחרי׳ אמרו כי הוא מגזר׳ כי הניא אביה אותה והטע׳ שבור ואין זה נכון כי אחר כן אמר ועצם לא תשברו בו והנכון בעיני שאין לו חבר במקרא ופירושו הפך מבושל והוא שנקרא חי כמו לא אקח ממך בשר מבושל כי אם חי וכבר אמרתי כי רוב לשון ערבי דומה ללשון עברית והבשר החי יקרא בלשון ערבי כי״י ואותיות אה״וי מתחלפי׳ להם בלשונם כמו בלשוננו : ובשל · שם התאר ופירושו שהוא מבושל במי׳ כי גם צלי אש יקרא מבושל כדכתי׳ ובשלת ואכלת ויבשלו את הפסח באש כמשפטו ויתכן להיות ובשל מבושל כמאכל המנהגי׳ על דרך המשקיות כי ישימו על האש כלי נחשת רחב וימלאו חציו מים וכאשר ירתיחו המי׳ ישימו סיר הבשר עם מי׳ קרים על המי׳ הרותחי׳ וככה יתבשל הבשר וזה המאכל מועיל יותר מכל המאכל אשר יהיה קרוב אל האש והנני שכותב מוסיף על דברי זה החכם כאשר שמעתי מפיו ובשל שם התואר על משקל כבד זקן וככה זה ובשל כי הב״ית קמוץ והשי״ן רפה ואינו שם הפועל על דרך כי כבד אכבדך הכה תכם כי לעולם לא יבא שם הפועל בהתחברו רק על לשון עבר או עתיד כמו דבר ידבר הקדם הקדמתי רק להתחבר שם הפעל עם פועל ופעול לא יבא והנה זה בשל כמו כבר ולכבדה הזרוע בשלה ואל תתמה מה צורך לומר שני הענינים בשל ומבושל כי שני בשולי׳ הם כמו שפירש האחד לשכנים כלי שהבשר בתוכו בתוך כלי המי׳ הרותחין ולרבי׳ בשלי׳ מבושלי׳ והמה חכמי׳ מחכמי׳ וכ״ה יאמר ליחיד חכם מחוכם ברוך ומבורך והפר׳ים בין בדיקות הלשון בין חכם למחוכם וככה בין לבשל ומבושל כאשר פורש : ראשו על כרעיו ועל קרבו · כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשי׳ והראש והכרעי׳ ירחץ במי׳ כמשפט : (י) והנותר ממנו · אם יהיה אנוש שלא היה יכול לאכול חלקו ויפת אמר על העצמי׳ ואיננו נכון כי לא דבר הכתו׳ רק על הגוף · וטעם וככה תאכלו אותו פסח מצרי׳ לבדו והמינים אשר בארגלן עושי׳ ככה היום זכר ליציאת מצרי׳ ואלה תועי רוח כלם ילכו יום חמשה עשר מארצם זכר ליציאת מצרים : (יא) ומקלכם בידכם · לנהוג הבהמורי׳ כמו ויך את האתון במקל · וטעם בחפזון שלא יתעכבו וימסרו לאכלו לפני בוא רגע המשחית שיפסח השם על הפתח על כן נקרא השם הזה גם לולי שם להתבשל משרה וכן אמרו אבות הקדושי׳ אינו נאכל אלא עד חצות ואינו נאכל אלא צלי : (יב) ועברתי בארץ מצרי׳ · כי כח השם וגבורתיו הם העוברי׳ כאילו השם עובר : ובכל אלהי מצרי׳ אעשה שפטי׳ · כדרך וראש דגון נופל לפניו ארצה וכן כתוב ובאלסיסם עשה יי׳ שפטי׳ וזה יהיה להם לאות שיחוק לבבם ולא ירדן במועצם

ועקת

ג׳ ג׳ בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם
ג׳ וְאֶת־בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם
ג׳ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ כח וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ׃
ג׳ בליש ס כט וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה
וַיהוָה הִכָּה כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ
ג׳ חסר מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב
עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי
ב׳ זוגין חד כתיב ב׳ וחד לא כתיב ב׳ אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר
בְּהֵמָה׃ ל וַיָּקָם פַּרְעֹה
ג׳ לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־
מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה
בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין בַּיִת אֲשֶׁר
אֵין־שָׁם מֵת׃ לא וַיִּקְרָא
ד׳ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר
קוּמוּ

וּסְגִידוּ׃ כח וַאֲזַלוּ וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עֲבַדוּ׃ כט וַהֲוָה בְּפַלְגוּת לֵילְיָא וַיְיָ קְטַל כָּל־בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבּוּכְרָא דְפַרְעֹה דַעֲתִיד לְמִתַּב עַל־כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרָא דְשִׁבְיָא דְבְבֵית אֲסִירֵי וְכֹל בּוּכְרָא דִבְעִירָא׃ ל וְקָם פַּרְעֹה לֵילְיָא הוּא וְכָל־עַבְדוֹהִי וְכָל־מִצְרָאֵי וַהֲוָת צְוָחְתָא רַבְּתָא בְּמִצְרַיִם אֲרֵי לֵית בֵּיתָא דְלָא הֲוָת תַּמָּן מִיתָא׃ לא וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לֵילְיָא וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִגּוֹ עַמִּי אַף־אַתּוּן אַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִיזִילוּ פְּלָחוּ קֳדָם־יְיָ כְּמָא
דהויתון

ויהי בחצי ימנות ענ

רשב"ם

(כט) בחצי הלילה · כשהיו אוכלין את פסחיהן: היושב על כסאו שעתיד לישב על כסאו אילו חייה:
וברכתם

רש"י

שיהיו לכם: (כח) וילכו ויעשו בני ישראל · וכי כבר עשו והלא מר"ח נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כאלו עשו:
וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה: כאשר צוה ה׳ את משה ואת אהרן · להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצות משה ואהרן ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: (כט) וה׳ · כל מקום שנ׳ וה׳ הוא ובית דינו שהו"יו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני: הכה כל בכור · אף של אומה אחרת והוא במצרי׳: מבכ׳ פרעה · אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורו׳ ועליו הוא אומר בעבור זאת העמדתיך · עד בכור השבי · שהיו שמחין לאידם של ישראל: ועוד שלא יאמרו יראתינו הביאה הפורענות ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות ובכור השפחה חשוב מבכור השבי: (ל) ויקם פרעה ממטתו: לילה · ולא כדרך המלכי׳ בשלש שעות ביום: הוא · תחלה ואח"כ עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן: כי אין בית אשר אין שם מת · יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבי׳ קרוי בכור שנ׳ גם אני בכור אתנהו (שם פט)׳ דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרווקים פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמי׳ הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה · מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר צועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי: גם אתם · הגברים: גם בני ישראל · הטף: ולכו עבדו כדברכם · הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל מי ומי ההולכים בטל. גם צאנכם ובקרכם יגג גם צאנכ׳ גם בקרכם קחו · ומהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות:

קחו

שנכנס ביתי
משה אלא
שנדרשהחטא
חגורי' שלשה
במ' מתניכם
חגורים
ואידך נענין
פסל מיכה
ושם מאות
איש חגורים
וזהו שדרשו
שפסל מיכה
עבר עמהם
בים שאף
כזהיו
חגורים לילך
עם הפסל
עמהם ・

הֲדֵין מִפּוּם מֹשֶׁה גַחְנוּ וּסְגִידוּ : כח וַאֲזָלוּ וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵיכְמָא
דְפַקֵיד יְיָ יַת מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן הֵיכְדֵין אַזְדָרְזוּ וַעֲבָדוּ : כט וַהֲוָה בְּפַלְגוּת
לֵילְיָא דְחָמֵיסַר וּמֵימְרָא דַיְיָ קָטַל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבְּכִיר
בּוּכְרֵיהּ דְפַרְעֹה דְעָתִיד לְמֵיתַב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרַיָא בְּנֵי
מַלְכַיָא דְאִשְׁתְּבִין וְאִינוּן בֵּי גוֹבָא מִתְמַשְׁכְּנִין בְּיַד פַּרְעֹה וְעַל דַהֲווֹ חַדָן
בְּשִׁעְבּוּדְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל לָקוּ אוּף הִינוּן וְכָל בּוּכְרֵי בְּעִירָא מֵהוּ כְמִצְרָאֵי
פַלְחִין לְהוֹן : ל וְקָם פַּרְעֹה בְּלֵילְיָא הוּא וְכָל שְׁאַר עַבְדוֹי וְכָל שְׁאַר
מִצְרָאֵי וַהֲוַת צְוָחְתָא רַבְּתָא אֲרוּם לָא הֲוָה תַמָן בֵּיתָא דְמִצְרָאֵי דְלָא הֲוָה
תַמָן בְּכוֹר מָאִית : לא וְתָחוּם אַרְעָא דְמִצְרַיִם מַהֲלַךְ אַרְבַּע מְאָה
פַּרְסֵי הֲוָת וְאַרְעָא דְגשֶׁן דְתַמָן מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעוּת אַרְעָא
דְמִצְרַיִם הֲוָת וּפַלְטְרִין דְבֵית מַלְכוּתָא דְפַרְעֹה בְּרֵישׁ אַרְעָא דְמִצְרַיִם
הֲוָה וְכַד קְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּלֵילְיָא דְפִסְחָא אִשְׁתְּמַע קָלֵיהּ עַד אַרְעָא
דגשן

ואידך נדכיא
והנה איש
לבוש הבדים
ומתניו
חגוריםלומר
שאף על פי
שהיו נהם
רשעים
צדיקים
אנהם דומו'
למ' אכיהשר'
נחפזון ג'
במסור'
ואכלת' אותו
בחפזון ・
ואידך כי
בחפזון
יצאת
ממצרים ・ כי

לא בחפזון תצאו וזהו שדרשו דלאו בחפזון בישראל הוה דכתיב כי לא בחפזון תצאו ・ והיה הדם לכם ・ לכם בגימ' המילה שנאמ'
לילה מלו ・ צאת כתיב חסר וי"ו לומר לך שמתחלת ינחק עד מילת מצרים היו ארבע מאות ואחד ושלשים שנה ・ אך ביום הראשון
תשביתו ・ אך בגימ' חנכה ・ שאין חובה אלא ביום הראשון ・ בראשון חסר וי"ו ・ על שפה שעות מותר להשהות חמץ ・ בערב
תאכלו מצת חסר וי"ו ・ ו' ימים רשות לאכול מצה ・ משכו וקחו לכם כאן רמז לבהמה דקה שנקנית במשיכה ・ משכו בגימ' מן
עבירה

אבן עזרא

נעקת המצריים במות בכוריהם בעבור המשחית בעבור הדם אשר אני רואה אפסח עליכם ולא יהיה בכם נגף כי זה הדם יהיה לאות על המשחית : (יד) והיה היום הזה · יהיה זכר לדורות : וחגותם אתו · הוא חג הפסח · ואמר חקת עולם לדורותיכם ולא אמר בכל מושבותיכם כי זו המצוה תלויה בארץ כאשר אפרש : (טו) שבעת ימים · טעם מצות תאכלו · זכר לאכילתכם בצאתכם ממצרי' כי לא צוו שיאכלו מצות רק הנאכלים עם הפסח לפני חצות לילה רק שבעת ימי' צוה לאכול מצות להיות זכר לאשר קרה לכם בצאתכם ממצרים כי שם כתוב כי לא חמץ ואילו היו מניחים המצריים שיתמהמהו מעט היו מחמיצין עיסתם והשבעת ימים בצאתם מצות אכלו עד שטבע פרעה ביום השביעי כי הענן היה מוליכם יומם ולילה ולא היו מתעכבים בחנותם עכוב רב וככה כתוב על הפסח שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני והנה הזכיר על הפסח שבעת ימים תאכל מצו' חיוב על דרך הפשט ופעם למען תזכור את יום צאתך ובעבור זה כתו' כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכ' תאכלו מצות חיוב בארץ ישראל ובחוצה לארץ ואחר שקבלה היתה ביד ישראל שיאכלו לשחוט את הפסח כבוא השמש לבד מערב וכתוב לא תשחט על חמץ דם זבחי על כן דרשו רז"ל אך חלק ודע כי כלוי מעשה איננו מעט והנה פירו' ויכל אלהי' ביום השביעי כאשר נכנס היו' השביעי כבר כלתה מלאכתו וככה ביו' הראשון תשביתו שאור מבתיכם בהכנס היום הראשון כבר נשבת כל השאור מהבתים והנה תחלת יום ראשון סוף יום י"ד בערב כתוב מיום הראשון עד יום השביעי והנה פירו' זה כי שבעת ימים שלמים הם מיום י"ד לחדש בערב שהוא סוף יום י"ד עד יום הכ"א לחדש בערב ועוד אדבר על זה : (טז) וביום הראשון · הוא יום יציאת מצרי' והיו' השביעי הוא יום טביעת פרעה כאשר אפרש : כל מלאכה · בכל המועדים חוץ מיום שבת ויום הכפורי' אין כתוב בהם כל מלאכה רק בפסח לבדו אמר והתנה להוציא אוכל נפש ובכל מקו' בין בפסח בין בעצרת בין יום הזכרון וחג הסוכות היה אומר דרך קצרה לוא' כל מלאכה לא תעשו רק במקו' אחד בפסח כתו' לא תעשה כל מלאכה על דרך שהזכיר תחלה : (יז) ושמרתם · הנה צוה להיות המצו' שמורים מימות הקציר וכתוב והוצאתי את צבאותיכם ועדיין לא יצאו

קוּמוּ צְּאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם
גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ
אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם׃ לב
גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם
גַּם־אֹתִי׃ לג וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם
עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־
הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃
לד וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ
טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת
בְּשִׂמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם׃ לה
וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה
וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף
וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת׃ לו וַיהוָה
נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם
וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם׃
פ לז וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים
לבד

מסרה:
ג' רנש
ג
ג'
ה' וכל עזרי דכו' נ' . נ'
ג
ב
ג' . נ' חס'
ב' כב' ליש'
וחד מ"ל :
ח' ר"פ בטעמ' :
ל' וכ"כי נ: לאין מסא
ביותס' . ב

אונקלוס:
דהויתון אמרין׃ לב אף
ענכון אף תוריכון דברו
כמא דמלילתון ואיזילו וצלו
אף עלי׃ לג ותקיפו
מצראי על עמא לאוחאה
לשלחותהון מן ארעא ארי
אמרו כולנא מיתין׃ לד
ונטל עמא ית לישיהון עד
לא חמע מותר אצותהון צריר
בלבשיהון על כתפיהון׃
לה ובני ישראל עבדו
כפתגמא דמשה ושאילו
מצראי מנין דכסף ומנין
דדהב ולבושין׃ לו וי"י
יהב ית עמא לרחמין בעיני
מצראי ואשאילונין ורוקינו
ית מצראי׃ לז ונטלו בני
ישראל מרעמסס לסכות
כשית מאה אלפין גברא
ריגלאה

תולדת אהרן:
וה' נתן סנהדרין צג
וישאלום ברכות ט
וינצלו את ברכות שם
פסחים קיט

רשב"ם

(לב) וברכתם גם אותי. וגם תברכו אותי: (לד) בצקו. מן בצק. מן כסף כספו: משארותם. הוא הכלי שנותנין בו הבצק וזה מוכיח ברוך טנאך ומשארתך כשם שהטנא הוא הסל שנותנין בה את הפירות כן משארותיך כלי שנותנין בו את העיסה וזהו ברכות הכלים שיהוא מלאים פירות ועיסה: (לו) נתן את חן העם. לתת להם במתנה כדכתיב באלה שמות ונתתי את חן העם בעיני מצרים. וישאילום מצרים לישראל. ישראל היו השואלים ומצרים המשאילים. השלימו שאילתם ומתנה היתה. מי שפועל את הדבר קרוי פועל ומי שמוסר לו מה שפועל קרוי מפעיל. משאיל נותן לו מה ששואל: וינצלו את מצרים. עדיי טוב מלבושיהן שאלו ונתנו על בניהם ועל בנותיהם וכדכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב:

רש"י

(לב) קחו כאשר דברתם. וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות שאני בכור: (לג) כלנו מתים. אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי אמר ומת כל בכור וכאן אף הפשוטים מתים ה' או י' בבית אחד: (לד) טרם יחמץ. המצריים לא הניחום לשהות כדי חימוץ: משארותם. שירי מצה ומרור: על שכמם. אע"פ שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצות: (לה) כדבר משה. שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו: ושמלות. אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב: (לו) וישאילום. אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם. אתה אומר אחד. טול שנים ולך: וינצלו. ורוקינו: מרעמסס סכתה. מאה ועשרים מיל היו ובאו

דְּגֹשֶׁן מִתְחַנֵּן׃ הֲוָה פַּרְעֹה בְּקָל עָצִיב וְכֵן אָמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִגוֹ עַמִּי אוּף אַתּוּן אוּף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְזִילוּ פְּלָחוּ קֳדָם יְיָ הֵיכְמָא דַאֲמַרְתּוּן׃ לב אוּף עָנְכוֹן אוּף תּוֹרֵיכוֹן דְּבָרוּ מִן דִּילִי הֵיכְמָא דְמַלֵּילְתּוּן וְזִילוּ וְלֵית אֲנָא בָּעֵי מִנְכוֹן אֱלָהֵן דְּתַצְלוּ עֲלַי דְּלָא אֵימוּת׃ לג וְכַד שָׁמְעוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קָל בְּכוּתָא דְפַרְעֹה וְלָא אַשְׁגָּחוּ עַד דְּאָזַל הוּא וְכָל מִצְרָאֵי וּתְקִיפוּ לְכָל עַמָּא בֵּית אַהֲרֹן דְּאוֹחָאָה לְמוּפְטוּרֵינוּן מִן אַרְעָא אֲרוּם אָמְרִין אִין שָׁהֲיֵין הִינוּן הָכָא שַׁעֲתָא חֲדָא הָא כוּלָנָא מַיְיתִין׃ לד וּנְטַל עַמָּא יַת לֵישֵׁיהוֹן עֲלוֹי רֵישֵׁיהוֹן עַד דְּלָא אַחְמַע וּמִן דְּמִשְׁתְּיַיר לְכוֹן מִן פַּטִּירֵי וּמְרִירֵי סוּבָרוּ צְרִיר בִּלְבוּשֵׁיהוֹן עַל כַּתְפֵיהוֹן׃ לה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ כְּפִתְגָמָא דְמֹשֶׁה וְשָׁאִילוּ מִן מִצְרָאֵי מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב׃ לו וַייָ יְהַב יַת עַמָּא לְחִן וְחִסֵּד קֳדָם מִצְרָאֵי וְשָׁאִילִינוּן וְרוּקִינוּ יַת מִצְרָאֵי מִנִּכְסֵיהוֹן׃ לז וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן פִּילוּסִין לְסוּכּוֹת מְאָה וּתְלָתִין מִילִין תַּמָּן אִתְחַפְּיָאוּ שִׁבְעַת עֲנָנֵי יְקָרָא אַרְבְּעָא מֵאַרְבַּע צִיטְרֵיהוֹן וְחַד מֵעִילָוֵיהוֹן דְּלָא יֵיחוֹת עֲלֵיהוֹן מִיטְרָא וּבַרְדָא וְלָא יִתְחָרְכוּן בְּשָׁרְבֵי שִׁמְשָׁא וְחַד מִלְּרַע לְהוֹן דְּלָא יְהַנְזְקוּן לְהוֹן כּוּבִין וְלָא חִיוִין וְעַקְרַבִּין וְחַד מְטַיֵּיל קוּמֵיהוֹן לְאַשְׁוָואָה

ירושלמי

אֲרוּם אָמְרוּ מִצְרָאֵי אִי שָׁהֲיֵין יִשְׂרָאֵל שָׁעָא חֲדָא הָא כָּל מִצְרַיִם מַיְיתִין׃

מוֹתַר פִּסְחֵיהוֹן קְטִירִין בְּשׁוֹשִׁיפֵיהוֹן יָהֲבִין עַל כַּתְפֵיהוֹן׃

ואבן עזרא

כי בתחלת החדש היתה זו הנבואה והטעם שתאמרו כן לדורותיכם׃ (יח) בראשון יאחז לדרך קצרה בעבור שהזכי' בתחל' ראשון הוא לכם והנה טעם בחדש הראשון וכמוהו בעשירי באחד לחדש׃ (יט) שאורי שהוא מחמיץ והוא הידוע ואחר כן אמר כל אוכל מחמצת כל דבר שיחמץ ודע כי מיום הראשון עד יום השביעי איננו דבק בקרוב' שיו שהוא ונכרת' רק עם אוכל מחמצ' כמו למלוך שלמה על ישרא' אמ' יפת כי יש אות מושכ' עצמו ואחר' עמה אחורני' כמו אדם פטדה וברק' שהטע' אודם פטד' וברקת והנה מיום הראשון עד יו' השביעי וכב' הזכי' כי כל אוכל חמץ מישרא' חייב כרת ובכאן הוסיף בגר שהוא גר צדק׃ (כ) כל׳ הזכיר העונש תחלה ואחר כך האזהרה ואין בכל מושבותיכם תאכלו מצות רשות כמו ששת ימים תעשה מלאכה רק חיוב למען תזכור׃ (כא) ויקרא משה לכל זקני ישראל והם יאמרו לקהל׃ וקחו לכם צאן׃ בעבור לחדש כאשר צוהו השם׃ אמ' המדקדק כי ושחטו הפסח שהבנין הדגוש ולא דבר נכון' כי ושחטו אותו כל קהל עדת ישרא' הוא שהבנין הקל והשין קמוץ כמשפט בעבור הנח הנעלם רק ושחטו הפסח לשון נוי שהבנין הקל ולא מצינו מזאת הגזרה בכל המקרא שהבנין הדגוש והיה ראוי השי"ן להיות חירק תחתיה כמו משכו רק בעבור אות הגרון שהוא אחריו נפתח השי"ן כמשפטם למשו' כך כמו בחרו לכם ורבים ככה על כן יהי' השי"ן בפתח גדול בלשון נוי ושניהם מבנין אחד׃ (כב) ולקחתם׃ עתה פי' איך יקחו מהדם ויתנו על המשקוף׃ ומל' אגדה כמו אגודה כמו ויהיו לאגדה אח' ור' מרינו' אמר כי הא' נוסף והוא מגזרת גדוד ואחרי' אמרו כי האלף שורש כמו ותאב אפודתו׃ והגאון פי' האזוב בלשון ערבי זעת"ר ובלשון לעז אורי"גנו והוא עשב נכבד במיני מטעמי' וזה לא יתכן כי הכתו' אומ' על האזוב אשר יצא בקיר ולא ידעתי מהו רק מדרך הסברא איננו עשב תקיף כי הוא הפך הארז שהזכי' בפסוק׃ ויש אומרי' כי הפסח היו שוחטין אותו בסף השער וטבלו האזוב בו ויגיעו אל המזוזות כמו וימד סף השער אמות הספים ואחרים

בעל הטורים

עגירהו שלא יביאו מן הגזל . והגעתם אל המשקוף יש שתי המזוזות וכנ תיבה פתי נזכתנו אל שתי המזוזות . יש המשקוף הקדי' מזוז' למשקו' לומ' שאם שינה הסדר יצא . מן הדם בגי' דמי מילה . ולא יתן שלשה במס' הבא ולא יתן המשחי' לבא אל בתיכם לנגו' ואידך ולא יתן עליה לבונה גבי חטאת שנזכות הקרבנות

כינולו . ואידך גבי סוטה לא יתן עליו שמן שנזכות הנשים הנלקניות יצאו משם . וזו שלא עשתה כמעשיה יצא יתהדר קרבנה . ויעשו . כן יעשו . שתי עשיו' אחת לפסח ואחת למילה . קומו צאו ב' במס' קומו צאו מתוך עמי קומו צאו מן המקום הזה גבי לוט מה התם הוציאום המלאכים בעל כרחם . אף כאן כמי

מסרה

ג׳ ב׳ קמצין ד׳ וכל סתי וערב דכו׳:
ג׳
ג
ל׳ חס׳ דאס׳
ג׳ וחס׳
ג׳ כל אוריי׳ ח׳ וכל קריי׳ פ״ל נפ״ב חסר:
ג׳ ומ״ל
ב׳ ונפסוק
ב׳ ונפסוק
ג׳ ופאר׳ אל אהרן:

שמות יב

לבד מטף: לח וגם ערב
רב עלה אתם וצאן ובקר
מקנה כבד מאד: לט ויאפו
את הבצק אשר הוציאו
ממצרים עגת מצות כי לא
חמץ כי גרשו ממצרים ולא
יכלו להתמהמה וגם צדה
לא עשו להם: מ ומושב
בני ישראל אשר ישבו
במצרים שלשים שנה וארבע
מאות שנה: מא ויהי מקץ
שלשים שנה וארבע מאות
שנה ויהי בעצם היום הזה
יצאו כל צבאות יהוה מארץ
מצרים: מב ליל שמרים
הוא ליהוה להוציאם
מארץ מצרים הוא הלילה
הזה ליהוה שמרים לכל בני
ישראל לדרתם: פ מג
ויאמר יהוה אל משה ואהרן
זאת

אונקלוס

דיגלאה בר מטפלא: לח
ואף נוכראין סגאין סליקו
עמהון ועאנא ותורי בעירא
תקיף לחדא: לט ואפו ית
לישא דאפיקו ממצרים
גריצן פטירן ארי לא חמע
ארי אתרכו ממצרים ולא
יכילו לאתעכבא ואף זוודין
לא עבדו להון: מ ומותב
בני ישראל דיתיבו במצרים
ארבע מאה ותלתין שנין:
מא והוה מסוף ארבע מאה
ותלתין שנין והוה בכרן יומא
הדין נפקו כל חיליא דיי
מארעא דמצרים: מב
ליל נטיר הוא קדם יי
לאפקותהון מארעא
דמצרים הוא ליליא הדין
קדם יי נטיר לכל בני ישראל
לדריהון: מג ואמר יי
למשה ולאהרן דא גזירת
פסחא כל בר ישראל
דאסתלק לא ייכול ביה:
וכל

תולדות אהרן

ומושב בני מגלה ט סנהדרין נא
ליל שמורי׳ ר״ה יא

רשב״ם

(לח) ערב רב · לשון תערובת כדכתיב ויתערבו
בגוי׳: (לט) עוגות · כי אין להם אלא האפוי
בתנור: כי לא חמץ · כי לא החמיץ ·
וכן כבד לב פרעה· לשון פעל וכן אהב אביו · והמלך
דוד זקן· הזקין: וגם צדה לדרך לא עשו ולכך
הצרכו להתלונן ללחם ולמים· (מ) ומושב בני
ישראל אשר ישבו במצרים עד סוף שלשים שנה
וארבע מאות שנה משנאמר לאברהם בין הבתרים ·
כי בן שבעי׳ שנה היה אברהם אבינו כשנדבר עמו
בין הבתרים והארבע מאות של גר יהיה זרעך
התחילו מיצחק כמו שפירשתי הכל בפרשת בין
הבתרים: (מא) ויהי מקץ שלשים של ברי׳ בתרי׳
וארבע מאות שנה של לידת יצחק: ויהי בעצם
היום

רש״י

שם לפי שעה שנ׳ ואשא אתכם על כנפי נשרים:
הגברי׳ · מבן עשרי׳ ומעלה: (לח) ערב רב ·
תערובת אומות של גרים: (לט) עוגות
מצות · חררה של מצה בצק שלא החמיץ קרוי
מצה: וגם צדה לא עשו להם · לדרך מג״ל
שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר
בלא צדה אלא האמינו והלכו · הוא שמפורש
בקבל׳ זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך
לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה
ב׳) · מה שכר מפורש אחריו קדש ישראל לה׳
וגומר: (מ) אשר ישבו במצרי׳ · אחר שאר
הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם: שלשים
שנה ות׳ שנה · בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו
היו

לְאַשְׁוָאָה עוּמְקַיָא וּלְמִימַךְ טוּרַיָא לְאַתְקָנָא לְהוֹן בֵּית מַשְׁרוֹי וְהִינוּן בְּשִׁית מְאָה אַלְפִין גוּבְרַיָא וּמְטַיְילִין עַל רִיגְלֵיהוֹן וְלָא רַכְבִין עַל סוּסְוָון בַּר מִטַפְלָא חַמְשָׁא לְכָל גַּבְרָא : לח וְאוּף נוּכְרָאִין סַגִּיאִין מִנְהוֹן מָאתָן וְאַרְבְּעִין רִבְוָון סְלִיקוּ עִמְּהוֹן וְעָאן וְתוֹרֵי וְגֵיתֵי סַגֵּי לַחֲדָא : לט וַהֲווֹ קָטְעִין מִן לֵישָׁא דְאַפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם וְסַדְרִין עַל רֵישֵׁיהוֹן וּמִתְאַפֵּי לְהוֹן מֵחוּמְתָא דְשִׁמְשָׁא חֲרִירָן פַּטִירָן אֲרוּם לָא חֲמִיעַ אֲרוּם אִיתְרִיכוּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יָכִילוּ לְמִישְׁהֵי וְסַפִּיקָא לְהוֹן לְמֵיכַל עַד חֲמֵיסַר יוֹמִין לְיַרְחָא דְאִייָר מְטוּל דְזַוָודִין לָא עָבְדוּ לְהוֹן : מ וְיוֹמַיָא דְיָתִיבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם תְּלָתִין שְׁמִיטִין דִשְׁנִין דְסַכּוּמְהוֹן מָאתָן וְעֶשֶׂר שְׁנִין וּמִנְיַן אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין מִן דְמַלֵּיל יְיָ לְאַבְרָהָם מִן שַׁעֲתָא דְמַלֵּיל עִמֵּיהּ בַּחֲמֵיסַר בְּנִיסָן בֵּינֵי פְּסוּגַיָא עַד יוֹמָא דְנָפְקוּ מִמִּצְרָיִם : מא וַהֲוָה מִסוֹף תְּלָתִין שְׁנִין מִדְאִיתְגְזַרַת גְּזֵירְתָא הָדָא עַד דְאִיתְיְלִיד יִצְחָק עַד דְנָפְקוּ פָּרִיקִין מִמִּצְרַיִם אַרְבַּע מְאָה וַהֲוָה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין נְפָקוּ כָּל חֵילַיָא דַייָ פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם : מב אַרְבְּעָה לֵילְוָון כְּתִיבִין בְּסִפַר דוּכְרָנַיָא קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא לֵילְיָא קַדְמָאָה כַּד אִתְגְּלֵי לְמִבְרֵי עָלְמָא תִּנְיָנָא כַּד אִתְגְּלֵי עַל אַבְרָהָם תְּלִיתָאָה כַּד אִתְגְּלֵי בְּמִצְרַיִם וַהֲוַת יְדֵיהּ מְקַטְלָא כָּל בּוּכְרָא דְמִצְרַיִם וִימִינֵיהּ מְשֵׁיזְבָא בְּכוֹרֵיהוֹן דְיִשְׂרָאֵל רְבִיעָאָה כַּד אִתְגְּלֵי לְמִפְרוֹק עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְכֻלְהוֹן קָרָא לֵילֵי נְטִיר בְּגִין כֵּן פָּרֵישׁ מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵיהּ נְטִיר לְפוּרְקָן הוּא מִן קֳדָם יְיָ לְמַפָּקָא יַת עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם הוּא לֵילְיָא הָדֵין נְטִיר מִמַּלְאָכָא מְחַבְּלָא לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִבְמִצְרַיִם וְכֵן לְמִיפַרְקְהוֹן מִגָּלְוָותְהוֹן לְדָרֵיהוֹן :

מג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָא הִיא

גזירת

ירושלמי

לְחוּד עִירְבּוּבִין :

ירושלמי

לֵיל נְטִיר וּמְזוּמָן לְפוּרְקָן הוּא מִן קֳדָם יְיָ בְּאַפָּקוּתְהוֹן דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם : אֲרוּם אַרְבַּע לֵילָוָן אִינוּן כְּתִיבִין בְּסֵפֶר דִכְרָנַיָא לֵילְיָא קַדְמָאָה כַּד אִתְגְּלֵי מֵימְרָא דַייָ עַל עָלְמָא לְמִבְרְיָא יָתֵיהּ הֲוַת עָלְמָא תָּהֵי וּבָהֵי וַחֲשׁוֹכָא פָּרִיס עַל אַפֵּי תְהוֹמָא וּמֵימְרָא דַייָ הֲוָה נָהִיר וּמַנְהַר וְקָרֵי יָתֵיהּ לֵילְיָא קַדְמָאָה : לֵילְיָא תִּנְיָנָא כַּד אִתְגְּלֵי מֵימְרָא דַייָ עַל אַבְרָהָם בֵּינֵי בִתְרַיָא הֲוָה אַבְרָהָם בַּר מְאָה שְׁנִין וְשָׂרָה הֲוַת בְּרַת תִּשְׁעִין שְׁנִין

למקיימא

בעל הטורים

בחצי הלילה שלשה במס' הכא ויהי בחצי הלילה ואידך ויהי בחצי הלילה ויחלק עליהם לומר שנס נכאן חרדו חרדה גדולה ואידך נגד שמשון ויקם בחצי הלילה בעניינא דעזה לומר לך שהקב"ה עושה נס לצדיקים בחצי הלילה לאחר שלשה במס' הכא למה' לשלחם מן הארץ וכנענים על שהרים לאחרי לאחר שלא חט בו שהמצריים היו מאחרים לשלחם כבנאים. וישראל היו מאחרים לגלות שלא ולגנות בו. ויגלגל ואת אגדים בני' עשאוה במכול שאין בה לנים. ברורו' שנים במס' ברורו' בשתלותם ברורות באלמכות רמז למלאכות שיכשו פניהם

כשמלה. שמלה שנים חסרים מרעמסס סכתה. ויעקב נסע סכתה. שבזכו' יעקב יצאו ממצרים. חמורים ב' במסור' לכל חמורים לכל בני ישראל שחלק הקב"ה לכל ט"ו לשבטים. חבין ליציא' מצרים וחבין השבילנגאולו' לעתיד לבא: חונה ב' במ' מן הבקר חונה הן ארלים בעקו חונה. כי מגרעו' כתן לבית סניב חונה. פי' חון לבני' היה הקב"ה מגרעם והורג בכוריהם על כן נעקו חותם. אבל בני' לא כתן המשחי' לבא על כן לא תוכיח מן התשר חונה שלא לבא בחוץ. ולא ד' במס' ולא יקרב לעשותו ולא תשכיל ולא

אבן עזרא

ואחרים אמרו כי הוא כלי ועליו היו שוכבי' כמו משכב וספות ועוד אפרש על בקר : (כג) ולא יתן המשחית. לא יכים כמו כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה והכה המשחית בפרשתו ואם יכיתכו כאילו נתן לו רשות : (כד) ושמרתם. רבים תעו כי כתיבת הכל על המשקוף ועל פתחי המזוזות חיוב לדורות

בעבור

ם'ר'פ בכספ' זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל־בֶּן־נֵכָר
לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ מד וְכָל־עֶבֶד
נ' וא"נ אִישׁ מִקְנַת־כָּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ
אָז יֹאכַל בּוֹ׃ מה תּוֹשָׁב
וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ מו בְּבַיִת
ו' רפי' אֶחָד יֵאָכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת
ל' מלעיל מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא־
תִשְׁבְּרוּ־בוֹ׃ מז כָּל־עֲדַת
י"א יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ מח וְכִי־
ב' י"ו בתו' יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח
ד' לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָל־זָכָר וְאָז
ס' מס' ל' יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח
הָאָרֶץ וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל
בּוֹ׃ מט תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה
י"ג לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃
נ וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
ואת

אונקלוס

מד וְכָל־עֲבַד גְּבַר זְבִינֵי
כַסְפָּא וְתִגְזַר יָתֵיהּ בְּכֵן יֵיכוֹל
בֵּיהּ׃ מה תּוֹתָבָא וַאֲגִירָא
לָא־יֵיכוֹל בֵּיהּ׃ מו בְּחֲבוּרָא
חֲדָא יִתְאֲכֵל לָא־תַפְּקוּן מִן־
בֵּיתָא מִן־בִּסְרָא לְבָרָא וְגַרְמָא
לָא־תְתַבְּרוּן בֵּיהּ׃ מז כָּל־
כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יַעְבְּדוּן
יָתֵיהּ׃ מח וַאֲרֵי־יִתְגַּיַּר
עִמָּךְ גִּיּוֹרָא וְיַעְבֵּד פִּסְחָא
קֳדָם־יְיָ יִגְזַר לֵיהּ כָּל־דְּכוּרָא
וּבְכֵן יִקְרַב לְמֶעְבְּדֵיהּ וִיהֵי
כְּיַצִּיבָא דְאַרְעָא וְכָל־עַרְלָא
לָא־יֵיכוֹל בֵּיהּ׃ מט
אוֹרַיְתָא חֲדָא תְּהֵי לְיַצִּיבָא
וּלְגִיּוֹרָא דְאִתְגַּיַּר בֵּינֵיכוֹן׃
נ וַעֲבַדוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה
וְיָת־אַהֲרֹן כֵּן עֲבַדוּ׃
והוה

תולדות אהרן

זאת פסחים פא
כל בן נכר שבת פז
ערוכין ג
פסחים כח
יבמות סב
וכל עבד יבמות מח
גיטין לח
קדושין ע
ומלתה פסחים ו
יבמות כב
תושב פסחים כו
יבמות עא
בבית אחד פסחים פו
ועצם לא פסחי' פד
לא תוציא פסחי' פה
ועצם לא פסחים פג
פד פה נה
שבועות ג
זבחים נו
חולין יא

כו פסחים ע · לה' המול האליליס כז · המול לו יבמות עא · ואז יבמות סס · וכל ערל פסחים ג
כח סא נו · יבמות ע עא

רש"י

היו ת' משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה
זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרי'
עד שנולד יצחק · וא"א לומר בארץ מצרי' לבדה
שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה צא וחשוב כל
שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא
תמצאם כל כך ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת
עד שלא ירד למצרי' והרבה משנו' עמרם נבלעי' בשנות קהת והרבה משמוני' של משה נבלעי' בשנו' עמרם
הרי שלא תמצא ד' מאו' לביאת מצרי' והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבו' נקראו גרות ואפילו
בחברון כענין שנ' אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר את ארץ מגוריה' אשר גרו בה לפיכך אתה צריך
לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע · וכשתמנה ת' שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרי' עד
יציאתן ר"י וזה אחד מן הדברי' ששנו לתלמי המלך׃ (מא) ויהי מקץ ל' שנה וגו' ויהי בעצם היו' הזה·
מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקו' כהרף עין בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברה' לבשרו
בט"ו בניסן נולד יצחק בט"ו בניסן נגזרה גזרת בין הבתרי'׃ (מב) ליל שמורי'· שהיה הקב"ה שומר
ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרי'׃ הוא הלילה הזה לה'· הוא הלילה שאמר לאברהם
בלילה

רשב"ם

היום הזה וגו'· ומכל מקום במצרי' לא ישבו של
מאתים ועשר של סוף ד' מאות ושלשים׃ (מב)
ליל שימורים הוא לה' מימות אביהם היה
הקב"ה מצפה לזה הלילה להוציא את בני ישרא'
ממצרי' כמו שהבטיחם ולישראל הוא ליל
שימורים

יונתן בן עוזיאל

גְּזֵירַת פִּסְחָא כָּל בַּר עַמְמִין אוֹ בַּר יִשְׂרָאֵל דְּאִיסְתְּלַק וְלָא הֲדַר לָא יֵיכוּל בֵּיהּ: מד וְכָל גִּיבְרָאֵי דְּאָזוֹרְבַן לְעֶבֶד לְגַבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל זְבִין כַּסְפָּא וְתִגְזוּר יָתֵיהּ וְתִטְבְּלִינֵיהּ בְּכֵן יֵיכוּל בֵּיהּ: מה דַּיּוֹר תּוֹתָב וַאֲגִירָא נוּכְרָאָה לָא יֵיכוּל בֵּיהּ: מו בַּחֲבוּרָא חֲדָא יִתְאֲכִיל לָא תַּפְקוּן מִן בֵּיתָא מִן בִּשְׂרָא בַּר מֵחֲבוּרְתָא וְלָא לְמִשְׁדְּרָא דוֹרוֹנִין גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְגַרְמָא לָא תְּתַבְּרוּן בֵּיהּ בְּדִיל לְמֵיכוּל מַה דִּבְגַוֵּיהּ: מז כָּל כְּנִישְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל מִתְעַרְבִין דֵּין עִם דֵּין גְּנִיסָא עִם גְּנִיסָא אוֹחֲרֵי לְמֶעְבַּד יָתֵיהּ: מח וַאֲרוּם יִתְגַּיַּיר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא וְיַעֲבֵיד פִּיסְחָא קֳדָם יְיָ יִגְזוֹר לֵיהּ כָּל דְּכוּרָא וּבְכֵן יְהֵי כָּשֵׁר לְמֶעְבְּדֵיהּ וִיהֵי כְּיַצִּיבָא דְּאַרְעָא וְכָל עַרְלָאֵי בַּר יִשְׂרָאֵל לָא יֵיכוּל בֵּיהּ: מט אוֹרַיְיתָא חֲדָא תְּהֵי לְכָל מִצְוָותָא לְיַצִּיבָא וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּיר בֵּינֵיכוֹן: נ וַעֲבָדוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵיכְמָא

ירושלמי

לְמְקַיְימָא מַה דַּאֲמַר כְּתָבָא אַבְרָהָם בַּר מְאָה שְׁנִין אֶיפְשַׁר לֵיהּ לְמוֹלְדָא וְשָׂרָה בְּרַת תִּשְׁעִין שְׁנִין אֶיפְשַׁר לָהּ דְּתוֹלִיד הֲלָא בַּר תְּלָתִין וְשַׁבַע שְׁנִין הֲוָה אֲבוּנָן יִצְחָק בִּזְמַן דְּאִיתְקְרִיב עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא שְׁמַיָּא מָכוּ וְנַחֲתוּ וַחֲמָא יִצְחָק יַת שַׁכְלוּלֵיהוֹן וְכַהֲיַין עֵינוֹי מִן מְרוֹמַיָּא וּקְרֵי יָתֵיהּ לֵילְיָא תִּנְיָינָא: לֵילְיָא תְּלִיתָאָה כַּד אִתְגְּלֵי מֵימְרָא דַּייְ עַל מִצְרָאֵי בְּפַלְגוּת לֵילְיָא הֲוַת יְמִינָא מְקַטְלָא בּוּכְרֵיהוֹן דְּמִצְרָאֵי וִימִינֵיהּ מְשֵׁיזְבָא בּוּכְרֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל לְמְקַיְימָא מַה דַּאֲמַר כְּתָבָא בְּרִי בּוּכְרִי הִינוּן יִשְׂרָאֵל וּקְרֵי יָתֵיהּ לֵילְיָא תְּלִיתָאָה: לֵילְיָא רְבִיעָאָה כַּד יַשְׁלִים עָלְמָא קִיצֵיהּ לְמִיתְפַּרְקָא חֶבְלֵי רִישְׁעָא יִשְׁתֵּיצוּן וְנִירֵי פַּרְזְלָא יִתְבָּרוּן

מֹשֶׁה פּוֹק מִן גּוֹ מַדְבְּרָא וּמַלְכָּא מְשִׁיחָא מִן גּוֹ רוֹמָא דֵּין יְדַבַּר בְּרֵישׁ עֲנָנָא וְדֵין יְדַבַּר בְּרֵישׁ עֲנָנָא וּמֵימְרָא דַּייְ מְדַבַּר בֵּין תַּרְוֵיהוֹן וְאִינוּן מְהַלְכִין כַּחֲדָא הוּא לֵיל פִּסְחָא קֳדָם יְיָ נְטִיר וּמְזוּמַּן לְכָל יִשְׂרָאֵל לְדָרֵיהוֹן: תּוֹתָבָא דְּגַבַּר וַאֲגִירָא כַּד הֲוַת בַּר עַמְמִין לָא יֵיכוּל מִינֵּיהּ:

רש"י

בלילה הזה אני גואל את בניך: שמורים לכל בני ישראל לדורות' · משומר ובא מן המזיקין כענין שנ' ולא יתן המשחית וגו': (מג) זאת חקת הפסח · בי"ד בניסן נאמרה להם פרשה זו: כל בן נכר · שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים · ואחד גוי ואחד ישראל מומר במשמע: (מד) ומלתה אותו אז יאכל בו · מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע · ר"א אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח · א"כ מה ת"ל אז יאכל בו · העבד: (מה) תושב · זה גר תושב: ושכיר · זה הגוי ומה ת"ל והלא ערלי' הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו · אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר: (מו) בבית אחד יאכל · בחבורה אחת שלא

רשב"ם

מן שימורים: לדורותם · לכל דורתם שמצפים לזה הלילה לחוג בו חג הפסח כמשפטיו: שמורים: לשון המתנה כמו ואביו שמר את הדבר: (מו) ועצם לא תשברו בו' כדרך אכילתו בחיפזון: (מח) וכל ערל ישרא' שמתו אחיו מחמת מילה ולא כימול:

ויהי

בעל הטורים

ירצו את עונם ואז חיל מלך בבל צרים על ירושלים · לומר ואז כשיקרב להקריב קרבן אז יצליח וישכיל וכן ואז כשחיל מלך בבל צר על ירושלים ואז ירצו את עונם · וכל ערל לא יאכל בו · וסמיך ליה תורה אחת · רמז לק"ו שכשאר מסה דמעש' העגל נמה פסח שהוא מצוה אחת אמרה תורה וכל ערל לא יאכל בו: לתועדה והיה נקלתו' על ידך בגי' זרוע שמאל · תורת ה' בפיך בגי' זה הוא קרית שמע · הונחך מסף יו"ד

שבמכה עשירית הוניאן · למועד' מלא ור"ל לומר לך שששה ימים בשבוע' קרי' בתפילין · ויש ששה ימי מועד שאין בהם תפילין והם פסח עצרת ר"ה ויום הכפורים סוכה שמיני עצרת · פארן חבוש' בנימש' אלו תפילין · מימי' ימימה ג' במסורת לתועדה מימי' ימימה מימי' מימה תלכנה בנו' בני בת יפתח תנ לייי בשילה מימי' ימימה · ועלה האיש מתירו מימי' ימימה בני אלקנה והעלם לו מימי' ימימה בני שמואל וזהו שדרשו

ג וְאֶת־אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ׃ ס
נא וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
פתח בזקף קטן' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃
פ יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
ב' ר"פ מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב קַדֶּשׁ־לִי
ג' כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי
הוּא׃ ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
כ' וכ' אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
ויצאתם : ג' : ג עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל
חמץ

אונקלוס

אהרן נא והוה בכרן יומא הדין
אפיק יי ית בני ישראל
מארעא דמצרים על חיליהון:
א ומליל יי עם משה
למימר: ב אקדיש קדמי
כל בוכרא פתח כל ולדא
קדש לי בבני ישראל באנשא ובבעירא
מנחות' לד דילי הוא: ג ואמר משה
בכורות ג לעמא הוו דכירין ית יומא
הדין דנפקתון ממצרים
מבית עבודתא ארי בתקוף
יד אפיק יי יתכון מכא ולא
יתאכל

רשב"ם

(נא) ויהי בעצ' היו' הזה וגו' אעפ"י שכב' (כאמ') זה למעלה חוזר וכופלו עתה לומר לך שביום שיצאו אמ' הקב"ה למשה קדש לי כל בכור: (ב) פטר. לשון פתיחה. כמו פוטר מים ראשית מדון: באדם. עבודה מתחלה היתה בבכורות:
האביב

רש"י

שלא יעשו המנוין עליו שתי חבורות ויחלקוהו את' אומ' בחבורה אחת או אינו אלא בבי' אחד כשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלי' בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבי' תלמוד לומר על הבתי' אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות: לא תוציא מן הבית מן החבורה: ועצם לא תשברו בו' הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם אין עליו כזית בשר או מוח אין בו משום שבירת עצם: (מז) כל עדת ישראל יעשו אותו. למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרי' שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישרא' יעשו אותו: (מח) ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל והיה כאזרח הארץ. מה אזרח בי"ד אף גר בי"ד וכל ערל לא יאכל בו: להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו נלמד מכן נכר לא יאכל בו: (מט) תורה אחת וגו'. להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה: (ב) פטר כל רחם: שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון (משלי יז): וכן יפטירו בשפה (תלים כב) יפתחו שפתים: לי הוא. לעצמי קניתים ע"י שהכיתי בכורי מצרים: (ג) זכור את
היום

אבן עזרא

בעבור כי הדבר הזה סמוך אל לקיחת האזוב וטבילתו ועוד כי כתו' אחר כן אשר פסח על בתי בני ישראל והדרך הסברא נכון היה לולי קבלת האמת בנגמר'. ובפה הנכון שמלת הדבר הזה שב אל ושחטו הפסח. וטעם שאלת הבנים בראותם כל המשפחה חבורה אחת אוכלים שה תמים ראשו על כרעיו ועל קרבו ועצם לא תשברו בו ובן נכר ותושב וערל ושכי' לא יאכל בו ואין זה המנהג במועדים אחרים: (כה) והיה. עתה פירש כי שחיטת הפסח תלויה בארץ ואל יקשה עליך פסח הר סיני כי מצוה עליונה היתה ולא עשו פסח אחר במדבר כי בהר סיני היו עם הישוב וימצאו מצות ובהיותם בארץ אשר לא עבר בה איש אין להם רק המן לבדו: (כו) והיה. מה העבודה הזאת. השנוי שהזכרתי: (כז)
ואמרתם

מימים ולא כל ימים למעוטי שבתו' וימים טובים · והיינו דכתי' ימימה גבי חג ה' · וכן גבי אלקנה ושמואל שהיו עולין ברגל וכן מימי' ימימה דכתיב גבי בת יפתח לנשים נמי פטורות מן התפילין · וכתנה נך · ג' תנין על

חיכמא דפקיד יי ית משה וית אהרן היכדין עבדו : נא והוה בכרן יומא
הדין אפיק יי ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון : א ומליל
יי עם משה למימר : ב אקדיש קדמי כל בוכרא דכוריא פתח כל
ולדא בבני ישראל באינשא ובבעירא דילי הוא : ג ואמר משה לעמא
הוון דכירין ית יומא הדין די נפקתון פריקין ממצרים מבית שעבוד
עבדיא ארום בתקוף גבורת ידא אפיק יי יתכון מכא ולא יתאכל חמיע
יומא

אבן עזרא

ואמרתם זבח פסח · מצאנו פסוח והמליט והטעם כמו חמלה ובעבור שהשם חמל על בכורי ישרא' בעבו' דם השה נקר' השה פסח כמו ושחטו הפסח והגאון אמר שהוא מגזר' פסח כי הפסח ישען על רגלו התמימ' והמשחי' כן עשה שהשחי' בכורי בית המצרי' ופסח על בית שכנו העברי ולא השחיתו וכמוהו עד מתי אתם פוסחים · (כח) וילכו ויעשו בני ישראל · שלקחו שה בעשור לחדש כאשר צוה השם למשה ולאהרן זאת חקת הפסח כן עשו : (כט) ויהי בחצי הלילה · השבית · אמר יפת כי השבוים הטוחנים בריחים ביום בבית הסהר יכניסם בבור בלילה וישימו הריחים על פי הבור וזהו אשר אחר הריחים והנה הוא כמו בבית הסוהר : (ל) ויקם · הוא בעצמו כמו ועבד הלוי הוא בעצמו : כי אין בית · על הרוב ידבר הכתוב : (לא) ויקרא · מדרך הסברה כי משה ואהרן לא היו בליל ט"ו בארץ רעמסס עם ישר' רק במצרי' שהיתה מקו' המלוכה שהיה שם פרעה והנה יצאו הם מפתח ביתם במצו' השם בחצי הלילה ונתן להם רשות פרעה שילכו ישראל לעבודת השם והנה הלך משה עם עבדי פרעה לרעמסס להוציא ישראל וידוע היום כי יש בין מצרים הישנה שיש שם אוצרו' יוסף ידועים עד היום ובין רעמסס שלשה פרסאו' והנה החלו לצאת בבקר והיא עת עלות עמוד השחר שיחל להראו' אור השמש בעבים והנה יש בין תחלת זה הרגע עד עת זרוח השמש שעה ישרה ושליש שעה והנה יש לנו בקר והחשך גדול כמו ותשכב מרגלותיו עד הבקר ושם כתו' בטרם יכיר איש את רעהו והנה היו מישראל שיצאו בתחלת עמוד השחר ועודנו לילה בדרך התורה עד זרוח השמש ואלה היו קרובי' אל מצרים והאחרי' שהם רחוקים יצאו בו ביום כי קהל רב היה ויותר יש מתחלת רעמסס עד סופה משמונה פרסאות על כן כתוב הוציאך יי' אלהיך ממצרי' לילה וכתו' אחר היום אתם יוצאים ועוד ובני ישרא' יוצאי' ביד רמה וכתוב שם ומצרים מקברי' ביו' יקברו וכבר פירשתי : (לב) גם אתם כדברכ' · שתלכו דרך שלש' ימים גם כאשר דברתם וגם מקנכו ילך עמכו · וטעם וברכתם גם אותי שיברכו אותו ויתפללו בעדו · וטעם גם שנתן להם זבחי' כאשר אמר לו משה : (לג) ותחזק · לשון נקבה כי מדינת מצרים כוללת הכל · וטעם כלנו מתים פירשתיו במלת פן יפגענו : (לד) משארותם · כלי עץ כמו טנא ומשארתך כי חמוריהם היו טעוני' בגדים שהשאלו ממצרים : (לה) ובני ישראל · כל אחד שאל כפי מעלתו כי הנה במעשה המשכן הנשיאים לבדם הביאו האבני' היקרות והבושם והשמן · (לו) וינצלו · לא מצאנו גזרת הצלה מהבנין הקל רק מהנוסף או מהדגוש ושניהם פעלים יוצאים כי אין הפרש בטעם בין וינצלו ובין וינצל אלהים רק בבנין הנוסף יזכיר הפעול ולא כן בדגוש : (לז) ויסעו · היה הסמ"ך ראוי להדגש בהתבלע הנו"ן כמו ויגשו ויתנו אולי בא כן להקל על הלשון : מרעמסס · בפתח תחת הרי"ש והוא תחת העי"ן והוא שם מחוז ולא עיר : סכותה · אל סכות · וזכר הגברים ואין צורך להזכיר הנשי' כי הם כמו הם או יותר : לבד מטף · שהוא פחות מב' שנה : (לח) וגם ערב רב · מאנשי מצרים שהתערבו עמהם והם האספסוף שנאספו עליהם : (לט) ויאפו · הנה הבצק שהוציאו ממצרים היה בו שאור ולא אפוהו

חמץ : ד היום אתם יצאים
בחדש האביב : ה והיה כי
כת"מוס ס' יביאך יהוה אל ארץ הכנעני
והחתי והאמרי והחוי והיבוסי
אשר נשבע לאבתיך לתת
לך ארץ זבת חלב ודבש
ועבדת את העבדה הזאת
בחדש הזה : ו שבעת ימים
י' חסר תאכל מצת וביום השביעי
נ"ר"פ חג ליהוה : ז מצות יאכל
ס'. י"ג את שבעת הימים ולא יראה
קכ"ג פסוק ולא ולא : לך חמץ ולא יראה לך שאר
בכל גבלך : ח והגדת
לבנך ביום ההוא לאמר

בעבור

יתאכל חמיע : ד יומא
הדין אתון נפקין בירחא
דאביבא : ה ויהי ארי
יעלינך יי לארע כנענאי
וחתאי ואמוראי וחואי
ויבוסאי דקיים לאבהתך למתן
לך ארע עבדא חלב ודבש
ותפלח ית פולחנא הדין
בירחא הדין : ו שבעא
יומין תיכול פטירא וביומא
שביעאה חגא קדם יי : ז
פטירא יתאכיל ית שבעת
יומין ולא יתחזי לך חמיע ולא
יתחזי לך חמיר בכל תחומך :
ח ותחוי לברך ביומא
ההוא למימר בדיל דא עבד

יי

רשב"ם

(ד) האביב בכור ובישול תבואה. כמו עודנו באיבו לא יקטף. באיבי הנחל. הדגש במקום אות בי"ת הנסירה : (ח) בעבור זה שעשה לי נסים במצרים. אני עובד עבודה הזאת. וכן זה היום אשר עשה ה' לי שהיתי לראש פינה נגילה ונשמחה בו

רש"י

את היום הזה. למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום : (ד) בחדש האביב. וכי לא היינו יודעין באי זה חדש אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמי'. וכן הוא אומ' מוציא אסירים בכושרות חדש שהוא כשר לצאת : (ה) אל ארץ הכנעני וגו'. ואע"פ שלא מנה אלא חמשה עממין כל ז' גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחו' כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני : נשבע לאבותיך. באברה' הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברם וגומר. וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת. וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' : זבת חלב ודבש. חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאני' : את העבודה הזאת. של פסח ובלא כבר נאמר למעלה. והיה כי תבאו אל הארץ וגו'. ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה. בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל. וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול. והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב : (ח) בעבור זה. בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו. עשה ה' לי. רמז תשובה לבן רשע לומר

עשה

אבן עזרא

עד שחנו בסוכות : (מ) ומושב בני ישר'. חשבונות רבים יש במקרא לא ידענו למי הם סמוכים וזאת אזכיר מקצתם ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום ואבשלום לא היה בן ארבעים שנה, גם לא משלמה מלכות בית דוד ומפרשי' אמרו כי זה חשבון מיום שבת הארון בקרית יערים וכתו' ויהי בשלשי'

שנה

ד יומא דין אתון נפקין פריקין בחמיסר בניסן הוא ירחא דאביבא :
ה ויהי ארום יעלינך יי אלהך לארע כנענאי וחיתאי ואימוראי
וחיואי ויבוסאי דקיים במימריה לאבהתך למיתן לך ארעא עבדא חלב
ודבש ותפלח ית פולחנא הדא בירחא הדין : ו שובעא יומין תיכול
פטירא וביומא שביעאה חגא קדם יי : ז פטיריא יתאכל ית שובעא
יומין ולא יתחמי לך חמיע ולא יתחמי לך חמיר בכל תחומך : ח
ותתני לברך ביומא ההוא למימר מן בגלל מצוותא דא עבד מימרא דיי
לי

הה"א לומר לך אם תשמור ה' חומשי תור' יתננה לך · וכל פטר שנים במס' וכל פטר חמור תפדה בשה וכל פטר שגר

בהמה כלאית בבכורות פרה שילדה כמין חמור וחמור כמין סוס פטורין מן הבכורה שנא' פטר חמורי פטר שגר כ'

אבן עזרא

שנה יש אומרי' כן שלשי' שנה כתכנא ויש אומרי' ליובל ויש אומרי' למציאת ספר תורה שמצא חלקיהו הכהן ואני לא ידעתי כי הם סברות בלא יסוד ומשענת וכתו' ובעוד ששים וחמש שנה וזו הנבואה היתה בימי אחז ומלכותו היתה שש עשרה שנה ובשנת שש לחזקיה בנו גלתה שומרון על כן הוצרכו המפרשי' לומר כי תחלת ששים וחמש שנה מיום שנבא עמוס וישראל גלה יגלה מעל אדמתו ואחרים אמ' משנת הרעב וכאשר חשבנו שנות שבת ישר' במצרים בימי יוסף ואחיו הנה לא יגיעו מספר ימי הכתוב כי אין ספק כי קהת מיורדי מצרים היה ונחשוב כי הוליד עמרם בנו בסוף ימיו גם עמר' הוליד משה בסוף ימיו והנה מספ' חייה' מאתי' ושבעי' שנה ומשה הי' בן שמוני' שנה בצאת ישרא' ממצרי' והנ' הכל ג' מאו' וג' שנה הנ' חסרו לנו שמוני' והזקני' הוסיפו אשר ישבו במצרי' ובשאר ארצו' כי ועבדו' וענו אות' ת' שנה אינו דבק עם וענו רק עם גר יהיה זרעך וכמוהו רבי' ובפרש' הזאת מיום הראשון עד יום השביעי ואחר שמצאנו כתוב שהשם אמר לאברם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך ת' שנה ידענו כי חשבון מושב בני ישראל תלוי בזקן אברהם והוצרך בעל סדר עולם לומר כי אחר שבא אברהם לארץ כנען שב לחרן והוצרכו המפרשים לומר כי נבואת אני יי' אשר הוצאתיך מאור כשדים איננה דבקה עם הפרשה הנזכרת אבל אחר זה נאמרה ואין צורך לכל זה רק חשבון ד' מאות שנה הוא מיום שנולד יצחק ואלה השלשי' שנה הנוספים מספרם מיום שיצא אברהם מארץ מולדתו מאור כשדי' ובא עם אביו אל חרן כאשר כתו' ויבאו עד חרן וישבו שם ואברהם ישב עם אביו בחרן חמש שנים ובא אל ארץ כנען והוא בן חמש ושבעים שנה ולא שב אל חרן והנה כאשר נולד יצחק תמו שלשי' שנה שיצא אברהם מארצו כי הוא העקר כי לו נתנה ארץ הכנעני ויהיה פסוק אני יי' אשר הוצאתיך מאור כשדים דבק עם כל הפרשה למעלה ולמטה והנה פי' ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שהיו גרים שם גם אבותיהם היו גרים ככתוב כמעט וגרים בה ואברהם אמר גר ותושב אנכי עמכם שלשים שנה וארבע מאות שנה מיום שיצא אברהם אביהם מארץ מולדתו · וטעם ויהי מקץ שלשים שנה להודיע כי בעבור לעקתם אל השם לא יצאו עד שהגיע הקץ שגזר עליהם : (מב) ליל שמורים הוא ליי' על דרך הפשט בעבור שהזכיר ליל שמורים הוא ליי' ובסוף שמורים לכל בני ישראל לדורותם נראה כי הטעם בעבור שהשם שמרם ולא נתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף גוה שיהיה זה הלילה שמורים לכל בני ישראל לדורותם והטעם אכילת הפסח על משפטו ומצות ומרורים בלילה הזה ויש מפרשים אותו מטעם שומרי החומות שלא ישנו רק יודו ויספרו גבורות השם בצאתם ממצרים וכנה רמזו חכמינו ז"ל הגיע זמן קרית שמע של שחרית : (מג) ויאמר · בעבור שהזכיר ליל שמורים שהוא ליל חמשה עשר שבו יאכל הפסח השלים לפרש חוקת פסח דורות · והנה לא הזכיר דבר המשקוף והמזוזה ולא הזכיר על מצות ומרורים כי כבר הזכירו בפסח מצרי' והנה הטעם תאכלו הפסח לדורות כפסח מצרים והוסיף מצות אחרות רק מצות המשקוף והמזוזות איננה מעכין אכילת הפסח הלא תראה בתחלת הפרשה כל בן נכר לא יאכל בו ובן נכר איננו מזרע ישראל או אם היה מישראל והוא עובד אל נכר ואמר לא יאכל בו והטעם כמו משנו כי נכון הוא בלשון הקדש גם בלשון ערבי לומר כך וכמוהו הנותר בבשר ובלחם : (מג)

וכל

בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃ ט וְהָיָה
ג׳ נ״א ג | לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין
עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה
ג׳ בנביאים ו׳ בת׳ | בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ
חסר יו״ד | יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ י וְשָׁמַרְתָּ
ג׳ · נ״א ג | אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ
פ׳ | מִיָּמִים יָמִימָה׃ פ יא וְהָיָה
כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ
י״ל פסוק | הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ
לך לך : ג׳ | וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ יב
ג׳ | וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם
ג׳ · ג | לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה
אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָה׃
י״א ריש ומנעו׳ וכל : | יג וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה
בשה

אונקלוס

יְיָ לִי בְּמִפְּקִי מִמִּצְרָיִם׃ ט | אהרן
וִיהֵי לָךְ לְאָת עַל־יְדָךְ
וּלְדָכְרָנָא בֵּין עֵינָךְ בְּדִיל
דִּתְהֵי אוֹרַיְתָא דַּייָ בְּפוּמָךְ
אֲרֵי בְּיַד תַּקִּיפָא אַפְּקָךְ יְיָ
מִמִּצְרָיִם׃ י וְתִיטַּר יָת־
קְיָמָא הָדֵין בִּזְמַנֵּיהּ מִזְּמַן
לִזְמַן׃ יא וִיהֵי אֲרֵי יַעֲלִינָּךְ
יְיָ לַאֲרַע כְּנַעֲנָאֵי כְּמָא דִּי־
קַיֵּים לָךְ וְלַאֲבָהָתָךְ וְיִתְּנִינַהּ
לָךְ׃ יב וְתַעְבַּר כָּל־פָּתַח
וַלְדָּא קֳדָם יְיָ וְכָל־פָּתַח · וְלַד
בְּעִירָא דִּיהוֹן לָךְ דִּיכְרִין
תַּקְדֵּישׁ קֳדָם יְיָ׃ יג וְכָל־
פָּתַח בּוּכְרָא דַּחֲמָרָא תִּפְרוֹק
בְּאִימְּרָא וְאִם לָא תִפְרוֹק
וְתִנְקְפֵיהּ וְכָל בּוּכְרָא דַּאֲנָשָׁא | תפדה בכורות ד׳ ס״ב
בִּבְנָךְ

רשב״ם

בו : (ט) לאות על ידך · לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכרון תמיד כאלו כתוב על ידך · כעין סיונכי כחותם על לבך : בין עיניך כעין תכשיט ורביד זהב שרגילין ליתן על המצח לנוי : את החוקה · חוקת הפסח : (יב) והעברת · הסירהו מבהמותיך ותנהו לכהן ויקריבו : שגר · לשון שילוח מן הבטן: (יג) תפדה · לאחר שנתקדשו הלוים תחת כל בכור בשנה שנייה שהוקם את המשכן · ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגלת וכתיב ופדויו מבן חודש

רש״י

עשה ה׳ לי ולא לך שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל : (ט) והיה לך לאות · יציאת מצרים תהיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך רוצה לומר שתכתוב הפרשיו׳ הללו ותקשרם בראש ובזרוע: על ידך שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בה יד שהיא כהה : (י) מימים ימימה · משנה לשנה : (והיה כי יביאך יש מרבותינו שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים במדבר והאומר שקדשו יפרש ביאה זו אם תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם) : (יא) נשבע לך · והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגומר : ונתנה לך · תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות : (יב) והעברת · אין והעברת אלא לשון הפרשה · וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לבתו : שגר בהמה · נפל ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתוב שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך · אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם · וא״ת אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופירש במקום אחר בבקרך ובצאנך · לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם הכתוב מדבר : (יג) פטר חמור · ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים · ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן (שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים) ממצרים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים

פעמים עד
פיאה היולד
והכולל חמו'
הקפה ב'
נחם' ויסי כי
הקפה
פרעה
לשלחנו
ולידן מי
הקפה אליו
ויפלם שדור'
במדרש זה
הפסוק על
פרעה :
והיה

לנִיסִין וּפְרִישָׁן בְּמַפְּקֵי מִמִצְרַיִם : ט וִיהֵי לָךְ נִיסָא הָדֵין חֲקִיק וּמְפָרַשׁ
עַל תְּפִלַּת יְדָא בְּגוּבְהָא דִשְׂמָאלָךְ וּלְדוּכְרָן חֲקִיק וּמְפָרַשׁ עַל תְּפִלַּת
רֵישָׁא קְבִיעָא כָּל קֳבֵיל עֵינָךְ בְּגוּבְהָא לְרֵישָׁךְ מִן בִּגְלַל דְּתֶיהֱוֵי אוֹרַיְיתָא
דַיְיָ בְּפוּמָךְ אֲרוּם בְּחֵיל יְדָא תַקִּיפְתָּא הַנְפָּקָךְ יְיָ מִמִצְרַיִם : י וְתִינְטוֹר
יַת קְיָימָא הָדָא דִתְפִילֵי לְזִימְנָא דְחָזֵי
לָהּ בְּיוֹמֵי עוּבְדָא וְלָא בְּשַׁבַּיָא
וּבְמוֹעֲדַיָא וּבִימָמָא וְלָא בְּלֵילְיָא :
יא וִיהֵי אֲרוּם יָעֵילִינָךְ יְיָ לְאַרְעָא
דִכְנַעֲנָאֵי הֵיכְמָא דְקַיֵּים לָךְ וּלְאַבְהָתָךְ וְיִתְנִינָהּ לָךְ : יב וְתַפְרֵישׁ כָּל
פָּתַח וַלְדָא קֳדָם יְיָ וְכָל פְּרַתְח וַלְדָא בְּעִירָא דְמַשְׁגְרָא אִמֵּיהּ דִיהוֹן לָךְ
דִכְרִין תַּקְדֵּישׁ קֳדָם יְיָ : יג וְכָל פָּתַח וַלְדָא דַחֲמָרָא תִּיפְרוֹק בְּאִימְרָא
ואין

ירושלמי
מִן אִילֵין יוֹמִין לְאִילֵין יַרְחִין :
וְתִקְטְלוּן יָתֵיהּ :

אבן עזרא

וכלי ומלתה אותו · לרצונו שישוב לדת ישראל אם הוא בן מצוה ומשפט מקנת כסף או יליד בית שוה רק דבר הכתו' בהווה יותר : (מד) תושב · מישראל או שכיר לא יאכל בפסח אם לא יכוס על השם כמשפט כל העדה : (מה) בבית אחד יאכל · בפסח מצרים והעד לא תוציא מן הבשר חוצה וחכמינו ז"ל אמרו בחבורה אחת והוא הנכון : (מו) כל עדת ישראל · כל בני מצוה חייבי' לעשות הפסח וכאשר חפשתי בתורה מצאתי שלשה ועשרים בריתות האמורי' בתורה כולם הם במצות לא תעשה אבל במצות עשה לא מצאתי רק הפסח לבדו והמילה אולי היה כן בעבור כי יציאת מצרים להזכירה חיוב ואין זכירה יותר מאכילת הפסח בזמנו ובהתחלת עשרת הדברים אמ' אשר הוצאתיך מארץ מצרים :

(מז) וכי יגור אתך · טעם אתך בארץ מצרי' · וטעם ועשה פסח והוא רוצה לעשות הפסח ימול בתחלה · וטעם וכל ערל לא יאכל בו על ישראל שלא כאולו כמו הילודי' במדבר בדרך : (מח) תורה · זה הגר הוא גר צדק לא גר שער · ויעשו · טעם ויעשו לכל בני ישראל וכבר הזכיר זה למעלה אולי זה על הפסח שעשו במדבר סיני שמלו הגרים ואל תתמה בעבור שהוא כתו' במקו' הזה כי בפרשת רדת המן כתיב שיקח צנצנת ויתן שם מן ויניחה לפני העדות ועוד לא צוה השם לעשות ארון העדות וכמוהו הוצאתי את כל צבאותיכם : (נא) ויהי בעצם · לפי דעתי זה הפסוק דבק עם הפסו' הבא אחריו שדבר השם למשה לקדש הבכורים ובחצי הלילה היתה מכת בכורים ובצאת ישר' ביום צוה השם מיד לקדש בכורי ישראל ובכורי בהמתם : (א) וידבר · אחז דרך קצרה כי משה כנגד כל ישראל ויפת אמר כי המצוה על משה לקדשם בפה הפך וטמא הכהן כי הכהן קדוש הוא ולא יטמאנו רק בדבור שיאמ' בפה שהוא טמא : (ב) פטר · פתיחת כמו ופטורי ציצים והטעם הבן שפתח תחלה הרחם ומלת רחם זרה כי משפט לשון הקדש שיפתח האות שהוא לפני אות הגרון : (ג) ויאמר משה · ביום ט"ו יום אמר זכור כמו והיה היום הזה לכם לזכרון · וטעם מבית עבדים שהיו מעבידים אות' כאילו היו עבדיהם ובמקו' אחר אמר מכור הברזל כי המצרי' חזקו עליהם והשם הוציאם בחוזק יד מהאוזקים : (ד) היום · הזכיר בתחלה ולא יאכל חמץ וככה תעשו לדורות כמו שעשיתם ביום שיצאתם וכאשר היה זה בזמן שהאביב נמצא ככה תעשו בכל שנה בעת המצא האביב בארץ ישראל והו האביב שעורה ופי' אביב כמו בכור כי הוא מגזרת אב שהוא כמו האמון לאשר הוליד או חכם לתלמיד שלמד וכתוב כי השעורה אביב והעד שאמר בחג שבועות בכורי קציר חטים : (ה) והיה · לא הזכיר כל השבעה כי כבר הזכיר זה במקום אחר : (ו) שבעת · זאת היא העבודה :

(ז) מצות · הנה השבת הזהיר על גרך אשר בשעריך כי על זה התנאי יגור בשעריך שלא יעשה מלאכה לפניך בשבת וככה ביום הכפורי' כי כן כתוב וככה בפסח שלא יאכל חמץ במקום שהוא השותף

וזהו

בשה ואם לא תפדה וערפתו
ד' וכל בכור אדם בבניך
ה'נטע'ר"פ נתו': תפדה: יד והיה כי ישאלך
בנך מחר לאמר מה זאת
ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו
יהוה ממצרים מבית עבדים:
ג' טו ויהי כי הקשה פרעה
ג לשלחנו ויהרג יהוה כל
ג'אס'נתור' בכור בארץ מצרים מבכר
ג' אדם ועד בכור בהמה על כן
ז'פסו'כל כל ואל: אני זבח ליהוה כל פטר
ד' רחם הזכרים וכל בכור בני
אפדה: טז והיה לאות
ג'נאו'מן על ידכה ולטוטפת בין עיניך
ג כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים:

ק"א · ומנה · סימ"ן : מפטירין הדבר אשר דבר ה' אל ירמיהו · בירמיה נסימן מ"ו :

ויהי

אונקלוס

בבנך תפרוק: יד ויהי ארי ישאלינך ברך מחר למימר מא דא ותימר ליה בתקוף ידא אפקנא יי ממצרים מבית עבדותא: טו והוה כד אקשי פרעה לשלחותנא וקטל יי כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דאנשא ועד בוכרא דבעירא על כן אנא דבח קדם יי כל פתח ולדא דכריא וכל בוכרא דבני אפרוק: טז ויהי לאת על ידך ולתפילין בין עינך ארי בתקוף יד אפקנא יי ממצרים:

והוה

ואם לא סס יג
וערפתו סס י
ולטוטפות סנהדרין ד מנחות לו

רשבם

חודש תפדה בערכך וגו': (טו) ויהי כי הקשה · כל זה תאמר לבנך וכן מוכיח מדכתיב הוציאנו ה' ממצרים · כי הקב"ה אמר למשה כל פרשה זו · וישראל אומר לבנו הוציאנו ה' וגו' כי משה לא אמר לישראל פסוק זה מעצמו שיאמר משה לישראל והיה לאות על ידכה כי בחוזק יד הוציאנו וגו' אלא האב אמר לבנו כך : (השלמת בא אל פרעה)

רשי

מצרים: תפדה בשה · נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן: וערפתו · עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו: וכל בכור אדם תפדה · חמש סלעים פדיונו קצוב במקום אחר: (יד) כי ישאלך בנך מחר יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כי יאמרו בניכם מחר לבנינו לבני גד ולבני ראובן : מה זאת · זה

מיסוד רבינו שמואל

תנוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו' הרי זאת שאלת בן חכם · דברה תור' כנגד ד' בנים תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה: (יז) ולטטפת · תפילין ועל שם שהם ד' בתים קרויין טטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים · ומנחם חברו עם (יחזקאל כא) הטף אל דרום אל תטיפו לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך האמורה בפרש' ראשונ' שהרואה אות קשורי' בין העינים יזכור הנס וידבר בו :

חסלת בא אל פרעה

אבן עזרא

וזהו טעם בכל גבולך: (ח) בעבור זה. אמ' רבי מרינוס כי פי' בעבו' זה היה ראוי להיותו הפסוק זה בעבו' שעשה יי' לי והביא רבים כמוהו לדעתו ולפי לדעתי אין אחד מהם נכון כי אין כהפוך דברי אלהי' חיים

וטעם

ואין לא תפרוק ותנקוף יתיה וכל בוכרא דאינשא בברך תפרוק ולא
בעברך תפרוק בכספא: יד ויהי ארום ישיילינך ברך מחר למימר מה
דא מצוותא דבוכריא ותימר ליה בתקוף ידא אפקנא יי ממצרים פריקין
מבית שעבוד עבדיא: טו והוה כד אקשי מימרא דייית לבא דפרעה
למפטרנא וקטל ייי כל בוכרא בארעא דמצרים מן בוכרא דאינשא ועד
בוכרא דבעירא בגין כן אנא דבח קדם יי כל פתח וולדא דוכריא וכל
בוכרא דבריי אפרוק בכספא: טז ויהי לאת חקיק ומפרש על יד
שמאלך ולתפילין בין ריסי עינך ארום בתקוף גבורת ידא הנפקנא יי
ממצרים:

והיה לאות על ידכה ה' מנין על הה"א כנגד ה' פרקים עד הפרק שמניחין בו תפילין: ולטוטפות בין עיניך בגי' אלו ארבעה בתים:

ויהי

אבן עזרא

וטעם הפסוק הפך מחשבתו כי אין אנו אוכלי' מצו' בעבור זה · רק פי' בעבור זה · בעבור
זאת העבודה שהיא אכילת המצה ולא יאכל חמץ שהוא תחלת המצות שצוה לנו השם עשה לנו הש'
אותות עד שהוציאנו ממצרים והטעם לא הוציאנו ממצרי' רק לעבדו ככתו' בהוציאך את העם ממצרי'
תעבדון את האלהים על ההר הזה וכתו' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרי' להיות לכם לאלהי': (ט)
והיה לך · יש חולקין על אבותינו הקדושי' שאמ' כי לאו' ולזכרון על דרך כי לוית חן הם לראשך וענקי'
לגרגרותיך גם וקשרתם לאות על ידך כמו קשרם על לוח לבך תמיד גם וכתבתם על מזוזות ביתך כמו
כתבם על לוח לבך ומהו שיהיה לאות ולזכרון שיהיה שגור בפיך כי ביד חזקה הוציאך יי' ממצרי' ואין
זה דרך נכונה כי בתחלת הספר כתוב משלי שלמה והנה כל מה שהזכי' הוא דרך משל ואין כתו' בתורה
שהוא דרך משל חלילה רק הוא כמשמעו על כן לא נוציאנו מידי פשוטו כי בהיותו כמשמעו איננו
מכחיש שקול הדעת כמו ומלתם את ערלת לבבכם שנצטרך לתקנו לפי הדעת · וא"ר משה הכהן כי יד
ברוב המקרא היד השמאלית אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ידה ליתד תשלחנה ודברי הקבלה
חזקים ואין צריכין חזוק: (י) מימים ימימה · כמו ימי' תהיה גאולתו והטעם משנה לשנה ותחלת
השנ' על פי קריאת ב"ד: (יא) והיה · הזכיר הכנעני לבדו כי הוא אב לכולם: וטעם נשבע לך כמו
כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל: (יב) והעברת · תעביר לשם שלא יתערב עם אחר והנה אלה
שתי מצות נוו ביום ט"ו: שגר · על משקל ארץ שלא ישתנה בסמיכ' רק נמצאו מלות זרות ואלה הם
שגר אלפיך ובחדר משכבך הבל הכלים משפת חמתך ושגור דלתך ולא מצאתי יותר: (יג) וכל פטר
חמור · שהוא טמא תפדה בשה: וערפתו · יש אומרי' תכתב על ערפו קדם והאומר כזה אומר אני
שהוא חמור קדש עורף כי הנה כתוב הוא יערוף מזבחותם וערפו שם את העגלה · בנחל שפירושו
לכרות העורף כאשר פירשו מעתיקי הדת כי כל בכור שלא יקרב לגבי המזבח או לא יפדה חייב מיתה
כי כל בכור מצרים אדם ובהמה מתו כי השם לא מלטם מן הגזרה שגזר על בכורי · מצרים רק שיהיו
מוכנים וקדושים לעבודתו ולא היו לישראל בהמות טמאות כי אם החמורי' לבדם על כן לא יפדה בכור
מין אחר: (יד) והיה · אמר ר' יהודה הלוי ז"ל כי מחר חסר אלף וטעם מה שהוא אחר היום: (טו)
ויהי · החל לומר בחוזק יד הוציאנו ושב לפרש מה היתה היד החזקה והיא מכת הבכורים כי על יד זה
יצאו ממצרים ולא על יד · מכות הראשונות וככה אמר המשורר למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם
חסדו ומשה תפס דרך קצרה כי ידוע היה באמרו ויהרוג יי' כל · בכור והציל בכורינו ובכורי בהמתינו
ועם זה ידבק על כן אני זובח ולא עם הריגת בכורי': כל פטר רחם הזכרי' · מהמין הראוי לזבח לגבי
השם: (טז) והיה · הזכי' על אלה שתי המצות והיה לאות על ידכה ומה שהעתיקו חכמינו ז"ל לכתוב
הפרשיות הוא האמת ולטוטפות כמו זכרון ויש אומרי' כי קטי"ת כפול ופי' כמו דבור מגזרת והטף אל
דרום והוא רחוק בעיני: (השלמת בא אל פרעה:) אויל מורך בעושבו היגלא · בשלותו בבקו
אן יפלא: ראה שובבו ושם אל לבך כל · דבר פרעה בפרשת בשלח:

ס ס ס ס ס ס

ג׳ יז וַיְהִ֗י בְּשַׁלַּ֣ח פַּרְעֹה֮ אֶת־
ג׳ הָעָם֒ וְלֹא־נָחָ֣ם
אֱלֹהִ֗ים דֶּ֚רֶךְ אֶ֣רֶץ פְּלִשְׁתִּ֔ים
י׳ כִּ֥י קָר֖וֹב ה֑וּא כִּ֣י ׀ אָמַ֣ר אֱלֹהִ֗ים
ג׳.ג׳כ׳ חס׳ נסים״ל אלך פֶּֽן־יִנָּחֵ֥ם הָעָ֛ם בִּרְאֹתָ֥ם
מִלְחָמָ֖ה וְשָׁ֥בוּ מִצְרָֽיְמָה׃ יח
וַיַּסֵּ֨ב אֱלֹהִ֧ים ׀ אֶת־הָעָ֛ם דֶּ֥רֶךְ
ד׳ חס׳ בליש׳ הַמִּדְבָּ֖ר יַם־ס֑וּף וַחֲמֻשִׁ֛ים עָל֥וּ
בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃
יט וַיִּקַּ֥ח מֹשֶׁ֛ה אֶת־עַצְמ֥וֹת
ב׳ יוֹסֵ֖ף עִמּ֑וֹ כִּי֩ הַשְׁבֵּ֨עַ הִשְׁבִּ֜יעַ
פי׳ חסר אֶת־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ לֵאמֹ֔ר פָּקֹ֨ד
יפקד

יז וַהֲוָה כַּד־שַׁלַּח פַּרְעֹה יָת עַמָּא וְלָא־דַבָּרִינוּן יְיָ אוֹרַח אֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי־קָרִיבָא הוּא אֲרֵי ׀ אֲמַר יְיָ דִילְמָא־יְזוּעוּן עַמָּא בְּמֶחֱזֵיהוֹן קְרָבָא וִיתוּבוּן לְמִצְרָיִם׃ יח וְאַסְחַר יְיָ יָת־עַמָּא אוֹרַח מַדְבְּרָא לְיַמָּא־דְסוּף וּמְזָרְזִין סְלִיקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ יט וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יָת־גַּרְמֵי יוֹסֵף עִמֵּיהּ אֲרֵי אוֹמָאָה אוֹמֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מִדְכַּר יִדְכַּר יְיָ יָתְכוֹן
ותסקין

ויהי בשלח מגלה לא
ויקח משה פסחים סו נזיר סה סוטה ס

רשב״ם

ויהי (יז) בשלח פרעה: את העם ׳ ונתכוון הקב״ה להביאם לארץ כנען ולא רצה הקב״ה להביאם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא דרך הוא ליכנס מיד בארץ כנען ולכשיבאו לטורח מלחמות ארץ כנען ׳ יתנו ראש וישובו למצרים ׳ כמו שעשו כמה פעמים כדכתיב הלא טוב לנו שוב מצרימה ׳ נתנה ראש ונשובה מצרימה וגו׳ ׳ זכרנו את הדגה אשר אכלנו במצרים ׳ לפיכך ויסב את העם דרך המדבר ארץ רחוקה ׳ כדכתיב אחד עשר יום מחורב וגו׳ אבל פלשתים לבדם היו מפסיקין בין מצרים ובין ארץ כנען ׳ כמו שמוכיח ביצחק שהיה יורד מארץ כנען ׳ ללכת דרך ארץ פלשתים לארץ מצרים מפני הרעב על שאמר לו הקב״ה גור בארץ הזאת ׳ וישב יצחק בגרר: (יח) וחמושים ׳ בכלי זיין שהיו הולכים לירש את ארץ כנען כמו שכתי׳ לחעלה ואומ׳ אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני וגו׳ וכן תעברו חמושים
ליהושע

רש״י

ויהי (יז) בשלח פרעה: ולא נחם ׳ נהגם ׳ כמו לך נחה את העם ׳ בהתהלכך תנחה אותך (משלי ו׳): כי קרוב הוא ׳ ונוח לשוב באותו הדרך למצרים ומדרשי אגדה יש הרבה: בראותם מלחמה ׳ כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגו׳ ׳ אם הלכו דרך ישר היו חוזרים ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוטה על אחת כמה וכמה: (לפי סדר הכתוב נראה דס״ימות מהופכים ועיין ברא״ם ובג״א יישוב נכון ע״ז) פן ינחם ׳ יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב: ויסב ׳ הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף ׳ כמו לים סוף וסוף הוא לשון אגם שגדלים בו קנים ׳ כמו ותשם בסוף קנה וסוף קמלו: וחמושים ׳ אין חמושים אלא מזויינים (לפי שהסיבתן במדבר גרם להם שעלו חמושי׳ שאלו הי׳ דרך יישוב לא היו מזומנים להם כל מה שצריכים אלא כאדם שעובר ממקום למקום ובדעתו לקנות שם מה שיצטרך אבל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן כל הצורך וכתוב זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן שלא תתמה במלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי זיין שהכו ישראל לחרב גרש״י ישן) וכן הוא אומר ואתם תעברו
חמושים

ס ס ס

פרשת בשלח

ויהי יז וַהֲוָה כַּד פְּטַר פַּרְעֹה יַת עַמָּא וְלָא דַבְּרִינוּן יְיָ אוֹרַח אֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרוּם קָרִיב הוּא אֲרוּם אָמַר יְיָ דִּלְמָא יִתְהֲוֹן עַמָּא בְּמֵיחְמֵיהוֹן אֲחוּהוֹן דְּמִיתוּ בִּקְרָבָא מָאתָן אַלְפִין גּוּבְרִין בְּנֵי חֵילָא מִשִּׁבְטָא דְּאֶפְרַיִם מַאֲחֲדִין בִּתְרִיסִין וְרוּמְחִין וּמָאנֵי זַיְינִין וּנְחָתוּ לְגַת לְמִיבּוֹז גֵּיתֵי פְּלִישְׁתָּאֵי וּבְגִין דְּעָבָרוּ עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ וּנְפָקוּ מִמִּצְרַיִם תְּלָתִין שְׁנִין קֳדָם קִיצָּא אִתְמְסָרוּ בִּידָא דִּפְלִישְׁתָּאֵי וְקַטְלוּנוּן הִינוּן הֲווּ גַּרְמַיָּא יְבִישַׁיָּא דְּאָתֵי יַתְהוֹן מֵימְרָא דַּיְיָ עַל יְדָא דִּיחֶזְקֵאל נְבִיָּא בְּבִקְעַת דּוּרָא וְאִין יַחְמוּן כְּדֵין יִדְחֲלוּן וִיתוּבוּן לְמִצְרַיִם : יח וְאַחֲזַר יְיָ יַת עַמָּא אוֹרַח מַדְבְּרָא דְּיַמָּא דְּסוּף וְכָל חַד עִם חַמְשָׁא מַפְלִין סְלִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם : יט וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יַת אֲרוֹנָא דְּגַרְמֵי יוֹסֵף בְּגַוֵּיהּ מִנִּילוֹס וַהֲוָה מְדַבַּר עִמֵּיהּ

ארום

ירושלמי

וְדַבַּר מֵימְרָא דַּיְיָ יַת עַמָּא אוֹרַח מַדְבְּרָא יַמָּא דְּסוּף מְזַיְינִין בְּעוֹבָדָא טָבָא סְלִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם :

ארום

רש"י

חמושים : וכן תרגמו אנקלוס מזרזין כמו וירק את חניכיו וזריז · דבר אחר חמושים אחד מחמשה יצאו וד' חלקים מתו בשלשת ימי אפלה :- (יט) השבע השביע · השביעם שישביעו לבניהם · ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב · אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשו' לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו: והעליתם את עצמותי מזה אתכם · לאחיו השביע כן למדנו שאף עצמות כל השבטי' העלו עמהם שנ' אתכם

אבן עזרא

ויהי (יז) בשלח · וי"ו ולא נחם כפ"א רפה בלשון ישמעאל וידוע כי ממצרי' עד ירושלם דרך ארץ פלשתים איננו מרחק רב והוא כמו מהלך עשרה ימי' בדרך ישרה ולולי זה איך היו באים השבטי' בחמוריהם עד מצרי' אם היה הדרך רחוק מאד מה היה מספיק שיאכלו הם וחמוריהם ובעלותם מביאי' שבר לבתיהם : כי קרוב הוא · אר"משה אע"פ שהוא קרוב וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה עורף הוא רפאה נפשי כי חטאתי לך כי רכב ברזל לו ולפי דעתי אין צורך כי טעמו למה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתי' בעבור שהוא קרוב והנה נחם דרך רחוקה שלא יראו מלחמ' ויאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה וידענו כי השם יודע העתידות בלי ספק וידע שינחמו אם יוליכם דרך ארץ פלשתים ואמר פן ינחם העם כי דברה תורה כלשון בני אדם שיבינו השומעי' : (יח) ויסב · מבעלי הכפל סבב גם יבא על משקל אחר ויסך בדלתי' ים ויגל את האבן ואל תשמע אל דברי האומרי' שפרשו נסב · ומלת המדבר מוסף עצמו ואחר עמו והוא דרך שמדבר מדבר ים סוף וכמוהו הארון הברית הארון ארון הברית ועץ הדעת דעת טוב ורע הספר המקנה ביין המחה וכמוהו רבי': וסוף הוא שם מקו' וי"א שהוא מגזר' סוף דבר כי הוא סוף העולם והוא ים אוקינוס כאשר כבר זכרתי וזאת טעות גדולה כי הוא ים מזרחי כנגד מצרים וים ספרדי גדול ממנו : וחמשים · י"א מלאי' הון שיש להם כל צרכיהם והנה כתוב וגם צדה לא עשו להם ומה טעם להזכיר זה עתה רק פירושו חגורי חזוש למלחמ' כמו חלוצי' תעברו שפירושו חגורי חלצי' והעד הנאמן והם תעברו חמושי' ובמקו' אחר קראם חלוצי' כי מה טעם להוליך צדה לפני אחיהם וטעם להזכיר הכתוב וחמושים במקום הזה כי למעלה כתוב בראותם

בעל הטורים

ויהי בשלח את העם נגי'נס ערב רב · ויסב אלהים את העם דרך המדבר שערך להם שולחן והיה בן לאכול כמו דאת אמר היוכל אל לערוך שולחן במדבר · וחמושים מזויני' על ש: חמשה כלי זיין הנזכרים בפסוק מגן וצנה ורומח וחניט ומקל יד · השבע השביע ג' במסר' הכא ואידך גבי שאול כי השבע השביע את העם כדדרשינן הכא מלמד שהשביע את אחיו שישביעו לבניהם אף התם נמי השביע לעם שישביעו אף לאותם שלא היו שם כשהשביעם ולכן כלפל

יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃
כ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃
כא וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה׃
כב לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ פ
יד
א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב

דבר

וְתַסְּקוּן יָת גַּרְמַי מִכָּא עִמְּכוֹן׃
כ וּנְטַלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ בְּאֵתָם בִּסְטַר מַדְבְּרָא׃
כא וַיְיָ מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא לְדַבָּרוּתְהוֹן בְּאוֹרְחָא וּבְלֵילְיָא בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמֵיזַל בִּימָמָא וּבְלֵילְיָא׃
כב לָא יַעְדֵּי עַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא וְעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא קֳדָם עַמָּא׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיתוּבוּן וְיִשְׁרוֹן קֳדָם

פום

מסורה: אהרן · וה' הולך קדושין לב ב"ק כב · לא ימיש שבת קג

רשב"ם

ליהושע: (כא) וה' הולך · מלאך שהיה מוליך לפני ישראל עמוד האש ועמוד הענן יומם ולילה: שכשישמע פרעה יאמר בורחים הם וירדפו אחריהם (כב) לא ימיש · הקב"ה לשון מפעיל ממיש את אחרים · אבל לא ימיש ספר תורה · לשון פועל:

כבוכים

רש"י

אתכם : ויסעו מסכות · ביום השני שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות : (כא) לנחותם הדרך · נקוד פתח שהוא כמו להנחותם לראותכם בדרך אשר תלכו בה שהוא כמו להראותכם. אף כאן להנחותם ע"י שליח ומי הוא השליח עמוד הענן והקב"ה בכבודו מוליכו לפניהם · ומ"מ את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו שהרי ע"י עמוד הענן הם הולכים · עמוד האש אינו לאורה אלא להורותם הדרך: (כב) לא ימיש · הקדוש ברוך הוא את עמוד הענן

יומם

אבן עזרא

מלחמה כי ביד רמה יצא בכלי מלחמה ולא כמו עבדים בורחים : (יט) ויקח הזכיר למעלה עלו בני ישראל חמשים בלור ההוא גם העלו עמם הכבד שהיה בהם שעל ידו ירדו מצרימה והוא השביעם לפני מותו שיאמרו כן לבניהם ובניהם לבניהם והנה משה נתעסק לקיים השבועה שלא תבא אשמה על ישראל כי ראינו שנשיאי ישראל נשבעו לגבעונים והם לא נשבעו להם אלא על תנאי שהם רחוקים כמו שאמרו ואחר שנמצאו קרובים היה נכון שלא ישמרו שבועתם ולא יעברו הם וכל ישראל על מצות לא תחיה כל נשמה רק בעבור כבוד השם עשו שלא יחללוהו ואחר שנים רבות הענים השם בני ישראל בעבור שהכית שאול להמית את הגבעונים שהיו בנוב עיר הכהנים · והזכיר עצמות כי כל הבשר והעור ירום תולעים ויבאש ולא ישארו בשנים מועטות רק העצמות : (כ) ויסעו · באיתם הוא מדבר שור כאשר אפרש : (כא) וה' הולך לפניהם יומם · ידענו כי השם שוכן עד וקדוש שמו ויושב קדם סלה והכתוב ידבר כלשון בני אדם בעבור כי כח השם הולך עם ישראל כדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו · וטעם בעמוד ענן שלא היה כדמות העבים רק כדמות עמוד כטוי מן השמים על הארץ ונקרא העמוד כן בעבור שמעמד הבית עליו · וטעם ללכת יומם ולילה בעבור כי המחנה היה גדול ולא יכלו ללכת רק מסע מעט על כן היו הולכים מקצת לילה ומקצת יום גם ותלה השנים עמודים

היו

יונתן בן עוזיאל

ארום אומאה אומי ית בני ישראל למימר מדכר ידכר יי יתכון ותסקון ית גרמי מיכא עמכון: כ ונטלו מסכות אתר דאתחפיו בענני יקרא ושרו באיתם דבסטר מדברא: כא ואיקר שכינתא דיי מידבר קדמיהון בימָמא בעמודא דעננא לדברותהון בארחא ובליליא הדר עמודא דעננא מבתריהון למיחשך לרדפין מן בתריהון ועמודא דאישתא לאנהרא קדמיהון למיזל בימָמא ובליליא: כב לא עדי עמודא דעננא בימָמא ועמודא דאישתא בליליא למדברא קדם עמא: א ומליל יי עם משה למימר: ב מליל עם בני ישראל ויתובון לאחוריהון וישרון קדם פומי חירתא מרביעתא דאתבריו בגווני בני נשא דכר ונוקבא ועיינין פתיחן להון הוא אתרא דטניס ובינו

ירושלמי

ארום אשבעא משבעא ית בני ישראל למימר מידכר ידכר יי יתכון במימריה וברחמי טביא:

דארתי בסייפי מדברא:

למהוון מהלכין בימָמא ובליליא:

לא הוה פסק:

ויחזרון וישרון קדם פונדקי חירתא בין מגדול ובין ימא קדם טעוות צפון בלקובלה תישרון:

בעל הטורים

יאונתן אף על פי שלא שמע אלא השבועה • בלילה בעמו' אש • ולילה ג' נאמ' הכא ואידך ולילה אור בעדנו ולילה כיום יאיר וליל' ולא דומי' לי ולילה נאים להרגך בלילה ללילה יחוה דעת • וזהו ולילה נאים להרגך שבליל ז' פסינוס עמד' להרגם ולילה אור בעדנו יאיר לי בעמו' אש עלי כן ולילה ולא דומיה לי שאמרתי לפניו שירה ולילה ללילה יחוה דעת שלילה זה מחוה דעת לליל מלחמת סיסרא שהיתה ג"כ בלילה שכ' הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא • ואיתתי ככנר' כראתן בלילה • לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש

אבן עזרא

היו לפניהם עד שבאו אל הים כאשר אפרש: (כב) לא ימיש • פעל יוצא כי השם שנזכר למעלה לא ימיש העמודי' לפני העם • ומלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ כי יום ימצא בתורה ובנביאי' ובכתובים והוא לילה כי כתו' ביום הכותי כל בכור וזה היה לילה וכתוב היום הזה יום בשורה הוא והוא היה לילה כי שם כתוב וחכינו עד אור הבקר וכתוב יום צעקתי בליל נגדך: (א) וידבר • מדרך האמת אין ראוי למשכיל להשיב על מעשה השם למה עשה כן כי כל מעשיו בחכמה וחכמת האדם כאין נגדו והזכרתי זה בעבור שתראה בזו הפרשה שצוה השם שישובו אחורנית דרך ערמה כדי שיצא פרעה וירדוף אחריהם ויטבע בים ומחשבות השם עמוקות: (ב) פי החירות הוא יאקרא פי החירות ונקרא כן בעבור שהפה בפנים והוא שם מקום: לפני בעל צפון • אמר כי חרטומי מצרים עשו בדבר המזלות צורות נחשת וזהו בעל צפון שלא יוכל עבד לברוח ממצרים לעבור הגירה ובעבור זה כתוב כי ברח העם ולפי דעתי בעבור שאמר משה לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר נראה לפרעה מדבריו כי ידע משה הדרך אשר ילכו בה אל המקום אשר יזבחו שם וכאשר שמע פרע' שישראל החלו ללכת דרך המדבר ואחר שהרחיקו שבו אחורנית ללכת דרך אחרת אז חשב פרעה כי כל מה שדבר משה בערמה היה כי אין דעתו לזבוח כי אם לברוח כי הבורח ישתבש עליו הדרך ולא ידע אי זה דרך ילך: נכחו • באה זו המלה בחירק כמו אחרי כפלו ורבים ככה: (ג) ואמר פרעה לבני ישראל • כמו אמרי לי: נבוכים • בשורק תחת חולם כמו לא תעבורי מזה כי הוא מבנין נפעל כמו נכונים ושנה נבוכו והשיר שושן נבוכה כמו והממלכה נכונה והטעם כאדם שלא ימצא עצה ולא ידע מה יעשה ונו"ן נבכי ים שורש ופירושו מעמקי ים ואין לו טעם במקום הזה: סגר עליהם המדבר • שהסגירו עליהם דרכי מדבר ולא ידעו אנה ילכו ואנה יצאו כמו הבורחים: (ד) וחזקתי • כאילו שכח המכות שהוכו בעבור ישראל: ואכבדה בפרעה • אז יראה כבודי בעולם לשבות פרעה וחילו: וידעו מצרים • הנשארים גם הנשבעים לפני אותם כי אני יי': ויעשו כן • אחז הכתוב דרך קצרה לומר שעשו אחורנית: (ה) ויגד • כי אין הולכים כי אם לזבוח: (ו)

ויאסר

ו׳פס׳ לאמר דבר אל בני ישראל וישבו
ח׳ רפי׳ ל׳ ויחנו לפני פי החירת בין מגדל
ב׳פס׳ ב׳ ובין הים לפני בעל צפן נכחו
פ׳ גליש׳ תחנו על הים : ג ואמר
ג׳ וחס׳ ו׳ פרעה לבני ישראל נבכים
הם בארץ סגר עליהם
כ׳ לתורע׳ מלן כבל : המדבר : ד וחזקתי את
לב פרעה ורדף אחריהם
ואכבדה בפרעה ובכל חילו
וידעו מצרים כי אני יהוה
כ״ד ויעשו כן : ה ויגד למלך
ג׳ מצרים כי ברח העם ויהפך
לבב

פום חירתא בין מגדול ובין
ימא קדם בעיל צפון לקבליה
תשרון על ימא : ג ויימר
פרעה על בני ישראל
מערבלין אינון בארעא אחד
עליהון מדברא : ד ואתקף
ית לבא דפרעה וירדוף
בתריהון ואתיקר בפרעה
ובכל משריתיה וידעון
מצראי ארי אנא יי ועבדו
כן : ה ואתחוה למלכא
דמצרים ארי אזל עמא
ואתהפיך לבא דפרעה
ועבדוהי לעמא ואמרו מה
דא

רשב״ם

(ג) נבוכים הם · לפניהם כמו נבכי ים לפיכך שבו אחור שלא ידעו היכן ילכו כי סגר עליהם המדבר את דרכם שהוא מקום נחש שרף ועקרב וחיות רעות ודואגים שם מאחריהם · ולפיכך שבו ממקום שהיו חונים באיתם בקצה המדבר ועתה באו בין מגדול ובין הים לחנות על הים והרי נבוכים נבכי ים לפניהם הרי אין להם מקום לנוס לא לפנים ולא לאחור : (ד) נבוכים · סגורים בנבכי ים שלפניהם · כדכתיב הבאת עד נבכי ים · מבכי נהרות : (ה) כי ברח העם · מתוך ששבו אחור : מעבדינו · מטף קטן · מעבוד אותנו · וכן משמרו את השבועה : באכלנו לחם
לשובע

רש״י

יומם ועמוד האש לילה : מגיד שעמוד הענן משלי׳ לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן · שעד שלא ישקע זה עול׳ זה :(ב) וישובו · לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועי׳ הם בדרך כמו שנ׳ ואמר פרעה לבני ישרא׳ וגו׳: ויחנו לפני פי החירו׳ · הוא פיתו׳ ועכשיו נקרא פי החירו׳ על שם שנעשו שם בני חורין והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים : לפני בעל צפון · הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש איוב משגיא לגוים ויאבדם (ג) ואמר פרעה · כשישמע שהם שבים לאחוריהם : לבני ישראל · על בני ישראל · וכן ה׳ ילחם לכם עליכם אמרי לי אחי הוא אמרי עלי : נבוכי׳ הם · כלואים ומשוקעים ובלעז שיר״ד כמו נבכי ים (איוב לח) עמק הבכא (תלים פד) מבכי נהרות (איוב כח) · נבוכים הם כלואים הם במדבר שאינן יודעים לצאת ממנו ולהיכן ילכו : (ד) ואכבדה בפרעה · כשהקב״ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד וכן הוא אומר ונשפטתי אתו וגו׳ ואח״כ והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו׳ ואומ׳ (תלים עו) שמה שבר רשפי קשת ואח״כ נודע ביהוד׳ אלהי׳ ואומ׳ נוד׳ ה׳ משפט עשה (שם ט׳): בפרע׳ ובכל חילו · הוא שהתחיל בעביר׳ וממנו התחיל הפורענו׳ : ויעשו כן · להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפנו אנו צריכים לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם : (ה) ויגד למלך מצרים · איקטורין שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי ובחמישי ובששי רדפו אחריהם · ליל שביעי ירדו לים · בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח
לכך

דְבֵינֵי מַגְדוֹל וּבֵינֵי יַמָא קֳדָם טָעֲוַת צְפוֹן דְמִשְׁתַּיֵיר מִכָּל טַעֲוָון דְמִצְרַיִם בְּגִין דְיֵימְרוּן מִצְרָאֵי בַּחִיר הוּא בַּעַל צְפוֹן מִכָּל טַעֲוָותָא דְאִשְׁתַּיֵיר וְלָא לָקָא וְיֵיתוּן לְמִסְגוֹד לֵיהּ וְיִשְׁכְּחוּן יַתְכוֹן דְאַתּוּן שָׁרָן לְקִבְלֵיהּ עַל גֵיף יַמָא : ג וְיֵימַר פַּרְעֹה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְמִשְׁתַּיְירִין בְּמִצְרַיִם מִטַרְפִין הִינוּן עַמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא טָרַד עֲלֵיהוֹן טַעֲוַת צְפוֹן נִגְדְוֵי דְמַדְבְּרָא : ד וְאַתְקֵיף יַת יִצְרָא דְלִבָּא דְפַרְעֹה וְיִרְדוֹף בַּתְרֵיהוֹן וְאִתְיַקַר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשִׁרְיָיתֵיהּ וְיִנְדְעוּן מִצְרָאֵי אֲרוּם אֲנָא הוּא יְיָ וַעֲבָדוּ הֵיכְדֵין : ה וְתַנוּן אוּקְטַרְוָנַיָא דַאֲזָלוּ עִם יִשְׂרָאֵל אֲרוּם עֲרִיק עַמָא וְאִתְהַפִּיךְ לִבָּא דְפַרְעֹה וְעַבְדוֹי לְבִישׁ

על

ירושלמי

וַאֲמַר פַּרְעֹה עַל עֵסַק עַמָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל טָעֲיָין אִינוּן בְּמַדְבְּרָא טָרַד עֲלֵיהוֹן טַעֲוָותָא דִפְעוֹר נִגְדְוֵי בְּמַדְבְּרָא :

ונו' שעמוד האש משלים לעמו' הענן מדכתי' לפני העם ולא כתיב מלפני העם משמע שלפניהם' היו שניהם לפני העם · לא ימיש ב' במ' הכא ואידך ביהושע לא ימיש מתוך האהל · כמו שהענני' היו משלימין זה לזה כך עשה יהושע משכים בבקר עד עמוד האש ללמוד ולערב הקדים ולמד עד עמוד הענן והיינו לא ימיש כמו שהענני' לא משו כך יהושע לא מש מתוך האה"ל וע"כ זכה לילך לפני העם : ככתוב' במ' נכתו תמני

אבן עזרא

ויאסור · בצווי כמו ויבן שלמה את הבית : (ז) ויקח שש מאות רכב בחור · מובחרים במרכבותיו מכל רכב שהיו לו : ושלישים · דע כי המלך דומה כמו אחד בחשבון על כן יקרא משנה אותו שהוא אחריו במעלה השנית מגזרת שנים ואשר הוא במעלה השלישית יקרא שלישי : (ח) ביד רמה · לא יצאו כדמות בורחים והיה עמהם כל כלי המלחמה : (ט) וירדפו · מנהג הלשון לומר ככה כמו וכל העם רואים וירא העם וינועו והטעם כאשר ראו כן נעו ועמדו מרחוק וככה כתו' וירדוף אחרי בני ישראל והנה טעם וירדפו כאשר רדפו אחריהם השיגום שהיו חונים על הים · והזכיר כל סוס פרעה שלא באו מפוזרים רק כולם יחד : ופרשיו · רכבי הסוסים : וחילו · רגליים : (י) ופרעה הקריב · מחכמו כי הקריב בכל המקרא פועל יוצא : (יא) ויאמרו · מנאנו בלשון הקדש מלות שהם מענין אחד שניהם כחברים והאחד יספיק והנה זאת המבלי אין קברי' כמו הרק אך במשה : להוציאנו · בקמץ גדול תחת קמץ קטן כמו ואומר אין רואני : (יב) הלא זה הדבר · איננו מפורש רק ידענו כי כן היה כי איך יאמרו לו בפניו דבר שלא היה ודבר הזה הוא בכלל ולא שמעו ש' משה : (יג) התיצבו וראו את ישועת יי' · כי אתם לא תעשו מלחמה רק תראו את ישועת יי' אשר יעשה לכם היום יש לתמוה איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם התשובה כי המצרים היו אדוני' לישראל וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו והיו ישראל נרפי' ואינם מלומדים למלחמה הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט ולולי תפלת משה היה חולש את ישראל והשם לבדו שהוא עושה גדולות ולו נתכנו עלילו' סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים כי אין בהם כח להלחם בכנענים עד שקם דור אחר דור המדבר שלא ראו גלות והיתה להם נפש גבוהה כאשר הזכרתי בדברי משה בפרשת ואלה שמות : (יד) יי' ילחם לכם · בעבורכם וככה כל מלחמ' שאחריה למ"ד היא לעזר על כן פירש רבי' משה הכהן כי רבים לוחמים לי מרום בשבילי וטעם מרום מלחמת מרום כמשפט כל היושבים : ואתם תחרישון · הפך ויצעקו בני ישראל : (טו) מה תצעק · יש אומ' כי משה היה צועק אל השם וזה איננו נכון כי כבר דבר לו והכבדה בפרעה רק כאמר על משה שהוא כנגד כל ישראל בעבור שצעקו בני ישראל אל יי' : ויסעו · מעט מעט עד שיגיעו לשפת הים : (טז) ואתה · אמר השם למשה הרם את מטך ובקע את הים טרם שיסעו כי לא אמר לו שיבקע הים רק שיטה ידו על הים במט' כדרך ויט משה את מטהו על השמים וידענו כי המטה לא בקע הים רק תרגע כטות משה

ידו

לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם
וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־
ל' וחסר שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ׃
ו וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־
עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ ז וַיִּקַּח
שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל
ל' חס' דסמ' רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ׃
ח וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה
מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי
ט"ו ומנהו' פסו' יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים
בְּיָד רָמָה׃ ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם
ט' מ"ל נקו' אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים
עַל

אהרן דָא עֲבַדְנָא אֲרֵי שַׁלַּחְנָא
יָת יִשְׂרָאֵל מִלְּמִפְלְחָנָא׃ ו
וְטַקֵּיס יָת רְתִיכֵיהּ וְיָת עַמֵּיהּ
דְּבַר עִמֵּיהּ׃ ז וּדְבַר שֵׁית
מְאָה רְתִיכִין בְּחִירִין וְכֹל
שש מאות פ' ... רְתִיכֵי מִצְרָאֵי וְגִבָּרִין מְמַנַּן
עַל כּוּלְּהוֹן׃ ח וְאַתְקֵיף יי
יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא
דְּמִצְרַיִם וּרְדַף בָּתַר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָפְקִין
בְּרֵישׁ גְּלֵי׃ ט וּרְדַפוּ
מִצְרָאֵי בָּתְרֵיהוֹן וְאַדְבִּיקוּ
יָתְהוֹן כַּד שָׁרַן עַל יַמָּא כָּל
סוּסָוָת רְתִיכֵי פַרְעֹה
ופרשוהי

רשב"ם

למובע: (ו) רכב בחור. רכב חשוב ומובחר: (ז) ושלישים. שרים. לפי שכתיב לפניו ומבחר שלישיו טובעו בים סוף: (ח) יוצאים ביד רמה. לא היו דואגים כלל עד שראו פרעה ועמו רודפים אחריהם

רש"י

לכך אנו קורין השירה ביום השביעי: ויהפך. נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו לרדוף אחריה' בשבי' ממונם שהשאילום:
מעבדנו. מעבוד אותנו: (ו) ויאסר את רכבו. הוא בעצמו: ואת עמו לקח עמו. משכם בדברי' לקינו וכטלו ממוננו ושלחנום בואו עמי ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים. דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנ' ופרעה הקריב עצמו ממהר לפני חיילותיו. דרך מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיאמר אני אשוב עמכם בחלק שנ' אחלק שלל: (ז) בחור. נבחרים בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבאותו זה היה בחור: וכל רכב מצרים. ועמהם כל שאר הרכב. ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמ' משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים ואם תאמר משל ישראל והלא נאמר וגם מקננו ילך עמנו משל מי היו משיראו את דבר ה' מכאן היה ר"ש אומר כשר שבמצרים הרוג: טוב שבנחשים רצוץ את מוחו: ושלישים על כלו. שרי צבאות כתרגומו: (ח) ויחזק ה' את לב פרעה. שהיה תולה אם לרדוף אם לאו וחזק את
לבו

אבן עזרא

ידו על הים יולך כמשפט את הים ברוח קדים עזה אז יבקעו המי' כי כן כתוב: (יז) ואני ידענו כי אין ים סוף בין מצרי' ובין ארץ ישרא' ואין צורך שיכנסו בים רק צוה יי' לעשו' כך בעבור שיכנסו המצריים אחריהם ויטבעו וממדבר איתם נכנסו ישראל אל הים ולמדבר איתם יצאו כאשר אפרש:
(יח) וידעו מצרי' כי אני ה' בהכבדי בפרע' שהוא בעצמו יטבע עם רכבו ופרשיו: (יט) ויסע מלאך האלהים. והנה היה קודם דבר אל בני ישראל ויסעו והנה פי' וכבר נסע וכבר הראיתיך רבים כזה ובעבור שאלה הג' פסוקים דבקים זה עם זה וכל אחד יש בו ע"ב אותיות על כן מצאנו בספרים כתוב סימן סוד השם המפורש ולפי דעתי בעבור כי מספר השם הנכבד יעלה לע"ב אותיות כאשר אפרש בפרשת כי תשא על כן כתוב ככה ובספר רזיאל הרוצה לעשות שאלת חלום יקרא בתחלת הלילה פסוק

ויאמר

עַל עַמָּא וְאָמְרוּ מַה דָא עֲבַדְנָא אֲרוּם פְּטַרְנָא יַת יִשְׂרָאֵל מִפּוּלְחָנָא :
ו וְטַקִּיס אִיהוּ נַפְשֵׁיהּ יַת אַרְתִּכֵיהּ
וְיַת עַמֵּיהּ דְּבַר עִמֵּיהּ בְּמִלִּין רַכִּיכִין :
ז וּדְבַר שִׁית מְאָה רְתִיכִין בְּחִירִין
וְכָל רְתִיכֵי מִצְרָאֵי עֲבָרוּי דִּדְחִילוּ מִפִּתְגָמָא דַיְיָ דְּלָא מִיתוּ בְּמוֹתָנָא וְדְלָא
בְּבַרְדָא וּמוּלִיתָא תְּלִיתָאָה לְמִינְגַּד וּלְמִירְדוֹף בִּבְהִילוּ אוֹסִיף עַל כָּל
רְתִיכָא וּרְתִיכָא : ח וְתַקִּיף יְיָ יַת יִצְרָא דְּלִבָּא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם
וּרְדַף בָּתַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָפְקִין בִּידָא מְרָמְמָא מִתְגַּבְּרִין עַל
מִצְרָאֵי : ט וּרְדָפוּ מִצְרָאֵי בַּתְרֵיהוֹן
וְאַדְבִּיקוּ יַתְהוֹן כַּד שָׁרַן עַל יַמָּא
כְּנַשִׁין מַרְגָּלִיָּין וְאַבְנִין טָבָן דְּדַבַּרְפִּישׁוֹן
מְגִינוּנִיתָא דְּעֵדֶן לְגוֹ גִּיחוֹן וְגִיחוֹן דַּבְרִינוּן לְיַמָּא דְסוּף וְיַמָּא דְסִיף רָמָא
יַתְהוֹן

ירושלמי
וְאַתְנֵי לְמַלְכָּא :

ירושלמי
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָפְקוּ פְּרִיקִין :

על הים · כי
נבכו ופא'
ביחזקאל מה
הבא בשער
שנכנס לא
יצא בו כתיב
לא ישוב דרך
השער אשר
בא בו כי
נכחו יצא
אף כאן
פרעה וחילו
הדרך אשר
נכנסו בים
לא יצאו כי
לא מב' אחד
כלם תא'
נפסקים

שאמרו ישראל
כמו שאנו
עולין מצד
זה כך הם
עולים מצד
אחר · אמר
הקב"ה ליש
ופלטון לצד
שיצאו בו
ישראל ·
ואחזקת כי
הכא ואיך
ואחזקתי את
זרועות מלך
בבל שהקב"ה
מחזיק לב
הרשעים
לטורדן מן

אבן עזרא

ויהי כשלחים שבה כי הוא ע"ב אותיות : מלאך האלהים · הוא השר הגדול ההולך בענן והוא הכתוב עליו ויי' הולך לפניהם יומם וכאשר נסע זה המלאך ההולך לפני מחנה ישראל והלך מאחריהם נסע עמוד הענן עמו והאומר כי מלאך אלהים הוא הענן יראה לנו הנה מצאנו עמוד הענן נקרא מלאך האלהים ואם המלאך הוא העמוד למה אמר פעם אחרת ויסע עמוד הענן מפניהם ואם השיב לנו הטעם כפול אין משפט לשון הקדש לכפול רק הנבואות והתוכחות רק המספר כי כן היה המעשה אין ראוי שיכפול · (כ) ויבא · המלאך · ויהי הענן והחשך · בין מחנה למחנה : ויאר את הלילה · כמשפט כל הלילות לישראל לעבור הים כי בלילה עברו ואמר רבי מרינוס כי פי' ויאר את הלילה ויחשיך וכמהו ולילה אור בעדני ובדברי חכמינו ז"ל אור לארבעה עשר והמפרש כזה משים חשך לאור ואור לחשך כי לא יתכן בכל לשון שיהיה פי' מלה אחת לדבר והפכו אם לא היה על דרך כנוי כמו ברך בנות אלהים ומלת אור בעדני פירשתיה שהיא אור בעצמו גם חז"ל אמרו אור לארבעה עשר ליסכא מעליא הוא והנה הוא כמו כנוי ומה טעם להזכיר ויחשיך את הלילה כי כל לילה חשך הוא רק ויאר את הלילה כאשר עשה מיום צאת ישראל ממצרים כי עמוד האש בכל לילה היה ואם אין להם אור איך יעברו את הים כי הנה פרעה בא בים והשם השקיף עליו באשמורת הבקר ורוב ישראל כבר עברו :
(כא) וים כל הלילה אפי' בעת עבור ישראל לא סר הרוח :(כב) ויבאו בני ישראל בתוך הים יש תשובה בעבור שאמר הכתו' בתוך הים כי הגיעו עד חצי ים סוף רק אם נכנסו אפילו חצי פרסה בתוך הים יקרא תוך הים כמו והאספסוף אשר בקרבו ולא היו באמצע המחנה וטעם בתוך הים המקום שהיה שם ים בתחלת הלילה : והמים להם חומה · שנקרשו המים וכתוב נצבו כמו נד נוזלים ואחר עבור רוב ישראל המים שהיו להם חומה נמסו והנה וישובו המים על מצרים והם הבדילו בין המצרים ובין היבשה על כן כתוב ומצרים נסים לקראתו כי היו חושבים שיצאו אל היבשה וחומות במים כמסו והפסיקו בינים ובין היבשה והרודפים אין ספק שראו האור איך היו ישראל עוברים : (יד) ויהי באשמורת · האל"ף נוסף : וישקף · הטעם מלאך יי' הוא הנזכר וכמוהו בדבר גדעון כי השליח יקרא בשם השולח כי אחר שנוהו לעשות כן היה עושה : בעמוד אש וענן · בין שני העמודים : ויהם · יתכן שבעבור זה אחר המשורר קול רעמך בגלגל וככה וברקים רב ויהם ובמקום אחר ויהמם :
(טו) ויסר · מהבנין הכבד הנוסף והיה לו להיותו ויסר בפתח קטן תחת סמ"ך וכבר הזכרתי דקדוקי וי"ו כי טעם ויסר את אופן מרכבותיו שהתירו קשר האופן מהסוסים לברוח להיותם קלים ומהומת השם הכתובה למעלה נפלה עליהם ועל סוסיהם ולא יכלו לנהגם רק בכבדות ואחרים אמרו

כי

עַל־הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה
וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל־פִּי הַחִירֹת
לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן׃ י וּפַרְעֹה — ב״מ ונעצין ג׳
הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם ׀
נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד
וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה׃ — ג׳נטע׳
יא וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי — זרק׳ר״ע י״ד׳
אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ
לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרָיִם׃
יב הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר
דברנו

וּפָרָשׁוֹהִי וּמַשִׁרְיָתֵיהּ עַל־פּוּם — אהרן ג׳
חִירָתָא דִּקְדָם בְּעֵיל־צְפוֹן׃
י וּפַרְעֹה קָרֵיב וּזְקָפוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־עֵינֵיהוֹן וְהָא־
מִצְרָאֵי ׀ נָטְלִין בָּתְרֵיהוֹן
וּדְחִילוּ לַחֲדָא וּזְעִיקוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ׃ יא וַאֲמַרוּ
לְמֹשֶׁה הֲמִדְּלֵית קִבְרִין
בְּמִצְרַיִם דְּבַרְתָּנָא לִמְמָת — המבלי אין ערכין עו
בְּמַדְבְּרָא מַה־דָא עֲבַדְתָּא
לָנָא לְאַפָּקוּתָנָא מִמִּצְרָיִם׃
יב הֲלָא־דֵין פִּתְגָמָא
דְּמַלֵּילְנָא עִמָּךְ בְּמִצְרַיִם
לְמֵימַר שְׁבוֹק מִנַּנָא וְנִפְלַח
ית

רשב״ם

אחריהם · אז ויראו מאד : (יא) המבלי אין קברים ככל לשון: למות במדבר יאמר אין (לחם) ואין מים ואפילו אין רודף אפרינו נמות ברעב : ונקעהו

רש״י

לנו לרדוף: ביד רמה · בגבורה גבוהה ומפורסמת' ופרעה הקריב · הי' לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם: נוסע אחריהם · בלב אחד כאיש אחד · דבר אחר והנה מצרים ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים תנחומא : ויצעקו · תפשו אומנות אבותם באברהם הוא אומר אל המקום אשר עמד שם · ביצחק לשוח בשדה · ביעקב ויפגע במקום : (יא) המבלי אין קברים · וכי מחמת חסרון קברים שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם · שיפ״יר פליכ״שה דיכ״ון פוש״יש : (יב) אשר דברנו אליך במצרים · והיכן דברו ירא יי׳ עליכם וישפוט : ממותנו · מאשר נמות ואם היה נקוד מלא פום (ר״ל חולם כנודע לבעלי דקדוק שקראו חולם מלא פום ועיין לקמן פרשת יתרו ברש״י פסוק פן יפרוץ) היה נראה ממיתתנו · עכשיו שנקוד בשורק נראה מאשר נמות · וכן מי יתן מותנו שנמות וכן מי יתן מותי דאבשלום שאמות (שמואל ב יט) כמו ליום קומי לעד עד יום שובי בשלום

אבן עזרא

כי היא מגורת סורר שרצה ההולך לפניהם להפוך המרכבה : נלחם להם במצרים · בעבורם והתברר דבר השם שאמר וידעו מצרים כי אני יי׳ לפני מותם : (טו) וישובו המים · שהיו חומות אליהם כאשר היו בתחלה : (יז) לפנות בקר · קרוב מבקר : לאיתנו · לתקפו וזהו שם דבר כמו נהרות איתן : נסים לקראתו · פירושתיו שהם חושבין בנוסם שהם חוזרין ליבשה והם הולכים לקראתו ושתחקו עצמות חוי הכלבי שאמר כי משה ידע עת מיעוט הים ברדתו ועת רבותו בעלותו בהמשכו והוא העביר עמו במיעוט המים כמשפטו ופרעה לא ידע מנהג הים על כן טבע ואלה דברי שגעון כי מנהג הים ברדתו לא ייבש מקום וישארו חומות מים מימינו ומשמאלו כי הכל ייבש ועוד כי לא יתברר סוף רדת הים ותחלת עלותו רק אחר שעות ועוד לא השלימו ישראל לעבור עד שטבע פרעה וחילו : וינער יי׳ . מגזרת נעורת וקרוב ממנו גם חצני נערתי כדרך רמה בים : (יח) וישובו המים · שהיו חומות · ומלת עד אשר אפי׳ אחד לא נמלט וכן והנה לא מת ממחנה ישראל עד אחד

והמשורר

יַתְהוֹן עַל גִּיפֵּיהּ כָּל סוּסָוָות אַרְתְּכֵי פַּרְעֹה וּפָרְשׁוֹי וּמַשִּׁרְיָיתֵיהּ עַל פּוּמֵי חִירָתָא דִּקְדָם טַעֲוַת צְפוֹן : י וּפַרְעֹה חָמָא טַעֲוַות צְפוֹן מִשְׁתֵּזִיב וּקְרֵיב קָרְמוֹי קָרְבְּנִין וּזְקָפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאֵי נָטְלִין בַּתְרֵיהוֹן וּדְחִילוּ לַחֲדָא וְצַלּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ : יא וַאֲמָרוּ רַשִׁיעֵי דָרָא לְמֹשֶׁה הֲמִן בְּגַלַל דְּלָא הֲוַת לָנָא בֵּירַת קְבוּרְתָּא בְּמִצְרַיִם דְּבַרְתָּנָא לִמְמַת בְּמַדְבְּרָא מַה דָּא עֲבַרְתָּא לָנָא לְהַנְפָּקוּתָנָא מִמִּצְרַיִם : יב הֲלָא דֵּין הוּא פִּתְגָּמָא דְּמַלֵּילְנָא עִמָּךְ בְּמִצְרַיִם יִתְגְּלֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן וְיִדוּן לְמֵימַר פְּסַק מִנָּנָא וְנִפְלַח יַת

ירושלמי

קֳדָם פּוּנְדְּקֵי דְּחִירָתָא קֳדָם טַעֲוָותָא דִּצְפוֹן :

העולם • ויהפך ב' הכא ואידך ויהפך להם לאויב שפרעה נהפך להם לאויב • ניל רמה שלשה הכא ואידך נפר' מסעי נ' והכפם אשר תעשה

ניל רמה נפר' שלח לך אנשים גבר ע"ז מלמד שפסל מיכה עבר עמהם כמו שדרשו ועב' ביסכרה ופרעה נ' במ' ופרעה הקריב • ופרעה חולם כאשר כנדו אתכם מצרים ופרעה הלא כאשר התעולל בהם • פי' אע"פ שפרעה חלם ופתר לו יוסף חלומותיו לא זכר לו זו הטובה ופרעה הקריב להלחם עם ישראל על כן התעולל בהם • הקריב ב' במס' ופרעה הקריב • הקריב את קרבנו כיון שבא לפני בעל צפון הקרי' קרבן

אבן עזרא

והמשורר אמר אחד מהם לא נותר : (יט) ובני ישראל • טעם להזכיר זה פעם אחר כי פרעה היה טובע ועוד כשארו אנשים מישראל בים עוברים וזה היה פלא גדו' פלא כי במקום שהיו ישראל עוברים בים היה שם רוח קדים מייבש ובמקום פרעה וחילו בביאת השם רוח אחרת להשיב המים שנקרשו ונעשו חומות והנה שתי רוחות בים ושני המקומות קרובים והעד הנאמן על זה הפי' שכתו' בשירה וברוח אפך נערמו מים וזאת הרוח היתה עם ישראל וכתוב נשפת ברוחך כסמו ים וזו היא שטבעה המצריים על כן כתוב בסוף השירה וישב יי' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ואל תתמה איך יכלו לעבור כל הליל' כי שש מאות אלף רגלי לא היה רביעית המחנה אולי על דרך אחר עברו או נקרע לי"ב קרעים כאשר אמר חז"ל וישראל לא עברו הים כנגד הרוחב רק נכנסו באורך ויצאו אל מדבר שור אשר נכנסו משם כאשר אפרש : (כ) ויושע • עתה היו ישראל נושעים מיד מצרים כי עתה היה עליהם פחד המלך וכתוב כי המצריים טבעו בים והים לא השליכ' אל היבשה כי כן כתוב תבלעמו ארץ על כן פי' וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים שהיו ישראל על שפת הים וראו מצרים מת כאשר טבע : (כא) וירא • כאשר ראו ישראל זו המכה הגדולה יראו מהשם כמו ויירא דוד ביום ההוא את יי' במות עוזא אשר שלח ידו בארון : ויאמינו ביי' • שהוא אמת והאמינו במשה שהוא עבדו ולא יעשה רק מה שיצונו • (א) אז ישיר משה • משפט לשון הקדש לומר לשון עתיד תחת עבר עם מלת אז או יבנה שלמה אז ידבר יהושע אז יבדיל משה וככה בלשון ישמעאל • משה לבדו חבר השירה ולמדה ישראל ושורר כל אחד ואמר אשירה ליי' וכמוהו ויבו משה וזקני ישרא' כי המצוה משה לבדו אמרה וזקני ישראל אמרוה לכל : ויאמרו לאמר • כל אחד וא' ככה או בכל דור ודור : כי גאה גאה • הראה גאותו כי הסוס שיש לו גאוה וגבורה והרוכב שהוא גבור שניהם השליכם בים כמשליך אבן כי רמה בים כמו נושקי רומי קשת : (ב) עזי • אמר רבינו שלמה ז"ל כי יש הפרש בין עזי בקמץ חטף ובין עזי בקיבוץ על כן אמר כי יו"ד עזי וזמרת יה נוסף ולא הראה לנו אחר כמוהו ואמר כי וזמרת יה סמוך כאילו כתוב עז וזמרת יה היה לי לישועה כי חשב כי כמוהו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ומי שיבין בלשון ישמעאל ידע ההפרש שיש ביניהם כי לאמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה איננו משפט לשון הקדש ולא לשון ישמעאל ואין הפרש בין עזי בקמץ חטף ובין היותו בקבוץ כי אמר הטריפני לחם חקי כאמר ממנו כי חקך וחק בניך והנה בשירה הזאת מלת בעוז בקמץ חטף וכמוהו יי' בעוז ישמח מלך והנה היו"ד סימן המדבר א"ר משה הכהן בעבור די"ש וזמרת קמוץ ביבואו וזמרתי יה ואם אתן שנת לעיני קמוץ כמו שנתי והנה נחלת שפרה עלי

דברנו אליך במצרים לאמר
חדל ממנו ונעבדה את־
מצרים כי טוב לנו עבד את־
ד' חס' בליש' מצרים ממתנו במדבר: יג
ויאמר משה אל־העם אל־
תיראו התיצבו וראו את־
פ' פתחין ישועת יהוה אשר־יעשה
כ' סבירין כאשר: לכם היום כי אשר ראיתם
ל'ח' וכ'מ'ל את־מצרים היום לא תספו
ל' ספר לראתם עוד עד־עולם: יד
יהוה ילחם לכם ואתם
ב'א'ב'ז'ו' חס' דין ס"ל תחרשון: פ טו ויאמר יהוה אל־משה מה־תצעק
אלי

ית מצראי ארי טב לנא
דנפלח ית מצראי מדנמות
במדברא: יג ואמר משה
לעמא לא תדחלון
אתעתדו וחזו ית פורקנא דיי
דיעביד לכון יומא דין ארי
כמא דחזיתון ית מצראי
יומא דין לא תוספון
למחזיהון עוד עד עלמא:
יד יי יגיח לכון קרב ואתון
תשתקון: טו ואמר יי
למשה קבילית צלותך כליד
עם

רש"י

בשלום שאקום שאשוב: (יג) כי אשר ראיתם את מצרים וגו'. מה שראיתם אותם אינו אלא היום. היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד: (יד) ילחם לכם. בשבילכם. וכן כי יי' נלחם לכם. וכן אם לאל תריבון. וכן אשר דבר לי. וכן שאתם תריבון לבעל: (טו) מה תצעק אלי. למדנו שהיה משה עומד ומתפלל. אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפלה שישראל נתונין בצרה: ד"א מה תצעק אלי עלי הדבר תלוי ולא עליך כמו שנ' להלן על בני ועל פעל ידי תצוני (ישעיה מה):
דבר

אבן עזרא

קמוץ כמו נחלתי יי' מנת חלקי וכוסי קמוץ כמו מכתי והנה מה יעשה במלת ומכת המלך שהוא קמוץ והוא סמוך וככה ים המלח ים כנרת ומי שהשיב לומר אלה זרות הן כאמר לו שים עמהם עזי וזמרת יה ולפי דעתי שמלת עזי מושכת עצמה ואחרת עמה כמשפט לשון הקדש כאילו כתוב עזי וזמרת עזי יה והטעם בעבור שהזכיר למעלה סוס ורוכבו רמה בים הודה כי לא היה זה בגאותו ועזו רק עזי ותפארת עזי הוא השם לבדו שהוא יה ונהו אחד משלשה שמות העצם אשר פירשתי שלשתם מגזרה אחת ובעבור כי מלת אהיה ידועה בלשון הוצרך להחליף היו"ד בוי"ו בשם הנכבד ומלת יה ידועה ובעבור אות הגרון נפתח היו"ד והיו"ד הנעלם הסירוהו כי יש לו סוד אחר מדרך המספר ומצאנו השם מחובר עם השם הנכבד והוא כמו כי עזי וזמרת יה יי' וכבר פירשתי כי השם פעם הוא שם העצם ופעם הוא שם תאר: זה אלי. תקיפי: ואנוהו. אושיבהו בנוה. וזה ישרת בעבור את' זה אלהי אבי והטעם אלהי אברהם יצחק ויעקב: וארוממנהו שאספר גבורתו: (ג) יי' איש מלחמה. שהוא מעמיד אוהביו הדבקים בו והוא איש מלחמה לאויביהם ופי' איש כטעם הדבר והנה בוכבים איש לא נעדר ובחיות איש אל עבר פניו ילכו ובמלאכים והאיש גבריאל והנה איש מלחמה כמו בעל מלחמה כמו איש אתוכים איש שבו אמונים: יי' שמו. עתה יודע שמו כמו הקורא למי הים יי' שמו לבדו העושה ככה: (ד) מרכבות פרעה. שהיו כבדות ועמהם חילו כאילו ירה את' כמו אז שהוא קל ובעבור שהזכיר חילו הזכיר שליפיו שהיו על כלו. ואמר יפת כי ים סוף כמו קנה וסוף קמלו ותשם בסוף כי יש סוף קנה וסוף סביביו ולא סביבת שאר הימים ור' ישוע אמר שם עיר כמו ים כנרת: (ה) תהומות. תהומות הארץ כמו תבלעמו ארץ ושורק יכסימו תחת תולם כמו לא תעבורי
מנה

יונתן בן עוזיאל

ית מצראי ארום טב לנא דנפלח ית מצראי מדנמות במדברא : יג
ארבע כיתין אתעבידו בני ישראל על
גיף ימא דסוף חדא אמרא ניחות
לימא וחדא אמרה ניתוב למצרים
וחדא אמרה נסדרא לקובליהון סדרי
קרבא וחדא אמרה נלכלבא
לקובליהון ונערבבה יתהון כתא
דהוה אמרא ניחות לימא אמר להון
משה לא תרחלון אתעתדו וחמון ית
פורקנא דיי דיעבד לכון יומא דין
כתא דהות אמרא ניתוב למצרים
אמר להון משה לא תתיבון ארום
היכמא דחמיתון ית מצראי יומא דין
לא תוספון למיחמיהון תוב עד
עלמא : יד כתא דהוה אמרא
נסדרא לקיבלהון סדרי קרבא אמר
להון משה לא תגיחון דמן קדם יי
מתעביד לכון נצחנות קרביכון כתא
דהוה אמרא נלכלבה לקובליהון אמר
להון משה שתוקו והבו יקרא
ותושבחתא ורוממו לאלהכון : טו
ואמר יי למשה למה אנת קאי ומצלי
קדמי

ירושלמי

ארבעה כיתין אתעבירו בני
ישראל כד הוו קיימין על ימא
דסוף חדא אמרה ניפול בימא
וחדא אמרה נחזור למצרים
וחדא אמרה נסדר לקובליהון
קרבא וחדא אמרה נלוולי
לקובליהון ונערבב יתהון
כיתא דהוה אמר נפול לימא
אמר להון משה לא תרחלון
אתעתדו וחמון ית פורקניה
דיי די עביד לכון יומא דין
כתא דהוה אמר נחזור
למצרים אמר להון משה לא
תרחלון ארום היך כמא
דחמיתון ית מצראי יומא דין
לא תוספון למיחמי יתהון
עוד עד עלמא בשעבור :
כתא דהוה אמר נסדר
לקובליהון סדרי קרבא אמר
להון

בעל הטורים

קרבן לו׳ והנה מצרים נוסע אחריהם, זה עוזא שר של מצרים׳ ולכן אמרו עזי וזמרת יה עמד כנגד שר של מצרים : תחרישון ב׳ הכא ואידך מי יתן החרש תחרישון שאמר להם משה מי יתן החר׳ תחרשון כיוי׳ ילח׳ לכ׳ ואין לכם לצעו׳ אלא תחרישון ותהי לכם לחכמ׳ כי תבטחו ביי׳ מה תצעק אלי רמז לו אתה עתיד לצעוק אלי ארבעים יום בהר להתפלל על ישרא׳ וה׳

פירות על אחות ומרי׳ אל נא רפא נא לה כי עת לקצר ועת להארי׳ אבל עתה אין עת להתפלל כלל אלא דבר אל בני ישראל ויסעו׳ הרם ב׳ במ׳ הרם את מטך כשופר הרם קולך׳ תלמד שהמטה ויערבב אותם בקולו׳ ואידך ואתה הרם לך נבי ליסע כשנך הברזל פיו הכא נעשה נס ע״י המים אף התם נעשה נס על ידי המי׳ ובקעהו בזכו׳ ויבקע עצי עולה ובזכו׳ בקע

לגלגולת קרי ביה בקע וזהו שנזה השם בבקיע המים׳ ויאר ב׳ במס׳ ויאר את הלילה אל יי׳ ויאר לכו וזהו ויהי הענן והחשך למצרים שלא סר עמוד שענן כמו בשאר הלילות אלא היה הולך לאחוריהם כדי להחשיך למצרים אבל לישראל היה אור דכתיב אל יי׳

אבן עזרא

מוה : במצולות׳ המים העמוקים וכן ותשליכני מצולה בעמקי הגלים : (ו) נאדרי׳ הי״וד נוסף כי״וד אסורי׳, ואמ׳ פעמי ימינך יי כטע׳ כי הנה אויביך יי׳ בשאו נהרות והטעם כי פעם אחרי פעם פעמים אין להם מספר תעשה ככה שתרעץ ימינך האויב והנה נאדרי בכח הוא השם הנכבד וי״א שהוא שב אל הימין : (ז) וברוב גאונך׳ שהוא למעלה על כל גאה תוכל להרוס כל הקמים ואין לך צורך לכלי ברזל להרסם רק חרונך לבדו תשלח ויאכלמו כקש לפני אש כי החרון חום דומה לאש : (ח) וברוח אפך׳ כמו מרוח אפו יכלו תגער במי׳ ויקרשו : נערמו מים׳ כמו ערמת חטי׳ : כמו נד נוזלי׳ והמים שמנהגם להיותם נוזלים ויורדים שבו כמו נד כמו קמו נד אחד כמו חומה : קפאו תהומות׳ נקרשו כמו וקפאון : בלב ים׳ באמצע הים כמו הלב שהוא באמצע הגוף כנגד ריתב הגוף : (ט) אמר אויב׳ הוא פרעה׳ ומלת תמלאמו קשה׳ ורבי מריכום אומר תהיה מלאה נפשי מהם לקחת כל ממונם כדרך בני ישמעאלי והטע׳ דבק עם אחלק שלל ואחרים אומרים מגזרת אשר מלאו בו ואת כן אורישם : תורישמו ידי׳ תשמידם וכן ואם לא תורישו : (י) נשפת ברוחך׳ מגזרת נשף כי בנשף הבאת רוח שהטבי׳ אות׳ : צללו מגזרת מצולות כמו לקול צללו שפתי׳ ובמים אדירי׳ דבק עם צללו

ז׳ חס׳ לאמר
ג׳ נ׳ מלרע וא׳ מלעיל:
ל׳ ו׳ רפין
א׳ נ׳ לע׳

אֵלָי דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וְיִסָּעוּ׃ טז וְאַתָּה הָרֵם אֶת־
מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם
וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה׃ יז
וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לֵב
מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם
וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו׃ יח וְיָדְעוּ
מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהִכָּבְדִי
בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו׃
יט וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים
ההלך

עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְּלוּן׃
טו וְאַתְּ טוֹל יַת חוּטְרָךְ
וַאֲרֵים יַת יְדָךְ עַל יַמָּא
וּבְזַעְהִי וְיֵעֲלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּגוֹ יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא׃ יז
וַאֲנָא הָא אֲנָא מְתַקֵּיף יַת
לִבָּא דְּמִצְרָאֵי וְיֵעֲלוּן בַּתְרֵיהוֹן
וְאֶתְיַקַּר בְּפַרְעֹה וּבְכָל
מַשִׁרְיָתֵיהּ בִּרְתִיכוֹהִי
וּבְפָרָשׁוֹהִי׃ יח וְיִדְעוּן
מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ
בְּאִתְיְקָרוּתִי בְּפַרְעֹה
בִּרְתִיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי׃ יט
וּנְטַל מַלְאֲכָא דַּיְיָ דִּמְדַבַּר
קדם

אהרן
דבר אל סוטה לז
ואתה הרם סס
ויבאו בני ברכות נס
יומא ד

רשב"ם

(יז) ובקעהו · העי"ן גורמת · כמו שמעני אדוני אבל מן זכר יאמר זכרני : (יט) ויסע מלאך האלהים · המוליך את עמוד הענן · לפני מחנה ישראל : וילך המלאך מאחריהם ומתוך כך ויסע עמוד מפניהם ויעמוד מאחריהם · כי המלאך הוליכו להפסיק בין מחנה מצרים ובין מחנה ישרא׳ ויעש מאפל ביניהם כדכתיב ביהושע · שלא יוכלו לקרב

רש"י

(טו) דבר אל בני ישראל ויסעו · אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו לקרוע להם הים : וילך מאחריהם · להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מצרים : בכל מקום הוא אומר מלאך יי׳ וכאן מלאך האלהים אין

אבן עזרא

צללו כשו אמ׳ צללו במים אדירים כעופרת · ועופר׳ מגזר׳ עפר כי השטה מיני מתכו׳ אם יושמו תחת הארץ יחסר כל אחד מהם דבר ידוע בשנים ידועות ולעולם העופר׳ תוסיף (יא) כש״ם ה׳ · הם מלאכי מעל׳ הקדושים ובני אלים הם הכוכבים ועוד אפרש זה בפרש׳ כי תשא : נאדר בקדש · הוא כשא הכבוד · וטעם נורא תהלות כי כל המהללים יראים הם להלל שמו כי מי ישמיע כל תהלתו והם חייבים להלל שמו כי הוא לבדו עושה פלא : (יב) נטית ימינך · מהו הפלא כי שמך עליון בעליונים ומשם נטית ימינך ובלע׳ הארץ שהיא למטה מכל השפלים את האויב והנה בדרך משל כי ברגע אחד הגיעה ימינך שהיא למעלה משמי השמים אל תחת הים · וטעם ימינך כחך : (יג) נחית בחסדך · אמר נחית לשון עבר תחת עתיד כמשפט הנבואות · וטעם בחסדך על עמודי הענן והאש כי הוא המנחה אותם או זה רמז לאשר נחם עד עתה : נהלת כמו אתנהלה לאטי : בעזך ולא בעוזם : אל נוה קדשך · הוא הר סיני ששם שכן הכבוד וכן כתוב ואביא אתכם אלי : (יד) שמעו עמים · שהם סביבותיהם גם יעד[...] עליהם : חיל אחז יושבי ארץ פלשת · כי יושבי לאות על זה : (טו) אילי · ביו״ד כמו כבשים כי השרים כדמותם בצאן והנה פלשתים ואדום ומואב לא נלחמו עם ישראל במדבר : נמוגו כל יושבי כנען · בעבור השמועות כדרך ונשמע וימס לבבנו גם יושבי כנען ארץ כנען :
תפול

יונתן בן עוזיאל

קדמי הא צלותהון דעמי קדמת לדידך מליל עם בני ישראל ויטלון: טו ואנת ארים ית חוטרך וארכין ית ידך ביה על ימא ובזעיה ויעלון בני ישראל בגו ימא ביבשתא: יז ואנא הא אנא מתקיף ית יצרא דלבהון דמצראי ויעלון בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל משירייתיה ברתיכוי ובפרשוי: יח וידעון מצראי ארום אנא הוא יי באתיקרותי בפרעה ברתיכוי ובפרשיו: יט ונטל מלאכא דיי דמדבר קדם משרייתא דישראל ואתא מן בתריהון ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא מן בתריהון מן בגלל מצראי דפתקין

גירין

ירושלמי

להון משה לא תדחלון יי ביקר שכינתיה הוא דיעבד לכון ניצחני קרביכון: כתא דהוה אמר נלוולי לקובליהון ונערבב יתהון אמר להון משה לא תדחלון קומו ושתוקו והבו יקרא ותושבחא ורוממו לאלהא: ואמר מימרא דיי למשה עד אימת את קאים ומצלי קדמי שמיעא היא צלותך קדמי ברם צלותהון דעמי קדם קדמת לדידך מליל עם בני ישראל ויטלון: ואת ארעם ית חוטרך וארכין ית ידך:

והוה עננא פלגא נהור ופלגא חשוכא נהור מנהר על ישראל וחשוכא מחשך על מצרים ולא קריבו אילין לאילין למסדרי קרבא כל ליליא:

וארכין

בעל הטורים

יי' ויאמר לכו ויולך ד' במ' ויולך יי' את הים. ויולך אותם שמרוכה נגד שהפינכשהכה לענדי מלך ארם בסנורים לומר שגם שגרייש הוכו בסנורים ואידך ויקח כנורא ויולך אותם שלה ואידך נגד שארית הגולה שחשכו עיניהם שהגלות כאילו הוכו בסנורים. זה אל זה ב' דסמיכי ולא קרב זה אל זה. ויקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק' שבקשו המלאכים לומר שירה ואמר להם הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרי' שירה וזהו ולא קרב זה אל זה אותם שנאמר בהם וקרא זה אל זה: ברוח קדים עזים במסו' הכא ואידך ברוח קדים תשבר אניו' תרשיש מלמד שנשתברו כל אניות שבים שנטבעו. באשמורת הבקר ב' הכא ואידך ויבא בתוך המחנה באשמורת הבקר בני שאול בהלחמו עם אנשי יבש גלעד שהיא עת רצון שהקב"ה עושה בה נס לצדיקים. וישקף ד' הכא ואידך וישקף על פני סדום כמו שלשם נידונו באש וגפרית

אבן עזרא

(טו) תפול עליהם. שב אל אדום ואל מואב אע"פ שהזכיר לאחרנה כנען וכמוהו בעמוד ענן ידבר אליהם כאשר פרשתי וישם דמי מלחמה בשלום שב אל אבנר לבדו את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו שב אל אשתו ואמהותיו וכל זה בעבור עד יעבור עמך יי' שעברו עליהם לפני בואם אל ארץ כנען. ואמר עד יעבור פעמים כי סבבו את הר שעיר ימים רבים. וטעם קנית. שהיו עבדים למצרים ואתה קנית אותם להיותם לך לעבדים: (יז) תביאמו ותטעמו. תפלה שיעמדו שם ברכה ולא יגלו כדרך בהר מרום ישראל אשתלנו: בהר. כמו ההר הטוב הזה והלבנון או רמז להר המוריה על כן כתוב אחריו מכון לשבתך פעלת יי'. וטעם פעלת יי' שאתה כוננתו מקדש מכון לך כי המקום הנזכר הוא כנגד המקום הנכבד העליון כי מקומות הארץ משתני' כנגד הכוכב העומד על ראשם וחכמי המזלות יבינו זה. ומלת מקדש כמו מקדש וכמוהו השבת מטהרו כי הדגש בטי"ת נוסף כדגש קו"ף מקדש ובעבור שהיה בקו"ף שוא נע נרפה הדל"ת כי אין מנהג בכל המקרא דגש אחר שוא נע חוץ מגזרת שתים וכבר הזכרתי דקדוקו: והנה כוננו ידיך. כמו פעלת כי הטעם כפול: (יח) יי' ימלוך. כאשר יבנה בית המקדש לשמו אז תראה מלכותו בארץ. וטעם לעולם ועד על דרך קצרה כי הוא לעולם ועד עולם ואל תתמה בעבור מלת עד שאינה סמוכה כי הנה כתוב שוכן עד וקדוש שמו ומשפט לשון הקדש בהיות התנועה באות הנח אחר וי"ו שיפתחוהו כמו שור וכשב ועז ובעבור זה נפתח ועד והנה אחר ואוכל מבל ובסוף הפסוק בנחם השואבי ואוכל על כן אמרו לעולם ועד: (יט) כי בא סוס פרעה. לפי דעתי כי גם זה הפסוק מהשירה להזכיר הפלא

הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל
וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עַמּוּד
הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד
מֵאַחֲרֵיהֶם׃ כ וַיָּבֹא בֵּין ׀
מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה
ג׳ יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ
כ׳ מלעיל אל׳ י״ וַיָּאֶר אֶת־הַלָּיְלָה וְלֹא־קָרַב
ג׳ זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלָּיְלָה׃ כא
וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם
ד׳ נ׳ חס׳ וא׳ ח״ג׳ ג׳ וַיּוֹלֶךְ יְהוָה ׀ אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ
קָדִים עַזָּה כָּל־הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם
נ׳ אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ
הַמָּיִם

אונקלוס

אהרן קדם משריתא דישראל ואזל
מבתריהון ונטל עמודא
דעננא מן קדמיהון ושרא
מבתרהון׃ כ ועאל בין
משריתא דמצראי ובין
משריתא דישראל והוה
עננא וקבלא למצראי
ולא קרב מגילה י׳ ולישראל נהר כל ליליא ולא
אתקריבו דין לות דין כל
סנהדרין לט לליא׃ כא וארים משה
ית ידיה על ימא ודבר יי׳
ית ימא ברוח קידומא תקיף
כל ליליא ושוי ית ימא
ליבשתא ואתבזעו מיא׃

ועאלו

רשב״ם

לקרב זה אל זה כל הלילה: (כ) ויהי הענן והחשך למצרים ויאר עמוד האש לישראל כל הלילה: ולא קרב זה אל זה · מצרים לא קרב לישראל כל הלילה: (כא) ברוח קדים · כדרך ארץ עשה הקב״ה שהרוח מייבש

רש״י

אין אלהים בכל מקום אלא דין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים: ויבא בין מחנה מצרים · משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו · בא זאב מאחריו נתנו לפניו · באו לסטים לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם · כך אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו (הושע יא): ויסע עמוד הענן · כשחשיכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים: (כ) ויהי הענן והחשך · למצרים: ויאר · עמוד האש את הלילה לישראל והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לצד מצרים: ולא קרב זה אל זה · מחנה אל מחנה: (כא) ברוח קדים עזה · ברוח קדים שהיא עזה שברוחות הוא הרוח שהקב״ה נפרע בה מן הרשעים שנאמר (ירמיה יח) ברוח קדים אפיצם (הושע יג) יבא קדים רוח יי׳ (יחזקאל כו) רוח קדים שברך בלב ימים הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישעיה כז) ויבקעו המים · כל מים

אבן עזרא

פלא שעשה בתוך פלא כאשר פירשתי · ומלת עליהם שבה אל סוס פרעה ברכבו ובפרשיו גם פרעה עמהם כי כן כתוב אמר אויב שהוא פרעה ואחריו תבלעמו ארץ וכתוב יפורש וכער פרעה וחילו בים סוף: (כב) ויסע · לפי דעתי כי עמוד הענן שהיה הולך לפניהם בצאתם ממצרים ועמוד האש ככה ללכת יומם ולילה ואחר שטבע פרעה וחילו אין להם פחד ולא יסעו בלילה והנה לא תמצא בפרשת בהעלותך שבלילה נסעו והנה הסיעם משה על פי השם ואינם רק שתי מסעות עד הר סיני והם פתותים מארבעים יום ושאויר טוב לא לח ולא קר ומי שאין לו אהל יוכל לעמוד באויר ולא יוזקו ובבואם אל מדבר סיני עשו כלם סכות כי שם עמדו כמו שנה ומשה הודיעם כי שם יתעכבו עד שיעשו המשכן כי בעבור זה הוציאו עבי שטים ממצרים כאשר אפרש ולהיות זכר לסכות שעשו שם היה חג הסכות

גִּירִין וְאַבְנִין לְיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה עֲנָנָא מְקַבֵּל יַתְהוֹן : כ וְאָעַל בֵּין מַשִׁרְיָתָא
דְּיִשְׂרָאֵל וּבֵין מַשִׁרְיָתָא דְּמִצְרָאֵי וַהֲוָה עֲנָנָא פַּלְגֵיהּ נְהוֹרָא וּפַלְגֵיהּ חֲשׁוֹכָא
מִסִּטְרֵיהּ חַד מַחְשַׁךְ עַל מִצְרָאֵי וּמִסִּטְרֵיהּ חַד אַנְהַר עַל יִשְׂרָאֵל כָּל לֵילְיָא
וְלָא קְרָבָא מַשִׁרְיָא כָּל קֳבֵיל מַשִׁרְיָא לְמִסְדְּרָא סִדְרֵי קְרָבָא כָּל לֵילְיָא : כא
וַאֲרִכִין מֹשֶׁה יַת יְדֵיהּ עַל יַמָּא בְּחוּטְרָא
רַבָּא וְיַקִּירָא דְּאִתְבְּרִיאַן שְׁרוּיָא וּבֵיהּ
חֲקִיק וּמְפָרַשׁ שְׁמָא רַבָּא וְיַקִּירָא
וְעִישַׂרְתֵּי אַתְוָוְתָא דִּי מְחָא יַת מִצְרָאֵי וּתְלַת אַבְהַת עָלְמָא וְשִׁית
אִימְהָתָא וּתְרֵיסַר שִׁבְטוֹי דְּיַעֲקֹב וּמִן יַד דְּבַר יְיָ יַת יַמָּא בְּרוּחַ קִידוּמָא
תַּקִּיף כָּל לֵילְיָא וְשַׁוִּי יַת יַמָּא נְגִיבָא וְאִתְבְּזָעוּ מַיָּא לִתְרֵיסַר בְּזִיעִן כָּל
קֳבֵיל

ירושלמי

וַאֲרִכִין :

ונפרית כך נדונו כאן · וישקף אבימלך וישקף ארונה וירא את המלך כמו שהיה אשבלך מלך פלשתים כך היה ארונה מלך כדכתיב את הכל נתן ארונ' המלך למלך · ויהם ב' במ' ויהם את מחנה מצרים · ויהם יי' את סיסרא לומר כמו שבכאן היה עמוד הענן יור' ומ' חלא את הקרקע ויצוהו טיט ויעמוד הלם ארתיתו והיו טלפי סוסיהן מתמוטטות כך היה סיסרא וכמו שלשם נגרפם נחל קישון · כך כאן פלטם הים ליבשה · וינהגהו בכבדות על שאמר תכבד העבודה · לפנות בקר · ב' הכא ואידך יעזרה אלהים לפנות בקר · שעזרם אלהים לפנות בקר · לאתנו אותיות לתנאו שהתנה הקב"ה על הים כמעשה בראשית שיבקע לפני ישראל · חמה מתיכם ומשתלם חמה כתיב חסר שהקב"ה נתמלא עליהם חימה על פסל מיכה דכתיב בים ופייכו דכתיב ועבר בים צרה ס"ת רמ"ה שהוא בגימ' פסל מיכה · ויאתיכו ב' ויאמ׳ פו׳

אבן עזרא

בסכות כי הכתוב אמר כי בסכות הושבתי את בני ישראל ואיך ישבו בענני' כי הסכות אינם דומי' לענני' ועוד אפרש למה חג הסכות בחדש השביעי וכאשר נעשה המשכן ירד השם בעמוד ענן עליו כי כן כתוב ואש תהיה לילה בו ובהנשא הענן יסעו בני ישראל ובעבור זה כתוב ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם והנה שנים עמודים הם שמתחלפים על המשכן ואם קבלה היא שז' ענני כבוד היו כנגד שבתיבו ונסמוך על הקבלה : אל מדבר שור · הוא מדבר איתם בעצמו אולי שתי ערים היו במדבר שנקראו כן או יש למדבר שתי שמות והעד שאמר וילכו שלשת ימים במדבר הוא מדבר שור על כן נהודעה כפתח בי"ת במדבר : ולא מצאו מים ויבאו מרתה וכתוב ויסעו מים סוף כמו ויסע משה את ישראל מים סוף וילכו דרך שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה : (כג) על כן קרא שמה · הקורא כמו אשר ילדה אותה ללוי : (כד) וילונו · מבנין נפעל כמו ויכונו מן כלוכו מהפעלים השניים או מעלומי העי"ן ואילו היה מבעלי הנו"ן היה על משקל ויגשו : (כה) ויורהו · זה העץ לא ידענו מה היה רק דבר שלא היה ואילו היו המים עומדים הייכו אומר דרך רפואה היה ונכון הוא מה שאו"ל : שם שם לו · השם לישראל : חק ומשפט · ליסר אותם וללמדם · וטעם ושם נסהו על דרך כי מנסה יי' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים וככה ויענך וירעיבך למען נסותך להטיבך באחריתך להטיב בסובלים שלא הליכו על משה : (כו) ויאמר אם שמע תשמע · כבר הזכרתי כי כל שמיעה שאחריה למ"ד או בי"ת אין פי' לשמוע הדבר רק להבין טעם הענין הנושא הדבר והנה זו השמיעה שיבין מה מצוה לעשות : והישר בעיניו תעשה · אלו מצות עשה : והאזנת למצותיו · מצות לא תעשה לשתבונן מה הם : ושמרת כל חקיו · שלא יעבור עליהם כמו ולא תלכו בחקות הגוים וחקות השם שלא יעשו כמעשיהם : וטעם כל המחלה יש לך לזכור כי בעיניך ראית המחלה והנגעים והמכות אשר שמתי במצרי' בעבור שמרדו בי ואם אתה תשמור חקי תמלט מהם שלא אעשה לך כאשר עשיתי להם ועוד כי אני ה' אהיה רופאך מכל מחלה שגזרתי להיותה על הארץ אין לך צורך לרופא כאשר רפאתי המים המרים שאין יכולת ברופאים לרפאם · והכ' דבר מרה הפך המכה הראשונה כי מימי היאר היו מתוקי' ולא יכלו לשתות מהם וכאן המים המרים שבו מתוקים והנה השם עשה הדבר והפכו על כן יש לך לשמור שלא תמר בו ולאהוב אותו כי הוא ייטיב לך : (כז) ויבואו · אמר הגאון שבעים מיני תמרי' היו ואחרים הוסיפו לכל שבט ושבט ואחרי' אמר' לכל איש ואיש ואין צורך לדברים האלה כי העיינות

שהיו

הַמָּיִם׃ כב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם
לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם
ע׳ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל׃ וּמִשְּׂמֹאלָם׃ כג וַיִּרְדְּפוּ
מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל
צ׳ סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־
ד׳ תּוֹךְ הַיָּם׃ כד וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת
י׳ הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה
מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם
אֵת מַחֲנֵה מִצְרָיִם׃ כה וַיָּסַר
ל׳ ויסר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ
ג׳ ואסרי ג׳ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה
מפני

כב וְעָאלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ
יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא וּמַיָּא לְהוֹן
שׁוּרִין מִימִינְהוֹן וּמִשְּׂמָאלְהוֹן׃
כג וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי וְעָאלוּ
בָּתְרֵיהוֹן כֹּל סוּסַוָת פַּרְעֹה
רְתִיכוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי לְגוֹ יַמָּא׃
כד וַהֲוָה בְּמַטְּרַת צַפְרָא
וְאִסְתְּכֵי יְיָ לְמַשְׁרִיתָא
דְּמִצְרָאֵי בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא
וַעֲנָנָא וְשַׁגֵּשׁ יָת מַשְׁרִיתָא
דְּמִצְרָאֵי׃ כה וְאַעְדִּי יָת
גִּלְגְּלֵי רְתִיכֵיהוֹן וּמְדַבְּרִין לְהוֹן
בְּתַקִּיף וַאֲמַרוּ מִצְרָאֵי נֵעֱרוֹק
מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דָא הִיא
גבורתא

רשב"ם

מייבש ומקריח את הנהרות : (כד) בעמוד אש ובענן · בקולות של ברד ואש מתלקחת וענן · כדכתיב וירעם ה׳ בקול גדול ויהומם : ויהם · מהומת קול : (כה) ויסר את אופן מרכבותיו · כשראו מצרים שנתהממו היו טורקים את אופני העגלות להטותם אחריהם כדי לנוס ולברוח אחור ולא יוכלו אלא היו מנהגים ומטים אותם לפנות לאחור : בכבדות ובקושי גדול כי היו העגלות והרכב מריבות זו לפני זו · ולמה היו עושים כך לפי שאמרו מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה׳ נלחם לכם

רש"י

מים שביבולם : (כג) כל סוס פרעה · וכי סוס אחד היה מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד : (כד) באשמורת הבקר · שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורה ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר · ואומר אני לפי שהלילה חלוק לאשמרות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לג׳ חלקים לכך קרוי אשמורת וזהו שתרגם אנקלוס מטרת : וישקף · ויבט כלומר פנה אליהם להשחית׳ · ותרגומו ואסתכי אף הוא לשון הבטה כמו סדה צופים חקל סכותא (במדבר כג) : בעמוד אש וענן · עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות : ויהם · לשון מהומה אסטורד״ישון בלע״ז ערבבם נטל סגניות שלהם · ושנינו בפרקי ר״א בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום שנ׳ בו מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכלן וירעם ה׳ בקול גדול על פלשתים ויהומם (שמואל א׳ ז׳): (כה) ויסר את אופן מרכבותיו · מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואיבריהם מתפרקין : וינהגהו בכבדות · בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות : נלחם להם במצרים · במצריים · דבר אחר במצרים בארץ מצרים · שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצריים :
וישובו

אבן עזרא

שהיו י״ב ושבעים תמרים לא נבראו עתה בשביל ישראל ואין זה זמן בשול תמרים ולפי דעתי כי ישראל לא ישבו במרה רק יום אחד והתעכבו באלים כמו כ׳ יום על כן אמר הכתוב ויחנו שם על המים על כן אמר בפסוק הבא אחריו כי בחמשה עשר יום לחדש השני נסעו מאלים והנה בט״ו יחיים חנו בד׳ מקומות

קֳבֵיל תְּרֵיסַר שִׁבְטוֹי דְּיַעֲקֹב : כב וְעָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא וּמַיָּא קָרְשׁוּן הֵי כְּשׁוּרִין דְּמִן תְּלַת מְאָה מִילִין מִימִנֵּהוֹן וּמִשְּׂמָאלְהוֹן : כג וּרְדָפוּ מִצְרָאֵי וְעָלוּ מִן בַּתְרֵיהוֹן כָּל סוּסָוַות פַּרְעֹה רְתִיכוֹי וּפָרָשׁוֹי לְגוֹ יַמָּא : כד וַהֲוַת בְּמַטְרַת צַפְרָא בְּעִידָנָא דְּאַתְיַין חֵילֵי מְרוֹמָא לְשַׁבְּחָא וְאוֹדִיק יְיָ בִּרְגוּז עַל מַשִּׁרְיָתְהוֹן דְּמִצְרָאֵי בְּעַמּוּדָא דְאִישָׁתָא לְמִירְמֵי עֲלֵיהוֹן גּוּמְרִין דְּאִישָׁא וּבְעַמּוּדָא דַעֲנָנָא לְמִרְמָא עֲלֵיהוֹן בַּרְדִּין וְשָׁאַם יַת מַשִּׁרְיַית מִצְרָאֵי : כה וּנְסַר יַת גַּלְגְּלֵי רִידְוָותֵיהּ דְּפַרְעֹה וַהֲווֹ מְדַבְּרִין יָתְהוֹן בְּקַשְׁיוּ וַהֲווֹ מְהַלְכִין וְשַׁרְיַין מִן בַּתְרֵיהוֹן וַאֲמָרוּ מִצְרָאֵי אִלֵּין לְאִלֵּין נְעִירוֹק מִן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרוּם מימרא

ירושלמי

וַהֲוָה בְּעִידָנוֹי צַפְרָא וְאָרִיק מֵימְרָא דַיְיָ עַל מַשִּׁרְיָתֵיהוֹן דְּמִצְרַיִם וּרְמָא עֲלֵיהוֹן נַפְטָא וְאֶשָּׁתָא וְאַבְנֵי בַרְדָּא וְשַׁעֲמֵם יַת מַשִּׁרְיָתְהוֹן דְּמִצְרַיִם : וּפָרַק יַת גַּלְגְּלֵי רִידְוָותֵיהוֹן וַהֲווֹן מְדַבְּרִין לְהוֹן גְּרֵירַן מִן בַּתְרֵיהוֹן אוֹרְחָתְהוֹן דְּמוֹלִיתָא מְהַוְיַין נַגְּדַן לְגַלְגַּלַיָּא חֲזָרוּ גַּלְגַּלַיָּא וְרִידְוָותָהּ לְמֶיהֱוַיַין נגרן

ויאמינו בי"י ויאמינו אנשי נינוה בי"י כלאי' במדרש לא כשאר על אחד אלא כשאר אלא אחד והוא פרעה והלך בנינוה ומלך שם וזהו ויאמינו אנשי נינוה בי"י נזכר לשה שראה במצרים ועל הים ובמשה ב' ובמשה ענדו : וידבר העם באלהים ובמשה לומר

לך החולק על רבו כחולק על השכינה והמאמין בדברי חכמי' כמאמין בשכינה : אז ישיר בי"י ואידך אז ישיר ישראל לומר אע"פ שלא הזכיר שם משה אכל מקום גם הוא אמר שירה כמו נכאן אלא שלא הזכירו שלקה ע"י המים : אז ישיר אמר בלשון

אבן עזרא

מקומות ואלה הם מדבר סיני ודפקה ואלוש ורפידים כי תחלת החדש השלישי באו מדבר סיני : והזכיר התמרים להודיע כי המים מתוקים הפך מי מרה כי התמרים לא יצליחו בארץ שמימיה מרים:

(א) ויסעו · אמר הגאון רב סעדיה כי טעם להזכיר בט"ו לחדש השני להודיע כי יום חמישי בשבוע יצאו ישראל ממצרים והנה יום ראשון לחדש ניסן היה יום חמישי ואייר יום ששי ושבת והנה ביום השבת באו אל מדבר סין והתרעמו בחנותם · ואמר להם משה כי בערב תאכלו בשר ובבקר ירד המן והנה ראוי להיות ויום ראשון בעבור שאמר והיה ביום הששי כי היה יום ששי והיה ששי לירידת המן · ומה שאמר הגאון נקבלהו בעבור הקבלה ולא בעבור פירושו כי מי הגיד לו כי ממחרת בואם אל מדבר סין ירד המן אולי עמדו שם ארבעה ימים או יותר והחל המן לרדת ביום ראשון כי מיום רדתו החל לספור כי כל האומות סומכים על ישראל במספר הזה והנה הערלים קראו שמות ימות השבוע על שמות המשרתים ויום שבת לא כן ובלשון ערבי קראו חמשה ימים על דרך המספר ויום ששי אג"ומע על שם חבורם כי הוא להם היום הנכבד בשבוע ויום שבת קראו אותו סב"ת כי הש"ן והסמ"ך מתחלפים בכתיבתם ואלה מישראל למדו כי הנה אנשי הודו שאינם מודים במעשה בראשית תחלת ימי השבוע להם יום רביעי בעבור כי כוכב היום הוא כוכב חמה ויש לו שלטון עליהם כפי דבריהם ׃

(ב) וילונו · במי מרה הלינו על משה לבדו כי הוא לבדו הסיעם וכל ישראל לא התרעמו רק קצתם על כן כתוב וילונו העם · ועתה במדבר סין וילנו כל עדת ישראל על משה ועל אהרן כי שניה' הוציאום ובמרה התרעמו על המים ועתה מתרעמים על הבשר והלחם שכבר אכלו רוב מקניהם וקהל גדול כמוהו לא ימצאו לחם לקנות כי אם ביוקר כי שלשים יום היו להם מיום צאתם : (ד) הנני ממטיר · כדמות מטר היורד מהשמים · ומלת לחם מאכל תמצא על הלחם כמשמעו גם על הבשר כמו לחם אשה גם על הפרי כמו נשחיתה עץ בלחמו · וטעם אנסנו שיצטרך אלי בכל יום · ופירוש משנה שני בעומר לאחד כי כן כתוב : (ו) ויאמר · טעם כי יי' ה' צוה אתכם בעבור שאמרתם כי הוצאתם אותנו והנה שני אותות נעשה לכם שתדעו כי הוא הוציא אתכם האחד בערב זה היום ושני למחרתו בבקר והיה ראוי שיהיה ערב ובקר וידעתם כי אינכו דבק ובקר עם וראיתם את כבוד יי' כי ביום

מפני ישראל כי יהוה נלחם
להם במצרים : פ כו ויאמר
יהוה אל-משה נטה את-ידך
על-הים וישבו המים על-
מצרים על-רכבו ועל-פרשיו :
כז ויט משה את-ידו על-
הים וישב הים לפנות בקר
לאיתנו ומצרים נסים
לקראתו וינער יהוה את-
מצרים בתוך הים : כח וישבו
המים ויכסו את-הרכב ואת-
הפרשים לכל חיל פרעה
הבאים אחריהם בים לא-
נשאר בהם עד-אחד : כט
ובני ישראל הלכו ביבשה
בתוך הים והמים להם חמה
מימינם ומשמאלם : ל ויושע
יהוה ביום ההוא את-ישראל
מיד מצרים וירא ישראל את-
מצרים מת על-שפת הים :
לא וירא ישראל את-היד
הגדלה אשר עשה יהוה
במצרים וייראו העם את-יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה
עבדו

מסרה: ב"כ נקמ"ץ בז"ק לא כמ"כ כמ' בא"ספר סי"ב פתחי' : — ח' רפין — ב' — ג' — ג' — ג' אורי' בהם אופנים נס — ג' בז' ג' מ"ג בא"ג ספר — ב' בתורה — ג' ב' ויירא העם :

אונקלוס:
גבורתא דיי דעביד להון
קרבין במצרים : כו ואמר
יי למשה ארים ית ידך על
ימא ויתובון מיא על מצראי
על רתיכיהון ועל פרשיהון :
כז וארים משה ית ידיה
על ימא ותב ימא לעידן
צפרא לתוקפיה ומצראי
ערקין לקדמותיה ושניק יי
ית מצראי בגו ימא : כח
ותבו מיא וחפו ית רתיכיא
וית פרשיא לכל משריית
פרעה דעלו בתריהון בימא
לא אשתאר בהון עד חד :
כט ובני ישראל הליכו
ביבשתא בגו ימא ומיא
להון שורין מימינהון
ומשמאלהון : ל ופרק יי
ביומא ההוא ית ישראל
מידא דמצראי וחזא ישראל
ית מצראי מיתין על כיף
ימא : לא וחזא ישראל ית
גבורת ידא רבתא דעבד יי
במצראי ודחילו עמא מן
קדם יי והימינו במימרא דיי
ובנביאות

תולדות אהרן: ומצרים נסים סוטה יא — וינער ה' סנהדרין נז — והמים להם יומא ל — וירא פסחים קיח ערכין טו — וירא ברכות כח סנהדרין צה

רשב"ם

להם עתה בנו במצרים : (כו) נטה את ידך • כשעברו ישראל על שפת הים מעבר לים : (כז) ומצרים נסים לקראתו • כשהיו הופכים אופני מרכבותם לנוס פגעם הים קודם שנהפכו לגמרי ובא להם הים לקר' פניהם : (כט) ובני ישראל כבר הלכו ביבשה בתוך הים : (ל) וירא ישראל אחר על שפת הים את מצרים מתי' וטבועים בים :

על

רש"י

(כו) וישובו המים • שזקופים ועומדים כחומה ישובו למקומם ויכסו על מצרים : (כז) לפנות בקר • לעת שהבקר פונה לבא : לאיתנו • לתקפו הראשון : נסים לקראתו • שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים : וינער יי' • כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין

ויורדין

יונתן בן עוזיאל

מֵימְרָא דַיְיָ הוּא דְמַגִיחַ לְהוֹן קְרָבִין בְּמִצְרָאֵי : כו וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה אַרְכִּין יַת יְדָךְ עַל יַמָא וִיתוּבוּן מַיִין עַל מִצְרָאֵי עַל רְתִיכֵיהוֹן וְעַל פָּרָשֵׁיהוֹן: כז וַאֲרְכִין משֶׁה יַת יְדֵיהּ עַל יַמָא וְתָב יַמָא לְעִידוֹנֵי צַפְרָא לְתוּקְפֵיהּ וּמִצְרָאֵי עַרְקִין כָּל קֳבֵיל גַלָלוֹי וְעַלֵים יְיָ יַת מִצְרָאֵי בְּגוֹ יַמָא דְלָא יְמוּתוּן בְּמִיצְעֵיהּ מִן בִּגְלַל דִיקַבְּלוּן פּוּרְעָנוּת דְמִשְׁתַּלְחָא לְהוֹן : כח וְתָבוּ גַלָלֵי יַמָא וַחֲפוֹ יַת רְתִיכַיָא וְיַת פָּרָשַׁיָא לְכָל מַשִׁרְיַת פַּרְעֹה דְעָלַן בַּתְרֵיהוֹן בְּיַמָא לָא אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן עַד חָד : כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַלִיכוּ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָא וּמַיָא לְהוֹן הֵי גְשׁוּרִין מִימִינְהוֹן וּמִשְׂמָאלְהוֹן : ל וּפְרִיק וְשֵׁזִיב יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יִשְׂרָאֵל מִן יְדֵיהוֹן דְמִצְרָאֵי וַחֲמוֹן יִשְׂרָאֵל יַת מִצְרָאֵי מֵיתִין וְלָא מֵיתִין רָמָאִין עַל גֵיף יַמָא : לא וַחֲמוֹן יִשְׂרָאֵל יַת גְבוּרַת יְדָא תַקִיפְתָּא דִי עֲבַד יְיָ בָהּ נִיסִין בְּמִצְרַיִם וּדְחִילוּ עַמָא מִן קֳדָם יְיָ וְהֵימִינוּ

ירושלמי

נַגְרִין לְמַזָלוֹתָא וּרְמַיִין עַל יַמָא עַנְיִין מִצְרָאֵי וְאָמְרִין אִילֵין לְאִילֵין נִיעֲרוֹק מִן קֳדָם עַמָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרוּם דֵין הוּא מֵימְרָא דַיְיָ דַהֲוָה עָבִיד לְהוֹן נִיצְחָנֵי קְרָבֵיהוֹן עַד דַהֲוֹן יַהֲבִין נְבָן בְּמִצְרַיִם :

אַרְכִּין :

וְאַרְכִּין משֶׁה יַת יְדֵיהּ עַל יַמָא וַחֲזַר יַמָא לְעִידָנוֹי צַפְרָא לְאַתְרֵיהּ :

בכן

בשום

שנתרעמתי ומאז באתי אל פרעה באותו לשון אתחיל לשבח ולקלס ישיר יוד שיר שיוד שירות ישירו באחריהאזינו יהושע · דבורה · חנה דוד · שלמה · חזקיה · ושירה לעתיד · אשירה ב' הכא ואידך אכי לי"י אכי אשירה כמו בכאן שנעו בים סוף נס לנס נחל קישון גרפם ואידך אשירה כא

לידידי שירת דודי לכרמו על שם גפן ממצרים תסיע · עזי ב' הכא ואידך נכלל ואידך עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה · שאנתסמים כשפון ממעיני הישועה · זה שאמרו ז"ל שמי' תתוקי' הי' : וזלים מקרקע הים ושאבו מים כמשון · מרכבות ד' במס' הכא ואידך ואת מרכבות

רש"י

ויורלין ומשתברין בים וגתן הקב"ה בהן חיות לקבל היסורין · וינער ושניק הוא לשון טרוף בל' ארמי והרבה יש במדרשי אגדה: (כח) ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה · כן דרך המקראות לכתוב לא"ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת · וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותם ומתריהם לכל כליה' ואיכה אלא תקון לשון :(ל) וירא ישראל את מצרים מת · שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו : (לא) את היד הגדולה · את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה · והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון יד ממש הן והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדבור

רשב"ם

על שפ' הים כשהיו ישרא' על שפת הים ראו מיד את הים שב על פני המצרים וטבעו בתוכו · זהו עיקר פשוטו : ובענין זה פרשתי כבראשונה וישמע את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום : (לא) ויאמינו ביי' · שאף במדבר לא ימותו

אבן עזרא

עצמו ראו את הכבוד כאשר יפרש : (ז) ובקר · פרשתיו : בשמעו את תלונותיכם : לדבק עם וראיתם את כבוד יי' : ונחנו מה · מה בידנו לעשות לא עשינו רק מה שצונו · ונחנו חסר אלף : (ח) ויאמר : עתה פירש להם שני האותות : (ט) קרבו לפני יי' · אל המדבר : (י) ויהי · התבודד להם כי בעת שדבר להם קרבו שיד בא הענן ונראה בו הכבוד : (יא) וידבר · והאו כי משה הלך אל הכבוד ודבר עמו : (יב) שמעתי · מלת תלונות זרה דגשות הנו"ן וזאת בנבואה שנויה כי כבר הזכירה משה בתת יי' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר רק נשנית בעבור ישרא' שיראו הכבוד ומלת בין הערבים כמו בערב כאשר פי' וזה הפסוק התבדר פי' ובקר וראיתם את כבוד יי' כי הנה כתוב בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם : (יג) ויהי בערב · בסוף היום בעצמו : ותעל השליו

עַבְדּוֹ׃ פ א טו

ג' ס"ו אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה
ג' הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ
ב' לֵאמֹר אָשִׁירָה
לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה
סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ ב
ג' עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי
ז' וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי
ג וחס וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃ ג יְהוָה
י' אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
שְׁמוֹ

וּבִנְבִיאוּת מֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ׃
א בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ וַאֲמַרוּ לְמֵימַר נְשַׁבַּח וְנוֹדֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאֵי עַל גֵּיוְתָנַיָּא וְגֵיאוּתָא דִּלֵיהּ הִיא סוּסְיָא וְרָכְבֵיהּ שְׁדָא בְיַמָּא׃
ב תּוּקְפִּי וְתוּשְׁבַּחְתָּא דְּחִילָא יְיָ אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה לִי לְפָרִיק דֵּין אֱלָהִי וְאַבְנֵי לֵיהּ מַקְדַּשׁ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתִי וְאֶפְלַח קֳדָמוֹהִי׃
ג יְיָ מָרֵי נִצְחָן קְרָבַיָּא יְיָ שְׁמֵיהּ

אהרן
אז ישיר ר"ה לא סוטה כו סנהדרין צא תהלים מו
ויאמרו סוטה ל
אשירה חגיגה יג סוטה כו ל
זה אלי שבת קלג סוכה יא סוטה יא וס בתרא יז סנהדרין מז מנחות כו
ואנוהו שבת קלג
ה' איש סוטה מב מח · סנהדרין צג וצו מנחות נג תהלים ג

רשב"ם

ימותו ברעב: (א) גאה גאה · כגאון מלחמה קורין גאות בכמה מקומות השב גמול על גאים · בית גאים יסח ה' · הנוזלים והחומסים בגאות רשע ידלק עני: רמה בים · תרגום של השליך · וכן רומי קשת: (ב) עזי וזמרת יה עוז וזמר' שבח ישראל יה והוא היה לי לישועה · עזי חטף קמץ ויו"ד יתירה כמו רבתי בגוים · היושבי בשמים · שכני בחגוי בסלע · אבל עזי אליך אשמורה · פירושו עזי שלו: וזמרת כמו ושכורת ולא מיין · וכן תשמר שערת בשרי · כפילו של ראש הפסוק ורוח על פני יחלוף תסמר שערת הרוח בשרי · וכן תירגם רב יוסף תגלהב שלהו כיתא בישרי · הרי זמירת חסר · כמו שכורת ושער': ואנוהו ואפייהו · כמו הנוה והמעונג · דמיתי בת ציון · ואינו לשון נוה משולה כי כפל סופו מוכיח · וארוממנהו · ואנוהו שניהם לשון פיגוד להקב"ה: (ג) ה' שמו · נודע ה' משפט עשה

רש"י

הדבור: (א) אז ישיר משה · אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה · וכן אז ידבר יהושע (יהושע י') · וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה · אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה' · וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמרו לעיני כל ישראל · וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פירש אחריו עלי באר ענו לו · אז יבנה שלמה במה (מלכי' א' יא) פרשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה · למדנו שה"יוד על שם המחשבה נאמרה זהו ליישב פשוטו · אבל מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה · ואין לומר וליישב לשון הזה כשאר דברים הכתובים בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב (סימן א') · על פי ה' יחנו (במדבר ט') · ויש אשר ישכון הענן · לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה איני יכול ליישבו בלשון הזה: כי גאה גאה · כתרגומו · (ד"א בא הכפל לומר שעשה דבר שא"א לב"ו לעשות כשהוא נלחם בחבירו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס והסוס ורכבו רמה בים וכל שא"א לעשות ע"י זולתו נופל בו לשון גאות כמו כי גאות עשה · וכן כל השירה תמצא כפולה עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה ה' איש מלחמה ה' שמו וכן כולם ברש"י ישן): ד"א כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלס בו עוד יש תוספת ולא כחדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין

בְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ וּבִנְבוּאָתֵיהּ דְמֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ : א הָא בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת שְׁבַח שִׁירָתָא הָדָא קֳדָם יְיָ וְאָמְרִין לְמֵימַר נוֹדֶה וּנְשַׁבְּחָא

בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת שְׁבַח שִׁירָתָא הָדָא קֳדָם יְיָ וְאָמְרִין לְמֵימַר נוֹדֵי וּנְשַׁבַּח קדם

קֳדָם יְיָ רָמָא דְמִתְגָאֵי עַל גֵּיוְותָנַיָא וּמִתְנַטֵל עַל מִנַטְלַיָא כָּל מַאן דְמִתְגָאֵי קֳדָמוֹי הוּא בְּמֵימְרֵיהּ פָּרַע מִנֵּיהּ עַל דִי אָזִיד פַּרְעֹה רַשִׁיעָא קֳדָם יְיָ וְאִתְנַטַל בְּלִבְבֵיהּ וּרְדַף בָּתַר עַמָּא בְנֵי יִשְׂרָאֵל סוּסָוָן וְרוֹכְבֵיהוֹן רְמָא וּטְמַע יַתְהוֹן בְּיַמָא דְסוּף : ב תּוּקְפַן וְרַב תּוּשְׁבָּחְתָן דְחִיל עַל כָּל עָלְמָא יְיָ אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה לִי אֱלָהָא פָרוֹק מִן חַרְיֵי אִימְהוֹן הֲווֹן יָנְקַיָא מְחַוָון בְּאֶצְבְּעָתְהוֹן לַאֲבָהַתְהוֹן וְאָמְרִין דֵין הוּא אֱלָהָן דַהֲוָה מוֹנִיק לַן דוּבְשָׁא מִן כֵּיפָא וּמִשְׁחָא מִן שָׁמִיר טִינָרָא בְּעִידָן דְאִימַן נָפְקָן לְאַנְפֵּי בָרָא וְיָלְדָן וְשָׁבְקַן יָתָן תַּמָן וְתִשְׁדַר מַלְאֲכָא וּמַסְחֵי יָתָן וּמְלַפֵּף יָתָן וּכְדוּן נְשַׁבְּחִינֵיהּ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָן וּנְרוֹמְמִינֵיהּ : ג אָמְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

שאמא שרף נאמ נגני יאשיהו כשניע' ע"ז שלמד שפרע' וחילו היו מניירין ע"ז שלאס ננגדיאס • ואידן נגני שנכא מרכבות כנוקד שהלך והשליש עם סנחריב ולענול ע"ז אכל אני לא ידעתי כפשי נשינ ע"ז לא מרכבות

עמי נדיב כרכתי' רוכב שמישנעורך ומנחר ב' ומנח' שליפיו ואידן ומנח' בחורין ירדו לטבח. שלאת' שטבעו ניס ירדו לטבח אינריאם כשלעים שניס • במצולות ג' ירדו במצולות • ואת רודפיה' השלכת במצולות כמהשכים

רש"י

ואין בו : סוס ורוכבו • שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותן ויורדין לעומק ואינן נפרדין : רמה • השליך וכן ורמו לגו אתון נורא • (דניאל ג') ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו מי ירה אבן פנתה (איוב לח') מלמעלה למטה : (ב) עזי וזמרת יה • אנקלוס תרגם תוקפי ותושבחתי עזי כמו עזי בשורק וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בג' מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק ה' עזי ומעזי (ירמיה טז) • עזי אליך אשמורה (תלים נט) • וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודי' מלא פום כשהיא מארכת באות שלישית ואין השני' בשבא בחטף הראשונה נקודה בשורק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי על עלו יסור עלו כל כלו ושליטים על כלו ואלו ג' עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תלים נקודים בחטף קמץ ועוד אין בא' מהם כתו' וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה לכך אני אומר ליישב לשון המקרא שאין עזי כמו עזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים (שם קכג) שוכני בחגוי סלע (עובדיה א) שוכני סנה (דברים לג) • וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא לתיבת השם כמו לעזרת השם (שופטים ה) בעברת ה' על דברת בני האדם (קהלת ג) . ול' וזמרת ל' לא תזמר זמיר עריצי' (ישעי' כה) לשון כיסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלקינו היה לנו לישועה • ואל תתמה על ל' ויהי שלא כאמ' היה שיש לנו מקראו' מדברי' בל' זה וזה דוגמתו אין קירו הבי' סביב להיכל ולדבי' ויעש צלעו' סביב היה לו לומ' עשה צלעו' סביב (מלכי' א ו) • וכן בדברי הימים ובני ישרא' היושבי' בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליה' רחבעם (ס' י) • מבלתי יכולת ה' וישחט' (במדבר יג) היה לו לומ' שחטם והאנשי' אשר שלח משה וימותו מתו היה לו לומר ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב היה לו לומר עזב ; זה אלי בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאי' : ואנוהו • אנקלו' תרגם ל' נוה כמו שאנן (ישעי' לב) • לנוה נאן (שם סה) : ד"א ואנוהו ל' נוי אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדו' וכל הענין : אבי אביהוא זה וארוממנהו : אבי אלהי לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי :) (ג) ה' איש מלחמה •

אבן עזרא

השלו • אולי עלת' מפאת ים : שכב' הטל • כמו וגבלי שמים מי ישכיב טעם ירידה ובמקום אחר כתוב וברדת הטל • ירקב שם חוי שאמר כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תר"נגבין ובלשו ערבי' מ' ן ובלשון לעז מנ"א כי קושיות רבות עמדו עליו האחת כי איננו יורד היום במדבר

ד׳ א׳ חסר שְׁמוֹ׃ ד מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה
ג׳ וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר
ו׳ וכ״כ ג׳ שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־
ג׳ חס׳ לחס׳ סוּף׃ ה תְּהֹמֹת
נתו׳ ג׳ יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אָבֶן׃ ו יְמִינְךָ
ג׳ יד׳ דגשי׳ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ
יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ
אוֹיֵב׃ ז וּבְרֹב
ג׳ גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ
ס׳ ג׳ ג׳ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ
ג׳ ג׳ מ׳ ג׳ כַּקַּשׁ׃ ח וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ
ג׳ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ
כמו

שְׁמֵיהּ׃ ד רְתִיכֵי פַרְעֹה
וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ שְׁדִי בְיַמָּא וּמִבְחַר
גִּבָּרוֹהִי אִטַּבַּעוּ בְיַמָּא דְסוּף׃
ה תְּהוֹמַיָּא חֲפוֹ עֲלֵיהוֹן
נְחַתוּ לְעוּמְקַיָּא כְּאַבְנָא׃ ו
יְמִינָךְ יְיָ אַדִּירָא בְּחֵילָא
יְמִינָךְ יְיָ תְּבָרַת סַנְאָה׃
ז וּבִסְגֵי תוּקְפָךְ תְּבַרְתִּנּוּן
לִדְקָמוּ עַל־עַמָּךְ שַׁלַּחְתְּ
רוּגְזָךְ שֵׁיצִתִּנּוּן בְּנוּרָא
לְקַשָּׁא׃ ח וּבְמֵימַר
פּוּמָּךְ חַכִּימוּ מַיָּא קָמוּ
כְּשׁוּר אַזְלַיָּא קְפוֹ
תְּהוֹמֵי בְּלִבָּא דְיַמָּא׃
דהות

ימינך ה׳
האליליס ז

רשב״ם

עשה: (ד) ירה בים · כמו ויורו המורים · דרך והשליך: (ה) יכסיומו · יכסיומו היה לו לומר אך בשביל או הראשון או הראשון גם השני · וכן מוצאיו ומובאיו · היה לו לומר מבואיו · מן בא מבוא · או מן קם · מקום · מן לן · מלון · אבל בעלולת מוצאיו אמר מבואיו: (ו) ימינך יי׳ · שפתה נאדרי בכח הוא תרעץ אויב · ימין היא לשון נקיבה כדכתיב ימין יי׳ רוממה · ומקרא זה כעין כשאו נהרות ה׳ כשאו נהרות קולם · עד מתי רשעי׳ יי׳ עד מתי רשעים יעלוזו · כי הנה אויביך יי · כי הנה אויביך יאבדו · חצי הראשון אינו מסיי׳ דברו עד שיבא חצי האחרון וכופלו ומשלים דברו · אך בחצי הראשון מזכיר במי הוא מדבר: (ז) תהרס קמיך · לשון הסרה משפיל ומכניע הדבר מקומתו · ופן פן יהרסו אל ה׳ ממקומם להתקרב ולראות · וכן יסחך מאהל ויהרסך ממצבך: (ח) וברוח אפך · ברוח קדים עזה כל הלילה: נערמו · גבהו למעלה

רש״י

בעל מלחמות כמו איש נעמי (רות א׳) וכל איש ואיסך מתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש לגבור (מלכי׳ א ב): ה׳ שמו · מלחמותיו לא בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם כמ״ש ואני בא אליך בשם יי׳ צבאות (שמואל א יז)· ד״א יי׳ שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו: (ד) ירה בים · שדי בימא שדי לשון ירייה · וכן הוא אומר או ירה יירה או שתלאה איסתלי והתי״ו משמש בשו במקום יתפעל: ומבחר · שם דבר כמו מרכב משכב מקרא קדש: טבעו · אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה (תלים סט)· ויטבע ירמיה בטיט (סימן לח) מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם שטעבדו את ישראל בחמר ובלבנים: (ה) יכסיומו · כמו יכסום והיו״ד האמצעית יתירה בו ודרך מקראות בכך כמו מחול ירביון (תלים לו) ירוויון מדשן ביתיך והי״ו ד ראשונה שמשמע׳ לשון עתיד כך פרשהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן · יכסיומו אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיו׳ בנקודתו יכסיומו מלא פום (גם כאן מוכח להיות חולם כמ״ש) כמו אבן · ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקו׳ אחר יאכלמו כקש · הרשעים כקש הולכים ומטרפין עולין ויורדין · בינונים כאבן · והכשרים כעופרת שנחו מיד: (ו) ימינך ימינך · ב״פ

במזלו' שסין
נאמרכים
במזלות
כדכתי' ויהי
הענן והחשך
בכח ארבעה
במס' נאדרי
בכח . ואידך
הרימי בכח
קולך
דאיתקש
גאולה
אחרונה
לראשונה
ואידך אים
חיל בכח קול
ה' בכח זה
שוא שאמרו
שאדמו' אותו
לבריותיו .
קמיך ב'
תהרוס
קמיך שאון
קמיך עולה
תמיד ע"כ
תהרו' קמיך
תשלח ה'
תשל' חרונך
מבגדיהם
תשלח . מלאך
כמו שלקו
הם על הים
קלקו
במצרים
והרס
מצריה ואידך שלח תשלח את

יְיָ גִּיבָּרָא עָבִיד קְרָבִינַן בְּכָל דָּר וְדָר מְגַרַע גְּבוּרְתֵיהּ לְעַמֵּיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יְיָ שְׁמֵיהּ כִּשְׁמֵיהּ כֵּן גְּבוּרְתֵיהּ יְהֵי שְׁמֵיהּ מְבָרַךְ לְעָלְמֵי עָלְמִין׃ ד אַרְתִּכּוֹי דְּפַרְעֹה וְחֵילְוָותֵיהּ שְׁדָא בְּיַמָּא שִׁיפַר עוּלְמֵי גִּבָּרוֹי רְמָא וְטַמַּע יָתְהוֹן בְּיַמָּא דְּסוּף׃ ה תְּהוֹמַיָּא כַּסּוּן עֲלֵיהוֹן נַחֲתוּ וּשְׁקָעוּ בְּמַצּוּלָתֵיהּ דְּיַמָּא אִידְמוּן הֵי כְּאַבְנָא׃ ו יְמִינָךְ יְיָ מַה מְשַׁבְּחָא הִיא בְּחֵילָא יְמִינָךְ יְיָ תַּבְרִית בַּעַל דְּבָבֵיהוֹן דְּעַמָּךְ דְּקַיְימִין לְקוּבְלֵהוֹן מִן בִּגְלַל לְאַבְאָשָׁא לְהוֹן׃
ז וּבְסוּגֵי גִּיפְתָּנוּתָךְ תְּפַכַּר שׁוּרֵי בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן דְּעַמָּךְ תְּגָרֵי בְּהוֹן תְּקוֹף רוּגְזָךְ תְּגַמַּר יָתְהוֹן הֵי כְּנוּרָא בְּעָרָא שַׁלְטָא בְּקַשָּׁא׃ ח וּבְמֵימַר מִן קֳדָמָךְ אִיתְעֲבִידוּ מַיָּא עוּרְמָן עוּרְמָן קָמוּ לְהֵין צְרִירִין הֵי כְזִיקִין מַיָּא נַזְלַיָּא קָפוּ עליהון

קֳדָם יְיָ דְּהוּא רָם עַל רָמַיָּא וּמִתְגָּאֵי עַל גֵּיוְתָנַיָּא וְכָל מַן דְּמִתְנָאֵה קֳדָמוֹהִי הוּא בְּמֵימְרֵיהּ מִתְפְּרַע מִנֵּיהּ סוּסָוָון וְרִכְבֵּיהוֹן עַל דְּאִתְגָּאוּ וּרְדָפוּ בָּתַר עַמָּא דְּבֵית יִשְׂרָאֵל רְמָא וּטְבַע יָתְהוֹן בְּיַמָּא דְּסוּף׃
תּוּקְפָּא וְרוֹב תּוּשְׁבַּחְתָּא דְּחִיל כָּל עָלְמָא יְיָ אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה לַן לְפָרִיק מִן חָרֵי אִימְהָתְנָא הֲווֹ יַנְקַיָּא מְרַמְּזִין בְּאֶצְבְּעָתְהוֹן לַאֲבָהָתְהוֹן וְאָמְרִין לְהוֹן דֵּין הוּא אֲבוּנָן דַּהֲוָה מֵינְקְלָן דְּבַשׁ מִן כֵּיפָא וּמְשַׁח יָתַן מִן שָׁמִיר טִינָרָא עַנְיָין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרִין לְדֵין דֵּין הוּא אֱלָהָן וּנְשַׁבַּח יָתֵיהּ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָן וּנְרוֹמְמָה יָתֵיהּ׃ יְיָ בִּיקַר שְׁכִינְתֵיהּ הוּא דְּעָבֵיד לְכוֹן נִצְחָנֵי קְרָבֵיכוֹן בְּכָל דָּר וְדָר מוֹדַע גְּבוּרְתֵיהּ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יְיָ שְׁמוֹ כִּי כִשְׁמֵיהּ כֵּן גְּבוּרְתֵיהּ יְהֵא שְׁמֵיהּ מְשַׁבַּח לְעָלְמֵי עָלְמִין׃ רְתִיכוֹי דְּפַרְעֹה וְחֵיילוֹתֵיהּ קָשַׁת עֲלֵיהוֹן גִּירִין בְּיַמָּא שְׁפַר עוּלֵימוֹי וְגִיבָּרוֹי טְמַע בְּיַמָּא דְּסוּף׃ מַה מְשַׁבְּחָא הִיא בְּחֵילָא יְמִינָךְ יְיָ דְּרָעָא וּמְרַצְצָא שׁוּרֵי בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן דְּעַמָּךְ

האם . תשלח
רעתך ויברחו
אל ישראל
ינברו
ויכנסה ניס
כדכתיב
תשלח
קנירים על
ים . ומכ"ח
לא נכנסו
לארץ כדכתי'
שלח תשלח
את האם
ואת הבנים
תקח לך .
שמלא האבו'
מעל פניו
והמיתם
במדבר ולקח
הבנים
והכניסם
לארץ . ומכ"א
ים להם חלק
לעולם הבא
כדכתיב
תשלח רוחך
יבראון .
וברוח ד'
במס' וברוח
אפך . וברוח
שפתיו ימית
רשע . וברוח
בער שנו ות
ממית
הרשעים

רש"י

כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין: ימינך נאדרי בכח. להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב. ול"נ אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שא"א לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת (ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו (שם צב) ודומה הם). נאדרי הי"וד יתירה כמו רבתי עם שרתי במדינות גנובתי יום: תרעץ אויב. תמיד היא רועצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו את ישראל בשופטים (סימן י'): ד"א ימינך הנאדרת בכח הוא משבר ומלקה אויב. וברוב גאונך את היד בלבד רועצת האויב כשהוא מרומ' ברוב גאונו או יהרס קמיו ואם רוב גאונו לכל אויביו נהרסים ק"ו כשמלא בם חרון אף יאכלמו): (ז) תהרוס. תמיד אתה הורס קמיך הקמים כנגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך יהמיון ומה היא הקמים על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו של מקום (תלים פג): (ח) וברוח אפיך. היוצא משני נחירים של אף דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע אוזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו

וכן

אבן עזרא

במדבר סיני כי הדבר ידוע ואני ראיתי זה הדומה למן במלכות אלנכיר והוא יורד בניסן ובאייר

דעמך

נ׳ כְּמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ
ג׳ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם׃ ט
ג׳ אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף
אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל
ג׳ ל׳ תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק
נ׳ חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי׃
י נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ
נ׳ כִּסָּמוֹ יָם צָלֲלוּ
ל׳ רפין כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים׃
מ׳ ודין מסר יא מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם
ד׳ ג׳ מסר יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת
עשה

אחרן ט דַּהֲוָה אָמַר סָנְאָה
אֶרְדּוֹף אַרְבֵּיק אֲפַלֵּג בִּזְּתָא
תִּשְׂבַּע מִנְּהוֹן נַפְשִׁי אֶשְׁלוֹף
חַרְבִּי תְּשֵׁיצֵנּוּן יְדִי׃ י
אֲמַרְתְּ בְּמֵימְרָךְ חֲפָא עֲלֵיהוֹן
יַמָּא אִשְׁתְּקַעוּ כַּאֲבָרָא בְּמַיִן
תַּקִּיפִין׃ יא לֵית בַּר
סְגָךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא יְיָ לֵית
בַּר מִנָּךְ אַתְּ אֱלָהָא אַדִּיר צללו
מנחות כג בְּקוּדְשָׁא דְּחִיל תּוּשְׁבְּחָן
סי כמוך עָבֵד פְּרִישָׁן׃
ר״ה לא
גיטין נא ארימת

רשב״ם

למעלה כמו ערימת חטים: נד· לשון גובה· וכן בירדן קמו נד אחד: קפאו· כמו וכגבינה תקפיאני: (ט) אמר אויב· כשראה הים לחרבה: אריק חרבי· אריק תערי בהוצאת חרבי וכן כי תריק כחתו כי על פס כחיצת דריכת הקשת הוא יורה החיצים כדכתיב ותנחת על ידיך· ונחתה קשת נחושה זרועותיו לכך הוא קורא ירית חצים נחיתה: (י) צללו כעופרת· במימות שהן אדירים· במים של ים אע״פ שהן אדירים במשברי ים: (יא) מי כמוך באלים ה׳· מי כמוך נאדר בקודש· גם זה מן הכפולים שפרשתי אצל ימינך יי׳ נאדרי בכח· וכן פירושו מי כמוך בשי׳ יי׳ שנאדרה בקודש כמותך: נורא תהילות· תהילות האמורות כך על ידיהם

רש״י

וכן (שם יח) עלה עשן באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמרו למען שמי אאריך אפי (איוב ד) כשזועפו נחה נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו קצרה ותהלתי אחטם לך (ישעיה מח) ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו לך בשבילך אחטם כמו נאקה בחטם במסכת שבת כך נראה בעיני· וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו ועצמי חרה מני חורב (איוב ל) לשון שרפה ומוקד שהנחרים מתחממי׳ ונחרי׳ בעת הקצף וחרון מגזר׳ חרה כמו רצון מגזרת רצה וכן חמה לשון חמימות על כן הוא אומר נבערה בו (מגלה ז) ובכוח החמה אומר נתקררה דעתו: נערמו מים· אנקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון נקות המקרא כמו ערמת חטים וכנבו כמו נד יוכיח: נערמו· מחוקד רוח שיצא מאפך יבשו המים והם כעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים: כמו נד· כתרגומו כשור כחומה: נד לשון צבור וכנוס כמו נד קציר ביום נחלה (ישעיה יז) כונס ככד לא כתב כונס כנאד אלא ככד ואלו היה ככד כמו כנאד וכונס לשון הכנסה היה לו לכתוב מכנים כבנאד מי הים אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא וכן קמו נד א׳ (יהושע ג׳) ויעמדו נד א׳ ואין לשון קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות ובצורים ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פום כמו שמה דמעתי בנאדך (תלים נו) את נאד החלב (שופטים ד׳): קפאו· כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י׳) שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקים את המצריים על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קושי: בלב ים· בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן עד לב השמים· בלב האלה (שמואל ב׳ טו)· לשון עקרו ותקפו של דבר: (ט) אמר אויב· לעמו כשפיתם בדברים ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי: תמלאמו· ימל׳

מהם

ונערם : ואידך וברוח פיו כל צבאם שאלו הוא מבער ברוח ואלו בורא ברוחו · בלב ים ג׳ קפאו תהומו׳ בלב ים · דרך אניה בלב ים פי׳ ישראל הלכו בים כד״ך ישרה וסלולה כדרך האניה בלב ים׳ כדכתיב דרך לעבור גאולים אבל מצרים הלכו שעורפים בלא דרך ·

יונתן בן עוזיאל

עֲלֵיהוֹן תְּהוֹמַיָא בְּגוֹ פִּילְגוּס דְיַמָא רַבָּא : ט דַהֲוָה אָמַר פַּרְעֹה רַשִׁיעָא סַנְאָה וּבַעַל דְבָבָא אֶרְדוֹף בָּתַר עַמָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגָרַע יָתְהוֹן שַׁרְיָין עַל גֵיף יַמָא וּמְסַדְרָא לְקוֹבְלֵיהוֹן סִדְרֵי קְרָבָא וְנִקְטוֹל בְּהוֹן קְטוֹל רַב וְסַגֵי וְיָבוֹז מִנְהוֹן בִּיזָא רַבָּא וְנִשְׁבֵּי מִנְהוֹן שִׁבְיָא רַבָּא וְאֵיפְלוֹג בֵּיזְהוֹן לְעַמִי עַבְדֵי קְרָבִי וְכַד תִּתְמְלֵי נַפְשִׁי מִן אַדְם קְטוֹלֵיהוֹן מִן בָּתַר כְּדֵין אֶשְׁלוֹף חַרְבִּי וְאֵישֵׁצֵי יַתְהוֹן בְּיַד יְמִינִי : י אַשְׁבַתְ בְּרוּחַ מִן קֳדָמָךְ יְיָ וְכַסוֹן עֲלֵיהוֹן גִירִין דְיַמָא נַחְתוּ וְשַׁקְעוּ הֵי כְּאַבְרָא מַיָא מְמַשְׁבְּחַיָא :

יא מָן כְּוָותָךְ בְּאֵילֵי מְרוֹמָא יְיָ מָן כְּוָותָךְ הֲדוּר בְּקוּדְשָׁא דְחִיל בתושבחן

ירושלמי

רַעֲמָךְ :

אֲמַר פַּרְעֹה רַשִׁיעָא סָנְאָה וּבְעִיל דְבָבָא אֶרְדוֹף בָּתַר עַמָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַרְעֵי יַתְהוֹן שָׁרְיָן עַל גֵף יַמָא אֶשְׁבֵי מִנְהוֹן שִׁבְיָא רַבָּא וְאַבְזֵי מִנְהוֹן בִּיזָא רַבָּא אַפְלִיג מִן נִכְסַיָא לְעַמִי עָבְדֵי קְרָבָא וְכַד תִּתְמְלֵי נַפְשִׁי מִנְהוֹן מִן בָּתַר כֵּן אֶשְׁלוֹף חַרְבִּי וְאֵשֵׁיצֵי יַתְהוֹן בְּיַד יְמִינִי :

ימא

והיו כשוכב בלב ים׳ צללו ג׳ הכא ואידך לקול צללו שפתי · ויגי׳ כאשר צללו שערי ירושלם לומר שהביא על מצרים קולו׳ וחרבו׳ קול׳ דכתיב לקול צללו׳ וחרב מה צללו דהת׳ דכתיב אם תשכו יד אצלא בכם . אף הכא קולות וחרב באלים׳ ב׳ בפ׳ מי כמוך באלים ·

רש״י

תמלאמו נפשי · רוחי ורצוני ואל תתמה על תיבה המדבר׳ בשתים : תמלאמו תמלא מהם יש הרבה בלשון הזה כי ארץ הנגב נתתני כמו נתת לי · ולא יכלו דברו לשלום כמו דבר עמו · בני יצאוני כמו יצאו ממני (ירמיה י׳) · מספ׳ צעדי אגידנו כמו אגיד לו · אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם (איוב לא) : אריק חרבי · אשלוף ועל שם שהו׳ מריק את התער בשליפתו ונשא׳ ריק נופל בו לשון הרקה כמו מריקי׳ שקיהם · וכליו ירוקו (ירמיה מח) · ואל תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון וירק את חניכיו אודיין בחרבי מצינו הלשון מוסב אף על היוצא שמן תורק · לא הורק מכלי אל כלי (שם) · לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מצינו הלשון מוסב על היין · וכן והריקו חרבותם על יופי חכמתך דאידם (יחזקאל כח) : תורישמו · לשון רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר : (י) נשפת · לשון הפחה וכן וגם נשף בהם : צללו · שקעו עמקו לשון מצולה · כעופרת אבר בלע״ז : באלים · בחזקים כמו ואת אילי הארץ לקח · אילותי לעזרתי חושה : נורא תהלות · יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו על כן

אבן עזרא

ובאייר ולא בחדשים אחרים ועוד אם תשימהו לשמש לא ימס ועוד כי בלילה לא יבאש ועוד כי איננו חזק ואין צורך שידוכנו אדם במדוכ׳ שיעשה ממנו עוגו׳ ועוד כאשר יומס בלשון ימס ועוד כי איננו משביע שיולד דם טוב רק הוא נכנס ברפואו׳ ועוד כי ביום הששי היה יורד משנה ועוד כי לא היה יורד בשב׳ ועוד כי יורד לכל מקו׳ שיחנו ועוד כי עבר עמהם את הירדן ולא שבת עד חצי ניסן על דרך הפש׳ :

(יד) ותעל · הטעם שנפסקה כמו אז חללת יצועי עלה כי הטע׳ חסרת שחללת יצועי נסתלק מעלי וכפם וכמוהו אומ׳ אלי אל תעלני בחצי ימי והטל היה יורד בתחלה לטהר הארץ ובהסתלק הטל יורד המן וכן כתוב וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו · (כ) דק מחוספ׳ · כמו עגול ואין לו חבר והאומר שהוא כמו מחשוף שהוא בש״ין איננו נכו׳ כי משפט הלשו׳ שיכפלו הפ״א והעי״ן כמו יפיפי׳ או העי״ן והלמד כמו ירקרק או הלמ״ד לבד כמו סגריר רק העי״ן לבדו לא מצאנו כי אם בעלומי הה״א כמו הגיגי כי אחר שחסר הה״א נראה הגי״מל כלמ״ד פעל על כן כפלוהו רק באותיות נראות לא מצאנו העי״ן

ק׳ עֹשֵׂה־פֶלֶא׃ יב
ג׳ נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ
ג׳ בנגן ונעיך אָרֶץ׃ יג נָחִיתָ
ג׳ ג׳ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ
ג׳ מסר נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה
ג׳ ר״פ קָדְשֶׁךָ׃ יד שָׁמְעוּ
ב׳ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז
יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת׃ טו אָז
נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם
ג׳ אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד
נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃
טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם
ג׳ ניסחפ אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל
ג׳ מ׳ג׳ זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־
יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־
ג יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ׃
ג׳ וכ״ג ג׳ יז תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ
בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן
ג׳ ינ׳ קל׳ לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃

אונקלוס

יב אֲרֵימְתָּ יְמִינָךְ בְּלַעְתְנוּן אַרְעָא׃ יג דַּבַּרְתָּ בְטַבְוָתָךְ לְעַמָּא דְנָן דִּפְרַקְתָּא סוֹבַרְתִּנּוּן בְּתוּקְפָךְ לְדִירָא דְקוּדְשָׁךְ׃ יד שְׁמַעוּ עַמְמַיָּא וְזָעוּ דַּחַלְתָּא אֲחַדְתִּנּוּן לְדַהֲווֹ יָתְבִין בִּפְלֶשֶׁת׃ טו בְּכֵן אִתְבְּהִילוּ רַבְרְבֵי אֱדוֹם תַּקִּיפֵי מוֹאָב אֲחַדְתִּנּוּן רְתִיתָא אִתְּבָרוּ כֹּל דַּהֲווֹ יָתְבִין בִּכְנָעַן׃ טז תִּפֵּל עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא וְדַחַלְתָּא בִּסְגֵי תוּקְפָךְ יִשְׁתְּקוּן כְּאַבְנָא עַד דְּיֶעְבַּר עַמָּךְ יְיָ יָת אַרְנוֹנָא עַד דְּיֶעְבַּר עַמָּא דְנָן דִּי פְרַקְתָּא יָת יַרְדְּנָא׃ יז תַּעֲלֵינוּן וְתַשְׁרֵינוּן בְּטוּרָא דְאַחְסַנְתָּךְ אֲתַר מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִינְתָּךְ אַתְקֵינְתָּא יְיָ מַקְדְּשָׁא יְיָ אַתְקְנֻהִי יְדָךְ׃

תולדת אהרן
אל נוה נתרשנם
חס׳ עליה׳
סוטה לו
עד יעבור ברכות ד
סוטה לו
סנהדרין צח
אבות יג
עם זו
פסחים פו
מכות כג
תביאמו
כתובות סב
נתרא קיט
פעלת ה׳
סנהדרין נג
מקדש ה׳
ברכות לג
כתובות ה
אבות יג

רשב״ם

ידיהם. אתה יראוי ומאויים. כדכתיב וייראו העם את ה׳: (יב) נטית ימינך. ויאמר ה׳ אל משה נטה את ידך על הים וישובו וגו׳: (יג) נהלת בעזך. מנהל אתה את ישראל עכשיו כדי להכניסם ולהורישם את ארץ כנען. שהוא נוה קדשך: (יד) יושבי פלשת: (טו) אלופי אדום. אילי מואב. כל אלו שכיני ארץ ישראל. שניהם עד יעבור את הירדן אל ארץ ישראל. ככל אחר של עברת הירדן כענין ימינך ה׳ לפי הפשט: (טז) בגדול זרועך. כמו בזרוע גדלך. וכן בזרוע קדוש היכלך בתילים. כמו היכל קדשך: (יז) מקדש. קוף של מקדש דגשה ודל״ת רפה. וכן הנפיכו. וכן משתי עיני מפלשתים הדגש שבקוף של מקדש עושה את החטף של׳ מניע. ולכך הדלת של אחריו

רפה

רש״י

לך דומיה תהלה: (יב) נטית ימינך. כשהקב״ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בנטייתה וכן הוא אומר (ישעיה לא) וה׳ יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור. משל לכלי זכוכית הנתונים בידי אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין: תבלעמו ארץ. מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה׳ הצדיק. (יג) נהלת. לשון מנהל ואונקלוס תרגום לשון נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית. (יד) ירגזון מתרגזין: יושבי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בחוקה כמפורש בדברי הימים ויהרגום אנשי גת: (טו) אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא

נוכני

יונתן בן עוזיאל

בְּתוּשְׁבְּחָן עָבִיד נִיסִין וּפְרִישָׁן לְעַמֵּיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל : יב יַמָּא וְאַרְעָא הֲווֹן מִדַּיְינִין דֵּין עִם דָּא כַּחֲדָא יַמָּא הֲוָה אָמַר לְאַרְעָא קַבִּילִי בְּנַיְיכִי וְאַרְעָא הֲוַת אָמְרָה לְיַמָּא קַבֵּיל קְטִילָנָךְ לָא יַמָּא הֲוָה בָּעֵי לְמִטְמַע יַתְהוֹן וְלָא אַרְעָא הֲוַת בָּעְיָא לְמִבְלַע יַתְהוֹן דְּחִילָא הֲוַת אַרְעָא לְמִקְבְּלָא יַתְהוֹן מִן בִּגְלַל דְּלָא יִתְבְּעוֹן גַּבָּהּ בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי הֵיכְמָא דְיִתְבַּע מִינָהּ דְּמֵי דְהֶבֶל מִן יַד אַרְכֵינַת יַת יְמִינָךְ יְיָ בִּשְׁבוּעָה עַל אַרְעָא דְּלָא יִתְבְּעוּן מִינָהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי וּפְתַחַת אַרְעָא פּוּמָהּ וּבְלָעַת יַתְהוֹן : יג דַּבַּרְתָּ בְּחִסְדָּךְ עַמָּךְ הָאִילֵין דִּי פְרַקְתָּ וְאַחְסֵינַת יַתְהוֹן טַוַּר בֵּית מוּקְדְּשָׁךְ מְדוֹר בֵּית שְׁכִינַת קוּדְשָׁךְ : יד שְׁמָעוּ אוּמַיָּא יִתְרַגְּזוּן דְּחִילָא אַחֲדַת יַתְהוֹן כָּל עָמוּרֵי דַיְירֵי אַרְעֲהוֹן דִּפְלִישְׁתָּאֵי : טו הָא בְּכֵן אִתְבְּהַלוּן רַבְרְבָנֵי אֱדוֹמָאֵי תַּקִּיפֵי מוֹאֲבָא אַחֲדַת יַתְהוֹן רְתִיתָא אִתְמְסֵי לִבְּהוֹן בְּגַוֵּיהוֹן כָּל עָמוּרֵי דַיְירֵי אַרְעֲהוֹן דִּכְנַעֲנָאֵי : טז תִּפֵּיל עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא דְמוֹתָא וּדְחִילְתָא בִּתְקוֹף אֶדְרָע גְּבוּרְתָּךְ יִשְׁתַּתְּקוּן הֵי כְּאַבְנַיָּא עַד זְמַן דִּי יְעַבְרוּן עַמָּךְ יְיָ יַת נַחֲלֵי אַרְנוֹנָא עַד זְמַן דִּי יְעַבְרוּן עַמָּךְ הָאִילֵין דִּקְנֵיתָא יַת מְגִיזָתֵיהּ דְּיוּבְקָא : יז תָּעֵיל יַתְהוֹן וְתִנְצוֹב יַתְהוֹן בְּטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁךְ אֲתַר דִּמְכַוַּן קֳבֵיל כּוּרְסֵי יְקָרָךְ מְזוּמַן קֳבֵיל בֵּית שְׁכִינַת קֻדְשָׁךְ אַתְקֵינְתָּא

ירושלמי

יַמָּא וְאַרְעָא הֲווֹ מִדַּיְינִין דֵּין לָקֳבֵיל דֵּין יַמָּא הֲוָה אָמַר לְאַרְעָא קַבִּילִי בְּנַיְיכִי וְאַרְעָא הֲוַת אָמְרָה לְיַמָּא קַבֵּיל קְטָלָךְ אַרְעָא לָא הֲוַת בָּעְיָא לְמִבְלוֹעַ יַתְהוֹן וְלָא יַמָּא הֲוָה בָּעֵי לְמִטְמְעָא יַתְהוֹן וּבְמֵימַר מִן קֳדָמָךְ אַרְכֵינַת יַת יְדָךְ יְמִינָךְ בִּשְׁבוּעָה וְאַשְׁבַּע לְאַרְעָא דְּלֵית אַתְּ תְּבַע יַתְהוֹן מִינָהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי בְּכֵן פְּתַחַת אַרְעָא יַת פּוּמָהּ וּבְלָעַת יַתְהוֹן : תִּפֵּיל עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא דְמוֹתָא וּתְבִירָא בִּתְקוֹף אֶדְרָע גְּבוּרְתָּךְ יִדַּמְּרְמוּן כְּאַבְנַיָּא עַד דְּיַעְבְּרוּן עַמָּא הָאִילֵין דִּפְרַקִית יַת מְגִיזָתֵיהּ דְּיוּבְקָא וְיַת מְגִיזָתֵיהּ דְּיוֹרְדְּנָא עַד זְמַן יַעַבְרוּן עַמָּא אִילֵין דִּיקְנֵיתָא לִשְׁמָךְ :

תָּעֵיל יַתְהוֹן וְתִנְצִיב יַתְהוֹן בְּטוּר בֵּית אַחְסָנְתָּךְ מְדוֹר בֵּית שְׁכִינַת קוּדְשָׁךְ דִּי זְמִינַת לָךְ יְיָ בֵּית מַקְדְּשָׁא יְיָ תַּרְתֵּין יְדָךְ שַׁכְלִילוּ יָתֵיהּ :

ביון

בעל הטורים

מנהמים באיס' קורשו ע"ז שעושי' אותה תחת האילנו' כמו תחת האלה ורננים לעשות שיש לה כל ביים אשרות שיש להם פירות ואין להם כל ואלה יש לה כל ואין לה פירות' אבל הקב"ה כלו כאה מפירותיו מתותקים ויש לו כל והיינו דכתי' כלנו חמדתי ויסנתי ופריו מתוק לחכי· נחית ב' במ' נחית בחסדך · נחית בגאן עמך · מה הרועה מרעה בגאן בל אחד לפי שארעה הראוי לו · כן תוה ינהלהותם כל אחד לפי גדלו והקטן לפי קוטנו · ואם הרועה מרביץ הגאן בנהרים שלא יכס שרב וסמסכך הוי מוקפים בעננים שלא יכס שרב וסמשיעם זו נאלת ב' עם זו קנית עם זו יצרתי לי עם זו קנית כסגאלת אותם וגאלו יכרפם אז בריה חלמסי אחז סבים במסור' אחז בקרבות המזכח אחד אחזומ"ד שאחזו חבל ורעדה והוכרך לאחוז בקרבות המזבח ועוד חד מליפכה אחריכה שתאל בינפותו ולא אחז · לשבתך שלשה נמסור' מכון לשבתך פעלת · ואיכן בכה בכיתי גית זבול לך · מכון לשבתך עולמים והכירו זקג שאחרו חכמינו ז"ל ב"ה של מטה

רש"י

מפני אכילות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבוד של ישראל : נחוגו · נמסו כמו ברביבים תמוגגנה · אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו :

(יו) תפול עליהם אימתה · על הרחוקים : ופחד · על הקרובים כענין שנ' כי שמענו את אשר הוביש וגו' : עד יעבר עד יעבר · כתרגומו : קנית · חבבת משאר אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם : (יז) תביאמו · נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו : (כראה שלא יכנסו לארץ וכו' והכי איתא בהדיא פ"ש כוחלין ובמכילתא השנים יכנסו ולא האבות אף שלא כנזר בגזרת מרגלים

אבן עזרא

כפול : (טו) וירא · אמ' רבינו שלמה כי בלשון ישמעאל תרגוס שה הוא מן הוא והמגיד לו ככה

ב' חס' ו' מ' חסר נתור'

יח יהוה ימלך לעלם ועד:
יט כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים:

פ כ

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת: כא ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים:
ס כב ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים:
כג ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם

י"ג ח' נתו' · ג' וכ"כ · ג' · ג' חסר · ב' מעניין · ג' · ג' וכל קריי' דרך שלשת ימים : · ב' נתריא"ס' · ד' חס' ג' נכ' נס' :

אונקלוס

יח יי מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא: יט ארי עלו סוסות פרעה ברתיכוהי ובפרשוהי בימא ואתיב יי עליהון ית מי ימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא: כ ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית תופא בידה ונפקא כל נשיא בתרהא בתופין ובחנגין: כא ומעניא להן מרים שבחו ואודו קדם יי ארי אתגאי על גיותנא וגיאותא דיליה היא סוסיא ורכביה שדי בימא: כב ואטיל משה ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשכחו מיא: כג ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה ארי מרירין אינון על
כן

ה' ימלוך ערוכין כך ר"ה ל"ג אבות כך · ותקח מרים מגילה יד סוטה יא · וילכו ב"ק פב · ויבאו ערכין טו

רשב"ם

רפה · וכן הלפינו · וכן משתי : (יח) ה' ימלך · לאחר שתתישבו בארץ ישראל תוודע מלכותו של הק"בה בכל המלכיות : (יט) כי בא סוס וכוערו בים וישראל כבר הלכו ביבשה בתוך הים · אז ותקח מרים הנביאה וגו' וכמוה כאשר ציוה ה' את משה : ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת · וכן בירמיה כי בא ירמיה אל בית הבור ואל החנויות וישב שם ירמיה ימים רבים וישלח המלך צדקיהו ויקחהו : (כ) הנביאה · קורא בעל דברי שבח או תוכחות בני אדם · אחות אהרן · על שם הבכור קורא אחות כמו שפירשתי אבל אחות נביות ואחות לוטן : (כב) ויסע · הפעיל · אבל ויסע · הוא עצמו נסע · וכן ויפל בקרב מחניהו · ויגש את פר · לשון מפעיל :

רש"י

מרגלים עדיין מ"מ ניבא ולא ידע מה ניבא מסר"של) מכון לשבתך · מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת : מקדש · הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתיבת השם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה' חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנאמר אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה שלו · לעולם ועד לשון עולמות הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך הוא פתוחה אבל אנכי היודע ועד שהוי"ו בו שמוש קמוצה היא : (יט) כי בא סוס פרעה · כאשר בא : (כ) ותקח מרים הנביאה · היכן נתנבאה כשהי' אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאי' בסוטה · ד"א אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת
על

מכון כנגד ב"ה של מעלה. מכון לשבתך פעלת ה' בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך כנגדו. לשבתך בגי' אלו ירושלם ציון. ידיך. יוד יתירה בשביל עשרה נסיםשנעשו במקדש ובשביל עשר קדושת שנתקדשה הארץ. ה' ימלוך. פסק לומר לך בשיבא העת שיאמרו ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד אז תפסוק מלכות א"ה. משה הקדים ה' למלכות ודוד הקדים מלכות לה' שנ' ימלוך ה' לעולם לפי שהיים ולך דשעיסיעות לא רצה להזכיר השם

יי בירת מקדשך יי תרתין אידיך שכלילו יתיה: יח כד חמון עמא בית ישראל ית ניסיא וית פרישוותא דעבד להון קודשא יהי משבח על ימא דסוף וגבורת ידיה בני גללייא עניין ואמרין אלין לאילין איתו ניתן כליל דרבו בריש פרוקן דהוא מעביר ולא עבר דהוא מחליף ולא חליף דדיליה הוא כליל מלכותא והוא מלך מלכין בעלמא הדין ודיליה היא מלכותא לעלמא דאתי ודיליה היא והויא לעלמי עלמין: יט ארום עלו סוסוות פרעה ברתיכוי ובפרשוי בימא וחזר יי עליהון ית מוי דימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא ותמן סלקון עינוון בסימן ואילני מיכלא ויורקי ומיגדי בארעית ימא:

כיון דחמין בית ישראל ית ניסיא ופלאין דעבד להון קודשא בריך הוא על גיף ימא יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין יהבו יקר ותושבחתא ורוממו לאלהון עניין בני ישראל ואמרין אלין לאלין אתון נתן כלילא בריש פרוקא דהוא מעבר ולא מתעבר דהוא מחליף ולא מתחליף דהוא מלך מלכין בעלמא הדין ועוד דידיה הוא כלילא דמלכותא לעלמא דאתי ודידיה היא עד עלם עלמיא:
בתופייא הוון חיילן:

כ ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית תופא בידא ונפקן כל נשייא בתרהא בתופייא הוו חיילין ובחנגייא מתנגין: כא וזמרת להון מרים נודי ונשבחא קדם יי ארום תוקפא ורוממותא דידיה הוא על גוותנין הוא מתגאי ועל רמין הוא מתנטל על די אזיד פרעה רשיעא ורדף בתר עמא בני ישראל סוסוותיה ורתיכוי רמא וטמא יתהון בימא דסוף: כב ואטיל משה ית ישראל מן ימא דסוף ונפקו למדברא דחלוצא ואזלו תלתא יומין במדברא בטילין מן פיקודייא ולא אשכחו מייא: כג ואתו למרה ולא יכילו

למשתי

ירושלמי
אורחא דחלוצה:
ואדינו

על הריעה. ויסע שניס בתורה ויסע כאן עמו מלמד שהיו מונאים שם אבני' טובים בקרקעות הים והסיעם משה בעל כרחם כאן הזה שהרוע' מקיעו מעדר לעדר ועוד אל באיוב. ויסע כיון תקותי שע"י פדעה שהיה עמו בעבתו נעבודת פרך נפרע לו מדה כנגד מדה שנאמ' ויסע כיעך מקותי מרתה שנים בחסור' הכא ויבאו מרתה ואידך כי מרתה בירמיה. אמ התם היו מתרים ביי' אף הכא כמי חק ומשפט שלשה במסני' הכא חד ואידך ניקוש'

רש"י

על שמו: את התוף. כלי של מיני זמר: בתפים ובמחולות. מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים: (כא) ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים הוא אומר והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה לנשים: (כב) ויסע משה. הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדול' היתה ביזת הים מביזת מצרים שנא' תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם: (כג) ויבאו מרתה. כמו למרה. ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילתה ות"יו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שסוף מוסיף במקום הלמ"ד תהפך לת"יו בסמיכתה כמו חמה אין לי. וחמתו בערה בו (מגילה א) הרי ה"א של שרש נהפכה לת"יו מפני שנסמכה אל הו"יו הנוספת וכן עבד ואמה. הנה אמתי בלהה (בראשית ל) . לנפש חיה. וזהמתו

אבן עזרא

ככה לא דבר נכון כי תרגום מה הוא בלשון ישמעאל מה הוי רק מן הוא תרגומו מי הוא כי איננו נופל מן בלשון כי אם על אדם כי פי'

מן

היתה

הם על־כן קרא־שמה מרה׃
כד וילנו העם על־משה
לאמר מה־נשתה׃ כה
ג׳ ומ״ל ויצעק אל־יהוה ויורהו יהוה
עץ וישלך אל־המים וימתקו
ג המים שם שם לו חק ומשפט
ושם נסהו׃ כו ויאמר אם־
ל׳ דגש׳ שמוע תשמע לקול יהוה
אלהיך והישר בעיניו תעשה
ג׳ והאזנת למצותיו ושמרת
י׳ פסו׳ דמיין כל־חקיו כל־המחלה אשר־
שמתי במצרים לא־אשים
עליך כי אני יהוה רפאך׃
ג׳ ס כז ויבאו אילמה ושם
ב׳ שתים עשרה עינת מים
ז׳ ושבעים תמרים ויחנו־שם על־
המים׃ יו א ויסעו מאילם
ויבאו כל־עדת בני־ישראל
אל־מדבר־סין אשר בין־אילם
ובין סיני בחמשה עשר יום
ג׳ וילונו קרי׳ לחדש השני לצאתם מארץ מצרים׃ ב וילינו כל־עדת
בני

בין קרא שמה מרה׃ כד
ואתרעמו עמא על משה
למימר מה נשתי׃ כה
וצלי קדם יי ואלפיה יי אעא
ורמא למיא ובסימו מיא תמן
גזר ליה קים ודין ותמן נסיה׃
כו ואמר אם קבלא תקבל
למימרא דיי אלהך ודכשר
בעינוהי תעביד ותציית
לפקודוהי ותטר כל קימוהי
כל מרעין דשויתי במצרים
לא אשוי עלך ארי אנא יי
אסך׃ כז ואתו לאילים
ותמן תרתי עסרי מבועין
דמיין ושבעין דיקלין ושרו
תמן על מיא׃ א ונטלו
מאילם ואתו כל כנשתא
דבני ישראל למדברא דסין
דבין אילם ובין סיני בחמשא
עסרא יומא לירחא תנינא
למפקהון מארעא דמצרים׃
ב ואתרעמו כל כנשתא
דבני ישראל על משה ועל
אהרן

אהרן | וילנו העם ערכין טו | שם שם לו סנהדרין נו | ויאמר אם ברכות ה | סנהדרין קא | סוריות ת | כל המחלה סנהדרין פ | כי אני ה׳ סם קא | אילמה ימות ת | ויסעו שבת פז

רשב״ם

מפעיל. אבל ויפל ויגש. לשון פועל: (כה) ויורהו לשון יורו משפטיך: שם שם לו חוק ומשפט. שם במרה על ידי עלילות הניסו אשר שם להצמיאם למים ואחר כך ריפא להם את המי׳ התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדם והוא יעשה כורכיהם: והאיך שם לו חוק ומשפט שאמר להם אם שמוע תשמע בקול ה׳ אלהיך וגו׳ ושמרת כל חוקיו שציוה אתכם: (כו) כל המחלה אשר שמתי במצרי׳ שהשיתי מימיהם דם ולא היה להם מים לשתות לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך אשר רפאתי למים. כדכתיב לשון זה באלישע

רש״י

חיתו לחם (איוב לג). בין הרמה ותשובתו הרמתה: (כד) וילנו. לשון נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעל הוא ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם מתלונן מתרועם ולא אמר לונן רועם וכן יאמר בלועז דקום״פל שיכ״ע ש״י מסב הדבור אליו באמרו ש״י: (כה) שם שם לו. במרה נתן להם מקצ׳ פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין: ושם נסהו. לעם וראה קשי ערפו שלא נמלכו ממשה בלשון יפה בקש עלינו שיהיה לנו מים לשתות אלא נתלוננו: (כו)
אם

יונתן בן עוזיאל

למשתי מוי ממרה ארום מרירין הינון בנין כן קרא שמיה מרה : כד ואתרעמו עמא על משה למימר מה נשתי : כה וצלי קדם יי ואחוי ליה יי אילן מריר דארדפני וכתב עלוי שמא רבא ויקירא וטלק לגו מיא תמן שוי ליה מימרא דיי גזירת שבתא וקיים איקר אבא ואמא דיני פרעא ומשקופי וקנסין דמקנסי לחייביא ותמן נסיא בנסיונא עשיריתא : כו ואמר אין קבלא תקבל למימרא דיי אלהך ודכשר קדמוי תעביד ותצית לפקודוי ותנטור כל קיימוי כל מרעין בישין דשויתי על מצראי לא אשוינון עלך ואם תעברון על פתגמי אורייתא ומשתלחין עלך אין תתובון אעדינון מנך ארום אנא הוא יי אסאך : כז ואתו לאלים ובאלים תרתיסרי עינוון דמיין ענווא לכל שבטא ושובעין דקלין כל קביל שובעין סביא דישראל ושרון תמן על מיא : א ונטלו מאלים ואתון כל כנישתא דישראל למדברא דסין דבין אלים ובין סיני בחמיסר יומין לירחא דאייר הוא ירחא תניינא למיפקהון מארעא דמצרים : ב ובההוא יומא פסק להון לישא דאפיקו

ירושלמי

ואידרנו עמא : וצלי משה קדם יי וחוי ליה מימרא דיי אילן דארדפני וקלק בגו מיא ואיתחליין מיא תמן חוי ליה מימרא דיי קיימין וסידרי דינין ותמן נסי יתיה ניסין בניסיונא עשיראה :

ירושלמי

ארום אנא יי במימרי מסי יתך : ואתון לאילימה ותמן תרתי עשרי עיינין דמיין כל קביל תרתי עשרי שבטיא דישראל ושבעין דיקלין כל קביל שבעין סביא סנהדרין דישראל :

בעל הטורים

וישם לו בישראל חק ומשפט השכרת ברית עם ישראל ללמד בישראל חק ומשפט בעזרא מה אתם כתבו להם חקים ומשפטי' אף ביהושע כשם כן ביום כיתנה להם התורה שקבלו לעבו' את ה' וכן בעזרא כתחלה להם כתב של תורה שנאמר לו חק ומשפט · זה פרה אדומה שכתוב בה זאת המר ממתיק המרים בן פרה אדומה מטהרת הטמאים ומטמאה הטהורים · שם בגימט' פרה אדומה מחלה · אותיות אלחם היא · ואותיות בתלה לומר לך שמחוכים ושלשה מיני חלאי' תלוים במרה ופרק במלחוקיתין של מי' ואבטלתן ולכך סמך לו עינו את מיסי רפאך הפ"א רפויה : שרפואה שבידי שמים באה בשופי ושבידי אדם באה בקושי · על כן ורפא לנס · סין בגימ' הסנה ונקרא סיני על שם יו"ד דברי' שנאמרו בו · לשובע ל' במסורת באכלנו לחם לשובע · ואכלתם לחמכם

רש"י

אם שמוע תשמע · זו קבלה שיקבלו עליהם : תעשה · היא עשייה : והאזנת · תטה אזני' לדקדק בהם : כל חקיו · דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם ויצה"ר מקנטר עליה' מה איסור בשו לאה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם : לא אשים עליך ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה' רופאך זהו מדרשו · ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חולי וזהו אזון מצות וכן הוא אומר רפאות תהי לשרך (משלי ג) : (כז) שתים עשר' עינות מים · כנגד י"ב שבטים נזדמנו להם ושבעים תמרים כנגד ע' זקנים : (א) בט"ו יום · נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק (או משירי המצה) ששים ואחת סעודות וירד להם מן בט"ו באייר ויום א' בשבת היה כדאי' במסכת שבת : (ב) וילונו · לפי שכלה הלחם

רשב"ם

בשיטע כשריפת המים · כל המחל' כמו' מדבר' כדכתי' וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחל' מקרבך : (א) בחמשה עשר יום בחודש השני · אז פסקו להם

אבן עזרא

מן הזאת מגזר' אשר מנה את מאכלכם אמר רבי משה הכהן ילעגו כי אין מוקד' ומאוחר בתורה כי ויאמר משה אליהם וכבר אמר משה אליהם וכמוהו רבים ובפרשה הזאת וירם תולעים ויבאש וכבר

בני ישראל על משה ועל
אהרן במדבר: ג ויאמרו
אלהם בני ישראל מי יתן
נ' מותנו ביד יהוה בארץ
נ' ג' מצרים בשבתנו על סיר
ד' הבשר באכלנו לחם לשבע
כי הוצאתם אתנו אל
המדבר הזה להמית את כל
הקהל הזה ברעב: ד ס
ויאמר יהוה אל משה הנני
ממטיר לכם לחם מן השמים
ויצא העם ולקטו דבר יום
נ' ביומו למען אנסנו הילך
ו' ס"פ בתורתי אם לא: ה והיה
ביום הששי והכינו את אשר
יביאו והיה משנה על אשר
ילקטו יום יום: ו ויאמר
משה ואהרן אל כל בני
ישראל ערב וידעתם כי יהוה
הוציא אתכם מארץ מצרים:
נ' ר"פ ז ובקר וראיתם את כבוד
נ'. ז"א. ג' יהוה בשמעו את תלנתיכם על יהוה ונחנו מה כי תלונו
תלינו קרי

עלינו

אהרן במדברא: ג ואמרו
להון בני ישראל לוי דמיתנא
קדם יי בארעא דמצרים כד
הוינא יתבין על דודי בסרא
וכד הוינא אכלין לחמא
וסבעין ארי אפקתון יתנא
למדברא הדין לקטלא ית
כל קהלא הדין בכפנא: ד
ואמר יי למשה הא אנא מחית
לכון לחמא מן שמיא ויפקון
עמא וילקטון פתגם יום
ביומיה בדיל דאנסנון
היהכון באוריתי אם לא:
ה ויהי ביומא שתיתאה
ויתקנון ית דייתון ויהי על
חד תרין על דילקטון יום
יום: ו ואמר משה ואהרן
לכל בני ישראל רמשא
ותדעון ארי יי אפיק יתכון
מארעא דמצרים: ז וצפרא
ותחזון ית יקרא דיי כד
שמיען … ית
תורעמתכון על יי ונחנא מה
ארי

אחרן
בשבתנו ערכין טו
הנני ממטיר תענית ט' מציעא פו
לחם יומא עה
ויצא העם יומא עו
והיה ביום שבת קיז פסחים מז ביצה ב
ובוקר שבת פז

רשב"ם

להם עוגות שהוציאו ממצרים: (ג) ביד ה' • מיתת הבאי. בכלא אלי קבר ולא ברעב: על סיר הבשר. כמו ועליו מטה מנשה: (ד) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו אף אם יתכוונו ללקוט הרבה לא ימצאו בבתי' אלא (יום) דבר ביומו כדכתיב וימודו בעומר • איש לפי אכלו לקטו: למען אנסנו: מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי מתוך כך יאמינו בי וילכו בתורותי כמו שמפורש בפרשת והיה עקב • ויענך וירעיבך • (ה) והכינו את אשר תאפו אפו • ואת אשר תבשלו
בשלו

רש"י

הלחם: (ג) מי יתן מותנו שנמות והיינו שם דבר כמו מותנו שלא כמו עשותנו אכותנו שוכנו לעשות אנחנו לאכות אנחנו למות אנחנו • תרגומו לוי דמיתנא: לו מתנו • הלואי והיינו מתים: (ד) דבר יום ביומו • צורך אכילת יום ילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצורך מחר: למען אנסנו • אנסנו הילך בתורתי אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה • ליום ולמחרת: משנה • על שהיו רגילים ללקוט יום יום של
אחר

לשונע · גלה
שלא להם
לשונע · מלמד
שנסבמצרים
זימן להם
הקב"ה
ספוקיהם
כמו שדרשו
רז"ל בדגה
אשר נאכל
במצרי' חנם
וכי תיצלה
על דעתך
שנתנו להם
בחנם השת'
אפילו תבן
לא נתנו
להם וכו' אלא
שהקב"ה

דאפיקו ממצרים ואתרעמון כל בני ישראל על משה ועל אהרן
במדברא : ג ואמרו להון בני ישראל הלואי דמיתנא במימרא דיי
בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דדוותא דבישרא כד הוינא אכלין
לחמא ושבעין ארום הנפקתון יתן למדברא הדין לקטלא ית כל קהלא
הדין בכפנא : ד ואמר יי למשה הא אנא מחית
דאיצטנע לכון לחמא מן שמייא לכון מן שירויא ויפקון עמא
וילקטון פתגם יום ביומיה מן בגלל לנסוייהון אין נטרין מצוותא דאורייתי
אין לא : ה ויהי ביומא שתיתאי ויזמנון מה דייתון לקמיהון למיכל
ביומא בשבתא ויערבון בבתיא וישתתפון בדרתיהון בגין למיתייא
מדין לדין ויהי להון בכופלא על מה דמלקטון יומא יומא : ו ואמר
משה ואהרן לכל בני ישראל ברמשא ותנדעון ארום יי יתכון
פריקין מארעא דמצרים : ז ובצפרא יתגלי עליכון יקר שכינתא דיי
כד

היה מזמין
להם דגים
בנכליהם וזה
גילה שלא
להם לחם
לשונע ·
אנסנו הילך
בתורתי שלא
ניתנה
התורה אלא
לאוכלי המן
והיה משנה
כל מעשה
השבת כפול ·
שני כבשים ·
שתי ככרים
שתי נרותי
זכור ושמור
כשמעו שלא'

רש"י

שאר ימות השבוע אומר אני אשר יביאו והיה משנה
לאשר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר
ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה לקיטתו
היה נמצא לחם משנה · וזהו על כן הוא נותן לכם
ביום הששי לחם יומים · נותן לכם ברכה פוי"שן
בבית למלאות העומר פעמים ללחם יומים : (ו)

רשב"ם

בשלו · והיה משנה · אעפ"י שבכל יום לא
מצאו אלא עומר לגולגולת ביום הששי ימצאו
כפליים · שני העומר לאחד : (ו) כי ה'
הוציא אתכם · ולא כמה שאמרתם כי הוצאתם
אותנו : (ז) ובוקר וראיתם את כבוד ה'
שימטיר

ערב כמו לערב : וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם ממצרים · לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו
תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו : (ז) ובקר וראיתם. לא
על הכבוד שנ' והנה כבוד ה' נראה בענן נאמר אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן
תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה והלח'
שאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שעות
להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא : את תלונותיכם על ה' · כמו אשר על ה' :
ונחנו מה · מה אנחנו חשובין : כי תלינו עלינו · שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם
ובנותיכם וערב רב · ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאלו
היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דגש ואין בו יו"ד ונקרא
תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו המרגלים וילינו עליו את
כל

אבן עזרא

באה וכן כתוב ולא הבאים ורמה לא היתה בו ואיחר הכתוב לומר דברי משה בעבור שהוא צריך
להאריך לומר זה הדבר אשר צוה יי' זה בדרך הסברא כי עומר לגולגולת למי שהוא גדול בשני' ולקטנים
כפי אכלם : (יז) ויעשו · על דרך הפשט כי המרבה והממעיט לפי מספר נפשות אהלו וקדמונינו
אמרו כי הוא דבר פלא : (יח) וימודו בעומר : מצא כל אחד לפי מה ששער : (יט) ויאמר · הטעם
שלא יותירו ממנו לאכלו מחר רק יבטח בשם כי מחר ירד כי איננו מצוה עליו לאכלו כלו רק אם
נשאר לו שלא יכול לאכלו ישליכנו מחוץ לאהלו : (כ) ולא · מלת אנשים לדבקה עם ולא שמעו אל
משה כי אנשים מעטים היו · אמר רבי מריכוס כי וירם מגזרת רמה · (כא) וילקטו · טעם וחם
השמש כמו היום כי השמש לא יחם : ונמס · מגזרת נפעל מפעלי הכפל : (כב) ויהי · ירד המן יותר

עלינו: ח ויאמר משה בתת
יהוה לכם בערב בשר לאכל
ג' מזור' ג' ולחם בבקר לשבע בשמע
יהוה את־תלנתיכם אשר־
אתם מלינם עליו ונחנו מה
ו"מ לא־עלינו תלנתיכם כי על־
יהוה: ט ויאמר משה אל־
ג' אהרן אמר אל־כל־עדת בני
ישראל קרבו לפני יהוה כי
שמע את תלנתיכם: י
ויהי כדבר אהרן אל־כל־
עדת בני־ישראל ויפנו אל־
המדבר והנה כבוד יהוה
נראה בענן: פ יא
וידבר יהוה אל־משה לאמר:
ל' כתו' כן יב שמעתי את־תלונת בני
ישראל דבר אלהם לאמר
בין הערבים תאכלו בשר
" ובבקר תשבעו־לחם
ד" וידעתם כי אני יהוה אלהיכם:
יג ויהי בערב ותעל השלו
ו' ותכס את־המחנה ובבקר
ל' קמץ וקף היתה שכבת הטל סביב
למחנה: יד ותעל שכבת
הטל והנה על־פני המדבר
ל' וחסר · ג' בספר': דק מחספס דק ככפר על־
הארץ

אהרן ארי תתרעמתון עלנא: ח
בחת ה' ואמר משה בדיתן יי לכון
נרפות כ ברמשא בסרא למיכל
יומא עה ולחמא בצפרא למסבע כד
שמיען קדם יי ית
ונחנו מה תורעמתכון דאתון מתרעמין
חולין פט עלוהי ונחנא מה לא עלנא
לא עלינו תורעמתכון אלהן על מימרא
סנהדרין קי דיי: ט ואמר משה לאהרן
אימר לכל כנשתא דבני
ישראל קריבו קדם יי ארי
שמיע קדמוהי ית
תורעמתכון: י והוה כד
מליל אהרן עם כל כנשתא
דבני ישראל ואתפניאו
למדברא והא יקרא דיי
אתגלי בעננא: יא ומליל
יי עם משה למימר: יב
שמיע קדמי ית תורעמת בני
ישראל מליל עמהון למימר
בין שמשיא תיכלון בסרא
ובצפרא תשבעון לחמא
ותדעון ארי אנא יי אלהכון:
השליו יג והוה ברמשא וסליקת
יומא עה סליו וחפת ית משריתא
ובצפרא הות נחתת טלא
סחור סחור למשריתא:
יד וסליקת נחתת טלא
ותעל ס והא על אפי מדברא דעדק
מקלף דעדק כגיר כגלידא
רק ס על

רשב"ם

שימטיר לכם לחם בבוקר: (יב) וידעתם כי אני ה' אלהים אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (יד) ותעל שכבת הטל. שהיה מכסה את המן ומכסהו: ודרך טל לעלות: מחספס. אין חבר ופתרונו לה. עניינו מפוזר ככפור שקורין גריש ל"ת:

ויאמרו

רש"י

כל העדה: (ח) בשר לאכל. ולא לשובע. למדה תור' דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שא"א לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו

לכם

יונתן בן עוזיאל

כד שמיען קדמוי ית תורעמתכון
קדם יי ואנחנא מה אנן חשיבין ארום
אתרעמתון עלנא : ח ואמר משה
בדין תדעון כד יזמן יי לכון ברמשא בישרא למיכול ולחמא בצפרא
למסבוע בדשימען קדם יי ית תורעמותכון דאתון מתרעמין עלוי
ואנחנא מה אנן חשיבין לא עלנא תורעמותכון אלהין על מימרא דיי :
ט ואמר משה לאהרן אימר לכל כנישתא דבני ישראל קריבו קדם יי
ארום שמיען קדמוי ית תורעמותכון : י והוה כמללות אהרן עם כל
כנישתא דישראל ואתפניאו למדברא והא יקר שכינתא דיי אתגלי
בענן יקרא : יא ומליל יי עם משה למימר : יב שמיע קדמי ית
תורעמות בני ישראל מליל עמהון למימר ביני שמשתא תיכלון בשרא
ובצפרא תיכלון לחמא ותנדעון ארום אנא הוא יי אלהכון : יג והוה
ברמשא וסליקו פסיונין וחפו ית משריתא ובצפרא הות אנחות טלא
מתקדשא מיתקנא הי כפתורין חוור חזור למשריתא : יד וסליקו
ענניא ואחיתו מנא עילוי אנחות
טלא והות על אנפי מדברא דקיק
מסרגל דקיק כגלידא על ארעא : טו
וחמון בני ישראל והוון תמהין ואמרין אינש לחבריה מאן הוא ארום
לא ידעון מה הוא ואמר משה להון הוא לחמא דאצטנע לכון מן שירויא
בשמי

ירושלמי

ואנן מה אנן חשיבין :

ירושלמי

ככפורא :

בעל הטורים

נאם' הכא ואידך וירא נגר להם נשמעו את רגנתם ואידך נשמעו את דברי האלה הזאת. בשביל שגר להם שלא היה להם לחם לאכול ובדין התלוננו שתיק תלונותם אבל מי שהו' נשלום · ובשמעו את דברי האלה והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה כי לא ישמע לו יי' · מחספס בגימ' עולה רמ"ח שהיה המן נבלע ברמ"ח ·
איברים · זש הדבר אשר צוה ה' · בגמ הפסוק יש אלפא ביתא לומר לך כל המקיים את התורה הקב"ה מזמין לו פרנסתו שלא טירח כאוכלי המן ויהי כדבר אהרן ולא משה כי בזכות אהרן היו העננים לכך סמך והנה כבוד ה' נראה בענן השליו שנים במסו' הכא ותעל השליו · ויאספו את השליו · לומר שנאסנכאן אספו מתנו

רש"י

להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן
להם בשעת טורח שלא כהוגן : אשר אתם מלינים
עליו · את האחרים השומעי' אתכם מתלוננים :
(ט) קרבו · למקום שהענן ירד : (יג) השליו ·
מין עוף ושמן מאד : היתה שכבת הטל · הטל
שוכב על המן ובמקום אחר הוא אומר וברדת הטל
וגומר · הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר
ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופס': (יד) ותעל
שכבת הטל וגומר · כשהחמה זורחת עולה טל שעל
המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת חמה
אף אם תמלא שפופר'של ביצה טל ותסתום את פיה
ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר · ורבותינו
דרשו (ועיין בש"ר פ"לח) שהטל עולה מן הארץ באויר וכשעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על
פני המדבר וגו' : דק מחוספס · מגולה ואין דומה לו במקרא · וי"ל מחוספס ל' חפיסא ודלוסקמא
שנלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס תוכו בין שתי שכבות הטל ·
ואנקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן : ככפור · כפור יילי"דא בלע"ז דעדק כגיר כאבני גיר והוא
מין צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם בגיר וזרניך דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר
ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד : דק טיב"ש בלע"ז
שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם אנק' תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק

אבן עזרא

מהמנהג כאשר יפרש וישראל לקטו לחם משנה
כי משה צוה להם לעשות ככה והם לא ידעו
למה ועוד שהכתוב אומר לקטו ולא
אמר מצאו ובאו הנשיאים והגידו למשה כי
ישראל עשו כאשר צוה ושאלוהו מה יעשו כי
למה צוה ללקוט משנה ואיך יוכלו לאכלו :
(כג) ויאמר · כבר אמ'לי השם כי אתם
חייבי'לשבות מחר שלא תעשו מלאכה אפילו
אוכל נפש כי מחר הוא יום שבת ליי'כי זה היו'
סמך לשם בעבור ששבת מכל מלאכתו ביום
השביעי וככה בשנת השמטה שבתה הארץ שבת
לה'

הארץ: טו ויראו בני ישראל
ויאמרו איש אל אחיו מן הוא ג׳
כי לא ידעו מה הוא ויאמר ג׳
משה אלהם הוא הלחם אשר
נתן יהוה לכם לאכלה: טז
זה הדבר אשר צוה יהוה כ״ו ספרי
לקטו ממנו איש לפי אכלו בקריי׳ אית
עמר לגלגלת מספר כהון א׳ב׳: ב׳ וחסר
נפשתיכם איש לאשר ג׳ · ג׳
באהלו תקחו: יז ויעשו ג׳
כן בני ישראל וילקטו
המרבה והממעיט: יח
וימדו בעמר ולא העדיף ג׳
המרבה והממעיט לא
החסיר איש לפי אכלו
לקטו: יט ויאמר משה
אלהם איש אל יותר ממנו ג׳ ג׳ בליש׳ מ״ג
עד בקר: כ ולא שמעו
אל משה ויותרו אנשים פ׳ מס׳ יו״ד בליש׳:
ממנו עד בקר וירם תולעים ל׳ וחסר · ג׳
ויבאש ויקצף עלהם משה: י״ב מס׳ נתו׳
כא וילקטו אתו בבקר בבקר
איש כפי אכלו וחם השמש י״ג · ג׳
ונמס: כב ויהי ביום הששי ב׳ פיכון יחזק׳:
לקטו

על ארעא: טו וחזו בני אהרן
ישראל ואמרו גבר לאחוהי
מנא הוא ארי לא ידעין מה
הוא ואמר משה להון הוא
לחמא דיהב יי לכון למיכל:
טז דין פתגמא דפקיד יי
לקוטו מניה גבר לפום
מיכליה עומרא לגולגלתא
מנין נפשתיכון גבר לדי
במשכניה תסבון: יז
ועבדו כן בני ישראל ולקטו
דאסגי ודאזער: יח וכלו
בעומרא ולא אותר דאסגי
ודאזער לא חסר גבר לפום
מיכליה לקטו: יט ואמר
משה להון אינש לא ישאר
מניה עד צפרא: כ ולא
קבילו מן משה ואשארו
גובריא מניה עד צפרא
ורחיש ריחשא וסרי ורגיז איש אל
עליהון משה: כא ולקטו ערכי נכש
יתיה בצפר בצפר גבר כפום ויותירו פס
מיכליה ומה דמשתאר מיניה
על אפי חקלא כד חם עלוהי
שמשא פשר: כב והוה בבקר
ביומא שתיתאה לקטו לחמא ברכות כו
על חד תרין תרין עומרין וחם השמש
לחד ואתו כל רברבי פס
כנשתא

רשב״ם

(טו) ויאמרו איש אל אחיו מן הוא לפי שלא ידעו מה הוא. וגם דונש פתר כן. כי סוף המקרא מוכיח. כי לא ידעו מה הוא. ואני אומר מן הוא. תרגומו של מי ולפי שהוא לשון מצרי ובאותו לשון היו רגילין שהוא כמו מו כתנו [illegible] באותו לשון שאמרו להודיענו שלפיכך ויקראו ישראל את שמו מן על שהיו תמיהים ואומרים מן הוא כמו מה הוא
וכן

רש״י

בפסוק: (טו) מן הוא. הכנת מזון, הוא כמו וימן להם המלך (דניאל א): כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו בשמו: (יז) עומר. שם מדה: מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגולת: (יז) המרבה והממעיט. יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לבית מדדו בעומר איש איש מה שלקטו
ומצאו

בעל הטורים

הרבה אלא שפסק ולכן חזרו והתלוננו עליו · ויותירו שני' במסור' הכא ואידך ויותירו מנר ק' · ויותירו אכפיסממנו התם שהותירו מנר ה' כשתלחה בו נרכתי והכא שעברו על דבר יי' והותירו נטלה בו קללה · וירם תולעי' וירם פנים נמן וחד וירם כנוד כ' אהי

ישראל שבעגו וירם לגס · וירם תולעים ויבאש· וירם לגס · זה גסות הרוח ולכך נסתלקה שכינה שנא' וירם כנוד אלהי ישראל דאמרינן בפרק קמא דסוטה כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו דוחק רגלי השכינה ואו' וירםתולעי' שאם רם לגבו שיש בו גסות הרוח ירוםתולעי' וזהו שכינו

יונתן בן עוזיאל

בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּכְדוֹן יְהָבֵיהּ יְיָ לְכוֹן לְמֵיכַל: טז דֵּין פִּתְגָּמָא דְפַקִּיד יְיָ
לְקוּטוּ מִנֵּיהּ גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵיהּ עוּמְרָא לְגוּלְגַלְתָּא מִנְיַין נַפְשָׁתֵיכוֹן גְּבַר
לְפוּם סְכוּם אֱנָשֵׁי מַשְׁכְּנֵיהּ תִּסְבוּן: יז וַעֲבָדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְקִיטוּ
מַנָּא מַאן דְּמַסְגֵּי וּמַאן דְּאַזְעַר: יח וְאַכִילוּ בְּעוּמְרָא לָא אִישְׁתַּיֵּיר מִן
מְכִילְתָּא מַאן דְּאַסְגֵּי לְמִילְקַט לָא חָסַר מִן מְכִילְתָּא גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵיהּ
לְקִיטוּ: יט וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן גְּבַר לָא יְשַׁיֵּיר מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא: כ
וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה וְשַׁיְירוּ דָּתָן וַאֲבִירָם גּוּבְרַיָּא חַיָּיבַיָּא מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא
וְאַרְחַשׁ מוֹרְנִין וּסְרִי וּרְגַז עֲלֵיהוֹן מֹשֶׁה: כא וַהֲווֹ מְלַקְטִין יָתֵיהּ מִן עִידָּן
צַפְרָא עַד אַרְבַּע שָׁעִין דְּיוֹמָא אֱנַשׁ לְפוּם מֵיכְלֵיהּ וּמִן אַרְבַּע שָׁעִין וּלְהָלְאָה
שָׁחִין שִׁמְשָׁא עִלוֹי וַהֲוָה שַׁיָּיח
וּמִתְעֲבֵיד מַבּוּעִין דְּמַיִין וְנַגְרִין עַד
יַמָּא רַבָּא וְאַתְיָין חֵיוָן דַּכְיָין וּבְעִירָן
וְשָׁתְיָין מִנֵּיהּ וַהֲווֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צַדְיָין וְאַכְלִין יַתְהוֹן: כב וַהֲוָה בְּיוֹמָא
שְׁתִיתָאָה לְקַטוּ לֶחֶם בְּכַפְלָא תְּרֵין עוּמְרִין לְבַר נַשׁ חַד וְאָתוּ כָּל רַבְרְבָנֵי
כְּנִשְׁתָּא וְתַנוּ לְמֹשֶׁה: כג וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה הוּא דְמַלֵּיל יְיָ עֲבַדְתּוּן
שַׁבָּא שַׁבַּת קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ לִמְחַר יַת דְּאַתּוּן צְרִיכִין לְמֵיפָא מְחַר אֵיפוּ
יוֹמָא דֵין וְיַת דְּאַתּוּן צְרִיכִין לְמַבְשְׁלָא מְחַר בַּשִּׁילוּ יוֹמָא דֵין וְיַת כָּל מַה

ירושלמי

הֲוָה שַׁיָּיח:

רמשתייר

רש"י

ומלאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומ' לגולגול' אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומ' לגולגולת וזהו נס גדול שנעשה בו: (כ) ויותירו אנשים · דתן ואבירם: וירם תולעים · לשון רמה: ויבאש · ה"ז מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנ' ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים: (כא) וחם השמש ונמס · הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו איילים וצבאים ואומות העולם צדין מהם וטועמים בהם טעם מן ויודעי' מה שבחן של ישראל · פשר לשון פושרין ע"י השמש מתחמם ומפשיר: ונמס · דישטנ"פריר · ודוגמתו בסנהדרין בסוף ד' מיתות:

(כב) לקטו לחם משנה · כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו כפלים שני העמר לא' · ומדרש אגדה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו: (שאם להגיד ששנים היו והלא כתיב שני העומר לאחד אלא משונה בטעם וריח): ויגידו למשה · שאלוהו מה היום מימים ומכאן יש ללמד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי והכינו וגו' עד ששאלו את זאת

אמר

רשב"ם

וכן יגר שהדותא · וכמוהו הפיל פור הוא הגורל · לא היה צריך לכתוב אלא הפיל הגורל הואיל ובלשון הקודש נכתבה המגילה · אלא להודיענו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור · ואלו לא נכתב מתחילה בלשון שהיו אומרים באותה המלכות לא היינו יודעי' למה נקרא פורים: (יז) וילקטו · בלא אומד ובלא מדה · (יח) וימודו · בבתים · וימודו · מן מדד · מן שבב · וישיבו: (כב) ויגידו למשה מה שמצאו משנה ואם יותירו ממנו עד מהר · ומשה לא הגיד להם עד עתה מה שאמר לו

הק"בה

אבן עזרא

ליי' · ומלת שבת בדקדוק קשה כי אינגה על משקל גנב כי תי"ו שבת סימן לשון נקבה והעד שבת היא ליי' ומלת שבת שם דבר כמו שביתה וככה דקדוק המלה היתה ראויה להיות שבתת על משקל דלקת

ובאשר

לקטו לחם משנה שני העמר
לאחד ויבאו כל נשיאי העדה ב
ויגידו למשה: כג ויאמר אלהם
הוא אשר דבר יהוה שבתון ליתא אריסבת שבתון
שבת קדש ליהוה מחר את
אשר תאפו אפו ואת אשר ג׳ ג׳
תבשלו בשלו ואת כל ג׳
העדף הניחו לכם למשמרת
עד הבקר: כד ויניחו אתו
עד הבקר כאשר צוה משה ג׳
ולא הבאיש ורמה לא היתה ב׳
בו: כה ויאמר משה אכלהו ג׳ וחסר
היום כי שבת היום ליהוה
היום לא תמצאהו בשדה: ו׳ מס׳ כלים׳
כו ששת ימים תלקטהו ג׳ חסר
וביום השביעי שבת לא יהיה
בו: כז ויהי ביום השביעי
יצאו מן העם ללקט ולא ע׳ פל ל׳קט
מצאו: ס כח ויאמר יהוה
אל משה עד אנה מאנתם
לשמר מצותי ותורתי: כט ב׳ עק
ראו כי יהוה נתן לכם השבת מטעי׳ ביה
על כן הוא נתן לכם ביום
הששי

בנישתא וחויאו למשה: אהרן
כג ואמר להון הוא דמליל לחם משנה שבת קיז
יי שבא שבתא קודשא קדם
יי מחר ית דאתון עתידין
למיפא איפו וית דאתון
עתידין לבשלא בשילו וית את אשר
כל מותרא אצנעו לכון נדה טו
למטרא עד צפרא: כד
ואצנעו יתיה עד צפרא כמא
דפקיד משה ולא סרי
ורחשא לא הות ביה: כה
ואמר משה אכלוהי יומא דין
ארי שבתא יומא דין קדם
יי יומא דין לא תשכחניה ויאמ׳ משה
בחקלא: כו שתא יומין שבת קיח
תלקטוניה וביומא שביעאה קיח
שבתא לא יהא ביה: כז
והוה ביומא שביעאה נפקו ששת ימים שבת פו
מן עמא למלקט ולא אשכחו:
כח ואמר יי למשה עד ויהי ביום שבת קיח
אימתי אתון מסרבין למיטר ערכין טו
פקודי ואוריתי: כט חזו
ארי יי יהב לכון שבתא על עד אנה
כן הוא יהב לכון ביומא ב״ק נג
שתיתאה לחם תרין יומין סנהדרין יא
תיבו אינש תחותוהי לא
יפוק אנש מאתריה ביומא
שביעאה

רשבם

הם ב״ב מיום הראשון והיה ביום הששי · והביאו את לקטו והיה משנה: (כג) ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה׳ מיום ראשון ואני לא הגדתי לכם: ומשה נתכוון שיהיו תמיהים כשימצאו משנה להודיע להם עתה כבודו של יום השבת: אפו · אפו היה לו לומר בחטף פתח קטן · כמו מן אכל · אכל · מן אמר אמר · מן אפה · אפה לשון ציווי אלא בשביל שאינו מחובר לאחוריו אלא מכוון ברביעי שהוא מנגוני המלכים לכן נוקד בצירי ולא מצאתי

דוגמתו

רש״י

אמר להם הוא אשר דבר ה׳ שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: את אשר תאפו אפו · מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום · לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל: למשמרת · לגניזה: (כה) ויאמר משה אכלוהו היום וגו׳ · שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול

אם

תלא סוי
ספלרות
הפקות
אנוס רמה ׳
ותס הפתס
ונמק ׳ ד׳
במסור׳הכא
ואידך ותס
הוא אבי
בנען׳ ותס
לאלני המ׳ך
אס ישכנו
שניס ותס
להסכלאות׳
ביואה שהמן
היה ונכרר
בכל אס

דְּמִשְׁתַּיַּיר מִן מָה דִּי תֵיכְלוּן יוֹמָא דֵין אַצְנְעָאיָתֵיהּ וִיהֵי נְטִיר עַד צַפְרָא :
כד וְאַצְנְעוּ יָתֵיהּ עַד צַפְרָא הֵיכְמָא דְפַקִּיד מֹשֶׁה וְלָא סְרִי וְרִיחֲשָׁא לָא
הֲוַת בֵּיהּ : כה וְאָמַר מֹשֶׁה אֱכְלוּהִי יוֹמָא דֵין אֲרוּם שַׁבְּתָא יוֹמָא דֵין
קֳדָם יְיָ יוֹמָא דֵין לָא תִשְׁכְּחוּנֵיהּ בְּחַקְלָא : כו שִׁיתָּא יוֹמִין תִּלְקְטוּנֵיהּ
וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה דְּהוּא שַׁבְּתָא לָא יְהֵי בֵּיהּ מַנָּא נָחִית : כז וַהֲוָה בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה נְפַקוּ מִן רַשִׁיעֵי עַמָּא לְמִילְקוֹט מַנָּא וְלָא אַשְׁכָּחוּ : כח וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אֵימַת אַתּוּן מְסָרְבִין לְמִנְטוֹר פִּיקוּדַי וְאוֹרָיְיתַי : כט חֲמוֹן
אֲרוּם יְיָ יְהַב לְכוֹן יַת שַׁבְּתָא בְּגִין כֵּן הוּא יָהִיב לְכוֹן בְּיוֹם שְׁתִיתָאָה לְחֵים
לִתְרֵין יוֹמִין שְׁרוֹן גְּבַר בְּאַתְרֵיהּ וְלָא תְטַלְטְלוּן מִדַּעַם מֵרְשׁוּתָא לִרְשׁוּתָא
בַּר מֵאַרְבָּעָא גַרְמִידֵי וְלָא יִפּוּק אֱינַשׁ מֵאַתְרֵיהּ לְטַיְילָא לְבַר מִתְּרֵין אַלְפִין
גַּרְמִידֵי בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה : ל וְנָחוּ

עמא

כשאת תוך
נ׳חדשים
וילדה ספק
בן ט׳ לראשון
או בן שביעי
לאחרון בכית
מי שנתנא
העומר שלו
היה אבין
ונהו אס
ישכנו שניס
ותס להס
היה מתברר
על ידו ותס
השתס וכוא
זרק לס
קודשין ספק

רש״י

אם כנא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו לערב
חזרו לפניו ושאלוהו מהו לצאת אמר להם שבת היום
ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד
אמר להם היום לא תמצאוהו ומה ת״ל היום היום לא
תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו : (כו) וביום השביעי שבת · שבת הוא המן לא יהיה בו · ולא בא הכתו׳
אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים : (כז) עד אנה מאנתם · משל הדיוט הוא בהדי הוצא
לקיא כרבא על ידי הרשעים מתגנין הכשרין : (כט) ראו · בעיניכם כי ה׳ בכבודו מזהיר אתכם על
השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומי׳ : שבו איש תחתיו · מכאן סמכו חכמים ד׳
אמות ליוצא חוץ לתחום ג׳ לגופו וא׳ לפישוט ידי׳ ורגלים : אל יצא איש ממקומו · אלו אלפים אמה
של תחום שבת ולא כמפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן
נאמר

רשב״ם

דוגמתו אלא כבו · אכבו כבו קלין מגיניה ·
בתרי עשר : (כד) ולא הבאיש · ואפילו ריחה
שרגיל לבא מהרה לא היתה בו : (כו) לא יהיה
בו

אבן עזרא

וכאשר חסרו התי״ו האחת פתחו הבי״ת להורות על לשון נקבה והנה מלת אחת כאשר אפרש · ומלת
אפו זרה כי היה ראוי להיותו על משקל עשו והנה אמר משה לנשיאי׳ מה יעשו : את אשר תאפו ·
כמנהגכם אפו שתאכלו היום והנה את אשר תבשלו בשלו והנה מטעות׳ האחת יעשו כל זה ובשלו הכל
כרצונכם ואכלו מה שיספיק לכם : ואת כל העודף · הניחוהו עד הבקר שאומ׳ לכם מה תעשו והנה לא
הודיעם כי לא ירד מן ביום השבת רק בבקר הודיעם זה הסוד : (כה) ויאמר · רבים חסרי אמונה
הסתבכו בעבור זה הפסוק ואמרו כי חייב אדם לשמור יום השבת והלילה הבא אחריו כי משה אמ׳ כי
שבת היום לה׳ ולא הלילה שעבר גם אמר מחר ופרשו ויהי ערב ויהי בקר כרצונם כי יום ראשון לא
השלים עד בקר יום שני ולא דברו נכונה כי משה לא דבר לישראל רק כנגד מנהגם כאשר הזכרתי לך
כי מנהג ארצות ערלי׳ איננו כמנהג ארץ ישראל במאכלם ובמלבושם ובניניהם ועניני כי אין מנהג שיאפה
אדם או יבשל בקיץ ובחורף ולא לעשות מלאכה רק ביום על כן אמר מחר ועתה שים לבך להבין
טפשות המפרשים ויהי ערב ויהי בקר אשר הזכרתי כי הכתוב אומר ויקרא אלהים לאור יום והוא
מעת זריחת השמש על שקעו ולחשך קרא לילה מעת שקוע השמש עד זרחו והנה הלילה הפך היום כמו
שחשך הפך אור אם כן איך יקר׳ מעת ערב שהוא עריבת השמש עד בקר יום והנה הוא לילה והנה
כתוב על אלה לילה ליום ימימו ודע כי היום בלשון הקדש על שני דרכים האחת כאשר הזכרתי כל
זמן

ס׳ נתו׳ הששי לחם יומים שבו ׀ איש
נ׳ תחתיו אל־יצא איש ממקמו
ב׳ ס״ל סת רעי חיוב: ביום השביעי: ל וישבתו
העם ביום השבעי: לא
ב׳ ויקראו בית־ישראל את־שמו
נ׳ ג׳ נ׳ מן והוא כזרע גד לבן וטעמו
ג׳ כצפיחת בדבש: לב ויאמר
משה זה הדבר אשר צוה
יהוה מלא העמר ממנו
למשמרת לדרתיכם למען ׀
נ׳ יראו את־הלחם אשר
נ׳ האכלתי אתכם במדבר
בהוציאי אתכם מארץ
מצרים: לג ויאמר משה
נ׳ אל־אהרן קח צנצנת אחת
ותן־שמה מלא־העמר מן
נ׳ והנח אתו לפני יהוה
למשמרת לדרתיכם: לד
נ׳ דס׳ ושאר׳ הו׳ חת כול׳ חסר נמ״ס נ׳ כאשר צוה יהוה אל־משה
ויניחהו אהרן לפני העדת
למשמרת: לה ובני ישראל
נ׳ אכלו את־המן ארבעים שנה עד־באם אל־ארץ נושבת
נ׳ נ׳ את־המן אכלו עד־באם אל־קצה ארץ כנען: לו והעמר

אונקלוס

שביעאה: ל ונחו עמא ביומא שביעאה: לא וקרו בית ישראל ית שמיה מנא והוא כבר זרע גירא חיור וטעמיה כאסקריטון בדבש: לב ואמר משה דין פתגמא דפקיד יי מלי עומרא מניה למטרא לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא דאוכלית יתכון במדברא באפקותי יתכון מארעא דמצרים: לג ואמר משה לאהרן סב צלוחית חדא והב תמן מלי עומרא מנא ואצנע יתיה קדם יי למטרא לדריכון: לד כמא דפקיד יי למשה ואצנעיניה אהרן קדם סהדותא למטרא: לה ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין שנין עד דעלו לארע יתיבתא ית מנא אכלו עד דאתו לסיפי ארעא דכנען: לו ועומרא חד מן עסרא בתלת סאין הוא:

ונטלו

תולדת אהרן: שבו איש ערוני׳ נ״ט מא אל יצא ערונין יז נא ערונין ש״ו בדבש יומא עה ותן שמה הוריות פג לפני ה׳ הוריות סס כריתות סס לדרתיכם הוריות סס כריתות סס ובני ישרא׳ קדושין נא והעמר ערונין פג

עשירת

רשב״ם

צו. המן: (ל) וישבתו העם. מכאן ואילך ביום השביעי. (לא) וטעמו כצפיחית בדבש ולהלן הוא אומר והיה טעמו כטעם לשד השמן. פירשו רבותינו כלדבש לתינוקת שמן לזקנים. ואני אומר לפי פשוטו כשאוכלין אותו כמות שהוא בלא טחינה הוא כצפיחית בדבש. כמו האגוזים קודם טחינה וכתישה מתוקין הם. אבל להלן כתיב וטחנו ברחי׳ או דכו במדוכה לפיכך והיה טעמו לשמנונית כמו האגוזים שעושים שמן לאחר כתישה וכן הזתים. ולפיכך

רש״י

כאמר: (לא) והוא כזרע גד לבן. עשב ששמו קוליי״אנדר וזרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחית. בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה והוא תרגום של צפיחית: (לג) למשמרת. לגניזה: לדורותיכם. בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיח׳ למה אין אתם עוסקין בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה

עַמָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה : ל וּקְרוֹן
בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת שְׁמֵיהּ מַנָּא וְהוּא כְּבַר
זְרַע כּוּסְבַּר חִיוַר וְטַעֲמֵיהּ כְּאִשִּׁישִׁיַין
בִּדְבַשׁ : לא וַאֲמַר מֹשֶׁה דֵּין פִּתְגָמָא דְּפַקִּיד יְיָ לְאַצְנָעָא מְלֵי עוּמְרָא
מִנֵּיהּ לְמַטְּרָא לְדָרֵיכוֹן מִן בִּגְלַל דְּיֶחְמוּן דָּרַיָּא מְסָרְבַיָּא יַת לַחְמָא
דְּאוֹכְלִית יַתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא כְּהַנְפָּקוּתִי יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם : לב
וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן סַב צְלוֹחִית דְּפַחַר חֲדָא וְהַב תַּמָּן מְלֵי עוּמְרָא מַנָּא
וְאַצְנַע יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ לְמַטְּרָא לְדָרֵיכוֹן : לד הֵיכְמָא דְּפַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה
וְאַצְנְעֵיהּ אַהֲרֹן קֳדָם סַהֲדוּתָא לְמַטְּרָא : לה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲכָלוּ יַת מַנָּא
אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַיּוֹהִי דְּמֹשֶׁה עַד מֵיתֵיהוֹן לְאַרְעָא מֵיתִיבָא יַת מַנָּא אֲכָלוּ
אַרְבְּעִין יוֹמִין בָּתַר מוֹתֵיהּ עַד דְּעָבְרוּ יוֹרְדְנָא וְעָלוּ לִסְיָיפֵי אַרְעָא
דִּכְנַעַן : לו וְעֻמְרָא חַד מִן עַשְׂרָא לִתְלַת סְאִין הוּא :

ירושלמי

כְּזֶרַע דְּכוּסְבַּר חִיוַר וְטַעֲמֵיהּ
כְּשִׁיפוּיִין בִּדְבַשׁ :

קרו' לו שפ' קרו' לה אס נמנא עומר בניתו היה קרוב לו ואס נתנא בבית אביה היה קרו' לה וזהו ואם לאלני סמלך שדורש בסנהדרי' על קדושין ואם השתם שני מתנדר על ידו כן נגי עבד כנען זה

אומר שלי הוא בבית שכינה עומרו שלו היה וזה הוא ואם הוא אני כנען אדוני אני הרא"ש ז"ל ונאם ב' הכא ואידך שיניו יאדוק ונאם שהיה המן כיאם ושותין ממנו שחיות וא"ה נדין אותן ואוכלין

ונטלו

וטועמין בהם טעם מן והיו חורקין את שיניהם ונאם על טונתם של ישראל • לאחד • ב' במסורת • הכא שני העומ' לאחד • ואידך ככה תיעשה לאחד כמספרם • כל אחד היתה מנחת ועשרון אחד וכנגד הכא עם העומר היתה מנחתו שני עשרונים • ואית' במדרש אחד לכבש האחד • היתר להקב"ה שהוא אחד וכן כמי תעש' לאחד כמספרם • כמו שעשיתם לכבש כן תעשו עשרון אחד יתר להקב"ה • שנתון שנת קדש הקדיש שנתון לשבת • וא"כ קדש • ובפרש' ויקהל הקדיש קדש לשבת יהיה לכם קדש

רש"י

בתור' מהיכן נתפרנס הוצי' להם צנצנת המן אמ' להם את ראו דב"ה שמעו לא נאמ' אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו : (לג) צנצנת • צלוחית של חרס כתרגומו : והנח אותו לפני ה' • לפני הארון ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן : (לה) מ' שנה • והלא חסר ל' יום הם שהרי בט"ו באייר ירד להם המן תחלה ובט"ו בניסן פסק שנאמר וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן : אל ארץ נושבת • לאחר שעברו את הירדן (יש אותה שעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ותרגום של נושבת יתבתא ר"ל מיושב רש"י ישן) : אל קצה ארץ כנען • בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והם ערבות מואב : כמצאו מכחישין זה את זה שא בערבות מואב כשמת משה בז' באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומ' בששה עשר בניסן שנ' ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח : (לו) עשירית האיפה • האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' בצים נמצא עשירית

רשב"ם

ולפיכך כתיב כאן וטעמו שמתחלף טעם המתיקות וכעשה טעם שמן : כצפיחית : אין לו חבר • אבל צפיחית מים • כלי הוא : גד • מין קטניות הוא : עגול כזרע גד לבן כעין הבדולח כדכתיב לפלן ועינו כעין הבדולח • אבל זרע גד אינו לבן : (לג) ויאמר משה אל אהרן • לאחר שהוקם את המשכן בשנה שניה שהיה שם ארון העדות : קח צנצנת אחת וגו' : (לד) לפני העדות : באהרן : (לה) אל קצה ארץ

אבן עזרא

זמן אור השמש עומד על הארץ כנגד כל מקום על כן כתוב לילה ויום ויום ולילה שלשת ימים ושלש' לילו' כי אילו שיע' מדת היו' כוללת עמו ליל' למה יזכי' ליל' וזה לא יתכן בראיי' גמור' מחכמת הדבר שמש דבר יהיה כולל שני דברים שהאחד הפך כנגדו והדרך השנית שמלת יום נופל על זמן קרוב או רחוק כמו ביום הכותי כל בכור אתה עובר היום אל ארץ אחרת כיום הזה והיה ביום ההוא ורבים ככה והנה

עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ
יז א וַיִּסְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם
עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים
וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם׃ ב
וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ
תְּנוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר
לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תְּרִיבוּן עִמָּדִי
מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה׃ ג
וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן
הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה
זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית
אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי
בַּצָּמָא׃ ד וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־
יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם
הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי׃ ה
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר
לִפְנֵי

מסרה: ג׳ חס׳ יו״ד קדם א׳ כתו׳ ג׳ · פל סין ו״ל כלכן חסר · פ״מ״ל נתוי · ד׳ חסר · פטעי׳ כוה תנח׳ כ״כ ה׳פסו׳ומ׳ פס׳ ג׳ומ״ל · כי עגם · פ׳ פטע · ג׳ וא׳ א׳י מקני׳ · ג׳ ו חסר

אונקלוס: א וּנְטַלוּ כָּל־כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּדְבְּרָא דְסִין לְמַטְלָנֵיהוֹן עַל מֵימְרָא דַיָי וּשְׁרוֹ בִּרְפִידִים וְלֵית מַיָא לְמִשְׁתֵּי עַמָּא׃ ב וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ הָבוּ לָנָא מַיָא וְנִשְׁתֵּי וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה מָה אַתּוּן נָצַן עִמִּי מָה אַתּוּן מְנַסַּן קֳדָם יְיָ׃ ג וּצְחִי תַמָּן עַמָּא לְמַיָא וְאִתְרְעַם עַמָּא עַל מֹשֶׁה וַאֲמַר לְמָא דְנָן אַסֵּיקְתָּנָא מִמִּצְרַיִם לְקַטָּלָא יָתִי וְיָת בְּנַי וְיָת בְּעִירַי בְּצַחוּתָא׃ ד וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר מָה אַעֲבִיד לְעַמָּא הָדֵין עוֹד זְעֵיר פּוֹן וְיִרְגְּמֻנַנִי׃ ה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עִיבַר קֳדָם עַמָּא וּדְבַר עִמָּךְ מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְחוּטְרָךְ
דִי

תולדות אהרן: רפידים סנהדרין קו נכורות ס · ויחנו ברפידים ערכין טו · וירב העם כה

רשבם

ארץ כנען · כדכתיב ביהושע וישבת המן ממחרת : היום

רש״י

עשירית האיפה מ״ג ביצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות : (ב) מה תנסון · לומר היוכל לתת מים בארץ ציה : (ד) עוד מעט · אם אמתין עוד מעט וסקלוני : (ה) עבור לפני העם · וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני : וקח אתך מזקני ישראל · לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם : ומטך אשר הכית בו את היאור · מה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאור אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמר אשר הכית בו את היאור יראו עתה שאף

אבן עזרא

בכיח כל שב הדברים ונבקש יום התורה כאשר אמרתי כי שנותינו אינם קבועים במהלך החמה והלבנה רק בקביעות בית דין והנה מצאנו שאמר שבעת ימים מצות תאכלו ופירש כי זה המספר מארבעה עשר לחדש בערב עד יום האחד ועשרים לחדש בערב וכתוב מערב עד ערב תשבתו שבתכם ועוד מי שאירע לו קרי בלילה או ביום כי כן כתו׳ מקרה לילה והנה לא יטהר עד בא השמש שהוא סוף היום הראשון ואילו כן שהוא עד בקר יום שני היה ראוי שירחץ בבקר כי אם אומרים כי היום והלילה שהוא אחריו יקרא יום הנה יהיה חצי היום טמא ותציו טהור ואשר יארע לו קרי בתחלת הלילה חצי יום שעבר טמא גם חצי יום הבא ואלה דברי התועים וכבר פירשתי ויהי ערב ויהי בקר במקומו : (כח) ויאמר · עתה פירש מה יעשו בעודף המונח וגלה להם סודו כי לא ימצאוהו היום כי לא ירד :

שבת

א ונטלו כל כנישתא דבני ישראל ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דיי ושרו ברפידים אתרא דבטילו אידיהון ממצוותא דאורייתא ואתיבשו מבועיא ולא הוא מוי למשתי לעמא : ב ונצו רשיעי עמא עם משה ואמרו הב לן מוי ונשתי ואמר לחון משה מה נצן אתון עמי ומה מנסן אתון קדם יי : ג וצחי תמן עמא למוי ואתרעם עמא על משה ואמר למא דנן אסיקתנא ממצרים לקטלא יתנא וית בננא וית גיתנא בצחותא : ד וצלי משה קדם יי למימר מה אעבד לעמא הדין תוב קליל זעיר וחינון רגמין יתי : ה ואמר יי למשה עיבר קדם עמא ודבר עמך מסבי ישראל וחוטרך דמחית ביה ית נהרא דבר

בידך

קדם שבת שנתנו לה' לומר שמוסיפין מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו אחרי' שבית' קודם שיצא עיקר הקודש ולאחר שיצא הקודש · וכן במקום אחר כאמר את שבתותי תשמרו הקדים שבת לשמירה ובמקום אחר הקדים שמיר' לשבת כהכי' דתנן לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה · ושמירה אחריו שאסור ליהנות ממעשה שבת כגון לרחוץ במרחץ שנתחמ' לגדול ישראל · ורמה שנים נמסו' ורמה לא היתה בו · ורמה תכסה עליהם · לומר לך שאין הרמה שולטת במתים בשבת ואין רמה שולטת בא׳ כ״י המן כדאיתא בהמוכר את הספינה · ללקוט · שנים במסו' הכא יצאו מן העם ללקוט · ותקם ללקט · מהתם ילפינן ב' לקט · ג"כ לקט · אף הכא שנים לקטו ביום הששי · ומבאו ליום השבת · יצאו ללקוט השלישי ולא מצאו · אל יצא ב' במסו' הכא ואידך

אבן עזרא

שבת · כן יהיה תמיד כל זמן היותכם במדבר כאשר היה עתה שלקטתם אותו ששת ימים : וביום השביעי לא יהיה · מן יורד והוסיף בו תוספת ביאור כמו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו : (כז) ויהי ביום השביעי · לרדת המן : יצאו ללקוט · לראות היעמדו דברי משה : (כח) ויאמר יי': מאנתם כנגד כל ישראל והטעם שיאמר לישראל ככה וטעם מצותי על האנשים שהותירו ממנו עד בקר · וטעם ותורתי שהשם הורה להם טעם השבת על כן לקטו לחם משנה וטעם לשון רבים מצותי ותורתי כי כל המצות והתורות הם אמת בלי ספק כמשמעם ויש להם סודות כדברי הנשמה ולא יבינום רק המשכילים ועל כן כל מצותו היא שתים : (כט) ראו · הטעם ראו זה המופת שיתן לכם השם שיתברר לכם כי הוא צוה שתשבתו כאשר שבת במעשה בראשי' על כן הוא נתן שירד המן היום כפלים ממה שנו בכל יום : שבו איש תחתיו · באהלו ופי' אל יצא איש ממקומו ללקוט המן כאשר עשו אנשים שיצאו ללקוט : וישבתו ספר הכתו' כי לא יצא אדם ללקוט ביום השבת מהיום ההוא והלאה : (לא) ויקראו · הנה הזכיר למעלה הנסי' שנעשו במן ושב אתה לספר שבחו : יש אומרים כי כזרע גד לבן כוסברתא ונקרא בלשון ערבי כס"ביר ויש אומרים חרדל ואנכי לא ידעתי כי אין לו חבר במקר' רק בדבר המן ובכה צפיחית והגאון אמר כי הוא רקיק מצות והנה כשיאכל כאשר ירד הוא כצפיחית בדבש ואם ינושל יהיה טעמו כלשד השמן אלה השני' מטעמים הראנו הכתוב : (לב) ויאמר · זאת הפרשה ראויה היתה להכתב אח'שנעשה המשכן רק נכתבה במקו' הזה לספר זה הנס שעמד המן לדורות והנה משה אמ'כן לישראל על כן אמ' אשר האכלתי אתכם : (לג) צנצנת · כלי חרס או נחשת ואין למלה זולת חבר · וטעם לפני יי' בעבור הכבוד שהוא על הכרובי' : (לד) כאשר · הנה פי' לפני יי' לפני העדות שהוא הארון ונקר'א רון העדו' בעבור לוחות הברית שהיו שם : (לה) ובני · זה הנס היה גדול מכל הנסים שנעשו על יד משה כי נסי' רבים היו במן ועמדו ארבעי'שנה ולא כל הנסים האחרים · וטעם אל ארץ נושבת כי היו במדבר בארץ לא עבר בה איש והנה כשעברו הירדן היו אוכלים התבואה שמצאו על כן הוצרך לומ' את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען כי המן נמשך עמהם עד שבאו לגלגל שהוא קצה ארץ כנען והנה התבואה חדשה עמהם אז שבת המן : (לו) והעומר · הזכיר זאת המדה כי עומר לגלגל'הי'רב לשובע : (א) ויסעו אחז הכתוב דרך קצרה לומר למסעיהם כי ממדבר סין נסעו אל דפקה ומשם לאלוש ומאלוש לרפידים · וטעם על פי יי'ביד משה כאשר הזכרתי : (ב) וירב · הזכיר הטעם ולא כל הטעם כאשר הזכיר בדבר המן כי שפים כאות היו האחב אין לה מים לשתות והיא הטעם

י"ג י"ו נתו' לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי
ג' יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ
בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ
וְהָלָכְתָּ׃ ו הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ
י"ס פסו' בטעמ' כתו' שָׁם ׀ עַל־הַצּוּר בְּחֹרֵב
ג' דגש · ו' רפין׃ וְהִכִּיתָ בַצּוּר וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם
וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה
לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז וַיִּקְרָא
ג' שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל־
ג' וחסר רִיב ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם
ג' אֶת־יְהוָה לֵאמֹר הֲיֵשׁ יְהוָה
ד' בְּקִרְבֵּנוּ אִם־אָיִן׃ פ ח
ג' וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל
בִּרְפִידִם׃ ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים
פ' הסלה וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק מָחָר
אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה
ג וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי׃ י
וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ
ל' יבהם' מונ' מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ (רמתא)
הַגִּבְעָה

דְּמָחֵיתָא בֵּיהּ יָת נַהֲרָא סַב
בִּידָךְ וְתֵיזִיל׃ ו הָא אֲנָא
קָאֵים קֳדָמָךְ תַּמָּן עַל טִינָרָא
בְּחוֹרֵב וְתִמְחֵי בְטִינָרָא
וְיִפְּקוּן מִנֵּיהּ מַיָּא וְיִשְׁתֵּי עַמָּא
וַעֲבַד כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי סָבֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ז וּקְרָא שְׁמָא
דְאַתְרָא נִסֵּיתָא וּמַצּוּתָא עַל
דִּנְצוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל
דְּנַסִּיאוּ קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הַאִית
שְׁכִינְתָּא דַיְיָ בֵּינַנָא אִם לָא׃
ח וַאֲתָא עֲמָלֵק וַאֲגִיחַ
קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִים׃
ט וַאֲמַר מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ
בְּחַר לָנָא גֻּבְרִין וּפוֹק אֲגִיחַ
קְרָבָא בַּעֲמָלֵק מְחַר אֲנָא
קָאֵים עַל רֵישׁ רָמְתָא וְחוּטְרָא
דְּאִתְעֲבִידוּ בֵּיהּ נִסִּין מִן
קֳדָם יְיָ בִּידִי׃ י וַעֲבַד
יְהוֹשֻׁעַ כְּמָא דַּאֲמַר לֵיהּ מֹשֶׁה
לְאַגָּחָא קְרָבָא בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה
אַהֲרֹן וְחוּר סְלִיקוּ לְרֵישׁ

אהרן
ומטך אשר סנהדרין נט
הנני עומד מכילתא פ ו
והכית שם
ויבא עמלק שבת קיח מגלה ג לא
בעמלק יומא נב

רשב"ם

(ז) היש ה' בקרבנו · אם יתן לנו מים : כאשר

רש"י

שאף לטובה הוא מוכן : (ו) והכית בצור · על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון והצור נבקע מפניו : (ח) ויבא עמלק וגומר · סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרי' היש ה' בקרבנו אם אין · חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקי' לי ותדעו היכן אני · משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניי' וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו ובא הכלב ונשכו : (ט) בחר לנו · לי ולך השוה לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך מניין ויאמר אהרן אל משה בי אדוני (במדבר יב) והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את חבירו כרבו ומורא רבך כמורא שמים מנין שנ' אדני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאלו מרדו בהקב"ה : וצא הלחם · צא מן הענן והלחם בו : מחר · בעת המלחמה אנכי נצב : בחר לנו אנשים · גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן · דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעין לבטל כשפים

בידך ואיזיל לך מן קדם תורעמתהון : ו הא אנא קאים קדמך תמן
באתרא דתחמי רושם ריגלא בחורב ותימחי ביה בחטרך ויפקון
מניה מוי למישתי וישתון עמא ועבד היכדין משה קדם סבי ישראל :
ז וקרא שמא דאתרא ההוא נסיונא ומצותא בגין דנצו בני ישראל
עם משה ובגין דנסיין קדם יי למימר האין קושטא איקר שכינתא דיי
שריא ביננא אין לא : ח ואתא עמלק מארע דרומא ושוור בלילא
ההוא אלף ושית מאה מילין ומן בגלל מצותא דהוות ביני עשו וביני יעקב
אתא ואגח קרבא עם ישראל ברפידים והוה נסיב וקטיל גוברין מדבית
דן דלא הוה ענגא מקביל יתהון מן בגלל פולחנא נוכראה די ביניהון :
ט ואמר משה ליהושע בחר לנא גוברין גיברין ותקיפין בפקודיא
ונצחני קרבא ופוק מתחות ענני יקרא וסדר סדרי קרבא לקביל משיריין
עמלק מחר אנא קאים בצומא מעתד בזכוות אבהתא רישי עמא וזכוות
אימהתא דמתילן לגלימתא וחוטרא דאתעבידו ביה ניסין מן קדם יי
בידי : י ועבד יהושע היכמא דאמר ליה משה לאגחא קרבא בעמלק

ומשה

ואידך אל יצא פליט מן העיר. איש אל יצא בואו הכוס. אל יצא איש ממקומו היינו חוץ לד' אמו' לפי שיצא חוץ לתחום. אל יצא פליט מן העיר היינו תחום שבת אל יצא איש בואו הכוס רמז לבית דין לוקין על עירובי תחומין דבר תורה: למען יראו את הלחם. ר"ת אליה. לומר שיהא שמו' עד שיבא אליה. והכת שנים במסו' הכא ואידך והכת אל הסלע דגדעון. מה התם נתעכל מאליו גם המן נבלע באיברים ונתעכל מאליו. והעומר עשירית האיפה סמך והעומר לפרשת המן רמז שיאכלו המן על שיקריבו העומר. תריבון ג' מה תריבון עמדי. האתם תריבון לבעל. אם לאל תריבון ובאלו מריב בלשון ע"ז וזהו אם תריבון בבעל. למים ה' ויצמא שם העם למים. רפיתי למים הוי כל צמא לכו למים. ואדיריהם שלחו צעיריהם למים. לא צמא למים. פירוש אם יצמאו למי שאדיריהם שלחו צעיריהם ולא מצאו מים לכו למים דהיינו תורה. ויתרפאו למים ולא יהיה לא רעב ללחם ולא צמא למים. העליתנו ב' במס' למה העליתנו ממצרים המעט כי העליתנו במחלוקתו של קרח לומר

רש"י

כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו : (י) ומשה אהרן וחור : מכאן לתענית שצריכים שלשה לעבור לפני

אבן עזרא

שאותם העושה מריבה עם משה והשנית יש לה מים שהביא מאלוה והיא הרוצה לנסות את השם אם יתן מים כאשר יפרש : תנו לנו מים ・ למשה ואהרן מדברי' ואין צורך להזכיר אהרן כי כבר פירשתי כי משה לא דיבר עם ישראל רק ע"י אהרן והנה השיב למריבים עמו מה תריבו' עמדי כצעק כלכו אל השם ואמר למנסי' מה תנסון את יי' ויצמא ・ כאשר התחזק עליהם הצמא התרעמו על משה כי הרע להם להוציאם מארץ מצרים : (ד) ויצעק ・ דבר הכתוב דרך משל כי רבי מריבות עשו עמי ומתרעמים עלי ואילו היה בהם יכולת היו סוקלין אותו: (ה) ויאמר ・ יש אומרי' בעבור שאמר עוד מעט וסקלוני אמר לו השם עבור לפני העם המריבים עמך להודיע כי מים תתן להם עתה וקח אתך מזקני ישראל : ומטך אשר הכית בו ・ בגוי : (ו) הנני ・ הטעם כי תמצאני והטעם כחי וגבורתי בחורב : והכית בצור ・ שאין בו מים וזהו דרך קצרה שלא הזכיר ותשת העדה ובעירם : (ז) ויקרא ・ משה או הקורא : מסה ומריבה ・ בעבור שני דברים הנזכרים ומשפט לשון הקדש כאשר יזכיר שני דברים יחל לעולם מהשני שהוא הקרוב כמו ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואחר כך ואתן לעשו וככה הזכיר תחלה מסה ואחר כך מריבה ושב לפרש קריאת מריבה על ריב בני ישראל עם משה ופי' מסה על נסותם את יי' והנה פי' המסה היש יי' בקרבנו שיעשה כל צרכינו וזאת הכת השנית הכעיסה השם יותר מן הראשונה על כן אמר לא תנסו את יי' אלהיכם כאשר נסיתם במסה : (ח) ויבא ・ גוי עמלק הוא היושב בארץ הנגב : (ט) ויאמר משה אל יהושע ・ הוא נין בני אלישמע בן עמיהוד שהיה בעל דגל אפרים וקראו הכתוב כאן יהושע בשם שקראו משה בדבר המרגלים : בחר לנו ・ דרך הלשון לומר ככה בחר לך שבו לכו בזה : אנשים ・ ידועים בעלי גבורה אנשי מלחמה כמו כלם אנשים : וצא הלחם ・ צא ממחנה ישראל להלחם בעמלק ואנכי אהיה

ג' הגבעה: יא והיה כאשר
ג' נטעס רניע ג' ונענין ג' ירים משה ידו וגבר ישראל
וכאשר יניח ידו וגבר עמלק:
ד' יב וידי משה כבדים ויקחו
אבן וישימו תחתיו וישב עליה
ז' ואהרן וחור תמכו בידיו
מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו
ל' בתורה אמונה עד בא השמש: יג
ג' ויחלש יהושע את עמלק
ד' ואת עמו לפי חרב: פ יד
ה' נטעס ספר' ויאמר יהוה אל משה כתב
ט' זאת זכרון בספר ושים באזני
ב' יהושע כי מחה אמחה את
זכר עמלק מתחת השמים:
ז' טו ויבן משה מזבח ויקרא
שמו

אונקלוס

רמתא: יא והוה כד מרים
משה ידוהי ומתגברין דבית
ישראל וכד מנח ידוהי
ומתגברין דבית עמלק: יב
וידי משה יקרן ונסיבו אבנא
ושויאו תחותוהי ויתב עלה
ואהרן וחור סעדין בידוהי
מכא חד ומכא חד והואה
ידוהי פרישן בצלו עד דעל
שמשא: יג ותבר יהושע
ית עמלק וית עמיה לפתגם
דחרב: יד ואמר יי למשה
כתב דא דוכרנא בספרא
ושוי קדם יהושע ארי מימחא
אימחי ית דוכרנא דעמלק
מתחות שמיא: טו ובנא
משה מדבחא ופלח עלוהי
קדם

תולדות אהרן

והיה כאשר ר"ה כט
וידי משה ברכות ל"ז תענית י"א
ויחלוש ונקים קי"ו
כתב זאת מגלה י"ח

רשב"ם

(יא) כאשר ירים משה ידו והמטה: וגבר ישראל. שכן דרך עורכי מלחמה כל זמן שרואים הרמת נסים קונפנו"ן בל"ע כן מתגברין. וכשהוא מושלך רגילין לנוס ולהכנע: (יב) אמונה. קיומו לדור דור: וכן מלאים רעים ונאמני': מלאים ארוכי' וקיימים: (יג) ויחלש כנחש. כדכתי' קול ענות חלושה: (יד) באזני יהושע. שימלוך עליהם ויקיים מצותי למחות את שם עמלק: כי מחה אמחה וגו' כי אני רוצה שימחה את שמו:

ה'

רש"י

לפני התיבה שבתענית היו שרויים: (יא) כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה עושות היו המלחמה כו' כדאיתא בר"ה: (יב) וידי משה כבדים. בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו: ויקחו. אהרן וחור: אבן וישימו תחתיו. ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל שרוין בצער אף אני אהיה עמהם בצער: ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמי' בתפלה נאמנה ונכונה: עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצט"רולוגיאה באי זו שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות: (יג) ויחלוש יהושע. חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלם מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור של שכינה: (יד) כתוב זאת זכרון. שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות: ושים באזני יהושע. המכניס את ישראל לארץ שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ: כי מחה אמחה. לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו

אבן עזרא

נצב על ראש הגבעה שהוא חורב והוא הר סיני: ומטה האלהים בידי. שאפרוש בו ידי להתפלל: (י) וטעם הזכיר אהרן וחור בעבור צורך לפרש תמכו בידו: (יא) והיה. יש אומרים כי הרמת

ידו

יונתן בן עוזיאל

וּמשֶׁה וְאַהֲרן וְחוּר סְלִיקוּ לְרֵישׁ רָמְתָא:

יא וַהֲוָה כַּד זָקִיף משֶׁה יְדוֹי בִּצְלוֹ וּמִתְגַבְּרִין דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְכַד הֲוָה מָנַח יְדוֹי מִן לְמִצְלַיָא וּמִתְגַבְּרִין דְבֵית עֲמָלֵק: יב וִידוֹי דְמשֶׁה הֲווֹ יַקִירִין מִן בִּגְלַל דְעַכֵּב קְרָבָא לִמְחַר וְלָא אוֹרְדוּ בְּיוֹמָא הַהוּא לְפוּרְקָנָא דְיִשְׂרָאֵל וְלָא הֲוָה יָכִיל לְמִזְקְפָהוֹן בִּצְלוֹ וּמִן דַהֲוָה צָבֵי לְסַגְפָא נַפְשֵׁיהּ נְסִיבוּ אַבְנָא וְשַׁוִיוּ תְחוֹתוֹי וִיתֵיב עִלָוָהּ וְאַהֲרֹן וְחוּר מְסַעֲדִין לִידוֹי מִכָּא חַד וּמִכָּא חַד וַהֲוָאָה יְדוֹי פְּרִיסָן בְּהֵימְנוּתָא בִּצְלוֹ וְצוֹמָא עַד מִטְמוֹעַ שִׁמְשָׁא: יג וְתַבַּר יְהוֹשֻׁעַ יַת עֲמָלֵק דְקָטַע רֵישֵׁי גִיבָּרַיָא דְעַמֵיהּ עַל פּוּם מֵימְרָא דַייָ בִּקְטִילַת סַיְפָא: יד וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה כְּתוֹב דָא דוּכְרָנָא בְּסֵפֶר סָבַיָא דְמִלְקַדְמִין וְשַׁוֵי פִּתְגָמַיָא הָאִינוּן בְּמַשְׁמְעֵיהּ דִיהוֹשֻׁעַ אֲרוּם מִמְחָא אֶמְחֵי יַת דוּכְרַן עֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָא: טו וּבְנָא משֶׁה מַדְבְּחָא וּקְרָא שְׁמֵיהּ מֵימְרָא דַייָ דֵין נִיסָא דִילִי דְנִיסָא דְעָבַד אַתְרָא בְּגִינִי הוּא:

ואמר

ירושלמי

וַהֲוָה כַּד זָקִיף משֶׁה יְדוֹי בִּצְלוֹ הֲווֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִתְגַבְּרִין וְכַד הֲוָה מָנַע יְדוֹי מִלְצַלוֹי הֲווֹן בֵּית עֲמָלֵק מִתְגַבְּרִין וְנָפְלִין בְּסִדְרֵי קְרָבָא:

וִידוֹי דְמשֶׁה הֲווֹ זַקְפָן בִּצְלוֹ: וַאֲמַר שְׁבוּעָה נַפְקַת מִתְּחוֹת כּוּרְסֵי יְקָרָא דְרִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ מַלְכָּא קַדְמָאָה דַעֲתִיד לְמִיתַב עַל כּוּרְסֵיהוֹן דְמַלְכוּתֵיהּ דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא שָׁאוּל בַּר קִישׁ וְהוּא יְסַדֵר סִידְרֵי קְרָבָא כָּל קֳבֵיל דְבֵית עֲמָלֵק וְיִקְטוֹל יַתְהוֹן וּמַה דְמִשְׁתַּיֵיר מִנְהוֹן יְשֵׁיצוֹן יַתְהוֹן מָרְדְכַי וְאֶסְתֵּר יי בְּמֵימְרֵיהּ אֲמַר לְשֵׁיצָאָה יַת דִכְרָנֵיהּ דַעֲמָלֵק לְדָרֵי דָרִין:

בעל הטורים

אותם עצמם הם שדברו בכאן אם אין ד' במס' היש ה' בקרבנו אם אין, אם אין אתה נבר בני אנשים כשירנו לו לנאת. למלחמה יגם דוד, אם אין אתה שמינ לי, היה כה ען אם אין פירו' אני אמרתי כי היא ארץ שונה ורחב' אם אין את שמינלי ונלחת מרגלים לראות אם יש בה עץ אם אין, חייך שאתה צריך להלחם

כשהיא אם אין לאכשלו' לאיירי במלחמה כמו שאמרו רבותינו אם לא שלאו מרגלים לא היו צריכין לכלי זיין וכן בכאן בשביל שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין בא עליהם עמלק ברפידים ברף ידים. שרפו ידיהם מן המצות. עם ישראל ברפידים בגימט' רפוי ידיהם שן המצות, ובא ב' הכא ואידך ובא הסלה. שאמר לו לנאת חוץ לעננים.

אמונה עד בא השמש שהזכיר זכות אבות . אמונה זה אברהם . דכתיב והאמין בה' . עד בא זה יצחק דכתיב ביה ויצחק בא מבא . השמש זה יעקב דכתיב ביה וילן שם כי בא השמש . זכרון בספר ושים באזני ר"ת זבו"ב ברן אחד שביה שותה דמן של ישראל כזבוב . מחה אמחה בגי' זה המן . אמחה ב' במס' הכא ואידך במבול מה התם כמחו כל אשר בארץ . אף עמלק צריכי' למחותו שלא ישאר לו שום זכר ולכך נענש שאול שהשאיר לו שום זכר . כסי ב' במס' הכא ואידך ואל עינים אשר כסי . מה התם כס

אבן עזרא

ידו כאשר יעשה במלחמה מי שבידו הכח ואם היה כן היה מרי' אותו אהרן או חור או יעמידוהו במקו' גבוה בהר שיראה עומד והנכון מה שאמ' קדמונינו: (יב) וידי משה · ידענו כי אין כח באדם להרי' ידיו יום שלם ואפי' שעו' מועטות ואף כי עד בא השמש והנה הזכיר וידי משה כבידי' · יות' מידי שאר זוקנים על כן לא היה יכול להרימם תמיד · וטעם וישימו · שלא היה יכול לעמוד ושנבו מקומו: ואהרן וחור · עמדו ואמר הכתוב כבדים על לשון זכרים וככה מזה אחד ומזה אחד וכמוהו והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר: ויהי ידיו אמונה · כל אחד מידיו כמו בנות צעדה כמו וצדיקים בכפיר יבטח · ואמונ' דבר עומד וקיים והוא שם לדבר ויש אומרים מגזרת ויהי אומן את הדסה כאילו אומנים הם שישאו ידיו: (יג) ויחלש אין הפרש בין ויחלוש ובין ויחלש כאשר טעם יטרוף כמו יטרף כי נדור נדר וידר יעקב בפתח רק זאת הגזרה כמלת שב פעם יוצאת ופעם עומדו' או יהיה וגבר יומת ויחלש וכב' חלש כדרך וירם תולעים ויבאש על כן הזכי' גבר בעל גבור': (יד) כת' זאת זכרון בספר · זו הפרשה בתוך הארבעים לאמרה והעד שאמר בספר בפתחות הבי"ת הנודע והוא ספר התורה או ספר אחר היה להם ויקרא ספר מלחמות יי' ואיננו אתנו כאשר אין לנו ספר הישר ומדרש עדו ודברי הימי' למלכי

למלכי

ג' נסתרי לים' שמו יהוה ׀ נסי : טו ויאמר
כי־יד על־כס יה מלחמה
ג' נמס' י' ליהוה בעמלק מדר דר : טז

קי"ו · י"ד אמוכה סימן · הכי"את פי"מן : ומפטירין ודבורה אשה נביאה · בשופטים סימן ד' :

פ פ פ

יח ט"ז וישמע יתרו כהן מדין
חתן משה את כל־
ג' אשר עשה אלהים למשה
ד' ולישראל עמו כי־הוציא יהוה
את

כי נטע' שכי נריסין ר"פ נתורה סיפי רניע :

אונקלוס

קדם יי דעבד ליה ניסין :
גטז ואמר בשבועא אמירא דא מן קדם דחילא דשכנתיה על כורסי יקרא דעתיד דיתגח קרבא קדם יי בדבית עמלק לשציותהון מדרי עלמא :

פ פ פ

וישמע יתרו רבא דמדין חמוהי דמשה ית כל דיעבד יי למשה ולישראל

אהרן

כי יד על נר כות נח סנהדרין כ

וישמע זנקים קיו

רשב"ם

(טו) ה' נסי · שהמטה של הקב"ה הי' לנס על הגבעה וגם לעתיד ירים אותו הקב"ה לנס על שהרי' להלחם בעמלק שהרי אמר לו עכשיו כי מחה אמחה את זכר עמלק וזהו שמפרש והולך : (יז) ויאמר כי יד על כס יה וגו' לכך אני קורא שם המזבח ה' נסי · דוגמת שם אדם ששמו אליעזר או עמנו אל שהרי הרים הקב"ה את ידו על כסאו ונשבע כי מלחמה לו בעמלק מדר דר דוגמת כי אשא אל שמים ידי · זהו עיקר פשוטו וי"מ כשתשי' ידי וחוזק על כסא יה שזהו כסא מלכי ישראל אז תהי' מלחמה בעמלק · ואין נראה כלל בעיני שהי' תהי' יד הי' לו לומר · אבל למעלה הוא יושב כמו שפירשתי ופירושו שהרי על כס יה :

חסלת ויהי בשלח מיסוד רבינו שמואל

(א) אשר עשה אלהים למשה · שלא הזיקו פרעה ושהגדלו הקב"ה בעיני פרעה

רש"י

אחותו : (טו) ויקרא שמו · של מזבח : ה' נסי · הקב"ה עשה לנו כאן נס · לא שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו : (יז) ויאמר · משה : כי יד על כס יה · ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר (תלים ט') האויב תמו חרבות לנצח זהו עמלק שכתוב בו ועברתו שמרה נצח וערי' נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב (שם) הרי השם שלם כונן למשפט כסאו הרי כסאו שלם :

חסלת ויהי בשלח

וישמע (א) יתרו · מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק : יתרו · שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חבב חבר קני פוטיאל · יתר ע"ש שית' פרשה אחת בתורה ואתה תחזה · יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות א' על שמו · חובב שחבב את התורה · חובב הוא יתרו שנ' מבני חובב חותן משה וי"א רעואל אביו של יתרו היה ומהו אומר ותבאנה אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא · בספרי : חותן משה · כאן היה יתרו מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנאמר וישב אל יתר חותנו : למשה ולישראל · שקול משה כנגד כל ישראל : את כל אשר עשה · להם בירידת המן ובבאר ובעמלק : כי הוציא ה' וגו'

טז וַאֲמַר אֲרוּם קַיֵּים מֵימְרָא דַיְיָ בְּכוּרְסֵי יְקָרֵיהּ דְּהוּא בְּמֵימְרֵיהּ יְגִיחַ המפיח : קְרָבָא בִּדְבֵית עֲמָלֵק וִישֵׁיצֵי יַתְהוֹן לִתְלָתֵי דָרַיָּא מִדָּרָא דְעַלְמָא דֵין ומִדָּרָא דִמְשִׁיחָא וּמִדָּרָא דְעַלְמָא דְאָתֵי : פי' יתרו

נס משה כמו ונכס על הנבעה אף כאנכס משה שקרא להקב"ה נסי ולגלי כי יד י"ד על כי ו"ד בנית דוד אלר דר בני' לימות

וישמע יתרו אמרו רבותינו ששמע קריעת ים סוף כשנקרע הים נהס

פ פ פ

וישמע וּשְׁמַע יִתְרוֹ אוּנוֹס מִדְיָן חֲמוּי דְמֹשֶׁה יַת כָּל מַאן דַּעֲבִיד יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ אֲרוּם אַפֵּיק יְיָ יַת יִשְׂרָאֵל ממצרים

אבן עזרא

למלכי ישראל וספרי שלמה ׃ וטעם באזני יהושע כי השם ידע כי הוא עתיד להלחם עם מלכי כנען' וטעם כי מחה אמחה בעבור שהכעים את השם כי אלופי אדום נבהלו מפחדו בעבור האותות שעשה במצרים ובים וככה מואב ופלשת והנה זה עמלק שמע גבורת השם בעבור עמו ישרא' והנה בא ממקום רחוק להלחם עם ישראל ולא פחד מהשם וכן כתוב ולא ירא אלהי' ויש אומרים כי עמלק היה שם המלך בעבור שאמר הכתוב את עמלק ואת עמו או עם אחר נתחבר עמו : (טו) ויבן מזבח ׃ בחורב ומלת מזבח מוסף עליהם ואחר עמו וכן הוא מזבח יי'נסי : (טז) כי יד ׃ כמו כי אשא אל שמים ידי והטעם כי השם שם ידו על כסאו וזאת היא שבועה ור' ישועה אמר כי יד חזקה תהיה ליוסף בראשונ' על כסא ישראל כאשר נאמר בשלמה על כסא ישראל גם על כסא יי'והטעם על שאול :

חסלת פרשת בשלח

נאום אברם אשיר תקוה : אשר פתח עיני יתרו : עדי הלך אלי לבו ׃ ועמה הגדול יתרו : וזה פירש בפרשה ׃ תחילתה דבר יתרו :

וישמע (א) יתרו ׃ הזכיר למעלה דבר עמלק כי לרפידי' בא והיתה ראויה פרשת בחדש השלישי להיותה כתובה אחר דבר עמלק כי שם כתוב ויסעו מרפידי' ויבאו מדבר סיני אם כן למה נכנס דבר יתרו בין שתי הפרשיות והגאון אמר כי יתרו בא אל מדבר סיני לפני מתן תורה ולפי דעתי שלא בא רק בשנה השנית אחר שהוקם המשכן כי כתוב בפרשה עולה וזבחים לאלהים ולא הזכיר שבנה מזבח חדש ועוד כתיב והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו והנה זה אחר מתן תורה והעד הנאמן על דברי כי כן כתוב אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים ואמר משה לחובב שהוא יתרו כאשר פירשתי בפרשת ואלה שמות כי חתן משה לא שב אל רעואל הקרוב אליו כי אם לחובב כי כן כתוב מבני חובב חותן משה ומשה אמר לו כי על כן ידעת חנותינו במדבר וידענו כי ישראל עמדו במדבר סיני כמו שנה והנה לדברי משה יוכיחו שאמ'בפרש' אלה הדברי' יי' אלהינו דבר אלינו בחור' לאמ'רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם והנה זה הזמן הי' קרוב למסע והוא אמר ואמ'אליכ' בעת ההיא לאמ'לא אוכל לבדי שאת אתכם כי השם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב וטעם להזכיר זה לכם כי השם אמר ליעקב הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך והנה הטעם כאשר ירבה זרעך אתן לו את הארץ על כן אמר יי' אלהיכם הרבה אתכם והגיע זמן שתירשו את הארץ ובעבור שאתם רבים לא יכלתי לבדי שאת אתכם והוכרכתי לתת עליכם שרי אלפים ושרי מאות וזאת היתה עצת יתרו שנתן לו מחכרת בואו למדבר סיני על כן אמר משה לחובב שהוא יתרו כמו שפירשנו נוסעים אנחנו והוא השיב לא אלך כי אל ארצי ואל מולדתי אלך וזהו וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו ועתה אפרש למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה בעבור שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל הזכיר כנגדו הטובה שעשה יתרו לישראל וכתוב ויחד יתרו על כל הטובה ונתן להם עצה טובה

ג' דמטעי' אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ ב
וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־
צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר
ג' וס"ל ג' שִׁלּוּחֶיהָ׃ ג וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ
ד' חסי' וכל ד"ה דכו' בת"ס אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי
אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃
י"ג ר"פ ד וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־
ג' פס' גלי' אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי
מֵחֶרֶב פַּרְעֹה׃ ה וַיָּבֹא
יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ
סימן סדיבר אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־
בקמץ גדול הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃
ג' וחסר
ויאמר

וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ אֲרֵי אַפֵּיק יְיָ
יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ ב
וּדְבַר יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יָת
צִפּוֹרָה אִתַּת מֹשֶׁה בָּתַר
דְּפַטְרַהּ׃ ג וְיָת תְּרֵין בְּנַהָא
דְּשׁוּם חַד גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר
דַּיָּיר הֲוֵיתִי בַּאֲרַע נוּכְרָאָה׃
ד וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרֵי
אֱלָהֵיהּ דְּאַבָּא הֲוָה בְּסַעֲדִי
וְשֵׁזְבַנִי מֵחַרְבָּא דְפַרְעֹה׃
ה וַאֲתָא יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה
וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵיהּ לְוָת מֹשֶׁה
לְמַדְבְּרָא דְּהוּא שָׁרֵי תַּמָּן
לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא
דיי

רשב"ם

פרעה ועבדיו ועשה לישראל נסים על ידו: (ג) אחר שילוחי'. לאחר שהחזירה ושלחה משה ממצרי' שלא ראינו עד עכשיו שהחזירם לבית חמיו: וי"מ ואחרי כן שלח לה כדוכיתא. כדכת' מתנה שילוחים לבת פרעה. ונראה הוא פשט שלא מצינו מקראות בענין זה אלא קודם ששלחה יתרו לה ולבניה במדבר הי' לו לכתוב למעלה אחרי פרשת דמים למולות ואח"כ חזר משה ושלחה אל אביה (להול בניה) דוגמת ונס הוא אבי כנען: אחר שלוחיה. כמו אחר תשעה וכמו שפירשתי אחר כאחז בספר קדמו שרים אחר נוגנים:
ויאמר

רש"י

וגדולה על כולם: (ג) אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים. אמר לו מי הם הללו אמ' לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למצרי' אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה לה: (ד) ויצילני מחרב פרעה. כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקש להרוג משה נעשה צוארו כעמוד של שיש: (ה) אל המדבר. אף אנו יודעים שבמדבר היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדב'
מקום

אבן עזרא

ונכונה למשה ולישראל. ומשה אמר לו והיית לנו לעינים והטעם שהאיר עיניהם. ושאול אמר ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל ובעבור שכתוב למעלה מלחמה ליי' בעמלק שישראל חייבים להלחם בו כאשר יניח השם להם הזכיר דבר יתרו כי אם היו עם גוי עמלק שיזכרו ישראל חסד אביהם ולא יגעו בזרעו והנה ראינו הרכבים שהם בני יתרו היו עם בני ישראל בירושלים ובימי ירמיה יונדב בן רכב ויש פרשה אחרת דומה לזאת: אשר עשה אלהים. השם שהיה נודע בעולם לפני בא משה שהכל מודים בו: ולישראל עמו. עם יי' או עם משה ויתכן להיות הלמ"ד בעבור משה וישראל והטעם על המכות וטביעת פרעה: כי הוציא יי' השם שנודע למשה כי על ידי האותות יצאו: (ב) ויקח. אמר הכתוב אשת משה ולא אמר בתו בעבור כי משה נכבד מבית אביה: אחר שלוחיה. י"א אחר שנתן לה רשות
במלון

כהמהגדולה על שמעו כל מלכי מזרח ומערב: וזהו שנאמר ויבאוסעליו נכהיות יס ואחרו ג"כ שמע

מִמִּצְרָיִם: ב וּדְבַר יִתְרוֹ חֲמוֹי דְמשֶׁה יַת צִפּוֹרָה אִנְתְּתֵיהּ דְמשֶׁה בָּתַר
דְשַׁלְחָהּ מִלְוָתֵיהּ כַּד הֲוָה אָזִיל לְמִצְרָיִם: ג וְיַת תְּרֵין בְּנָהָא דְשׁוּם חַד
גֵּרְשׁוֹם אֲרוּם אֲמַר דַּיָּיר הֲוֵיתִי בְּאַרְעָא נוּכְרָאָה דְלָא דִידִי הִיא: ד
וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרוּם אֲמַר אֱלָהָא דְאַבָּא הֲוָה בְּסַעֲדִי וְשֵׁיזְבַנִי מֵחַרְבָּא
דְפַרְעֹה: ה וְאָתָא יִתְרוֹ חֲמוֹי דְמשֶׁה וּבְנוֹי דְמשֶׁה וְאִנְתְּתֵיהּ לְוָת
משֶׁה לְמַדְבְּרָא דְהוּא שָׁרֵי תַּמָּן סְמִיךְ לְטַוְורָא דְאִתְגְּלֵי עֲלוֹי יְקָרָא דַיְיָ
לְמשֶׁה

מלחמת עמלק • וישמע יתרו כהן מדין חתן בגימ' והב'קריעת הים ומלחמ' עמלקי יתרו בגימ' כומר היה לע"ז

אבן עזרא

במלון ללכת לבית אביה בשובו ללכת אל ארץ מצרים ויש אומרים אחר ששלחה דורונות אליו כמו שלוחים לבתו: (ג) ואת • דע כי אנשי לשון הקדש שומרים הפעלים במתכונתם בכל הבנינים ואינם חוששים לשמור שמות בני אדם על כן אל תתמה שאמר גרשום בעבור שגר שם כי הנה קין בעבור קניתי ואינו נכון בדקדוק וקשה מזה נח מגזרת ינחמנו ופעם יהפכו השם כמו חושים הוא שוחם ונקרא יעבץ בעבור שילדתו אמו בעוצב גם יחסרו אות ממנו כמו מעכה הוא מיכה והפך זה יונה הוא ישוע ורבים אמרו כי כן שמואל מגזרת שאלתיהו והיושר בעיני כי השורק תחת חולם כמו תחו תוח וצוף וצופי ויכון וכון והנה שמואל מגזרת שמו אל וקראתו אמו בשם אל כי הוא נתנו לה כאשר שאלה ואל תתמה איך יקרא שם אדם בשם אל כי הנה כמוהו צורי שדי ורבים ככה ולפי דעתי כי כן שם המזבח שבנה משה יי' נסי וככה שם המשיח יי' צדקנו והגאון אמר כי השם דבק עם מלת יקראו ושם המשיח הוא צדקנו וככה הוא מטעה בעל הטעמים שהם טרחא במלת יקראו כי הפרש גדול יש בין ויקרא בשם יי' הכתוב באברהם שהטרחא במלת ויקרא ובין ויקרא בשם יי' הכתוב בספר משה כאשר אפרש במקומו: (ד) ושם האחד • מנהג לשון הקדש לאמר פעמים ככה השני ופעמים האחד כמו שם האחד בוצץ ושם האחד סנה • ותחסר מלת אמר אחר כי אלהי אבי בעזרי ואין כתוב כי אמר שהי אבי כי המלה שבה למעלה כי אמר גר הייתי כמו כי הפרני אלהים • וכבר פירשתי למה קרא שם הקטן אליעזר: (ה) ויבא • הזכיר הכתוב דרך מוסר בבואו אל משה כי יתרו הולך בראשונה ואחריו בני משה ואחריהם האשה כמשפט: אשר הוא חונה שם • כי ימים רבים חנה שם: (ו) ויאמר • וכבר אמר אל משה לפני בואם על ידי שליח או באגרת כתובה אני חותנך יתרו והשתיק שביא העקר ושני בניה הבאים עמה: (ז) ויצא לקראת חותנו בעבור כבוד יתרו וחכמתו ולא לאשתו ובניו כי אין מנהג לאדם נכבד לצאת לקראת אשתו או בנו: וישתחו • יקדו וישתחו קשה ידעתו כי שרשו מבעלי הה"א באחרונה והנה הוי"ו במקום ה"א כוי"ו שלו הייתי שאת ממנו לא שלותי והנה כאשר אמרו לשון יחיד וישתחו היה ראוי להיותו וישתחוה כי הת"יו מנכין התפעל כמו והאיש משתאה לה כי משפט אותיות השניים אם היה אחד מהם פ"א הפעל והיה האות אשר לפניהם ת"יו התפעל והנה בעבור שהחליפו הה"א בוי"ו במלת וישתחו הניחו הוי"ו הראשון שאינו סימן לשון רבים תחת ה"א השרש והעלימו הוי"ו ואמרו וישתחו ובעבור היות הוי"ו בסוף המלה סימן לשון רבי' כאשר הוא נעלם כמו למה תתראו והנה היה נראה מלת וישתחו בהעלם הוי"ו שהוא סימן לשון רבים על כן הוצרכה להיות המלה מלעיל להפריש ביניהם ובין מנהגם בלשון רבי' ולפי הסברא כי יוצא הוא המשתחוה זה לזה וקראו הכתו' רעהו בעבור גודל מעלתו בחכמה: ויבאו האהלה • שהוא ידוע אהל משה: (ח) ויספר • זה הפסוק יורה על פי' משה ולישראל בעבורם; התלאה • מגזרת וכלאו מצרים והתי"ו נוסף והטע'כרה שילאה אדם לסבלה או להגידה והטעם על רדיפת מצרים כים וביאת עמלק ורעב הקסל ונמאו ומכולם הצילם יי': (ט) ויחד • מגזרת חדוה והיה ראוי להיותו על משקל ויפת בסתר לבי וישב ממנו שבי רק נפתח הח"ת בעבור שהוא מן אות הגרון ונשאר הד"לת דגוש כאשר היה ולא אדע בכל המקרא אות דגוש בסוף המלה רק אם היה בג"ד כפ"ת שיתחברו שני שואין פעם בסוף כמו וישב ממנו ויפת מן פיין רק עם אחד מהמלפים לא תנאפו הוא דגוש רק פתח והם

שנים

ו וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי
ל׳ חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ
וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ ז וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־
לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ
פ׳ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃ ח
וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה
ל׳ · ג׳ כ״פ וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל
אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר
ו׳ חס׳ בליש׳ מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃
ט וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־
הַטּוֹבָה

אחרן דַיְיָ׃ ו וַאֲמַר לְמֹשֶׁה אֲנָא
חֲמוּךְ יִתְרוֹ אָתֵי לְוָתָךְ
וְאִתְּתָךְ וּתְרֵין בְּנַהָא עִמַּהּ׃
ז וּנְפַק מֹשֶׁה לְקַדָּמוּת
חֲמוּהִי וּסְגֵיד וּנְשֵׁיק לֵיהּ
וּשְׁאִילוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לִשְׁלָם
וְעָלוּ לְמַשְׁכְּנָא׃ ח
וְאִשְׁתָּעִי מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי יָת
כָּל דַּעֲבַד יְיָ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרָאֵי
עַל עֵיסַק יִשְׂרָאֵל יָת כָּל־
עָקְתָא דְּאַשְׁכַּחְתִּנּוּן בְּאוֹרְחָא
וְשֵׁיזֵבִנּוּן יְיָ׃ ט וַחֲדִי יִתְרוֹ
ויחד יתרו עַל כָּל טָבְתָא דַּעֲבַד יְיָ
סנהדרין נד לְיִשְׂרָאֵל דְּשֵׁיזְבֵהּ מִידָא
דְמִצְרָאֵי

רשב״ם

(ו) ויאמר שליח יתרו אל משה אני חותנך יתרו: (ז) התלאה אשר מצאתם בדרך · רדיפת פרעה · מים ומן ובשר שנתן להם הקב״ה: (ט) ויחד מגזירת חדה עוז וחדוה כמו (ביון) כל תיבה של בג״ד כפ״ת שמגזרת הטופי למד פיעל שסוכם דגשים מן בכה ויבך מן פתה · ויפת בסתר לבו · יפת אלקים ליפת · אל תוסף על דבריו · מן שבה וישב

רש״י

מקום תהו לשמוע דברי תורה: (ו) ויאמר אל משה · ע״י שליח: אני חותנך יתרו וגו׳ · אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה: (ז) ויצא משה · כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהו ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו · איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה שנ׳ והאיש משה: (ח) ויספר משה לחותנו · למשוך את לבו לקרבו לתורה: את כל התלאה · שעל הים ושל עמלק: התלאה · למ״ד אלף מן היסוד של תיבה והתי״ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנואה: (ט) ויחד יתרו · וישמח יתרו זהו פשוטו · ומ״א נעשה בשרו חידודין חידודין מצר על אבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה: על כל הטובה · טובת המן והבאר והתור׳ · ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהית׳ הארץ מסוגרת

אבן עזרא

שנים ויחד יתרו אל יחד בימי שנה: (י) ויאמר יתרו · היה לך לדקדק זאת המלה דע כי לא יצא פעול רק מפעלים היוצאים ואם יוצאת אותו שהוא על משקל פעול הפתכל אם מצאת לו פועל שהוא יוצא הוא באמת פעול ואם לא יהיה כן הוא תאר והנה אם היה על משקל פועל ואין לו פעול מהבנין בעצמו ומתוך הגזר׳ גם הוא תאר׳ ואיננו פועל כלל כמו שמר הפועל הוא שומר והפעול הוא עומד שמור לבעליו והנה מצאנו הולך עומד יוצא וכל אלה יראו פועלים כי הם על מתכונת שומר ובעבו׳ שהגזר׳ מהפעלים העומדים כי לא יאמר ממנו הלוך עמוד יצוא והנה אין לנו פעול על כן אמר כי הולך הוא תואר ואיננו פועל מצאנו עשוי והוא ירא׳ פעול כי הוא על משקל שמור וכאשר חפשנו זו הגזרה מצאנו

למשה מן שירויא : ו ואמר למשה אנא חמוך יתרו אתי לותך לאתגיירא ואין לא תקביל יתי בגיני תקביל בגין אנתתך ותרין בנהא דעמה : ז ונפק משה מתחות ענני יקרא לקדמות חמוי וסגיד ונשיק ליה וגייריה ושיילו גבר לחבריה לשלם ואתו למשכן בית אולפנא :
ח ותני משה לחמוי ית כל מה דעבד יי לפרעה ולמצראי על עיסק ישראל כל עקתא דאשכחתנון בארחא על ימא דסוף ובמרה וברפידים והיך אגח עמהון עמלק ושיזבינון יי : ט ובדח יתרו על כל טבתא דעבד יי לישראל דיהב להון מנא ובירא ודי שיזבינון מן ידא דמצראי :
ואמר

ובני'התור' שהיה כומר לע"ז ובא להתגייר ולקבל התורה י לשון אלכי א"י הרא"ש ז"ל י יתרו קרי ביה יתר ו' ששה שמות היו לו יתר על שאר בני אדם י ד"א שבא לקבל י' דברות ומצות יותר על ז' הראשונות שנצטוו לבני נח י את כל אשר עשה אלהים למשה לפה אמר אלהים

אבן עזרא

מצאנו וירדו ויעצמו מהפעלים העומדים כי היוצא יהיה מהבנין הנוסף ויעצימהו מצריו והנה לא נוכל לומר עוצם על משקל שומר מבנין עצמה רק מבנין אחר עוצם עיניו מראות ברע והנה מצאנו מלת ברוך על משקל שמור והנה תפשנו בכל המקרא ולא מצאנו מזה הבנין בבנין הקל רק מבנין אחר והוא ויברך על ברכיו גם הוא פועל עומד לא יבא ממנו פעול כלל והנה מלת ברוך תואר כמו עצום מהבנין הקל א"ר מריכוס ברוך הוא תואר מבנין הדגוש והיה הרי"ש ראוי להדגש בכל הגזרה כמו נרך נכות והוא על משקל כדוב שכול ולא דבר נכונה כי כל תואר כמו שכול וגבור ושכור לא ישתנו לסור הדגש בסמיכת היחיד או בלשון רבים כמו ויהרג זבדי גבור חסרים הוי גבורים והנה עומד כנגדו בוא ברוך ה' ברוכים אתם לה': אשר הציל אתכם. אמר למשה ולאהרן שהיו שלוחים לשם ועל ידם באו המכות לפרעה ולמצרים על כן אמר מיד מצרים ומיד פרעה ואחר כן ברך השם אשר הציל את העם מתחת יד מצרים במצרים ובבקיעת ים סוף. ופי' עתה ידעתי פירשתיו בפרש' שמות בפסוק ואמרו לי מה שמו. וטעם כי בדבר בעבור הדבר שזדו המצרים על עם ישראל וכן הזכיר למעל' ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים ה' שעושה דין על שהשבידו אותם בפרך וכן כתוב כי ידעת כי הזידו עליהם כאדם שיעשה בזדון רצונו וכבר כתוב כי ידעתי את מכאוביו וארד להצילו מיד מצרים: (יב) ויקח עולה וזבחים. הם השלמים. וטעם לאלהים כי עתה יחל להיותו לו השם הנכבד לאלהים: ויבא אהרן וכל זקני ישראל. ואין צורך להזכיר משה כי באהלו היו: לאכל לחם. שלמים וטעם לפני האלהים כי אהל משה היה לנגד מזרח אהל מועד: (יג) ויהי ממחרת. לביאת יתרו: וישב משה. כמנהגו. מן הבקר עד הערב. דע כי בקר האמת הוא כזרוח השמש גם יקרא בקר כעלות עמוד השחר שיחל להראות אור בעבים כמו שהבר זכרתי וזה הבקר הוא על דרך מקרה והערב האמתי הוא בשקוע השמש גם יקרא ערב על דרך מקרה עד עריבת האור וכן אמר דוד תזרח השמש יאספון ואחריו כתי' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב על כן מערב עד ערב תשבתו שבתכם ראוי להיות מערב האמת עד ערב האמת רק חכמינו ז"ל הוסיפו מחול על הקדש ואמרו כי יציאת יום השבת תהיה עד צאת הכוכבי' והנה ראוי להכנים השבת מן התורה מהשקע השמש וכל חכמי התולדות וכל חכמי המזלות מודי' כי גבול היום מרגע היות עגולת השמש כנגד שטח הארץ בכל מקום וזהו מעת צאתו עד בואו: וירא את כל אשר הוא עושה לעם. שהו' מעמידם מערב עד בקר ורבינו שלמה אמר בעבור שמשה יושב לבדו וישר' נצבים ואין זה דרך מוסר ואין ספק כי מעלת משה גדולה לומר ככה כי הנה אהרן שהיה גדול לכל ישראל והיה גדול בשנים ממשה הוא א"ל בי אדוני ומשה עשה הדרך הנכונה כי השופט יושב ובעלי הריב עומדים וכן כתוב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ולא א'ל לו מדוע רק בעבו' שהיה יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרים שיעזורוהו ואמר ר' מריכוס כי מלת מדוע כמו מלבש מזה בידיך כי כל אחת שתי מלות והכה מדוע מה דעתך לעשות ככה :

ויאמר

הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה
פג ור סגילס קרי׳ הצילו: לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד
מִצְרָיִם׃ י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ
בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם
מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר
הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־
כ׳ סר״פ מִצְרָיִם׃ יא עַתָּה יָדַעְתִּי
ג כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים
ג׳ ומלרע כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׃
יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא
ג׳ אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־
ו׳ וכל קמ״ת דכו׳ : לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי
הָאֱלֹהִים׃ יג וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם
ג׳ וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־
הַבֹּקֶר

דמצראי : י ואמר יתרו בריך יי דשיזיב יתכון מידא דמצראי ומידא דפרעה דשיזיב ית עמא מתחות מרות מצראי : יא כען ידענא ארי רב יי ולית אלה בר מניה ארי בפתגמא דחשיבו מצראי למידן ית ישראל ביה דנינון : יב וקריב יתרו חמוהי דמשה עלון ונכסת קודשין קדם יי ואתא אהרן וכל סבי ישראל למיכל לחמא עם חמוהי דמשה קדם יי : יג והוה מיומא דבתרוהי ויתב משה למידן ית עמא וקם עמא עלוהי דמשה מן צפרא עד רמשא :

וחזא

ויאמ׳ יתרו ברכות כד סנהדרין פט
כי בדבר סוטה יא
ויקח יתרו פאלינים כד זבחים קיו
ויבא אהרן ברכות סד
וישב משה שבועות ל
ויעמו׳ העם ברכות י

רשב״ם

ויסב: (י) אשר הציל אתכם · משה ואהרן מיד מצרים ומיד פרעה ואת העם הושיע משיעבוד מצרים: (יא) מכל אלהי כי אין בהם כח לנקום נקמת מאמיניהם ׃ כי בדבר כלומר כי על כל דבר אשר זדו מצרים עליהם נתגולל בהם · זהו עיקר פשוטו: (יב) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לכבוד יתרו באו ומשה לא הוצרך להזכיר כי האהל שלו הוא : (יג) לשפוט את העם אפילו אם בא יתרו קודם מ״ת דיני ממונו׳ הי׳ להם מעולם אף כי אמרו רבותינו כי במרה נתנו להם דיני׳ כדכתי׳ שם שם לו חק ומשפט ונראי׳ הדברים שאחר מ״ת בא · כתב כאן כאשר הוא חונה שם הר האלהי׳ ולפנינו הוא אומר בחדש השלישי לצאת בני ישראל ממצרים ביום הזה באו מדבר סיני · ויסעו מרפידי׳ ויבאו מדבר סיני ויחן שם ישראל נגד ההר · נמצאת פרשת רפידי׳ וחניית ההר קודמת לפרשה זו אבל שלא להפסיק פרשיות של מצות הקדים לפרשת יתרו : מן הבקר על

הערב

רש״י

מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא : (י) אשר הציל אתכם מיד מצרים · אומה קשה : מיד פרעה · מלך קשה : מתחת יד מצרים · כתרגומו לשון רידוי ומרות היד שהיו מכבידי׳ עליהם היא העבודה : (יא) עתה ידעתי · מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר : מכל האלהים · מלמד שהיה מכיר בכל ע״א שבעולם שלא הניח ע״א שלא עבדה : כי בדבר אשר זדו עליהם · כתרגומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים : אשר זדו · אשר הרשיעו · ורבותינו דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד בקדר׳ אשר בשלו בה נתבשלו : (יב) עולה · כמשמעה שהיא כולה כליל׳ : זבחי׳ · שלמים : ויבא אהרן וגומר · ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם : לפני האלהים · מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו שכינה : (יג) ויהי ממחרת·

מוצאי

י ואמר יתרו בריך שמא דיי דשיזיב יתכון מן ידא דמצראי ומן ידא
דפרעה דשיזיב ית עמא מתחות מרוות מצראי : יא כדון חכימית
ארום תקיף הוא יי על כל אלהיא ארום בפתגמא דארשיעו מצראי
למידן ית ישראל במיא עליהון הדר דינא לאיתדנא במיא : יב ונסיב
יתרו עלוון ונכסת קודשין קדם יי ואתא אהרן וכל סבי ישראל למיכול
לחמא עם חמוי דמשה קדם יי ומשה הוה קאי ומשמש קדמיהון : יג
והוה ביומא דבתר יומא דכפורי ויתיב משה למידן ית עמא וקם עמא
קדם

פירוש אשר עשה הקב"ה למשה שהיה לפרעה א"כ שמע שבא עליו במדת הדין להורגו על שלא מל בנו שנאמר ויפגשהו ה'

ויבק' המיתו ושמע ש נימל תזה . עשה אלהים שני' נמק' הפא ואידך לעיל מה זאת עשה אלהים לנו שבאותו לשון שנצטערו

באותו לשון הבינו בעליית' משה . אשר שמה אחר שלוחיה פירוש הוא כאשתו שאין נושאין גרושתו . שם האחד גרשם כי אמר גר וכו' ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי וגו'. ואין כתיב בא' כי אמר איתא למימר אני אמר דלעיל קאי על גרשם כתיב כי אמר כי יש דרש במדרש כשנתן יתרו בתו למשה הוצרך להתנות שיהיה הבן הראשון לע"א ולכן לא נימול עד שפגעו המלא' בדרך ובקש להמיתו . אז מלתו צפורה ומחלה לו התנאי שהתנה עם שניה לכן בכאן כתיב כי אמר כלומר אמ' נגלה לכל כי אנוס היה על התנאי

אבן עזרא

(טו) ויאמר השיב משה אני עושה שני דברי' האחד כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והטעם לדרוש תורתו והדבר השני כי יהיה להם דבר בא אלי והשיב על האחרון תחלה ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים לדורש : (יז) ויאמ' לא טוב הדבר אשר אתה עושה . בעיני ונתן טעם לדבריו והוא כבול תבול מגזרת ועלהו לא יבול כאלה כובלת עליה כי הטעם שיפול מעצמו כנבול עלה דרך משל ומלת גם כמוס גם כי כבד ממך הדבר : עשוהו . מלה זרה בדקדוק ובאה על דרך לשמרהו כי לא מצאנו ה"א כראית בגזרת עשה : (יח) עתה שמע בקולי איעצך . אתן לך עצה . דע כי מלת אלהים הוא שם תאר כאשר פירשתי רק בעבור שידברו בה הרבה יחשבו זה שם התאר כאילו הוא שם עצם אלהים ירא בשורדי ברא שית ברא אלהים ורבים ככה על כן שמוהו חכמינו ז"ל שם מן השמות שאינם ראויים להמחק . וטעם ויהי אלהים עמך שהשם יעזרך אם תעשה ככה ואמר לו בסוף הדברים שיקח רשות מאת השם על העצה הזאת וזהו אמרו וצוך אלהים ואין ספק כי כן עשה . וטעם היה אתה לעם בעבור העם : מול האלהים . מפאת השם : והבאת אתה את הדברי' . אם הם קשים ואלה הדברים הם שאמ' משה בתחלה כי יהיה להם דבר בא אלי ופירש זה אחר כן את הדבר הקש' יביאו אליך (כ) והזהרת . הדרך השני שאמרת אתה חייב ללמדם ולהורתם משפטות כי טורח גדול בו להודיע כל המעש' אשר יעשון וטעם והזהרת אן כי לא נזהר וטעמו נשמר : אתהם . שתי מלו' והוא להזהירם על מצות עשה ועל מצו' לא תעשה הקשורים בלב שהוא העיקר כמו לאהבה השם ולדבקה בו ולירא מפניו וללכת אחריו ולמול ערלת הלב ולא ישנא אחיו ולא יקום ולא יטור וכן אמ' משה בפיך ובלבבך לעשותו ורבים ככה : ילכו בה . כמו אשר ילכו בה : את המעשה אשר יעשון : זה מצות עשה למעשה ורובם אינם מצות עשה עומדות בעצמם כי אם לזכר כמו השבת והמועדי' ופדיון הבן ואסבת הגר וציצית ותפלין ותפלה ומזוזה גם שעטנז ורבים אחרים ובמקומם אפרשם : (כא) ואתה תחזה . כבר הודעתיך כי אנשי לשון הקדש אינם שומרים המלות רק הטעמי' על כן לא נחפש על חסר ויתר כאשר אפרש עוד . והנה הזכיר יתרו אנשי חיל שים להם כח לסבול הטורח ולא יפחדו מהם והנה כנגד אנשי חיל אמ' משה כשהוא מספר הדבר הבו לכם אנשים כמו בחר לנו אנשים כלם אנשים . ואמר יראי אלהים שאין להכירא מאדם רק מהשם לבדו וכנגדם אמר משה חכמים ונבונים כי לא יתכן להיות ירא שמים כראוי רק מי שהוא חכם . ואמר יתרו אנשי אמת שאינם כוזבי' : שונאי בצע . ממון והם נודעים ככה למראה עיני אדם וכנגדם אמר משה וידועי' : שרי אלפים . יש לתמוה אם פי' אלה השרים כמשמעם יהיה מספרם יותר מש' אלף וש' אלפים וזה רחוק מאד להיות שרים רבים כאלה והכתוב אמר בפשע ארץ רבים שריה ועוד איך יתכן להיות

הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב׃ יד וַיַּרְא
חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא
עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר
הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם
מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־ י"ס מ"ל כתו'
הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־
עָרֶב׃ טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם
לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃ טז כִּי־יִהְיֶה ד'
לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי
בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי ג'
אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־
תּוֹרֹתָיו׃ יז וַיֹּאמֶר חֹתֵן ב' זוג' כ' וחד יתר תי"ו יגנדו׃
מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר
אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ יח נָבֹל ג'
תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה ג'

אשר

וַחֲזָא חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יָת כָּל
דְּהוּא עָבֵיד לְעַמָּא וַאֲמַר מָה
פִתְגָמָא הָדֵין דְּאַתְּ עָבֵיד
לְעַמָּא מָה דֵין אַתְּ יָתֵיב
בִּלְחוֹדָךְ וְכָל עַמָּא קָיְמִין
עֲלָוָךְ מִן צַפְרָא עַד רַמְשָׁא׃
טו וַאֲמַר מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי
אֲרֵי אָתַן לְוָתִי עַמָּא לְמִתְבַּע
אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ׃ טז כַּד
הָוֵי לְהוֹן דִּינָא אָתַן לְוָתִי
וְדָאֵינְנָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין חַבְרֵיהּ
וּמְהוֹדַעְנָא לְהוֹן יָת קְיָמַיָּא
דַּיְיָ וְיָת אוֹרָיְתֵיהּ׃ יז
וַאֲמַר חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה לֵיהּ לָא
תַקִּין פִּתְגָמָא דְּאַתְּ עָבֵיד׃
יח מִלְאָה תִלְאֵי אַף אַתְּ
אַף עַמָּא הָדֵין דְּעִמָּךְ אֲרֵי
יַקִּיר מִנָּךְ פִּתְגָמָא לָא תִיכּוֹל
לְמֶעְבְּדֵיהּ בִּלְחוֹדָךְ׃

כען

רשב"ם

הערב לפי שהוא לבדו שופט את כל העם ואין לו מסייעים: (יד) מדוע אתה יושב לבדך ולפיכך כל העם נצב עליך מן הבקר ועד הערב: (טו) כי יבא אלי העם לדרוש אלהי' כלומר אני לבדי צריך לשאל אל אלקי' ואין בהם רגיל לדבר ש' שקים כי אם אני לבדי: (יח) נבל תבל. כמו ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש את שפת רעהו. לשון שלך מתבלבלת להשיב לכמה בני אדם יחד וגם הם מתבלבלי' לשונ' זה צועק וזה צועק ואין בך כח להשי' לכולם

רש"י

מוצאי יום הכפורים היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר. ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורים שהרי קודם מתן תורה א"א לומר והודעתי את חקי וגומ'. ומשנתנה תורה עד י"הכ לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בי"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד בי"הכ. ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמ' ויהי ממחרת עד שנה שנייה אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו'. אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו שחזר. וא"ת שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתוב מבני חובב חותן משה: וישב משה וגו' ויעמוד העם. יושב כמלך וכולן עומדים. והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך שנ' מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב. אפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשי'

שנאמר

קדם משה מן צפרא עד רמשא : יד וחמא חמוי דמשה ית כל דהוא
טרח ועביד לעמיה ואמר מה פתגמא הדין דאנת עביד לעמא מה דין
אנת יתיב לבלחודך למידון וכל עמא קיימין קדמך מן צפרא עד רמשא:
טו ואמר משה לחמוי ארום אתיין לוותי עמא למתבוע אולפן מן קדם
יי: טו ארום יהי להון דינא אתאן לוותי ודיינגנא בין גברא ובין חבריה
ומהודענא להון ית קיימיא דיי וית אורייתיה: יז ואמר חמוי דמשה
ליה לא תקין פתגמא דאנת עביד: יח מיתר תיתר אוף אנת אוף
אהרן ובנוי וסביא דעמך ארום יקיר מינך פתגמא לא תיכול למעבדיה
בלחודך

תנאי היה זה כי גר היה והוצרך לעשו' מאחר יתרו ומכ"ת על התנאי יצא ממנו יהונתן שנעש' כומר לפסל מיכה לכן לא כתי' כי אמר על אליעזר כי

לא היה לגלות שהרג את הנפש ובקש פרעה להרגו · ומיהו נגמ' משמע שאליעזר בן משה לא נימול עד שפגעו המלאך שאמ' משה אמול

רש"י

שנ' ויהי ערב וגו': (טו) כי יבא · כי בא לשון הווה: לדרוש אלהים · כתרגומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: (טז) כי יהיה להם דבר בא · מי שהיה לו הדבר בא אלי: (יז) ויאמר חותן משה · דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של מלך: (יח) נבול תבול · כתרגומו · ולשונו לשון כמישה פליים"טרא: כמו והעלה נבל (ירמיה ח') · כנבול עלה מגפן שהוא כמוש ע"י חמה וע"י קרח וכוחו

אבן עזרא

להיות שמינית המחנה ראשי שבטי' כי כן אמר משה ואקח את ראשי שבטיכם ותמצא בהם כל המדות הטובות הנזכרו' והם מיוצאי מצרים שלמדו מעשיהם וכתוב כמעשה ארץ מצרים והנה דור המדבר שלמדם משה מ' שנה ולא הוצרכו לעשו' אומנות כי לחם נתן ומימיהם נאמנים והמן מפקח הפך המינים שהתאוו מה שהיו רגילים לאכול במצרים ומשה אמר להם בשנת הארבעי' ולא נתן יי' לכם לב לדעת והנה יש לתמוה איך ימצא המספר הנזכר שיהיו כלם חכמי' · ונבונים הנכון בעיני כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו או נעריו או שכיריו אולי אלה הם ראשי השבטי' והי' מספר שני' עשר ושרי המאו' הם רבים ושרי חמשים כדרך וחמשים איש רצים לפניו: (כב) ושפטו את · הדבר · ומה שלא ידעו הם לשפוט תשפטנו אתה ואם אתה לא ידעת והבאת אתה את הדברים אל האלהים · וי"ו ויכלת כפ"א רפה בלשון ישמעאל אם תעשה את הדבר הזה ויתן לך השם רשות לעשותו אז תוכל לעמוד · והנה מלת עומד שם הפועל כמו עמוד פתח האהל גם פשוטה ועורה והגורה על חלצים · וטעם וגם כל העם הזה כי בעלי הריב שהיו נצבים לפניו יש מהם שלא יוכל לדבר אליך לשפטם והנה בשובם לאהליהם תתמוך המריבה ביניהם רק עתה יבא כל אחד על מקומו שהוא אהלו בשלום · וטעם וישמע הזכי' עצת יתרו ולא הזכי' עצתו שהוא הוסי' על עצת יתרו והוא שם שוטרי' על השבטי' לעשו' מה שיצוו השופטים וכן כתוב ושוטרים לשבטיכם וכתו' שופטי' ושוטרים תתן לך בכל שעריך: (כה) ויבחר משה אנשי חיל · שהיה דבר ברור ולא הזכיר יראי אלהים כי הוא לבדו ידע לבב אנוש ומשה אמר כי בחר אנשים חכמים כי יוכל לדעת זה רק יש חכם שאיננו ירא שמים · והזכיר ידועים שהם למראה העין ולא הזכירם עתה כי אחז דרך קצרה: (כו) ישפיטוהם · כמו ישפוטו בשורק תחת חולם כמו וגם לא תעבורי מזה כמו ולא תעבורי ורבי' שלמ' רצה להפרים ביניהם ולא עלתה בידו ונוכל לומ' דרך דקדוק כי ראינו חדלו פרזון בישראל חדלו בדגשות הלמ"ד בעבור שהוא באתנח הרים נזולו בסוף פסוק ואמר תהתלו בו כי חשבוהו כמו סוף פסוק כי מלת בו דבקה היא עם תהתלו ותנועה אחת לבדה וככה ישפטו הם כמו ישפוטו בעבור שים להשיב כי אין כח האתנח ככח סוף פסוק בו הנה עמים תחתיך יפלו יי' על ימינך טוב עשית עם עבדיך ורבים כאלה וככה לא ימצא בסוף פסוק: (כז) וישלח · דרך כבוד כמו ואברהם הולך עמם לשלחם: (א) בחדש השלישי · לא ידענו טעם ביום הזה אם לא יהיה פי' ר' מש' נכון שהוא ראש חדש כמו מחר חדש והזכיר הכתו' זה כי אחר ימים מועטים ליום חנותם היה מתן תורה אולי יום אחד עלה אל השם וירד ודבר עם ישרא' וביום השלישי לחדש עלה פעם

אשר עמך כי כבד ממך
ג' וחס' הדבר לא תוכל עשהו
ב' הר"פ לבדך: יט עתה שמע בקלי
ג' י ג' איעצך ויהי אלהים עמך היה
אתה לעם מול האלהים
והבאת אתה את הדברים
ב' כיחס' וא' פ"ל בין מ"ל אל האלהים: כ והזהרתה
אתהם את החקים ואת
התורת והודעת להם את
ג' י ג' הדרך ילכו בה ואת המעשה
ה' אשר יעשון: כא ואתה
תחזה מכל העם אנשי חיל
[illegible] יראי אלהים אנשי אמת שנאי
בצע ושמת עלהם שרי אלפים
שרי מאות שרי חמשים ושרי
עשרת: כב ושפטו את
העם בכל עת והיה כל
ט' הדבר הגדל יביאו אליך וכל
הדבר הקטן ישפטו הם והקל
מעליך ונשאו אתך: כג
אם את הדבר הזה תעשה
ב' [illegible] וצוך אלהים ויכלת עמד וגם
ה' ב' [illegible] כל העם הזה על מקמו יבא בשלום: כד וישמע משה
ב' גרעה לקול

אונקלוס

יט כען קביל מני אמלכינך ויהי מימרא דיי בסעדך הוי את לעמא תבע אולפן מן קדם יי ותהי מייתי את ית פתגמיא לקדם יי: כ ותזהר יתהון ית קימיא וית אוריתא ותהודע להון ית אורחא דיהכון בה וית עובדא דיעבדון: כא ואת תחזי מכל עמא גברין דחילא דחלין דיי גוברין דקשוט דסנן לקבלא ממון ותמני עליהון רבני אלפין רבני מאותא רבני חמשין ורבני עשורייתא: כב וידונון ית עמא בכל עידן ויהי כל פתגם רב ייתון לותך וכל פתגם זעיר ידונון אינון ויקלון מנך ויסוברון עמך: כג אם ית פתגמא הדין תעביד ויפקדינך יי ותיכול למיקם ואף כל עמא הדין על אתריה יהך בשלם: כד וקביל משה למימר חמוהי ועבד כל דאמר:

ובחר

תולדות אהרן

אהרן
והודעת ג"ה קדושין ל ב"ק נט מציעא ל
ושמת עליהם סנהדרין יח
ושפטו את סנהדרין לו
כל הדבר סנהדרין יו יח
והקל סנהדרין יז
וגם כל [illegible]

רשב"ם

לכולם כסדר זה אחר זה: (יט) ויהי אלקי' עמך
כלום' ויכלת עמוד: היה אתה לעם מול האלקי'
לאותם דיני' שצריך לדרוש אלקי' אתה תשמע מה
יאמר לך הקב"ה והזהרת אותם וזהו הדבר הקשה
יביאו אליך אבל שאר דיני' הנודעי' בכל לחכמי ישראל שתשי' עליהם ישפטו הם והקל מעליך: (כא)
אנשי חיל אנשי ממון וגבורה שלא יגורו מפני אדם: שונאי בצע' שוחד וגזל קרוי בצע בכל מקום הוי
בוצע בצע רע לביתו' מה בצע כי נהרוג את אחינו מה שבר כי יבצע כי ישל אלוה נפשו כל הדבר הגדול.
לדרוש אלקי': וצוך אלקי' כשיצוך אלוה לשפטם: ויכולת עמוד ע"י מסייעך. וגם כל העם

הזה

רש"י

וכוחו תש וכלאה: גם אתה: לרבות אהרן וחור
וע' זקנים: כי כבד ממך: כובדו רב יותר
מכחך: (יט) איעצך ויהי אלהים עמך.

בעצה

בלחודך : יט כדון קביל מיני אימלכינך ויהי מימרא דיי בסעדך הוי אנת לעמא תבע אולפן מן קדם יי ותהיתי אנת ית פתגמא דילהון קדם יי : כ ותזהר יתהון ית קימיא וית אורייתא ותהודע להון ית צלותא דיצלון בבית כנישתהון וית אורחא דיבקרון למריעין ודיהכון למיקבור מתיא ולמיגמול בה חיסדא וית עובדא ושורת דינא ודיעברון מלגו לשורתא לרשיעין : כא ואנת ברור מכל עמא גיברי חילא דחליא דיי גוברין דקשוט דסנן לקבלא ממון שיקרא ותמני עליהון רבני אלפין רבני מאוותא רבני חמשין רבני עישורייתא : כב וידינון ית עמא בכל עידן ויהי כל פתגם רב ייתון לוותך וכל פתגם קליל ידונון הינון ויקילון מן מטול דעלך ויסוברון עמך : כג אין ית פתגמא הדין תעביר דתיהי פני מן דינא ויפקידינך יי פקודייא ותיכול למיקם למשמעהון ואוף אהרן ובנוי וכל סביא דעמא הדין על אתר בי דינהון ייתון בשלם : כד וקביל משה למימר חמוי ועבד כל דאמר :

וכחר

ואנא לדרך סכנה הוא לתינוקי וזה היה אליעזר שמשנה למצרים לא מצינו שהיה לו בן אח״כ חונה ב׳ במ׳ שהדבר אבר הוא חונה שם : ולא... חונה ... וי׳ סביב לירא... מלמד שלא הוכרך יתרו לאמר על אהל משה אלא

ראה ענן קשור עליו ונגד הכירו וזה הוא חונה אלא״ן וי׳ סביב ליריאיו · אל המדבר אשר הוא חונה שם · ויחד יתרו שיחד לבו לא אחד ונעשה יהודי · ד״א מלמד שנעשה בשרו חדודים חדודים על אבדן מצרים ויחד יתרו

על נגיעת׳ כן העלה בפרו חלודים חלודים · ומחרת בגימ׳ לאחר יום כפורים · מן הבקר על הערב ו.לא אחר ועד ומן ט״ין ב״ל עד ג׳ שעות · וכנגד שמה פעמים שכתוב בפרש׳ לשפוט ושפטתי ושפטו וכתיב הבקר עד הערב הה״א ונתידה של... אומר אלא מן בקר עד ערב לומר כל הדן דין אמת לאמתו כאלו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית שנברא בס׳ · ד׳ הכא והולך בשמאל כאשר ילך איש לדרוש אלהים בענין שאול כשהלך לבקש האתונות · ולא יכול דוד ללכת לדרוש היו

רש״י

בעצה אמר לו צא המלך בגבורה : היה אתה לעם מול האלהים · שליח ומליץ בינותם למקום ושואל משפטים מאתו : את הדברים דברי ריבותם : (כא) ואתה תחזה · ברוח הקדש שעליך : אנשי חיל · עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים : אנשי אמת · אלו בעלי הבטחה שהן כדאי לסמוך על דבריהם שע״י כן יהיו דבריהם נשמעין : שונאי בצע · ששונאין את ממונם בדין כההיא דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא : שרי אלפים · הם היו שש מאות שרים לשש מאו׳ אלף : שרי מאו׳ · שש אלפים : שרי חמשים · י״ב אלף : שרי עשרות · ס׳ אלף : (מה שפירש״י על כל השרים כמה היו והוא לכאורה ללא צורך והנה באמת תקן בזה ותירץ קושיא בפסוק דקחשיב מלמעלה למטה ר״ל המספר מרובה קודם מספר המועט ולא ה״לל אלא מתחלה שרי עשרות כראשונה ואח״כ בהדרגה כולם ולפי פירושו שהזכיר ופרט שכום מגין השרי׳ לא וחשוב וכשתדקדק במניינם ולגבייהו אתי שפיר מספר המועט תחלה ואח״כ בהדרגה בנכון ודוק) : (כב) ושפטו · ויהון לשון צווי : והקל מעליך · דבר זה להקל מעליך · והקל · כמו והכבד את לבו והכות את מואב לשון הווה : (כג) וצוך אלהים ויכלת עמוד · המלך בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד · ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד :

אבן עזרא

אחרת להשיב אל השם דברי העם ושם ... לו כי ביום השלישי יהיה מתן תורה וכל זה דרך הסברא כי על הקבלה נסמוך שבשנה בסיון נתנה התורה ועל דרך העבור יום ששי בשבוע היה אם לא היה תדם אייר מעובר אולי טעם ביום הזה כי רחוק מרפידים ובין הר סיני היה רב יותר מרחק כל מסע : (ב) ויסעו · וכבר נסעו מרפידים כאשר הראיתיך דבים כאלה : ויחנו במדבר · הוא מדבר סיני הנזכר · וטעם ויחן שם ישראל אחר שאמר ויחנו במדבר כי ראשי המטות והזקני׳ חנו נגד ההר בעבו׳ כבוד על כן הזכי׳ ויחן כי מועטים היו כי בפי מעלת עמדו ביו׳ מתן תור׳ סביב הר סיני כאשר אפרש ורבינו שלמה אמ׳ כי נגד ההר מזרח והנה כתו׳ מנגד סביב לאהל מועד יחנו שהוא מארבע הפאות כי כאשר יסעו הדגלים כן יחנו : (ג) ומשה עלה · הזכיר למעלה

וגם

לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃ כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ כו וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם׃ כז וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ׃ פ

יט א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי׃ ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר׃ ג וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר

לבית

מסרה: ס׳ · ב״ל חסר · ה׳ גליש׳ ופתחי׳ ג׳ ומ״ל · קדמי ישפטו תניו׳ ישפוטו ז׳ י״ב · ס״פ · ז׳ ר״פ · ג׳ · י׳ · ב׳ מ״ל ו׳ א״ן תיס: · ז׳ ר״פ · כ׳ ג׳ עליה על נמ״ז אל:

כה וּבְחַר מֹשֶׁה גֻּבְרִין דְּחֵילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמַנִּי יָתְהוֹן רֵישִׁין עַל עַמָּא רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מָאוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עִשׂוּרְיָתָא׃ כו וְדָיְנִין יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן יָת פִּתְגָּם קְשֵׁי מַיְתַן לְוָת מֹשֶׁה וְכָל פִּתְגָּם זְעֵיר דָּיְנִין אִנּוּן׃ כז וְשַׁלַּח מֹשֶׁה יָת חֲמוּהִי וַאֲזַל לֵיהּ לְאַרְעֵיהּ׃ א בְּיַרְחָא תְּלִיתָאָה לְמִפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיוֹמָא הָדֵין אֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינָי׃ ב וּנְטַלוּ מֵרְפִידִים וַאֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא וּשְׁרָא תַמָּן יִשְׂרָאֵל לָקֳבֵל טוּרָא׃ ג וּמֹשֶׁה סְלֵיק קֳדָם יְיָ וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כִּדְנָן תֵּימַר

לבית

תולדת: אהרן · בחדש ר״ה · ביום הזה ס״ת פו · מדבר סיני פספס · ומשה עלה

רשב״ם

הזה הגדל עליך מן הבקר ועד הערב יבא מהרה איש איש אל ביתו בשלום : (כו) ישפוטו הם כמו לא תעבורי מזה׃ בכמה מקומות (או במקום או) נגד ההר׃ הנזכר למעלה׃ תעבדון את האלקים על ההר

רש״י

וגם כל העם הזה׃ אהרן נדב ואביהוא וע׳ זקנים הנלוים עתה עמך : (כו) ושפטו׃ ודיינין ית עמא: יביאון׃ מייתן : ישפוטו הם׃ כמו ישפטו וכן לא תעבורי כמו לא תעברי ותרגומו דיינין אינון מקראות העליונים היו לשון צווי לכך מתורגמין ודונון וייתון ידונון ומקראות הללו לשון עשייה : (כז) וילך לו אל ארצו לגייר בני משפחתו : (א) ביום הזה׃ בר״ח לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנה : (ב) ויסעו מרפידים׃ מה ת״ל לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויחן שם ישראל׃ כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת : נגד ההר׃ למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח : (ג) ומשה עלה׃ ביום השני׃ וכל עליותיו בהשכמה היו שנ׳ וישכם משה בבקר : כה תאמר׃ בלשון הזה וכסדר הזה : לבית יעקב׃ אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה : ותגיד לבני ישראל׃ עונשין ודקדוקין פרש לזכרים דברים הקשין כגידין :

אתם

כה וּבְחַר מֹשֶׁה גִּיבָּרֵי חֵילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמַנֵּי יַתְהוֹן רֵישִׁין עַל עַמָּא רַבָּנֵי אַלְפִּין שִׁית מְאָה רַבָּנֵי מַאֲוָותָא שִׁית אַלְפִּין רַבָּנֵי חוּמְשִׁין תְּרֵיסַר אַלְפִּין וְרַבָּנֵי עִישׂוּרְיָיתָא שִׁית רִבְוָון : כו וְהַווֹן דַּיְינִין יַת עַמָּא בְּכָל עִידָּן יַת פִּתְגַּם קְשֵׁי מַיְיתִין לְוַות מֹשֶׁה וְכָל פִּתְגַּם קְלִיל דַּיְינִין הִינוּן : כז וּפְטַר מֹשֶׁה יַת חַמוּי וְאָזַל לֵיהּ לְגַיְירָא כָּל בְּנֵי אַרְעֵיהּ : א בְּיַרְחָא תְּלִיתָאָה לְאַפָּקוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיוֹמָא הָדֵין בְּחַד לְיַרְחָא אָתוּ לְמַדְבְּרָא דְסִינָי : ב וּנְטָלוּ מֵרְפִידִים וְאָתוּ לְמַדְבְּרָא דְסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא וּשְׁרָא תַּמָּן יִשְׂרָאֵל כְּלֵב מְיַיחַד כָּל קֳבֵיל טוּוָרָא : ג וּמֹשֶׁה סְלִיק בְּיוֹמָא תִנְיָינָא לְרֵישׁ טוּוָרָא וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִן טוּוָרָא לְמֵימַר כְּדְנָא תֵימַר לִנְשַׁיָּא דְבֵית יַעֲקֹב וְתִתְנֵי לְבֵית יִשְׂרָאֵל :

אתם

ירושלמי

וּמֹשֶׁה סְלִיק לְמִתְכַּנַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְקָדָם לֵיהּ דִּיבְּרָא דַיְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כְּדְנַן תֵּימַר לְאֵינָשֵׁי בֵּיתֵיהּ דְיַעֲקֹב וְתַתְנֵי אוּלְפַן לִכְנִשְׁתֵּיהוֹן דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל :

אתון

בעל הטורים

בימי' בענין הדבר כשראה המלאך המכ' בעם ויהי לדרוש אלהים בענין עוזיהו שדרש אלהים במלחמה מלמד שכל ברכיהם היו נאים לו לדרוש אלהים כההו' דשאול שדרש אלהים על אבילתו' וכההיא דדוד שהתפלל על הדבר וכההיא דעוזיהו שהתפלל על אויביו. ותורותיו ב' במסר' הכא ואידך תרי בבניינא דיחזקאל מלמד שרמז לו על בנין ב"ה. איעצך שכיח במסר' הכא ואידך דבלעם לכה איעצך דאיתקש נבואה דבלעם לנבואת משה ואמרו חז"ל ולא קם נביא

אבן עזרא

למעלה כנגד ההר והנה העם ומשה עלה אל הר האלהים · וטעם ויקרא אליו יי' וכבר קרא אליו כשם כי בלא רשות לא עלה · והזכיר מן ההר כי לא עלה למעלה מההר כי שם דבר עמו השם · ואל יקשה עליך בעבור שאמר אחרי כן וירד יי' על הר סיני כי הזכיר זה כנגד כל ישראל לראותם הענן והאש כי כן כתוב ודבריו שמעת מתוך האש · וטעם לאמר כי קראו העם לומר כה תאמר לבית והטעם דבר כולל לבית יעקב אלה הנמצאים היום ובניהם אחריהם : ותגיד לבני ישראל הם הזקנים והם יגידו לכל העם וכן כתו' ויבא משה ויקרא לזקני העם ואחרי כן כתו' ויענו כל העם יחדיו · ומלת בית פירשתיו: אתם ראיתם · הנקמות שעשיתי במצרים בעבורכם ונשאתי אתכם ממצרים כאילו הייתם נשואים על כנפי נשרים כי הנשר יגביה באויר למעלה מכל עוף והכל מפחדים ממנו והוא לא יפחד על דרך כנשר יעיר קנו שיוליך גוזליו לאט גם דבר הענן כמו יפרוש כנפיו : ואביא אתכם אלי · שכבודי ירד בהר הזה והוא הר הקדש והנה אמר משה תעבדון את האלהים על ההר הזה והוא נוה קדשך : (ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקולי · לעשות מצותי ושמרתם הברית שאכרות עמכם והוא הברית שכרת משה עם ישר' אחר מתן תורה בבנותו המזבח כאשר אפרש במקומו ברחיה נמורה · ומלת סגולה דבר נכבד ונחמד ולא ימצא אחר כמוהו · וטעם כי לי כל הארץ דבק עם מכל העמים כמו כי לי כל עמי הארץ וזהו ואבדיל אתכם מכל העמים להיות לי ור' מריכוס אמר כי פי' כי לי כל הארץ אע"פ כי שלי כל הארץ וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה עורף הוא רפא' נפשי כי חטאתי לך : (ז) ויבא משה · אל מחנה ישרא' ואין צורך להזכיר כי ירד : וישם לפניהם · כמו וזאת התור' אשר שם משה ואמר הגאון כי הוא על דרך שימה בפיהם והטעם תורה שבעל פה שהוא פי' התורה שבכתב : (ח) יחדיו · היא מלה יחיד' בדקדו' בעבור תוספת הוי"ו ויפת אמר כאדם יחיד לבדו כי לא יהיה מסכה שם · והזכיר וישב ואין צורך להזכיר ויעל כי הכתוב אחז דרך קצרה : (ט) ויאמר · אחר שאמ' וישב משה מה טעם לומ' ויגד משה את דברי העם אל יי' דע כי יש פסוקים רבי' בתורה שהיו ראויים להיותם מוקדמים והנה פירושם וכבר היה כן וכך כמו וייצר יי' אלהים וכבר יצר ויצמח יי' אלהים וכבר הצמיח ויאמר בת אי את וכבר אמר וכן כתוב ואשאל אותה ואומר ואחר כך ואשים הנזם על אפה ותאמר אל העבד וכבר אמרה אל העבד אז ותפל מעל הגמל ואין צורך להאריך והנה זה ויגד משה וכבר הגיד ולא הזכיר שכתוב מה

הגיד

לבית יעקב ותגיד לבני ישראל: ד אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי: ה ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ: ו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל: ז ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו יהוה: ח ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה וישב משה את דברי העם אל יהוה: ט ויאמר יהוה אל משה הנה אנכי בא אליך

בעב

לבית יעקב ותחוי לבני ישראל: ד אתון חזיתון דעבדית למצראי ואטלית יתכון כד על גדפי נשרין וקריבית יתכון לפולחני: ה וכען אם קבלא תקבלון למימרי ותטרון ית קימי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא ארי דילי כל ארעא: ו ואתון תהון קדמי מלכות כהנין ועם קדיש אילין פתגמיא דתמליל עם בני ישראל: ז ואתא משה וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית כל פתגמיא האילין דפקדיה יי: ח ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל דמליל יי נעביד ואתיב משה ית פתגמי עמא קדם יי: ט ואמר יי למשה הא אנא מתגלי לך בעיבא דעננא בדיל דישמע עמא במללותי עמך ואף בך יהימנון לעלם וחוי משה ית

פתגמי

רשב"ם

הדר הזה: (ד) על כנפי נשרי' שהעברתי אתכם את הים ביבשה כנשרי' שעוברי' ימים דרך פריחה וגם שלא הוזקתם כדכתי' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף: ואביא אתכם אלי · להיות אני לכם לאלקי' כי לי כל הארץ וכל העמים שלי ולא בחרתי כי אם אתכם לבדכם: (ו) ממלכת כהני' שרי' כמו ובני דוד כהנים היו: (ח) וישב משה את דברי העם אל ה' למחר כמו שמפרש והולך ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' אז ויגד משה את דברי העם אל ה' זהו וישב משה וגו' כולל ואח"כ מפרש כך אמר לו משה להב"ה כבר מאתמול קבלו עליהם לעשות מה שתצוום וכמוהו ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה

רש"י

(ד) אתם ראיתם · לא מסורת היא בידכם לא בדברים אני משגר לכם לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם אשר עשיתי במצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם · זה יום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס ואנקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטלית יתכון תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי נשרים · כנשר הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותני' את בניהם

ד אתון חמיתון מה די עבדית למצראי וטענית יתכון על ענני היך כעל גדפי נשרין מן פילוסין ואובילית יתכון לאתר בית מוקדשא למעבד תמן פסחא ובההוא ליליא אתיבית יתכון לפילוסין ומתמן קריבית יתכון לאולפן אורייתי : ה וכדון אין קבלא תקבלון למימרי ותנטרון ית קיימי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא דעל אפי ארעא : ו ואתון תהון קדמי מלכין קטירי כלילא וכהנין משמשין ועם קדיש אלין פתגמייא דתמליל עם בני ישראל : ז ואתא משה ביומא ההוא וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית כל פתגמייא האלין דפקדיה יי : ח ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל דמליל יי נעביד ואתיב משה ית פתגמי עמא קדם יי : ט ואמר יי למשה ביומא תליתאה הא אנא מתגלי עלך בעיבא דעננ יקרא מן בגלל דישמעון עמא

במללותי

אתון חמיתון ית מה דאפרעית מן מצראי וסבלית יתכון על ענני קלילין היך על כנפי נשרין וקריבית יתכון לאולפן אורייתי :

וכדו אם משמע תשמעון בקל מימרי ותטרון ית קיימי ותהוון לשמי לעם אוחרן וחביבין היך סגולה מן כל אומיא ארום לשמא דיי היא כל ארעא : ואתון תהוון לשמי מלכין וכהנין ואומא קדישא אילין דיבריא די תמליל :

ואתא משה וקרא לחכימיא דישראל וסדר קדמיהון ית כל דבריא האילין דפקיד יתיה מימרא דיי :

וענין כל עמא כחדא בלבהון שלימה ואמרו כל די מליל מימרא דיי נעביד וחזר משה

ית

עוד בישראל כמשה אבל נא"ה קם · קבלתי שפירושו נא"ה קם לשעה פי' לפי שעה כמו שהיתה מדברת לשעה ו'א בהתמלם · ואיתך כי איענך לא תשמעו לי בענין צדקיהו סיגן ל' ירמיהו לצאת ל' שרי מלך בבל · אשה ששמע לעצת יתרו נאמר בו על מקומו יבא בשלום · אבל צדקיה שלא שמע לעצת ירמיהו גלה ממקומו · והזהרת אתהם · ה"א יתירה אלו ה' דב ריש שנין דיני ממונו' לדיני נפשות · ונוך ב' ונוך אלהים ואילך ונוך לבגי' · פי' אם ינוך אלהים בזה תוכל להיות נגיד כי בענין אחר לא תוכל לעמוד · על מקומו ב' במסר' על מקומו יבא בשלום · והתבוננת על מקומו ואיננו נאמר אם תעשה דין למטה הרי הוא שלם ואם לא יעשו לו דין למעלה · וזהו והתבוננת על מקומו ואיננו ·

רש"י

בניה' בין רגליה' לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אמר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני · אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו' · והיו מצרי' זורקי' חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם : ואביא אתכם אלי · כתרגומו : (ה) ועתה אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות: ושמרתם את בריתי · שאכרות עמכם על שמירת התורה : סגלה · אוצר חביב כמו וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם · כך אתם לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום: (ו) ואת'תהיו לי ממלכת כהנים · שרים כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו : אלה הדברי' · לא פחות ולא יותר : (ח) וישב משה את דברי העם וגו' · ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב : (ט) בעב הענן · במעבה הענן וזהו ערפל : וגם בך ·

גם

רשב"ם

בעולה ובתוך כך ויקחו שני בני אהרן נדב ואביהו וגו' ותצא אש מלפני ה' מנא נדב ואביהו לפני מזבח הזהב שבהיכל בהקריבם עליו אש זרה ומרפש ויצא לחוץ ואכל את העולה על מזבח הנחושת שבעזרה חוץ להיכל וכן בספר שופטים בפ' מיכה וישב את אלף ומאה הכסף לאמו ותאמר (אליו) אלף הקדש הקדשתי את הכסף לה' וגו' וישב את הכסף לאמו בתחלה אמר הכתו' וישב את הכסף לאמו ופירש אח"כ כיצד ותאמ' אליו וגו' וישב את הכסף לאמו: (ט)

בעב

ג' בעב הענן בעבור ישמע העם
ל' וחס בדברי עמך וגם־בך יאמינו
וכל ירי: לעולם ויגד משה את־דברי
ב' מ' לנתור' העם אל־יהוה: י ויאמר
יהוה אל־משה לך אל־העם
ג' · ו' וקדשתם היום ומחר וכבסו
שמלתם: יא והיו נכנים
ב' לגשי' · ג' ליום השלישי כי ו ביום
ג' חסר השלשי ירד יהוה לעיני כל־
ג' · ג' העם על־הר סיני: יב
והגבלת את־העם סביב
לאמר השמרו לכם עלות
ל' נתורה בהר ונגע בקצהו כל־הנגע
בהר מות יומת: יג לא־
ג' תגע בו יד כי־סקול יסקל
ג'ג' יריה · ג' או־ירה יירה אם־בהמה אם־איש לא יחיה במשך היבל
המה

אונקלוס

פתגמי עמא קדם יי: י
ואמר יי למשה איזיל לות
עמא ותזמנינון יומא דין
ומחר ויחורון לבושיהון:
יא ויהון זמינין ליומא
תליתאה ארי ו ביומא
תליתאה יתגלי יי לעיני כל
עמא על טורא דסיני: יב
ותתחם ית עמא סחור סחור
למימר אסתמרו לכון
מלמיסק בטורא ומלמקרב
בסופיה כל דיקרב בטורא
אתקטלא יתקטל: יג לא
תקרב ביה ידא ארי אתרגמא
יתרגם או אשתראה ישתדי
אם בעירא אם אינשא לא
יתקיים במיגד שופרא אינון
מרשן

ויגר משה שבת פז
וקדשתם שבת פז
יבמות מו
סקול יסקל סנהדרין מה
אם בהמה ב"ב כד
סנהדרין עו
במשוך ברכה עא
תענית כא

רשב"ם

בעב הענן עב וחשך שלא להסתכל בשכינה: (י) וקדשתם לשון הזמנה כמו התקדשו למחר ואכלתם בשר: (יא) ירד ה' לעיני כל העם · יש לומר ויאמר ה' של תחלת הפסוק · ע"י מלאך לכן ירד ה' ולא הקב"ה בעצמו מדלא כתי' ארד כמו שפרשתי וה' המטיר על סדום וגו' מאת ה' מן השמים וגם בהגדות ראשון שבפסוק גבריאל והשני הקב"ה: (יב) והגבלת · הראה להם ועשה להם סימני גבול עד היכן יכולין לקרב: (יג) לא תגע בו יד הנוגע בהר שאמרתי מות יומת מרחוק ימיתוהו שלא יקרבו אל הר להמיתו ויתחייבו גם הם מיתה לכן לא תגע בו יד להמיתו אלא ארוהו בחצים מרחוק או ישליכו עליו אבנים לסקלו: במשוך היובל · בהסתלק

רש"י

גם בנביאים הבאים אחריך: ויגד משה את דברי וגו' · ביום המחרת שהוא רביעי לחדש: את דברי העם וגו' · תשוב' על דבר זה שמעתי מהם שרצונ' לשמו' ממך אינו דומ' השומע מפי שלי' לשומ' מפי המלך רצוננו לראו' את מלכנו: (ויאמר ה' אל משה אם כן שמוקיקין לדבר עמם לך אל העם): (י) וקדשתם · וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר: (יא) והיו נכונים · מובדלים מאשה: ליום השלישי · שהוא ששה בחדש ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה: לעיני כל העם · מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כולם: (יב) והגבלת · קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה: לאמר · הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן ולהלאה ואתה הזהירם על כך: ונגע בקצהו · אפילו בקצהו: (יג) ירה יירה · מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות: יירה · יושלך למטה לארץ כמו ירה בים: במשוך היובל · כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה והפסקת הקול וכיון שאסתלק הם רשאי

לעלות

יונתן בן עוזיאל

במללותי עמך ואוף בך יהימנון
לעלם ותני משה ית פתגמי עמא
קדם יי׃ י ואמר יי למשה ביומא
רביעאה איזיל לות עמא ותזמנינון
יומא דין ויומחרא ויחוורון לבושיהון׃
יא ויהון זמינין ליומא תליתאה
ארום ביומא תליתאה יתגלי יי לעיני
כל עמא על טורא דסיני׃ יב
ותתחם ית עמא ויקומון חזור חזור
לטורא למימר הוו זהירין מלמיסק בטור
ולמקרב בסייפיה כל דיקרב בטורא
אתקטלא יתקטל׃ יג לא תקרב
ביה ידא ארום יתרגמא יתרגם באבנא
ברדא או גירין דאישא ידרקון ביה אין
בעירא

ירושלמי

ית פתגמי עמא בצלו קדם יי׃
ואמר מימרא דיי למשה הא
מימרי מתגלי לך בעביא
דעננא מן בגלל ישמעון עמא
במללותי עמך ולחוד בך
מילי נבואתך משה עבדי
יהימנון לעלם ותני משה ית
פתגמי עמא בצלו קדם יי׃
לא תקרב ביה יד אנש ארום
מתרגמא יתרגים או גירי
דאשא יתקשטון ביה אי
בעיר אי גבר לא יחי
במתקעת דשיפורא אינון
יסקון לטורא׃
ואמר

בעל הטורים

הקשה ג' נאמ' הדבר הקשה · ערפקםקשה· מלמד שהיה משה דנין האלהים שהיו קשין עוף' בחדש השלישי סמך לזה שאמר בגיורת השניה המשוחררת לא ינשאו עד שיהיו להם ג' חדשי' מיום מתן תורה שישראל נשתחררו ונגאלו משעבוד מצרי' המתין להם ג' חדשים ליום מתן תורה שנתחתנו בו להקב"ה · לגאת ג' הכ' ואידך בני ישראל על ענין הבית · וכן הבא בנו משכן · ואידך על מיתת אהרן אלה תשעי בשנת הארבעים לצאת בני ישראל ונמיתת הצדיקים מכפרת · ביום הזה באו מדבר סיני על אותו יום · שנא' לאשה תעבדון את האלהים על ההר הזה · ותגיד לבני ישראל אלא יו"ד שתגיד להם עשרת הדברות · אתם ד' ראשי פסוקים אתם לכו קחו לכם תבן · ואידך אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים · בשביל שלא רצו מצרים לתת לכם תבן אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים · אתם נצבים · אתם עדי לומר בשביל שאתם נצבים היום לעולם תוכלו להיות עדי כי לעולם אני נצב · ואשא אתכם אלי · מה אשה נקנית בכסף בשטר ובביאה אף ישראל כן · בכסף

אבן עזרא

הגיד ומלת הגיד לעולם על דבר חדש שלא הזכירו והנה איננו דבק עם וישב משה ומתשובת השם שאמ' הנה אנכי בא אליך בעב הענן למדנו מה הגיד ועוד מצאנו זה הדבר מפורש בדברי משה כאשר אפרש דע כי מצרים והודו הם חכמי חם ואלה סומכים על אלה ואנשי הודו אינם אוכלים בשר וכן היו עושים המצרי' ולא הושתנו מזה המנהג רק בעבור שהתגבר עליהם מלכות ישמעאל ושבו לדתו ואנשי הודו נותנין ראיו' כפי מחשבתם כי לא יתכן שידבר השם עם אדם וחי וישראל היו במצרים והיו נמשכים על דעת האמונה הזאת והיתה נבואת משה בספק אצלם ואין טענה ממלת ויאמינו ביי' ובמשה עבדו כי כתו' וירא ישר' ולא כל ישראל ואילו היה כתו' כל ישראל ידבר על הרוב כמשפט הלשון כי וימת כל מקנה מצרים ואחר כן כתוב שלא העז את מקנך · והנ' טעם אנכי בא אליך תשובה על דבר משה שהגיד לו כן · וטעם בעב הענן כרדת השם על ההר · ובדברי עמך עשרת הדברי אז יאמינו כי נכון הוא שידבר השם עם אדם וחי · וטעם וגם בך יאמינו שאתה נביא ויוסר הספק ממחשבותם והנה כתו' מפורש היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי ועוד כתו' שם כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי ושם כתו' קרב אתה ושמע וזהו וגם בך יאמינו לעולם׃ (י) ויאמ' וקדשתם היום ומחר · הנה הרחיב להם זמן להתקדש שאמר זה היום ומחר · וטעם וקדשתם שירחצו במים ויורה על זה וכבסו שמלותם כדרך ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ על כן אמר משה אל תגשו אל אשה מעתה שיהיו קדושים ולא טמאים ומי שנגע אל אשה יתקדש כדרך וה' א מתקדשת מטומאתה׃
(יא) והיו נכונים · אולי לא יישן אדם מהם בלילה שישמעו קול יי' בבקר כדרך כהן גדול ביום הכפורים׃
(יב) והגבלת · שים גבול בהר ע"כ כמוהו הגבל את ההר וקדשתו לשים גבול בהר והארכתי כל כך בעבור שאמר המשוגע שהספק בספרו דברי אלהים חיים אמר כי רצה משה לומר הגבל את העם ויצא מפיו ההר במקום העם׃ כל הנוגע בהר׃ בגופו׃ (יג) לא תגע בו אלא בו שבה אל האל' הנוגע בהר והטע'

הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר׃ יד וַיֵּרֶד
מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם
וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ
שִׂמְלֹתָם׃ טו וַיֹּאמֶר אֶל־
ב' בטעמי וחד ולית׃ הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים
אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה׃ טז
ח' בסיפרא' וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת
ב' הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן
ט' ו' וחסר ב' בסיפ'׃ כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר
חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם
ד"כ מ"ג אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה׃ יז וַיּוֹצֵא
מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת
ה' הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ
ג' ג' בְּתַחְתִּית הָהָר׃ יח וְהַר
ג' סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד
עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ
כעשן

מְרַשַּׁן לְמִסַּק בְּטוּרָא׃ יד
וּנְחַת מֹשֶׁה מִן טוּרָא לְוָת
עַמָּא וְזַמִּין יָת עַמָּא וְחַוַּרוּ
לְבוּשֵׁיהוֹן׃ טו וַאֲמַר
לְעַמָּא הֱווֹ זְמִינִין לִתְלָתָא
יוֹמִין לָא תִקְרְבוּן לְצַד
אִתְּתָא׃ טז וַהֲוָה בְיוֹמָא
תְלִיתָאָה בְּמֶהֱוֵי צַפְרָא וַהֲווֹ
קָלִין וּבַרְקִין וַעֲנָנָא תַקִּיף עַל
טוּרָא וְקָל שׁוֹפָרָא תַּקִּיף
לַחֲדָא וְזָע כָּל עַמָּא דִּי
בְמַשְׁרִיתָא׃ יז וְאַפֵּיק
מֹשֶׁה יָת עַמָּא לְקַדָּמוּת
מֵימְרָא דַיְיָ מִן מַשְׁרִיתָא
וְאִתְעַתַּדוּ בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא׃
יח וְטוּרָא דְסִינַי תָּנָן כּוּלֵּיהּ
מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְיָ
בְּאִישָׁתָא וּסְלֵיק תְּנָנֵיהּ
כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא וְזָע כָּל
טורא

היו נכונים ס ת פו ופו
אל תגשו יבמות סב
ויהי ביום ברכות ו
ויתיצבו שבת פח ע"ז ב

רשב"ם

בהם תלך שכינה ויפסקו קול השופרות והלפידים׃
(יח) עשן כלו׃ חציו קמץ וחציו פתח כי לשון פעל הוא. העשן כולו אבל עשן שהוא שם דבר כולו קמץ. כעושן פומיא"ה בלע"ז ואילו הי' שם דבר הי' לומר כעשן הכבשן כאשר יאמר מן דבר. דבר השמיטה

רש"י

לעלות׃ היובל הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו של יצחק היה׃ (יד) מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם׃ (טו) היו נכונים לשלשת ימים. לסוף ג' ימים הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי רבי יוסי ולדברי האומר בששה בחדש נתנו עשר' הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי׃ אל תגשו אל אשה. כל ג' ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורו' לקבל תורה שאם ישמשו תוך ג' ימים שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משמשהה ג' ימי' כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולט'׃

(טז) בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא רב ממתין לתלמיד. וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד (סימן ג')׃ (יז) לקראת האלהים. מגיד שהשכינה יוצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה וזה שאמר ה' מסיני בא ולא נאמר לסיני בא׃ בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית׃ (יח) עשן כולו. אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד הש"ין פתח אלא לשון פעל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגם תננא וכל עשן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר׃ כבשן. של סיד יכול ככבשן זה ולא יותר ת"ל בוער באש עד לב השמים. ומה ת"ל כבשן לשבר את האוזן מה שהיא יכול' לשמוע נותן לבריות

סימן

נכסף׳ זו ביזת מצרים בשטר׳ זו התורה . שאמר תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורשה . נביא׳ זהו שאמר ואפרוש כנפי אליך׳ לכן אמר הושע שלשה פעמים וארשתיך לי׳ ואביא כנגד׳ נביאה׳ ואת׳ תהיו לי ממלכת כהנים׳ אלו

זכו ישראל היו כלם כהני׳ גדולי׳ ולעתיד לבא תחזור להם שנא׳ ואתם כהני ה׳ תקראו׳ והייתם לי סגולה מכל העמים ס״ת מילה׳ ממלכת ד׳ בג׳ ממלכת כהנים׳ ממלכת יה׳ ויתן להם משה את ממלכת סיחון מלך האמורי׳ ואת ממלכת עוג מלך

בְּעִירָא אִין אֵינָשָׁא לָא יִתְקַיֵּים בְּרַם בְּמִיגַּד קַל שׁוֹפָרָא הִינוּן מַרְשַׁן לְמִיסַק
בְּטַוְורָא : יד וּנְחַת מֹשֶׁה בְּיוֹמָא
הַהוּא לְוַת עַמָּא וְזַמִּין יַת עַמָּא וְחַוְורוּ
לְבוּשֵׁיהוֹן : טו וַאֲמַר לְעַמָּא הֱווֹ
זְמִינִין לִתְלָתֵי יוֹמִין לָא תִתְקָרְבוּן
לְתַשְׁמִישׁ דְעָרִים : טז וַהֲוָה בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה בְּשִׁיתָא בְּיַרְחָא בְּעִידוֹנֵי צַפְרָא וַהֲוָה קָלִין דִרְעִים וּבַרְקִין וַעֲנָנָא
תַּקִּיף קְטִיר עַל טַוְורָא וְקַל שׁוֹפָרָא תַּקִּיף לַחֲדָא וְזָע כָּל עַמָּא דִי
בְּמַשְׁרִיתָא : יז וְאַנְפֵּיק מֹשֶׁה יַת עַמָּא לְקַדָּמוּת שְׁכִינְתָּא דַיְיָ מִן
מַשְׁרִיתָא וּמִן יַד תָּלַשׁ מָארֵי עָלְמָא יַת טַוְורָא וּזְקָפֵיהּ בַּאֲוִירָא וַהֲוָה זַיְיג
הֵי כְּאַסְפַּקְלַרְיָא וְאִיתְעַתָּדוּ תְּחוֹתֵי
טַוְורָא : יח וְטַוְורָא דְסִינַי תָּנֵין
כּוּלֵיהּ מִן בִּגְלַל דְאַרְכִּין לֵיהּ שְׁמַיָּא
וְאִתְגְּלֵי עֲלוֹי בְּאֵישָׁא מְצַלְהֲבָא וְסָלֵיק
קוּטְרֵיהּ הֵי כְּקוּטְרָא דְאַתּוּנָא וְזָע כָּל
טַוְורָא לַחֲדָא :

וחוה

ירושלמי

וַאֲמַר לְעַמָּא הֱווֹ מְזוּמְנִין לִתְלָתָא יוֹמִין לָא תִתְקָרְבוּן לְתַשְׁמִישׁ דְעַרְסָא :

ירושלמי

וְטַוְורָא דְסִינַי עָטַר כּוּלֵיהּ מִן קֳדָם דְאִתְגְּלֵי עֲלוֹי יְקַר שְׁכִינְתָּא דַיְיָ בְּשַׁלְהֵיבָא דְאֶשָּׁתָא :

ויפול

אבן עזרא

לא יכנס אדם אחריו לתפשו רק יסקלוהו הרואי׳ ממקו׳ מעמדם מיד ואם רחוק יורוהו בחצי׳ ומלת
יורה משוכה מרעותיה כי משפט בעלי הי״וד להתחלף בוי״ו בעתיד בכין כפעל כמו ולא יודע השבע
יסתרני ואוסר אולי עשו כך שלא תתערב עם גזרת למען תורת כי האלף והה״א נחים בסוף המלה מן
הפרם ביניהם במבטא : אם בהמה אם איש לא יחיה · ולא העוף כי לא יוכלו לקחתו כי יעוף מיד :
במשוך היובל · פי׳ כבש ונקר׳ היובל כן בעבור והעברת שופר תרוע׳ כי שופר הוא מקרני הכבש וכן
כתו׳ במשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר והתמה על האומרי׳ כי על קול השופר הולך וחזק
מאד משה ידבר במשוך היובל כי קול השופר הוא פלא גדול אין במעמד הר סיני גדול ממנו כי קולו׳
וברקי׳ וענן כבד גם אם נראים בעולם וקול שופר לא נשמע עד יום עשרת הדברי׳ והנה לא היה מקרן
כבש את׳ הגאון כאשר יתקע משה בשופר אז נתן להם רשו׳ לעלו׳ וזה היה אחר רדת משה ביו׳ הכפורים
וכוה לעשו׳ המשכן : המה יעלו בהר · אמר רב שמואל בן חפני כי טעם המה אהרן ובניו ושבעים
זקנים שכתוב עליהם ואל משה אמר עלה אל יי׳ אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעי׳ מזקני ישראל ולא אמר
ישראל לא נתן רשות לעלות אל הר סיני על כן אמר המה ולא אחרים ודבריו טובים בעיני כי הכבוד
היה תמיד על ההר עד שנעשה המשכן דכתיב וכבוד יי׳ מלא את המשכן או דבר עם משה באהל מועד
אולי אז תקע משה בשופר ונתן לו רשות לעלות בהסתלק הכבוד : (יד) וירד ויקדש · כאשר פירשתי :
היו נכונים לשלשת ימים טעמו ליום השלישי ולפי הפשט לא הוסיף יום אחד מדעתו ובזה אתן לך שני
עדים נאמנים ושניהם בספר הזה הנה כתוב ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים ושם כתוב ויאמר
אליהם יוסף ביום השלישי וכתוב בעוד שלשת ימים ישא פרעה׳ ושם כתו׳ ויהי ביום השלישי יום הולדת
וכן זה היו נכוני׳ לשלשת ימים : (טז) וענן כבד על ההר · לבדו היה וכל הקולו׳ והברקי׳ · וטעם חזק
מאד יותר מכל קול השופר ששמעו : ויחרד כל העם אשר במחנה · בעבור קול השופר : (יז) ויוצא
משה · טעם ויוצא מאהליה׳ לקראת האלהי׳ · שיקבלו להיו׳ השם היורד על הר סיני להם לאלהי׳ :
ויתיצבו בתחתית ההר · מחוץ לגבול שהגביל משה והנה היו במעמד הר סיני כהרך שהגביל משה ביניה׳

ג כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר
ט' חסר מְאֹד׃ יט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר
ט"ז נתו' ב' הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר
ז' וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל׃ כ
י"ד פסוקים וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־
לית נסוגין רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה
אל אל : לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל
מֹשֶׁה׃ כא וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־
יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל
מִמֶּנּוּ רָב׃ כב וְגַם הַכֹּהֲנִים
הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ
ג' פֶּן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה׃ כג
ל' וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־
יוּכַל

טוּרָא לַחֲדָא׃ יט וַהֲוָה קָל | אהרן
שׁוֹפָרָא אָזֵיל וְתָקֵיף לַחֲדָא | ויהי קול
מֹשֶׁה מְמַלֵּיל וּמִן קֳדָם יְיָ | ברכות ו
| משה ידבר
מִתְעֲנֵי לֵיהּ בְּקָל׃ כ | ברכות מה
וְאִתְגְּלִי יְיָ עַל טוּרָא דְסִינַי | כותה לג וק
| ערכין י'
לְרֵישׁ טוּרָא וּקְרָא יְיָ לְמֹשֶׁה | וירד ה' על
לְרֵישׁ טוּרָא וּסְלִיק מֹשֶׁה׃ | סכה ס
| הר סיני
כא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חוּת | שבת פט
אַסְהֵיד בְּעַמָּא דִילְמָא יִפַגְרוּן
קֳדָם יְיָ לְמֶחֱזֵי וְיִפֵּל מִנְּהוֹן
סַגִּי׃ כב וְאַף כָּהֲנַיָּא
דְקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ
יִתְקַדְּשׁוּן דִילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן | וגם הכהני'
יְיָ׃ כג וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ | זבחים קטו
לָא יִיכּוֹל עַמָּא לְמִסַּק לְטוּרָא
דְסִינַי אֲרֵי אַתְּ אַסְהֵידְתָּ בָּנָא
לְמֵימַר

רשבם

הפיפה · מן בקר · בקר זבח השלומים כן יאמר מן הבית יחלא עשן · עשן הכבשן כשהוא דבוק : (יט) משה ידבר אל הב"ה ואין קולו נשמע לשום אדם אלא להקב"ה אבל הקב"ה יעננו למשה בקול גדול בשביל קול השופר שהולך וחזק מאד וצריך שיהי' קולו של הקב"ה נוצח קול השופר להשמיע למשה : (כא) פן יהרסו ממצבם להתקרב ולראו': (כב) הכהנים הבכורות : יתקדשו · בעמידתן : (כג) ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם וגו' המפרש שכך אמ' משה כבר אמרת לנו זה שלשה ימי' והגבלת את ההר השמרו לכם עלו' בהר ולמה אתה צריך לומר לי עכשיו פעם שנייה טעות הוא בידו שהרי מוזרים לאדם בשעת מעשה אף לאחר שוירזוהו קוד' מעשה שמוזרי' לאדם פעם שניי' בשעת מעשה
לומר

רש"י

סימן הנכר להם כיוצא בו כאריה ישאג וכי מי נתן כח בארי אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכולה לשמוע · כיוצא בו וקולו כקול מים רבים וכי מי נתן קול למים של הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזן : (יט) הולך וחזק מאד · מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוה' אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחל' לשבר אזניה' מה שיכולין לשמוע משה ידבר כשהי' משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה של אנכי ולא יהיה לך והק"בה מסייעו לתת בו כח להיו' קולו מגביר ונשמע: יעננו בקול יעננו על דבר הקול כמו אשר יענ' באש על דבר האש להורידו
(מלכי' א' ח') : (כ) וירד ה' אל הר סיני · יכול ירד עליו ממש ת"ל כי מן השמים דברתי עמכם · מלמד שהרכין שמים העליוני' והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם :
(כא) העד בעם · התרה בהם שלא לעלות בהר : פן יהרסו וגו' · שלא יהרסו את מצבם ע"י שתאותם
אל ה' לראות ויקרבו לצד ההר : ונפל ממנו רב · כל מה שיפול מהם ואפילו הוא יחידי
חשוב לפני רב : פן יהרסו · כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין
אף הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב : (כב) וגם הכהנים · אף הבכורות שהעבודה בהם :
הנגשים

הגשן׳ גשניל
מחלכת
כהנים זכו
לחלוכ׳ וניתן
להם חמלכת
האומות׳
וגוי ד׳ ׳
וגוי קדוש ׳
גוי לא
ידעוך אליך
ירוצו ׳
ושני׳ גירמי׳
עלחורבן
הבית ׳ וגוי

יט והוה קל שופרא אזיל ותקיף לחדא משה הוה ממליל ומן קדם יי
הוה מתעני בקל נעים ומשבח ונעימתא מליא : כ ואתגלי יי על
טוורא דסיני על ריש טוורא וקרא יי למשה לריש טוורא וסליק משה :
כא ואמר יי למשה חות אסהיד בעמא דלמא יכוונון קדם יי
לאסתכלא ויפיל מנהון רב דבהון :

ירושלמי

ויפול מנהון אוכלוסין סגיין :

כב ואוף כהניא דקריבין לשמשא
קדם יי יתקדשון דלמא יקטול בהון יי :
כג ואמר משה קדם יי לא יכלון עמא למיסק לטוורא דסיני ארום
אנת אסהידת בנא למימר תחים ית טוורא וקדשוהי :

גדול יעור
מירכתי
צפון ׳ אם
שהיו גוי
קדוש גוי
לא ידעוך
אליך ירוצו׳
ואם לאו גוי
גדול יעור ׳
לעולם שנים
מלאים ונם
כך יאמינו
ואידך לא
תדרו׳ שלום׳

רש״י

הנגשים אל ה׳ ׳ להקריב קרבנות אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות : יתקדשו ׳ יהיו מזומנים להתיצב על עמדן : פן יפרץ לשון פרצה יהרג בהם ויעשה בהם פרצה : (כג) לא יוכל העם ׳ איני צריך להעיד בהם שהרי מותרים ועומדין הם היום שלשה

אבן עזרא

ואמר בשנת הארבעי׳ בכרתו ברית עמהם כי בתחלה היו הבכורי׳ הנגשים אל יי׳ ואחריהם ראשי שבטים הם הנשיאי׳ ואחרי׳ הזקנים ואחריהם השוטרים ואחריהם כל איש ישראל ואחריהם הטף ואחריהם הנשי׳ ואחריהם הגרים ומשה ואהרן עברו הגבול והיו בהר קרובי׳ ש׳ הכהנים אע״פ שלא דבר הכתו׳ זה מפורש כי הכתו׳ אחז דרך קצרה כי ידענו כי הם לא מרו פי השם כי הנה כתוב לך רד ועלית אתה ואהרן עמך ואמר משה אנכי עומד בין יי׳ וביניכם : (יח) והר סיני עשן כלו ׳ שי״ן עשן בפתח גדול כי הוא פועל עבר ואל תתמה בעבור מלת עשן שלא אמ׳ כעשן הכבשן ׳ והנ׳ הזכיר ויעל עשנו שהוא על משקל שללו זהבו כי שמו׳ משקלי השמו׳ משתני׳ לא׳ שגר אלפיך וכל פטר שגר ואמרו ואת הבשם וקנמון בשם ועוד אמר אריתי מורי עם בשמי ואלו היה מגזרת בשם היה ראוי להיותו בקמץ חטף תחת הבי״ת בשמי כמו מקדש קדשי ואילו היה מגזרת וקנמון בשם היה ראוי להיות בפתח הבי״ת כמו משמן שמני וקטרתי או בחירק כמו מצלק צדקי והנה עם בשמי בלא תוספת י״וד הוא בשם בשני קמצין כמו שלל זהב : ויחרד כל ההר מאד ׳ הפך המנהג כי ההרים לא ימושו רק על דרך משל אמר וירגזו ההרים : (יט) ויהי קול השופר ׳ מנהג כי קול השופר שבתחלה יהיה יותר חזק וזה היה להפך אולי עשה כן השם שלא היה חזק בתחלה שלא יצא לבם מהפחד : משה ידבר ׳ לדעת הגאון כי השם פעם מעביר קול השופר אז היה משה מדבר בקול גדול והשם יעננו בקול כדרך וישמע את הקול מדבר אליו ועל זה כתו׳ בעבור ישמע העם בדברי עמך וכבר אמרתי לך כי לפי דעתי בדברי עמך על עשרת הדברים ידבר ׳ וטעם משה ידבר דבק עם קול השופר כי נשמת משה היתה דביקה בשם כי משה היה מדב׳ בתחתי׳ ההר עם השם לשאול לו והכתו׳ לא גלה מה הי׳ שוא׳ והשם עונהו בקול שהיה משה שומעו ולא היה קול השופר אע״פ שהיה חזק מונע אותו לשמוע הקול ובעבור זה כתוב אחריו ויקר׳ יי׳ למשה בקריאת קול לעלות אל ראש ההר ששם ירד כבוד השם : (כ) וירד יי׳ ׳ עתה אומ׳ כלל שיסמך לבך עליו עד שאגיע בע״ה בספר׳ כי תשא כי שם אבא׳ לך דברי׳ עמוקי׳ באר היט׳ : דע כי נשמ׳ האד׳ עליונה ונכבדת והיא מהעולם האמצעי והגוף מהעולם השפל ואין מדב׳ בעולם השפל רק אדם לבדו גם שומע הוא האדם שהמדבר אליו הוא רוצה להבינו מה שיש בלבו ולא יוכל המשכיל לאדם לשון רק שידוע הכמנ׳ וכל בלשונו׳ בכויו׳ על מתכונת דמו׳ אדם שהוא מורכב מהנשמ׳ שאינה גוף ומגוף שהוא מורכב מד׳ שרשי׳ והנ׳ כאשר ידב׳ האדם לאד׳ בדברי אדם בלשו׳ שהו׳ יודע יבין דבריו ודמותם במה כונת׳ ואם רצה לדבר על שפלי׳ מבני אדם יצטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמו׳ בני אד׳ עד שיבין השומע ע״כ שמו ראש לארץ וראש לעפרו׳ תבל ופה ותפתח הארץ את פיה גם ירך בירכתי הארץ ואמר יד הירדן

י"ו יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר
נ' וא"נ: ס' סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ
נ' לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר
כ' א' ר"פ וה' ס"פ וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ כד וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יְהוָה לֶךְ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה
נ' וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם
ד' פס' בתור' אַל־יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה
נ' פֶּן־יִפְרָץ־בָּם׃ כה וַיֵּרֶד
מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם׃
ג' ס כ א וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
י"נ מ"נ לֵאמֹר׃ ס ב אָנֹכִי יְהוָה
ג' מל' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים׃ ג לֹא־יִהְיֶה־לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃
כן דינו למאן דיליף רוא:

לְמֵימַר דְּתַחֵים יָת טוּרָא וְקַדִּישְׁהִי׃ כד וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ אִיזֵיל חוּת וְתִיסַּק אַתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכָהֲנַיָּא וְעַמָּא לָא יִפַּגְּרוּן לְמִיסַּק קֳדָם יְיָ דִּילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן׃ כה וּנְחַת מֹשֶׁה לְעַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן׃ א וּמַלֵּיל יְיָ יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימַר׃ ב אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְּאַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא׃ ג לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אוֹחֳרָן בַּר מִנִּי׃ לא

אהרן / לדרך / פנת פו / וידבר / מגינת ג / אנכי / פנת קט / אנכי ה' / פנת פח / סוטה פו / גטין כו / סנהדרן נט / וקו / מכות כג / הוריות ח / לאיהוה / פנת פח / סוטה פו / גטין כו / סנהדרין נו / ויא יקו / מכות כג / הוריות ח

לא

רשב"ם

לומר עתה הגיע הזמן לעשות מה שאמרתי · ועו' פסוק שני שהו' ואמר לו לך רד מה בא לחדש אא כך אמר משה להב"ה דרך שאילה וכך שאל לו אתמול שלשום אמרת לי שלא יוכל העם לעלות אל הר סיני כשהזרת את העם על ידי ההגבלה אמרת לי השמרו לכם עלות בהר ועכשיו אתה אומר לי פן יהרסו אל ה' שמא אתה מוסיף שאפילו להתקרב מעט כדי להסתכל ולראות אפי' רחוק מן ההר אסור · והשיב לו הקב"ה לך רד ועלית אתה ואהרן עמך · והכהני' והעם אל יהרסו אל ה' לעלות וגם עתה לא אמרתי לראו' בלא עליי' לא אמרתי לך · ויאמר שיהם מצות ההגבלה מעכשיו: (ג) לא יהי' לך וגו' שאני לבדי הוצאתיך

רש"י

שלשה ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות: (כד) לך רד · והעד בהם שנית שמזרזין את האדם קוד' מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים · יכול אף הם עמך ת"ל ועלית אתה אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצ' לעצמו והם מחיצ' לעצמ' משה נגש יות' ואהרן יות' מן הכהני' והעם כל עקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה': פן יפרץ בם · אע"פ שהוא נקוד חטף קמץ איכו זז מגזרתו כך דרך כל תיבה שנקודתה מלא פום כשהיא באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ: (כה) ויאמר אליהם · התראה זו: (א) וידבר אלהים · אין אלהים אא דיין לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו איכו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן ת"ל וידבר אלהים דיין ליפרע: את כל הדברים האלה · מלמד שאמר הק"בה עשרת הדברו' בדיבור א'חד מה שא"א לאדם לומר כן א"כ מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך פחזר ופי' על כל דבור ודבור בפני עצמו: (קושיית א"כ כו' פי' לפי זה סמוכה מאת כל הדברים האלה שגם שאר עשר דברות כולם אמר הק"בה בדבור אחד · א"כ מה ת"ל אנכי וכו' ר"ל מה בא להודיענו במה שפרט לשון ב' דברות אלו מהשאר מדבוציאה בלשון זה שהמשמעות לווקא אלו שנים בפרט מפי הגבורה ינאו והלא לפ"ז כול' כמו"ש הק"בה בכבודו ובעצמו דיברם · ותירץ שחזר ופי' וכו' ור"ל באותה החזרה לא החזיר ללמד

כד וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ אֵיזִיל חוּת וְתִיסַק אַנְתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכַהֲנַיָּא וְעַמָּא לָא
יִכַוְונוּן לְמֵיסוֹק לְמִסְתַּכְּלָא קֳדָם יְיָ דִילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן : כה וּנְחַת מֹשֶׁה
מִן טוּרָא לְוָת עַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן קְרוּבוּ קַבִּילוּ אוֹרַיְיתָא עִם עַשְׂרְתֵי
דִבְּרַיָּא : א וּמַלֵּיל יְיָ יַת כָּל דִבִּירַיָּא הָאִילֵין לְמֵימַר : ב דְבִירָא
קַדְמָאָה כַּד הֲוָה נָפִיק מִן פּוּם קוּדְשָׁא יְהֵי שְׁמֵיהּ מְבָרַךְ הֵי כְזִיקִין וְהֵי
כְּבַרְקִין וְהֵי כְּשַׁלְהוֹבִיָּן דְנוּר לַמְפַּד דִינוּר מִן יְמִינֵיהּ וְלַמְפַּד רְאִישָׁא מִן
שְׂמָאלֵיהּ פָּרַח וְטַיִיס בַּאֲוִיר שְׁמַיָּא
וְחָזַר וּמִתְחַמֵּי עַל מַשִׁירְיַיתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל
וְחָזַר וּמִתְחַקֵּק עַל לוּחֵי קְיָימָא דַהֲווֹן
יְהִיבִין בְּכַף יְדוֹי דְמֹשֶׁה וּמִתְהַפֵּיךְ
בְּהוֹן מִן סְטַר לִסְטַר וּבְכֵן צָווֹח וַאֲמַר
עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא הוּא אֱלָהֲכוֹן דִי
פְּרָקִית וְאַפֵּיקִית יַתְכוֹן פְּרִיקִין מִן
אַרְעָא דְמִצְרָאֵי מִן בֵּית שִׁיעְבּוּד עַבְדַיָּא : ג דְבִירָא תִנְיָינָא כַּד הֲוָה
נָפִיק מִן פּוּם קוּדְשָׁא יְהֵי שְׁמֵיהּ מְבָרַךְ הֵי כְזִיקִין וְהֵי כְּבַרְקִין וְהֵי
כְּשַׁלְהוֹבִיָּן דְנוּר לַמְפַּד דְנוּר מִן יְמִינֵיהּ וְלַמְפַּד דְאִישָׁא מִן שְׂמָאלֵיהּ
פרח

ירושלמי

וּנְחַת מֹשֶׁה מִן טוּרָא לְעַמָּא
וַאֲמַר לְהוֹן קְרִיבוּ וְקַבִּילוּ
עַשְׂרְתֵי דִיבְּרַיָּא :
וּמַלֵּיל מֵימְרָא דַיְיָ כָּל שְׁבַח
דִיבְּרַיָּא הָאִילֵין לְמֵימַר :

בעל הטורים

וטונתם כל ימיך לעולם וכן יש במדרש ליתו' המשיח יצא משה ויוליך עמו דור המדבר · וכן בא ליזהר בעמוני ומואבי שלא בדרוש שלומ' וטובתם לעולם · הקול יסקל ב' במס' הכא כי הקול יסקלו ואידך בקול יסקל השור דילפינן לדורו' מכאן מה כאן בלחיי' ובסקילי' אף לדורות

לחייה וסקילה · אם בהמה אם איש לא יחיה · בקללה מתחילין מן הקטן · במסוך ב' במס' במסוך היובל · ואידך במשוך בקרן היובל · שנם לשם בזמן להם שופר מאילו של יצחק ונזכו' זה השופר של מתן תורה נפלה חומת יריחו בהית הנקר' מסר וי"ו שאז שלמו נ' עונות ·

רש"י

ללמד על הכלל יצא שלא הפרט של ב' דברות ראשונות ביחוד ודוק) : לאמר · מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו : (ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי · ד"א לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנ' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמים משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הם אנכי אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים · ד"א לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות קולות באין מד' רוחות ומן השמי' ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה שאמר למה ה' יחרה אפיך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי : מבית עבדים · מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדי' ת"ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדי' : (ג) לא יהיה לך · למה נאמר לפי שנ' לא תעשה לך אין לי אלא שלא

העשוי

אבן עזרא

הירדן בלב ים ורבים ככה והנה הכל בדברי משל כי אין לים לב ועוד כי ישימון אבר מן הגוף כדמות כל הגוף ואמר מות וחיים ביד לשון ורבים ככה וכאשר יבקש האדם לדבר על נכבדי' ממנו שהם מהעולם העליון מוריד מעלתם עד שידמה לאדם כאילו הם דמות אדם כדי שיבין השומע אמ' והאיש גבריאל וזרועותיו ומרגלותיו וקול דבריו בקול המון והדרך הזאת תפשו בעליון העליונים אמר וכובע ישועה בראשו כי פי יי' דבר עיני יי' אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני יי' בעושי רע ותחת רגליו ועל זה הדרך וירד יי' ויעל אלהים כי הכל מלא כבודו ובפר' כי תשא אתן לך משל שתוכל להבין טעם הירידה והעלייה · וטעם ויקרא שקראו השם כדי שיראו ישראל גודל מעלת משה שהגיע לראש ההר ששם הכבוד ודבריו ישמעו מתוך האש שיש שם : רד העל בעם פן יהרסו · כל אחד מקום מעמדו והשם הוסבי' כי לכבודי יעשו כן מרוב תאותם לראות כבוד ע"כ אמר משה לראות ומלת בעם מושכת אחרת וכן הוא ונפל ממנו עם רב : (כג) וגם הם הכהנים אע"פ שהם

ג׳ ד לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת
וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ ה
לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
ג׳ חסר אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת עַל־
ה בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
ה לְשֹׂנְאָי׃ ו וְעֹשֶׂה חֶסֶד
בל ניס׳ פתח במ״א קמץ לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי
מצותי

אונקלוס

ד לָא תַעְבֵּיד לָךְ צֵילַם
וְכָל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא
מִלְּעֵילָא וְדִי בְּאַרְעָא מִלְּרַע
וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃
ה לָא תִסְגּוֹד לְהוֹן וְלָא
תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ
אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן
עַל בְּנִין מָרָדִין עַל דָּר תְּלִיתַי
וְעַל דָּר רְבִיעַי לְסָנְאַי כַּד
מַשְׁלְמִין בְּנַיָּא לְמֶחֱטֵי בָּתַר
אֲבָהַתְהוֹן׃ ו וְעָבֵיד טֵיבוּ
לְאַלְפֵי דָרִין לְרָחֲמַי וּלְנָטְרֵי
פיקודי

תולדת אהרן

לא תעשה סנהדרין ס״א
אשר בשמים חולין מ״ג
לא תשתחוה סנהדרין ס״א
ולא תעבד׳ סנהדרין ס״ה
האלהים כ״ג
פוקד עון ברכות ז׳
סנהדרין כ״ז
שבועות כל
לאלפים סוטה ל״א

רשב״ם

בוראתיך: (ה) לשונאי אם הבנים שונאי: (ו) ועושה חסד לאלפי׳ · לבנים שלשים רביעים חמשיים עשריים מאות ואלפי׳ · בנים אלפים הם אלף דור · ולא קשו קראי אהדדי לפי הפשט דכאן מדבר בבנים ובני בנים ובבני בני׳ וכל בנים דור אחד ובני בניהם דור שני והבנים של דור אחרון אחרון של אלף קרוים בנ״ים בנים אלפי׳: אבל במשנה תורה שאינו מזכיר לא בנים ולא שלישי׳ ולא רביעים הוא וידעת
כי

רש״י

בעשוי כבר מנין שלא יקיים ת״ל לא יהיה לך: אלהים אחרים · שאינן אלוהות אלא אחרים עשאום אלהים עליהם ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעל׳ לקרותם אלוהות אצלו: ד״א אלהים אחרים שהם אחרי׳ לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונים אותם ודומה כאלו הו׳ אחר שאינו מכירו מעולם: על פני · כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע״א אלא אותו הדור: (ד) פסל על שם שנפסל: כל תמונה תמונת כל דבר אשר בשמים: (ה) אל קנא · מקנא ליפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עבוד׳ אלילים כל לשון קנא אנפרי״מנט בלעז נותן לב ליפרע: לשונאי · כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: (ו) נוצר חסד · שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים
דור

אבן עזרא

שהם קדושים ככתוב קדש לי כל בכור ויוסיפו להתקדש עוד במחשבתם · וטעם הנגשים אל יי׳ שהם בתחלת הגבול או טעמו שהם הקריבו עולות על המזבח שבנה משה בחלישת עמלק גם הם יקריבו במזבח הברית שבנה ותקן משה בתחתית ההר ששם עמדו כל ישראל לשמוע קול השם: (כג) ויאמר לא יוכל העם לעלות · אמר הגאון כי שנים רבות חשב בזה הפסוק ולא ידע טעמו עד שראה בספר מוסרי מלכי פרס שאין רשות לשליח לומר למלך עשיתי שליחותיך עד שיצונו לעשות דבר אחר אז יאמר לו ולפי דעתי בעבור שאמר לו השם פן יהרסו אל יי׳ לראות לא ידע משה אם צריך להזהירם שלא יראו כי כבר הזהירם על הגבול שלא יעברו אז אמר לו השם לך רד כאשר צויתיך שתעיד בהם כי היו צריכין ישראל שיעיד בהם שנית: ועלית אתה ואהרן עמך למעלה מעט מהגבול שלא ירחק מישראל כי עתידים הם לומר לך ככלות השם לדבר עשרת הדברי׳ דבר אתה עמנו ונשמעה והנני משיב לו על שאלתו כי לא אמ׳ לו שיזהירם שלא יראו אותו אך שלא יעברו הגבול כי הם צריכים שיזהירם הוא בשעת מעשה שישמעו וישמרו נפשם: (כה) וירד משה אל העם ויאמר אליהם · והשלימו לומר להם ועלה הוא ואהרן לפנים מהגבול אל ההר מיד דבר השם: (א) וידבר אלהים · יש שאלו קשות בפרשה
הזאת

פרח וטייס באויר שמיא חזר ומתחמי על משיריתהון דישראל וחזר
ומתחקיק על לוחיא ומתהפיך בהון מן סטר לסטר ובכן הוה צווח
ואמר עמי בית ישראל לא יהוי לך אלהא אוחרן בר מיני : ד לא
תעבדון לכון צלם וצורה וכל דמוי דבשמיא מלעיל ודי בארעא מלרע
ודי במיא מלרע לארעא : ה לא תסגדון להון ולא תפלחון קדמיהון
ארום אנא יי אלהכון אלה קנאן ופורען ומתפרע בקנאה מדכר חובי
אבהת רשיען על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לשונאי :
ו ונטיר חסד וטיבו לאלפין דרין לרחמי צדיקיא ולנטרי פקודיי
ואורייתי

נתחתית ההר סיני מלמד שנתלש ההר ממקומו ונעשה כהר על גבי הר׳ הולך וחזק ב׳ במסורה ויהי קול השופר הולך וחזק ׳ ודוד

הולך וחזק כדאיתא בעירובין דוד גלי מסכת׳ הולך וחזק שאול לא גלי ומסכת׳ דכתי׳ הולך וילך וזהו דוד הולך וחזק בתורה דכתיב ביה

הולך וחזק מאד ׃ וקדשתו ב׳ במסו׳ חד ריש פסוק וחד סוף פסוק וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב ׃ הגבל את ההר וקדשתו ׃ וקדשתו גבי כהן זריז פסוקא לפי שקדושתו ראשון לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון ות״ח קדושתו בסוף כדכתיב לקדושים אשר בארץ המה ׃ כלומר לאחר מיתתו שיהיה בארץ ככרת קדושתו כי נתייחס בן בקדושה לא

אבן עזרא

הזאת אמרו רבים כי השני הדברי׳ לבדם אמר השם ועדותם שכתוב בדבור ראשון אנכי יי׳ אלהיך ובשנה כי אנכי יי׳ אלהיך אל קנא ובשלישי כתו׳ את שם יי׳ אלהיך גם את אשר ישא את שמו לשוא ולא אמר שמי וברביעי כי ששת ימים עשה יי׳ וגו׳ על כן ברך יי׳ ובחמישי אמר אשר יי׳ אלהיך נותן לך ויש לשאול איך יספר דבור אנכי בעשרת הדברים כי הוא המצוה והנה אינכו מצות עשה ולא מצות לא תעשה ושאלות קשות מאלה והנה אנחנו נקרא זו הפרשה שהיא פרשת וישמע יתרו ראשונה ופרשת ואתחנן שנייה והנה ראינו כי מתחלת אנכי ועד סוף את אשר ישא את שמו לשוא אין שנוי בין שתי הפרשיות ומתחלת זכור עד סוף עשרת הדברים שנוי בכל מקום בראשונה זכור ובשנית שמור גם שם באחרונה תוספת כאשר צוך יי׳ אלהיך בראשונה ובהמתך ובשניה תוספת ושורך וחמרך והקשה מכל אלה כי בראשונה כתו׳ טעם שבת כי ששת ימים עשה יי׳ את השמים ואת הארץ ואמ׳ עוד על כן ברך יי׳ את יום השבת ואלה הפסוקי׳ אינם כתובים בשנית רק טעם אחד וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ואמר באחרונה על כן צוך יי׳ אלהיך לעשות את יום השבת בראשונה כתוב שכר כביד אב ואם שהוא למען יאריכון ימיך וכן בשני רק הוסיף למען ייטב לך גם הוסיף בכבוד אב ואם כאשר צוך יי׳ אלהיך בראשונ׳ כתו׳ לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענ׳ ובשני׳ כתו׳ לא תרצח ולא תנאף ולא תגנו׳ ולא תענ׳ בראשונ׳ כתוב עד שקר ובשנית עד שוא בראשונה כתוב לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך ובשנית לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך בראשונה אין כתוב שדהו ובשנית כתוב שדהו בראשונה עבדו ואמתו קודם שורו וחמורו ובשנית שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו ובראשונה כתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר ובשנית את הדברים האלה דבר יי׳ אל כל קהלכם וכאשר חפשנו בדברי חז״ל אם אמרו על ככה מצאנו שאמרו זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וזה הדבר קשה מכל הקושיות שהיו לנו כאשר אפרש וחלילה חלילה שאומר שלא דברו נכונה כי דעתנו נקלה כנגד דעתם רק אנשי דורינו יחשבו כי דבריהם כמשמעם ואיננו כן כאשר אפרש בסוף אחר שאזכיר הקושיות ובאחרונה אפרש הדרך ישרה להסיר כל הקושיות והשאלות שבפרשה הזאת ולא יתכן שיאמר זכור ושמור בבת אחת רק במעשה נס והנה נודה כי נס כאן יש לשאול למה לא נכתב בראשונה זכור ושמור וגם כן בשנית והנה מה נעשה באותם הפסוקים אם נאמרו בבת אחת כמו זכור ושמור למה לא הזכירו זה הז״ל כי יותר יש לתמוה איך נאמרו במעשה נס פסוקים רבים בבת אחת ואין טעם שוה כמו משתי מלות שטעמם אחד ושוה שתהיינה נאמרות בבת אחת ואיך יאמר השם כאשר צוך יי׳ אלהיך ועוד מתי צוה לפני זה במעמד על כבוד אב ואם והנה אין כתוב בראשונה למען ייטב לך אם כן אמר זה ולא אמר זה ואיך יאמר ולא תנאף

מִצְוֺתָי׃ ס ז לֹא תִשָּׂא
אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא
כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־
יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ פ ח
זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃
ט שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ י
וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ

נ' זוגין מתחלפין קדמ' נ"ן תנינ' שי"ן

פִּקּוּדָי׃ ז לָא תֵימֵי בִשְׁמָא
דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲרֵי לָא
יְזַכֵּי יְיָ יָת דְּיֵימֵי בִשְׁמֵיהּ
לְשִׁקְרָא׃ ח הֱוֵי דְכִיר יָת
יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵיהּ׃
ט שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח
וְתַעֲבֵיד כָּל עֲבִידְתָּךְ׃ י
וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעֲבֵיד כָּל
עֲבִידְתָּא

אהרן לא תשא ברכות לג שבת פט קכ יומא פו נדרים ח שבועות כ פו נט לא ינקה יומא פו נדרים ח שבועות כ כא לט תמורה ג

לשוא שם ה' שם : לשוא שם : זכור ברכות כא : שבת פו ופט : ר"ה כו : שבועות כ : זכור את פסחי' קו קיז ביצה טו

רשב"ם

כי ה' אלקי' וגו' לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור ואותו אלף הוא בניס אלפיים : (ז) לא תשא וגו' · כל זה מכבודו של הב"ה וגם שמירת שבת שאחריו וגם כיבוד אב ואם שהוקש כבודם לכבוד של מקום כלכתי' כבד ה' מהונך : (ח) זכור את יום השבת · כל זכירה עונה על ימים שעברו כמו זכור ימות עולם וגו' בהנחל עליון גוים · זכור את היום הזה · לעולם כי לשעבר ביום הזה יצאתם ממצרים · זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך בחורב · זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה · אף כאן זכור את יום השבת של ששת ימי בראשית כמו שמפרש והולך כי ששת ימים עשה ה' וגו' כמו שכתב כאן ולפיכך נכתב כאן זכור כדי לקדשו להיות שובת ממלאכה : (י) על כן ברך ה' את יום השבת כמו שפרשתי בבראשי' · כי על כן (אשר) ברך ה' את יום השבת · שכשהגיע את יום השבת כבר ברא הקב"ה כל צורכי הבריו' ומזונותם

ונמצא

רש"י

דור כמצא' מדה טובה יתירה על מדת פורענו' אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפים : (ז) לשוא · (הראשון לשון שקר כתרגומו כמא דתימר) אי זהו שבוע' שוא נשבע לשנו' את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב (השני לשון חנם כתרגומו זה הנשבע לחנ' ולהבל) על של עץ עץ אבן אבן : (ח) זכור ושמור · בדבור אחד נאמרו וכן מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה הוא שנ' אחת דבר שהים שתים זו שמענו : זכור לשון פעול הוא כמו אכול ושתה הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה מזמינו לשבת : (ט) ועשית כל מלאכתך · כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה : (י) אתה

ובנך

אבן עזרא

בו"יו וגם לא תחמוד בית רעך ובשנית לא תחמד אשת רעך ועוד איך יאמר עבדו ואמתו ואחר כן שורו וחמורו ויאמר בבת אחת הפך הדבר ואין הדעת סובלת כל אלה הדברים והקשה מכל מה שהזכרתי כי כל פלא שנעשה על ידי משה יש למקנתו דמיון והמשכיל יבין והנה זה דבר הפלא ופלא שהשם דבר זכור ושמור בבת אחת והיה ראוי להיות זה כתוב ומפורש בתורה יותר מכל האותו' והמופתים שנכתבו ואם אמרנו אין דיבור השם כדיבור כל אדם הנה איך הבינו ישראל דבור השם כי האדם אם ישמע זכור ושמור בבת אחת לא יבין לא זה ולא זה ואפילו מלה אחת כמו זכור אם לא ישמע הז"ין לפני הכ"ף והר"יש לא יבין מה דבר המדבר והנה ידענו כי הרגשת העין נכבדת מהרגשת האזן כי ידענו בראיות גמורות כי רגע הראות הברק לעין הוא רגע הרעם רק העין ראתה מרחוק והאויר מביא הקול אל האזן

וְאוֹרַיְיתִי : ז עַמִּי בֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִשְׁתְּבַע חַד מִנְכוֹן בְּשׁוּם מֵימְרֵיהּ
דַייָ אֱלָהָכוֹן עַל מַגָּן אֲרוּם לָא מְזַכֵּי יְיָ בְּיוֹם דִינָא רַבָּא יַת כָּל מַאן
דְמִשְׁתְּבַע בִּשְׁמֵיהּ עַל מַגָּן : ח עַמִּי בֵית יִשְׂרָאֵל הֱווֹן דְכִירִין יוֹמָא
דְשַׁבְּתָא לְמִקַדְּשָׁא יָתֵיהּ : ט שִׁיתָא יוֹמִין תִּפְלְחוּן וְתַעַבְדוּן כָּל
עֲבִידְתֵּיכוֹן : י וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבָּא וְנִיָּיחַ קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן לָא תַעַבְדוּן
כל

לא יאמין. ונס גדולת ת"ח בסוף הקריאה שגדול שבכולם נולל.

וידבר אלהי' את כל הדברי' האלה לאמר. בגי' בכל מה שבכתב וגם כל מה שעתיד פר. אנכי

בגימ' כסא. לומר שקרע כל הרקיעים עד כסא הכבוד ובג' מלא ועוד עשרה וזהו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. ויש לו ששה הויות ראשון ואחרון בשמים ובארץ וד' רוחות ועומק ורום. אשר הוצאתיך ג' במסורת ב' בדברות ואידך אשר הוצאתיך מאור כשדים שהוציאו מאור כשדים ליתן לבניו תורה : לא תעשה לך פסל וכל תמונה. תמונה בגי' פרצוף אדם. ואשר בארץ בגימ' אלו ההרים והגבעות. מתחת בגימ' זה שלשול קטן. ועושה חסד ארבעה במס' שנים בדברות וב' בני דוד. ועושה חסד

אבן עזרא

האזן והליכתו לאט ולא יגיע אל האזן רק אחר עבור הרגע והאותיות שהאדם מדבר בם דמותם ככתב באויר על דרך מושאל מהחמשה מקומות לא על דרך המכתב שהוא ביד בן אדם והנה כל אות הז"ין נכנס באוזן קודם כ"ף וי"ו ר"ים והנה אם נאמר פלא היה שנאמר זכור ושמור בבת אחת איך תשמע האזן ואם נאמר גם פלא היה שתשמע האזן שתי מלות בבת אחת שלא כמנהג לשמוע שתי אותיות למה לא הזכירו זה חכמים ז"ל שהו' כלל מן הדבור בבת אחת ומה נעשה בקושיו' הנשארות משנוי הפסוקי' שאין טעמם אחד כמו זכור ושמור והכתוב בשנייה ולא בראשונה גם איך נתקן לא תחמוד בית רעך עם ולא תחמוד אשת רעך גם ההפוכים ולא אוכל לפרש לך כל אלה עד שאפרש לך מוסר דרך לשון הקדש והשם הוא עדי ויודע סודי כי לולי שהוצרכתי לפרש אלה הקושיות הייתי מחריש ולפני שאפרש אתקן דברי חז"ל :

אמר אברהם המחבר משפט אנשי לשון הקדש פעם יבארו דבורם באר היטב ופעם יאמרו הצורך במלות קצרות שיוכל השומע להבין טעמם ודע כי המלו' הם כגופות והטעמים הם כנשמות והגוף לנשמה כמו כלי על כן משפט כל החכמים בכל לשון שישמרו הטעמים ואינם חוששים משנוי המלות אחר שהם שוות בטעמן והנה אתן לך דמיונות אמר השם לקין ארור אתה מן האדמה כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ וקין אמר הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומי הוא שאין לו לב יחשוב כי הטעם איננו שוה בעבו' שנוי המלות והנה אמר אליעזר הגמיאיני נא והוא אמר ואומר אליה השקיני נא אמר משה בכור השני אשר בבית הבור וכתוב בכור השפחה אשר אחר הריחים ומשה הזכיר התפלה במשנה תורה שהתפלל על ישראל בעבור העגל ואיננה דומה לתפלה הנזכרת בפרשת כי תשא למי שאין לו לב להבין והכלל כל דבר שנוי כמו חלום פרעה ונבוכדנצר ואחרי' רבים תמצא מלות שונות רק הטעם שוה וכאשר אמרתי לך שפעם יאחזו דרך קצרה ופעם ארוכה כך יעשו פעמים להוסיף אות משרת או לגרוע אותו והדבר שוה אמר השם תכלת וארגמן ומשה אמר ותכל' וארגמן אמר השם אבני שהם ומשה אמר ואבני שהם ובאלה רבים ושניהם נכונים כי הכתוב בלא וי"ו אחז דרך קצרה ולא יזיק גם הכתוב בוי"ו לא יזיק בעבור שהוסי' לבאר והנה הוי"ו שהיא בראשית במקצת הפעמים אין אדם מבקש לו טעם למה נגרע ולמה נכתב ולמה נוסף כי זה וזה נכון והנה על הראיה שיבוט' בו לא נבקש עליו בכתב טעם א"כ למה נבקש טעם בנח הנעלם שלא יבוטא בו כמו מלת לעולם למה נכתב מלא או למה נכתב חסר והנה בני הדור יבקשו טעם למלא גם לחסר ואילו היו מבקשים טעם לאחד מהם או שהמנהג היה לכתוב הכל על דרך אחד הייתי מחריש והנה אתן לך משל אמר לי אדם אחד כתוב לרעי וזה כתוב אני פלני אוהבך לעולם וכתבתי פלני בלא וי"ו והאהבך גם כן לעלם חסר ובא ראובן ושאלני למה כתבת חסרים ואני אין לי צורך לכתוב רק מה שאמר לי ואין לי חפץ להיותם מלאים או חסרים אולי יבא לוי ויודיעני איך אכתוב

אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ
עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ יא כִּי
שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־
י״ג הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם
ו׳ וסין וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם
י״ג הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃

אונקלוס

עִיבִידְתָּא אַתְּ ׀ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ
עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וּבְעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ
דִּי בְּקִרְוָךְ׃ יא אֲרֵי שִׁתָּא
יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת־שְׁמַיָּא וְיָת־
אַרְעָא יָת־יַמָּא וְיָת כָּל־דִּי
בְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
עַל כֵּן בָּרֵיךְ יְיָ יָת־יוֹמָא
דְשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁיהּ׃

יקר

תולדת אהרן

לא תעשה
שבת קיו
ויקג״ז קנג
קנד
פסקים ב
ופח
ועיין
נ״ק קד

ככבר

רשב״ם

ונמלא השבת מבורך מכל טוב ולכך ויקדשהו לשבות בו לעדות כמו ששבת הב״ה שברא תחלה הכל ואח״כ

שבת

רש״י

ובנך ובתך · אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על הקטנים וזהו ששנינו קטן שבא לכבות אין שומעי׳לו מפני ששביתתו עליך : (יא) וינח ביום השביעי · כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נוח בשבת : ברך ויקדשהו ·

ברכו

אבן עזרא

אכתוב ולא ארצה להאריך רק המשכיל יבין ועתה אפרש לך השאלות הנזכרות · דע כי עשרת הדברים כאשר הם כתובים בפרשה הזאת השם אמרם בלם כי כתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר ותחלתם אנכי וסופם כל אשר לרעך וגם משה אמר כאשר הזכיר עשרת הדברים בשנית את הדברים האלה דבר יי׳אל כל קהלכם ולא׳הפסק ביניהם ועוד כאשר נכתבו כלם באצבע אלהים כן אמרם השם כלם והעדות שהביאו שהכתו׳בדבו׳השלישי והרביעי והחמישי איננו על דרך המדבר יש להשיב אחרי שקבלת זה השם להיות לך לאלהים על כן אמר לא תשא את שם יי׳אלהיך לשוא גם כי ששת ימים עשה יי׳ועוד כי משפט אנשי לשון הקדש לדבר ככה כתוב לא ילין חלב חגי ואחריו כתוב תביא בית יי׳אלהיך ורבים כאלה והאומרים כי דבור אנכי איננו מעשרת הדברים בזה נחלקו יש אומרי׳לא יהיה לך הוא הדבור הראשון והשני לא תעשה לך פסל וזה איננו נכון כי מענין אחד הוא זה וזה בין בסתר בין בגלוי בין במחשבת הלב בין במעשה והנה כדבור זכור אתה ובנך ובתך בסתר ובגלוי והכל מצוה אחת ואחרי׳אמרו כי לא תחמוד בית רעך דבור תשיעי והדבור עשירי לא תחמוד אשת רעך וראייתם כי השם אמר פעמים לא תחמוד כי החמוד הוא על שני דברים הא׳יוצא למעשה כמו גזל וכמוהו ולא יחמוד איש את ארצך שאם זה החמוד בלב היה א״י רעה ולא תחמוד השני הוא בלב על כן הוצרך משה לפרש לא תתאוה גם זה דברי הבל כי מה טעם יזכור הגזל עם הבית לבדו והנה לא הזכיר האחרי׳עמו והנה אתן לך מדברי משה ראיה שאלה לא דברו כהוגנה הנה השם אמ׳לא תחמוד בית רעך ומשה אמ׳לא תחמוד אשת רעך ולפי דעתי שלא תחמוד השני הכתו׳בפרש׳הזאת הוא בלב והראשון גזלת הבית והנה משה הפך הדבר כי אמר עם ולא תתאוה בית רעך ואמר עם ולא תחמוד שהוא הגזל אשת רעך והנה נשחת טעמם והאמת כי דבור אנכי הוא הראשון כאשר אפרשנו במקומו ועתה אדבר על זכור ושמור דע כי הטעמי׳הם שמורי׳לא המלו׳והנה יצחק אבינו אמר לעשו בעבור תברכך נפשי בטרם אמות ורבקה אמרה ליעקב ששמעה שאמר ואברכך לפני יי׳לפני מותי כמו בטרם אמות א״כ מה טעם להוסיף לפני יי׳ התשוב׳היא ידעה כי יצחק נביא ליי׳ והברכה שהיא בדרך נבואה היא על כן אמרה ליעקב לפני ה׳והנה היא כמו מפרשת

טעם

חסד לאשיתו לומר מי שעושה חסד לאחרים

כל עבידתא אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתיכון וגיוריכון די בקירויכון: יא ארום בשיתא יומין ברא יי ית שמיא וית ארעא וית ימא וית כל מה דאית בהון ונח ביומא שביעאה בגין כן בריך יי יומא דשבתא

עושין עמו חסד ודוד היה גומל חסד אף לגוי' דכתיב ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון לכך עשו עמו חסד. ולשומרי מצותיו וסמיך ליה לא תשא. מלמד שהשמירה שבועה שוה ככל המצות. ד"א לומר כי השומר המצות הזהר שלא תעשה אותם לשוא אלא לשמם שלא עשה אותם לשמם. על שי"ן דלא תשא יש ז' תגין כנגד ז' פעמים כו: בירמיה. שבע תועבות בלבו שבע חטאות בתוכחה. ז' עונותיכם מלאכים ז' שמות ליצר הרע. ז' מדורות לגיהנם. זכור זה הפסוק הוא פסוק ז' ומתחיל בז' כנגד שהשב' הוא שביעית ש' מוזכרים בפסוק. אתה. ובנך. ובתך. עבדך. ואמתך. ובהמתך. וגרך אשר בשעריך. וכנגדם תקנו שבע ברכות בתפלה אחת. וה' תיבות בפסוק זכור לומר לך כל המקיים את השבת כאלו קיים חמשה חומשי תורה. כבד את אביך ואת אמך. סמוך כבוד אב ואם לשבת לומר לך כשם

אבן עזרא

טעם הברכה וככה עשה יושב כי עשרת הדברים שכתובים בפרשה הזאת הם דברי השם בלי תוספת ומגרעת והם לבדם הכתובים על לוחות הברית לא כאשר אמר הגאון כי זכור הוא בלוח האחד ושמור בלוח השני ועשרת הדברים הכתובי' בפרשת ואתחנן הם דברי משה והראיה הגמורה ששם כתוב פעמים כאשר צוך ה' אלהיך ודע כי באחרית מוח הראש הוא הזכירה והמקום משמרת הצורות והכ' הזכירה כוללת השמירה וטעם זכור שיזכור כל יום איזה יום הוא מהשבוע וכל זה בעבור שישמור היו' השביעי שלא יעשה בו מלאכה והנה טעם הזכירה היא השמירה וכאשר אמר השם זכור הבינו כל השומעים כי טעמו כמו שמור כאלו נאמרו בבת אחת כאמרו ולא הוצרך משה להזכיר בשנית טעם כי ששת ימים עשה ה' כי בתחלה אמר כאשר צוך ה' אלהיך כאילו אומר ככתוב בתורתך בדבור זכור עד ויקדשהו ובעבור שהשם צוה שישבות העבד והאמה ולא פרש השם למה זה פרש משה טעמו ואמר זה שצוך השם שישבות העבד בעבור שתזכור שהיית עבד כמוהו במצרים ויפדך השם ודע כי השמנה דברי' כולם מצות לא תעש' ודבור כבד הוא מצות עשה ומשקול הדעת שנטע השם בלב האדם חייב כל אח' להטיב למי שיטיב לו והנה הבן לא יצא לעולם רק על יד אבותיו והם גמלוהו ושמחוהו ורבוהו והשקוהו והאכילוהו והלבישוהו חייב לכבדם כל ימיו כי הם היו לו הסבה להיותו חי על פני האדמ' על כן שכרו למען יאריכון ימיך ובעבור כי השם נפח בו נשמה על ידי האבות שתקנו הגוף צוה שיכב' אבותיו כי מי שיכבדם הוא מכבד את השם והנה משה פירש ואמר כבד את אביך ואת אמך ואמר כאשר צוך ה' אלהיך כי השכר הוא על מצות עשה והעונש על מצות לא תעשה כאשר אפרש בפסוק לא תאכלנו והנה אמר משה אתה חייב לכבד האבות למען יאריכון ימיך וזה החיוב הוא בשקול הדעת גם בעבור שצו' השם שתכבדם יהיה לך עוד שכר טוב והוא למען יטב לך ובעבור ששמעת בקול השם והנה דברי משה כאשר מפור' בדברי רבקה וכב' אמרתי כי אבני שהם ואבני שהם שוה הוא ג"כ לא תנאף ולא תנאף ושוא ושקר בני אב אחד הם גם תחמוד ותתאוה מבטן אחד יצאו והשם אמר לא תחמוד בית רעך כי אנשי השכל יקנו בית ואחר כן אשה ואחר כן עבד ואמה ושור וחמור לחרוש שדהו וככה הם סדורי' בפרשה הזאת ומשה סדרם על דרך אחרת כי הבחורים הם חומדים אשה תחלה ואחר כך בית וכנגד הבית והשדה הקדים שור וחמור שיחרוש בהם ואחר כך עבד ואמה וכלל באחרונה וכל אשר לרעך כאשר כלל השם ובעבור כי בדברי משה דברי השם מעורבין על כן כתוב את הדברים ולא כל הדברים כאשר כתוב בראשונה דבור ראשון אנכי דע כי כל המצות הם על שני דרכים והדרך הא' מצות שהם נטועות מהשם בלב כל אנשי דעת והם רבים ואין בעשרת הדברי' רק השבת לבדה שאינה בכלל שקול הדעת על כן כל משכיל בכל עם ולשון מודים בהם כי הם נטועים בשקול הדעת ועליהם אין להוסיף ולא לגרוע והם שאמר אברהם עם מצות האחרות נוספות והשם לא נתן התורה רק לאנשי הדעת ומי שאין לו דעת אין לו תורה והדרך השנית מצות הנעלמו' ואינן מפורשו' למה צוו וחלילה חלילה שתהיה מצוה אחת מהן מכחשת שקול הדעת רק אנחנו חייבי' לשמור כל אשר צונו השם בין שנגלה לנו הסוד בין שלא נגלה ואם מצאנו אחת מהן מכחש' שקול

הדעת

ס יב כבד את־אביך ואת־
אמך למען יארכון ימיך על
האדמה אשר־יהוה אלהיך
נתן לך: ס יג לא תרצח:
ס לא תנאף: ס
לא תגנב: ס
לא־תענה ברעך עד
שקר: יד ס לא תחמד
בית רעך ס לא־תחמד
אשת

מסרה

ג' נתור ול' כ"כ:

ח' פסוקים דאי'בה א'לא לא לא: כל ליש' חסר במ"א ח"ל לא יגנוו לגנוב כי יגנוב:

אונקלוס

יב יקר ית אבוך וית אמך
בדיל דיורכון יומך על ארעא
דיי אלהך יהב לך: יג
לא תקטול נפש: לא
תגנוף: לא תגנוב: לא
תסהיד בחברך סהדותא
דשקרא: יד לא תחמיד
בית חברך לא תחמיד איתת
חברך ועבדיה ואמתיה ותוריה
וחמריה וכל די לחברך:
וכל

תולדות אהרן

כבד את שבת פט כתובות קג קדושין ל ולא ולב מציעא לב
לא תרצח לא תנאף לא תגנוב שבת פט
לא תנאף שבועות מו נדה יג
לא תגנוב סנהדרין פו
לא תענה סנהדרין י: מכות ב וד שבועות לא: לא תחמוד מציעא ה:

רשב"ם

שבת: (יג) לא תרצח כל רצוח הריגה בחנם הוא בכל מקום · מות יומת הרוצח · הרצחת וגם ירשת · צדק ילין בה ועתה מרצחים · אבל הריגה ומיתה יש בחנם כמו ויהרגהו דקין · ויש בדין כמו והרגת את האשה · ואשר שכתב אשר ירצח את רעהו בבלי דעת · לפי שנודבר בעניין רוצח במזיד לכך הוא אומר ואם רציחה זו בבלי דעת פטור תשוב' למינים והודולי ואף על פי שיש בספריהם אני אמית ואחי' בלשון

רש"י

ברכו במן לכופלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו: (יב) למען יאריכון ימיך · אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם כדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן: (יד) לא תנאף · אין ניאוף אלא באשת איש שנ' מות יומת הנואף והנואפת ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים:

לא

אבן עזרא

הדעת איננו נכון שנאמין בו כי הוא כמשמעו רק בספרי חכמינו ז"ל נבקש מה טעמ' אם היא על דרך משל ואם לא מצאנו זה כתו' נבקש אנחנו ונחפש בכל יכלתנו אולי נוכל לתקן אות' ואם לא יכלנו נניחנ' כאשר היא ונודה שלא ידענו מה היה כמו ונמלתם את ערלת לבבכם וכי הוא נוכו שנרצחנו כאכזרי וידענו דעת ברורה כי כל המצות שאיכם חייבות משקול הדעת סוד אחד יש לכל אחד מהן ואם נעלם ממנו והעד על זהו כי כתוב במקצתם למה נוו כמו השבת שהוא זכר לחעש' בראשי' וחג המצו' למען תזכור ואהבתם את הגר כי גרי' הייתם והכלאי' פן תקדש ולא ירבה לו סוסי' ולא ישי' את העם וכן לא ירבה לו נשי' והזכיר למה ולא יסור לבבו ולא שהיא מצוה בפני עצמה כאשר סוא כתו' בהלכו' שמעון בן קיירא וטעם וקרא בו לבלתי רום לבבו מאחיו ופרשת הקהל למען ילמדו ורבות מצות ככה א"כ יוכל המשכיל שהשם פקח עיניו לדעת מדברי תורה סוד כל המצות וכל המצות על ג' דברים האחת מצות הלב והב' מצות הלשון והג' מצות עשה ומצות הלב על שני דרכים מצות עשה ומצות לא תעשה והנה מצות עשה ואהבת את יי' אלהיך ולדבקה בו וליראה את השם הנכבד ואהבת לרעך כמוך ומצות לא תעשה ולא תשנא את אחיך בלבבך ולא תקום ולא תטור גם מצות הלשון עשה ולא תעשה עשה כמו ק"ש וברכת המזון וברכת כהנים גם וידוי ומעשר ורבים ככה ומצות לא תעשה לא תענה ברעך אלהים לא תקלל לא תקלל חרש ומצו' עשה ולא תעשה במעשה הם רבים ואין צורך להזכירם ומצות הלב הם העקרים הנכבדים על כלם ורבים חשבו כי אין עון במחשבת הלב רק בדברי ע"ז ובאמת כי היא קשה לבדה יותר מכל מחשבות רעות רק היא כנגד כלם ובלא ירמו כתו' שם הנה שנא יי' ושם כתוב לב חורש

מחשבות

דְשַׁבַּתָא וְקַדִּישׁ יָתֵיהּ: יב עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲווֹ זְהִירִין גְבַר בִּיקָרָא דְאָבוּהִי וּבִיקָרָא דְאִמֵּיהּ מִן בִּגְלַל דְיִסְגוּן יוֹמֵיכוֹן עַל אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהִיב לְכוֹן: יג עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן קַטּוֹלִין לָא חַבְרִין וְלָא שׁוּתָפִין עִם קַטּוֹלִין וְלָא יִתְחָמֵי בִּכְנִישַׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עִם קַטּוֹלִין וְלָא יְקוּמוּן בְּנֵיכוֹן מִן בַּתְרֵיכוֹן וְיִלְפוּן לְחוֹד הִינוּן לְמֶהֱוֵי עִם קַטּוֹלִין אֲרוּם בְּחוֹבֵי קַטּוֹלַיָא חַרְבָּא נָפִיק עַל עָלְמָא: לא תנאף עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן גַיּוֹרִין לָא חַבְרִין וְלָא שׁוּתָפִין עִם גַיּוֹרִין וְלָא יִתְחָמֵי בִּכְנִישַׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עַם גַיּוֹרִין דְלָא יְקוּמוּן בְּנֵיכוֹן מִן בַּתְרֵיכוֹן וְיִלְפוּן לְחוֹד הִינוּן לְמֶהֱוֵי עִם גַיּוֹרִין אֲרוּם בְּחוֹבֵי גַיּוֹרָא מוֹתָא נָפִיק עַל עָלְמָא: לא תגנוב עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן גַנָּבִין לָא חַבְרִין וְלָא שׁוּתָפִין עִם גַנָּבִין וְלָא יִתְחָמֵי בִּכְנִישַׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עִם גַנָּבִין דְלָא יְקוּמוּן בְּנֵיכוֹן מִן בַּתְרֵיכוֹן וְיִלְפוּן לְחוֹד הִינוּן לְמֶהֱוֵי עִם גַנָּבִין אֲרוּם בְּחוֹבֵי גַנָּבַיָא כַּפְנָא נָפִיק עַל עָלְמָא: לא תענה עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן מַסְהֲדִין בְּחַבְרֵיכוֹן סַהֲדֵי שִׁקְרָא לָא חַבְרִין וְלָא שׁוּתָפִין עִם מַסְהֲדִין סַהֲדֵי שִׁקְרָא וְלָא יִתְחָמֵי בִּכְנִישַׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עִם מַסְהֲדִין סַהֲדֵי שִׁקְרָא דְלָא יְקוּמוּן בְּנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן וְיִלְפוּן לְחוֹד הִינוּן לְמֶהֱוֵי עִם מַסְהֲדִין סַהֲדֵי שִׁקְרָא אֲרוּם בְּחוֹבֵי סַהֲדֵי שִׁקְרָא עֲנָנִין סַלְקִין וּמִטְרָא לָא נָחִית וּבַצּוֹרְתָא אַתְיָא עַל עָלְמָא: יד עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן חַמּוֹדִין לָא חַבְרִין וְלָא שׁוּתָפִין עִם חַמּוֹדִין וְלָא יִתְחַמּוֹן בִּכְנִישַׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עִם חַמּוֹדִין דְלָא יְקוּמוּן בְּנֵיכוֹן מִן בַּתְרֵיכוֹן וְיִלְפוּן לְחוֹד הִינוּן לְמֶהֱוֵי עִם חַמּוֹדִין וְלָא יַחְמֵיד חַד מִנְכוֹן יַת אִינְתְּתֵיהּ דְחַבְרֵיהּ וְלָא לְעַבְדֵיהּ וְלָא לְאַמְתֵיהּ וְלָא לְתוֹרֵיהּ וְלָא לְחַמְרֵיהּ וְלָא לְכָל מַאן דְאִית לְחַבְרֵיהּ אֲרוּם בְּחוֹבַיָא חִימוֹדַיָא מַלְכוּתָא מִתְגָרְיָא בְּנִכְסֵיהוֹן דִבְנֵי נְשָׁא וּלְמִיסַב יַתְהוֹן וְעַתִּירֵי נִכְסִין מִתְמַסְכְּנִין וְגָלוּתָא אַתְיָא עַל עָלְמָא:

וכל

כבד שחייב לכבד את השבת כך חייב לכבד אביו ואמו • למען יארכון חסר יו"ד שאין אריכות ימים בעה"ז • לא תרצח דבור ששי ויש בו ששה אותיו' לומר לך שאדם נברא ביום הששי • לא תגנוב דבר' גונב נפש • עשרת הדברות מתחילין באל"ף ומסיימין בכ"ף • וזהו אך טוב לישראל • ויש בהם תר"ך אותיות כנגד תרי"ג מצות ושבע מצות בני נח וסימנם כת"ר תור' הלומד לך שאם לומד אדם תורה לשמה היא כתר לראשו ואם לומד שלא לשמה יחזור כרת • ויש בהם תיבות מנין יעקב • וזהו שרמז אליעזר בקע משקלו ושני צמידי' אלו ב' לוחות עשרה זהב משקלם אלו עשרת הדברות • וזהו עקב אשר שמע אברהם בקולי • בשערים עקב ואברכה עקב ועשה תורינך קנע מורש' קהלת יעקב • עשרת הדברות יש בהם קע"ב תיבות: וירא העם וינועו • ע"כ מתנענעים בשעת לימוד

אבן עזרא

מחשבות און וכתו' הטובות כי היה עם לבבך הטובה יו' לטובי' ולישרי' בלבותם והיה לבבם שלם אני יו' חוקר לב ויי יראה ללבב והנה זה הדבור הראשון הוא עקר כל התשעה הדברים הנכתבים אחריו והוא קרוב ממצות הלב וטעם זה הדיבור שיאמין ותהיה אמונת לבו בלי ספק כי זה השם הנכבד שהוא נכתב ולא נקרא הוא לבדו אלהיו: שאלני ר' יהודה הלוי מנוחתו כבוד למה הזכיר אני יי' אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר שעשיתי שמים וארץ ואני עשיתיך וזאת היתה תשובתי אליו דע כי אין מעלות בני אדם שוות באמונתם בלבם שהם מאמיני' בשם הנכבד כי הרבים מאמיני' להשמעות אזנים שיאמר להם אדוניהם ככה ולמעלה מהם שראו זה כתו' בדברי התור' שנתן השם למשה ואם יבוא אפיקורוס לערער כי אין אלהים ישימו ידם לפיהם כי לא ידעו להשיב ואשר נשאו לבו ללמוד חכמות שהם כמו מעלות לעלות בהם אל מקום חפצו יכיר מעשה השם במתכות ובצמחים ובחיות ובגוף האדם בעצמו שידע מעשה כל אבר ואבר כפי התולדת ולמה היה על זאת התכונת • ויגבה לבו אחרי כן לדעת דברי הגלגלים שהם מעשה השם בעולם האמצעי שהוא עומד וידע זמן מתי תקדר השמש או הלבנה וכמה יקדר השמש ממנה גם ידע הלבנה למה נקדרה ומי גרם לה וכל אלה ידע בראיות גמורות שאין בהם ספק ומדרכי השם ידע המשכיל את השם וככה אמר משה הודיעני נא את דרכך ואדעך והנה השם הנכבד

הזכיר

אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ
וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
לְרֵעֶךָ׃ פ
טו וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃

ב' ומל' שורו וחמורו ב ת'ר"ע נספ' ל' י' ט' חסר ב' וחס' י' כל אורי' חסר׃

טו וְכָל עַמָּא חָזַן יָת קָלַיָּא וְיָת בָּעוּרַיָּא וְיָת קָל שׁוֹפָרָא וְיָת טוּרָא תָּנֵין וַחֲזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק׃

ואמרו

אהרן וכל העם ברכות ו

ויאמרו

רשב"ם

בלשון לט"ין של לא תרצח הם לא דקדקו׃

רואים

רש"י

(טו) לא תגנוב׃ בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנובו בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשו' אמרת דבר למד מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתה

אבן עזרא

הזכיר בדבור הא' אנכי יי' אלהיך וזה לא יוכל להבין רק מי שהוא חכם מופלא כי כבר פרשתי בפרשת ואלה שמות כי זה השם לבדו הוא העומד בלא שנוי ואין זולתו שוכן עד ולא כמוהו יושב קדם סלה ומעמיד העולם העליון בכחו והעולם האמצעי בכח השם ומלאכיו הקדושים שהם בעולם העליון וזה העולם השפל שאנו בו מעמדו בכח השם ובכח שני העולמים העליונים והנה יספיק למשכיל בכל גוי דבור אנכי יי' כי עשיית שמים וארץ היום קרוב מחמש אלפי שנה וישראל לבדם מודים בזה וחכמי האומות אינם מכחישים כי השם הוא לבדו עושה שמים וארץ רק הם אומרים כי השם הוא עושה תדיר בלי ראשית ואחרית והנה השם עשה אותות ומופתים במצרים עד שהוציאם משה להיות להם לאלהים והנה אמר משה או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי והטעם כי השם עשה לישראל מה שלא עשה לכל גוי כי השם ברא העולם האמצעי והוא מושל על העולם השפל כפי מה שיש במערכת מזל כל עם מטוב או רע כן יקרנו כי כן חלק להם השם והנה היה במערכת ישראל כפי ככבי מזלם להיות עוד עובדים והשם בכחו למען אהבת האבות חלש אותות בעולם השפל שלא היה בממשלת העולם האמצעי והוציא ישראל מרשות המזלות להיותם לו לעם נחלה ובעבור זה אמרו קדמונינו אין מזל לישראל ועוד אבאר זה בדרך משלים בפרשת כי תשא והנה בעבור האותות שעשה השם במצרים אמר משה אתה הראית לדעת שהכל ראו זה חכמים ושאינן חכמים גדולים וקטנים גם הוסיף עוד בדבר מעמד הר סיני ששמעו קול השם על כן אחריו מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ואמר באחרונה כי הדעת הגמורה שישיב האדם אל לבו עד שיתברר לו בראיות כי השם הוא לבדו על כן אמר וידעת היום והשבות אל לבבך ואמר דוד ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו והדעת הוא בלב לא בהודאת הפה והנה הזכיר למשכיל אנכי ה' והוסיף אשר הוצאתיך שיבין המשכיל ושאינו משכיל ואמר אלהיך כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך מבית עבדים להיות לי לעבד שתעבדני ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלהים ומשה פירש זה בפרשת כי ישאלך בנך כי טעם השאלה למה אנו חייבים לעשות מצות השם יותר מכל האדם והלא בורא אחד לכולנו והנה הזכיר שלש תשובות הא' עבדים היינו לפרעה והוא עשה לנו זאת הטובה הגדולה על כן אנו חייבין לשמור כל מה שיצונו אפילו לא היינו יודעים טעם מצותיו והב' כי אלה המצות אינם לצרכו כי אם לטובתנו כל הימים לחיותנו והשלישית וצדקה תהיה לנו שנהיה צדיקי' לנחול העה"ב ואנשי המחקר מצאו כל דברי הגופות שהם י' והם ראשי' כללים אין למעלה מהם הראשון הוא עצם כל דבר והוא עומד והט' דברים כולם מקרים וכולם נסמכים על הראשון ונלוים אליו וממנו יצאו כי הוא כדמות האחד בחשבון עשרה כי ממנו יצא כל חשבון וכל חשבון ימצא בו כי הוא היסוד והנה

טו וְכָל עַמָּא חַמְיַין יַת קָלַיָּא הֵיךְ הֲווֹ מִתְהַפְּכִין בְּמִשְׁמָעְהוֹן דְּכָל חַד וְחַד וְהֵיךְ הֲווֹ נַפְקִין מִן גּוֹא בְּעוּרַיָּא וְיַת קַל שׁוֹפָרָא הֵיךְ הֲוָה מָאַחֵי מֵיתַיָּא וְיַת טוּרָא תָּנֵין וַחֲמוֹן כָּל עַמָּא וּרְתָעוּ וְקָמוּ תְּרֵיסַר מִילִין מֵרָחוֹק ׃

ירושלמי

וְכָל עַמָּא הֲווֹ חָמַיִן יַת קָלַיָּא וְיַת לַפִּידַיָּא וְיַת קָלָא דְשִׁיפּוֹרָא וְיַת טוּרָא עָשִׁיר וַחֲמַיִן עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ לְרָחוֹק מֵרָחוֹק ׃

התורה לפי שהתורה ניתנה באימה ברתת בזיעי׳ וינועו כנגד י״ב מילין שהיו נרתעי׳ לאחוריהם וינועו ב׳ במסו׳ הכא וירא העם וינועו ׃ ואידך וינועו אמו׳ הספים מקול הקורא מה התם ע״י מלאך אף הכא על ידי מלאכים ׃

אבן עזרא

זה הדבור הראשון שאמר השם הנכבד כולל כל מצות הלב והלשון והמעשה כי מי שאינו מאמין בלבו בשם אין עליו מצוה וחייב אדם להזכירו בכל רגע לכבודו כי כל מה שיעשה לא יעשנו כי אם בעבור כבודו ולא ימנע עצמו ממצות לא תעשה רק בעבור כבוד השם לבדו כאדם נותן צדקה לעני לא יתכנו בעבור כבוד הנגאי ולא בעבור שישבחוהו בני אדם כי אז תהיה מעלת האדם גבוהה בעיניו ממעלת כבוד השם שנתן לו הון ועדף ממונו מה שיוכל לתת לקבל שכר מהשם וככה העושה עבירה בסתר בעבור שלא יודע למלך או יראוהו בני אד׳ ויקל בעיניהם והחושב זה הוא משוגע כי כן כתוב אם יוצר עין הלא יביט והנה השם רואה במסתרי׳ מה שלא יוכלו בני אדם לראות בגלוי כי השם יודע מחשבותיו וסודו והנה פחד המלך שימו׳ נזהר שלא יעגישהו ולא יפחד ממלך האמת שנפשו בידו בעולם הזה ובעולם הבא והגאון רב סעדיה חבר אזהרות וכלל כל המצו׳ באלה עשרת הדברי׳ ומצאו השם הנכבד בחמשה דברים הראשונים וכבר פרשתי כי הדבור הראשון הוא היסוד ועליו כל בניני המצות ואחריו כתוב לא יהיה לך ופשע מי שאינו מאמין בשם גדול מפשע עובד ע״ז כי יש רבים שהם מאמינים בשם והם מזבחים ומקטרים לעבודה זרה כמו המקטירין למלאכת השמים שהם חושבין כי ייטיבו להם כאשר אמרו ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמי׳ חסרנו כל וכתוב את יי׳ היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים וככה נעמן בהשתחויתי בית רימון והנה אלה מודים בשם רק משתפים עמו אחר על כן בדבור זה כתוב השם הנכבד ובדבור השלישי גם הוא כתוב כי פשע הנשבע לשקר פחו׳ מע״ז רק הוא בוזה השם בגלוי אולי עשה זה בעבור כעס או צורך כי בלבו מאמין בשם ואינו משתף אחר עמו ובדבו׳ הרביעי כתוב השם שבת ביום השביעי והנה העושה מלאכה בשבת הוא מכחש מעשה בראשית וזה הפשע פחו׳ מאשר ישא את שמו לשוא ובדבור החמישי כתוב השם כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם וחמשה דברי׳ הנותרים הם כנגד האדם והראשון הוא הקשה שהיא להפריד הנשמה מיגל הגוף ואשר אחריו אונס בגוף ואשר אחריו לא תגנוב בממון ואחר כך בלשון ואחר כן חמוד בלב ׃ (ג) לא יהיה לך • דבר הכתוב אלהים כנגד מחשבת עובדיהו כמו ויאמר מניה הנביא והאנשים רדפו אחריהם וככה דבר שמואל למה הרגזתני כי הכתוב דבר כפי מחשבת שאול ואין זה מקומו לפרש אותו • וטעם על פני כמו וימת הרן על פני תרח אביו שהיה נמצא אתו וראה מותו וככה ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן והנה הטעם אחר שאני אלהיך ואני נמצא תמיד בכל מקום ואני רואה מה שתעש׳ אין ראוי שתשתף עמי אלהים אחרים ואמר אחד מחכמי לב ש׳ תכעים אדונך והוא רואה אותך והנה זאת המצוה שהיא לא יהיה לך היא בלב גם בפה כי אין בתורה מצות לא תעשה בלב כי אם זו כי אם אדם אומר לפני עדים כי הוא הולך לרצוח או לנאוף לא יהרג בעבור דבורו אם לא עשה מעשה והאומר נלכה ונעבדה אלהים אחרים צוה הכתוב כי הרג תהרגנו ובמעשה לא תעשה לך פסל וכל תמונה עץ או אבן ולא תעשה בשום אומנות תמונה שהיא בשמים ואמר ממעל שהם למעלה על הארץ מכל צד ואין תמונת בשמים רק שמונה וארבעים צורות וחכמי המזלות עושים דברים אשר לא כן ומעשיהם קרובים לעבודה זרה ׃ (ד) ואשר בארץ מתחת • שהוא מתחת השמים בתמונות רבות כאשר הם מפורשות בפרשת ואתחנן גם כן במים • ואמר גם הכתוב

טז וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־
ג אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־
יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת׃
יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם
ג אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת
ל' י' ג' אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר
תהיה

טו וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּיל אַתְּ אהרן
עִמַּנָא וּנְקַבֵּיל וְלָא יְמַלֵּיל
עִמַּנָא יְיָ דִּילְמָא נְמוּת׃ יז
וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא
תִדְחֲלוּן אֲרֵי בְּדִיל לְנַסָּאָה
יָתְכוֹן אִתְגְּלֵי לְכוֹן יְקָרָא דַייָ
וּבְדִיל דִּתְהֵי דַחַלְתֵּיהּ עַל־ לבעבור
אפיכון יבמות עט
נדרים כ

רשב"ם

(יז) רואים את הקולות הברד והאבנים כדכתיב קולות

רש"י

מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין : (טו) וכל העם רואים · מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומנין שלא היה בהם אלם תלמוד לומר ויענו כל העם ומניין שלא היה בהם חרש ת"ל נעשה ונשמע : רואים את הקולות · רואים את הנשמע שא"א לראות במקום אחר : את הקולות · היוצאין מפי הגבורה : וינועו · אין נוע אלא זיע : ויעמדו מרחוק · היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם שנאמר מלאכי צבאות ידודון ידודון : טז לבעבור נסות אתכם · לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם : נסות · לשון הרמה וגדולה כמו (ישעיה מב) הרימו נס (שם מט) ארים נסי (שם ל') כנס על הגבעה שהוא זקוף : ובעבור תהיה יראתו · על ידו שראיתם

אבן עזרא

מתחת לארץ ולא אמ' מתחת הארץ כי הים והארץ כדור אחד : (ה) לא תשתחוה להם . כאשר עושים בעלי הצורות החושבים כי יוכלו להוריד כח העליונים למטה לצורך האחד : ולא תעבדם · לזבוח ולהקטיר להם בכלל לא יהיה לך גם כן אזהרת ושם אלהים אחרי' לא תזכירו ולא ישמע על פיך ובספר יהושע לא תשביעו · וטעם אל קנא כי דין הוא אחר שהשם בראך והוא מחיה אותך איך תתן כבודו לאחר אשר לא ייטיב ולא ירע וטעם אל הוא להודיעך שהוא תקיף ויוכל להנקם ממך בכל רגע ולא תוכל להנצל ממנו הזכיר ירמיהו כי האוכל הבוסר תקהינ' שיניו ובספר יחזקאל מפורש כי השם הנכבד נשבע כי בן לא ישא בעון האב אם כן מה טעם פוקד עון אבות על בנים והתשוב' כי יחזקאל פירש אם היה האב רשע ולא הלך הבן בדרכיו לא ישא עון אביו כי פקידת העון היא קשורה על שונאיו כמו שזכרתי · וטעם פקידה כמו זכירה כמו ויי' פקד את שרה שהוא כמו ויזכר יי' כי השם יאריך לרשע אולי ישוב מחטאו שחטא ויוליד בן שהוא טוב ממנו והנה אם הלך בדרכי אביו גם הדור השלישי גם הדור הרביעי השם לא יאריך אפו לרביעי אם היה כך עד ארבע דורו' שונאי השם כלם כי בו יאבד זכר כולם כי השם יזכור מה שעשה האב ומה שעשה הבן ובן הבן על כן לא יאריך לרביעי ובני הבני' נקראי' בנים על כן אחז דרך קצרה כי מולת שלשים ורבעים יבין האדם זה · כתוב ועושה חסד לאלפים וכתו' לאלף דור ובני אדם יחשבו כי זו שאלה ואיננה כי כן כתוב אם תשמור מצותי ישמור לך השם הברית והחסד אשר נשבע לאבותיך שהם הג' האבות וזה הוא שומר הברית והחסד לאוהבי ולשומרי מצותי לאלף דור ונפרשה זו אחר דבר אחר ועושה חסד לאלפים והטעם אין קץ והוא לעולם ועד וזה הדבר יתפרש לשני ענינים האחד שהשם יעשה חסד לאוהביו שתעמודנה נשמותם לעולם לאלף אלפי דורות והשני כי השם יעשה טוב לבניהם שהם כמותם עד אין קץ וככה אמר דוד וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים והנה אין ספק כי חסד השם הוא לנצח על יראיו ובעבור שהזכיר לבני בנים על דרך וצדקתו עומדת לעד הוצרך לפרש אם היו הבני' טובי' על כן אמר אחר כן לשומרי בריתו ובפרשת

כי

בנכתי' מ'לכי
גבהו' ידודון
ידודון ·
לניגבו' שלש:
נמס' לניגבו'
נסות הכל

טו ואמרו למשה מליל אנת עמנא ונקביל ולא יתמליל עמנא תוב
מן קדם יי' דלמא נמות : יז ואמר משה לעמא לא תדחלון ארום מן
בגלל לנסיותכון אתגלי לכון יקרא דיי' ומן בגלל דתהוי דחלתיה על
אפיכון

ואידך
לניצבור
סבב את
פני הדבר
נבי דוד
בענין האשה

אבן עזרא

כי תשא אפרש לך איך תכבש מדת פוקד עון אבו' במדת רחמים · ומדת לאוהבי' הם החסידים ולשומרי מצותי הם הצדיקים · (ז) לא תשא את שם יי' אלהיך · שם · הוא כמו זכר והוא מוס' להיו' שי' לנקר' רק ימצא זכר בלשון הקדש פעם בלב ופעם בפה רק השם הוא כשוא בפה וכן מצאנו דוד שא"מ ובל אשא את שמותם על שפתי והנה טעם לזכור השם כי כאשר הוא השם אמת כן יהיה דברו אמת והנה אם לא יקיים דברו כאילו מכחיש את השם ומנהג אנשי מצרים עד היום אם ישבע אדם בראש המלך ולא יקיים את דברו הוא בן מות ואילו נתן כופר משקלו זהב לא יחיה בעבור כי הוא בוזה את המלך בפרהסיא אם כן למלך בשר ודם שתחלתו הבל וסופו הבל ומלכותו הבל כמה אלף אלפי פעמי' חייב אדם להשמר שלא תכשילהו לשונו לתת את פיו לחטיא את בשרו לזכרו לשוא והנה ראינו בעבור שנשבעו בני ישראל ברבים על דבר פלגש בגבעה ושם היה פנחס הכהן ומצאנו שנהרגו שעוברי' על השבועה וכן אנשי יבש גלעד אנשים ונשים וטף וכן לא יעשה אפילו במחללי שבת וגם ראינו שבקש שאול להרוג יהונתן בנו והוא לא שמע השבועה וראינו שהביא השם רעב לארץ בעבור שאול וביתו שעברו על שבועת הנשיאים שנשבעו לגבעונים וכאשר נהרגו בית הדמים אז ויעתר יי' לארץ ושלמה אמר לשמעי הלא השבעתיך ביי' והכלל לא מצאנו בעשרת הדברים שכתוב שם שכר טוב מפורש רק בכבוד אב ואם ולא עונש מפורש רק בע"ז ובנשיאות השם לשוא ורבים חושבים כי הנושא השם לשוא לא עשה עבירה גדולה ואני אראה להם כי היא קשה מכל לאוין הבאים אחריו כי ה רוצח והנואף שהם עבירות קשות לא יוכל כל עת לרצוח ולנאוף כי יפחד ואשר הרגיל עצמו להשבע לשוא ישבע ביום אחד שבועות אין מספר וכל כך הוא רגיל בעבירה הזאת שלא ידע שנשבע ואם אתה תוכיחנו למה נשבעת עתה אז ישבע שלא נשבע מרוב רגילותו בה כי לפני כל דבור שידברו יקדימו השבועה והוא להם לשון צחות ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה לבדה תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו ואני אראה שגעוגה כי הרוצח אם רצח אויבו מלא תאותו בנקמתו גם הנואף כן לפי שעתו והגונב מצא הנאות לצרכו ועד שקר להתרצות או להתנקם והנה הנשבע לשקר בכל עת שאין עליו שבועה הוא מחלל שם שמי' בפרהסיא בלא הנאה שיש לו : (ח) זכור · טעם לקדשו הוא הכתוב ששת ימים תעבוד והנה פי' ויקדשהו שהשם שבת בו מכל מלאכתו וטעם להיותו דבק עם ברך יי' כאשר הוא כתוב בפרשת ויכלו כי השם קדש זה היום וזמנו לקבל הנפשות תוספות חכמה יותר מכל הימים על כן כתו' ברך יי' וכבר פירשתי זה במזמור שיר ליום השבת ראינו כי שבת השמט' דומה לשבת כי גם היא שביעית בשנים וצוה השם שיקראו התור' בתחלת השנ' נגד האנשים והנשים והטף ואמר הטעם למען ישמעו ולמען ילמדו ושמרו והנה השבת נתנה להבין מעשי השם ולהגות בתורתו והנה כתו' כי שמחתני יי' בפעלך כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם ולא יתעסק לשוא אפילו בצרכיו שעברו או מה יוועץ לעשו' והנה אמר הנביא ממצוא חפציך ודבר דבר ומנהג ישראל היה ללכת סמוך לשבת אצל הנביאים כמו מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת · וכבר הזכרתי · כי טעם כל עושה מלאכה בשבת הוא מכחש במעשה בראשית רק איננו מכחש השם הנכבד והנה אין ספק כי מלת אתה כוללת כל מי שהוא בן מצוה על כן טעם בנך ובתך הקטנים שביתתן עליך ואתה חייב לשמור שלא יעשו דבר שהוא אסור לך לעשותו · והנה ועבדך ואמתך שהוא ברשותך אתה חייב שתשמרהו ולא תניחהו שיעבוד לאחר ואם לאו אתה עובר על מצות לא תעשה למען ינוח עבדך ואמתך כמוך כאשר פירש משה אדוננו על הדרך שהזכרתי

נ׳ תהיה יראתו על־פניכם
ג׳ לבלתי תחטאו: יח ויעמד
העם מרחק ומשה נגש אל־
הערפל אשר־שם האלהים:
ס יט ויאמר יהוה אל־
משה כה תאמר אל־בני
ישראל

אפיכון בדיל דלא תחובון:
יח וקם עמא מרחיק ומשה
קריב לצית אמיטתא דתמן
יקרא דיי: יט ואמר יי
למשה כדנן תימר לבני
ישראל אתון חזיתון ארי מן
שמיא מלילית עמכון:
לא

רשב״ם

קולות אלקי׳ וברד׳ (יח) ויאמרו אל משה. לאחר ששמעו עשרת הדברים׳ דבר אתה עמנו ואלמלא שאמרו כן יש לומר שהי׳ אומ׳ להם הקב״ה כל המנו׳ מפיו: (יט) נסות ׳לבוכיח אתכם:
אלהי

רש״י

שראיתם אותו יראוי ומאוים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו׳ (יח) נגש אל הערפל׳ לפנים משלש מחיצות חושך ענן וערפל שנ׳ והרב בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שא׳לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן: (יט) כה תאמר׳ בלשון הזה אתם ראיתם׳ יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מגידין לו שמה שאחרים מגידין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין: כי מן השמים דברתי׳ וכתוב אחד אומר וירד ה׳ על הר סיני בא הכתוב השלישי והכריע ביניה׳ מן השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמי׳ ואשו וגבורתו על הארץ׳ ד״א הרכין שמים ושמי השמים
והציען

אבן עזרא

שהזכרתי ועל זה התנאי ידור הגר בשעריך שלא יעשה מלאכה בשבת וביום הכפורים על כן נכתב בשנייה הגר וככה בשעריה ועל זה התנאי ידור שישמור הערוות וככה באכילת הדם וראינו בירמיהו שהחמיר במצות שבת ואמר מפורש אף על פי שנבוזרה גזרה על ירושלם שתחרב אם ישוב ישראל לשמור השבת כאשר צוו לא יגלו ממקומם ויעמדו בירושלם כשאות מלכות בית דוד: (יא) כבד את אביך׳ כבר הזכרתי כי במחשבה דברים הראשונים זכר השם ושם עם כלם יי׳ אלהיך׳ ומלת יאריכון פועל יוצא כי הן יהיו סבה והטעם למען תאריכו ימים והארכת ימים בעבור המצוה שתעשה כמלאת אתה מאריך ימיך׳ ואמר על הארץ הטובה כי כאשר ישמרו ישראל זאת המצוה לא יגלו ממנה וכתוב אב ואם הקלו בך והנה במצות כבוד אב שלא יעשה ההפך שיהיה מקלל או מקלה וחייב מיתה על המקלל כי השומעי׳ ישמעו הקללה מפיו ולא חייב כן על המקלה כי המקלה יוכל לעשות גם כן בסתר על כן זה הכתוב שיהיה במלת ארור ככל הכתובים שהם בסתר: (יג) לא תרצח׳ בידך או בלשונך להעיד עליו שקר להמיתו או להיותך רכיל או לתת עצה רעה בזדון שתדע שיהרג או שנגלה לך סוד שתוכל להצילו מן המות אם תגלוהו לו ואם לא גלית אתה כמו רוצח: לא תנאף׳ רבים חשבו כי אין ניאוף כי אם עם אשת איש בעבור שמצאו אשר ינאף את אשת רעהו כי מה טעם לומר זה אחר שאמר אשר ינאף את אשת איש ואין פירושו כאשר חשבו והנה למעלה כתוב אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו (כו) והטע׳ כי עביר׳ גדול׳ עם׳ שקלל אבותיו שהולידוהו וככה אשר ינאף את אשת רעהו להודיע כי תועבה גדולה עשה שינאף את אשת רעהו והוא חייב לאהוב לרעהו כמוהו׳ ומלת נאוף כמו זנות והנה כתו׳ ותנאף את האבן ואת העץ ואין ראוי לפרסם התועבה הזאת אמר רבי סעדיה הגאון כי הזנות על מעלות רבות ואשר הוא במעלה הקלה משכב הבתול׳ והאלמנה ואשר למעלה ממנה משכב האיש עם אשתו כשהיא נדה כי לאחר ימים מנוים תהיה מותרת לו ולמעלה מזאת אשת איש כי יתכן שימות בעלה תהיה מותרת לו ולמעלה ממנה הנכריה שאינה על תורת ישראל אם לא נתן לה
זרע

תי קולות · לכנגדו הכית כ' הרעה: על אבשלום. פי' לנגעזר נסות אתכם

אפיכון בגין דלא תחובון : יח וקם עמא תריסר מילין מרחיק ומשה
קריב לצית אמיטתא דתמן יקר שכינתא דיי׳ : יט ואמר יי׳ למשה
כדנא תימר לבני ישראל אתון חמיתון ארום מן שמיא מלילית עמכון :

ולאס תעמדו בנסיון תחטאו בדוד כמו שנא' בענין ולדוני חכם כמלאך האלהי'

עמי

אבן עזרא

זרע כי יתכן שתתגייר וישאנה לאשה רק אם נתן לה זרע עובד הוא עבודה זרה בעצמה ולמעלה ממנה משכב זכור שאין לו זמן היותר לעולם ולמעלה ממנה מה שהוא חוץ מהמין כמו אם ישכב האדם עם הבהמה והגאון ידע איך החלוק כי על כל העריות כרת בפרשת אחרי מות והנה מזה החלוק באם והאחות והבת : לא תגנוב · משמע גנבה קחת ממון בסתר ויש גנב שהוא בן מות כמו גונב נפש מישראל בין שהוא נער קטן או נלעג לשון והגנבה בממון בין בפניו בין שלא בפניו או שרמהו בחשבון או במדה או במשקל וזאת המלה גם היא כוללת מי שיגנוב לב אחר כאשר עשה אבשלום : לא תענה · שנים רבות חפשתי בלבי טעם זאת המלה לאמר עד שקר ולא אמר עדות שקר ולפי דעתי עתה כי הוא מדבר עם עד שקר כאילו כתוב לא תענה אם אתה עד שקר ומשמע זאת המלה כטעם לא תכחשו ולא תשקרו ומצאנו מלת ענות בבי"ת כמו שקר ענה באחיו ובלא בי"ת כמו ישמע אל ויענם והטעם יענה גם וכמוהו וכאשר לא נגענוך ויש עד שקר שהוא בן מות והוא שכתוב עליו ועשית לו כאשר זמם לעשות לאחיו : (יד) לא תחמוד · אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו ועתה אתן לך משל דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה והוא ראה בת מלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה כי ידע כי זה לא יתכן ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים שיתאוה שיהיו לו כנפים לעוף השמים ולא יתכן להיות כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו אע"פ שהיא יפה כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו ככה כל משכיל צריך שידע כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו רק כאשר חלק לו השם ואמר קהלת לאדם שלא עמל בו יתננו חלקו ואמרו חכמים בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו כי ידע שהשם לא רצה לתת לו לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ובתחבולותיו על כן יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו והנה נשלם פירוש עשרת הדברים :

אמר אחד מחכמי הדור ידענו כי תשע גלגלי השם כנגד תשעה מספרים שהם עיקרי כל מספר וככה אלה התשעה דברים · והנה הדבור הראשון שאיננו ממספר התשע שהוא כנגד כבוד השם הנכבד המדבר כאשר הוא האחד במספר העשרה · והנה הדבור השני שהוא לא יהיה לך הוא כנגד הגלגל העליון שהוא מוליך כל הגלגלי' הפך תנועתו ממזרח למערב בעשרי' וארבע שעות ואמר כנגדו אלהים אחרים להודיע כי בכח השם ירוצון הגלגלים ורבים חשבוהו שהוא הבורא בעבור שאיננו גוף · והדבו' השלישי שהוא לא תשא כנגד גלגל המזלות ששם כל צבא השמים חוץ מהמשרתים השבע והנה הגוף הנכבד מקיף כל הגופות וצורתו שהם שמונה וארבעים ונראה כח השם לעין ויש מקומות בגלגל הזה שיש שם כוכבים רבים ומקומות אין כוכב בהם ואין יכולת באדם לדעת זה הסוד ורבים מחסרי חכמה חשבו כי לשוא נבראו אלה הצורות על זאת המתכונת · והדבו' הרביעי דבור השבת כנגד גלגל שבתי כי חכמי הנסיון אומרים כי לכל אחד מהמשרתים יש יום ידוע בשבוע שבו יראה כחו והוא בעל השעה הא' ביו' וכן מי שהוא בעל השע' הראשו' בליל' ואומרים כי שבתי ומאדים הם כוכבים מזיקים ומי שיחל מלאכה או ללכת בדרך באחד מהמשרתים כשהם מושלי' יבא לידי נזק על כן אמרו קדמונינו שניתן רשות לחבל בלילי רביעיות ובלילי שבתות והנה לא תמצא בכל ימי השבוע לילה ויום זה אחר זה שימשלו אלה שני המזיקים בהם רק ביום הזה על כן אין ראוי להתעסק בו בדברי העולם

ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם: פ
כ לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם:
כא מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת

י"ד ב' נטעמ' געיל
י"א
ג' כת' כן וכל ספבה הורס דכו':

כ לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון לכון: כא מדבח אדמתא תעביד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך וית ניכסת קודשך ית ענך וית תורך בכל אתר די אשרי שכינתי

אחרן
לא תעשון ר"ה כד
סנהדרין ז
במלאכים ב
מזבח
חגיגה כו
כתוני' קיא
זבחים כח
וזבחת
זבחי' כח כט
חולין כז

רשב"ם

(כב) אלהי כסף ואלהי זהב אפי' לזכרון שמים לא תעשו שיש בהם טועי' וסבורי' שיש ממש ואע"פ שגיו' כב"ה

רש"י

וכן הוא אומר ויט שמים וירד: (כ) לא תעשון אתי. לא תעשון דמות שמשי שמשמשי' לפני במרום: אלהי כסף. בא להזהיר על הכרובי' שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהות: ואלהי זהב. בא להזהיר שלא יוסיף על ב' שאם עשית ד' הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם. לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם: (כא) מזבח אדמה. מחובר באדמה שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כפים. ד"א שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן: תעשה לי. שתהא תחלת עשייתו לשמי: וזבחת עליו. אצלו כמו ועליו מטה מנשה. או אינו אלא עליו ממש ת"ל הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ואין שחיטה בראש מזבח: את עולותיך ואת שלמיך. אשר מצאנך ומבקרך: את צאנך ואת בקרך. פירוש לאת עולותיך ואת שלמיך: בכל מקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבא אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפור' אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית

אבן עזרא

העולם רק בירא(ת) השם לבדו. והדבו' החמישי שהוא כבד כנגד גלגל צדק שהוא יורה על שלום וצדק וחסד ולשלם שכר ולכבד מי שהוא חיי' והדבור הששי לא תרצח כנגד גלגל מאדי' שהוא יור' על שפיכות דמים ועל החבורות ויש מחלוקת בין חכמי המזלו' אם כוכב הוא למעלה מהשמש או למטה ממנה וחכמי הודו הביאו ראיות כי כוכב הוא למעלה: והנה הדבור השביעי שהוא לא תנאף כנגד גלגל כוכב שתולדתה להורו' על כל משכב וזנות. והדבור השמיני לא תגנוב כנגד גלגל השמש שהוא יורה על אונס ולהסיר כח כל משרת שיתחבר עמה שלא יראה אורו בעבורה. והנה הדבור התשיעי שהוא לא תענה כנגד גלגל כוכב חמה שהוא יורה על הלשון. והנה הדבור העשירי שהוא לא תחמוד כנגד גלגל הלבנה שהוא השפל מכל הגלגלים והוא תורה על החמד': (טו) וכל העם רואי' את הקולות. וכבר פירשתי טעם רואים את הקולות כי כל הנרגשות מתחברו' אל מקום אחד והנה הטעם כאשר ראו הקולות והלפידי' כי מנהג האדם שיתפחד מהם וקול השופר שלא נשמע כזה לעולם. ואת ההר עשן כאשר ראו הפלאים האלה נעו כמו נע ונד שכל אחד סר ממקום מעמדו ושב אחורנית וכמוהו וינעו אמו' הספים וטעם אמות הספים סרו ממקומם אמות לא יכול הנביא לפרש במראות הנבואה והאומר כי פי' כמו זעו לא יתכן זה כי אם לא סרו ממקומם איך עמדו מרחוק: (טז) ויאמרו. הבאים וראשי המטות שהיו קרובים אליו הם דברו עמו אחר שנשלמו עשרת הדברים כי כל כך היו יראים כי פחדו שהשם ידבר עוד עמהם וימותו ובעבור זה אמר משה להם אל תיראו: (יז) ויאמרו לא"ד לבעבור נוסף בלמ"ד לאברא שונה לא"ד והשלישי לאבשלום בן מעכה. וטעם נסות אתכם כמו ולמען

ואם לאו לנעננו הכ״ה' הרעה. תחטאו כ' במסר' הכא ואילך רגזו ואל תחטאו בנושה מונעת מן החטא והכינס מביא לידי חטא. וזהו לבעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. כל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה בוא חוטא. וזהו רגזו ואל תחטאו כי הכינס מביא לידי חטא. יראתו על פניכם בגימ' בו ית

כ עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תַעַבְדוּן לְמִסְגוֹד דְּמוּת שִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא וְכוֹכְבַיָּא וּמַזָּלַיָּא וּמַלְאֲכַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹי דַּחֲלָן דִּכְסַף וְדַחֲלָן דִּדְהַב לָא תַעַבְדוּן לְכוֹן: כא מַדְבַּח אַדְמְתָא תַּעֲבִיד לִשְׁמִי וּתְהֵי דָבַח עֲלוֹיַת עֲלָוָותָךְ וְיַת נִכְסַת קוּדְשָׁךְ מִן עָנָךְ וּמִן תּוֹרָךְ בְּכָל אַתְרָא דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי וְאַנְתְּ פָּלַח קֳדָמַי תַּמָּן אֶשְׁלַח עֲלָךְ בִּרְכְתִי וְאֵיבָרֵיכִינָךְ:

ירושלמי

מַדְבַּח קְבִיעַ בְּאַרְעָא תַּעַבְדוּן לִשְׁמִי וְתִתְקָרְבוּן עֲלוֹי יַת עֲלָוָתְכוֹן וְיַת נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן יַת עָנְכוֹן וְיַת תּוֹרֵיכוֹן בְּכָל אֲתַר דְּתִדְכְּרוּ יַת שְׁמִי קַדִּישָׁא מֵימְרִי מִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן וּמְבָרֵךְ יַתְכוֹן:

מרבח ואם

אבן עזרא

ולמען נסותך להטיבך באחריתך ובעבור תהיה יראתו על פניכם • ככתוב יום אשר עמדת לפני יי' אלהיך בחורב: (יח) ויעמד • הזכיר זה פעם אחרת כי משה היה עושה הפך מעשיהם אלה עמדו מרחוק ומשה נגש אל הערפל: (יט) ויאמר יי' רבים השתבשו בעבור שמלאו ודבריו שמעת מתוך האש שהיה בהר סיני כי כתוב וירד יי' על הר סיני על ראש ההר ועתה אמר מן השמים דברתי עמכם ומי שיש לו לב יבין הטעם בפרשת כי תשא רק עתה אתן לך משל אולי יבין מי שאין לו לב חשוב שיהיה כדמות אדם ראשו בשמים ורגליו על הר סיני וזה טעם וירד ומן השמים ידבר כמו ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים כי ידענו שהשמים והארץ מלא כבודו: (כ) לא תעשון • הטעם הנה אנכי יושב בשמי' ואני דברתי עמכם לא על ידי אמצעי וכן כתוב פנים בפנים דבר יי' עמכם ואל תתמה בעבור שכתוב לא תעשו פעמים כי כן דרך צחות לשון הקדש כמו לא תחמוד כי הטעם אחד הוא וכן הוא לא תעשו לכם אתי אלהי כסף ואלהי זהב כמו לא תעשה לך פסל וכל תמונה וטעם שתעשו צורות לקבל כח עליונים ותחשבו כי לכבודי יהיו אמצעים כאילו אתם עושים בני וביניכם כמו העגל שעשו ישראל כי אהרן לכבוד השם עשה כאשר אפרש במקומו ובעבור שהשם ידע שישראל יעשו הזהירם בתחלה שלא יעשו אלהי זהב • והנה טעם אתי שאין לי צורך לאמצעיים עמי על כן אחריו אבא אליך וברכתיך והטעם אני בכבודי אבא אליך: (כא) מזבח אבני' • י"א כי הטע' שלא יעשה ציורים במזבח על כן צוה במזבח אבני' להיותם שלמות ואלה המפרשים אולי ילמדונו למה נעשה כל המשכן כרובים וכרובי זהב על הכפורת והבית אשר בנה שלמה כלו כרובים ותמונות ופטורי ציצים ואלה המקומות נכבדות ממקום המזבח ובפרשת כי תשא אדבר על זה ויש אומרים כי מזבח אדמה שלא יהיה על מקום גבוה ואין זה משמע הלשון והעד שכתו' אחריו מזבח אבנים וקדמונינו אמרו כי הטעם לשום אדמה במזבח הנחשת ואמת אמרו כי כן עשו רק שמו זה הפסוק לזכר ולאסמכתא ואין זה פשוטו כי באדמה שישימו בו מקרה כי הוא לא יקרא את מזבח הנחשת כי מנחשת נעשה גם נקרא מזבח הקטר' מזבח הזהב בעבור שהוא מצופה זהב ועוד אילו היה כן משמע מזבח אדמ' יהיה פי' ואם מזבח אבנים שישימו בו אבני' ולא נוכל לומר שלא נעשה המזבח מאבנים כי מפורש הוא והוא הנעשה בהר עיבל ועתה אפרש אמר הגאון כי יש מחלוקת על דבר המזבח שעשה משה תחת הר סיני י"א לפני מתן תור' היה ואחרים אמרו אחר כן והגאון הודה למחלוקת הראשונה ואמר כי הכתוב בפרשה הזאת כל אשר דבר יי' נעשה הוא שנוי בפ' שה השנית כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע ואני אתן לך ראיה גמורה כי אחר מתן תורה היה כי הנה כתוב בפרשה הזאת שאמר השם למשה בעלותו אל הר האלהי' לפני מתן תורה אתם ראית' אשר עשיתי למצרי' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ואמר בתחלה כה תאמ' לבית יעקב והג' לא הגיד להם לא מצו' ולא חקים ולא משפטים רק לשמוע מפיהם אם היו חפצים לשמוע בקול השם לכל אשר יצום והם השיבו ואמרו נעשה וגם כתוב וישב משה את דברי העם אל יי' או קודם

לשמוע

וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־
בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ
וּבֵרַכְתִּיךָ׃
כב וְאִם־מִזְבַּח
אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה
אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ
עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ׃
כג וְלֹא־ ג׳ ו׳ ר״פ
תעלה

שְׁכִינְתִּי לְתַמָּן אֶשְׁלַח
בִּרְכְּתִי לָךְ וַאֲבָרְכִנָּךְ׃
כב וְאִם מַדְבַּח
אַבְנִין תַּעְבֵּד קֳדָמַי לָא
תִבְנֵי יַתְהוֹן פְּסִילָן דִּילְמָא
תָּרֵים חַרְבָּךְ עֲלַהּ
וּתְחַלְּלִנַּהּ׃
כג וְלָא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל
מדבחי

אהרן
בכל גרמ׳
סכס נג
סוטס לח
אות ח
ואם מזבח
זבחים סב
ולא תעלה
נזיר מה
סנהדרין ז

רשב״ם

הקב״ה לעשו׳ כרובי׳ על הארון לישיבתו כעשו לוגמת כרובי כסא של מעלה ולא להשתחוות להם : (כג) מזבח אדמה תעשה לי · לפי שהאומות עושים אשריהם על המזבחו׳ כדכתי׳ בגדעון ואת האשרה אשר עלי׳ תכרת וכת׳ כזכר בניהם מזבחותם ואשריהם וגו׳ לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח לכך אומר הקב״ה ואפי׳ אם תעשה לי מזבח לא תעשהו אלא מאדמה שאין רגילים ציורים וצלמים כי אם מלאכה חלקה ואף אם תרצה לעשות מזבח אבנים · אבנים שלימות תבנה את המזבח של ה׳ אהיך : (כה) מזבח אבני׳ ולא תניף עליה׳ ברזל ככתו׳ במשנה תור׳ ולא תבנ׳ אתהן גזית כי כשבונין אותו גזית בכלי ברזל רגילין במסתתו לעשו׳ בהם ציורין וצלמים כדכתי׳ בישעי׳ גבי צלמים חרש ברזל מעצד ופעל בפחם ובמקבו׳ יצרהו יתארהו בשרד · יעשהו במקוצעות · ובמחוגה יתארהו : (כו) לא תעלה במעלות

רש״י

בית הבחירה שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאות כפים ולברך את העם : (כה) ואם מזבח אבנים · רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג׳ אם מזבח אבנים תעש׳ לי הרי אם זה משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבני׳ של׳ אבנים שלמות תבנה וכן אם כסף תלוה חובה הוא שנ׳ העבט תעביטנו ואף זה משמש בלשון כאשר וכן אם תקריב מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אלו הללו תלויין אלא ודאין ובלשון כאשר הם משמשים: גזית · לשון גזיזה שפוסלין ומכתתין בברזל : כי חרבך הנפת עליה · הרי כי זה משמש בלשון פן שהוא דילמא פן תניף חרבך עליה : ותחללה · הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך · ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעו׳ ולא מדברות ע״י שמטילו׳ שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות : (כו) לא תעלה במעלות · כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלו׳ אשקלו״נ בלעז אלא חלק יהא ומשופע · אשר לא תגלה ערותך · שע״י המעלו׳ אתה צריך להרחיב פסיעותך ואע״פ שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד מ״מ הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה

אבן עזרא

לשמוע לדבר השם שהיו עשרת הדברים ועתה החל להשמיעם מצותיו וכאשר נגש משה אל הערפל אמר לו זאת הפרש׳ לא תעשון וכל פרשת ואלה המשפטים עד כי יהיה לך למוקש ואחר כן כתוב ויבא משה מירד מן ההר ושם כתוב ויספר לעם את כל דברי יי׳ ואת כל המשפטי׳ ודברי יי׳ הם מצו׳ עשה ומצו׳ לא תעשה שתחלתם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ודברי המזבח וכל מצות עשה ולא תעשה שהם בפרשת

פניס' ומשה נגש נפרקי רבי אליעזר גם לא יחא' אלא נגש' מיכאל וגבריאל אחזוהו בפתי ידיו

והגישוהו - שלא נדרנונו אל הערפל בגימ' אל השכינה' אבוא אליך' אבוא עולה עשרה לומר שאם אתנא

כב וְאִם מַדְבַּח אַבְנִין תַּעֲבִיד לִשְׁמִי לָא תִּבְנֵי יַתְהוֹן חֲצִיבִין דְּאִין אֲרֵימַת פַּרְזִילָא דְּמִנֵּיהּ מִתְעֲבֵד סַיְיפָא עַל אַבְנָא אָפֵיסְתָּא יָתָהּ: כג וְאַתּוּן כַּהֲנַיָּא דְּקַיְימִין לְמְשַׁמְּשָׁא קֳדָמַי לָא תִסְקוּן

וְאִם מַדְבַּח אַבְנִין תַּעַבְדוּן לִשְׁמִי לָא תִבְנֵי חֲצִיבִין אֲרוּם פַּרְזְלָא חַרְבָּא מִתְעֲבִיד מִנֵּיהּ אִי עֲבַדְתְּ פַּרְזְלָא עֲלוֹי אַפֵּיסַת יָתֵיהּ: וְאַתּוּן כַּהֲנַיָּא בְּנוֹי דְּאַהֲרֹן

אבן עזרא

בפרשת ואלה המשפטי' כמו השב תשיבנו לו עד בא השמש תשיבנו לו אלהים לא תקלל והמשפטי' לדברי העבדים והמוכים והנכים והכניתה והבערה ודברי הגנבה והשבועה ועל אלה כתוב שם ואת כל המשפטים ובעבור זה אמרו אבותינו נעשה ונשמע ופירו' נעשה כשמור מצו' עשה ומצות לא תעשה ונשמע על המשפטים על כן הוסיפו אחר מתן תורה לאמ' ונשמע ולא אמרו כן בתחלה · והנה פי' מזבח אדמ' כמשמעו עשוי מאדמ' וזהו שכתו' ויבן שם מזב' תחת ההר וכתו' שכאן וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך ושם כתוב ויעלו עולות ויזבחו זבחי' שלמי' ואין ספק כי זאת פרשת מזבח אדמה גם לא תעשו אתי בעבור דם הברי' שזרק על המזבח ועל העם שקבלו על נפש' שבשם לבדו יהיה להם לאלהי' ושישמרו מצותיו ומשפטיו · והזכיר את צאנך ואת בקרך שהביאם מיני עולות ושלמים ראיתי מין אחד ישתתקו עצמותיו שטען על החכמים בעובר שאמרו אי זהו מקומן של זבחים כי אמר כי לא מצא בכל התורה זביחה כי אם שלמים כמו עולה וזבחים כי עולה דבר בפני עצמו והזבחים שלמים כמו ויעלו עולות ויזבחו שלמים ליי' פרים וככה בכל מקום והראתי לו כי לא דבר נכונה כי כתוב וזבחת עליו את עולתיך ואת שלמיך אז הודה על חטאתו שטען על אנשים נכבדים מכל הדורות הבאים אחריהם · וטעם בכל מקום אשר אזכיר את שמי פירוש בכל מקום אשר אשים זכר לשמי שכבודי שוכן שם כמו סילה וכוב שעמד שם הארון אם תבא אל המקום הנזכר לשמי לבקר אותי גם אני אבוא אליך וברכתיך. וטעם אבוא כדרך בן אדם והטעם תמצאני שם במקום שאזכיר את שמי עליו והוא מקום הכבוד כאילו באתי אליך שידעתי שתבא ובעבורך באתי ובעבור שבאת לכבודי אבוא אליך וברכתיך ולא תשיה צריך לאמר כי תמצאני בכל עת ששם כבודי : (כב) ואם מזבח אבני' · המזבח שבנה משה לכרות ברית עם ישר' בדם הברי' וזה השם שיבנו מזב' אבני' בעבר הירדן טרם שיכנסו הארץ ויכתבו על האבני' כל התורה כי מצות רבות הם תלויות בארץ כמו שהיה צורך עם בניה' בהכנסם לארץ מפני המצות התלויות בארץ ושם זבחו שלמים ויאכלו כאשר עשו אבותיהם ויהיה טעם ואם מזבח אבנים כאומר עשה עתה מזבח אדמה ואם תזכה שתכנס לארץ אז תבנה מזבח אבנים : אתהן · הם האבנים : גזית · הטעם כמו ומשרתו יהושע בן נון נער כן לא תבנה אתהן בנין גזית וגזית מגזרת על גזזי צאנו כי גז חיש וכן כגזוז ועבר והטעם כמו כריתה רק אבנים שלמות כמו שהן כנבראות : כי חרבך · שם חרב נופל על כלי ברזל שנעשה לחתוך בו אולי נקראת כן החרב כי היא מחרבת ובמקום אחר כתוב לא תניף עליהן ברזל על מזבח אבנים שבנו ואין לנו לחפש על טעמי המצו' ועל דרך הסברא אולי היה כן כדרך הפגול בעבור שהיה קרב לגבי המזבח אין ראוי להיות בנשאר פגול כי יחלל קדש שהקדים אם ישאר ממנו עד שיהיה פגול וככה זה אם יכרתו האבנים לבנות המזבח אולי יחולל הנכרת מן האבנים לעבודה זרה או למקום המטונף וזה איננו כבוד וראינו שהכהן צריך לכפר על המזבח : (כג) תעלה · אמר בן זיטא כי במעלות מגזרת מעל ולא פקח עיניו לראות כי ה"ס מעל שורש והעד ומעלה בו מעל והנה מעל במשקל נעל ולשון רבים שאינו סמוך נעלות בלות ומעולאות והנה ראוי להיות במעלות חרק תחת הבי"ת וקמ"ץ תחת העי"ן דק פירושו כמו ומעלות שבע עולות והנה שבא בן זיטא לעלות בסלם חכמה בהבליו ונגלתה ערותו עליו

תעלה במעלת על־מזבחי אשר לא־תגלה ערותך עליו׃

מסבקי דלא תתגלי עריתך עלוהי׃

ע"ב פסוקים · יוע"ב · סימן :

ומפטירין בשנת מות המלך עוזיהו · בישעיה בסי' ו'

פ פ פ

פ פ פ

משפטים

כא א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם׃ ב כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת

א ואלין דיניא די תסדר קדמיהון׃ ב ארי תזבין עבדא בר ישראל שית שנין יפלח ובשביעתא יפוק לבר חורין מגן

ואלה עירובין כא גטין פח קדושין כ"ב כ"ט סנהדרין שש שנים קדושין י"ו ערכין ל"ו נדה מח

רשב"ם

במעלות · לפיכך עשוי של אבנים משופע גבוהה עשר וארכו של שלשים וגם מלת משליכים עליו שלא יחליקו כהנים לעלותם בו :

חסלת יתרו מיסוד רבינו שמואל

(ידעו ויבינו יודעי שכל כי לא באתי לפרש הלכות אע"פ שהם עיקר כמו שפירשתי בבראשית כי פיתור המקראו' נשמעים ההגדות והלכות ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי ואפרש הדיני' וההלכות ולפי דרך ארץ ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה) :

(ב) כי תקנה עבד עברי במכרוהו ב"ד הכתו' מדבר כדכתיב ואם אין לו ונמכר בגנבתו אבל מוכר עצמו בעניותו כתו' בס' כהר סיני כי ימוך אחיך ונמכר לך וגו' וכת' בו עד שנת היובל יעבוד עמך ובכאן הוא אומר שש ימים יעבוד במכרוהו ב"ד · יש מרבותינו שמשוה דינם בגזירה שוה ואם יובל קודם לשש שנים יצא ביובל' ויש שנותן חילוק ביניהם · ובשביעית שביעית למכירתו ולא שביעית לשמיטה : יצא לחפשי הבעולה שאלו

רש"י

ערו' הוא ואת' נוהג בם מנה' בזיון והרי דברי' ק"ו ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חברך שהו' בדמו' יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה :

חסלת וישמע יתרו

ואלה (א) המשפטים · כל מקום שנא' אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני · ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח ופי' בעזרה) : אשר תשים לפניהם · אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק והלכה ב' או ג' פעמי' עד שתהא סדורה בפיה' כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניה' כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם : לפניהם · ולא לפני ע"א ואפילו ידעת בדין א' שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא' דיני ישראל לפני ארמיי' מחלל את השם ומיקר שם האלילים לשביחם שנ' כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים (דברי' לב) זהו עדות לעלוי יראתם : (ב) כי תקנה עבד עברי · עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם בלקוח מן הנכרי אבל בלקוח מישראל יצא בו ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא באחיך : כי תקנ' מיד ב"ד שמכרוהו בגנבתו כמו שנא' ואם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו בית דין לא

יצא

אשרה בנ"ה
אכות אלין
ונרכתין י
תגלה ב' לא
תגל' ערותך
עליו' תגלה
רעתו נקהל
בטרם תגלה
רעתך לומר
שאם יגלה
ערותו על
המזבח יגלה

תִסְקוּן בְּמַסּוּקְיָין עַל מַדְבְּחִי אֱלָהִין בְּגִישְׁרַיָּא דְלָא תִתְחַמֵי עִירְיָיתָךְ עֲלוֹי :

וְאַהֲרֹן דְקַיְימִין וּמְשַׁמְשִׁין עַל גַבֵּי מַדְבְּחִי לָא תִסְּקוּן בְּדַרְגִין עַל מַדְבְּחִי דְלָא תִתְגְלֵי עֶרְיָתָךְ עֲלוֹי :

רעתו
נקהל :
משפטים
ואלה
נוטריקון
ונזייב אלם
לחקור הדין
המשפטים
נוטריקון
הדיין מצווה
שיעש' פשרה

פ פ פ

ואלה א וְאִלֵין הִינּוּן סִדְרֵי דִינַיָּא דִי תְסַדֵר קֳדָמֵיהוֹן : ב אֲרוּם תִיזְבּוּן בְּגִנְבוּתֵיהּ לְעַבְדָא בַר יִשְׂרָאֵל שִׁית שְׁנִין יִפְלַח וּבמעלי

אבן עזרא

וככה יקרה לכל מין אשר בדברי קדמונינו לא יאמין וזאת מצות מעלות כוללת כל מזבח אדמה אבנים או נחשת כל מזבח שהוא עשוי לשם כאשר הוא כתוב מזבחי :

אשר נותן לב לפשטים · גם בכללים גם בפרטים : או יתבוננו למה נכתב · וי"ו עם אלה המשפטים :

ואלה (א) המשפטים · אחר שאמרו ישר' למשה דבר אתה עמנו את השם למשה בגשתו אל הערפל כה תאמר אל בני ישר' והחל להזהיר על אלהי הזהב ושיברי' ברית עמהם כרדתו שהשם לבדו יהיה להם לאלהים והורהו המשפטים והמצות שיאמר להם אם יקבלום אז יכרות להם ברי' ואמר לו בסוף אלה התנאי' פרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך ועיקר הפרשה להשמיד עבודה זרה מארצם בהכנסם שם וככה פירש להם משה לפני כרות הברית כי בסוף ולא תעבוד את אלהיהם והנה תחלת הפרשה שלא יעשו עם השם אלהים אחרים וסוף הפרשה להכרית זכר האלילים והפסילים שהם עשויים בארץ כנען : (ב) כי תקנה · אומר לך כלל לפני שאחל לפרש כי כל משפט או מצוה כל אחד עומד בפני עצמו ואם יכולנו למצוא טעם למה דבק זה המשפט אל זה או זאת המצוה אל זאת נדבק בכל יכלתנו ואם לא יכולנו נחשוב כי החסרון בא מחוס' דעתינו ואין לאדם בעולם יותר קשה עליו מהיותו ברשות אדם כמוהו על כן החל משפט העבד · וקדמונינו אמרו כי עבד עברי הוא ישראל וככה וכי ימכור איש את בתו לאמה רק וכי יכה איש את שן עבדו הוא כנעני וככה וכי יכה איש את עבדו וככה אם עבד יגח השור והנה אמרו כי ונמכר בגנבתו הוא ישראל והחולקי' עליהם אמרו כי עבד עברי אינו ישראל רק הוא ממשפחת אברהם וככה הבת וכל העבדים הנזכרי' אחד כן דרך אחר לכל וראיתם דבר האשה וילדיה כי אמרו כי המשפחה תלויה באב ועוד ועבדו לעולם כי הם אומרי' כל ימיו והי' עליהם קשה שיהיה ישראל ברגע ועתה נחפש המלות כמשמעם אם עבד עברי אינו ישראלי למה אמר הכתוב כי ימכר לך אחיך העברי והלא ידענו כי מצוה לא תשנא את אחיך בלבבך ישראל וככה בין איש ובין אחיו ובין גרו ורבים ככה והנה אין ספק כי פירוש אברם העברי שהוא מבני עבר עליו כתוב אבי כל בני עבר הפך ואם הוא אבי כנען או נקרא עברי בעבור שבא מעבר הנהר אף ע"פ שהיה ראוי להיות עברי בברי ונחשוב כי הכתוב תמם דרך קצרה בעבור שמצאנו ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר והנה גם נקראו העברי' שהם ישראל כי ראינו שאמר משה לפרעה כה אמר יי' אלהי ישראל וכאשר שאל פרעה מי הוא זה השם או השיבו השם אלהי העברים והנה אלהי העברים כמו אלהי ישראל והנה אם ישראל נקראו עברי' בעבור שהם מיוחסי' אל עבר ישתתפו עמנו בני ישמעאל ובני קטורה ובני עשו ואנחנו לא מצאנו קורא אחיך רק אדום לבדו שהיה בבטן אחד עם יעקב גם לא תמצא בכתוב שיזכיר עשו שהוא אחינו במצות רק בדבר השליחות וכמוהו לא תתעב אדומי כי אחיך הוא אחר שהזכי' אדומי וככה על רדפו בחרב אחיו הנה בכל המקר' לא מצאנו מלת עברי כי אם על בני יעקב וכתוב ושם אתנו נער עברי לאכל את העברי' לחם מכה איש עברי שני אנשי' עברים ויוכח אמר עברי אנכי כי הם שאלוהו אי מזה עם אתה ואם המלה היתה כוללת עמים רבים עוד לא השיב מאי זה עם הוא וכתיב פן תעבדון לעברים

ג' וחס' דחסר — וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם׃

ג' ונעגין — ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא

ג' ומל' כול' סלסה ו — אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה

אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃ ד אִם־אֲדֹנָיו

יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים

אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה

לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃ ה

ו' ר"פ נעמין ג' — וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד

אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי

כ' מפסוק — וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי׃ ו

וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים

ג' — וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־

הַמְּזוּזָה

אונקלוס

מַגָּן׃ ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי

יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעַל

אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵיהּ

עִמֵּיהּ׃ ד אִם רִבּוֹנֵיהּ יִתֵּן

לֵיהּ אִתְּתָא וּתְלִיד לֵיהּ בְּנִין

אוֹ בְנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי

לְרִבּוֹנַהּ וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי׃

ה וְאִם מֵימַר יֵימַר עַבְדָּא

רָחֵימְנָא יַת רִבּוֹנִי יַת אִתְּתִי

וְיַת בְּנַי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין׃

ו וִיקָרְבִנֵּיהּ רִבּוֹנֵיהּ לִקֳדָם

דַּיָּנַיָּא וִיקָרְבִנֵּיהּ לְוַת דָּשָׁא

דִּלְוַת מְזוּזְתָא וְיִרְצַע רִבּוֹנֵיהּ

יַת אוּדְנֵיהּ בְּמַרְצְעָא וִיהֵי

לֵיהּ

תולדות

אהרן
ובשביעית קדושין יח ערכי' יח
אם בגפו קדושין כ
אם בעל קדושין כב
אם שם פו האשה יבמות כג
וכ' וו וקי' קדושין סח תמורה כה
ואם אמור קדושין טו
ויו וכב
אהבתי קדושין כב
לא אצא, קדושין כב

רשב"ם

שאלו הי' לשון אדם שהוא חפשי הי' לו ליכקד בחטף לחפשי: (ג) אם בגפו יבא בגפו יצא · כולל ואח"כ מפרש אם בגפו לבדו ויכנס בבית אדוניו שאין לו אשה עדיין שתכנס עמו · או אפי' אדוניו יתן לו אשה מ"מ יצא בגפו שהאשה שנתן לו אדוניו תהי' לאדוני' ועתה מפרש כיצד שאם בעל אשה הוא אז לא יצא בגפו אלא תצא אשתו עמו אבל אם אדוניו יתן לו אשה וגו' כמו שנכנס בגפו כן יצא בגפו · ובשפחה כנענית שמסר לו אדוניו מדבר: (ו) אל האלהי' דיינים: הדלת או אל המזוזה לעין כל רוצע אזנו לסימן עבדות · ומזוזה אפי' בבית אבני' של עץ הם ויכול לרצוע באזנו ובדלת: לעולם לפי הפשט כל

רש"י

יצא כו' כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין: לחפשי · לחירות: (ג) אם בגפו יבא · שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא · מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים: ואם בעל אשה הוא · ישראלית: ויצאה אשתו עמו וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו: (ד) אם אדוניו יתן לו אשה · מכאן שהרשו' ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנו עבדים · או אינו אלא בישראלית ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפי' לפני ו' אם הביאה סימני' יוצאה שנ' אחיך העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: (ה) את אשתי · השפחה: (ו) אל האלהים · לבית דין צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה: יכול תהא המזוזה כשרה לרצוע עליה ת"ל ונתת באזנו ובדלת (דברים טו) בדלת ולא במזוזה הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדוניו את אזנו · הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל אזן אזן לגזירה שוה נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזני הימני' מה להלן הימני' אף כאן הימני' · ומה ראה אזן לירצע מכל שאר איברים שבגוף אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע · ובמוכר עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע · ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר צרור

מבושם

ובמעלי שביעתא יפוק לבר חורין מגן : ג אין בלחודוי ייעול בלחודוי יפוק ואין מרי איתתא בת ישראל הוא ותפוק אנתתיה עמיה : ד אין רבוניה יתן ליה איתא אמתא ותיליד ליה בנין או בנן איתא ובנהא תהא לרבונה והוא יפוק בלחודוי : ה ואין יתני ויימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אנתתי וית בני לא איפוק לבר חורין : ו ויקרביניה רבוניה לקדם דיינייא ויסב מנהון רשותא ויקרביניה לות דשא דלוח מזוזתא

ויחטיי

פרש יעשה משפט.אשרי נוטריקון אם שניהם רוני׳ תפי׳ נוטריקון תשמע שניהם׳ יחד אלנריס ׃

לפניהם ׃ נוטריקון את עני כדיב יהלר התכ׳ אהם ׃ סמך משפטי׳ ללא תעלה במעלו׳ לומר הוו מתוכין בדין כלומר לא יעלו אלא ילכו במתון ׃ מעלות בגי׳ מתוכים ׃ וסמך משפטים לאלפי כסף לומר שלא ימכם דיין בשביל ממון וכתיב לעיל עיניה כי חרבך הנפת עליה שצריך הדיין לראות כאלו חרב מונחת לו על ירכו ׃ וסמך דינין לעבודה שהם מג׳ שהעולם עומד עליהם וסמך אותם למזבח לומר כל המעמיד דיין הגון כאלו בנה מזבח ׃ ספן ממי שמעמיד את שאינו הגון כאלו נוטע אשרה אצל המזבח ׃ ואלה המשפטים אשר ׃ ס״ת מרה שנצטוו על הדינין במרה ואלה המשפטים אשר תשים ס״ת מרמה ׃ שאם יבוא דין

אבן עזרא

לעברים והעברי׳ היו לפלשתי׳ ובירמיהו כתוב לשלח איש את עבדו העברי והעבריה ובסוף פירש לבלתי עבוד בם ביהודי אחיהו איש וידוע כי אדומי לא יקרא יהודי והחולקים אמרו והנה כתוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים ואינם מישראל וזהו עורון כי לפי דעתם אם פי׳ שסיו מתיחסים אל יהודה או שסבו לתורת יהודה והיה ראוי להיותו לבלתי עבוד בם במתיהד אחיהו ועל דרך זה היה ראוי להיות עברי מתעבר והאומר זה מתעבר על ריב לא לו והנה התברר כי דברי קדמונינו ככוכבים כי עליהם נסמוך בכל המצות כאשר קבלום מאבותיהם ועוד איך יעלה על לב אד׳ כי הישמעאלי והאדומי יעבוד שש שני׳ והישראלי עד שנת היובל : שש שנים יעבוד ׃ ולא יותר כמו שש שנים תזרע שדך ובתחלת שנה השביעית למכירתו יצא חפשי אי זה שנה שתהיה ואל תתמה על מקץ שבע שני׳ הכתו׳ בירמיה כי לכל דבר יש לו שני קצוות והנה פעם ימצא קץ שהוא תחלה ופעם שהוא בסוף וזה העבד הוא העבד הכתוב עליו ונמכר בגנבתו שמכרוהו ב״ד רק וכי ימוך אחיך ונמכר לך או לגר ימכר עצמו כפי השנים שים עד היובל כי ביובל יצא וקבלה היא ביד ישראל כי הזכר ימכר בגנבתו ולא הנקבה ובפרשה שהיא אחר זאת אשליש הטכין אמר רבי מריכום י״וד לחפשי נוסף כי הוא כמו למטעי אכזרי ורבי יהודה המדקדק אמ׳ כי הלמ״ד נוסף כי הוא כמו וכי תשלחנו חפשי והי״וד כאלו היא ליחס על דרך הקדמוני והלמ״ד כלמ״ד והשלישי לאבשלום בן מעכה ולפי דעתי כי באו שנים משרתים והאחד היה מספיק כמו בתוך האהלי והוא תואר השם ׃ ומלת חנם מגזרת חנונו אותם מטעם מתנה וטעם המ״ם לא ידענו כמ״ם ריקם : (ג) אם בגפו ׃ י״א בגפו כמו בגופו ומצאנו גופת שאול ומשקלי השמות משתני׳ ואחרים אמרו שהוא כמו כנף וכנף בלשון תרגום וגפין כאלו אמר בכנף בגדו לבדו ואינו מטעם הענין כי אין ראוי להיות פירושו רק שאין גוף אחר תלוי על גבו והנה יהיה כמו על גפי מרשו תורשים אמר הגאון הוצרך הכתוב לומ׳ אם בגפו יבא בגפו יצא וכאשר אמ׳ יצא לחפשי בעבור דבר אשתו שהוא צריך לומר אם בעל אשה הוא ואחר שאין אשה ישראלית נמכרת בגנבתה בבית דין מה טעם לומר ויצאה אשתו עמו להודיע כי הקונה עבד עברי צריך לפרנס את אשתו ותעמוד עמו עד שיצאו יחד : (ד) אם אדניו יתן ׃ מצאנו אנשי לשון הקדש חולקים כבוד בתורת השמות אבל לא בפעלים אמרו אדון גם אדנים והוא לשון יחיד מיד אדנים קשה ובסמוכי׳ אמרו אדוניו ולא אמרו אדונו כי לא נמצא ולשון המדבר אדני שאל ואסור לאומרו בלשון רבים שלא יתערב עם השם הנכבד והנה אין ראוי שיאמר לשם על לשון יחיד כמו בכינוי אדני שאל והנה מלת אלוה אמר רבי מריכום זו כחו לאלוהו ולא לאלהיו דרך נזיון : אם אדניו יתן לו אשה ׃ זאת האשה על דרך חכמינו היא כנענית ויתכן להיות פירוש כנענית על דרך מבני התושבים הגרים עמכם שכתוב מהם תקנו עבד ואמה והנה כל עבד כנעני כי על שבעה גוים כתוב לא תחיה כל נשמה ובשלמה כתוב מן הגוים אשר אמר י״י הם לא יבאו

בכם

הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ
בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃ ס
ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ
לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת
הָעֲבָדִים׃ ח אִם־רָעָה
בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לֹא יְעָדָהּ
וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל
לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ׃ ט
וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט
הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ׃ י אִם־
אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ
וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע׃ יא וְאִם־
שלש

לֵיהּ עֲבַד פָּלַח לְעָלַם׃ ז
וַאֲרֵי יְזַבֵּין גְּבַר יָת בְּרַתֵּיהּ
לְאַמְהוּ לָא תִפּוֹק כְּמַפְּקָנוּת
עַבְדִּין׃ ח אִם בִּישָׁא בְּעֵינֵי
רִבּוֹנַהּ דִּיקַיְּמַהּ לֵיהּ וְיִפְרְקִינַהּ
לִגְבַר אוּחֳרָן לֵית לֵיהּ רְשׁוּ
לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵיהּ בַּהּ׃
ט וְאִם לִבְרֵיהּ יְקַיְּמִינַהּ
כְּהִלְכַת בְּנַת יִשְׂרָאֵל יַעֲבֵיד
לַהּ׃ י אִם אוּחֳרַנְתָּא יִסַּב
לֵיהּ זְיוֹנַהּ כְּסוּתַהּ וְעוֹנְתַהּ
לָא יִמְנַע׃ יא וְאִם תְּלָת
אִלֵּין לָא יַעֲבֵיד לַהּ וְתִפּוֹק
מַגָּן בְּלָא כְסַף׃
רימחי

ג' / כל מורי' / חסר במ"נ / י' א"ר פ / בעינין / ג' / לוק"ג / ג' ג' / ג' ג' נתרי / ליסב / ג' ות"ג / פתח / ותולדת / אהרן / המזוזה / קדושין כב

ורצע / קדושין יד / ויוכלו וג' / את אזנו / יבמות קד / קדושין טו / במרצע / קדושין כא / ועבדו / קדושין טו / וכי ימכור / כתובות מ / חו מי / סוטה / קדושין ג / יט כ / ערכין ל / לא תצא / קדושין יד ב / אם רעה / קדושין יח / אשר לו / קדושין סט

והפרה קדושין יח ניד וזו ויט · בכורות יג : בבגדו בה קדושין יח · בכורות לד : אם קדושין טו וזו בכורות יג
שארה כתובות מו ועח : שארה כסותה כריתות טו · גטין פד

רשב"ם

כל ימי חייו כמו שנא' בשמואל וישב שם עד עולם : (ז) לא תצא כצאת העבדי' בשש שנים אלא יקחנה לו לאשה כמו שמפרש והולך : (ח) אם רעה בעיני אדוני' שאינו רוצה לקיים לא תצא כצאת העבדים דמשמע שיקחנה לאשה : אם רעה ומכוערת היא בעיני אדוני' אשר אינו רוצה לייעדה לו לאשה : בבגדו בה · מאחר שהוא בוגד בה שאינו מייעדה כדכת' במלאכי באשת נעורי' אשר בגדת בה והיא חברתך ואשת בריתך : והפדה מגרע בפדיונה ויצאה בפדיון לפי מותר שנים הנותרת : (י) שארה מזונות · כמו ואשר אכלו שאר עמי · כסות מלבושי' · ועונת' · בית דירה · לפי הפש' לשון מעון · כי המ"ם של מעון כמו מם של מקו' ושל מזון שאינו עיק' הדי מזון וכסו' : (יא) ואם שלש אלה שלא יקחנה ואם לבנו ייעדנה ולא יניח לפדותה · ויצאה חנם ע"י ב"ד : והכמים פירשו שתצא

ר"ש"י

מבוטס שתולין בלועז לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית · אמר הק"בה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדי' לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם : ועבדו לעולם · עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שנ' שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל נ' שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג : (ז) וכי ימכור איש את בתו לאמה · בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימנים אמרת קל וחומר ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשים אותו לסימני נערות שאינ' מכורה אינו דין שלא תמכר : לא תצא כצאת העבדים · כיציאת עבדי' כנעני' שיוצאי' בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתבי' סימנין וכל הקוד' קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שינה · או אינה אלא לא תצא כצאת עבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצאה בשש וביובל ומהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי איברים כעבדים כנענים יכול העברי יוצא בראשי איברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים אף הוא אינו יוצא בראשי איברים : (ח) אם רעה בעיני אדוניה · שלא נשאה חן
בעיניו

לין מרומה לפני הדיין יתקול וילרוש כלי להוציאו לאמתו במשפטים פגר' אלו תנעל סופר רנוע הי' אשר תפיס לפניה' נגי' דקדוקי התורה ודקדוקי סופרים · וים נפסוק

ויחייט רבוניה ית אודניה ימינא במחטא ויהי ליה עבד פלח עד יובלא : ז וארום יזבון גבר בר ישראל ית ברתיה זעירתא לאמהו לא תיפוק במפקנות עבדיא כנענאי דמשתחררין בשינא ועינא אלהן בשנין דשמיטתא ובסימניא וביובלא ובמותת רבונהא ופורען כספא : ח אין לא השכחת חינא קדם רבונהא דזבין יתה ויפרוק יתה אבוהא לגבר אוחרן לית ליה רשו לזבונה חלף דמני מרחרשותיה עלה : ט ואין לציד בריה זמין יתה כהילכת בנת ישראל יעביד לה : י אין אוחרנתא בת ישראל יסב ליה עליה מזונה ותכשיטה ומעייל לה לא ימנע לא : יא אין תלת מילייא האילין לא יעביד לה למומנא יתה ליה או לבריה

ירושלמי

ואם אתא אוחרי יסב עלה מזונה תכשיטה מיעלה ומפקה לוותה לא ימנע מינה :

ארום

ה' תיבות לומר לך שכל הדן דין אמת לאמתו כאלו קיים חמשה חומשי תורה וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית · אל הדלת לומר שיגמו' בית אדוני · במרצע עול' במנין ת' שהשם גאלנו אחר ת' שנה

שעבוד מצרים והוא הלך ונשתעבד אח"כ לפיכך ירצע במרצע · ועבדו נגי' לא הכן · ועבדו · הוא בא"ת ב"ש פכשת"ק נגימ"ז לא הכן ולא הנת · כנגד נ' נמס' כנגד העבדים · כנגד משה הכהן · כנגד השמש בגבורתו · זהו שאמרו פני משה כפני

רש"י

בעיניו לכונסה : אשר לא יעדה · שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קדושי' וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים : והפדה · יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה ומה הוא מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו · כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו ב' שנים אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלך ב' שני' הרי שליש' המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך : לעם נכרי לא ימשול למכרה · שאינו רשאי למוכרה לאח' לא האדון ולא האב : בבגדו בה · אם בא לבגו' בה שלא קיים בה מצות ייעוד וכן אביה מאח' שבגד בה ומכרה לזה : (ט) ואם לבנו ייעדנה · האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך : כמשפט הבנות · שאר כסות ועונה · (י) אם אחרת יקח לו · עליה : שארה כסותה ועונתה לא יגרע · מן האמה שייעד לו כבר : שארה · מזונות : כסות' · כמשמעו : עונתה · תשמיש : (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה · אם אחת משלש אלה לא יעשה לה מה

אבן עזרא

בכה ואתם לא תבאו בהא וזה כתוב על נדבות חתיות ולא מואביות עמוניות : (ה) ואם אמר · כבר פרשוהו קדמונינו כי לא יהיה נרצע עד שיהיו בו כל אלה הדברים עד כי אהבך ואת ביתך : (ו) והגישו · מלת שנים כמו מקימי משפט אלהים בארץ והמכנב להיותם בשער העיר יושבים שיש לה דלתים ובריח וזה טעם אל הדלת או אל המזוזה שיעשה זה לפני יושבי השער · ועבדו לעולם · ידענו כי מלת לעולם בלשון הקדש הוא זמן כמו כבר היה לעולמים זמנים וישב שם עד עולם עד זמן שיהיה גדול וכן ועבדו לעולם לזמנו של יובל שאין זמן מועדי ישראל ארוך ממנו ויציאת חירות כאילו עולם מתחדש או יהיה פירושו שישוב לזמנו הראשון שהיה חפשי : (ז) את בתו לאמה · קטנה היא שהיא ברשות האב כמו הבת שהוא מפר את נדרה · ומלת לעם נכרי עם זה הפסוק היא דבקה כי על האב ידבר לעם נכרי : (ח) לא ימשול למכרה בבגדו בה · כמו מלוע כבגד איש באחיו ואמת ונכון הוא כי אין רשות לאדון למכרה לאיש מישראל וזה ידענו מהקבלה ושמו זה לזכר ולאשגבתא ואל תתמה בעבור מרחק

לעם

ג׳ ד׳ שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ
וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף׃ ס
יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת
ה׳ ר״פ ג׳ יוּמָת׃ יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה
ה׳ ג׳ וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי
לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃
ג׳ חס׳ וחד ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־
פ״ג ה׳ ב׳ רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם
מ׳ מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת׃ ס
טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
ג׳ וחסר יוּמָת׃ ס טז וְגֹנֵב אִישׁ
ג׳ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת׃
ומקלל

יב דְּיִמְחֵי אֱנָשׁ וְיִקְטְלִינֵּיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃ יג
וּדְלָא כְּמַן לֵיהּ וּמִן קֳדָם יְיָ
אִתְמְסַר לִידֵיהּ וַאֲשַׁוֵּי לָךְ
אַתְרָא דִּי יְעִירוֹק לְתַמָּן׃
יד וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר עַל
חַבְרֵיהּ לְמִקְטְלֵיהּ בִּנְכִילוּ מִן
מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִינֵּיהּ לְמִקְטַל׃
טו וּדְיִמְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃
טז וּדְיִגְנוֹב נַפְשָׁא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיזַבְּנִינֵּיהּ
וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵיהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵל׃
ודיילוט

אהרן
ויצאה חנם כתובות מו קדושין ד בכורות ג
מכה איש סנהדרין פד
ואשר לא ב״ק כו מכות ז׳
ושמתי לך מכות יב
וכי יזיד יומא פה סנהדרין פא ספ׳ מעם יבמות ז
סנהדרין לה לו׃
ומכה סנהדרין פד חולין יא
וגונב סנהדרין פה

רשב״ם

שתצא בסימני נערות אע״פ שלא הגיע לא שש ולא יובל׃ (יג) ואשר לא צדה׳ כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה׳ שלא העדים להרגו׃ אנה לידו׳ כי חייב מיתה בידי שמים היה׃ ושמתי לך מקו׳׳ כשיהיו ערים לשבת׳ לפי שאמר להם כבר לא תרצח וגם כבד את אביך׳ לפי׳ פי׳ כאן עונשן גם וגונב איש ומכרו לפי שאמר לא תגנוב ופירשוהו חכמי׳ בגונב נפש דבר למד מענייני שמדבר בחייבי מיתות ב״ד׳
ומכה

רש״י

מן השלש יעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא ייעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה׃ ויצאה חנם׳ ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה למדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עד שתביא סימנין ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנ׳ העברי או העבריה ועבדך שש שנים ומהו האמו׳ כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לשש שנים תצא בהן׳ או אינו אומר שתצא אלא בבגרות׳ ת״ל אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניה׳ הייתי אומר ויצא׳ חנם זו בגרות לכך נאמרה שניה׳ שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק׃ (יב) מכה איש ומת׳ כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש׃ מכה איש ומת. למה נאמר לפי שנ׳ ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומע אני הכאה בלא מיתה ת״ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה׳ ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה ואת הקטן מנין ת״ל כי יכה כל נפש אדם אפילו קטן ואפילו אשה ועוד אלו נאמר ומכה איש שומע אני אפי׳ קטן שהרג ושהכה יהא חייב ת״ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים במשמע ת״ל ומכה איש אינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש׃ (יג) ואשר לא צדה׳ לא ארב לו ולא נתכוון׃ צדה׳ לשון ארב וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד מגידת חיות אין נופל ה״א בפועל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה וזה הפועל שלו צד׳ ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה׳ ומכחש חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלוק׳ של צד כחברנו בחלק על צד תכשאו צדה אורב ומילין לצד עילא׳ ומלל אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מית׳ ואף זה יש לברר עליו מ״מ לשון אורב הוא׃ והאלהים אנה לידו׳ זמן לידו לשון לא תאונה אליך רעה לא יאונה לצדיק כל און מתאנה הוא לי

לְבָרֵיהּ אוֹ לְמִיפְרְקָא לְבַר אֲבוּהָא וְתִיפּוּק מַגָּן בְּלָא כְּסַף בְּרַם גֵּט פִּטּוּרִין
יְהִיב לָהּ : יב דְּיִמְחֵי לְבַר יִשְׂרָאֵל אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל וְיִקְטְלִינֵּהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטִיל בְּסַיְיפָא : יג וְדִי לָא אִזְדַּוַּוג לֵיהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִרְעַ עִיקְתֵיהּ לִידוֹי
וַאֲזַמֵּן לָךְ אֲתַר דְּיֵעֲרוֹק לְתַמָּן : יד
וַאֲרוּם יַרְשַׁע גְּבַר עַל חַבְרֵיהּ
לְמִקְטְלֵיהּ בִּנְכִילוּ אֲפִילוּ כַּהֲנָא הוּא
וּמְשַׁמֵּשׁ עַל גַּבֵּי מַדְבְּחִי מִתַּמָּן
תִּסְבוּנֵיהּ וְתִקְטְלוּנֵיהּ בְּסַיְיפָא : טו
וּדְחַבֵּל בְּאָבוּי וּבְאִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטִיל בְּשִׁינוּקָא דְסוּדָרָא : טז
וּדְיִגְנוֹב נְפַשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּזְבִינֵיהּ
וישתכח

ירושלמי

אֲרוּם יִתְחַשִּׁיב גְּבַר עַל חַבְרֵיהּ
לְמִקְטוֹל יָתֵיהּ בִּכְמוּנָא אֲפִילוּ
דְּהוּא כַּהֲנָא רַבָּא דְּקָאֵי
וּמְשַׁמֵּשׁ קֳדָמוֹי מִן תַּמָּן
תִּסְבוּן יָתֵיהּ וְתִקְטְלוּן יָתֵיהּ :
וְדִי מְבַזֵּי :

פני חמה · וזה שהוא כנגד השמש בגבורתו · ובן הא דאמרינן פועל ביציאתו · משל כעל כניסת פירוש שאינו צריך לצאת למלאכתו אלא משיצא השמש אף על פי שאינו מתחיל במלאכתו עד אחר שעה שיצא כמו שאמרי מתנגל ובשעה שיצא השמש שהוא יוצא מביתו עד שיגיע למלאכה לא אמרינן שיהא יוצא כדי שיתחיל במלאכתו ביציאת השמש וזהו כנגד יציאת העבדים שאינן חייבין לצאת אלא כיציאת השמש · בבגדו ב' במסור' בבגדו בה ואידך ותתפשהו בבגדו · והיינו דאמר ר' אליעזר כיון שפי' טליתו עליה שוב אינו רשאי למכרה · דילפינן לה מבגדו דכתם שהוא כנגד חמה · ור' עקיבא נמי דבכר כיון שבגד בה שוב אינו רשאי למכרה · ודורש בבגדו לשון בגידה · ואיהו כאיליף כנגד דהתם מהכא · שנים לשם היתה נגיכה שהוא"ר כמ"ד לעשות צרכיו ככנס אלא שנראית לו דמות אביו · ועונתה חסר וי"ו לומר לך שעיקר עונה בשנת ולא בשאר שבת

רש"י

לי מוזמן למוצא לו עילה : והאלהים אנה לידו · ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו והיכן הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמנן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג : ושמתי לך מקום · אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולטו זה מחנה לויה : (יד) וכי יזיד · למה נאמר לפי שנ' מכה איש וגו' שומע אני אפילו גוי ורופא שהרג ושליח ב"ד שהמית במלקות מ' והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג ת"ל וכי יזיד ולא שוגג : על רעהו ולא על עכו"ם להרגו בערמה ולא שליח ב"ד והרופא והרודה בנו ותלמידו שאע"פ שהם מזידין אין מערימין : מעם מזבחי · אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות : (טו) ומכה אביו ואמו · לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה : אביו ואמו · או זה או זה : מות יומת · בחנק : (טז) וגונב איש ומכרו · למה נאמר לפי שנ' כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין ת"ל וגונב איש ומכרו · ולפי שנ' כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש גונב אשה מנין ת"ל וגונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה

אבן עזרא

לעם נכרי מזה הפסו' כי כמוהו שלם ישל' כאשר אפרש אמר הגאון כי לעם נכרי כמו לאיש נכרי וכמוהו הגוי גם צדיק תהרוג וזה לא יתכן שיאמר על היחיד באחת הלשונות כי ככה הוא שיאמר ויאמר ישראל כי הוא שם המין הכולל כמו ויאמר מצרים רק להיות שם שטעמו כלל כמו עם וגוי וקהל ועדה לא יתכן שיאמר על היחיד ופי' הגוי גם צדיק שם מפורש כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה · וטעם לא תצא כצאת העבדים שיציאתם לעולם אחר שש שנים כי גם זאת תצא אם הגיעו שש שני' כאשר הוא כתו' כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים רק אם הגיעו קודם שש לזמן שהיא ברשותה תצא : (ח) ואם רעה · שלא מצאה חן

ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ
מוֹת יוּמָת׃ ס יח וְכִי־
יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא
יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב׃ יט
אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־
מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק
שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃ ס
כ וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ
אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת
תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם׃ כא
אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא
יקם

יז וּדִילוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃ יח
וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר
יָת חַבְרֵיהּ בְּאַבְנָא אוֹ
בְּכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפּוֹל
לְבוּטְלָן׃ יט אִם יְקוּם
וִיהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵיהּ
וִיהֵי זַכָּאָה מַחְיָא לְחוּד
בּוּטְלָנֵיהּ יִתֵּן וַאֲגַר אַסְיָא
יְשַׁלֵּם׃ כ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר
יָת עַבְדֵּיהּ אוֹ יָת אַמְתֵיהּ
בְּשׁוּלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵיהּ
אִתְדָּנָא יִתְדָּן׃ כא בְּרַם
אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין
יתקים

אהרן / ומקלל קדושין ל / והכה איש ג"נכ / אם יקום כתובות לג / כסהדרין עח / רק שבתו ב"ק פה / ורפא ירפ' ברכות ס / ב"ק דף פה / נקום ינקם סנהדרין נב / יום או ב"ק / נתרא ג / מגלה טו

רשב"ם

ומכה אביו בעושה חבורה פירשו רבותינו: (יח) או באגרוף לפי הפשט כתרגום מן אבן או לבנה שהרי בהשלכת אבן מדבר הכתוב. וכן מצאתי בתור' כהנים בנגעי בתים אבל ואלבנו האבנים. בלבנים או בטורחסין וכן להכות באגרוף רשע. באבן גדולה אשר ימות ויאבל בה: (יט) אם יקום והתהלך וגו'. ואם ימות אפילו לזמן מרובה מות יומת מכהו אבל בעבדו אינו חייב אלא אם מת תחת ידו אבל אם יום או יומים ימות פטור: שבתו בטול מלאכתו: בשבט כדרכ' שאדם רגיל להכו' את עבדו להוכיחו אבל בחרב לפי הפשט אח' יום או יומים (אם) חייב מית' שאין זה דרך הוכחה שלא דרך רציחה ובעבד כנעני הדבר אבל עבד עברי ישראל אינו כספו שלא כשכיר כתושב יהי' עמך ודינו כישראל לכל דבריו שלא שמוסר לו רבו שפחה כנעני': (כא) כי כספו הוא ודינו להכותו דרך תוכחה:

ולא

רש"י

שחסר זה גלה זה: ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר קודם מכירה: מות יומת. בחנק כל מיתה האמורה בתורה סתם חנק היא והפסיק הענין וכתב וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו. ונ"ל היינו פלוגתא דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומ"ס לא מקשינן: (יז) ומקלל אביו ואמו. למה נאמר לפי שהוא אומר איש איש אשר יקלל את אביו אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה א"כ למה נאמ' איש אשר יקלל להוצי' את הקטן: מות יומת. בסקיל' וכל מקום שנ' דמיו בו בסקילה ובנין אב לכלם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו: (יח) וכי יריבון אנשים. למה נאמר לפי שנ' עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו: ונפל למשכב. כתרגומו ויפול לבטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו: (יט) על משענתו. על בוריו וכחו: ונקה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפ' זה וכן משמעו כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה: רק שבתו. בטול מלאכתו מחמת החולי אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו שומר קשואין שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנ' יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא. כתרגומו

ישלם

וְיִשְׁתַּבַּח בִּרְשׁוּתֵיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל בְּשִׁינוּקָא דְסוּדָרָא: יז וּדְיֵלוּט לְאָבוּי וּלְאִמֵּיהּ בִּשְׁמָא מְפָרְשָׁא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל בְּאַטְלוּת אַבְנִין:
יח וַאֲרוּם יִנְצוּן גּוּבְרִין וְיִמְחוֹן חַד לְחַבְרֵיהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְּמַרְתּוּקָא וְלָא יְמוּת וְיִפּוֹל לְמַרַע: יט אִין יְקוּם מִמַּרְעֵיהּ וּמְהַלֵּיךְ בְּשׁוּקָא עַל מוֹרְנִיתֵיהּ וִיהֵי זַכַּי מְהַיָּיא מִדִּין קְטוֹל לְחוֹד בּוּטְלָן עִיבִידְתֵּיהּ וּצְעָרֵיהּ וְנִזְקֵיהּ וּבַהֲתֵיהּ יִתֵּן וַאֲגַר אַסְיָא יְשַׁלֵּם עַד דְּמִתְסֵי: כ וַאֲרוּם יִמְחֵי גְּבַר יַת עַבְדֵּיהּ כְּנַעֲנָאָה אוֹ יַת אַמְתֵיהּ כְּנַעֲנִיתָא בְּשַׁרְבִּיטָא וִימוּת בְּהַהוּא יוֹמָא תְּחוֹת יְדֵיהּ יִתְדְּנָא יִתְדָּן דִּין קְטִילַת סַיְפָא: כא בְּרַם אִין יוֹמָא חַד מְעִידָן לְעִידָן אוֹ תְּרֵין יוֹמִין קְטִיעִין יִתְקַיֵּים לָא יִתְדָּן מְטוּל דִּכְסַף זְבִינֵיהּ

ירושלמי

אוֹ בְּמַרְתּוּקָא וְלָא יְמוּת וְיִטַּלַּק לְעֶרֶס מְרַע:

ששת ימי הפולו ויצאה שנים במגו' ויצאה חנם אין כסף. והודך ויצא' מניתו והלכ' והיתה לאיש אחר. דאיתקש אמה לאשה מה אשה מתקדשת בשטר אף אמה נקנית בשטר. אין

כסף בניע' בסימנין סתך אין כסף למכה איש ומת שאם הכה ומת אין חייב לשלם כסף דקס ליה בדרבה מיניה. לך מקום בניע' לאלפים אמה לומר מאף התחום קולטו אשר ינוס שמה

וסמיך ליה וכי יזיד איש. לומר שנס המזיד גולה שם וב"ד שולחין ולוקחין אותו משם. יזיד ב' במס' הכא וכי יזיד הזידך לך בנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי. פירוש שאם הנביא יזיד לדבר דבר אשר לא צויתיו הרי הוא כהורג לחבירו כמו הנביא שבבי' אל שהחזיר הנביא אשר בא בדבר ה' וכחש לו ונורם לו שנהרג. על רעהו ה' במס' וכי יזיד איש על רעהו. כאשר יקום איש על רעהו. ושעיר על רעהו יקרא כישעיה בגי' תפלת אדוס. כה תאמרו איש על רעהו בירמיה בענין נביאי השקר. גבר מחליק

רש"י

ישלם שכר הרופא: (כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. בעבד כנעני הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי ת"ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית והרי היה בכלל מכה איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור: בשבט. כשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אפי' אין בו כדי להמית ת"ל בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה או בכלי עץ יד גו' (רא"ם) הכהו והלא דברים ק"ו מה ישראל חמור אין חייב עליו אא"כ הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כ"ש: נקום ינקם. מיתת סייף וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם ברית: (כא) אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם. אם על יום א' הוא פטור על יומים לא כ"ש אלא יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת: לא יוקם כי כספו הוא. הא אחר שהכהו אע"פ ששהה מעת

אבן עזרא

אן בעיניו אחר שקנ' אותה שישלכה לאשה וזה הוא טעם אשר לא יעדה שהיא יעודה לו להיותה אשתו או יעדה להיותה אשת בנו ודע כי לא לו קרי וכתיב הוא בספרי' באלף ובחוץ בוי"ו ואמר הגאון כי שני טעמים יש לו כמו הוא עשנו ולא אנחנו הטעם האחד כי אנחנו לא עשינו עצמנו והשני כי לו אנחנו והנכון בעיני כי זה השני הוא האמת לבדו וככה כולם אמר רבי יהודה המדקדק אנחנו לא נוכל להפריש במבטא בין לא באלף ובין לו בוי"ו או בה"א כמו בלה היא כדרכת בני עמון כל אלה הפסוקים אלף מבפנים ומבחוץ וי"ו כל אלה בדרך קריאת' הוא טעמם. ודע כי מלת והפדה מהפעלי' היוצאי' כמו והפדך אשר פדה את נפשי כי פדיתים והנה והפדה פועל יוצא לשנים פעולי' כמו המלמיח ברים הכיר או כמו דאובן האכיל לשמעון לחם והנה והפדה שיבקש פדיונה ויקבלנו בין שתפדה היא עצמה או אביה או אחד מקרוביה כי אם היא קרובה אל שש שנים יחשבו כמה שנים עבדה וכמה המרחק עד השביעית או עד הזמן שתהא ברשותה וכפי החשבון יהיה הפדיון: ולעם נכרי פירשנו ודע כי כל עם שאינו ישראל יקרא נכר והיכו כמו זר כי זר יקרא שאינו ממשפחת השבט והנה אם אמרנו כי ישראל נקראו עברים בעבור עבר והיה הוא עובד השם והנה מי שהיא ממשפחתו ועל אמונתו יקרא עברי ואם אמרנו בעבור אברהם נקרא כן הנה כתוב כי ביצחק יקרא לך זרע אף על פי שבישמעאל כתוב כי

זרעך

ג' ב' פסק נא' קמ' | יקם כי כספו הוא׃ ס כב
ב' ג' | וכי ינצו אנשים ונגפו אשה
י' רפין | הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה
ג' ו' | אסון ענוש יענש כאשר ישית
ג' | עליו בעל האשה ונתן
בפללים׃ כג ואם אסון
יהיה ונתתה נפש תחת נפש׃
כד עין תחת עין שן תחת
שן יד תחת יד רגל תחת רגל׃
כה כויה תחת כויה פצע
תחת פצע חבורה תחת
י"א ר"פ כ"פ | חבורה׃ ס כו וכי יכה
איש

יתקים לא יתדן ארי כספיה הוא׃ כב וארי ינצון גברין וימחון אתתא מעדיא ויפקון ולדהא ולא יהי מותא אתגבאה יתגבי כמא דישוי עלוהי בעלה דאתתא ויתן מן מימר דיינייא׃ כג ואם מותא יהא ותתן נפשא חלף נפשא׃ כד עינא חלף עינא שינא חלף שינא ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא׃ כה כואה חלף כואה פידעא חלף פידעא משקופי חלף משקופי׃ כו וארי ימחי גבר

אחרן כי כספו נ"ק כ נתרת פס וכי ינצו כתובות לג נ"כ מג סנהדרין עד ופט ויצאו נ"ק חס ולא יהיה כתובות מ אסון ענוש עם נדה לו סנהדרין עד כאשר נ"כ מג ערכין ו ונתן בפלולים

ב"ק פו סנהדרין קיא׳ ואם אסון כתובות לג׳ סנהדרין עד׃ נפש תנתה יא׳ כתובות לג׳ נ"ק פד סנהדרין עט פו׃ עין ק פג פד׳ רגל נ"ק פד׃ כויה ס׃ פצע שם כו פד פה׃ חבורה נ"כ פד׃ וכי יכה קדושין כד

רשב"ם

(כב) ולא יהיה אסון באשה׃ בפלילים בשומת הדייני׳׃ (כג) ונתת נפש תחת נפש ובשטר מדמי וולדות׃ (כד) עין תחת עין דמי עין דכוותה תכל אלו הדברים דרשו מה גורך׳ עין תחת עין וגו׳ פשוטו זה כולו בחסרון אברים׃ (כה) כויה תחת כויה אע"פ שאין בכל אלו חסרון אבר חייב דמי צער ובשת ורפוי׃ פצע מכת חרב וחבורה בניפורבין דבר מועט׃ (כו) תחת עינו בעבד

רש"י

מעת לעת קודם שמת חייב׃ (כב) וכי ינצו אנשים׳ זה עם זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה׃ ונגפו׳ אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן רגלך (תלים נא) בטרם יתנגפו רגליכ׳ (ירמיה יג) ולאבן נגף (ישעיה ח׳)׃ ולא יהיה אסון׳ באשה׃ ענוש יענש׳ לשלם דמי ולדות לבעל שמין אותה כמה היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה׃ ענוש יענש׳ יגבו ממון ממנו כמו ועכשו אותו מאה ככף׃ כאשר ישית עליו וגו׳׃ כשיתבענו הבעל בב"ד להשית עליו עונש על כך׃ ונתן׳ המכה דמי וולדות׃ בפלילים׃ על פי הדיינים׃ (כג) ואם אסון יהיה׳ באשה׃ ונתת נפש תחת נפש׳ רבותינו חולקים בדבר י"א נפש ממש וי"א ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק׃ (כד) עין תחת עין׳ סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפיחתו דמיו למכור בשוק וכן כלם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפ׳ החובל׃ (כה) כויה תחת כויה׳ מכוה אש ועד עכשיו דבר בחבלה שיש בה פחת דמי ועכשיו בשאין בה פחת דמי אלא צער כגון כוואו בשפוד על צפרניו אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך׃ פצע׳ היא מכה המוציאה דם שפצע את בשרו כפר"דור בלעז הכל לפי מה שהוא אם יש בה פחת דמים נותן נזק ואם כפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת וצער ומוקרא זה יתר הוא ובמקובל דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק שאע"פ שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו להתכה בכל מה שירצה אלא אומרים יש לו להתכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה בברזל וצערו׃ חבורה׳ היא

מכה

וְבִינַיְהוּ הוּא : כב וַאֲרוּם יִנְצוּן גֻבְרִין וְיִמְחוּן אִיתְּתָא מְעַבְּרָא וְאַפִּילַת יַת וַלְדְהָא וְלָא יְהֵא בָהּ מוֹתָא מִתְקְנָסָא יִתְקְנֵס וַלְדָא הֵיכְמָא דְּמַשְׁוֵי עֲלֵיהּ בַּעֲלָא דְאִנְתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּינַיָּא : כג וְאִין מוֹתָא יְהֵא בָהּ וְתִדִינוּן נַפְשָׁא דְקְטוֹלָא חוֹלֵף נַפְשָׁא דְאִתְּתָא : כד דְּמֵי עֵינָא חוֹלֵף עֵינָא דְּמֵי שִׁינָא חוֹלֵף שִׁינָא דְּמֵי יְדָא חוֹלֵף יְדָא דְּמֵי רִיגְלָא חוֹלֵף רִיגְלָא : כה דְּמֵי צַעַר מַחֲרוֹךְ חוֹלֵף מַחֲרוֹךְ דְּמֵי פוֹרְעָא חוֹלֵף פוֹרְעָא דְּמֵי הַלְכְּשִׁישׁ חוֹלֵף הַלְכְּשִׁישׁ : כו וַאֲרוּם יִמְחֵי גְבַר יַת עֵינָא דְעַבְדֵּיהּ כְּנַעֲנָאֵי אוֹ יַת עֵינָא דְאַמְתֵיהּ

ירושלמי

מִתְנַקְמָא יִתְנַקֵם :

מחליק על רעהו לומר פי' שמחליק על רעהו בשפתחלקו' ומתכוין לו כי יבוא שקר להחליקו בדברים כאלו מחריבו . מזיד ומעיד על רעהו יקרא וכאלו

פורגו וזהו · ודנתו נפש בערמה ב' במסו' הכא ואידך ויעשו גם המה בערמה בגבעונים · זה שהזיד להרוג בערמה וריחק עצמו מעדת ישרא' ע"כ מעם

מזבחי תקחנו למות · אבל הגבעונים שבערמה קרבו עצמם לעדת ישרא' · זכו להיות חוטבי עצים ושואבי מים למזבח זה כתרחק מן המזבח ואלו נתקרבו למזבח · מכה אביו ואמו סמך לו · ומקלל אביו ואמו כנגד' זהו בסקילה ומקלל ב' במסו' הכא ראש פסוק ואידך בסוף פסוק · לומר שאותו המקלל הוא ראש שהיה ראש לסנהדרין ובצפה זכנו וכוהנת · נאנרף ב' במס' בהנ' סו נאנרוף ואידך להכות באגרוף רשע לפי שחוסדין אותו שאם ימות המכה סורגין אותו לכך צריך שיהא כשכלם כדי להמית דהיינו באגרוף רשע

רש"י

מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שמאדים העור כנגדו ולשון חבורה בלע"ז בלעו כמו ונמר חברבורותיו (ירמיה יג) ותרגומו משקופי לשון חבטה בפדו"רא בלעז · וכן שדופות קדים שקיפן קדים חבוטות ברוח וכן על המשקוף על שם שהדלת נוקש עליו : (כו) את עין עבדו · כנעני אבל עברי אינו יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים : תחת עינו · וכן בכ"ד ראשי אברים אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא גיד האמה · ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומ' מה עין שנבראת עמו אף כל שנבראת עמו והרי שן לא נבראת עמו · ואם נאמר שן ולא נאמ' עין הייתי אומ' אפי' שן תינוק שיש לה חליפין

אבן עזרא

זרעך הוא לא נתנה הארץ רק ליצחק לבדו ובני יצחק היו יעקב ועשו וכתוב ביצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והנה לא נקרא לו זרע רק ביעקב לבדו אשר לו נתנה הארץ והנה בגרים יחשבו בני הפילגשים ובני עשו עמהם : (ט) ואם לבנו ייעדנה · על משקל יירשנה מועד כמו מוקדי וטעם כמשפט הבנות בנות ישר' הבתולות שלא נמכרו : יעשה לה · הבן גם האב אם הוא יקחנה : אם אחרת בין שתהיה מבנות ישראל שנמכרה או לא נמכרה : (י) שארה · מזונה שיעמיד שארה שהוא בשרה : ועונתה · יש אומר דירתה וכמוהו לפי דעתם ועונה איים ועונ' שמה ולפי דעתי כי ועונה איים כמשמעו כמו ועונית ואמרת דרך משל כי שם כתוב ושעיר על רעהו יקרא גם ועונתה שמה תכנן כמו שנו ליי' בתודה · ופי' ועונתה על המשכב שהוא עת דודים כי מלת עת בחסרון נ"ון כמו אתה על כן נדגש תי"ו והנה עתך או עתו כמו אמתו ג"כ עתה והנה ועונתה מגזרת עת ועתה היא זאת העת : (יא) ואם · אחו דרך קצרה כמו שלש שאים · כי הנכון השלש האלה ורבי' חשבו כי השלש האלה הם שארה כסות' ועונתה וזה לא יתכן כי אחר שאמ' כמשפט הבנות יעשה לה וחיוב הבנות אלה השלש ואין צורך להזכיר זה ועוד כי יפה תאר שהיא נכרי' כתוב עליה ומכור לא תמכרנ' בכסף ואף כי זאת רק הנכון שהוא ואם אחת משלש אלה שהו' לא ישאנה ולא לבנו יעדנה ולא יפדנה תצא חנם בהיותה ברשותו וכמוהו אם יגע שמא כפם בכל אלה היטמא פי' באח' מאלה וכמוהו רבי' ואמר הגאון מה טעם לומר אין כסף אחר שאמר ויצאה חנם והוא השיב כי אם תלתה בביתו והוציא עליה ברפואות לא תפרע לו כלום ולפי דעתי אין צורך כי הוא תוספת ביאור כדרך כי מת אתה ולא תחיה : (יב) מכה איש · טעם להזכירו זה אחר זכר העבד והאמה כי צרי' לפרש משפ' מכה עבדו

ואמתו

אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין
ג׳ אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי
ט׳ יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃ כז
וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ
נ׳ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת
ג׳ שִׁנּוֹ׃ פ כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר
אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת
ב׳ מ״ג נא תנינ נו׳ ג׳ סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל
אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃
כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא
ז׳ פסו׳ ג׳ נמ״ל׃ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו
וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ
אִשָּׁה

גְּבַר יָת עֵינָא דְעַבְדֵּיהּ אוֹ אהרן
יָת עֵינָא דְאַמְתֵיהּ וִיחַבְּלִינַהּ
לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִינֵיהּ חֲלָף ושחתת קידושין כד
עֵינֵיהּ׃ כז וְאִם שִׁנָּא ב״ככו
דְעַבְדֵּיהּ אוֹ שִׁנָּא תחת עינו ב״כ עד
דְאַמְתֵיהּ יַפֵּיל לְבַר חוֹרִין ואם שן
יִפְטְרִינֵיהּ חֲלָף שִׁנֵּיהּ׃ כח קידושין כד לחפשי
וַאֲרֵי יִגַּח תּוֹר יָת גַּבְרָא אוֹ קידושין כד
יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָמָא כי יגח נדבות כז
יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל ב״ק כ לט
יָת בִּסְרֵיהּ וּמָרֵיהּ דְּתוֹרָא יְהֵי מ
זַכָּאָה׃ כט וְאִם תּוֹר נַגָּח סקול יסקל קדושין מ
הוּא מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי ב״ק מא
וְאִתַּסְהַד בְּמָרֵיהּ וְלָא נַטְרֵיהּ ולא יאכל פסחים כב
וְיִקְטוֹל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא כב
יתרגם קדושין נו ב״כ מא

תמורה ל׃ ובעל השור קדושין כו׳ ב״ק מא מג׳ והועד ב״ק ינ מסקינ׳ סנהדרין יט׃ והמית איש קדושין לו׳ ב״ק טו מג מד׃

רשב״ם

בעבד כנעני׃ (כח) סקול יסקל השור לפי הפשט ולא יאכל את בשרו לא לנכרי ולא לכלב לאחר שנסקל. ואע״פ שנבלה וטריפה בתורה גם או מכור לנכרי. לכלב תשליכון אותו אותם (אינם) מותרין בהנאה לאחר סקילה. וחכמים פירשו משנגמר דינו אסור אפילו שחטו לאחר גמר דין. ובעל השור נקי כל זמן שלא הועד בו׃ (כט) וגם בעליו יומת

רש״י

חליפין לכך נאמר עין׃ (כח) וכי יגח שור׃ אחד שור אחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה׃ ולא יאכל את בשרו. ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שהיא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת״ל ולא יאכל את בשרו שאפי׳ שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה. בהנאה מנין ת״ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום. זהו מדרשו. ופשוטו כמשמעו לפי שנ׳ במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי׃ (כט) מתמול שלשום. הרי שלש נגיחות׃ והועד בבעליו. לשון התראה בעדים כמו העד העיד בנו האיש׃ והמית איש וגומר. לפי שנ׳ כי יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה המיתו בנשיכה. דחיפה. בעיטה. מנין ת״ל והמית׃ וגם בעליו יומת. בידי שמים. יכול בידי אדם ת״ל

אבן עזרא

ואמתו וזה האיש הוא מישראל׃ מות יומת. כל מות יומת הדבר תלוי בב״ד חוץ מאחד כאשר תראה בסמו׃ (יג) ואשר לא צדה. כמו בצדיה ואתה צודה את נפשי והנה הוא כענין אורב ועום׳ בחזיד׃ אנה לידו. כמו כי מתאנה הוא לי מבקש סבה ועלילה והנה טעמו שהשם סבב ותקן עלילה שימות זה ולא עלתה במחשבת והשם סבב לו זה בעבור עון אחר שעשה כדי שיגלה ממקומו וכתיב לא יאונה לצדיק כל און׃ (יד) וכי יזיד. טעם להרגו כאילו כתיב והרגו בערמה וכמוהו כי תחל לזנות שפי׳ כי תחלל עצמה לזנות על כן אביה היא מחללת וידוע כי לשון חלול גם תחלה מפעלי הכפל והם שנים טעמים על כן הוצרך להפריש בין שניהם אמרו כי תחל לזנות כי מלשון תחלה יאמר תחל כמו תחל לספור׃ טעם

דאמתיה כנעניתא וסמינה לבר חירין יפטריניה חולף עיניה : כז ואין שינא דעבריה כנענאי או שינא דאמתיה כנעניתא יפיל לבר חורין יפטריניה חולף שיניה : כח וארום ינגש תור ית גבר או ית איתא וימות יתרגמא יתרגם תורא ולא יתנכס למיכול ית בשריה ומריה דתורא יהא זכאי מדין קטול ואוף מדמי עבדא ואמתא : כט ואין תור נגשן הוא מאיתמלי ומדקדמוי ואתסהד על אנפי מריה תלתי זמני ולא נטריה ובתר כן קטל גברא או איתא תורא יתרגם ואוף מריה יתקטל

רשע שהכה בכח. אם יקום הפסו' הזה מתחיל באל"ף ומסיים באל"ף ירפא באל"ף לומר לך שהקב"ה שולח יסורי' על האדם ונגזר עליה' שילכו לאותו יום ולאותו שעה. ונקה ג' בס' ונקה המכה. ונקה האיש מעונו. מי שלא ידו במשיח יי'. ונקה. ב' מוחלין להם על כל עוונותיהם. חולה שנתרפא. חתן. ומלך. אם יקום והתהלך בחוץ כגון שנתרפא ונקה מעוונותיו. ונקה האיש היינו ע"י שישקנה והיא תמות והוא יקח אחרת. אז ונקה האיש מעון. מי שלא ידו במשיח יי' ונקה היינו מלך. רק שבתו יתן. למעוטי אם עבר על דברי הרופא. אך אם יום. הפסוק הזה מתחיל באלף ומסיים באלף לומר שצריך שיחיה מעת לעת יקם. ג' הכא ואידך יקם קין. כל הורג קין שבעתים יקם. זהו שאמר המוכר עבדו לפלשים יוסף. ר' מאיר אומר ראשון ישנו בדין

אבן עזרא

מזבחי. הנה זה הפך הפסוק הראשון שהם כתוב ושמתי לך מקו' והם ערי מקלט רק המזיד שיכום אפילו על מזבחי כאשר עשה יואב יומת וקדמונינו אמרו אפילו כהן ורצה לעבוד עבודת מזבחי יומת : (טו) ומכה. בעבור שהזכיר מכה איש ומת הוצרך לפרש כי יש מכה בלא מיתה המוס' שימות כמו מכה אביו ומכה ישרת בעבור אחד ובעבור כבוד האבות הוצרך לומר אפילו שלא יכה רק יקללם יומת : (טז) וגונב. אמר הגאון למה נכנס זה הפסו' בין מכה אביו ובין מקלל אביו והשיב כי הכתוב לא ידבר רק על הרוב כי הנגנבים היו קטנים ונגדלו בארץ נכריה לא יכירו אבותיהם ויתכן שיכום ויקללום והעונש על הגנב : ונמצא בידו. בסוך לפני המכרו יומת : (יז) ומקלל. מנאנו קללה בזכיר השם כמו ויקללם בשם יי' גם בלא זכרו השם וקדמונינו העתיקו על שיקלל בהזכר השם : (יח) וכי יריבון. אמר הגאון באגרוף כמו בעלי אגרופין דבר חזק וקשה ור' מרינוס אמר כי הא"לף נוסף כמו אל"ף אזרוע ונגזר גרפה דבר שיגרוף בידו והכה בלשון ערבי : (יט) אם יקום. על חז"ל נסמו' שפי' על משענתו שלא ישען על אחר כמשפט החולים רק על עצמו : ונקה המכה. שיוציאוהו מבית הסהר. ופי' שבתו מגזרת שבית שבת' מלאכתו וככון הוא והוא על משקל שברו כי התי"ו שורש ויתכ' להיותו כמו זה שבת' בבית מעט שהוא מגזרת ישב והטעם זמן ישיבתו בבית שובת בלי מלאכ' והעד על זה הפי' שהוא הפך והתהלך בחוץ : ורפא ירפא. לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו בחוץ רק כל חלי שהוא בפנים בגוף ביד השם לרפאתו וכן כתוב כי הוא יכאיב ויחבש וכתו' באסא גם בחליו לא דרש את יי' כי אם ברופאים והנה הכתו' הפריש כי לא אמר ורפא ירפא מן הבנין הקל רק ורפא ירפ' שהו' מהבנין הכבד ועוד אפרש זה היטב בפרשה הזאת וחכמינו קבלו דברים אחרים עם אלה שניהם כאשר קבלו בסמים עם קטורת סמים ואינם כתובים : (כ) וכי יכה. אין ספק כי משפט הישראלי בין חפשי בין נמכר שוה בכל המשפטים על כן לא יתכן להיות זה עבד עברי ועוד כי באחרונה כתוב כי כספו הוא והנה זה העבד והאמה הוא הכתוב עליהם מהם תקנו עבד ואמה. וכפתאם בי"ת בשבט שהיה שנהגו להכותם בו והנה כל החולקים על חכמים בעל כרחם יסמכו עליהם במלת נקם ינקם כי הנקמה על דרכים רבים והנה לא תועיל להם הסברא במקום הזה והאבות קבלו כי זאת כמו חרב נוקמת נקם ברית : אך. הנה יוקם שהוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו הוא כמו ינקם שהוא מבנין נפעל והכותים אמרו כי פירוש נקם ינקם נקמה גדולה ליסר אותו ואם יעמוד יום אחד תהיה הנקמה פחותה ואם יומים לא יוקם כלל וראייתם שלא מצאנו במיתות בית דין מלת נקמה ואמרו כי חרב נוקמת אינה ראיה גמורה שהוא הריגה ועוד אחר שאמר הכתוב יום מה צורך לומר יומים וכל זה היה קשה עליהם שיהרג האדון בעבור מות העבד והנה השיב עליהם למה לא פירש הכתו' מהו הנקמה הגדולה

אשה השור יסקל וגם בעליו יומת: ל אם כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו ככל אשר יושת עליו: לא או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: לב אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל: ס לג וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: לד בעל

הבור

יתרגם ואף מריה יתקטיל: ל אם ממון ישוון עלוהי ויתן פורקן נפשיה בכל דישוון עלוהי: לא או לבר ישראל ינח תורא או לבת ישראל ינח כדינא הדין יתעביד ליה: לב אם לעבדא ינח תורא או אמתא כספא תלתין סלעין יתן לרבוניה ותורא יתרגם: לג וארי יפתח גבר גוב או ארי יכרי גבר גוב ולא יכסיניה ויפל תמן תורא או חמרא: לד מריה דגובא

ישלם

מסרה: פ' סבירין: סכל ושעמי · יתיר

תולדות: אחרן השור יסקל ב"ק מג מג מד מה · וגם בעליו ב"ק מגמג מד מה · סנהדרין ב · טו עם · אם כפר כתובות לו · מג מג · סנהדרין טו · ערכין ו · ונתן פדיון ב"ק כו · מכות ב · ככל אשר ב"ק כו · או בן תח ב"ק מג

במשפט הזה ב"ק ל מג · יעשה לו ב"ק ה · אם עבד ב"ק מג · כסף שלשים כתובות מ · ב"ק מג : וכי יפתח ב"ק קיט · שם כ כט · : או כי ב"ק מח מט נ כט : ולא יכסנו ב"ק מו כה : ובחים סנ · ונפל ב"ק נג כח כב : בעל ובמים סה

רשב"ם

יומת. בידי שמים: (ל) ואם יתן כופר פטור ממיתה בידי שמים: (לב) אם עבד כנעני יגח השור המועד או שור תם פטור: (לג) כי יפתח איש בור שהוא עמוק ונגמרה מלאכתו כבר ופשע ולא כיסהו או אפילו כי יכרה איש בור ולא יכסנו בכל יום לעת ערב בצאתו ממלאכתו לפי שעדיין למחר צריך ליכנס בו ולחפור עוד וטורח הוא לו לכסותו בכל יום אעפ"כ חייב הוא בעל הבור הפותח או הכורה: (לד) והמת יהי' לו לפי הפשט כיון שמשלם כל דמיו בדין הוא שהמת יהי' למזיק אבל חכמים פירשו לניזק כי פחת דנבלה דניזק הוא

רש"י

ת"ל מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו: (ל) אם כפר יושת עליו. אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון אשר זהו משפטו שישיתו עליו ב"ד כפר: ונתן פדיון נפשו. דמי ניזק דברי רבי ישמעאל. ר"ע אומר דמי מזיק: (לא) או בן יגח. בן שהוא קטן: או בת. שהיא קטנה לפי שנ' והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים ת"ל או בן יגח לחייב על הקטנים כגדולים: (לב) אם עבד או אמה. כנעניים: שלשים שקלים יתן. גזרת הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר והשקל משקלו ד' זהובים שהם חצי אונקיא למשקל היושר של קולוני"א: (לג) וכי יפתח איש בור. שהיה מכוסה וגלהו: או כי יכרה. למה נאמר אם על הפתיחה חייב על הכריה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב: ולא יכסנו. הא אם כסהו פטור ובאופר ברשות הרבים דבר הכתוב: שור או חמור. הוא הדין לכל בהמה. שבכל מקום שנ' שור וחמור אנו למדין אותו שור שור משבת שנ' למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים: (לד) בעל הבור. בעל התקלה אע"פ שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו: כסף ישיב לבעליו. ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין: (והא דכתי' מיטב שדהו וכתב רש"י שהניזקין שמין בעידית תירץ בגמ' בפ"ק דב"ק רב הונא בריה דרב יהושע דוהו אם

נדין יום או יומים ולא פני דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. וזהו לא יוקם כי כספו הוא. אלי צה כסף יקם קין

יתקטיל במיתותא דמשתלחא עלוי מן שמיא : ל ברם אין קנסא דממונא יתשוי עלוי ויתן פורקן נפשיה בכל מה דישוון עלוי סנהדרין דישראל : לא אין בר ישראל ינגח תורא אין לבת ישראל ינגח ברתא הדין יתעביד ליה : לב ברם אין עבד כנענאי נגש תורא או אמתא כנעניתא כסף תלתין סלעין יתן למריה דעברא או דאמתא ותורא יתרגם : לג וארום יפתח אינש גוב או ארום יחפס אינש גוב בשקא ולא יכסיניה ונפול תמן תורא או חמרא : לד מריה דגובא ישלם כסף

אותו שנופו קנוי לו ככלת'קניפי איש את יי'. כספו נניאט'כלין לבראוה שאף נכנסה' נרי מעת לעת לענין דיפוק אינריס. וכי

יכה אלו ג' פסוקים מתחילין בו"או ומסיימין בוא"ו : וכייכה תחת עינו . ואם שן עבדו תחת שנו . הרי כ"ד ככנגד כ"ד איברים שיוצא בהם ויש בהם כ"ו תיבות כשתגרף עמהם שן ועין יהיו כ"ו איברים . וכן בוראמר ארור כנען . ויאמר ברוך יי' אלהי שם כ"ו תיבות ומתחילין בוא"ו . וכי יכבו אנשים ב' הכא . ואידך וכי יכבו אנשים יחדיו איש ואחיו תה התם מחון דדרשי' אקנותה את כפה חמון . אף ה"נ חמון דנתכוון לסרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה וחייב ממון . כנא ב' במס' פסא' ואיד ך

אבן עזרא

הגדולה או הקטנה והנה נרדוף אחרי הכתובים נקם נקמת בני ישרא' ונהרגו המדינים כולם והנה אמר שמשון כי אם נקמתי בכם ואחריו כתוב ויך אותם שוק ואנקמה נקם אחת ומתו בבית חרב פיפיות בידם ואחריו לעשות נקמה בגוים כי דם עבדיו יקום והנה דם יורה על ההריגה ועל זה הדרך כל הלשון והכתוב שאמר זו המיתה בחלת נקמה כי האדון מתגולל בעבדו בעבור היותו ברשותו כי לא יוכל להכות ככה ישראל אחיו וזהו שאמר יום או יומים והנה כמהו על פי שני עדים ודם אמרו שלא ידעו טעמו אם כן ישימו זו עמו וחכמינו ז"ל אמרו כי טעם יום או יומים שתהיינה השעות מארבעה ועשרים שעות ביום וכאשר הסתכלנו בו שנאהו שיאמ' בשבט שהוא שבט מוסר כמו אתה בשבט תכנו והנה האדון רבה ליסרו ולא הזכיר הכתו' כאשר ימית האדון עבדו מה הדין שיהיה עליו כי מנהג האדון לחמול על כספו שלא להמיתו כאשר יחמול אפי' על בהמתו והשם צוה כאשר ייסר האדון את עבדו שלא ייסרנו מוס' אכזרי כי בראותו שנפשו יוצאה תחת השבט יכיחנו ואם לא יניחנו יהרג בעבורו כי רחמי השם על כל מעשיו וכתו' בדוד ודם לרוב שפכת ולא היו מישרא': (כב) וכי ינצו . זה האנשי' הם עברי' שהם נצים מכה זה את זה וכן כתוב למה תכה רעך : ונגפו . כולל שניהם גם פעם יהיה פי' זה או זה וכן באש ישרפו אותו ואתהן זאת או זאת ואם שניהם ישראלים דין אחד להם . וזאת האשה היא ישראלית : ולא יהיה אסון . באשה : ענוש יענש . בעבור הילדים שיצאו ומתו : כאשר ישית עליו . אבי הילדים אם יעשה כתפשו הנוגף ואם לאו יתן על פי ב"ד כמו ופללו אלהי' : (כג) ואם אסון יהיה . לאשה ויש מחלוקת אומרים כי ימות הנוגף בעבור שמחשבתו להרוג אחיו יומת וראייתם כי על הילדים כתו' ענש יענש ועל מות האשה כתוב ונתת נפש תחת נפש ואם הוא עונש מה יתרון למו' האשה יותר מן הילדים ואם אמרנו שהם בני עונשי' למה שינה הכתו' לומר נפש תחת נפש ומחלוקת אחרת אומרת כי המתכוין להרוג את זה והרג את זה לא יומת ושנה הכתו' לומר נפש תחת נפש כי ענש הנפש יותר מהילדי' הרבה אלד וראייתם הכתו' הבא אחריותחת עין עין שאינו כמשמעו רק הוא כופר' וכוכח' זאת הפרש' בעבו' עין תחת עין שן תחת שן כי אחריו כתו' משפט עין העבד ושנו : (כד) עין . אמ' רב סעדיה לא נוכל לפרש זה הפסוק כמשמעו כי אם אדם הכה עין חבירו וסרה שלישית אור עיניו איך יתכן שיוכה מכה כואת בלי תוספת ומגרעת אולי יחשיך אור עינו כולו ויותר קשה הכויה והפצע והחבורה כי אם היו במקום מסוכן אולי ימות ואין הדעת סובלת אמר לו בן זיטא והלא כתוב במקום אחר כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו והגאון השיב לו יש לנו די"ת תחת על והנה טעמו כן ינתן עליו עונש ובן זיטא השיב לו כאשר עשה יעשה לו והגאון השיב הנה שמשון אמר כאשר עשו לי כן עשיתי להם ושמשון לא לקח שותיהם וכתכם לאחרים רק גמולם השיב להם ובן זיטא השיב אם היה המכה עני מה יהיה ענשו

ג׳ הבור ישלם כסף ישיב
ג׳ לבעליו והמת יהיה לו׃
ס לה וכי יגף שור איש
את שור רעהו ומת ומכרו
את השור החי וחצו את
ג׳ כספו וגם את המת יחצון׃
ג׳ לו או נודע כי שור נגח
הוא מתמול שלשם ולא
ישמרנו בעליו שלם ישלם
שור תחת השור והמת יהיה
לו׃ ס לז כי יגנב איש
ג׳ שור או שה וטבחו או מכרו
חמשה

י״ג זוגין מן מלפין בטעמ׳ ׃
מעמין ׃
טעמ ׃ וטבחו או כתובות לג׳

ישלם כספא יתיב למרוהי
ומיתא יהי דיליה׃ לה
וארי יגוף תור דגבר ית
תורא דחבריה וימות ויזבנון
ית תורא חיא ויפלגון ית
כספיה ואף ית דמי מיתא
יפלגון׃ לו או אתידע ארי
תור נגח הוא מאתמלי
ומדקדמוהי ולא נטריה מריה
שלמא ישלם תורא חלף
תורא ומיתא יהא דיליה׃
לז ארי יגנוב גבר תור או
אימר ויכסיניה או יזבניניה
חמשא תורין ישלם חלף
תורא

כסף ישיב ב״ק נו ט״י יא ידכ״ד והמת יהיה ב״ק י נ״א מג כג כי יגוף ב״ק ב את שור ב״ק ו לו לא ומכרו את ב״ק לג לג וחצו את ב״ק נו תם את ב״ק לד יחצון ב״ק כו כי יגנוב ב״ק סב

קדושין מב סמעא עב עם עם ׃

רשב״ם

הוא׃ (לה) וחצו את כספו חכמים פירשו כל הפסוק כי עולה הכל לתשלומי חצי נזק ופירשו שויו של חי ושל מת לפי ענין חצי נזק׃ (לז) חמשה בקר אמרו חכמים שור שביטלו ממלאכתו חמשה
אם

רש״י

בא לגנות קרקע אבל מטלטלי כל מילי מיטב הוא דאי לא אזדבן הכא מזדבן הכא)׃ והמת יהיה לו׳ לניזק ושמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו׃ (לה) וכי יגוף׳ ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין שנשכו בשניו כלן בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה׃ שור איש׳ שור של איש׃ ומכרו את השור וגו׳׳ בשוים הכתוב מדבר שור שוה מאתים שהמית שור שוה ר׳ בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל א׳ מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה למדנו שהתם משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר אי יכול אף כשאינן שוין כשמיהן כשהן קיים אמר הכתוב יחצו את שניהם אם אמרת כך פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה לימכר לנכרים הרבה יותר מדמי שור המזיק ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדאי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמד לשאינן שוין שהמשתלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך׳ ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות וזזי אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה׃ (לו) או נודע׳ או לא היה תם אלא נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשום הרי ג׳ נגיחות׃ שלם ישלם שור׳ נזק שלם׃ והמת יהיה לו׳ לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישתל׳ ניזק בל נזקו׃ (לז) חמשה בקר וגו׳׳ אמר ר׳ יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו שנגב לנושאו על כתפו משלם ה׳ שה שנושאו על כתפו משלם ד׳ הואיל ונתבזה בו׳ אר״מ בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה שור

שבטלו

כְּסַף יָתֵיב לְמָרֵיהּ דְּמֵי תוֹרֵיהּ וְחַמְרֵיהּ וְנִבִילְתָּא יְהֵי דִילֵיהּ : לה מָרֵיהּ דְּגוּבָא יְשַׁלֵּם כְּסַף יָתֵיב לְמָרֵיהּ דְּמֵי תוֹרֵיהּ וְחַמְרֵיהּ וְנִבִילְתָּא יְהֵי דִילֵיהּ : וַאֲרוּם יִנְגּוֹף תּוֹר דִּגְבַר יַת תּוֹרָא דְּחַבְרֵיהּ וִימוּת וְיִזַבְּנוּן יַת תּוֹרָא חַיָּא וְיִפַּלְגוּן יַת דְּמֵיהּ וְאוּף יַת דְּמֵי מוֹתָא יְפַלְגוּן : לו אִין אִשְׁתְּמוֹדַע אֲרוּם תּוֹר נַגְחָן הוּא מֵאֶתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹי וְלָא נַטְרֵיהּ מָרֵיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חוּלַף תּוֹרָא וְנִבִילְתָּא וּמַשְׁכָּא יְהֵא דִּי לֵיהּ : לז אֲרוּם יִגְנוֹב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִימַּר וְיִכְּסִינֵיהּ אוֹ זַבִּינֵיהּ חַמְשָׁא תּוֹרָא יְשַׁלֵּם חוּלַף תּוֹר חַד מִן בִּגְלַל דְּבַטְּלֵיהּ מִן רַדְיֵיהּ וְאַרְבַּע עָנָא חוּלַף אִימַּר חַד מִן בִּגְלַל דְּאַקְטֵיהּ בִּגְנֵבוּתֵיהּ

ואידך או
נוגע כי שור
נגח והוא
כדאיתא
בפרק שור
שנגח
דילפי' נזקין
ממיתה
לחייב על
הקטנים
כגדולים •
פדיון שנים

במסר' הכא
ואידך ויקר
פדיון נפשם
רמז לה"ד
כופרא
כפרה נטיל
שיקרה
נפשםנעיני
הקב"ה נתן
להם כופר
לכפרה •
לבעליו ג'
הכא ואידך

לשלם לבעליו כשומר שכר • עושר שמור לבעליו לרעתו • שזה שממת עשרו כרה בור ברשות הרבים והוא לרעתו שמחייבו לשלם בנזקו • וכי היכי דדרשינן הכא ישוב אפילו סובין ה"נ בשומר שכר אמרי' אפי' סובין • והחת הזיה לו ובביהנ עליה מטפלין בנבילה• במחתרת ג' הכא ואידך לא נמחתרת מלאתים שכיון שבא במחתרת ודאי בא ל הרוג כדכתיב גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים • לא במחתרת מה מחתרת דהתם על עסקי דם אף ש"כ כן • זרחה ד' הכא ואידך והשמש זרחה על הגמים

אבן עזרא

והגאון השיב אם עור יעור אין פקח מה יעשה לו כי העני יתכן שיעשיר וישלם רק העור לא יוכל לשלם לעולם והכלל לא נוכל לפרש על דרך מצות התורה פיר' שלם אם לא נסמוך על דברי חז"ל כי כאשר קבלנו התורה מן האבות כן קבלנו תור' שבעל פה אין הפרש ביניהם והנה יהיה פי' עין תחת עין ראוי להיותו עינו תחת עינו אם לא יתן כפרו ואמר הגאון כי יש שן שהעונש שלו מעט אם יהיה המוכה נער כי אם יכרת עוד יחליף • והזכיר יד כי היא בעלת מלאכה • והזכיר הרגל שהיא יותר קשה מהיד כי לא יוכל אדם ללכת ברגל אחת ולפי דעתי כי הזכיר אלה האיברים על ההוה ברוב כי כאשר יכה אדם חבירו אם יכנו בעין שהוא עומד כנגדו או בפה שעומד כנגדו וישבור שניו או ביד שהיא ילחם או יגן בעד פניו או ברגל בברחו מפניו : (כה) כויה • מכות אש כחשמעו • י"א כי פצע להוציא דם וחבור' מכה בלי דם והגאון אמ' כי פצע שבירת שלם וחבור' מכת דם : (כו) וכי יכה • וזה הטעם שיצ' העבד חפשי תחת עינו או שנו שלא יהא אדניו אכזרי שיכנו מכה נמרצה כי אם ישחית עינו או אפי' שנו יצא מרשותו חפשי ויאבד ממונו : (כז) ואם שן • דבר הכתו' על ההוה ברוב כאשר הזכרתי וכן יצא בראשי איברי' כפי הקבלה : (כח) וכי יגח • הזכיר זאת הפרש' בעבור אם יגח השור עבד או אמה וזה האיש והאמה ישראלים • והזכיר האשה ולא עשה כן בפסוק מכה איש ומת כי מכתב בלשון להזכיר הנכבד שהוא הזכר והוא הדין לנקבה והזכיר האשה עתה בעבור שיש מקומות שאין מנהג האשה לצאת חוץ מהעיר לשדה אל מקום שעם השורים שלא יחשוב אדם ויערער ויאמר למה שנתה המנהג ובעבור זה כתוב אחריו או בן יגח או בת יגח כי משפט מכה איש שוה הוא שיהיה גדול בשנים או קטן • והזכיר הבן והבת שהם קטנים שלא יערער בעל השור על האבות שהיה עליהם לשמרם: סקול יסקל השור • טעם ולא יאכל את בשרו כמו הנבלה שיאכלנה גר שער או נכרי וקדמונינו אמרו כי כל מקום שכתוב בו לא יאכל הוא אסור בהנאה : ובעל השור נקי • מעונש : (כט) ואם אין ספר ... כי אין כופר למומתי ב"ד על כן אמרו מעתיקי הדת כי וגם יומת מיתתו בידי שמים הנה יד... וזה יומת לפי דעתי כמו עין תחת עין שהוא ראוי שיומת אם לא יתן כופר כ... וכל זה בעבור שהוא כתו' יומת ולא ימות : (ל) אם כופר • אין זה הפך ולא תקחו כופר כי הכתוב שם הוא רוצח גמור וזה לא רצח רק נענש בעבור שלא שמר שורו להיותו קשור או השור התיר עצמו שלא כקשר כראוי או שלא מצא הפתח סגור ויצא והזיק : יומת עליו • על פי הדיינין : (לא) או בן או בת • שהיהם ישראלים כי כתו' אחריו אם עבד והטעם שם עונש על בעל השור כי קשה בעיניו שתמית בהמה אדם שנברא בצלם שהי' על כן נסקל השו' : (לג) וכי יפתח איש בור • שהיה כרוי והזכיר זה כי אין הטעם חפץ שתמות בהמה

חנם

חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת
הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת
הַשֶּׂה׃ כב א אִם־
בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה
וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים׃ ב אִם־
זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר
בִּגְנֵבָתוֹ׃ ג אִם־הִמָּצֵא
תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר
עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם
יְשַׁלֵּם׃ ס ד כִּי יַבְעֶר־
אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח
אֶת

מסרה: נ' מנחתי ל · ד' זחד חרס' לכס ידפי פמי׃ · ג' ן · ג' ן · ד' ז'

שנים ישלם ב"ק סו סה : ושלח ב"ק כג : ושלח את ב"ק יז :

תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלָף
אִימְּרָא׃ א אִם בְּמַחְתַּרְתָּא
יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת
לֵית לֵיהּ דְּמָא׃ ב אִם עֵינָא
דְסָהֲדַיָּא נְפַלַת עֲלוֹהִי דְּמָא
לֵיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית
לֵיהּ וְיִזְדַּבַּן בִּגְנֻבְתֵּיהּ׃
ג אִם אִשְׁתְּכָחָא יִשְׁתְּכַח
בִּידֵיהּ גְּנוּבְתָּא מִתּוֹר עַד
חֲמָר עַד אִמַּר בַּר אִינוּן חַיִּין
עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם׃ ד
אֲרֵי יוֹכֵיל גְּבַר חֲקַל אוֹ כְּרַם
וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵיהּ וְיֵיכוֹל
בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵיהּ
וּשְׁפַר

תלדות אהרן: חמשה בקר ב"ק סז עא עב: תחת כתובות לג · וארבע צאן חולין קלו · אם במחתרת יומא פה סנהדרין עב · אם זרחה סנהדרין עב · אם אין לו סוטה כג קדושין יח ערכין ל · אם המצא גטין עו ב"ק סד עט מציעא י נג

רשב"ם

(א) אם במחתרת ובלילה או להרוג או ליהרג בא לפיכך אין לו דמים תשלומי דמים שלא פטור ההורגו: (ב) אם זרחה השמש. שהיה גונב ביום: (ג) אם המצא תמצא בידו שלא מכרו: חיים שלא טבחו אז שני' ישלם ולא ארבעה וחמשה: (ד) כי יבער. אכל את בעירו בשדה אחר: מיטב שדהו וגו'. שמידית שבנכסיו ישלם לו קרקע או שוה כסף כך פירשו רבותינו. ולפי פשוטו משמע לפי מיטב שדיהו וכרמו של זה הניזק ישלם כי שמא מן המיטב אכלו

רש"י

שבטלו ממלאכתו ה' שה שלא בטלו ממלאכתו ד': תחת השור תחת השה. שכאן הכתוב לומר שאין מדת תשלומי ד' וה' נוהגת אלא בשור ושה בלבד. (א) אם במחתרת: כשהיה חותר את הבית: אין לו דמים. אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו כאן למדתך תורה אם בא להורגך השכם להורגו וזה להורגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו: (ב) אם זרחה השמש עליו. אין זה אלא כמין משל אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות: דמים לו. כחי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית: שלם ישלם. הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה ואונקלוס שתרג' ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית כנגדו התרו בו שלא יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון: (ג) אם המצא תמצא. ברשותו שלא טבח ולא מכר: משור עד חמור. כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר במקרא אחר על שה על שלמה ועל כל אבדה ישלם שנים לרעהו: חיים שנים ישלם. ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי חיים. (ד) כי יבער. את הבעירה: ובעיר כולם לשון בהמה כמו אנחנו ובעירנו. כי יבער. יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלו או בשליח בעירה או במרעה. ופירשו רבותינו שלוח הוא נזקי מדרך כף רגל: ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת:

בשדה

בתי אלומי' כדם . שמש זרחה וכודד הכרעת זרחה במנחו פי' אם שמש זרחה וכודד כבר נבא' והלך בעוד לילה . או אין לו דמים אבל אם זרחה עליו

בגניבותיה ולית בה עיבידתא : א אין בחרכא דכותלא משתכח גנבא ויתמחי וימות לית ליה חובת שפיכות אדם זכאי : ב אין בריר פתגמא כשמשא דלא למקטול נפש עאל וקטליה חובת שפיכות אדם זכאי עלוי ואין אשתזיב מן ירוי שלמא ישלם אין לית ליהמה דמשלם ויזדבן ליה בית דינא מן גניבתיה ועד שתא דשמיטתא : ג אין בסהדיא משתכחא ברשותיה גניבותא מן תור עד חמור עד אימר כד הינון קיימין על חד תרין ישלם : ד ארום יפקר גבר חקיל או כרמא וישלח ית בעיריה וייכול בחקל גבר אוחרן שפר חקליה ושפר כרמיה ישלם

שמש שנא' ביום כמו שהתם זרחה על המים דמים לו . וכן כתי' בתי התשלומי' כדם שאם מתחין עד שזרחה עליו השמש יש לו דם . וזרחה לכם יראי

אבן עזרא

חנם שלא לצורך אדם ועוד כי יזיק בעל הבהמה : (לד) בעל הבור . הפותח או הכורה אע"פ שהוא ברשות הרבי' כי לצרכו עשה ע"כ נקרא בעל הבור : כסף ישיב לבעליו שיתן דמי הנופל בהיותו חי אחר שיפחות ממנו דמי המת : (לה) וכי יגף . אמר בן זיטא כי רעהו תואר לשור ולא ראה כי שור איש סמוך הוא וכן הוא שור רעהו ואין לשור ריע רק בן זיטא לבדו וזה השור שהוא תם ישלם בעליו חצי נזק : (לו) או . ואם היה השור מועד ישלם הנזק שלם והזכיר הכתוב דבר השור עד שיגיע אל וכי יגנוב איש שור או שה וכל זה בעבור העבד שהוא נמכר בגנבתו כי כן החל כי תקנה עבד עברי : (לז) כי יגנוב . אמר ר' ישועה הוסיף השם על עונש השור יותר מן השה כי לא יוכל להסתיר השור כמו השה ולא יוכל לגנבו רק הרגיל יותר באומנות הגניבה והגאון אמר בעבור הנזק שיבא לבעל השור יותר מהשה כי בו יחרוש : (א) אם במחתרת ימצא הגנב . בלילה כי ביום לא יחתור והכתו' הבא אחריו לעד אם זרחה השמש . ופי' אין לו דמים אין על הורגו שפיכות דמים ויש לתמוה מן המפרשים דמים חיים אם כן מה הוא איש דמים דמיו בו : (ב) אם זרחה השמש שלם ישלם . שב אל הכתוב למעלה חמשה בקר ישלם וכו' כמו לעם נכרי ואף לאמתך תעשה כן כי הוא שב אל הפסוק העליון הענק תעניק לו : ונמכר בגנבתו . בעבור גניבתו : אם זה הפסוק כולל כל בהמה וחכמים קבלו גזירת הכתוב לתשלומי ארבעה וחמשה בשור ושה בלבד : (ד) כי . גם זה דבק באשר למעלה שהזכיר שיבא הנזק על יד השור . ואומ' כי יבער איש מגזרת אכלנו ובערנו והוא מהבנין הדגוש . וטעם ובער בשד' אח' אדם אח' וכמוהו ואתם בערתם הכרם : (ה) כי תצא אש . גם זה דבק כי ידבר על נזק השדה . וטעם המבעיר איכו כמו כי יבער איש אע"פ שהם מבנין אחד כי מלת אש תור' עליו וזאת הדרך נאות בלשון הקדש לאמר מלה שוה והיא משני טעמי' כמו בלחי החמור חמור חמורתים רוכבים על שלשים עיירים ושלשים עיירי' להם וזאת הטבית ערים והעד להם יקראו חוות יאיר : (ו) כי יתן . גם זה דבק כי על דבר הגנבה ידבר להשלים משפטי הגניבות : אם לא שלח ידו . יורה כי ונקרב בעל הבית שבועה היא לפני הדיינין על כן אחריו על כל דבר פשע שפשע הכשבע ור' ישועה אמר כי פשע הוא שיבא מרמותו כמו אז תפשע אדום מתחת יד יהודה והנה על כל דבר פשע כולל הבא אחריו וכל דבר שיבא מרמות הבעלי' בין שנגנב בין שאבדה וכחש בה ולא הודה : (ז) אשר יאמ' . בעד : כי הוא זה . אם ירשיעון האלהים השומר כי הוא עצמו גנבו או כחש האבדה שמצא ונעשה גנב עליה . (ח) כי יתן . זה שומר שכר : (ט) במלאכת רעהו . כמו לרגל המלאכ' אשר לפני ולא יקח ממנו רק השבועה : אם . על זה קבל שכרו : יביאהו עד . יביא קצת הנטרף להיות לו לעד על דרך שכתב כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעי' או בדל אזן . (יב) וכי ישאל . על דרך הפשט בעליו אין עמו ויכול לטעון על השואל שהכביד על בהמתו : (יג) אם . שהוא ראה בעצמו איך נשבר או מת והנה הזכיר שנא עם השוכר בדרך אחד השלי' לדבר על גניבת ממון ועתה ידבר על גניבת הלב הוא המפתה כי השוא לפתו' הנערו' שאין דעתם שלימה : (יד) אשר לא אורשה . כי המאורשה אע"פ שלא נבעלה נקראת

מסרה	תורה	אונקלוס	תולדות אהרן
נעלם ק' ג'וכ"כ	את־בעירה ובער בשדה אחר	ושפר כרמיה ישלם :	ובע'בשדה
ב' נחרי ליס'	מיטב שדהו ומיטב כרמו	ה ארי־תתפק נור וישכח	נשין תח
ב' · ג' · ל'	ישלם : ס ה כי־תצא אש	כובין ויתאכלון גדישין או	ב"ק נ ד כא
	ומצאה קצים ונאכל גדיש או	קמא או חקל שלמא ישלם	כג כה כה
ר'פ'חס' · ג'	הקמה או השדה שלם ישלם	דאדליק ית־דלקתא :	כח ונט
	המבער את־הבערה : ס	ו ארי־יתן גבר לחבריה	מיטב
ג' חס' · ג'	ו כי־יתן איש אל־רעהו	כסף או מנין למטר ויתגנבון	נשין מה תח
ג'	כסף או־כלים לשמר וגנב	מבית גברא אם ישתכח	ב"ק ו
	מבית האיש אם־ימצא הגנב	גנבא ישלם על חד תרין :	כח נט
ח'ר"פ	ישלם שנים : ז אם־לא	ז אם לא ישתכח	ישלם
ג'	ימצא הגנב ונקרב בעל־	גנבא ויתקרב מריה דביתא	ב'ק כו
	הבית אל־האלהים אם־לא	לקדם דיניא אם לא	כי תצא
	שלח	אושיט ידיה במא דמסר	ב"ק כט
		ליה חבריה :	נמצאה
		על	ב"ק ס
			ונאכל סס
			שלם ישלם
			ב"ק כג כה
			ס סה
			כי יתן איש

קדושין יא · ב"ק כג קו · מציעא כו · שבועות לט מב מג · לשמור ב"ק נג · בכורות כ : וגונב מבית ב"ק ע עו · בכורות יא : אם ימצא ב"ק סג סד קו : אם לא ימצא סס : ונקרב בעל ב"ק סג קו · מציעא מא · סנהדרין ג כו : אם לא קדושין מב · ב"ק קו :

רשב"ם

אכלו בהמותיו של מזיק : (ה) כי תצא אש · שלא שמר בעל האש את אשו יפה והזיק ע"י רוח המצוי : גדיש שנקצר כבר או אפי' הקמה מחוברת · או אפי' השדה ליחכה וסיכסכה אבניו : (ו) כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור · מטלטלים הם ולשומרם בתוך ביתו כשאר חפציו נתנו לו לפיכך אם גנבוהו בביתו פטור כי שמרו כשמירת חפציו · אבל פ' שניי' שכתו' בה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור · ודרך בהמות לרעו' בשדה ודאי כשהפקידם ע"מ לשומרם מגנבים הפקידם לו ולכן אם נגנבו חייב : (ז) ואם לא ימצא הגנב ונקרב ונו' פירשו רבותינו אם לא ימצא כמו שאמר השומר נגנב ממני אבל הוא עצמו גנבו · ואם נקרב ונשבע בפני הדייני' ישלם הוא כפל כשירשיעון אותו הדייני' וישלם שנים לרעהו · ואני לפי הפשט אפרשנו · ואם לא ימצא הגנ' ונקרב בעל הבית · הוא השומר שלא שלח ידו במלאכת רעהו

רש"י

בשדה אחר · בשדה של איש אחר : מיטב שדהו ישלם · שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו מעידית שדותיו אם הי' נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעדית שיש לו · למדך הכתוב שהנזיקין שמין להם בעדית : (ה) כי תצא אש · אפילו מעצמה : ומצא' קוצים · קרדו"נש בלעז : ונאכל גדיש · שלחכה בקוצי' עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחובר' בקרק' : או השדה : שליחכה את נירו וצריך לניר אותה פעם שנייה : שלם ישלם המבעיר : אע"פ שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה ע"י קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק : (ו) וגונב מבית האיש · לפי דבריו : אם ימצ' הגנב ישלם · הגנב שנים לבעלי' : (ז) ואם לא ימצא הגנב · ובא השומר הזה שהוא בעל הבית : ונקרב · אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו

אבן עזרא

במלאכת אשת רעהו · מלת ימהרנה כמו מוהר בענין קשור כמו אחר מהרו כי נזרת מהרה לא תמצא בפעלים רק מהבנין הדגוש בכל המקר' : (טו) כסף ישקול · בעבור שפתה : (טז) מכשפה ·

ישלם: ה אֲרוּם תִּתְפּוֹק נוּר וְתַשְׁכַּח כּוּבִין וְתִגְמַר גְּדִישׁ אוֹ מֵידָעַם דְּקָאֵי אוֹ חֲקִיל שַׁלְמָא יְשַׁלֵּים מַאן דְּאַדְלִיק יַת דְּלֵיקְתָא: ו אֲרוּם יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ כְּסַף אוֹ מָאנִין לְמִינְטַר בְּלָא אֲגַר נְטִיר וּמִתְגַּנְבִין מִן בֵּית גְּבַר אִין מִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא אִיהוּ מְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין: ז אִין לָא אִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקְרֵב מָרֵיהּ בֵּיתָא לִקְדָם דַּיָּינַיָּא וְיוֹמֵי דְּלָא אוֹשִׁיט יְדֵיהּ בְּעִיסְקָא דְחַבְרֵיהּ

פירוש לפירש שמתרפאין בה כלכתיב ותרפא בכנפיה אבל הרשעי' אלקה ונשחטת

אותו שנא' הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו' ועל כן זרחה לו הכרעת כמנחו: ונערב' ונער בשדה

אחר ואילך ונער עליה הכהן ואע"פ שאנו דורשין אותו על שן ורגל שדרסה על הפירות והזקתן הוא הדין כל מיני היזק שאם היו מ... עצים ותפסידתן חייב עליהם. קוצים. ד' הכא ואילך קוצים כסוחים כאש יוצתו. אל תזרעו אל קוצים. לועכו פאש קוצים. וזהו שאמרו חכמינו ז"ל כי תצא אש אפי' מעצמה והיינו באש יוצתו דמשמע מעצמן וכרכין ליחכה כירו וזהו כירו ... נירו אל תזרעו אל קוצים והתם דרשו על הרשעים. והיינו דועכו כאש קוצים דאיירי ברשעים. אם לא ימצא הגנב ונקרב. ר"ת

אבן עזרא

טעם להזכיר זה אחר הבתולה כי המתאוים יתאוו דרך כשפים לאלאת תאותם והזכיר הנקבה כי היא הנואלה בכשוף יותר מן הזכרים: (יז) כל. הזכיר בתחלה פתוי הנערה שאין לה דעת גם הזכיר הבהמה שאין לה פה לצעוק כמו האשה והזכיר האשה שיש לה פה לצעוק: (יח) זובח על דרך הפשט איננו מדבר על ישראל כי כבר הזכיר על זה בלבור שני רק בעבור הגר וכתוב אחריו כאמ' זה כי בעבור נאמר כל שוכב עם בהמה כי כן מנהג עם נכרי והנה על זה התנאי יגור בארץ ישראל שלא ישכב עם בהמ' ושלא יזבח לע"ז. ואמר לאלהים שהיה רגיל לעבדו מקדם ומלת לאלהים כוללת אף המלאכים: ליי' לבדו. רק לשם הנכבד לבדו שהוא שם העצם ולא יתערב אחר עמו: (יט) וגר. כאשר יקבל הגר שלא לעבוד ע"ז לא תונהו בארצך בעבור שיש לך כח רב (מהם) וזכור כי גרים הייתם כמוהו וכאשר הזכיר הגר שאין לו כח ככה היתום והאלמנה שהם ישראלים ואין להם כח. ואחר שאמר לא תענון לשון רבים אמ' אם תענה כי כל רואה אדם שהוא מענה יתום ואלמנה ולא יעוזרם גם הוא יחשב מענהו:

(כא) אם ענה. והנה הענוש אם אחד יענה ואין עוזר הענוש על כלם על כן בא אחריו וחרה אפי והרגתי אתכם כולכם. ואמ' כי אם צעק יצעק אלי על היתום וכן דין האלמנ' רק היתום יתכן שיהיה קטן ולא ידע לדבר כמו האלמנה: (כג) אם כסף תלוה. אם נתן לך השם הון שתוכל להלוות העני והזכיר זאת הפרשה כי העני כמו הגר והיתום והאלמנ'. וקרא העניים עמי כי החסידים לא יבקשו עושר בעולם הזה והעד אליהו ואלישע שלא רצה לקבל מנחת נעמן גם שמואל הרמתי. וטעם עמך שהוא במקום שאתה דר בו: לא תהיה לו כנושה. שישא לך פנים בעבור טובתך. ואחר תשימון כי המלוה והסופר והעדים כולם עוברים: (כד) אם חבל תחבל. אחר שאמר שלמת רעך שהוא לשון נקבה וככה אחר כי היא כסותה לבדה אמר תשיבנו והטעם על החבול שהוא לשון זכר. אמר הגאון מה טעם לקחת החבול ביום וישיבנו בלילה והוא השיב בעבור שירא שלא ילוה מאחר ויתנהו לו חבול תחתיו כי בטעם יש לך לחמול עליו. וטעם כי חנון אני על דעת הגאון שהוא כמו חנוני חנוני והטעם כי אני אתן לו ממון ואסיר את שלך ולפי דעתי כי מלת חנינה איננה כן כי מה יבקש דוד לאמר חנני אלהים כחסדך רק הוא כמו רחום אע"פ שיש ביניהם הפרש כאשר אפרש בפרשת כי תשא: והנה זה ושמעתי שהוא אחר והיה כי יצעק אלי כמו הכתוב למעלה כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: וחרה אפי בכם. ובמה יודע כי שמע אשמע צעקתו בחרון אפי שאחריו: (ו) אלהים לא תקלל. הם הדיינים והם הכהנים בני לוי שעמהם התור': ונשיא בעמך לא תאר. בסתר או בגלוי והגאונים הפרישו בין קללה ומארה וזה הנשיא הוא המלך הכתוב במשנה תורה וכאשר הסתכלנו בפסוקי הנבאי' זה אחר זה עד ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו מצאנו רובם בדברי העניי' כאילו הם דבוקים עם פר' אם כסף תלוה. אחר יפת טעם להזכיר אלהי' לא תקלל אולי העני ברוב צערו בלילה אם יעבור המלוה ולא ישיב לו העבוט יקלל את הדיין שהן שיוקח עבוטו: (כו) מלאתך. ככוי לתירוש

שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃
ח עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־
שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־
שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר
יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים
יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן
אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ׃
ס ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה
וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־
נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה׃
י שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין
שְׁנֵיהֶם

(מסרה: לגו׳ נפו׳ · ג׳ · ג׳ ג׳ וח׳ ו׳ · ג׳ · ג׳ ג׳ · פי׳ ד׳ מסר)

ח עַל־כָּל־פִּתְגַּם־דְּחוֹב עַל־תּוֹר עַל־חֲמָר עַל־אִימַּר עַל־כְּסוּ עַל־כָּל־אֲבֵידְתָא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא דֵין דִּלְקֳדָם דַּיָּינַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי יְחַיְּיבוּן דַּיָּינַיָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין לְחַבְרֵיהּ׃ ט אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ חֲמָר אוֹ תוֹר אוֹ אִימַּר וְכָל בְּעִירָא לְמִטַּר וִימוּת אוֹ אִתְּבַר אוֹ אִשְׁתְּבֵי לֵית דְּחָזֵי׃ י מוֹמָתָא דַּיְיָ תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אִם לָא אוֹשֵׁיט יְדֵיהּ בְּמָא דִּמְסַר לֵיהּ חַבְרֵיהּ וִיקַבֵּל מָרֵיהּ מִנֵּיהּ מומתא

אהרן · על כל דבר קדושין מג ב״ק כד סג סג מניע׳ מד כו שבועות מג עלשור על ב״ק סג סג סד מציעא נו עלכל ב״ק סג על כל נ״ק קו מציעא ה כי הוא זה ב״ק סט קו מציעא ס עד אלהים קמא קו

סנהדרין ג׃ אשר ירשיעון קמא סד עה · סנהדרין ג ד׃ וכי יתן נזיר לה · שבועות מג׃ ומת או קמא כס׃ אין רואה מציעא סג׃ שבועת ה׳ והיה מציעא סס · שבועות לג לט מו · תמורה ג׃

רשבם

רעהו אלא כגנבה המיכו ויפטר׃ (ח) על כל דבר פשע אבידה שנגנב הפיקדון בין שור בין שה בין שלמה בין כל אבידה שיאמר המפקיד כי הוא זה השומר שנגנב המיכו או הגנב או השומר אשר ירשיעון הדייני׳ ע״י עדים ישלם שנים לרעהו׃ (ט) ומת או נשבה שטרפו ארי אי׳ רעה שכשם שמת או נשבה מדבר שאבדה כל הבהמו׳ הוא הדין לנשבר שכל הבהמה הופסדה שהרגה ארי או חיה רעה שכן יוכיחו בכביא שהרגו הארי וחמור והא רי׳ עומדים אצל הנבילה ולא אכל הארי את הנבלה ולא שבר את החמור׃ אין רואה שבועת ה׳ · ופטור באונסי׳׃ (י) ולקח בעלין השבועה יביאהו

רש״י

ידו בשלו׃ (ח) על כל דבר פשע · שימצא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים׃ ישלם שנים לרעהו · למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואח״כ באו עדים שכך ד״ר׃ ונקרב בעל הבית אל האלהים · קריבה זו שבועה היא · אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו · נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד · שבועת ה׳ תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה׃ אשר יאמר כי הוא זה · לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדו׳ ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדי׳ שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר · ורז״ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני׃ (ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור · פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתיב וגונב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקר׳ בעל הבית לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה זו ופ׳ זו אמור׳ בשומר שכר לפיכך אינו פטו׳ אם נגנב׳ כמו שכתו׳ אם גנוב יגנב מעמו ישלם׳ אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזק׳ ע״י לסטים ואין רואה שיעיד בדבר׃ (י) שבועת ה׳ תהיה · ישבע

דחבריה: ח על כל מדעם דאתכיר בכוסיא על תור על חמר על אימר על כסוי ועל כל אבידתא יומי כד ייימר ארום הוא דין וכד משתכחא גניבותא בתר כן ביד גנבא קדם דייניא יעיל דין תרויהום דין מריה דביתא ודין גנבא ולמאן דמחייבין דייניא ישלם גנבא על חד תרין לחבריה: ט ארום יתן גבר לחבריה חמר או תור או אימר וכל בעירא למנטור בלא אגר נטיר וימות או איתביר מן חיוא או אשתבי ולית סהיד חמי ומסהיד: י מומתא דיי תהי בין תרויהום יומי דלא אושיט ידיה בעיסקא דחבריה ויקבל מריה מניה מומתא ולא ישלם:

ואין

ר"ת אלהיו רמז לשנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים' זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי כיון שאינו נמצא מי

חנה לגנוב יהא מוכת על שינא אליהו· אם לא ימצא הגנב· ענו"ה הוא עצמו גנבו· על חמור נ'הב' ואידך עני ורוכב על חמור אירי

נחשים· כי היכי דכתיב הכא אשר ירשיעון השם כמו אירי באחאב דכתיב ביה וברוח שפתיו ימית רשע יאמר בגימ' זה מן
הטענה· אשר יאמר כי הוא זה בגימ' מודה במקצת טענה · וכל בהמה ג' שכא ואידך החיה,וכל בהמה · וכל בהמה נשמ
מפרסת פרסה לומר שהחי' בכלל בהמה כמו התם דכתיב החיה וכל בהמה ואפי' עובר דכתיב וכל בהמה מפרסת וגו' בבהמה אותה
תאכלו לרבות את העובר · מכשפה אותיות המכשף אחד שלים ואחד שלשה אלא שדבר הכתוב בהווה · ושמין ליה כל שוכב עם
בהמה

אבן עזרא

לתירוש: ודמעך. כנוי ליצהר והגאון רב סעדי' אמר כי מלת מלאתך כוללת המלאה הזרע והמלאה מן היקב ואמר כי דמעך רמז ליצהר כי כאשר ידרך הזית הוא יורד טפות כמו הדמע והנה פי' זה הכתו' במקו' אחר והוא ראשית דגנך תירושך ויצהרך על כן עמו בכור בניך תתן לי כי הוא ראשית אונו וזה ויפת אמר כי מלאתך על ההריון ודמעך כנוי לשכבת זרע והיא הטפה ואמר לא תאחר שלא יעכב מלקחת לו אשה על כן אחריו בכור בניך תתן לי וזה שגעון למה הזכיר מלאתך לפני דמעך כי דמעך לפי דעתו לשפוך זרע באשה ואחר כך תבא ההריון ועוד כי דבר ההריון איננו ביד אדם רק ביד השם לבדו אמר יפת הזכיר הפסוק הזה שלא יאחר העני לתת מה שהוא חייב כך תעשה לתת הבכור לכהן:

(ל) ואנשי קדש. בעבור שהזכיר שורך וצאנך שהם מותרי' לאכילה הזהיר על הבשר שהוא נטרף אולי העני יאכלנו בעבור עניו. והזכיר בשדה בהווה וככה הדין בנטרף גם בתוך העיר וכמוהו מקרה לילה. וטעם לכלב כפתח הלמ"ד שהוא שומר שורך וצאנך ואין ראוי לאוכלו כי אם הכלב ור' משה הכהן אמר כי הטרפה קשה מהנבלה כי יש בטרפה כדמות סם רע שיזיק תולדת האדם על כן לא התיר לתתה לגר אשר בשעריך או תמכר לנכרי כמו הנבלה: (א) לא תשא שמע שוא. שלא יוציא מלבו דבר שוא להוציא דבה. וטעם אל תשת ידך עם רשע להתחבר עמו בעדות שוא לעשות חמס ':קי אולי העני יעשה זה למלאת חסרונו. (ב) לא. אם ראית רבים יעידו על דבר שלא ידעתו לא תאמר בלבבך אלה לא יכזבו ואמר הגאון כי שתים מצות יש בפסוק הזה האחת מצות לא תעשה והשנית מצות עשה כי אמר חייב אתה אחרי רבים להטות כי חשב כי מלת להטות כמו לנטות ואיננו כן רק היא מהבנין הדגוש הכבד כמו ארור מטה משפט גם במנחת בלא משפט ומטה גר ויתו"ל פירשו כי מזה נלמוד כי הלכה כרבים ומה שהעתיקו הוא האמת ואחר שהכתוב אמר לא תהיה אחרי רבים לרעות מזה נלמוד כי אם יהיו הרבים לטובה שהיא מצוה ללכת אחריהם: לא תענה על ריב. מצוה על כל ישראל ואף כי הדיין שהוא הריב לפניו לעזור לרעהו: (ג) ודל. גם זה דבק שתחשוב כי טוב תעשה בעזרך הדל ובמקו' אמר לא תהדר פני גדול: (ד) שור אויבך. בחירק תחת היו"ד והוא פועל כי מלא ואיבתי מהפעלים הנואחי' והטעם אע"פ שתדע שהוא אויבך וככה שונאיך ובאמר אויביך כי נכון לדבר ככה גם כן שונאך אולי באה זו הפרשה אם היה השור והחמור של עני יהי' שכרך הרבה מאד שעשית מצות השם וגם גמילות חסד עם עני: (ה) וחדלת. כמו חדל לך מעשות הדבר וכן ושמרת והטעם חדל שתעזוב הדבר לו לבדו רק תתיר עמו הקשרים ותעזוב המשא ויפול מזה הכד ומזה בגד ויקים התמור ויש אומ' כמו ויעזבו את ירושלם לשעון המשא בדרך רחוקה: (ו) לא תטה.

שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ
בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו
וְלֹא יְשַׁלֵּם׃ יא וְאִם־גָּנֹב
יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו׃
יב אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ
עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם׃ פ
יג וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם
רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו
אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׃ יד
אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־
שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ׃ ס
טו וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ
מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה׃
טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ
לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת׃ ס יז מְכַשֵּׁפָה
לֹא

מסרה:
ג׳ וס רפיג׳
ג׳ן
ג׳
ג׳ ג׳ חסר כתורה ג׳ן
י׳ פ״ס
ג׳
ד׳
ד׳ וסס׳ ג׳
ג׳
ג׳

אונקלוס:
מומתא ולא ישלם : יא
ואם אתגנבא יתגניב מעמיה
ישלם למרוהי : יב אם
אתברא יתבר ייתי סהדין
דתביר לא ישלם : יג
וארי ישאל גבר מן חבריה
ויתבר או ימות מריה לית
עמיה שלמא ישלם : יד
אם מריה עמיה לא ישלם
אם אגירא הוא על באגריה :
טו וארי ישדל גבר
בתולתא דלא מארסא
וישכוב עמה קימא יקימינה
ליה לאינתו : טז אם
מצבא לא יצבי אבוהא
למתבה ליה כספא יתקול
במוהרי בתולתא : יז חרשא
לא

תולדת אהרן:
אם לא מציעא מג סג
ולקח קמא קו שבועות יגא
אם גנוב מציעא כד
אם טרוף קמא י
וכי ישאל סס קו מציעא כד בה גו
ונשבר או מציע׳ כד בה
בעליו אין מציעא כד נה גו
אם בעליו מציעא כד נה גו
בתולה כתובות כט
אשר לא פסלה
מהור

סנה׳ קדושין סו : אם מאן כתובות לט מל׳ קדושין מו : כסף ישקול כתובות י כט לח : מכשפה ברכות נב :
יבמות ד׳ . סנהדרין סו :

רשב״ם

(יב) יביאהו עדי קצת מאברי הטריפה לעדות כדכתי׳ כאשר יציל הרועה מפני הארי שני כרעים או בדל האזן : (יג) וכי ישאל . בהמה לעשות בה מלאכתו : ונשבר או מת טריפה . או מתה . בעליו אין עמו . במלאכת אותה הבהמה לפי פשטו . ובמדרש חכמי׳ אפי׳ במלאכה אחרת אם הוא עמו במלאכ׳ פטור השואל מנשבר או מת : (יד) אם שכיר הוא . ששכר בהמות חבירו לעשות בה מלאכתו : בא בשכרו . כלו׳ שכר הוא נותן לו ואינו דומה לשואל לפיכך פטור מאונסין אבל בגניבה אבידה חייב כשומר שכר . ויש מי שאומר שאף מגניבה ואבידה הוא פטור ואינו חייב אבל בפשיעה כשומר חנם . מחלוקת ר׳ מאיר ור׳ יהודה בבבא קמא : (טו) אשר לא ארשה . שאם ארשה חייב סקילה כדכתי׳ במשנה תורה : מהר ימהרנה כמוהר הבתולות . חמשים כסף דאנס את הבתולה ונתן לאבי הנערה חמשי׳ כסף . והוא הדין למפת׳ :
(יז) מכשפה לא תחי׳ לפי שדרך נשים מכשפניות לעשות מעשיהם בסתר במקומו׳ במערו׳ כחו שמכינו

רש״י

ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואח״כ נאנסה חייב באונסי׳ : ולקח בעליו . השבועה . ולא ישלם . לו השומר כלום : (יב) אם טרף יטרף . ע״י חיה רעה . יביאהו עד . יביא עדים שנטרפה באונס ופטור : הטרפ׳ לא ישלם . אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם . טרפת חתול ושועל ונמי׳ משל׳ . טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לחשך לדון כן שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל : (יג) וכי ישאל . בא ללמד על השואל שחייב באונסין : בעליו אין עמו . אם בעליו של שור אינו עם הש׳ במלאכתו : (י) ואם בעליו עמו . בין
שהוא

יונתן בן עזיאל

יא וְאִין יִתְגַּנְבָא יִתְגַּנֵב מִנֵיהּ דַהֲוָת לֵיהּ עִמֵיהּ אֲגַר נְטִיר יְשַׁלֵם לְמָרוֹי :
יב אִין אִיתְבְּרָא יִתְבַּר מִן חֵיוַת בָּרָא מֵיְיתֵי לֵיהּ סַהֲדִין אוֹ יַמְטִינֵיהּ עַד גוּפָא דְתָבִיר לָא יְשַׁלֵם :
יג וַאֲרוּם יִשְׁאַל גְּבַר מִדַעַם מִן חַבְרֵיהּ וְיִתְבַּר מָנָא אוֹ מִית בְּעִירָא מָרֵיהּ לֵית עִמֵיהּ שַׁלָמָא יְשַׁלֵם :
יד אִין מָרֵיהּ עִמֵיהּ לָא יְשַׁלֵם אִין אַגִירָא הוּא עָאל בִּסְירֵיהּ וְאַגְרֵיהּ :
טו וַאֲרוּם יְשַׁרְגֵג גְבַר בְּתוּלְתָּא דְלָא מְאָרְסָא וְיִשְׁמֵשׁ עִמָהּ מִפְרְנָא יַפְרִין יָתָהּ לֵיהּ לְאִינְתּוּ :
טז אִין לָא חַמְיָא לֵיהּ אוֹ דְלָא יִצְבֵי אֲבוּהָא לְמִתְבָּא לֵיהּ כְּסַף חַמְשִׁין סִלְעִין יִתְקְנֵס הֵי בְמִפְרוּנֵי בְּתוּלְתָּא :
יז עַמִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל עָבִיר חַרְשׁוּתָא לָא תְקַיְימוּן :
כל

ירושלמי

אִם יִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל יַיְתֵי לֵיהּ מִן אֵיבְרוֹי סָהֵד קְטִילָא לָא יְשַׁלֵם :
אֲרוּם יְשָׁרְגַג גְבַר בְּתוּלָת דְלָא אֲרַסַת וְיִשַׁמֵשׁ עִמָּהּ מִפְרְנָה יִפְרְןָ לֵיהּ לְאִתָּא :

בעל הטורים

במה • רוב עריות ע"י כשפים • ד"א רמז לבלעם הקוסם שנשכב עם אתונו • כל שוכב עם אותיות בלעם • וסמיך ליה זובח לאלהים יחרם שרוב מכשפו' ע"י זביחה לאלהי' אחרים • מחיה ג' במס' מכשפ' לא תחיה • לא תחיה כל נשמה • והחכמה תחי' בעליה במדרש יש שעמלקיים מכשפים היו ועשו עצמם כדמו' בהמו' לפטר עצמם לכן נאמר הקב"ה והמית מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור • וזהו כשבילחמם שהיה בהם ורצו לחיות עצמם בחכמתם נאמ' בהם סכתו' לא תחיה כל נשמה ומכשפה לא תחיה • זובח ג' במס' זובח לאלהים זובח תודה יכבדנני • זובח ומולים להקב"ה מכבדו • וירא' כישע אלהים • אבל זובח לאלהים יחרם • יחרם ג' הכא ואידך יחרם מן האדם לא יפדה • זובח לאלהים • יחרם כל רכושו • היינו דאמר הכונא' ונותן גיריל של גוים בהמה תעקר • ואין לו פדיון דכתיב יחרם לא יפדה שתוספת את דמיה • תענה ג' אם ענה תענה • אם תענה את

רש"י

שהוא באותה מלאכה בין שהו' במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשע' שביר' ומיתה : אם שכיר הוא • אם השור אינו שאול אלא שכיר בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שכרו נשתמש ואין לו משפ' שואל להתחייב באונסי' ולא פיר' מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם ר"מ א' כשומר חנם רבי יהוד' אומ' כשומר שכר : (טו) וכי יפתה • מדבר על לבה עד ששומעת לו וכן תרגם ארי ישדל • שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי : מהר ימהרנה • יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה : (יו) כמהר הבתולות • שהוא קצוב נ' כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנ' ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף : (יז) מכשפה לא תחיה • אלא תומת בב"ד ואח' זכרים ואח' נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות מכשפות : (כל שוכב עם בהמה מות יומת בסקילה רובע ברביעת שכתוב בהן דמיהן בם : לאלהים

אבן עזרא

עם הדיין ידבר וכמוהו לפני יי' אלהיך תאכלנו הראוי לאכל כאלו הוא מדב' עם כהן ויבדילכו מכל ישר' שידבר עמהם והאומ' כי הוא בכור עלר הבל הוא : (ז) מדבר שקר עם הדיין ידבר שלא ידין דין שקר וכמוהו צדק צדק תרדוף : ונקי וצדיק אל תהרוג • כאותו הדבר אם ידעת שהוא רשע נדבר אחר שלא תאמר הואיל וככה עשה רשע אחר קש' אהרגנו ואסי' המכשול מהדרך כי אני אקח הדין ממנו ולא ימלט מידי : (ח) ושחד • גם הזכיר כל זה כי העשיר יתן שחד לדיין להטו' מדין דלים : ויסלף דברי צדיקים • אמר הגאון כי צדיקים תאר לדברי ולא יתכן זה כי דברי סמוך • וטעם צדיקים בדין לא צדיקים במצות : (י) ושש שנים • הזכיר גם זה בעבור ואכלו אביוני עמך : (יא) השביעית תשמטנה • היא שתקרא שמטה להשם ולא יגוש איש את רעהו האביון : ונטשתה • שלא תזרע וכמוהו ונטוש את השנה השביעית : (יב) ששת • גם הזכיר זה בעבור וינפש בן אמתך והגר אשר בשעריך שהוא עני ושכיר לך : (יג) ובכל אשר • עתה הזכיר פ"ז והטעם כל מה שאמרתי בם מצותי ומשפטי ולא כן משפטי אלהים אחרים ואמ' לא תזכירו שלא תזכרו שמותם להשבע בהם גם שלא ישביעו בהם עובדים

ג׳ לֹא תְחַיֶּה׃ יח כָּל־שֹׁכֵב
עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃ ס
ג״ל פתחי׳ ב׳ גיוק״ב יט זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי
לַיהוָה לְבַדּוֹ׃ כ וְגֵר לֹא־
ב׳ תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים
הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כא
ה׳ · ד׳ כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃
ט׳ וחלין סימ׳ קמ׳ ב׳ פס׳ כב אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי
אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ
אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ כג וְחָרָה
אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב
וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם
ג׳ פסוקי׳ יְתֹמִים׃ פ כד אִם־כֶּסֶף ׀
תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ
ב׳ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־
ט׳ ג׳ תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ כה אִם־
חבל

לָא תְחַיֵּי: יח כָּל דְּיִשְׁכּוּב
עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטִיל: יט דִּדְבַח
לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵל אֱלָהֵן
לִשְׁמָא דַּיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי: כ
וְגִיּוֹרָא לָא תוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן
לֵיהּ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: כא כָּל
אַרְמְלָא וְיִתַּם לָא תְעַנּוּן:
כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵיהּ
אֲרֵי אִם מִקְבַּל יְקַבֵּל קֳדָמַי
קַבָּלָא אֲקַבֵּיל קְבִילְתֵּיהּ:
כג וְיִתְקֵיף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל
יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהוֹן נְשֵׁיכוֹן
אַרְמְלָן וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין: כד
אִם כַּסְפָּא תּוֹזֵיף לְעַמִּי יָת
עַנְיָא דְּעִמָּךְ לָא תְהֵי לֵיהּ
כְּרָשְׁיָא לָא תְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי
חִבּוּלְיָא: כה אִם מִשְׁכּוֹנָא
תיסב

אחרון
כל שוכב
נדרים פט
יבמות ו
סנהדרין ט
כתם כו
זובח
גטין נ
סנהדרין
בלתי לה׳
סכה מה
סנהדרין סג
וגר לא
מציעא נח
נט
וחרה אפי
מציעא לח
אם כסף
מציעא עא
לא תהיה
מציעא עה
עה
לאתשימון
כתובות מו
עה
אם חבול
מציעא לא
קיג

רשב״ם

בשמוני׳ נשים כאשקלון שתלה שמעון בן שטח · לכן הוא אומר לא תחיה · לא תניחם מלחקר אחריהם : לא תניחם לחיות ע״י עצלות אלא חקור אחריהם להורגן : (יט) זבח לאלהים פתח · אבל לאלהים משמע לשמו של הק״בה לאלהים לאותן שאמרתי לך לא יהי׳לך אלהים אחרים : יחרם יהרג · (כ) לא תונה · בדברים · שהרי בממון כתוב לא תונו איש את עמיתו אחיו וה״ה לכל ישראל אלא שדיבר הכתוב בהווה שיכול להונות את הגר במעשה אבותיו ועל חמשיו בגיות : לא תלחצנו · לעשות מלאכתך לפי שהוא בלא גואל כדכתי׳ וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרי׳ מעבידים אותם : כי גרים הייתם · כמו שמפורש לפניו ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם ולפי שצרתו מרובה עונשו מרובה : (כא) לא תענון · כמו למען ענותו בסבלותם זו צר בכתוב בהווה : (כב) והיו נשיכם וגו׳ מדה כנגד מדה : (כד) לא תהי׳לו כנשה · כשיגיע
זמן

רש״י

(יט) לאלהים · לע״א אלו היה נקוד לאלהי׳ (בלמ״ד בצירי) היה צריך לפרש ולכתו׳ אחרי׳ עכשו שאמר לאלהים אין צריך לפר׳ אחרים שכל למ״ד ובי״ת וה״א המשמשת נראה בתיבה אם נקודה בחטף כגון למלך למדבר לעיר צרי׳ לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזה עיר וכן למלכים ולרגלים בחירק צריך לפרש לאיזו ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפילו קודש אבל כשהיא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר (פתח וקמץ ענין אחד בענין זה וגם י״ל בדרך אחר כמ״ש בדקדוקי רש״י יעויין בו) נודע באיזה מלך מדבר וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהים לאותן שהוזהרתם עליהם במקום אחר ביוצא בו אין כשוך נאלהים לפי שלא פיר׳ הוצרך לינקד פתח : יחרם יומת למה נאמר יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה במקו׳ אחר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא
וגו׳

יח כל דישבוב עם בעירא באטלות אבנין יתקטלון : יט כל מאן דדבח לטעוות עממיא יתקטל בסייפא ונכסוי יתגמרון בגין כן לא תהון פלחין אלהן לשמא דיי בלחודוי : כ וגיורא לא תקנטון במילין ולא תעיקון למסב ליה נכסוי עמי בני ישראל הוו דכירין ארום דיירין הויתון בארעא דמצרים : כא כל ארמלא ויתום לא תסגפון : כב אין סגפא תסגף יתיה אודהרון לכון ארום אין יקום וייצוח עליכון בצלו קדמי שמע אנא בקל צלותיה ופרע ליה : כג ויתקף רוגזי ואקטול יתכון בחרבא דמותא ויהון נשיכון ארמלן ובניכון יתמין : כד אין כספא תוזיף לעמי ית עניא דעמא לא תהוי ליה הי כרשיא לא תשוון עלוי דלהוי עלוי סהדין ומרי ערבנותא לא על שערין ולא ריבין : כה אין משכנא תמשכן כסותא דחברך עד לא

ימטוע

ירושלמי

אם כספא תוזפון לעמי ית מסכינא דעימכון לא תהוון ליה כרי חוב דחיק לא תשוון עלוי לא שערין ולא רביא :

בעל הטורים

את בנותי זהו שדרשו אם תענה אתמעים דילפי' מהכא שכתיב שאר' ויתום לא תענון וסמיך ליה אם ענה שלא יענה אותם כענין שאמר' שלא יתיחס ברורות כאלמנות חיות · לא תענון כנון לשון רבים אם ענה תענה אותו לשון יחיד לומ' א'ענוי מרובה וא' עינוי מועט ד"א לומר גבי ישראל פרכים זה כזה שלא יגלו אם ענה האחד כאלו ענו כלן · ענה תענה צעק יצעק · שמע אשמע הכל כפול לומר הכל נאלה שתענה לו מנצה לך · וכניכם יתומים · וסמיך ליה אם כסף תלוה לומר שבעון רבית יתומים ויחת כנין יתומים כדכתיב ביחזקאל חיה לא יחיה · לא תשימון עליו נשך בגימ' הלוה והמלוה העדים והסופר עוברים בלאו · אם חבול תחבול וסמיך ליה אלהים לא תקלל לפי כשבא לחשפט בשלית ב"ד מוהיר שלא יקלל הדיין · אלהים בגי' וכל שהוא ב'צחק וסמיך ליה מלאתך ודמעך בכוריים דכתיב כהן ברכה השקיפה וגו' והאקלל אים השפן ברכה · לא תאחר בכור בניך לא תתן תיד בתוך שלשים יום · ואנשי ק' ראשי פסוק

רש"י

וגו' אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה ועבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבוד' בפנים וחייבים עליהם לכל ע"א בין שדרכ' לעבד' בכך בין שאין דרכה לעבד' בכך אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנש' אינו במיתה אלא באזהרה : (כ) וגר לא תונה · אונא' דברים קונטרליא"ר בלעז כמו והאכלתי את מוניך את בשרם : ולא תלחצנו · בגזילת ממון : כי גרים הייתם · אם הוכיתו אף הוא יכול להוכותך ולומר לך אף אתה מגרים באת מום שבך אל תאמר לחבירך · כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם : (כא) כל אלמנה ויתום לא תענון · הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם : (כב) אם ענה תענה אותו · הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש עונשו · (והא דכתיב והיו נשיכם וגו' זהו אם צעק יצעק אבל באם לא צעק לא פי' וק"ל) כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גזום כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו' : (כג) והיו נשיכם אלמנות · ממשמע שנ' והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנו' ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחר' שיהיו הנשי' צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנש' והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו : (כד) אם כסף תלוה

רשב"ם

זמן מלוה לגבות אל תדחק אותו לקחת משכון כדכתי' והנושה בא לקחת וגו' ואת מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו · כל נושה כשמגיע הזמן בא לקחת משכון : (כה) אם חבל תחבל · ע"י ב"ד כדכתי' בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אותו החוצה · אבל אתה לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו וזהו לא תהיה לו כנושה : לא תשימון עליו נשך · למען הרחיב את זמנו : עד בא השמש · כל היום השיבהו

חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־
בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ כו
כִּי הִוא כְסוּתֹה לְבַדָּהּ הִוא
שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב
וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי
כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ ס כז אֱלֹהִים
לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא
תָאֹר׃ כח מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ
לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־
לִּי׃ כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ
לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־
אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃
ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי
וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא
תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃
לא

ג' וחס' י' ל' בתורה: · כסותו קרי · ג' קמ' נוקפ' · פסוק בסוף הספר · י' · ג' חסר · מטעי' ביה ספרי: ג' ד' ר"פ י' ג' · ח' · ג' י' כחסר דליש':

תִּיסַב כְּסוּתָא דְחַבְרָךְ עַד־
מֵיעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבִנֵּיהּ
לֵיהּ׃ כו אֲרֵי הִיא כְסוּתֵיהּ
בִּלְחוֹדַהּ הִיא תּוֹתָבֵיהּ
לְמַשְׁכֵּיהּ בְּמָא יִשְׁכּוּב וִיהֵי
אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וְאֲקַבֵּיל
קְבֵילְתֵיהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא׃
כז דַּיָּנָא לָא תָקִיל וְרַבָּא
בְּעַמָּךְ לָא תְלוּט׃ כח
בִּכּוּרָךְ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחַר
בּוּכְרָא דִבְרָךְ תַּפְרֵישׁ קֳדָמַי׃
כט כֵּן תַּעֲבֵיד לְתוֹרָךְ
לְעָנָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם־
אִמֵּיהּ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה
תַּפְרְשִׁנֵּיהּ קֳדָמַי׃ ל
וְאֶנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן קֳדָמַי
וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיוָא חַיְיָא
לָא תֵיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוֹן
יתיה

אהרן · עד בא · מציעא קיד · אלהים לא · סנהדרין נו · סו · ונשיא · יבמות כב · קמא צד · מציעא מח · סב · בתרא ל · סנהדרין פח · מכות ט · מלאתך · בכורות כ · תמורה ד פ · בכור בניך · בכורות כו · כה · כן תעשה · חולין פא · בכורות כו · כה · שבעת ימי' · כדם מ חא

ואנשי קדש פסחים כד' קדושין נז: סלינקטוקיר' בכורות י: ובשר בשדה מכות יח' זבחים עב' מנחות קא'
חולין מב סח ענ קב: לכלב תשליכון פסחים כב כד קיח' קדושין נח' מכות כב ב

רשב"ם

שתשיבנו לו כי חכמים פירשוהו בכסות יום: (כו) ושמעתי כי חנון אני. אע"פ שמן הדין יש לו משכון אינו חייב להחזירו אלא לפנים משורת הדין ולא היה לו לשמוע צעקתו אם לא מפני שרחום וחנון אני. אבל למעלה אבל אלמנה ויתום לא תענון שכתו' שמוע אשמע צעקתם. הואיל ומן הדין שומע הקב"ה צעקתו לפיכך לא כתו' שם כי חנון אני: (כז) אלקים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור. דבר הכתוב בהווה לפי שהאלקים והדייני' דנין דיני ממונות ונפשות רגילי' בני אדם לקללם. וכן הוא אומר גם במדעך מלך אל תקלל. וכה"א כי קללת אלקים תלוי כשרואים את האדם תלוי מקללים את הדייני' לכך ציוה לא תלין נבלתו: (כח) מלאתך ודמעך אל תאחר. זהו שכת' ראשית דגנך תירשך ויצהרך. המלאה תרומת התבואה. כדכתי' המלאה בזרע. ודמעך הוא התירוש ושמן זית יגבר שהם נוזלים כעין דמעה ומזוקקים. וכן פירש מנחם.

לא

ר"שי

תלוה את עמי. רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה א' מהן: את עמי. עמי ונכרי עמי קודם. עני ועשיר עני קודם. עניי עירך ועניי עיר אחר' עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לנכרי ולאיז' מעמי את העני ולאיז' עני לאותו שעמך: לא תהיה לו כנוש'. לא תתבענו בחזקה אם את' יוד' שאין לו אל תהי דומ' עליו כשהלויתו אלא כאלו לא הלויתו כלו' לא תכלימהו: נשך. רבית שהיא כנשיכ' נחש שנוש' חבור' קטנ' ברגלו ואינו מרגיש ופתאו' הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: (כה) אם חבל תחבל. כל לשון חבלה אינו משכון בשע' הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע (חבול תחבול כפל) לך בחבלה עד כמה פעמים אמר הקב"ה כמה אתה חייב לי והרי

נפשך

ימטוע שמשא תתיבינה ליה : כו ארום היא טלית דמתכסי בה
בלחודה היא תותביה דנפלא למושכיה ואין תיסב מצע ערסיה במה
ישכוב ויהי אין יקבול קדמי ואקביל צלותיה ארום אלהא חננא אנא :
כז עמי בני ישראל דייניכון לא תקילין ורבנין דמתמנין נגודין בעמך
לא תלוטון : כח בכורי פירך ובכורי חמר נעווך לא תשהי על ומניחון
מן לאסקותהון לאתר שכינתי בוכרי דברך תפריש קדמי : כט היכדין
תעבד לבוכרי תורך ועניך שובעא יומין יהי ייניק בתר אמיה וביומא
תמינאה תפרישיניה קדמי : ל ואנשין קדישין טעמין חולין בדכותא תהון
קדמי ברם בשר תליש מן חיוותא חייא לא תיכלון לכלבא תירמון יתיה
בסוטריה

פסוקיו ואנשי קדש תהיון לי · ואנשי תמיד יבדילו ואנשי סדום ואנשי בכל עשו את סוכות · כי אנשי סדום עובדי ע"ז כדכתיב עשו את סוכות · אכל אתם

אנשי קדש תהיון לי ותמיד תבדילו הטומאה מניניכם כדכתיב ואנשי תאמר יבדילו · תשליכון אותו' יתירה ללמדך שמרחיקין

הנבילות מן העיר הומסים אותה · לכלב תשליכון אותו · וסמיך ליה לא תשא שמע שוא · כל המספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים · ודל שכים במס' הפא ואידקודל מרעהו יפרד · לומר אפי' הוא רעהו יפרד ממנו ולא ישא לו פנים בדינו · בריבו ארע ע ודל לא תהדר בריבו · צדיק הראשון בריבו · לא תטה משפט אביונך בריבו · לעות אדם בריבו · לומר לך אף אם הוא דל לא תשמע דבריו תחלה להצדיקו בדינו ולעות בעל דינו הבא אחריו · תועה ב' במס' שמורו תועה · והנה תועה בשדה
אדם

רש"י

נפסק עולה אצלי כל אמש ואמש ונותנ' דין וחשבון ומתחייב' לפני ואני מחזיר' לך אף את' שוב והשי' טול והשיב) : עד בא השמש תשיבנו לו · כל היו' תשיבנו לו עד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה : (כו) כי היא כסותה · זו טלית : שמלתו זה חלוק : במה ישכב · לרבות את המצע : (כז) אלהים לא תקלל · הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין : (כח) מלאתך · חובה המוטלת עליך כשתתמל' תבואתך להתבשל והם בכורי' : ודמעך · התרומ' ואיני יודע מהו לשון דמע : לא תאחר · לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקד' ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה : בכור בניך תתן לי · לפדותו חמש סלעים מן הכהן והלא כבר נאמר בו במקו' אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך מה בכור אדם לאח' ל' יום פודהו שנ' ופדויו מבן חדש תפד' אף בכור בהמה דקה מטפל בו ל' יום ואח"כ נותנו לכהן : (כט) שבעת ימים יהיה עם אמו · זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם שמנה לפי שהוא מחוסר זמן : וביום השמיני תתנו לי · יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום הש' והלאה ירצה מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשי' משמיני ולהלן וכן משמעו וביום שמיני אתה רשאי ליתנו לי : (ל) ואנשי קדש תהיון לי · אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפו' הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי : ובשר בשדה טרפה · אף בבית כן אלא שדבר הכתו' בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן כי בשדה מצאה וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדב' הכתו' בהווה · ובשר דתלוש מן חיות חית' בשר שנתלש ע"י טרפת זאב או ארי או מן חיה כשרה או בהמה כשרה בחייה :
לכלב

רשב"ם

לא תאחר אלא ראשית ותחלה לכל המעשרות בכור בניך · כן תעשה לשורך וגו' כל שו עכייני ראשית הם : (ל) ואנשי קדש שלא לאכול דבר טמא כגון טרפה · וג"כ כי לא תאכלו כל נבלה וגו'

אבן עזרא

עובדיה וזהו ולא ישמע על פיך שתשביעו בו אחרים שלא תאמר לגוי השבע לי באלהיך : (יד) שלש פעמי' לי לבדי תהיה עבד שתעבו' שלש רגלים בשנה ותבא לפני כעבד שיביא דורון לאדונו על כן כתוב אחריו את פני האדון יי' כמו לפני האדון יי' וכן ולא יראו פני ריקם והזכיר זה בעבור כי יש ימים ידועים שהולכים עובדי אלילים להבליהם על כן כתוב תחוג לי לבדי : ומלת תחוג תזכה כמו אסרו חג
בעבותים

כ"ה ס"פא
ל' חס' בליש' בתורה :
ד' חס' בליש'
ו' חס' בליש' ג' תגר
ג' ד'
ד'
ג"כ חס' ול' ס"ל :
כ' אם רעה
ד' וחכר
ד'
ג' י'

ס כג א לא תשא שמע
שוא אל תשת ידך עם רשע
להית עד חמס : ב לא
תהיה אחרי רבים לרעת
ולא תענה על רב לנטת
אחרי רבים להטת : ג ודל
לא תהדר בריבו : ס ד
כי תפגע שור איבך או חמרו
תעה השב תשיבנו לו : ס
ה כי תראה חמור שנאך
רבץ תחת משאו וחדלת
מעזב לו עזב תעזב עמו :
ס ו לא תטה משפט
אבינך בריבו : ז מדבר
שקר תרחק ונקי וצדיק אל
תהרג כי לא אצדיק רשע :
ושחד

יתיה : א לא תקביל שמע
דשקר לא תשוי ידך עם
חייבא למהוי ליה סהיד שקר :
ב לא תהי בתר סגיאי
לאבאשא ולא תתמנע
מלאלפא מה דבעינך על
דינא בתר סגיאי שלים דינא :
ג ועל מסכינא לא
תרחים בדיניה : ד ארי
תערע תורא דסנאך או
חמריה דטעי אתבא
תתיבניה ליה : ה ארי
תחזי חמרא דסנאך רביע
תחות טועניה ותתמנע
מלמשבק ליה משבק
תשבוק מה דבלבך עלוהי
ותפרק עמיה : ו לא תצלי
דין מסכינך בדיניה : ז
מפתגמא דשקרא הוי רחיק
ודזכי

אהרן
לא תשא
פסחים קיח
סנהדרין ז
מכות כג
שבועות לא
אל תשת
יבמות כה
קמא עב
סנהדרין ט
נ כו
לא תהיה
סנהדרין ג
ולא תענה
סנהדרין יח
לו
לנטות
סנהדרין ג
אחרי רבים
מציעא נט
סנהדרין לב
חולין יא
ודל לא
חולין קלד
כי תפגע
מציעא לב
כי תראה
פסחים קיג

מציעא לב : רובץ תחת מציעא לב לג : וחדלת מציעא לב : עזוב תעזוב שם לא לב : לא תטה כתובות קה :
סנהדרין לו : מדבר שקר שבועות ל לא : ונקי וצדיק סנהדרין לג מג :

רשב"ם

וגו' כי עם קדוש אתם : (א) לא תשא שמע שוא · כמו שהעד מוזהר לא תענה ברעך עד שקר · כמו כן הדייני' מוזהרין שלא לקבל עדות ולשמוע שקר שלא ודרשת וחקרת ואפי' אם יש שני עדי שקר אל תצטרף עמהם להעיד כמותם ואע"פ שיוגמר על פיהם כי אין מכחישים : (ב) לא תהי' אחרי רבים לרעות : אם הם דנין שלא כדין לפי דעתך ואע"פ שלא יאמינו לך כי אם למרובים · ולא תענה על דבר לנטות אחרי רבים להטות משפט ואפי' כשהם מזכים אדם ופוטרי' מעונש : (ג) ודל לא תהדר · כדכתי' ולא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול אלא בצדק תשפוט עמיתך : (ה) חמור שנאך · דיבר בהווה : עזוב תעזוב לשון סיוע וחיזוק כדכתיב ויעזבו את ירושלי' עד החומה ואפס עצור ועזוב : (ז) מדבר שקר תרחק · אם נראה בעיניך דין מדומה ועדי' רמאי' ואין אתה יכול להכחישן התרח'

רש"י

לכלב תשליכון אותו · אף הוא ככלב או אינו אלא כלב כמשמעו ת"ל בנבילה או מכור לנכרי ק"ו לטריפה שמותרת בכל הנאות · אם כן מה ת"ל לכלב ללמדך שהכלב נכבד ממנו ולמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנ' ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הק"בה תנו לו שכרו : (א) לא תשא שמע שוא · כתרגומו לא תקביל שמע דשקר אזהר' למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו : אל תשת ידך עם רשע · שטוען את חבירו תביעת שקר שתבטיחנו להיו' לו עד חמס : (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות · יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקר' דרשו אחרי רבים להטות שאם

יונתן בן עוזיאל

בְּסוֹטְרֵיהּ : א עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תְקַבְּלוּן מִילֵי שִׁיקְרָא מִגַּבְרָא דְּיֵיכוּל קוּרְצִין בְּחַבְרֵיהּ קֳדָמָךְ וְלָא תְשַׁוֵּי יְדָךְ עִם רַשִּׁיעָא דִּיהֵי סָהִיד שְׁקַר : ב עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווּן בָּתַר סַגִּיאִין לְמַבְאָשָׁא אֱלָהֵן לְמֵיטְבָא וְלָא יִתְמְנַע חַד מִנְּכוֹן לְמַלְפָא זְכוּ עַל חַבְרֵיהּ בְּדִינָא לְמֵימַר הָא בָתַר סַגִּיאֵי דִינָא סָטֵי : ג וּמִסְכְּנָא דְּאִתְחַיַּיב בְּדִינֵיהּ לָא תִיסַב לֵיהּ אַפִּין לְמִרְחַמָא עֲלוֹי אֲרוּם לֵית מִיסַב אַפִּין בְּדִינָא : ד אִין תֶּאֱרַע תּוֹרָא דְּסַנְאָךְ דְּאַתְּ סָנֵי לֵיהּ עַל חוֹבְתָא דְּאַנְתְּ יְדַע בֵּיהּ בִּלְחוֹדָךְ אוֹ חֲמָרָא דְּטָעֵי מִן אָרְחָא אֲתָבָא תְּתִיבִינֵיהּ לֵיהּ : ה אִין תֶּחְמֵי חֲמָרָא דְּסַנְאָךְ דְּאַנְתְּ סָנֵי לֵיהּ עַל חוֹבְתָא דְּאַנְתְּ יְדַע בֵּיהּ בִּלְחוֹדָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוּעֲנֵיהּ וְתִמְנוֹעַ לְנַפְשָׁךְ מִלְּמִקְרוֹב לֵיהּ מִשְׁבּוֹק תִּשְׁבּוֹק בְּהַהִיא שַׁעְתָּא יַת סָנָא דְּבִלְבָּךְ עֲלוֹי וְתִפְרוֹק וְתִטְעוֹן עִמֵּיהּ : ו עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶצְלוֹן דִּין מִסְכֵּינָא בְּדִינֵיהּ : ז מִפִּתְגַם שִׁיקְרָא הֱוֵי רָחִיק וּדְנָפַק זַכַּאי מִבֵּית דִּינָךְ וְאַשְׁכָּחוּ לֵיהּ

ירושלמי

עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱוֹן אָזְלִין בָּתַר סַגִּיא לְמַבְאָשָׁא בְּרַם אֱלָהֵן לְמֵיטְבָא וְלָא תִתְמְנַע חַד מִנְּכוֹן לְמַלְפָא זְכוּ לְחַבְרֵיהּ בְּדִינָא וְלָא תֵימְרוּן בְּלִבְּכוֹן בָּתַר סַגִּיָא דִּינָא סָטֵי :

בעל הטורים

אדם תועה מדרך השכל זה הוא שאמר מנא פרה רוצה אינו אכיל' מנא חמור ובליוהפוכי' הרי זו אנתהו וזהו חמורו תוע' שהוא תועה בשדה ונגזה מהדרך • ומכאן שנים נחסו' חמור שונאך • אם רעה שונאך האכילהו • לחם • משום דהכא מיירי בשני מיני שונאים בני ישראל •

דכשונאה גוי ירשיכן ומדלת תעזוב לו ונשונא ישראל עזוב תעזוב עמו רובץ ג' במ' רובץ תחת משאו׳ לפתח חטאת רובץ רובץ זכין המספתים• לפתח חטאת רובץ זה יצר הרע שאם הלך אחרי יגרו והרגם עזב על אשר הוא רובץ תחת משאוי מאי תקנתיה

רש"י

יש שנים במחייבין יותר של המזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא דרשו לא תענ' על ריב של רב שאין חולקין על מופלא שבב"ד לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן שואלי' תחילה שיאמרו את דעתם • ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן : אחרי רבים להטות • ויש רבים שאתה נוטה אחריהם ואימתי בזמן שבין שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין ומשמ' שנ' לא תהיה אחר רבים לרעות שומע אני אבל הי' עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשו' על פי עד אחד לזכות ועל פי שנים לחובה ואנקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דמתבעי לך על דינא ולשון העברי לפי התרגום כך הוא כדרש לא תענה על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו כך פתרונו לא תהיה אחרי רבים לרעות אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריה' ולא תענה על ריב לנטות וגו' ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי בצואר הרבים : (ג) לא תהדר • לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא אזכנו ואכבדנו : (ה) כי תראה חמור שונאך וגו' • הרי כי משמש לשון דלמא שהוא יוד' לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו : וחדלת מעזוב לו • בתמיה : עזב תעזב עמו • עזיבה זו לשון עזרה וכן עזור ועזוב וכן ויעזבו את ירושלים עד החומה אלחוה עפר (נחמיה ג) לעזוב ולסייע את חוזק החומה כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' שמא תאמר כן בתימה לא תירא מהם ומדרש כך דרשו רבותינו כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או נבהמת נכרי ומשאוי ישראל וחדלת: עזוב תעזוב עמו • לפרק המשא מלמשקל ליה מליטול משאו ממנו : (ו) אביונך • לשון אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה : (ז) ונקי וצדיק אל תהרג • מניין

אבן עזרא

שעבותים : (יד) רגלים • מגזרת רגל כי רובם רגלים הם : (טו) את חג המצות • החל

ח וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד
כ׳ נתו׳ יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי
ג׳ מ״ל דח״ג צַדִּיקִים׃ ט וְגֵר לֹא תִלְחָץ
ג׳ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר
כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ג׳ ר״פ י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת
אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ׃
ג׳ ומ׳ יו״ד תלין ג׳ וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה
ג׳ כ׳ חס׳ וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ
ב׳ הלכסהאם וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן
ג׳ תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ׃
יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה
מעשיך

אונקלוס

וּדְיִזְכֵּי וּדְיִנְפַּק דְּכֵי מִן דִּינָא לָא תִקְטוֹל אֲרֵי לָא אֲזַכֵּי חַיָּבָא׃ ח וְשׁוֹחֲדָא לָא תְקַבֵּיל אֲרֵי שׁוֹחֲדָא מְעַוַּר עֵינֵי חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין׃ ט וְגִיּוֹרָא לָא תְעִיקוּן וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת נַפְשָׁא דְּגִיּוֹרָא אֲרֵי דַּיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
י וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יָת אַרְעָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ׃
יא וּשְׁבִיעֵתָא תַּשְׁמְטִינַהּ וְתִרְטְשִׁינַהּ וְיֵיכְלוּן מִסְכֵּינֵי עַמָּךְ וּשְׁאָרְהוֹן תֵּיכוֹל לְחֵיוַת
ברא

אהרן
ושוחד לא עלה יג
כתונות עם כי השוחר
כתונות קס
ויסלף סס
וגר לא
מניעה נס
והשביעית
סכה של
מועד קטן ג
מניעה נט

רשב״ם

מאותו הדין ואל תדין בו כלל ׃ ואעפ״כ אם הוא נקי וצדיק בדין שכבר נגמר הדין לזכות אל תהרגהו עוד מאחר שכבר קבלת העדים ונגמרת הדין ולא כתת לבך על זה עד לסוף שאם אתה הצדקתו אני לא אצדיקנו וחייב מיתה כדכתי׳ והאלהים אינה לידו ׃ (ח) יעור פקחים ׃ אבל פיקוח עין נופל לשון עירון ׃ ואבל צדיק סילוק ׃ (י) ואספת את תבואתה ׃ בביתך ׃ ולא תניחנה הפקר אלא בשביעי׳ תשמטנה שלא תזרע ׃ ונטשת שלא תאסוף תבואתה ׃ (יא) לכרמך ולזיתך ׃ כמו מן תבוא׳ דרך המקרא להזכיר דגן ותירוש ויצהר וה״ה לכל אוכלין שהן גידולי קרקע כדכתי׳ בפ בהר סיני ׃
ובכל

רש״י

ליוצא מב״ד חייב ואמר א׳ יש לי ללמד עליו זכות שמחזירים אותו ת״ל ונקי אל תהרג ואע״פ שאינו צדיק שלא נצטדק בב״ד מ״מ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו ׃ ומניין ליוצא מב״ד זכאי ואמר א׳ יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לב״ד ת״ל וצדיק אל תהרוג וזה צדיק הוא שנצטדק בב״ד ׃ כי לא אצדיק רשע ׃ אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה ׃ (ח) ושחד לא תקח ׃ אפי׳ לשפוט אמת וכ״ש כדי להטות הדין שהרי כדי להטות את הדין נאמר כבר לא תטה משפט ׃ יעור פקחי׳ ׃ אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרוף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו ׃ ויסלף ׃ כתרגומו ומקלקל ׃ דברי צדיקים ׃ דברי המצודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים ׃ (ט) וגר לא תלחץ בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע ׃ את נפש הגר ׃ כמה קשה לו כשלוחצים אותו ׃ (י) ואספת את תבואתה ׃ לשון הכנסה לבית כמו ואספת אל ביתך ׃ (יא) תשמטנה ׃ מעבודה ׃ ונטשתה ׃ מאכילה אחר זמן הביעור ׃ ד״א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה

אבן עזרא

פסח׳ ממנו כי הוא ראשון לחדשי השנה והנה כתוב שבעת ימים תאכל מצות כמו חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים והנה הוא חיוב ואין כמוהו ששת ימים תעשה מעשיך כי אחריו כתוב שתשבות ביום השביעי׳ ואין ככה שבעת ימים תאכל מצות ועוד למה לא כתב שבעת ימים לא תאכל חמץ ׃ חדש האביב ׃
פירשתי

ליה חובתיה ודי נפק חייב ואשכחו ליה זכו לא תקטיל ארום לא הוינא
מזכי ליה אין הוא חייבא : ח ושוחדא לא תקביל ארום שוחדא מסמי
עינוי נסבוי ומטלטל חכימיא ממותבניהון ומקלקל פתגמין תריצין
דמכתבין באורייתא ומערבב מילי זכאין בפומהון בשעת דינא : ט
ולגיורא לא תעיקון ואתון חכימתון ית אניק נפש גיורא ארום דיירין
הויתון בארעא דמצרים : י ושית שנין תדרע ית ארעך ותכנוש ית
עללתא : יא ושביעיתא תשמטינא מפולחנא ותפקר פירהא וייכלון
מסכיני עמא ושיורהון תיכול חיות ברא כדין תעביד לכרמך לזיתך :
יב שיתא יומין תעבד עובדך וביומא שביעאה תנוח מן בגלל ד

דינוחון

יעסוק נתורה שישכר שהיה רונן נין המשפתים נזאורי'אם פנע כן תנוול זה משכהו לבית המדרש • את תנואתה והשביעית

לאסו'פירו' ערלה שביעי' שבלגשו לשביעית • ויתרם שנים ויתרס תאכל חית השדה • ויתרס תאכלה אש • לגווד ספירות שביעית אסורין בהנאה

אבן עזרא

פירשתי • רבי'חשבו כי לא יראו פני ריקם כמו ופני לא יראו וזה איננו נכון כי הבאים אל בית השם הם נראים והעד ונראה את פני יי'גם יראה כל זכורך את פני השם כמו לפני השם : (טו) וחג הקצי' בכורי קציר חטים • והנה חג המצות לעולם יהיה בו אביב שהוא בכורי השעורים והמרחק בין בכורי שעורים לבכורי חטי'כמו שבעה שבועות תספר לך : וחג האסיף • בצאת השנה ותכנס שנה אחרת והחל מפרחשון לזרוע : (יז) שלש • ואלה השלש פעמים שאמרתי לך לא יראו פני ריקם הזכרי'לבדם שהם בני מצות ואינם חולים שלא יוכלו לבא : (יח) דם זבחי • הוא זבח חג הפסח הנאכל על מצות ומרורים : חלב חגי • הוא שה תמים שהוא חיוב וכן כתוב בהעלות העולה והחלבים עד הבקר : (יט) ראשית • זהו אם תקריב מנחת בכורי'כי עם היחיד מדבר כאשר אפרש במקומו : והזכיר זה אחר לא תשחט על חמץ דם זבחי כי משם יחלו הבכורים • אמרו חסרי הדעת כי גדי מגזרת מגד ולא יתכן כי יו"ס מגד שרש והעד הנאמן עם פרי מגדים כי ככה לא ימצא בלשון הקדש ועוד מה טעם לא תבשל ואין כח ביד אדם לבשל המגד וכתוב וממגד תבואת שמש ומה טעם לומר ב זלב ואנה מצאנו כלשון הזה ועוד מה טעם אמו ואנה נקרא העץ אם המגד וכל זה חשבו בעביר שמצאו זאת המצות עם ראשי'בכורי אדמתך והנה גם היא במקום אחר עם הבשר לא תאכלו כל נבלה והוא קישר רק הזכירה עם הבכורים כי אז ירבו ויגדלו הגדיי'ויש אחר שאמר לא תבשל כמו לא תאחר שיעמוד עם אמו יותר משבעה ימים ואם כן מה טעם להזכיר המצוה הזאת פעם אחרת ועוד כי ראייתם בשל הקציר ואיננו רק בשול כי השמש מבשלת כמו האש וככה הבשילו אשכלותיה ורבי שלמה אמר כי גדי הוא הקטן הרך וזה השם יאמ'לקטן השור והשה'וראייתו גדי עזי'כי מה צורך לסמכו ואיננו כן כי גדי לא יקר' רק שהוא מהעזי' ובלשון ערבי הוא גדי ולא יאמ'על מין אח'רק יש הפר'בין גדי ובין גדי עזי'כי גדי גדו'מגדי עזים כי עודנו צרי'היותו עם העזי'וככה שעי'ושעי'עזי'וחכמי'קבלו שלא יאכל ישרא' בש'בחל'ועת אפר'דע כי שנה התור'לדב'על ההוו'כמו בת היענ'לזה שנה הכתו'לומ'ככה והני'הבת כולל'כל המין וכזה לא מצאנו דע כי בשר היענ'ימס כעץ ואי'המנהג שיאכלנו אדם כי אין בו ליחה ולא יאכל מכל המין רק הבת כי היא נקבה וקטנה יש בה מעט ליחה ולא כן הזכר הקטן וככה אין אדם אוכל בשר בחלב כי איננו מאכל ערב והבשר לא יתבשל רק בזמן רב והחלב איננו כן כי אין המנהג עד היו'בארץ ישמעאל שיאכל אדם שלא מבושל בחלב בעבור שיש בשלו לחה רבה וככה בחלב והנה הוא מזיק על כן לא יאכל ובעבור כי בשר הגדי אין בו ליחה וכשהוא קטן הוא חם על כן ינשלו הגדי בחלב ואל תתמה בעבור שלא נהגו אנשי אלה המקומות לאכול גדי עזים כי כל הרופאים מודים כי אין בשר כמוהו ואפילו לחולים התירו שיאכלוהו וכן אוכלים אותו בספרד ואפריקא וארץ יש'ופרס ובבל גם ככה היה מנהג הקדמונים שהי גדיי עזים טובים וכטעם לפניך גדי עזים והכהן אכל גדי עזים אחד לחטאת ובעבור שאין מנהג אדם לאכול בשר חי אסור לבשל הגדי בחלב אמו ויש אומרי'בי אין בשול כי אם באש והלא כתוב ובשל מבושל

בְּמַיִם

מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃
יג וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃
יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃
טו אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃
וחג

בְּרָא בֵּין תַּעֲבֵד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ׃ יב שִׁתָּא יוֹמִין תַּעֲבֵיד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בְּדִיל דִּינוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָךְ וְגִיּוֹרָא׃ יג וּבְכֹל דִּי אֲמָרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְרוּן וְשׁוּם טַעֲוָת עַמְמַיָּא לָא תִדְכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמָךְ׃ יד תְּלָת זִמְנִין תֵּחֹגוּן קֳדָמַי בְּשַׁתָּא׃ טו יָת חַגָּא דְפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דִי פַקֵּדְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַאֲבִיבָא

ז׳ וסד אגת · וינפש ה׳ · ה׳ מטעי׳ · סבירין׳ · ל׳ ומ׳ · א׳ רפין · פ׳ח׳

וינפש ימות יח · ובכל אשר ס׳ת יח · ושם אלהי׳ סנהדרין ס״ג · קס · לא ישמע סנה׳ רין ס״ג · זכורות ב · שלש רגלי׳ חגיגה ב ג · את חג פנתה יח · ולא יראו חגיגה ו

רשב״ם

(יג) ובכל אשר אמרתי אליכם · מיום התחלת הדברות או עכשיו תשמורו · חוזר וכופל ושונה אזהרותיו · ורבותינו דרשו לרבות שביתת כלים׃ (יו) וחג הקציר · קרבנות הכתובי׳ בפ׳ שור או כשב ושתי הלחם שהם מנחה חדשה׃ בכורי מעשיך להתיר חדש במקדש׃ וחג האסיף חג הסוכות בשעת אסיף אשר מלאו הגרנות בר והיקבי׳ תירוש ויצהר וציוה הכתו׳ לישב בסוכו׳ לזכרון כי במדב׳ ישבו באהלי׳ ולא הי׳ להם קרק׳ ולא דגן ותירוש ויצהר

רש״י

וזריעה׃ ונטשתה · מלעבד ומלקשקש׃ ויתרם תאכל חית השדה · להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר מכאן אמרו אין מעשר בשביעית׃ כן תעשה לכרמך · ותחלת המקרא בשדה הלבן כמו שאמור למעלה הימנו תזרע את

אבן עזרא

שמים ובדברי הימים ויבשלו בסירות ואין לנו צורך לבקש מה טעם איסרו כי נעלם מעיני הנבוני׳ אולי היה כי אכזריות לב הוא לבשל הגדי עם חלב אמו כדרך שור ושה אותו ואת בנו לא תשחטו גם לא תקח האם על הבנים ומנהג רוב האדם שאין להם צאן ויקנו החלב בשוק והחלב יהיה מאוסף משיות רבות אולי הקונה הגדי לא ידע הנה אמו והנה אם קנה חלב אולי יש בו בחלב אם הגדי שקנה ויהיה עובר וכל ספק שהוא מן התורה לחומרא והנה גם הישמעאלים מודים כי אם יבושל הגדי בחלב אמו שתולדת שוה אז הוא יותר ערב והכתוב דבר על ההוה והנה קדמונינו ז״ל החמירו להסיר כל ספק ואסרו בשר בחלב והשם שנתן להם חכמה הוא יתן משכורתם שלמה ועוד אדבר למה הזכיר הכתוב זאת המצוה פעם שנית גם שלישית במקום כל אחד מהם׃ (כ) הנה אנכי · אמר השם למשה שיאמר גם זה לישראל כי אם יקבלו כל הדברי׳ והמשפטים מתחלת אתם ראיתם אז יביאם אל הארץ ורבים השתבשו בזה יש אומרים כי המלאך ספר תורה בעבור כי שמי בקרבו ואחרים אמרו ארון הברית ופרשו ושמע בקולו הכתוב בו ואמרו לא ישא השם לפשעכם וכל אלה דברי רוח כי כל התורה והמקרא מלאים מזה הטעם הוא ישלח מלאכו את המלאך הגואל אותי מכל רע ומשה אמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים ומלאך פניו הושיעם ויבא מלאך יי׳ ויאמר יי׳ למלאך המשחית בעם אלהי אלה מלאכיה דמה לבר אלהין

ורבים

דִינוּרָא תּוֹרָךְ וְחַמְרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָךְ עַרְלָאָה וְגִיּוֹרָא : יג וּבְכָל פִּקּוּדַיָא דְאָמְרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְרוּן וְשׁוּם טַעֲוַות עַמְמַיָא לָא תִדְכְּרוּן וְלָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמְכוֹן : יד תְּלָתָא זִמְנִין תְּחַגּוּן קֳדָמַי בְּשַׁתָּא : טו יָת חַגָּא דְפַטִּירַיָא תִּנְטוּר שׁוּבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל פַּטִּירָא הֵיכְמָא דְפַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן

תוספות אמיהן ונריך לנערן · שם להיסאחרים אלא רגלים ואחר כך כל

המנזה את המועדות כאלו עובד ע"א וסמך פסח לע"ז לומר מה ע"א אסורה

בהנאה ואוסרת בכל שהוא · אף חמץ בפסח אסור בהנאה ואוסר בכל שהוא · האסיף ב' במסר' האסיף בצאת השנה · וסיכו דאיתא בפ"ק דסנהדרין חג האסיף תקופת השנה · שיהא חג האסיף בתקופה חדשה · והיאך משמע זה בכאן אדרבה לכאורה משמע בהפך שיהא בתקופה ישנה אלא הכי פירושה חג האסיף מתחיל עם כצאת השנה · א"כ צריך שיהא בתקופת השנה · ונראה · ב' במסורת וכרתי את בורריך · וכרתי עליך מוכב והקימותי עליך מצודות מלמד שכר הקב"ה על ז' מ מות בכל מלאכה

אבן עזרא

ורבים כאלה ובספר דניאל שר יון ושר פרס כי אם מיכאל שרכם והוא הנקרא הגדול כי הוא נכבד מאחרים רבים גם כתוב עליו אחד השרים הראשונים בא לעזרני ספירושו במעלה כמו היושבי' ראשונה במלכות וזה המלאך הוא מיכאל : (כ) לשמרך בדרך · שלא יגע בך רע : אשר הכינותי · לך כדרך בהנחל עליון גוים כאשר אפרש : (כא) השמר · כל מלאך עושה דבר השם לא יוסיף ולא יגרע והנה שטן איוב מלאך היה והנה היוצא לקראת בלעם לשטן לו והנה השומע בקול המלאך הוא שומע בקול השם הנכבד · ואלת אל תמר בו קשה והנה נראה הטעם כמו וימרו כי רק היה ראוי להיותו תמרה על כן בוזרבו חכמי ספרד לאמר בו כי הוא מפעלי הכפל על דרך ויסב אלהים את העם כי כל הנגזרה היא מפעלי הכפל כי ורחבה ונסבה מבנין נפעל כמו ונבלה שם מגזרת בלל ונבקה רוח מצרים מגזרת בוקק ואל תתמה בעבור ששם שנים שרשים והטעם אחד כי הנה סורר בביתו כי ברית עם אלהים וכיוהו אל תמר בו וממר ליולדתו על משק' מכם שהוא מגזרת תכוסו על השה מפעלי הכפל : כי לא ישא לפשעכם עם לא"ד כמו שא נא לפשע עבדי · ודע כי שמי בקרבו דבק עם השמר מפניו ושמע בקולו כמו ואף לאמתך תעשה כן וכבר פירשתי כי השם הנכבד הוא שם העצם כי הוא לבדו גם ימצא תאר השם כי הוא הכל ומאתו הכל : וטעם בקרבו משל לעגול שהנקודה היא קרובה אל כל מרחק על כן היה כבוד השם בקרב המחנה ונוסע בתוך המחנות וכן כתוב כי אתה יי' בקרב העם הזה וכתוב ויוצר רוח אדם בקרבו ואל תשתומם בעבור שהוא כתוב כי אם שמוע תשמע בקולו ואחר כן ועשית כל אשר אדבר והנה אתן לך משל כל חכמי המדות הביאו ראיות גמורות כי עצם הלבנה גוף מקבל אור השמש כי הוא בעצמו אין נוגה לו ובעבור זה תקדר השמש בהתחבר הלבנה עמה ביום ושניהם בגלגלים הדומים לגלגל המזלות ואין הקדרות רק שתכנס הלבנה תחת השמש ושתיהן עגולות והנה פני הלבנה שהם לנגד השמש כלם אור ופניה שהם למעלה ממנו חשך ולא אור והנה תסתיר אור השמש גם במחנות חדש הלבנה כהכנס צל הארץ בין השמש ובין הלבנ' לא ישאר ללבנה אור והנ' ידענו כי אור הלבנה בלילה תאיר האויר והנה אם אמר ראובן זה אור הלבנ' יאמר אמת ואם אמר שמעון זה אור החמה יאמר אמת בעבור שמנאו. חכמי ספרד איבה בהעלם הי"וד וכתוב ואיבתי את אויבך גם ציר חיה אמר צירים ודין עני לא דנו וכתוב והיה יי' לדיין על כן אמרו אין סיעל פחות מג' אותיות על כן איבה מעלומי העין : (כג) כי · כוס בעת בואם אל הארץ שיסירו כל ע"ז והזכיר ששה גוי' ולא חשש להזכיר הקטן שבהם ובעבור אמר והכחדתיו מיד כי האחרים מעט מעט יגרשם או פי' והכחדתיו כל אחד ואחד כמו בנות צעדה עלי שור : (כד) לא · זהו שהזכרתי שתחלת ספר הברית אתם ראיתם שהזהיר על ע"ז וסוף הספר להזהיר על ע"ז שהוא הסוף כי יהיה לך למוקש רק יש הפרש שבתחלת הספר צוה שלא יעשון עם השם אלהי כסף ובסוף ספר הברית צוה להכרית ע"ז הנמצאה בארץ כנען שעשוה יושביה כי העובד ע"ז כאילו הוא עובר על כל מצות לא תעשה ולא יועילוהו כל מצות עשה בעולם הזה ובעולם הבא : (כה) ועבדתם · הטעם לא תעבדו רק השם שהוציאכם מבית עבדים והביאכם אל ארץ הגוים שעבדו אלהים אחרים

וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ
אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג
הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ
אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃ יז
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃
יח לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־
זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־
בֹּקֶר׃ יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי
אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב
אִמּוֹ׃ פ כ הִנֵּה אָנֹכִי
שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ
בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי׃ כא הִשָּׁמֶר
מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר
בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם
כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃ כב כִּי אִם־
שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ
כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ׃

כי

דאביבא ארי ביה נפקתא
ממצרים ולא יתחזון קדמי
ריקנין׃ יז וחגא דחצדא
בכורי עובדך די תזרע
בחקלא וחגא דכנשא
במפקא דשתא במכנשך
ית עובדך מן חקלא׃ יח
תלת זמנין בשתא יתחזון כל
דכורך קדם ריבון עלמא יי׃
יט לא תכוס על חמיע
דם פסחי ולא יביתון בר מן
מדבחא תרבי נכסת חגא
עד צפרא׃ כ ריש בכורי
ארעך תיתי בית מקדשא
דיי אלהך לא תיכלון בשר
בחלב׃ כא הא אנא שלח
מלאכא קדמך למטרך
באורחא ולאעלותך לאתרא
דאתקינית׃ כב איסתמר
מן קדמוהי וקביל למימריה
לא תסרב לקיבליה ארי לא
ישבוק לחוביכון ארי בשמי

מסרה: ל׳ וחס׳ וחל · מ״ל תקופת השנה׃ · י״ג · ט׳ ג׳ מס׳ ופסק׃ · ג׳ וזנין מתחלפין׃ · י״ג · ג׳ · ל׳ מ״ל · ג׳ וחס׳ וח׳ · כ״ג · ג׳ · ג׳ · ב׳ כתרי ג׳ וס׳ פני דין׳

תולדת אהרן: וחג הקציר חלה פא · ניכו׳ יט פג · חגיגה יח · ילחות פל · וחג האסף חגיגה יח · ר״ס יג · מכות פל · יראה סנהדרין ד · כל זכורך חגיגה ז · לא תזבח פסחי׳ סג נג · זבחי פסחים פל · ולא ילין פסחים נט · עא · חגיגה · ראשית בכורי׳ פנ״פל · פסחים עא · נתרא פא · לא תבשל קדושין נז · סנהדרין ד · חולין ג טו · בחלב אמו סנהדרין ד · חולין קיד · הנה אנכי קמא נג · כי שמי סג · אל תמר סנהדרין לח

רשב״ם

ויאמר (כמו על זאת לה״ק) הרי שלשה רגלי׳ תלוי׳
כולם בפירות הארץ · אביב · וקציר · ואסיף׃ (יז)
האדון ה׳ · והארץ שלו שלא יחמוד את ארצך
בעלותך לראות כמו שמפורש בפ׳ כי תשא שלש
פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה׳
אלקי ישראל · וסמיך לי׳ כי אוריש גוים מפניך
והרחבתי את גבולך ולא יחמוד איש את ארצך
בעלותך לראות וגו׳ וכן בכל מקו׳ לפי עניין המעשה
(בקב״ה) שבפ״שה קורא את הקב״ה · וגם רבותי׳
דרשו הנה האדון ה׳ צבאו׳ מסעף פארה בכל מקום
שאתה מוצי׳ את הלשון הזה מוציא דיורין ומכניס
דיורין׃ (יח) לא תזבח על חמץ · שתהא השבתת
שאור קודם׳ לשעו׳ של ארבעה עשר שהוא זמן שחיט׳
פסח בין הערבים

רש״י

את ארצך׃ (יב) וביום השביעי תשבות ·
אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית
ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה
שבת לא תנהוג בה שבת בראשית׃ למען ינוח
שורך וחמורך · תן לו נייח להתיר שיהא תולש
ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו
בתוך הבית אמרת אין זה נייח אלא צער׃ בן
אמתך · בעבד הערל הכתוב מדבר׃ והגר ·
גר תושב׃ (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם
תשמרו · לעשות כל מצוה עשה באזהרה שכל
שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו׃ לא
תזכירו · שלא יאמר לו שמור לי בצד ע״א
פלונית או תעמוד עמי ביום ע״א פלונית ד״א

לזמן ירחא דאביבא ארום ביה נפקת ממצרים ולא יתחמון קדמי ריקנין :
יו וחגא דחצדא בכורי עובדך דתיזרע בחקלא וחגא דכנשא במיפקא
דשתא במכנשך ית עובדך מן חקלא : יז תלתי זמנין בשתא
יתחמון כל דכורך קדם רבון עלמא יי : יח עמי בני ישראל לא תכסון
עד דחמיע בבתיכון אדם נכסת פיסחי ולא יבית בר מן מרבחא תרבי
נכסת פסחי עד צפרא ולא מן בשרא דתיכלון ברמשא : יט שירוי
ביכורי פירי ארעך תיתי לבית מוקדשא דיי אלהך עמי בית ישראל לית
אתון רשאין לא למבשלא ולא למיכול בשר וחלב מערבין כחדא דלא
יתקף רוגזי ואיבשיל עיבוריכון דגנא וקשא תריהון כחדא : כ הא
אנא משגר מלאכא קדמך למטרך בארחא ולאעלותך לאתר שכינתי
דאתקינית : כא איזדהר מן קדמוי וקביל למימריה לא תסריב על
מילוי ארום לא אשבוק לחוביכון ארום בשמי מימריה : כב ארום אין
קבלא תקביל למימריה ותעביד כל דאמליל על ידוי ואסני ית סנאך
ואעיק

מ' חמס · ונעלתם את יי' אלהיכם אומר לשון רבים לזו תפלת רבים שאינה נמאסת ואמר נירך את לחמך לשון יחיד דלכל א' וא' מברך לפי ענייני · ונרך ג' במ' ונירך את לחמך ואת מימיך · ונרך פרי בטנך · ונרך עלי את אלקיה ואת ביתו · כדאיתא בברכו' בכוס של ברכה משגרו לאנשי ביתו כי היכי דתתברכין בטנה וזהו נירך את לחמך ואת מימיך · שנירך ברכת המזון ושגרו לאשתו ונירך פרי בטנה · וכן בעלי שבירך את אלקיה

רש"י

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהי' לא תזכירו ללמדך שעבודה זרה שקולה ע"א כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן : לא ישמע · מן הנכרי : על פיך · שלא תעשה שותפות עם נכרי וישבע לך בע"א שלו נמצא שאתה גורם שיזכר על ידך : (יד) רגלי' · פעמים וכן כי הכיתני זה ג' רגלים : (טו) חדש האביב · שהתבואה מתמלאת בו באביב אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות : ולא יראו פני ריקם · כשתבאו לראות פני ברגלים הביאו לי עולות : (יו) וחג הקציר · הוא חג שבועות : בכורי מעשיך · שהוא זמן הבאת בכורים שתי הלחם הבאין בעצר' היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש שנ' וביום הבכורים וגו' : וחג האסיף · הוא חג הסוכות : באספך את מעשיך · שכל ימות החמה התבואה מתיבשת בשדות ובחג אוספי' אותה אל הבי' מפני הגשמים : (יז) שלש פעמי' וגו' · לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך ללמד שלא יסתרסו רגלים ממקומן : כל זכורך · הזכרים שבך : (יח) לא תזבח על חמץ וגו' · לא תשחט את פסח בי"ד בניסן עד שתבער החמץ : ולא ילין חלב חגי וגו' · חוץ למזבח : עד בקר · יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל על מוקדה על המזבח כל הלילה : ולא ילין · אין לינה אלא בעמוד השחר שנ' עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח : (יט) ראשית בכורי אדמתך · אף השביעית חייבת בבכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך · כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ומקדישה ואין בכורים אלא משבעת המינין האמורין

רשב"ם

משבע ולמעלה : חלב חגי הפסח כתכנו בו ולא תותירו ממנו עד בקר וה"ה לאימורין : (יט) ראשית בכורי אדמתך · משבעת המינים האמורים בפ' כי תבא ולקחת מראשית כל פרי האדמה · בעלותך ברגלים אז תביא ביכוריך : לא תבשל גדי בחלב אמו · דרך העזי' ללדת שני גדיי' יחד ורגילי' היו לשחוט אחד מהם ומתוך שרוב חלב בעזי' כדכתי' ודי חלב עזים ללחמך וגו' היו רגילי' לבשלו בחלב האם ולפי ההווה דבר הכתוב ונראי הוא הדם ובליעה ורעבתנות לאכול חלב האם עם הבנים · ודוגמ' אותו ואת בנו ושילוח הקן ללמדך דרך תרבות צוה הכתו' ולפי שברגל היו אוכלי' בהמות הרבה הזהיר בפ' רגלים שלא לבשל ולא לאכול גדי בחלב אמו וה"ה לכל בשר בחלב כמו שפירשו רבותינו בשחיטת חולין : (כ) שולח מלאך וגו' כדכתי' ביהושע כי אני שר צבא ה' עתה באתי להושיע את ישראל : (כא) אל תמר בו מגזירת אם המר ימירנו · ואם הוא דגש הרי הוא

כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ
וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי
וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
וְהִכְחַדְתִּיו׃ כד לֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה
כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם
וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃
כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ
וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה
מִקִּרְבֶּךָ׃ ס כו לֹא תִהְיֶה
מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־
מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃ כז אֶת־
אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי
אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא
בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ
אֵלֶיךָ עֹרֶף׃ כח וְשָׁלַחְתִּי
אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה
אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־

החתי

מסרה: ואת"ס לנתו' · ולנתון · להחזיר · ולאו' לכבות · ולנטע · תתכפו"ס · סימן ג' · ג' · ג' · לא אורי' · כתוב כן : · ג' · ג' וג"כ · ג' פ' · ג' וא' · ואחלת : · פ' ל' כ' · במ' כ' ג' ו' · י"ג חסר · ג' · ח' פסוקים · את את את · ואת :

מֵימְרֵיהּ׃ כג אֲרֵי אִם
קַבָּלָא תְקַבֵּיל בְּמֵימְרֵיהּ
וְתַעֲבֵיד כֹּל דַּאֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי
יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לִדְמְעִיקִין
לָךְ׃ כד אֲרֵי יְהַךְ מַלְאֲכִי
קֳדָמָךְ וְיָעֱלִינָךְ לֶאֱמוֹרָאֵי
וְחִתָּאֵי וּפְרִיזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי
חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וְאֵשֵׁיצִינּוּן׃
כה לָא תִסְגּוֹד לְטַעֲוָתְהוֹן
וְלָא תִפְלְחִינּוּן וְלָא תַעֲבֵיד
כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי פַגָּרָא
תְפַגְּרִינּוּן וְתַבָּרָא תְּתַבַּר
קָמָתְהוֹן׃ כו וְתִפְלְחוּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת
מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי
מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ׃ כז
לָא תְהֵי מְתַכְּלָא וְעַקְרָא
בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָךְ
אַשְׁלֵים׃ כח יָת אֵימְתִי
אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וְאֶתְבַּר יָת כָּל
עַמָּא דְאַתְּ אָתֵי לְאַגָּחָא קְרָב
בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְרֵי קְדָל׃

ואשלח

אחרן · ועבדתם קמא כב · מציעא קז · וברך את ברכות מז · ערכין סח · קמא כב · מציעא קז · מחלה · מציעא קז · את מספר ר"פ · יבמות מט · סוטה יג · קי"ט נ"א · את אימתי סוט' לו · ושלחתי

רשב"ם

הוא ידיחו לא ימחל · כמו אל תמר דבר מגוירת
בפל · אבל איכו מגוירת סרבנות מן מרה מרית'
שא"כ הי"לו לומר אל תמרה כמו כל א"ש אשר
ימרה את פיך : כי שמי בקרבו בשמי הוא מלוה
לכם · אבל לשאת לפשעכם אין בידו רשות : (כג)
כי ילך · שכרי ילך : (כד) כי הרס תהרסם ·
ומדעתי הנסתיו תהרסם משקל דגש מכעורי
ושנמתי ספרי צרפת שנקוד בהם תהרסם · והוא
משקל רפי כמו הרג תהרגנו אבל מאחר הרס
משקל דגש צ"ל כמו כן משקל דגש תהרסם דוגמת
שבר תשבר · ושוב מצאתי בכל ספרי אספמי' ואשכנז
כמו שכתבתי משק' דגש : והסירותי מחלה · שבאה
ע"י מים רעים כמו שפירשתי במרה : (כו) לא
תהיה

רש"י

האמורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו' : לא
תבשל גדי · אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי
אלא לשון ולד רך ממש שאתה מוצא בכמה
מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו
עזים כגון אנכי אשלח גדי עזי' את גדי העזים
שני גדיי עזי' ללמדך שכל מקום שנ' גדי סתם
אף עגל וכבש במשמע ובג' מקומות נכת' בתור'
א' לא' סור אכילה וא' לאיסור הנאה וא' לאיסו'
בישול : (כ) הנה אנכי שולח מלאך · כאן
נתבשרו שעתידין לחטו ושכינ' אומרת להם כי
לא אעלה בקרבך : אשר הכינותי · אשר זמנתי
לתת לכם זהו פשוטו ומדרשו אל המקום אשר
הכינותי כבר מקומי ככר כנגדו וזה אחד מן
המקראות

ואעיק למעיקיך: כג ארום יטייל מלאכי קדמך ויעילינך לות אמוראי
ופריזאי וכנענאי חיואי ויבוסאי ואשיצינון: כד לא תסגדון
לטעוותהון ולא תפלחינון ולא תעבדון כעובדיהון בישייא ארום מפכרא
תפכר בית סגודהון ותכרא תתבר קמתי צילמיהון: כה ותפלחון קדם
יי אלהכון ויברך ית מזוני מיכלך ומשתייך ואעדי מחת מרירתא מגווך:
כו לא תהי תכלא ועקרא בארעך ית מנין יומי חייך אשלם מיומא
ליומא: כז ית אימתי אשדר קדמך ואשגש ית כל עממיא דאת אתי
לסדרא בהון סדרי קרבא ואיתין ית כל בעלי דבבך קדמך מחזרי קדל:
כח ואשדר ית אורעיתא קדמך ותתרך ית חיואי וית כנענאי וית
חיתאי

ונתעברה אשתו וזהו וברך עלי וברך פרי בטנך. מימיך ב' את לחמך ואת מימיך ואת מימיך בשתה ונתתי אכרם. מחוצב עניך עד שוקא

מימיך. ולא מימיך בשתה ונתתי מכרם לומר ארף על פי שבירן מימיהן ולא היו צריכין לשום אחרי' קנו מהם. כמו שאמרו מכאן נאכבנא

רש"י

המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה: (כא) אל תמר בו· לשון המרא' אשר ימר' את פיך (יהושע א'): כי לא ישא לפשעכ' איכו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שלי' ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבו· מחובר לראש המקר' האמר מפניו כי שמי משותף בו· ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגי' שדי: (כב) וצרתי· כתרגומו ואעיק: (כד) הרס תהרסם· לאותם אלהות: מצבותיהם· אבנים שהם מציבין להשתחוות להם: (כו) לא תהיה משכל' אם תעשה רצוני: משכלה· מפלת נפלים או קוברת את בניה קרוייה משכלה: (כז) והמותי· כמו והממתי ותרגומו ואשגש· וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשתהפוך לדבר בלשון פעלתי יש מקומות שבוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלא פום כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו· (ישעי' כח) וסבותי מגזרת וסבב בית אל (שמואל א' ז') דלותי מגזר' דללו וחרבו (ישעי' יט) על כפי' חקותיך (שם מט) מגזרת חקקי לב (שופטים ה') את מי רצותי (שמואל א' יב) מגזרת רצץ עזב דלים· (איוב כ') והמתרגם והמותי ואקטל טועה הוא· שאו מגזרת מיתה היה אין ה"א שלו נפתח ולא מ"ם שלו מודגשת ולא נקודה מלא פום· אלא והמתי כגון והמתה את העם הזה והתי"ו מודגשת לפי שהנא במקום ב' תוי"ן· האחת נשרשת לפי שאין מיתה בלא תי"ו· והאחר' משמשת כמו אמרתי חטאתי עשיתי: וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקו' שתים לפי שהי' צריך ג' תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת ה' מתת אלהים היא והשלישי לשמוש: עורף· שינוסו מפניך ויהפכו לך ערפם: (כח) הצרעה· מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים· והצרעה לא עברה את הירדן: והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו· ושוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה

רשב"ם

תהיה משכלה· ואפי' בגורלו לא ימות· אלא את מספר ימיך אמלא לבא בכלח (עלי) קבר: (כז) את אימתי· אחת אלקי' על בעלי מלחמתך: והמותי· והממתי מהומת קולי כדכתי' וירעם ה' בקול גדול על פלשתי' ויהומם וכן נברק ויהום· כמו מן סבב סבותי· אבל לשון

אבן עזרא

אחרים ולא יוכלו להצילם מידכם ועבודת השם היא לעמות כל אשר צוה לאהבה אותו ולדבקה בו ולהשבע בשמו ולהתפלל אליו ולזבוח לפניו תמידין ומוספין ולכבדו בתת המעשרות הנה שכרו אתו והם ד' דברים בעולם הזה הא' וברך את לחמך ואת מימיך והב' והסירותי מחלה מקרבך והג' לא תהיה משכלה ועקר' בארצך והד' את מספר ימיך אמלא והנה כל אלה בגוף האדם ועוד כי הפך אלה בברכו' אעשה בכל אויביך והוא את אימתי וגם את הצרע' :

אמר אברהם המחבר יש חכמים גדולים חכמי הספרי תורות ולא התעסקו בחכמות

אהרן

י' החתי מלפניך: כט לא
אגרשנו מפניך בשנה אחת
ז' פן תהיה הארץ שממה ורבה
עליך חית השדה: ל מעט
מעט אגרשנו מפניך עד אשר
ז' ג' תפרה ונחלת את הארץ:
ג' ג' לא ושתי את גבלך מים
ג' פסו' ועד סוף ועד ים פלשתים
על: כי מתנם וממדבר עד הנהר כי אתן
בידכם את ישבי הארץ
ז' וגרשתמו מפניך: לב לא
ז' תכרת להם ולאלהיהם
כ' ברית: לג לא ישבו בארצך
ז' וא"ג פן יחטיאו אתך לי כי תעבד
את אלהיהם כי יהיה לך
למוקש

כח ואשלח ית ערעיתא
קדמך ותתרך ית חואי ית
כנענאי וית חתאי מן קדמך:
כט לא אתריכינון מן
קדמך בשתא חדא דילמא
תהי ארעא צדיא ותסגי
עלך חית ברא: ל זעיר
זעיר אתריכינון מן קדמך
עד דתסגי ותחסין ית ארעא
לא ואשוי ית תחומך
מימא דסוף ועד ימא
דפלשתאי וממדברא עד
פרת ארי אמסר בידכון ית
יתבי ארעא ותתרכינון מן
קדמך: לב לא תגזר להון
ולטעותהון קים: לג לא
יתבון בארעך דילמא
יחייבון יתך קדמי ארי תיפלח
ית

לא ישבו ג טעמים

רשב"ם

לשון שיתה יאמר והשתי ושתי כמו ושתתי. וכן כרתי ברית כמו כרתתי: (לא) מים סוף שהוא בתחלת מזרח א"י כמו שמוכיח בפ' אלה הדברים: עד ים פלשתי' שהוא במערב כדכתיב ופלשתי' מאחור. וממדבר שהלכו בו ישראל מדרום עד הנהר. נהר פרת בצפון. כדכתי' מצפון תפתח הרעה

רש"י

והלאה שכן רבותינו במסכת סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה: (כט) שממה. ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה: ורבה עליך. ותרבה עליך: (ל) עד אשר תפרה. תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו: (לא) ושתי. לשון שיתה והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתי' שאין שיתה בלא תי"ו ושאת לשמות: עד הנהר. פרת: וגרשתמו. ותגרשם: (לג) כי תעבוד וגו'. הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות וזהו לשון אי שהוא א' מד' לשונות שהכי משמש. וגם מצינו בהרבה מקומו' אם משמש בלשון אשר כמו אם תקריב מנחת בכורים שהוא חובה: ואל

אבן עזרא

בתולדת על כן לא יכולתי לפרש אלה הברכות אם לא אזכיר מעט מן החכמו' בעבור שגוף האדם שהעולם השפל והנשמה העליונה קשורה בו ויש אמצעיים בין הנשמה והגוף והנה הם שני כחות ובלשון הקדש יקראו על הרוב רוח ונפש כי הנשמה היא החכמה ומושבה במוח הראש וממנה יצא כח כל ההרגשות ותנועת החפץ והרוח בלב ובו חיי האדם והיא המבקשת שררה להתגבר על כל העומד כנגדה והיא בעלת הכעס וכן אמר שלמה אל תבהל ברוחך לכעוס כל רוחו יוציא כסיל והנפש בכבד והיא המתאוה לאכל ובזה כתוב כי תאוה נפשך ותאות המשגל ממנה והנה יש אדם שנבראו שתהיינה לו אלו השלש הנזכרות חזקות או כולן רפות או זו חזקה וזו רפה או לא חזקה ולא רפה והנה בני אדם על כ"ז מינין משונים

והשם

חיתאי מן קדמך : כט לא איתריכינון מן קדמך בשתא חדא דלמא תהי ארעא צדיא ויסגון עלך חיות ברא כד ייתון למיכול פיגריהון ויבזקון בך : ל קליל קליל איתרכינון מן קדמך עד די תסגי ותחסין ית ארעא : לא ואשוי ית תחומך מן ימא דסוף עד ימא דפלישתאי ומן מדברא ועד פרת ארום אמסור בידכון ית כל יתבי ארעא ואנת תתריכינון מן קדמך : לב לא תגזרון להון ולטעוותהון קיים : לג לא תעביד להון שכונן בארעך דלמא יטעינך ויתחייבון ית קדמי ארום תפלח ית טעוותחון

שיש לו מעלו דרך ארץ הוא שיקנה מנעלי אכסנאי כדי להכנותו והסירותי שניס נעס' שלא והסירותי

מחלה מקירך ואידך והסירותי את כפי בשביל ששיס מעה מקבל פני שכינה זכה לוהסירותי מחלה דפתי' ביה לא

פתח עינו ולא כם לחה · והסירותי מחלה מקרבך וסמיך ליה לא תהיה משכלה · שכיון שסרה המחלה לא תהיה משכלה וגם את מספר ימיך אמלא · אמלא עולה ע"ב ימי שנותינו שבעים שנה חוץ משנה שנולד בו ושנה שמת בה · אמלא ב' במסרה את מספר ימיך אמלא · ואוגרותיהם אמלא · ולבני אמלא תוכחות · כשהצדיק נפטר מן העולם וממלא מספר ימיו אז מראין לו חלקו בגן עדן כמו שמצינו בבי ר' אבהו ובבי רבי אלעזר בן פדת בתיבניות וזהו מספר ימיך אמלא ואוגרותיהם אמלא ולבני אמלא תוכחות אין לאדם

אבן עזרא

והשם הנכבד נתן התורה לאזן ולהגביר ולהגדיל הנשמה העליונה ואז לא ימשול הגוף עליה ואם לא תהיה התורה נשמרת אז יגבר הגוף על הנשמה והנה אתן לך משל ידענו כפי חכמת התולדת כי כל אדם שנגברה על תולדתו מרה אדומה יהיה בעל אף כי כן תולדת האש כי המרה האדומה דומה לה והנה הנשמה רודפת אחרי הגוף כאשר איננה חכמה שתוכל לסבול גם נחשב אדם שאין חום בגופו ובא אחר וחרפו וקללו עד שכעס והנה הוליד בגופו חום שלא היה שם לפני כעסו והשם יתע' למען חסדיו בחר בישראל והורם תורתו וכאשר ישמרוה ימלאם חכמתם וידריכם דרך ישרה לכל דבר שלא יזיק להם והכלל שיהיה גופם סר אל משמעת הנשמה ולא הפך הדבר שהנשמה סרה אל משמעת הגוף ובהתאמץ הנשמה יתאמץ כח השומר הגוף שיקבל האדם מן השמים והוא הנקרא תולדת והנה הברכה תהיה בכל מאכל ומשתה כי יש מאכל באה לחסר כח התולדת כדרך אתה תאכל ולא תשבע והנה כל התחלואי' באים בעבור אוכל הנכנס בגוף והנה לא יפחד שומר התורה מהם וזהו וברך את לחמך ויש תחלואים באים מחוץ לגוף בעבור שנוי האויר כפי השקות מערכת המשרתי' ועל זה כתוב והסירותי מחלה מקרבך והנה שומר התורה אין לו צורך לרופא עם השם הנכבד על כן כתוב גם בחליו לא דרש את יי' כי אם ברופאים והנה דברתי על חכמת הרפואות ועתה אדבר על חכמת המזלות דע כי כל הנולד יקרוהו מקריע כדרך מה שיורה מערכת המשרתים ברגע הולדו וערך אלה על אלה והדבר עמוק מאד והנה יהיה כפי מולד האשה שתהי' משכלה כי תולדת הרחם להשכיל הילודים או שתהיה עקרה ולא תלד והנה אם היה הדבק בשם במולדו וכפי תולדתו שלא יוליד בנים השם הנכבד אם היה דבק בו יאמץ כח תולדת הכליו' ויתקן עלילות הזרע עד שיוליד בנים על כן אמר השם לאברהם התהלך לפני והיה תמים וזהו שאמרו קדמונינו ז"ל לא נואלטגנינו' שלך ואם תכרו' ברית עמי שתעבדני אני ארבה אותך במאד מאד כי אכלת התולדת ואין זה נכוח במערכת הכוכבי' כי לא נבראו להטיב או להרע לעולם השפל רק הולכים תמיד לעבודת השם לנרכס ובמרוצתם יקבלו בני העולם השפל דבר והפכו על ידם והנה אם כשמור לא נקבל ועוד אדבר על זה בפרשת כי תשא והנה הברכה השלישית שיהיה כל אחד מהם מוליד בני' ולא ימותו בחיי אביה' ומלת עקרה כוללת אשת איש ובהמתו והרביעית שגם הוא יחיה שנים רבות והנה ידענו כי לכל איש זמן קצוב וזמן ידוע שיכול לחיות כפי רוב החום והלחה בתולדית לא אם זרה וליחה נכרי' כי היא הפך התולדת והדבק בשם יחזק החום והלחה בכח הנשמה

נ׳ ואמר אל קמצ ב
כל אוריי׳ חס׳ ג׳ בתור׳
י׳ פסוקים ויען ויאמרו
מ׳ נ׳ כ׳ כ

למוקש : פ כד א ואל־
משה אמר עלה אל־יהוה
אתה ואהרן נדב ואביהוא
ושבעים מזקני ישראל
והשתחויתם מרחק : ב
ונגש משה לבדו אל־יהוה
והם לא יגשו והעם לא יעלו
עמו : ג ויבא משה ויספר
לעם את כל־דברי יהוה ואת
כל־המשפטים ויען כל־העם
קול אחד ויאמרו כל־הדברים
אשר־דבר יהוה נעשה : ד
ויכתב משה את כל־דברי
יהוה וישכם בבקר ויבן מזבח
תחת ההר ושתים עשרה
מצבה

אונקלוס

ית טעותהון ארי יהון לך
לתקלא : א ולמשה אמר
סק קדם יי את ואהרן נדב
ואביהוא ושבעין מסבי ישראל
ותסגדון מרחיק : ב
ויתקרב משה בלחודוהי
לקדם יי ואינון לא יקרבון
ועמא לא יסקון עמיה : ג
ואתא משה ואשתעי לעמא
ית כל פתגמיא דיי וית כל
דיניא ואתיבו כל עמא קלא
חד ואמרו כל פתגמיא
דמליל יי נעביד : ד וכתב
משה ית כל פתגמי דיי
ואקדים בצפרא ובנא מדבחא
בשפולי טורא ותרתי עשרי
קמן לתרין עסר שבטיא
דישראל

אהרן ואל פנהדרין לח

רשב״ם

הרעה כי הכל בהכון : (א) ואל משה אמר משה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ויאמר ה׳ אל משה כה תאמר · כל הפרשיות הללו עד כאן אל בני ישראל ביום ששמעו עשרת הדברים · ואל משה אמר לבדו בשעת ירידתו בו ביום עלה אל ה׳ לאמר אתה ואהרן וגו׳ ואח״כ מיד ירד משה ויספר לעם את כל דברי ה׳ וגו׳ ואח״כ ירד ולמחר בנה מזבח והקריב קרבנות ובו ביום עלה ויכסהו הענן ששת ימים וגו׳ · וגם משה אמר מלאך שלה אל ה׳ מדלא כת׳ אלי כמ״ש לפנינו אלי ההרה : (ד) לשנים עשר שבטי

רש״י

(א) ואל משה אמר · פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות בד׳ בסיון נאמר לו עלה : (ב) ונגש משה לבדו · אל הערפל : (ג) ויבא משה ויספר לעם · בו ביום : את כל דברי ה׳ · מצות פרישה והגבלה : ואת כל המשפטי׳ · ז׳ מצות שנצטוו בני נח · ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שנתנו להם במרה : (ד) ויכתוב משה · מבראשית ועד מתן תורה וכתב מצו׳ שנצטוו במרה : וישכם בבקר · בחמשה

אבן עזרא

הנשמה ואז יחיה האדם יותר מהזמן הקצוב וכן כתוב יראת יי׳ תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה וכתוב בחצי ימיו יעזבנו וכתוב כי אם יי׳ יגפנו או יומו יבא והנה המת במלחמה או במגפה לא מת ביומו בזמן הקצוב כפי תולדת החום והלחה כי מחוץ בא לו מקרים והנה השם שדבק בו יצילנו מכלם ובתורה פן ימות במלחמה אמר שלמה למה תמות בלא עתך ואין זה הפך חכמת המזלות כי דבר המזל תלוי בדברים רבים כאשר אפרש בפסוק וכפליכו אני ועמך על כן כתו׳ הבני יוסיף על ימיך ומה תוסיף עוד להאריך : (כז) את אימתי · הוא פחד בנשמה והנה תבוא לגוף חולשה מיד וזהו ונתתי את כל אויבך אליך עורף שיתנו לך את ערפם והטעם שיברחו מפניך בראות ך אותם : (כח) ושלחתי את הצרעה

סַעֲוָותְהוֹן אֲרוּם יְהוֹן לָךְ לְתוּקְלָא : א וּלְוָת מֹשֶׁה אֲמַר מִיכָאֵל סַרְכַן
חָכְמְתָא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה לְיַרְחָא סַק קֳדָם יְיָ אַנְתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
וְשׁוּבְעִין מִסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְרוּן מֵרָחִיק : ב וְיִתְקְרַב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹי
קֳדָם יְיָ וְהִינוּן לָא יִתְקַרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּיהּ : ג וַאֲתָא מֹשֶׁה
וְאִשְׁתָּעֵי לְעַמָּא יַת כָּל פִּתְגָמַיָא דַיְיָ וְיַת כָּל דִינַיָא וַאֲתִיב כָּל עַמָּא קָלָא
חַד וַאֲמַר כָּל דְמַלִיל יְיָ נַעֲבִיד : ד וּכְתַב מֹשֶׁה יַת פִּתְגָמַיָא דַיְיָ וְאַקְדֵים
בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁיפּוּלֵי טוּרָא וְתַרְתֵּיסְרֵי קָמָן לִתְרֵיסְרֵי שִׁבְטַיָא
דישראל

לאדם להוכיח לחבירו אלא סמוך לפטירתו כדי שלא יהא תוכיחו ואוזר ומוכיחו וזהו ולא

אמנא תוכחות מתי את מספר ימיך אמלא׳ ורבה ד׳ורבה עלין חית השדה׳ ורבה העזובה • ורבה המשטמה •

ורבה היא על האדם • וזהו שיש במדרש וכי תעלה על דעתך עוד שיהא ירא׳ים מחית השדה • והא כתיב כי עם אבני השדה בריתך אלא גלוי וידוע לפניו שעתידין לחטוא והופקרו לחיות וזהו היא רעה וגו׳ ורבה היא על האדם מה היא • ורבה משטמה על כן ורבה העזובה בקרב הארץ שהארץ תעזב מהם ורבה עלין חית השדה • יהיה לך למוקש • ושמין ליה ואל מזב אמר שהיה להם למוקש מה שראו שכינה ומתו נדב ואביהוא • ונגש ב׳ ונגש משה לבדו • ונגש הכהן • ונגש חורש נקניד • כמו שנגש משה למו

אבן עזרא

בארעה׳ מכה בגוף מגזרת צרעת שתחלת כח הגוף • והזכיר משבעה הגוים שלשה והוא הדין לכלם גם יתכן להיות זו המכה יותר קשה בנזכרים מהאחרים : (כט) לא׳ אמר הגאון זהו לסימן כאשר תראה כי פרית ורבית אז יכרתו כל השבעה עממין ואין צורך כי הזכיר הטעם למה לא יגרשם בשנה את׳ וזהו פן תהיה הארץ שממ׳ כי ארץ ישראל תהיה ארוכה מאד ויוצאי מצרי׳ לא יוכלו לישבה כלה כמו פן תקדם : (ל) מעט • עד שתפרה שתוכל לישב כל הארץ ועת׳ יפרש אורך הארץ ורחבה : (לא) ושתי את גבולך • וזהו וירד מים עד עם ומנהר עד אפסי ארץ והנהר הוא נהר פרת בין כך ובין כך לא תכרו׳ להם ברי׳ • וטעם לאלהיהם שתשחיתם : (לג) לא ישבו בארצך • כאשר תפרה תשחית ותכחיד כל השבע׳ עממין על כה ספר הברי׳: (א) ואל משה אמר • כל מה שהזכיר למעלה עד עתה הם התנאי׳ שיספרם לישראל ואח׳ כן אמר למשה אחר שתכרת להם ברי׳ תעלה אלי אתה ואהרן ובניו וע׳ מזקני ישראל שהם הבכורי׳ הקדושים : (ב) ונגש • אל תתמה בעבור שאמר בתחלה עלה אל יי׳ ואח׳ כן ונגש משה לבדו ולא אמ׳ ונגשת כי כן מנהג הלשו׳ ויי׳ המטיר על סדו׳ ועל עמורה גפרי׳ ואש מאת יי׳ מן השמים והטעם מאתו ושמואל אמר וישלח יי׳ את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ולא אמר ואותי ורבי׳ ככה : (ג) ויבא משה • לא הזכיר וירד מן ההר כי אין צורך • וטעם ויבא משה בתוך מחנה ישראל ויספר לעם את כל דברי יי׳ מצות עשה ולא תעשה שהם כתובים מן אתם ראיתם כי מן השמים עד סוף כי יהיה לך למוקש : ואת כל המשפטים • אשר שם לפניהם הם הנזכרים בפרשה הזאת : ויען כל העם • כאילו הוא איש אחד : (ד) ויכתב משה • אחר שספר להם כל דברי השם המצות והמשפטים כתבם וזהו ספר הברית : ויבן מזבח תחת ההר • במקום שעמד ישראל בעת מתן תורה ומלת ויבן תשרת בעבור אחרת כאילו כתוב ושתי׳ עשרה מצבה בנה : (ה) וישלח את נערי׳ הם הבחורים בני הזקנים הבכורים שיעלו עם משה : ויעלו עולות • וזהו וזבחת עליו • והזכיר עם שלמים פרים כי האוכלים רבים היו : (ו) ויקח חצי הדם • מהעולות והשלמים • ומלת באגנות כלים עגולים כמו אגן הסהר ובלשון ערבי אג׳אן : וחצי הדם • של עולה והשלמים זרק על המזבח לשם והנה האגנות ישמש לשני׳ שנתן חציו באגנות וחציו את׳ באגנות : (ז) ויקח • כאשר קרא באזני הזקני׳ וקבלו על נפשם אז לקח חצי הדם הנשאר וזרקו על העם והם הזקנים כי הם כנגד כל ישראל כמו שכתוב בכפר הפלם דבר של צבור וסמכו זקני העד׳ את ידיהם שהם כנגד כל ישראל וזאת הזריקה כמו ויז על אהרן ועל בגדיו וקראה דם הברית : (ח) ויעל • ולא הזכיר ההר כי אין צורך : (י) ויראו • במראה נבואה כמו ראיתי את יי׳ יושב על כסא • אמר הגאון כי ספיר לבן ראייתו לבנת הספיר ואיננו רק אדום והעד כי מנהג הלשון לכפול הטעם במלות שונות והנה כתוב זכו נזיריה משלג צחו מחלב

מצבה לשנים עשר שבטי
ישראל: ה וישלח את
נערי בני ישראל ויעלו עלת
ויזבחו זבחים שלמים ליהוה
פרים: ו ויקח משה חצי
הדם וישם באגנת וחצי הדם
זרק על המזבח: ז ויקח
ספר הברית ויקרא באזני
העם ויאמרו כל אשר דבר
יהוה נעשה ונשמע: ח ויקח
משה את הדם ויזרק על העם
ויאמר הנה דם הברית אשר
כרת יהוה עמכם על כל
הדברים האלה: ט ויעל
משה ואהרן נדב ואביהוא
ושבעים מזקני ישראל: י
ויראו את אלהי ישראל ותחת
רגליו כמעשה לבנת הספיר
וכעצם השמים לטהר: יא
ואל אצילי בני ישראל לא

שלח

מסרה: פלוגת' עלו' · ג' פסו' זה אחר זה מתחילים ויקח : ג' וחד מכלי' באגנ' ג' וח"ל ודין חסר · ג' ג' פת' וא' קמץ : ח' וכו' עזר' זכו' : · כ"א מיחלי · ג' נחרילים · ג' · ג' · ג'

אונקלוס:
דישראל: ה ושלח ית
בוכרי בני ישראל ואסיקו
עלוון ונכיסו נכסת קודשין
קדם יי תורין: ו ונסיב משה
פלגות דמא ושוי במזרקיא
ופלגות דמא זרק על
מדבחא: ז ונסיב ספרא
דקימא וקרא קדם עמא ואמרו
כל די מליל יי נעביד ונקביל:
ח ונסיב משה ית דמא
וזרק על מדבחא לכפרא על
עמא ואמר הא דמא דקימא
דגזר יי עמכון על כל
פתגמיא האלין: ט וסליק
משה ואהרן נדב ואביהוא
ושבעין מסבי ישראל: י
וחזו ית יקר אלהא דישראל
ותחות כורסי יקריה כעובד
אבן טבא וכמחזי שמיא
לברירו: יא ולרברבי בני
ישראל לא הוה נזקא וחזו ית
יקרא דיי והוו חדן
בקורבניהון דאתקבלו
ברעוא כאילו אכלין ושתן:

ואמר

תולדות אהרן: וישלח את יומא כב · מגלה ט · חגיגה ו · זב' יס קטו · כריתות ט · ויעלו עלת חגיגה ו · ויזבחו חגיגה סס · זבחים קיו · נעשה שבת פח פט · גטין ז · ויראו את חולין פט · ותחת סוטה כז · מנחות מג · וכעצם יומא טו נט · זבחים לת

רשב"ם

שבטי ישראל · לפי שכולם נתרצו בקיום הברית: (ה) את נערי בכורות: (ז) ספר הברית · דכתי' למעלה ויכתו' משה וגו': נעשה ונשמ' נעשה מה שדיב' וגם נשמע מה שיצוונו עוד מכאן ולהבא ונקיים: (י) ויראו את אלהי ישרא' · כענין וראית את אחורי: לבנת לובן: וכעצ' טהר' כמו אדמו עצם מפנינ': לטהר כשהשמי' ברור בלא עננ': (יא) ואל אצילי זקני ישראל לא שלח ה' ידו · אע"פ שראו את אלהי ישראל לא שלח הקב"ה ידו · אע"פ שראו את אלהי ישראל כמ"ש כבלע את הקדש ומתו · וכן באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ובמשה (רבינו) כי ירא מהביט וכאן חלק להם הקב"ה כבוד ומפני כריתות הברי' נראה להם כמו שפרשתי בברית בין הבתרי' אשר עבר בין הגזרים

רש"י

בחמשה בסיון: (ה) את נערי · הבכורות: (ו) ויקח משה חצי הדם · מי חלקו מלאך בא וחלקו: באגנות · שתי אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה: (ז) ספר הברית · מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו במרה: (ח) ויזרק · ענין הזאה ותרגומו וזרק על מדבחא לכפרא על מדבחא לכפרא על עמא: (י) ויראו את אלהי ישראל · נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום

חנכת

דישראל : ה ושדר ית בוכרי בני ישראל ארום עד ההיא שעתא הוות פולחנא בבוכריא דעד כדון לא איתעביד משכן זמנא ועד כדון לא אתיהיבת כהונתא לאהרן ואסיקו עלוון וניכסת קודשין קדם יי תורין :
ו ונסיב משה פלגות אדם ניכסא ושוי במזרקיא ופלגות אדם נכסא דרק על מדבחא : ז ונסיב ספרא דקימא דאורייתא וקרא קדם עמא ואמרו כל פתגמיא דמליל יי נעביד ונקביל : ח ונסיב משה ית פלגות דמא דבמזרקיא ודרק על מדבחא לכפרא על עמא ואמר הא דין אדם קימא דגזר יי עמכון על כל פתגמיא האלין : ט וסליק משה ואהרן נדב ואביהוא ושובעין מסבי ישראל :
י וזקפו נדב ואביהוא ית עיניהון וחמון ית איקר אלהא דישראל ותחות אפיפורין דריגלוי דמייצע תחות כורסייה הוי כעובד אבן ספירינון מדכר שיעבודא דשעבידו מצראי ית בני ישראל בטינא ובליבנין והוון נשייא בטשן ית טינא עם גובריהון הוות תמן ריבא מפנקתא מעברתא ואפילת ית עוברא ואתבטש עם טינא נחת גבריאל ועבד מניה לבינתא ואסקיה לשמי מרומא ואתקניה גילוגדק תחות אפיפורין דמרי עלמא זיויה הי כעובד אבן טבא והי כתקוף שפר שמיא כד הינון ברירין מן עננא : יא ולות נדב ואביהוא עולימיא שפיריא לא שדר מחתיה בההיא שעתא ברם אתנטרא להון ליום תמינאה דאשלמותא לאסערא עליהון

ירושלמי

איפופרין דריגלוי כעובד לבן דספירינון וכחיזו שמיא כד הוו נקיין מן עננא :

רש"י

חנכת המשכן · ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה בקציני' שבמחנ': כמעשה לבנת הספיר · היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדי' במעשה לבנים : וכעצם השמים לטוהר משנגאלו היה אור וחדוה לפניו : וכעצם · כתרגומו לשון מראה : לטוהר : לשון ברור וצלול : (יא) ואל אצילי · הם נדב ואביהוא והזקנים : לא שלח ידו · מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד : ויחזו את האלהים · היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתייה כך מדרש תנחומא ואונקלוס לא תרגם כן · אצילי לשון גדולים כמו ומאציליה קראתיך ישעיה

אבן עזרא

מקלב והנה הטעם כשול אדמו עצם מפיני' ספיר גזרתם והנה ספיר כמו פנינים ועוד אם לבנת הספיר הוא לובן מה טעם לומר כמעשה היה ראוי לומר כמראה והנכון כי לבנת מגזרת לבנה כמו חשכת מים מגזרת חשכה והנה לבנת הספיר כאבן ספיר שראה יחזקאל במראות הנבואה שהוא דמות כסא · וטעם וכעצם השמים לטוהר תחת לבנת הספיר וסוא הרקיע שהוא כעין הקרח שהוא נטוי על ראשי החיות שראה יחזקאל והנה כתוב ויראו את אלהי ישראל ושם כתו' היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל כי תפס דרך קצרה כי היא תחת רקיע גם הוא תחת הכסא והכל תחת שם הנכבד : (יא) ואל אצילי · כמו ומאציליה ולא הזכיר זקנים להכנים עמהם נדב ואביהוא · וטעם לא שלח ידו · כי ראו השם הנכבד ולא מתו כאשר אמרו בפסוק כי לא יראני האדם וחי · וטעם ויאכלו וישתו שירדו שמחים · מדבר ויאכלו זבחי שלמים שזבחו נעריהם וישתו בשמחה ורבי יהודה הלוי אמר כי טעם ויאכלו כי הוגרכו שיאכלו אף על פי שנהנו מזיו השכינה והזכיר זה בעבור משה

בעל הטורים

לגדולך הכהן נכנס לבדו לפני ולפנים להתפלל שם על השכה שתהא בתקנה בדכתי' וכנס קודש. ינשו ב' והם לא ינשו. אחד באחד ינשו. לומר כל א' ואחד נכנס לפנים יותר מחבירו כמו שאמר משה מחיצה לעצמו וכו' כל הדברים אשר דבר ה' נעשה ו' תיבות וכן כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע שש תיבות סרי"ג כנגד

שניהם עשר שבטים שאמרו ששה תיבות כנגד שמע ישראל ויעקב השיבם ששה תיבות ברוך שם כבוד מלכותו וגו' ישראל ותחת רגליו אלמד שראו דמות יעקב תחת כסא הכבוד ודמו' פניהם פני אדם ס"ת תמים וזהו שאמר יעקב התח' אלהים אנכי אנכי ... כסא. לבנת ספיר נמסו' הכא כמעשה לבנת הספי' ובטיהור לבנת ביהושע

ג׳ שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס יב
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה
אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה
לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן
ג׳ וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר
כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃ יג וַיָּקָם
מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל
מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃
יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־
לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם
ג׳ וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־
בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם׃
טו וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס
הֶעָנָן אֶת־הָהָר׃ טז וַיִּשְׁכֹּן
כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי
ג׳ וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מִתּוֹךְ הֶעָנָן׃ יז וּמַרְאֵה
ג׳ כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל

יב וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה סַק
לִקְדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵי תַמָּן וְאֶתֵּן
לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרָיְתָא
וְתַפְקֵידְתָּא דִּכְתָבִית
לְאַלָּפוּתְהוֹן׃ יג וְקָם משֶׁה
וִיהוֹשֻׁעַ מְשֻׁמְשָׁנֵיהּ וּסְלֵיק
משֶׁה לְטוּרָא דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי
יְקָרָא דַּיְיָ׃ יד וּלְסָבַיָּא
אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא הָכָא עַד
דִּנְתוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן
וְחוּר עִמְּכוֹן מַן דְּאִית לֵיהּ
דִּינָא יִתְקְרֵיב לִקְדָמֵיהוֹן׃
טו וּסְלֵיק משֶׁה לְטוּרָא
וַחֲפָא עֲנָנָא יָת טוּרָא׃
טז וּשְׁרָא יְקָרָא דַּיְיָ עַל־
טוּרָא דְּסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא
שִׁיתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמשֶׁה
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא׃
יז וְחֵיזוּ יְקָרָא דַּיְיָ כְּחֵיזוּ
אֶשָּׁא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא
לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ועל

ויחזו את ברכות יז
ואתנה לך ברכות ה
מי בעל קמא מו
וישכון יומא ג ד
ויקרא אל יומא ד תענית כא

רשבם

הנזרים האלה ׃ וכת׳ שם ביום ההוא כרת ה׳ את אברהם ברית וגו׳ וכן לפניו בכריתות ברית פ׳ כי תשא וראית את אחורי ׃ וכתי׳ ויעבור ה׳ על פניו וגו׳ וכתי׳ בתרי׳ הנה אנכי כורת ברית ׃ ויאכלו וישתו העולות הקריבו והשלמים אכלו ׃ שכת׳ למעלה ויזבחו זבחים שלמים ׃ (יב) אשר כתבתי בלוחו׳ מכתב אקים שנתן לו בסוף ארבעי׳ ׃

הסלת ואלה המשפטים מיסוד רבינו שמואל

(פרשיות של משכן חושן ואפוד אקצר בפירושן ויומצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי ז״ל ׃

תרומה

רשי

(ישעיה מא) ויאצל מן הרוח ׃ שם אמות אצילה (יחזקאל מא) ׃ (יב) ויאמר ה׳ אל משה ׃ לאחר מתן תורה ׃ עלה אלי ההרה והיה שם מ׳ יום ׃ את לוחו׳ האבן והתור׳ והמצו׳ אשר כתבתי להורות׳ ׃ כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן ׃ ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו ׃ (יג) ויקם משה ויהושע משרתו ׃ לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן ׃ ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ׳ יום

שכן

עליהון וחמון ית איקר שכינתא דיי והוון חדן בקורבניהון דאתקבלו
ברעוא הי כאכלין והי כשתיין : יב ואמר יי למשה סוק קדמי לטוורא
והוי תמן ואיתן לך ית לוחי אבנא דבהון רמיזין שאר פתגמי אורייתא
ושית מאה ותליסרי פקודייא דכתבית לאלופיהון : יג וקם משה
ויהושע משומשניה וסליק משה לטוורא דאיתגלי עלוי יקר שכינתא
דיי : יד ולחכימיא אמר אמתינו לנא הכא עד זמן דנתוב לוותכון
והא אהרן וחור עמכון מאן דאית ליה עיסק דינא יתקרב לוותהון : טו
וסליק משה לטורא וחפא ענן יקרא ית טוורא : טז ושרא איקר
שכינתא דיי על טורא דסיני וחפהי ענן יקרא שיתא יומין וקרא למשה
ביומא שביעאה מגו ענגא : יז וחיזו זיו יקרא דיי הי כאשא בערא
וזיקוקי

והיא שם עיר ונקרא כן על שם שכנויה שלפנים · וזה הוא שדרשו שהיתה כעין לבנה לזכור שעבודן של ישראל · ויחזו ב' הכ' ויחזו את האלהים ·

ואיכן ויחזו לן מפלות סוף ומלוקי' אח אחרי ויחזו את האלהים וזה היה משלות של ד"א ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו מה הכא אכילה ושתיה אף ויחזו שפחו' פוח ע"י אכילה ושתיה דכתיב ותחללנה אותי בשעלי לחם בשביל אכילה ושתיה שנתנו להם אמרו להם נבואת שקר : וישכן חמשה במסורה וישכן כבוד ה' על הר סיני · וישכן הענן במדבר פארן · וישכן ישראל בטח בדד · וישכן ירושלים עד עולם · וישכן ערים נכחדות · לומר שכבוד יי' ששכן על הר סיני כך שכן עמהם לעולם, כל זמן שלא הרשיעו כמעשיהם אבל משהרשיעו וישכן

רש"י

שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם : (יד) ואל הזקנים אמר · בצאתו מן המחנה : שבו לנו בזה · והתעכבו כאן עם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו : חור · בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפונה שנ' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור · אפרת · זו מרים כדאיתא בסוטה מי בעל דברים · מי שיש לו דין : (טו) ויכסו הענן רבותינו חולקין בדבר · יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמר"ח (עד עצרת יום מתן תורה רש"י ישן): ויכסהו הענן · להר : ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשרת הדברות ומשה וכל ישראל עומדים אח

שהלך

אבן עזרא

משה שהיה ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה ככתוב בפרשה אחרי זאת : (יב) ויאמר · ושב שם עד שאתן לך אמר חכם אחד בספרד כי הלוחות הראשונים שהיו מעשה אלהים והטעם מתוקנים נבראו כמדת הארון כי גם השמים מעשה אלהים היות שהוא בורא הכל רק משה תקנם כי התקון נקרא מעשה כמו וימהר לעשות אותו ובעבור שהוא כתוב לוחות אבן ולא הזכיר אבנים כאשר הזכיר בשניים והנה הראיתי לו בעלותו ההרה לקחת שני לוחות האבנים ושלש פעמים הזכיר כי על כן פירש לוחות האבן שהם ממין אבן לא מעץ אמר הגאון כי אשר כתבתי דבק עם לוחות האבן לא עם התור' והמצוה כי השם לא כתב רק עשרת הדברים · ופי' התורה · תורה שבכתב : והמצוה · תורה שבעל פה כי כל המצות ניתנו למשה בסיני בימים שעמד בהר וכן כתוב ואתה פה עמוד עמדי ולפי דעתי כי התורה הדבור הראשון והחמישי והמצוה שמונה דברים : (יג) ויקם משה · מדרך הסברא כי יהושע הלך ממחנה ישראל עם משה וישב בתחתית ההר עד רדת משה כי הנה לא ידע דבר העגל שנעשה ואין טעם לשאול מה אכל כי המן סביב למחנה לקט ואכל יום יום : (יד) ואל הזקנים · הידועי' שם שראו השם הנכבד : והנה אהרן · גם הוא נכבד היה ואולי היה חור ושוא מהשבעי' ושניהם ידינו תחת משה עד שובו וכבר פירשתי כי יתרו לא בא רק בשנה השנית : (טו) ויעל ויכס · וכבר כסה הענן בעשה לאדם : (טז) וישכן · וכבר שכן הכבוד כי כן כתוב וירד יי' אל הר סיני ועוד ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים : ויכסהו הענן · את משה ואדם לא ראהו : ויקרא אל משה ביום השביעי · ואין צורך לשאלת הגאון למה לא עלה לראש ההר בתחלת עלותו כי לא יוכל לעלות כי אם ברשות : (יז) ומראה · הנה ההר כולו מכוסה ענן ונראה הכבוד ששם השם הנכבד היה נראה כאש אוכלת : (יח) ויבא ויעל אל ההר · הטעם אל ראש ההר ששם הכבוד : ויהי

ישראל׃ יח ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה׃

ק״ח · עז״ל · סימן · סכ״ני אמן ·
ומפטירין ויה׳ שפר חיה לירמיהו נירמי׳ שפי׳ ל״ל

פ פ פ

כה א וידבר יהוה אל משה לאמר׃ ב דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי׃ ג וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת׃ ד ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים׃ ה וערת אילם מאדמים וערת תחשים

ועצי

ו׳ חס׳ בספר · ו׳ רפין · ל׳ · ג׳ · ג׳ · ס׳ · ג׳

יח ועאל משה בגו עננא וסליק לטורא והוה משה בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון׃

פ פ פ

א ומליל יי עם משה למימר׃ ב מליל עם בני ישראל ויפרשון קדמי אפרשותא מן כל גבר דיתרעי ליביה תסבון ית אפרשותי׃ ג ודא אפרשותא דתסבון מנהון דהבא וכספא ונחשא׃ ד ותכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי׃ ה ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי דססגונא ואעי שטין׃

מישחא

ויבא משה יומא ח · תענית כח · דבר אל סנהדרין לו · האגליס פב · תחשים שבת כח

רשב״ם

תרומה (ג) הפרשה ממונם׃ (ד) ותולעת שני · צמר הצבוע כצבע אדום קרוי תולעת׃ והצבע קרוי שני · כדכתיב אכשי חיל מתולעים׃ מלובשים בגדים צבועים · וכן הם ומכי״ עלי

רש״י

שחלק הכתוב כבוד למשה · וי״א ויכסהו הענן למשה ו׳ ימים לאחר עשרת הדברות והם היו בתחלת מ׳ יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימים׃ (יח) בתוך הענן · ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו הקב״ה למשה שביל בתוכו׃

חסלת ואלה המשפטים

ויקחו לי תרומה · לי לשמי׃ תרומה · הפרשה יפרישו לי ממונם כלבה׃ ידבנו לבו · לשון נדבה והוא לשון רצון טוב פיישנ״ט בלעז׃ תקחו תרומתי · א״ר ג׳ תרומות אמורות כאן · אחת תרומת בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי · ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור · ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד · י״ג דברים האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם׃ (ג) זהב וכסף ונחשת וגו׳ · כלם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד · ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנ׳ וכסף פקודי העדה וגו׳ · בקע לגלגלת וגו׳ ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת׃ (ד) תכלת · צמר צבוע בדם חלזון

ונצבעו

ויסכן ערים כנחלות ונחרב הבית ונסתלקה השכינה :

וזיקוקי אישא אכלא אישא והוון תמהין ותמהין בני ישראל : יח ועאל
משה בגו עננא וסליק לטורא והוה משה בטורא אליף פתגמי אורייתא
מן פום קודשא יהי שמיה משבח ארבעין יממין וארבעין לילון :

ירושלמי כשנגל פסית בן חסרון פייסס נליתא

פ פ פ

תרומה

כמדרש אמר רבי אלכסו ומה לעשות משכן כנגד וכפרה לישראל . אמר דבר אל בני ישראל בלשון פיוס הדוחקים

ויקחו לי תרומה . פתח דבר אל בני ישראל בלשון פיוס כמו דברו על לב

וידבר א ומליל יי עם משה למימר : ב מליל עם בני ישראל
ויסבון קדמי אפרשותא מן כל דיתרעי לביה ולא באלמותא
תסבון אפרשותי : ג ודא אפרשותא דתסבון מנהון דהבא וכספא
ונחשא : ד ותיכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי : ה ומשכי

דדכרי

רש"י

ולבעו ירוק : וארגמן . צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן : ושש . הוא פשתן : ועזים . נוצה של עזים לכך ת"א ומעזי דבר הבא מן העזים ולא עזים עצמם שתרגום של עזים עזיא : (ה) מאדמים . צבועות היו אדום לאחר עבודן : תחשים . מין חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לכך מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו : ועצי שטים . ומאין היו להם במדבר פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם

אבן עזרא

משה בהר . שלא ירד וכתוב על אלה הארבעים יום לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי וזה פלא גדול לא נהיה כמוהו לפניו :

(אשר נתן לבניו דת תמימה . אשר יוכיח לאות כל תעלומים : יבינני דבר חכמה רמוזים : בפרשת ויקחו לי תרומה :

וידבר (א) בעלותו אל ראש ההר דבר לו על דבר המשכן והטעם שימצא מקדש לשם הנכבד וישכן בתוכו ושם ידבר עם משה ולא יעלה אל ההר . מלת ויקחו לי כגזרת סורה אלי שיסוד הנקרא מתקומו ויקרב אליו וככה שיקח מאתו ויתן לו וככה קחי לי מעט מים : (ג) וזאת . אמר הגאון לא מצאנו כסף במשכן כי אם כסף פקודי העדה אם כן איך כתוב כי הכסף נדבה והוא השיב כי כסף אחר היה נדבה לצורך שלחן כסף כי לא יתכן שלא יהיה שם שלחן לתקן עליו שום דבר או למחוק או לרחוץ עליו ולאגורות ולמזרקים לפי דעתי אין צורך כי הכתוב לא חשש להוציא דבר אחד משנים עשר דברים כי בתחלה עשר היו נדבה וכמוהו אלה בני יעקב אשר יולד לו בפדן ארם ובנימין לא נולד כי אם בארץ כנען ויעוד בשבעים נפש ירדו אבותיך ובני יוסף לא ירדו כי שם נולדו . והזכיר בתחלת הנדבה הנכבד שהוא הזהב והשלים בנכבד אבני שוהם ואבני מלואים כי לא נמצאו רק אצל הנשיאים ולא כן הזהב כי ברוב הקהל נמצא והנה לא היה במעשה המשכן ברזל וכתוב בבית ראשון ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו : (ד) ותכלת . אמר יפת שהוא בדמות שחרות כי הוא תכלית כל הצבעים וכל ישובו אליו והוא לא ישוב במעשה אדם לעולם ואנו נסמוך על רז"ל שאמרו שהוא ירוק והוא נמר : וארגמן . בדמות אדום ובדברי הימים ארגון ובלשון ערבי ארגואן וזה הצבע לא יהיה כי אם בצמר או בחשי : ותולעת שני . וכתוב ושני התולעת כמו מבחר המלמים אלמים לא והגאון אמר כי קרמז כי הוא אדום רק איננו כצבע הארגמן ובעבור תולעת אמרו הרבנים כי הוא ממין . ושש . הוא הבד מין ממיני פשתים ימצא במצרים לבדו רק הוא לבן ואיננו צבוע שש ורקמה ממצרים והגאון תרגמו בלשון ערבי עוטר וידוע הוא עד היום : ועזים שער העזים : (ה) ועורות אילים . שהם גדולים וזאת המוזכרות בארץ אלגודמאם ונקרא גולמנסי : תחשים . מין חיה היתה גדולה בימי פרעה כי כן כתוב ואנעלך תחש והנה כבר היה נודע . ועצי שטים . יש מקדמונינו שאמרו שיעקב אבינו

ג׳ וזוגן, מתחלפין ספר :
ג׳ חסר
י״ם נתורם.
י״ו מ׳ לנתו״ כלים׳ וכר
ס׳

וַעֲצֵי שִׁטִּים: ו שֶׁמֶן לַמָּאֹר
בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ז אַבְנֵי
שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד
וְלַחֹשֶׁן: ח וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ
וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל
אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת
תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית
כָּל כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: ס י
וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ
וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: יא
וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת
וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר
זָהָב סָבִיב: יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ
אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל

גי׳ ל׳ ואחר׳ ועשית לו וסי׳ דארון מתר פורה מלבניכן :

ארבע

ו מִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא
בּוּסְמַיָּא לִמְשַׁח רְבוּתָא
וְלִקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא: ז
אַבְנֵי בוּרְלָא וְאַבְנֵי
אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵיפוֹדָא
וּבְחוּשְׁנָא: ח וְיַעְבְּדוּן
קֳדָמַי מַקְדַּשׁ וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי
בֵּינֵיהוֹן: ט כְּכֹל דִּי אֲנָא
מַחְזֵי יָתָךְ יָת דְּמוּת מַשְׁכְּנָא
וְיָת דְּמוּת כָּל מָנוֹהִי וְכֵן
תַּעְבְּדוּן: י וְיַעְבְּדוּן
אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין
אַמִּין וּפַלְגָא אוּרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא
וּפַלְגָא פּוּתְיֵהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָא
רוּמֵיהּ: יא וְתַחֲפֵי יָתֵיהּ
דְּהַב דְּכֵי מִגָּיו וּמִבָּרָא
תַּחְפְּנֵיהּ וְתַעְבֵּיד עֲלוֹהִי זֵיר
דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר: יב
וְתַתִּיךְ לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן

דדהב

ועשו לי ערוך ג״כ כתובות סב שבועות יו
ככל אשר סנהדרין יו שבועות טו
ועשו ארון יומא נ״ב סוטה ס
אמתי׳ וחצי סנהדרין כט
זר יומא ע״ב

רשב״ם

פני תולע. כנגד צבוע. וכן מוכיח אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. אם יאדימו כתולע כצמר יהיו. השני והשלג שם של צבעים זה אדום וזה לבן. אבל (תולע) והצמר שניהם צמר אלא שהתולע צמר צבוע והצמר הוא לבן בלא צבע. ושש. פשתן אבל שאר המינים הם צמר צבוע: ועזים. מטוה של שערי עזים: (ו) לשמן המשח׳ מפורש בכי תשא: ולקטרת הסמים. כלו׳ לצורך קטורת הביאו סמים כדכתי׳ בקטורת קח לך סמים בכי תשא: (ז) מלואים. שהאבן ממלא עומק המשבצות כעין אבני הטבעת: (ח) מקדש לשון מועד שמתקדש ומזדמן אליהם לדבר מתוכן כדכתי׳ ונועדתי שמה לבני ישרא׳: (ט) ככל אשר אני מרא׳ ככל המראות של כלי׳ ושל בניינים בראה לו (מעש׳) ה׳ לאמש כמו שמצינו ביחזקאל בבנין ב׳ שהראהו בכל בכל מראות אלקים וגם בדיבור הראה לו ופי׳ לו כמה שכת׳ וכן מוכיח לפנינו ככל אשר אתה מראה בהר אם בדבור לבד היה אומר

אשר

רש״י

ליטול עמהם כשיצאו ממצרים: (ו) שמן למאור. שמן זית זך להעלות נר תמיד: בשמי׳ לשמן המשחה: שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמי׳ כמו שמפורש בכי תשא: לקטורת הסמים. שהיו מקטירין בכל ערב ובקר כמו שמפור׳ בואתה תצוה ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרו׳ עשן: (ז) אבני שהם. שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה: מלואים. על שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנים האבן שם למלאות הגומא קרוים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצת: לאפוד ולחשן. השהם לאפוד ואבני המלאים לחשן וחשן ואפוד מפורשים בואתה תצוה והם מיני תכשיט: (ח) ועשו לי מקדש. ועשו לשמי בית קדושה: (ט) ככל אשר אני מראה אותך. כאן את תבנית המשכן המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקד׳ ככל אשר אני מראה אותך

וכן

דְּדִכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמוֹשְׁכֵי רְסַסְגוֹנָא וְקֵיסִין דְּשִׁיטִין : ו וּמִשַׁח זֵיתָא לְאַנְהָרָא וּבוּסְמַיָּא לְפִיטוּמָא דִמְשַׁח רְבוּתָא וּלְפִיטוּמָא דִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא :
ז מַרְגָלְיָין דְבוּרְלִין הִינוּן מַרְגָלְיָין דְאַשְׁלְמוּתָא לְמִכְנְשָׁא וּלְמִקְבְּעָא בְּאֵיפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא : ח וְיַעַבְדוּן לִשְׁמִי מוּקְדְשָׁא וְאַשְׁרֵי
שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיהוֹן : ט כְּכָל מַה דַאֲנָא מַחְמֵי יָתָךְ יַת צוּרַת מַשְׁכְּנָא וְיַת
צוּרַת כָּל מָנוֹי וְהֵיכְדֵין תַּעַבְדוּן : י וְיַעַבְדוּן אֲרוֹנָא דְקֵיסֵי שִׁיטָא תַּרְתֵּין
אַמִּין וּפַלְגָא אוּרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָא פוּתְיָא וְאַמְּתָא וּפַלְגָא רוּמָא : יא
וְתַחְפֵּי יָתֵיהּ דְהַב דְכֵי מְגֵיו וּמִבְּרָא תַּחְפִּינֵיהּ וְתַעֲבִיד עֲלוֹי דֵיר דִדְהַב
חֲזוֹר חֲזוֹר : יב וְתַתִּיךְ לֵיהּ אַרְבַּע
עִזְקָן דִדְהַב וְתִתֵּן עַל אַרְבַּע אִיזְתְוְורוֹי
וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל צִיטְרֵיהּ חַד וְתַרְתֵּין

עזקן

ירושלמי

כְּלִיל דִדְהַב חֲזוֹר וּמְקַף :

בעל הטורים: את ישראל וגוטלין את מזונן הם תהא עליהן תרומה אותיו' ת"ס תורה פסת ירה ניתנה למ' יום היא לאוכלי תרומה פרסות דאמרינן לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן שנית לא לאוכלי תרומה וזהו ויקחו לי לשמי שכל מי שעוסק בתורה כאלו לוקח לי שאין לו להקב"ה בעולם אלא ארבע אמו' של הלכה בלבד. ועל כן סמך

רש"י

וכן תעשו · לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמי' כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם · ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו : (י) ועשו ארון · כמין ארונות שעושים בלא רגלים עשויי' כמין ארגז שקורין איסקרי'ן יושב על שוליו : (יא) מבית ומחוץ תצפנו · ג' ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ וארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה · נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ : זר זהב · כמין כתר מוקף לו סביב למעלה בשפתו שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפרת ולמעלה הימנו משהו וכשהכפרות סובב על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפורת כל שהוא והוא סימן לכתר תורה : (יב) ויצקת · לשון התכת כתרגומו : פעמותיו · כתרגומו · זויתיה ובזויות העליונות סמוך לכפרת היו נותנים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאים את הארון מהלכין ביניהם וכך מפורש במנחות בפ' שתי הלחם : ושתי טבעות על צלעו האחד · הן הן ד' טבעות שבתחלת המקרא ופי'לך היכן היו והו"יו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך ליסבה כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת ·

רשב"ם

אשר אתה מראה למה הוצרך לומר בסא' : (ו) ועשו ארון עצי שטים · לפי שהוא דעון ארון של שטים למה נקוד חטף פתח · ואע"פ שבמעשה בצלאל מצינו שעשה תחלה משכן ואח"כ כלים ארון ומנורה ושלחן שהיכן יכניס את הארון והשלחן כל זמן שאין משכן עשוי אלא בצווי הוצרך לפרש עשיית הארון והשלחן שבשביל הארון שהוא עיק' של ועשו לי מקדש הוצרך לעשות משכן : (יא) זהב טהור · מזוקק : (יב) ויצקת לו בולטין מגוף הארון ולא מחוברות: ושתי טבעות · מן הארבע טבעות של צלע האחת · מצד רחבו שהרי בולטין היו הבדים לצד ההיכל : ובע"כ ארכו

של

אבן עזרא

נלעו

אבינו כשעם וישראל הוציאום ממצרים במצות משה והראיה וכל אשר נמצא אתו כמו הפכת והארגמן ויש לתמוה למה כאמר אשר נמצא אתו לצרכו ואם אמרנו כן יש לתמוה למה הוציאו עצי שטים כי מה צורך יש להם ועוד הנה המצרים חושבים כי לזבוח הם הולכים ואחר כן ישובו ועל כן השאילום ואיך יוציאו קרשים רבים אורך כל אחד מהם עשר אמות גם בריחים והם עברו על מצרים מקום המלוכה ומה היתה תשובה לשואליהם למה יוליכו עצי שטים והם הולכים לזבוח דרך שלשת ימים והנה לא

ידעפו

כל אוריית' ס' ארבע פעמתיו ושתי טבעת
על צלעו האחת ושתי
ט' נ' מכר טבעת על צלעו השנית:
יג ועשית בדי עצי שטים
וצפית אתם זהב: יד והבאת
את הבדים בטבעת על
כ"ד צלעת הארן לשאת את
נ' הארן בהם: טו בטבעת
נ' מסר הארן יהיו הבדים לא יסרו
כ"ט מכרי' ממנו: טז ונתת אל הארן
כל הארן את העדת אשר אתן אליך:
דאוריית' ס' דבכיאים וכתו י' מ"ל
יז ועשית כפרת זהב
טהור אמתים וחצי ארכה
ואמה וחצי רחבה: יח ועשית
נ' שנים כרבים זהב מקשה
תעשה אתם משני קצות
נ' ר"פ הכפרת: יט ועשה כרוב
אחד

אונקלוס

דדהב ותתן על ארבע
זויתיה ותרתין עזקן על
סטריה חד ותרתין עזקן על
סטריה תנינא: יג
ותעביד אריחי דאעי שטין
ותחפי יתהון דהבא: יד
ותעיל ית אריחיא בעזקתא
על סטרי ארונא למטל ית
ארונא בהון: טו בעזקת
ארונא יהון אריחיא לא
יעדון מניה: טז ותתן
בארונא ית סהדותא די אתן
לך: יז ותעביד כפורתא
דדהב דכי תרתין אמין
ופלגא ארכה ואמתא
ופלגא פותיה: יח ותעביד
תרין כרובין דדהב נגיד
תעביד יתהון מתרין סטרי
כפורתא: יט ועביד
כרובא חד מסטרא מכא
וכרובא

תולדת: אהרן
בטבעות תי"א עב לא יסורו ומ"ט עב אכות כב
כרובים קנינה ...

רשב"ם

של ארון מצפון לדרום והבדים ממזרח למערב: (טז) את העדות הלוחות שהם עדות וברית בין הקב"ה לישראל ולכך נקראו לוחות הברית: (יז) כפורת לשון כיסוי: אמתים וחצי ארכו וגו' כמדת ארכו ורחבו של ארון: (יח) כרובי' עופות כדכתי' את כרוב ממשח הסוכך · עוף גדול בעל כנפים · וחכמים פירשו פני תינוק: מקשה מעובי זהב הכפורת · הקשו בקורנס להבליט ממנו כרוב ולא נתחבר שם: (יט) מקצה מאמצעות גבול רחבו של כפורת יהיו פני שכינה הנראה אין

לכד

רש"י

צלעו · צדו: (יג) בדי מוטות: (טו) לא יסורו ממנו · לעולם: (טז) ונתת אל הארון כמו בארון: העדות · התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה: (יז) כפרת · כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחצי ארכה · כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכתלים ארבעתם · ואע"פ שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה עוביה טפח: (יח) כרובים · דמות פרצוף תינוק להם: מקשה תעשה · שלא תעשה בפני עצמם ותחברם בראשי הכפר' לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולדר"ין אלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפר' והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו: מקשה בלע"ז בטדי"ץ בלשון כמו דא לדא נקשן: קצות הכפרת · ראשי הכפרת: (יט) ועשה כרוב אחד מקצה · שלא תאמר שני כרובים לכל קצה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה מן הכפ' ת עצמה תעשו את הכרובי' זהו פירושו של מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחברם לכפרת:

פורשי

עזקן על ציטריה חד ותרתין עזקן על ציטריה תניינא : יג ותעביד
אריחי דקיסי שיטא ותחפי יתהון דדהבא : יד ותהנעלית אריחיא
בעזקתא על ציטרי ארונא למיטול ית ארונא בהון : טו בעיזקתא
דארונא יהוון מחתן אריחיא לא יעדון מניה : טז ותיתן בגו ארונא ית
סהדותא דאיתן לך : יז ותעביד כפורתא דדהב דכי תרתין אמין
ופלגא אורכא ואמתא ופלגא פותיה וסומכה יהי פושכה : יח ותעביד
תרין כרובין דדהב דכי נגיד תעביד יתהון מתרין ציטרי כפורתא : יט
ועיבד כרובא חד מציטרא מיכא וכרובא חד מציטרא מכא מן כפורתא
תעביד

פרש' ויקחו לי תרומה נפרש' של תור' ויקחו לי תרומה · עשו למקום מקדש אחד שכהל הבית כמו תרומה שהיא אחד מחמשים שהרי הל'

הבית ת"ק על ת"ק ומקום האחד היה ק' על ג' שכולא את' חכ' של ת"ק נת"ק · סמך נולם לויקחו לי תרומה רמז זמן הכיל' תרומ' נליל' כדתנן

אבן עזרא

ידענו אם קבלה היתה היא ביד אבותינו שמזכירים הוזיאים גם אנחנו נסור אל משמעתם ואם סברא היא יש לבקש דרך אחרת ובאמר כי היה סמוך אל הר סיני יער עצי שטים ובנאים שם אמר להם שגם יתעכבו הרבה ואין עליהם ענן כאשר פירשתי או עשה כל אחד סוכה והנשיאים עשו כדמות הגרות כל א׳ כפי מעלתו וכרתו כל היער כי עם רב היה ועשו סוכות ומשה לא דבר להם דב׳ המשכן רק אחר יום הכפורים וזה טעם וכל אשר נמצא אתו : (ו) שמן למאור · לצורך המאור כמשפט אמרו חכמי הדור כי שמה ולקטורת הסמים הפוך וכן הוא הסמים בעבור קטרת אם כן לנוה לא נאמר כן ולשמן המשחה בשמים ועוד את הבושם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטורת הסמים · והנכון בעיני שמלת בשמים כוללת לשמן המשח׳ ובשמי׳ שהם מעורבי׳ עם הסמים לקטרת וככה קבלת האמת : (ז) ואבני שהם · כוללת כל האפוד ואחד מהחשן : ומלואים עוד אפרש : (ח) ועשו · נקרא מקדש בעבור היותו משכן השם הקדוש : (ט) מראה אותך · במראה העין כי מראות יחזקאל היו בחלום בנואה והוסיף ה״א הדעת ואמר המשכן אחר שהזכיר מקדש : תוספת וי״ו וכן תעשו לצורך הכלים כי בתחלה ועשו לי מקדש : (י) ועשו · בעבור שאמר בתחלה ועשו לי החל ככה ועשו ארון ולא ידענו אם זאת המדה בחוץ או בפנים והנה אם היא בחוץ יהיה עבי הארון מגופה מבית ומחוץ מכ׳ העברי׳ חצי אמה עד שתהיה מדת כל לוח הברית אמה אורך ואמה רוחב ואם אמרנו שגם הקומה חצי אמה תהיה כל אבן כבדה מאד אולי נתן השם כח רב לידי משה שהיו כבדים להוריד לוח אבן ביד אחת · וכתוב משני עבריהם אולי כן היה כי הלוח הוא נ״ף מעוקב שיש לו ששה עברים וככה כתוב כי של ש״ה ארוכות היו ויש לתמוה על הכבדות ועוד כי עובי הכפרת טפח ועוד כי ראינו שלא היה זהב התנופה רק תשו׳ מן חלק אחד מג׳ אלפים וארבע מאות מהזהב שהכ״ח לוד והנה הכרובים היו עצי שמן גם מזבח הקטורת לא היה כולו זהב וגובהה טוב לפי הסברא כי הציפוי למראה העין הוא ומעט הזהב יכנס בציפוי הלא כי הקרשים והבריחים והשלחן ומזבח הקטורת כלם מצופים ואין דבר שהיה זהב כלו רק המנורה ואחר שעשו הארון זהב מה צורך לעץ ויופיע על הצפוי כי הנה האולם והבית צפה שלמה זהב (יא) זר זהב · מגזרת ארחי ורבעי זרית : (יב) פעמותיו · חפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם שהיא זוית רק מלשון רגל רגלי עני פעמי דלים וישם לדרך פעמיו מה יפו פעמיך ורבים ככה על כן הוצרכתי לפרש כי רגלים היו לארון כי דרך בזיון הוא שישב הארון בארץ ועוד מה טעם לומר ושתי טבעות זהב בתוספת הוי״ו ואילו היו בראשונות היה כתוב שתי טבעות להודיע שהם ארבע טבעות זהב שהזכיר כמשפט הלשון ויש מחכמי דורינו שהבין זה

ואמר כי הבדים היו תוספים בארון בטבעות שהיו על הפעמונים וכאשר יצטרכו לשאת את הארון יוסרו מהטבעות השפליות וישימו בטבעות העליונות וכן כתוב ושמו בדיו ולפי דעתי שהבדים אחר שהושמו בטבעות העליונות לא הוסרו משם כי כן כתוב לא יסורו ממנו · ופירוש ושמו בדיו על הכנפי׳ שהיו משימים בדי הארון בכתפות הקהתים וכאשר הושם הארון בדביר הוצרך לפיותו

סמוך

אחד מקצה מזה וכרוב אחד
מקצה מזה מן הכפרת תעשו
את הכרבים על שני קצותיו:
כ והיו הכרבים פרשי
כנפים למעלה סככים
י"ד פסוקים על אל אל"ט בכנפיהם על הכפרת ופניהם
ג' איש אל אחיו אל הכפרת
יהיו פני הכרבים: כא
ונתת את הכפרת על הארן
ג' מלמעלה ואל הארן תתן
פ' את העדת אשר אתן אליך:
ג' פ"ל ונפל חסר ו' י"ו נתורה כב ונועדתי לך שם ודברתי
אתך מעל הכפרת מבין שני
הכרבים אשר על ארון
ג' שלא את אל אשר העדת את כל אשר אצוה
אותך אל בני ישראל: פ
כג ועשית שלחן עצי שטים
אמתים

וכרובא חד מסיטרא מכא
מן כפורתא תעבדון ית
כרוביא על תרין סיטרוהי:
כ ויהון כרוביא פריסן
גדפיהון לעילא מטלין
בגדפיהון על כפורתא
ואפיהון חד לקביל חד
לקבל כפורתא יהון אפי
כרוביא: כא ותתן ית
כפורתא על ארונא מלעילא
ובארונא תתן ית סהדותא
די אתן לך: כב ואיזמן
מימרי לך תמן ואמליל עמך
מעילוי כפורתא מבין תרין
כרוביא די על ארונא
דסהדותא ית כל די אפקיד
יתך לות בני ישראל:
כג ותעביד פתורא דאעי
שיטין תרתין אמין אורכיה
ואמתא פותיה ואמתא
ופלגא רומיה: נתחפי

אחרן
והיו הכרובים סכה ח
ופניהם נת א נע אל הכפור' סכסס
ונועדתי ר"ה לא סנהדרין ז שמיות יג

רשבים

לצד ההיכל: (כ) למעלה לצד ראשיהם: ופניהם איש אל אחיו. שזה הוא אל האמצעות הכפורת. יהיו

רש"י

(כ) פורשי כנפים. שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא י' טפחים בחלל שבין הכנפים לכפרת כדאי' בסוכה: (כא) ואל הארון תתן את העדות. לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות וי"ל שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון ואחר כך וישם את הכפרת על הארון מלמעלה: (כב) ונועדתי. כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפרת. ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמור זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישין זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגומר משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. הרי וי"ו זו יתירה וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה תפתר את אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הוא: (כג) קומתו:
גובה

אבן עזרא

סמוך אל הקיר. שיסובו הכרובים על הארון ועל בדיו על כן האריכו קנה כל אחד מהבדים וזהו ויאריכו הבדים ובנה הד' טבעות השפלים היו ליופי ותפארת כמשפט הארונים: (טו) בטבעות.
פסס

תַעֲבֵיד יַת כְּרוּבַיָא מִתְרֵין צִיטְרוֹי : כ וִיהוֹן כְּרוּבַיָא פְּרִיסַן גַדְפֵּיהוֹן
לְעֵילָא כָּל קְבֵיל רֵישֵׁיהוֹם מְטַלְלִין בְּגַדְפֵּיהוֹן עַל כַּפּוּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד
כָּל קְבַל חַד לְקְבֵיל כַּפּוּרְתָּא יְהוֹן אַפֵּי כְּרוּבַיָא : כא וְתִתֵּן יַת כַּפּוּרְתָּא
עַל אֲרוֹנָא מִלְעֵילָא וּבְגוֹ אֲרוֹנָא תִּיתֵּן יַת לוּחֵי סַהֲדוּתָא דְאֵיתֵּן לָךְ :
כב וְאֶיזְמֵן מֵימְרִי לָךְ תַּמָן וְאֶימַלֵּיל עִמָּךְ מֵעִילַוֵי כַּפּוּרְתָּא מִבֵּין תְּרֵין
כְּרוּבַיָא דְעַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא יַת כָּל מַה דַאֲפַקֵּיד יָתָךְ לְוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :
כג וְתַעֲבֵיד פָּתוֹרָא דְקֵיסֵי שִׁיטִין תַּרְתֵּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא פּוּתְיֵיהּ

מצעה
מספנים
בכנפיו אלהכו'
בתרומתן
אהוא כלות
שכוכנים •
ויקחו לי •
לי עולה א'
היינו ע'
יפה אחד

ממ' י מלא
כלי כל עולם
חמשים •
היינו בינוני
אחד אחד' •
אחת כל ר"ת
עולה ס'
היינו עין
רעה אחד
אס"ל בני

אבן עזרא

פניהם על נלעות הארון : ונתת הלוחות הם העדות כאילו הם כמו שטר כתובה והם לוחות הברית והעד הנאמן ויקח ויתן את העדות אל הארון ועוד כי לא כתב משה ספר תורה וספר התורה שמושו הכהנים מצד ארון ברית יי' מחוץ ועוד כתוב אין בארון רק שני לוחות אבנים ומחלוקת היא יש לשאול שנה הכתוב אמר למשה ונתת אל הארון הלוחות אשר אתן אליך וכתוב ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו והנה שברם ולא מלא מצות השם ויש להשיב אולי בעבור זה אמרו חכמינו כי שברי הלוחות שם מונחים בארון ואין הכתוב מכחיש דבריהם כי הראשונים והאחרונים לוחות הברית הם ועוד נוכל להשיב כי הכתוב לא דבר רק על הלוחות השניות ואין טענה ממלת אשר אתן אליך כי הנה כתוב גם עליהם ויתנם יי' אלי ועוד הנה לא מצאנו שיאמר השם למשה שיעשה הארון וישם שם הלוחו' הראשונ' כי השם יודע כי ישברם משה רק אמר על הלוחות שפסלם משה ועשית לך ארון עץ וקדמונינו אמרו כי אין זה הארון שעשה בצלאל וכנון הוא ועל דרך הפשט איננו רחוק בעיני כי על הארון שעשה בצלאל ידבר וכן כתוב ועשו ארון עצי שטים ואין טעם לשאול אנה היו מושמים אלה הלוחות עד שהוקם המשכן כי אין צורך להזכיר זה והוצרכתי לפירוש הזה בעבור שהזכיר ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי והנה אם אמרנו כי יספר המעשה כאשר היה אע"פ שלא נדע טעם למה יזכיר זה והנה מה נעשה בכתו' אח"כ ויהיו שם כאשר צוני וזה לאות כי ידבר על הלוחות ששם משה בארון הברית והם שם עד היום הזה וזה טעם ויהיו שם עד היום הזה גם לאות ולעד כי ספר התור' לא היה בארון כי באתלם עם הלוחות בארון ואחר כן הכפורת עם הכרובי' והנה שכן הכבוד על הכרובי' וכתו' יושב הכרובים אם כן איך ישי' משה ספר התור' בשבת הארבעי' בתוך הארון אם לא יסיר הכפורת עם הכרובי' מעל הארון ואין צורך לכל זה • (יז) ועשית כפרת • כדמות מכסה ואמ' יפת כי כמוהו לכפר עליו כמו כסוי חטאה ולפי דעתי שמלת לכפר עליו מגזרת כופר והנה זה מפורש וכתבו איש כופר נפשו ושם כתוב לכפר על נפשותיכם ועובי הכפורת לא נזכר : (יח) ועשית • אמרו קדמונינו כי צורת כרובים כשני נערים ופרשו כרוביא בלשון ארמי' והכ"ף משרת ונכון דברו שהיו כצורת ילדים אם היא קבלה ושמו שמלה לזכר שמו חלת תנוכה כי כ"ף כרוב שורש והעד והיו הכרובים כי הם"א ה"א הדע' ואינה לתימה כה"א הכמכת מכהו הכהו וכאשר חפשתי על מלת כרובים הנה הוא צורות כיון את כרוב ממשת הסוכך אמר יחזקאל כי ראה ד' פנים לחיה ואחד מהם פני שור ובמקום אחר על החיה בעצמה תחת שור פני הכרוב והטעם הצורה שהזכיר בפעם הראשונה ואמר באחרונה היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה וקרא כל הד' כרובים והנה הכ"ף שורש : מקשה : כמו שוה וכמוהו תחת מעשה מקשה • ופי' מעשה כמו לא עשה את שפמו • וטעם משני קציה מרחק כל כרוב שוה מקצה הכפורת : (יט) כרוב • הנה הכרובים על דרך האורך על כן הבדים על רוחב הארון ומערער אמר כי לא יקרא צלע רק על דרך האורך וראייתו לצלע המשכן השנית ותשובתו בגדו והמשה בריתי' לקרשי צלע המשכן לירכתים והכפורת בעצמה עשו את הכרובים על שני קצות הארון : (כ) והיו : אמר יפת כי אל הכפורת יהיו פני הכרובים אל אמצע הכפרת • ולפי דעתי כי

Q 999

אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ
וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: כד
וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ
לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: כה וְעָשִׂיתָ
לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ
זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב:
כו וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת
זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל
אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע
רַגְלָיו: כז לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת
תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבַדִּים
לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן: כח
וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא־בָם
אֶת־הַשֻּׁלְחָן: כט וְעָשִׂיתָ
קְּעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו
וּמְנַקִּיֹּתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב
טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם: ל
וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים
לְפָנַי תָּמִיד: פ לא וְעָשִׂיתָ
מנרת

בג׳ מל׳ וג׳ חס׳ | בו׳ ל׳ חסר | ג׳ | כ״ט פס׳ ה׳ | כ׳ חסר | ג׳ | כ׳ד | י׳ג | ליוס׳ דגש ל׳ קדמי׳ מ׳ ל׳ ג׳ י׳ כ׳ | כ״ט פס׳ נ׳

כד וְתַחְפֵי יָתֵיהּ דְּהַב
דְּכֵי וְתַעְבֵּיד לֵיהּ זֵיר דִּדְהַב
סְחוֹר סְחוֹר: כה וְתַעְבֵּיד
לֵיהּ גְּדַנְפָא רוּמֵיהּ פּוּשְׁכָּא
סְחוֹר סְחוֹר וְתַעְבֵּיד זֵיר
דִּדְהַב לִגְדַנְפֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר:
כו וְתַעְבֵּיד לֵיהּ אַרְבַּע
עִזְקָן דִּדְהַב וְתִתֵּן יָת עִזְקָתָא
עַל אַרְבַּע זָוְיָתָא דִּי לְאַרְבַּע
רַגְלוֹהִי: כז לָקֳבֵיל גְּדַנְפָא
תְּהֶוְיָן עִזְקָתָא לְאַתְרָא
לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל יָת פָּתוֹרָא:
כח וְתַעְבֵּיד יָת אֲרִיחַיָּא
דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחְפֵי יָתְהוֹן
דַּהֲבָא וִיהוֹן נָטְלִין בְּהוֹן יָת
פָּתוֹרָא: כט וְתַעְבֵּיד
מְגִיסוֹהִי וּבָזִיכוֹהִי וְקַסְוָתֵיהּ
וּמְכִילָתֵיהּ דִּיתְנַסַּךְ בְּהֵין
דְּהַב דְּכֵי תַּעְבֵּיד יָתְהֵין:
ל וְתִתֵּן עַל פָּתוֹרָא לְחֵם
אַפַּיָּא קֳדָמַי תְּדִירָא: לא
וְתַעְבֵּיד מְנָרְתָא דִּדְהַב דְּכֵי
נְגִיד תִּתְעֲבֵיד מְנָרְתָא שִׁידַהּ
וּקְנַהּ כַּלִּידַהָא חֵיזוּרַהָא
וְשׁוֹשַׁנַּהָא

אהרן | ועשית לו כונה פ | ועשית מנחות צז | ונתת על מנחות צז | לפני תמיד שנת קלג | מגילה כח | חגיגה כו | מנחות צט | ועשית סכה נ | מנחות כח

רשב״ם

היו פני הכרובים: (כה) מסגרת כעין לביזבזין שעושין לשלחנות ויש מרבותינו שאומרי' מסגרתו למטה היתה: (כז) לעומת המסגרת בשלחן למטה מן המסגרת יהיו הטבעת קבועות ולא במסגרת עצמה: (כט) קערותיו דפוס כעין תיבה פרוצה לעשות בו הלחם: וכפותיו· לצורך שני בזיכי לבונה כדכתי' ונתת על המערכת לבונה זכה: קשותיו ומנקיותיו· מפורשים במנחות· לפי שהי' הלחם שתים מערכות שש המערכת זה על גב זה והיו מדלגות מכאן ומכאן לשלחן: וקשוות· שהיו כחצאי קנים ממולא למולא והלחם על הקשוו' והן בין לחם ללחם שש זה על זה ולפיכך נקראים במקום אחר קשות (הסכך) שמסככין על הלחם

בין

רש״י

גובה רגליו עם עובי השלחן: (כד) זר זהב· סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים: (כה) מסגרת· כתרגומו גדנפא וכחלקו חכמי ישראל בדבר י״א למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שלחן שרים וי״א למטה היתה תקועה מרגל לרגל בד' רוחו' השלחן ודף השולחן שוכ' על אותה מסגר': ועשית זר זהב למסגרתו· הוא זר האמו' למעל' ופי' לך כאן שעל המסגר' היתה: (כו) לעמת המסגרת תהיין הטבעות· ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת: לבתים לבדים: אותן טבעות יהיו בתים להכנס בהן הבדים: לבתים· לצורך בתים:

לבדים

ישראל ויקחו לי תרומה נביא' אחרי ישראל יהיו תורמין לא הנויס · תקחו את תרומתי ולא אמר תקח · שאין נותנין צדקה בפחות משנים · תקחו בני' שנים קחי · שמן למאור	פותיה ואמתא ופלגא רומיה : כד ותחפי יתיה דהב דכי ותעביד ליה דיר דדהב חזור חזור : כה ותעביד ליה גפוף רומא פושכא חזור חזור ותעביד דיר דדהב לגיפופיה חזור חזור : כו ותעביד ליה ארבע עזקן דדהב ותתן ית עזקתא על ארבע זיוין די לארבע ריגלוי : כז כל קביל גפוף תהוין עזקתא לאתרא לאריחיא למיטול ית פתורא : כח ותעביד ית אריחיא דקיסי שיטא ותחפי יתהון דהבא ויהון נטלין בהון ית פתורא : כט ותעביד פילתוי ובזיכוי וקשוותוי ומכילתוי די ישתמש ויתרק בהון דדהב דכי תעביד יתהון : ל ותסדר על פתורא לחמא גווא אקדמי תדירא : לא ותעביד מנרתא דדהב דכי נגיד תתעביד מנרתא בסיס דידה וקנהא **ירושלמי** גפיף טופח חור ומקף :	חסר דלאו לאורה הוא צריך ו"ג דברים כתנו כאן וכן י' י"ג מיני אלגוסים ביחזקאל · ואצדך שדי ואכלך תחש וכו' ובשמאלו ישראל בעגל אבדו י"ג אלגוסים כדכתיב

ר"שי

לבדים · כתרגומו אתרא לאריחייא : (כח) ונשא בם · לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן : (כט) ועשית קערותיו וכפותיו · קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולי' לו למטה וקופל מכאן ומכאן כלפי מעל' כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפת השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה : כפותיו · בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שנ' ונתת על המערכ' לבונה זכה : וקשותיו · הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר ג' על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן הקני' ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קנ"נא : ומנקיותיו · תרגומו ומכילתיה הן סניפים כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלים ששה (הרס גורס חמשה) פצולים זה למעל' מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל · אבל לשון מנקיו' איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר : ומנקיותיו · אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אונקלוס שתרגם מכילתיה שיש שונה כדברי האומר מנקיות הן סניפין : אשר יסך בהם · אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך שהיו עליו כמין סכך וכסוי וכן במקו' אחר הוא אומר ואת קשות הנסך וזה וזה יוסך והנסך לשון סכך וכסוי הם : (ל) לחם הפנים · שיש לו פנים כמו שפירשתי ומכין

רשב"ם

בין לחם ללחם : אשר יסך בהן · כמו שפירש : (ל) לחם הפנים לפי פשוטו לחם הראוי לפני שרים לחם נאה כדכתי' ולקחת סלת ואפית אותה וגו' וכת' וישא משאת מאת פניו אליהם · וכתי' לחנה יתן מנה אחת אפים · חלק חד בחיר · מקערה של פני אלקנה אהבה החשובה נותנים לפני בעל הבית · כי את חנה לכך אפים חשוב · וה' סגר רחמה · לכך מנה אחת ולא שתים ולא מנות הרבה כמו לפנינה שהיה לה בני' ובנות : (לא) ועשית מנורת וגו' להאיר על השלחן : כדכתי' ואת המנורה נכח השלחן : מקשה עושת זהב לקח ומכה בה קנים וגביעים בקורנס : ירכה הוא הרגל הרחב של צד קרקע שעומד עליו כל המנורה : וקנה הוא הקנה האמצעי שיוצאי' ומתפצלי' ממנה שלשה קנים מכאן ושלש' מכאן : גביעי' כפתורי' ופרחי' ממנה יהיו · בקנה האמצעי שמכל כפתור יוצאים שתי קנים כדכתיב

בלחם

מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה
תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ
גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ לב וְשִׁשָּׁה
קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה ׀
קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד
וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ
הַשֵּׁנִי׃ לג שְׁלֹשָׁה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר
וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר
וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִן הַמְּנֹרָה׃ לד
וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃
לה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת
שני

ר"ל.ג"א נתו' ו'בנו'
ג' וכ"כ
ד' נתי'
ו' נתורה
ה' פלונדלית לא ונקברע:
כ' לא חסר
ת"ל קדמ' פל ניפ' חבל

וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנַּהּ יְהוֹן׃
לב וְשִׁיתָא קְנִין נָפְקִין
מִסִּטְרָהָא תְּלָתָא ׀ קְנֵי
מְנָרְתָא מִסִּטְרַהּ חַד וּתְלָתָא
קְנֵי מְנָרְתָא מִסִּטְרַהּ תִּנְיָנָא׃
לג תְּלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין
בְּקַנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשָׁן וּתְלָתָא
כַלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חַד
חֵזוּר וְשׁוֹשָׁן כֵּן לְשִׁיתָא קְנִין
דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָא׃ לד
וּבִמְנָרְתָא אַרְבְּעָא כַלִּידִין
מְצַיְּרִין חֵזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא׃
לה וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין
קְנִין דְּמִנַּהּ וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין
קְנִין דְּמִנַּהּ וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין
קְנִין דְּמִנַּהּ לְשִׁיתָא קְנִין
דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָא׃
חווריהון

אחרן
מקשה
מנחות כח
תעשה
מנחות כח
שלשה
ספ מכ
ארבעה
יומא כב
מנחות כח

רשב"ם

כדכתי' וכפתור תחת שני הקנים ממנה : (לג) שלשה גביעי' הגולים כמין כוס גוהות גוהות בקנ' : משוקדים · כעין שקדים של בליטות בכותלי שגביעי' כעין ששותי' כלי כסף הגוויירי' בליטו' כעין כפות או כעין תפוחי' שקורין קיליירי"ן בלע"ז · וכוב שמעתי שכן מפרשי' בגרבונא · אמונ"דלין בלע"ז לשון שוקדים : כפתור ופרח באמצע כל קנה לנוי : וכפתור תחת שני הקנים היוצאי' ממנה מקנה האמצעי שהוא עיקר המנורה : לששת הקנים שלשה פעמים וכפתור וכפות לא הוצרך לכתוב כן לששת הקנים כאשר כתב בפסוק ראשון לפי שאינה
את

רש"י

הלחם וסדר מערכותיו מפורשים במנחות אל הכהנים : (לא) מקשה תעשה המנורה · שלא יעשנה חוליו' ולא יעשה קניה ונרותי' איברים איברים ואח"כ ידביקם כדרך הצורפי' שקורין שולדר"ין אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך : מקשה · תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בטד"ין בלע"ז כמו דא לדא נקשן (דניאל ה) : תעשה המנורה · מאליה לפי שהיה משה מתקשה בה · אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה : ירכה · הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשה רגלים יוצאין הימנה ולמטה : וקנה · הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה . גביעיה · הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מדיר"נש ואלו עשויין של זהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי : כפתוריה · כמין תפוחים היו סבולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים וקורין להם פומי"לש

וּקְנְתָא בְּלִידְהָא וְחִיזוּרַיְהּ וְשׁוֹשַׁנַּיְיהּ מִינַהּ יְהוֹן : לב וְשִׁיתָּא קְנִין
נָפְקִין מִצִּיטְרָהָא תְּלָתָא קְנֵי מְנַרְתָּא מִצִּיטְרָא חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנַרְתָּא
מִצִּיטְרָא תִּנְיָינָא : לג תְּלָתָא כַּלִּידִין מְשַׁקְעִין בְּצִיוּרֵיהוֹן בְּקַנְיָא חַד
חִיזוּר וְשׁוֹשַׁן וּתְלָתָא כַּלִּידִין מְשַׁקְעִין בְּצִיוּרֵיהוֹן בְּקַנְיָא חַד חִיזוּר וְשׁוֹשַׁן
הֵיכְדֵין לְשִׁיתָּא קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנַרְתָּא : לד וּבִמְנַרְתָּא אַרְבְּעָה
כַּלִּידִין מְשַׁקְעִין בְּצִיוּרֵיהוֹן חִיזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנַּיְיהָא : לה וְחִיזוּר תְּחוֹת
תְּרֵין קְנִין דְּמִינַהּ וְחִיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִינַהּ וְחִיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין
דמינה

ויתנדבו בני ישראל את צדים יבזכו או"ג אינני שהתנדבו מארו לבם י"ג ועשו ארון נכ"ס שתינו ועשית חוץ מארון

דכתיב ויצו זו שכל שכלים שעשה שלמה כיוצא בהן חוץ מארון ארון ואותיו' אורכשים נס אורן של ישראל ואותיות

רשי

פומי"לש ואכין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק בין כפתור לכפתור : ופרחיה. ציורין עשוין בה כמין פרחי' : ממנה יהיו · הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשם לבדם וידביקם : (לב) יוצאים מצדיה · לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובה של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה קנים : (לג) משוקדים · כתרגומו מצויירי' היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין ניילי"ר : שלשה גביעים · בולטין משל קנה וקנה כפתור ופרח היה לכל קנה וקנה : (לד) ובמנורה ארבעה גביעים · בגופה של מנור' היו ד' גביעים א' בולט בה למטה מן הקנים והג' למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה : משוקדי' כפתוריה ופרחיה · זה אחד מחמשה מקראו' שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה : (לה) וכפתו' תחת שני הקנים · מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך · כך שנינו במלאכת המשכן גובהה של המנור' י"ח טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים הוא הפרח האמור בירך שנ' עד ירכה עד פרחה וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהד' גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחי' האמורי' במנורה עצמה שנ' משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן הג' כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנ' וכפתו' תחת שני הקנים וגו' וטפחים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכי' ועולי'

אבן עזרא

לא היו פני הכרובים עומדים על זוית נכחם על כן פניהם מעט פונים אל הכפורת : (כא) ואל הארון · כמשפט הלשון וכבר הית נותן העדות בארון ואחר תשים הכפורת : (כב) ונועדתי · לא אבין איך יבחיש זה הכפשו' פסוק וידבר יי' אליו מאהל מועד לאמר כי אהל מועד שם כולל את המשכן ואת כל אשר בו ואין צריך להכריע · וטעם וי"ו ואת כל אשר אצוה ככה הוא מלת ודברתי משרת בעבור אחרת כאילו כתוב ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובי' ולא הזכיר הדבר שמדובר והטעם שאדבר אתך להודיע סודי ולהשיב על שאלתך ודברתי את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל ויש לשאול למה הזכיר השם הארון בתחלה כי כתוב את תבנית המשכן ואת תבני' כל כליו ומנהג הלשון לבאר האחרון שהשלים בו כמו ויאמר ליצחק את יעקב ואת עשו ואחר לעשו על כן האל ופירש כלי המשכן והחל מהנכבד ואחר כן השולחן והמנורה ואחר כן ואת המשכן תעשה והנה משה כאשר הקהיל כל העדה החל לאמר להם בתחלה המשכן והאהל ואחר כן הארון ואין צורך שילמד אדם את משה ויש לתמוה למה לא הזכיר מזבח הקטורת והתשובה בדרך משל כי הכבוד לא ימוש על כן הארון דמו' כסא והנה מנור' ושולחן ערוך על כן לא הזכיר מזבח הקטורת רק אחר מזבח העולה בעבור שיזכיר ולא תעלה עליו עולה ומנחה ונסך ומשה הזכירו לבני ישראל אחר המנורה וכן במעשה : (כג) ועשית · אין ספק כי עובי השלחן עם קומות הרגלים היא המדה הנזכרת : (כה) ועשית ·

קדמאה כן לששת הקני׳ תניינא תני׳ לששת הקני׳ ב׳ וחסר

ג׳ וחד אל עבר׳

כולם כ״ל

ג׳ ר״פ

ג׳ ומטעי׳ כי׳

שני הקנים ממנה וכפתר
תחת שני הקנים ממנה
לששת הקנים היצאים מן
המנרה: לו כפתריהם
וקנתם ממנה יהיו כלה
מקשה אחת זהב טהור:
לז ועשית את נרתיה
שבעה והעלה את נרתיה
והאיר על עבר פניה: לח
ומלקחיה ומחתתיה זהב
טהור: לט ככר זהב טהור
יעשה אתה את כל הכלים
האלה: מ וראה ועשה
בתבניתם אשר אתה
מראה בהר: ס כו א
ואת המשכן תעשה עשר יריעת שש משזר ותכלת
וארגמן

לו חזוריהון וקניהון מנה יהון כלה נגידא חדא דדהב דכי: לז ותעביד ית בוצינהא שבעא ותדליק ית בוצינהא ויהון מנהרין לקביל אפהא: לח וציבתהא ומחתיתהא דדהב דכי: לט ככרא דדהב דכי יעביד יתה ית כל מניא האילין: מ וחזי ועיביד בדמותהון דאת מתחזי בטורא: א וית משכנא תעביד עשר יריען דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי צורת כרובין עובד אומן תעביד יתהון:

אורכא

ועשית את מנחות פח

ומלקחיה מנחות פח

ככר זהב מנחות כח ופח את כל מנחות פח

וראה ועש׳ מנחות כט

תעשה יומא עב.

רשב״ם

את כולם: (לז) נרותיה. לוצי״ש בלע״ז שנותני׳ את השמן והפתילות והעלה הכהן את נרותי׳ שבעה על שבעה הקנים: והאיר על עבר פניה ידליק הפתילות אל עבר מול המנורה שזהו לצד השלחן שכנגדו כדכתי׳ ואת המנורה נוכח השלחן וכן כתוב אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות שכל שבעתן מאירין לצד השלחן שכנגדו לפניה: (לח) ומלקחי׳ שלוקחין בהן הפתילות ונותנין בנרות: ומחתותיה. בהטיבו את הנרות בבקר חותר בהן גחלי הנרות ומותר השמן שבנרות: (מ) מראה לשון מופעל על ידי אחרים. אמושט״רין בלע״ז: אשר את מראה. ממש הראו לו תבנית המנורה אמושט״רין בלע״ז. אבל לא הנראה אליו מעצמו פונד״וק בלע״ז: (א) ואת המשכן עשר יריעות: ח׳ תחתונות קרויי׳ משכן כי תחתיהם הארון מקום שהשכינה

אים איש במקומו: (לז) את נרותיה. כמין בזיכין שנותנין בתוכן השמן והפתילו׳: והאיר על עבר פניה. עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו

רש״י

כנגד גובהה של מנור׳ טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וכמשני׳ ועולין כנגד גובהה של מנורה וטפחים חלק נשתיירו שם ג״ט שבהם ג׳ גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים כ״ב י״ח לששה קנים ג׳ לכל אחד ואחד וארבעה בגופה של מנורה הרי כ״ב ואחד עשר כפתורים ו׳ בששת הקנים וג׳ בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד נאמ׳ במנורה שנ׳ משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורי׳ שנים האחד למטה אצל הירך והאחד בג״ט העליוני׳ עם ג׳ הגביעים ותשע׳ פרחים היו לה ו׳ לששת הקנים שנ׳ בקנה האחד כפתו׳ ופרח וג׳ למנור׳ שנא׳ משוקדי׳ כפתורי׳ ופרחי׳ ומיעו׳ פרחים שני׳ ואחד האמו׳ בפ׳ בהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם תדקד׳ במשנ׳ זו הכתוב׳ למעל׳ תמצאם כמניינם

בנרות

נורא פי הוא אש אוכלת אהרן נגיעת' נזר שכתר תורה עולה על כל הכתרים · לכן כתיב ועשית עליו זר זה : ובשלחן כתיב

דמינה לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא : לו חיזוריהון וקניהון מינה יהון כולה נגידא חדא דדהב דכי : לו ותעביד ית בוצינהא שבעא ודליק כהנא דמתמני ית בוצינהא ויהון מנהרין כל קבל אפהא : לח ומלקטייהא ומחתייהא דדהב דכי : לט קנטנר דדהב דכי יעביד יתה ית כל מאניא דידה האלין : מ וחמי ועבד בציוריהון דאנת מתחמי בטוורא : א וית משכנא תעביד עשר יריען דבוץ שזיר ותכלא וארגוונא וצבע זהורי צייור כרובין עובד אומן תעביד יתהום :

ועשית לו לומר שכתר תורה עולה על שאר הכתרים · אותיות מני ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו · כל

אורכא

רש״י

הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל נר פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנור' : (לח) ומלקחיה · הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתיל' מתוך השמן ליישבן ולמושכן בפי הנרו' ועל שם שלוקחים בהם קרויים מלקחים וצבתא שת"א לשון צבת טנליי"ש בלע"ז : ומחתותיה · הם כמין בזיכין קטנים שחותה בהן את האפר שבנר בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרות מאפר הפתילו' שדלקו הלילה וכבו ולשון מחתה פויישדר"א בלע"ז כמו לחתות אש מיקוד : (לט) ככר זהב טהור · שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחו' ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול ק"כ מנה והמנה הוא ליטר' ששוקלין בה כסף למשקל קולוניא והם ק' זהובים כ"ה סלעים והסלע ד' זהובים : (מ) וראה ועשה · ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הק"בה מנורה של אש : אשר אתה מראה · כתרגומו דאת מתחזי בטורא אלו היה נקוד מראה בפתח היה פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים מראים לך : (שהנקוד' מפריד בין עושה לנעשה) : (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעות · להיות לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלוי' מאחוריהן לכסותן : שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני · הרי ד' מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן וג' של צמר וכל חוט וחוט חוטו כפול ו' הרי ד' מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים לחוט : כרובים מעשה חושב · כרובים היו מצויירין בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן · ארי מצד זה ונשר מצד

אבן עזרא

המסגרת למעלה כמשפט השולחנות : (כד) ועשית זר זהב · עתה פי' כי הזר שהזכיר בתחלה יהיה סביב המסגרת : (כו) ועשית ארבע הפאות מזרח ומערב וצפון ודרום : (כז) לעומת · הזכיר המקו' שתושמנה שם הטבעות : (כח) ונשא בם את השלחן · מבנין נפעל כמו ונקה המכה כי הדגשות להתבלע פ"א הפועל : (כט) ועשית · מה שאמרו רז"ל ידוע הוא · ומלת אשר יוסך בהם שבה אל וקשותיו לא אל הקרובה אליה שהיא ומנקיותיו וכמוהו משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וכתוב בעמוד ענן ידבר אליהם שהם משה ואהרן לא שמואל והעד כי במעשה הזכיר הקשוות אשר יוסך בהם ועוד את קשות הכסף ומלת כסף לטעמי רבי' לא יסכו לי' כסף הפסל נסך חרש ואני נסכתי מלכי אמ' רב נתן שהוא בעל הערוך כי הקשות דמות קנים כי כן יקראו בלשון ישמעאל והמגיד לו לא ידע לשון ערבי כי כלעג היה כי הקנים יקראו קנ"ב בכ"ד יגם בכ"ית ויש שבוש בדברי הימים שהזכיר תחת הקערות מזרקים ותחת הכפות כפורים והזכיר הקשות כאשר הם ותח' המנקיות את מזלגות והכל זהב לצורך השלחן אולי כלים אחרים שהיה דוד לשומם בשלחנות שיעשה שלמה ואין ככה שלחן אהל מועד : (ל) ונתת · על דרך הפשט נקרא לחם הפני' בעבו' הפי' שהוא אחריו ומה שאמרו קדמונינו אמת הוא כי הקערות כמו דפוס : (לא) ועשית · ראיתי ספרים שבדקום חכמי טברי' ונשבעו חמשה עשר מזקניה' שלש פעמים שהתבוננו בכל מלה וכל נקודה וכל מלא וכל חסר

והנה

וְאַרְגָּמָן וְתֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים
מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃
ב אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת
שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת
מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃
ג חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ
חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ
וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־
אֲחֹתָהּ׃ ד וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת
תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה
הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן
תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה
הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃
ה חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה
בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים

ללאת

מסרה: ב' פס' בנ"ס' · ט' ת"א כ' נו · פו' ג' נ"כ · ב' פ' ת' כ' ו' · דיפוקפל · פל א' ריתה · חס' ו' וכו' ג' · ס' נמ"א · ג · ד' · ג' · ו' · ב' מ"ל וישה לולאות ודין · ב' קמצין כל אתכמתא וזקפי' וס"פ דכו' נמ"ב :

אונקלוס:

ב אוּרְכָּא דִירִיעֲתָא
חֲדָא עַשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִּין
וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין
דִירִיעֲתָא חֲדָא מִשְׁחֲתָא
חֲדָא לְכָל יְרִיעָתָא׃ ג
חֲמֵשׁ יְרִיעָן יְהֶוְיָין מְלַפְּפָן
חֲדָא עִם חֲדָא וְחָמֵשׁ יְרִיעָן
מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא׃ ד
וְתַעְבֵּיד עֲנוּבִין דִתְכֶלְתָּא עַל
שִׂפְתָא דִירִיעֲתָא חֲדָא
מִסִּטְרָא בֵּית לוֹפֵי וְכֵן תַּעְבֵּיד
בְּשִׂפְתָא דִירִיעֲתָא בְּסִטְרָא
דְבֵית לוֹפֵי תִנְיָנָא׃
ה חַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּיד
בִּירִיעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין
עֲנוּבִין תַּעְבֵּיד בְּסִטְרָא
דִירִיעֲתָא דְבְבֵית לוֹפֵי
תִנְיָתָא מְכַוְּונָן עֲנוּבַיָּא חֲדָא
עִם חֲדָא׃

ותעביד

מסרה: אחרן · סנש' חשב · י' מ"א עג · ארך היריע' · סגת גש

רשב"ם

שהשכינה שורה : (ג) חוברות · נתפרות יחד במחט : (ד) מקצה בחוברת בספת יריעה החמישית

רש"י

זה כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלעז פייסי"ש : (ג) תהיין חוברות · תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד : אשה אל אחותה · כך דרך המקר' לדבר בדבר שהוא לשון נקבה ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנ' בכרובים ופניהם איש אל אחיו : (ד) לולאות · לצול"ש בלע"ז וכן ת"א ענובין לשון עניב': מקצה בחברת · באות' יריעה שבסוף החבור קבוצות חמשת היריעו' קרויה חובר' : וכן תעשה בשפת היריע' הקיצונ' במחברת השנית · באותה יריעה שהיא קיצונ' לשון קצה כלומר לסוף החובר' · (ה) מקבילות הלולאות אשה אל אחותה · שמור שתעשה הלולאות במדה אחת מכוונות הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן יהא בחברת' כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד של זו וזהו לשון מקבילו' זו כנגד של זו תרגומו של נגד נקבל היריעו' ארכן כ"ח ורחבן ד' וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן כ' וכן החוברת השנית · והמשכן ארכו ל' מן המזרח למערב שנ' עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי ל' מן המזרח למערב · רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנא' ולירכתי המשכן ימה וגו' ושני קרשים למקוצעות הרי עשר ובמקומם אפרשם למקראות הללו כותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיו' לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביין אמה נשתיירו י"ו אמה ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר כמצאו שתי אמות התחתונות מגולות · רחבן של יריעות מ' אמה כשהן מחוברות כ' אמה לחוברת ל' מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי שעמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ד' (ברש"י ישן

המסך

ב אורכא דיריעתא חדא עשרין ותמני אמין ופותיה ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לכל יריעתא ג חמש יריען תהוויין מלפפן חדא עם חדא וחמש יריען חורניין מלפפן חדא עם חדא ׃ ד ותעביד ענובין דתיכלא על אימרא דיריעתא חדא מן ציטרא בבית ליפופא וכן תעביד באימרא דיריעתא בבית ליפופא תניין ׃ ה חמשין ענובין תעביד ביריעתא חדא וחמשין ענובין תעביד בציטרא דיריעתא דבבית ליפופא

שדולתין היו שבורות נחבאי אמו׳ ללמד שכל מי שלומד תורה צרי׳ לשברו ולהשפיל עצמו ׃ כנגד רמז

לנית ואמצן ושכן ת״י שני׳ וכן ואתה קדוש יושב תהלות ישראל קדוש עולה ת״י שמכין קדוש היה תהלות

אבן עזרא

והנה כתוב יו״ד במלת תיעשה ולא מצאתי ככה בספרי ספרד וצרפת ומעבר לים והקדמונים דרשו כי תוספת היו״ד רמז לעשרה מנורות שעשה שלמה והכלל אם יש שם יו״ד היא מלה זרה ונדרש כי נעשית מאליה והטעם שכל רואיה היו תמהים איך יכול אדם לעשותה כי הנה כתוב ויעש מנורת כן עשה את המנורה והנה על מחבת בשמן תעשה מורבכת תביאנה ׃ והנה מקשה כמו הכתוב בכרוב׃ יש ירכה וקנה הוא גוף המנורה ׃ (לב) ושש ׃ טעם קני׳ עגולי׳ ארוכים חלולי׳ ׃ (לג) שלשה ׃ אמר הגאון כי משקדים כדמות שקדים והנכון שהוא מגזרת לשקוד על דלתותי ׃ (לט) טהור ׃ שהוא מזוקק שאין בו פסול ׃ (מ) וראה ׃ כי צריך מעשה המנורה לחכמה ולראות במראה הלב איך יעשה מככר אחד כל הכלים ׃ מלת מראה זרה ואיננה כדרך מושלך כי אי׳ פעול למלת ראה כי אם נראה לבד׳ והי׳ כן בעבור כי הרואה איננו פועל רק מקבל דמות ובעל התולדת יבין זה ולפני שאדבר על המשכן שגם הוא הי׳ יריעו׳ כרובים אתן לך עקר שתסמוך עליו ׃

אמר אברהם המחבר כל יש על שני דרכים האחד יש שהוא גוף שיש לו אורך ורוחב ועומק והנה שש פאות מהאורך יבאו פנים ואחור ומהרוחב ימין ושמאל ומהגובה מעלה ומטה ויש יש שאינו גוף והם מלאכי השם הקדושים גם נשמת האדם ואלה השנים דרכים השם ברא לבדו ואין יכולת בנברא לברא עצם שיהיה גוף אף כי שאיננו גוף שהוא נכבד יותר גם אין בו כח להכחידו עד שיעדר ולא יהיה יש ויש דבר סמוך על יש ונשען עליו ולא ימצא לבדו והיא הנורה גם היא על שני דרכים האחת עומדת ולא תסור כצורת הקדושים והחכמה בנשמה גם בגופות כחום האש ולחות המים והדרך האחר מקרים אינם עומדים רק מתהפכים ונחלפים וסרים ונעדרי׳ וכאלה יכול האדם לעשות על כן השם הנכבד לא יתכן שיהיה לו דמות ותמונה לא עומדת ולא נעדרת כי הוא ברא עצם כל דבר כי כל צורה עומדת או מקרה ואתן לך משל אחד קדרות הלבנה כשנכנס צל הארץ בינה ובין השמש בראש התלי או בזנבו ואתן לך משל אחר ידענו כי כח הנשמה בכל הגוף ויש מקומו׳ בגוף האדם שיש בהם מהחבלים היוצאים מן המוח שירגישו יותר מהאחרים כמו העינים והאזנים כי העצמות גם הכבד לא ירגישו והנה הלב קבל כח הנשמה יותר מכל איברי הגוף על כן היו איברי׳ רבים משרתים לו וככה השם הנכבד ידענו כי כבודו מלא כל העולם רק יש מקומות שיראה כח השם בו יותר ממקומות אחרים ובעבור שני דברים האחד כפי מתכונת תולדת המקבל והשני כפי כח העליון שהוא על ראש המקבל על כן נבחר מקום בית המקדש ואם נתן לך השם חכמה בלבך תבין סוד הארון והכפורת והכרובים שהם פורשי כנפים ומחוץ לפרוכת דבר המנורה ומזבח הקטורת והשלחן ומחוץ לפתח המשכן מזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו ואלה הדברים הם כבוד אלהים ובעבור זה רמזתי לך כי יש בדורנו אנשים חכמים בעיניהם אולי יהתלו על דברי והיודע סוד נשמתו ומתכונת גופו יוכל לדעת דברי העולם העליון כי האדם כדמות עולם קטן והוא היה סוף בריאתו בא״ר וסימן לדבר בגדול הכל ובקטון כלה והגאון הזכיר כי שמונה עשר דגלים הם במשכן שהוא עולם אמצעי וכמוהם בעולם העליון וככה בעולם הקטן הנה הכלל כל כרוב נעשה לקבל כח העליון גם בעבור שילמוד המשכיל ואין צורך להאריך ׃ (א) ואת המשכן ׃ כאשר הודיעו בתחלה

ללאת תעשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הללאת אשה אל־אחתה: ו ועשית חמשים קרסי זהב וחברת את־היריעת אשה אל־אחתה בקרסים והיה המשכן אחד: ז ועשית יריעת עזים לאהל על־המשכן עשתי־עשרה יריעת תעשה אתם: ח ארך היריעה האחת שלשים באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת לעשתי עשרה יריעת: ט וחברת את־חמש היריעת לבד ואת־שש היריעת לבד וכפלת את־היריעה הששית אל־מול פני האהל: י ועשית חמשים ללאת על שפת היריעה האחת

אונקלוס

ו ותעביד חמשין פורפין דדהב ותלפיף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפיא ויהי משכנא חד: ז ותעביד יריען דמעזי לפרסא על משכנא חדא עשרי יריען תעביד יתהין: ח אורכא דיריעתא חדא תלתין אמין ופותיא ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא עסרי יריען: ט ותלפף ית חמש יריען לחוד וית שית יריען לחוד ותעיף ית יריעתא שתיתיתא לקביל אפי משכנא: י ותעביד חמשין ענובין על שיפתא דיריעתא חדא בסיטרא דבית לופי וחמשין ענובין על

מסרה: דיוקא׳ תנין מ״ל ונמסר׳ אחרת כתסר ב׳ וכתו׳ כן · מ״כ׳ ק״מ׳ אשה אל · ית׳ תנין אחת אל אחת: · ס׳ · כל אורך דגות · סמוכ׳ · וכעס״ם כנגדם וסימן דפקיד יתי׳ מעביד קאים · ז׳ · כ׳ וכ״כ ונוית׳ ית ארכתי

תולדת: אהרן · ועשית שבת נח · עשתי סנהדרין · אורך שבת נח · וכפלת שם

רשב״ם

בחמישי׳: (ו) וחברת· ע״י קרסים· בלולאות· תחבר שתי המחברת: והי׳ המשכן אחד· עשר היריעו׳ הקרוי׳ משכן יהי׳ עתה אחד· (ט) וכפלת את היריעה הששית· (כלומר חציו) תולה למטה אל מול פני האהל וחצי׳ של אחרונה תסרח על אחורי המשכן יותר מיריעו׳ המשכן שתי אמות· כי לדעתה התחתונות כשנת חברו יחד ארכן מ׳ ורחבן עשרים ושמונה והמשכן ארכו שלשים אמות כי לעשרי קרש שבצפון ועשרים שבדרום יש שלשי׳ אמה כי רוחב הקרש אמה וחצי כשפורש׳ על המשכן ארכן לאורך המשכן שלשים אמה והרי עשר אמות תלויו׳ אחורי המשכן ולצד צפון (ולצד דרום) מן העשרים ושמונה אמות עשר על המשכן ולצדדים תלוי׳ תשעה מכאן בכותל צפוני ותשעה בכותל דרומי וכשפרש עליה׳ יריעות עזים שהן ארכן ארבעי׳

רש״י

חמשה) עמודי׳ שהמסך פרוש ותלוי בווין שבהן כמין וילון כשתיירו ח׳ אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמו׳ התחתונות מגולות זו מצאתי בברייתא דמסכת מדות· אבל במסכת שבת אין היריעות מכסות את עמודי המזרח וט׳ אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב בפרשה זו מסייעו ונתת את הפרוכת תחת הקרסים ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה: (ו) קרסי זהב· פירמול״ש בלע״ז ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן: (ז) יריעות עזים מנוצה של עזים: לאהל על המשכן· לפרוש אותן היריעות התחתונות: (ח) שלשים באמה· שכשנות ארכן

ליפופא תנייתא מכוונן ענובייא חד כל קביל חד : ו ותעביד חמשין פורפין דדהב ותלפיף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפייא ויתחבר משכנא למהוי חד : ז ותעביד יריען דמעזי למפרס על משכנא חדסרי יריען תעביד יתהין : ח אורכא דיריעתא חדא תלתין אמין בפותיא ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לחדסרי יריען : ט ותלפיף ית חמש יריען לחוד כל קבל חמשא ספרי אורייתא וית שית יריען לחוד כל קביל שית סדרי מתניתא ותיעוף ית יריעתא שתיתיתא כל קביל אפי משכנא : י ותעביד חמשין ענובין על אימרת דיריעתא חדא מציטרא בבירת ליפופא וחמשין ענובין על אימרא

ישראל ויש בו אותיות ת'כ רמז שני לת'כ שני של בית שני • מראה בנים' נבריאל • אלמד שהיה חבור כמין פסיקיא של עור ומראה לו זה תבני' המשכן

ותבנית כל כליו וכן תעשו כל כליו • וכן תעשו • ב' הכא ואידך וכן תעשו דנדעון שזכות אלו הכלים עמד לגדעון וכן כל תעשה דגדעון היה כנגד

עבודת המקדש וכליו) כתן שלפידים בכדים להזכיר זכות אלו הכלים • שראה שאמורה התיבונה להזכיר זכות עבודת המקדש שאז היו תורמין את המזבח והיא העבודה ראשונה שהיו עושי' בהם ביום • ועשו ארון י' פרשיות מתחילין בעשייה כנגד עשרה מאמרו' שבהן נברא העולם • זהב טהור מבית ומחוץ ב' • דזהב עם טהור תני' ומחוץ בגימט' הנה הכסא יהיה תוכו כברו' פנים כרובים ופניהם איש אל אחיו כמו שני חברים שנושאים ונותנין בדברי תורה • כרובים בגימטריא מראה כ' ו' • כרבי' כרביא

רש"י

ארכן לרוחב המשכן כמו שכתן את הראשונות כמנאן אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אחת מהם תי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה : (ט) וכפלת את היריעה הששית • שעודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות : אל מול פני האהל • חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך

אבן עזרא

את תבנית המשכן : (ב) אורך • חסרי דעת אמרו כי מלת כ"ח בעבור כ"ח מחנות הלבנה והנכון כי היו עשר יריעות על דרך נוטה שמים כיריעה על כן היה מקום קדש הקדשי' בחשבון מעוקב : מעשה חושב • אמרו חכמי' כי מעשה חושב שהיה פרצופים : ורוקם • פרצוף אחד וכבון הוא ועל דרך הפשט מעשה חושב איננו רוקם ולא אורג רק על דרך שעושין היום בבגדי משי כי הצורה שעלתה בלב היא

חשבון ומחשבתה ויצירכה בלוח ויש' שני חוטין בחשבון למשוך מרחוק : (ג) חוברות • כדמות תואר או יהיה כדמות פועל שזאת חוברת זאת והעד חבור עצבים אפרים הנה לו שהוא פעול : (ד) לולאות • יש אומרים כי כמוהו ובלולים יעלו אל התיכונה כי הבי"ת משרת : הקיצונה • תאר כמו העליונה : (ה) חמשים • עתה הזכיר מספר הלולאות : ומלת מקבילות זאת לקבל זאת ויש אומרים כי כמוהו ויכהו קבל עם ומחי קבלו • ופירו' אשה עמת דבר וכן איש על כן והאיש גבריאל : (ו) ועשית קרסי • וכמוהו כרע בל קורס נבו • והנה עשר יריעות הוא המשכן והמשכן קראו אחד כולל הכל כי כל גוף איננו דבר אחד רק הוא מחובר מאחדים וככה השם הנכבד שהוא אחד כו"ל הכל ונקרא אחד וכן העולם הקטון והגדול : (ז) ועשית • להיות אהל • ומלת אותם תוספת ביאור כי היא שבה אל יריעות עזים : (ח) ארך • מלת אחת זרה כי היתה ראויה להיות אחדת כי הדל"ת איננה מאותיות המשרתים רק בעבור שהתחברו שנים דל"ת ותי"ו שהם ממוצא אחד יכבד על הלשון על דרך משרת את המלך וחסרו הדל"ת : (ט) חמש • בשוא ופתח דרך קצרה כמו שלש שאין והנה כאשר כפל את היריעה הששית נשאר אליה בסוף על כן כתוב חצי היריעה העודפת ואין צורך להזכיר כי אורך היריעות לרוחב המשכן והנה רוחב המשכן עשר אמות ותשע אמות היו גובה שני צדי המשכן על כן כתוב והאמה מזה לכסות המשכן : (י) ועשית • מספר לולאות יריעות האהל כמספר לולאות יריעות המשכן וכן הקרסים רק לא היו לולאות האהל וקרסיו לנוכח לולאות המשכן וקרסיו רק אחריהם לפאת מערב שתים אמות : (יא) ועשית קרסי המשכן זהב • כי הוא נכבד :

והאהל

האחת הקיצנה בחברת
וחמשים ללאת על שפת
היריעה החברת השנית:
יא ועשית קרסי נחשת
חמשים והבאת את הקרסים
בללאת וחברת את האהל
והיה אחד: יב וסרח
העדף ביריעת האהל חצי
היריעה העדפת תסרח על
אחרי המשכן: יג והאמה
מזה והאמה מזה בעדף
בארך יריעת האהל יהיה
סרוח על צדי המשכן מזה
ומזה לכסתו: יד ועשית
מכסה לאהל ערת אילם
מאדמים ומכסה ערת
תחשים מלמעלה: פ טו
ועשית את הקרשים למשכן
עצי שטים עמדים: טז
עשר אמות ארך הקרש ואמה וחצי האמה תרין רחב
הקרש

על שיפתא דיריעתא דבית
לופי תנינא: יא ותעביד
פורפין דנחשא חמשין
ותעיל ית פורפיא בענוביא
ותלפיף ית משכנא ויהי חד:
יב וסירחא דיתיר
ביריעת משכנא פלגות
יריעתא דיתירא תסרח על
אחורי משכנא: יג
ואמתא מכא ואמתא מכא
ביתיר באורכא יריעתא
דמשכנא יהי סריח על סטרי
משכנא מכא ומכא
לכסיותיה: יד ותעביד
חופאה למשכנא דמשכי
דכרי מסמקי וחופאה דמשכי
ססגונא מלעילא: טו
ותעביד ית דפיא למשכנא
דאעי שיטין קיימין: טז
עשר אמין אורכא דדפא
ואמתא ופלגות אמתא
פותיא דדפא חד:

קדמאה
הקיצונה
במחברת
תניין
הקצנה
במחברת
תליתאה
דעשייה
ויריעה:
הקיצונה
במחברת
ומסיפ׳ני:
ג׳
כל אורו׳
כ״כ:
ב׳חס׳ בליש׳
ג׳ · ג׳
כ׳
ג׳ וכ׳ קריו׳
אלוף אחה
ות׳ י אמה:

אח״ז
חצי היריעה׳ פנת נח
והאמה פס
ועשית את
יופת עב
עצי שטים
בוכה פס

רשב״ם

ארבעים וארבעה חצי היריעה שהן שתי אמות כפולות למטה והשלשים על המשכן · וי״ב הנותרות העשר מהן תלויות אחורי המשכן בשוה ליריעות התחתונות וחצי היריעה העודפת שהן שתי אמות יותר מן התחתונות · וכשפורש רחבו שהוא שלשים אמה לאחר שנתחברו אז כל רחבו של המשכן מהן עשר אמות ועשר אמות תלויות לצד צפון וכן לצד דרום וכמלאו עודפו׳ אמה מכאן ואמה מכאן על התחתונות שהן נגררות קצת מכאן (ואלו עשר) וזהו שכתב והאמה מזה והאמה מזה וגו׳: (יג) על צדי משכן לכסות האמה של האוכים על הקרקע · שהרי גבוה הקרשים עשר אמות עם

האוכים

רש״י

המסך שבמזרח כנגד הפתח דומ׳ לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה: (יב) וסרח העודף ביריעות האהל · על יריעות המשכן יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו שאמ׳ בהם לאהל על המשכן וכל אהל האמור כאן אינו אלא לשון גג שמאהילות ומסככות על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי היריע׳ למער׳ שהחצי של יריע׳ אחת עשרה היתי׳ היה נכפל אל מול פני האהל נשארו שתי אמות רחב חצי׳ עודף על רוחב התחתונה: תסרח על אחורי המשכן · לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים:

והאמה

אִימְרָא דִידִיעֲתָא בְּבֵית לִיפּוּפָא תִנְיָנָא : יא וְתַעֲבֵיד פּוּרְפִּין דִנְחָשׁ חַמְשִׁין וְתֵעוּל יַת פּוּרְפַיָא בַּעֲנוּבַיָא וְתִלְפֵף יַת מַשְׁכְּנָא וִיהֵי חָד : יב וְשִׁיפוּעַ מוֹתָרָא בִּירִיעוֹת מַשְׁכְּנָא פַּלְגוּת יְרִיעֲתָא דְיַתִּירָא תִּשְׁפַּע עַל אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא : יג וְאַמְּתָא מִיכָּא וְאַמְּתָא מִיכָּא בְּדְיַתִּיר בְּאוֹרֶךְ יְרִיעֲתָא דְּמַשְׁכְּנָא יְהֵי מְשַׁפַּע עַל צִטְרֵי מַשְׁכְּנָא מִיכָּא מִיכָּא לְכַסִּיוּתֵיהּ : יד וְתַעֲבֵיד חוּפָאָה לְמַשְׁכְּנָא מוֹשְׁכֵי דְדִכְרֵי מְסַמְקֵי וְחוּפָאָה דְמַשְׁכֵי סַסְגוֹנָא מִלְעֵילָא : טו וְתַעֲבֵיד יַת לוּחַיָא לְמַשְׁכְּנָא דְקִיסֵי שִׁיטָא קָיְמִין הֵי כְאוֹרַח נְצִיבֵיהוֹן : טז עֲשַׂר אַמִּין אוּרְכָא דְלוּחָא וְאַמְּתָא

ירושלמי

וְשִׁיפוּעָה :

ירושלמי

הקרשים לְוָוחֵי

ופלגא

כרניא כי נער ישראל ואוהבהו · שני כרובים בני׳ אברהם יצחק יעקב אחיו שם כדי להזכיר זכו׳ אבות : הכרובים ב׳ מנדב׳ שנו׳ · מנין בני הכרוני׳ ר״ת משה : ועשית לו זר זהב : זהב

כנימט׳ לול פסוק יזכר לזר של מלמס : ונועקתי שנים במס׳ ונועלתי לך ונועלתי שמה לבני ישראל : זהו שדרשו אשר דבר ה׳ לאמ׳ בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי : אמ׳ משה לאהרן

יודע הייתי שיתקדש המשכן בקרוביו של מקום והייתי סבור שיתקדש בכנו : ומהיכן ידע מכאן שאחר לו ונועלתי לך · פירוש על תקן של כן כאן כתיב ונועדתי לך ולקמן ונועדתי שמה לבני ישראל : ועשית מנורה שבעה פעמים כתיב מנורה כנגד שבעה רקיעים : ושבעה ארצות ואין בפרשת מנורה אות סמ״ך : וכן במעשה בראשית לומר במקום נר אין שטן ואין מזיק · ונזכרת נר מצוה ותורה אור סותם פיו של שטן מלהשטין : וגם שלשה ראשי פסוקים · וראה ועשה כתבניתם · והיכן נראה לך

רשי

(יג) והאמה מזה והאמה מזה · לצפון ולדרום : בעודף · באורך יריעות האהל שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות : יהיה סרוח על צדי המשכן · לצפון ולדרום כמו שפירשתי למעלה למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה :

רשבם

האזנים : (יד) ומכסה עורות תחשים מלמעלה מלמעלה של עורות אילים · וכן פשוטו משמע׳ ויש מפרשים כך במס׳ שבת : (טו) עצי שטים עומדים זקופים כותנים אותו ולא שוכבים :

שתי

אחורי המשכן הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויים צדדין לימין ולשמאל : (יד) מכסה לאהל · לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן ל׳ ורחבן י׳ אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים : (טו) ועשית את הקרשים · הל״ל ועשית קרשים כמה שנאמר בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך · יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב״ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם הוא שיסד הקבלי בפיוט שלו טס מטע מזורזים · קורות בתינו ארזים · שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן : עצי שטים עומדים · איטש״נטיים בלעז שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירו׳ המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש :

(טז) עשר אמות ארך הקרש · למדנו גבהו של המשכן עשר אמות : ואמה וחצי האמה רחב · למדנו ארכו של משכן לכ׳ קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב ל׳ אמה :

שתי

הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ יז שְׁתֵּי
ג' וחסר יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת
אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה
לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ יח
וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן
נ"א תימן נגב פיס' ס עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה
תֵימָנָה׃ יט וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־
כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים
הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־
כ"ו חסר הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו
וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ כ
ג' וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת
צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃ כא
וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ
ג' הָאֶחָד׃ כב וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן
יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ כג
וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה
לִמְקֻצְעֹת

יז תרין צירין לדפא חד
משלבין חד לקביל חד כן
תעביד לכל דפי משכנא:
יח ותעביד ית דפיא
למשכנא עסרין דפין לרוח
עיבר דרומא: יט וארבעין
סמכין דכסף תעביד תחות
עסרין דפין תרין סמכין
תחות דפא חד לתרין צירוהי
ותרין סמכין תחות דפא חד
לתרין צירוהי: כ ולסטר
משכנא תנינא לרוח
ציפונא עסרין דפין: כא
וארבעין סמכיהון דכסף
תרין סמכין תחות דפא חד
ותרין סמכין תחות דפא חד:
כב ולסייפי משכנא
מערבא תעביד שיתא דפין:
כג ותרין דפין תעביד
לזוית משכנא בסופהון:
ויהון

ולירכתי סנית נא
ושני קרש יש סס

רשב"ם

(יז) שתי ידות לקרש האחד • חרוצי' היו הקרשים באמצעיתן להניח שתי ידות כמו כן: משולבות הידות זה כנגד זה. וכל סביב הידות היה הקרש חורץ מכל צד כדי שיכנסו והידו' של כל קרש וקרש בתו' שני אדני' תחת הקרש האח'. וגם האדני' היו חלולים להכנים כמו כן הידות: (כב) ולירכתי המשכן תעשה ששה קרשים שהן תשע אמות מצפון לדרום נשאר חצי אמה בקרן מערבית אצל הצפון מכאן ואצל הדרום מכאן אויר ובאין שתי הקרשים של מוקצעות שהן אמה וחצי וממלאי' אחת לצד צפון חצי אמה והאמה מן הקרש מחלא ומשוה המשכן ומכסה את עובי הקרש לפונו • וכן אמת קרש השני מכסה עובי קרש דרומי תמלא האויר שבתוך המשכן עשר אמות רוחב ופגש של מקוצעו' מכוסה

ושוה

רש"י

(יז) שתי ידות לקרש האחד • היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע (רצה לומר קרש נקרא מה שנא' לאחר שחרץ מכאן ומכאן • ואז נשאר רוחב אמה. כמלא חצי רוחב הקרש שבאמצע הוא חצי אמה • וכן פי' רש"י בהדיא בפרק הזורק שהחריץ באמצע רחב חצי אמה • והיה חורץ רביעית אמה מכל צד • וכל יד היה רחב רביעית אמה • וכן כל ספת אדן היה רחב רביעית אמה • ודוק היטב • ואז סרה תלונת הרמב"ן ותמיהתו מסולקת) ואותן הידות מכנים באדנים שהיו חלולי' והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים מ' זה אצל זה וידו'

הקרש

ופלגא דאמתא פותיא דלוחא חד : יז תרתין צירין ללוחא חד
מכוונן צטר חד בגו חד היכדין תעביד לכל לוחי משכנא : יח
ותעביד ית לוחיא למשכנא עשרין לוחין לרוח עיבר דרומא : יט
וארבעין חומרין דכסף תעביד תחות
עשרין לוחין תרין חומרין תחות
לוחא חד לתרין צירוי ותרין חומרין
תחות לוחא חד לתרי צירוי : כ ולסטר משכנא תנינא לרוח ציפונא
עשרין לוחין : כא וארבעין חומריהון דכסף תרי חומרין תחות לוחא
חד ותרין חומרין תחות לוחא חד : כב ולסייפי משכנא מערבאה
תעביד שיתא לוחין : כג ותרין לוחין תעביד לזוית משכנא
בסופיהון

ירושלמי
חומרין דכסף :

דרך עונג כי ואידך וראה נכים לנכין פי' אם דרך עונג כי וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר מתגוא לשר הנית לוית המקדש להתפלל ולהודות ויתכפר לך

כמו שסידר שלמה בתפלתו אם יחטא איש לאיש וכו' ובא אל המקום הזה ואם תעשה כן וראה בכי'לכין : משור בנים' חוט כפל שמכה עשרה יריעות

רש"י

הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשת צידיהן רוחב החריץ כעובי ספת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי ספת שני האדנים שיפסיקו ביניה' וזהו שנא' ויהיו תואמי' מלמט' שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה : משלבות. עשויות כמין שליבת סולם ומובדלו' זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם : אשה אל אחותה. מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציהם שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן : (יח) לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא : כב) ולירכתי. לשון סוף כתרגומו ולסיפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים והמערב אחורי' וזהו סוף שהפנים הוא מראש : תעשה ששה קרשים. הרי ט' אמות רחב :
(כג) ושני קרשים למקצעות. אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן. אלא שאלו השתים אינם בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלי' רחבו לעשר והאמ' מזו והאמה מזו

אבן עזרא

(יג) והאהל. כמו מכסה על כן קרסיו נחשת ואינם נראים כי ב' מכסי' על האהל : וסרח. יש אמר שהוא בדרך קירוב כמו וחצי שבט המנשה ובמעשה הקרשים תבין הצורך לפרש : והאמה בעודף. כמו אובד והוא תואר כי הוא מלרע הטעם : (יד) ועשית. מכסה על מכסה בעבור הגשם : ועשית. המשכן איננו רק היריעות והקרשים וכאשר הודיע המשכן כן הקרשים. ושלא עומדים כפי תולד' העץ כי האורך הוא הגובה וככה האדם כאשר הוא עומד והפך זה בשכבו או שלא עומדי על זויות נצבות : (טו) עשר אמות. המשכן לא ידענו אם הם כאמות יחזקאל שהם אצילה ובדרך סברא אמות הבית הראשון כן היו בעבור שמצאנו בדברי הימים כתוב במדה אחרונה :
(יז) שתי ידות. מגזרת יד : משולבות : אין לו אח כי אם בין השלבים : (יח) ועשית. הנה לא נכתב כמה עובי הקרש והראשונים אמרו שהיה אמה א"כ הוא כותל הדרומי היה שלשים אמות וככה הצפוני והנה לא נשאר בכותל המערבי רק רחב שמנה אמות וצריכים אנו לשום שם שמנה קרשי' אולי הוצרכו לאמר כי היה העובי אמה בעבור הבריח התיכון הנכנס בתוך הקרש ועל דעת רבינו שלמה כי כתב כי במעשה נס היה עומד כי על דרך הפשט שלשה בריחים תיכונים הם וככה כתוב מן הקצה אל הקצה לא אל הקצות ואם קבלה היא שהעובי היה כך נשמע ונקבל ואם דרך סברא יש תקון אחר כי השני' הבריחים הם העליונים גם השפלים הם עד חצי הקיר והבריח התיכון שהובא בתוך הקרשים יהיה חבריו מן הקצה אל הקצה

וכמוהו

למקצעת המשכן בירכתים׃
כד ויהיו תאמם מלמטה
ויחדו יהיו תמים על־ראשו
אל־הטבעת האחת כן יהיה
לשניהם לשני המקצעת יהיו׃
כה והיו שמנה קרשים
ואדניהם כסף ששה עשר
אדנים שני אדנים תחת
הקרש האחד ושני אדנים
תחת הקרש האחד׃ כו
ועשית בריחם עצי שטים
חמשה לקרשי צלע־המשכן
האחד׃ כז וחמשה בריחם
לקרשי צלע־המשכן השנית
וחמשה בריחם לקרשי צלע
המשכן לירכתים ימה׃
כח והבריח התיכן בתוך
הקרשים מברח מן־הקצה
אל־הקצה׃ כט ואת־
הקרשים תצפה זהב ואת־טבעתיהם תעשה זהב בתים
לבריחם

ב׳ וחסר ב׳ · י״א רפי׳ ב׳ · ככ · ג׳ וכל ל׳ חסר כמ״ג ב׳ · כו ל׳ מס׳ יוד בתרא׳ כמ״א וכ׳ זב׳ תומס ומגלים דלתים נדים ס׳ · ב׳ל ב׳ ב׳ כמ״א ביחזקאל בירכתים

כד ויהון מכוונין מלרע וכחדא יהון מכוונין על רישיה לעיזקתא חדא כן יהי לתרויהון לתרין זוויין יהון׃
כה ויהון תמניא דפין וסמכיהון דכסף שיתא עשר סמכין תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד׃ כו ותעביד עברי דאעי שיטין חמשא לדפי סטר משכנא חד׃
כז וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תנינא וחמשא עברין לדפי סטר משכנא לסופיהון מערבא׃ כח ועברא מציעאה בגו דפיא מעבר מן סייפי לסייפי׃
כט וית דפיא תחפי דהבא וית עזקתהון תעביד דהבא אתרא לעבריא ותחפי ית עבריא דהבא׃
ותקים

אחרן · יהיו תמים סנה נח · והבריח סס

רשב״ם

ושוה מכאן ומכאן מרובע לגמרי זוויות המשכן מבחוץ: (כו) בריחים חמשה. חמשה טבעות בכל קרש מבחוץ וזה תחת (זה) להכניס בהן הבריחים מלבד הבריח התיכון שבתוך הקרשים שהיו נקובים כולם להכניס הבריח התיכון בתוכם בתוך חלל הקרשים הרי האדנים מלמטה והבריחי' החיצונים ובריח התיכון' הרי חוזק התיכון בתוכם בתוך חלל נקבי הקרשים גדול. לפי פשוטו של מקרא שלשה בריחים תיכונים היו א' בצפון ואחד בדרום וא' במערב מן הקצה אל הקצה מקצה כותל צפוני לקצהו השני וכן בדרום וכן במערב וע"י המקוצעות נתחבר כל המשכן כל שלש כותליו יחד שהרי בריחי שבצפון (והדרום) נכנסו גם במקוצעו'
שהרי

רש״י

וזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיבא המקצוע מבחוץ שוה: ויהיו תאומים מלמטה. כל הקרשים תאומים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדני' ביניהם להרחיקם זו מזו וזהו שפירשתי שיהיו צירי הידות חרוצים מצדיהן שיהא רחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תאומים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חרץ של צד קרש הצפוני והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים ביניהם: (כד) ויחדיו יהיו תמים. כמו תאומים: על ראשו. של קרש: אל הטבעת האחת. כל
קרש

כנגד עשרת הדברות • וחמש קורות • כנגד ה' דברות על לוח אחד וכנגד ה' שעל לוח השני־תמשי' קרשים • כנגד שתשי' שערי בינה' תחת בנים' שש גבים בשמית ב' נתורה : הירעה השמית • ונויתי את נרגתי לכם

בְּסוֹפֵיהוֹן : כד וִיהוֹן מְזַוְוגִין מִלְרַע וּכְחֲדָא יְהוֹן מְזַוְוגִין עַל רֵישֵׁיהוֹן בְּעִזְקְתָא חֲדָא הֵיכְדֵין יְהֵי לְתַרְוֵיהוֹן לְתַרֵין זִוְיָין יְהוֹן : כה וִיהוֹן תְּמַנְיָא לוּחִין וְחוֹמְרֵיהוֹן דִּכְסַף שִׁיתְסְרֵי חוֹמְרִין תְּרֵי חוֹמְרִין תְּחוֹת לוּחָא חַד וּתְרֵין חוֹמְרִין תְּחוֹת לוּחָא חַד : כו וְתַעֲבֵיד נַגְרִין דְּקִיסֵי שִׁיטָא חַמְשָׁא לְלוּחֵי צְטַר מַשְׁכְּנָא חַד : כז וְחַמְשָׁא
וְחַמְשָׁא נַגְרִין דְּלוּחִין סִטְרוֹי
נַגְרִין לְלוּחֵי צְטַר תִּנְיָינָא וְחַמְשָׁא
דְּמַשְׁכְּנָא :
נַגְרִין לְלוּחֵי צְטַר מַשְׁכְּנָא דִּסוֹפֵיהוֹן
שִׁיפוּעָיָא מִן מַעַרְבָא :
מַעַרְבָא : כח וְנַגְרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ
וְאַנְקְלָוָתְהוֹן דִּדְהַב :
לוּחַיָּא מְשַׁלְבֵישׁ מִסְיָיפֵי לְסָיְיפֵי מִן אִילָנָא דִּנְצִיב אַבְרָהָם בְּבֵירָא דְּשָׁבַע וְכַד עֲבָרוּ יִשְׂרָאֵל יַת יַמָּא קְטָעוּ מַלְאֲכַיָּא יַת אִילָנָא וְטַלְקוּהִי לְיַמָּא וַהֲוַת טָפֵי עַל אַנְפֵּי מַיָּא וַהֲוָה מַלְאָכָא מַכְרִיז וְאָמַר דֵּין הוּא אִילָנָא דִּנְצִיב אַבְרָהָם בְּבֵירָא דְּשָׁבַע וְצַלֵּי תַּמָּן בְּשׁוּם מֵימְרָא דַּיְיָ וְנַסְבוּהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָבְדוּ מִנֵּיהּ נַגְרָא מְצִיעָאָה דְּאוּרְכֵיהּ שׁוּבְעִין אַמִּין וּפְרִישָׁן מִתְעַבְדָן בֵּיהּ דְּכַד הֲווֹ מוֹקְמִין יַת מַשְׁכְּנָא הֲוָה מִסְתַּלְגֵל הֵי כְעַכְנָא חֲזוֹר חֲזוֹר מִלְּגָיו לְלוּחֵי מַשְׁכְּנָא וְכַד הֲוָה מִתְפָּרֵק הֲוָה פָּשִׁיט הֵי כְּחוּטְרָא : כט וְיַת לוּחַיָּא תַּחְפֵּי דַּהֲבָא וְיַת עִזְקָתְהוֹן

כשכה השמי' כזכו' השלחן שהי' כמשכן כשלח' ברכה ככל העולם' כאורך ג' כמם' כאורך יריעות האהל • ויף כנזלו כאורך לליותיו כאורךאפים יפותה קנין פיר' כאורך אפי' המשכן שנאמר בו באורך יריעו' האהל יפותה קנה שנתעטה

רש"י

קרש וקרש היה חרוץ מלמטה ברחבו שני חריצין בשני צדיו כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש שאצלו • אבל אותן טבעות לא ידעתי אםקבועו' הן אם מטולטלו' בקרש שבמקצוע היה טבעת בעובי הקרש (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמטה קאי • ור"ל שהדרומי וצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו ומה שכתוב היה טבעת בעובי קרש ר"ל בעובי קרש המערבי ודוק) • הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלים מחוברי' : כן יהיה לשניהם • לשני הקרשים שבמקצו' לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי וכן לשני המקצועות : (כה)

אבן עזרא

וכמוהו לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן וכן הפעמונים בתוך הרמונים ולולי זה לא היו מגפים הבריחים התיכונים זהב ואם נאמר כי לא ידענו כמה עובי הקרש יש לנו לתקן המערב איך היתה והנה בתחלה היו מתקנים פאת מערב כי השנים הקרשי' שהם למקצועות המשכן שפירושו כמו זויות והנה היה חצי מקצוע האחר כי היה כצורת מרובע ארוך והנה יש לנו מקצעות ואלה השנים הקרשים לבדם שהם במקצעות אינם כמדת הקרשים הנזכרים על כן הבדילם הכתוב ואמר כן יהיה לשניהם לבדם

והיו שמנה קרשים • הן האמורות למעלה תעשה ו' קרשים ושני קרשים תעשה למקצועות נמצאו ח' קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנה מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין • ול"נ שהגרסא כמין שני חווקין כמין שני שליבות סולם שמובדלות זו מזו ומשופו' ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסין לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן לתוך טבעת א' של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה וגו' כך היא המשנה ופי' שלה הבנתי למעלה בסדר המקראות • (כו) בריחים • כתרגומו עברין ובלע"ז אשפ"ריס : חמשה לקרשי צלע המשכן • אלו ה' ג' הן שא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכו' זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ד' אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח

כ"נ מס' ית' ל נח"ל · כ' ספר לך אבני · ג"מ"ג נמל ספר לדעת · כ' סביר ין מעמס כ"ק סימן כר פרכת · נ' · יו"כ ח"מ"ג · נ' ומלרע ומ"ג · נ"י נסורס · כ"ש חסר ב' · ג' רפין · נ' · נ' נ' ומסורת ס פרן

לבריחם וצפית את הבריחם
זהב: ל והקמת את
המשכן כמשפטו אשר
הראית בהר: ס לא ועשית
פרכת תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר
מעשה חשב יעשה אתה
כרבים: לב ונתתה אתה
על ארבעה עמודי שטים
מצפים זהב וויהם זהב על
ארבעה אדני כסף: לג
ונתתה את הפרכת תחת
הקרסים והבאת שמה מבית
לפרכת את ארון העדות
והבדילה הפרכת לכם בין
הקדש ובין קדש הקדשים:
לד ונתת את הכפרת על
ארון העדת בקדש הקדשים:
לה ושמת את השלחן
מחוץ לפרכת ואת המנרה
נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על
צלע

ל ותקים ית משכנא
כהלכתיה די אתחזיתא
בטורא: לא ותעביד
פרוכתא תכלא וארגונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד
אומן יעביד יתה צורת
כרובין: לב ותתן יתה
על ארבעא עמודי שיטין
מחפן דהבא ווויהון דדהבא על
ארבעא סמכין דכסף: לג
ותתן ית פרוכתא תחות
פורפיא ותעיל תמן מגו
לפרוכתא ית ארונא
דסהדותא ותפריש פרוכתא
לכון בין קודשא ובין קודש
קודשיא: לד ותתן ית
כפורתא על ארונא
דסהדותא בקודש קודשיא:
לה ותשוי ית פתורא
מברא לפרוכתא וית מנרתא
לקביל פתורא על סטר
משכנא דרומא ופתורא
תתן על סטר ציפונא:
ותעביד

אהרן · והקם את מנחות כט · והבדילה יומא נה מנחות כז · ואת המנורה יומא לג מגילה כט מנחות כח · והשלחן מנחות צח

רשב"ם

שברי אמה מן המקצוע שכשה עושי קרש של מקצו' בשני והרי קצועים ראשי הבריחי' של צפון ודרום במקצועו'. ולפי דברי רבותינו בריח התיכון מתעגל בתוך שלשה הכתלים מן הקצה אל הקצה ע"י נס: (לא) פרוכת. לפי ענינו לשון מחיצה והבדלה בין בית לבית: מעשה חושב. אומן כעין מעולי' ציוריהן מעשה אורג אבל רוקם ציור משוה כמחט מבחוץ: (לג) ונתת את הפרוכת תחת הקרסים של זהב שהם לסוף עשרים אמה של יריעו' הפרוכת בתחלת המשכן כי המשכן ארכו שלשים והקרסים באמצע של ארבעי' אמה של עשר יריעות
באמצע

רש"י

מקצ' הכותל ועד קצהו שנ' והבריח התיכון וגו' מבריח מן הקצה אל הקצ' שהעליוני' והתחתונים היו להן טבעות בקרשי' ליכנס בתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשי' בתוך עשר אמות של גובה הקרש חלק א' מן הטבעת העליונ' ולמעל' וחלק א' מן התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקי' בין טבעת לטבע' כדי שיהיו כל הטבעות מכוונין זה כנגד זה אבל לבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול זה וזהו שנ' בתוך הקרשים
הבריחים

הנ"ה ונתרלה לישרא' וכפר להם על ענין העגל: ונתייפה ישראל ויתגדל על שהסרה שכינתו נתוכ"י וזהו ויף תדלו באורך ·

עזקתהון תעביד דהבא אתרא לנגרין ותחפי ית נגריא דהבא : ל
ותקים ית משכנא כהלכתא דאתחמיתא בטוורא : לא ותעביד
פרגודא דתכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן יעביד יתה
צורין כרובין : לב ותסדר יתיה על ארבעה עמודי שיטא מחפין דהבא
ווייהון דהבא על ארבעה חומרין דכסף : לג ותיתן ית פרגודא תחות
פורפיא ותעול לתמן מלגיו לפרגודא ית ארונא דסהדותא ותפריש
פרגודא לכון ביני קודשא וביני קדש קודשיא : לד ותיתן ית כפורתא
בהדי כרוביא דנפקין נגיד מנה בקדש קודשיא : לה ותשוי ית
פתורא מברא לפרגודא וית מנרתא כל קביל פתורא על סטר משכנא
דרומא

שנתייפה ונתגדל באורך כמשכן שכתוב בו באורך : למשכן עצי שטים עומדי' כנגדי' לכפר על מעשה שטי' כ"ד פעמים שטי' בפרש' כנגד כ"ד

רש"י

הבריחי' העליוני' והתחתוני' שבצפון ושבדרום אורך כל אחת ט"ו אמה והתיכון ארכו ל' אמה ונסו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב וה' בריחים שבמערב ארך העליונים והתחתונים ו' אמו' והתיכון ארכו י"ב כנגד רחב ח' קרשים כך היא מפורשת במלאכ' המשכן : (כט) בתים לבריחים · הטבעו' שתעש' בהן יהיו בתים ליכנס בהן הבריחי' : וצפית את הבריחי' זהב לא שהי' הזהב מדובק על הבריחים שאין עליהם שום צפוי אלא בקרש היה קובע כמין ב' פיפיות של זהב כמין ב' סדקי קנה חלוק וקובען אצל הטבעת לכאן ולכאן ארכן ממלא את רחב הקרש מן הטבעת לכאן וממנ' לכאן והבריח נכנס לתוכו וממנו לטבעת ומן הטבעת לפה השני כמצאו הבריחים מצופים זהב כשהן תחובין בקרשים והבריחי' הללו מבחוץ היו בולטות הטבעו' והפיפיו' לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל חלק מבפנים : (ל) והקמות את המשכן · לאחר שיגמר הקימהו : הראית בהר · קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו : והקמות את המשכן · לאחר שיגמר הקימהו : הראית בהר · קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו : (לא) פרכת · לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם : תכלת וארגמן · כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ו' חוטין : מעשה חשב · כבר פירשתי שזו היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה : כרובים · ציורין של בריות יעשה בה : ד' עמודים תקועים בתוך ד' אדנים ואונקליות קבועין בהן עקומים למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרוכת כרוך בה והאונקליות הן ווין שהרי כמין ווין הן עשוים והפרכת ארכה עשר אמות לרחבו של משכן ורחבה עשר אמות כגבהן של קרשים פרוס בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ כ' אמה נמצא בית קדש הקדשים עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברי' את שתי חוברות של יריעות המשכן רחב החוברו' כ' אמה וכשפרסה על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישו של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים : (לה) ושמת את השלחן · שלחן

בצפון

אבן עזרא

לבדם לא הקרסים האחרים ובאלה יתכנו קרסים הם מקימין המשכן והיו חמשה קרסי' באמצע והנה רוחב המשכן עשר אמות ולא ידענו אם היו קרשי המקצעות מרובעות או עגולות כי אין לנו רק אמה אחת ועל הדרך שאמר רבינו שלמה לא תסיינה אלה הקרש ש בטור שוה כי חצי אמה יהיה בפנים כי קרש הוא ואיכו נגד ואם כן ישימו קרשי צפון ודרו' והנה יצא חוץ מן המשכן כפי עובי הקרש על כן יהיה כנגד עמוד פתח המשכן ובחצי יריעו' עזים יהיה התיקון : (ל) והקמות · שיאמר כן לחכמי הלב או בעבור שהוא יקימנו בראשונה ואחרים עמו כי יש צורך לרבים :

(לא) ועשית פרכת · ככה מצאנו שיעשה שלמ' לפתח הדביר אולי הקיר היה עץ בעביר שהקיר כי כל מדת הבית היה שש' ופירש רש"י ז"ל כי ארבעים ההיכל ועשרים הדביר ואדני

כסף

צֶלַע צָפוֹן׃ לו וְעָשִׂיתָ מָסָךְ
לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃ לז וְעָשִׂיתָ
ז' דגש וחד' פרש עכן נסכן · לַמָּסָךְ חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים
וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב
וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי
נְחֹשֶׁת׃ ס כז א וְעָשִׂיתָ
כ"ח קמצין אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ
אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב
רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ
של אחר' מס' אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ ב וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו
ב' חסר עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ
כו' נ' חסר קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃
ג' ג וְעָשִׂיתָ סִּירֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ
ג' וחסרים' וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו
חסר' וּמַחְתֹּתָיו לְכָל־כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה
נְחֹשֶׁת׃ ד וְעָשִׂיתָ לּוֹ
ג' קמ' בזקף' בתורה : מִכְבַּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת
ג' וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע
טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע
קצותיו

לו ותעביד פרסא לתרע
משכנא תכלא וארגונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד
צייר : לז ותעבד לפרסא
מעשה רקם חמשא עמודי שיטין ותחפי
יוחא עג יתהון דהבא וויהון דהבא
ותתיך להון חמשא סמכין
דנחשא : א ותעביד ית
מדבחא דאעי שיטין חמש
חמש אמות אמין אורכא וחמש אמין
זנקים כט פותיא מרבע יהי מדבחא
וסג ותלת אמין רומיה : ב
רבוע זנקים
נט וסג ותעביד קרנוהי על ארבע
ושלש אמו' זויתיה מניה יהוין קרנוהי
זנקים כט ס ותחפי יתיה נחשא : ג
ותעביד פסכתרותיה למספי
קטמיה ומגרופיתיה
ומזרקוהי וצנורייתיה
ומחתיתיה לכל מנוהי
תעביד נחשא : ד ותעביד
ליה סרדא עובד מצרתא
דנחשא ותעביד על מצרתא
ארבע עזקן דנחשא על
ארבעה סטרוהי :
ותתן

רשב"ם

מולא על הפרוכת על פתח מזרח עשרים של היכל ומתכו לצד מערב עשר אמו' של בית קדשי הקדשי' : וויהם · כעין מזלג בעמודים קבועים להכניס בהם שפת הפרוכת מלמעלה : (לו) מסך לפתח האהל שאין שם יריעה לבד חצי היריעה הכפולה למעלה · מסך · כמו מסיך · וכן מגן · מגין · לפי' אפילו כשהם דבוקים אינן נחטפים בראשיתם לפי שכן לשון פועל כדכתי' מסך פתח האהל מועד · מגן של פתח וכן מגן שאול בלי משוח בשמן · אבל דבר בקר שהוא שם דבר כשהוא דבוק נקוד בחטף בקר זבח שלמים · דבר השמיטה : (א) ועשית את
המזבח

רש"י

בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה · ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה · ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי המזבח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפנים · כיצד ארך המשכן מן הפתח לפרכת כ' אמה המזבח והשלחן והמנור' משוכי' מן הפתח לצד מערב עשר אמות : (לז) ועשית למסך · וילון הוא מסך כנגד הפתח כמו סכת בעדו (איוב א) לשון מגין : מעשה רוקם · הצורות עשויות בו מעשה' מחט כפרצוף
של

בעל הטורים

אלף שנפלו נשטים מ"ח קרשים כנגד מ"ח נביאי' ומ"ח שמרו כהני' ולויה והיו ז' בריחים כנגד שבעה דורות מאברהם על משה ושבעה רועים והבריח התיכון הוא דוד שהבריח אומות מן הקנה • ויחדו

יונתן בן עוזיאל

דרומא ופתורא תסדר על סטר ציפונא : לו ותעביד פרסא לתרע משכנא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייור מחטא : לז ותעביד לפרסא חמשא עמודי שיטא ותחפי יתהון דהבא ווויהון דהבא ותתיך להון חמשא חומרין דנחשא : א ותעביד ית מדבחא דקיסי שיטא חמש אמין אורכא וחמש אמין פותיא מרבע יהא מדבחא ותלת אמין רומיה : ב ותעביד קרנוהי על ארבע זיוייתיה מניה יהויין קרנוי זקיפין לעיל ותחפי יתיה נחשא : ג ותעביד דודוותיה למידרדא יתיה ומגרפתיה ומזירקוי ומשילייתיה ומחתייתיה כל מנוי תעביד נחשא : ד ותעביד ליה קנקל עובד מצדתא דנחשא ותעביד על

ירושלמי

ותעביר דודוותה למידרדה יתה ויעוי ומזרקוי ומשלייתה ומחתייתה לכל מנוי תעביר נחשא :

קלקל :

המסורת

ג' במסורת ויחדו יהיו תמי' וחבירו ויחדו כלם יבלין לומר שהיו הקרשים כלי' זה עשוה שלא היו זה נכנס וזה יוצא • א"כ רמז למ"ל שהיו כלים על האבנט וזהו ויחדו כלם יכלין שהיו כלים והולכין •

רש"י

של עבר זה כך פרצוף של עבר זה ;רוקם ישם ה' אומ' ולא שם האומנות תרגומו עובד צייר ולא כעובד ציור • מלת המסך כמדת הפרכת י' על י' אמות :

(א) ועשית את המזבח וגו' • וג' אמות קומתו דברים ככתבן דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים ג' אמות קומתו משפת סובב ולמעלה : (ב) ממנו תהיינה קרנותיו • שלא יעשה לבדם ויחברם בו : וצפית אותו נחשת • לכפר על עזות מצח שנאמ' ומצחך נחושה (ישעיה מח) : (ג) סירותיו • כמין יורות : לדשנו • להסיר דשנו לתוכה והוא שת"א למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי יש מלות בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיה (תלים פ) אויל משרים (איוב ה) וחלופו וכל תבואתי תשרש (שם לא) • וכמוהו בסעיפיה פוריה (ישעיה יז) וחלופו מסעף פורה מפשח סעיפיה וכמוהו וזה האחרון עצמו שבר עצמיו וכמוהו ויסקלוהו באבנים (יה ושע ז) וחלופו סקלו מאבן הסירו אבניה וכן ויעזקהו ויסקלהו (ישעיה ה) אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלעז אדשנד"ריר : ויעיו : כתרגומו מגרפו שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז ווד"יל : מזרקותיו • לקבל בהם דם הזבחים : ומזלגותיו • כמין אונקליות כפופים ומכה בהם בבשר ונתחבים בו ומתהפכין מהן על גחלי המערכה שהיא ממהר שריפתן ובלעז קרוג"ש ובלשון חכמים צנוריו' : ומחתותיו • בית קבול יש להם ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם חתייתן קרויים מחתות כמו לחתות אש מיקוד (שם ל) לשון שאיבת אש ממקומה וכן היחתה איש אש בחיקו (משלי ו) : לכל כליו • כמו כל כליו : (ד) מכבר • לשון כברה שקורין קרי"בלא כמין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין

רשבם

המזבח • מזבח חיצון שבעזרה : (ב) ממנו תהייה קרנותיו ולא מחוברות : (ג) ויעיו • סקורינ'וולי בלע"ז לקנח בהן הדשן ולתת אותו בתוך סירותיו להוציא בהן הדשן כאמור בכו את אהרן : ומזרקותיו • לקבל דמי הקרבנות לזרוק על המזבח : ומזלגותיו • לקחת בהן אברי הקרבנות ולהפכן על גחלי המערכה להקטירן : ומחתותיו • לחתות בהן הגחלים כדכתיב לחתות אש מיקוד • היחתה איש אש בחקו : (ד) מכבר ככברה • כדכתיב כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ :

כרכב

אבן עזרא

כסף בעבור כבוד הארון והבה הדביר היה כפל מקו' קדש הקדשים באורך וברוחב ובגובה ושם תשתומם

בעבור

קצותיו : ה ונתתה אתה
פ"ג חס' ו' נ' קמ' וה' פתח תחת כרכב המזבח מלמטה
והיתה הרשת עד חצי
המזבח : ו ועשית בדים
נ' למזבח בדי עצי שטים וצפית
כו' נ' מ"ג אתם נחשת : ז והובא
את בדיו בטבעת והיו הבדים
על שתי צלעת המזבח
ב' עשה בשאת אתו : ח נבוב לחת
תעשה אתו כאשר הראה
אתך בהר כן יעשו : ס ט
ועשית את חצר המשכן
לפאת נגב תימנה קלעים
לחצר שש משזר מאה באמה
נ' וחד לסאה ארך לפאה האחת : י
כולם חסר גמ"ד מ"ג ועמדיו עשרים ואדניהם
עשרים

אחרן ה ותתן יתה תחות סובכא
דמדבחא מלרע ותהי
מצדתא עד פלגות מדבחא :
ו ותעביד אריחיא
למדבחא אריחי דאעי שיטין
ותחפי יתהון נחשא : ז
והובא את יתח פנ ויעל ית אריחוהי בעזקתא
ויהון אריחיא על תרין סטרי
מדבחא במיטל יתיה : ח
נבוב לחת חליל לוחין תעביד יתיה
כתרא ינ כמא די אחזי יתך בטורא כן
יעבדון : ט ותעביד ית
דרת משכנא לרוח עיבר
דרומא סרדין לדרתא דבוץ
שזיר מאה באמין אורכא
לרוחא חדא : י ועמודוהי
עסרין · וסמכיהון עסרין
דנחשא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף :

וכן

רשב ם

כרכב כניסת המזבח שמקצר למעלה ללכת על אות' הכניסה סביב המזבח · וגם בהלכה קרוי כן בשחיט' חולין על שיכרכב בליטת וציורין שבכלי ונומות שעושין בהן קרוין כן : עד חצי המזבח להבדיל בין דמים העליוני' לתחתונים · וסימנך עולת העוף למעלה חטאת העוף למטה · ובבהמה למפרע חטא' למעל' ועולת למטה · הכל במס' זבחים : (ח) נבוב לוחות · חליל · וכן ואיש נבוב ילבב · ובספרים ממלאים אותו עפר ואח"כ מקריבים עליו : (ט) קלעים פי'ר' מנחם ענין יריעות האהל (ומתלוקו') שבוי' פי' כולם אליהם מקלעות : (לא) כרובים · פקעים · ענין פיתוח המה · ואני אומר כי יש לומר שאף קלעים של חצר המשכן היו עשוי' בענין מקלעות וציורי' : (י) וחשוקיהם · מוקפי' כסף פתרונו

רש"י

מורין כמין רשת ומקר' זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר כמושת מעשה רשת : (ה) כרכב המזבח · סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכב כמו ששנינו בהכל שוחטין אלו הנגלמי כלי עץ כל שעתי' לסוף ולכרכב והו' כמו שעושי' חריצין עגולין בקרסי דפני התיבו' וספסלי העץ אף למזבח עשה חרין סביבו והי' רחבו אמה בדפנו לכוי והוא לסוף שלש (ס"א גם) אמות של גבהו כדברי האומר גבהו פי גובים בארכו הא מה אני מקיים ג' אמו' קומתו משפת סובב ולמעל' אבל סובב להלוך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שניכו בזבחים אי זהו כרכוב בין קרן לקרן והיה רוחב אמה ולפנים מכן אמה של הלוך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרויים כרכוב ודקדקנו שם והכתיב תחת כרכוב המזבח ומלמט' אלמדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכב' תחתיו · ותירץ המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא ישמרגו וזה שבדופן לנוי היה ומתחתיו שלביתו המכבר ובגיע רחב ועד חצי המזבח בחצא שהמכבר רחב אמה והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל

על מצרתא ארבע עזקן דנחשא על ארבע ציטרוי ׃ ה ותיתן
יתה תחות סובכי מדבחא מלרע ותהי מצרתא עד פלגות מדבחא ואין
נפיל גומא או גומרא דאשא מעילוי מדבחא נפיל עילוי קנקל ולא יתמטי
לארעא ונסבין יתיה כהניא מעילוי קנקל ומחררין יתיה על מדבחא ׃
ו ותעביד אריחין דקיסי שיטא ותחפי יתהון נחשא ׃ ז ויתהנעל ית
אריחוי בעזקתא ויהון אריחיא על תרין צטרי מדבחא במיטל מדבחא ׃
ח חליל לוחין מלי עפרא תעביד יתיה היכמא דאחמיתך בטורא
היכדין יעבדון ׃ ט ותעביד ית דרת משכנא לרוח עיבר דרומא ווילון
לדרתא דבוץ שזיר מאה אמין אורכא
לרוח חדא ׃ י ועמודוי עשרין
וחומריהון עשרין דנחשא ווי עמודיא
וכיבושיתון

ירושלמי

ווילון ׃

הראית שני׳ פתסור׳ אשר הראית נהר ואיך אתה הראית לדעת פי׳ נסר הראית לדעת כי ה׳ הוא האלהי׳ ואין עוד שהרכין שמי שמים על הסר והראן שמא לכלו אופל בעליונים

ונתחתונים כבוד לוחות תעשה אותו כבוד עולה שמים שעל ס׳ אמות יכולין להוסיף על המזבח ׃

רש״י

להבדיל בין דמים העליוני׳ לדמים התחתוני׳ וכנגדו עשו למזבח בית עולמי׳ דוגמת חוט הסקר׳ באמצעו וכבש שהיו עולין בו אע״פ שלא פירשו בעבין זה כבר שמענו בפ׳ מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא ׃ ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומ׳ י׳ אמות קומתו ׃ ולדברי האומר לדבריה ככתבן ג׳ אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא י׳ אמות כך מצאתי במשנת מ״ט מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח מלא החוט בנוס׳ זבחים למדנוה מן המקרא׃ (ז) בטבעות ׃ בארבע טבעות שנעשו למכבר ׃ (ח) נבוב לוחות ׃ כתרגומו חליל לוחין לוח׳ עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כלו עץ א׳ שיהא עביו ה׳ אמות על ה׳ אמות כמין סדין׃ (ט) קלעי׳ ׃ עשויין כמין קלעי ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגום סרדין כתרגומו של מכבר המתורגם סרדה לפי שהן מנוקבין ככברה ׃ לפאה האחת ׃ כל הרוח קרוי פאה ׃ (י) ועמודיו עשרים ׃ חמש אמות בין עמוד לעמוד ׃ ואדניהם ׃ של העמודים נחשת האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועי׳ לתוכן היה עושה כמין קונדסין שקורין פלא״ש ארבן ו׳

ספחים

אבן עזרא

בעבור שהוא ליתוב כי שלשים אמה היה גובה הבית והדביר שלישית הבית היה כי עליו׳ היו על פני הכפורת שהוא הדביר וכתוב בדברי הימים והעליות צפה זהב ׃ ומלת והבדילה הפרוכת זה בעבור היותה מלרע וכן והכית בגור ׃ (לו) ועשית מעשה רוקם ׃ פתות ממעשה חושב והעמודי׳ מצופים זהב גם וויהם זהב בעבור כבוד המקום והאדנים לעמודים נחשת כי הוא אמצעי ׃ (א) ועשית ׃ כל צורה שהיא ארכה כרחבה נקראת רבוע וזהו המרובע באמ׳ כי על חמש צורות הם המרובעו׳ הנה אם אמרנו כי אין צורך לכבש כאשר אמרו קדמונינו בעבור שסלם אמות קומה הנה מה יעשו המכחישי׳ במזבח שעשה שלמה שהיתה קומתו עשר אמות ׃ וקומת האדם איננה רק ארבע אמות והפנות הם הזוי׳ ׃ (ג) וטע׳ לדשנו להסיר הדשן ממנו ומלת ידשנה סלה יעשה ממנה דשן והטעם שתהיה נשרפת על גבי המזבח ומקובלת והנה תדשן עצם מבנין אחר שהוא הכבד הדגוש והוא מגזרת מאשר שמנה לחמו ׃ ויעיו ׃ כמו ויעה ברד ׃ ולמ״ל לכל כליו ׃ נוסף כמו למן היום אשר יוסד בית יי׳ ׃ (ד) ומכבר כמו כברה ׃ ונחשת דבק כאילו כתוב מכבר נחשת ׃ למעשה רשת ׃ (ה) ומלת כרכוב אין ריע לו במקום אחר ׃ ומלת נבוב לוחות במתורגם ארמית וכמיהו ואיש

נבוב

י"א פ"ג נ"ס עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יא וְכֵן
לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים
ג'קס' דסמך מֵאָה אֹרֶךְ וְעַמֻּדָו עֶשְׂרִים
וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי
ספר ו' הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃
יב וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם
כל מסכנ"ל קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם
קדמה' חסר עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃
תניינ' ל'
מ"ל יג וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת
קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃
ג'ור"פ יד וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה
ו"ר נח"פ קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃
טו וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית
חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ טז
נ' ג' קמץ וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ ׀ עֶשְׂרִים
כ"ל מ"ג אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
במ"ל שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם
עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם
ד' מ"ל אַרְבָּעָה׃ יז כָּל־עַמּוּדֵי
בו' נ' כ"כ הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְאַדְנֵיהֶם
נְחֹשֶׁת׃ יח אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב ׀ חֲמִשִּׁים
בַּחֲמִשִּׁים

יא וְכֵן לְרוּחַ צִפּוּנָא בְּאֻרְכָּא
סְרָדִין מְאָה אֻרְכָּא וְעַמּוּדוֹהִי
עַסְרִין וְסַמְכֵיהוֹן עַסְרִין
נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָא
וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף׃ יב
וּפוּתְיָא דְדַרְתָּא לְרוּחַ מַעַרְבָא
סְרָדִין חַמְשִׁין אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן
עַסְרָא וְסַמְכֵיהוֹן עַסְרָא׃
יג וּפוּתְיָא דְדַרְתָּא לְרוּחַ
קִידּוּמָא מַדִּינְחָא חַמְשִׁין
אַמִּין׃ יד וַחֲמֵשׁ עַסְרֵי אַמִּין
סְרָדִין לְעִיבְרָא עַמּוּדֵיהוֹן
תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא׃
טו וּלְעִיבְרָא תִּנְיָנָא חֲמֵשׁ
עַסְרֵי סְרָדִין עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא
וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא׃ טז
וְלִתְרַע דַּרְתָּא פְּרָסָא ׀ עַסְרִין
אַמִּין תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע
זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר
עַמּוּדֵיהוֹן אַרְבְּעָא וְסַמְכֵיהוֹן
אַרְבְּעָה׃ יז כָּל עַמּוּדֵי
דַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר מְכַבְּשִׁין
כְּסַף וָוֵיהוֹן דִּכְסַף וְסַמְכֵיהוֹן
נְחָשָׁא׃ יח אֻרְכָּא דְדַרְתָּא
מְאָה בְּאַמִּין וּפוּתְיָא ׀ חַמְשִׁין
בְּחַמְשִׁין

אהרן
ווי העמדי' סנהדרין כב
וחמש עשרה ערכין ג
ארך החצר עירובין כ"ג דף כג וכח זבחים נט

רשב"ם

פתרונו לפי ענינו: (יא) עמודיהם עשרים לכל חמש אמות של פרסה עמוד אחד וחמש עשר' אמה קלעים לכתף לצד מזרח בכניס' בעזרה שיש רוחב חמשים אמה מצד זה קלעים וכן לצד השני ומסך עשרים באמצע הרי חמש' אמו' מכוסים ורוחב חמשי' בחמשים כיצד החצר אורכו אמה אמה ממזרח למערב שהרי כותל צפוני מאה אמה קלעי' וכן

רש"י

טפחים ורחבן ג' וטבעת נחשת קבועה בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקלי שבעמוד שעשוי כמין וי"ו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להגיב דלתות שקורין גונז"ש ורח' הקלע תלוי מלמטה והיא קומ' מחיצו' החצר: ווי

וכבושיהון כסף : יא והיכדין לרוח צפונא באורכא וילוון מאה
אורכא ועמודיהון עשרין וחומריהון עשרין דנחשא ווי עמודיא
וכיבושיהון כסף : יב ופותיא דדרתא לרוח מערבא וילוון חמשין אמין
עמודיהון עשרא וחומריהון עשרא : יג ופותיא דדרתא לרוח קידומא
מדינחא חמשין אמין : יד וחמיסרי אמין ווילוון לעיברא עמודיהון
תלתא וחומריהון תלתא : טו ולתרע דרתא פרסא עשרין אמין
דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייור מחטא עמודיהון
ארבעא וחומריהון ארבעא : יז כל עמודי דרתא חזור חזור מכבשין
כסף ווייהון כסף וחומריהון דנחשא : יח אורכא דדרתא מאה אמין
ופותיא חמשין למערבא וחמשין למדינחא ורומא חמש אמין דבוץ

שזיר

אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים׳ פי׳ כחלק א׳ מחמשים שנהר הבית מפריסית לעיל :

רש"י

ווי העמודים . הם האונקליות . וחשוקיהם . מוקפין היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולן אם בראשן אם באמצעם . אך יודע אני שחשוק לשון חגורה שכך מצינו בפילגש בגבע' ועמו צמד חמורים חבושים תרגומו חשוקים (שופטים יט) : (יג) לפאת קדמה מזרחה . פני המזרח קדם לשון פנים אחור לשון אחורים לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כד"א הים האחרון ימא מערבא : חמשים אמה . אותן נ' אמה לא היו סתומים כלם בקלעים לפי שמש הפתח אלא ט"ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רחב חלל הפתח בינתים כ' אמה וזהו שנ' ולשער החצר מסך כ' אמה וילון למסך כנגד הפתח כ' אמה ארך כרחב הפתח : (יד) עמודיהם שלשה . חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן הג' שבתורת ה' אמות וממנו לשני ה' אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית וד' עמודים למסך הרי י' עמודים למזרח כנגד י' למערב : (יז) כל עמודי החצר סביב וגומר . לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ומערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולמד כאן : ארך החצר . הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה : (יח) ורחב חמשים בחמשים . חצר שבמזרח היתה מרובעת נ' על נ' שהמשכן ארכו ל' ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת נ' החיצונים של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימים וכלה ארכו לסוף ל' נמצאו כ' אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר נמצאו לו כ' אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו : וקומה חמש אמות . גובה מחיצות החצר והוא

רחב

רשב"ם

וכן לדרומי . ומצפון לדרום חמשים אמה רוחב החצר . ומשכן ארכו שלשים ורחבו עשר . העמיד המשכן על שפת חמשי' מן האמצע ונשאר חצר מן המשכן חמשי' בחמשי' מרובעים ובשלשת רוחות חצר עשרי' אמה שהרי אורכו שלשים

אבן עזרא

נבוב ילבב שהוא ריק בלי לבב על דרך האומרי' ראש בלי מוח . והנה לא הזכיר הכיור כי לא נעשה מנדבת כל ישראל רק מנדבת הנשים לבדם על כן הזכירו עם פרשת הבשמים שכל ישראל לא הביאום רק הנשיאים לבדם : (ט) ועשית . מצאנו כתוב קדמה מזרחה וידענו כי ראשי המזרחים שלשה האחת כנגד נקודת ראש מזל גדי שהוא סוף נטו' השמש בפאת דרום והשני כנגד קו השוה שהוא ראש טלה ומאזנים והשלישי כנגד ראש סרטן שהוא סוף נטות השמש לצפו' וככה נגבה תימנה דרום : ותימנה . מגזרת ימין צפון וימין אתה בראתם : ומלת חשוקיהם דבוקיהם כי הווים ידבקו אל

ל'חס'וחד פ"ל:

בחמשים וקמה חמש אמות
שש משזר ואדניהם נחשת:
ה'דטעמי' דפנירין כל: יט לכל כלי המשכן בכל
נ' י' עבדתו וכל יתדתיו וכל
יתדת החצר נחשת:

ג"ו יע"ו סיין סל"ו סימן ·
ומפטירין וא'כהן מכהה לפלמב · במלכים כסי' ה':

ס ס ס

ג' כ ואתה תצוה את בני
ו' רפי' ישראל ויקחו אליך שמן
נ'קמ' וחסרו ב' זית זך כתית למאור להעלת
נר תמיד: כא באהל מועד
נ'וחדלפרכ' מחוץ לפרכת אשר על
כ"ו מ' עמ"ס העדת יערך אתו אהרן ובניו
מערב עד בקר לפני יהוה

חקת

בחמשין ורומא חמש אמין
דבוץ שזיר וסמכיהון
דנחשא: יט לכל מאני
משכנא בכל פולחניה וכל
סכוהי וכל סכי דרתא
דנחשא:

ס ס ס

כ ואת תפקיד ית בני
ישראל ויסבון לך
משח זיתא דכיא
כתישא לאנהרא לאדלקא
בוציניא תדירא: כא
במשכן זימנא מברא
לפרוכתא דעל סהדותא
יסדר יתיה אהרן ובנוהי
מרמשא עד צפרא קדם יי
קים

ואתה תצוה מגלה כט ב
ויקחו אליך ברכות כו
מנחות פו
להעלת נר שבת כא
באהל מנחות פו
יערך אותו מנחות נח
מערב עד פסחים נט
יומא טו

רשב"ם

שלשים ונשארו אחריו למערב עשרים מן החמשים של אורך מאה אמה ורוחבו עשרים ונשארו לצד צפון עשרים מן החמשים רוחב וכן לצד דרום:
(יט) יתידותיו · הקשורים בקלעים ותוחבין אותן בקרקע שלא ירגוון יריעות מלמטה לכאן ולכאן ברוח:

חסלת תרומה מיסוד רבינו שמואל

(כ) ואתה תצוה · למעלה הוא אומר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה לפי שעה לצור' המשכן אבל כאן שצוה זה לכל הדורו' לתת שמן למאור לכל שנה ושנה לכך הוא אומר ואתה תצוה שיכה הלשון לפי שכל לשון צוואה לדורו' היא · וכה"א בת"כ ובספרי כי כל לשון ציווי איננו אלא מיד ולדורות: זך בלי שמרים הזתי' כתושים במכתשת כי כטוחני' בריחים איננו זך כל כך:
(כא) לפרוכת לפני העדות ·

רש"י

רחב הקלעים: ואדניהם נחשת · להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאן: (יט) לכל כלי המשכן · שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתדו' ועמודי': יתדות · כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יוד' אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח ואומר אני שסמן מוכיח עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו יתדות ומקר' זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח (ישעיה לג):

חסלת ויקחו לי תרומה

ואתה תצוה: (כ) זך · בלי שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית כו': כתית · הזתים כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא

ואתה תצוה לא הזכיר משה בזה הסדר מה שאין כן בכל החומש משמעה שכולל משה אין סדר שלא הוזכר

שְׁזִיר וְחוּמְרֵיהוֹן דִּנְחָשָׁא: יט לְכָל מָאנֵי מַשְׁכְּנָא בְּכָל פּוּלְחָנֵיהּ וְכָל מִתְחוֹי וְכָל מִתְחֵי דַּרְתָּא חֲזוֹר חֲזוֹר דִּנְחָשָׁא:

ס ס ס

כ ואתה וְאַנְתְּ תְּפַקֵּד יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְבוּן לָךְ מִשְׁחָא דְּזֵיתָא דַּכְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהוֹרֵי לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא: כא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מִבָּרָא לְפַרְגוֹדָא דְּעַל סַהֲדוּתָא יְסַדַּר יָתֵיהּ אַהֲרֹן וּבְנוֹי מִן רַמְשָׁא ועד

בה׳ והטעם משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת · וקללת חכם אפי' על תנאי באה ונתקיים בזה וכתב

רש״י

יהו בו שמרים ואחר שהוציא שפה ראשו' מכניסן לריחי' וטוחנן · והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנ' כתית למאור ולא כתית למנחות: להעלות נר תמיד · מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה: תמיד · כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום · וכן במנחת חבתין נאמר תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב · אבל תמיד האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא: (כא) מערב עד בקר· תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בקר · ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל

אבן עזרא

העמודים כי ותדבק נפשו כמו משקה נפשו: (יז) ורחב · הנה הרוחב חצי האורך והמפרשים אמרו כי המשכן הושם במרחק חמשי' במערב והנה רחבו חמשים וזהו ורוחב חמשים בחמשים ולפי דעתי כי הטעם שהוא מרוב אורך זוויותיו נכבות כי רחבו בכל צד חמשים ואין טעם להיות פירוש חמשים בחמשי' מצד החצר כי לא כפל האורך על הרוחב כמשפט: (יט) לכל · טעם לכל כלי המשכן כל הכלים שהם לצורך המשכן ויתדות האהל ויתדות החצר נחשת וכן הכולמים:

לדעת אמת אם לבנך יאוה · ראה כל גויה לכבד בכוה: ואורים ותומים וסודם אחוה · בסתר בסדר ואתה תצוה:

ואתה תצוה · אזכיר בתחלה טעם לדבק הפרש' כי כאשר השלים לספר כל כלי הקדש והפרוכת והמשכן והאהל והמכסה ומזבח העולה והחצר והמסך החל לפרש משרתי המשכן ומה היא עבודת' בעצמם אין זר אתם והחל שיעלו נרות בשמן זית לא בשמן זר ואלה המשרתי' ראויים להיות' נכרי' ונבדלי' במשפחות' גם במלבושיה' והזכיר הכתוב זה אחר זה ואחר כן הזכיר שהם חייבים ללמד שבעת ימי המלואים שילמדם משה וירגילם ואחר כן ישרתו ויעלו עולות התמיד על מזבח העול' לא על מזבח הזהב רק שיקטירו עליו ויכפרו על קרנותיו אחת בשנה · וטעם ואתה תצוה שהיא מצוה עולמית על הצבור לתת תמיד שמן זית להעלות נר תמיד ואל תשתומ' בעבור השמן שהביאו הנשיאים כי הוא היה שמן המשחה רק שמן למאור חיוב הצבור ויש מנהג במקומות שמם זיתים שיבחרו הזית הזך והטעם הגרגרים שאין בהם עפוש או שלא נאכלה קצתם וממנו יעשו שמן למאכל המלכים על כן הזכיר הכתוב זך לפני כתות: (כ) למאור · לצורך האיר בלילה: להעלות · להדליק הנרות ועל מנורת שלמה כתוב לבערם כמשפט · וטעם תמיד כל לילה ולילה ויש אמר תמיד קשה מזאת והיה על מצחו תמיד כאשר הושם המצנפת על ראשו לעולם ישימו עליה ציץ הקדש: (כא) אשר על העדות דרך קצרה על ארון העדות · אמר יפת כי יערוך כמו בערכך הכהן שיערוך שמן שיספיק להיות הנרות מאירים מערב ועד בקר והנה נרות המערכה וככון הוא להיות טעם יערוך בעבור היות הנרות כקני עגול ועוד אדבר על זה: (א) ואתה בעבור היות משה כהן הכהני' בתחל' על כן טעם הקרב אליך וכבר רמזתי לך למה נבחר אהרן להקדישו לשם בעבו' כבוד משפחת נחשון שיהיו הכהנים מכפרים על בני ישראל ואין לדבר על משה אדונינו כי בורח היה ומי יתן לו עברית ועוד כי טורח כל ישר' על משה ללמדם

ג' חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ס כח א
ד' וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן
אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי
ג' וכת כן יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי
ג' דסמי' אַהֲרֹן׃ ב וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ
לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד
ג וּלְתִפְאָרֶת׃ ג וְאַתָּה תְּדַבֵּר
אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר
מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ
ג' דסמי' אֶת־בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ
י"ו ר"פ ג לְכַהֲנוֹ־לִי׃ ד וְאֵלֶּה
הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן
ט"ע"ל גלים וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ
כ' י' ג'
ב' דכת' מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי־
קדש

קְיָם עָלַם לְדָרֵיהוֹן מִן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ א וְאַתְּ קָרֵב
לְוָתָךְ יָת אַהֲרֹן אֲחוּךְ וְיָת
בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי אַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי
אַהֲרֹן׃ ב וְתַעֲבֵיד לְבוּשֵׁי
קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אֲחוּךְ לִיקָר
וּלְתֻשְׁבְּחָא׃ ג וְאַתְּ
תְּמַלֵּיל עִם כָּל חַכִּימֵי לִבָּא
דְּאַשְׁלֵימִית עִמְּהוֹן רוּחַ
חָכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יָת לְבוּשֵׁי
אַהֲרֹן לְקַדָּשׁוּתֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָמַי׃ ד וְאִלֵּין לְבוּשַׁיָּא
דְּיַעְבְּדוּן חוּשְׁנָא וְאֵיפוֹדָא
וּמְעִילָא וְכִיתוּנָא מְרַמְּצָא
מִצְנֶפְתָּא וְהֶמְיָנִין וְיַעְבְּדוּן
לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אֲחוּךְ
ולבנוהי

אהרן
לכבוד מגלה יב

רשב"ם

(ד) ואלה הבגדי' וגו' כולם מפורשי' לפנינו: חשן לפי ענינו· ופשוטו כעין כרתק וכיס שהרי כפול הי' ואפוד לשון מלבוש שמתקשט בו ומכוסה בו האדם למעלה מכל בגדיו: תשבץ כעין גומות הוא עשוי: מצנפת· כובע בראש כדכתי' לצניף מלוכה ואבני אוזר· לפי הפשט מכנסי' לא הוצרך להזכיר כאן שאינו מזכיר אלא בגדים הנראי' העשויים

לכבוד

רש"י

לכל הלילות ואם יותר אין בכך כלום: (א) ואתה הקרב אליך· לאחר שתגמר מלאכת המשכן: (ג) לקדשו לכהנו לי· לקדשו להכניסו בכה.נה ע"י הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא בלעז סנטרי"אה: (ד) חשן· תכשיט כנגד הלב: אפוד· לא שמעתי (שהוא לבוש) ולא מצאתי בברייתא פי' תכניתו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורצי"נט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנאמר ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב ו) למדנו שהאפוד חגורה היא· וא"א לומר אין בו אלא חגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואח"כ ויחגור אותו בחשב האפוד ותרגם אנקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבד וא"א לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה קרוי אפוד ע"ש שאופדו ומקשטו בו כמו שנ' ויאפוד לו בו והחשב הוא חגור של מעלה הימנו והכתפות קבועות בו· ועוד אומר לי לבי יש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ· ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין במעשה תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (שם ג): מעיל· הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון: תשבץ·

עשויין

שולה במגור'
ובן כתמיד
כו אתבנבישרל
לפי שסכיה'
כוהנין בכל
יום ויש
בהם תפרין
כים לפיכן
צריך זירוז
לכן אמר בהם

לשון כנואה ·
תנוה· בני'
כפים כוס ·
רמז לסלק'
הכר לכפים
חונה בשבת'
ויקחו אלין
אבל אכי
א'כי צריך
לאגרם :

וְעַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ קְיַים עוֹלָם לְדָרֵיהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : א וְאַנְתְּ קָרֵב
לְוָותָךְ יַת אַהֲרֹן אָחוּךְ וְיַת בְּנוֹי עִמֵּיהּ מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי
אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנוֹי דְּאַהֲרֹן : ב וְתַעֲבֵיד לְבוּשָׁא
דְּקוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ לִיקַר וּלְתוּשְׁבַּחְתָּא : ג וְאַנְתְּ תְּמַלֵּיל עִם כָּל
חַכִּימֵי לִבָּא דְּאַשְׁלֵימִית עִמְּהוֹן רוּחָא דְּחָכְמְתָא וְיַעַבְדוּן יַת לְבוּשֵׁי אַהֲרֹן
לְקַדְּשׁוּתֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי : ד וְאִלֵּין לְבוּשַׁיָּא דְּיַעַבְדוּן תּוּשְׁנָא
וְאֵפוֹדָא וּמְעִילָא וְכִיתּוּנִין מְרַמְּצָן מַצְנְפָן וְקַמּוּרִין וְיַעַבְדוּן לְבוּשֵׁי
קוּדְשָׁא

אבן עזרא

ללמדם המצות ולדון כל דבר קשה · וי"ו לכהנו לי נוסף כוי"ו חיתו שדי בנו בעור : ופי' שמות בני' אהרן אולי בנים אחרים היו לו חוץ מאלה ואין ספק כי רבתה למעלה במדבר משפחת אהרן על כן נתנו להם ישראל ערים רבות ככתו' בספר יהושע : (ב) ועשית בגדי קדש · נקראו כן בעבור שישרתו בהם במקום הקדש או על דרך ולא יקדשו את העם בבגדיה' ובגדי אהרן כלם הנזכרים לכבוד ולתפארת שיתפארו בהם כי אין אחד מישראל שילבש כאלה : (ג) ואתה · וי"ו מלאתיו שב אל לב : (ד) ואלה · הזכיר בתחלה החשן שהיה למעלה מהאפוד שהוא למעלה מהמעיל ואחר כן הכתנת והאבנט החוגר אותו והמצנפת על ראשו וכן היה כאשר רחץ אהרן במים ולבש מכנסי בד ואין צורך להזכירם עתה ולא בשעת מעשה כי מנהג כל אדם ללבוש מכנסים והנה משה הלבישו הכתנת ואחר כן שם המצנפת על ראשו ושם על המצנפת ציץ נזר הקדש ולא הזכיר בפסוק הזה שהוא סופר בגדי כהונ' את ציץ נזר הקדש כי איננו בגד וקדמונינו הזכירו בעבו' הרבי' שמנ' בגדי כהונ' ואין האורי' והתומים בגדים ולא אבנים ולא קלפי' ואחר כן חגר אותו באבנט ואחר כן הלבישו המעיל ואחר כן האפוד ויאפוד לו בו כי החשב מהאפוד ובעבור החשב נקר' אפוד והנה על הסדר שהוא בפסוק הזה ואל תשתומם שתמצא כתו' באחרונה במעשה וישם את המצנפת על ראשו כי פירושו וכבר שם המצנפת עם ציץ הזהב כלבשו הכתנת וכמוהו וילבישוהו בגדים וכבר הלבישוהו כי בתחלה כתוב וישימו הנזיף הטהור על ראשו : (ה) והם · חכמי לב השומים כאומנים הם · וטעם האפוד כי הוא גדול מהחשן ולא יזח מעל החשב : יש שאלות קשות בדבר האפוד והחשן כי משה לא עשה רק אפוד אחד והנה כתוב אפוד ירד בידו ואיננו אפוד משה כי אין כתוב האפוד הידוע כמו הגישה האפוד ועוד למה כתו' ירד ולא אמר הוריד כי יראה כי מקרה היה ושם כתוב שמנים איש נושא אפוד בד ומפרשים רבים פרשו זה שהיו ראוים לשאת אפוד ולא שמו לב לדעת האמת כי האפוד בד הוא מין ממיני פשתי' ואפוד משה לא היה בד רק זהב ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש עם הכל ולא היו שואלים רק בחשן המשפט שהיו עליו האורים והתומים וככה כתוב במשפט האורים לפני יי' ואין טענה מן הגישה האפוד כי החשן דבק עמו והאורים עם החשן וכן כתוב עד עמוד הכהן לאורים ותומים וכתוב תמיך ואוריך והנה ראינו שענה השם את דוד על פי אפוד אביתר והנה שאול בלכתו למלחמ' שאל באורים הם הם שהיו בחשן המשפט עם האפוד והארון והנה דוד שאל בצקלג באפוד אביתר והנה איננו אפוד משה וקשה שאלה מזאת כי האורים אינם אבני חשן כי הנה כתוב ומלאת בו מלואת אבן וזהו מעשה החרש הוא לא מעשה משה ואחר כן אמר למשה ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים ובמעשה כתוב ארבעה טורי אבן והזכיר הטורים ואחר על משה ויתן עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התומים והנה על דרך הפשט אין האבנים המאירים ולא המתמימים כי השאלה היא באורים ותומים והנה לא ידענו מה הם והנה אין מועילו' אותיות שמות השבטים גם שמות האבות כי לא נקרא חשן משפט רק בעבור האורים שהם עליו ועוד שאלה אחרת כי לא נוכל לומר כי האורים הם עצמם התומים כי כתוב לאורים ולתומים ועוד כי מלת לאורים גם תומים לשון רבים והנה דברים רבים הם ורבינו

קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו
ט׳ ר״פ לְכַהֲנוֹ־לִי׃ ה וְהֵם יִקְחוּ
ג׳ וחד את התכלת : אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־
ג׳ וחד את תולעת׳ ו׳ הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי
וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ פ ו וְעָשׂוּ
ג׳ בטעם אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת
ג׳ ג׳ לסמ׳ וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ ז
שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ
ג׳ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃ ח
ג׳ וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו
כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ ט וְלָקַחְתָּ
ג׳ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ
עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן
הָאֶחָת

וְלִבְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי׃
ה וְאִנּוּן יִסְּבוּן יָת דַּהֲבָא והם יקחו נתרא״ס
וְיָת תִּכְלָא וְיָת אַרְגְּוָנָא וְיָת
צְבַע זְהוֹרִי וְיָת בּוּצָא׃ ו
וְיַעְבְּדוּן יָת אֵפוֹדָא דִּדְהַבָא
תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא צְבַע זְהוֹרִי
וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָּן׃ ז
תַּרְתֵּין כִּתְפִין מְלַפְּפָן יְהוֹן
לֵיהּ עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי
וְיִתְלַפַּף׃ ח וְהֶמְיַן תִּקּוּנֵיהּ
דִּי עֲלוֹהִי כְּעוֹבָדֵיהּ מִנֵּיהּ יְהֵי
דִּדְהַבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע
זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר׃ ט וְתִסַּב
יָת תַּרְתֵּין אַבְנֵי בוּרְלָא
וְתִגְלוֹף עֲלֵיהֶן שְׁמָהָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ י שִׁתָּא
מִשְּׁמָהָתְהוֹן עַל אַבְנָא חֲדָא
וְיָת שְׁמָהָת שִׁתָּא דְּאִשְׁתְּאָרוּ
עַל אַבְנָא תִּנְיֵתָא ששה משמותם סוה לו
כְּתוֹלְדָתְהוֹן

רשב״ם

לבנוד : (ו) ועשו את האפוד׳ אפוד וחשן זקני פירשום . אך אני אפרש בהם דברים שלא נתפרשו : (ז) שתי כתפות יהי׳ לו וגו׳ האפוד עשוי לפי דעתי כמו חצי מלבוש ממתניו של אדם ולמטה ומכסהו בין מלפניו בין מלאחריו׳ וזהו שכתב ויחגור אותו בחשב

רש״י

עשוין משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומו׳ העשויות בתכשיטי זהב לאושב קביעת אבנים טובות ומרגליות כמו שנאמר באבני האפוד מוסבות משבצות זהב ובלע״ז קורין אותו קשט״וש : מצנפת׳ כמין כיפת כובע שקורין קופי״א שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין : ואבנט׳ היא חגורה על הכתונ׳ והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתונ׳ ויחגור אותו באבנט וילבש אותו המעיל ויתן עליו את האפוד : בגדי קדש׳ מתרומה המקודשת לשמי יעשה אותם : (ה) והם יקחו׳ אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים : (ו) ועשו את האפוד׳ אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראו׳הרי פירושן פרקי׳ ויטעה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא למען ירוץ קורא בו ואח״כ אפרש על סדר המקראות : האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבו׳ סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רחבו גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברת בחשב א׳ לימין וא׳ לשמאל מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדו׳ לו על פני כתפיו והן כמין שתי רצועו׳ עשוין ממין האפוד ארוכו׳ כדי שיעו׳ לזוקפן

כתית • רמז
ת"ית כ"
מנים יהא
כוהנ
הדלקה
המנורה •
להעלת חסר
וי"ו • לומר
פוי"ו כרות
שכנין אותם
אבל כר
מערבי דולק

קוּרְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ וְלִבְנוֹי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי : ה וְהִינוּן יִסְּבוּן מִן
מָמוֹנְהוֹן יַת דַּהֲבָא וְיַת תִּכְלָא וְיַת אַרְגְּוָונָא וְיַת צְבַע זְהוֹרִי וְיַת בּוּצָא :
ו וְיַעַבְדוּן יַת אֵפוֹדָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָונָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד
אוּמָן : ז תַּרְתֵּין כַּתְפִין מְלַפְּפָן יֶהֶוְיָן לֵיהּ לִתְרֵין סִטְרוֹי וְיִתְלָפֵיף :
ח וְהֶמְיַין טִיכּוּסֵיהּ דְּעִלּוֹי הִי כְּעוֹבָדֵיהּ מִנֵּיהּ יְהֵי דְּדַהֲבָא תִּיכְלָא
וְאַרְגְּוָונָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר : ט וְתִיסַּב יַת תַּרְתֵּין מַרְגַּלְיַין דְּבוּלָא
וְתִגְלוֹף עֲלֵיהוֹן שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : י שִׁיתָּא מִן קְצַת שְׁמָהַתְהוֹן
מַרְגַּלִיתָא חֲדָא וְיַת שְׁמָהַת שִׁיתָּא דְּמִשְׁתַּיְירִין עַל מַרְגַּלִיתָא תִנְיָיתָא
מְסַדְּרִין

נעולם •
למאור
להעלו' נני'
חצי לוג שמן
לנר' • כר
תמיד נגית'
בשבת •
הקרב ל'
הקרב אליך
זאת תורת
המנחה
הקרב אותה

רש"י

לזקפן אבל. צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למט' מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצו' נתונות בראשיהם לפני כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצת לימין וכן שני ראשי השרשרות השמאלית
תקועין במשבצת שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קצות החשן בתחתית וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב טבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעת האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר : זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש מש‍זר • חמשת מינים הללו שזורין בכל חוט וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסי' דקין וקוצצין פתילי' מהם וטווין אותו חוט של זהב עם שש חוטין של תכל' וחוט של זהב עששם חוטין של ארגמן וכן בתולע' שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ו' וחוט זהב עם כל א' וא' ואח"כ שוזר את כלם כאחד נמצ' חוטן כפול כ"ח וכן מפורש במס' י : ולמד מן המקר' הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגומר • למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין : מעשה חושב • כבר פירשתי שהיא אריג' שתי קירות שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו :
(ז) שתי כתיפות וגו' • הסינר מלמטה וחשב האפוד שהא החגורה ומודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות א' כנגד כל כתף וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה וע"י חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבנים שהם קבועות בהן א' בכל אחת : אל שני קצותיו • אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש שנאמר לא יחגרו ביזע (יחזקאל כד) אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם : וחבר. האפוד עם איתן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואחר כך מחברם : (ח) וחשב אפודתו • והחגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנו לכהן ומקשטו : אשר עליו • למעלה בשפת הסינר היא שהגורה : כמעשהו • כאריגת הסינר מע זה חשב ומחמשת מינים כך אריגת החשב מעשה חשב ומחמשת מינין : ממנו יהיה • עמו היה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו : (י) כתולדותם • כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת • ושל השנית גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו כ"ה אותיות בכל
אחת

אבן עזרא

ורבינו שלמה אמר כי האורים והתומים היו כתבי שם המפורש ואלו ראה תשובת רבינו האיי לא אמר ככה וסוד עמוק הוא דבר האפו' והחשן רק ארמוז קצת הסוד אולי יבינהו מי שהוא ידע דעת עליון והפתח שיוכל לבא אל הסוד • שתי העבותות הנתונות על שתי המשבצות

ג׳ ג׳ הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה
הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית
כְּתוֹלְדֹתָם: יא מַעֲשֵׂה
ג׳חס׳ בליש׳ חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח
ב׳חסר בתו׳ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת
ב׳ מ״ל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת
זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: יב
וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל
ג׳ חסר כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי
י״ו יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־
ב׳ מ״ל נתו׳ וחד׳ שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי
כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן: ס יג
וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת זָהָב: יד
פו׳ל׳ח׳כמ״ג וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר
ג׳ ח סר מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה
עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־שַׁרְשְׁרֹת
כו׳ל׳ח׳כמ״א הָעֲבֹתֹת עַל־הַמִּשְׁבְּצֹת:
בעזותות אהנה׳ ג׳ ס טו וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט
וא׳ חשן משפט׳ מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד
ג׳ ב׳ תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
כסימא ונעכיין:
וְתוֹלַעַת שְׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
תַּעֲשֶׂה

כְּתוּלְדָתְהוֹן: יא עוֹבַד אוּמָּן אֶבֶן טָבָא כְּתַב מְפָרַשׁ בִּגְלַף דְּעִזְקָא תִּגְלוֹף יָת תַּרְתֵּין אַבְנַיָּא עַל שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁקְּעָן מְרַמְּצָן דִּדְהַב תַּעְבֵּיד יָתְהֶן: יב וּתְשַׁוֵּי יָת תַּרְתֵּין אַבְנַיָּא עַל כִּתְפֵי אֵפוֹדָא אַבְנֵי דָּכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת שְׁמָהָתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל תַּרְתֵּין כַּתְפּוֹהִי לְדָכְרָנָא: יג וְתַעְבֵּיד מְרַמְּצָן דִּדְהָב: יד וְתַרְתֵּין תַּכִּין דִּדְהַב דְּכֵי מְתַחֲמָן תַּעְבֵּיד יָתְהֶן עוֹבַד גְּדִילוּ וְתִתֵּן יָת תַּכַּיָּא גְּדִילָתָא עַל מְרַמְּצָתָא: טו וְתַעְבֵּיד חוֹשֶׁן דִּינָא עוֹבַד אוּמָּן כְּעוֹבַד אֵפוֹדָא תַּעְבְּדִינֵיהּ דִּדְהַב תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ:
מרבע

כתולדות׳ כוטה סס פתוחי סס מס
ועשית יומא׳ עמ׳
ועשית חשן יומא עב אתים פת ערכ׳ין כמעשה יומא עמ׳

רש״י

אחת ואחת: (יא) מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבני׳. חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו. וכן חרש עצים (ישעי׳ מד) נטה קו חרש של עצים וכן חרש ברזל מעצד (שם) כל אלה דבוקים ופתוחים: פתוחי חותם. כתרגומו כתב מפורש כגלף דעזקא חרוצות האותיו׳ בתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרו׳ כתב ככר ומפורש: על שמות. כמו בשמות: מוסבות משבצות. מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקע׳ במשבצו׳ נמצאת המשבצ׳ סובבת את האבן סביב ומחב׳ המשבצ׳ בכתפו׳

רשב״ם

בחשב האפוד ויאפוד לו בו. שהחשב עשוי כמין אזור עשוי בתוך שפת האפוד בגוף האפוד והכתפו׳ הללו שתיהם חוברות משם מכל וכל ומכסי׳ את כל הגוף של אדם ואחריו ממתניו ולמעלה וזהו שכתב פעם שני׳ וחובר שמלבד שהיו הכתפות אשה אל אפותה עד כתפי האדם מלמעלה חוזר ומחב׳ אותם מלמטה אל האפוד והחשן לפניו על לבו (טו) זרת ארכו וזרת רחבו מחובר למעלה בכתפות ולמטה באפוד נמצא הכל מלבוש אחד ומכסה כל גוף הכהן מכוסה האפוד המחובר לחשן ולכתפות האפוד. אם לא היו חוברות הכתפות יחד אלא באו שתים רבועו׳ עולות על צוארו ומתחברות לשרשרות החשן מלפניו. א״כ כשהכהן עסוק בעבודה וכופף את צווארו

מְסַדְרִין הֵי כְּיַלְדוּתְהוֹן : יא עוֹבַד אוּמַן יְהֶוְיַין מַרְגָלְיָיתָא גְלִיף חָקִיק וּמְפָרַשׁ הֵי כִּגְלוּף דְּעִזְקָא תִּגְלוּף יַת תַּרְתֵּין מַרְגָלְיָיתָא עַל שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַקְפָן בְּאוּמָנוּתְהוֹן מְרַמְצָן דִּדְהַב תַּעֲבֵיד יַתְהוֹן : יב וְתִסַדֵּר יַת תַּרְתֵּין מַרְגָלְיָיתָא עַל כִּתְפֵי אֵפוֹדָא מַרְגָלְיַית מְדַכְרָן זְכוּתָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יַת שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל תְּרֵין כִּתְפוֹי לְדוּכְרָנָא :
יג וְתַעְבֵּיד מְרַמְצָן דִּדְהַב : יד וְתַרְתֵּין שִׁישְׁלָן דִּדְהַב דְּכֵי מְתַחְמַן תַּעֲבֵיד יַתְהוֹן עוֹבַד קְלִיעָא וְתִתֵּין יַת שׁוּשִׁילְתָא קְלִיעָתָא עַל מְרַמְצָתָא : טו וְתַעְבֵּיד חוֹשֶׁן דִּינָא דְבֵיהּ מְהוֹדַע דִּינֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל דְּאִתְכַּסֵּי מִן דַּיָּינַיָּא וְסִדְרֵי נִצְחָן קָרְבֵיהוֹן וּלְמִכַפְּרָא עַל דַּיָּינַיָּא עוֹבַד אוּמַן הֵי עוֹבַד אֵפוֹדָא תַּעְבְּדִנֵיהּ

ירושלמי

שִׁישְׁלָן :

מְשַׁךְ :

בני אהרן • הקרב את אחיך מטה לוי׳ הקרב את מט׳ לוי הקרב אליך ואח׳כ במנחה שאינו ראוי לכהונה על שיתחנך נגנדים • ורמז לו שיקרב אליו בני לוי דכתיב כי נתונים

נתוני׳ המה לי • ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך׳ ב׳פ אהרן ונפשו׳ רמז לשנשה בהנים שיאחרו והם אהרן אלעזר ואיתמר וג׳ פעמים לכהנו לי נפרט׳ כנגד בית רשון ובית שני ולעתיד •

רש"י

בכתפו׳ האפוד : (יב) לזכרון • שיהא רואה הק׳בה השבטים כתובים לפניו ויזכור צדקתם • (יג) ועשית משבצות : מיעוט משבצות ב׳ ולא פי׳ לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן ובפרש׳ החשן גומר לך פירושן : (יד) שרשרות זהב שלשלאות : מגבלות • לסוף גבול החשן תעשה אותם : מעשה עבות • מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים וכפלים כאותן שעושין לבורות אלא כאותן שעושי׳ לעדרקסאות שקורין אנששי״ירש : ונתת את שרשרות • של עבותות העשוין׳ מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צואת עשייתן של שרשרו׳ ולא צואת קביעתן ואין תעם׳ האמור כאן לשון צווי ואין ונתת האמור כאן לשון צווי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוה על עשייתן ועל קביעותן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד וכתב לך זאת לומר לך המשבצו׳ הללו יזוקקו לך לכשתעש׳ שרשרות מגבלות על החשן תתכם על המשבצות הללו : (טו) חשן משפט • שמכפר על קלקול הדין • ד״א משפט • שמברר דבריו והבטחתו

תעבדניה

רשב"ם

צוארו למטה יהו נופלות הכתפות ומתפרדות והחשן נופל אל שני קצותיו שמאחריו של כהן קצות האפוד העליונות מעל החשב : (ח) וחשב אפודתו שנחשב הי׳ מוגרו ומחברו כדכת׳ ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפד לו בו : (יא) מעשה חרש אבן דבוק הוא לכך הרי״ש פתח חרש של אבן אומן לפתח ומשקל דגש הוא כמו גנב לכן הח״ת קמוצה ולא חטופה : פתוחי חותם • כעין פיתוחי צורות של חותמו׳ שעושי׳ בטבעות • (יב) על כתפות האפוד כתפות האפוד באים על צוארו מכאן ומכאן ונכפות לפניו ושם קבועים שתי אבני׳ בראשי הכתפות יש בהן שרשרות שמגיעות עד החשן שכנגד לבו והוא תלוי בהן : אבני זכרון כמו שמפרש לפניו אבל צין שכתו׳ בו קודש לה׳ : (יג) ועשית משבצות זהב טהור • כעין טס של זהב שיש גומי׳ באמצעותיו לשכנים בו ראשי השרשרות לתיכם אחת גסה שדומה לגבול לסוף כעין נומון שעושין בראשי החגורות של משי כדי שתיכנם במשבצות : (יד) מעשה עבות • לפי שיש שלשלאות בענין אחר תמובות זו בתוך זו כעין צולאות לכך צריך לפרש שלא היו עשוי׳ כעין חבלים שלנו : ונתת את שרשרות העבותות על המשבצות ועדין לא פירש כאן באיזה מקום יקבעום • ולפנינו מפרש שמני ראשים׳ של שרשרות יתן בטבעות החשן ושני ראשיהן שנותני׳ במשבצות יתן בכתפות האפוד אל מול פניו : (טו) חשן המשפט • לפי שנותנים בהם האורים והתומים שמגידי׳ משפט ישראל ודרכיהם כדכתיב ושאלו במשפט האורים לכן קרוי משפט :

תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ טז רָבוּעַ
יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת
רָחְבּוֹ׃ יז וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת
אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים אָבֶן טוּר
אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר
הָאֶחָד׃ יח וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי
נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ יט וְהַטּוּר
הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃
כ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ
וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב
יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם׃ כא וְהָאֲבָנִים
תִּהְיֶיןָ עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם
פִּתּוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ
תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי עָשָׂר שָׁבֶט׃
כב וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן
שרשת

ג' וחסר
בלס מ"ל
ח' חסר
לית סבית
ב' וחסר
ב'
ב' ומב' לית
ב'
ג' חד מ"ל
יחד חס' לית
מ"ל ב' חס'
ג' מ"ל וחד
ד' בליש

טו מְרַבַּע יְהֵי עִיף זַרְתָּא
אוּרְכֵּיהּ וְזַרְתָּא פוּתְיֵהּ׃ יז
וְתַשְׁלֵים בֵּיהּ אַשְׁלָמוּת
אַבְנָא אַרְבְּעָא סִדְרִין דְּאַבְנַן
טָבָא סִדְרָא קַדְמָאָה סַמְקָן
יַרְקָן וּבַרְקָן סִדְרָא חַד׃ יח
וְסִדְרָא תִנְיָינָא אִיזְמַרַגְדִּין
שַׁבְזֵיז וְסַבְהֲלוֹם׃ יט
וְסִדְרָא תְלִיתָאָה קַנְכֵּירֵי
טַרְקְיָא וְעֵין עִיגְלָא׃ כ
וְסִדְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם יַמָּא
וּבוּרְלָא וּפַנְטֵירֵי מְרַמְּצָן
בִּדְהַב יְהוֹן בְּאַשְׁלָמוּתְהוֹן׃
כא וְאַבְנַיָּא יְהֶוְיָן עַל
שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּרְתָּא
עַסְרֵי עַל שְׁמָהַתְהוֹן כְּתַב
מְפָרַשׁ כִּגְלוֹף דְּעִזְקָא גְּבַר עַל
שְׁמֵיהּ יְהֶוְיָן לִתְרֵי עֲסַר
שִׁבְטִין׃ כב וְתַעְבֵּיד עַל
חושנא

אהרן
תרשיש מגילה י"ט
במלואותם פנ' טה פח

רשב"ם

כפול כענין כיס . לפי שכותבי' בתוכם האורים והתומי' : (יז) ומלאת בו גומות להושיב בהן האבני' : עשית על החשן שרשרות גבלות הם שרשרות שעל המשבצות האמורי' למעלה . (כב) ועשית על החשן על שתי קצותיו העליוני' תחת הטבעות להכניס בהן שתי העבותות ושתי קצותם התוכי'

רש"י

והבטחתו אמת דריש' גמט בלעז שהמשפט משמש ג' לשונות דברי טענו' הבעלי דיני' וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש לשון בירור דברי' שמפרש ומברר דבריו : כמעשה אפוד . מעשה חושב ומחמשת מינין : (יו) זרת ארכו וזרת רחבו . כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנ' והיו על לב אהרן תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין : (יז) ומלאת בו . על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים : (כ) משובצים זהב . יהיו בטורי' במילואות' מוקפי' משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשיעור מלוי עביין של אבני' יהיה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר : (כא) איש על שמו . כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן . פטדה לשמעון . וכן כלם : על החשן . בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין : (כב) שרשת . לשון שרשי אילן המאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים ואמר שהרי"ש יתירה כמו מ"ם שבשלשם ומ"ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה : גבלות . יהיו מגבלות האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קצה אשומי"ל בלעז :

מעשה

יונתן בן עוזיאל

תעבדיניה דדהבא תיכלא וארגוונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר תעביד יתיה :
טז מרבע יהי עיף זרתא אורכיה
וזרתא פותייה : יז ותשלים ביה
אשלמות דמרגלין טבאן ארבעא
סידרין דמרגלין טבאן כל קביל
ארבע טריגונין דעלמא סדרא
קדמאה סמוקתא ירקתא וברקתא
סדרא חד ועליהון חקיק ומפרש
שמהת שבטיא ראובן שמעון ולוי :
יח ושום סדרא תניינא איזמורד
וספירינון וכדכודי ועליהון חקיק
ומפרש שמהת תלתא שבטייא יהודה
דן ונפתלי : יט ושום סדרא
תליתאה קנכירינון וטרקיז ועין עיגל
ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא
שבטיא גד ואשר ויששכר : כ
ושום סדרא רביעאה כרום ימא רבא
ובידליוות חלא ומרגניית אפנטורין
ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא
שבטיא זבולן יוסף ובנימין משקען
בדהב יהין באשלמותהון : כא

ירושלמי

ותשלים עמיה אשלימו
דאבנא ארבע סדרין דאבן
טבא סידרא קמייתא סמקתא
וירקתא וברקתא כתב
מפרש עליהון שם שבטין
תלתא ראובן שמעון לוי :
וסידרא תניינא כדכדנא
וסמפולינא ועין עיגלא כתב
מפרש עליהון שם שבטין
תלתא יהודה יששכר
וזבולון :
וסידרא תליתאה זוזין
ובירולין וזמרגדין כתב
מפרש עליהון שם שבטין
תלתא דן נפתלי וגד :
וסידרא רביעאה כרום ימא
ברולחא ומרגליתא כתב
מפרש עליהון שם שבטין
תלתא אשר יוסף ובנימין
משקעין דדהב יהוון
באשלמותהון :

ומרגליתא תהוויין מתנסבן על שמהת בני ישראל הינון תרתיסרי על
שמהתהון גליף חקיק ומפרש הי כגלוף דעזקא גבר מרגליתיה על
שמיה תהויין לתריסר שבטין : כב ותעביד על חושנא שישלן
מתחמן

בעל הטורים

מכוון לב אשר בני ירא״ת . מי שמלא יראת השם והיינו שפא׳ ראשית חכמה יראת ה׳ . ואלה האבנים ולא הזכיר מכנסים . לכבוד ולתפארת ולא הזכיר ציץ לפי שלא היה אלא כנגד ושם מסור נגית׳ שלשי׳ ושנים חוטי׳ כנגד התור׳ שמתחלת בבי״ת ומסיים בלמ״ד . אל שני שלשה אל שני קצותיו לך לאות אשר יבוא אל שני בניך בעלי ויכר שני בכרי כסף ויתן אל שני חריט בנעמן : בני עלי היו מגון

הכהונה שנ׳ נה״אל שני לבן בנעכשו וכהרבו . אבל נעמן היה מכבלת שבקש אדמה לעשות מזבח בתקרבת תחת כנפי השכינה ומנני בניו למדו תורה ברבים . שתי אבני שהם . כנגד ב׳ לוחות . שהם במילוי שי״ן ה״א מ״ם בני׳ הלוחות שהם חשמותם על ר״ת שמע שאמר שמע ישראל וכו׳ שמותם כים במסו׳ וכנגד אהרן את שמותם . לא שמותם במרגלים . מלמד שהיו מרגלים כלם כשרים ומשם נדרש ע״פ השם . מגן

אבן עזרא

המשבצות ומשב האפוד הוא המישור על אמצעיתו על כן המשה על כתף השנית ושם הם כפי המחשב על כן הם באבן אחת על מספר בני ישראל ועל שמותם כתולדותם והנה המשה השניי׳ רק המשפט איננו כפי החלוק בלב רק כפי החלוק למראה העין ובעבו׳ הנטייה אמר וירכסו את החשן מטבעותיו אל טבעות האפוד בפתיל תכלת והיה החשן כפול כי שם היו האורים והתומים שמורים עד עת הצורך או יתכוס מחוץ אל החשן והנה אבני שוהם שוות ומעין אחד ואין כנה אבני החשן כי השוהם הם לזכרון ומשפט בני ישראל על אבני החשן ומלת אורי׳ מנזרת מאורי ראיתי אור ותומים שהם תמימים והאורים לא התומים זהב וכסף היו והמספר ידוע בראיות גמורי׳ מהעליון והשפל והמשכיל יבין והנה אפודים רבים היו עם הכהנים ויש להם חשב רק כי אין שם חשן ולא אורים ואשר היה רב״ל בדברי האורים והתומים שהיו על חשן המשפט יוכל להשיב לשואל מדמיון האפוד לבדו רק לא בכל עת ואלו הואלתי לגלות זה הסוד לא יכולתי לכתבו כפי המכתב שחברתי בפי׳ הספר כלו כי לא יבינהו מי שלא למד ספר המלות וסוד מלאכת שמים ואין צורך להאריך בצורת האפוד והחשן והטבעו׳ : (יז) ואבן השוהם

נ׳ וחס׳ ׳ ל׳ וחסר: שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת
זָהָב טָהוֹר: כג וְעָשִׂיתָ עַל־
ו׳ מ״ג הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ
ז׳ מ״ג אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל־שְׁנֵי
קְצוֹת הַחֹשֶׁן: כד וְנָתַתָּה
אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־
שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן:
ו׳ וכל חכלות׳ דמ׳ כה וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי
הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי
ג׳ מ״ג הַמִּשְׁבְּצוֹת וְנָתַתָּה עַל־
כ׳ מ״ג כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו:
דין נרגית ודנה ריה כו וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת
נחקם ופי׳ ר״ן: זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי
פ׳ נסס׳ וקף קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר
גס״ל וחברו בפקודי: אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה: כז
וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב
וְנָתַתָּה אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת
הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו
לעמת

אונקלוס

חוּשְׁנָא תַּכִּין מְרַתְּקָן עוֹבַד גְּדִילוּ דִּדְהַב דְּכֵי: כג וְתַעֲבֵיד עַל־חוּשְׁנָא תַּרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב וְתִתֵּן יָת־תַּרְתֵּין עִזְקָתָא עַל־תְּרֵין סִיטְרֵי חוּשְׁנָא: כד וְתִתֵּן יָת־תַּרְתֵּין גְּדִילָן דִּדְהַב עַל־תַּרְתֵּין עִזְקָתָא בְּסִיטְרֵי חוּשְׁנָא: כה וְיָת תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּעַל־תְּרֵין סִיטְרוֹהִי תִּתֵּן עַל תַּרְתֵּין מְרַמְּצָתָא וְתִתֵּן עַל־כִּתְפֵי אֵפוֹדָא לָקֳבֵל אַפּוֹהִי: כו וְתַעֲבֵיד תַּרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב וּתְשַׁוֵּי יָתְהוֹן עַל־תְּרֵין סִיטְרֵי חוּשְׁנָא עַל־סִפְּתֵיהּ דִּי לְעִבְרָא דְּאֵפוֹדָא לְגָיו: כז וְתַעֲבֵיד תַּרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב וְתִתֵּן יָתְהוֹן עַל־תְּרֵין כִּתְפֵי אֵפוֹדָא כִּלְרַע מִלְּקָבֵיל אַפּוֹהִי לָקֳבֵיל בֵּית־לוֹפֵי מֵעִלָּוֵי לְהֶמְיַן
אפורא

רשב״ם

שתני׳ במשבצות תתן על כתפו׳ האפוד ונמצ׳ החשן תלוי באפוד ועדין יכול צידו של החשן התחתון להיות מנענע הנה והנה עד שמחברו אל האפוד כמו שמפרש והולך שעושה בקצות החשן מבפנים שתי טבעות א׳ מכאן וא׳ מכאן ושתי טבעות בקצות האפוד על סוף הכתפות מקום חיבורן מלמטה אל האפוד והחש׳ מלמעלה היו של חשן מלמטה ושל אפוד מלמעלה כשיבא פתיל תכלת מטבעו׳ האפוד אל טבעות החשן מלמעלה והאפוד מלמעלה
והאפוד

רש״י

מעשה עבות. מעש׳ קליעה: על החשן. לצורך החושן כדי לקבעם בו. ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעו׳ והלא כבר בתוכי׳ בו היה לו לכתוב בתחלת המקר׳ ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן: ועל שני קצות החשן לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: (כד) ונתת את שתי עבותו׳ הזהב. והן השרשרו׳ גבלו׳ הכתובו׳ למעלה ולא פי׳ מקום קבוע בחשן עכשו מפר׳ לך שיהא תוחב אותן בטבעות ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוכפלו: (כה) ואת שתי קצות. של שתי עבותות ב׳ ראשיהם של כל אחת: תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה ב״ן פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פי׳ את צרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרות הימנית תוקע במשבצות של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית: ונתת. המשבצות על כתפות האפוד אחת בזו ואחת בזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ונמצא הוא תלוי ועדין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו

מַתְחַמַן עוֹבַד קְלִיעָא דִדְהַב דְכֵי : כג וְתַעְבֵיד עַל חוּשְׁנָא תַּרְתֵּין עִיזְקַן דִדְהַב דְכֵי וְתִיתֵּן יַת תַּרְתֵּין עִזְקָתָא עַל תְּרֵין סִטְרֵי חוּשְׁנָא : כד וְתִתֵּן יַת תַּרְתֵּין קְלִיעַן דִדְהַב עַל תַּרְתֵּין עִיזְקָתָא בְּסִיטְרֵי חוּשְׁנָא : כה וְיַת תַּרְתֵּין קְלִיעַן דְעַל תְּרֵין סִטְרוֹי תִיתֵּן עַל תַּרְתֵּין מְרַמְצָתָא וְתִיתֵּן עַל כִּתְפֵי אִפּוּדָא כָּל קֳבֵיל אַנְפּוֹי : כו וְתַעְבֵי תַרְתֵּין עִזְקַן דִדְהַב וְתִיתֵּן יַתְהוֹן עַל תְּרֵין סִיטְרֵי חוּשְׁנָא עַל שִׂיפְמֵיהּ דִלְעֵבָר לְאֵפוּד לְגֵיו : כז וְתַעְבֵי' תַּרְתֵּין עִזְקַן דִדְהַב וְתִתֵּן יַתְהוֹן עַל תְּרֵין כִּתְפֵי אֵפוֹדָא מִלְרַע מִקֳּבֵיל אַפּוֹי כל

משפט שמכפר על עונות משפט ומה משפט ניוס אף שאלת אורים ניוס ד' טורים כנגד ד' דגלים וה'

אמהות ובכל אבן היה שם אותיות כי ש מות שלשת האבות ושבטי ישורון נכתרן עם כל אחד ואחד עד שיהיה ו' אותיות כא'

רש"י

כריסו ואינ' דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד ב' טבעו' לתחתיתו כמו שמפרש והולך: אל מול פניו של אפוד שלא יתן המשבצו' בעבר שכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים : (כו) על שני קצות החשן · הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל : על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה · הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבע' בעבר החושן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן ונקפל הסינר לפני הכהן על מתניו וקנת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו על שתי כתפות האפוד מלמטה שהמשבצות ניתנו בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו וקפלות יורדות לפניו והטבעות גוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד והוא שכ' לעמת מחברתו סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנאמר ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן הטבעו' ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה : (כז) ממול פניו · בעבר

אבן עזרא

השוהם · לבנה ובארמית בורלא ולשון ישמעאל בלאור ואין לנו דרך בבירו' לדעת אבני המלואים כי הגאון תרגמם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך עליה כי הנה ראינו שתרגם ספיר לבן ואינו רק אדום ואין טעבה מאודם הכתוב בראשונה כי ידוע כי חמש הם גווני העיני' הלבן וברקת ואדום וירוק ושחור והנה בעבור היות האדום האמצעי ימצא על מינים רבים ותרגם נופך כדמו' שחור בעבור ותשם בפוך עיניה וזה לא יתכן שלא יהיה נו"ן נופך שרש כי הוא על משקל אודם וחכם גדול ספרדי אמ' כי יהלום הוא הנקר' אלמס שהוא שובר כל האבנים ונוקב הבדולח מגזרת הולם פעם והיו"ד נוסף כיו"ד יצהר גם אחלמ' אל חלמה והוא אבן שכל מי שהאבן הזאת באצבעו לעולם ידאה חלומו' ואין לתמוה על זה כי כח ימצא בתולדת כל אבן ואבן כי יש אבן המושכת את הברזל והמעמדת את הדם והבורחת מהחומץ והנשברת לעולם על משולש · ומלת שרשרות כפול העי"ן ואם לא יכפלוהו שזה הוא שרשות גבלות ולפרש בלשון הקדש מלת גבלו' ומלת רבות במעשה החשן גם מלת חשן קשה · ומלת וירכסו מגזר' מרוכסי איש כדרך עוות : (ל) ונתת · טעם משפט דיני השם וגזירותיו העתידות כי בעבור כן שואלים באורים ותומים : (לא) ועשית · הגאון תרגם מעיל ממטר כדמות הנקרא סרבל רק פי ראשו בתו' המעיל וקדמונינו ז"ל אמרו כי רמון סביב המעיל ופעמון בין שני רמוני' כי אחרים אמרו כי הפעמונים אינם נראים רק הם בתוך הרמונים ושם ישמיעו קול : (לו) ועשית ציץ · תרגם הגאון עלאבה והיא נקובה על המצנפת ואיננה כדמות כתר כי הוא על המצח לבדו כי על דרך הפשט אין המגבעות כדמות מצנפת כי המגבעות כדמות אלה שישימו הזכרים באלה הארצות על בראש שיכסו הראש ושם גבוהים ·

לעמת מחברתו ממעל
ג' רפי וחד פירכסו · לחשב האפוד: כח וירכסו
מטבעתיו קרי · את־החשן מטבעתו אל־
פ' מ"ג נ' · טבעת האפוד בפתיל תכלת
בפסוק : ג' מ"ל · נ' להיות על־חשב האפוד ולא־
יזח החשן מעל האפוד: כט
ונשא אהרן את־שמות בני־
ישראל בחשן המשפט על־
פ"ו מ"ל וג' לבו בבאו אל־הקדש לזכרן
חסר : ב"ט קס' לפני־יהוה תמיד: ל ונתת
ג' אל־חשן המשפט את־
האורים ואת־התמים והיו
י"ט פסוקים על־לב אהרן בבאו לפני יהוה
על על על : ונשא אהרן את־משפט בני־
ג' ישראל על־לבו לפני יהוה
תמיד: ס לא ועשית את־
ט"פ"ל י נ' מעיל האפוד כליל תכלת:
לב והיה פי־ראשו בתוכו
שפה יהיה לפיו סביב מעשה
ב' כתיב ט' ארג כפי תחרא יהיה־לו לא
יקרע: לג ועשית על־

שוליו

אפודא: כח ויחדון ית־ אהרן
חושנא מעזקתיה לעזקתא
דאפודא בחוטא דתכלתא
למהוי על המין אפודא ולא־
יתפרק חושנא מעלוי
אפודא: כט ויטול אהרן ולא יזח
ית־שמהת בני־ישראל בחשן יומא עב
דינא על לביה במעליה מכות כב
לקודשא לדכרנא קדם יי חולין
תדירא: ל ותתן בחשן
דינא ית אוריא וית תומיא
ויהון על לבא דאהרן במעליה
קדם יי ויטול אהרן ית־דין
בני ישראל על לביה קדם יי והיו על לב
תדירא: לא ותעביד ית־ ערכין יג
מעילא דאפודא גמיר תכלא:
לב ויהי פומיה כפיל
לגויה תורא יהי מקף לפומיה ועשית את
סחור סחור עובד מחי כפום יומא עב
שירין יהי ליה לא יתבזע: כליל תכלת
לג ותעביד על שפולוהי מכות סב
רמוני תכלא וארגונא וצבע
זהורי על שפולוהי סחור מעשה ארג
סחור וזגין דדהב ביניהון יומא עב
סחור סחור: זבחים פח
לא יקרע
יומא עב

וזגא

רשב"ם

והאפוד מלמטה : (ל) את האורים והתומים כענין השבעות של שמות בדבר הק"בה שהי' כותן בחשן להגיד משפטן וצורכיהם אם האומות מגידי' להם תרפי' וקסמי' שלהם ברוח טומאה להבדיל במה בבדלות בין טומאה לטהרה ק"ו לקדושה שמגדת : (כח) וירכסו ויתגברו : מעיל האפוד שלובש עליו את האפוד : (לא) כליל תכלת כולו תכלת ונרא' בעיני לפי שהיא נראית תחת האפוד והחשן שבאים לזכרון וגם התכלת שדומה לרקיע הרי הוא לזכרון בפ"ה רבותינו אלא תכלת שבגיני' שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד

לפיכך

רש"י

המילון : (כח) וירכסו · לשון חבור וכן מרוכסי איש (תילים ל"א) חבורי חבלי רשעי' וכן והרכסים לבקעה (ישעיה מ') הרים הסמוכים זה לזה שא"א לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעה מישור ונוחה לילך : להיות על חשב האפוד · להיות החשן דבוק אל חשב האפוד : ולא יזח · לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כלברי דונש בן לברט : את האורים ואת התומים · הוא כתב שם המפורש שהיה נתנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר

דבריו

כל קביל בית לופי מעילוי להמיין אפודא : כח ויטכסון ית חושנא מעזקתיה לעזקת איפודא בשזיר חוטא דתיכלא למהוי אריק על המיין אפודא ולא יתפרק חושנא מעילוי אפודא : כט ויטול אהרן ית שמהת בני ישראל בחשן דינא על ליביה בזמן מעליה לקודשא לדוכרן טב קדם יי תדירא : ל ותתן בחשן דינא ית אוריא דמנהרין מליהון ומפרסמין טמירן דבית ישראל וית תומיא דמשלימין בעובדיהון לכהנא רבא דתבע אולפן מן קדם יי בהון דבהון חקיק ומפרש שמא רבא וקדישא דביה אתבריין תלת מאה ועישרתי עלמיא וחקיק ומפרש באבן שתיה דבה חתם מארי עלמא פום תהומא רבא מן שירויא וכל מאן דמדכר ההוא שמא קדישא בשעת אניקי משתזיב וטמירן מגליין ליה והון על לבא דאהרן בזמן מיעליה קדם יי ויטול אהרן ית דין בני ישראל על ליביה קדם יי תדירא : לא ותעביד ית מנטר מעילא דאפודא שזיר חוטא דתיכלא : לב ויהי פום רישיה במיצעיה תורא כשיפמיה יהי מקיף לפומיה חזור עובד גרדאי הי כפום לשיריא יהי ליה לא יתבזע : לג ותעביד על שיפולוי רומניין דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי על שיפולוי

ירושלמי

ויהי פום רישיה במצעא סיפווא יהוי מקיף לפומיה חוזרה עובד גרדי כפום סירא יהוי ליה לא יתבזע :

ראובן י' וא' לאנרהם' שמעון כ' לוי רה"ם יהודה י"' ליצחק יששכר כ' זבלון ח' דן ק' יעקב נפתלי כ' גד שבטי אשר י"ש ו' יוסף רן ובנימין לא היה צריך צירוף כי היה בו שפה אותיות שפה נבים' בן יעקב שיספה היה לבנימין אוריס ותומים נבי' אור ישראל: חשן משפט : בגימ' מכפר על הרהור הלב אות האוריס ואת התומי' בגי' זה של שבעי' אמתי' אפוד בגי' מלאך שהיה מלובש כמלאך ספה לפיו שהמעיל מכפר על לשון הרע שאם חטא בלשון הרע יעשה שפה לפיו שיתפיע מלשון הרע ויעשה תשובה ויתכפרלו ועשית על שולי המעיל רמוני תכלת

רש"י

דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שא"א לכ"ג להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנ' ושאל לו במשפט האורים : את משפט בני ישראל · דבר שהם נשפטים ונוכחים ע"י אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט ע"ש סליחת המשפט : (לא) את מעיל האפוד · שהאפוד נתון עליו לחגורה : כליל תכלת · כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו : (לב) והיה פי ראשו · פי המעיל בגבהו הוא פתיחת בית הצואר : בתוכו · כתרגומו כפול לגויה כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט : כפי תחרא · למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול : לא יקרע · כדי שלא יקרע והקורעו עובר בלאו שזה ממנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו שנאמר בבדי הארון : (לג) רמוני · עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויים כביצת תרנגולת : ופעמוני זהב

רשב"ם

לפיכך הוא תכלת כולו ולא ארגמן ולא תולעת השני : (לב) פי תחרא · פי ראשון בפתח שמכנים

אבן עזרא

והמצנפת היא גדל לק ארוך נכוף סביב הראש לכלו מעט תלאס לה המצנפת שים בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעאל ובספרד ואפריקא ומצרים ובבל ובגאלד המצנפת היא על הראש מן הזכרים הנכבדים ולא על ראש אשה והשרי הגדולים עושים ציץ זהב על המצנפת על מקום המצח וכבר הזכרתי לך כי מכתב ארץ ישראל ותכשיטיהם איננו כמכתב אלה המקומות והוצרך רבי שלמה לתקן המקראות בשלש פתילות תכלת ועל דרך הפשט אין צורך רק לפתיל אחד שיעמיד הציץ על פני המצנפ' שהיא על המצח : ועשית אותו על פתיל תכלת שש פתיל תכלת שהיה הציץ תפור ממני כדין

ואין

פ'את'נל'פ' שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם סביב:
לד פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון על שולי המעיל
פ' סביב: לה והיה על אהרן
ג'נ'פת'וא' לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני יהוה
ב' ובצאתו ולא ימות: ס לו
ג' ועשית ציץ זהב טהור ופתחת
ג' עליו פתוחי חתם קדש ליהוה: לז ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה: לח והיה על
ג' מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו
ג' בני ישראל לכל מתנת
ג' קדשיהם והיה על מצחו
ג' תמיד לרצון להם לפני יהוה: לט ושבצת הכתנת שש ועשית מצנפת שש ואבנט תעשה מעשה רקם:

ולבני

לד זגא דדהבא ורמונא זגא דדהבא ורמונא על שפולי מעילא סחור סחור: לה ויהי על אהרן לשמשא וישתמע קליה במעליה לקודשא קדם יי ובמפקיה ולא ימות: לו ותעביד ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוהי כתב מפרש קודש ליי: לז ותשוי יתיה על חוטא דתכלתא ויהי על מצנפתא לקביל אפי מצנפתא יהי: לח ויהי על בית עינוהי דאהרן ויטול אהרן ית עויית קודשיא די יקדשון בני ישראל לכל מתנת קודשיהון ויהי על בית עינוהי תדירא לרעוא להון קדם יי: לט ותרמיץ כתונא דבוצא ותעביד מצנפתא דבוצא והמין תעביד עובד ציור:

ולבני

אהרן
פעמון זהב סוטה ט
קדש לה' פנת סג כבה ה
ושמת אתו חולין קלח
והיה על זבחים פח ערכין יו
ונשא אהרן פסחים יו יומא ח
פ' ושית ט זבחים כב מנחות כה
והיה על פנת יב יומא ח מנחות לו
תמיד לרצון יומא ז
יבמות ס זבחים פח מנחות כה

רשב"ם

מוכנים ראשו כשלובשו: בתוכו באמצעיתו למעלה להבדיל כעין מלבושי של כומרים: לא יקרע. לא יפתח בית צוארו למטה כעין מלבושי שלנו אלא למעלה שבשפת אריגה אכיתי בו צואר בתוכם בין רימון לרימון ולא בתוך הרימון: (לה) ונשמע קולו בבאו אל הקדש. שפעמוני' נוקשי' ומכים זה לזה אע"פ שבליטת הרימוני' ביניהם ולפי שנוס הקב"ה וכל אדם לא יהי' באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו לכך צוה הק' ב"ה ונשמע קולו בבאו ויתרחקו השומעי' משם: (לו) ועשית ציץ. לפי שנותנו על מצח מקום ראוי' בני אדם קרוי ציץ

כמו

רש"י

זהב. זגין עם ענבלין שבתוכם: בתוכם סביב. ביניהם סביב בין שני רמוני' פעמון א' דבוק ותלוי בשולי המעי': (לד) פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון אצלו: (לה) ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו אלו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר א' מן הבגדי' הללו חייב מיתה בידי שמים: (לו) ציץ. כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן: (לז) על פתיל תכל'. ובמקום אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה

על

שיפולוי חזור חזור וחיזורין דדהבא במציעהון חזור חזור: לד חיזורא
דדהבא ורמונא דתכלתא וצבע זהורי חיזורא דדהבא ורימונא
דתכלתא וצבע זהורי על שיפולי מינטר מעילא חזור חזור סכומהון
שבעין ותרין: לה ויהי עטיף על אהרן לשמשא וישתמע קליה בזמן
מיעליה לקודשא קדם יי ובזמן מיפקיה ולא ימות באישא מצלהבא:
לו ותעביד ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוי חקיק ומפרש קדש ליי:
לז ותשוי יתיה על שזיר חוטא דתכלתא לכפרא על חציפי אפיא
ויהי על מצנפתא מעילוי תפילת רישא כל קביל אפי מצנפתא יהי:
לח ויהי על פדחתא דבית אפוי דאהרן מן צידעא לצידעא יתמטי
ויטול אהרן ית עוויית קודשיא דיקדשון בני ישראל דכל מתנת
קודשיהון דמשקרין בהון ויהי על פדחתא תדירא לרעוא להון קדם יי:
לט ותרמיץ כיתונא דבוצא למכפרא על שידי ארמא ותעביד
מצנפתא דבוצא למכפרא על מגיסי רעיונהון וקמור תעביד עובד ציור:

ופעמוני זהב בתוכם · והיו ע"ב כנגד ע"ב מראות נגעים שהמעיל מכפר על לשון הרע · ונרעת בא נגעין לשון הרע · זהב רמון פעמון גמט' ורמון · בגימ' הם מבעי' ושתי' ובשמעשלשה נמס' ובשמע קולו בבואו הקדש: על אשר דבר ה' כעשה ונשמ' ונשמע פתגם שמלך והיינו דאחריכן נמגלה אשר רבה מקרא מגלה ותלמוד תורה · מקרא מגלה עדיף · מקרא מגלה ועבודה מקרא מגלה עדיף והיינו כל אשר דבר

ולבני

רש"י

על מצח אהרן · ובשחיטת קדשים שכינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילי' היו בנקבים ותלויין בו בשני ראשים ובאמצעו שהם בג' מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי הפנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: (לח) ונשא אהרן · לשון סליחה ואע"פ כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון נמצא מסולק העון מן הקדשי': את עון הקדשי' · לרצות על הדם ועל החלב שקרבו בטומאה כמו ששנינו אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב טמא שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד · א"א לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד שממשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: (לט) ושבצת · עשה אותם

חשבצות

רשב"ם

כמו מציץ מן החרכי' כמו שפרשתי על המשקוף כך נראה בעיני: קדש לה' · על האפוד ועל החשן היו שמות בני ישראל לזכרון שיכפר הק"בה על עון הקדשי' שיקדישו בני ישראל הכתובי' למטה מן הציץ באבני האפוד והחשן: קדש לה' כלומר הק"בה מרצה עון הקדשים: (לז) ושמת אותו על פתיל תכלת פתיל אחד הי' בשני ראשי הציץ שמגיע מאוזן לאוזן שיבא הציץ מקושר בהן וג' חוטין מלמעלה על הראש והיו עשוי על החוטין כעין כובע על המצנפת: אל מול פני המצנפת יהי' הציץ על מצחו מקיף מאוזן לאוזן: (לח) ונשא אהרן את עון הקדשי' וגו'

אבן עזרא

ואין ספק כי פני המצנפת הוא על מקום הנחה לא על הראש ובמקום אחר כתוב ויתנו עליו פתיל

צ תכלת

מ ולבני אהרן תעשה כתנת ועשית להם אבנטים ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת: מא והלבשת אתם את אהרן אחיך ואת בניו אתו ומשחת אתם ומלאת את ידם וקדשת אתם וכהנו לי: מב ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו: מג והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו חקת עולם לו ולזרעו אחריו: ס

כט

א וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח

פר

מסרה: ג' | ב'מ'ל גתו' | ויסבם להם | נרין' ג' | כ' ספר' | וספר בס"ג: | ג' ר"פ | קמ' בז"ק | כ' נגלות | פ' | ג' י' ג' ספ' | פ' | ד' | פ' | ד' ר"פ | כ' בנגו

אונקלוס

מ ולבני אהרן תעביד כתונין ותעביד להון המיינין וכובעין תעביד להון ליקר ולתושבחא: מא ותלביש יתהון ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה ותרבי יתהון ותקריב ית קורבנהון ותקדש יתהון וישמשון קדמי: מב ועביד להון מכנסין דבוץ לכסאה בסר עריתא מחרצין ועד ירכן יהון: מג ויהון על אהרן ועל בנוהי במעלהון למשכן זימנא או במקרבהון למדבחא לשמשא בקודשא ולא יקבלון חובא ולא ימותון קים עלם ליה ולבנוהי בתרוהי:

א ודין פתגמא דתעביד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב תור חד בר תורי ודכרין תרין שלמין:

ולחם

תולדת אהרן: ועשה להם ז חיים פת ערכין יו כ"ס יב בד יומא עא | וזה הדבר יומא ס

רשב"ם

וגו' לפי פשוטו לא דיבר הכתוב בטומאת הקדשים אלא כך פירשו כל קרבנות שיביאו ישראל או עולה או חטאת או אשם לכפר עליהם שיסייע הציץ עם הקרבן להזכירן לפני הקב"ה פירו' לרצון ולזכרון לבני ישראל להתכפר להם: (מ) לכבוד ולתפאר' לפי שהמגבעת על הראש צריכי' יפוי נאה ביותר: (מא) והלבשת אותם כשאקי' המשכן: ולחם

רש"י

משבצות משבצות וכולם של שש: (מ) ולבני אהרן תעשה כתנות · ד' בגדים הללו ולא יותר כתונת ואבנט ומגבעות הוא מצנפ' ומכנסים כתובים למטה בפרשה: (מא) והלבשת אותם את אהרן · אותם האמורין באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסים הכתובים למטה בכולם: ואת בניו אתו · אותם הכתובים בהם: ומשחת אותם · את אהרן ואת בניו בשמן המשחה: ומלאת את ידם · כל מלוי ידים לשון חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה הוא ובלשון לעז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גואנ"ט ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותו מסירה רויזי"סטיר והוא מלוי ידים: (מב) ועשה להם · לאהרן ולבניו: מכנסי בד · הרי ח' בגדים לכ"ג וד' לכהן הדיוט: (מג) והיו על אהרן · כל הבגדים האלה על אהרן הראויין לו ועל בניו · האמורין בהם: בבואם אל אהל מועד · להיכל וכן למשכן: ומתו · הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה: חקת עולם לו · כל מקום שנ' חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו: (א) לקח · כמו קח ושני גזרות הן אחת

מ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲבֵיד כִּתּוּנִין וְתַעֲבֵיד לְהוֹן קַמּוּרִין וְכוֹבְעִין תַּעֲבֵיד לְהוֹן לִיקַר וּלְתוּשְׁבְּחָא : מא וְתַלְבֵּשׁ יַתְהוֹן יַת אַהֲרֹן אָחוּךְ וְיַת בְּנוֹי עִמֵּיהּ וּתְרַבֵּי יַתְהוֹן וּתְקָרֵיב יַת קוּרְבָּנְהוֹן וּתְקַדֵּשׁ יַתְהוֹן וִישַׁמְּשׁוּן קֳדָמַי : מב וַעֲבֵיד לְהוֹן אֻוורְקְסִין דְּבוּץ לְכַסָּאָה בְּסַר עִירְיָא מִן אֲתַר קָסוּד חַרְצֵיהוֹן וְעַד יַרְכֵיהוֹן יְהוֹן : מג וִיהוֹן עַל אַהֲרֹן וְעַל בְּנוֹי בְּזִמַּן מֵעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִימְנָא אוֹ בְּמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא וְלָא יְקַבְּלוּן חוֹבָא בְּאֶשָּׁא מִצְלְהַבָא קְיָם עָלַם לֵיהּ וְלִבְנוֹי בַּתְרוֹי : א וְדֵין פִּתְגָמָא דְּתַעֲבֵיד לְהוֹן לְקַדָּשָׁא יַתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי סַב תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּלָא עִירוּבִין וְדִכְרִין תְּרֵין שַׁלְמִין :

ירושלמי

אַבְרַסְקִין דְּבוּץ :

ולחים

חסם נעשה וכסוינ דסייגו תלוו' תודס ועגולה דכתיב ... וכ... קולו וכמוע פתנס הצלן והיינו קריסת מגלה · ומזיק בי רנה היה אות דעדיף

טפי · וגם רבה קאמר להי ובנלתו פנים נמסו' ובנלתו ולא ימית · ושינו את האלך גבואו ובגלתו · בגירואס בדברי הימי' שהיו שומרי' אותו שלא יהרגוהו והוו ובגלתו

אבן עזרא

תכלת לתת על המצנפת מקום החנח · ואל תתמה על מלת על כי כמוהו ויבואו האנשים על הנשים על לחם הבכורים תנופה לה' על שני כבשים את החלב על החזה ורבים ככה והנה לא תמצא לעולם כי המצנפת היא רק לאהרן לבדו והמגבעות לבניו ויש אומרים כי המגבעות מגזרת גבעות כי המצנפת עוטרת הראש ועוטה אותו וכן כתוב צנוף יצנפך צנפה ועוטך עטה והיודע דרך צניף המצנפת ידע פי' זאת לא זאת המפלה הגבס והגבוה השפל כי אותיות הוא והנה כתוב ושמת המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת · והנה הציץ נקרא נזר וכמוהו ועליו יציץ נזרו אולי בעבור מגזרת ציץ דבר נראה וככה מציץ מן החרכים ודע כי הפנים הנקבים שהם במזח על המצח גם יתחבר כח החמה הרגשות ושם כח הדמיון ושם מקום המחשבה ע"כ כתוב על הציץ לשאת את עון הקדשים אולי לא היה מחשבת המקדשים כהוגן · ואמר הכתוב על כתונת אהרן בתחלה וכתונת הכהן שהיא משובצת לבדה ולא כן כתנת בניו והאבנט עשוי לכבוד אהרן וככה אמר במעשה ויתן עליו הכתנת הידועה שהיא המשובצת ועל בניו וילבישם כתנות כמו ולבני אהרן תעשה כתנות · ורבי סעדיה תרגם ושבצת תעיין והוא כדמות צורת המטבע מרובע עשוי בתוך העגול : (מא) והלבשת אותם את אהרן אחיך · מלת אותם כוללת הכתנת המשובצת והמצנפת והאבנט שהם בגדי אהרן גם כוללות הכותנות שאינם משובצות והאבנטים והמגבעות שהם בגדי בניו : וקדשת · בדבור כמו טמא יטמאנו · ומכנסי בד יהיו קלרים שלא יכשל בהם .: (מג) בבואם · להקטיר או להעלות הנרות : (א) וזה אשר תעשה להם · לאהרן ולבניו אין הפרש בין קח או לקח כמו נק למו ויאכלו וגם יקח בו חיים בעבור שהזכיר עם פר בן בקר יורה כי איננו גדול וככה בני יונה שעיר עזים · והאיל גדול מהכבש ובעבור הנסך שהוא שלישית ההין ולכבש רביעיתו : (ב) ולחם מצות · עגות ובעבור רקיקי מצות · והזכיר בשמן הוא שמן זית כמשפט · ומלת סולת בלשון ערבי הוא כמו"ד שהוא הפסולת מהחטה ולארץ ישמעאל עושי' כן ואין לחם נכבד ממנו ורבים פי' מגזרת סלים כל · מינים מקוקין סלה כל אבירי יי' ואמר כי כמוהו חפים מכולת לביתך ויש אומרים טחונות : (ג) והקרבת אותם · והם הסל כמשפטן להיותם בם אל פתח אהל מועד וככה הפר והאילים : (ד) ולקחת · נקרא רחמן אלפים כי הוא מגבה המקום כנגד הלב : (ו) ושמת · גם איננו רחוק שיהיה המצנפת כאמורה והזכיר בתחלת הפרשה המצנפת לפני האבנט כי היא נכבדת ממנו : : (ז) על ראשו · על ראש אהרן לבדו כי הוא הכהן המשיח והנה זה היה לפני שומו המצנפת על ראשו כי על הראש יצוק לבדו וכתוב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן : (ח) ואת בניו תקריב · אל פתח אהל מועד : (ט) וחגרת אותם אבנט · כולל אבנט אהרן ובניו וכן המכנסים ואח"כ הזכיר אותם הוסיף לבאר אהרן ובניו כמו ותפתח ותראהו את

פר אחד בן בקר ואילם שנים
תמימם: ב ולחם מצות
וחלת מצת בלולת בשמן
ורקיקי מצות משחים בשמן
סלת חטים תעשה אתם:
ג ונתת אותם על סל
אחד והקרבת אתם בסל
ואת הפר ואת שני האילם:
ד ואת אהרן ואת בניו
תקריב אל פתח אהל מועד
ורחצת אתם במים: ה
ולקחת את הבגדים
והלבשת את אהרן את
הכתנת ואת מעיל האפד
ואת האפד ואת החשן
ואפדת לו בחשב האפד:
ו ושמת המצנפת על
ראשו ונתת את נזר הקדש
על המצנפת: ז ולקחת
את שמן המשחה ויצקת על
ראשו ומשחת אתו: ח
ואת בניו תקריב והלבשתם
כתנת: ט וחגרת אתם
אבנט אהרן ובניו וחבשת
להם מגבעת והיתה להם
כהנה לחקת עולם ומלאת
יד אהרן ויד בניו: י
והקרבת את הפר לפני אהל
מועד וסמך אהרן ובניו את
ידיהם על ראש הפר: יא ושחטת את הפר לפני יהוה
פתח אהל מועד: יב ולקחת מדם הפר ונתתה על

ב ולחם פטיר וגריצן אחרן
פטירן דפילן במשח ואספוגין
פטירין דמשיחין במשח
סולת דחיטין תעביד יתהון:
ג ותתן יתהון על סלא
חד ותקרב יתהון בסלא וית
תורא וית תרין דיכרין:
ד וית אהרן וית בנוהי
תקריב לתרע משכן זמנא
ותסחי יתהון במיא: ה
ותסב ית לבושיא ותלביש
ית אהרן ית כתונא וית
מעיל דאיפודא וית איפודא
וית חושנא ותתקין ליה
בהמין איפודא: ו
ותשוי מצנפתא על רישיה
ותתן ית כלילא דקודשא
על מצנפתא: ז ותסב
ית משחא דרבותא ותריק
על רישיה ותרבי יתיה:
ח וית בנוהי תקריב
ותלבשינון כתונין: ט
ותזריז יתהון המינין אהרן
ובנוהי ותתקין להון קובעין
ותהי להון כהונתא לקים
עלם ותקריב קורבנא דאהרן
וקורבנא דבנוהי: י
ותקריב ית תורא לקדם משכן
זמנא ויסמוך אהרן ובנוהי
ית ידיהון על ריש תורא:
יא ותכוס ית תורא
לקדם יי בתרע משכן זמנא:
יב ותסב מדמא דתורא
ותתן

Masorah: ז׳ / ז׳ ר״פ / ד׳ פס׳ בתור׳ / כ׳ נ״ח פס׳ / כ״ס חסר׳ ס׳ נ״פ ל׳ נתור׳ / ג׳ / ג׳ פגו׳ את / [illegible] / ג׳ / ג׳ / ג׳ / ב׳ ר״פ פס׳ את [illegible] / כ׳ נ״פ פס׳ / ו׳ דסמ׳ / ב׳ ולקחת את [illegible] פסוק [illegible]

Toldot: ושמת דמים יט / ערכין ג / והגרת יומא ה / פסחים [illegible] / זבחים [illegible] / ולקחת זבחים כ

קרנת

לא יעות : מהו שנים מסו' והיה על מנת אהרן וישרא' קשי עורף ומזקי מנת שבגדי כהונה מכפרים על קנאי' תרפים מוזק מנחן אל ישראל : ערוה שנים נתם' לכסות בשר ערוה · ואיך לא תקרנו לגלו' ערוה' רמז שבגדי

כהונה מכפרין על העריות · ממתנים ועל ירכים יהיו ופמיך ליה והיו על אהרן לומ' לך שמכנסים קודמים לכל ונהו הדבר אשר תעשה להם כלומר קרבם כדכתי' ור להם אשרי תבחר ותקרב לקח שנים במסו' לקח פר בן בקר · לקח

ב ולחים פטיר וגריצן פטירין דפתיכין במשח ויתא ועירובין דלחים פטיר דמשיחין במשח ויתא סמידא דחינטין תעביד יתהון : ג ותיתן יתהון על סלא חד ותקרב יתהון בסלא וית תורא וית תרין דכרין יסוברון באסלא : ד וית אהרן וית בנוי תקרב לתרע משכן זמנא ותטבול יתהון בארבעין סאוין דמיין חיין : ה ותסבית לבושיא ותלבש ית אהרן ית כיתונא וית מנטר מעיל אפודא וית אפודא וית חושנא ותטכס יתיה כחמיין אפודא : ו ותשוי מצנפתא על רישיה ותתן ית כלילא דביה חקיק שמא דקודשא על מצנפתא : ז ותיסב ית משחא דרבותא ותריק על רישיה ותרבי יתיה : ח וית בנוי תקריב ותלבישינון כיתונין : ט ותטכס יתהון בקמורין לאהרן ובנוי ותכבוש להון כובעין ותהי להון כהונתא לקים עלם ותקרב קורבנא דאהרן וקורבנא דבנוי : י ותקריב ית תורא קדם משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנוי ית ידיהון על ריש תורא : יא ותיכוס ית תורא קדם יי לתרע משכן זמנא : יב ותיסב מאדמא דתורא ותיתן על קרנת מדבחא באצבעך

ויות

רשי

סל קיהה ואחת סל לקיהה ולכן פתרון אחד : פר אחד · לכפר על מעשה העגל שהוא פר : (ב) ולחם מצות · וחלות ורקיקי מצות הרי אלו ג' מינין רבוכה וחלות ורקיקין לחם מצות היא הקרויה לנוטה בעכין חלת לחם שמן על שם שנותן שמן ברבוכ' ככגד החלו' והרקיקין וכל המינין באים עשר עשר חלות : בלולות בשמן · כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן : משוחים בשמן · אחר אפייתן מושחן כמין כ"ף יוונית שהוא עשויה ככו"ן שלנו : (ג) והקרבת אותם · אל חצר המשכן ביום הקמתו : (ד) ורחצת · זו טבילת כל הגוף : ואפדת · קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו : (ו) נזר הקדש · זה הציץ : על המצנפת · כמו שפירש' למעלה ע"י פתיל האמצעי ושני פתילין שבראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע : (ז) ומשחת אותו · אף משיחה זו כמין כי נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו ומחברן באצבעו : (ט) והיתה להם · מלוי ידים זה לכהונת עולם : ומלאת · ע"י הדברים האלה : יד אהרן ויד בניו · במילוי ופקוד' הכהונה : (יא) פתח אהל מועד · בחצ' המשכן שלפני הפתח : (יב) על קרנות · למעלה בקרנות ממש : ואת כל הדם · שירי הדם : אל יסוד המזבח · כמין בליטת בית קבול

עשוי

רשבם

ולחם מצות אפוי בתנור קרוי לחם · וגם שמו היה כן כי הוא לחם האמור עם חלות ורקיקין בעשיית מילואים בפר' צו את אהרן · חלות ורקיקין מפורשים במסכת מנחות ומכל מין ומין עשר הם : (ג) והקרבתם אותם · תביאם לעזרה : (ט) וחגרת אותם אבנט · אהרן ובניו · כן נחלקו במסכ' יומא לפי שאין סדר לבישתן הכתוב כאן כס' צו את אהרן · ולפי הפשט אין לדקדק : (ו) נזר הקדש · הוא שכינים לשון הפרשה אפס הוא קורין תנופה כי לבדו הונף ונאכל אבל השוק של כאן נקטר · אבל של דורות שניהם נאכלין :

לאשחה

אבן עזרא

הילד : ומלאת וחבשת כמו לא אביה חובש · ומלאת · דעת המתרגם ארמית כמו ומלאו ידיו רק מה נעשה במלאת מלאו ידכם היום והגאון פירשו יד היוב ואחרים אמרו כי מלואים להיותם שלמים ומלאים ורגילים והנה מה יעשו במלאת ומלאו ידיו : (י) והקרבת · כבר הזכיר זה והנה הטעם באשר תקריב את הפר יסמוך אהרן ובניו עליו · ויש אומרים כי טעם וסמך אהרן לבדו ואחר כן בניו ועל האיל

כתוב

קרנת המזבח באצבעך ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח: יג ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה: יד ואת בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה חטאת הוא: טו ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: טז ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב: יז ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו: יח והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא: יט ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: כ ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוך אזן אהרן ועל תנוך אזן בניו הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית וזרקת את הדם על המזבח סביב: כא ולקחת מן הדם אשר על

המזבח

ותתן על קרנת מדבחא באצבעך וית כל דמא תשוד ליסודא דמדבחא: יג ותסב ית כל תרבא דחפי ית גוא וית חצרא דעל כבדא וית תרתין כלין וית תרבא דעליהן ותסק למדבחא: יד וית בסר תורא וית משכיה וית אכליה תוקד בנורא מברא למשריתא חטאתא הוא: טו וית דכרא חד תסב ויסמכון אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא: טז ותכוס ית דכרא ותסב ית דמיה ותזרוק על מדבחא סחור סחור: יז וית דכרא תפלג לאברוהי ותחליל גויה וכרעוהי ותתן על אברוהי ועל רישיה: יח ותסק ית כל דכרא למדבחא עלתא היא קדם יי לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי הוא: יט ותסב ית דכרא תנינא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא: כ ותכוס ית דכרא ותסב מדמיה ותתן על רום אודנא דאהרן ועל רום אודנא דבנוהי דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון ריגליהון דימינא ותזרוק ית דמא על מדבחא סחור סחור: כא ותסב מן דמא דעל

מדבחא

אהרן
את כל חלין פט
עולה הוא זבחים יג

כל א רוי׳ פס׳ נמ״ל: ג׳ ב׳ יספוק ג׳ י״ל ג׳ נ״ג ג׳ מס׳ י ג׳ ל׳ נתול׳ י״פ׳ ג׳ מ״ל ה׳ ג׳ ג׳ וחד וקרבו וכרעיו ב׳ מ״ג נסו׳ ב׳ ונפניין ל״ח ומאלין מארין בין סו״פ זרק׳ פלמריות

יונתן בן עוזיאל

וית כל דמא תשוד ליסודא דמדבחא : יג ותיסב ית כל תרבא דחפי על בני גווא וית דמשתאר על חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון ותסדר על מדבחא : יד וית בשרא דתורא וית משכיה וית ריעייה תוקיד בנורא מברא למשריתא חטאתא היא : טו וית דיכרא חד תסב ויסמכון אהרן ובנוי ית ידיהון על ריש דיכרא : טז ותכוס ית דיכרא ותסב ית אדמיה ותדרוק על מדבחא חזור חזור : יז וית דיכרא תפסיג לפסגוי ותחליל בני גווה וכרעוי ותסדר על איברוי ועל רישיה : יח ותסיק ית כל דיכרא למדבחא עלתא היא קדם יי לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי הוא : יט ותיסב ית דיכרא תניינא ויסמוך אהרן ובנוי ית ידיהון על ריש דיכרא : כ ותיכוס ית דיכרא ותיסב מן אדמיה ותתן על חסחוס אודנא דאהרן דימינא ועל חסחוסי אודנא דבנוי דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון ריגליהון דימינא ותדרוק ית מותר אדמא על מדבחא חזור חזור : כא ותיסב מן אדמא דעל מדבחא וממשחא דרבותא

ותדי

ירושלמי

וית דיכרא תפסק לפסגוי ותשזג בני גווה ודיגלוי ותתן על פסגוי ועל רישיה :

בעל הטורים

נגלו כי ערב זר · בשני שלחן עשה העגל אמר הקב"ה לכסות עליו בגדים הנואים לפי שבגדי ע"א משאין וזהו שאמר לקח בגדו פירוש עליו ערב זר · והלבשתם ב' במסור' הכא ואידך והלבשתם את אלעזר אהרן מ"ל כ"ג בן כהן גדול שענש מיתה וזהו והלבשתם את אלעזר שנתמנה להיות כ"ג צריך שיהא כמם שוהלבשתם כתנות זהו במסית' פאי נמשח · כך והלבשתם · את אלעזר כמשיחה · תשרף באש ג' ולאתערפו תשרף באש ואת מרכבותיו תשרף באש ניהושע · ואת השעיר הזאת תשרף באש נבי

רש"י

עשוי לו סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ : (יג) החלב המכסה את הקרב · הוא הקרום שעל הכרס שקורין טי"לא : ואת היותרת · היא טרפ"שא דכבדא שקורין טיבר"יש : על הכבד · אף מן הכבד נטל עמה : (יד) תשרף באש · לא מצינו חטאת חצונה נשרפת אלא זו · (טז) וזרקת בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה בשלשה אלא חטאת בלבד אבל שאר זבחים אין טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק : סביב · כך מפורש בשחיט' קדשים שאין סביב אלא ב' מתנות שהן ד' האחת בקרן זוית זו והאחת שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתון בד' רוחות סביב לכך קרוי סביב : (יז) על נתחיו · עם נתחיו נוסף על שאר הנתחים : (יח) ריח ניחוח · נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני : אשה · לשון אש והיא הקטרת איברים שעל האש : (כ) תנוך · הוא גדר האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנדרו"ס : בהן ידם · הגודל ובפרק

האמצעי

אבן עזרא

כתוב וסמכו אהרן ובניו והנה הטעם כאשר היה שיסמכו יחדו לא זה לפני זה : (יא) ושחטת את הפר · מטה שחטו : וטעם לפני יי' כי הארון היה באמצע המערבי וכנגדו מזבח הקטורת וכנגדו מזבח העולה : ישפוך · הכהן הנוסף : (יג) ולקחת · אין לפרש ולשעיר אליה · ויש אומרים כי נקראו כליות מגזרת ככספ' וגם כלת' נפשי כי שבכח התאוה לתשגל : (יד) ואת בשרו וכולל הראש והכרעים ופירשו דרך סבר' ירחצוהו ואחר כך ישרפוהו : והקטיר · האמורים : ומלת חטאת בעבור שהיא קרבה לכפר החטאת נקראת כן וככה האשם על כן וחטאו את המזבח יסירו חטא מעליו ואת האחד מהכבשים אי זה מהן שירצה : (טו) ושחטת · על המזבח לא על קרנות המזבח והנה שם יזרוק כל הדם לא על היסוד : (יז) ואת · לא הזכיר על הפר שינתחנו על כן כלו כאשר הוא נשרף על כן לא הזכיר כרעיו : ורחצת · בנוי : (יח) והקטרת את כל האיל · על כן לא הזכיר האליה והחלבים : (יט) ולקחת · זה השני הוא איל המלואים :

ושחטת

המזבח ומשמן המשחה
ג' ה' והזית על אהרן ועל בגדיו
ג' ועל בניו ועל בגדי בניו אתו
ג' ל' וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי
בניו אתו: כב ולקחת מן
האיל החלב והאליה ואת
החלב המכסה את הקרב
ואת יתרת הכבד ואת שתי
הכלית ואת החלב אשר
עליהן ואת שוק הימין כי איל
ג' מלאים הוא: כג וככר
לחם אחת וחלת לחם שמן
ג' ג' אחת ורקיק אחד מסל
המצות אשר לפני יהוה:
כד ושמת הכל על כפי
אהרן ועל כפי בניו והנפת
אתם תנופה לפני יהוה:
כה ולקחת אתם מידם
והקטרת המזבחה על העלה
לריח ניחוח לפני יהוה אשה
הוא ליהוה: כו ולקחת
את החזה מאיל המלאים
אשר לאהרן והנפת אתו
תנופה לפני יהוה והיה לך
ג' למנה: כז וקדשת את
חזה התנופה ואת שוק
ג' התרומה אשר הונף ואשר
הורם מאיל המלאים מאשר
לאהרן ומאשר לבניו:

כח והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל
ג' כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי
שלמיהם

קמץ' ושמת הכל והנפת אות תנופ' תניין ב' ולקחת את אתו והנפת אתו תנופה

מדבחא וממשחא דרבותא אהרן
ותדי על אהרן ועל לבושוהי
ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי
עמיה ויתקדש הוא
ולבושוהי ובנוהי ולבושי
בנוהי עמיה: כב ותסב
מן דכרא תרבא ואליתא וית
תרבא דחפי ית גווא וית
חצר כבדא וית תרתין כוליין
וית תרבא דעליהון וית שקא
דימינא ארי דכר קורבניא
הוא: כג ופתא דלחם
חדא וגריצתא דלחים משח
חדא ואספוג חד מסלא
דפטיריא די קדם יי: כד
ותשוי כולא על ידי דאהרן
ועל ידי דבנוהי ותרים יתהון
ארמא קדם יי: כה ותסב
יתהון מידהון ותסיק למדבחא
על עלתא לאתקבלא ברעוא
קדם יי קורבנא הוא קדם יי:
כו ותסב ית חדיא מדכר
קורבניא די לאהרן ותרים
יתיה ארמא קדם יי ויהי לך
לחולק: כז ותקדש ית
חדיא דארמותא וית שקא
דאפרשותא דאתרם
ודאתפרש מדכר קורבניא
מדי לאהרן ומדי לבנוהי:
כח ויהי לאהרן ולבנוהי
לקים עלם מן בני ישראל ארי
אפרשותא היא ואפרשותא
יהי מן בני ישראל מנכסת
קודשיהון אפרשותהון קדם

אשר הונף
להק עולם

ותדי על אהרן ועל לבושוי ועל בנוי ועל לבושי בנוי עמיה : כב
ותיסב מן דכרא תרבא ואליתא וית תרבא דחפי ית בני גווא וית
דמשתאר על חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון וית
שוקא דימינא ארום דכר קורבניא הוא : כג ועגול דלחים חד וגריץ
דלחים פתיך במשח חד ועריך חד מסלא דפטירא דקדם יי : כד
ותשוי כולא על ידי אהרן ועל ידי בנוי ותרים יתהון ארמא קדם יי :
כה ותיסב יתהון מידיהון ותסדר במדבחא על עלתא לאתקבלא
ברעוא קדם יי קורבנא הוא קדם יי : כו ותיסב ית חדיא מדכר
קורבניא דלאהרן ותרים יתה ארמא קדם יי ויהי לך לחולק : כז ותקדש
ית חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא דאיתרם ודאיתפרש מדכר
קורבניא מידי לאהרן ומידי לבנוהי : כח ויהא לאהרן ולבנוי לקיים
עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא היא ואפרשותא יהי מן בני ישראל
מנכסת

בדקיהו · שזכות הקרבנות עמדה להושע לנצח האומות · אבל כשבטלו הקרבנות כשצרו על ירושלים נחרב העיר וזהו ואת העיר הזאת תשרף באש · ובגדיו ד׳ · וקדש הוא · ובגדיו · ובגדיו

קרועים · ובגדיו לא יפרם · ובגדיו לא תשרפנה · אע״פ שאבל חייב בקריעה דכתיב ובגדיו קרועים · שהתאבל על הריגת שאול כהן גדול לא יקרע דכתי׳ ובגדיו לא יפרום · וקדש הוא · ובגדיו וע״כ

רש״י

המאמעי : (כב) החלב · זה חלב הדקים או הקיבה : והאליה · מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנ׳ לעמת העצה יסירנה מקום שהכליות יועצות ובאמורי הפר לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים אליה : ואת שוק הימין · לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורים אלא זו בלבד : כי איל מלואים הוא · לשון שלמות שהושלם בכל מגיד הכתוב שהמלואים שלמים שמשים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים (עיין במזרחי) לכך אני שצריכו החזה להיות לו לעובד העבוד׳ למנה וזהו משה ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלי׳ כמפורש בענין : (כג) וככר לחם · מן החלות : וחלת לחם שמן · ממין הרבוכה : ורקיק · מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: (כד) על כפי אהרן והנפת · שניהם עסוקים בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלי׳ ומשה כהן : תנופה · מוליך ומביא למי שד׳ רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים · (כה) על העולה · על האיל הראשון שהעלית עולה : לריח ניחוח · לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו : אשה לאש נתן : לה׳ · לשמו של מקום : (כו) וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו׳ · קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם והנפת׳ בחזה ושוק של שלמים אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכל : (כח) לחק עולם מאת בני ישראל · שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן : תנופה לשון הולכה והובאה ובלע״ז בלעז : הורם · לשון מעלה ומוריד : כי תרומה הוא · החזה ושוק

אבן עזרא

(כ) ושחטת · תנוך · אין לו ריע והגאון אמר הרך הדבק בעגול האוזן : בהן · ורבים בהנות ואיננו על משקל הלשון והנה יהיו שם שנים משקלים ורבים ככה בשמות ודט השני יזרוק כדם הראשון רק הדם הנשאר : (כא) ולקחת · והזית על אהרן : תחת בגדי אהרן ועל בגדיו : (כב) ולקחת · זה החלב הנזכר הוא אשר על הקרב ככתוב בפרשת ויקרא : שוק · הגד הימין והחזה בלקחו מאיל המלואי׳ והשוק והחזה יהיו מהיו׳ נתונים לאהרן ולבניו מזבחי שלמי בני ישרא׳ רק החז׳ מאיל המלואים משה לבדו יאכלנו כי הוא כהן הכהנים : (כג) וככר · זהו ולחם מצות : (כד) והנפת אותם : והם בידם : (כו) ולקחת · כתוב מידם ובמקום אחר מעל כפיהם והדבר שוה : ניחוח · כפול החי״ת והמבין סוד נשמת האדם יבין

שלמיהם תרומתם ליהוה׃
כט ובגדי הקדש אשר
לאהרן יהיו לבניו אחריו
למשחה בהם ולמלא בם
את ידם׃ ל שבעת ימים
ילבשם הכהן תחתיו מבניו
אשר יבא אל אהל מועד
לשרת בקדש׃ לא ואת איל
המלאים תקח ובשלת את
בשרו במקם קדש׃ לב
ואכל אהרן ובניו את בשר
האיל ואת הלחם אשר בסל
פתח אהל מועד׃ לג ואכלו
אתם אשר כפר בהם למלא
את ידם לקדש אתם וזר לא
יאכל כי קדש הם׃ לד ואם
יותר מבשר המלאים ומן
הלחם עד הבקר ושרפת
את הנותר באש לא יאכל
כי קדש הוא׃ לה ועשית
לאהרן ולבניו ככה ככל
אשר צויתי אתכה שבעת
ימים תמלא ידם׃ לו ופר
חטאת תעשה ליום על
הכפרים

ג׳
ג׳ פסו׳ ריש הכון וסופיהון פי׳ ג׳
ג׳
ג׳ מס׳ י״ג מסר׃
ל׳ קריו׳ ואת הלחם במ׳ א׳ את פנים׃
ג׳ וכ״ל
מטעי׳ בכתי׳ את׃
ב׳ דגש׳

יי׃ כט ולבושי קודשא אהרן
דלאהרן יהון לבנוהי בתרוהי
לרבאה בהון ולקרבא בהון
ית קורבנהון׃ ל שבעת
יומין ילבשינון כהנא
תחותוהי מבנוהי דיעול
למשכן זמנא לשמשא
בקודשא׃ לא וית דכר
קורבניא תסב ותבשל ית
בסריה באתר קדיש׃ לב
וייכול אהרן ובנוהי ית בסר
דכרא וית לחמא דבסלא
בתרע משכן זימנא׃ לג
וייכלון יתהון דאתכפר בהון
לקרבא ית קורבנהון לקדשא
יתהון וחילוני לא ייכול ארי
קודשא אינון׃ לד ואם
ישתאר מבסר קורבניא ומן
לחמא עד צפרא ותוקיד ית
דאשתאר בנורא לא יתאכיל
ארי קודשא הוא׃ לה
ותעביד לאהרן ולבנוהי כדין
בכל דפקידית יתך שבעא
יומין תקריב קורבנהון׃
לו ותורא דחטאתא
תעביד ליומא על כפוריא
ותדכי על מדבחא בכפרותך
עלוהי ותרבי יתיה
לקדשותיה

אהרן
יומא ס ע״ג
שבעתים י׳ יומא מסו״ג
ואכלו פ׳ חיס כט
יומא סח
יבמות ג
מכות יח
זבחים חט
מנחות עב
ערכין ג
לא יאכל פסחים כד
מכות יט
מעילה יז
ואם יותר פסחים פג
ושרפת את פסחים כא
סכה מט
זבחים כט
כריתות ה׳
מעילה יא
ועשית יומא ס

רשב״ם

למשחה בהם׳ להתגדל בהם כעין משיחת שמן וגם בכל מקום קורא הגדולי׳ משיחים׳ אל תגעו במשיחי׳ ולבשם הכהן בהתחנכם להיות כהן גדול׃ (ל) שבעת ימים תמלא את ידם שבעת ימים לפני יום השמיני שהיתה עבודה באהרן ובניו היה משה מקים את המשכן בכל יום ומקריב קרבנות בכל ולערב הי׳ מפרקו

רש״י

הזה׃ (כט) לבניו אחריו׳ למי שבא בגדול׳ אחריו׃ למשחה׳ להתגדל בהם שיש משיחה לשון שררה כמו לך נתתים למשחה אל תגעו במשיחי׃ למלא בם את ידם׳ ע״י הבגדי׳ הוא מתלבש בכהונה גדולה׃ (ל) שבעת ימים׳ רצופין׃ ילבשם הכהן׳ אשר יקום מבניו תחתיו לכהונ׳ גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול

יונתן בן עוזיאל

מנכסת קורשיהון אפרשותהון קדם יי׃ כט ולבושי קודשא דלאהרן
יהון לבנוי בתרוי לרבאה בהון ולקרבא בהון ית קורבנהון׃ ל שובעא
יומין ילבשינון כהנא דיקום בתרוי מן בנוי ולא מן ליואי בזמן דיעול
למשכן זימנא לשמשא בקודשא׃ לא וית דכר קורבניא דתיסב
ותבשל ית בשריה באתר קדיש׃ לב וייכול אהרן ובנוי ית בישרא
דדיכרא וית לחמא די בסלא בתרע משכן זימנא׃ לג וייכלון יתהון
דאתכפר בהון לקרבא ית קורבנהון למקדשא יתהון לשמשא קדמי
וחילוני לא ייכול ארום קודשא הינון׃ לד ואין ישתייר מבשר
קורבניא ומן לחמא עד צפרא ותוקיד ית דמשתייר בנורא לא יתאכיל
ארום קודשא הוא׃ לה ותעביד לאהרן ולבנוהי הכדין ככל די
פקידית יתך שובעא יומין תקרב קורבנהון׃ לו ותורא דחטאתא
תעביד ליומא על כיפוריא ותרבי על מדבחא בכפרותך עלוי ותרבי
עליה

בעל הטורים

ונגדיו לא תשרפנה • אלא כשרפו בגדי כהונה כשנשרפו נדב ואביהוא כתיב דלאמר שנשרפו גופן ונשמתם קיימין • ומאשר שני' בתם' ומאשר לבניו • ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה • שבשביל אהרן זכו בניו לכל הכבוד הזה • שכמשחו לזיו' הכהנים על המזבח כבשים בני • ס"ת לחתי' • שנה שנים ר"ת וס"ת השמש • שמן • שמסין אותן בגד קסם וכתיב הכה שנים ליום תמיד •

רש"י

גדול׃ אשר יבא אל אהל מועד · אותו כהן המוכן ליכנס לפני לפנים ביום הכפורים וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורי' כשרה אלא בו׃ תחתיו מבניו · מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו׃ הכהן תחתיו מבניו · מכאן ראיה כל לשון פועל עובר מוש לפניך כגון שכיר נמשך לפניו׃ (לא) במקום קדוש וגו' · בחצר אהל מועד שהשלמי' הללו קדשי קדשים היו׃ (לב) פתח אהל מועד · כל החצר קרוי כן׃ (לג) ואכלו אותם אהרן ובניו · לפי שהם בעליהם׃ אשר כופר בהם · בם כל זרות ותעוב׃ למלא את ידם · באיל ולחם הללו׃ לקדש אותם · שעל ידי המלואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה׃ כי קדש הם · קדשי קדשי' ומכאן למדנו אזהר' לזר האוכל קדש קדשי' שנתן המקר' טעם לדבר משום דקדש הם׃ (לה) ועשית לאהרן ולבניו ככה · שנה הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה׃ אותכה · כמו אותך׃ שבעת ימים תמלא וגו' · בענין הזה ובקרבנות הללו בכל יום׃ (לו) על הכפורים · בשביל הכפורים׃ לכפר על המזבח · מכל זרות ותעוב ולפי שנא' שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא דבר הבא בשבילם כגון האילים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה ומדרש ת"כ אומר כפרת המזבח הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח׃ וחטאת · ותדכי לשון מתנת דמים הנתונים באצבע קרויה חטוי׃ ומשחת אותו · בשמן המשחה וכל המשיחות כמין כ"ף׃ והיה המזב' קדש · ומה היא קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש אפי' קרבן פסול שעל' עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שנא' כל הנוגע יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגון הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד והטריפה וכיוצ' בהן ת"ל וזה אשר

אבן עזרא

יבין זה׃ (כח) אשה · תואר מגזרת אש ובמקום אחר מן האש׃ (כו) ולקחת מהאשר לאהרן · ולא הזכיר בניו כי היא הענק ומלת לאהרן לחלק׃ (כז) וקדשת · מהיום והלאה · ואין יונף כמו יורם כי יורם למעלה ולא יונף ויהיה תרומתם שירימו מזבח השלמי' לכבוד השם׃ (כט) ובגדי · יהיו לבנו המשוח תחתיו · וטעם אחריו במותו׃ (ל) שבעת · מלת ילבשם בקמץ גדול תחת קטון וכמוהו בשם יי' כי אמילם׃ (לא) ובשלת · כלווי כמו והכית בגור ויבן שלמה את הבית׃ (לב) ואכל את הלחם · הנותר מהסל׃ (לג) ואכלו אותם · אשר כופר · דרך קצרה · ומלת אותם בעבור אחרת׃ וזר · שאינו מזרע אהרן (לד)׃ ואם · נקרא האיל מלואים כי בו ימלאו ידיה' (לה) אותכה · באתנח שלה מחוברת ת אותך

תעשה

ג׳ הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
ג׳ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ
ג׳ כעניין נסע׳ רביע: לְקַדְּשׁוֹ׃ לז שִׁבְעַת יָמִים
תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ
אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ
כ״ג ר״פ ג׳ יִקְדָּשׁ׃ ס לח וְזֶה אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד׃
ג׳ לט אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ
הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃
א׳ ג׳ חכהון חסר׳ ל׳ מ וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל
בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע הַהִין וְנֵסֶךְ
רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃
מא וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי
תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
ג׳ הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ
י״ו לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃
ד׳ מב עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם
פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה
אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר
נ׳ס״פ בספ׳ נ׳הס׳ וחד ס״נ: אֵלֶיךָ שָׁם׃ מג וְנֹעַדְתִּי
שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי׃ מד וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־
אֹהֶל

לקדשותיה: לז שבעא יומין תכפר על מדבחא
ותקדיש יתיה ויהי מדבחא
קודש קודשין כל דיקרב
במדבחא יתקדש: לח
ודין דתעביד על מדבחא
אמרין בני שתא תרין ליומא
תדירא: לט ית אימרא
חד תעביד בצפרא וית
אימרא תנינא תעביד בין
שמשיא: מ ועיסרונא
סולתא דפילא במשח
כתישא רבעות הינא ונסכא
רבעות הינא חמרא לאימרא
חד: מא וית אימרא
תנינא תעביד בין שמשיא
במנחת צפרא וכניסכה
תעביד לה לאתקבלא
ברעוא קורבנא קדם יי:
מב עלתא תדירא לדריכון
בתרע משכן זמנא קדם יי
דאזמין מימרי לכון תמן
למללא עמך תמן: מג
ואזמין מימרי תמן לבני
ישראל ואתקדש ביקרי:
מד ואקדש ית משכן
זמנא

אהרן
כל הנגע סנהדרין לז זבחים פג
וזה אשר מנחות כט
כבשים בני סנהדרין לז זבחים פג
שנים ליום תמיד לא
ועשרון מנחות פו
ואת הכבש פסחים נט תמיד לא
ונועדתי זבחים קטו

רשב״ם

וביום השמיני הוא נא׳ בניסן הוקם המשכן לגמרי כדכתיב באלה פקודי ומכאן ואילך עבודה באהרן ובניו: כל הנוגע. וקרב אל המזבח נקדש בכבודי שהשם נראה לישראל כשאקים המשכן ותבא אש מלמעלה ותאכל את הקרבנות כדכתיב ביום שמיני כי היום ה׳ נראה אליכם. וכתיב וירא כבוד ה׳ אל כל העם. ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל את

העולה

רש״י

תעש׳ הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל ממזבח לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבה חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן: (מ) ועשרון סלת. עשירית האיפה ארבעים ושלש בצים וחומש ביצה: בשמן כתית. לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור

והשמע

עֲלֵיהּ לְקַדָּשׁוּתֵיהּ : לו שׁוּבְעָא יוֹמִין תְּכַפַּר עַל מַדְבְּחָא וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ
וִיהֵי מַדְבְּחָא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין כָּל דְּיִקְרַב בְּמַדְבְּחָא יִתְקַדַּשׁ מִן בְּנֵי אַהֲרֹן
בְּרַם מִן שְׁאַר עַמָּא לֵית אֶפְשַׁר לְהוֹן לְמִקְרַב דִּלְמָא יִתּוֹקְדוּן בְּאֶשָּׁא
מְצַלְהֲבָא דְּנָפִיק מִן קוּדְשַׁיָּא : לח וְדֵין קוּרְבָּנָא דְּתַעֲבֵיד עַל מַדְבְּחָא
אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה תְּרֵין לְיוֹמָא תְּדִירָא : לט יַת אִמְּרָא חַד תַּעֲבֵיד בְּצַפְרָא
וְיַת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעֲבֵיד בֵּינֵי שִׁמְשַׁתָּא : מ וְעֶשְׂרוֹנָא סְמִידָא
פְּתִיךְ בִּמְשַׁח זֵיתָא כְּתִישָׁא רַבְעוּת הִינָא וְנִיסוּכָא רַבְעוּת הִינָא לְאִימְּרָא
חַד : מא וְיַת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעֲבֵיד בֵּינֵי שִׁמְשַׁתָּא הֵי כְמִנְחַת צַפְרָא
וְהֵי כְנִיסוּכָא תַּעֲבֵיד לָהּ לְאִתְקַבְּלָא בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ : מב
עֲלַת תְּדִירָא לְדָרֵיכוֹן בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִימְנָא קֳדָם יְיָ דְּאִזְמִין מֵימְרִי לְכוֹן
תַּמָּן לְמַלָּלָא עִמָּךְ תַּמָּן : מג וְאִיזְמֵן מֵימְרִי תַּמָּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִיקַדַּשׁ
בְּרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּגִין יְקָרִי : מד וְאַקַדֵּשׁ יַת מַשְׁכַּן זִימְנָא וְיַת מַדְבְּחָא וְיַת
אהרן

ונפנחס
הוסיף לומר
שניס ליוס
עולה תמיד
קרי ביה
ליום עולה.
פי' כנגד
שהיום עולה
דהיינו כנגד
השעשעים כיס
ליום תמיד
ר"ת עולה
תש"ל.
דמכין תש"ל
תמידין היו
קרניס
לשם ה' ימים
את הכבש

האחד
ונפנחס
כתיב אחד.
הכא כתיב
האחד
שעולה י"ת
רמז ני"ת
ירכות
שנתפלה
תקנו כנגד
תמידין.
והתם כתיב
אחד דכמכין
אחד היו
כהנים
עסוקים
ב' תמיד
לפעמים

רש"י

ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו למנחות ת"ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שאף הטחון ברקים כשר כאן: רבע ההין. שלשה לוגין: ונסך. לספלים כמו ששנינו במסכת סוטה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חוטמין דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ : (מא) לריח ניחוח. על המנחה נאמר שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקרבת האיברים בתחלה ואח"כ המנחה שנאמר עולה ומנחה : תמיד. מיום אל יום לא יפסיק יום בנתים : (מב) אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא ויש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן וי"א מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפורת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא : (מג) ונועדתי שמה. אתועד שם בדבור כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם : ונקדש המשכן בכבודי שתשרה שכינתי בו. ומ"א אל תקרי בכבודי אלא בכבדי במכובדים שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש

והיכן

אבן עזרא

אותך בקמץ גדול תחת התי"ו ומן כי אותך ראיתי : (לו) ופר תעשה ליום. בכל יום משבעת ימי המלואים. וטעם על הכפורים על שני האלים וכתוב כאשר עשה ביום הזה צוה יי' לעשות לכפר עליכם : (לז) קדש קדשים. קדש כאחד הקדשים : כל הנוגע במזבח יקדש : כמו כל אשר יגע בבשרה יקדש יש אומרים כי על הלחם לבדו ידבר שלא יגעו אם לא יהיו קדושים והטעם שלא יהיו טמאים : (לח) וזה. הטעם זה הקרבן וכן זה יתנו זה השיעור וכן וזה אשר תעשה אותה משה יעשה ככה שבעת ימי המלואים ואמר כן אהרן ובניו : (לט) את הכבש. ה"א הכבש בעבור ה"א אחרת כאלו הוא את הכבש האחד וד' משה הכהן אמר כי את הכבש כבש אחד : (מ) ועשרון. עשירית האיפה גם ההין מדה מצרית : (מא) ואת. מלת והנסך שב אל הבקר : (מב) עולת תמיד לדורותיכם. יעשו ככה בבואם אל ארץ כנען כי לא הקריבו עולות רק חמשים יום במדבר סיני וזהו עולת תמיד העשויה בהר סיני כי המשכן הושם בתחתית ההר בקצה המחנה כי מעורבים היו השבטים כי באחד לחדש השני החלו לדעת מספר על שבט ושבט לעמודם דגלים ואחר שנסעו דרך שלשת ימים מהר סיני היה הארון נוסע בתוך המחנות וכן היה

הונה

ל׳ אהל מועד ואת המזבח ואת
אהרן ואת בניו אקדש לכהן
לי: מה ושכנתי בתוך בני
ג׳ ישראל והייתי להם לאלהים:
מו וידעו כי אני יהוה
אלהיהם אשר הוצאתי
ג״י אתם מארץ מצרים לשכני
ח׳ בתוכם אני יהוה אלהיהם:
פ ל א ועשית מזבח
ג׳ מקטר קטרת עצי שטים
תעשה אתו: ב אמה ארכו
ואמה רחבו רבוע יהיה
ואמתים קמתו ממנו קרנתיו:
ג וצפית אתו זהב טהור
ד׳כליס׳ ל׳ את גגו ואת קירתיו סביב
בליס׳ ב׳חס׳ מג׳ ס״ל: ואת קרנתיו ועשית לו זר
זהב סביב: ד ושתי טבעת
ג׳ זהב תעשה לו מתחת לזרו
על שתי צלעתיו תעשה
על שני צדיו והיה לבתים
כ״ד ג׳ לבדים לשאת אתו בהמה:
ה ועשית את הבדים עצי
שטים וצפית אתם זהב: ו
ונתתה אתו לפני הפרכת
ג׳ מסר אשר על ארן העדת לפני
עפטרה: הכפרת אשר על העדת
אשר

ומדבחא וית אהרן וית בנוהי אקדש לשמשא
קדמי: מה ואשרי שכינתי בגו בני ישראל ואהוי
להון לאלהא: מו וידעון
ארי אנא יי אלההון דאפקית
יתהון מארעא דמצרים
לאשראה שכינתי ביניהון
אנא יי אלההון: א
ועשית ותעבד מדבחא לאקטרא
מגלה ג׳ עלוהי קטורת בוסמין דאעי
שטין תעביד יתיה: ב
אמתא אורכיה ואמתא
רבוע פותיה מרבע יהי ותרתין
ונ״א נש אמין רומיה מניה קרנוהי:
ג ותחפי יתיה דדהב
דכי ית איגריה וית כתלוהי
סחור סחור וית קרנוהי
ותעביד ליה זיר דדהב
סחור סחור: ד ותרתין
עזקן דדהב תעביד ליהי
מלרע לזיריה על תרין
זויתיה תעביד על תרין
סטרוהי ויהי לאתרא
לאריחיא למטל יתיה בהון:
ה ותעביד ית אריחיא
דאעי שיטין ותחפי יתהון
דהבא: ו ותתן יתיה
לקדם פרוכתא דעל ארונא
דסהדותא לקדם
כפורתא

רשב״ם

העולה וגו׳: (מו) הוצאתי אותם מארץ מצרי׳ כדי לשוכני בתוכם: (א) מקטר קטרת ולא עולה ושלמי׳ ומנחות ונסכים: (ו) ונתת אותו לפני הפרוכת

רש״י

והיכן דבר ונקדש בכבודי: (מו) לשכני בתוכם. על מנת לשכון אני בתוכם: (א) מקטר קטרת. להעלות עליו קטור עשן סמי׳: (ג) את גגו. זה היה לו גג אבל מזבח העולה
לא

אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹי אִיקַדֵּשׁ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי : מה וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהָא : מו וְיִדְעוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרוּם אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲהוֹן דִּי הַנְפֵּיקִית יַתְהוֹן פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי
בֵּינֵיהוֹן אֲנָא הוּא יְיָ אֱלָהֲהוֹן : א וְתַעֲבֵיד מַדְבְּחָא לְאַסָּקָא עֲלוֹי
קְטוֹרֶת כּוּסְמַיָּא דְקֵיסֵי שִׁיטָּא תַּעֲבֵיד יָתֵיהּ : ב אַמְּתָא אוּרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא
פּוּתְיֵיהּ מְרַבַּע יְהֵא וְתַרְתֵּין אַמִּין רוּמֵיהּ מִינֵּיהּ יְהוֹן קַרְנוֹי זְקִיפִין : ג
וְתַחֲפֵי יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי יָת אִיגָרֵיהּ וְיָת כּוֹתְלוֹי חֲזוֹר חֲזוֹר וְיָת קַרְנוֹי וְתַעֲבֵיד
לֵיהּ זֵיר דִּדְהַב חֲזוֹר חֲזוֹר : ד וְתַרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב תַּעֲבֵיד לֵיהּ מִלְּרַע
לְזֵירֵיהּ עַל תְּרֵין זָוְיָיתֵיהּ תַּעֲבֵיד עַל תְּרֵין צִיטְרוֹי וִיהֵי לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא
לְמִיטַל יָתֵיהּ בְּהוֹם : ה וְתַעֲבֵיד יָת אֲרִיחַיָּא דְּקֵיסֵי שִׁיטָּא וְתַחֲפֵי
יַתְהוֹן דַּהֲבָא : ו וְתִתֵּין יָתֵיהּ קֳדָם פַּרְגוֹדָא דְּעַל אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא קֳדָם
כַּפּוּרְתָּא

כלאיתא במסכ' יומא את הכ"ם אאת"ה ע נבוק תע אותיות תפנים שתמנה פרניס עסוקים של"נתחיל על סחר ונערבתוסף עליהם שנה שנידם שני נזרי עדים

וכתיב כאן תיבה לשון יקיד ובפנח' כתי' תיבעו לשון רכיס לומר סיקיד יכול למסור תמידין ושלו לבבו' ובכפי' לכנס הכנס הכנס לכנס הרי שפה אין פותחין תנ' עלאים המנוקרים

רש"י

לא היה לו גג שא ממלאי' חללו אלמה בכל תכייתן : זר זהב · סימן לכתר כהונה : (ד) צלעותיו · כאן הוא לשון זויות כתרגומו לפי שנ' על שני צדיו שתי זויות שבשני צדיו : והיה · מעשה הטבעות האלה : לבתים לבדים · בית תהיה הטבעת לבד : (ו) לפני הפרכת · שמא תאמר מסוך מכנגד הארון : לצפון או לדרום ת"ל לפני הכפורת מכוון כנגד הארון

אבן עזרא

מונח בתוך המחנות ועל דרך הסברא לא הקריבו ישראל עולות וזבחים רק בסיני לבדו ויום הכפורים בשנה השנית כי כן כתוב על עבודת אהרן ויעש כאשר צוה יי' את משה וכן כתוב הזבחים ומנחה הגשתם לי בית ישראל ארבעים שנה במדבר כי ישראל עמדו במדבר בתהו יליל ישימון כמו שמנה ושלשים שנה ומאין היה להם בכל יום חצי הין שמן זית גם כן יין ואיך יוליכו עמהם כמו ד' עשר אלף הין ומאין היה להם שני כבשים בשנה בכל יום ותוספת בשבת ובמועדים ואין טענה ממלת אכלנו ובעירנו כי בקדש היו ושם ישבו כי כן כתוב והם בישוב וקנו ובזאת השנה שללו מדין וארץ סיחון ועוג ויהי לכלם מקנה רב · והנה פירש טעם למה נקרא אהל מועד · (מב) לכם · לישראל וככה קריאי העדה : לדבר אליך · לבדך שם · ויפת אמר אשר אועד לכם למשה ולאהרן לפעמים ודמו לדבר אליך למשה תמיד ועדותו ונועדתי שמה לבני ישראל : (מג) ונקדש בכבודי · ולפי דעתי בעבו' היו אהל מועד כולל הכל המשכן ואת כל כליו הארון ושלשה כלים הוא מקום המועד והיה האהל נקדש בכבודי שיסב על הכרובים : (מד) וקדשתי · והנה בעבור הכבוד יהיה קדוש האהל הנקדש בכבוד והמזבח שהוא לפתחו : ואת אהרן ואת בניו אקדש · שהם משרתי האהל והמזבח והיו קדושי' : (מה) ושכנתי · יספר איך ישכון הכבוד בתוך בני ישראל בהקים הדגלים כי ארבעת הדגלים היו בארבע הפאות ומחנה בין מחנה לוים למחנה ישראל כי גם הם היו לארבע הפאו' ואחר כן מחנה ושם האהל בתוך בני ישראל והנה בעל קרי לא יצא ממחנה ישראל גם יד לא היה להם לשבת חוץ לתחום רק המזוה באה על מחנה ישראל בצאתו למלחמה על האויב וכן כי תצא מחנה לא ידבר על מחנה כל ישראל אנשי' ונשים וטף כי היוצאי' למלחמה הם זכרי' ומעטים והנה בנשאם הארון עמהם כאשר עשה פנחס לא יוכלו לעשות מחילה למקום הארון : (מו) · וידעו · הטעם אז ידעו כי לא הוצאתי אותם ממצרים רק בעבור שיעשו לי משכן ושכנתי בתוכם וזהו תעבדון את האלהים על ההר הזה · (א) ועשית מקטר · שם המפעל כמו ומשלוח מנות · (ב) אמה · המזבח גבוה על השלחן חצי אמה אולי כן היה גבוה על המנורה והיה כנגד הכרובים שהם פורשי' כנפים למעלה : (ג) וצפית · הזכיר גג על זה המזבח ולא כן במזבח הנחשת

ובעבור

אשר אועד לך שמה : ז
ה׳ והקטיר עליו אהרן קטרת
ו״ג · ג׳ ות״ג דע״ל · סמים בבקר בבקר בהיטיבו
את הנרת יקטירנה : ח
ג׳ וחסר · ובהעלת אהרן את הנרת בין
הערבים יקטירנה קטרת
תמיד לפני יהוה לדרתיכם :
ט לא תעלו עליו קטרת
ג׳ וחס׳ · ג׳ · זרה ועלה ומנחה ונסך לא
בטע׳ זקף גדול ונמצכין · תסכו עליו : י וכפר אהרן
על קרנתיו אחת בשנה
ג׳ פתחון · מדם חטאת הכפרים אחת
בשנה יכפר עליו לדרתיכם
י׳ קדש קדשים הוא ליהוה :

ק״א · מיכאל סימן :
ואפטירין את ונן אלס הנר א״ת בית ישראל :
כיחזקאל בסימנא״ג :

פ פ פ

יא וידבר יהוה אל משה
ה׳ ר״פ · לאמר : יב כי
בטע׳ מונח לפני גריש · תשא את ראש בני ישראל
לפקדיהם ונתנו איש כפר
נפשו

אונקלוס

כפורתא דעל סהדותא
דאזמין מימרי לך תמן :
ז ויקטר עלוהי אהרן
קטורת בוסמין בצפר בצפר
באתקנותיה ית בוציניא
יקטרינה : ח ובאדלקות
אהרן ית בוציניא בין שמשיא
יקטרינה קטורת בוסמין
תדירא קדם יי לדריכון :
ט לא תסקון עלוהי
קטורת בוסמין נוכראין
ועלתא ומנחתא ונסכין לא
תנסכון עלוהי : י ויכפר
אהרן על קרנתיה חדא
בשתא מדם חטאתא
דכפוריא חדא בשתא יכפר
עלוהי לדריכון קודש קודשין
הוא קדם יי :

פ פ פ

יא ומליל יי עם משה
למימר : יב
ארי תקביל ית חושבן בני
ישראל למנייניהון ויתנון
גבר

תולדת אהרן
אשר אועד כרתות ה
בבקר בבק׳ פסחים נט
יומא יד לג
מנחות כ
בהיטיבו יומא לג
ובהעלות פסחים נט
יומא טו
זבחים יג
לא תעלו מנחות כ
וכפר אהרן יומא כח
שבועות חי
מר בחטאת יומא סא

כי תשא ברכות סב
מגלה כט
נתרש׳

רשב״ם

הפרוכת · בהיכל אשר על ארון העדות היא הפרוכ׳ להבדיל בינו להיכל : (י) אחת בשנה ביום הכפורי׳ כדכתיב באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳ וגו׳ אבל בכל השנה כולה לא היו עליו דמים אלא קטורת :

חסלת תצוה מסור רבינו שמואל

וידבר (יב) כשקיבלם משה לישראל להפרם תרומות המשכן מכאם וזה הכסף כיתן לעבודת המשכן כדכתיב באלה פקודי וכסף פקודי העדה

רש״י

האהרן מבחוץ :(ז) בהטיבו · לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בליל׳ והיה מטיבן בכל בקר ובקר · נרות · לוצי״ש בלע״ז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה : (ח) ובהעלות · כשידליקם להעלות להבתן : יקטירנה · בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס מקטיר בין הערבים : לא תעלה עליו · על מזבח זה : קטורת זרה · שום קטורת של נדבה כלן זרות לו חוץ מזו : ועלה

כַּפּוּרְתָּא דְּעַל סַהֲדוּתָא דְּאִיזַמֵּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן : ז וְיַקְטַר עֲלוֹי אַהֲרֹן
קְטֹרֶת בּוּסְמִין בִּצְפַר בִּצְפַר בְּאַתְקָנוּתֵיהּ יַת בּוֹצִינַיָּא יַקְטְרִינַהּ : ח
וּבְאַדְלָקוּת אַהֲרֹן יַת בּוֹצִינַיָּא בֵּינֵי שִׁמְשַׁתָּא יַקְטְרִינַהּ קְטֹרֶת בּוּסְמִין
תְּדִירָא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן : ט לָא תַסְּקוּן עֲלוֹי קְטֹרֶת בּוּסְמִין דְּעַמְמִין
נוּכְרָאִין וַעֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִיסוּכִין לָא תְנַסְּכוּן עֲלוֹי : י וִיכַפַּר אַהֲרֹן
עַל קַרְנוֹי חֲדָא בְּשַׁתָּא מִן אֲדַם חַטָּאתָא דְּכִפּוּרַיָּא חֲדָא זִמְנָא בְּשַׁתָּא
יְכַפֵּר עֲלוֹי בְּיוֹמָא דְּכִפּוּרֵי לְדָרֵיכוֹן קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ :

פ פ פ

יא וַיְדַבֵּר וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר : יב אֲרוּם
תְּקַבֵּל יַת חוּשְׁבַּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִנְיָינֵיהוֹן
וְיִתְּנוּן גְּבַר פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ קֳדָם יְיָ כַּד
תמני

ירושלמי

אֲרוּם תְּקַבֵּיל יַת רֵישׁ חוּשְׁבַּן
סְכוּמְהוֹן דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל :
ואת

בלא׳ המלאי׳ וכנגדם ו׳ פעמים עו״ה נפרש׳ עקידה הכא בתיב עשרון ומנחם כתי׳ עשירי׳ רמז לע״י פני׳ שיעמו׳ נית ראשון והכא כתיב בלול והתם כתיב בלולה ה׳ יתירם רמז לה׳ מיני מנחו׳ שבאו׳ לכפר על הנפש שים

לה ס״מותי׳ נסמה נ׳ במ׳ לשחת אותו בהמה • לאמר נתן ס׳ חכמם ותבונם גבהה • כי נסמה שמן סלקו • וזו שכתוב והחכמה תחיה בעלי׳ שכמה ותבונה נסחה • כי בהמה שמן חלקו • ועוד שהיא מגדלתו

ומגוממתו דכתיב לשחת אותו בהמה :

כי תשא • סמך קרבנותיו לכי תשא רמז למה שאמרו רמה קרנו של ישראל בכי תשא • וסמך יום הכפורים לכופר נפשו לומר שגיוס

רש״י

ועולה ומנחה • ולא עולה ומנחה עולה של בהמה ועוף מנחה היא של לחם : (י) וכפר אהרן • מתן דמים : אחת בשנה • ביום הכפורים הוא שנאמר באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳ וכפר עליו : חטאת הכפורים • הם פר ושעיר של יום הכפורים שמכפרים על טומאת מקדש וקדשיו : קדש קדשים • המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת :

חסלת ואתה תצוה

כי (יב) תשא • לשון קבלה כתרגומו כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגולת אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם • ולא יהיה בהם נגף שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו

אבן עזרא

ובעבור היותו מצופה זהב נקרא מזבח הזהב וככה השלחן הטהור כמו המנורה הטהורה : (ד) על שתי צדיו • תוספת לבאר • וה״א בשמ׳ נוסף כי המלה מלעיל כאשר פירשתי : (ה) ועשית • הבדי׳ מצופים זהב כבדי הארון : (ו) ונתת • לפני הפרוכת : מחוץ • לפני הכפורת שיהיה כנגדה כתוך : (ז) והקטיר • קטורת סמים עם בשמים אולי השמים הם העיקר או להפריש בין שתי המרקחות כי האחד בשמים בלי סמים • ופי׳ בהטיבו לתקן הפתילה והשמן (ח) ובהעלות • בעבור עלות להב הפתילה נקרא כן • וככה בהעלום פעל יוצא : קטורת תמיד • בעשות׳ שלו׳ על כן הזכי׳ לדורותיכם : (ט) לא קטורת זרה • שאינה כמתכונתה : (י) וכפר אחת בשנה בעבור לקדש השביעי • וטעם כפורי׳ על דם הפר ודם השעיר וזה חיוב כל שנה ואין צורך להזכיר דם פר המשיח או הצבור בחטאם כי אינם תמיד רק לפרקים מעטים :

ברוך לעד שם אל נימא • עם ישראל כל טוב עשה : ולציר גלה פלא נכסה • תוך פרשת היא כי תשא :

החל לפרש כסף הכפורים שהוא חיוב על כל אחד ולא היה נדבה והזכיר זה בעבור הכתוב למעלה כי אחת בשנה יעשה כפורים וכסף הכפורים גם כן יהיה אחת בשנה כאשר אפרש ואחר כן הכיור וכנו שלא ימשו הנדבת בעבור רק המראות הצובאות לבדם גם הזכיר שמן המשחה

נפשו ליהוה בפקד אתם ולא־
ב' ופסוק | יהיה בהם נגף בפקד אתם ׃
ג' ר"פ בטעם מונח לפני לגרמי' בתורה ׃ | יג זה יתנו כל־העבר על־
הפקדים מחצית השקל
בשקל הקדש עשרים גרה
השקל מחצית השקל
תרומה ליהוה ׃ יד כל
העבר על־הפקדים מבן
ג' | עשרים שנה ומעלה יתן
ג | תרומת יהוה ׃ טו העשיר
ל' ופת' ד"כ פת' בליש' · | לא־ירבה והדל לא ימעיט
ס' | ממחצית השקל לתת את־
תרומת יהוה לכפר על־
נפשתיכם ׃ טז ולקחת
את־כסף הכפרים מאת בני
ב"ט חסר | ישראל ונתת אתו על־עבדת
אהל מועד והיה לבני ישראל
ט"ו ח"ג ו' חסר · | לזכרון לפני יהוה לכפר על־
נפשתיכם

אהרן | גבר פורקן נפשיה קדם יי
כד תמני יתהון ולא יהי בהון
מותא כד תמני יתהון ׃ יג
דין יתנון כל דעבר על־
עשרי' גרה בכורות כ | מנינא פלגות סלעא בסלעי
קודשא עסרין מעין סלעא
פלגות סלעא אפרשותא קדם
יי ׃ יד כל דעבר
על־מנינא מבר עסרין שנין
ולעילא יתן אפרשותא קדם
יי ׃ טו דיתיר לא יסגי
ודמסכן לא יזער מפלגות
סלעא למיתן ית אפרשותא
קדם יי לכפרא על־נפשתיכון ׃
טז ותסב ית כספא
דכפוריא מן בני ישראל ותתן
ולקחת את כרכות תסב | יתיה על פולחן משכן זמנא
ויהי לבני ישראל לדכרנא
קדם יי לכפרא על־
נפשתיכון ׃
ומליל

רשב"ם

העדה מאת וגו' ׃ (יג) עשרי' גרה מין מטבע הוא ׃ (יו) כסף הכפורי' · כסף כופר נפש ׃ על עבודת אהל מועד ׃ כדכתיב מאת אדני' למאת הככר ככר לאדן

רש"י

שמלכנו בימי דוד ׃ (יג) זה יתנו · הראה לו כמין מטבע של אש ומשקל' מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו ׃ העובר על הפקודי' · דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן של אחר יעבור תחת השבט וכן תעבורנה הצאן ע"י מונה ׃ מחצית השקל בשקל הקדש · במשקל השקל שקצבתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלי' האמורין בפ' ערכין ושדה אחוזה ׃ עשרי' גרה השקל · עכשיו פי' לך כמה הוא ׃ גרה · לשון מעה וכן בשמואל יבא להשתחוות לו לאגורת כסף ולככר לחם ׃ עשרים גרה השקל · שהשקל הסלע ד' זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא באו והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה' ׃ (יד) מבן עשרים שנה ומעלה · למדך כאן שאין פחות מבן כ' יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשים ׃ (טו) לכפר על נפשותיכם · שלא תנגפו ע"י מנין · ד"א לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן ג' תרומות שנכתב כאן תרומת ה' ג' פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל א' ואחד מחצית השקל ועלה למאת הככר שנ' וכסף פקודי העדה מאת ככר ומהן נעשו האדנים שנ' ויהי מאת ככר הכסף וגו' והשנית אף היא ע"י מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחל' חומש הפקודים באחד לחדש השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה

והשוו

תַּמְנֵי יַתְהוֹן וְלָא יְהֵא בְּהוֹן נִיזְקָא דְמוֹתָא כַּד תִּמְנֵי יַתְהוֹן : יג דֵּין
שִׁיעוּרָא אִתְחֲמֵי לְמשֶׁה בְּטוּרָא הֵי כְּדִינְרָא דְאֶשָּׁא וְהֵיכְדֵין אֲמַר לֵיהּ
בְּדֵין יִתְּנוּן כָּל מַאן דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא פַּלְגוּת סִילְעָא בְּסִילְעָא דְטַבְעָא
דְּקוּדְשָׁא עֶשְׂרִין מָנִין סִילְעָא פַּלְגוּת סִילְעָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ : יד
כָּל מַאן דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא לָא יִתֵּן אַפְרָשׁוּתָא
קֳדָם יְיָ : טו דְּעַתִּיר לָא יַסְגֵּי וּדְמִסְכֵּן לָא יַזְעֵר מִפַּלְגוּת סִלְעָא לְמִיתַּן
יַת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן : טז וְתִיסַּב יַת כַּסְפָּא
דְּכִיפּוּרַיָּא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתֵּן יָתֵיהּ עַל עֲבִידַת מַשְׁכַּן זִימְנָא וִיהֵי לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל

שניים הכפורים צריך ליתן כופר נפשו כי אז גל' הנגע כתיב ועוברין לפניו ולכן נהגו לפשו' נדקה ביום הכפורים : תשא את ראש בני

ר"ת עולה כמנין תר"ג שכך היו האלפים שש מאות אלף וא'שת אפי' וכן בני ישראל עולה תר"ג ונתנו ו' אש תקראנו למפרע והיה גם כן

רש"י

והושוו כאן עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הם באים והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנא' כל מרים תרומת כסף ונחשת ולא היה יד כלם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו : (יז) ונתת אותו על עבודת אהל מועד · למדת שנצטוו למנותם בתחל' נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם מגפה כמו שנ' ויגוף ה' את העם משל לצאן החביבה על בעליה שנפל דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקש' ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם להודיעו שהיא חביבה עליו וא"א לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנ' ביום החדש הראשון באחד לחדש הקים וגו' ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו שנ' ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגומר הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורי' בשנה ראשונה ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן · וא"ת וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות ונ' שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות ונ' והלא בשתי שנים היו וא"א שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני כ' תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי של יציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכת ר"ה ונבנה המשכן בראשונ' והוקם בשניי' שנתחדש' שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי נמצאו שניה' המנינ'

בשנה

אבן עזרא

וקטרת הסמים כי הנשיאים לבדם הביאום ובהזכירו שמן המשחה הזכיר הכלים הנמשחי' גם הזכיר האומן הגדול שהוא הרוקח ואשר יעשה מעשהו כל המשכן והוא בצלאל ואהליאב והזכי' השבת להזהירם בתחלה שלא יעשו ישראל מלאכת השם בשבת ואחר כן הזכיר תפלת משה לפני רדתו מן ההר והוצרך להזכיר מעשה העגל בתחלה לדעת למה התפלל ואחר כן הזכיר רדתו ושריפת העגל ושובו אל ההר עוד להתפלל שנית בעדם והזכיר כעס משה להוציא אהלו ממחנה ישראל ויש אומרים כי הכתוב יספר מה שהיה ואחר כן הזכיר כבוד השם שראה הכבו' ואחר כן נוהו שירד ויפסול לוחות וכתבם השם פעם שנית והזכיר התנאים שכרת ברית עם ישראל הם הכתובים בפרשת ואלה המשפטים ואחר כן יזכיר כי קרן עור פניו ברדתו מההר ולוחות הברית בידו והגאון אמר כי כסף כפורים הוא חיוב על ישראל בכל שנה בין שיספרם אלכם או לא ישא מספרם וראיתו משאת משה במדבר ואחר כי ממנו יקריבו קרבנות הצבור ותקון הכיור ועשו שמן משחה וקטרת הסמים גם יתן ממנו לסנהדרין וזה רמז בצלאל ואהליאב כי מנהג המוספים שהם בעלי סוד החשבון לכתוב באגרת הפרטים בראש המגרות יכתבו הכלל הנחבר מן הפרטים י"א כי המגפה שהיתה בימי דוד בעבור שלא נתנו כפר נפשם ואם זה אמת היא תשובה על הגאון · וטעם בפקוד אותם כי אם לא יתנו כפרם ברגע הפקידם אז יבא הנגף ויפת אמר אם לא יתנו כפרם

בגלות

נפשתיכם : פ יז
וידבר יהוה אל משה לאמר :
יח ועשית כיור נחשת
וכנו נחשת לרחצה ונתת
אתו בין אהל מועד ובין
המזבח ונתת שמה מים :
יט ורחצו אהרן ובניו
ממנו את ידיהם ואת
רגליהם : כ בבאם אל
אהל מועד ירחצו מים ולא
ימתו או בגשתם אל המזבח
לשרת להקטיר אשה ליהוה :
כא ורחצו ידיהם ורגליהם
ולא ימתו והיתה להם חק
עולם לו ולזרעו לדרתם :
פ כב וידבר יהוה אל
משה לאמר : כג ואתה
קח לך בשמים ראש מר

דרור

ג'פ'ג'
ה'
ורחצו קמץ ו' חסר אהרן וכ"כ מבניו ידיהם ידיה' ורגל"ם ו ימחון אהרן ו בניו את ידיהם : כל אורייתא מסר כת ג :
י"א נלא'
ו'א' נלא'

יז ומליל יי עם משה
למימר : יח ותעביד
כיורא דנחשא ובסיסיה
דנחשא לקדוש ותתן יתיה
בין משכן זמנא ובין מדבחא
ותתן תמן מיא : יט
ויקדשון אהרן ובנוהי מניה
ית ידיהון וית רגליהון :
כ במיעלהון למשכן
זמנא יתקדשון מיא ולא
ימותון או במקרבהון
למדבחא לשמשא לאסקא
קורבנא קדם יי : כא
ויקדשון ידיהון ורגליהון ולא
ימותון ותהי להון קים עלם
ליה ולבנוהי לדריהון :
כב ומליל יי עם משה
למימר : כג ואת סב לך
בוסמין רישא מירא דכיא
מתקל חמש מאה וקנמן
בשם פלגותיה מתקל מאתן
וחמשין

אהרן
ועשית מגלה ל זבחים כב
ורחצו זבחים כא
בבאם אל סנהדרין פג זבחים יט
או בגשתם זבחים שם
וקיע לשרת זבחים יט
להקטיר שם
והיתה להם שם
ואתה קח מגלה י
מר דרור קו' ין ק"ט כריתות ה

רש"י

לאדן : (כג) בשמי' ראש · חשובי' כדכתיב עם כל ראשי בשמים וכראה בעיני כי בשמי' גידולי אילנות כדכתיב הפיחי גני יזלו בשמיו אבל בשמים ראש מיני שרף אילן או דברי' שמוציאין מן הקרק' : מר דרור · חשוב וכן מר עובר · חשוב בכל סוחרי מדינות ·

רשבם

בשנה אחת החכין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונכנסו על המשכן והשני באחד באייר : על עבודת אהל מועד · הן אדנים שנעשו בו : (יז) כיור · כמין דוד גדול ולו דדים המריקים בפיהם מים : וכנו · כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור : לרחצה · מוסב על הכיור : ובין המזבח · מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ונתון כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתי' משום שנ' ואת מזבח העולה שם פתח אהל מועד כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קימעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים : (יט) את ידיהם ואת רגליהם · בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש : (כ) בבאם אל אהל מועד · להקטיר שחרי' ובין הערבים קטרת או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע"ז : ולא ימותו · הא אם לא רחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן : אל המזבח · שאינו נכנס כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר : (כא) ולא ימותו · לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידים ורגלים שמיתה הראשונה לא

יונתן בן עוזיאל

יִשְׂרָאֵל לְדוּכְרָן טַב קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן : יז וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר : יח וְתַעְבֵּיד כִּיּוֹרָא דִּנְחָשָׁא וּבְסִיסֵיהּ דִּנְחָשָׁא לְקִדּוּשׁ
וְתַסְדַּר יָתֵיהּ בֵּין מַשְׁכַּן זִימְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִיתֵּן תַּמָּן מוֹי : יט
וְיִסְבוּן מִנֵּיהּ בְּנַטְלָא דְּכִיָּא וִיקַדְּשׁוּן בְּמוֹהִי אַהֲרֹן וּבְנוֹי יַת יְדֵיהוֹן וְיַת
רִיגְלֵיהוֹן : כ בְּזִמַּן מֵיעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִימְנָא יְקַדְּשׁוּן מוֹי וְלָא יְמוּתוּן
בְּאֶשָּׁא מְצַלְהֲבָא וּתְהֵי לְהוֹן קְיָים עֲלַם לֵיהּ וְלִבְנוֹי לְדָרֵיהוֹן : כב
וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר : כג
וְאַנְתְּ סַב לָךְ בּוּסְמִין בְּשֵׁירוּיָא מוֹר
בְּחִיר מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה סְנִין וְקִינְמוֹן
בּוּשָׂם פַּלְגוּתֵיהּ מַתְקַל מָאתָן וְחַמְשִׁין
מְנִין וּקְנֵה בּוּסְמָא מַתְקַל מָאתָן

וחמשין

ירושלמי

וְאַתְּ סַב לָךְ רֵישֵׁיהּ בּוּסְמָנִין
טָבִין מוֹר בְּחִיר חֲקַל חֲמֵשׁ
מְאָוָון דִּסְלָעִין :

קטף

בעל הטורים

ונתנו ולומר לך כל מה שאדם נותן לצדקה יחזור אליו ולא יחסר לו בשביל זה כלום · ג"פ פקודים בפסוק וג' פעמים מחצי' השקל כנגד ג"פ כופר נפשו , וג"פ לכפר וג"פ בני ישראל לכפר על שלשה דברים · על המלחמה · ורעב ודבר · וכן אמר גד החוזה לדוד כשמנה את ישראל שלשה אני נוטל עליך · זה יתנו כל העובר על בני' זה היה כמין מטבע של אש · זה יתנו כמנין זה' פיר' י"ב

רש"י

שמענו אלא על הנכנס להיכל : (כג) בשמים ראש · חשובי' : וקנמון בשם · לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמון בשם מן הטו' : מחציתו חמשים ומאתים · מחצית הבאתו תהא ר' ומאתים נמצא כלו ה' מאות כמו שעור מר דרור א"כ למה נאמר בו מחצין גזיר' הכתוב היא להביאו למחצין להרבו' בו ב' הכרעו' שאין שוקלין עין בעין וכן שנויה בכריתו' : וקנה בשם · קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם הוצרך לומר בשם : חמשים ומאתים · סך משקל כולו :

וקדה

אבן עזרא

בצאת למלחמה ויסופרו ינגפו לפני האויב : (יג) זה · הפיעור כמו וזה אשר תעשה אותו · וטעם כל העובר שעברו משכותם עשרים והם כמו שלשה שבועו' שני' אז הוא האדם תמים דעת גם גופו לא יגבה עוד בקומה ואז הגברו' גרגרו' חרוב הם : כל הפקודים · הפעולים : (טו) העשיר · הזכיר טעם לא ירבה ולא ימעיט כי כפר נפש הוא : (טז) ולקחת · זה מפורש בפרשת אלה פקודי כי המשכן איננו עומד רק על כסף הכפורים זכרון לבני ישראל : (יז) וידבר · תחלת פרשה הוא : (יח) ועשית ככו · כמו מכונתו ובעד מכונו' שלמה והנה בעבור שהוא כתוב בין אהל מועד ובין המזבח לאו' כי המזבח איננו סמוך אל פתח האהל רק הוא קרוב אליו והנה באמצע לנכח מזבח הקטרת והיה הכיור בין האהל ובין המזבח נוטה לאחד הצדדים ולא הזכירו הכתוב כי על דרך הסברא אין הדעת נוטה להיו' הכיור נכח מזבח הקטר' שהוא לנכח מקום הכפר' : (יט) ורחצו · הזכיר צורך הכיור בעבור המשרתים שהם אהרן ובניו ודורותיהם ולא הזכיר משה עמה כי הוא לבדו ישמש כן כל ימי היותו חי אבל הזכיר זה בשעת מעשה : (כ) בבאם ירחצו מים · הטעם רחיצת מים כי ידיהם ורגליהם הם הפעולים וכמוהו רבים : כא) ורחצו · פעם אחרת שיעשו כן תמיד או הזכיר זה בי אם לא יעשו כן הם בני מות : (כב) וידבר · פרשה בפני עצמה : ואתה קח לך · כדרך לך לך וקחו לכם צאן ועל דרך הפשט כמוהו עשה לך שרף גם פסל לך כי כן דרך הלשון · ועלת מר קשה והגאון תרגמה מוש"ק והנה איננו משבי' אע"פ שיש לו ריח טוב אולי בעבור זה הפרידו הכתוב מהבשמי' כי כתוב אריתי מורי עם בשמי והנה הוא מלוקט והאומרי' המביאים אותו כי הוא בעשה בגרון הצבי והנה כתוב וידי נטפו מר אולי כן הוא בהיותו לח · וטעם בשמים ראש שיוקח הראש מכל בשם כי הוא הנכבד והנשאר באחרונה ואח' שאמר קנמון בשם מה טעם להזכירו אולי שיש' מהבשמר ג"כ הקנה וקדמוננו ז"ל אמרו כי משקל הכל שוה והנה נקבל רק לא ידענו טעם למה הזכיר מחציתו וטעם החצאים לא אבין כי אין מנהג בכל ארץ ישמעאל להוסיף של כל דבר שישקל אפי' במשקל חרדל ואף כי בכל מעשה רוקח : (כה) וקדש · מהקבלה ידענו שהיא קטורת :

ועשית

ג׳ ג׳ דרור חמש מאות וקנמן
בשם מחציתו חמשים
ל׳ ג׳ ומאתים וקנה בשם חמשים
ג׳ ומאתים: כד וקדה חמש
ג׳ מאות בשקל הקדש ושמן זית
הין: כה ועשית אתו שמן
משחת קדש רקח מרקחת
מעשה רקח שמן משחת
קדש יהיה: כו ומשחת בו
י״ג את אהל מועד ואת ארון
ג׳ העדת: כז ואת השלחן
ג׳ ואת כל כליו ואת המנרה
ואת כליה ואת מזבח
ט׳ הקטרת: כח ואת מזבח
ג׳ ג׳ העלה ואת כל כליו ואת
הכיר ואת כנו: כט וקדשת
אתם והיו קדש קדשים כל
הנגע בהם יקדש: ל
ואת אהרן ואת בניו תמשח
וקדשת אתם לכהן לי: לא
ל׳ ואל בני ישראל תדבר לאמר
ג׳ שמן משחת קדש יהיה זה
ג׳ מ״ג נוקף קמץ: לי לדרתיכם: לב על בשר אדם לא ייסך ובמתכנתו
לא

וחמשין וקנה בוסמא מתקל
מאתן וחמשין: כד
וקציעתא מתקל חמש מאה
בסלעי קודשא ומשח זיתא
מלא הינא: כה ותעביד
יתיה משח רבות קודשא
בוסם מבסם עובד בוסמנו
משח רבות קודשא יהא:
כו ותרבי ביה ית משכן
זמנא וית ארונא דסהדותא:
כז וית פתורא וית כל
מנוהי וית מנרתא וית מנהא
וית מדבחא דקטורת
בוסמיא: כח וית מדבחא
דעלתא וית כל מנוהי וית
כיורא וית בסיסיה: כט
ותקדש יתהון ויהון קודש
קודשין כל דיקרב בהון
יתקדש: ל וית אהרן וית
בנוהי תרבי ותקדש יתהון
לשמשא קדמי: לא ועם
בני ישראל תמליל למימר
משח רבות קודשא יהי דין
לי לדריכון: לב על בסרא
דאנשא לא יתסך ובדמותיה
לא

אהרן
וקנמון בשם נדרים י
כריתות ה
ושמן זית מנחות פט
כל הנוגע זבחים צז
שמן משחת הוריות יא
מנחות פט
כריתות ה
לדרתיכם הוריות יב
כריתות ה׳
על בשר כריתות ו
ובמתכנתו כריתות ס

רשב״ם

מליכות: מחציתו מפורש בכריתו׳: (כה) רוקח מרקחת. לפי הפשט כתוסי׳ ונתוכי׳ בשמן ועירבם יפה: (כט) כל הנגע בהם יקדש. לטהר תחלה קודם שיגע בהם לאחר שנמשחו: (לב) ובמתכנתו. בחשבון הבשמים של פרשה זו: (לג) ואשר יתן ממנו. משמן שעשה משה:

סמיך

רש״י

(כד) וקדה: שם שרש עשבו בלשון חכמים קציעה: הין. י״ב לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל רבי מאיר אומר בו שלקו את העקרין אמר לו ר׳ יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא שראוס במים שלא יבלעו את השמן ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן מעל העקרין: (כה) רקח מרקחת. רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעלה והלא הוא כמו רקע רגע ואינו כמו רוגע הים (ישעיה נא) וכמו רוקע הארץ (שם מב) שהטעם למטה וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופת

מזה

שנטיסיתכו דאיכא למ"ד שבט לוי לא נמנו • עשרים בגי' עשיר ודל שהיו כלם שוים בזה • שקל בגימ' נפש שבא לכפר על הנפש • תנן עשרים שנה פ"ת המן שבא להכריע שקלים של המן • שנה ומעלה בגי" לעופשים • עשרים שנה

וחמשין מנין וקנה בושמא מתקל מאתן וחמשין מנין : כד וקציעתא
מתקל חמש מאה מנין סילעין בסלעי קודשא ומשח זיתא מלי קסטא
דסכומיה תריסר לוגין לוגא לכל שיבטא לתריסר שבטין : כה ותעביד
יתיה משח רבות קודשא בושם מתבשם עובד מתבשם בשמא ממזיג
משח רבות קודשא יהא : כו ותרבי ביה ית משכן זמנא וית
ארונא דסהדותא : כז וית פתורא וית כל מנוי וית מנרתא וית מנהא
וית מדבחא דקטרת בוסמיא : כח וית מדבחא דעלתא וית כל מנוי
וית כיורא וית בסיסיה : כט ותקדש יתהון ויהון קודש קודשין כל
דיקרב בהון מן כהניא יתקדש ומשאר שבטיא יתוקד באשא מצלהבא
קדם יי : ל וית אהרן וית בנוי תרבי ותקדש יתהון לשמשא קדמי :
לא ועם בני ישראל תמליל למימר משח רבות קודשא יהא דין
קדמי לדריכון : לב על בישרא דאינשא לא יתמרק וכדמוייה לא
תעבדון כוותיה קודשא יהא לכון :

ומעלה • ר"ת עשו • ואתן אדשתתין הכפורים ב' במסורת ולקחת את כסף הכפורי' ומדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר • ונמ זה רמז לפסו' צדקה בין הכפורי' והיה לבני ישראל לזכרון חס'וי"ו על שניכתעיו לזכרון חלא וי"ו שלא היו

גבר

רש"י

מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת : רקח מרקחת • רקח העשוי ע"י אומנים ותערובות : מעשה רוקח • שם האומן בדבר : (כו) ומשחת בו • כל המשיחו' כמין כ"ף חוץ משל מלכים שהן כמין נזר : (כט) וקדשת אותם • משיחה זו מקדשתם להיו' קדש קדשי' ומה היא קדושתם כל הנוגע וכו' כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף לפסל ביוצא ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אם דבר שאינו ראוי להם אין מקדשן ושנוי' היא משנה שלימה אבל מזבח שכ' כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל כבשי' מה כבשי' ראויי' אף כל ראוי כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון רבוי לפי שאין נורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתו ושאר משוחו' כגון רקיקין משוחין ראשית שמנים ימשחו לשון ארמי' בהן כלשון עברי' :
(לא) לדרתיכם • מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא : זה : בגי' תריסר לוגין הוו :
לא ייסך • בשני יודי"ן לשון לא יפעל כמו למען ייטב לך : (לב) על בשר אדם לא ייסך • מן השמן הזה עצמו : ובמתכנתו לא תעשו כמוהו • בסכום סמניו לא תעשו אחר כמוהו במשקל סמנין הללו לפי מדת הין שמן אבל אם פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מותר ואף העשוי במתכנתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו : מתכנתו •

אבן עזרא

(כה) ועשית רקח מרקחת • כמו מקטר קטרת : וטעם שמן משחת קדש הוא שהזכיר את' זה (כו) ומשח' אהל מועד כולל המשכן • והזכיר הנכבד שהוא באהל והוא הארון :
(כז) ואת • הזכיר השולחן תחלה כי הוא הגדול ויש לו כלים רבי' ואחר כן המנורה שיש לה כלים רבים : (כח) ואת מזבח העולה • יש לו כלים רבים : (כט) וקדשת • בשמן המשחה • וטעם כל הנוגע בהם כלמדנו מן הן ישא איש בשר קדש על דרך הפשט שהוא כמשמעו כי אם יגע בשר הקדש בלחם או בנזיד או ביין או בשמן או בכל מאכל יקדש וככה מזבח העולה שגם בו כתוב קדש קדשים : ואת בניו • לבדם לא אחרים : (לא) שמן משחת קדש יהיה זה • כל הנעשה במתכונת זה למשוח זרע אהרן : (לב) לא יסך • אמר רבי מרינוס כי יסך כמו יוסך וכמוהו וייסם בארון כמו ויוסם וסטעם כי מנהג ישראל היה לסוך שמן הזכרים גם הנקבו' כי כן כתוב ושמן לא תסוך ולסוך מזה השמן אסור לכהן אף כי לאחרי' כי שמן המשחה יוצק על ראש המשיח : ובמתכונתו • הבשמים הנזכרים ובמשקלם :
(לג) איש • טעם אשר יתן ממנו על זר שאינו ממשפחת אהרן אמר הגאון ז"ל קבלה היתה ביד ישראל שימשח דוד וזרעו משמן המשח' לא

לא תעשו כמהו קדש הוא
קדש יהיה לכם: לג איש | ו"ר"פ נתו'
אשר ירקח כמהו ואשר יתן | ז'
ממנו על זר ונכרת מעמיו: | ס'
ס לד ויאמר יהוה אל
משה קח לך סמים נטף | ג' פסוקים
ושחלת וחלבנה סמים ולבנה | בטעמא :
זכה בד בבד יהיה: לה | ג' י' ג'
ועשית אתה קטרת רקח
מעשה רוקח ממלח טהור | ב' מ"ל זכוני
קדש: לו ושחקת ממנה | סות : ג'
הדק ונתתה ממנה לפני
העדת באהל מועד אשר
אועד לך שמה קדש קדשים
תהיה לכם: לז והקטרת | ג'
אשר תעשה במתכנתה לא | ג'
תעשו לכם קדש תהיה לך
ליהוה: לח איש אשר
יעשה כמוה להריח בה | ד'
ונכרת מעמיו: ס

וידבר

לא תעבדון כותיה קודשא
הוא קודשא יהי לכון:
לג גבר דיבסם דכותיה
ודי יתן מניה על חילוני
וישתיצי מעמיה: לד
ואמר יי למשה סב לך בוסמין
נטופא וטופרא וחלבנתא
בוסמין ולבונתא דכיתא
מתקל במתקל יהי: לה
ותעביד יתה קטורת בוסמין
בוסם עובד בוסמנו מערב
דכי קודשא: לו ותשחוק
מנה ותדיק ותתן מנה קדם
סהדותא במשכן זימנא די
איזמין מימרי לך תמן קודש
קודשין תהי לכון: לז
וקטורת בוסמין די תעביד
בדמותה לא תעבדון לכון
קודשא תהי לך קדם יי:
לח גבר דיעביד דכותה
לארחא בה וישתיצי
מעמיה:

ומליל

קדש יהיה כריתות ז
ואשר יתן כריתות ו
מעילה יט
קח לך יומא נ
כריתות ו
בד בבד כריתות ס
ושחקת יומא מה
כריתות ו
והקטרת כריתות ה ו
במתכנתה כריתות ה
לא תעשו כריתות ה'

רשב"ם

(לד) סמים כבר פירשתיו למעלה: סמים ולבונה זכה · לפי הפשט בתחלה כלל קח לך סמים ופירש מה הם סמים נטף ושחלת וחלבנה הרי אילו סמים שצויתי שתקח לך מרקחת. לבונה זכה ולפי הפשט לבונה זכה איננה סמים וסמים אחרון הם היו סמי' ראשון שבפסוק וכן דרך מקראו' כולל · ומפרש וחוזר ואומר הרי לך כלל שאמרתי לך · וכן בנח ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר הקימותי וגו':
(לה) ממולח. מעורב · כמנהיגי ספינו' בים שקורין מלחים מפני שמערבי' המים בלכתם:
(לו) ושחקת ממנו וגו' · לקיים ביום הכפורים מה שכתוב באחרי מות וקטרת סמים דקה והביא מבית לפרוכת:

ונלב

רש"י

לשון חשבון כמו מתכנת הלבני' וכן במתכנתה של קטרת: (לג) ואשר יתן ממנו · מאותו של משחה: על זר · שאינו צורך כהונה ומלכו': (לד) נטף · הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלע"ז גו"מא והצרי קורין לו טריא"קה: ושחלת: שורש בשם חלק ומבהיק כצפורן ובלשון המשנה קרוי צפורן וזהו שתרגם אנקלוס ושופרא: חלבנה. בשם שריחו רע וקורין לו גלב"נה ומנאה הכתו' בין סמני הקטורת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו: סמים · אחרים: ולבונה זכה: מכאן למדו רבותינו

ז"א

לג גבר די ימזוג כוותיה ודיתן מינה על חילוני דלא מבנוי דאהרן וישתיצי מעמיה: לד ואמר יי למשה סב לך בוסמיה קטף וכשרת וחלבניא בוסמין בחירין דכייתא מתקל במתקל יהי: לה ותעביר יתיה קטורת בוסמנן בושם עובד ממזיג מערב דכי קודשא: לו ותיכתוש מינה ותדיק ותתן מינה קדם סהדותא במשכן זימנא דאיזמין מימרי לך תמן קודש קודשין תהא לכון: לז וקטורת בוסמין דתעביר ברמוייה לא תעבדון לכון קודשא תהא לכון קדם יי: לח גבר דיעביר דכוותה לארחא בה וישתיצי מעמיה:

ירושלמי

קטף ושובלא מורייא וחלבניא:

לזכרון אלא שעודו על כתפיו. אבל כל שהיו קיימין ועומדין לא היו לזכרון. ועשית כיור. סמך כיור לפרש' שקלי' לומר שהגשמים נעצרי' בשבי' פוסקי' צדקה ואינן נותנין. לרחצה. ארבעה במסו' שכל כיור שאינו מחזיק כדי שירחצו ממנו ארבע' כהני' כאחד אינו כיור ג קדש הוא קדש יהיה לכם בגימט' למלכות בית דוד. קח לך

ומליל

רש"י

י"א שמכין כאמר לו למשה בסיני מעוט סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה ג' הרי ה' סמים לרבות עוד כמו אלו הרי עשר ולבונה הרי י"א ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכם הרי ח' שהשבלת ונרד אחד שהנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה וקנה והקנמון הרי י"א · בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה: בד בבד יהיה · של הארבעה הנזכרי' כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שנינו הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל ע' ע' מנה ולשון בד נראה בעיני שהוא לשון יחיד אחד באחד יהיו זה כמות זה:

(לה) ממולח · כתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו ויראו המלחי' (יונה א') מלחיך וחובליך (יחזקאל כז) על שם שמהפכין את המים במשוטו' כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופו' לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בבזך: ממלח טהור קדש · ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה: (לו) ונתת ממנו וגו' · היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד: אשר אועד לך שמה · כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום: (לז) במתכנתה · במנין סמניה: קדש תהיה לך לה' · שלא תעשה אלא לשמי: (לח) להריח בה · אבל עושה אתה במתכנתה משלך כדי למוסרה לצבור:

קראתי

אבן עזרא

מלכים אחרי' והוצרך לפרש ככה בעבור שלקח צדוק משמן המשחה שהיה באהל מועד ומשח בו את שלמה · ויפת אמר כי על זר שלא מבני ישראל ולא דבר נכונה כי הנה והזר הקרב יומת ופירוש למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא ואחרים אמרו על שמן המשחה שעשה משה גם זה איננו נראה בעיני כי בתחלה כתוב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם ועוד איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו שהוא כמוהו על זר והנה אין הפרש בין שמן המשחה שעשה משה ובין הנעשה אח"כ שהוא כמוהו וחוץ ממשפחת דוד איננו כתוב ולפי דעתי כי כל המצו' אמת הם לדורו' ישראל כמו שלא יעלו עולה רק במקום שנבחר והנה גדעון ושמואל גם אליהו בהר הכרמל העלו עולות והזכרתי גדעון בעבור שהעלה עולו' ואיננו כהן גם כן שמואל כי לא יועיל אם היה מבני קרח והנה הכל הוראת שעה גם ככה נוכל לאמר בדברי שלמה כי על הוראת שעה ביד נתן הנביא או גד נמשח בשמן המשחה: (לד) קח לך סמים · קדמונינו ז"ל קבלו כי אחד עשר מיני סמנים הם והנה הכתוב לבשמים שהם לקטרת הסמי' לא פירש הכתוב · והזכיר הסמי' כי לא הזכיר משקלם · וטעם סמים פעם אחרת אלה סמים ולבונה זכה עמהם: בד בבד · כל אחד לבד ירוקח ואח"כ יעורב: (לה) ועשית ממולח · טעם ממולח הוא מלח סדומית וי"א שחוק מאד או מגזרת ארץ מלחה · (לו) ממנה הדק · דקה בכל יכלתך וזאת

לא א וידבר יהוה אל-
משה לאמר: ב ראה
קראתי בשם בצלאל בן-אורי
בן-חור למטה יהודה: ג
ג׳ וקמ׳ ח׳ ואמלא אתו רוח אלהים
ג׳ ד׳ ס׳ בחכמה ובתבונה ובדעת
ובכל-מלאכה: ד לחשב
מחשבת לעשות בזהב
ובכסף ובנחשת: ה ובחרשת
ו׳ב׳ פס׳ וה׳ אבן למלאת ובחרשת עץ
לעשות בכל-מלאכה: ו
ואני הנה נתתי אתו את
אהליאב בן-אחיסמך למטה-
דן ובלב כל-חכם-לב נתתי
חכמה ועשו את כל-אשר
צויתך: ז את אהל מועד
ואת-הארן לעדת ואת-
הכפרת אשר עליו ואת כל-
ג׳ כלי האהל: ח ואת-
ג׳ השלחן ואת-כליו ואת-
ג׳ המנרה הטהרה ואת-כל-
כליה ואת מזבח הקטרת:
ט׳ ט ואת-מזבח העלה ואת-
ג׳ ב׳ נמו׳ כל-כליו ואת-הכיור ואת-
כנו: י ואת בגדי השרד
ואת

אונקלוס

א ומליל יי עם משה למימר: ב חזי דרביתי בשום בצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה: ג ואשלמית עמיה רוח נבואה מן קדם יי בחוכמתא ובסוכלתנו ובמדע ובכל עיבידא: ד לאלפא אומנון למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא: ה ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות אעא למעבד בכל עיבידא: ו ואנא הא יהבית עמיה ית אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן ובלב כל חכימי לבא יהבית חוכמתא ויעבדון ית כל די פקידתך: ז ית משכן זמנא וית ארונא לסהדותא וית כפורתא די עלוהי וית כל מני משכנא: ח וית פתורא וית מנוהי וית מנרתא דכיתא וית כל מנהא וית מדבחא דקטורת בוסמיא: ט וית מדבחא דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסיה: י וית לבושי שמושא וית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית
לבושי

תולדות אהרן

ראה ברכות נה
בצלאל בן סנה׳ ריקשט
ואמלא ברכות נה
אתו את ערכין טז
ובלב כל ברכות נה

רש״י

(ב) קראתי בשם. לעשות מלאכתי את בצלאל: (ג) בחכמה. מה שאדם שמועה מאחרים ולמד: תבונה. מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: דעת. רוח הקדש: (ד) לחשוב מחשבות. אריגת מעשה חשב: (ה) בחרשת. לשון אומנות כמו חרש חכם. ואונקלוס פירש
ושנה

רשב״ם

(ו) ובלב כל חכם לב. שיבא לעשות המלאכה ככל נתתי בהם חכמה ועשו וגו׳: (י) בגדי השרד. כמין קליעות. והם בגדי המכסי׳ בהם הארון והשלחן והמנורה המפורשי׳ בפרש׳ במדבר סיני ופרשו עליו בגד כליל תכלת בגדי ארגמן בגד תולעת שני. מן אותן בגדים עשויים כעין סרד
וקליעה

א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימַר : חֲמֵי משֶׁה הָא רַבֵּירִית וְקָרִייא
ב חֲמֵי משֶׁה דְּקָרֵיית בְּשׁוּם טַב בְּשֵׁם טַב בְּצַלְאֵל :
בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא
דִּיהוּדָה : ג וְאַשְׁלֵמִית עִמֵּיהּ רוּחַ קוּדְשָׁא מִן קֳדָם יְיָ בְּחָכְמְתָא
בְּסוּכְלְתָנוּ וּבְמַנְדְּעָא וּבְכָל עִיבִירְתָּא : ד לְמִיחְשַׁב בְּרַעְיוֹנֵיהוֹן הֵיךְ
לְמֶעֱבַד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא : ה וּבְאַגְלְפוּת מַרְגָּלִיתָא
לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת קֵיסָא לְמֶעֱבַד כָּל עִיבִידְתָּא : ו וַאֲנָא הָא מַנִּיית
עִמֵּיהּ יַת אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן וּבְלִיבָּא דְכָל חַכִּימֵי לִיבָּא
אוֹסֵיפִית רוּחַ חוּכְמְתָא וְיַעַבְדוּן יַת כָּל מַה דְּאַפְקֵידִיתָךְ : ז יַת מַשְׁכַּן
זִימְנָא וְיַת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְיַת כַּפּוּרְתָּא דַעֲלוֹי וְיַת כָּל מָנֵי מַשְׁכְּנָא :
ח וְיַת פָּתוֹרָא וְיַת כָּל מָנוֹי וְיַת מְנַרְתָּא דְכִיתָא וְיַת כָּל מָנַהָא וְיַת
מַדְבְּחָא דִקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא : ט וְיַת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיַת כָּל מָנוֹי וְיַת
כִּיּוֹרָא וְיַת בְּסִיסֵיהּ : י וְיַת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא וְיַת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן
כָּהֲנָא

פתיס' ס"ת חכם חמרא וריקני פיקחין זכה' שלשה נשם'ולבוב' זכה' ונתת על המערכת לבונה זכה ותפלתי זכה' זה הוא שאומר הכתו' תכון תפלתי קטרת לפניך שהתפלה דומ' לקטרת כמה שזה

זכה כן התפלה צריכה שתהיה זכה רוקח שניה מלאכ' מעשה רוקח' זכות מות יכ... שמן רוקח זהו שדרשו רבותינו שהיו מרגבי' אותי הקטר' לומר נהחתו כלב ולהניחו' בש מתו עלת קרח שנא' מות נגי

רשי

ושנה בפירושין שאומן אבנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר : למלאות • להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשו' המשבצת למדת מושב האבן ועביה : (ו) ובלב כל חכם לב וגו' • ועוד שאר חכמי לב יש בכם וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתיך : (ז) ואת הארון לעדות • לצורך לוחות העדות : הטהורה • על שם זהב טהור : (י) ואת בגדי השרד • אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנא' אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורין בפרשת מסעות ונתנו עליו
כנגד

אבן עזרא

קטורת תמיד על מזבח הזהב : (לז) והקטרת אשר תעשה • רמז למשה : לא תעשו • עם ישראל מדבר : קדש תהיה לך • לכהן או לכל ישראל כמו זכור ימות עולם בינו : (לח) איש • שזכיר בתחל' ואחר כן הזכיר השוב' כמשפ' : (א) וידב' • אמ' הגאון למה נבחרו בצלא' ואהליאב ובעבור כי בצלאל מבני יהודה שהמשילו יעקב לגור אריה גם אהליאב מבני דן שהמשילו משה לגו' אריה והאריה נר באחוריו וככה היה הבית וזה דרש הדורש כי בצלאל ואהליאב לא בנו הבית ודוחב המשכן שעשו היה שוה ואין טעם לשאלתו כי נבחרו בעבור שלא היה בישראל כמוהם : (ב) ראה • בעין כבוד והקרוא בוא בצלאל והטעם קראתי בשמו שאין כמוהו לעשות המשכן ועל דרך הפשט כלב בן יפונה איננו כלב בן חצרון בראיות גמורות והמשכילים יבינום : (ג) ואמלא אותו • כמו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וכתוב ונחה עליו רוח ה' ופירושו מה היא רוח ה' והוא רוח חכמה ובינה • החכמה היא הצורה האחרונה באחרונית מוח הראש • ומלת תבונה גם בינה מגזרת בין והיא הצורה העומדת בין צורת הדעת ובין צורת החכמה כנגד הנקב האמצעי במוח הראש כי החכמה כנגד הנקב האחרון והדעת המתחברת בנקבי המוח על המלם שהבדגשות ובלשון ישמעאל קורין הדעת אל תכיל והתבונה שפלה והחכמה חכמה ובינה בצלאל היה מלא כל חכמה בחשבון ומדו' וערכים ומלאכת שמים וחכמת התולדת וסוד הנשמה והיה לו יתרון על כל אנשי דורו שהיה יודע כל מלאכה כי רבי' חכמי לב לא ידעו אפי' מלאכה אחת על כן כתוב ובכל מלאכה בו"ו : ואחר • כמוהו במלאכות ולא בחכמת מלאכת ח"ם והנה פי' ובכל מלאכה לחשוב מחשבות : (ה) ובלב כל חכם לב • לעשות מלאכה כי גם זה ימצא בתולדת האדם שיוציא מלבו דברים עמוקים במלאכת המדו' והוא לא למד החכמה ועתה יזכיר כל אשר יעשו : (ו) את • אהל מהאהל שהוא כולל • והזכיר הארון והכפורת בעבור גודל מעלתם : ואת כל כלי האהל •
ספרפת

וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן
הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃
יא וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃
פ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יג וְאַתָּה
דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי
אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדִּשְׁכֶם׃ יד וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא
לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי
כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב
עַמֶּיהָ׃ טו שֵׁשֶׁת יָמִים
יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה
כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת׃ טז
וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת
לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם
בְּרִית עוֹלָם׃ יז בֵּינִי וּבֵין
בני

ל' רפין · י"ח · קמ"ז ו' דכנר · פ' אל מ"ה · לאמר תניין · ויאמר ה' אל · משה לאמ' · דבר ואמרת · ל' י' ג' · נ' י' ד' קמץ · וקף · ג' וסבר' · מקרב עמה · ב' ויקרא · תע ה' בחי"ן · זכר בקמ"ץ · פתח

לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא׃
יא וְיָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא
וְיָת קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא לְקוּדְשָׁא
כְּכֹל דִּי פַקֵּדְתָּךְ יַעְבְּדוּן׃
יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃
יג וְאַתְּ מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּרַם יָת יוֹמֵי
שַׁבַּיָּא דִּילִי תִּטְּרוּן אֲרֵי אָת
הִיא בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן
לְדָרֵיכוֹן לְמִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ
מְקַדִּשְׁכוֹן׃ יד וְתִטְּרוּן
יָת שַׁבְּתָא אֲרֵי קוּדְשָׁא הִיא
לְכוֹן דִּיחַלְּלִינַהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטִיל אֲרֵי כָּל דְּיַעְבֵּיד בַּהּ
עֲבִידְתָּא וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא
הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃ טו
שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד
עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
שַׁבַּת שַׁבְּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ
כָּל דְּיַעְבֵּיד עֲבִידְתָּא בְּיוֹמָא
דְּשַׁבְּתָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל׃
טז וְיִטְּרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת
שַׁבְּתָא לְמֶעְבַּד יָת שַׁבְּתָא
לְדָרֵיהוֹן קְיָם עָלָם׃ יז בֵּין
מֵימְרִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָת
הִיא לְעָלָם אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין
עֲבַד יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא
וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת וְנָח׃
ויהב

ואת שמן · מנחות כ · אתשבתתי · יומא פה · לדעת כי · שבת י · נידה יט · ושמרתם · חגיגה י · כי קדש · יומא פה · כתובות לד · ב"ק עז · חולין קיד · מחלליה · שבת לג ע · קלב · יבמות כ ו · כתובות לה · נתרה קיט · סנהד' נב · שבתותי · שבת קיט · כל העושה · שבת כט · ושמרו בני · שבת סט · יומא פה · ביני ובין · נידה יז

רשב"ם

וקליעות: (יג) אך את שבתותי · אפילו מלאכת
המשכן לא תעשו בשבת · כי אות היא · שאתם
שובתים כשבתי לפי שאתם עמי

רש"י

בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליה'
בגד תולע' שני ובראי' דברי שכאמ' ומן התכלת
והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרד לשרת
בקדש ולא הוזכר שם עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני
בלא שש · בגדי השרד · י"מ לשון עבודה ושירו' כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני
אומר שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר שהיו ארוגים במקט עשויים נקבי' נקבי'
לגידי"ן בלע"ז · (יא) ואת קטרת הסמים לקדש · לצורך הקטרת היכל שהוא קדש: (יג) ואתה
דבר

כַּהֲנָא וְיַת לְבוּשֵׁי בְנוֹי לְשַׁמָשָׁא : יא וְיַת מְשַׁח רְבוּתָא וְיַת קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָא לְקוּדְשָׁא הֵי כְּכָל מַה דְפַקֵידְתָּךְ יַעַבְדוּן : יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
לְמֵימַר : יג וְאַנְתְּ תְּמַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּרַם יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא
דִּי לִי תִּנְטְרוּן אֲרוּם אָת הוּא בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן לְמִידַע אֲרוּם אֲנָא הוּא
יְיָ מְקַדִּישְׁכוֹן : יד וְתִנְטְרוּן יַת שַׁבְּתָא אֲרוּם קוּדְשָׁא הִיא לְכוֹן כָּל
דְּיַפְסִינָהּ אִתְקְטָלָא אִתְקְטֵיל אֲרוּם כָּל מַאן דְיַעֲבֵיד בָּהּ עִיבִידְתָּא וְיִשְׁתֵּיצֵי
בַּר נְשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ : טו שִׁיתָא יוֹמִין יִתְעֲבֵיד עִיבִידְתָּא וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה שְׁבַת שַׁבְּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כָּל מַאן דְיַעֲבִיד עִיבִידְתָּא בְּיוֹמָא
דְשַׁבְּתָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל בְּמַטְלוֹת אַבְנִין : טז וְיִנְטְרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יַת שַׁבְּתָא לְמֶעֱבַד תַּפְנוּקֵי שַׁבְּתָא לְדָרֵיהוֹן קְיָים עָלָם : יז בֵּין מֵימְרִי
וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָת הִיא לְעָלַם אֲרוּם בְּשִׁיתָא יוֹמִין בְּרָא יְיָ וְשַׁכְלֵיל יַת
שְׁמַיָא

רוקח להיכו קטרת ולמ׳ להם משה ראו שאין הקטרת ממית אלא אדרנה מחיה שנא׳ ויתן הקטר׳ ויכפר על העם דכתיב שהור קדש אלא המטא ממית : והקטר׳ אשר תעשה י״א

תוכנת נכתבו׳ כנגד י״א סמים שהקטרת לחטא מתכנתו׳ חסר וי״ו שנשנה ימים יש לחטא ולפסות ולא בשביעי. אך את שבתותי תשמורו אך מיעט למעט פיקוח נפש

רש״י

דבר אל בני ישראל · ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה : אך את שבתותי תשמורו · אע״פ שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכ׳ שבת אל תדחה מפני׳ כל אכין ורקין מעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן : כי אות היא ביני וביניכם · אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה : לדעת · האומות בה כי אני ה׳ מקדשכם : (יד) מות יומת · אם יש עדים והתראה : ונכרתה · בלא התראה : מחלליה · הנוהג בה חול בקדושתה : (טו) שבת שבתון · מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי : קדש ליי׳ · שמירת קדושתה לשמי ובמצותי : (יז) וינפש · כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשמתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו במאמר הכתיב

אבן עזרא

הפרכת והמסך והקרשים והבריחים · והזכיר השולחן על הדרך שהזכרתי : (י) ואת בגדי השרד · בגדי הנסיעה שיכסו בהם הארון והשולחן והמזבח והמנורה וככה מפורש ומן התכלת והארגמן ותולעת השני כל אחד לבדו ככתוב בפרשת במדבר סיני עשו בגדי שרד ואחר כן כתוב ויעשו את בגדי הקדש ואחר כן פי׳ אותם והנה מלת שרד מגזרת פליט ושריד : (יא) לקדש · לצורך הקדש הם : יב) ויאמר · כל לאמר עם וידבר לאמר לו רק זה לאמר לישרא׳ : (יג) ואתה · טעם אך בעבור אשר צויתים ככתוב למעלה אולי חשבו כי יעשו כן בשבת · אמר חכם מהחכמים הגדולים ידוע כי שבת אחת שבת השם א״כ מה טעם שבתותי והשיב בעבור כי שתא אלפי שני הוי עלמא הכה האלף השביעי שבת גם שנת השמטה שבת שבתות רבות בכל שנה ודע כי לא מצאנו מפורש במועדים שבת רק שבתון ומחלוקת יש בפי׳ ממחרת השבת והאמת דברי הקבלה רק צריכים תיקון כאשר אפרש במקומו ויום הכפורים נקרא שבת רק לישראל לא לשם : כי אות היא · בסוף אפרש מה היא האות · מקדשכם · בקדשכם השבת שקדשתי ולא עשיתי ביום השבת מלאכה : (יד) ושמרתם · אולי יומת זה כמו וגם בעליו יומת והעד כל העושה בו מלאכה בסתר או לפני עד אחד אכריתנו : (טו) ששת · ועוד הוסיף לפרש כי ששת ימים מותרים לעשות מלאכה : ובא מלת יעשה עם מלאכה אולי יחסר מלת כל או דבר מעשה והנה הטעם עם יעשה מלאכה בפרהסי׳ המיתוהו אתם : (טז) ושמרו · שישמרו ימי השבוע שלא ישכחו אי זה יום הוא שבת ושיתקן צרכיו ודרכיו ביום הששי כדי שישמור השבת ולא יחללנה : והנה פי׳ לעשות השבת כמו וימהר לעשות אותו : ביני וגו׳ · ובמילה כתוב ברית גם אות וככה בשבת והגאון אמר כאשר ימצא כמול בפריעה ידעו המוצאים אותו שהוא מישראל וככה כאשר לא יעשה מלאכה בשבת או לא ישא ויתן בשבת · ולפי דעתי כי פירוש אות היא

כי

י"ח מסר בני ישראל אות הוא לעלם
י"ג כי ששת ימים עשה יהוה את
השמים ואת הארץ וביום
ג' ופת' וחד וינפש השביעי שבת וינפש: ס
יח ויתן אל משה ככלתו
לדבר אתו בהר סיני שני
ג' ב' לחת העדת לחת אבן
ס"פס' ג' כתבים באצבע אלהים:
וחד לכל אלהים לב א וירא העם כי
ג' רכנו בשש משה לרדת מן ההר
ג' פ' ויקהל העם על אהרן
ויאמרו אליו קום עשה לנו
אלהים אשר ילכו לפנינו כי
זה משה האיש אשר העלנו
כ"ד ופתחין מארץ מצרים לא ידענו מה
היה לו: ב ויאמר אלהם
ג' אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם
ג' ג' ח' והביאו אלי: ג ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב
נ"ג
אשר

יח ויהב למשה כד שיצי
למללא עמיה בטורא דסיני
תרין לוחי סהדותא לוחי
אבנא כתיבין באצבעא דיי׳:
א וחזא עמא ארי אוחר
משה למיחת מן טורא
ואתכניש עמא על אהרן
ואמרו ליה קום עביד לנא
דחלן דיהכון קדמנא ארי דין
משה גברא די אסקנא
מארעא דמצרים לא ידענא
מה הוה ליה: ב ואמר
להון אהרן פריקו קדשי
דדהבא די באודני נשיכון
בניכון ובנתיכון ואיתו לותי:
ג ואתפריקו כל עמא
ית קדשי דדהבא די
באודניהון ואתיאו לות
אהרן

אחד
שבת וינפש
נינה יג
תענית כז
ויתן אל
ככלותו לח
לחות אבן
ערוכין כד
וירא העם
שבת פט
כיון משה
שבת סט
מכות כג

רשב"ם

עמי: (א) אשר ילכו לפנינו. כעינין תרפי' העשויי'

רש"י

הכתיב מכוחה לעצמו לשבר האוזן מה שהיא יכולה לשמוע: (יח) ויתן אל משה וגו'.
אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורי' נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן (נ"ע טובא דלמא הכל כסדר וצוי הקב"ה למשה היה במ' ימים הראשונים טרם עשותם העגל וקודם רדתו מההר עשו את העגל. ומשה לא הגיד לישראל צווי המשכן עד למחרת י"כ שהיו ישראל מרוצים להקב"ה. וכן הוא בהדיא בזוהר ויקהל אשר על כן בצווי הקב"ה כתיב מאת כל איש דהיינו גם ערב רב כמו שדרז"ל איש איש מלמד כו'. ומשה בצווי אמר לישראל קחו מאתכם דייקא ולא מערב רב לפי שהם גרמו בניזקים וק"ל): ככלותו ככלתו כתי' חסר שנמסר לו תור' במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה. ד"א מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין הן האמורים בספ' ישעיה אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים: לדבר אתו. החקים והמשפטים שבואלה המשפטים: לדבר אתו. מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד: לוחות. לח' כתיב שהיו שתיהן שוות: (א) כי בושש משה. כתרגומו לשון איחור וכן בשש רכבו ויחילו עד בוש כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך ו' שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים מ' יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו בז' בסיון עלה נמצא יום

מ'

שמיא וית ארעא וביומא שביעאה שבת ונח: יח ויהב למשה כד פסק למללא עמיה בטורא דסיני תרין לוחי סהדותא לוחי דאבן ספירינון מכורסי יקרא מתקלהון ארבעין סאין כתיבין באצבעא דיי:
א וחמא עמא ארום אשתהי משה מן למיחות מן טוורא ואתכניש עמא על אהרן כד חמון דעבר זימנא דקבע להון ואזל סטנא ואטעינון והדר לבהון זחוחין ואמר ליה קום עיבד לנא דחלן דיטיילן קדמנא ארום דין משה גברא דאסקנא מארעא דמצרים אשתלהב בטוורא דאשא מצלהבא מן קדם יי לא אשתמודענא מה הוה ליה בסיפיה: ב ואמר להון אהרן פריקו קדשי דדהבא דבאודני נשיכון בניכון ובנתיכון ואייתו לותי: ג ופריקו נשיא למיתן תכשיטיהון לגבריהון ומן יד פריקו כל

וקרנכות נגזר ויגזל נדחה אפי' בשבת אכל אלו דוחין שבת. סוף פרשת שבת למלאכת המשכן דילפינן מלאכת שבת ממלאכת משכן. את השבת ד' ג' באלו

יענייכא וחד בעזרא לחלל את השבת. והיינו כדאי' בפ"ק דסנהדרין. ראוי היה שתנתן תורה ע"י עזרא. אלא שקדמו משה דילפינן את השבת דהת' מהכא. את

רש"י

מ'ב"ז בתמוז בי"ו בא שטן וערבב את העול' והראה דיוקן חשך ואפל' וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעול' אמר להם מת משה שכבר באו ו' שעות ולא בא וכו' כדאיתא במ"ס וא"א לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנא' וישכימו ממחרת ויעלו עולות: אשר ילכו לפנינו. אלוהות הרבה איוו להם: כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים: אשר העלנו מארץ מצרים והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלוהות אשר ילכו לפנינו: (ב) באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו. לשון צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך: (ג) ויתפרקו. לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקרי"ר בלעז:

את

אבן עזרא

כי ששת ימים עשה והנה העושה מלאכ' בשבת אכחיש הוא במעשה בראשית והתורה דברה כלשון בני אדם להבין השומעים. ואמר וינפש כי השם לא ייעף ולא ייגע כי הנה בריאותיו שהם הגויות הנכבדות שהם נצחות השמים לעולמי עד שוכנים ביום ובלילה ואף כי הנכבדים שאינן גופות ואף כי יוצר הכל שהוא שוכן עד ויושב קדש ואין מעשיו בתנועה רק הכל נעשה בדברו: (יד) ויתן. דיקי מות יתמהו מה עשה משה בהר ארבעי' יום וארבעי' לילה ולא ידעו אם יתמוד שם עם השם כמספר הזה וכפל כפלו שנים לא יוכל לדעת אלף אלף ממעשי השם ודרכיו יסוד כל המצות שלוהו כי יחשבו כי המעשה והעיקר ואיננו רק הלבב והמעשה והלבב והלשון להרגיל וכן כתו' בפיך ובלבבך לעשותו וקדמונינו אמרו רחמנא לבא בעי ושרש כל המצות על שיאהב את השם בכל נפשו וידבק בו וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשי השם בעליונים ובשפלים וידע דרכיו וככה אמר הנביא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי אז יתברר לו כי השם עושה חסד צדקה ומשפט בארץ ולא יוכל לדעת השם אם לא ידע נפשו ונשמתו וגופו כי כל מי שלא ידע מהות נפשו חכמת מה לו והנה משה שהתבונן ארבעים שנה במדבר ועמד בסולות רבות שגלה לו השם בהר סיני והוא אמר לפני מותו אתה החלות להראות את עבדך את גדלך והנה עתה החל והראה לו גדולת השם וזהו אמת כי לגדולתו אין חקר: (יח) לוחות אבן. פירשתיו. ודבר הכתוב באצבע אלהים על מנהג האדם כי כל חפץ השם נדבר פיו יקים ופי' דבר פה על דרך משל כמשפט מלכי האדם וככה כי פי ה' צוה ונבראו ודברי השם נכחי השם בשמים כנגד השפלים וכן כתוב לעולם יי' דברך נצב בשמים והמשכילים יבינו: **אמר אברהם המחבר** צריך אני להאריך על דבר העגל יש מקדמונינו שאמרו שנהרג חור והנה אהרן פחד ויש מי שאמר כי פחד על ישראל אם יהרגוהו שהם

ימיתם

אשר באזניהם ויביאו אל־
ג׳ אהרן: ד ויקח מידם ויצר
ג׳ומל בחרט אתו בחרט ויעשהו עגל
מסכה ויאמרו אלה אלהיך
ג׳ ישראל אשר העלוך מארץ
מצרים: ה וירא אהרן ויבן
י״א פסוקי׳ מזבח לפניו ויקרא אהרן
א׳ית בהון ויקר׳ ויאמ׳ ויאמר חג ליהוה מחר: ו
וישכימו ממחרת ויעלו עלת

ויגשו

אהרן: ד ונסיב מידיהון
וצריתיה בזיפא ועבדיה עגל
מתכא ואמרו אלין דחלתך
ישראל דאסקוך מארעא
דמצרים: ה וחזא אהרן
ובנא מדבחא קדמוהי וקרא
אהרן ואמר חגא קדם יי
מחר: ו ואקדימו ביומא
דבתרוהי ואסיקו עלון וקריבו
נכסין ואסחר עמא למיכל
ולמשתי לקמא לחינגא:

ומליל

אהרן
אלה אלהיך הא׳ יליס בג אש׳העלוך סנהדרין סג
וירא אהרן סנהדרין ז

רשב״ם

העשויי׳ במכשפו׳ שיגידו צורכיהם: (ד) ויצר אותו בחרט. הזהב לקח מיד כל אחד וקיבץ אותו וקשר את כולם בבגד על שעשו לפוש של חמר ושל שעוה כדרך שמתיכין ועשו בו צורת עגל והשליכו הזהב בתוכו ונעשה עגל. כדכתיב ואשליכהו באש ויצא העגל הזה. וכתיב ויצר ככרי׳ כסף בשני חריטים: אלה אלהיך ישראל אשר העלוך. וכי שוטים היו שלא היו יודעים שעגל זה שנולד היום לא יעלום ממצרים. אלא כל עובדי ע״א יודעים שאלהינו בשמים ברא את העולם אך בזה היו טועי׳ שהתרפי׳ יש בהם רוח טומאה כמו הנביאים שיש בהם רוח הקדש וסבורי׳ שהעגל שהיה מדבר ברוח הטומאה כאלו היה מדבר ברוח הקדש שלמעלה ולכך אומר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך. כלומר רוח הקדש יש בו וכאלו רוח הקדש הולך לפנינו וכן לבן אומר על התרפים למה גנבת את אלהי ולכסות בו את ישראל נתן בו רוח הטומאה. של מיני מיני מכשפו׳ ואוב וידעוני כח בו להכחיש פמלי׳ של מעלה ולהגיל כולדו׳ לדעת אם היו תמים לה׳ אלהיהם. ולא יהיה בהם מעונן ומנחש ומכשף ולא מאמין לאות ומופת של רוח נבואת הטומא׳ כדכתי׳ כי מנסה ה׳ אלהיכם אתכם לדעת אם ישכם אוהבי׳ את ה׳ אלהיכם וגו׳: וירא משה את העם כי פרע הוא

רש״י

את נזמי. כמו מנזמי כמו כצאתי את העיר מן העיר: (ד) ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון קשיר׳ בחרט לשון סודר כמו המטפחת והחריטין (ישעיה ג) ויצר ככרים כסף (מלכים א׳ ה) בשני חריטין. והב׳ ויצר לשון צורה בחרט כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורתין בו צורות בזהב כעט סופר החורת אותיות בלוחות ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אנוש (ישעיה ח) וזהו שת״א וצר יתיה בזיפא לשון זיוף הוא כלי אומנו׳ שחורצין בו בזהב אותיות ושקידים שקורין בלעז ניי״ל ומזייפין על ידי חותמות: עגל מסכה. כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים וי״א מיכה היה שם שיצא מתוך למוסי בנין שנתמכמך בו במצרי׳ והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל. מסכ׳ לשון מתכת ד״א קכ״ה קנטרין זהב היו בו בגימטריא של מסכה: אלה אלהיך. ולא נאמ׳ אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשוהו ואח״כ הטעו את ישראל: (ה) וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים שנ׳ בתבנית שור אוכל עשב וראה שהצליח מעשה שטן ולא היה לו פה לדחות לגמרי: ויבן מזבח. לדחות: ויקרא חג לה׳ מחר. ולא היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחן והרגוהו וזהו ויבן (לשון בינה) מזבח לפניו ויבן מזבח לפניו ועוד ראה ואמר

השכת לעשו' ר"ת אהל. דילפי' מלאכת שבת מאהל מועד בני ישראל אות היא · ר"ת כילה שכילתו של תלמיד חכם מע"ס לע"ס אות היא לעולם כי ר"ת אהלך עלגס

וידעת כי שלום אהלך דדרשינן מיניה הדלק נר בליל שבת. וביום השביעי שבת וינפש ס"ת שתים שבתות נפשות יש לאדם בשבת וע"כ פ"ש דויעפש כפולה שמו'

יונתן בן עוזיאל

כל עמא ית קדשי דדהבא די באודניהון ואיתיו לאהרן : ד ונסיב מידיהון וצר יתיה בשושיפא ורמא יתיה בטופרא ועבדיה עיגל מתכא ואמרו אלין דחלתך ישראל דהנפקך מארעא דמצרים : ה וחמא אהרן ית חור נכיס קדמוי ודחיל ובנא מדבחא קדמוי וקרא אהרן בקל עציב ואמר חגא ליי מחר מנכסת קטול בעלי דבבוי אלין דכפרין במריהון ופרגו יקר שכינתי יי בעיגלא הדין : ו ואקדימו מיומא חרא ואסיקו עלוון וקריבו ניכסין ואסחר עמא למיכל ולמשתי

ירושלמי

וחמא אהרן ית חור נכים קדמוי ודחיל ובנא מדבחא קדמוי וקרא אהרן ואמר חגא : וקמו להון מנחכין בפולחנא נוכראה :

רשי

ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמ' אם הם בוני' אותו המזב' זה מבי' צרור וזה מבי' אבן ונמצאת מלאכתן עשויה בבת אחת מתוך שאני בונה אותו ואני מתעצל במלאכתו ובין כך ובין כך משה בא : חג לה' · בלבו היה לשמי' בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקו' : (ו) וישכימו · השטן זרזם כדי שיחטאו : לצחק · יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנ' לצחק בי ושפיכות דמי' כמו שנ' יקומו הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב' ב') אף כאן

אבן עזרא

ימיתם כלם ועל דרך הפשט אם מעשה העגל ע"ז למה פחד אהרן שיהרג והלא מתו אחריו כמה חסידים מישראל שלא הגיעה מעלתם למעלת אהרן בחסידות לפרסת כף רגל אהרן על ייחוד השם והנה חבירי דניאל השליכו לכבשן האש בעבור שלא ישתחוו לצלם ואיך יעשה אהרן פסל שהמעשה קשה מההשתחויה והלא אהרן קדוש השם היה ונביא על ישראל ומצות רבות נתנו על ידו עם משה אחיו ובנא יהיה חור טוב ממנו ואם הוא עשה ע"ז חייב היה משה להרגו קודם עובדי העגל והנה משה התפלל בעדו והעובדים הרג ואיך היה אחר כן מכפר על בני ישראל הוא וזרעו עד סוף כל הדורות ואל תשים לבך על דבר קח לך עגל בן בקר לחטאת כי איננו על דבר העגל כי הנה כמוהו ביום הכפורים לכל כהן משוח מצוה לתת פר בן בקר לחטאת ולא נוכל לומר בעבור חטאת האב כי כל הכהנים היו בני אלעזר ובני איתמר וכבר נולד פנחס ועוד בפרשה שיתנו ישראל שעיר עזים אחד לחטאת והם לא עשו דמות שעיר גם פרה אדומה איננה לכפר על ע"ז רק לטהר הטמאים וכל אנשי המחקר מודים כי השם לא יבחר שליח שידע כי בסופו יעבוד ע"ז ואין כל נביא שליח והנה ראינו שאמ' משה לפני מותו תמיך ואוריך לאיש חסידך והנה לא הזכיר דבר העגל רק לא נמצא בו אלא מה שנמצא במשה והמה דבר מי מריבה כאשר אפרש במקומו : ויש אומרים כי ישר' דמו אהרן שעשו דפוס עגל והשליך אהרן הזהב באש ולא הרגיש וראייתם ואשליכהו באש ויצא העגל הזה וזה איננו נכון כי אהרן איך בחרו בהם אם היה טפש שירמוהו פתאים ועוד למה בנה מזבח לפניו וצוה שיזבחו זבחים ועולות ואחרים אמרו אין זה אהרן שעשה העגל אחי משה גם זה הבל כי הקהל לא נקהלו רק אל הבוה תחת משה וכן כתוב והנה אהרן וחור ואם היה אחר למה לא הרגו אהרן או משה ברדתו מן ההר גם התפלל בעדו כי איננו נכון שיעשה חסיד ע"ז ובעבור אחרים שלא ימותו גם אומרי' רבים כי פי' חג לה' מחר שהעובדי' העגל יהיו נהרגים על יד משה כי אין משמע דברו רק אחר שבנה המזבח לפני העגל גוע להבדיו במחנ' שיפתחו מחר במזבח שבנה כמו אמרו חג בענותי' וכן עשו וישכימו ממחרת ויעלו עולות ומחשבות הלב אינם מועילות כי הנוקב את השם על פי דבורו יהרג וככה האומר נלכה ונעבדה אלהים אחרים והמפרש אנכי עשו בכורך אנכי הנה שאנכי אבל עשו הוא בכורך איננו פשע ולא יצא מתכמת הדבור ואם ישאל אדם בב"ד את חבירו האתה הוא

וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם
ג׳ ... לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק׃
וס תס׳ ג׳ נטעס׳ פ ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ
אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ג׳ פסו׳ ח סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ
דישהון אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל
כמ״ן נתו׳ פלח ודין מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל
ג׳ אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה
עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ י
פ׳ פמפון וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וְיִחַר־אַפִּי
ג׳ בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ
ל׳ לְגוֹי גָּדוֹל׃ יא וַיְחַל מֹשֶׁה
את

ז וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אֵיזֵיל חוּת אֲרֵי חַבִּילוּ עַמָּךְ
דְּאַסֵּיקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ — וידבר ה׳ ברכות לב
ח סָטוּ בִּפְרִיעַ מִן אוֹרְחָא דִּי פַקֵּידְתִּינוּן עֲבַדוּ לְהוֹן עֵגֶל
מַתְּכָא וּסְגִידוּ לֵיהּ וְדַבַּחוּ לֵיהּ וַאֲמַרוּ אִלֵּין דַּחֲלָתָךְ — סרו מהר סנהדרין ט
יִשְׂרָאֵל דִּי אַסְּקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ט וַאֲמַר יְיָ — וישתחוו סנהדרין סג
לְמֹשֶׁה גְּלֵי קֳדָמַי יָת עַמָּא הָדֵין וְהָא עַם קְשֵׁי קְדַל הוּא׃
י וּכְעַן אֲנַח בָּעוּתָךְ מִן קֳדָמַי וְיִתְקֵף רוּגְזִי בְהוֹן
וַאֲשֵׁיצֵינוּן וְאַעְבֵּיד יָתָךְ לְעַם סַגִּי׃ יא וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם
יְיָ אֱלָהֵיהּ וַאֲמַר לְמָא יְיָ יִתְקֵיף רוּגְזָךְ בְּעַמָּךְ דִּי אַפֵּיקְתָּא — ועת׳ הניח׳ ברכות לב
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּחֵיל רַב וּבִידָא תַקִּיפָא׃ — ויחל משה ברכות ל׳ לב
למא

רשב״ם

הוא׃ (יא) עמך אשר הוצאת · עמך ולא עמי · אשר הוצאת ולא אני העליתי אלא אתה למה יאמרו עשה למען שמך שלא יתחלל

רש״י

כאן כתרגם חור׃ (ז) וידבר· לשון קושי הוא כמו וידבר אתם קשות׃ לך רד· מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי ב״ד שלמעלה׃ שחת עמך· שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו׃ (ט) קשה ערף· מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחים ומאנים לשמוע׃ (י) הניחה לי· עדיין לא שמענו שנתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם׃ (יא) למה ה׳ יחרה אפך· כלום מתקנא

אבן עזרא

חבירו שהלויתי לך כך וכך ואמר אני לא יוכל לומר מחשבתי היתה שאני חבירו לא יותר גם ככה דברי דניאל לנבוכד נצר מרי חלמא לשנאך דרך מוסר ועתה אומר לך דעת הגאון רב סעדיה אמר כי אהרן עשה בערמה כאשר עשה יהוא על כן בנה מזבח והקשה על נפשו אם כן למה התאנף השם בו והוא השיב בעבור שלא הרגם מיד כאשר עשה בבואו גם זה איננו נכון כי הוא קרא חג לי״י מחר וזה השם הוא שם עצם לכבוד השם ולא יתערב אחר עמו כמלת אלהי׳ שהוא לענינים רבים ועוד למה לא הזכיר זה בעבותו למשה כי הוא אומר ואשליכהו באש ואין המעשה דומה לשאלה ועתה אחל לפרש דרך קצרה הסוד חלילה חלילה שעשה אהרן ע״ז גם ישראל לא בקשו ע״ז רק חשבו שמת משה שהסיעם מים סוף כאשר פי׳ כי ראו שהמן איננו יורד בהר סיני ומשה התעכב שם ארבעים יום ואין כח באדם לחיות

זה

ולמשתי וקמו להון למגחכא בפולחנא נוכראה : ז ומליל יי עם
משה איזל חות מן רבות יקרך דלא יהבית לך רבותא אלהן בגין ישראל
וכדון חבילו עובדיהון עמך דאפיקתא מארעא דמצרים : ח סטו
בפריע מן אורחא דפקידתינון בסיני לא תעבדון לכון צלם וצורה וכל
דמו וכדון עבדו להון עיגל מתכא וסגידו ליה ודבחו ליה ואכריזו קדמוי
אלין דחלתך ישראל דאסקוך מארעא דמצרים : ט ואמר יי למשה
גלי קדמי זדונהון דעמא הדין והא עם קשי קדל הוא : י וכדון
אנח בעותך ולא תפגין עליהון קדמי ואריתח רגז אשתא תקיפתא בהון
ואשיצינון ואעבד יתך לעם סגי : יא ואתחלחל משה מן רתתא ושרי
לצלאה קדם יי אלהיה ואמר למא יי יתקוף רוגזך בעמך דהנפקת
מארעא

ב' במסורת · וינפש בני' או שבניהכס אאף איר של גיהכסטונת פשנת · פשניעי שנת וינפש בניות' לכיון שהוא שנת אנל' נפש · שנת וינפש ויתן א משה אלמד שנתנה

תורה נשנת וינפש ויי כפשו ושפיך ניה נער' העגל שנתחייבו מיתה וגאנל' נפש' נכלתו כתיב חסר · חת כ' מקוטא' נ"ד קשיטי' ותכויין ניסעיה אף

אבן עזרא

זה הזמן בלא מאכל כי הוא לא אמר להם מתי ירד גם הוא לא ידע כי השם אמר לו עלה אלי ההרה ושב שם עד שאתן לך לוחות הברית ומלת אלהים כבוד חובה בצורת גויה וככה אמרו אשר ילכו לפנינו ואם תשים לבך אל המסע הראשון או תבין זה והנה לכבוד השם נעשה על כן בנה אהרן מזבח לפניו והכריז שיזבחו מחר לכבוד השם וכן עשו כאשר נוס וזו תשובת אהרן כי נקהלו עליו וכמו שהודעתיך כי כל קהלה ואחריה על היא גבאי ואם אחריה אל היא לשבח כמו ויקהלו אל המלך שלמה וזהו אתה ידעת את העם כי ברע הוא כי אני לא עשיתי רע להם כי לא בקשו רק אשר ילך לפניהם ולכבוד השם עשיתיו רק בעבור שישראל היו מעורבי' עם ערב רב וזהו כי ברע הוא ולא אמר רע הוא ומהם מעטי' מישראל שהיתה ע"ז והביאו זבחים והשתחוו לו ואמרו אלה אלהיך ישראל ואל תתמה בעבור שהכתוב אומר כי שחת עמך סרו מהר כי לא בתוב כל עמך הלא תראה כי לא מעל בחרם רק עכן לבדו והנה כתוב חטא ישראל גם עברו גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם והנה כל עובדי העגל לשם ע"ז שאמרו אלה אלהיך ישראל או היתה כן במחשבתם לא היו רק שלשת אלפים והנה הם חצי עשירית המחנה והכלל כי לא נעשה כהוגן ע"ד שנחשב לפתאים שהיה ע"ז ואל תתמה בעבור שהתאנף השם באהרן כי זה בעבור שהיה הוא הסבה כי הנה נענש עם משה אחיו על דברתי מריבה ולא חטאו בזדון וכתוב עליהם לא האמנתם בי מריתם מעלתם וחכמי המזלו' אמרו כי המחברת הגדולה לשני העליונים היתה במזל שור וזה כזב כי לא היתה רק במזל דלי ועל דרך חכמת המזלות הוא מזל ישראל ורבים נסו זה הסוד דור אחר דור גם אני ראיתי ככה והנה שמיהו בחצי השמים : (ב) ויאמר פרקו · על משקל ברכו משבכין הכבד הדגוש מכבד מצרים היה לשום נזמים באזניהם וככה כתוב במדינים כי ישמעאלים הם : (ג) ויתפרקו אשר באזניהם · באזני הבנים והבנות והנשים הנזכרים למעלה : (ד) ויקח מידם ויצר · מגזרת צורה כמו ויצר את שני העמודים · ומלת בחרט כמו דמות וכן בחרט אנוש בדמות אנוש ואין טעם להיותו מגזרת החריטים : מסכה · התיך כמו הפסל נסך חרש : וירא אהרן . כלב כמו וראיתי אני בלבי וירא יעקב כי יש שבר : (ו) וישכימו ממחרת · היום שנבנה המזבח : (ח) ויאמר · טעם קשה עורף שלא ישמע מה שצוה משל לאדם הולך לדרכו במרוצה ולא ישיב עורף לקורא אליו וזה המשל בעבור שהיו ישראל בארץ מצרים עובדי ע"ז והשם שלח להם נביאים לאמר איש גלולי מצרים השליכו כי כן כתוב ומשה ספר זה המעשה לבנים לפני מותו והוא אומר הטעמים לא האלות כתוב לך רד כי שחת עמך וכתוב קום רד ושם כתיב וישתחוו לו ויאמרו אלה אלהיך וכתוב ועתה הניח' לי ותחתיו הרף ממני וכתוב ויחר אפי בהם ואכלם ותחת זה ואשמידם ואמחה את שמם וכתוב ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו והטעמים שוים והנה רמז לו אם לא בעבור כבוד משה היה משמיד אותם על כן הוצרך להתפלל : (יא) ויחל משה · זאת הגזרה לא מצאנוה מזה הטעם כי אם על פנים כמו
ויתלו

את פני יהוה אלהיו ויאמר
ג׳ למה יהוה יחרה אפך בעמך
אשר הוצאת מארץ מצרים
בכח גדול וביד חזקה: יב
למה יאמרו מצרים לאמר
ברעה הוציאם להרג אתם
ג׳ בהרים ולכלתם מעל פני
האדמה שוב מחרון אפך
ג׳ על מ׳ והנחם על הרעה לעמך:
יג זכר לאברהם ליצחק
ו׳ ולישראל עבדיך אשר
נשבעת להם בך ותדבר
ג׳ אלהם ארבה את זרעכם
ו׳ ככוכבי השמים וכל הארץ
הזאת אשר אמרתי אתן
י״א ספר לזרעכם ונחלו לעלם: יד
וינחם יהוה על הרעה אשר
דבר לעשות לעמו: פ טו
ויפן וירד משה מן ההר ושני
לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים: טז והלחת מעשה אלהים המה והמכתב

יב למא יימרון מצראי
למימר בבישא אפיקינון
לקטלא יתהון ביני טוריא
ולשיצאותהון מעל אפי ארעא
תוב מתקוף רוגזך ואתיב
מן בישתא דחשיבתא
למעבד לעמך: יג אדכר
לאברהם ליצחק ולישראל
עבדך די קיימתא להון
במימרך ומלילתא עמהון
אסגי ית בניכון ככוכבי שמיא
וכל ארעא הדא די אמרית
אתן לבניכון ויחסנון לעלם:
יד ותב יי מן בישתא די
מליל למעבד לעמיה:
טו ואתפני ונחת משה
מן טורא ותרין לוחי סהדותא
בידיה לוחי כתיבין מתרין
עבריהון מכא ומכא אנון
כתיבין: טו ולוחיא
עובדא דיי אנון וכתבא
כתבא דיי הוא מפרש על
לוחיא

זכור ברכות ו׳ לג שבת ל׳
וינחם ה׳ סנהדרין קא
מזה ומזה מגלה סג
והלוחות אנות יג

רשב״ם

ויחלל: (יז) מעשה אלהים המה זלא פסל אותם משה אבל האחרונים כתוב בהם פסל לך: חרות · כמו

רש״י

מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור: (יב) והנחם · התעשת מחשבה אחרת להיטיב להם· על הרעה · אשר חשבת להם: (יג) זכור לאברהם · אם עברו על עשרת הדברות אביהם אברהם נתנסה בעשר נסיונות ועדיין לא קבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר: לאברהם ליצחק ולישראל · אם לשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו לישרף עליך באור כשדים אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקדה אם בגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כסא של ג׳ רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק״ו לכסא של רגל אחד: אשר נשבעת להם בך · לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנ׳ בי נשבעתי נאם ה׳ וליצחק נאמר והקימותי את השבוע׳ אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל שדי · (טו) משני עבריהם · היו האותיות נקראות ומעשה נסים

מַארְעָא דְמִצְרַיִם בְּחֵיל רַב וּבִידָא תַקִּיפָא : יב לְמָא דֵין יֵימְרוּן מִצְרָאֵי
דְמִשְׁתַּיְירִין לְמֵימַר בְּבִישָׁא אַנְפִּיקִינוּן לְקַטָלָא יַתְהוֹן בֵּינֵי טַוְורַיָא תָבוֹר
וְחֶרְמוֹן וְשִׁרְיוֹן וְסִינַי וּבְגִין לְשֵׁיצָאָה יַתְהוֹן מֵעַל אַנְפֵּי אַרְעָא תּוּב מִתְּקוֹף
רוּגְזָךְ וִיהֵי תוֹהוֹ קֳדָמָךְ עַל בִּישְׁתָא דְמַלֵילְתָּ לְמֶעְבַּד לְעַמָּךְ : יג הֲוֵי
דְכִיר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדָּךְ דְקַיֵימְתָּא לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ
וּמַלֵילְתָּא לְהוֹם אַסְגֵּי יַת בְּנֵיכוֹן הֵי כְכוֹכְבֵי שְׁמַיָא וְכָל אַרְעָא הָדָא
דַאֲמָרִית לְכוֹן אֶתֵּן לִבְנֵיכוֹן וְיַחְסְנוּן לְעָלָם : יד וַהֲוָה תוֹהוֹ מִן קֳדָם
יְיָ עַל בִּישְׁתָא דְחָשִׁיב לְמֶעְבַּד לְעַמֵּיהּ : טו וְאִתְפְּנֵי וּנְחַת מֹשֶׁה מִן
טַוְורָא וּתְרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא בִידֵיהּ לוּחִין כְּתִיבִין מִתְּרֵין צִיטְרֵיהוֹן מִכָּא
וּמִכָּא אִינוּן כְּתִיבִין : טז וְלוּחַיָא
עוֹבָדָא דַייָ הִינוּן וּכְתָבָא כְּתָבָא דַייָ
הוּא חָקִיק וּמְפָרַשׁ עַל לוּחַיָא :

ירושלמי

מִבַעֲשִׁין : קל

רשי — ושמע

רש״י

הוא : (טז) מעשה אלהים המה • כמשמעו הוא בכבודו עשאן • דבר אחר כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית כך כל שעשועיו של הקדוש ברוך הוא בתורה : חרות • לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חיקוק אנטלי״ר בלע״ז : ברעה • בהריעו שהיו מריעים ושמחים וצוחקים : אין קול ענות גבורה • אין קול הזה נראה קול עניית גבורים שצועקים נצחון ולא קול חלשים הנעקים

אבן עזרא

יתלו פני כדיב ולפי דעתי כמו ופניה לא היו לה עוד וכלם ככה על כן אסור לומר חליתיך או אחלך כי יבא מגורת אשר חלה יי׳ כשיש אומרים כי זאת התפלה היא שנזכרת בפרשת והיה עקב וזו התפלה היתה ראויה להכתב אחר שוב משה אל ההר על כן ויכחם יי׳ אחר שהתפלל והתנפל מ׳ יום ואם נחם על הרעה בראשונה מה טעם לומר אולי אכפרה בעד חטאתכם כי ירד ושרף העגל והרג עובדיו או שב להתפלל לשם בעד ישראל ובעד אהרן שהיה הסבה ואחרי׳ אמרו כי תפלת אל תשחת עמך איננה ואת הנזכרת במקום הזה ולפי דעתי כי טעמי התפלה שוים כאשר אפרש כי איך יחלה פני השם לפני שרוף העגל וישק את בני ישראל ויהרוג עובדיו רק השם רמז לו שיתפלל אחר רדתו ויסיר העגל על כן כתוב אולי אכפרה בעד חטאתכם אחר שהסיר החטאת כאשר כתוב ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל והנה בעבור שהשם אמר לו ועתה הניח׳ לי הזכיר התפלה שהתפלל בהתנפלו לפני השם וזאת הפרשה היתה ראויה להכתב אחר וישב משה אל יי׳ ואין מוקדם ומאוחר בתורה רק רצה לדבק דבר מי אשר חטא לי עם ועתה לך נחה את העם וכתוב ויגוף יי׳ את העם : (יא) ויחל׳ הנה כתוב ואתנפל לפני יי׳ את ארבעי׳ היום ואת ארבעי׳ הלילה כי אמר יי׳ להשמיד אתכם וזהו הדרך שמוני ואשמידם כי אין הדעת סובלת שיתפלל משה בעד ישראל וע״ז ביניהם עד שהסיר אותה : והנה למה יי׳ יחרה אפך בעמך כמו אל תשחת עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול ובזרועך הנטויה וזה אשר הוצאת ממצרים בכח גדול וביד חזקה וכתוב זכור לאברהם ליצחק וליעקב וזהו זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת והטעם שתזכור להם שבועתך ולא פירש זה בפסוק זכור לעבדיך כי איננו כמו זכור עדתך קנית קדם בעבור הלמ״ד והנה פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם וזהו כמו למה יאמרו מצרים לאמר • וטעם ברעה הוציאם כאשר רמזו קדמונינו כי במזל רע יצאו ממצרים והנה יאמרו אין יכלת לשם להציל את הדבקים בו ונראותו כי אין יכולת לו הרגם וזה יהיה חלול השם והנה התנפל ארבעים יום והשם אמר לו כי לא אעלה בקרבך והנה לא ירשו הארץ ואז אמר משה כל פרשת ראה אתה אומר אלי ואחר כן נוהו השם

ת״א נריך להיות מקושט נכ״ד ספרי׳ ויתן אל משה נכימט׳ זה אתלחותאשני לוחות ככנד שמים וארץ׳ חתן וכלה כ עדו׳ ושתי תולמות • לחת על שם שיניני׳ נלחי לחת כא״ת נ״ט כס״א מלמד שנלקחו

חכמה הכנוי׳ כי כשם משה חסר וי״ו לומר שנא שם ששות : כשם שהיה כשם משה מלוע כשם רכבו לנא מה התפארת אף הכא היה סנורי׳ שחת כמו שדרשו חכמים ז״ל שהראה לשם דמות מטתו ברקיע כי זה משה

ל׳ ג׳ מכתב אלהים הוא חרות על-
הלחת: יז וישמע יהושע
ברעו קרי | את-קול העם ברעה ויאמר
אל-משה קול מלחמה
ג׳ פסוקי׳ אית בהון אין ואין אנתו׳ פסו׳ | במחנה: יח ויאמר אין קול
ענות גבורה ואין קול ענות
ב׳ ב״ב | חלושה קול ענות אנכי
שמע: יט ויהי כאשר קרב
אל-המחנה וירא את-העגל
ל׳ וחסר | ומחלת ויחר-אף משה וישלך
מיוק׳ | מידו את-הלחת וישבר אתם
ח׳ ב״ב | תחת ההר: כ ויקח את-
העגל אשר עשו וישרף באש
ג׳ ג׳ | ויטחן עד אשר-דק ויזר על-
פני המים וישק את-בני
ישראל: כא ויאמר משה אל-
אהרן מה-עשה לך העם
הזה כי-הבאת עליו חטאה
גדלה: כב ויאמר אהרן אל-
יחר אף אדני אתה ידעת את-
ג׳ | העם כי ברע הוא: כג
ב׳ | ויאמרו לי עשה-לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי-זה

לוחיא: יז ושמע יהושע ית קל עמא כד מיבבין ואמר למשה קל קרבא במשריתא: יח ואמר לא קל גברין דנצחין בקרבא ואף לא קל חלשין דמתברין קל דמחייכין אנא שמע: יט והוה כד קריב למשריתא וחזא ית עגלא וחנגין ותקיף רוגזא דמשה ורמא מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון בשפולי טורא: כ ונסיב ית עגלא די עבדו ואוקיד בנורא ושף עד דהוה דקיק ודרא על אפי מיא ואשקי ית בני ישראל: כא ואמר משה לאהרן מא עבד לך עמא הדין ארי איתיתא עלוהי חובא רבא: כב ואמר אהרן לא יתקיף רוגזא דרבוני את ידעת ית עמא ארי בביש הוא: כג ואמרו לי עביד לנא דחלן דיהכן קדמנא ארי דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים

אהרן חרות על ערובין נד
והיכאשר תענית כח
ויזר על הגיגים מד
ויאמר משה מגלה כה

רשב״ם

כמו חרוש: (יח) חלושה. נצחון. כדכתיב ויחלוש יהושע: (יט) וישלך מידו. כשראה את העגל תשש כחו ולא היה בו כח להשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את רגליו בנפלם כדרך כל משליכי משוי כשאין בהם כח נלאתי וכן ראיתי בפרקים של רבי אליעזר ועיקר פשוטו כך: (כ) ויזר. ויפזר. ויזר. מן קנה: ויזר. מן זרה י הנה הוא זורה. ואת האש זרה

משה
רש״י

שלוחקי׳ ווי או כיסה: קול ענות. קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו: (יט) וישלך מידו וגו׳. אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו התורה כלה כאן וכל ישראל משומדים ואתננה להם: תחת ההר. לרגלי ההר: (כ) ויזר. לשון נפוץ וכן זורו על נוהו גפרית (איוב יח) וכן כי חנם מזורה הרשת (משלי א) מזורין כה דגן וקטנית: וישק את בני ישראל. נתכוון לבודקן כסוטות שלש מיתות כלומר שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין עדים בלא התראה במגפה שנאמר

יז וּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ יַת קַל עַמָּא כַּד מְיַבְּבִין בְּחֶדְוָא קֳדָם עֵיגְלָא וַאֲמַר לְמשֶׁה
קַל סִדְרֵי קְרָבָא בְּמַשְׁרִיתָא : יח וַאֲמַר לָא קַל גִּבָּרִין דְּנַצְחִין בְּסִדְרֵי
קְרָבָא וְלָא קַל חַלָּשִׁין דְּמִתְנַצְחִין מִן
בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן בְּסִדְרֵי קְרָבָא קַל פַּלְחֵי
פוּלְחָן נוּכְרָאָה וּמְגַחֲכָן קֳדָמָהָא אֲנָא
שְׁמַע : יט וַהֲוָה כַּד קְרֵיב משֶׁה לְמַשְׁרִיתָא וַחֲמָא יַת עֵיגְלָא וְחִינְגִין
בִּידֵיהוֹן דְּרַשִּׁיעַיָּא פַּחְגִּין וּמְגַחֲנִין קֳדָמוֹי וְסִטְנָא הֲוָה בְּגַוֵּיהּ מְטַפֵּז
וּמְשַׁוֵּר קֳדָם עַמָּא וּמִן יַד תְּקֵף רְתַח רוּגְזֵיהּ דְּמשֶׁה וּטְלַק מִן יְדוֹי יַת
לוּחַיָּא וּתְבַר יַתְהוֹן בְּשִׁיפּוֹלֵי טוּרָא בְּרַם כְּתָבָא קַדִּישָׁא דִּי בְּהוֹן הֲוָה פָּרַח
וְטַיֵּיס לַאֲוִיר שְׁמַיָּא וַהֲוָה צָוַח וְאָמַר חֲבַל עַל עַמָּא דִּשְׁמָעוּ בְּסִינַי מִן פּוּם
קוּדְשָׁא לָא תַּעַבְדוּן לְכוֹן צֶלֶם וּצְוּרָה וְכָל דְּמוּ וּלְסוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין עֲבַדוּ
עֵיגֶל מַתְּכָא דְּלֵית בֵּיהּ מַשָּׁשָׁא : כ וּנְסֵיב יַת עֵיגְלָא דַּעֲבַדוּ וְאוֹקֵד
בְּנוּרָא וְשַׁף עַד דַּהֲוָה דַּקִּיק וּדְרֵי עַל אַנְפֵּי מוֹי דְּנַחֲלָא וְאַשְׁקֵי יַת בְּנָא
יִשְׂרָאֵל וְכָל מַאן דִּיהַב תַּמָּן כָּל מָאנָא דְּדַהֲבָא הֲוָה סִימָא נָפְקָא בְּאַנְפָּא :
כא וַאֲמַר משֶׁה לְאַהֲרֹן מָה עֲבַד לָךְ עַמָּא הָדֵין אֲרוּם אַתֵּיתָא עֲלוֹי
חוֹבָא רַבָּא : כב וַאֲמַר אַהֲרֹן לָא יִתְקֵיף רוּגְזָא דְּרִבּוֹנִי אַנְתְּ יְדַעַתְּ יַת
עַמָּא אֲרוּם בְּנֵי צַדִּיקַיָּא אִינוּן בְּרַם יִצְרָא בִּישָׁא הוּא דְּאַטְעִינוּן : כג
וַאֲמַרוּ לִי עֲבֵיד לָנָא דַּחְלָן דִּיטַיְילוּן קֳדָמָנָא אֲרוּם דֵּין משֶׁה גַּבְרָא
דְּאַסְקָנָא

ירושלמי

קַל מְקַלְסִין כְּפוּלְחָנָא נוּכְרָאָה:

בעל הטורים

האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו • בני שהראה להם השטן מטתו של משה רבינו • אלה אלהיך שאוו לאהות הרב' • מזבח לפניו בגימ' אור' דרשינן • מזבח לפניו ויעלו עולו' בני' בכורות שהבכורות העלו עולות לפניו : הניחה שני' במס' הניחה לי • הניחה אותי והמשני א' שעמודי' בני שמשון לומר לך שהרג בהם במותו יותר ממה שהמי' בחייו וזה הוא הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם שילשו המי' כל פריהם • ואכלם ג' במסר' ויחר אפי בהם ואכלם • ואידך ואכלם ואמחכם • זהו שדרשו שאין פורענות שאין בה פרעון ממעשה העגל • ואעשה אותך מלא

רש"י

במגפה שנאמר ויגוף ה' את העם לא עדים ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים וצבו בטניהם : (כא) מה עשה לך העם הזה • כמה יסורים סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה : (כב) כי ברע הוא • בדרך רע הם הולכין תמיד ובנסיונו'
לפני

אבן עזרא

שירד ויפסול לוחות ויעלה בידו אל ההר אז ירד השם בענן וקרן עור פניו וכתב השם הלוחות השניים על כן כתוב בעת ההיא אמר יי' אלי פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים ועשית לך ארון עץ והנה יעשו ישראל הארון והוא שעשה בצלאל : (יד) וינחם • חלילה להנחם השם רק דברה תורה כלשון בני אדם כמו ויעצב וירד ישמח יי' במעשיו ויתעצב אל לבו והנה שמואל אמר וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם וגם כתוב נחמתי ויש מפרשים אותו לשון וועד ואין צורך : (טו) ויפן • הזכיר במקום הזה והסר נוער בא וטעם ויפן כאדם מסתכל מה יעשה וראה כי חייב לרדת מהרה בדרך ויפן כה וכה • וטעם בידו ברשותו כמו ולקחת בידך עשר אבנים כי תמצא' אכחנו איך יוכל להוריד לוח אחד ואף כי שנים ביד אחד ואחר שהכתוב מפורש שהיו כתובים משני עבריהם איכם אלה שני האבנים מה אבני הנזכרים בחשן כי מה שיכתוב מעבר אחד יראה בעבר האחר ואין פי' כתובים נראים רק כתובים כי כאשר כתב מזה לעבר כן היה כתוב בעבר השני והנה הלוח עב ואין צריך מ"ם וסמ"ך שבלוחות שיעמדו בנס כי מחלוקת היא בפירוש מלת אשורי אם מאושר באותיותיו או על שם שעלה עמהם מאשור ועוד אלו היו נראים יראו הפוכים ואין ראוי לטעון עלי אם היו אלה האבנים יקרות והתשובה כי היו יקרות מאד בעבור מכתב אלהים שהוא חרות עליהם כי היו צריכים להיות עבות והנה ימצא אבן יקרה מאד וארכה אמה ורחב' אמה וחצי ואמה קומתה ועוד מאין יפסול משה שני לוחות אבנים יקרים כמלת הראשונים והנה לא ידענו היאך היו כתובי' עשרת הדברים בשתי הלוחות ולא יהפכם על כן כתוב מזה ומזה הם כתובים • אחר שאמר כתובים משני עבריהם ולא נוכל
לדעת

משה האיש אשר העלנו
מארץ מצרים לא ידענו מה
היה לו: כד ויאמר להם
למי זהב התפרקו ויתנו לי
ואשלכהו באש ויצא העגל
הזה: כה וירא משה את
העם כי פרע הוא כי פרעה
אהרן לשמצה בקמיהם: כו
ויעמד משה בשער המחנה
ויאמר מי ליהוה אלי ויאספו
אליו כל בני לוי: כז ויאמר
להם כה אמר יהוה אלהי
ישראל שימו איש חרבו על
ירכו עברו ושובו משער
לשער במחנה והרגו איש
את אחיו ואיש את רעהו
ואיש את קרבו: כח ויעשו
בני לוי כדבר משה ויפל מן
העם ביום ההוא כשלשת
אלפי איש: כט ויאמר משה
מלאו

מסרה: פ"ד ופתחין · ג' · נ"גל"כ וי"ג חסר בלי' · כ"ו א' מ"ג ידין חסר · נ' ב' קופין · דגוש' נת"ו · י"ב · ל"ב · כ"ל · ג' וא"ג · ג' · פ' וספר · ל' מטעי' פנרין לפ'

אונקלוס:
דמצרים לא ידענא מא הוה
ליה: כד ואמרית להון
למאן דהבא פריקו ויהבו לי
ורמיתיה בנורא ונפק עגלא
הדין: כה וחזא משה
ית עמא ארי בטיל הוא ארי
בטילינון אהרן לאסבותהון
שום ביש בדריהון: כו
וקם משה בתרע משריתא
ואמר מאן דחליא דיי ייתון
לותי ואתכנישו לותיה כל
בני לוי: כז ואמר להון
כדנן אמר יי אלהא דישראל
שוו גבר חרביה על ירכיה
עיברו ותובו מתרע לתרע
במשריתא וקטולו גבר ית
אחוהי וגבר ית חבריה ואנש
ית קריביה: כח ועבדו בני
לוי כפתגמא דמשה ונפל מן
עמא ביומא ההוא כתלתא
אלפין גברא: כט ואמר
משה קריבו ידכון קורבנא
יומא דין קדם יי ארי גבר
בבריה ובאחוהי ולאיתאה
עליכון

תולדות אהרן: ואשליכהו פגלה כט · וירא משה פס · כי פרוע פנת קיש · ויעמוד יוסף פס

רשב"ם

זרה הלזה · וישק את בני ישראל · בדקן כסוטות : (כד) ויצא העגל הזה · כנמרה מלאכתו · כדכתיב ויצא לצורף כלי · מוציא כלי למעשהו : (כה) כי פרוע הוא · בטל מן המצות ממצות בוראו · כדכתי' ותפרעו כל עצתו פרעהו של תעבד בו : לשמצה · לדברי לעג וקלס בשנאיהם כמו ותקח אזני שמץ מנהו · כעין דיבור : (כז) איש את אחיו · החוטא בעגל : (כט) מלאו ידכם כמו כי מלאו אחרי ה' · לשעבד היום הנה כל יד ויד שלכם בקרבן לה' · הרגי איש בבנו ובאחיו שלחתם ידיכם לשמים : הסכרך בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום :

רש"י

לפני המקום : (כד) ואומר להם · דבר אחד והם מהרו והתפרקו : ואשליכהו באש · ולא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא : (כה) פרוע · מגולה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה : לשמצה בקמיהם · להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם : (כו) מי לה' אלי · יבא אלי · כל בני לוי · מכאן שכל השבט כשר : (כז) כה אמר וגו' · והיכן אמר זובח לאלהים יחרם כך שנויה במכילתא : אחיו · מאמו והוא ישראל : (כט) מלאו ידיכם · אתם ההורגים אותם · כי איש · מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו : אכפרה

דאסקנא מארעא דמצרים אישתלהב בטוורא באישא מצלהבא מן קדם יי ולא אשתמודענא מה הוה ליה בסיפיה : כה ואמרית להון למאן אית דהב פריקו ויהבו לי וטליקתיה בנורא ועאל סטנא בגויה ונפק מניה דמות עיגלא הדין : כח וחמא משה ית עמא ארום פריעין הינון ארום פריעו על ידוי דאהרן ית כלילא קדישא דהוה ברישיהון והות שמא רבא ויקירא חקיק ומפרש ביה ונפק טבחון ביש בעממי ארעא וקנון בהון שום ביש לדריהון : כו וקם משה בתרע סנהדרין דמשריתא

ירושלמי

וחמא משה ית עמא ארום פריעין אינון ארום פרעו כלילא דדהבא דהורה ברישיהון דהוה שמא מפרשא חקיק עליהון מן טורא דחורב :

ואמר מאן הוא דחליא דיי ייתון לוותי ואתכנשו לוותיה כל בנוי דלוי : כז ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל כל מאן דדבח לטעוות עממיא יתקטל בסייפא וכדון עיברו ותובו מתרע סנהדרין לתרע בי דינא במשריתא ובעו מן קדם יי דישתביק לכון חובא דא ואתפרעו מן רשיעיא פלחי פולחנא נוכראה וקטולו אפילו גבר ית אחוי וגבר ית חבריה ואינש ית קריביה : כח ועבדון בני לוי היכפתגמא דמשה ונפלו מן עמא דהוה סימא באפיהון כקטילת סייפא ביומא ההוא כמנין תלתא אלפין גברא : כט ואמר משה קריבו קורבנכון על שפיכות

ארמא

אבן עזרא

לדעת אם הלוח נכתב כלו או נשארו לו מארבע פאותיו שולים כאשר נעשה אנחנו היום בספרים אלו אם היה המכתב עב או דק ודבר שלא מצאנוהו בקבלה אין טעם לספרותינו : (טז) והלוחות קדמונינו אמרו כי נגזרו להיותם ככה כאשר פירשתי בראש ספר בראשית ולפי דעתי כי פי' מעשה אלהי' שהיו ככה כמלה הראויה נבראי' והזכיר זה בעבור שהשנים פסלם משה • יש אומרי' כי חרות כמו חרוש ויש מהפכים אותו חתור והנכון שאין חבר לו אולי הוא כדמות פתוח : (יז) וישמע יהושע. שנשאר בתחתית ההר : ברעה • מגזרת תרועה כמו אשא דעי שהוא מן ידעה ככה יאמר מן רעה ירע וכמוהו למה תריעי ריע : (יח) ויאמר • אמר הגאון כי גם אלה דברי יהושע ולפי דעתי שהם דברי משה ושעד הכתוב אחריו ויהי כאשר קרב אל המחנה : חלושה • שם כמו גבורה : קול ענות • כמו נגינות וזהו ויקומו לצחק : (יט) וירא את העגל ומחולות • וה"א העגל משרת בעבור האחרת כמו וירא את העגל והמחולות סביביו ומרוב קנאת משה שבר הלוחות שהיו בידיו כמו שטר עדות והנה קרע שטר התנאים וזה היה לעיני כל ישראל כי כן כתוב : (כ) ויקח את העגל • י"א כי וישרוף כמו ויתך באש ואין צורך כי יש דבר שיושם באש עם הזהב ומיד ישרף ויהיה שחור ולעולם לא ישוב זהב וזה • דבר מנוסה ואמת הוא : ויזר על פני המים • הם מי נחל יורד מן ההר וגם שישתו כל ישראל מאלה המים וזה היה כמו ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים והנה המים חדשו אות בעובדי העגל בפניה' או שנכנסה בטנם כי לולי זה איך הכירו בני לוי עובדי העגל מי היו וכבר אמרנו כי היו מעטים שהיתה מחשבתם רעה ומחשבת הכל לטובה היתה כפי סברת' : (כא) ויאמר • הנה משה שאל למה הוצרך אהרן לעשו' העגל : (כב) ויאמר אל יחר אף אדני • בעבור גודל מעלתו וכבר פירשתי כי ברע הוא וככה ויאמרו לי ואומר אליה ם : (כה) וירא משה את העם כי

בעל הטורים

וי"ו שינאו ממך שם מאות אלף • ויאל ארבע' במסור' הבא ויחל משה ואידך ויחל יהואחז' ויחל חזקיהו' ויחל איש האלהים בענין ירבעם והיינו כלאית' נגרמו 'כנגו' תפלת השחר כמה ישהה בין תפלה לתפלה כדי שתתחולל דעתו וכפר' ליה מויחל • ומפרשינן בירושלמי שהו' ארבעה אמות כנגד ד' פעמים

ויחל • זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך • כאן הקדי' אבות לעבדיך • וכתיב התם זכו' לעבדיך לאברהם וכו' והקדים עבדיך לאבו' לומר כי היו עבדיו מתחלה ועד סוף כיוצא בו דוד עבדי ועבדי דוד • ברעה • כתיב בה"א בשביל חמשה דברי' שעשו' אכלו ושתו • ויקומו לצחק וישתחוו • ויזבחו : ומחולות • קול ענות

מלאו ידכם היום ליהוה כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה׃ ל ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל יהוה אולי אכפרה בעד חטאתכם׃ לא וישב משה אל יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב׃ לב ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת׃ לג ויאמר יהוה אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי׃ לד ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם׃ לה ויגף יהוה את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן׃ ס

עליכון יומא דין ברכן׃ ל והוה ביומא דבתרוהי ואמר משה לעמא אתון חבתון חובא רבא וכען אסק קדם יי מאים אכפר על חוביכון׃ לא ותב משה לקדם יי ואמר בבעו חב עמא הדין חובא רבא ועבדו להון דחלן דדהב׃ לב וכען אם שבקת לחוביהון ואם לא מחיני כען מספרך די כתבתא׃ לג ואמר יי למשה מן די חב קדמי אמחיניה מספרי׃ לד וכען איזל דבר ית עמא לאתר די מלילית לך הא מלאכי יהך קדמך וביום אסערותי ואסער עליהון חוביהון׃ לה ומחא יי ית עמא על די אשתעבדו לעגלא די עבד אהרן׃

ומלל

וידבר

רשב"ם

(לב) מספרך ספר חיים: אשר כתבת. כדכתיב כל הכתו' לחיי' בירושלי' · ירגבי כא הרוג: (לד) נחה לארץ ישראל: וביום פקדי. כלומר לפרקי' לכשארצה ולא

רש"י

(ל) אכפרה בעד חטאתיכם. אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם להבדיל ביניכ' ובין החטא: (לא) אלהי זהב. אתה הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: (לב) ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב איני אומר לך מחני ואם אין מחני. וזה מקרא קצר וכן הרבה: מספרך. מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדי לבקש עליהם רחמים: (לד) אל אשר דברתי לך. יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו אל אדניהו: הנה מלאכי. ולא אני: וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל: (לה) ויגוף ה' את העם. מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה:

לך

אַרְמָא דִי בִּידֵיכוֹן וְיִתְכַּפֵּר לְכוֹן קֳדָם יְיָ אֲרוּם נַגְעַתּוּן גְּבַר בִּבְרֵיהּ וּבְאָחוּי
וּלְאַיְיתָאָה עֲלֵיכוֹן יוֹמָא דֵין בִּרְכְּתָא : ל וַהֲוָה בְּיוֹמָא חֲרַיָא וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְעַמָּא אַתּוּן חַבְתּוּן חוֹבָא רַבָּא וּכְדוּן אִיסַק וְאֶצְלֵי קֳדָם יְיָ דִלְמָא אִכַפֵּר
עַל חוֹבֵיכוֹן : לא וְתָב מֹשֶׁה וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר בְּבָעוּ מִינָךְ רִבּוֹן כָּל
עָלְמָא גְּלֵי קֳדָמָךְ חֲשׁוֹכָא הֵי כִנְהוֹרָא וּכְדוּן חַב עַמָּא הָדֵין חוֹבָא רַבָּא
וְעָבְדוּ לְהוֹן דַּחֲלָן דִּדְהַב : לב וּכְדוּן אִין תִּשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן שְׁבוֹק
וְאִין לָא מְחֵינִי כְדוּן מִן סְפַר צַדִּיקַיָא דִכְתַבְתָּ שְׁמִי בְּגַוֵיהּ : לג וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה לָא חֲמֵי לְמִמְחֵי שְׁמָךְ אֱלָהֵן מַאן דְּחַב קֳדָמַי אֶמְחִינֵיהּ מִסִּפְרִי :
לד וּכְדוּן אִיזֵל דַּבַּר יַת עַמָּא לְאַתַר דְּמַלֵּלִית לָךְ הָא מַלְאָכִי יְטַיֵיל
קֳדָמָךְ וּבְיוֹם אַסְעָרוּתִי אַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן : לה וְחַבַּל מֵימְרָא דַיְיָ
יַת עַמָּא עַל דְּגַחֲנוּ לְעִיגְלָא דַּעֲבַד אַהֲרֹן :

ומליל

אלכי שזית נני' שכהרג חור ויעבדו ע"ז• עגות נ' • קול עגות • יום עגות אדם נפשו שזה פיגות לח נתכפר להם • ויפלן מידו חסר יו"ד שכפרו ניו"ד הדברות • עשרה

פעמים פסל תורה • ני' פעמים , תורת ת ו' כתבלי • בי נרע אותיות יגרע שגרם רב גרמו להסתלקותו פרוע ב' כי פרוע הוא • רא ויהיה פרוע • מח חנורים י' אף ע"ז מעתא' אכפרה ב'

אבן עזרא

פרוע הוא • כמו באין חזון יפרע עם ותפרעו כל עצתי • ומלת לשמצה שם התואר תחת שם הפועל להיותם שמן ודופי ודבה : בקמיהם • כמו רבים קמים עלי אף מן קמי דרך קצרה ותרגם ארמית בדרך והנה קמתם תחת אבותיכם : (כו) ויעמוד משה • הנה הקהיל בכל מחנה שיעמוד במקום אחד כמו שנה לעשות סוכות ולהיות שערים למחנה כי אין צורך לשום יד מחוץ למחנה : מי ליי' • יבא אלי או יקרב או יבא או יתאסף : בני לוי • שהם מאספתו :(כז) ויאמר • טעם אלהי ישר' בעבור שחשבו עובדיו שהוא ע"ז : והרגו איש את אחיו • אפי' יהיה אחיו ורבים פירשו האומר לאביו ולאמו על זה המעשה והוצרכו לפרש אביו ואמו אבי האם ואין צורך כאשר אפרש במקומו : (כח) ויעשו בני לוי • ולא כל בני לוי : (כט) ויאמר משה • וכבר אמ' להם כמו וידבר יי' אלהים ודבר' הכה • ומלת מלאו דקדוקו זר כי פעם הוא פעל יוצא ופעם עומד והבנין קל • וטעם כי איש בבנו אפילו יהיה העובד בנו או אחיו שיהרגהו והשכר הוא שיתן עליכם ברכה וזהו בעת ההיא הבדיל יי' את שבט הלוי והטעם שאמר לו השם זה הטעם בהר סיני על כן אמר ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר יי' אל משה בהר סיני והנה כאשר נעשה המשכן נבדל אהרן ובניו לשרת השם וכן הלוים אז היתה מחלוקת קרח כי בכור היה כאשר לקח השם הלוים תחת הבכורים שהיו קדושים בעבור שהם העלו העולות והשלמים וזבחו על המזבח שנעשה לפני העגל : (ל) ויהי ממחרת • יום רדתו : ועתה אעלה • לשוב אל ההר להתנפל לפני השם לכפר על ישראל כאשר פירשתי אולי יכתוב לוחות אחרות לכרות ברית עם ישראל וזהו הנה אנכי כורת ברית כי הלוחות כשטר עדות : (לא) וישב • אמר המגיד כי אנא מבונע הלמ"ד כמו אל נא ופירוש אל מגורת הוא' וזה רחוק רק אנא אל נא משה ככה ופירוש אנא כמו פיוס או דרך הודאה כמו זה והנה אנא יי' כי אני עבדך : (לב) ועתה • כבר פירשתי בספר דניאל וספרין פתיחין כי כל הגזרו' על הכללים ועל הפרטי' הם במערכות שמים והנה הודו חכמי' בני חיי ומזוני רק השם יוסיף בעבור יראתו כאשר פירשתיו : (לג) ויאמר • אמר הגאון זהו ויכתב יי' בי אמר להשמיד הכל והטעם הנה לא אמחה מספרי רק אשר חטא לי במחשבתו על דרך למען תפוש את בית ישראל בלבם ולא הרגו כי לא עבדו וזהו ויגוף יי' את העם בעבור שנעשה העגל ובא ספק לאנשים בסתר : (לד) ועתה • אל אשר דברתי לך • אל מקום הכנעני וזה כדרך כעס כי בעבורך נשאתי חטאתם ואתה שאהבת אותם כל ככה לך נחה אותם : וביום • תחלת כל שנה יום הפקידה • (לה) ויגוף • אולי לא היתה המגפה בשנה הראשונה רק ספר הכתוב מה שהיה אחרי בסיעם מהר סיני : (א) וידבר לך עלה מזה • כי ההולך לפאת שמאל עולה הוא על כן יורד אברם מצרימה כי שיא בדרום וכל זה המעשה בעבור שבועתי לאברהם ליצחק וליעקב : (ב) ושלחתי לפניך מלאך : לגורך ולא אמר

במלאך

י"פס' נאמר
לג א וידבר יהוה אל־
משה לך עלה מזה אתה
ג' והעם אשר העלית מארץ
מצרים אל־הארץ אשר
נשבעתי לאברהם ליצחק
וליעקב לאמר לזרעך
אתננה: ב ושלחתי לפניך
כא"תפוס מלאך וגרשתי את־הכנעני
סימן: האמרי והחתי והפרזי החוי
והיבוסי: ג אל־ארץ זבת
חלב ודבש כי לא אעלה
בקרבך כי עם־קשה־ערף
ג' אתה פן־אכלך בדרך: ד
וישמע העם את־הדבר הרע
ג' ל' ל'פ' וע' הזה ויתאבלו ולא־שתו איש
ג' עדיו עליו: ה ויאמר יהוה
אל־משה אמר אל־בני־ישראל
אתם עם־קשה־ערף רגע
ג' וא'ו אחד אעלה בקרבך וכליתיך
ג' וא'ו ועתה הורד עדיך מעליך
י' ואדעה מה אעשה־לך: ו
ג' ויתנצלו בני־ישראל את־עדים
נ"א ל'נ'ת'ו' מהר חורב: ז ומשה יקח
י' ר"ת את־האהל ונטה־לו מחוץ
למחנה הרחק מן־המחנה
וקרא

אהרן

א ומליל יי עם משה
איזיל סק מכא את ועמא
דאסקתא מארעא דמצרים
לארעא די קיימית לאברהם
ליצחק וליעקב למימר לבנך
אתנינה: ב ואשלח קדמך
מלאכא ואתריך ית כנענאי
אמוראי וחתאי ופריזאי חיואי
ויבוסאי: ג לארעא עבדא
חלב ודבש ארי לא אסליק
שכינתי מבינך ארי עם
קשי קדל את דילמא
אשיצינך באורחא: ד
ושמע עמא ית פתגמא
בישא הדין ואתאבלו ולא
שויאו גבר תקון זיניה עלוהי:
ה ואמר יי למשה אימר
לבני ישראל אתון עם קשי
קדל שעא חדא אסלק
שכינתי מבינך ואשיצינך
וכען אעדי תקון זינך מנך
גלי קדמי מה אעביד לך:
ו ואעדיאו בני ישראל ית
תקון זיניהון מטורא דחורב:
ז ומשה נסיב ית משכנא
ופרסיה ליה מברא
למשריתא ארחיק מן
משריתא וקרי ליה משכן
בית אולפנא ויהי כל דתבע
אולפן מן קדם יי נפק למשכן
בית

ויתנצלו שבת פח
מהר חורב שבת פט
ומשה יקח ברכות סג
שבת פט
סנהדרין קי

רש"י

(א) לך עלה מזה • א"י גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה • ד"א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה: אתה והעם • כאן לא נאמר ועמך: (ב) וגרשתי את הכנעני וגומר • שש אומות הם והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו: (ג) אל

רשב"ם

ולא הכל ביחד: (ג) פן אכלך • כמו אכלך • אוכל אותך כי ה' אש אוכלה הוא: (ד) עדיו • מיני תכשיטין: לפי שנהגו אבלות כדכתיב ויתאבלו ולא שתו איש את עדיו עליו שהרי אמר להן הקב"ה הורד את עדיך: (ז) יקח • לקח הרחיק • שכותב כאן במכודי' שלא תפך הקב"ה לדבר עם משה בתוך מחנה

א ומליל יי עם משה איזל איסתלק מכא דלמא ירתקף רתח רוגזי
בעמא ואשיצינון בגין כן טייל אנת ועמא דאסיקתא מארעא דמצרים
דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך איתנינה : ב ואיזמן
קדמך מלאך ואיתרך על ידויית כנעגאי אמוראי חיתאי ופריזאי חיואי
ויבוסאי : ג לארע עבדא חלב ודבש ארום לית אפשר דאיסלק
שכינת יקרי מביניכון ברם לא יהי יקרי שרי במדור משריתהון ארום
עם קשי קדל אנת דילמא אישצינכון בארחא : ד ושמע עמא ית
פיתגמא בישא הדין ואתאבלו ולא שווין גבר ית תיקון זיניה
דאתיהב להון בסיני דביה שמא רבא וקדישא חקיק ומפרש עלוי : ה
ואמר יי למשה אימר לבני ישראל אתון עם קשי קדל שעא חדא קלילא
איסלק איקר שכינתי מבינך ואישיצינך וכדון אעדי תיקון זינך מינך
דאתגלי קדמי מאן אעבד לך : ו ואתרוקנו בני ישראל מן תיקון
זיניהון דשמא רבא מפרש כתיב בהון דאתיהבו להון למתנה מן טוור
חורב : ז ומשה נסיבינון וטמירינון במשכן אולפן אורייתא דיליה
ברם ית משכנא נסב מתמן ופרסיה ליה מברא למשריתא ארחיק יתיה
מן משירית עמא דאתנדרון תרין אלפין אמין והוה קרי ליה משכן בית
אולפנא והוי כל מאן דהדר בתתובא בלב שלים קדם יי הוה נפיק
למשכן בית אולפנא דמברא למשריתא מודי על חוביה ומצלי על חוביה

ומצליה

בעל הטורים:
נמסרה
אכפרה בעד
חטאתכם •
אכפר' פניו
במנחה •
זהו שאמר
לעולם יהא
אדם זהיר
בתפלת
המנחה •
אכפרה בעד
חטאתכם
להתפלל
עליכם יומתי
אכפר' פניו
במנחהיהנה
מלאכי ילך
לפניךמלאכי
עולה בגימ'
מאה ואחד
ילך עולה
כמנין הלכהי
רמז למה
שאמרו איכו
דומה מי
ששונה פרקו

מאה פעמי'
לשונה פרקו
מאה ואחד
שע"כ כן ילך
ההלכ' לפניו
גם הנה
עולה כמנין
הלכה • גם
ישקני
מנשיקות
פיהו עולה
מאה ואחד •
הנה מלאכי
אותיו' מיכא
שהוא מלאכי
המיוחד לי •
העלית ב'
אשר העלית
מארץ מצרים
ושמעו
מצרים כי
העלית
בכחך •
העלית מן
שאול בעפר
שלמד ששקו'
ב

רש״י

אל ארץ זבת חלב ודבש • אני אומר לך להעלותם :
כי לא אעלה בקרבך • לכן אני אומר לך ושלחתי
לפניך מלאך : כי עם קשה עורף אתה • וכששכנתי
בקרבכם ואתם ממרים בי מרב' אני עליכם זעם :
אכלך • לשון כליון : (ד) הדבר הרע • שאין
השכינה שורה ומהלכת עמם : איש עדיו מהר
חורב • כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה
ונשמע : (ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך
אם אעלה בקרבך ואתם נומרים בי בקשיות ערפכ'
אזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמו שנא'
חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו)
ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך :
ועתה פורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם
מעליכם : ואדעה מה אעשה לך • בפקודת שאר
העון אני יודע מה שבלבי לעשות לך : (ו) את
עדי' מהר חורב • את העדי שהי' בידם מהר חורב :
(ז) ומשה • מאותו עון והלא' : יקח את האהל
לשון הווה הוא לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנ' אמר
מנודה לרב מנודה לתלמיד : הרחק אלפים אמה

כענין

אבן עזרא

המלאך הנודע כי השם בקרבו : (ג) כי לא
אעלה בקרבך : לא יעשה משכן כי לא אשכון
בתוך בני ישראל • וטעם פן אכלך בדרך אם
יעשו פעם אחרת כמעשה הזה מיד אכלם ובא
פתח קטן תחת גדול ולא נדגש הלמ"ד כי
המשפט להיותו כן כמו אחוך שמע לי : (ד)
וישמע העם את הדבר הרע • ומהו הוא
הכתוב אחריו ויאמר יי' אל משה אמור אל בני
ישראל וכמוהו ויאמר יי' אל משה במדין וכבר
פירשתי הגם לאם יוכל תת כי כמוהו ויגו
שחקים ממעל וכבר נוה שחקים וככה זה ואין
צורך לתקון הגאונים שעשו ככה תמיד (ו)
ויתנצלו בני ישראל את עדים : מן עדים והם
בגדי תפארת ותכשיטים כמו הנזמים והטבעת
על דרך ואעדך עדי כי התאבלו על דבר
העגל : (ז) ומשה יקח • עתיד תחת עבר על
דרך יעשו עגל בחורב : האהל • אהל שלו
כמו ויבאו האהלה והנה משה נבדל מישראל
בעבור הכבוד שידבר עמו וזה היה אחר

שהוליד

וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה
כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ
ג׳ לַמַּחֲנֶה׃ ח וְהָיָה כְּצֵאת
ב׳ מ״ל נתו׳ מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־
הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ
ג׳ את אשר יקרו׃ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בֹּאוֹ
ה׳ ו׳ חסר בליש׳ הָאֹהֱלָה׃ ט וְהָיָה כְּבֹא
מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד
הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל
וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה׃ י וְרָאָה
כָּל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן
עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־
ז׳ הָעָם וְהִשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח
נ׳ אָהֳלוֹ׃ יא וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־
ל׳ מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר
יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־
הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־
ז׳ נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ
הָאֹהֶל׃ פ יב וַיֹּאמֶר
ה׳ כולם מלעיל במ״ב דת סקה פגנכם׃ מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה
ואתה

אונקלוס

בֵּית אוּלְפָנָא דִּסְבַר אַחְרָן לְמַשְׁרִיתָא׃ ח וַהֲוָה כַּד נָפֵק מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא קַיְמִין כָּל עַמָּא וּמִתְעַתְּדִין גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהּ וּמִסְתַּכְּלִין אֲחוֹרֵי מֹשֶׁה עַד דְּעָלֵיל לְמַשְׁכְּנָא׃ ט וַהֲוָה כַּד עָלֵיל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא נָחֵית עַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָאֵם בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה׃ י וְחָזַן כָּל עַמָּא יָת עַמּוּדָא דַעֲנָנָא קָאֵים בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְקַיְמִין כָּל עַמָּא וְסָגְדִין גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהּ׃ יא וּמְמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה מַמְלַל עִם מַמְלַל כְּמָא דִּמְמַלֵּל גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ וְתָב לְמַשְׁרִיתָא וּמְשֻׁמְּשָׁנֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עוּלֵימָא לָא עָדֵי מִגּוֹ מַשְׁכְּנָא׃ יב וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ חֲזִי דְּאַתְּ אָמַר לִי אַסֵּיק יָת עַמָּא הָדֵין וְאַתְּ לָא הוֹדַעְתַּנִי יָת דִּי תִשְׁלַח עִמִּי וְאַתְּ
אמרת

והביטו קדוש׳ ג״ג
ודבר ה׳ נרגות פג
ושב אל נרכ ת פס
ומשרתו גרנות פס
פסקים קיש
מכה ות גא
תתרכ יח

רשב״ם

(יב) ראה אתה אומר אלי העל · מחנה ישראל · כדכתיב לעיל לך נחה את העם : ואתה לא הודעתני : אלא הבה מלאכי ילך לפניך ואיני חפץ
כי

רש״י

בלעין שנ׳ אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כשיעור אמה במדה : ונקרא לו · והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה : כל מבקש ה׳ · מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני שכינה : יצא אל אהל מועד · כמו יוצא · ד״א והיה כל מבקש ה׳ אפילו מלאכי השרת כששואלים מקום שכינה חביריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה : (ח) והיה · לשון הווה : כצאת משה מן המחנה ללכת אל האהל : וקמו כל העם · עומדים מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהם : והביטו אחרי משה · לשבח אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו : (ט) ודבר עם משה · כמו ומדבר עם משה תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואינו קורא מדבר אליו כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט : (י) והשתחוו · לשכינה : (יא)
ודבר

וּמְצַלְּיָן וּמִשְׁתַּבְקִין לֵיהּ : ח וַהֲוָה כַּד הֲוָה נְפִיק מֹשֶׁה מִן מַשְׁרִיתָא וְאָזִיל לְמַשְׁכְּנָא קַיְימִין כָּל רַשִּׁיעֵי עַמָּא וּמִתְעַתְּדִין גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהּ וּמִסְתַּכְּלִין בְּעֵינָא בִּישָׁא אֲחוֹרֵי מֹשֶׁה עַד זְמַן מֵיעֲלֵיהּ לְמַשְׁכְּנָא : ט וְהָוָה כַּד עָאִיל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא נָחִית עַמּוּדָא דַּעֲנַן יְקָרָא וְקָאֵי בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּמִתְמַלֵּל מֵימְרָא דַּיְיָ עִם מֹשֶׁה : י וְחָמָן כָּל עַמָּא יַת עַמּוּדָא דַּעֲנָנָא קָאֵי בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּמִן יָרְקַיָּין כָּל עַמָּא וְסָגְדִין כָּל קֳבֵל מַשְׁכְּנָא בִּרְקִיְימִין גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהּ : יא וּמִתְמַלֵּל יְיָ עִם מֹשֶׁה מַמְלַל קֳבֵל מַמְלַל קָל דִּבּוּרָא הֲוָה שָׁמַע בְּרַם זִיו אַפִּין לָא הֲוָה חָמֵי הֵיכְמָא דִּמְמַלֵּיל גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ וּמִן בָּתַר דְּאִסְתַּלַּק קָל דִּבּוּרָא תָּאִיב לְמַשְׁרִיתָא וּמְתַנֵּי פִּתְגָּמַיָּא לִכְנִישְׁתְּהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל בְּרַם מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן הֲוָה טַלְיָא לָא הֲוָת זָיֵיעַ מִגּוֹ מַשְׁכְּנֵיהּ : יב וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ חֲמֵי סְהֵיד דְּאַנְתְּ אָמַר לִי סַלֵּיק יַת עַמָּא הָדֵין וְאַנְתְּ לָא אוֹדַעְתַּנִי יַת מַאן דְּאַנְתְּ שָׁלַח עִמִּי וְאַנְתְּ בְּמֵימְרָךְ אֲמַרְתְּ מַנֵּיִית יָתָךְ בְּשׁוּם טַב וְאוּף אַשְׁכַּחְתְּ רַחֲמִין

ירושלמי

וְשַׁמָּשֵׁיהּ יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן טַלְיָא וְזָעִיר לָא פָּסֵק מִגּוֹ מַשְׁכְּנָא :

שניגול אלכיו׳ ככנגד גיהלש׳ וזהו הגלית אהרן חזרים חיגית חן שאול פעמי עדיו ג׳ במסור׳ ולא שתו איש עדיו וכ׳ עדיו לגאון שתו ש במתנו רסן עד ו לגלוס בשביל שנתנאד עבני עדים כמו שדרשו רבותינו ז״ל בשביל רוב אבן וכסף

שנתת להם עשו עגל זהב על כן לא יתנו להם עדיו וכסתמם פיהם שלא היה להם פתחון פה כמו מתנו רכן שכילס עדיו של סוס׳ הורד ג׳ הורד עדין׳ כאף עמים הורד אלהי׳ זהב אותם אל הארץ כנען על שאמר לו הורד עדין היה משה

רש״י

ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים · ומתמלל עם משה : ושב אל המחנה · לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות ובי״ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי״ט עלה שנא׳ ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגומר עשה שם מ׳ יום ובקש רחמים שנ׳ ואתנפל לפני ה׳ וגומ׳ ובר״ח אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחו׳ האחרונות ועשה שם מ׳ יום שנא׳ בהם ואנכי עמדתי בהר כ׳ מים הראשונים וגומר מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס · בי׳ בתשרי נתרצה הק׳׳בה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לוחות אחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדב׳ עמו עוד אלא מאהל מועד : ושב אל המחנה · תרגומו ותאיב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכל בעפין ורא׳ה כל העם וחזון ונכנו וקיימין והביטו ומסתכלין והשתחוו וסגדין · ומדרשו דבר ה׳ אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס אם כן מי יקריבם : (יב) ראה אתה אומר אלי · ראה תן

עיניך

אבן עזרא

שהוריד הלוחות השניים כתובים והחלו ישראל לעשות המשכן וקרא לאהלו אהל מועד כי השם נועד לו שם עד שנעשה המשכן ואין מוקדם ומאוחר בתורה · וי״א כי זה הוא אהל המשכן וספר הכתוב · אנה היה המשכן לפני שיקימו הדגלים החמשים יום : (ט) והיה · נס זה היה אות שהיו רואים כל רגע שיבא ממחנה ישראל אל האהל מיד היה רואה עמוד הענן : (י) וראה · וזה המעשה היה אחר פרשת ראה אתה אומר אלי כי היא היתה בקרב הארבעים יום שהתפלל על דבר העגל ואחר כן ירד ופסל את הלוחות אז עבר השם על פניו ויבא לידי מעשה מה שאמר לו וראית את אחורי : (יא) ודבר יי׳ אל משה פנים אל פנים · בפרשה הסמוכה אפרשנו : ומשרתו יהושע בן נון נער · והוא היה מאה ועשר שני׳ וחכמים אמרו כי שבע שנים כבש ושבע שנים חלק אם כן היה בן חמשים ושש שנה ואיך קראו הכתוב נער וככה לקדוקו ומשרתו יהושע בן נון שירות נער · (יב) ויאמר משה ראה · כאומר ראה הכבוד שאני עומד בו ועתה אומר לקדות הפרשה : אמר הגאון ידעתיך

כמו

ג' די ואתה לא הודעתני את
אשר תשלח עמי ואתה
ג' אמרת ידעתיך בשם וגם
מצאת חן בעיני: יג ועתה
אם נא מצאתי חן בעיניך
הודעני נא את דרכך
ג' ואדעך למען אמצא חן
בעיניך וראה כי עמך הגוי
הזה: יד ויאמר פני ילכו
ג' בתו' וחס' והנחתי לך: טו ויאמר אליו
אם אין פניך הלכים אל תעלנו
ג' מיחדין מזה: טז ובמה יודע אפוא
כי מצאתי חן בעיניך אני
ועמך הלוא בלכתך עמנו
ג' ב' פסוקי' ונפלינו אני ועמך מכל העם
אשר על פני האדמה: פ
יז ויאמר יהוה אל משה
גם את הדבר הזה אשר
דברת

אמרת רביתך בשום ואף
אשכחתא רחמין קדמי: יג
כען אם כען אשכחית רחמין
קדמך הודעני כען ית אורח
טובך ואדע רחמך בדיל
דאשכח רחמין קדמך וגלי
קדמך ארי עמך עמא הדין:
יד ואמר שכינתי תהך
ואניח לך: טו ואמר
קדמוהי אם לית שכינתך
מהלכא בינגא לא תסקיננא
מכא: טז ובמה יתידע
הכא ארי אשכחית רחמין
קדמך אנא ועמך הלא במהך
שכינתך עמנא ויתעבדן
לנא פרישן לי ולעמך משני
מכל עמא די על אפי ארעא:
יז ואמר יי למשה אף
ית פתגמא הדין דימלילתא
אעביד ארי אשכחתא
רחמין קדמי ורביתך בשום:
ואמר

הודעני נא ברכות ז
פני ילכו סס עח ופג
אם אין סנהדרין לח
ובמה יודע בתרא טו
ונפלינו ברכות ז בתרא טו

רשב"ם

כי אם בלכתך עמנו בעצמך: (יג) הודיעני נא את דרכך. אתה עצמך תהיה מודיע לנו את הדרך שתראיני דרכך ואני אלך אחריך: (יד) פני ילכו. אני בעצמי אלך כמו שבקשת כדכתיב ופני הולכים בקרב: והניחותי לך. אלך עמך לכבוש את הארץ עד שאניח לך מכל אויבך מסביב כדכתי' עד אשר (יניח) ה' לאחיכם ככם. והיה בהניח ה' אלקיך מכל אויבך וגו'. והמפרש והניחותי לך נחת רוח אעשה כמו שאעשה בקשתך טעות הוא. וכי כל דברים שהוא הקב"ה מתרצה לבקשת משה יאמר לו והניחותי לך והלא ייתור לשון הכמה: (טו) אם אין פניך וגו'. כלומר שאם אין אתה בא עמנו: (טז) במה איפ' וגו'. ונפלינו אני ועמך וגו'. תחלת בקשה אחרת היא. עוד אני מבקש ממך שיופלה ויובדל אני לבדי מכל

רש"י

עיניך ולכך על דבריך אתה אומר אלי וגומר ואתה לא הודעתני וגומר ואשר אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך אין זו הודעה שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתיך. הכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגומ' וגם בך יאמינו לעולם: (יג) ועתה. אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך: ואדעך למען אמצא חן בעיניך. ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך ופתרון למען אמצ' חן למען אכיר כמה שכר מציאת החן: וראה כי עמך הגוי הזה. שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב. ראה כי עמך הם מקד' ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאים
מחלצי

ידא מפלי האף והשמה כדכתי' נאף עמים הורד' וכמו דהכא היה ע"ז התם כמי הורד אותם אל המים להפריד עובדי ע"ז שכל הכורע על ברכיו לשתות סימן שעבד ע"ז וסכינס

רחמין קדמי: יג וכדון אין בבעו אשכחית רחמין קדמך אודעני כדון ית אורח טובך ואנדע רחמך היך אנת מדבר עם בני נשא זכאין מטי להון היך בחייבין ולחייבין היך כזכאין ותוב זכאין מטי להון היך כזכותהון וחייבין מטי להון היך כחוביהון מן בגלל דאשכח רחמין קדמך וגלי קדמך ארום עמך עמא הדין: יד ואמר אמתן עד דיהכון סבר אפין דרוגזא ומן בתר כדון אנוח לך: טו ואמר ליה אין לית אפין מהלכא מיננא לא תסלקיננא מיכא בסבר אפין דרוגזא: טז ובמה יתידע כדון ארום אשכחית רחמין קדמך אלהן במללות שכינתך עימן ויתעבדן לנא פרישן בסלקותך רוח נבואה מעילוי אומיא ותהי מתמליל ברוח קודשא לי ולעמך מן בגלל דניהי משניי מכל עממיא דעל אנפי ארעא: יז ואמר יי למשה אף ית פתגמא הדין דמלילתא אעבד

ארום

לנדם · והיה כל מבקש ה' יצא · מכאן שצריך אדם לגלות כדי שילמוד תורה ידבר איש אל רעהו כנייק' שהוא מסבר לו פנים :

רש"י

מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני ליישב המקרא על אופניהם ועל סדרם באתי: (יד) ויאמר פני ילכו כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב: (טו) ויאמר אליו · בזו אני חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: (טז) ובמה יודע איפא · יודע מציאות החן הלא בלכתך עמנו ועוד ד"א אני שואל מינך שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם ע"א: ונפלינו אני ועמך · ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו והפלה ה' בין מקנה מצרים וגו': (יז) גם את הדבר הזה · שלא תשרה שכינתי עוד על ע"א אעשה ואין דבריו של בלעם ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כגון ואלי דבר יגונב (איוב ד) שומעין ע"י שליח:

רשב"ם

עם ישראל לדעת כי אני נאמן לנביאי ולמוכיח ויהיו שומעין לדברי · וגם עמך יהי' נפלא במה שתלך עמהם מכל העם אשר על פני האדמה : (יז) גם את הדבר הזה אשר דברת אלי להיות מופלא

ויאמר

אבן עזרא

כמו כבלתיך ואין זה נכון כי הנה אחריו ואדעך כאשר ידעתני · אמר הגאון פני המתי כמו ופניו לא היו לה עוד והנה זה יעשה במלת אין פניך הולכים ולפי דעתי כי פי' פני אני בעצמי כמו ופניך הולכים בקרב: (טז) ונפלינו · מגזרת והפלה יי' חבעלי הה"א: (יח) כבודך · כמו עצמך כי כן כתוב בעבור כבודי עד עברי באברהם כתוב ויקרא בשם יי' ובני אדם הם הנקראים לעבוד השם על כן מלת בשם דבקה עם השם הנכבד ואין ככה ויקרא בשם יי' כי השם הוא הקורא וככה וקראתי בשם יי' לפניך : (כ) לא יראני · קמוץ כמו ואמר אין רואני להוציאנו ממצרים אם שוב ישיבני יי' · ופי' וחי כמו ויחיה כי מיד ימות כי מנוח אמר בעבור שראה המלאך מות נמות כי אלהים ראינו גם יעקב אמר כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי ואף כי השם הנכבד ויש אומרים לא יראני האדם רק יחיה לעולם וזה הפך הלשון · ואחרי' אומרי' פי' מלת לא ישרת בעבור אחר וכן הוא לא יראני האדם ולא החי והטעם המלאכים : (כא) ושכותי · בשי"ן או בסמ"ך שוה הטעם · ומפרשי' אמרו כי כפי עב כמו על כפים כפה אור הן על כפים אקותיך ואינו רק כמשמעו : (כג) ופני לא יראו · פגם הנראים ולא כן ולא יראו פני ריקם כי הזכרים הם הנראים : (כא) ונצבת על הצור · הוא ראש ההר כי כן כתו' ונצבת לי שם על ראש ההר ואמר שהוא יתיצב שם ובעבור הכבוד הוא ישימנו בעצמו בנקרו' הצור כי כן כתו' ושמתיך לא סיכנם הוא מעצמו ועתה אזכיר כלל טעם הפרשה אמר הגאון כי השם אמר למשה העל את העם הזה מזה המקום שהוא בו ובמקום אחר אשלח להם ומשה השיב אם לא ישוב

אלך

דברת אעשה כי מצאת חן
ג בעיני ואדעך בשם: יח ויאמר
ג' חסר הראני נא את כבדך: יט
ג' י"ג יפסגו ויאמר אני אעביר כל טובי
על פניך וקראתי בשם יהוה
ג' לנכי בטכי לפניך וחנתי את אשר אחן
ל' וחסר חלפין פת חין ורחמתי את אשר ארחם:
דספר ז:
ג' חסר כ ויאמר לא תוכל לראת
ג' את פני כי לא יראני האדם
וחי: כא ויאמר יהוה הנה
מקום אתי ונצבת על הצור:
ג' וחסר כב והיה בעבר כבדי
ג' ושמתיך בנקרת הצור
ג' י' ט' בליש' ושכתי כפי עליך עד עברי:
כג והסרתי את כפי וראית
ג' י' ה' את אחרי ופני לא יראו:

ויאמר

יח ואמר אחזיני כען ית יקרך: יט ואמר אנא אעבר כל טובי על אפך ואקרי בשמא דיי קדמך ואחון למאן דאחון וארחם על מאן דארחם: כ ואמר לא תכול למחזי ית אפי שכינתי ארי לא יחזינני אנשא ויתקיים: כא ואמר יי הא אתר מתקן קדמי ותתעתד על טנרא: כב ויהי במעבר יקרי ואשוינך במערת טנרא ואגין במימרי עלך עד דאעבר: כג ואעדי ית דברת יקרי ותחזי ית דבתרי ודקדמי לא יתחזון:

ואמר

אהרן

וחנתי את
ברכות ז

כי לא
מגלה יט
יבמות סט

והסרתי
ברכות ז
מנחות לה

רשב"ם

שופלא וכראה שופט וגדול עליהם מלבד שהליכה שאלך עמהם אשר כתרציתי לך כבר וזהו קירון פנים שכתוב בו לפניכו כנגד כל עמך אעשה נפלאות. הכל כמו שמפורש שם הראיני נא את כבודיך תמה על עצמך האיך מלאו לבו למשה רבינו להכנס מזיו השכינה והלא הכתוב משבחו ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים. ח"ו לא נתכוין אלא לכרות לו ברית על שני דברים שנתרצה לו הקב"ה על קירון שלו. ונפלינו אני ועמך. ושל פני ילכו להכניע לך מכל אויבך. וכן אמר הראיני נא את כבודיך בכריתות ברית עולמה שהבטחתני כמו שעשה לאברהם כשאמר במה אדע. וכתוב שם והכל תנור ועשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים וסמיך ליה ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי. אף כאן שאל משה להקב"ה קיום ברית ונתרצה לו הקב"ה שיראה לו בכריתות ברית כדכתי' ויעבור

אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיח: שאינן חוזרת ריקם:

רש"י

(יח) ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלי' והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: (יט) ויאמר אני אעביר וגו'. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שאראה אותך לראות לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעבי' כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה נתון במערה: וקראתי בשם ה' לפניך ללמדך סדר בקשת רחמי' אף אם תכלה זכות אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן וע"י שיזכירו לפני רחום וחנון כי רחמי לא כלים: וחנותי את אשר אחון. אותן פעמים שארצה לחון: ורחמתי. עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם: (כ) ויאמר לא תוכל וגו'

ארום אשכחתא רחמין קדמי ומנית יתך בשום טב : יח ואמר אחמי
כדון ית יקרך : יט ואמר
הא אנא מעבר כל מכילת טובי קדמך
ואיקרי בשום מימריה דיי' קדמך
ואיחוס על מאן דחמי ליה למיחוס
ואירחים על מאן דחמי ליה
למתרחמא : כ ואמר לית איפשר
לך למיחמי ית סבר אפי ארום לא
יחמינני אינשא ויתקיים : כא ואמר יי' הא אתר מתקן קדמי ותהי
מעתד על טינרא : כב ויהי במעיבר יקר שכינתי ואשוינך באספלירא
דטינרא ואגין במימרי עלך עד זמן
דאעיבר : כג ואעבר ית כיתי
מלאכיא דקיימין ומשמשין קדמי
ותחמי ית קטור דבירא דתפילי איקר
שכינתי ואפי איקר שכינתי לית
אפשר לך למיחמי :
ואמר

ירושלמי

ואמר הא אנא מעבר כל
מכילת טובי קדמך ואיקרי
בשם טב יי' קדמך ואחוס על
מה דחמי ליה למיחס וארחם
על מה דחמי ליה למתרחמא :

ירושלמי

ואטיל ית ידי :
ואעבר ית כיתי מלאכיא
דקיימין ומשמשין קדמי
ואחמי ית דבירא דאיקר
שכינתי לית אפש' לך למיחמי
ועברת

ויאמר אני
אעביר כל
טובי על
פניך
וקראתי
בשם ה'
לפניך בגי'
שהקב"ה
נתעטף
בטלית כנו' :

רש"י

וגו' · אף כשתעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני : (כא) הנה מקום אתי · בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי לצורכך שאטמינך שם שלא תוזק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום שהק"בה מקומו של עול' ואין עולמו מקומו : בעבור כבודי · כשאעבו' לפניך : בנקר' הצו' כמו העיני האנשי' ההם תנקר יקרוה עורבי נחל (משלי ל) אני קרתי ושתיתי מים (ישעי' לז) בור' אחת לשם : נקר' הצור כריית הצו' : ושכותי כפי · מכאן שנתנ' רשו' למחבלי' לחבל ותרגומו ואגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך עליו בכף ממש ואעדי ית דברת יקרי כשתסתל' הנהגת כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן :
פסל

אבן עזרא

אפך עתה בחקו' הזה אל תעלנו מזה והנכון בעיני בעבור שהשם אמר לו ושלחתי לפניך מלאך או השיב משה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי אם הוא הכתוב בו כי שמי בקרבו והשם השיבו אני בעצמי אלך והנחותי לך והנה טעם לך כי עמך לבדך אלך ולא אשכון בתוך בני ישראל על כן השיב משה אם אין פניך הולכים עם הגוי הזה שהזכיר למעלה וראה כי עמך הגוי הזה אל תעלנו בלשון רבים והעד הנאמן על זה הפירוש ובמה יודע איפא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו והשם השיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ובעבור זה שמח משה ואמר ילך יי' בקרבנו הפך כי לא אעלה בקרבך ומשה בקש לראות השם וכן גם השיבו כי לא יראני האדם וחי וזהו האמת כי הרגשו' אינם מרגישות רק המקרי' על כן ויראו את אלהי ישראל גם וארא את יי' וכן נבואת יחזקאל הכל במראות אלהים · והנה אמר בכאן וראית אחורי ובמקום אחר ותמונת יי' יביט ואלה דברים צריכים פי' ארוך והגאון אמר כי הפנים פני האור והמשל פני השמש והאחורים הנשאר מהאור המדבק באחד ואין צורך לכל זאת ולפני שאפרש זה אומר דע כי השם לא דבר עם משה פנים אל פנים רק בארבעים יום השלישי והלאה ובעבור השם על פניו או קרן עור פניו כי תחלת נבואתו על ידי המלאך הנראה בסנה ושם כתוב ויאמר יי' וככה ויי' הולך לפניהם
יומם

לד א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת
ד׳ אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי
עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת
ל׳ ג׳פ׳ פת׳ הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ׃ ב
ז׳ וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ
בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי
ה׳ שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ ג וְאִישׁ
ד׳ פס׳ תס גם ג׳ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־
יֵרָא

א וַאֲמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה פְּסָל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְאֶכְתּוֹב עַל לוּחַיָּא יָת פִּתְגָמַיָּא דִּי הֲווֹ עַל לוּחַיָּא קַדְמָאֵי דִּי תַבַּרְתָּא׃ ב וֶהֱוֵי זְמִין לְצַפְרָא וְתִסַּק בְּצַפְרָא לְטוּרָא דְסִינַי וְתִתְעַתַּד קֳדָמַי תַּמָּן עַל רֵישׁ טוּרָא׃ ג וֶאֱנָשׁ לָא יִסַּק עִמָּךְ וְאַף אֱנָשׁ לָא יִתַּחְזֵי בְּכָל טוּרָא אַף עָנָא וְתוֹרֵי לָא יִרְעוֹן לָקֳבֵל טוּרָא הַהוּא׃

אהרן פסל לך נדרים לח אש׳ שברת שבת פז יבמות סב נדרים לח

ופסל

רש״י

(כג) וראית את אחורי. הראהו קשר של תפילין: (א) פסל לך. הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהיה שלך משם נתעשר משה הרבה: פסל לך. אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות. משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדין אינה אשתך בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחו׳ נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונ׳ אמר לו המלך אתה קרעת אותה אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כך המלך זה הקב״ה השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הקב״ה ישרא׳ לכך נאמר פסל לך: (ב) נכון. מזומן: (ג) ואיש לא יעל׳ עמך. הראשונו׳ על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה

אבן עזרא

יומם כי השליח ידבר על לשון השולח וזה היו׳ שראה משה מה שבקש היה לו כיום שתן תורה לישר׳ ולא הגיע אדם לפניו ואחריו אל מעלתו וחכמינו אמרו שהראה לו קשר של תפילין ודבר׳ נכון רק לא כאשר יפרשוהו חכמי דורנו שהוא כמשמעו כי סוד עמוק הוא:

אמר אברהם המחבר כבר פירשתי השם הנכתב

ואינו נקרא הוא שם העצם והעצם הוא הנכבד וכאשר תחבר מספר כל האותיות יעלה לשנים ושבעים על כן אמרו חכמינו בי יהוא שם המפורש וכאשר תחבר מרבע הראשון אל מרבע האמצעי באמת יהיה כמספר השם גם כן מחברות החמשה כוכבי לכת גם בחברך האותיות שיבטא האדם בהם בחצי השם יהיה כמספר השם ובחברך מרבעי הזוגות שהם במעלה הראשונה יהיו כמספרם המחוברים מחצי השם וכאשר תכפול חצי השם הראשון על החצי או תמצא מרובעי הנפרדים ובחסרך מרובע הראשון ממרבע השני׳ אז ישאר החשבון מעוקב האות השני ואם תחסר מרובע השנים ממרבע השלשה אז ישאר בחשבון מעוקב האות השלישי וזה השם הנכבד הוא האחד שהוא בעצמו עומד ואין לו צורך לאחר לפניו ואם תסתכל מפאת החשבון שהוא ראש הכל וכל חשבון מפאחדים הוא האחד שהוא הכל על סוד התפלות והתהלות ועם והתגדלתי והתקדשתי ועוד אשר בך אתפאר והנה האחד אין לו תמונה והוא כדרך כלל לכל התמונות כי מאתו יצאו והנה פנוית העליונות שהם המאורות והכוכבים אין להם פנים ואחור אף כי לנשמת האדם העליונה ואף כי למשרתי עליון אף כי לעליון העליונים והנה האורך בין שתי הנקודות והנקודה הקרובה אל הפועל שר הפנים ושר הכח והנקודה האחרת סוף הכח ותנועת האדם לפנים והגוף העליון אל הימין והנשמה אל שמאלין והנה משה יכול לדעת ולראות בעין לבו איך הבריאות דבקות ביוצר בראשית הנקר׳ אחורי׳

ומדרך

וגם איש • שנים עמם איש אל ירא • וגם איש היסתכלנה לומר אפילו אם יהיה

א ואמר יי למשה פסל לך תרין לוחי אבניא הי כקדמאי ואכתוב על
לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי די תברת: ב והוי זמין
לצפרא ותיסוק לצפרא לטורא דסיני ותתעתד קדמי תמן על ריש
טורא: ג ואינש לא יסק עמך ואוף אינש לא יתחמי בכל טורא אוף
ענא

נביא לא יסמוך על נביאותו לעבור על הגזור :

אבן עזרא

ומדרך הכבוד אין כח בנברא לדעת זה וזהו כי לא יראני האדם וחי בעבור היות נשמת האדם עם הגוף והנה אחרי מות המשכיל תגיע נשמתו למעלה גדולה שלא יגיע בו בחיי האדם והנה מפה שב כללי על כן אמר השם ידעתיך בשם כי הוא לבדו יודע הפרטים וחלקיהם בדרך כלל ובעבור כי הנכבד באדמה הוא האדם על כן נורת הברואים והנכבד באדם ישראל על כן דבר קשר של תפלין ועל כן כתוב בשיעור קומה כי השם הוא בורא כל גוף וכל נכבד מהגוף והכבוד מהגוף הוא המקרה ואמר ר' ישמעאל כל היודע שיעורו של יוצר בראשית מובטח לו שהוא בן עולם הבא ואני ור' עקיבא ערבים בדבר זה וזהו נעשה אדם בצלמנו כדמותינו ודע כי כל הנמצאים והחיים בארץ והעוף והבהמה והחיה והרמש וכל אדם קשורים בעליונים כי הכללים קשורים בארבעים ושמונה צורות בגלגל וזהו אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים והמוסיף להאיר עיניהם מטעם המבין אולי ידעו זה ולא רצו לגלות הסוד לתלמידים והעד הנאמן ולא חלק להם וידוע כי המחברות הם מאה ועשרים מחברות השבעה והמחברת הגדולה במספר כלם היא אחת והמחברת השנייה היא אחת ועשרים וכנגדה מחברת החמשה ככה וזה המספר יצא משבעה ומחברת השלשה חמשה ושלשים שגם זה המספר יוצא משבעה מחברות וככה מחברת הארבעה והנה מחברות השמה שבעה והמחבר' שהיא כוללת המשפחות לכל האדמה כפי מזל כל גבול מהשבעה גבולות שהם כל הישוב ועליהם כתוב אתה הצבת כל גבולות ארץ קיץ וחורף שהשתנה בכל הגבולות אתה יצרתם ואין השנוי בא מהשמש רק בעבור נטותו לפאת צפון ודרום והנה המחברת השניים העליונים במזל טלה היא בכל תשע מאות ושתים שנה ושניהם שוהים ממזל התחברותם אל מזל תשיעי בכל עשרים שנה ככה ימגלגלו שתים עשרה פעמים עד מאתים וארבעים שנה ומשם יתגלגלו כמספר הזה ובדרך הזה במזלו העפר גם במזלות הרוח גם במזלות המים ואל יעלה על לבך כי הארבעה תולדות הם בשמים יש חום בשמש וקור בלבנה ונשבתי חלילה כי הבריות העליונות נכבדות הן ועליהם כתוב כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חוק נתן ולא יעבר רק נקראו ככה בעבור המקבלים והנה לא יוכלו המשרתים לשנות דרכם ושיעבור אחד מהם החק שנתן לו השם גם כן כל צבא השמים והשפלים יקבלו מהם כפי מתכונתם על כן לא ייטיבו ולא ירעו והנה המשתחוה למלאכת השמים לא יועילו לו כי אם מה שנגזר עליו כפי מערכת ככבי מולדתו כן יקרנו חוץ אם ישמרהו כח העליון יותר מכח שהככבי שיהיה דבק בו או יגאל מהגזרו' ואתן לך משל חשוב שהיתה מערכת הכוכבים שיגדל כבר על עיר אחת וישטוף אנשיה או ימותו ובא נביא והזהירם שישובו אל השם בטרם בא יום רעתם ושבו אליו בכל לבם ובעבור שדבקו בו נתן בלבם שיצאו אנשי העיר לחוץ להתפלל אל השם והנה עשו כן וביום ההוא גדול הככר פתאום כמנהגו כאשר ראינו בעינינו פעמים רבות ושטף כל העיר והנה לא סרה גזירת השם והוא הנילם והטוב כי המשרתים ירוצו כסוסי' עובדי' במסלה ולא ידעו להרע או להטיב רק ככה דרכם והטוב כי במסלה איש עור לא ידע מנהג הסוסים מתי הולכין אל ימין או לשמאל והוא נשען על פקח שידע סודם והנה הוא ישמרנו כי ברוצם נגד זה יוליך העור לצד האחר ומרוצת הסוס לא תשתנה והעור ימלט ובעבור זה אמר השם אחר אשר חלק ואתכם לקח יי' להיות לו לעם נחלה כיום הזה וככה לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וזהו ונפלינו אני ועמך וזהו שאמרו חכמינו ז"ל אין מזל לישראל כל זמן שהם שומרי התורה ואם לא ישמרוה ישלוט בהם המזל כאשר הוא מנוסה כי כל מחברת ומזל דלי במערכת רעה הנה יצא רעה לשונאי ישראל

והיודעים

יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃ ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־
ל' לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם
מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח
בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ ה
וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ
שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃ ו
וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא
יְהוָה ׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן
אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
ז נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא
עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא
ינקה

ג' נון רבתי · ג' וחד וחטאה

ד וּפְסַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְאַקְדֵּים מֹשֶׁה בְּצַפְרָא וּסְלֵיק לְטוּרָא דְסִינַי כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ וּנְסֵיב בִּידֵיהּ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא׃ ה וְאִתְגְּלִי יְיָ בַּעֲנָנָא וְאִתְעַתַּד עִמֵּיהּ תַּמָּן וּקְרָא בִשְׁמָא דַיְיָ׃ ו וְאַעְבַּר יְיָ שְׁכִינְתֵּיהּ עַל אַפּוֹהִי וּקְרָא יְיָ יְיָ אֱלָהָא רַחֲמָנָא וְחַנָּנָא מַרְחִיק רְגַז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט׃ ז נָטַר טִיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין שָׁבֵיק לַעֲוָיָן וְלִמְרוֹד וּלְחוֹבִין סָלַח לִדְתָיְבִין לְאוֹרָיְתֵיהּ וּלְדְלָא תָיְבִין לָא מְזַכֵּי
מסער

אהרן · הצאן · ויגה ה תענית נא · וישכם שבת פו · ה' ה' ר"ס יז · אל רחום וחנון סם · ארך אפים ערוכין כב · ב"ק נ · סנהדר' קיא · ורב חסד ר"ס י"ז · סנהדרין קיא · נושא עון יומא פו · ונקה שבועות לט · ונקה לא יומא פו

רשב"ם

(ו) ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו' · וכתי' בתריה הנה

רש"י

שלשה כהן עין רעה אין לך יפה מן הכניעות : (ה) ויקרא בשם ה' · מתרגמינן וקרא בשמא דה' : ה' ה' · מדת רחמים היא אחת קודם שיחטא ואחת היא לאחר שיחטא וישוב : אל · אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא : ארך אפים · מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה : ורב חסד · לצריכי חסד שאין להם זכיות כל כך : ואמת · לשלם שכר טוב לעושי רצונו : (ז) נוצר חסד · שהאדם עושה לפניו : לאלפים · לשני אלפים דורות : עונות · אלו הזדונות : פשעים · אלו המרדים שאדם עושה להכעיס : ונקה לא ינקה · לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ור"ד מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים : פוקד עון אבות על בנים · כשאוחזים מעשה אבותיהם בידם שכבר פירש במקרא אחר לשנאי : על רבעים · דור רביעי נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות

אבן עזרא

והיודעים חכמת המזלות יודו כן והנה היתה במערכת השמים במחברת שיעמדו בגלות מצרים עוד שנים רבות ובעבור שצעקו אל השם ושבו אליו הושיעם השם וכאשר יקרה לכלל כן יקרה ליחיד על כן שומר תורה אשרהו · והנה ידעתיך בשם כמו יודע יי' דרך צדיקים · והנה הראני נא אינו בחראית העין · והנה על פניך על פניך הפנימיים והם פני הלב · וטעם כל טובי שאינו כמו הכל ולא בכל ולא עם הכל · וטעם וחנותי את אשר אחון על משה כי אעביר כל טובי על פניך ולפני עברי ארחמך וזהו שאסוך כפי עליך והנה זה הוא הפירוש · והנכ"ן כדמו'סתר כמסתיר עצם השמש בכפו שלא יפרד בשמתו מעל גויתו · והנה וראית את אחורי מפאת שהוא הכל וכבודו מלא הכל ומאתו הכל וכל תמונת כל וזהו ותמונת יי' יביט : (א) ויאמר פסל לך · כמו לך לך ואתה קח לך · וטעם כראשונים כמדתם ·
אשר

ענא ותורי לא ירעון כל קביל טוורא ההוא: ד ופסל תרין לוחי אבנין
הי כקדמאי ואקדם משה בצפרא וסליק לטוורא דסיני היכמא דפקיד יי
יתיה ונסיב בידיה תרין לוחי אבניא: ה ואתגלי יי בענני איקר
שכינתיה ואתעתד משה עמיה תמן
וקרא משה בשום מימרא דיי: ו
ואעבר יי שכינתיה על אפוי וקרא יי
יי אלהא רחמנא וחננא ארך רוח
וקריב רחמין מסגי למעבד חסד
וקשוט: ז נטיר חסד וטיבו לאלפי
דרין שרי ושביק על חובין ומעבר על
מרודין ומכפר על חטאין סלח
לדתייבין לאורייתא ולדלא תייבין לא
מזכי ביום דינא רבא מסער חובי
אבהן על בנין מרודין על דר תליתאי
ועל

ירושלמי

ועברת יקר שכינתיה דיי
קדמוי וצלי משה ואמר יי
אלהא רחמנא וחננא רחיק רגז
וקריב רחמין ומסגי למעבד
חסד וקשוט:
נטיר טיבו לאלפי דרין שרי
ושביק לחובין ולסרחנין
ומזכיא לא מזכי יי ית חייביא
ביום דינא רבא ומדכר חובי
אבהן רשיען על בנין מרדין
על

אבן עזרא

אמר הגאון כי השניים נכבדים מהראשונים כי השניים נתנו ביום קדש וביום הכפורים ולא כן הראשונים כי הם ירדו ביום י"ז בתמוז וביום חול ויש עם השניים זכר שלש בריתות ובשניים כתוב ולמען ייטב לך והראשונים נשתברו ואלה כדברי חלום לא מעלין ולא מורידין כי מכתב אלהים היו שניהם ועוד כי הראשונים הם מעשה אלהים והשניים מעשה משה: (ב) והיה נכון לבקר ועלית. זאת היא הפעם השלישית שבכל פעם ישב ארבעים יום וארבעים לילה: (ג) ואיש. בעבור שעלה אהרן ובניו עמו אחר מעמד הר סיני וירד עמהם גם עלה ועמד שם הפעם הראשונה: בכל ההר. אע"פ שיהיה רחוק ממקום הכבוד: (ד) ויפסל. מנהג הלשון לדבר ככה לאמר ויקח בידו שני לוחות אבנים ולא אמר ויקח בידו שני הלוחות כמו ויי' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת יי' ולא אמר מאתו וככה בפסוק אחד בני ישראל חמש פעמים והנה הוא דרך צחות: (ה) וירד. י"א כי ויתיצב על הענן כי השם היה עובר ודע כי המשיל בהר העליונים והנכבדים מהגופות כאשר הוא הסר עליון על האדמה: ויקרא בשם יי'. הנה השם הוא הקורא והנה למדנו איך יקרא משה: (ו) ויעבור. ואל תתמה בעבור שהשם קורא השם כי הוא לבדו יודע ודעת וידוע וזה דבר עמוק הוא אחד. אמר הגאון כי השם הראשון דבק עם ויקרא ואלו היה כן למה לא דבקו בעל הטעמים. והנכון כי השם שתי פעמים כמו אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה ככה תקרא וכתוב כי שלש עשרה מדות הם והגאון אמר כי השם הנכבד במספר אם כן איננו מדה והשנית שהוא אדון וזאת טעו' כי הנכתב איננו אדון רק כנוי הוא כפי המדבר דרך כבוד. ורב נסים אמ' כי מלת ארך אפים שתי מדות לטובים ולרעי' גם זה איננו נכון כי לא תוסיף המלה בעבור שנוי האדם ועוד כי השם הוא ארך אפים לרשעים ולא לאשר לא חטאו והנה ונקה מדה בפני עצמה עד הנה מספר י"ג מדות. ועל דרך הפשט ונקה לא ינקה מדה אחת כי ונקה שם הפעל הוא כמו אם ענה תענה אותי רק למדנו ממלת ונקה לא ינקה שהוא לשובבים רק לשבים ינקה כדברי הנביאים על כן היתה מלת ונקה ממספר המדות. ומלת פוקד עון אבות גם היא מלת רחמים. ודע כי שבעה הם בגדי כהונה ובעבור שהציץ כמו תכשיט הכניסו במספר והנה אחד עשר שבטים נולדו בפדן ארם ובנימין לבדו נולד בארץ כנען והנה כתוב על כלם אלה בני יעקב אשר יולדו לו בפדן ארם כי אחר הרבי' הלך ולא חשש לשוני האחד

וככה

יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־
ג׳ פ׳ בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־
שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים: ח
וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה
ל״ז נטעם כור׳: וַיִּשְׁתָּחוּ: ט וַיֹּאמֶר אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־
קל״ד נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־
קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ
ב׳ וחס׳ י״ד ג׳ י׳ ג׳ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:
י וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת
בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה
ב׳ וחסר נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ
ג׳ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם
וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה
כ׳ בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־
נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה
פרש׳ סדק עִמָּךְ: יא שְׁמָר־לְךָ אֵת
תיקו׳ עזרא ג׳ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי
סכ״ת פום סימן: גֹּרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי

אונקלוס

מסער חובי אבהן על־בנין אהרן
ועל בני בנין מרדין על דר
תליתאי ועל דר רביעאי:
ח ואוחי משה וכרע על־
ויפחד סנסמך קו״א ארעא וסגיד: ט ואמר
אם כען אשכחית רחמין
קדמך יי תהך כען שכינתא
דיי בינגא ארי עם קשי קדל
הוא ותשבוק לחובנא
ולחטאנא ותחסננא: י
הנה אנכי ר״ה ל״ג ואמר הא אנא גזר קיים קדם
כל עמך אעביד פרישן דלא
אתבריאו בכל ארעא ובכל
עממיא ויחזי כל עמא דאת
ביניהון ית עובדא דיי ארי
דחיל הוא דאנא עביד עמך:
יא טר לך ית דאנא
מפקדך יומא דין הא אנא
מתריך מן קדמך ית
אמוראי וכנענאי וחתאי
ופריזאי

רשב״ם

הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות כמו שבקשת ונפלינו אני ועמך ונומר כי נורא הוא כדכתי׳ ויראו מגשת אליו: (יט) וחנותי את אשר אחון וגו׳ שם אפרש לך את מידותיו: (כג) וראית את אחורי לאחר שאעבור על פניך כריתות ברית לראות כעין העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו. דרך עברה היו כורתי׳ ברית: (ה) ויתיצב עמו עם משה שהי׳ נצב שם כדכתיב ונצבת על הצור. ויקרא בשם ה׳ הקב״ה קרא כשהי׳ עובר בשם כמו שהולך ומפרש שכן כתיב למעלה וקראתי בשם ה׳ לפניך: (ח) וימהר משה משראה הקב״ה עובר ושמע קולו מיד התחיל להשתחוות: (ט) כי עם קשה עורף הוא׳ יכול אתה ללכת בקרבנו מאחר שסולחן ורחמן אתה:

רש״י

מאות שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: (ח) וימהר משה כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו: (ט) ילך נא ה׳ בקרבנו כמו שהבטחת מאחר שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואמרת על זאת כן אלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגו׳ יש כי במקום אם: ונחלתנו. ותתנו לך לנחלה מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא תשרה שכינתך על האומות ע״א: (י) כורת ברית על זאת אעשה נפלאות לשון ונפליגו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות ע״א שלא תשרה שכינתי עליהם. (יא) את האמורי וגו׳ ו׳ אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם:

ועל רביעאי: ח ואודי משה ונחן על ארעא וסגיד: ט ואמר באין ברעו אשכחית רחמין קדמך יי תהך כדון שכינת יקרך יי ביננא ארום עם קשי קדל הוא ותשבוק לחובננא ולחטאנא ותחסנינא ית ארעא דקיימית לאבהתנא דלא תשלחפיננא בעם אוחרן: י ואמר הא אנא גזר קיים דלא אשלחיף עמא הדין בעם אוחרן ברם מינך יפקון אוכלוסין דצדיקין קביל כל עמך אעביד פרישן להון בזמן דיהכון בשביתא על נהרוות בבל ואסיליקינון מתמן ואשרינון מן לגיו לנהר סמבטיון וכהינון פרישן לא אתבריו בכל דיירי ארעא ובכל עממיא ויחמון כל עמא דאנת שרי ביניהון ביומא ההוא ית עובדא דיי ארום דחיל הוא דאנא עביד עמך: יא טור לך ית מה דאנא מפקיד לך יומא דין האנא מתרך מן קדמך ית אמוראי וכנענאי וחיתאי

על דר תליתאי ועל דר רביעאי: חריז משה ואקד על ארעא ואודי ושבח:

רשב"ם

(י) הנה אנכי כורת ברית על זאת שאלך עמהם: וגם את הדבר הזה אשר דברת אעשה שאמרת ונפלינו אני ועמך. שנגד כל עמך אעש' לך הפלאה וראה כל העם את הגדול שאני עושה עמך כי נורא כדכתי' וייראו מגשת אליו. וכתי' וראו בני ישראל את

אבן עזרא

וככה בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ומנשה ואפרים לא ירדו כי שם נולדו והנה השם הנכבד הנכנס בו מדות והוא שהזכרתי בפרשת ואלה שמות כי פעמים הוא שם התאר ופעמים מדה והם שתים ומלת אל שלישית. ורחום רביעית. וחנון חמישית. וארך אפים ששית. ורב חסד שביעית. ומלת רב תשרת בעבור אחרת. ורב אמת שמינית. נוצר חסד לאלפים תשיעית. ונושא עון עשירית. ונושא פשע אחת עשרה. ונושא חטאה שתים עשרה. ונקה שלש עשרה: והשם שהוא תאר כולל הנכבדים והגויות ועליונים ושפלים. וא' כמו תקיף מעשה הנכון בחכמה. ורחום כדרך כרחם אב על בנים שיחמול שלא יפלו. וחנון כדרך כי חנון אני להושיע מי שנפל ולא יוכל קום. ארך אפים שלא ימהר ינקום מהרה על הרשע. ורב חסד לצדיק ולרשע. ורב אמת שימלא ויקיים דברו. נוצר חסד האב לבנים אם היו טובים. נושא עון שים לבך לדברי הנה כתוב וחזקת והיית לאיש והלא איש היה רק שעמו איש חיל ונודע והנה כתוב כי זקנתי מהיות לאיש והפירוש מהיותי בעולה או אשה לאיש כי נקבה שיתה והנה ונבואה אליה הוא המשכב כי נקבה היא. והנה אשר באו אליך הלילה אינו מזה הטעם כי זכר הוא והנה התושא ונשא עונו לא יכופר החטא לו רק העונש שיבא עליו על דרך ולנת לנדך תשא. ועתה אם תשא חטאתי כי שמה גדיל היא והכלל כי הנושא עונו בעצמו הוא לנגאי לעולם ונשיאת חטא על שני דרכים הדרך האחת שימחול לו כמו זה שהוא לשבח לנשוא העון והדרך האחרת שיהיה נושא העון אחד רשע והנה לנושא עון יהיה לגנאי ולנשוא העון לשבח כמו ונשא את עונה כי העונש יסור מעליה ויהיה עליו: ונושא פשע דע כי פשע קשה מעון כאילו הוא הפושע יוצא מתחת הרשות כמו אז תפשע לבנה מתחת יד יהודה והנה עון פחות ממנו והוא בזדון ומלת חטאים כמו שגגה והוא שם דבר ולשונה כמו הממלכה. וחטאה כי היא תאר ומלת חטאה כוללת כל מחשבה וכל שגגה במעשה כי עון במעשה או בלשון והנה השכלנו תפלת משה על דבר המרגלים ויאמר יי' שהוא שם העצם והמדות תשובה עליו כאמרות ולא הזכיר השם השני שהוא תאר כי השם רצה להשמיד ולא אל כי אין צורך להזכיר המדה הזאת ולא רחום כי ישראל לא היו פתאים ולא חנון כי לא נעשה להם

והיבוסי: יב השמר לך פן
ו' ומ"ל נתו' תכרת ברית ליושב הארץ
אשר אתה בא עליה פן יהיה
למוקש בקרבך: יג כי את
ג' חסר מזבחתם תתצון ואת
נ' וחסר י' נ' מצבתם תשברון ואת אשריו
תכרתון: יד כי לא
ג' רי"ס דגתי תשתחוה לאל אחר כי יהוה
קנא שמו אל קנא הוא: טו
פן תכרת ברית ליושב
הארץ וזנו אחרי אלהיהם
י' יוקפין נתו"ר וזבחו לאלהיהם וקרא לך
ואכלת מזבחו: טז ולקחת
מבנתיו לבניך וזנו בנתיו
אחרי אלהיהן והזנו את
ב' נליו' בניך אחרי אלהיהן: יז
אלהי מסכה לא תעשה לך:
יח את חג המצות תשמר
שבעת ימים תאכל מצות
ו' רפין אשר צויתך למועד חדש
האביב כי בחדש האביב
יצאת ממצרים: יט כל
פטר רחם לי וכל מקנך
נ' ... ה' תזכר פטר שור ושה: כ
ופטר חמור תפדה בשה

ואם

אונקלוס

ופריזאי וחיואי ויבוסאי:
יב אסתמר לך דילמא
תגזר קיים ליתיב ארעא די
את עליל עלה דלמא יהי
לתקלא בינך: יג ארי ית
אגוריהון תתרעון וית
קמתהון תתברון וית
אשריהון תקצצון: יד ארי
לא תסגוד לטעות עממיא
ארי יי קנא שמיה אל קנא
הוא: טו דלמא תגזר קיים
ליתיב ארעא ויטעון בתר
טעותהון וידבחון לטעותהון
ויקרון לך ותיכול מדבחיהון:
טז ותסב מבנתהון לבנך
ויטעין בנתהון בתר טעותהן
ויטעין ית בנך בתר
טעותהן: יז דחלן
דמתכא לא תעביד לך:
יח ית חגא דפטיריא תטר
שבעא יומין תיכול פטירא
כמא דפקידתך לזמן ירחא
דאביבא ארי בירחא דאביבא
נפקתא ממצרים: יט
כל פתח ולדא דילי הוא וכל
בעירך דכרין תקדיש בכור
תור ואימר: כ ובוכרא
דחמרא תפרוק באימרא
ואם לא תפרוק ותנקפיה כל
בוכרא דבנך תפרוק ולא

יתחזון

תולדות אהרן

כי לא — גטין כז, סנהדרין ס, הוריות ד, חולין סב
וקרא לך — המנינס
אלהי מסכ' — פסחים קיח, מכות כג
את חג — פסחים סט, מכות סס
וכל מקנך — בכורות ג ו
ופטר חמו' — בכורות ה

רשב"ם

את פני משה כי קרן וגו': (יט) כל פטר רחם
לי. לפי פשו' מכת בכורות נתקדשו כל בכור
ביציאתו

רש"י

אשריו. הוא אילן שעובדים אותו: (יד)
קנא שמו. מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל
לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו:

(טו) ואכלת מזבחו. כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתם שמתוך
כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך: (יח) חדש האביב. חדש האביב שהתבואה מבכרת בבישולה:
(יט) כל פטר רחם לי. באדם: וכל מקנך תזכר וגו'. וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה אשר
יפטור

וחיתאי ופריזאי וחיואי ופריזאי ויבוסאי : יב איסתמר לך דילמא
תגזור קיים ליתיב ארעא דאנת עליל עלה דילמא יהי לתקלא בינך :
יג ארום ית איגוריהון תתרעון וית קמתהון תתברון וית אשיריהון
תקצצון : יד ארום לית לכון רשו למסגוד לאלה אוחרן ארום יי קנאי
ופורען שמיה אלה קנאי ופורען הוא : טו דילמא תגזור קיים ליתיב
ארעא ויטעון בתר טעוותהון וידבחון
לטעוותהון ויזמנון לך ותיכול מן
דיבחי טעוותהון : טז ותיסב
מבנתהון לבנך וכד טעיין בנתהון
בתר טעוותהין מטעיין אוף ית בנך
בתר טעוותהין : יז דחלן דמתכא
לא תעבדון לכון : יח ית חגא
דפטיריא תנטרון שובעא יומין תיכול
פטירי היכמא דפקידתך לזמן ירחא
דאביבא ארום בירחא דאביבא
נפקתון פריקין ממצרים : יט כל פתח ולדא דילי הוא וכל בעירך
תקדיש מנהון דכריא דתורי ואמרי : כ ובוכרא דחמרא תפרוק
באימרא ואין לא תפרוק ותנקפיה בקופיץ וכל בוכרא דברך תפרוק
ולא יתחמון קדמי ריקנין :

ירושלמי

ויטען :
כל קדמוי פלחי ולדא
תפרשון לשמי כל פטריכון
דיכריא קדמוי פלחי וולדא
דתורא ודאימרא :
עמי בית ישראל לית אתון
רשאין למיחמי יי אלהכון
ריקנין מן כל מצוה :

פן תכרות ברית ליושב הארץ ליושב אלא ו"ו דפסה היו שמזהיר עליהם שנרגשי עמל ופכה והזנו את בניך אחרי אלהיהן ובמינליה אלהי מסכה רמז שיעשו כמין זכרות מפסל' לע"ז וגם עשו במין זכרות לגלוי ע"ז כדכתיב ותזני בם סמך את חג המצות לאלהי מסכה לומר שע"ז תמורה בהנאה בחמץ בפסח

רש"י

ופטור זכר את רחמה : פטר. לשון פתיחה וכן פוטר מים ראשית מדון (משלי יז) ת"ו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת : (כ) ופטר חמור. ולא שאר בהמה טמאה : תפדה בשה. נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים : וערפתו. עורפו בקופיץ הוא החסיר ממון כהן לפיכך יופסד ממונו : כל בכור בניך תפדה. חמשה סלעים פדיונו קצוב בס' ופדויו מבן חדש תפדה : ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולה ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין

שיתא

אבן עזרא

חמש שיצעקו אל השם להושיע' והזכיר ארך אפי' כי היו רשעים ורב חסד לכל הוא ולא הזכיר ואמת כי היו חייבי' והזכי' נושא עון ופשע ולא הזכיר וחטאה כי לא היו שוגגים ומרוב פשעם שהיתה במעשה הכנים כפשו עם ישראל לאמר וסלחת לעונינו ולחטאתינו ולא הזכי' פשעינו בעבור גודל מעלתו שלא יתכן שיפשע : (ח) וימהר. דיקי' מוח אמרו כי מהר משה כאשר הזכיר רבעים שלא יאמר חמשים וזאת טעות גדולה כי אין הדעת סובלת שיפסיק הוא דברי השם בעוד שהיה מדבר כי היה בן מות לשעתו רק כאשר נפסק הקול מיד מהר משה להתפלל ועוד כי הנה כתוב כן בעשר' הדברות והנה כל ישראל שמעו זה ואיך יעלה על לב משה שיאמ' הק"בה לחמשי' ובעבו' שהזכי' ונקה לא ינקה לא הוצרך לומר לשונאו' ומלת ויקד מפעלי הכפל מגזר' קדק' שהם קדקדו בארץ על משקל ויתם הכסף ויקדו כמו ויתמו וא' תשמ' ש' המוסיפין שרשים מלכם בעבור המשקל ועל זה הדרך ידמו כאלה :

ויאמר

ל' סנהדרין כל וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל
כ' בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ
פָנַי רֵיקָם׃ כא שֵׁשֶׁת יָמִים
תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת
בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃ כב
ג'מס' י"ל וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי
זקפין נתו' קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף
כ' חד חסר תְּקוּפַת הַשָּׁנָה׃ כג שָׁלֹשׁ
וחד מ"ל :
י"ג פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־
זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן ׀ יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד כִּי־אוֹרִישׁ
ג' גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־
גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־
ג' ומס' וג' מסר כליש' אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־
פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
ג' וזנין מתמלפין : בַּשָּׁנָה׃ כה לֹא־תִשְׁחַט
עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין
לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח׃ כו
כ"ס' יג רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא

בית

יתחזון קדמי ריקנין׃ כא
שתא יומין תפלח וביומא
שביעאה תנוח בזרועא
ובחצדא תנוח׃ כב וחגא
דשבועיא תעביד לך בכורי
חצר חטין וחגא דכנשא
במפקא דשתא׃ כג תלת
זמנין בשתא יתחזון כל
דכורך קדם רבון עלמא יי
אלהא דישראל׃ כד ארי
איתריך עממין מן קדמך
ואפתי ית תחומך ולא יחמיד
אנש ית ארעך במסקך
לאתחזאה קדם יי אלהך תלת
זמנין בשתא׃ כה לא
תכוס על חמיע דם פסחי
ולא יביתון לצפרא בר
ממדבחא תרבי נכסת חגא
דפסחא׃ כו ריש בכורי
ארעך תיתי לבית מקדשא
דיי אלהך לא תיכלון בשר
בחלב׃

ואמר

אהרן כל בכור
קידושין כט
בכורות כג
פני ריקם
קידושין כט
בכורות כט
ריקם
קדושין לז
בחריש
שבת ע
ר"ה ע
מועד קטן
מכות ח
הוריות ד
וחג שבעו'
מנחות סד
וחג האסיף
סנהדרין יג
יראה
חגיגה ל'
זכורך
קידושין לז
את פני
חגיגה ז'
ולא יחמד
פסחים ח
לא תשחט
פסחים ס
זבחי
פסחים סא
ולא ילין
שם כט ע

רשב"ם

ביציאתו ממצרים ככתב כאן : (כא) ששת ימים תעבוד · עבודת קרקע כדכתי' כי תעבוד את האדמה · עובד אדמתו ישבע לחם · בחריש ובקציר תשבות שהיא חשוב' ועריבה לבריות וכ"ש שאר מלאכו' : (כג) את פני האדון · כבר פירשתיו בושא משפטי' · (כו) לא תבשל וגו' כבר פירשתיו :

כתב

רש"י

קדושין : (כא) בחריש ובקציר תשבות · למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכן משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ו' הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צורך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' ויש אומרי' שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת : (כב) ביכורי קציר חטים · שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים : בכורי · שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש חטים למקדש כי מנחת העומ' הבא בפסח מן השעורים היא : וחג האסיף · בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה זו לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך : תקופת השנה · שהוא בחזרת השנה בתחלת השנה הבאה : תקופת · לשון מסיבה והקפה : (כג) כל זכורך · כל הזכרים שבך · הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו

ולא יראו פני ריקם וסמין ליה שלש פעמים · לומר לאין נדרים ונדבות קרבים ביום טוב · חמץ דם זבחי בגימ' וחטי חיוס · כי על פי הדברים האלה וסמיך ויהי שם עם יי' ארבעים יום · לומר שנכנס לדברים שבעל פה שהה שם ארבעים יום כי על פי הדברים

יונתן בן עוזיאל

בא שיתא יומין תפלח וביומא שביעאה תנוח ברירא ובחצדא תנוח: כב וחגא דשבועיא תעביד לך בזמן בכורי חצר חינטין וחגא דכנשא במיפקא דשתא: כג תלת זימנין בשתא יתחמיון כל דכורך קדם ריבון עלמיא יי אלהא דישראל: כד ארום איתריך עממין מן קדמך ואפתי ית תחומך ולא יחמיד אינש ית ארעך בזמן מיסקך לאתחמאה קדם יי אלהך תלת זימנין בשתא: כה לא תכסון קדם עד לא תבטלין חמיע נכסת פסחי ולא יביתון לצפרא בר ממדבחא תרבי נכסת פיסחא: כו שירוי בוכרת פירי ארעכון תייתון לבית מוקדשא דיי אלהכון לית אתון רשאין לא למבשלא ולא למיכול בשר וחלב תריהון מערבין כחדא דלא יתקוף רוגזי בכון ואי רשין

פירי

ירושלמי

בירדא: לא תכסון על חמיע אידם ניכסת דפסחא לא יבירת מן בישרא די תכסון בליליומא טבא קדמיא דפסחא מן רמשא עד צפרא: שירוי ביכרת עללתכון תיתון לבית מקדשא דיי אלהכון עמי בית ישראל לית אתון רשאין לא למבשלא ולא למיכלא בשר וחלב מעורבין כחדא:

ארי

כרתי אתך ברית אלו לדברי' שבעל פה · על כן נקהלת · וכתוב יותר לדברי אמת · ס"ת גריעת וסמין ליה לדברי חכמים פי הדברים האלה כרתי אתך ברית · ס"ת גניע' התלמוד : כי

רש"י

ויש מהם שלש פעמי' והרבה לחייב ולענוש על מכין לאוין שבהם ועל תבין עשה שבהם: (כד) אוריש' כתרגומו אתריך וכן הכל רש וכן ויורש את האמורי לשון גרושין: והרחבתי את גבולך· ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש הרגלים הללו: (כה) לא תשחט וגומר· לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה: ולא ילין· כתרגומו אין לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא בעמוד השחר: זבח חג הפסח· אמוריו ומכאן למד לכל הקטר חלבים ואברים: (כו) ראשית בכורי אדמתך· משבעה המינין האמורים בשבח ארצך ארץ חטה ושעורה וגפן וגו' ודבש הוא דבש תמרים: לא תבשל גדי· אזהרה לבשר בחלב ושלשה פעמים כתוב בתור' אחד לאכיל' ואחד להנאה ואחד לאיסור בישול: גדי· כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש מזה שהוצרך לפרש בכמה מקומו' גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקי' במשמע: בחלב אמו· פרט לעוף שאין לו חלב

שאין

אבן עזרא

(ט) ויאמר· טעם ילך נא יי' בקרבנו כאשר ישעו כמו והתהלכתי בתוככם: כי עם קשה עורף הוא· על דעת רבי מרינוס אע"פ שעם קשה עורף הוא וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך אף על פי שחטאתי לך ולפי דעתי רפאני כי אני מודה שחטאתי לך ובעבור חטאי החליתני וככה זה אני מודה כי עם קשה הוא ואתה תסלח: (י) ויאמר הנה אנכי כורת ברית· וזהו כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברי' והם השנאי' הכתובים ומתחלת שמר לך ובעבור זה אכתוב לך הלוחות השניים ויהיה כשטר עדות וכל זה שסלחתי לעונ' היה בעבור כבודך על כן אעשה עמך נפלאות שיתמהו כל רואיך וידעו כי כתתי הוד עליך שלא עשיתי כן מיום שבראתי שמים וארץ וזהו דבר קרינות פניו והנה כתוב במותו לא כהתה עינו ולא נס לחה בפך מולדת כל הזקנים· וטעם אשר לא נבראו בכל הארץ לא נשמע זה כגוי' והגאון אמר אשר לא נבראו כן בכל ארץ מצרים שנלאתם משם ובכל הגוים: (יח) שמר לך· לפי דעתי טעם משה יזכר שישמור אלה הדברים ויפרש כן לבני ישראל על דרך שהם עדותיו וחוק נתן למו כאשר

פירשתי

בית יהוה אלהיך לא תבשל
ג' בתורה גדי בחלב אמו : פ כז
ויאמר יהוה אל משה כתב
לך את הדברים האלה כי
ג' בתורה על פי הדברים האלה כרתי
ג' אתך ברית ואת ישראל : כח
ויהי שם עם יהוה ארבעים
ג' יום וארבעים לילה לחם
לא אכל ומים לא שתה
ויכתב על הלחת את דברי
הברית עשרת הדברים :
ג' ג' כט ויהי ברדת משה מהר
ג' סיני ושני לחת העדת ביד
ג' י"ז משה ברדתו מן ההר ומשה
ג' וחעינין לא ידע כי קרן עור פניו
ג' בדברו אתו : ל וירא אהרן
וכל

כז ואמר יי למשה כתב
לך ית פתגמיא האלין ארי
על מימר פתגמיא האלין
גזרית עמך קים ועם ישראל :
כח והוה תמן קדם יי
ארבעין יממין וארבעין לילון
לחמא לא אכל ומיא לא
אשתי וכתב על לוחיא ית
פתגמי קימא עשרא פתגמין :
כט והוה כד נחת משה
מטורא דסיני ותרין לוחי
דסהדותא בידא דמשה
במחתיה מן טורא ומשה
לא ידע ארי סגי זיו יקרא
דאפוהי במללותיה עמיה :
ל וחזא אהרן וכל בני
ישראל ית משה והא סגי זיו
יקרא דאפוהי ודחילו
מלאתקרבא לותיה :
וקרא

אהרן
כתב לך
כדרים לא
גטין ס
תמורה יד
כי על פי
כדרים נג
גטין ס
תמורה יד
ויהי שם
סוטה יב
ומשה לא
שבת י

רשבם

(כז) כתב לך את הדברים האלה : האמורים בפ' זו הנני גורש מפניך וגו' כי על פי הדברים האלה · שלא תלכו אחרי אלהי אחרים · ושלא תכרות ברית ליושבי הארץ ולא להתחתן בם ולעלות לרגל: (כח) ויכתו' : על הלוחות שבו אמר למעלה וכתבתי על הלוחות כמכתב הראשון : (כט) כי קרן לשון הודו · ושהדמהו לקרני ראם קרניו אינו אלא שטות כי שתי מחלוקות הם ברוב תיבות שבתורה וגם מנחם

רש"י

שאין איסורו מן התורה אלא מדברי סופרים: (כז) את הדברים האלה · ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה : (כח) ויהי ברדת משה · כשהביא לוחות אחרונות בי"ה : כי קרן · לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד רבותינו אמרו מן המערה שנתן הק"בה ידו על פניו שנ' ושכותי כפי : (ל) ויראו מגשת אליו · בא וראה כמה גדול כוחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים :

הנשיאים

אבן עזרא

פירשתי במקומו ותחלת הפרשה שאמר להם הנני גורש מפניך וזאת הפרשה דומה לפרשת הנה אנכי שולח מלאך עם הפרשה שהיא למעלה · ומלת גורש מהבנין הקל והוא פועל יוצא וככה אמה וגרושה: (יב) השמר לך · הנה זה כמו לא תשתחוה לאלהיהם : (יג) כי את מזבחות' כמו כי הרס תהרסם · (טו) ופן תכרות כמו לא תכרות להם ולאלהיהם ברית והוסיף לפרש פן תכרו' ברי' וזנו בכ' תיו · (יד) והזכי' קנא ככתוב בעשרת הדברים · (יז) וטעם אלהי מסכה . ומלת אלהי הגוים כוללת בעבור עגל מסכה :

והזכיר

כי קרן אור פניו גזכה לקירון פנים מנסכותי כפי ע"ך וי"א מכתיב הלוחות זכה לקירון, וקרנים מידו לו ושם חביון עוזו, ר"ת אלות.

פירי אילניכון עם בוסרא בלבלוביהון וטרפיהון בחדא : כז ואמר יי למשה כתוב לך ית פתגמיא האילין ארום על מימר פתגמיא האילין גזרית עמך קיים ועם ישראל : כח והוה תמן קדם יי ארבעין יממין וארבעין לילוון לחמא לא אכל ומוי לא אשתי וכתב על לוחיא חורנייתא ית פתגמי קיימא עשרתי דבורייא דהוו כתיבין על לוחיא קדמאי : כט והוה בזמן מיחת משה מן טוורא דסיני ותרין לוחי דסהדותא בידא דמשה במיחתיה מן טוורא ומשה לא חכים ארום אשתבהר זיו איקונין דאנפוי דהות ליה מן זיו איקר שכינתא דיי בזמן מלליותיה עמיה : ל וחמא אהרן וכל

ירושלמי

ארי שבחו זיויהון דאפי :

אבן עזרא

(יח) והזכיר את חג המצות כאשר הזכיר בפרשה העליונה ובעבור שהזכיר כי בו יצאת ממצרים והנה חג המצות לזכר הזכיר דבר פטר חמור שגם הוא זכר ליציאת מצרים כמו בפסוק ובקוצרכם שהזכירו עם חג הקציר וככה הזכיר זה בפרשת קדושים תהיו ובעבור זה כל פטר רחם לי ׃ ואלה מקנה בא במקום הזה על לשון נקבה ושמות רבים ככה על לשון זכר גם לשון נקבה : (כא) ששת ימים ׃ ככה כתוב בראשונה ׃ וטעם בחריש ובקציר שהם עיקר חיי האדם ׃ אמר יען ימחה שמו לעבן כי זה על משכב האשה והלא תכסהו בושה ׃ כי אם אמרנו כי ביד הגב' החריש הלא במלאת קציר יקריש ולא הזכיר בפרש' הזאת שנת השמיטה כי היום הידוע השלם הוא מתנועת הגלגל העליון ממזרח למערב בעשרי' וארבעה שעות ויום השמש הוא שלש מאות וששים וחמשה ימים וקרוב מרביעית יום כי הוא תקופת השמש מתחלת מערב עד שובה אל מקומה וחכמי המזלות יבינו זה ׃ (כב) וחג ׃ כתוב בשני מקומו ושם בצאת השנה כי סוף השנה הוא תחלת השנה האחרת וזה לאות כי השמש תכנס במזל המאזנים סמוך ליום העשור ולא יתאחר עד צאת סוכות שלא תכנס השנה האחרת על כן כתוב תקופת השנה ואל תסמוך על תקופת שמואל רק על תקופת רב אדא אע"פי שהיא צריכה לשני תקונים האחד בעבור שמהלך השמש פעם באה רוכה ופעם בקצרה וזה השנוי איננו במהלך השמש כי שוה הוא לעולם רק הוא כנגד מראה הנקודה בגלגל המזלות והתקון השני בעבור תנועת גלגל קטן בראש טלה : (כג) שלש פעמים ׃ הזכיר בפרשה הזאת אלהי ישראל בעבור דבר העגל : (כד) כי אוריש ׃ פירש בפר' הזאת למה שלא הזכיר בראשונה כי לא הוצרך כי אחר שהשם נוה שיעלו כל זכרי ישר' לראות פניו הנה אין ספק כי השם ישמור ארצם מפני האויב אחר שכל ישראל עושים רצונו וזה הטעם באר אותו היטב ׃ וטעם ולא יחמוד איש את ארצך כל כך אפלו אימה בלב השכנים אפי' שלא יחמדו הארץ אף שיעלה בלבם לעשות מלחמה : (כו) ראשית ׃ כמו בפרשה הראשונה ואלה הם התנאים ומתחלת ואלה המשפטים עד שם שני משפטי' הם והכהן הגדול והשופט שהוא המלך הם חייבי' ללמדם ולדעתם ותיו' הנזכור הם המזכרי' אחר כן כמו שה : (כז) ויאמר ׃ ואע"פ שכבר היו כתובי' כתבם פעם אחרת עם עשרת הדברי' על כן נכתבה הפרשה הזאת פעמי' : (כח) ויהי שם ׃ רבים חשבו ששמוני' יום עמד משה בהר עד שנתן לו השם את הלוחות ולא דברו נכונה רק דברי הקדמונים ז"ל אמת כמו שכבר זכרתי ׃ כי הנה ארבעים יום עמד משה בהר עד שנתן לו השם הלוחות הראשונים וכן כתו' ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה והוא אחד והתנפל לפני יי' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אז אמר משה פרשת ראה אתה אומר אלי ואחר כן ירד ופסל הלוחו' והעלם עמו אל הר סיני והנה כתוב ויעבור יי' על פניו ואחר כן ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל כמשפטו בפעם הראשונה גם בשני' : ויכתוב על הלוחות ׃ השם כתבם כי כן כתוב וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים

וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה
וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ
ג׳ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו: לא וַיִּקְרָא
אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן
וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: לב וְאַחֲרֵי־כֵן
ד׳ נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם
אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ
בְּהַר סִינָי: לג וַיְכַל מֹשֶׁה
ט׳ י׳ גלגו׳ מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו
ל׳ג׳חס׳ וכ׳ מ״ל. מַסְוֶה: לד וּבְבֹא מֹשֶׁה
לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר
ג׳ ובענין אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא
וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת
אֲשֶׁר יְצֻוֶּה: לה וְרָאוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה
את

אונקלוס

לא וּקְרָא לְהוֹן מֹשֶׁה וְתָבוּ לְוָתֵיהּ אַהֲרֹן וְכָל ויראו׳
רַבְרְבַיָּא בִּכְנִשְׁתָּא וּמַלֵּיל ג׳לכות׳
מֹשֶׁה עִמְּהוֹן: לב וּבָתַר
כֵּן אִתְקְרִיבוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּפַקֵּדִנּוּן יָת כָּל־דִּי מַלֵּיל יְיָ
עִמֵּיהּ בְּטוּרָא דְסִינָי: לג
וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה מִלְּמַלָּלָא עִמְּהוֹן
וִיהַב עַל־אַפּוֹהִי בֵּית אַפֵּי: לד
וְכַד עָלֵל מֹשֶׁה לִקְדָם יְיָ
לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ מַעְדֵּי יָת בֵּית
אַפּוֹהִי עַד מִפְּקֵיהּ וְנָפֵיק
וּמְמַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת
דְּמִתְפַּקַּד: לה וַחֲזַן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת אַפֵּי מֹשֶׁה אֲרֵי סְגִי
זִיו יְקָרָא דְאַפֵּי מֹשֶׁה וּמְתִיב
משה

רשב״ם

מנחם כן פירש: (לב) את כל אשר דבר ה׳ אתו י׳ מלפני העגל. כל מה שכתוב בפ׳ תרומה עד כי בשם משה ועל האמור בפ׳ זו: (לג) מסוה. כגל הקרוי כן והוי״ו בו עיקר כמו ו׳ של מקוה ישראל. וגם ו׳ של שותה עיקר ושני מלבושים הם ושני (נזרת) וכן פתר דונש והדין עמו: יסיר המסוה בגילוי פנים לישראל את אשר יצוה ואח״כ חוזר ומתכסה במסוה לדבר עם שכינה עד בואו לדבר אתו עם השכינה וחוזר ומתגלה: ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחיני נא מספרך אשר כתבת. ראה משה רבינו שהקב״ה לא הי׳ שלם על מעשה העגל אמר לו רבש״ע אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ועתה אם תשא חטאתם מוטב ואם לאו מחיני נא מספרך אשר כתבת מספר זה שלא יזכר שמי בו כי כבר אמרתי להם בשמך במצרים שתביאם לארץ כאשר צויתני שכתו׳ בפ׳ וארא וגם הקימותי את בריתי אתם

רש״י

(לא) הנשיאים בעדה. כמו נשיאי העדה: וידבר משה אליהם. שליחותו של מקום ולשון הזה הוא כל הענין הזה: (לב) ואחרי כן נגשו. אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל. תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הן ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם אחד ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבע וכו׳ כדאיתא בעירובין: (לג) ויתן על פניו מסוה. כתרגומו בית אפי לשון ארמי הוא בגמרא סוי לבא ועוד בכתובות הוזה קא מסוה לאשה לשון הנשה היה מסתכל בה אף כאן מסוה בגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד

וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מֹשֶׁה וְהָא אִשְׁתַּבְהַר זִיו אִיקוֹנִין דְאַנְפּוֹי וּדְחִילוּן מִן לְמִקְרַבָא לְוָתֵיהּ : לא וּקְרָא לְהוֹן מֹשֶׁה וְתָבוּ לְוָתֵיהּ אַהֲרֹן וְכָל רַבְרְבַיָא דְאִתְמַנוּן נְגוֹדִין בִּכְנִישְׁתָּא וּמַלֵיל מֹשֶׁה עִמְהוֹן : לב וּמִבָּתַר כְּדֵין אִיתְקְרִיבוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַקֵידִינוּן יַת כָּל מַה דְמַלֵיל יְיָ עִמֵיהּ בְּטוּרָא דְסִינַי : לג וּפְסַק מֹשֶׁה מִן לְמַלָלָא עִמְהוֹן וִיהַב עַל אִיקוֹנִין דְבֵירַת אַנְפּוֹי סוּדְרָא : לד וְכַד עָלֵיל מֹשֶׁה לְקֳדָם יְיָ לְמַלָלָא עִמֵיהּ מַעְדֵי יַת סוּדְרָא דְעַל אִיקוֹנִין דְבֵירַת אַנְפּוֹי עַד מִיפְקֵיהּ וְנָפִיק וּמַלֵיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מַה דְאִתְפְּקַד : לה וְחָמַיִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת אִיקוֹנִין דְמֹשֶׁה אֲרוּם אִשְׁתַּבְהַר זִיו אִיקוֹנִין

ירושלמי

סוּדְרָא :

רש"י

שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום מדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא בלא מסוה : (לד) ודבר אל בני ישראל ׳ וראו קרני העוד בפניו וכשהוא מסתלק מהם : (לה) והשיב את

אבן עזרא

הראשונים אשר שברת : (כט) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו ׳ הטעם בדבר אתו השם וזה בעבור שנראה הכבוד על פניו על כן הזהירו כזהר הרקיע ׳ ומלת קרן מגזרת וקרנים מידו לו כי כן כתוב בתחלת הפסוק ונגה כאור תהיה והנה אמרו אחריו וקרנים מידו לו יהיה הטעם כפול כמשפט ישתחוו עצמות חוי הפושע שאמר כי בעבור שלא אכל לחם שבו פני משה יבשו כמו הקרן ׳ וטעם וייראו מפני שהיו פניו מכוערות ואיך לא פקח זה המקולל את עיניו כי לא יירא האדם לגשת אל האדם רק בעבור דבר פלא שנתחדש בו שלא ראה כמוהו ואין אדם שלא ראה פני המת ולא יירא מגשת אליו ועוד אילו היה ככה למה לא היה תמיד המסוה על פניו ולמה היה מסיר אותו תמיד בדברו עם ישרא והלא ראה כי בהיותו בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נס לחה ואף כי כאשר היה בן שמוני׳ : (ל) וירא אהרן ׳ שהוא הראש : וכל בני ישראל ׳ הם הנשיאי׳ שהיה משפט משה לדבר אליהם וכן כתו׳ ויקרא אליהם משה : (לא) וישובו אליו ׳ זה לאות כי שבו מרוב הפחד אחורנית אחרי נאתם לקראתו ואחרי כן כל בני ישראל שהיו בתחתית ההר : (לב) ויצום. אלה התנאי׳ הנזכרים : (לג) מסוה ׳ כדמות כסוי ויש אומרים כי כמוהו ובדם ענבים סותה ואל תתמה בעבור היות וי״ו מסוה נראית ולא כן וי״ו סותה כי הנה עולתה ועולתה עול ימים גם עוילים אל תוך המתנס גם ויכתר אותם בתוך יש אומרים שהאור היה מתחדש בפני משה בכל עת שהיה בא אל אהל מועד וידבר עם השם והיה יוצא והאור עומד כל זמן שהיה מדבר אל בני ישראל דברי השם וככלותו ימים המסוה שידע שיכיר האור וישובו פניו כאשר היו וזה יהיה ברצון למה הם יראו ישראל פניו בלי אור על כן היה משים המסוה ובבאו לדבר אל השם ימים המסוה לקבל האור והגאון אמר כי האור לא סר מפניו עד יום מותו על כן לא כהתה עינו וזהו הנכון רק אמר כי טעם המסוה בעבור שלא יפחדו ישר׳ נגישם זה עם זה ולפי דעתי כי שם המסוה בעבור כבוד האור שלא יראוהו ישראל בכל רגע רק כאשר ידבר אליהם דברי השם ויסיר את המסוה בבואו אל אהל מועד שידבר עם השם פנים בפנים וזה טעם ובבא משה : (ה) וירא׳ ׳ והנה טוב והטיב משה את המסוה וכן עשה תמיד וככה היה משפטו עם ישראל עד יום שאספו כבוד השם אליו ולא כידע קבורתו בתמלא

ויעלנו ברוך יי׳ אשר בחר בו ישים רוח קדש בקרבו :

וברוך אל עליון בשמו עמו כהל ׳ ביד ניר מראהו כאור שמש יהל :

לנוהו בחר לשכין לו אהל ׳ לשכנו ככתוב בסדר ויקהל :

כ"ל חס' נמ"א ומי מכלכל יום בואו·
אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ׃

ק"ל"ט' פסו"קי' סימן :
מפטירין ויעש אליאב · במלכים בסימן י"ח

ס ס ס

לה א וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ב' וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים
י"ג חס' אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם׃
ו' ב שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה
מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה
לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן
לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה
יוּמָת׃ ג לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ
ג' כ"ו חסר בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃
וי"ו
פ ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־
עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
ב' ר"פ לֵאמֹר׃ ה קְחוּ מֵאִתְּכֶם
תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ
ט' ג' יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב
וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ ו וּתְכֵלֶת
ג' וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
וְעִזִּים׃ ז וְעֹרֹת אֵילִם
מאדמים

ס ס ס

משֶׁה יָת בֵּית אַפֵּי עַל אַפּוֹהִי אהרן
עַד דְּעָלֵיל לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ׃

ס ס ס

ויקהל א וּכְנַשׁ מֹשֶׁה יָת כָּל
סנת ע כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי
מנלה נ יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
אלה לְהוֹן אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דְּפַקִּיד יְיָ
סנת נו לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן׃ ב שִׁתָּא
ששת ימים יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא
סנת ע וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְהֵי לְכוֹן
קוּדְשָׁא שַׁבָּא שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ
שבתו כָּל דְּיַעֲבֵיד בֵּיהּ עֲבִידְתָּא
שבתון יִתְקְטִיל׃ ג לָא תְבַעֲרוּן
סנת כל לא תבערו אִישָׁתָא בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן
סנת כע בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃ ד וַאֲמַר
ינמות ו סנהדרין לג מֹשֶׁה לְכָל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא
דְּפַקִּיד יְיָ לְמֵימַר׃ ה סַבוּ
מִנְּכוֹן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ כֹּל
דְּיִתְרְעֵי לִבֵּיהּ יַיְתֵי יָת
כל נדיב אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ דַּהֲבָא
ח. ינחי וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא׃ ו וְתַכְלָא
סנותות כו וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ
וּמַעְזֵי׃ ז וּמַשְׁכֵי דְדִכְרֵי
מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי דְסַסְגוֹנָא
וְאָעֵי שִׁטִּין׃
נומשחא

רשב"ם

אתם לתת להם את ארץ מגוריהם וגו' ואומר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי וגו' :

חסלת כי תשא מיסוד רבינו שמואל

לקחת מכל א' · לגלגלת · וגם להזהירם על מלאכת המשכן : (ג) לא תבערו

אש · לפי שבימים טובים כתיב אשר יאכל לכל

רש"י

את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו · וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו :

חסלת כי תשא

ויקהל משה · למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר והוא לשון הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים אלא הן נאספין

על

איקונין דאנפי משה וארתיב משה ית סודרא על בית אפוי עד זמן מיעליה למללא עמיה :

פ פ פ

ויקהל א וכנש משה ית כל כנישתא דבני ישראל ואמר להון אלין פתגמיא דפקיד יי למעבד יתהון : ב שיתא יומין תתעביד עיבידתא וביומא שביעאה יהי לכון קודשא שבתא נייחא קדם יי כל דיעביד עיבידתא ביומא דשבתא אתקטלא יתקטיל במטלות אבנין : ג עמי בני ישראל לא תבערון אשתא בכל אתר מותבניכון ביומא דשבתא : ד ואמר משה לכל כנישתא דבני ישראל למימר דין פתגמא דפקיד יי למימר : ה סבו מנכון אפרשותא קדם יי כל מאן דאיתרעי ליביה ייתי ית אפרשותא דיי דהבא וכספא ונחשא : ו ותכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי : ז ומשכי דדיכרי מסמקי ומשכי דססגונא

וקיסי

ירושלמי

לא תבערון אשתא בכל אתר בית מדוריכון ביומא דשבתא :

בעל הטורים

ויקהל כתיב לעיל כי קרן אור פניו · וסמך לו פרשת שבת לומר שאינו דוחה קירון פני' של שבת לאסור ימים · ואמר ויקהל לפי שבא לומר פרשת שבת רמז שבתות וימים טובי' נקהלים לשמוע הדרשה · אלה הדברים · דרשו מכאן לשלשים ותשעה מלאכות לשבת כמנין אלה · ו[...]רי' משמע שנים וה' להדברים לרבות א' הרי ל"ט · ואפי' דבכתיב תקומות כת' אלה הדברים ולא דרשינן ליה שאני הכא דכתיב במלאכת המשכן זה הדבר · ושני הכא לכתוב אלה הדברים לדרשה · לעשות אותיות לתשעי וחסר וי"ו לומר

רש"י

על פי דבורו ותרגומו ואכנים : (ב) ששת ימים · הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת : (ג) לא תבערו אש · יש מרבותינו אומרי' הבערה ללאו יצאת וי"א לחלק יצאת : (ד) זה הדבר אשר צוה ה' · לי לאמר לכם : (ה) נדיב לבו · על שם שלבו נדבו

קרוי

רשב"ם

נפש הוא לבדו יעשה לכם · שם הותרה הבערת אש לאפות ולבשל · אבל בשבת כתב את אשר תאפו אפו מבעוד יום · ואת אשר תבשלו בשלו לכך מזהיר כי בשבת לא תבערו אש למלאכת אוכל נפש וכ"ש שאר מלאכות שאסורים אפילו ביום טוב :

ולקטורת

אבן עזרא

טעם ויקהל שישמעו הכל מפיו דבר המשכן שיתנדבו · ופי' אלה הדברים המשכן וכליו לעשות על כן כתוב לעשות אותם והנה הטעם שהשם צוני שתעשו מה שאומר לכם והוא הזהיר אתכם אע"פ שמעשה שמים אתם חייבים לעשות השמרו לכם שלא תעשו מעשה בשבת והעובר בפני עדים ימיתוהו בית דין ובמקום אחר יפרש שהוא בסקילה : (ג) לא תבערו · בעבור שהזכיר ביום הראשון והשביעי בחג המצות כל מלאכה לא יעשה רק להתיר אוכל נפש אמר עתה בשבת לא תבערו אש לאפות לחם ולבשל בשר כי האש צורך לכל מאכל והגאון רב סעדיה חבר ספר כנגד המוני' על החולקים על קדמונינו על נר שבת : (ד) ויאמר · עתה החל לפרש לכל העדה מה שצוהו השם : (ה) קחו · הפך תנו רק בעבור מ"ם אחר גזרת לקיחה הנה היא כמו כתיבה קחי לי מעט מים פירש כי הלקיחה לי היא בעבורי והנה קחו מאתכם תרומה ליי · ומלת כל נדיב לבו זרה כל אשר נדבו לבו כמו כגדול זרועך הגדול וזכר רב טובך זכר טובך הרב · ורבי ישועה אמר כי הוי"ו נוסף כמו חיתו שדי בנו בעור · ואחר שהזכיר יציאה פירש והוסיף לבאר שהיא תרומת יי' וכמוהו רבים והוא נוה לי אחי · יש אומרים כי נקרא כסף בעבור שהאדם היא לעיני' מגזר נכספה גם נכספת כי הכסים מכתפות בנחשת : (ו) ותולעת שני · בלא מ"ם ויש במ"ם אם יהיו חטאיכם

כשנים

מאדמים ועורת תחשים ועצי
שטים: ח ושמן למאור
ובשמים לשמן המשחה
ולקטרת הסמים: ט ואבני
שהם ואבני מלאים לאפוד
ולחשן: י וכל חכם לב
בכם יבאו ויעשו את כל
אשר צוה יהוה: יא את
המשכן את אהלו ואת
מכסהו את קרסיו ואת
קרשיו את בריחו את עמדיו
ואת אדניו: יב את הארן
ואת בדיו את הכפרת ואת
פרכת המסך: יג את
השלחן ואת בדיו ואת כל
כליו ואת לחם הפנים: יד
ואת מנרת המאור ואת
כליה ואת נרתיה ואת שמן
המאור: טו ואת מזבח
הקטרת ואת בדיו ואת שמן
המשחה ואת קטרת הסמים
ואת מסך הפתח לפתח
המשכן: טז את מזבח
העלה ואת מכבר הנחשת
אשר לו את בדיו ואת כל
כליו את הכיר ואת כנו:
יז את קלעי החצר את
עמדיו ואת אדניה ואת מסך
שער החצר: יח את
יתדת המשכן ואת יתדת
החצר ואת מיתריהם: יט את בגדי השרד לשרת

בקדש

ג' וחד מה' זוגין מתחלפין: ג' ג'כ"מ ל' וחד פס' וס' מ"ל בלים': ג' רפין ג' ס"פ פת ק' י' כ' ט'
סימן לנמי ועימי נמרי ומשתי שתכי ומקויי:
ס' פסוק בספרת את את ואת ואת: י"ח זוגין מן ג"ג מלאת וחד ואת:

ח ומשחא לאנהרותא ובוסמיא למשח רבותא ולקטורת בוסמיא: ט ואבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא: י וכל חכימי לבא דבכון ייתון ויעבדון ית כל דפקיד יי: יא ית משכנא ית פרסיה וית חופאיה ית פורפוהי וית דפוהי ית עברוהי ית עמודוהי וית סמכוהי: יב ית ארונא וית אריחוהי ית כפורתא וית פרוכתא דפרסא: יג ית פתורא וית אריחוהי וית כל מנוהי וית לחים אפיא: יד וית מנרתא דאנהורי וית מנהא וית בוציניהא וית משחא דאנהרותא: טו וית מדבחא דקטורת בוסמיא וית אריחוהי וית משחא דרבותא וית קטורת בוסמיא וית פרסא דתרעא לתרע משכנא: טז ית מדבחא דעלתא וית סרדא דנחשא דיליה ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיורא וית בסיסיה: יז ית סרדי דרתא ית עמודוהי וית סמכהא וית פרסא דתרע דרתא: יח ית סכי משכנא וית סכי דרתא וית אטוניהון: יט ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית

לבושי

וְקִיסֵי דְשִׁיטָא: ח וּמִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא כּוּשְׁמַיָא לִמְשַׁח רְבוּתָא וּלְקְטֹרֶת
בּוּסְמַיָא: ט מַרְגַלְיָין דְבוּרְלִין הִינוּן וּמַרְגַלְיָין דְאַשְׁלְמוּתָא לְמִשְׁקְעָא
בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא: י וְכָל חַכִּימֵי לִיבָּא דִבְכוֹן יֵיתוֹן וְיַעַבְדוּן יַת כָּל
דְפַקֵּיד יְיָ: יא יַת מַשְׁכְּנָא וְיַת
פְּרָסֵיהּ וְיַת חוֹפָאֵהּ דִילֵהּ יַת פּוּרְפוֹי וְיַת
לוּחוֹי וְיַת נַגְרוֹי וְיַת עַמוּדוֹי וְיַת
חוּמְרוֹי: יב יַת אֲרוֹנָא וְיַת אֲרִיחוֹי וְיַת
כַּפּוּרְתָּא וְיַת פַּרְגוֹדָא דִפְרָסָא: יג
יַת פָּתוּרָא וְיַת אֲרִיחוֹי וְיַת כָּל מָנוֹי
וְיַת לְחֶם דְאַפַּיָא: יד וְיַת מְנַרְתָּא דְאַנְהוֹרֵי וְיַת בּוֹצִינָהָא וְיַת מִשְׁחָא
דְאַנְהָרוּתָא: טו וְיַת מַדְבְּחָא דִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָא וְיַת אֲרִיחוֹי וְיַת מִשְׁחָא
דִרְבוּתָא וְיַת קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא וְיַת פְּרָסָא דְתַרְעָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִימְנָא:
טז יַת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיַת קַנְקַל דִנְחָשָׁא דִילֵיהּ יַת אֲרִיחוֹי וְיַת מָנוֹי
יַת כִּיוֹרָא וְיַת בְּסִיסֵיהּ: יז יַת וְוִילָוַת דַרְתָּא יַת עַמוּדוֹי וְיַת חוּמְרָנָהָא
וְיַת פְּרָסָא דִתְרַע דַרְתָּא: יח וְיַת סִכֵּי מַשְׁכְּנָא וְיַת סִכֵּי דַרְתָּא
וְיַת אַטוּנֵיהוֹן: יט יַת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמְשָׁא בְקוּדְשָׁא וְיַת לְבוּשֵׁי
קוּדְשָׁא

ירושלמי

יַת מַשְׁכְּנָא וְיַת מַשְׁכְּנֵיהּ וְיַת
חֲפוּיֵיהּ וְיַת פּוּרְפוֹי וְיַת לְווּחוֹי
וְיַת נַגְרוֹי וְיַת עַמוּדוֹי וְיַת
חוּמְרוֹי:

נ"ע מלאכו' יעשו אותם בו' ימים ולא בשבת · וכן לפרברא שהיו לוים לעשו' הכתוב' בויכלו תמלא עשיות ובריאות ומלאכות וכוית והולאות והבדלות · כלם נ"ט ונמר נ"ט מלאכות הן חוץ תתולדות ·

וכן תמלא מויקהל עד לא תבערו וגו' ביום השבת נ"ט תיבות חוץ ממלת השבת הזכיר לא תבערו לפי שצריך הבערת אש למלאכת המשכן · לבשל סממנים ולצבוע ולצרף כסף ונחשת וזהב שעת נצים' ארבעים

רש"י רשב"ם

קרוי כליו לב ככר פירשתי כלכת המשכן ומלאכתו (ח) ולקטורת · לצורך קטורת הסמים
במקום בוואתם : (יא) את המשכן · יריעות הסמים : (יט) בגדי השרד · לכסות כלי
שתחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן : ואת המשכן
אהלו · הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג : ואת מכסהו · מכסה עורות אלים ותחשים : (יב)
ואת פרכת המסך · פרכת המחיצה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן וסכת
בעדו · הנני סך את דרכך : (יג) לחם הפנים · כבר פירש על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן
שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה : (יד) ואת כליה · מלקחים ומחתות : נרותיה · לוצי"ס בלעז
בזיכים שהשמן והפתילות נתונין בהן : ואת שמן המאור · אף הוא צריך חכמי לב שהוא משוכה משאר
שמנים כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית וזך : (טו) מסך הפתח · וילון
שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ולא יריעות : (יז) את עמודיו ואת אדניה · הרי חצר קרוי
כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים הרבה : ואת מסך שער החצר · וילון פרוש לצד המזרח
כ' אמה אמצעית של רוחב החצר שהיה חמשים רחב ושתומין הימנו לצד צפון ט"ו אמה וכן לדרום
שנאמר ט"ו אמה קלעים לכתף : (יח) יתדות · לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות בארץ שלא
ינועו ברוח : מיתריהם · חבלים לקשור : (יט) בגדי השרד · לכסות הארון והשלחן המזרח
והמזבחות

אבן עזרא

שנים אולי לשון רבים הם : (ז) ועורת · זכרים כמו לוחות ובכורות בקרך : שט"ים · בז"ה
כמו נשים : (ח) ושמן · ולא הזכיר זית זך כי ידוע הוא על כן למאור כמנהג · הנה הזכיר
שיביאו המתנדבים תרומתם ומי שהם חכמי לב שהם בקיאים באומנות יבאו ויעשו והחל מהמשכן
כי הוא הכלל והאהל מכסה הוא עליו · והזכיר מכסהו והוא כולל שנים מכסים : (יא) את
קרשיו · קרשי המשכן והאהל · ובריחיו ועמודיו ואדניו שהם עמודי הפרכת והמסך · ואמר
כן

בקדש את־בגדי הקדש
לאהרן הכהן ואת־בגדי בניו
לכהן׃ כ ויצאו כל־עדת
בני־ישראל מלפני משה׃
כא ויבאו כל־איש אשר
נשאו לבו וכל אשר נדבה
רוחו אתו הביאו את־תרומת
יהוה למלאכת אהל מועד
ולכל־עבדתו ולבגדי הקדש׃
כב ויבאו האנשים על־
הנשים כל ׀ נדיב לב הביאו
חח ונזם וטבעת וכומז כל־
כלי זהב וכל־איש אשר הניף
תנופת זהב ליהוה׃ כג
וכל־איש אשר־נמצא אתו
תכלת וארגמן ותולעת שני
ושש ועזים וערת אילם
מאדמים וערת תחשים
הביאו׃ כד כל־מרים
תרומת כסף ונחשת הביאו
את תרומת יהוה וכל אשר
נמצא אתו עצי שטים לכל־
מלאכת העבדה הביאו׃
כה וכל־אשה חכמת־לב
בידיה טוו ויביאו מטוה את־
התכלת ואת־הארגמן את־
תולעת השני ואת־השש׃
כו וכל־הנשים אשר נשא
לבן אתנה בחכמה טוו את־
העזים׃ כז והנשאם הביאו את אבני השהם ואת אבני
המלאים לאפוד ולחשן׃ כח ואת־הבשם ואת־
השמן

לבושי בנוהי לשמשא׃ כ
ונפקו כל כנישתא דבני
ישראל מן קדם משה׃ כא
ואתו כל גבר דאתרעי לביה
וכל די אשלמת רוחיה
יתיה איתיאו ית אפרשותא
קדם יי לעבידת משכן זמנא
ולכל פולחניה ולכל לבושי
קודשא׃ כב ואתין גבריא
על נשיא כל די אתרעי לביה
איתיאו שירין ושבכין ועזקן
ומחוך כל מן דדהב וכל גבר
דארים ארמות דדהבא קדם
יי׃ כג וכל גבר דאשתכח
עמה תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ ומעזי ומשכי
דדכרי מסמקי ומשכי
ססגונא איתיאו׃ כד כל
דארים ארמות כסף ונחש
איתיאו ית אפרשותא קדם יי
וכל דאשתכח עמיה אעי
שטין לכל עבידת פולחנא
איתיאו׃ כה וכל אתתא
חכימת לבא בידהא מעזלא
ומיתין כד עזיל ית תכלא וית
ארגונא ית צבע זהוריא וית
בוצא׃ כו וכל נשיא
דאתרעי לבהן עמהן
בחוכמא עזלן ית מעזיא׃
כז ורברביא איתיאו ית
אבני בורלא וית אבני
אשלמותא לשקעא באפודא
ובחושנא׃ כח וית בוסמא
וית

קודשא דלאהרן כהנא וית לבושי בנוי לשמשא : כ ונפקו כל
כנישתא דבני ישראל מן קדם משה : כא ואתו כל גבר דאיתרעי
ליביה וכל דאשלימת רוחיה בנבואתא דעמיה היתיו ית אפרשותא
לקדם יי לעיבידת משכן זימנא ולכל פולחניה וללבושי קודשא : כב
ואתו גובריא עם נשיא כל מאן דאיתרעי ליביה היתיו שירין ושיווין
עזקן מחוכין וכל תכשיט דדהב כל גבר דארים ארמות דדהבא קדם יי :
כג וכל גבר דהישתכח עמיה תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ
ומעיזי ומושכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא היתיו : כד כל דארים
ארמות כספא ונחשא אייתיו ית אפרשותא קדם יי וכל מאן דהישתכח
עמיה קיסין דשיטא לכל עיבידת פולחנא הייתיו : כה וכל אתתא
חכימת ליבא בידהא הות עזלא ומתיין כל עזיל ית תכלא וית ארגוונא
וית צבע זהורי וית בוצא : כו וכל נשיא דאתרעי לבהון עמהון
בחכמתא הוון עזלן ית מעיזיא על גווייתהון ומנפסן יתהין כד הינין חיין :
כז ועננין שמיא אזלין לפישון ודליין מתמן ית אבני בורלוות הילא
וית אבני אשלמותא לשקעא באיפודא ובחושנא ומחתן יתהון באנפי
מדברא אזלין רברבני ישראל ומייתן יתהון לצרוך עיבידתא : כח
ותייבין ענני שמיא ואזלין לגן עדן ונסבין מתמן ית בושמא בחירא וית
משחא דזיתא לאנהרותא וית אפרסמא דכיא למשח רבותא ולקטרת
בוסמיא

חסר אחת ; לא תנערו אם · אמר הקב"ה אור שלי פיר' של ניהם בשובת בשבילכם גם אור שלכם יהא שובת · השבת ויאמרו ר"ת וס"ת תורה שעיקר התור' נשנת כשאדם פנוי מעסקיו · יביאו את תרומת ה' · היה לו לומר יביא אלא בשני שמלכ' נכלנת המשכן שמתנדנים תכשיטי זהב וכסף כלי הנשים אמר

יביאהשפי' שלא יביא חשל תכשיטי אשה אלא מרצונה ולכן יביאה בגי' לב הוא והיא : ויבאו' האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו נגי' או איש ואשתו כתי' יחד · וכל אשה ג' הכא ואידך וכל אשה יודעת איש · וכל אשה יודעת איש משכב זכר תחרימו התם מנות להרו' לנשים אבל כאן שהיו חכמות

רש"י

והמזבחות בשעת סילוק מסעות : (כב) על הנשי' · עם הנשים וסמוכין אליהן (ומה שהתרגום הכיא על כפשוטו משום דלא מתרגם ויבאו האנשי' ואתו גבריא כמו שמתרגם לעיל מיניה רק מתרגם ומייתן ורצה לומר שהביאו חח וכוס בעודו אנשים כמו שכתב רש"י על טוו את העזים) חח · הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע והוא הצמיד : כומז · כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה ורבותינו פירשו שם כומז כאן מקום זמה · (כג)

רשבים

המשכן בעת שנוסעים : (כא) למלאכת אהל מועד יריעות המשכן והפרוכת ולכל קלעי החצר וכלי הקדש : (כה) חכמת לב · אשה חכמה · אבל חכמת חטף קמץ הוא שם דבר · כמו חכמת מצרים : בידה כל אחת ואחת טוו · כמו ידה ליתד תשלחנה : (כז) והנשיאים הביאו את אבני השהם · שהרי שמות שבטיהם כתובי' עליהם . (כח) ולשמן המשחה

וכל איש אשר נמצא אתו · תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים כולם הביאו :
(כו) טוו את העזים · היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טווין אותם : (כז)
והנשיאים הביאו · אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחילה ובמלאכ' המשכן
לא התנדבו בתחילה אלא כך אמרו נשיאי' יתנדבו ציבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין
אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות
הביאו את אבני השהם וגומר לכך התנדבו בחנכת המזבח תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות
משמם

אבן עזרא

כן הזכיר כלי הקדש שהם לפנים מהפרכת : (יג) ואת לחם הפנים · כי בעבור זה נעשה :
(יד) ואת מנורת · והזכיר שמן המאור שבעבורו נעשית המנורה : (טו) ואת · הקלים
בקלים

הַשֶּׁמֶן לַמָּאוֹר וּלְשֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃
כט כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר
נָדַב לִבָּם אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַיהוָה׃ פ
ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְשֵׁם
בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר
לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ לא וַיְמַלֵּא
אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה
בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־
מְלָאכָה׃ לב וְלַחְשֹׁב
מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ לג
וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת
וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־
מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ לד
וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא
וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ
לְמַטֵּה־דָן׃ לה מִלֵּא אֹתָם
חָכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־
מְלֶאכֶת חָרָשׁ ׀ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם
בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת
הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל־
מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת׃
לו א וְעָשָׂה בְצַלְאֵל
וְאָהֳלִיאָב וְכֹל ׀ אִישׁ חֲכַם־לֵב
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה לָדַעַת לַעֲשֹׂת
אֶת־כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃

וְיָת מִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא
וּלְמִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ כט כָּל־גְּבַר
וְאִתְּתָא דְּאִתְרְעִי לִבְּהוֹן
עִמְּהוֹן לְאַיְתָאָה לְכָל־
עֲבִידְתָּא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד
בִּידָא דְמֹשֶׁה אַיְתִיאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל נְדַבְתָּא קֳדָם יְיָ׃ ל
וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ
דְּרַבִּי יְיָ בְּשׁוּם בְּצַלְאֵל בַּר
אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה׃ לא וְאַשְׁלֵים
עִמֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
בְּחָכְמְתָא בְסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע
וּבְכָל־עֲבִידָא׃ לב
וּלְאַלָּפָא אוּמָנָן לְמֶעְבַּד
בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא׃
לג וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן טָבָא
לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא
לְמֶעְבַּד בְּכָל עֲבִידַת אוּמָנָן׃
לד וּלְאַלָּפָא יְהַב בְּלִבֵּיהּ
הוּא וְאָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ
לְשִׁבְטָא דְדָן׃ לה אַשְׁלֵים
עִמְּהוֹן חַכִּימוּת לִבָּא לְמֶעְבַּד
כָּל עֲבִידַת נַגַּר וְאוּמָן וְצַיָּר
בִּתְכַלָא וּבְאַרְגְּוָנָא בִּצְבַע
זְהוֹרִי וּבְבוּצָא וּמָחֵי עַבְדֵי כָּל־
עֲבִידָא וּמַלְפֵי אוּמָנָן׃
א וַעֲבַד בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב
וְכָל גְּבַר חַכִּים לִבָּא דִיהַב יְיָ
חוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָנוּתָא בְּהוֹן
לְמִידַּע לְמֶעְבַּד יָת כָּל־
עֲבִידַת פּוּלְחַן קוּדְשָׁא לְכָל
דִּי

ויקרא

בוּסְמַיָא : כט כָּל גְּבַר בַּר יִשְׂרָאֵל וְאִתְּתָא בַּת יִשְׂרָאֵל דְּאִתְרְעֵי לִבְּהוֹן עִמְּהֵין לְאַיְיתָאָה לְכָל עֵיבִידְתָּא דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד בִּידָא דְּמשֶׁה הַיְתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְדַבְתָּא קֳדָם יְיָ : ל וַאֲמַר משֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמוֹן דְּמַנֵּי יְיָ בְּשׁוּם טַב בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָא : לא וְאַשְׁלִים עִמֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּחוּכְמְתָא בְּסוּכְלְתָנוּ וּבְמַנְדְּעָא וּבְכָל עֵיבִידְתָּא :

ירושלמי

נְסִיבָה :

וּבִגְלָפִירת אַבְנַיָא טַבְרְתָא דְּאַשְׁלָמָא וְנַגָּרוּת קֵיסָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עֵיבִידָא דְּאוּמָנוּ :

לב וּלְאַלָפָא אוּמַנְוָון לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא : לג וּבְאַגְלָפוּת מַרְגָלִיתָא טַבְתָא לְאַשְׁלְמוּת בְּהוֹן יַת עֵיבִידְתָּא וּבְנַגָּרוּת קֵיסָא לְמֶיעֱבַד בְּכָל עֵיבִידַת אוּמַנְוָון : לד וּלְמֵילַף אוּמַנְוָותָא לְמִשְׁאַר אוּמָנַיָא יְהַב מַנְדְּעָא בְּלִבֵּיהּ הוּא וְאָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְּדָן : לה אַשְׁלִים עִמְּהוֹן חַכִּימוּת לִיבָּא לְמֶעְבַּד כָּל עֵיבִידַת נַגַּר וְאוּמָן וְצַיָּיר בְּתִיכְלָא וּבְאַרְגְוָונָא וּבִצְבַע זְהוֹרִי וּבְבוּצָא וְגַרְדֵּי עָבְדֵי כָּל עֵיבִידְתָּא וּמַלְפֵי אוּמַנְוָון : א וְיַעֲבֵד בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל גְּבַר חַכִּים לִיבָּא דִּיהַב יְיָ חוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָנוּתָא בְּהוֹן לְמִידַע וּלְמֶעְבַּד יַת כָּל עֵיבִידַת

הקיום · היינו שכ' בחכמה ובחיה בעליה · וכל הנשים ב' במסר' וכל הנשים יתנו יקר · וכל הנשים העומדו' שם בענין בענין ירמיהו שאמר להם לפרוש מע"ז אלו הנשים שנתעסקו במלאכת השמיסית כ' יקר · אבל אותם האררורו' שמקטרי'

לנבא השמי' גרמו שבלו והיו למשל ולשנינה · אותנה ב' הנה ואלין על אפר הפינותים · אותנה ביחזקאל בענין הרועי' הרועי' הנה נמרמם רגליהם אלו גרמו לשכינה שירד' ושכנה בישראל אבל אותם הרועים הרעים

רשי רשב"ם

פולחן

משמש והנשאם כתיב : (ל) חורי בנה של מרים במשחה · שמן זית הין : (לד) ולהורות
היה · (לד) אהליאב משבט דן מן הירודין לאחרים
שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה
שנאמר

אבן עזרא

השלים להזכיר כלי הקדש ואחר כך את מסך הפתח והנה כלי שמן המאור וכלי שמן המשחה וקטורת הסמים יהיו נכונים כי הם קדש בין הפרכת והמסך פתח המשכן : (טז) את הכיור · הנה אין לכיור ולכנו בדים אולי על העגלות היו נשואים : (יז) את קלעי החצר את עמודיו ואת אדניה · כמו רוח גדולה וחזק תאכלהו אש לא נופח : (יט) את בגדי השרד · לצורך הנסיעה : (כ) ויצאו · לחדנו מזה שכל עדת ישראל באו אל אהל מועד כת אחר כת : (כא) ויבאו כל איש אשר נשאו לבו · הם חכמי לב והטעם שיש לו לב רם · ומלת על הנשים כמו עם הנשים כמו על לחם הבכורים תנופה ורביש ככה : (כב) כל נדיב לב · או נדיבת לב כדרך השפן שור שה כשבים : חח · באוזן : וכומז · באף : וטבעת · באצבע : וכומז · בזרוע : (כג) כל איש · או אשה · והוסיפו הנשים שטוו התכלת והארגמן והתולעת והשש גם העזים והיא אומנות צריכה לחכמה יותר : (כז) והנשיאים · כי בצאתם ממצרים ונגלוס כל איש שאל כפי מעלתו והנה דבר גדול היה שנמצא שמן למאור ביד הנשיאים אחר חדשים רבים שיצאו ממצרים ואחר כן כלל כל איש ואשה יחב לדבר על הנשים שנשאם לבם לעשות · והזכיר הראש שכלם יהיו סרי' אל משמעתו כי אין דבר חכם כמוהו : (לא) וימלא · הנה השם העיד כי הוא מלא חכמה ותבונה ודעת ותוספת עוד שהוא חכם בכל מלאכה : (לב) ולחשוב · בלבו מחשבות שלא נראו כמותן כי יש אומן זהב ולא בכסף וחרשי אבן ולא עץ בכל ס היה שלם · ועוד ולהורות כי יש חכמים רבים שהם קשים להורות אחרים והנה אהליאב הוא חב רו בכל המלאכות גם להורות לאח בחכמה על כן אחר על שניהם עושי כל מלאכה

ב וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצַלְאֵל
וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ
חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
ג׳ חָכְמָה בְּלִבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ
ג׳ לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל־הַמְּלָאכָה
ל״ג חסר לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ ג וַיִּקְחוּ
ג׳ וגעיין מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־
הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת
ל״ג חס׳ הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהֵם
ל״ג הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר׃ ד וַיָּבֹאוּ כָּל־
ג׳ הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־
מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ־אִישׁ
פ׳ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים׃
ה וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר
ג׳ ופז׳ פרנים׃ מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי
הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ ו וַיְצַו
ב״ג ב״ל ות׳ חסר׃ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה
לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־
עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ
ג׳ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא׃ ז
ג״י ג׳ וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־
הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ
ג׳ וְהוֹתֵר׃ ס ח וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־
ג׳ לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת־
הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ
פ׳ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
בג מורי׳ חסר וי״ו וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה
חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם׃ ט אֹרֶךְ

הַיְרִיעָה

די פקיד יי׃ ב וקרא משה
לבצלאל ולאהליאב ולכל גבר
חכים לבא דיהב יי
חכמתא בלביה כל דאתרעי
ליביה למקרב לעיבידתא
למעבד יתה׃ ג ונסיבו
מן קדם משה ית כל
אפרשותא דאיתיאו בני
ישראל לעיבידת פולחן קודשא
למעבד יתה ואנון מייתן ליה
עוד נדבתא בצפר בצפר׃
ד ואתו כל חכימיא
דעבדין ית כל עיבידת
קודשא גבר גבר מעיבידתיה
דאנון עבדין׃ ה ואמרו
למשה למימר מסגן עמא
לאיתאה מיסת פולחנא
לעיבידתא דפקיד יי למעבד
יתה׃ ו ופקיד משה
ואעברו כרוז במשריתא
למימר גבר ואתתא לא
יעבדון עוד עיבידתא
לאפרשות קודשא ופסק
עמא מלאיתאה׃ ז
ועיבידתא הות מיסת לכל
עיבידתא למעבד יתה
ויתרת׃ ח ועבדו כל
חכימי לבא בעבדי עיבידתא
ית משכנא עסר יריען דבוץ
שזיר ותכלא וארגונא וצבע
זהורי צורת כרובין עובד
אומן עבד יתהון׃ ט
אורכא דיריעתא חדא עסרין
ותמניא אמין ופותיא ארבע
אמין דיריעתא חדא משחתא
חדא לכל יריעתא׃

ולפות

והם הביאו יומא עה
איש ואיש שבת נו סנהדרין קט
ויצו משה שבת צו ר״ה לב כותב ג
והמלאכה שבת צט

פולחן קודשא לכל מה דפקיד יי: ב וקרא משה לבצלאל ולאהליאב
ולכל גבר חכים ליבא דיהב יי חכמתא בליביה כל מאן דאיתרעי ליביה
למיקרב לעיבידתא למעבד יתה: ג ונסיבו מן קדם משה ית כל
אפרשותא דאייתיו בני ישראל לעיבידת פולחן קודשא למעבד יתה
והינון מייתין ליה תוב נדבתא בצפר בצפר מן ממונהון: ד ואתו
כל חכימיא דעבדין ית כל עיבידת קודשא גבר גבר מעיבידתיה דהינון
עבדין: ה ואמרו למשה מסגיין עמא למייתיא מיסת פולחנא
לעיבידתא דפקד יי למעבד יתה: ו ופקיד משה ואעברו כרוזא
במשריתא למימר גבר ואיתתא לא יעבדון תוב עיבידתא לאפרשות
קודשא ופסק עמא מלאיתאה: ז ועיבידתא הות במיסת לכל עיבידתא
ועבדו יתה ובדם שיירו: ח ועבדו כל חכימי ליבא ית משכנא עשר
יריען דבוץ שזיר ותיכלא וארגוונא וצבע זהורי צורת כרובין עובד אומן
עבדיתהון: ט אורכא דיריעתא חדא עשרין ותמני אמין ופותיא
ארבע

שחטיאין ישראל גורמי' לשכינה שנסתלקה מישראל׳ והנשיאם ב' הכא חסר׳ ויפא פינחס והנשיאים מלא׳ אלו שנתעצלו בנדבת המשכן׳ לכך חסר אבל אותם שנזדרזו להשלים בין השבטי׳ וככי ראובן וגד

לכך הוא מל' דמלא׳ והנשיאים הביאו תרגום ירושלמי ועננא איתיאו מלשון מעלם נשיאים ראו קרא יי׳ שאין מעמידין פרנס על הצבור אלא מדעתם׳ והורות ב' הכא ואידך ולהורו' את

רש"י

שאמר ולא נכר שוע לפני דל: (ה) מדי
העבודה. יותר מכדי צורך העבודה: (ו)
ויכלא. לשון מניעה: (ז) והמלאכה היתה
דים לכל המלאכה. ומלאכת ההבאה היתה דים
של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות
אותו ולהותר: והותר. כמו והכבד את לבו.
והכות את מואב
ויעש

רשב"ם

לאחרים: (ו) אל יעשו עוד מלאכה שהי'
טווים בביתם כדכתי' ויביאו מטווה. (ז)
דים. כמו מ"ם מן ריקם. ותהי הכנס: (ח)
ויעשו כל חכם לב וגו' תחל' עשו המשכן ואח"כ
כלים כמו שפירשתי בויקחו לי תרומה:

חסלת מסור רבינו שמואל

אבן עזרא

ושני מחשבות: (א) ועשה. הנה בצלאל הוא בעצמו יעשה הנכבד ויורה הוא ואהליאב:
(ב) ויקרא. ה"א לקרבה נוסף כמו ולדבקה בו וחכם גדול טעם שאמר כי במוהו לשמור את בריתי
לעמדה כי הוא מפיק ה"א ומלת עומד עומדת על כן הפי' לעמוד בה: (ג) ויקחו. את כל התרומה
אשר הביאו: והם. ישראל היו עוד מביאים נדבה אל משה בכל בקר: (ד) ויבאו. אל אהל
משה ויאמרו מרבים העם. מ"ם מדי נותר כמ"ם מכל מלמדי השכלתי כאשר פירשתיו: (ו)
ויעבירו קול. כמו ותעבור הרנה: (ז) והמלכה. שהיתה עשויה. ומ"ם דים שב אל כל
החכמים: לכל המלאכה. שהיו צריכים לעשות: והותר. שם הפועל וטעם והותר הותירה:
(ח) ויעשו. האהל מהמשכן. משזר. בלשון ישמעאל אורך דע כי דקדוק מספר האחד
בחשבון משונה מדרך לשון הקדש גם ככה הוא בלשון כשדים משונה גם בלשון ישמעאל כי לעולם
הה"א בסוף השמות סימן לנקבה ולשון זכר בלא סימן והנה בחשבון שלשה בה"א סימן זכרי' וככה
בחשבון ארבעה גם שמונה גם עשרה ושש והלאה עד עשר והזכר בלא ה"א אחד עשר שנים עשר
תשעה עשר והנקבה בה"א רק בשנוי מלת עשרה שלא תתערב על לשון זכר אמרו שתים עשרה וככה
כלם והנה לשון נקבה שלש וארבע ועשר ואם היתה מלת חשבון סמוכה תהיה בתי"ו לזכרים ולנקבות
ושלשת האנשים האלה ושלשת נשי בניו והנה סמוכה לזכרים כמשפט ושנוי לנקבה לומר שמונה כדרך
עשתי עשרה. אולי טעם באמה היא הידועה אולי היתה כמדת בית ראשון שהיתה אצילה.
תי"ו הגלגלות סימן הנקבה ואחת נולה ובא שתי"ו הא"לף ה"א ויש אומרים כי מוצא הבזרים ברפ
בלש

הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה
וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע
ג' קמצין וכל לס"פ וזקפי' דכו' במ"ג בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה
אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ י
וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת
אַחַת אֶל־אֶחָת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת
חִבַּר אַחַת אֶל־אֶחָת׃ יא
וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה
בַּמַּחְבָּרֶת כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת
ג' מ"ג הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת
הַשֵּׁנִית׃ יב חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
עָשָׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת
וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה בִּקְצֵה
הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת
ג' ל' נ' ב' הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת
אַחַת אֶל־אֶחָת׃ יג וַיַּעַשׂ
חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר אֶת־
הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אַחַת
בַּקְּרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃
פ יד וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים
ה' מיתין לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־
עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם׃
כו ל' ספ' טו אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת
ד' שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת
רֹחַב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה
כו ל' חס' ו"ו נפ"ה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃
טז וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת
ג' דמיין לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד׃ יז וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל
שְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה בַּמַּחְבָּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
עָשָׂה עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יח וַיַּעַשׂ
קרסי

י וְלַפֵּיף יָת חֲמֵשׁ יְרִיעָן
חֲדָא עִם חֲדָא וְחָמֵשׁ יְרִיעָן
לַפֵּיף חֲדָא עִם חֲדָא׃ יא
וַעֲבַד עֲנוּבִין דְּתִכְלָא עַל
סִפְתָא דִּירִיעֲתָא חֲדָא
מִסִּטְרָא בֵּית לוֹפֵי כֵּן עֲבַד
בְּסִפְתָא דִּירִיעֲתָא בְּסִטְרָא
בֵּית לוֹפֵי תִּנְיָנָא׃ יב
חַמְשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד בִּירִיעֲתָא
חֲדָא וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד
בְּסִטְרָא דִּירִיעֲתָא דְּבֵית־
לוֹפֵי תִּנְיָנָא מְכַוְּנָן עֲנוּבַיָּא
חֲדָא לָקֳבֵל חֲדָא׃ יג וַעֲבַד
חַמְשִׁין פּוּרְפִּין דִּדְהַב וְלַפֵּיף
יָת יְרִיעֲתָא חֲדָא עִם חֲדָא
בְּפוּרְפַּיָּא וַהֲוָה מַשְׁכְּנָא חַד׃
יד וַעֲבַד יְרִיעָן דִּמְעַזֵּי
לִפְרָסָא עַל מַשְׁכְּנָא חֲדָא־
עַסְרֵי יְרִיעָן עֲבַד יָתְהֵין׃
טו אוּרְכָּא דִּירִיעֲתָא חֲדָא
תְּלָתִין אַמִּין וְאַרְבַּע אַמִּין
פּוּתְיָא דִּירִיעֲתָא חֲדָא
מִשְׁחֲתָא חֲדָא לַחֲדָא עַסְרֵי
יְרִיעָן׃ טז וְלַפֵּיף יָת־
חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוּד וְיָת שִׁית
יְרִיעָן לְחוּד׃ יז וַעֲבַד
עֲנוּבִין חַמְשִׁין עַל סִפְתָא
דִּירִיעֲתָא בְּסִטְרָא בֵּית לוֹפֵי
וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד עַל־
סִפְתָא דִּירִיעֲתָא דְּבֵית לוֹפֵי
תִּנְיָנָא׃ יח וַעֲבַד פּוּרְפִּין
דִּנְחָשׁ חַמְשִׁין לְלַפָּפָא יָת־
משכנא

מסרה		אונקלוס	
	קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים לְחַבֵּר	משכנא למהוי חד : יט	תולדות
פ׳ מס׳ נליג׳	אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד :	ועבד חופאה למשכנא	אהרן
ג׳ י׳ ב׳	יט וַיַּעַשׂ מִכְסֶה לָאֹהֶל	דמשכי דדכרי מסמקי	
	עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה	וחופאה דמשכי ססגונא	
	עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה : ס	מלעילא : כ ועבד ית	
ג׳	כ וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים	דפיא למשכנא דאעי שטין	
	לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים :	קימין : כא עסר אמין	
ג׳ מס׳ קדמ׳ מ״ל׳	כא עֶשֶׂר אַמֹּת אֹרֶךְ	אורכא דדפא ואמתא ופלגות	
	הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה	אמתא פותיא דדפא חד :	עשר אמות
	רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד : כב שְׁתֵּי	כב תרין צירין לדפא	שנת נג
ג׳ מס׳ נליג׳ ב׳ וחד חסר	יָדֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת	חד משלבין חד לקבל חד	
	אחת	כן עבד לכל דפי משכנא :	
		ועבד	

בעל הטורים / יונתן בן עוזיאל

ארבע אמין סכום דיריעתא חדא משחתא חדא לכל יריעתא : י ולפיף ית חמש יריען חדא עם חדא וחמש יריען לפיף חדא עם חדא : יא ועבד ענובין דתיכלא על שיפתא דיריעתא חדא מסיטרא בית לופי כן עבד בשיפתא דיריעתא בית לופי תנייתא : יב חמשין ענובין עבד ביריעתא חדא וחמשין ענובין עבד בקטרא דיריעתא דבית לופי תנייתא מכוונן ענובייא חדא לקבל חדא : יג ועבד חמשין פורפין דדהב ולפיף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפיא והוה משכנא חד : יד ועבד יריען דמעזי לפרסא על משכנא חדסרי יריען עבד יתהון : טו אורכא דיריעתא חדא תלתין אמין וארבע אמין פותיא דיריעתא חדא משחתא חדא לחדסרי יריען : טז ולפיף ית חמש יריען לחוד כל קביל חמשא ספרי אורייתא וית שית יריען לחוד כל קביל שיתא סדרי מתנייתא : יז ועבד ענובין חמשין על סיפתא דיריעתא בציטרא בית לופי וחמשין ענובין עבד על סיפתא דיריעתא דבית לופי תנייתא : יח ועבד פורפין דנחשא ללפפא ית משכנא למהוי חד : יט ועבד חופאה למשכנא משכי דדכרי מסמקי ומשכי דססגונא לטללא מלעילא : כ ועבד ית לוחיא למשכנא מן קיסי שיטא קיימין היכאורח נציבהון : כא עשר אמין אורכא דלוחא ואמתא ופלגא דאמתא פותיא דלוחא חד : כב תרין צירין ללוחא חד מכוונן סטר חד

בגו

בעל הטורים (right margin): בני ישראל · שהיה בצלאל יודע להורו׳ לבני ישראל בכל מיני חכמה : ויצו משה ויעבירו קול במחנה׳ בשבת כתיב תורה : א״כ יוםהכפורי׳ של אותה שנה היה יו׳ שלישי וביום ד׳ אמר להם מלאכת המשכן והם הביאו לו בבקר בבקר והיינו יום ה׳ ויום ו׳ ובשבת ויצו משה ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל

(left margin): יעשו עוד מלאכה · לתרומת הקדש נבי׳ אל יוציאו זהו ש׳ יוציאו חפא מרשות היחי׳ לרשות הרבים · והמלא שנים הפא והיך והמלאכה שנים זהו שדרשו שהיו יורדים להם אבנים טובות ומרגליות עם המן והביאום לנדבת המשכן · והמלאכה שנים פי׳ העבני׳ שהביאו הנשם · כשכלו

אבן עזרא

ללת : (יט) לאהל · להיות אהל · וזולת לברוח · מהכבין הקל וטעם כמו מכריח שבוא מהכבין הככבד כמו ירה ויורה ורבי׳ ככה :

ויעש

אחת אל־אחת כן עשה לכל
קרשי המשכן׃ כג ויעש
את־הקרשים למשכן עשרים
קרשים לפאת נגב תימנה׃
כד וארבעים אדני־כסף
עשה תחת עשרים הקרשים
שני אדנים תחת־הקרש
האחד לשתי ידתיו ושני
אדנים תחת־הקרש האחד
כו"ל פס' וי לשתי ידתיו׃ כה ולצלע
המשכן השנית לפאת צפון
עשה עשרים קרשים׃ כו
וארבעים אדניהם כסף שני
אדנים תחת הקרש האחד
ושני אדנים תחת
ג' הקרש האחד׃ כז ולירכתי
המשכן ימה עשה ששה
קרשים׃ כח ושני קרשים
עשה למקצעת המשכן
בירכתים׃ כט והיו תואמם
מלמטה ויחדו יהיו תמים אל־
ו' פתחין ראשו אל־הטבעת האחת כן
ג' עשה לשניהם לשני
המקצעת׃ ל והיו שמנה
קרשים ואדניהם כסף ששה
עשר אדנים שני אדנים שני
אדנים תחת הקרש האחד׃

כג ועבד ית דפיא
למשכנא עשרין דפין לרוח
עיבר דרומא׃ כד וארבעין
סמכין דכסף עבד תחות
עסרין דפין תרין סמכין
תחות דפא חד לתרין צירוהי
ותרין סמכין תחות דפא חד
לתרין צירוהי׃ כה
ולסטר משכנא תנינא לרוח
ציפונא עבד עשרין דפין׃
כו וארבעין סמכיהון
דכסף תרין סמכין תחות
דפא חד ותרין סמכין תחות
דפא חד׃ כז ולסיפי
משכנא מערבא עבד שתא
דפין׃ כח ותרין דפין
עבד לזוית משכנא
בסופיהון׃ כט והוו
מכונין מלרע וכחדא הוו
מכונין ברישיהון בעזקתא
חדא כן עבד לתרויהון
לתרתין זוין׃ ל והוו
תמניא דפין וסמכיהון דכסף
שתא עשר סמכין תרין סמכין
תרין סמכין תחות דפא חד׃
לא ועבד עברי דאעי
שיטין חמשא לדפי סטר
משכנא חד׃ לב וחמשא
עברין לדפי סטר משכנא
תנינא וחמשא עברין לדפי
משכנא לסופהון מערבא׃
ועבד

ג' דסמ' לא ויעש בריחי עצי שטים חמשה לקרשי צלע־המשכן
האחת׃ לב וחמשה בריחם לקרשי צלע־המשכן
השנית וחמשה בריחם לקרשי המשכן לירכתים
ימה

יָמָּה׃ לג וַיַּעַשׂ אֶת־הַבְּרִיחַ
הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים
מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃ לד
וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב
וְאֶת־טַבְּעֹתָם עָשָׂה זָהָב
בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף אֶת־
הַבְּרִיחִם זָהָב׃ לה וַיַּעַשׂ אֶת־
הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָהּ
כְּרֻבִים׃ לו וַיַּעַשׂ לָהּ
אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וַיְצַפֵּם
זָהָב

לג וַעֲבַד יָת עַבְּרָא
מְצִיעָאָה לְאַעְבָּרָא בְּגוֹ דַפַּיָא
מִן סְיָפֵי לִסְיָפֵי׃ לד וְיָת
דַפַּיָא חֲפָא דַהֲבָא וְיָת
עִזְקָתְהוֹן עֲבַד דַהֲבָא אַתְרָא
לְעַבְּרַיָא וַחֲפָא יָת עַבְּרַיָא
דַהֲבָא׃ לה וַעֲבַד יָת
פָּרוֹכְתָּא דִתְכִלָא וְאַרְגְוָנָא
וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד
אוּמָן עֲבַד יָתַהּ צוּרַת כְּרוּבִין׃
לו וַעֲבַד לַהּ אַרְבְּעָה
עַמּוּדֵי שִׁטִּין וַחֲפָנוּן דַהֲבָא
וָוֵיהוֹן דַהֲבָא וְאַתִּיךְ לְהוֹן
אַרְבְּעָא סַמְכִין דִכְסַף׃

ועבר

יונתן בן עוזיאל

בְּגוֹ סְטַר חַד הֵיכְדֵין עֲבַד לְכָל לוּחֵי מַשְׁכְּנָא׃ כג וַעֲבַד יָת לוּחַיָא
לְמַשְׁכְּנָא עֶשְׂרִין לוּחִין לְרוּחַ עִיבַר דָרוֹמָא׃ כד וְאַרְבְּעִין חוּמְרִין
דִכְסַף עֲבַד תְּחוֹת עֶשְׂרִין לוּחַיָא תְּרֵין לוּחִין תְּחוֹת חוּמְרִין חַד לְתְרֵין
צִירְוֵי וּתְרֵין חוּמְרִין תְּחוֹת לוּחָא חַד לִתְרֵין צִירְוֵי׃ כה וְלִסְטַר
מַשְׁכְּנָא תִּנְיָינָא לְרוּחַ צִיפּוּנָא עֲבַד עֶשְׂרִין לוּחִין׃ כו וְאַרְבְּעִין
חוּמְרֵיהוֹן דִכְסַף תְּרֵין חוּמְרִין תְּחוֹת לוּחָא חַד וּתְרֵין חוּמְרִין תְּחוֹת לוּחָא
חַד׃ כז וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא עֲבַד שִׁיתָא לוּחִין׃ כח וּתְרֵין
לוּחִין עֲבַד לְזָוְיַת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן׃ כט וַהֲווֹן מְזַוְוגִין מִלְרַע וּכַחֲדָא
הֲווֹן מְזַוְוגִין בְּרֵישֵׁיהוֹן בְּעִזְקְתָא חֲדָא הֵיכְדֵין עֲבַד לִתְרֵיהוֹן לִתְרַתֵּין
זִיוְיָין׃ ל וַהֲווֹן תְּמַנְיָא לוּחִין וְחוּמְרֵיהוֹן דִכְסַף שִׁיתְסַר חוּמְרִין תְּרֵין
חוּמְרִין תְּרֵין חוּמְרִין תְּחוֹת לוּחָא חַד׃ לא וַעֲבַד נַגְרִין דְקֵיסֵי שִׁטָּא
חַמְשָׁא לְלוּחֵי סְטַר מַשְׁכְּנָא חַד׃ לב וְחַמְשָׁא נַגְרִין לְלוּחֵי סְטַר
מַשְׁכְּנָא תִּנְיָינָא וְחַמְשָׁא נַגְרִין לְלוּחֵי סְטַר מַשְׁכְּנָא לְסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא׃
לג וַעֲבַד יָת נַגְרָא מְצִיעָאָה
לְשַׁלְבְּשָׁא בְּגוֹ לוּחַיָא מִן סְיָפֵי לִסְיָפֵי
מִן אִילָנָא דִנְצִיב אַבְרָהָם אֲבוּנָן
בְּבֵירָא דְשֶׁבַע וְצַלִּי תַמָּן בְּשׁוּם
מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא עַלְמָא׃ לד וְיָת לוּחַיָא חֲפָא דַהֲבָא וְיָת עִזְקָתְהוֹן
עֲבַד דַהֲבָא אַתְרָא לְנַגְרִין וַחֲפָא יָת נַגְרִין דַהֲבָא׃ לה וַעֲבַד יָת
פַּרְגוֹדָא דִתְכִלָא וְאַרְגְוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָן עֲבַד יָתָהּ
כְּרוּבִין צִיוּרִין׃ לו וַעֲבַד לָהּ אַרְבְּעָה עַמּוּדֵי קֵיסֵי שִׁיטָא וַחֲפָנוּן דַהֲבָא

ירושלמי

וַעֲבַד יָת נִיגְרָא מְצִיעָיָא
לְבַרְדוּק בְּגֵיי לוּחַיָא׃

ווידון

בעל הטורים

מלהביא הלגנים הטובים אז כלו מלהביא׃ והמלאכה ב׳ והמלאכה היתה דים׃ והמלאכ׳ לא ליום ולא ליומים בעזרא׃ והמלאכה היתה גדולה בדברי הימי׳ בענין בנין הבית׃ אף על פי שהמלאכה היתה גדולה לא ליום ולא ליומים׃ אף עפ״כ היתה דים שנשתלמה ברכה פתאום ידים׃ דים ב׳׳ היתה דים׳ הלא תמכנו דים׃ אם נכנים בלילה הפסיקתו דים במפלת אדו׳ בגדוס כאמר המה ינכו ואני אהרוס אבל ביעקב והמלאכ׳ היתה דים׃ והותר ב׳ הכא ואידך כי כה אמר ה׳ אכול והותר׃ מהחל התרומה להביא בית ה׳ אכול ושבוע והותר בדברי הימי׳ שנזכות התור׳ ובית המקדש נא שובע לעולם כדכתיב מן היום אשר יוסד היכל

זהב ווויהם זהב ויצק להם
ארבעה אדני כסף: לז ויעש
נ' מסך לפתח האהל תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש
משזר מעשה רקם: לח ואת
ד"ת עמודיו חמשה ואת וויהם
וצפה ראשיהם וחשקיהם
זהב ואדניהם חמשה נחשת:
פ לז א ויעש בצלאל
את הארן עצי שטים אמתים
וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו
ואמה וחצי קמתו: ב ויצפהו
זהב טהור מבית ומחוץ ויעש
לו זר זהב סביב: ג ויצק לו
ארבע טבעת זהב על ארבע
פעמתיו ושתי טבעת על
צלעו האחת ושתי טבעת
נ' על צלעו השנית: ד ויעש
בדי עצי שטים ויצף אתם
זהב: ה ויבא את הבדים ל"ח
בטבעת על צלעת הארן
לשאת את הארן: ו ויעש כל אורייתא חסר
כפרת זהב טהור אמתים
וחצי ארכה ואמה וחצי
רחבה: ז ויעש שני כרבים
זהב מקשה עשה אתם משני
קצות הכפרת: ח כרוב
אחד מקצה מזה וכרוב אחד
מקצה מזה מן הכפרת עשה
את הכרבים משני קצוותו: קצותיו ק'
ט ויהיו הכרבים פרשי
כנפים

לז ועבד פרסא לתרע
משכנא תכלא וארגונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד
ציור: לח וית עמודוהי
חמשא וית ווי־הון וחפי
רישיהון וכבושיהון דהבא
וסמכיהון חמשא דנחשא:
א ועבד בצלאל ית
ארונא דאעי שטין תרתין
אמין ופלגא אורכיה ואמתא
ופלגא פותיה ואמתא ופלגא
רומיה: ב וחפהי דהב
דכי מגו ומברא ועבד ליה דיר
דדהב סחור סחור: ג
ואתיך ליה ארבע עזקן דדהב
על ארבע זויתיה ותרתין
עזקן על סטריה חד ותרתין
עזקן על סטריה תנינא:
ד ועבד אריחי דאעי
שטין וחפא יתהון דהבא:
ה ואעיל ית אריחיא
בעזקתא על סטרי דארונא
למיטל ית ארונא: ו
ועבד כפורתא דדהב דכי
תרתין אמין ופלגא אורכה
ואמתא ופלגא פותיה: ז
ועבד תרין כרובין דדהב
נגיד עבד יתהון מתרין סטרי
כפורתא: ח כרובא חד
מסטרא מכא וכרובא חד
מסטרא מכא מן כפורתא
עבד ית כרוביא מתרין
סטרוהי: ט והון כרוביא
פריסין גדפיהון לעילא מטלין
בגדפיהון על כפורתא
ואפיהון חד לקביל חד
לקביל כפורתא הוו אפי
כרוביא

י"ג פסוקים סות כהונעל על על :

כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת היו פני הכרבים : פ
י ויעש את השלחן עצי שטים אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קמתו : יא ויצף אתו זהב טהור ויעש לו זר זהב סביב : ויעש

כרוביא : י ועבד ית פתורא דאעי שטין תרתין אמין אורכיה ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה : יא וחפא יתיה דהב דכי ועבד ליה דיר דדהב סחור סחור : ועבד

בעל הטורים

י' וכו' עד מן היוסהזה אנרך • בעושי נ' ביו"ד ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה • ואידך אל תקנא בעושי עולה פכיי"ף בעושי רע • תמי תקנא בעושי כל חכם לב • ויעש בצלאל את הארון בכלם לא הזכיר בצלאל אלא על הארון לומר שהיה בצלאל יודע סוד הארון והמרכבה שהארון הוא כנגד כסא הכבוד :

יונתן בן עוזיאל

ויהון דדהבא ואתיך להון ארבעא חומרין דכסף : לו ועבד וילון פריס לתרע משכנא דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייור : לח וית עמודוי חמשא וית וויהון חמשא וחפי רישיהון וכיבושיהון דדהבא וחומריהון חמשא דנחשא : א ועבד בצלאל ית ארונא דקיסי שיטא תרתין אמין ופלגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיה ואמתא ופלגא רומיה : ב וחפייה דהב דכי מגיו ומברא ועבד ליה דיר דדהב חוור חוור : ג ואתיך ליה ארבע עיזקן דדהב על ארבע אסתוורוי ותרתין עיזקן על סטריה חד ותרתין עיזקן על סטריה תנייניא : ד ועבד אריחי דקיסא שיטא וחפא יתהון דהבא : ה ואעיל ית אריחיא בעיזקתא על סיטרא דארונא למיטל ית ארונא : ו ועבד כפורתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא אורכא ואמתא ופלגא פותיא ברם סומכה הות פושכא : ז ועבד תרין כרובין דדהב דכי נגיד עבד יתהון מתרין סיטרי כפורתא : ח כרובא חד מסטרא מיכא וכרובא חד מסטרא מיכא נגידין ואדיקין הוון כרוביא ולא מתפרשין מן כפורתא ארום בחוכמת רוח נבואה עבד ית כרוביא מתרין סטרוי : ט והוון כרוביא פריסין גדפיהון בהדי רישיהון לעילא מטללין בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקביל חד כל קביל כפורתא הוון אפי כרוביא : י ועבד ית פתורא דקיסי שיטא תרתין אמין אורכיה ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה : יא וחפא יתיה דהב דכי ועבד ליה דיר דדהב חוור חוור : ועבד

רש"י

(א) ויעש בצלאל • לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו : כבוד

אבן עזרא

(א) ויעש בצלאל • בעבור כבוד הארון גם הוא עשה כל כלי הקדש • והנה הזכיר המשכן והאהל והפרכת והמסך כי דרך אחד להם • ואחר כך הזכיר כלי הקדש והזכיר שמן המשחה עם קטורת הסמים כי יש בסמים בשמן המשחה גם בקטורת הסמים

יב וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח
סָבִיב וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ
סָבִיב׃ יג וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע
טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן אֶת־הַטַּבָּעֹת
עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר
לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃ יד לְעֻמַּת
הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת בָּתִּים
לַבַּדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃
טו וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי
שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת
אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ טז וַיַּעַשׂ אֶת־
הַכֵּלִים ׀ אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן
אֶת־קְעָרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו וְאֵת
מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת־הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר
יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב טָהוֹר׃ פ
יז וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב
טָהוֹר מִקְשָׁה עָשָׂה אֶת־
הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ
כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ׃
יח וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים
מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה ׀ קְנֵי מְנֹרָה
מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי
מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ יט
שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה
הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה
גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד
כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃ כ
וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ כא וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר

מסרה:
ל׳
פ׳ ובענין
כ׳ג
י״ד פסו׳ את / כהון את את / ואת ואת
ואת
ג׳
מ׳ ב׳ מ׳
ל׳ פ׳ג
פ׳ כתו׳ יו״ד
נתונים
ג׳ רפין ג׳

אונקלוס:
יב וַעֲבַד לֵיהּ גְּדַנְפָא
רוּמֵיהּ פּוּשְׁכָּא סְחוֹר סְחוֹר
וַעֲבַד דֵּיר דִּדְהַב לִגְדַנְפֵיהּ
סְחוֹר סְחוֹר׃ יג וְאַתִּיךְ לֵיהּ
אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב וִיהַב יָת
עִזְקָתָא עַל אַרְבַּע זָוְיָתָא
דִּלְאַרְבַּע רַגְלוֹהִי׃ יד
לָקֳבֵיל גְּדַנְפָא הֲוָאָה עִזְקָתָא
אַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִיטַּל יָת
פָּתוֹרָא׃ טו וַעֲבַד יָת
אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא
יָתְהוֹן דַּהֲבָא לְמִיטַּל יָת
פָּתוֹרָא׃ טז וַעֲבַד יָת מָנַיָּא
דְּעַל פָּתוֹרָא יָת מְגִיסוֹהִי וְיָת
בָּזִיכוֹהִי וְיָת מְכִילָתֵיהּ וְיָת
קַשְׂוָתָא דְּמִתְנַסְכִין בְּהוֹן דִּדְהַב
דְּכֵי׃ יז וַעֲבַד יָת מְנָרְתָא
דִּדְהַב דְּכֵי נְגִיד עֲבַד יָת
מְנָרְתָא שִׁדָּהּ וּקְנָהּ כַּלִּידָהָא
חִיזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנַּהָא מִנַּהּ הֲווֹ׃
יח וְשִׁתָּא קְנִין נָפְקִין
מִסִּטְרָהָא תְּלָתָא קְנֵי מְנָרְתָא
מִסִּטְרַהּ חַד וּתְלָתָא קְנֵי
מְנָרְתָא מִסִּטְרַהּ תִּנְיָנָא׃
יט תְּלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין
בִּקְנְיָא חַד חֵיזוּר וְשׁוֹשַׁן
וּתְלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין
בִּקְנְיָא חַד חֵיזוּר וְשׁוֹשַׁן כֵּן
לְשִׁיתָא קְנִין דְּנָפְקִין מִן
מְנָרְתָא׃ כ וּבִמְנָרְתָא
אַרְבְּעָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין
חֵיזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנַּהָא׃ כא
וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנַּהּ
וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנַּהּ
וחזור

תחת

תחת שני הקנים ממנה
לששת הקנים היצאים° י
ממנה: כג כפתריהם
וקנתם ממנה היו כלה מקשה
אחת זהב טהור: כג ויעש
את נרתיה שבעה ומלקחיה
ומחתתיה זהב טהור: כד
ככר זהב טהור עשה אתה
ואת כל כליה: פ כה
ויעש את מזבח הקטרת עצי
שטים אמה ארכו ואמה רחבו
רבוע ואמתים קמתו ממנו

היו

וחזור תחות תרין קנין דמנה
לשתא קנין דנפקין מנה:
כב חזוריהון וקניהון
מנה הוו כולה נגידא חדא
דדהב דכי: כג ועבד ית
בוצינהא שבעא וצביתהא
ומחתיתהא דדהב דכי:
כד ככרא דדהב דכי
עבד יתה וית כל מנהא:
כה ועבד ית מדבחא
דקטורת בוסמיא דאעי שטין
אמתא אורכיה ואמתא
פותיה מרבע ותרתין אמין
רומיה מניה הואה קרנוהי:

וחפא

יונתן בן עוזיאל

יב ועבד ליה גפוף רומיה פושכא
חזור חזור ועבד דיר דדהב לגפופיה
חזור חזור: יג ואתיך ליה ארבע
עיזקן דדהב ויהב ית עזקתא על
ארבע זיוייתא דלארבע ריגלוי: יד כל קבל גפוף הואה עיזקתא
אתרא לאריחיא למיטל ית פתורא: טו ועבד ית אריחיא דקיסי
שיטא וחפא יתהון דהבא למיטל ית פתורא: טז ועבד ית מניא
דעל פתורא ית פיילוותיה וית בזיכוי וית מכילתיה וית קסוותא דמחפין
בהון דדהב דכי: יז ועבד ית מנרתא דדהב דכי נגיד עבד ית
מנרתא בסיס דידה וקנהא כלידהא חזורייהא ושושנהא מינה הוון:
יח ושיתא קנין נפקין מסיטרהא תלתא קני מנרתא מסיטרא חד
ותלתא קני מנרתא מסטרא תניינא: יט תלתא כלידין משקעין
בציוריהון בקניא חד חזור ושושן ותלתא כלידין משקעין בציוריהון
בקניא חד חזור ושושן היכדין לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא: כ
ובמנרתא ארבעא כלידין משקעין בציוריהן חיזורהא ושושנהא:
כא וחיזור תחות תרין קנין דמינה וחיזור תחות תרין קנין דמינה
וחיזור תחות תרין קנין דמינה לשיתא קנין דנפקין מינה: כב
חיזוריהון וקניהון מינה הוו כולה נגירא חדא דדהב דכי: כג ועבד
ית בוצינהא שבעא ומלקטייהא ומחתייהא דדהב דכי: כד קנטינר
דדהב דכי עבד יתה וית כל מנהא: כה ועבד ית מדבחא דקטורת
בוסמיא מן קיסי שיטא אמתא אורכיה ואמתא פותיה מרבע ותרתין

אמין

ירושלמי

גיפוף פשך חזור ומקף ועביד
כליל דדהב לגפופא חזור
ומקף:

הָיוּ קַרְנֹתָיו׃ כו וַיְצַף אֹתוֹ
זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־
קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו
וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ כז
וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב עָשָׂה־לוֹ ׀
מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו
עַל שְׁנֵי צִדָּיו לְבָתִּים לְבַדִּים
לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם׃ כח וַיַּעַשׂ
אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף
אֹתָם זָהָב׃ כט וַיַּעַשׂ אֶת־
שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת־
קְטֹרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה
רֹקֵחַ׃ ס לח וַיַּעַשׂ אֶת־
מִזְבַּח הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ
אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־אַמּוֹת
רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת
קֹמָתוֹ׃ ב וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל
אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ
קַרְנֹתָיו וַיְצַף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃
ג וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ
אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־
הַמַּחְתֹּת כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה
נְחֹשֶׁת׃ ד וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ
מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת
תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה עַד־
חֶצְיוֹ׃ ה וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת
בְּאַרְבַּע הַקְּצָוֹת לְמִכְבַּר
הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבַּדִּים׃ ו
וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וַיְצַף אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ ז וַיָּבֵא

כו וַחֲפָא יָתֵיהּ דַּהֲבָא דְּכֵי (אחרן)
יָת אִגָּרֵיהּ וְיָת כּוֹתְלוֹהִי
סְחוֹר סְחוֹר וְיָת קַרְנוֹהִי וַעֲבַד
לֵיהּ דֵּיר דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר׃
כז וְתַרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב
עֲבַד לֵיהּ מִלְּרַע לְדֵירֵיהּ
עַל תַּרְתֵּין זָוְיָתֵיהּ עַל תְּרֵין
סִטְרוֹהִי לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא
לְמִטַּל יָתֵיהּ בְּהוֹן׃ כח
וַעֲבַד יָת אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי
שִׁטִּין וַחֲפָא יָתְהוֹן דַּהֲבָא׃
כט וַעֲבַד יָת מִשְׁחָא
דִּרְבוּתָא קוּדְשָׁא וְיָת קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא דָּכֵי עוֹבַד בּוּסְמָנוּ׃
א וַעֲבַד יָת מַדְבְּחָא
דַּעֲלָתָא דְּאָעֵי שִׁטִּין חֲמֵשׁ
אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וַחֲמֵשׁ אַמִּין
פּוּתְיֵהּ מְרַבַּע וּתְלָת אַמִּין
רוּמֵיהּ׃ ב וַעֲבַד קַרְנוֹהִי
עַל אַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ מִנֵּיהּ הֲוָאָה
קַרְנוֹהִי וַחֲפָא יָתֵיהּ נְחָשָׁא׃
ג וַעֲבַד יָת כָּל מָנֵי
מַדְבְּחָא יָת פְּסַכְתֵּרְוָתָא וְיָת
מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקָיָא וְיָת
צִנּוֹרְיָתָא וְיָת מַחְתְּיָתָא כָּל
מָנוֹהִי עֲבַד נְחָשָׁא׃ ד
וַעֲבַד לְמַדְבְּחָא סְרָדָא עוֹבַד
מְצַדְתָּא דִּנְחָשָׁא תְּחוֹת
סוֹבְבֵיהּ מִלְּרַע עַד פַּלְגֵּיהּ׃
ה וְאַתִּיךְ אַרְבַּע עִזְקָתָא (תחת כרכבו)
בְּאַרְבַּע זָוְיָתָא לִסְרָדָא
דִּנְחָשָׁא אַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא׃
ו וַעֲבַד יָת אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי
שִׁטִּין וַחֲפָא יָתְהוֹן נְחָשָׁא׃
ז וְאַעֵל יָת אֲרִיחַיָּא
בְּעִזְקָתָא עַל סִטְרֵי מַדְבְּחָא
לְמִטַּל

את הבדים בטבעת על צלעת המזבח לשאת אתו
נ׳ בהם נבוב לחת עשה אתו:
ג׳מ״ל נתור׳ ס ח ויעש את הכיור נחשת

למיטל יתיה בהון חליל לוחין עבד יתיה: ח ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיסיה דנחשא במחזית נשיא דאתיין לצלאה בתרע משכן זמנא

בעל הטורים

יונתן בן עמיאל ירושלמי

אמין רומיה מיניה הוון קרנוי זקיפין: כו וחפא יתיה דהב דכי ית איגריה וית כותלוי חזור חזור וית קרנוי ועבד ליה דיר דדהב חזור חזור: כז ותרתין עזקן דדהב עבד ליה מלרע לדיריה על תרין זיוייתיה על תרין סיטרוי לאתרא לאריחיא למיטול יתיה בהון: כח ועבד ית אריחיא דקיסי שיטא וחפא יתהון דדהבא: כט ועבד ית משחא דרבותא קודשא וית קטורת בוסמיא דכי עובד בוסמנו: א ועבד ית מדבחא דעלתא דקיסי שיטא חמש אמין אורכיה וחמש אמין פותיה מרבע ותלת אמין רומיה: ב ועבד קרנוי על ארבע זוייתה מיניה הוואה קרנוי זקיפין לעיל וחפא יתיה נחשא: ג ועבד ית כל מאני מדבחא ית דודוותיא וית מגרופיתא וית מורקייא וית משילייתא וית מחתייתא לכל מנוי עבד נחשא: ד ועבד למדבחא קנקל עובד מצרתא דנחשא תחות סובביה מלרע עד פלגיה מטול לקבלא גורמיא וגרמיא דנפלין מן מדבחא: ה ואתיך ארבע עיזקן בארבע זיוויתיה לקנקל דנחשא אתרא לאריחיא: ו ועבד ית אריחיא דקיסי שיטא וחפא יתהון נחשא: ז והנעל ית אריחיא בעזקתא על סטר מדבחא למיטל יתיה בהון חליל לוחין ומלי עפרא עבד יתיה: ח ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיסיה דנחשא מן אספקלירי נחשא נשיא צניעותא ובעידן דאתיין לצלאה בתרע משכן זימנא הואן קיימין על קרבן ארמותהון ומשבחן

ירושלמי

ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיס דדיה דנחש בחוין נשיא צניעתא דהוון צניען בתרע משכן זימנא:

רש״י

(ז) נבוב לחת. נבוב הוא חלול וכן ועביו שלש אצבעות נבוב: נבוב לחות. הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: (ח) במראת הצובאות. בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע א״ל הקב״ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיה העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן

אבן עזרא

וי״ת במראות תחת מ״ם כי כן הוא בלשון הקדש כמו והנותר בבשר. ובלא׳ וככה בלשון ישמעאל וטעם הצובאות כי משפט כל הנשים להתיפות לראות פניהם בכל בקר במראות נחשת או זכוכית לתקן הפארים שעל ראשיהם הם הנזכרים בספר ישעיהו כי מנהג ישראל היה כמנהג ישמעאל עד היום. והנה היו בישראל נשים עובדות השם שסרו מתאות זה

העולם

נְחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת
בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ ז'נ'חס'
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס ט ת'מ"ל ·
וַיַּעַשׂ אֶת־הֶחָצֵר לִפְאַת ׀ נֶגֶב נ'חד חס'
תֵּימָנָה קַלְעֵי הֶחָצֵר שֵׁשׁ חד מ"ל ·
מָשְׁזָר מֵאָה בָּאַמָּה׃ י
עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם ו'מ"ל כענין
עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים ו'מ"ל
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יא וְלִפְאַת
צָפוֹן מֵאָה בָאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם
עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים
נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם ל'מ"ל
כָּסֶף׃ יב וְלִפְאַת־יָם קְלָעִים
חֲמִשִּׁים בָּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם
עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה וָוֵי
הָעַמֻּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כָּסֶף׃ ס'מ"ל
וְלִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה
חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ יד קְלָעִים
חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל־הַכָּתֵף
עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה׃ טו וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית
מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר הֶחָצֵר
קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה
עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה׃ טז כָּל־קַלְעֵי
הֶחָצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃
יז וְהָאֲדָנִים לָעַמֻּדִים נ'מד מ"ל
נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים והוא חד מן · יב חס'
וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי ו'מ"ל כענין · ס' בליש'
רָאשֵׁיהֶם כָּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף כֹּל עַמֻּדֵי הֶחָצֵר׃ יח י'נ
וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת נ'מפר

שני

זמנא : ט ועבד ית דרתא אהרן
לרוח עיבר דרומא סרדי
דרתא דבוץ שזיר מאה
באמין : י עמודיהון
עסרין וסמכיהון עסרין
דנחשא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף : יא
ולרוח צפונא מאה אמין
עמודיהון עסרין וסמכיהון
עסרין דנחשא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף : יב
ולרוח מערבא סרדין חמשין
אמין עמודיהון עסרא
וסמכיהון עסרא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף : יג
ולרוח קדומא מדינחא חמשין
אמין : יד סרדין חמש
עסרי אמין לעברא עמודיהון
תלתא וסמכיהון תלתא :
טו ולעברא תניתא
מכא ומכא לתרע דרתא
סרדין חמש עסרי אמין
עמודיהון תלתא וסמכיהון
תלתא : טז כל סרדי
דרתא סחור סחור דבוץ ולכתף ערונין
שזיר : יז וסמכיא לעמודיא
דנחשא ווי עמודיא קלעי' חמש ונקים נט
וכבושיהון כסף וחפוי
רישיהון דכסף ואנון מכבשין
כסף כל עמודי דרתא : יח
ופרסא דתרע דרתא עובד
צייר תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר ועסרין אמין

אורכא

שֵׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה
אֹרֶךְ וְקוֹמָה בְרֹחַב חָמֵשׁ
אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר׃
ועמדיהם

ע׳ חדת״נ וחד חס׳ דין מ״נ׃

אוּרְכָּא וְרוּמָא בְּפוּתְיָא
חֲמֵשׁ אַמִּין לָקֳבֵל סְרָדֵי
דָרְתָא׃
ועמודיהון

בעל הטורים

במראות ד׳ במסרה במראות הצובאות׳ ויבא אלהים לישראל בחלו׳׃ במראו׳ אלהי׳ תרי ביחזקא׳ שאלו הנשים שרו מתאות העול׳ ונתנו מראותיהן לנדבת המשכן ונחה עליהן רוח אלהים׃ הצובאות ב׳ במראות הצובאות׃

אשר ישכנון הנשים הצובאות גבי בני עלי כמו התם ישכנון הנשים הצובאו׳ גם כאן ע״י מראות שיו שוכבין הנשי׳ כדאיתא במדרש ששית מקשטות במראות ומשתדלות לבעליהן ונזקקין להם׃

יונתן בן עוזיאל

וּמְשַׁבְּחָן וּמוֹדְן וְתַיְיבִין לְגוּבְרֵיהוֹן וִילְדַן בְּנִין צַדִּיקִין בְּזִמַּן דְּמִידְכַּן מִן
סוֹאֲבוּת דִּימְהוֹן׃ ט וַעֲבַד יַת דָּרְתָא לְרוּחַ עִיבַר דָּרוֹמָא וִילְוֵי דָרְתָא
דְּבוּץ שְׁזִיר מְאָה אַמִּין׃ י עַמּוּדֵיהוֹן עַשְׂרִין וְחוֹמְרֵיהוֹן עַשְׂרִין
דִּנְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָּא וְכִיבּוּשֵׁיהוֹן דִּכְסַף׃ יא וּלְרוּחַ צִפּוּנָא מְאָה אַמִּין
עַמּוּדֵיהוֹן עַשְׂרִין וְחוֹמְרֵיהוֹן עַשְׂרִין דִּנְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָּא וְכִיבּוּשֵׁיהוֹן
דִּכְסַף׃ יב וּלְרוּחַ מַעַרְבָא וִילָוָן חַמְשִׁין אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן עַשְׂרָא
וְחוֹמְרֵיהוֹן עַשְׂרָא וָוֵי עַמּוּדַיָּא וְכִיבּוּשֵׁיהוֹן דִּכְסַף׃ יג וּלְרוּחַ קִידוּמָא
מַדִּינְחָא חַמְשִׁין אַמִּין׃ יד וִילָוִון חֲמֵיסְרֵי אַמִּין לְעִיבְרָא עַמּוּדֵיהוֹן
תְּלָתָא וְחוֹמְרֵיהוֹן תְּלָתָא׃ טו וּלְעִבְרָא תִּנְיָינָא מִיכָּא וּמִיכָּא לְתְרַע
דָּרְתָא וִילָוִון חֲמֵיסְרֵי אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְחוֹמְרֵיהוֹן תְּלָתָא׃ טז
כָּל וִילָוֵי דָרְתָא חֲזוֹר חֲזוֹר דְּבוּץ שְׁזִיר׃ יז וְחוֹמְרַיָּא לְעַמּוּדַיָּא דִּנְחָשָׁא
וָוֵי עַמּוּדַיָּא וְכִיבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף וְחִיפּוּי רֵישֵׁיהוֹן כְּסַף וְהִינוּן מְכַבְּשִׁין כְּסַף
הֵיכְדֵין הֲווֹ מִתְעַבְדִין כָּל עַמּוּדֵי דָרְתָא׃ יח וּפְרָסָא דִּתְרַע דָּרְתָא
עוֹבַד צַיָּיר מַחְטָא דְּתִיכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר וְעַשְׂרִין
אַמִּין אוּרְכָּא וְרוּמֵיהּ בְּפוּתְיָהּ חֲמֵשׁ אַמִּין כָּל קֳבֵיל וִילָוֵי דָרְתָא׃
ועמודיהון

רש״י

יגיעי׳ בעבוד׳ פרך היו הולכ׳ ומוליכו׳ להם מאכל ומשתה ומאכילו׳ אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעל׳ במראה ומשדלתו בדברי׳ לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר תחת התפוח עוררתיך וזהו שנאמר במראות הצבאות׃ ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלו׳ בין איש לאשתו להשקו׳ ממי׳ שבתוכו למי שקנא לה בעלה ונסתרה ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגומר ויעש בה וגומר וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם אנקלוס במחזית נשיא וכן תרגום של מראות מידוריי״ש בלעז׃ וכן מצינו בישעיה והגליונים מתרגמינן מחזייתא׃ אשר צבאו לצבאה נדבתן׃ (יח) לעומת קלעי החצר׃ כמדת קלעי החצר׃

אבן עזרא

העולם ונתנו מראותיהן נדבה כי אין להם צורך עוד להתיפות רק באות יום יום אל פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות וזהו אשר צבאו פתח אהל מועד כי היו רבות ולא הוכיר הכתוב מדת הכיור כאשר הוכיר מדת הכיורים שעשה שלמה רק נעשה בכל המראות שהביאו והכן שהוא המכוכה לעולם הוא כמדת הכיור וכן המשפט׃ ובעבור שפתח אהל מועד לאורך כמו הפנים על כן קרא לפאת ים ירכים׃ וקרא הקרובים אל הפתח כתפיים ככתפות אים׃

תנה עוז אב המון לשם והודם׃
בהגיעך לראש אלה פקודי׃

אלה

ואלה

יט וְעַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ כ וְכָל־הַיְתֵדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר סָבִיב נְחֹשֶׁת׃

קכ"ב ו' פגולס סימן: ומפטירין ויעש חירום במלכים בסימן ז':

ס ס ס

כא אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ כב וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ כג וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ׃ ס כד כָּל־הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה בְּכֹל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זְהַב הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כה וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כו בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר

על

יט וְעַמּוּדֵיהוֹן אַרְבְּעָא וְסַמְכֵיהוֹן אַרְבְּעָא דִנְחָשָׁא וָוֵיהוֹן כְּסַף וְחִפּוּי רֵישֵׁיהוֹן וּכְבוּשֵׁיהוֹן כְּסַף׃ כ וְכָל סִכַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא וּלְדָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר דִּנְחָשָׁא׃

ס ס ס

אִלֵּין מִנְיָנֵי מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן דְּסַהֲדוּתָא דִּי אִתְמְנִיאוּ עַל מֵימְרָא דְמשֶׁה פּוּלְחַן לֵיוָאֵי בִּידָא דְאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ כב וּבְצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַר חוּר לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה עֲבַד יָת כָּל דְּפַקִּיד יְיָ יָת משֶׁה׃ כג וְעִמֵּיהּ אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן נַגָּר וְאוּמָּן וְצַיָּר בִּתְכַלְתָּא וּבְאַרְגְּוָנָא וּבִצְבַע זְהוֹרִי וּבְבוּצָא׃ כד כָּל דַּהֲבָא דְּאִתְעֲבִיד לַעֲבִידְתָּא בְּכֹל עֲבִידַת קוּדְשָׁא וַהֲוָה דְּהַב אֲרָמוּתָא עַסְרִין וּתְשַׁע כִּכְּרִין וּשְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ כה וּכְסַף מִנְיָנֵי כְּנִשְׁתָּא מְאָה כִּכְּרִין וְאֶלֶף וּשְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ כו תִּקְלָא לְגֻלְגַּלְתָּא פַּלְגוּת סִלְעָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לְכֹל דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא לְשִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃

והואה

יט וְעַמּוּרֵיהוֹן אַרְבְּעָא וְחוּמְרֵיהוֹן אַרְבְּעָא דִנְחָשָׁא וָוֵיהוֹן כְּסַף וְחִיפּוּי רֵישֵׁיהוֹן וְכִיבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף : כ וְכָל מַתְחַיָא לְמַשְׁכְּנָא וּלְדַרְתָּא חֲזוֹר חֲזוֹר דִנְחָשָׁא :

ס ס ס

אלה כא אִלֵּין מִנְיָינֵי מַתְקְלָוֵון וּמִכּוּמְרֵיהוֹן דְמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא דְאִתְמְנִיו עַל פּוּם מֵימְרָא דְמֹשֶׁה בְּרַם פּוּלְחַן לֵיוָאֵי הֲוַת בִּידָא דְאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא : כב וּבְצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה עֲבַד יַת כָּל דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה : כג וְעִמֵּיהּ אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן נַגַּר וְאוּמַּן וְצַיָּיר בִּתְיכְלָא וּבְאַרְגְּוָנָא וּבִצְבַע זְהוֹרִי וּבְבוּצָא : כד כָּל דַהֲבָא דְאִתְעֲבִיד לְעִיבִידְתָּא בְּכֹל עִיבִידַת קוּדְשָׁא וַהֲוָה סְכוּם דְּהַב אֲרָמוּתָא עַשְׂרִין וְתַשַׁע קַנְטִירִין וּשְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא דֵּין הוּא דְהַב אֲרָמוּתָא דַאֲרִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל גְּבַר דְאִתְרְעֵי לִבֵּיהּ לְאַפְרָשָׁא : כה וּכְסַף מִנְיָינֵי דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִיהֲבוּ בְּזִמַּן דִּמְמַנוֹן מֹשֶׁה גְּבַר פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ מְאָה קִנְטִרִין וְאַלְפָא וּשְׁבַע מְאָה וְשׁוּבְעִין וַחֲמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא : כו דַּרְכְּמוֹנָא לְגֻלְגַּלְתָּא פַּלְגוּת סִלְעָא בְּסִלְעָא קוּדְשָׁא לְכָל מַאן דְעָבַר עַל מִנְיָינַיָא מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין

רש"י

אלה פקודי. בפ' זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן משכן. שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חרבנין על עונותיהון של ישראל: משכן העדות. עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם: עבודת הלוים. פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוי' במדבר לשאת ולהוריד ולהקי' איש איש למשאו המופקד עליו כמו שמפו' בפ' נשא: ביד איתמר. הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו: (כב) ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה ה' את משה: אשר צוה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפי' דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנא' למשה בסיני כי משה צוה לבצל' לעשות תחלה כלים ואחר כך משכן (לא לענין צווי להתנדב קאמר דהא אדרבא להיפך צוה, הק"בה בפ' תרומה מתחלה הכלים שלחן מנורה יריעות ואחר כך צווי הקרשי' וציווי משה רבינו ע"ה ריש ויקה"ל תחלה המשכן אהלו ואח"כ הכלי' הא מיירי לענין צווי לפועל איך יפעול בסדר' ותמצא בפ' כי תשא ראה קראתי בשם בצלאל וגו' הוזכר מתחל' את אהל מועד ואח"כ הכלים אבל לענין להתנדב להכין מה שיהיו צריכין מה לי מה שהתנדב' תחל' ועיין בתוספו' פ' הרואה' ות"ת מכלן שמרע"ה ציוה לבצלאל הפך הענין וי"ל דכתי' בפ' ויקהל ויקרא משה לבצלאל ולאהליאב וגו' וקצר מה שדיב' עמהם ובהאי קרא מדכתי' אשר צוה את משה הזינן דהיה מצוה להם בהיפך. ודוק היטב) אמר לו בצלאל מנהג העולם

רשב"ם

אלה פקודי. חשבון הכסף והזהב והנחשת: (כה) והכסף פקודי העדה מאת ככר וגו' כי השש מאות אלף בקע לגלגלותם שלש מאות שקלים ומנה כ"ה שקלים ומנה של קודש כפול הי'. חמשים שקל והככר

אבן עזרא

אלה פקודי. הטעם פקודי הכלים כי מלת משכן כוללת הכל ופירש למה נקרא משכן בעבור

בעל הטורים

אלה פקודי. שלא נ"ו שפקל לכל ו' מאות אלף שלא יחשדוהו שלקח מן הכסף. המשכ' משכן שנתמשכן נ"פ בשביל עונו' ישראל וזהו שאמרו אנשי כנסת הגדול' חבול חבלנו: סך כמנין משכן שני הי' עדו' שהכיר' שורה בישרא' שבית ראשון עמד ת"י שנה כמנין משכן' בצלאל ואורי בן חור נ"פ בתורה נתייחס כנגד שלשה מעלות שהיו בו חכמה ותבונה ודעת ואתו אהליא' פיר' אלו הפנים היו עדים לאשה שהשלי' כל המשכן: שקל. כל הזהב ה' מיני זהב ו' פח ונזם. וטבעת. וכומז. וכל כלי זהב: כנגד העשוי' לפס ה' ענויין. פרך. מרר. ענוי. נתך. עבוד' קשה: נקיב

על הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים: כז ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן: כח ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים וצפה ראשיהם וחשק אתם: כט ונחשת התנופה שבעים ככר ואלפים וארבע מאות שקל: ל ויעש בה את אדני פתח אהל מועד ואת מזבח הנחשת ואת מכבר הנחשת אשר לו ואת כל כלי המזבח: לא ואת אדני החצר סביב ואת אדני שער החצר ואת כל יתדת המשכן ואת כל יתדת החצר סביב:

לט א ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה יהוה את משה: פ ב ויעש את האפד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר: ג וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילם לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש מעשה חשב: ד

כז והואה מאה ככרין דכספא לאתכא ית סמכי קודשא וית סמכי פרוכתא מאה סמכין למאה ככרין ככרא לסמכא: כח וית אלף ושבע מאה ושבעין וחמשא עבד ווין לעמודיא וחפי רישיהון וכבש יתהון: כט ונחש ארמותא שבעין ככרין ותרין אלפין וארבע מאה סלעין: ל ועבד בה ית סמכי תרע משכן זמנא וית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא דליה וית כל מני מדבחא: לא וית סמכי דרתא סחור סחור וית סמכי תרע דרתא וית כל סכי משכנא וית כל סכי דרתא סחור סחור: א ומן תכלא וארגונא וצבע זהורי עבדו לבושי שמושא לשמשא בקודשא ועבדו ית לבושי קודשא דלאהרן כמא דפקיד יי ית משה: ב ועבד ית אפודא דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר: ג ורדידו ית טסי דדהבא וקציצו חוטין למעבד בגו תכלא ובגו ארגונא ובגו צבע זהורי ובגו בוצא עובד אומן: ד כתפין עבדו

ליה

ויהי ומאת ס״ס
ואת האלף ס״ס
ונחשת ס״ס
וקצץ יוא״ח עב

שנין ולעילא לשית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין : כז
והוו מאה קנטירין דכספא לאתכא ית חומרי קודשא וית חומרי
פרגודא מאה חומרין כל קבל קנטינרין קנטינר לחומרא : כח וית
אלפא ושבע מאה ושבעין וחמש סלעין עבד ווין לעמודיא וחפא רישיהון
וכבש יתהון : כט ונחשא דארמותא שבעין קנטירין ותרין אלפין
וארבע מאה סילעין : ל ועבד בה ית חומרי תרע משכן זימנא וית
מדבחא דנחשא וית קנקלי דנחשא דיליה וית כל מאני מדבחא : לא
וית חומרי דרתא חזור חזור וית חומרי תרע דרתא וית כל מתחי משכנא
וית כל חומרי דרתא חזור חזור : א ומן תיכלא וארגוונא וצבע זהורי
עבדו לבושי שמושא לשמשא בקודשא ועבדו ית לבושי קודשא די
לאהרן כהנא היכמה דפקיד יי ית משה : ב ועבד ית אפודא דדהבא
תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר : ג ורדידו ית טסי דדהבא
וקטעו יתהון שזרין למעבד בגו תיכלא וארגוונא ובגו צבע זהורי ובגו
בוצא עובד אומן : ד בתפין עבדו ליה מלפפן על תרין ציטרוי

כ' נקע
גלגלי' נקע
משקלו •
לה ארחו
שעתידין
בניה לשקול
נקע לגלגלי'
אלת אדנים
כנגד
מיושלים
על אדני פז
וכנגד' תקנו
ק'נרכו' ככל
יום. וקנן
נ' וקנן
פתילים •
וקנן חכית ;
יחד קנן
סבות רשעים
שבזכות
המשכן שי

מתנדרים
על מעניהם
ומתקנים
חכיתותים'
יתלפף

רש"י

העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים
בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הק"בה אמר לו משה
בצל אל היית כי בוודאי כך צוה לי הק"בה וכן עשה
המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים : (כד) ככר
ששים מנה ומנה של קדש כפול היה הרי הככר ק"כ
מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים
שפותתין במנינם מג' אלפים שאין מגיעין לככר : (כו) בקע • הוא שם משקל מחצית השקל :
לששׁ מאות אלף וגו' • כך היו ישראל וכך עלה מנינם אמר שהוקם המשכן בספר וידבר ואף עתה
בנדבת המשכן כך היו ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת ככר כל אחד של שלשת אלפים
שקלים כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפי' וחמש
מאות וחמשי' חצאי' עולים אלף ושבע מאות וע"ה שקלים : (כז) לצקת • כתרגומו לאתכא : את
אדני הקדש • של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהן צ"ו אדנים ואדני הפרכת ארבע הרי מאה
וכלשאר האדנים נחשת כתוב בהם : (כח) וצפה ראשיהם • של עמודים מהן שבכולן כתוב וצפה
ראשיהם וחשוקיהם כסף : (א) ומן התכלת והארגמן וגומר • שש לא נאמר כאן מכאן אני
אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונ' שבבגדי כהונה היה שש אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי הקדש
בשעת סלוק מסעות שלא היה בהם שש : (ג) וירקעו • כמו לרוקע הארץ בתרגומו ורדידו טסין הם
מרדדין מן הזהב אשטנ"דרא בלעז טסין דקות : כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם
החוטין מרדדי' הטסין דקין וקוצצין מהן פתילים לאורך הטס לעשות אותן פתילי' תערוב' עם כל מין
ומין בחשן ואפוד שנא' בהן זהב שוט א' של זהב עם ששה חוטין של תכלת וכן עם כל מין ומין שבכל
המינין

רשב"ם

וככר ששים מנה הרי לכל ככר ג' אלפי' שקל
ולמאות הככר ג' מאו' אלפי' שקל ולמאת הככר
שלש מאות אלפים שקל ולמאת הככר שלש
מאות אלפי' שקל ולמאת הככר שלש מאות
אלפים

אבן עזרא

הארון ששם לוחות העדות והנה אחז דרך קצר' וזהו האמת בעבור מכתב אלהים • וטעם
עבודת הלוים שהם נושאים את המשכן ואת כל כליו שהיה מפקיד עליה' איתמר כי הגרשוני' והמררים
הלוים

כתפת עשו־לו חברת על־
שני קצוותו חבר: ה וחשב
אפדתו אשר עליו ממנו הוא
כמעשהו זהב תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר
כאשר צוה יהוה את־משה:
ס ו ויעשו את־אבני
השהם מסבת משבצת זהב
מפתחת פתוחי חותם על־
שמות בני ישראל: ז וישם
אתם על כתפת האפד אבני
זכרון לבני ישראל כאשר צוה
יהוה את־משה: פ ח
ויעש את־החשן מעשה חשב
כמעשה אפד זהב תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש
משזר: ט רבוע היה כפול
עשו את־החשן זרת ארכו
וזרת רחבו כפול: י
וימלאו־בו ארבעה טורי אבן
טור אדם פטדה וברקת
הטור האחד: יא והטור
השני נפך ספיר ויהלם: יב
והטור השלישי לשם שבו
ואחלמה: יג והטור
הרביעי תרשיש שהם וישפה
מוסבת משבצת זהב
במלאתם: יד והאבנים
על־שמת בני־ישראל הנה
שתים עשרה על־שמתם
פתוחי חותם איש על־שמו
לשנים עשר שבט: טו

ליה מלפפין על תרין סטרוהי
מלפף: ח והמיין תקוניה
דעלוהי מניה הוא כעובדיה
דהבא תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר כמא דפקיד
יי ית משה: ו ועבדו ית
אבני בורלא משקען מרמצן
ברהב גליפן כתב מפרש על
שמהת בני ישראל: ז
ושוי יתהון על כתפי איפודא
אבני דוכרנא לבני ישראל
כמא דפקיד יי ית משה:
ח ועבד ית חושנא
עובד אומן כעובד איפודא
דהבא תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר: ט
מרבע הוה עיף עבדו ית
חושנא זרתא ארכיה וזרתא
פותיה עיף: י ואשלימו
ביה ארבעה סדרין דאבן
טבא סדרא קדמאה סמקן
ירקן וברקן סדרא חד:
יא וסדרא תנינא
אזמרגדין שבזיז וסבהלום:
יב וסדרא תליתאה
קנכירין טרקיא ועין עיגלא:
יג וסדרא רביעאה
כרום ימא ובורלא ופנתירי
משקען מרמצן דדהב
באשלמותהון: יד
ואבניא על שמהת בני
ישראל אנין תרתא עסרי
על שמהתהון כתב מפרש
כגלוף דעזקא גבר על שמיה
לתרי עסר שבטין: טו
ועבדו

ג׳ פד סן י״ג פלין כתיבן תגרין ווי״ן
ג׳ הכנה״ס סגיאו
ג׳ וחס׳ · ג׳ מ״ל כתור׳
כו׳ וחס׳ גמא מ״ל
ג׳ ומ״ל
ג׳ וחס׳
ג׳ · ג׳
ג׳ חס׳ וחס׳
ג׳ חס׳

ויעשו

יתלפף : ה והמין טיכוסיה דעלוי מניה הוא הי כעובדוי דהבא תיכלא
וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר היכמא דפקיד יי ית משה : ו ועברו
ית מרגליין דבורלת חלא משקעין מרמצן גליפן כתב חקיק מפרש על
שמהת בני ישראל : ז ושוי יתהון על כתפי אפודא אבני דוכרנא לבני
ישראל היכמא דפקיד יי ית משה : ח ועבד ית חושנא עובד אומן הי
כעובד איפודא דדהבא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר : ט
מרבע הוה עיף עבדו ית חושנא זרתא
אורכיה וזרתא פותיה עיף : י
ואשלימו ביה ארבעא סדרין מרגלין
טבן כל קביל ארבעת טריגונין
דעלמא סדרא קמייתא סמוקתא ירוקתא וברקתא סדרא חד ועליהון
חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא ראובן שמעון ולוי : יא ושום
סידרא תנינא איזמורד וספירינון וכדכודין ועליהון חקיק ומפרש שמהת
תלת שבטיא יהודה דן ונפתלי : יב ושום סידרא תליתא קנכירין
וטרקין ועין עיגל ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא גד ואשר
ויששכר : יג ושום סידרא רביעאה כרום ימא רבא ובורלת חלא
וסרגנית אפנטורין ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא זבולן
יוסף ובנימין משקען מרמצן בדהב באשלמותהון : יד ומרגליתא
על שמהת בני ישראל תריסרי על שמהתהון כתב גליף חקיק ומפרש
הי כגלוף דעיזקא גבר מרגלייתיה על שמיה לתריסר שבטיא : טו
ועבדו

ירושלמי

פשך אורכיה ופשך פותיה
כפיל :

אבן עזרא

הלוים על יד איתמר שהיה פוקד בשמות כלי משאם : (כב) ובצלאל · הזכיר הכתוב כי בצלאל
ואהליאב שהם הראשונים עשו כל מעשיהם כהוגן : (כד) כל הזהב · אמר הגאון למה הזכיר
מה עשו בכסף ולא הזכיר מה עשו בזהב התנופה והוא השיב הנה הזכיר כי המנורה היתה ככר זהב
גם ככה הכפורת וזהב הארון ומזבח הקטורת ואין זה נכון כי המנורה כלה היתה זהב ולא כן הארון
רק צפוי זהב הוא מבית ומחוץ וכן מזבח הקטורת והשלחן והבדים והקרשים והבריחים מצופים זהב
הם כלם והכפורת היתה זהב כלה וכפי מה שקבלנו מאבותינו ככר אחד היתה כי ארכה רב ורחבה רב
ולפי דעתי שהזכיר מה עשו בכסף שהוא כסף הכפורים והנה הזכיר כי על כסף היסוד היה עומד
המשכן שהוא הכולל לכל הכלים וזה לזכרון לבני ישראל ומי יוכל לשער כמה זהב צפוי כל כלי המשכן:
(כה) ובכסף הנה ידענו מזה המספר כי הככר ג' אלפים שקלים והעד וכסף פקודי העדה :
(כו) בקע · חצי שקל וטעמו כאשר יבוקע השקל הנה חציו : לכל העובר · שעברו עליו
עשרים שנה שלמות וכבר הזכרתי טעם זה: (כז) לצקת · מבעלי היו"ד כמו לרדת : (כח) ואת
שלא השלים ככר : (כט) ונחשת · גם הזכיר כלי הנחשת : (א) ובגדי השרד · הם הנזכרים
בפרשת במדבר סיני כי צוה השם שיכסו הארון בפרכת בעבור כבודו ועל הפרכת כסוי עור תחש ועל
זה הכסוי בגד כליל תכלת ועל דרך הסברא כי התכלת בעבור כבוד הארון אם היה האויר זך ואם ירד
גשם ישירהו ויעמוד עליו כסוי עור תחש ועל שלחן הפנים בגד תכלת ובגד תולעת שני ולמעלה כסוי
עור תחש ובגד תכלת על המנורה ועל מזבח הזהב וארגמן על מזבח העולה ועל הכל עור תחש ·
ואחר שהזכיר בגדי שרד הזכיר בגד הקדש שהם לאהרן שהוא הכהן הגדול והחל לפרש אותם : (ב)

ויעשו

ג' ויעשו על־החשן שרשרת
גבלת מעשה עבת זהב
טהור: טז ויעשו שתי
משבצת זהב ושתי טבעת
זהב ויתנו את־שתי הטבעת
על־שני קצות החשן: יז
ג' ויתנו שתי העבתת הזהב
על־שתי הטבעת על־קצות
ו' החשן: יח ואת שתי קצות
שתי העבתת נתנו על־שתי
ג' חדמ' וגו' חס' המשבצת ויתנם על־כתפת
האפד אל־מול פניו: יט
ויעשו שתי טבעת זהב וישימו
על־שני קצות החשן על־
פ' דסמי' שפתו אשר אל־עבר האפד
ביתה: כ ויעשו שתי
טבעת זהב ויתנם על־שתי
כתפת האפד מלמטה ממול
פניו לעמת מחברתו ממעל
לחשב האפד: כא וירכסו
פיו ק' את־החשן מטבעתו אל־
טבעת האפד בפתיל תכלת
ב' מ' ג' נגינ' ב' להית על־חשב האפד ולא־
יזח החשן מעל האפד כאשר
צוה יהוה את־משה: פ
כב ויעש את־מעיל האפד
ג' מעשה ארג כליל תכלת:
פ' כג ופי־המעיל בתוכו כפי
תחרא שפה לפיו סביב לא
יקרע: כד ויעשו על־שולי
המעיל רמוני תכלת וארגמן
ותולעת

ועבדו על־חושנא תכין ארון
מתחמן עובד גדילו דדהב
דכי: טז ועבדו תרתין
מרמצן דדהב ותרתין עזקן
דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא
על תרין סטרי חושנא:
יז ויהבו תרתין גדילן
דדהב על תרתין עזקתא על
סטרי חושנא: יח וית
תרתין גדילן דעל תרין
סטרוהי יהבו על תרתין
מרמצתא ויהבינון על כתפי
איפודא לקביל אפוהי:
יט ועבדו תרתין עזקן
דדהב ושויאו על תרין סטרי
חושנא על ספתיה דלעברא
דאיפודא לגו: כ ועבדו
תרתין עזקן דדהב ויהבינון
על תרתין כתפי איפודא
מלרע מלקביל אפוהי לקביל
בית לופי מעילוי המיין
איפודא: כא ואחדו ית
חושנא מעזקתיה לעזקתא
דאיפודא בחוטא דתכלא
למהוי על המיין איפודא ולא
יתפרק חושנא מעילוי
איפודא כמא דפקיד יי ית
משה: כב ועבד ית
מעילא דאיפודא עובד מחי
גמיר תכלא: כג ופומיה ויעש את
דמעילא כפיל לגויה כפום ונסים פפ
שריין תורא מקף לפומיה
סחור סחור דלא יתבזע:
כד ועבדו על שפולי
מעילא רמוני תכלא
וארגוונא וצבע זהורי שזיר: ויעשו את
יונא עפ
ועבדו

וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר׃ כה
וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמֹנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ
אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים
עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ
הָרִמֹּנִים׃ כו פַּעֲמֹן וְרִמֹּן
פַּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל
סָבִיב לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כז
וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכָּתְנֹת שֵׁשׁ
מַעֲשֵׂה אֹרֵג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃
כח וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ
ואת

ג׳ פס׳ בג
ט׳ פס׳ כג׳ ע׳ס
ג׳ וחס׳

כה ועבדו זגין דדהב תולעת דכי ויהבו ית זגיא בגו אהרן רמוניא על שפולי מעילא סחור סחור בגו רמוניא׃
כו זגא ורמונא זגא ורמונא על שפולי מעילא סחור סחור לשמשא כמא דפקיד יי ית משה׃ כז ועבדו ית כתונין דבוצא עובד מחי לאהרן ולבנוהי׃
כח וית מצנפתא דבוצא וית שבח קובעיא דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ

ויעשו את

בעל יונתן בן עוזיאל הטורים

ועבדו על חושנא שלשלן מתחמן עובד קליעא דדהב דכי׃ טו ועבדו תרתין מרמצן דדהב ותרתין עזקן דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא על תרין ציטרי חושנא׃ יז ויהבו תרתי קליען דדהב על תרתין עיזקתא על ציטרי חושנא׃ יח וית תרתין קליען דמסדרן על תרין ציטרוי יהבו על תרתין מרמצתא ויהבונון על כתפי אפודא כל קבל אנפוי׃
יט ועבדו תרתין עיזקן דדהב ושויאו על תרתין ציטרי חושנא על שיפתיה דלעברא דאפודא לגיו׃ כ ועבדו תרתין עיזקן דדהב וסדרונון על תרין כתפי אפודא מלרע מלקביל אנפוי כל קביל בית לופי מעילוי להמיין אפודא׃ כא וטכיסו ית חושנא מעזקתא לעיזקת אפודא בשזיר תכלא למהוי אדיק על המיין אפודא ולא יתפרק חושנא מעילוי אפודא היכמא דפקיד יי ית משה׃ כב ועבד ית מנטר מעילא עובד גרדי שזיר תיכלא׃ כג ופום מנטר מעילא כפיל במיצעיה היך כפום שיריא תורא בשיפתיה מקף לפומיה חזור חזור מטול דלא יתבזע׃
כד ועבדו על שיפולי מנטר מעילא רומניין דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי שזיר׃ כה ועבדו חיזורין דדהב ויהבו ית חיזוריא במציעות רומניא על שיפולי מנטר מעילא חזור חזור במציעות רומניא׃ כו חיזורא ורומנא חיזורא ורומנא כולהון שבעין על שיפולי מנטר מעילא חזור חזור לשמשא היכמא דפקיד יי ית משה׃ כז ועבדו ית כתונין דבוץ עובד גרדי לאהרן ולבנוי׃ כח וית מצנפתא דבוצא וית ברצוץ
כובעיא

רש״י אבן עזרא

המוכין חוטין כפול ו׳ והזהב חוט שביעי עם כל א׳ וא׳׃ (כח) ואת פארי המגבעות׃ תפארת

ויעשו את האפוד׳ איך שמו הזה׳ בתוך התכל׳׃ וטעם ויעשו את אבני השהם כדרך

ואת־פארי המגבעת שש
ואת־מכנסי הבד שש משזר:
כט ואת־האבנט שש
משזר ותכלת וארגמן
ותולעת שני מעשה רקם
כאשר צוה יהוה את־משה:
ס ל ויעשו את־ציץ נזר־
הקדש זהב טהור ויכתבו
עליו מכתב פתוחי חותם
קדש ליהוה: לא ויתנו עליו
פתיל תכלת לתת על־
המצנפת מלמעלה כאשר
צוה יהוה את־משה: ס
לב ותכל כל־עבדת משכן
אהל מועד ויעשו בני ישראל
ככל אשר צוה יהוה את־
משה כן עשו: פ לג
ויביאו את־המשכן אל־משה
את־האהל ואת־כל־כליו
קרסיו קרשיו בריחו ועמדיו
ואדניו: לד ואת־מכסה
עורת האילם המאדמים
ואת מכסה ערת התחשים
ואת פרכת המסך: לה
את־ארון העדת ואת־בדיו
ואת הכפרת: לו את־השלחן
את־כל־כליו ואת לחם
הפנים: לז את־המנרה
הטהרה את־נרתיה נרת המערכה ואת־כל־כליה ואת
שמן המאור: לח ואת מזבח הזהב ואת שמן
המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך פתח האהל:

דבוץ שזיר: כט וית
המינא דבוץ שזיר ותכלא
וארגונא וצבע זהורי עובד
ציר כמא דפקיד יי ית משה:
ל ועבדו ית ציצא
כלילא דקודשא דדהב דכי
וכתבו עלוהי כגליף דעזקא
כתב מפרש קודשא ליי:
לא ויהבו עלוהי חוטא
דתכלא למתן על מצנפתא
מלעילא כמא דפקיד יי ית
משה: לב ושלימת כל
עיבידת משכנא משכן זמנא
ועבדו בני ישראל ככל
דפקיד יי ית משה כן עבדו:
לג ואיתאו ית משכנא
לות משה ית משכנא וית
כל מנוהי פורפוהי דפוהי
עברוהי ועמודוהי וסמכוהי:
לד וית חופאה דמשכי
דדכרי מסמקי וית חופאה
דמשכי ססגונא וית פרוכתא
דפרסא: לה ית ארונא
דסהדותא וית אריחוהי וית
כפורתא: לו ית פתורא
ית כל מנוהי וית לחם אפיא:
לז ית מנרתא דכיתא
ית בוצינהא בוציני סדרא
וית כל מנהא וית משחא
דאנהורותא: לח וית
מדבחא דדהבא וית משחא
דרבותא וית קטורת
בוסמיא וית פרסא דתרע
משכנא

את

ותכל כל מלאכת עבודת בני' בעשרים וחמשה בכסליו נגמר׃ ותכל ׳את לומר כי עתה כלה מלאכת כל העולם׃ את הכתנת את הכיור כל סכך אתי' לרבות שהיה לכל אחד ואחד התיק שלו׃ עמודיה

כובעיא דבוצא וית אורקסי בוצא דבוץ שזיר׃ כט וית קמורא דבוץ שזיר ותיכלא וארגוונא וצבע זהורי עובד צייור היכמא דפקיד יי ית משה׃ ל ועבדו ית ציצת כלילא דקודשא דדהב דכי וכתבו עלוי גליף חקיק ומפרש קודש ליי׃ לא וסדרו עלוי שזיר חוטא דתיכלא מטול למיתן על מצנפתא מן לעילא דתכילא דרישא היכמא דפקיד יי ית משה׃ לב ושלימת כל עיבידת משכנא משכן זימנא ועבדו בני ישראל היכמא דפקיד יי ית משה היכדין עבדו׃ לג ואייתיו ית משכנא לות משה לבית מדרשיה דהוו תמן יתבין משה ואהרן ובנוי והוה מפרץ להון סדר כהונתא ותמן יתבין סבי ישראל ואחויאו ליה ית משכנא וית כל מנוי פורפוי לוחוי נגרוי עמודוי וחומרוי׃ לד וית חופאה דמשכי דדכרי מסמקי וית חופאה דמשכי ססגוונא וית פרגודא דפרסא׃ לה וית ארונא דסהדותא וית אריחוי וית כפורתא וכרוביא דנפקין נגיד מינה חד מיכא וחד מיכא׃ לו וית פתורא וית כל מנוי וית לחים אפיא׃ לז וית מנרתא וית בוציניהא בוציני סדורא דמסדרין כל קבל שבעתי כוכביא דנהיגין בשיטריהון ברקיעא ביממא ובליליא וית משחא דאנהרותא׃ לח וית מדבחא דדהבא וית משחא דרבותא

רש"י

תפארת המגבעות׃ המגבעות המפוארין׃ (לא) לתת על המצנפת מלמעלה׃ ועל ידי הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין כתר ואי אפשר לומר הציץ על המצנפת שהרי בשחיט' קדשי' שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפ' ששם מניח תפילין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפ' למעלה והציץ למטה ומהו על המצנפת מלמעלה ועוד הקשיתי הנה כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצואה הוא אומר ונתת אותו על פתיל תכלת ואומר אני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו והן במצנפת לפי שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן והמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שהפם קושרו ותולהו במצנפ' כשהיא בראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת ממעל ואחת מתחת לצד מצחו וכן באמצעו שכך הוא נוח לקשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיהם השנים כולן יחד מאחוריו לצד ערפו ומושיבו על המצנפת וש תמה שלא נאמר פתילי תכל' הואיל ומרובין הן שהרי מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו' ועל כרחך פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החשן היו שתי טבעות החשן ובשתי כתפות האפוד היו שתי טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשירה ארבעה חוטין היו ומכל מקום פחות משנים א"א׃ (לב) ויעשו בני ישראל׃ את המלאכה ככל אשר צוה ה' וגו'׃ (לג) ויביאו את המשכן וגו'׃ שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשי' שאין כח באדם לזקפן

רשב"ם

אלפים שקל׃ (כט) ואת האבנט שש משזר׃ בדבר הזה נחלקו רבותינו אם מדבר באבנט של הדיוט או בכהן גדול לבדו׃ (לב) ותכל׃ כמו ותרב משאת בנימין׃

ויעל

אבן עזרא

כלדך תקון כמו וימהר לעשות אותו׃ ומלת כליל תכלת׃ כלו תכלת והוא סמוך׃ (כח) ואת המצנפת שש סבוא לאהרן׃ ואת פארי המגבעות׃ לבניו כי אין דרך המצנפת כמו המגבעות׃ (לב) ותכל׃ כמשקל ותרב משאת

לט את מזבח הנחשת ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו את הכיר ואת כנו: ס
מ את קלעי החצר את עמדיה ואת אדניה ואת המסך לשער החצר את מיתריו ויתדתיה ואת כל כלי עבדת המשכן לאהל מועד: ס
מא את בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן:
מב ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו בני ישראל את כל העבדה:
מג וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אתה כאשר צוה יהוה כן עשו ויברך אתם משה: פ

מ א וידבר יהוה אל משה לאמר:
ב ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד:
ג ושמת שם את ארון העדות וסכת על הארן את הפרכת:
ד והבאת את השלחן וערכת את ערכו והבאת את המנרה והעלית את נרתיה:
ה ונתתה את מזבח הזהב לקטרת לפני ארון העדת ושמת את מסך הפתח למשכן:
ו ונתתה את

משכנא: לט ית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא דיליה ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיורא וית בסיסיה:
מ ית סרדי דרתא ית עמודהא וית סמכהא וית פרסא לתרע דרתא ית אטונהי וסכהא וית כל מני פולחן משכנא למשכן זמנא:
מא ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא:
מב ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו בני ישראל ית כל פולחנא: מג וחזא משה ית כל עבידתא והא עבדו יתה כמא דפקיד יי כן עבדו ובריך יתהון משה:
א ומליל יי עם משה למימר: ב ביומא דירחא קדמאה בחד לירחא תקים ית משכנא משכן זמנא: ג ותשוי תמן ית ארונא דסהדותא ותטיל על ארונא ית פרוכתא: ד ותעיל ית פתורא ותסדר ית סדרוהי ותעיל ית מנרתא ותדלק ית בוצינהא: ה ותתן ית מדבחא דדהבא לקטורת בוסמיא לקדם ארונא דסהדותא ותשוי ית פרסא דתרעא למשכנא: ו ותתן ית מדבחא דעלתא לקדם

[illegible]

מזבח

דרבותא וית קטורת בוסמיא וית פרסא דבתרע משכנא : לט ית
מדבחא דנחשא וית קנקל דנחשא דיליה ית אריחוי וית כל מנוי ית
כיורא וית בסיסיה : מ ית וילוי דרתא ית עמודהא וית חומריהא
וית פרסא לתרע דרתא וית אטונוי ומתחהא וית כל מני פולחן משכנא
למשכן זימנא : מא ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי
קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוי לשמשא : מב היי בכל מה
דפקיד יי ית משה היכדין עבדו בני ישראל ית כל פולחנא : מג וחמא
משה ית כל פולחנא והא עבדו יתה היכמא דפקיד יי היכדין עבדו ובריך
יתהון משה ואמר תשרי שכינתא דיי בעובדי ידיכון : ומליל יי עם
משה למימר : ב ביומא דירחא קמאה הוא ירחא דניסן בחד לירחא
תקים ית משכנא משכן זימנא : ג ותשוי תמן ית ארונא דסהדותא
ותטליל על ארונא ית כפורתא : ד ותהנעל ית פתורא בסטר צפונא
מטול דמתמן מתיהב עותרא דמתפולין רסיסי מלקושין על עיסבין
למתפרנסא בהון דיירי עלמא ותסדר ית סדרוי תרין סדרי לחמא גואה
שית עגולין בסידרא כל קביל שבטוי דיעקב ותהנעל ית מנרתא בסטר
דרומא מטול דמתמן שבילי שמשא וסיהרא ומתמן איסרטון דנהורי
ותמן גנזי חכמתא דמתילין לנהורי ותדליק ית בוציניה שובעא כל קביל
שבעתי כוכביא דמתילין לצדיקיא דמנהרין לעלמא בזכותיהון : ה
ותיתן ית מדבחא דדהבא לקטורת בוסמיא קדם ארונא דסהדותא מטול
חכימיא דעסיקין באורייתא וריחיהון נדיף הי כקטורת בוסמיא ותשוי
ית פרסא דתרעא למשכנא מטול צדיקיא דהפכין בזכותהון ענני יקרא על עמא
בית ישראל : ו ותיתן ית מדבחא דעלתא קדם תרע משכן זימנא
מטול

עמודיה ד' במגר' את עמודיה · מכיתכנתי עמודיה· תננה עמודיה · עמודוה יתפלגון· סמ יודי המשכן סם תמודיעולם שנונותה עולם עומד: ספחתם

רש״י

לוקמן ומשה הקימו אמר משה לפני הקב״ה איך
אפש' הקמתו על ידי אדם אמר לו עסוק אתה בידך
נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמר
הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש רבי תנחומא :
ויברך אות' משה אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה
במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו' והוא
אחד מי״א מזמורים שבתפלה למשה : (ג) וסכות
על הארון · לשון הגנה שהרי מחיצה היה : (ד)
וערכת את ערכו · מערכות של לחם הפנים :
ויפרס

אבן עזרא

בנימין : (לג) ויביאו את המשכן · והנה את
מיתריו ויתדותיה כמו את קלעי החצר ואת
עמודיו ואת אדניה : (ב) ביום · מחלוקת היה
י״א כי יום השמיני למלואים היה יום ראש
חדש ניסן והוכרתו לומר כי בשלשה ועשרים
יום לאדר הקים משה את המשכן והנה יום
תחלת המלואי' היה משה סותרו ובונה לבדו
הכהנים ואמרו כי השעיר שדרש משה והנה
שורף הוא שעיר ראש חדש והנה זה השם
שיקים משה המשכן באחד לחדש הראשון ולא
יסתרנו עד יום נשאו הארון והנה מצאנו בספרי כי מישאל ואלצפן היו הטמאים לנפש אדם והנה יום
שמיני למלואים הוא שמיני לחדש ויש כדמות ראיה על זה האחת למה לא הזכיר הכתוב שהיה משה
מקים את המשכן וסותרו והנה יהיה פתח אהל מועד אחר שיהיה נסתר כי כתוב ופתח אהל מועד
תשבו יומם ולילה ועוד כתוב ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת וזהו שדרש משה
ועוד אם היה שעיר ראש חדש למה לא הזכיר שנים פרים ואיל אחד ושבעה כבשים ובמספר האחר מלבד
שולש

מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח
מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד׃ ז וְנָתַתָּ
אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין
הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם מָיִם׃ ח
וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב וְנָתַתָּ
אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ ט
וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־
כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃ י
וּמָשַׁחְתָּ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ יא וּמָשַׁחְתָּ
אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ
אֹתוֹ׃ יב וְהִקְרַבְתָּ אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃
יג וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן
אֵת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ
וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן לִי׃ יד
וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ
אֹתָם כֻּתֳּנֹת׃ טו וּמָשַׁחְתָּ
אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ אֶת־
אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ לִי וְהָיְתָה לִהְיֹת
לָהֶם מָשְׁחָתָם לִכְהֻנַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתָם׃ טז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן
עָשָׂה׃ ס יז וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ

תְּרַע מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
ז וְתִתֵּן יָת כִּיּוֹרָא בֵּין
מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא
וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא׃ ח וּתְשַׁוֵּי
יָת דָּרְתָא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתֵּן
יָת פְּרָסָא דִּתְרַע דָּרְתָא׃
ט וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא
דִּרְבוּתָא וּתְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא
וְיָת כָּל דְּבֵיהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ
וְיָת כָּל מָנוֹהִי וִיהֵא קוּדְשָׁא׃
י וּתְרַבֵּי יָת מַדְבְּחָא
דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי
וּתְקַדֵּשׁ יָת מַדְבְּחָא וִיהֵי
מַדְבְּחָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין׃ יא
וּתְרַבֵּי יָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ
וּתְקַדֵּישׁ יָתֵיהּ׃ יב וּתְקָרֵיב
יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי לִתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי יָתְהוֹן
בְּמַיָּא׃ יג וְתַלְבֵּשׁ יָת
אַהֲרֹן יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא
וּתְרַבֵּי יָתֵיהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ
וִישַׁמֵּשׁ קֳדָמַי׃ יד וְיָת
בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב וְתַלְבֵּשׁ יָתְהוֹן
כִּתּוּנִין׃ טו וּתְרַבֵּי יָתְהוֹן
כְּמָא דְּרַבֵּיתָא יָת אֲבוּהוֹן
וִישַׁמְּשׁוּן קֳדָמַי וּתְהֵי לְמֶהֱוֵי
לְהוֹן רְבוּתְהוֹן לִכְהֻנַּת עָלַם
לְדָרֵיהוֹן׃ טז וַעֲבַד מֹשֶׁה
כְּכֹל דְּפַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ כֵּן עֲבַד׃
יז וַהֲוָה בְּיַרְחָא קַדְמָאָה
בְּשַׁתָּא תִנְיֵתָא בְּחַד לְיַרְחָא
אִתָּקַם מַשְׁכְּנָא׃ יח וַאֲקֵים
מֹשֶׁה יָת מַשְׁכְּנָא וִיהַב יָת
סַמְכוֹהִי וְשַׁוִּי יָת דַּפּוֹהִי וִיהַב
יָת

הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן׃ יח
וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו וַיָּשֶׂם אֶת־קְרָשָׁיו

ויתן

מסרה: ס ט ספר / ו׳ ג״ע / כל אורין חס׳ נפ״ג / ג׳ / ל׳ פ׳ חס׳ כלוס׳ / ג׳ ב״ג / פ״נ ג״ג / ג׳

תולדת: אהרן / ונתת את אנפים כט / ומשחת את ונקים פו / ויהי בחדש סנת פו / ר״ה ג / תענית כט / ויקם משה מנחות נט

מטול עתידא דמסדרין פתורא קדם תרעיהון ומפרנסין מסכנא ומשתביק להון חוביהון כאילו מקרבין עלתא על מדבחא ׃ ז ותיתן ית כיורא בין משכן זימנא ובין מדבחא ותיתן תמן מוי מטול חובייא דהדרין בתיובתא ושדיין עקמומיתהון היי כמיא ׃ ח ותשוי ית דרתא חזור חזור מטול זכוות אבהת עלמא דמחזרין חזור חזור לעמא בית ישראל ותיתן ית פרסא דתרע דרתא מטול זכוות אמהת עלמא דיהיבת בתרע גהינם מן בגלל דלא יעלון תמן נפשת דרדקי עמא דישראל ׃ ט ותסב ית משחא דרבותא ותרבי ית משכנא וית כל דביה ותקדש יתיה מטול כליל דמלכותא דבית יהודה ומלכא משיחא דעתיד למפרק ית ישראל בסוף יומיא ׃ י ותרבי ית מדבחא דעלתא וית כל מנוי ותקדש ית מדבחא ויהי מדבחא קודש קודשין מטול כלילא דכהונתא דאהרן ובנוי ואליהו כהנא רבא דעתיד דמשתלחא בסוף גלוותא ׃ יא ותרבי ית כיורא וית בסיסיה ותקדש יתיה מטול יהושע משומשנך רבא דסנהדרין דעמיה דעל ידוי עתידה ארעא דישראל לאיתפלגא ומשיחא בר אפרים דנפיק מיניה דעל ידוי עתידין בית ישראל למנצחא לגוג ולסיעתיה בסוף יומיא ׃ יב ותקרב ית אהרן וית בנוי לתרע משכן זימנא ותסחי יתהון במיא ׃ יג ותלבש ית אהרן ית לבושי קודשא ותרבי יתיה ותקדש יתיה וישמש קדמי ׃ יד וית בנוי תקריב ותלבשינון כיתונין ׃ טו ותרבי יתהון היכמא דרבית ית אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון רבותהון לכהונת עלם לדריהון ׃ טז ועבד משה היכבל מה דפקיד יי יתיה היכדין עבד ׃ יז והוה בירחא קמאה הוא ירחא דניסן בשתא תנייתא בחד לירחא איתקם משכנא ׃ יח ואקים משה ית משכנא ויהב ית חומרוי

בפתחם אגיס/והיתה להבמשחתם כי משחתם גהם פוסבס פירו׳ לזמן בהסתמימוי׳ יהיה להם משחתם לכהונת עולם ׃ אבל כשיהיהנכסם מום לא לרצון יהיו ׃ הוקם שלשה הוקםהמשכן הוקם על גבי דוד ׃ הוקם את דברי יונדב בן רכב׳ נזכו׳שהקים דוד המקדש כדכתי׳ הנה אנכי יושב בבית ארזי׳ זכו׳ הוקם על גבי יונדב בן רכב שהקימו דברי אביהם זכו למה שכ׳ לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים׳ ׃ ויקם משה את המשכן ׃ משכן לא נאמר אלא המשכן לרבות משכן של מעלה דאיתא בפסיקתא שצוה הקב״ה למלאכים של מעלה להקים משכן למעלה ויסך ל׳ ויסך על ארון העדות ויסך אלוה בעדו ויסך בדלתי׳ ויסך וירחץ בני דוד ׃ בזכות ויסך על הארון שלא אל ניתם האלהים שכל זמן שהיה ארון לא נככ׳ לא קדם

אבן עזרא

עולת הבקר היה ראוי שיאמר מלבד עולת החדש והנה על דרך הפשט ביום החדש הראשון היתה תחלת הקמת המשכן והנה זה המשכן הראשון הקימוהו ביום אחד לחדש הראשון והחלו לבנות הבית הראשון שהוא המשכן השני בחדש השני שהוא אייר בשני לחדש כי כן כתוב בחדש השני בשני ובתלמודנו כתוב כי יום חמישי יצאו ישראל ממצרים ואם הוא דרך קבלה נקבל ואם הוא דרך סברא לפני יום חמישי יצאו כי אין בין שנה פשוטה לתחלת שנה אחרת פחות משלשה ימים כי שנת חסרין שנ״ג וש״כ יצאו בשביעית ואם מעוברות הם חמשה בחסרון ובעבור שכתוב אמר ביום השבת יערכנו נראה כי ביום השבת ערך משה הלחם על השלחן והנה ביום ששי הוקם המשכן או ביום שבת אף על פי שאין זה ראיה גמורה כי יוכל הטוען להשיב ביום השבת יערכנו הכהן אחר שהוקם המשכן וערך משה הלחם הנה הזכיר במעשה כי הקים משה המשכן כאשר אמרתי בשני המקצועות והלוים שהם משפחתו הקימוהו כי אינו מעשה יחיד ונתן האדנים למטה ואחר כך שם הקרשי׳ ואחר כן הבריחי׳ ואחר כן הקים העמודים בעבור הפרכת ומסך פתח האהל ואחר כן פרש האהל ושם עליו המכסה ואחר כן שם הארון לפאת ים ונתן הלוחו׳ בארון ושם עליו הבדים ונתן את הכפרת על הארון מלמעלה ונתן השלחן וערך עליו לחם הפנים ׃ והנה יורה כי בבקר היה זה ׃ ואמר ויעל הנרות אחר

וַיִּתֵּן אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־
ל׳ מ״ל עַמּוּדָיו׃ יט וַיִּפְרֹשׂ אֶת־
י הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֶת־
מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמָעְלָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
י״ח פסוקים ס כ וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־
של עו עו׃ הָאָרֹן וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־
הָאָרֹן וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־
כ״ח הָאָרֹן מִלְמָעְלָה׃ כא וַיָּבֵא
אֶת־הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם
ל׳ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל
ח׳ מ״ל אֲרוֹן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
נקודה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כב וַיִּתֵּן אֶת־
הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ
הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת׃
ג׳ נקוד ויערך כג וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם
בנביים לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כד וַיָּשֶׂם
אֶת־הַמְּנֹרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד
נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
כ״ס נֶגְבָּה׃ כה וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי
יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ ס כו וַיָּשֶׂם אֶת־
מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד
לִפְנֵי

אונקלוס

יָת עַבְרוֹהִי וַאֲקֵים יָת אהרן
עַמּוּדוֹהִי׃ יט וּפְרַס יָת ויפרש את
פְּרָסָא עַל מַשְׁכְּנָא וְשַׁוִּי יָת אהל כח כב
חוּפָאָה דְּמַשְׁכְּנָא עֲלוֹהִי סכה כל
מִלְּעֵילָא כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָת נדרים
מֹשֶׁה׃ כ וּנְסֵיב וִיהַב יָת גבורות
סַהֲדוּתָא בְּאָרוֹנָא וְשַׁוִּי יָת
אֲרִיחַיָּא עַל אֲרוֹנָא וִיהַב יָת
כַּפּוּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא
מִלְּעֵילָא׃ כא וְאָעֵיל יָת
אֲרוֹנָא לְמַשְׁכְּנָא וְשַׁוִּי יָת
פָּרוֹכְתָּא דִּפְרָסָא וַאֲטֵיל עַל
אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא כְּמָא
דְּפַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ כב
וִיהַב יָת פָּתוֹרָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
עַל צִידָּא דְּמַשְׁכְּנָא צִפּוּנָא
מִבָּרָא לְפָרוֹכְתָּא׃ כג
וְסַדַּר עֲלוֹהִי סִדְרִין דִּלְחֵם
קֳדָם יְיָ כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה׃ כד וְשַׁוִּי יָת מְנָרְתָּא
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לָקֳבֵיל פָּתוֹרָא
עַל שִׁידָּא דְּמַשְׁכְּנָא דָּרוֹמָא׃
כה וְאַדְלֵיק יָת בּוֹצִינַיָּא
קֳדָם יְיָ כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה׃ כו וְשַׁוִּי יָת
מַדְבְּחָא דְּדַהֲבָא בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא קֳדָם פָּרוֹכְתָּא׃
ואקטר

רש״י

(יט) ויפרש את האהל - הן יריעות העזים: (כ) את העדות - הלוחות: על ירך המשכן צפונה - בחצי הצפוני של רוחב הבית: ירך - כתרגומו צדא כירך הזה שהוא בצדו של אדם: (כד) ויקטר עליו קטרת - שחרית וערבית כמו שנא׳ בבקר בבקר בהטיבו את הנרות וגו׳: (כה) ויעל עליו וגו׳ .

אבן עזרא

כן בלילה והעלה בבקר העולה היא עולת תמיד וכן עשה בין הערבים וביום הזה משה את המשכן ואת כל כליו ומזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו ונקהלה העדה
אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת
המשכן פעם אחת והקריב קרבנות לבד חוץ מאותן שנאמרו בו ביום שנא׳ קרב אל המזבח וגומר :

את

ושוי ית לוחוי ויהב ית נגרוי ואקים ית עמודוי : יט ופרס ית פרסא
על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא עלוי מן לעילא היכמא דפקיד יי
יי ית משה : כ ונסיב ית תרין לוחי אבניא לוחי קימא דאתיהיבו ליה
בחורב והוו קיימין על את בבית אולפנא תנון לוחי סהדותא ותברי לוחיא
בארונא ושוי ית אריחיא על ארונא ויהב ית כפורתא בהדי כרוביא
דנפקין נגיד מינה על ארונא מלעילא : כא והנעל ית ארונא למשכנא
ושוי ית פרגודא דפרסא וטליה על ארונא דסהדותא היכמא דפקיד יי
ית משה : כב ויהב ית פתורא
במשכן זימנא על שירא דמשכנא
ציפונא מברא לפרגודא : כג
וסדר עלוהי סדורין דלחים קדם יי
היכמא דפקיד יי ית משה : כד ושוי ית מנרתא במשכן זימנא
כל קביל פתורא על שירא דמשכנא דרומא : כה ואדליק בוציניא
קדם יי היכמא דפקיד יי ית משה : כו ושוי ית מדבחא דדהבא במשכן

ירושלמי

וסדר עלוהי לחים סדר אפיא
קדם יי :

זימנא

אבן עזרא

בעלה אל פתח אהל מועד ורחצו אהרן ובניו במים והלביש את אהרן בגדי הקדש גם הלביש בניו
ונמשחו בשמן הקדש והגיש פר בן בקר ואילים שנים ושחט את הפר וחטא על המזבח והקטיר את
האמורים ושחט האיל וזרק את דמו על המזבח והקטיר את האיל ושחט גם איל המלואי' וזרק את דמו
על המזבח והאמורים עם שוק הימין עם חלת מצה אחת וחלת לחם שמן הכל הקטיר המזבח ככה עשה
שבעת ימי המלואים וככה כתוב ופר חטאת תעשה ליום על הכפורים לכל יום ומשחת המזבח לקדשו
וכתוב שבעת ימים תכפר על המזבח ומשחת אותו לקדשו והנה הטעם ככה תעשה כל שבעת ימי
המלואים וכתוב ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש את המזבח שבעת ימי
המלואים או החלו הנשיאים להקריב לחנוכת המזבח וככה היה הקריב אהרן עגל בן בקר לחטאת
לכפר בעדו והעלה גם האיל שלו ועגל וכבש שהוא קרבן העם העלה עולה אחר ששחט שעיר החטאת
וחטאו כאשר עשה לעגל החטאת אשר לו לזרוק דמו ולהקטיר האמורים רק חטאת הכהן לא יאכלנה
כהן על כן נשרף בשר הפר מחוץ למחנה וחטאת הצבור שהוא שעיר עזים יאכלוה הכהנים וכל זה היה
אחר עולת הבקר ואחר כל זה הקריב עולת נחשון וחטאתו והנה נשלמה חנוכת המזבח אחר תשעה
עשר יום לחדש הראשון ואל תשים לבך לדברי הטועה אם כי מתי עשה קרבנות החג כי ישראל לא עשו
במדבר סיני רק זבח הפסח לילה אחד ולא שמרו חג המצות כי כן כתוב והיה כי יביאך יי' שבעת ימים
תאכל מצות ופירוש והיה היום הזה לכם לזכרון לדור הבא אחרי כן לקבוע יום לאכם מקרא קדש כי
היה ביום הראשון נסעו מגושן ועוד כי במדבר סיני אין להם לחם שיעשו מצות שבעת ימים אף על פי
שהיו קרובים מהישוב דבר גדול היה שמצאו לחם לעשות ולאכול על מרורים עם הפסח לילה כי עם
רב היה מאד והנה על דרך הסברא היה מקריב משה שבעת ימי המלואים עולת תמיד וביום השבת
שני כבשים או זה יום שהיה לשבעת ימי המלואים הקריב עולת שבת ואחר כן קרבן המלואים וכל זה
נכון רק מה נעשה בחנוכת המזבח ביום השבת יש אומרים היו מדלגין ולא היו חושבין רק חשבון
הימים שחנכו המזבח ואחרי' אמרו כי עולת הנשיא היתה נקרבת בשבת רק השלמים היו נשחטין יום
ראשון ונאכלין וראיתם כי הנה הנשיא שהוא המשלים יקריב ביו' שבת שנה כבשים חוץ מעולת השבת
אל הצבור והפה הראשונה אומרת כי ככה שבעת ימים שהקיפו יריחו והחלוץ הולך לפניו יום שבת והנה

שבעת

ג"ר"פ לפני הפרכת: כז ויקטר
ד' י' פ' עליו קטרת סמים כאשר
צוה יהוה את משה: ס
כח וישם את מסך הפתח
למשכן: כט ואת מזבח
העלה שם פתח משכן אהל
מועד ויעל עליו את העלה
ד' ואת המנחה כאשר צוה
יהוה את משה: ס ל
וישם את הכיר בין אהל
מועד ובין המזבח ויתן שמה
ל' מים לרחצה: לא ורחצו
ג' ממנו משה ואהרן ובניו את
ידיהם ואת רגליהם: לב
בבאם אל אהל מועד
ג' וחד בקרבתם ובקרבתם אל המזבח ירחצו
כאשר צוה יהוה את משה:
ג' ס לג ויקם את החצר
ב' האולם סביב למשכן ולמזבח ויתן
את מסך שער החצר ויכל
משה את המלאכה: פ
לד ויכס הענן את אהל
מועד וכבוד יהוה מלא את
ג"ר"פ בספ' המשכן: לה ולא יכל
משה לבוא אל אהל מועד
כי שכן עליו הענן וכבוד יהוה
ג' ומ"ל וחד נהג ות מלא את המשכן: לו ובהעלות הענן מעל המשכן
יסעו

כז ואסיק עלוהי קטורת
בוסמין כמא דפקיד יי ית
משה: כח ושוי ית פרסא
דתרעא למשכנא: כט
וית מדבחא דעלתא שוי בתרע
משכנא משכן זמנא ואסיק
עלוהי ית עלתא וית מנחתא
כמא דפקיד יי ית משה:
ל ושוי ית כיורא בין
משכן זמנא ובין מדבחא
ויהב תמן מיא לקדוש: לא
ומקדשין מניה משה ואהרן
ובנוהי ית ידיהון וית
רגליהון: לב במיעלהון
למשכן זמנא ובמקרבהון
למדבחא מקדשין כמא
דפקיד יי ית משה: לג
ואקים ית דרתא סחור סחור
למשכנא ולמדבחא ויהב ית
פרסא דתרע דרתא ושיצי
משה ית עיבידתא: לד
וחפא עננא ית משכן זמנא
ויקרא דיי אתמלי ית
משכנא: לה ולא יכיל
משה למיעל למשכן זמנא
ארי שרא עלוהי עננא ויקרא
דיי אתמלי ית משכנא:
לו ובאסתלקות עננא
מעלוי משכנא נטלין בני
ישראל בכל מטלניהון:

ורחצו פסנו זבחים יט כ
ובקרבתם זבחים סב
ולא יכל יומא ד

רשב"ם

(כט) ויעל עליו · אהרן ובניו את העולה ואת המנחה כל הימים: (לה) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד · בשעת הקמתו: כי שכן עליו

רש"י

(כט) את העולה · עולת התמיד: ואת המנחה · מנחת נכסים של תמיד כמו שנאמר ועשרון סלת בלול בשמן וגו': (לא) ורחצו ממנו

וְיִמְנָא קֳדָם פַּרְגוֹדָא : כו וְאַסֵּיק עֲלוֹי קְטוֹרֶת בּוּסְמִין הֵיכְמָא דְפַקֵּד יְיָ
יַת מֹשֶׁה : כח וְשַׁוֵּי יַת פְּרָסָא דְתַרְעָא לְמַשְׁכְּנָא : כט וְיַת מַדְבְּחָא
דַעֲלָתָא שַׁוֵּי בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְאַסֵּיק עֲלוֹי יַת עֲלָתָא וְיַת מִנְחָתָא הֵיכְמָא
דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה : ל וְשַׁוֵּי יַת כִּיּוֹרָא עַל בְּסִיסֵיהּ בֵּינֵי מַשְׁכַּן זִימְנָא
וְשַׁוֵּי מַדְבְּחָא וִיהַב תַּמָּן מַיִין חַיִין לְקִידוּשׁ וְלָא פָסְקִין וְלָא סָרְיָין כָּל יוֹמַיָא :
לא וְנַסְבִין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹי מִינֵיהּ בְּנַטְלָא וּמְקַדְּשִׁין מִינֵיהּ יַת
יְדֵיהוֹן וְיַת רִיגְלֵיהוֹן : לב בְּזִמַן מֵיעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִימְנָא וּבְמִיקְרַבְהוֹן
לְמַדְבְּחָא וּמְקַדְּשִׁין הֵיכְמָא דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה : לג וַאֲקִים יַת דָּרְתָא
חֲזוֹר חֲזוֹר לְמַשְׁכְּנָא וּלְמַדְבְּחָא וִיהַב יַת פְּרָסָא דְבִתְרַע מַשְׁכְּנָא וּגְמַר
מֹשֶׁה יַת עֲבִידְתָּא : לד וַחֲפָא עֲנַן יְקָרָא יַת מַשְׁכַּן זִימְנָא וְאִיקַר
שְׁכִינְתָּא דַיְיָ אִתְמַלְיַת מַשְׁכְּנָא : לה וְלָא הֲוָה אֶפְשַׁר לְמֹשֶׁה לְמֵיעַל
לְמַשְׁכַּן זִימְנָא אֲרוּם שְׁרָא עֲלוֹי עֲנַן יְקָרָא וְאִיקַר שְׁכִינְתָּא דַיְיָ אִתְמַלֵּי
יַת מַשְׁכְּנָא : לו וּבְאִישׁוֹן אִסְתַּלְקוּת עֲנַן יְקָרָא מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא נָטְלִין
בני

ולמזבח ב' למשכן ולמזבחי בין האולם ולמזבח ירמז למ"ל שמעל מזבח ה נחשת היה הכיור נא למשה · פי' למשכן ולמזבח שכינה שורה על המזבח · וכן כתיב בין האולם ובין המזבח וכו' ויאמרו חוסה ה' על עמך · שמש היו עומדים מתפללים · כאשר צוה ה' את משה כתיב על כל דבר ודבר כנגד מה שאמר משה מתני נא · הרגה להזכירו והם י"ח פעמים כאשר צוה ה' את משה וכל אשר צוה ה' וכנגדם תקנו י"ח ברכו' ואחר כאשר צוה

רש"י

משכן משה ואהרן ובניו · יום שמיני למלואים הושוו כולם לכהונה ותרגומו ומקדשין מיניה בו ביום קדש משה עמה': (לב) ובקרבתם · כמו ובקרבם כשיקריבו · כתיב ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וכתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו :

לעיני

רשב"ם

עליו הענן מיד להראות חיבתו של הקב"ה על ישראל אח"כ היה מסתלק הענן מתוך האהל ושכן על הארון כדכתי' ונועדתי שמה ודברתי עמך מבין שני הכרובים · ואז בא משה אל אהל מועד כדכתיב ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול וגו' מבין שני הכרובים וידבר אליו וכן אתה מוצא בבית עולמים ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד יי' את בית יי' בשעת השלמות הבית היה הקב"ה מקדשו בענן ואח"כ היה מצמצם שכינתו על הארון בין הבדים :

חסלת ואלה פקודי מיסוד רבינו שמואל

אבן עזרא

שבעת ימים שנבוא וכן אמרו על ארבעה עשר יום הכפורים ולא הכניסוהו במספר ועל דרך הסברא כאשר הוקם המשכן ויצא משה אז כסה הענן את המשכן וכבוד השם מלא את המשכן : (לה) ולא יכול משה · אז קראו השם שיכנס אל אהל מועד והיה מדבר עם השם פנים אל פנים במקום שהיה נכנס כהן גדול פעם אחת בשנה עם ענן הקטרת כי משה בן בית הוא · והזכרתי לומר ככה כי משה שם הלוחות בארון ושם הכפורת ששם הכרובים על הארון ועליהם תמיד הכבוד והנה מה נעשה כאשר יורידו אהרן ובניו פרכת המסך מחוץ מקום הארון איך יגשו אליו על כן אמרתי כי משה לבדו היה נכנס לפנים מהפרכת ואהרן ובניו יורידו המסך בבקרא פרכת ומשה היה לוקח המסך ומכסה בו מיד את הארון העדות שלא יראוהו אהרן ובניו ואחר הכתוב וכסו בו כי היו עוזרים אותו ויש אומרים כי הכהנים מכסים הארון ואין פניהם לנכח הארון ובעבור שחלא בו כתוב והאש תהיה לילה בו ואחר לכל מסעיהם גם זה יורה כי יש פעמים שיסע הענן בלילה והנה לא מצאנו כתוב שנסעו בלילה והאומר זה יפרש או יומם ולילה יום אחד והנה יזה ישפט בחלת מסעיהם ולא אמר

יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מַסְעֵיהֶם׃ לז וְאִם־לֹא
ג׳ יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־יוֹם
ג׳ ד׳ הֵעָלֹתוֹ׃ לח כִּי עֲנַן יְהוָה
ג׳ בטעמ׳ עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ
תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְעֵיהֶם׃

מפטירין ותשלם כל המלאכה במלכים פ׳ סימן׳

לז וְאִם לָא מִסְתַּלַּק עֲנָנָא וְלָא נָטְלִין עַד יוֹמָא אִסְתַּלָּקוּתֵיהּ׃ לח אֲרֵי עֲנַן יְקָרָא דַיְיָ עַל מַשְׁכְּנָא בִּימָמָא וְחֵיזוּ אֶשָּׁתָא הֲוֵי בְּלֵילְיָא בֵּיהּ לְעֵינֵי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן׃

חזק חזק

סכום פסוקי דספר ואלה שמות אלף ומאתים ותשעה׳ ארט סימן׃ וחציו אלהים לא תקלל׃ ופרשיותיו י״א׳ זה בית אשר תבנו לי סימן׃ וסדריו כ״ט׳ ולילה ללילה יחוה דעת סימן׃ ופרקיו מ׳ תורת אלהיו בלבו סימן׃ מניין הפתוחות תשע וששים והסתומות חמש ותשעים בכל מאה וששים וארבע פרשיות׃ ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך סימן׃

רש״י

(לח) לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם׳ בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקו׳ אשר יחנו שם מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע וכן וילך למסעיו וכן אלה מסעי לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות׃

חסלת ספר ואלה שמות
תהלה לשוכן מרומות׃

אבן עזרא

מחניהם רק פירושו או יומם או לילה כמו ומקלל אביו ואמו מות יומת והזכרתי וכל זה בעבור שראיתי כתוב בתפלת משה על דבר המרגלים ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה׃

נשלם ספר ואלה שמות
תהלה לשוכן מרומות׃

יונתן בן עוזיאל

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן : לז וְאִין לָא מִסְתַּלֵּק עֲנַן יְקָרָא וְלָא נַטְלִין עַד יוֹם אִסְתַּלְּקוּתֵיהּ : לח אֲרוּם עֲנַן יְקָרָא דַּיְיָ הֲוָה מַטֵּלַל עַל מַשְׁכְּנָא בִּימָמָא וְעַמּוּרָא דְּאֶישָּׁתָא הֲוָה מַנְהַר בְּלֵילְיָא וְחָמַיִין כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן :

ירושלמי

אֲרוּם עֲנַן יְקַר שְׁכִינְתֵיהּ דַּיְיָ הֲוָה מַטֵּלַל עַל מַשְׁכְּנָא בִּימָמָן וְאֶשָּׁתָא הֲוָה מַנְהֲרָא עֲלוֹוֵיהּ לֵילְיָא חָמַיִין כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן :

בעל הטורים

יי' את משה כן עשו : ותקנו כנגד ברכ' התיכי' ויש בהם קי"ג תיבו' וכן בסופי הברכו' כמו ברוך אתה יי' מגן אברהם . ברוך אתה יי' מחיה המתים ותו קי"ג תיבות וקי"ג פעמי' לב נחומם שצריכין כוונת הלב :

חסלת ספר ואלה שמות

רש"י

ועתה אפרש מעשה האפוד לפי שפירשתי האפוד והחשן פרקים פרקים על פירושי המקראות ויש לטעות בצרופן לכן אני כותב מעשיהן יחד · האפוד היה עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגרו מאחוריו כנגד לבו לַמטה מאצילי ידיו רחבו כרחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחוב' בראשו על פני רחבו ולא במחט אלא מעש' אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגו' בו והכתפו' מחוברו' בחשב אחת לימין ואחת לשמא' מרוחקות זו מזו שעור הבדלו' כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר שכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו והם כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכו' כדי שיעור לזוקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלו' לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השוהם קבועות בהן אחת על כתף הימין ואחת על כתף שמא' והמשבצו' נתונות בראשיהן לפני כתפיו של כהן וראשי שתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות החשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצות לימין וכן ראשי שרשרת השמאלית תקועין במשבצות שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קצות החשן בתחתיתו וכנגדן שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשן וטבעות החשן מול טבעות האפוד שוכבין זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ומובדל והולך וחוזר :

חסלת ספר אלה שמות ב"ה

(נוסחא אחרינא מתרגום ירושלמי על פסוק לישועתך קויתי יי' ועל שני
כסוקים של פרשת ויהי בשלח כמלא בתוספתא) :

לישועתך קויתי י' אמר יעקב אבונא בנבואה לפורקנך סברית יי' לא לפורקנא דגדעון בר יואש דהוא עבר ולא לפורקנא דשמשון בר מנוח דהוא פורקן שעתא אלא לפורקניה דמשיח בן דוד דהוא עתיד לאתא לפרוקיה ית בני ישראל ולאפקותהון מן גלותא ולפורקנך סגיאת נפשי :

ויהי בשלח והוה כד שלח פרעה ית עמא ולא דברינן ה' אורח ארע פלשתאי ארי קריבא היא מאתן אלפין דנפקו ממצרים תלתין שנין קדם קיצא דהא כולהון משבטא דאפרים מאחדיהן בתרסן ונאמני זייכין ורומחין הן הן גרמיא יבישיא דאחייהון ה' על ידוי יחזקאל נביא בבקעת דורא ואכהון דגרמיא הוו אתכי למשתי לנבוכד נצר רשיעא ובשעתא דאחיהון ה' הוו מטפחין להדוא רשיעא על פומוי ומתקרבין גרמא לות גרמו וחיו וקמו על רגליהון משריין סגיאן לחדא לחדא · כולהון קמו בר מן גברא חד דלא קם · אמר נביא קדם ה' מה שבחוי דהדוא גברא דלא קם אמר ליה ה'' בחבולייא יהב וברביתא נסב ויחי לא יחי ובכן אמר ליה דלמא יזועון עמא במחזיהון אחוהון מתיא וידחלון ויתובון למצרים :

ויט משה אתידו תיזיל משה וקום על ימא ואמר לימא זע מן קדמוי בשמי תיזל ותימר לימא דהנא שלוחי דיוצר בראשית גלי ארחך שעא זעיר' ויעברון בגוך פריקיו דקרים דשבט' דיעקב סראין נעקא ומני אי רדפין בתריהון הא את סגרת מקדמיהון וסנאיהון רדפין בתריהון ואזל משה וקם על ימא ואמר זע מן קדם ה' זע ימא מן קדם משה כד חמא בידיה חטר כסיית חימתא ורוגזא עלת לימא והות כמתרברב למחזר לבתריה טען הילך בריה דעמרם לית אנא מתכבש מן ילוד דאתתא יומין תלתא אנא רב מינך היאך את יכיל למכבש יתי כד חמא משה לימא מסרבב וגלוהי מתרברבין עלוהי לית שעתא דא שעה דיכא הפת לקבלי ואנא לקבליך מתיב משה ואמר לימא דאנא שלוחי דיוצר בראשית כא ימא מן קדם משה וקם למעבד רעותיה סוף מילייא אמר ימא לית אנא מתכבש מן ילוד אתתא ענא משה ואמר לימא רב מני : מנך יכיל למכבש יתיך פתח משה פומיה בשירא ובתושבחתא אמר מילתיה גלותיה עלא בבעו ובתחנונים אמר מילתיה קרא אמרת לי בספרא דאורייתא הכען תחכני מה אעביד לפרעה רבוניה דעלמא לא תמסור עמך בידוהי דפרעה רשיעא שמע ימא קל רוחא דקודשא דהות ממללא עם משה מגו נורא תב ימא מן גלוהי ועברו בגויה בני ישראל :

הפטרת שמות

הפט׳ שמות כמנהג האשכנזים ישעיה בסימן כז :

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח
יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל
תְּנוּבָה : הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ
אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג :
בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה
בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים : לָכֵן
בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֺן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי
הָסִר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ ׀ כָּל־אַבְנֵי
מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ
אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים : כִּי עִיר בְּצוּרָה
בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם
יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ :
בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים
בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־
בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ
עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ : וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר
עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ
לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : וְהָיָה ׀
בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ
לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם :

הוי

פירוש רד״ק

הבאים ישרש יעקב. הלא ידעתם מה עשיתי בראשונ׳ הבאים למצרי׳ אשר השריש יעקב בנו ופרחו שם עד מלאו פני תבל תנובה: הכמכת מכהו הכהו. הראיתם בגבורתי שהמכה המכה יעקב הכיתיו הם שטבעום במים ואני טבעתים במים. יש תמיהו׳ שהם מתקיימות כגון זו וכגון הנגלה נגליתי אל בית אביך: אם כהרג. ישראל שהיו הרוגין של פרעה: הורג. את פרעה ועמו: בסאסאה. ענינו סאה סאה פירש באותה מדה: בשלחה תריבנה. כששילחה מצרים את ישראל תריבנה המדה כסאה שלה: הגה ברוחו הקש׳. הגה דיבר בדיבורו הקשה: ביום קדים. ביום ויולך ה׳ את הים ברוח קדים עזה: לכן. גם עת׳ בזאת היה מתכפר עון יעק׳ לזכות להגאל כמאז: וזה כל פרי. הטוב לו להסיר חטאתו אם ישים כל אבני מזבחו׳ במותיו כאבני גיר מנופצות ומאחר שיעקרו עבודת אלילי׳ כל שכן שישובו מאחר העונות כי עבודת אלילים היא עיקר כל העונות. וגיר הוא סיד ובארמי׳ על גירא די על כותל היכלא. ורש״י פירש מין צבע הוא: כי עיר בצורה בדד. כי בעשותם זאת. עיר בצורה של עשו תהיה בדד והנוה יהיה משלח מיושביו וכמוזב כמדבר: שם ירעה עגל. אפרים יירשנו שקרוי עגל שנה כעגל לא לומד: וכלה סעיפיה. ענפיה: ביבש קצירה קציר הוא ענף העץ כלומר בשתכלה זכות מעט מעט שהיה לעשו שכיבד את אביו אז תשברנה סעיפיה: נשים באות מאירות. יגם חלש כנשים ידליקום כי כיון שיבש הענף איננו ראוי כי אם לשרפה: והיה ביום ההוא. בזמן הישועה: יחבוט. כמו שהוא חובט חטים מן הקש

הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ
נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן : הִנֵּה חָזָק
וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר קָטֶב
כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ
לָאָרֶץ בְּיָד : בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה
עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם : וְהָיְתָה
צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־
רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ
בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה : בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
יְהֹוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת
תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ : וּלְרוּחַ
מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־־־־ מִשְׁפָּט
וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה :
וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן
וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן
תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה פָּקוּ
פְּלִילִיָּה : כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ
קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם : אֶת־מִי יוֹרֶה
דעה

פירוש רדק

וזתים מן האילן כן יחבט האל יתברך את ישראל מן האומות ויתחיל לאסוף יחד : משבולת הנהר : הם האובדים בארץ אשור : ועד נחל מצרים · הם הנדחים בארץ מצרים ואמר עד נחל מצרים כי עד מצרים יבאו שם יתקבצו עם אחיהם בני הגלות הזה ויעלו לירושלם : תלקטו · מן הגליות : יתקע בשופר · כן יתקבצו כאלו היה נתקע בשופר הגדול להשמיע הקול בכל העולם : האובדים בארץ אשורי לפי שנפילו בארץ רחוקה לפני' מן הנהר שנטיון קראם אובדים : הוי עטרת גאות · אמר הנביא הוי ואוי עטרת גאו' על דרך משל כי מן הגאוה היו עושי' עטרות להם והיו מתפארי' בעשר' ובתענוגם : שכורי אפרים · שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כלאמרו רבותינו ז"ל חמרא דפרוגיתא ומיא דדורמסקית קפחו עשרת השבטים · ואמר אפרים כי הוא ראש מלכות של ישראל : וציץ נבל · דמה חמדתם ותפארותם כציץ העשב או האילן שהוא יפה בנאתו וכשהרוח נושבת בו הוא נובל ונופל לארץ כן יהי' צבי תפארת אפרים ועטרת גאותם : על ראש גיא שמנים · פירש עטרת הגאות שהוא על ראש גיא השכורי' האלה שהם הלומי יין כלומר מוכי היין שהיין מכה אותם לארץ שנופלי' שכורים מתגוללי' בקיאם ובצואתם : הנה חזק · הנה יום חזק להם שיבא עליהם כזרם ברד שמפיל האילנות ומשברם : שער קטב · כמו וכשער כף כזרם עומדות במקום שנים : הניח לארץ · כמו יניח יניח עטרת גאותם לארץ ביד כלו' בחזקה ברגלי' תרמסנה · ולא די שיניח עטרת גאונם לארץ אלא שירמסנה ברגלי' לאחר שתפול לארץ וזהו כלו משל לרוב שפלותם : כבכור' בטרם קיץ · כלו' התאנה הבכורה בטרם שיבאו פירו' הקיץ בני אדם קופצי' עליה לקחתה והרואה אותה בתחילה לוקח אותה · ובעודה בכפו יבלענה מרוב חמדתו אותה · כן יהיה עושר אפרים וטובה יבלעם האויב במהרה : ביום ההוא שיגלו י' שבטים יהיה ה' צבאו' לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו והם יהוד' ובנימין שנשארו ומלך עליהם חזקיהו שעשה הישר בעיני ה' : ולצפירת · עטרה וצפירה אחת · וצבי ותפאר' אחד · וכן ת"י ולכתר דתושבחא : ולרוח משפט · ויהיה האל לרוח משפ' למי שיהיה יושב על המשפט והוא חזקיהו · וא' רוח לא"ש ונחה עליו רוח ה' רוח חכמ' ובינה : ולגבור' · יהיה לאותן שהם משיבי מלחמ' מלחמתה של תורה · פ"א ולגבורה וגו' שיהיה להם האל לגבורה כשנלחמו באויביהם והשיבו מלחמה להם עד שער עריהם הבצורות : וגם אלה · יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה : כהן ונביא · הכהן והנביא שהיה להם להורות התור' הם שגו כמוהם במשת' ובתענוג העולם : נבלעו · נשקעו מרוב שתיית היין : שגו ברואה · הלעיגו בדברי הנביאים · פ"א אפי' בדבר הנראה לעין

הם

דעה ואת־מי יבין שמועה גמולי
מחלב עתיקי משדים׃ כי צו לצו
צו לצו קו לקו קו לקו זעיר
שם זעיר שם׃ כי בלעגי שפה ובלשון
אחרת ידבר אל־העם הזה׃ אשר
אמר אליהם זאת המנוחה הניחו
לעיף וזאת המרגעה ולא אבוא
שמוע׃ והיה להם דבר־יהוה צו
לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם
זעיר שם למען ילכו וכשלו אחור
ונשברו ונוקשו ונלכדו׃ לכן כה

אמר יהוה אל־בית יעקב אשר
פדה את־אברהם לא־עתה יבוש
יעקב ולא עתה פניו יחורו׃ כי
בראתו ילדיו מעשה ידי בקרבו
יקדישו שמי והקדישו את־קדוש
יעקב ואת־אלהי ישראל יעריצו׃

הפטרת ואלה שמות כמנהג הספרדים ואיטליאני בירמיה
בסימן א׳

דברי ירמיהו בן־חלקיהו מן־
הכהנים אשר בענתות
בארץ בנימן׃ אשר היה דבר־
יהוה

פירוש רד״ק

הם שנו בו׃ פקו פליליה׳ הכשילו המשפט׳ פקו לשון פיק ברכי׳ שפירושו מכשול׳ פליליה מן וכתן בפלילי׳׃ כל שולחנו׳ שלהם של זבחי מתי׳׃ שהם כקיא צואה׃ בלי מקום׳ עד שאין מקום נקי במשתיה׳ שא בכל מלא קיא וצואה׃ את מי יורה דעה׳ שמא לתינוקו׳ שאין יודעי׳ להבין כי הגדולים הנו לדרך רעה׃ גמולי מחלב עתיקי משדי׳ הם הנערי׳ הקטני׳ אחר שהשלימו יניקת׳ כמו ויגדל הילד ויגמל׃ עתיקי לשון ויעת׳ משם׳ ד״א גדולים מן התורה שנקראת חלב׳ ועתיקי משדים מוסרים׃ כי צו לצו׳ הנביא מצוה להם מאת הב״ה והם יש להם צו של עע״א כנגד צו זה וחוזר הנביא ומוכיחם והם תמיד אומרי׳ יש לנו צו לצו שלנו חשוב משלך׃ קו לקו׳ יש לנו קו משקולות משפטי רשע כנגד קו הצדק׃ זעיר שם׳ הנביא אומר להם עוד מעט תבא עליכם רעה והם אומרים זעיר שם ימהר יחיש מעשהו׃ או רצה באמרו צו׳ מצוה קטנה׳ אמר כי הם כמו הנערי׳ כי ילמד אותם מעט כדי שילמדו׳ וכן פי׳ קו לקו׳ שיט׳ אותו הבנאי מעט מעט עד שישלים הקיר׳ כן ילמד הנבי׳ לעם הזה זעיר שם זעיר שם מעט בדב׳ זה ומע׳ בדב׳ זה ואע״פכ אינ׳ מקבלי׃ בלעגי שפה׳ וכן כל לשון לעגי׳ וכן עלגים שהיה לשון דבור הפוך שאינו מיושר להשמ׳׃ ידב׳ אל העם הזה׳ כל המדבר אליהם דבר נבוא׳ ותוכח׳ דומ׳ להם ללשון בלעג ולשון אחר שאין יכולים להבין בו׃ אשר אמר אליהם׳ הנביא זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה׃ והיה להם דבר יי׳ וגו׳ כמדתם ימדוד להם יגזור בדברו עליה׳ צו של אומות המשעבדי׳ בם על צו פקוד׳ על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה חלוף תקוה יקוו לאור והנה חשך׃ זעיר שם זעיר שם׳ בימים מועטים תבא עליהם והם יתמעטו שם בארץ אויביהם׃ למען ילכו וכשלו אחור׳ כלו׳ כשיחשבו ללכת לפנים יכשלו לאחו׃ לא עתה יבוש יעקב׳ מאביו׃ ולא עתה פניו יחורו׳ מאבי אביו שאין כמלא פסול במטתו ומטתו שלימה׃ כי בראותו ילדיו כי בראותו בקרבו אשר ילדיו מעשה ידיו יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לא יחורו פניו׃

(השלמת הפטרת שמות׃)

דברי ירמיהו׃ מן הכהני׳׳ ליתי בר מקלקלתא דתקנן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכא בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר׃ בענתות׳ היא עיר מערי הכהנים כמו שכתוב בספר יהושע׃ ויהי בימי יהויקים׳ דבר ה׳ שהיה אליו היו גם כן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו עד תום מלכותו שמלך י״א שנה ובשנת אחת עשרה שנה

כפל

יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן
מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלִַם
בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן
יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם
הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־
יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי
עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא
מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־
יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי
דְבָרַי בְּפִיךָ׃ רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ
הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת
לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס
לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ
וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד
אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה
רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה
וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־
מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־
יְהוָה

פירוש רדק

נפל ביד מלך בבל ונגלתה ירושלם בחודש החמישי: אצרך· לשון צורה: ידעתיך· קוני יוסטו בלע"ז
כמו לא יודעתי להם: הקדשתיך· זמנתיך לכך: נביא לגוים כמו על הגוים ואומר אהה· לשון
קריאה על הצער והדאגה· ומה שאמר לא ידעתי דבר רוצה לומר דברי תוכחה כי אני נער ואיך אוכיח
עם אחד· ואין תימה אם באה לו נבואה והוא נער כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת נבואתו: כי
על כל אשר אשלחך תלך· על במקום אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: על כל אשר
אשלחך אל האומות: ואת כל אשר אצוך· לישראל תדבר: וישלח יי' את ידו· כל שליחות שהוא אצל
יד לשון הושטה: ראה הפקדתיך· שמתיך פקיד וממונה עליהם לטוב ולרע כי כאשר תתנבא עליהם
כן יבא עליהם· ובפל הלשונות הנתיצה וההריסה לפי שהרבה לדבר רע על ישראל ועל האומות והטוב
היה מעט באומות: מקל שקד אני רואה· נראה כי ראה המקל בלא עלים ובלא פרחים והתבונן אליו
במראה הנבוא' והכיר בו שהוא עץ שקד לפיכך אמר לו הטבת לראות שאלו ראה אותו בעלים ובפרחים
מה היתה הטבת הראייה נקל הוא להכיר זה· הראה לו המקל שקד להיו' משל על הפורענו' העתידה לבא
על ישראל שתבא להם במהר' כמו שעץ השקד ממהר לפרוח יותר משאר העצי' לפיכך נקר' שקד כי
השקידה ענין המהירות והשתדלות וכן אמ' כי שוקד אני על דברי לעשותו: הטבת לראות· השקד
שזה הוא ממהר להוצי' פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשו' דברי: ומדרש אגדה השקד הזה
משעת חניטתו עד גמר בישולו כ"א יום כמנין ימים שבין י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב
שבו נשרף הבית: ויהי דבר יי' אלי שנית: מה שאמר שנית לפי ששתי המראו' היו בענין אחד לא
כדברי בעל הדרש שאמר שנית דבר עמו שלישית לא דבר עמו: סיר נפוח: נפוח תאר ופירושו
רותח: ופניו מפני צפונה: הגד מן הסיר שיצקו ממנה יקרא פנים: מפני צפונה· היה לו לומר אל
פני צפונה

אלא

יהוה ובאו ונתנו איש כסאו פתח
שערי ירושלם ועל כל חומתיה
סביב ועל כל ערי יהודה: ודברתי
משפטי אותם על כל רעתם אשר
עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים
וישתחוו למעשי ידיהם: ואתה
תאזור מתניך וקמת ודברת אליהם
את כל אשר אנכי אצוך אל תחת
מפניהם פן אחתך לפניהם: ואני
הנה נתתיך היום לעיר מבצר
ולעמוד ברזל ולחמות נחשת על
כל הארץ למלכי יהודה לשריה
לכהניה ולעם הארץ: ונלחמו
אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני

נאם יהוה להצילך: ויהי דבר
יהוה אלי לאמר: הלוך וקראת
באזני ירושלם לאמר כה אמר
יהוה זכרתי לך חסד נעוריך
אהבת כלולתיך לכתך אחרי
במדבר בארץ לא זרועה: קדש
ישראל ליהוה ראשית תבואתה
כל אכליו יאשמו רעה תבא
אליהם נאם יהוה:

הפטרת וארא ביחזקאל בסימן כ"ח:

ולא יהיה עוד לבית ישראל
סלון ממאיר וקוץ מכאב
מכל סביבתם השאטים אותם
וידעו

פירוש רד"ק

אז באמרו במ"ס באר בו שני ענייני' כי פני צפונה מורה כי פני הסיר היו פוני' פני צפונה ואמר אותה במ"ס להורות כי המערכות אותה היו מארץ צפון והיא בבל שהיא מזרחי' צפונית לא"י: פתח · ענין התרה כמו ויפתח הגמלים כאלו היתה קשורה עד הנה ועתה תהיה מותרת לבא על ישראל: כי הנני קורא · כאלו אני קורא להם כלומר אשים בלבם שיבאו: משפחות ממלכות צפונה · המשפחות אמר על העם וממלכות אמר על המלכים ראשי המלכות: ונתנו איש כסאו. רוצה לומר שיצורו על ירושלם: ודברתי · דבור האל עמהם הוא הביא המלכים עליהם: ואתה תאזור מתניך · ללכת בזריזות כמו שאמר באליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב: פן אחתך לפניהם · אם לא תירא מהם ותבטח בי אצילך מידם ואם תירא מהם אחתך ואפילך לפניהם: על כל הארץ · ואחר כך פירוש למלכי יהודה: אמר תהיה כמגדל כעיר מבצר שלא יוכלו לך כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר: כל שכן אם יהיו חומות נחשת: ומה שאמר לעמוד ברזל שלא יוכל אדם להטותו ולשברו: ונלחמו אליך: כמו שתרגם יונתן ויהון דיבין ומגיחין לקבלך למסתר פתגמי נבואתך: באזני ירושלם: רוצה לומר עם ירושלם ומדבר כנגד העיר כמדבר כנגד העם: זכרתי לך חסד נעוריך: אע"פ שאני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים לא אעשה אתכם כלה וגם אענים המריעים לך כי זכרתי לך חסד נעוריך וקרא הימי' הקדמוני' ימי נעורים בדרך משלה כמו שהנערים קודמים לבחורים ולזקנים: ופי' כלולתיך שם מן כלה כי כנסת ישראל נדמת לכלה ביום מתן תורה והקב"ה נדמה לחתן: קדש ישראל: נחשב כמו קדש שלא יאכלנו זר: ראשית תבואתה · כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן תרגם יונתן:

(השלמת הפטרת שמות) (הפטרת וארא)

כה אמר: מבוארת היא זאת הפרשה בהבטחה זו שהבטיחם משכניהם המריעים להם והאל יתברך יעשה בהם שפטי' שלא יוכלו להרע עוד: בשנה העשירית: עשירית למלכו' צדקיהו: בן אדם ועל מצרים כלה: אמר כלה בלשון נקבה כלומר על עדת מצרי' וזכר התני' הגדול במ"ס ביחזקאל ג"ן

ומפני

וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה׃

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים׃

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי
אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן הָעַמִּים
אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי
הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר
נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ
לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים
וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל
הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ בַּשָּׁנָה
הָעֲשִׂירִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
בֶּן אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל פַּרְעֹה מֶלֶךְ
מִצְרָיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל מִצְרַיִם
כֻּלָּהּ׃ דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ
יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי
עֲשִׂיתִנִי׃ וְנָתַתִּי חחיים קרי חַחִים
בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת יְאֹרֶיךָ
בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ
יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל דְּגַת יְאֹרֶיךָ
בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק׃ וּנְטַשְׁתִּיךָ
הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל דְּגַת
יְאֹרֶיךָ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא
תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ
וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃
וְיָדְעוּ כָּל יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה
יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית
יִשְׂרָאֵל׃ בְּתָפְשָׂם בְּךָ בכף קרי בַכַּף
תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל כָּתֵף
וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ
לָהֶם כָּל מָתְנָיִם׃ לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב
וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה׃
וְהָיְתָה אֶרֶץ מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה
וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר
יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ לָכֵן הִנְנִי
אֵלֶיךָ

פירוש רד"ק

ומפני שטוב מצרי' הוא היאר כי הוא המשקה אותם ואינ' צריכי' למטר ועל כן מתגאי' בו המשיל מצרי' ליאור ופרעה המלך לתנים הגדול בתוכו והתני' הוא הדג הגדול כמו שאמ' ויברא אלהי' את התנינים הגדולי' והמשיל עם מצרי' לשאר הדגי' כמו שאמ' דגת יאוריך הרובץ בתוך יאוריו. שאין מחריד אותו: לי יאורי: המשקה אותי וארצי השותה כמו כה ברוב השני' ואינני צריך למטר ולא לילך למדינות אחרות בעבור תבואה: ואני עשיתני: אני עשיתי ותקנתי לי היאו' או פירושו עשיתני עשיתי ותקנתי אותי בחכמתי עד שנעשיתי מלך גדול וכמהו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו הגדילו': חחים' כמין טבעות ברזל ולפי שהמשיל אותו לתנין זכר עליו דרך משל חחים שתופשים בהם הדג שמוקנים בהם לחיי הדג ומעלין אותו וכן אמר וכאח תקוב לחיו: והדבקתי' שיעלו עמך כשיעלוך מן היאור והוא משל על עם מצרים שרים ופרשים וגבורים ודלת העם כלם יסופו: ונטשתיך המדברה: אמר המדברה לענין משל כי הדגי' לא יחיו במדבר כן המצרים ימותו בחרב על פני השדה בצאתם להלחם: משענת קנה' כמה פעמים סמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכד נצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו: בתפשם בך בכפך' בכף קרי כאדם המהלך ונשען על מקלו׃

פרון

אֵלֶיךָ וְאֶל־יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ
מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה
מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ׃ לֹא
תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה
לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים
שָׁנָה׃ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׁמָמָה בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת
וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת תִּהְיֶיןָ
שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־
מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃
כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה מִקֵּץ
אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם
מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃
וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי
אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ
מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה׃
מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־
תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים
לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃ וְלֹא יִהְיֶה־
עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר
עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע
שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד
אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־
רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה
וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־
הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ׃ לָכֵן
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נֹתֵן
לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ
מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ
ובזז

פירוש רד"ק

תרוץ. תירצץ מן קנה רצוץ: ובקעת להם כל כתף. כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות הנכנסות לו בכתפיו: והעמדת להם כל מתנים. יש מפרשים והעמדת בהפוך האותיות והמועדת מן ולא מעדו קרסולי והנכון כמשמעו כי בהשען האדם יכפף ובהשבר המשענת יעמוד מלהכפף: לכן. לחרבות חורב שממה. לאיזה חרבות אתננה שתהיה חרב שממה. ארבעים שנה. יש דרש למה ארבעים שנה כי מ"ב שני רעבון נגזרו למצרי' בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב בחלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה פרעה וספר ליוסף הרי שני פעמים י"ד שהם כ"ח ויוסף אמר שבע פרות הדקות והרעות ושבע השבלי' הרקות הנה י"ד וכ"ח הנה מ"ב והיו להם שתי שנים רעב כמו שכתוב כי זה שנתי' הרעב ומשירד יעקב אבינו למצרים נפסק הרעב נשארו ארבעים שנה ונגזר עליה להיות חרבה אותם מ' שנה: מכורתם. כמו מגורת' הארץ אשר גרו בה: רדות. מקור מן לא תרדה בו בפרך: למבטח מזכיר עון: שהלך בטחונם ממני ובטחו עליהם ורש"י פי' מזכיר עון שאמר להם הקב"ה לא תוסיפו לראותם עוד: ויהי בעשרים ושבע שנה. למלכות נבוכד נצר וכן כתוב בסדר עולם בכ"ז לנבוכ' נצר נתנה מצרי' בידו: אל צור כמו על צור: כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה. כי צרו על צור ימים רבים והיו כל בני החיל טרודים וטורחים במצור כדרך בני אדם הצרי' על עיר לשאת אבנים ועצים על ראשיהם ועל כתפיהם: מקרח. שנשר שער הראש מרוב העבודה: מרוטה: שנמרט עור הכתף מן המשא בכתף ימים רבים: ושכר לא היה לו. כי כשכבש נבוכד נצר צור ושלל שללה בא הים על העיר ושטף כל השלל כי נגזר עליה לשטף הים כל אנשיה וחילה והנה חיל נבוכד נצר טרחו ויגעו לשוא והקב"ה שלם להם שלל מצרי' חלף עבודתם אשר עבדו בצור: פעלתו אשר עבד בה: שכר

פעולה

וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃
פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ
אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ
קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן
פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

הפטרת בא אל פרעה לק"ק איטליאני ישעיה סימן יח :

בָּעֵת הַהִיא יוּבַל־שַׁי לַיהוָה
צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט
וּמֵעַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו־
קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ
אֶל־מְקוֹם שֵׁם־יְהוָה צְבָאוֹת הַר־
צִיּוֹן׃ מַשָּׂא מִצְרָיִם הִנֵּה יְהוָה רֹכֵב
עַל־עָב קַל וּבָא מִצְרַיִם וְנָעוּ אֱלִילֵי
מִצְרַיִם מִפָּנָיו וּלְבַב מִצְרַיִם יִמַּס
בְּקִרְבּוֹ׃ וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם
וְנִלְחֲמוּ אִישׁ־בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ
עִיר בְּעִיר מַמְלָכָה בְּמַמְלָכָה׃
וְנָבְקָה רוּחַ־מִצְרַיִם בְּקִרְבּוֹ וַעֲצָתוֹ
אֲבַלֵּעַ וְדָרְשׁוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֶל־
הָאִטִּים וְאֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־
הַיִּדְּעֹנִים׃ וְסִכַּרְתִּי אֶת־מִצְרַיִם בְּיַד
אֲדֹנִים קָשֶׁה וּמֶלֶךְ עַז יִמְשָׁל־בָּם
נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְנִשְּׁתוּ־
מַיִם מֵהַיָּם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ׃
וְהֶאֶזְנִיחוּ נְהָרוֹת דָּלְלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי
מָצוֹר קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ׃ עָרוֹת עַל־
יְאוֹר עַל־פִּי יְאוֹר וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר
יִיבַשׁ נִדַּף וְאֵינֶנּוּ׃ וְאָנוּ הַדַּיָּגִים
וְאָבְלוּ כָּל־מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה
וּפֹרְשֵׂי מִכְמֹרֶת עַל־פְּנֵי־מַיִם
אמללו

פירוש רד"ק

פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים: אשר עשו לי מצרים רעה במשענתם שהבטיחו את עמי בעזרתם הבל: ביום ההוא: חוזר על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרי׳ ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשצר ומצינו בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק ומלכות פרס היא צמיחת קרן ישראל שכ׳ בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ומניין הארבעי׳ שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרי׳ נתנה ביד נבוכדנצ׳ בכ"ז לנבוכד נצר הוסף מ׳ שנה הרי ס"ז נא מהם מ"ה לנבוכדנצר וכ"ג לאויל מרודך כדאמרינן במסכ׳ מגילה ושנה אחת מהם עלתה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעות היו: ולך אתן פתחון פה בתוכם: ולך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת:

(חסלת הפטרת וארא:) (הפטרת בא אל פרעה:)

הדבר לבא נבוכד נצר: זו מכה שנייה שהחריב נבוכד נצר את מצרים בשנת כ"ז למלכו כמו שפירשנו בסדר עולם: התיצב והכן לך לנגד המלחמה: והכן: ותתקן: מדוע נסחף אביריו לא עמד: והתשובה כי ה׳ הדפו: נסחף מן מטר סוחף נסתחפה שדהו בלשון משנ׳ נשטפו ונחלקו גבוריך: הרבה כושל: ה׳ שוכר הרבה בהם כושלים: גם נפל איש אל רעהו: כמו על רעהו כמו שאמר גבור בגבור כשלו: ויאמרו קומה ונשובה אל עמנו: הגרים במצרים מארצות אחרות כי כשהיה רעב היו באים לגור במצרי׳ כי ברוב השנים יש שבע במצרים יותר משאר ארצות וכשיבא חיל נבוכד נצר יאמרו איש לחברו קומה ונשובה: היונה: המונכת כי אין מי שיעמו׳ כנגדה וכן והאכלתי את מוניך אונסיך: וי"ת מענין יין שתרגם מן קדם חרב שנא׳ היא כחמר מרויא: קראו: אמרו שם במצרי׳ דרך קריאה על פרעה מלך מצרי׳ שהיה מלך שאון והמון רב: העביר המועד: המועד שנתן

למלך

אמלל: ובשו עבדי פשתים
שריקות וארגים חורי: והיו
שתתיה מדכאים כל־עשי שכר
אגמי־נפש: אך־אולים שרי צען
חכמי יעצי פרעה עצה נבערה
איך תאמרו אל־פרעה בן־חכמים
אני בן־מלכי־קדם: אים אפוא
חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה־יעץ
יהוה צבאות על־מצרים: נואלו
שרי צען נשאו שרי נף והתעו את־
מצרים פנת שבטיה: יהוה מסך
בקרבה רוח עועים והתעו את־
מצרים בכל־מעשהו כהתעות
שכור בקיאו: ולא־יהיה למצרים
מעשה אשר יעשה ראש וזנב כפה
ואגמון: ביום ההוא יהיה מצרים
כנשים וחרד ופחד מפני תנופת
יד־יהוה צבאות אשר־הוא מניף
עליו: והיתה אדמת יהודה
למצרים לחגא כל אשר יזכיר אתה
אליו יפחד מפני עצת יהוה צבאות
אשר־הוא יועץ עליו: ביום ההוא
יהיו חמש ערים בארץ מצרים
מדברות שפת כנען ונשבעות
ליהוה צבאות עיר ההרס יאמר
לאחת: ביום ההוא יהיה מזבח

ליהוה בתוך ארץ מצרים ומצבה
אצל־גבולה ליהוה: והיה לאות
ולעד ליהוה צבאות בארץ מצרים
כי־יצעקו אל־יהוה מפני לחצים
וישלח להם מושיע ורב והצילם:
ונודע יהוה למצרים וידעו מצרים
את־יהוה ביום ההוא ועבדו זבח
ומנחה ונדרו־נדר ליהוה ושלמו:
ונגף יהוה את־מצרים נגף ורפוא
ושבו עד־יהוה ונעתר להם ורפאם:
ביום ההוא תהיה מסלה ממצרים
אשורה ובא־אשור במצרים
ומצרים באשור ועבדו מצרים את־
אשור: ביום ההוא יהיה ישראל
שלישיה למצרים ולאשור ברכה
בקרב הארץ: אשר ברכו יהוה
צבאות לאמר ברוך עמי מצרים
ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל:

הפטרת נא אל פרעה כמנהג האשכנזים בירמיה בסימן מ"ו:

הדבר אשר דבר יהוה אל־
ירמיהו הנביא לבוא
נבוכדראצר מלך בבל להכות
את־ארץ מצרים: הגידו במצרים
והשמיעו במגדול והשמיעו בנף
ובתחפנחס אמרו התיצב והכן לך
כי

פירוש רד"ק

למלך בבל לצאת לבלה'עמו העביר אותו לו מפחדו אליו ומלך עומד במקום שכיס מלך מצרים ומלך
אמון: כי כתבור בהרים' כמו שהר תבור הוא מועד לצוד שם ולפרוש שם רשתות כמו שאמר ורשת
פרושה על תבור כן יצודו אותם: וככרמל בים יבא' כמו עצי הכרמל שמביאים בים כן יביאו אותם
בספינה' ורש"י פי' כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא

כִּי־אָכְלָה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ׃ מַדּוּעַ
נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהוָה
הֲדָפוֹ׃ הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנָשֻׁבָה אֶל־
עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי
חֶרֶב הַיּוֹנָה׃ קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃
חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁמוֹ כִּי כְּתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל
בַּיָּם יָבוֹא׃ כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי לָךְ
יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף לְשַׁמָּה
תִהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ עֶגְלָה
יְפֵה־פִיָּה מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא
בָא׃ גַּם־שְׂכִרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי
מַרְבֵּק כִּי־גַם־הֵמָּה הִפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו
לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם
עֵת פְּקֻדָּתָם׃ קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ
כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ
כְּחֹטְבֵי עֵצִים׃ כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־
יְהוָה כִּי לֹא יֵחָקֵר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה
וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר׃ הֹבִישָׁה בַּת־
מִצְרָיִם נִתְּנָה בְּיַד עַם־צָפוֹן׃
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־
פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ
וְעַל־מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל
הַבֹּטְחִים בּוֹ׃ וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי
נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל וּבְיַד־עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשְׁכֹּן
כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה׃ וְאַתָּה אַל־
תִירָא

פירוש רד"ק

הדבר הזה על מצרים : כלי גולה · אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת ומקלה של חרס לשתות בה : ונצתה · לשון ציה : עגלה יפה פיה · יפה פיה שתי מלות ועניינו מלה אחת וכן פקח קוח והבאו לגאיונים וכן יפה פיה ונכפלו בם הע"ין והלמ"ד לרב היופי ודמה מצרים לעגלה יפה פי' לרב יפיה ודשנה וכן כנה בכתוב הנשים היפות והדשנות פרות הבשן : קרץ מצפון · ענין קריצה וגזרה כמו מחומר קורצתי גם אני : מצפון · מבבל שהיא צפונית ואמר בא בא כפל הדבר לחזק הענין : גם שכיריה · גייסות ששכרו לעזרם הם בקרבה כעגלי מרבק · כמו העגלים שעומדים בבית לפטמן כן הם יושבים ואוכלים ושותים ולא יצאו להלחם · ויונתן תרג' שליריה רברבהא כמו בתער השכירה שפיר' גדולה · מרבק ענין פטום וכן עגל מרבק וכן בדברי רז"ל הכניסם לרבקה : הפנו · פנו עורף לבקש לנוס : קולה כנחש ילך · הרי הנחש בא ללמד על מצרים ונמצא למד למדנו מכאן שכשאמר הקדוש ברוך הוא לנחש על גחונך תלך קיטע את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנויה בשלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : כי בחיל ילכו · אליה : כרתו יערה · מחלוקת במלה הזאת יש קוראים כרתו צווי כמו חרבו מאד כאלו מדבר כנגד החיל ויש קוראים כרתו פעל עבר כמו שמרו זכרו וזאת היא הקריאה הנכונה ואמר כרתו לשון עבר אע"פ שענינו לעתיד כי כן המנהג במקומות רבים בדברי הנבואה כל דבר נבואה העתי' הוא קיים כאלו בא · יערה ר"ל עניי יערה והוא משל על עם מצרים או אל גדוליה : כי לא יחקר · חיל נבוכדנצר הבא עליהם לא יחקר מרוב : הובישה · פעל עומד וכן הובישו אפרים וזולתו ויש יוצא כמו הובשת היום את פני עבדיך אמר בשת יהיה לה לבת מצרים כשתנתן ביד עם צפון שהם הכשדים : אמר אלהי ישראל · זכר אלהי לפי שהפורענות הבאה למצרים הוא לעונש שהרע לישראל שישק מלך מצרים וכן פרעה נכה שהמית יאשיהו : אל אמון מנא · כמו על אמון הוא מלך העיר הנקראת נא והיא מן לבו'

מצרים

תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל
כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך
מארץ שבים ושב יעקוב ושקט
ושאנן ואין מחריד : אתה אל
תירא עבדי יעקב נאם יהוה כי
אתך אני כי אעשה כלה בכל
הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך
לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט
ונקה לא אנקך :

הפטרת ויהי בשלח בשופטים בסימן ד'

ודבורה אשה נביאה אשת
לפידות היא שפטה
את ישראל בעת ההיא : והיא
יושבת תחת תמר דבורה בין
הרמה ובין בית אל בהר אפרים
ויעלו אליה בני ישראל למשפט :
ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם
מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא
צוה יהוה אלהי ישראל לך
ומשכת בהר תבור ולקחת עמך
עשרת אלפים איש מבני נפתלי
ומבני זבלון : ומשכתי
אליך אל נחל קישון את סיסרא
שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו
ונתתיהו בידך : ויאמר אליה ברק
אם תלכי עמי והלכתי ואם לא
תלכי עמי לא אלך : ותאמר הלך
אלך עמך אפס כי לא תהיה
תפארתך על הדרך אשר אתה
הולך

פירוש רד"ק

מצרים : ונתתים · ואחרי כן תשכן · כמו שכתוב ביחזקאל מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים וגו' ומה שאמר כימי קדם לא אמר שתהיה במעלתה שהיתה מימי קדם' שהרי אמר ביחזקאל והיו שם ממלכה שפלה אלא פירוש שתשכן בארצה כימי קדם : ואתה אל תירא · צדיקים שבתוך מצרים שגלו שם על כרחם · למשפט · בדין חסוך מעט מעט : ונקה · לשון מיעוט והשמד וכן תירגמו יונתן לשון כלייה :

(השלמת הפטרת בא אל פרעה :) (הפטר' ויהי בשלח)

ודבורה לפידות · אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין · ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש' : תמר · כמו תומר ויש לפרש שהיה לה בית תחת תומר אחד ומה שאמר דבורה הוא יתרון הודעה כי כבר זכרה ואמר והיא ידענו כי עליה נאמר וזכר אחר כן דבור לרוב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח וזולתו : ותשלח · אם היתה אשתו היתה פרושה מעת התנבאותה ויושבת לה תחת התומר ועתה שלחה לקרוא לו : הלא צוה, ביד משה כי החרם תחרימם : ומשכת, תמשוך ישראל ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור : ומשכתי אמרו כי ראו אצטגניני סיסרא שלא יצא באותה מלחמה כי נוצח יהיה אם יצא והקדוש ברוך הוא משך לבו לצאת וזה שאמר ומשכתי : כי ביד אשה, אם כן לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור ה' את סיסרא ולא תהיה התשוע' הזאת נקראת על שמך : ימכור, ר"ל ימסור : ויעל בדגליו, העלה : אלון בצענים, כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אצלם : בשמיכה, תרגם יונתן בגונכא ופירש רבינו האי גונכא גלופקרין שקורין קו"טה : ובויקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרו בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ריש לקיש חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה היא שמיכה בשי"ן ימין כתיב שמיכה כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגע בה סיסרא : המקבת · ארזפתא מרט"יל בלע"ז :

ותבא

הוֹלֵךְ כִּי בְיַד אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־
סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־
בָּרָק קֶדְשָׁה׃ וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־
זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה וַיַּעַל
בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל
עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ וְחֶבֶר הַקֵּינִי נִפְרָד
מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ
עַד־אֵלוֹן בצענים קרי בְּצַעֲנַנִּים אֲשֶׁר
אֶת־קֶדֶשׁ׃ וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה
בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃ וַיַּזְעֵק
סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת
רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ
מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃
וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה
הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא

בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד
בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
אִישׁ אַחֲרָיו׃ וַיָּהָם יְהוָה אֶת־
סִיסְרָא וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־
הַמַּחֲנֶה לְפִי־חֶרֶב לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד
סִיסְרָא מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃
וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי
הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־
מַחֲנֵה סִיסְרָא לְפִי־חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר
עַד־אֶחָד׃ וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־
אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי
שָׁלוֹם בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית
חֶבֶר הַקֵּינִי׃ וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת
סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי
סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר אֵלֶיהָ
האהלה

פירוש רד״ק

ותלכנה בארץ, היתה עברה רקתו ונתקעה בארץ: ברקתו, בגלעיה כי״לה טימפ״יה בלעז: בפרוע פרעות, בנקום נקמות תרגום נקום נקמת איתפרע פורענו׳, בהתנדב עם, כשישראל מתנדבים ומתגברים לצאת למלחמה כלומ׳ על הרע ועל הטוב ברכו ה׳ שמעו מלכים, מלכי הארץ, ויש מפרשי׳ כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני מלכים הם, ה׳ בצאתך משעיר, רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פירוש זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנאמר ויחרד כל ההר מאד כן חרדו שאר ההרים כמו הר שעיר והר פארן, בימי שמגר בן ענת הוא היה משופטי ישראל ואע״פי שהושיע את ישראל לא היתה התשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות, וטעם להזכיר יעל כלו׳ אע״פי שעל ידה באה קצת התשוע׳ הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשוב׳ והזכ׳ ה׳ שהביא על ידה התשועה הזאת אע״פי כן לא היתה היא תחילת התשועה עד שקמתי אני דבורה שקמתי והייתי כאם לישראל: חדלו ארחות, היו יראים ישראל לצאת לדרכם מפני האויבים והיו הולכי׳ דרך עקלתון בהחבא: חדלו פרזון, ערי הפרזי שאין לה חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני האויבים ונאספו אל ערי המבצר: עד שקמתי, כמו שקמתי, וכן שאת מדבר עמי, יבחר, כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא היו יכולין להראות מגן ורומח להלחם באויביה׳ ואע״פי שהיו ישראל רבי׳ ארבעים אלף ויותר והוא סך חשבון אע״פי כן היו נסים מפני אויביהם וגבורי׳ בעריה׳ ואויביה׳ רודפים אותם עד השערים, ומלת לחם היא משוכה בנקודה כי היא נקוד׳ בסגול החי״ת והיא שם כמו מלחמה: לבי לחוקקי ישר׳ גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמ׳ לבי ורצוני אליה׳ ואומרת אליהם ברכו ה׳ שהכניע אויביכם לפניכם וקראו הגדולים חוקקי׳ שמשימין החקי׳ בעם: צחורות, לבנות כמו וצמר צחר רוצה לומר הסוחרים רוכבי האתונות חשובו׳ וטובו׳ שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו וזמרו לאלהי ית׳ וכן יושבי על מדין והוא

שם

הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה׃ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם כִּי
צָמֵתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאוד הֶחָלָב
וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־אִישׁ
יָבֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־פֹּה אִישׁ
וְאָמַרְתְּ אָיִן׃ וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־
חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם אֶת־
הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט
וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח
בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ וְהִנֵּה
בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל
לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ
אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד

בְּרַקָּתוֹ׃ וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא
אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה
עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר
הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃
וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־
אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃
בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה׃
שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים
אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה
אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ
רָעָשָׁה גַּם־ שָׁמַיִם נָטָפוּ
גם

פירוש רד"ק

שם מקום הנזכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אשר היו יראים ללכת באותו הדרך
מפני האויב ועתה שהלכו בבטחה שיחו וזמרו לשם י"ת: מקול מחצצים, מקול יורה החצי' לא היו יכולין
לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות ה' וטעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם
מקול כי הפרשים ויורי החצים נותנים קול ומריעי' להפחיד העם כמ"ש מקול פרש ורומי קשת, ופי'
יתנו לשון לומד ושנון תרגום ושננתם לבניך ותתניכון לבניך ורש"י פי' מחצצי', פתר מנחם עורכי
מלחמ' ושולפי חרב וחברו עם מלך אין לארבה ויצא חצץ כולו לשון גדודים, ד"א מקול מחצצים בין
משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבנים חלוקי הנחל שהעובר
עליהם נשמע קולם והייתם יראים שלא ירגישו בכם אויביכם: מחצצי' לשון אבני חלוקי הנחל כמו
ויגרס בחצץ שני: עורי עורי דבור': לשון שבח כפשוטו התגברי בשירתך, ורז"ל אמרו מפני שנתהללה
ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנה רוח הקודש: עורי עורי, שנים הראשונים מלרע והאחרוני'
מלעיל: אז ירד שריד לאדירי' ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים שרידי ישר' רדו באדירי שונאיהם' מני
אפרים, כמו מן אפרי' והי"וד נוספ' וכן מני מכיר: שרשם בעמלק, שרשם היה נלחם בעמלק והוא
יהושע בן נון שהיה שבט אפרים ובשיאים ואחרי יהושע נלחם בנימן עם עמלק והוא שאול שהיה משבט
בנימן וכ"ף אחריך כנגד אפרים וכ"ף בעממיך כנגד בנימן ואומר זה בדרך נכוח' והזכיר המתעוררים
והמתחזקים אל מלחמות ה' ועתה שירדו למלחמה, מן מכיר הגדולים והחכמים וכן מזבולון ירדו אפי'
הסופרי' והחכמי' אין צריך לומר שאר העם: ושרי, כמו וקרע לו חלוני כמו חלוני', וכן שבט יששכר יצא
כלו וכן ברק יצא עם דבורה: בעמק שלח ברגליו, שלא שאל בהמה לרכוב מרוב חפצו למלחמה אבל
בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי חקרי לבי עליו ואומר
לו למה ישבת בין המשפתים והם מערכו' וגדרו' הצאן לשמוע שריקו' עדרי כלו' יושב ובוטח ולא חששת
למלחמה

גַּם־עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃
הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה
סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי
יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי
נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת
עֲקַלְקַלּוֹת׃ חָדְלוּ פְרָזוֹן
בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי
דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים
אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן
אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
בְּיִשְׂרָאֵל׃ לִבִּי לְחוֹקְקֵי
יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם
בָּרְכוּ יְהוָה׃ רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת

צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי
עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃
מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים
שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה
צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ
לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃
עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי
עוּרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק
וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם׃
אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם
יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים׃
מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי
מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃

ושרי

פירוש רד"ק

למלחמ' ישראל' וכן גלעד שהיה שכן בעב' הירדן ולא בא למלחמ' ויש לתמו' והלא מכיר אומ' שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ הגלע' לבית מכיר כמ"ש ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה, ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנש' אמר שגם הוא היה חלקו בארץ הגלעד כמ"ש ויאיר בן מנש' הלך וילכוד את חוותיה', ויש לפרש עוד כי מ"ש גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומ' לראובן למה ישבת בני' ולא באת למלחמ' גלעד לא עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישראל ואתה למה עשית כן ואעפ"י שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן: ודן למה יגור אניות, ר"ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב: ועל מפרציו, לשמור פרצות ארצו: זבולון עם חרף נפשו למו' וזה נפשו והפקי' עצמו למות במלחמ' עם ברק, וכן נפתלי על מרומי שד' על הר תבור: בתענך על מי מגידו, תענ' ומגידו שני מקומו' הם בחלק מנש' ומן הנרא' כי רחוקי' היו זה מזה כמ"ש ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגידו ובנותיה אם כן מהו שאמר בתענך על מי מגידו ויתכן לפר' כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חילותיו כל כך רבי' שהיו מגיעים עד מי מגידו: בצע כסף, לא היו לוקחין שום ממון מבני ישראל שהיו נופלים בידיה' אלא היו הורגים אותם, ורש"י פי' בצע כסף לא לקחו אשר באו לעזרת סיסר' לא בקשו ממנו שכר: מן שמי' נלחמו, כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישראל חיל סיסר' כאלו מן השמים נלחמו עם סיסר', ממסילות' ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו עוביו של רקיע כאויר שבין שמי' לארץ שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר בדלת מדת ארכו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילות' נלחמו אנו שומעין שעוביו של רקיע כגובה שמי' על הארץ ודרך הדרש כי הכוכבי' חממו אות' והיו לובשי' שריוני' ומרוב חמימו' היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושטפ' הנחל: גרפם יטאטם מן העולם כמגרפ' זו שגורפ'

את

וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה
וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת
רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב:
לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין
הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִיקוֹת
עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת
רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־
לֵב: גִּלְעָד בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה
יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב
לְחוֹף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו
יִשְׁכּוֹן: זְבֻלוּן עַם חֵרֵף
נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל
מְרוֹמֵי שָׂדֶה: בָּאוּ מְלָכִים
נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי

כְּנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי
מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא
לָקָחוּ: מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ
הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם
נִלְחֲמוּ עִם־סִיסְרָא:
נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל
קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי
נַפְשִׁי עֹז: אָז הָלְמוּ
עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת
אַבִּירָיו: אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר
מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר
יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ
לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת
יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים: תְּבֹרַךְ
מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר
הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ:

מים

פירוש רד"ק

את האפ'מן הכירה: נחל קדומים. נחל שהיה שם מקדם להכנס באויבי ה': תדרכי נפשי. ברגלי' את עוז גבורי כנען: הלמו עקבי סוס. נשתלפו טלפי סוסיהם שהיה חום הכוכ' מרתיח את הטיט והצפורן נשמטת כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמטים ומתוך שנשתלפו כהליוו ברגלים: מדהרות דהרות אביריו. שהיו מרקידין את סוסיהם במלחמה לשון סוס דוהר: אורו מרוז. שם עיר קרוב'למקו'המלחמה ולא באו לעזור'לפיכך קללה. ורש"י פירוש אורו מרוז. אמרי לה כוכבא הוה ואמרי לה גברא חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא: אמר מלאך ה'. אמר ברק בשליחותו של הקב"ה: יושביה. היושבים בארבע אמות שלו בארבע מאה ספוריה שמתיה ברק למירוז: לעזרת ה'. כביכול העוזר את ישראל כעוזר את השכינה: מנשים באהל. שרה שנ'בה הנה באהל. רבקה שנ'ויביאיה יצחק האהלה. רחל ולאה שנאמר בהן ויצא מאהל לאה וגו': מנשים באהל תברך. יעל. למה הן ילדו וגידלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך היא בבראשית רבה ד"א אף יעל היתה יושבת אוהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אהלי': מים שאל וגו'. להכבידו כדי שירדם במהר'עם העייפות שהיה לו : בספל אדירי'. בספל גדול ששותין בו גדולי' ואדירי'. בספל אדירים בספלים ששותין בו מים שהמים נקראו אדירי'שנ'במים אדירים: ידה ליתד תשלחנה כמו תשלח והנ"ון נוספת כנ"ון ה"א מסדרונה פרשדונה: להלמות עמלים. הלמות שם כלי שמכין בו האנשים העמלי'בעלי המלאכ': מחקה ראשו. הסיר'ראשו מלשון מחק בדברי רז"ל אין מוחקין במקו'שגודשין והמחק הוא הכלי שמעבירין על המד' שמעביר כל מה שעליה: ומחצה. מן ומחץ מכתו: וחלפה. העבירה היתד ברקתו. או והיה וחלפה מן יחלוף מסגיר שהוא לשון כריתה: בין רגליה כרע נפל. פן מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם. והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה. ויש בו דרש

ואת

מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל
אַדִּירִים הִקְרִיבָה
חֶמְאָה׃ יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה
וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים
וְהָלְמָה סִיסְרָא
מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה
וְחָלְפָה רַקָּתוֹ׃ בֵּין רַגְלֶיהָ
כָּרַע נָפַל שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ
כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם
נָפַל שָׁדוּד׃ בְּעַד הַחַלּוֹן
נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא
בְּעַד הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ
רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ
פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃ חַכְמוֹת
שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה
אַף הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ
לָהּ׃ הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ
שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם
לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים
לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה
צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃
כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה
וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ
בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃

הפטרת וישמע יתרו בישעיה סימן ו׳ :

בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ
וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב
עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים
אֶת־הַהֵיכָל׃ שְׂרָפִים עֹמְדִים
מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם

לאחד

פירוש רד״ק

והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבנו למעלה במלת שמיכה מכחיש זה הדרש : ותיבב · לשון דבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון בכיה כתרועה דמתרגמינן יבבא · ואני אומר לשון ראייה כמו בבת עינו · וכן חברו מנחם : האשנב · כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי : תעניכה · כל אחת מן החכמות תענה אותה : אף היא · אם סיסרא : תשיב אמריה לה · היא בעצמה משיב׳ ואומרת כי בעבו׳ זה אחרו פעמי מרכבותיו : רחם רחמתי׳ · נערה או שתי נערות : לראש גבר · לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל : שלל צבעים · בגדים עשויים במיני צבעונים : רקמתים · שעשו בו מעשה הרקמ׳ משני הפנים בשוה : לצוארי שלל · כמו לראש השלל כלומר נתונים הבגלים בראש השלל לתתם לשר הצבא : כן יאבדו · דבורה אומרת תחנונים על הכל שן לה : ואוהביו · ואוהבי ה׳ : כצאת השמ׳ בגבורתו · כצאת השמש בבוקר שהולך ואור עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי יתברך הולכים וחזקים :
(חסלת הפטרת בשלח) (הפטרת וישמע יתרו)

בשנת מות המלך עזיהו · תרגם יונתן בשתא דאתנגע בה מלכא עזיהו והוא כשהכניס להקטי׳ קטרת בהיכל והצרעת זרחה במצחו · ויש לפרש מיתה ממש · ולפירוש זה לא יהיה זה תחלת נבואתו : ואראה את ה׳ ראה במראה הנבואה כבוד ה׳ · ורבותינו הקשו הפסוקים ואמרו כתיב כי לא יראני האדם וחי וכתיב ואראה את ה׳ · לא קשיא כאן באספקלריא המאירה כאן באספקלריא שאינה מאירה : ושוליו · כמו שולי המעיל תחתיתו ראיתיו יושב על כסאו בשמים ורגליו בהיכל הדום ארגלותיו בבי׳ המקדש לדון על עזיהו שבא ליטול כתר כהונה : שרפים ממעל לו · סמוך לו כמו ועליו מטה מנשה : בשתים יכסה פניו

לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם ׀ יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם
יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ וְקָרָא
זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ
קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־
הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת
הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא
עָשָׁן׃ וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי
אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ
עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־
הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃
וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ
רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל
הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה
נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ
וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר׃ וָאֶשְׁמַע אֶת־
קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי
יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי׃
וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה
שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ
וְאַל־תֵּדָעוּ׃ הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה
וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה
בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין
וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃ וָאֹמַר עַד־מָתַי
אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ

ערים

פירוש רד"ק

פניו · שלא יביט לצד השכינה : ובשתים יכסה רגליו · לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו · ובתנחומא · כסוי הרגלים לפי שהם ככף רגל עגל שלא להזכיר לישראל עון העגל : ובשתים יעופף · ובתרגום משמש וקראם שרפים לפי שראם במראה הנבואה בדמות אש שורף וזה לגלות עון הדור שהיו חייבים כלייה : וקרא זה אל זה · נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה אלא אם כן פתחו כלם כאחד · וזהו שיסד ביוצר אור קדושה כלם כאחד עונים כו' · וזכר קדוש קדוש קדוש ג' פעמים כנגד ג' עולמות : מלא כל הארץ כבודו · כי הוא ברא הכל : וינעו אמות הסיפים הסיפי' הם מזוזות השער ואמות הם האילים אשר על הסיפים מבית ומחוץ שהם עשוי' כמין כפה : מקול הקור' · הקול שהיו קוראים זה לזה היה גדול עד שנעו וזעו אמות הסיפי' ממנו : והבית ימלא עשן · זה היה משל על חרון האף על ישראל כמו אז יעשן אף ה' : כי נדמיתי · הריני מת שלא הייתי כדי שאראה פני השכינה · ופי' נדמיתי נכרתי כמו נדמה מלך ישראל · ויש מפרשים נשתתקתי : טמא שפתי' · דמגעל בחובין : ויעף · ענין עופפות אמר אחד שנבהלתי מהמראה ומהקול והשבתי שאמות עף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה והיא גחלת אש ואני ראיתי שהו' לקחה מעל המזבח במלקחים להגיע אל פי : ויגע על פי · הגיע הרצפ' על פי לבסיר העון במכות אש הזיא ומכאן ואילך יהי' לי רשות לדבר : ובמדר' העון הוא שחרף ישראל ואמר ובתוך עם טמא שפתים : מי ילך לנו בעבורנו ואמר לנו לשון רבים כאלו היה מדבר עם השרפים ונמלך עמהם בזה הדבר וכן הבה נרדה : שמעו שמוע · אני אומר לכם שמעו שמוע ואתם אין אתם נותני' לב להבין : וראו · נסים שעשיתי לכם ואינכם נותנים לב לדעת אותי ואין אתם משגיחים אלי ואתם משמיני' בזונה לבבכם ומכבידים אזניכם ומשיעי' עיניכם : השע · ענין שכ' כי טח מראו' עיניהם ותרגום וטח את הבית ויטוש ית ביתא כאלו טחו על העין כדי שלא יראו : פן יראה בעיניו · נתנו לבם שלא ישמעו דברי נביא שהם יראים שמא ייטבו בעיני ה' וישובו אליו והי' רפואתם : ולבבו יבין כמו ובלבבו · ואומר עד מתי · יכבידו את לבם ולא ישמעו ויאמ' ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ושאו עריהם מאין יושב : שאו תשאה · לשון בלמוד מאין יושב : ורחק ה' · שמא תאמר יגלו למקום קרוב וישובו לארצם לא כן אלא ירחק אותם בקצות הארץ והעזובה שתעזב הארץ מהם · רבה תהיה כלומר זמן רב · וזה שאמר האדם אינו

אומר

עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם
וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה׃ וְרִחַק
יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיָּה
וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן
אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ
מַצַּבְתָּהּ׃

כאן מסיימין הספרדים׃

וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם
בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רְצִין
מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ
וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ׃ וַיֻּגַּד
לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־
אֶפְרָיִם וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ
עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא לִקְרַאת אָחָז
אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה
תְּעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת
שְׂדֵה כוֹבֵס׃ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֵר
וְהַשְׁקֵט אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ
מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים
הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־
רמליה

פירוש רדק

אומר על המין כלו כמו ואמחה את האדם · אלא על ישראל : ועוד בה עשיריה · ענינו כי עוד ימלכו
בארץ עשרה מלכים מעת נבואה זו ונבואה זו היתה בשנת מות המלך עזיהו ועשרה מלכי הם · יותם
אחז חזקיהו מנשה אמון יאשיהו יואחז יהויקים יהויכין צדקיהו · ואחרי כן ושבה האדמה והיתה לבערי
שיכלה הכל שיגלם כולם וחרבה ירושלם : לבער · ענין כליון כמו ובערת הרע : כאלה וכאלון אשר
בשלכת מצבת בם · ובעורם יהיה כבעור האלה ואלון שישירו עליהם בימי החורף ויראה שהם יבשים :
וזהו פי' בשלכת פי' בהשליך עליה' ואעפ"כ מצבת בם פי' אף שנראין יבשים עמדה לקותה בם כי בימי
ניסן ישובו ויפרחו העלים כן זרע קדש מצבתה כי אע"פ שיגלו כלם לא תחשבו כי יכלו בגלות ולא ישובו
לארצם כי עוד יפרחו ויצמחו וישובו לארצם : ויש מפרשים בשלכת שם שער שהיה בבית המקדש :
ויהי בימי אחז · מה ראה הכתוב ליחסו אלא מפני שסוף הכתוב לומר ולא יכול להלחם עליה ולימדך
שזכות אבות עמדה לו כי שניה' היו צדיקים ואף על פי שהוא היה רשע : ולא יכול · רצין כי הוא היה
עקר המלחמה והוא הביא עמו פקח : ויגד לבית דוד · לפי שרשע היה לא הזכיר שמו : נחה ארם על
אפרים · כמו ויבאו האנשים · מחנה ארם עם מחנה אפרים ואמר נחה לשון נקבה על המחנה : וינע
לבבו · פחדו מאד כי כבר נכשל לפניהם ואמר עצי יער · שכלם נעים מפני הרוח ואחד מכיע חבירו
ויש דרש קול אילני סרק נשמע יותר מקול אילני פירות לפיכך אמר עצי יער : אתה ושאר ישוב בנך ·
שני בנים היו לו לישעיהו האחד שמו שאר ישוב והבן האחר קרא שמו מהר שלל חש בז · וי"ת ושאר
דלא חטו ודתבו מחטאיהון תלמידך : אל קצה תעלת · שם תמצאהו · תעלה היא אמת המים הנמשכ'
מן הברכה והברכ' היא עשויה בבנין אבני' שמי המטר מכונסין בה · ואמר העליונה כי שתי ברכות היו
שם וזו היתה העליונה : שדה כובס · שדה שהכובסי' שוטחים שם הבגדים לנגבם כך ת"י · השמר · לשון
שמרי' שנשקט כיין על שמריו : והשקט · לבך · משני זנבות האודים · האוד הוא עץ שמגדלין בו
האש · וכמו שזנב האוד אין בו כח להבעי' דבר אלא שהוא עשן ומצער בני הבית מעט עד שיכלה העשן
כן אלו המלכי' באו בחרון אפם אבל אין בהם כח להבעיר ובמעט זמן יכלה עשנם : נעלה ביהוד' במי
הוא ראש יהוד' : ונקיצנה · נעשה לה מצור עד שיקוצו מפניו ויפתחו לנו : ונבקיענה אלינו · או
נבקיענה כלומר נבקיע חומותיה ונכנס בה ותהי' ברשותינו ונמליך מלך בתוכה · ומי יהיה זה את בן
טבאל

רמליהו: יען כי־יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן־רמליהו לאמר: נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן־טבאל: כי־ילד ילד־לנו בן נתן־לנו ותהי המשרה על־שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי־עד שר־שלום: למרבה המשרה ולשלום אין־קץ על־כסא דוד ועל־ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד־עולם קנאת יהוה צבאות תעשה־זאת:

הפטרת משפטים בירמיה בסימן ל"ד

הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה אחרי כרת המלך צדקיהו ברית את־כל־העם אשר בירושלם לקרא להם דרור: לשלח איש את־עבדו ואיש את־שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד־בם ביהודי אחיהו איש: וישמעו כל־השרים וכל־העם אשר־באו בברית לשלח איש את־עבדו ואיש את־שפחתו חפשים לבלתי עבד־בם עוד וישמעו וישלחו: וישובו אחרי־כן וישבו את־העבדים ואת־השפחות אשר שלחו חפשים ויכבישום (ויכבשום קרי) לעבדים ולשפחות: ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו מאת יהוה לאמר: כה־אמר יהוה אלהי ישראל אנכי כרתי ברית את־אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר: מקץ שבע שנים תשלחו איש את־אחיו העברי אשר־ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך ולא־שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את־אזנם: ותשבו אתם היום ותעשו את־הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותכרתו ברית לפני בבית

אשר

פירוש רד"ק

טבאל· והוא היה איש מבני אפרים שהיו חושבים להמליכו בירושלם: כי ילד ילד לנו· זה אמר על חזקיהו· אף על פי שאחז רשע הוא בנו הנולד לו להיות לנו למלך צדיק יהיה ותהיה משרת הקב"ה ועולו על שכמו שיהא עוסק בתורה ומצו' ויקר' שמו הקב"ה שהוא מפליא עצה ואל גבור ואבי עד ויקרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת היה בימיו: למי יקרא שם זה למלך המרבה המשר' של הקב"ה על עצמו לירא משכיו משרה לשון שררה: ולשלום הניתן לו אין קץ: מעתה ועד עולם· עולמו של חזקיהו כל ימיו: קנאת ה' צבאות· שקנא צבאיו, על אשר יעץ עליה ארם ופקח תעשה זאת ולא אחז ראוי לכך:

(השלמת ההפטורות וישמע יתרו:)

(הפטרת משפטים)

הדבר אחרי כרות המלך צדקיהו: שבו להם מזה העון· וכרתו להם ברית לקיי' הדרור לקרא להם דרור: לעבדי' ולשפחות· כמ"ש לשלח איש את עבדו וגו' ובא הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומי' לו: לבלתי עבד בם· בעברי ובעבריה ואח"כ הוסיף באור ואמ' ביהודי אחיהו איש והוא כמו הפוך לבלתי עבוד איש ביהודי אחיהו וכן מקום שם

קנך

אשר נקרא שמי עליו: ותשבו
ותחללו את שמי ותשבו איש את
עבדו ואיש את שפחתו אשר
שלחתם חפשים לנפשם ותכבשו
אתם להיות לכם לעבדים
ולשפחות: לכן כה אמר יהוה
אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור
איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא
לכם דרור נאם יהוה אל החרב
אל הדבר ואל הרעב ונתתי
אתכם (לזועה קרי) לזעוה לכל
ממלכות הארץ: ונתתי את
האנשים העברים את בריתי
אשר לא הקימו את דברי הברית
אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו
לשנים ויעברו בין בתריו: שרי
יהודה ושרי ירושלם הסרסים
והכהנים וכל עם הארץ העברים
בין בתרי העגל: ונתתי אותם ביד
איביהם וביד מבקשי נפשם והיתה
נבלתם למאכל לעוף השמים
ולבהמת הארץ: ואת צדקיהו
מלך יהודה ואת שריו אתן ביד
איביהם וביד מבקשי נפשם וביד
חיל מלך בבל העלים מעליכם:
הנני מצוה נאם יהוה והשבתים אל
העיר הזאת ונלחמו עליה ולכדוה
ושרפה באש ואת ערי יהודה אתן
שממה מאין ישב:

מנהג האשכנזים והספרדים חוזרים לאחוריהם
ואומרים אלה השני פסוקים:

כה אמר יהוה אם לא בריתי
יומם ולילה חקות שמים
וארץ לא שמתי: גם זרע יעקוב
ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו
משלים אל זרע אברהם ישחק
ויעקב כי (אשיב ק') אשוב את
שבותם ורחמתים:

[illegible]ים שאינם חוזרים לאחוריהם אלא
פוסקים ואומרים וגם סי' נ"ה:

הדבר אשר היה אל ירמיהו
מאת יהוה בימי יהויקים בן יאשיהו
מלך יהודה לאמר: הלוך אל
בית הרכבים ודברת אותם
והבאותם בית יהוה אל אחת
הלשכות והשקית אותם יין: ואקח
את

פירוש רד"ק

קבר מקום קבר שם והדומים להם שהמוקל' מאוחר: הנני קור' לכם דרור · מאחר שאיני אדון לכם
להציל ותהיו הפק' אל החרב ואל הרעב: לזעוה · לזועה כתי' וקרי לזעוה · והענין אחד ענין תנוע'
ותנודה אלא שהאותיות הפוכות כענין כשב וכבש והדומים להם: העגל אשר כרתו לשנים · כן היה
דרך כריתת הברי' וכן ברית אברה' אבינו בין הבתרי': שרי יהוד' ושרי ירושל'· שרי יהוד' הם השרים
אשר מן הערים חוץ לירושלם ואמר אח"כ והסריסים והם שרי בית המלך: העולים מעליכם · כמו
שכתו' בזה הספר לפנו' וחיל פרעה יצא ממצרי' וגו' וישמעו הכשדי' ויעלו מעל ירושלם: כה אמר ה' אם
לא בריתי · כלומ' אם לא בהיה בריתי יומ' ולילה ולא שמתי חקות שמים וארץ להיות חוק עולם אם לא

אֶת־יַאֲזַנְיָה בֶן־יִרְמְיָהוּ בֶּן־חֲבַצִּנְיָה וְאֶת־אֶחָיו וְאֶת־כָּל־בָּנָיו וְאֵת כָּל־בֵּית הָרֵכָבִים׃ וָאָבִא אֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־לִשְׁכַּת בְּנֵי חָנָן בֶּן־יִגְדַּלְיָהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־אֵצֶל לִשְׁכַּת הַשָּׂרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָהוּ בֶן־שַׁלֻּם שֹׁמֵר הַסַּף׃ וָאֶתֵּן לִפְנֵי בְּנֵי בֵית־הָרֵכָבִים גְּבִעִים מְלֵאִים יַיִן וְכֹסוֹת וָאֹמַר אֲלֵיהֶם שְׁתוּ־יָיִן׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא נִשְׁתֶּה־יָּיִן כִּי יוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ צִוָּה עָלֵינוּ לֵאמֹר לֹא תִשְׁתּוּ־יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד־עוֹלָם׃ וּבַיִת לֹא־תִבְנוּ וְזֶרַע לֹא־תִזְרָעוּ וְכֶרֶם לֹא־תִטָּעוּ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי בָּאֳהָלִים תֵּשְׁבוּ כָּל־יְמֵיכֶם לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים רַבִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם גָּרִים שָׁם׃ וַנִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ לְכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן כָּל־יָמֵינוּ אֲנַחְנוּ נָשֵׁינוּ בָּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ׃ וּלְבִלְתִּי בְּנוֹת בָּתִּים לְשִׁבְתֵּנוּ וְכֶרֶם וְשָׂדֶה וָזֶרַע לֹא יִהְיֶה־לָּנוּ׃ וַנֵּשֶׁב בָּאֳהָלִים וַנִּשְׁמַע וַנַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יוֹנָדָב אָבִינוּ׃ וַיְהִי בַּעֲלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־הָאָרֶץ וַנֹּאמֶר בֹּאוּ וְנָבוֹא יְרוּשָׁלַםִ מִפְּנֵי חֵיל הַכַּשְׂדִּים וּמִפְּנֵי חֵיל אֲרָם וַנֵּשֶׁב בִּירוּשָׁלָםִ׃

הפטרת תרומה במלכים א׳ בסימן ה׳

וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת

הבית

פירוש רד״ק

יהיה זה לא יהיה זרע יעקב ודוד שאמאס אבל כל זמן שתהיה קיימת בריתי עם שמי׳ וארץ ועם יומם ולילה תהיה בריתי עם זרע יעקב להיות גוי ועם זרע דוד להיות מושל: ישחק· הוא אחד מן׳ הכתובים בש״ין כינוי ליצחק: (חסלת הפטרת משפטי׳:)

(הפטרת תרומה)

ויהוה נתן חכמה לשלמה וגו׳ ויהי שלום וגו׳. מגיד שרוב חכמת שלמה היתה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו: ויהי שלום· שלום קיים וחזק והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה: ויעל המלך שלמה מס· כמשפט המלוכה כמו שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים: ויהי המס שלשים אלף איש· ובכאן מבארו ומבני ישראל לא נתן שלמ׳ עבד כי הגרי׳ היו החוצבים והסבלי׳. אלא נאמר כי כרית׳ העצי׳ בלבנון לא היתה עבוד׳ קשה כמו חציבת האבנים בהר שא׳ אומנות

לכרות

הבית אבני גזית: ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית: ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית ליהוה: והבית אשר בנה המלך שלמה ליהוה ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו: והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רחב הבית עשר באמה רחבו על פני הבית: ויעש לבית חלוני שקפים אטמים: ויבן על קיר הבית *יציע קרי* יצוע סביב את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב: *היציע קרי* היצוע התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחז בקירות הבית: והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו: פתח הצלע התיכנה אל כתף הבית הימנית ובלולים יעלו על התיכנה ומן התיכנה אל השלשים: ויבן את הבית ויכלהו ויספן את הבית גבים ושדרת בארזים: ויבן את *היציע קרי* היצוע על כל הבית חמש

אמות

פירוש רד"ק

לכרות אותם ומשם היו מביאים בעגלות עד הים: אליפות· כמו שמשיים ואמר חדש יהיו בלבנון וגו׳ שנים חדשי׳ בביתו· כמו ושנים חדשים: על המס· לגבותו: נושא סבל· פיר׳ נושא משא: משרי הנצבים· נוגשים ונצבים על עושי המלאכ׳: הרודים בעם העושים במלאכה· הנוגשי׳ את העם עושי המלאכה: ויסיעו· כתרגומו ועקרו: יקרות· כבידות כי הן טובות ליסוד מן הקלות: אבני גזית· אסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח· ופירושו אבנים גדולו׳ ליסוד הבית ואבני גזית לאשר הבנין מלמעלה: ויפסלו· בהרים: והגבלי׳· אומנים ידועים לפיסול האבנים· במדה הצריכ׳ לקור והו׳ מענין גבול שנותני׳ גבול לאבן בפסלם אותם: בחדש זיו· הוא חדש אייר ונקרא זיו כמו שפירשו רבותינו ז״ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והנצנים: למלך שלמה· מוסב על השנה הרביעית רביעי׳ למלכו׳ שלמה: ויבן הבית· החל לבנותו: והאולם· נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקרא בלשון התלמוד בית שער: ארכו על פני רחב הבית· השטח הגדול במדה יקרא אורך· ובקטן רחב והנה אורך האולם לרחב הבית: על פני הבית· לפני הבית לצד מזרח: שקופים אטומים· רבותינו פירשו שקופי׳ לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים קצרים מבפנים שלא כדרך חלונות אחרות העשויות לאור׳ להראות שאינו צריך לאורה: יציע סביב· הוא הנקר׳ צלע ונקראת ועשה סביב כל הבית סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אלה התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות אלו נקראו ואחרי כן אמר איך בנה אותם עם קירות הבית סביב ואמר כי מגרעות נתן לבית סביב ועליהם היו נתונות קורות התאי׳ כדי שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורי׳ שיעשו בקירו׳ כי לא יכלו לעשות חורים בקיר: והבית בהבנותו: זהו טעם למה שהקדי׳ כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להכנית הקורות כמו שעושים בשאר בניינים של חול כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו: אבן שלמה

מסע

אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת
בַּעֲצֵי אֲרָזִים׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר׃ הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־
אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־
מִצְוֺתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־
דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד
אָבִיךָ׃ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃

הפטרת ואתה תצוה ביחזקאל סימן מ"ג :

אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ
מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃
וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת
הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו
וְכָל־ צורתיו קרי צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־
חֻקֹּתָיו וְכָל־ צורתיו קרי צוּרֹתָו וְכָל־
תורתיו קרי תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם
וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־
צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃
זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר
כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת׃ וְאֵלֶּה
מדות

פירוש רד"ק

מסע כבל׳ כמו שהסיעוה מן ההר על ידי השמי׳ כמות שהיא באה מסס נתונה בחומת הבנין ולא סתתוה בכלי ברזל : פתח הצלע התיכונה · יונתן תירגם תיכונה זו כמו תחתונה : אל כתף הבית הימנית : אינו אומר שהצלע היתה פתוחה לבית אלא אומר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לרוח דרומית של הבית וכן בין התיכונה לעליונה : ובלולים יעלו · לול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב שקורין סק״ אלה אלומ״ קה בלע״ז · ובלשון אשכנז ויכלל״ש שטי״ן : אל השלישים · אל היציע השלישית שהיא העליונה ואומר השלישים בלשון רבים כי רבים היו היציעו׳ סביב כל הבית מחוץ משלש רוחו׳ דרום מער׳ וצפון : ויבן את הבית ויכלהו · תחלה ואח׳ כך ספן אותו כלומר כל קירותיו בנה תחלה ואחר כך הניח הקורות שהוא הספון : גבים : שתי תקרות קרה הבי׳ התחתון הוא הנקרא גבי׳ ולמעלה מאותה תקרה אחרת מארזים ופירוש גבים כמו עשה הכחל גבי׳ שהוא אפירו׳ והקורת ההם היו מגויירות בחתוכים כדמו׳ גבים : ושדרות · פי׳ כי הארזים היו מונחים סדרים סדרים והתקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושלמעלה ממנה של ארזים : ויבן את היציע · כל יציע ויציע : על כל הבית · כמו עם כל הבית כי היציעו׳ לא היו על הבית אלא סביב סביב : ויאחוז את הבית היציע אחז׳ עם הבית בעצי ארזים והם קורות הארזי׳ שהיו סמוכות על קיר הבית : ויהי דבר יי׳ אל שלמה · בעוד שהיה בונה׳ הבית בא לו הנבואה בשם יי׳ ואמר לו זה · והנביא הוא אחיה השלוני :

(השלמת הפטרת תרומה :) (הפטרת תצוה)

אתה בן אדם · הגד את בית ישר׳ את הבית · הבי׳ העתיד שלא יחרב לעולם : ויכלמו מעונותיה׳ · שבעבורם חרב בית זה : ומדדו את תכנית תכני׳ צורת הבית שתרא׳ להם ימדדו ויכינו אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד בבוא הגואל : ואם נכלמו · אם יהיו נכלמים מכל אשר עשו הודע אותם תכונת הבית וצורתו וכתוב לעיניהם והם יראו בנין הבית לעתיד ואם לאו לאו : וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותו · ישמרו אותם בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורות והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתים יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בבית

שני

מדות המזבח באמות אמה אמה
וטפח וחיק האמה ואמה רחב
וגבולה אל שפתה סביב זרת
האחד וזה גב המזבח: ומחיק
הארץ עד העזרה התחתונה
שתים אמות ורחב אמה אחת
ומהעזרה הקטנה עד העזרה
הגדולה ארבע אמות ורחב
האמה: וההראל ארבע אמות
ומהאריאל ק' ומהאראיל ולמעלה
הקרנות ארבע: והאריאל קרי והאראיל
שתים עשרה ארך בשתים עשרה
רחב רבוע אל ארבעת רבעיו:
והעזרה ארבע עשרה ארך
בארבע עשרה רחב אל ארבעת
רבעיה והגבול סביב אותה חצי
האמה והחיק לה אמה סביב
ומעלתהו פנות קדים: ויאמר אלי

בן אדם כה אמר אדני יהוה אלה
חקות המזבח ביום העשותו
להעלות עליו עולה ולזרק עליו
דם: ונתתה אל הכהנים הלוים
אשר הם מזרע צדוק הקרבים אלי
נאם אדני יהוה לשרתני פר בן
בקר לחטאת: ולקחת מדמו
ונתתה על ארבע קרנתיו ואל
ארבע פנות העזרה ואל הגבול
סביב וחטאת אותו וכפרתהו:
ולקחת את הפר החטאת ושרפו
במפקד הבית מחוץ למקדש:
וביום השני תקריב שעיר עזים
תמים לחטאת וחטאו את המזבח
כאשר חטאו בפר: בכלותך
מחטא תקריב פר בן בקר תמים
ואיל מן הצאן תמים: והקרבתם
לפני יהוה והשליכו הכהנים
עליהם

פירוש רד"ק

שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה בניני' יש בבנין זה שלא היה כן בבית שני וע"כ בנין זה עתיד ואמר כאן ועשו אותם ראיה גדולה לתחיית המתי': צורת הבי' מה שלפני' מתומת הר הבית בכלל: ותכונתו · תכונת בניינו בלשכו' ובתאי': ומוצאיו ומובאיו · בשערים הנזכרי': ואת כל חקותיו: מה שראוי להשתמר בבתי' ובשלחנות ובלשכות: וכל תורותיו · חלק העזרות לכהנים ולישראל ולנשים: זאת תורת הבית · זאת הנזכרת למעלה: על ראש ההר · הר הבית והוא ההיכל יהיה בראש ההר: כל גבולו סביב סביב · כל גבול ההר סביב הוא קדש הקדשים כנגד ירושלים כי ירושלים כלה קדש אבל ההר הוא קדש קדשים ובו מקום מקדש מזבח והדביר הוא קדש הקדשי' הנה זאת תורת הבית הנזכרת למעלה בפרט ובפסוק זה בכלל: באמות אמה אמה וטופח: באמ' בת ששה טפחים אמה וטופח באמ' בת חמשה: וחיק האמה · זה היסוד ואמ' רוחב זה הסובב: וגבולה אל שפתה סביו זרת האחד · אלו הקרנו': וזה גב המזבח · ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב שהוא מקום המערכה שהיה גבוה מעל המזבח אמה לפיכ' קראו גב: וההראל · הוא גבוה גג המזב' מן הסובב ולמעלה: ומהאריאל · אמרו רבותינו ז"ל כי נקרא המזב' אריאל לפי שהאש הקדושה היורדת מן השמי' היתה רבוצה בו כארי: אל ארבעת רבעיו · שמאמצעיתו הוא מודד שתים עשרה לכל רוח הרי כ"ד על כ"ד: הגבול תרגם יונתן נגדפ': ומעלותהו פנות קדים · המעלות שהיו עולים בהם למזבח היו פונים לצד מזרח: ביום העשותו · ביום שתשלם מלאכתו: אשר הם מזרע צדוק · לפי שהיה כ"ג

שמש

עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה
לַיהוָה׃ שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה
שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר
וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ׃
שִׁבְעַת יָמִים יכפרו קרי וְכִפְּרוּ אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ ידיו קרי
יָדוֹ׃ וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם
הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־
שַׁלְמֵיכֶם וְרָצָאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃

הפטרת כי תשא כמנהג האשכנזים במלכים א' סי' י"ח :

וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר יְהוָה הָיָה
אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל־
אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה׃ וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ לְהֵרָאוֹת
אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן׃
וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר
עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת־
יְהוָה מְאֹד׃ וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל
אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה
נְבִאִים וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ
בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם׃ וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־
כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי
נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה סוּס וָפֶרֶד וְלוֹא
נַכְרִית מהבהמה קרי מִן־בְּהֵמָה׃ וַיְחַלְּקוּ
לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־בָּהּ אַחְאָב
הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ וְעֹבַדְיָהוּ
הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אֶחָד לְבַדּוֹ׃ וַיְהִי
עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ
לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו
וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ׃
וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה
אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר מֶה חָטָאתִי כִּי־
אַתָּה נֹתֵן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד אַחְאָב
לַהֲמִיתֵנִי׃ חַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־
יֶשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח
אֲדֹנִי שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ וְאָמְרוּ אָיִן
וְהִשְׁבִּיעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי
כִּי לֹא יִמְצָאֶכָּה׃ וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר
לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃
וְהָיָה אֲנִי אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה
יִשָּׂאֲךָ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי
לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ וַהֲרָגָנִי
וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי׃
הלא

פירוש רד"ק

שמש ראשון במקדש בימי שלמה נקרא על שמו : וחטאת אותו וכפרתהו · כתרגומו ותדכי יתיה ותכפר עלוהי : במפקד הבית · מקום שהבית כלה כמו לא נפקד ממנו איש : וכפרו · וכפרו כתיב ויקרי יכפרו : ומלאו ידו · הכהני למזבח ופירושו כתרגומו ויקרבון קרבניהון : ויכלו את הימים · הכהנים יכלו שבעת ימים על זה הסדר : ורצאתי · לשון רצון :

(חסלת הפטרת תצוה) (הפטרת כי תשא)

ויהי בשנה השלישי' · לעצירת הגשמים : ואתנה מטר על פני האדמה · כי מפני רעב שבו רבים בתשוב' ושעיבו דרכיה' יראו את ה' מאד · ועתה אומר היאך היה ירא את יי' מאד כי שם נפשו

הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה
וָאַחְבִּא מִנְּבִיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ
חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה
וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם׃ וְעַתָּה
אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה
אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי
יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי
הַיּוֹם אֵרָאֶה אֵלָיו׃ וַיֵּלֶךְ עֹבַדְיָהוּ
לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב
לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ׃ וַיְהִי כִּרְאוֹת
אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אַחְאָב
אֵלָיו הַאַתָּה זֶה עֹכֵר יִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי
אִם־אַתָּה וּבֵית אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃
וְעַתָּה שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־
יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֹכְלֵי
שֻׁלְחַן אִיזָבֶל׃

הפטרת כיתשא כמנהג הספרדים והאיטליאני מלכים א׳ סימן י״ח׃

וַיִּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר
הַכַּרְמֶל׃ וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־
הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים
עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים
לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו
וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר׃ וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא
לַיהוָה לְבַדִּי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ׃ וְיִתְּנוּ־לָנוּ
שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר
הָאֶחָד וִינַתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ עַל־הָעֵצִים
וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה׀ אֶת־
הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ
לֹא אָשִׂים׃ וּקְרָאתֶם בְּשֵׁם
אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה
וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא
האלהים

פירוש רד״ק

בכחו להציל נביאי יי׳ ולהחיותם׃ לחם ומים. כי המים היו יקרי׳ בשני הרעב׃ הגד. עשה להציל
הבהמות׃ ולא נכרית מן בהמה. לא תכר׳ כל ב׳ מתנו ממנו׃ להמיתני. כמו שמפרש ואומר׃ אם
יש גוי וממלכה. סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה. או השוחרים הבאי׳ מכל גוי
וממלכה לא׳ י היה משביע אותם אם ראו אותו בארצם׃ ורוח ה׳ ישאך. היו חושבים כשלא היו
מוצאים אותו כי רוח יי׳ נשאו על אחד ההרי׳׃ ועבדך ירא את ה׳. לפיכך יש לך לחמול עלי שלא
תביאני לידי מיתה׃

(הפטרת כי תשא)

וישלח ויקבוץ את הנביאים. ולא אמר את כל ישראל כי ישראל נקבצו מעצמם ברצון כששמעו
כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים נקבצו בהכרח אחאב׃ פסחים.
פסח בשתי רגליו פעם יטה על רגל אחד ופעם על השני כן היו ישראל נוטים על שתי המחשבו׳ פעם
יאמינו כי יי׳ לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים. ופי׳ סעיפים מחשבות׃ ולא
ענו העם אותו דבר שלא היו יודעים להבחין אבל כששמעו הבחינה ענו ואמרו טוב הדבר׃ אשר
נתן להם בדברי אג׳ שהיה הפר נשמע מהם שלא יקרב לע״א וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך
בשביל

האלהים ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר: ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו: ויקחו את הפר אשר נתן להם ויעשו ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על המזבח אשר עשה: ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ: ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם: ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין קול ואין ענה ואין קשב: ויאמר אליהו לכל העם גשו אלי ויגשו

כל העם אליו וירפא את מזבח יהוה ההרוס: ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר יהוה אליו לאמר ישראל יהיה שמך: ויבנה את האבנים מזבח בשם יהוה ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח: ויערך את העצים וינתח את הפר וישם על העצים: ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העלה ועל העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו: וילכו המים סביב למזבח וגם את התעלה מלא מים: ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדבריך קרי ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה: ענני יהוה ענני וידעו העם

הזה

פירוש רד"ק

בשביל שיתקדש המקום: ויפסחו · כמו ויפסעו: ויהתל בהם · אמר להם דרך ליצנות קראו בקול גדול: כי שיח לו וכי שיג לו · שמא יש לו דבר עם יועציו או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמה או דרך לו לבית הכסא: אולי ישן הוא ויקץ · שמא ישן הוא ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול: ויתגודדו · לשון שריטה וכך היה במוסיהן: ויתנבאו · דברו דברי התולים ותרגומו אשטטיאו: וירפא · דרך השאלה אמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין: ההרוס אמר כי מזבח היה שם מקדם ושכבה לשם יי': אשר היה דבר יי' אליו ישראל יהיה שמך · למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינ' על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמ' לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידים בניך להקהל כשאר הגוים ולבנות מזבח ולהקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרגה בדבר בב"ר: ויעש תעלה · עשה חפירה סביב למזבח שילכו בה המים ורחב התעלה כשיעור מקום זריעת סאתים: מלאו ארבע' כדים · אמר זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תכבה אף כי תלחך המים וכוה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמר להם שנו ושלשו ושלשה פעמים ארבעה הם י"ב כדי מים כנגד שני עשר אבני' למספר שבטי בני ישראל: ומה שלא צוה לתתם

בפעם

הזה כי אתה יהוה האלהים ואתה הסבת את לבם אחרנית: ותפל אש יהוה ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה: וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא האלהים:

הפטרת ויקהל במלכים א' בסימן ז' כמנהג הספרדים והאיטליאני :

וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר: בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחשת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת לעשות כל מלאכה בנחשת ויבוא אל המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו: ויצר את שני העמודים נחשת שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד וחוט שתים עשרה אמה יסב את העמוד השני: ושתי כתרות עשה לתת על ראשי העמודים מצק נחשת חמש אמות קומת הכתרת האחת וחמש אמות קומת הכתרת השנית: שבכים מעשה שבכה גדלים מעשה שרשרות לכתרת אשר על ראש העמודים שבעה לכתרת האחת ושבעה לכתרת השנית: ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת לכסות את הכתרת אשר על

פירוש רד"ק

בפעם אחת שני עשר כדים אלא בג' פעמי' כנגד האבות שהם שלשה שהתפלל לאל ואמר אלהי אברהם יצחק וישראל: וימלאו· בדרש שאלישע יצק מים ע"י אליהו ונעשה נס' כם ונעשו עשר' אצבעותיו כמעינו' ונתמלאת התעל' מים שנ' וימלאו הכ"ד אשר יצק מים ע"י אליהו: ובדברך עשיתי· שהקרבתי בבמה בשעת איסו' הבמו': ענני ה' ענני· ענני באש ענני במטר כך ת"י· ורז"ל אמרו ענני באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפי' הם. ועו' בדרש ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי: וידעו העם הזה כי אתה יי'· וכאשר תשלחני לבשר לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם· נתת להם מקום לסור מאחריך בידך היה להכין לבבם אליך: לחכה· יבשה אותה עד שלא נשאר בתעלה שום לחות: יי' הוא האלהי'· הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו יי' הוא האלהים :

(חסלת הפטרת כי תשא :)

(הפטרת ויקהל כמנהג הספרדים·)

וישלח ואביו איש צרי· שהיה גר בצור: חרש נחשת: הוא או אביו היה ג"כ חרש נחשת· חרש אומן· ורז"ל סמכו מזה כי חייב אדם להתעסק באומנו' אביו לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם הוא היה אומן ובנו למד אומנתו: ויצר· אמר ויצר לפי שצורתם עשה בקרקע שהתיכם בו: את שני העמודים· שהעמיד באולם יכין ובועז: ושתי כותרות· פי' עטרות: מוצק נחשת· הכותרות היו בנחשת מותך: שבכי' מעשה שבכה· השבכו' שהיו להן דומות כמין כיפה שקורין קופי"ה מעשה שבכה מוקפות היו צורות של לולבי דקל· וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: וכן עשה לכותרת השנית· שני טורים רמונים על השבכה לגודל הכותרות לכסותה כמו שעשה באחרות: מעשה שושן באולם· על הכותרות שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה והיו ארבע אמות מצויירות במין פרחי שושנים: מלעומת הבטן

על־ראש הרמנים וכן עשה
לכתרת השנית׃ וכתרת אשר
על־ראש העמודים מעשה שושן
באולם ארבע אמות׃ וכתרת
על־שני העמודים גם־ממעל
מלעמת הבטן אשר לעבר (שבכה קרי)
שבכה והרמונים מאתים טרים
סביב על הכתרת השנית׃ ויקם
את־העמדים לאלם ההיכל ויקם
את־העמוד הימני ויקרא את־שמו
יכין ויקם את־העמוד השמאלי
ויקרא את־שמו בעז׃ ועל ראש
העמודים מעשה שושן ותתם
מלאכת העמודים׃ ויעש את־
הים מוצק עשר באמה משפתו עד־
שפתו עגל סביב וחמש באמה
קומתו (וקו קרי) וקוה שלשים באמה
יסב אתו סביב׃ ופקעים מתחת
לשפתו סביב סבבים אתו עשר
באמה מקפים את־הים סביב שני
טורים הפקעים יצקים ביצקתו׃
עמד על־שני עשר בקר שלשה
פנים צפונה ושלשה פנים ימה
ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים
מזרחה והים עליהם מלמעלה
וכל־אחריהם ביתה׃ ועביו טפח
ושפתו כמעשה שפת־כוס פרח
שושן אלפים בת יכיל׃

הפטרת ויקהל במלכים א׳ בסימן ז׳ כמנהג האשכנזים והיא
הפטרת פקודי כמנהג הספרדים וכמנהג
האיטליאני׃

ויעש חירום את־הכירות ואת־
היעים

פירוש רד״ק

כנגד המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות אחרות: מאתים טורים סביב על הכותרת השנית· והוא הדין לראשונ׳ כי ארבע מאות רמונים היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה· ומה שאמר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמוני׳ היו מאתים לשבכה האחת והיו שני טורי׳ סביב בכל טור מאה: לאולם ההיכל· כמו באולם וכמוהו כי איש הרגתי לפצעי בפצעי ואחרי׳ וזולתו: יכין· מה שקרא שם לעמודי׳ לסימ׳ טוב לפי שהיו בכניסת הבי׳ קרא להם שמות לסימן טוב לאחד יכין לשון הכנ׳ שיכון הבי׳ לעול׳ כמו שאמ׳ כירח יכון עול׳ ובועז לשון עוז והיא מלה מורכב׳ בו עז כלו׳ שיתן הא׳ בו עז וקיו׳ כמו שנ׳ יי׳ עוז לעמו יתן: ויעש את הים מוצק· כלו׳ מוצק בצורתו כמו שהיתה כן התיכו בדפוס בקרקע אלא שהקיפו בקורנס כמו שעשו הכלים: עשר באמה· שהיה רחבו עשר אמו׳ והקיפו שלשים אמה יסוב אותו וכל שיש בהקיפו שלשה טפחי׳ יש בו רוח׳ טפח: וחמש באמה קומתו· עומקו ובדברי הימים הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים לטבול בתוכו: ופקעים· תרג׳ יונתן וצורת ביעין ובדברי הימים ודמות בקרי׳ אב כן בופס היה עגול כדמו׳ בצי׳ ופניהם היה דמות פני בקרים· יצוקים ביצוקתו· הבקרים היו יצוקים ביציקת הים כאחד לא שחוברו אחר כך: עומד על שני עשר בקר· ג׳ הים עומד עליהם: וכל אחוריהם ביתה· אל תחת הים היו אחוריהם של בקרים פונים שנים שבצפון לקראת שבדרו׳ ושל מזרח כנג׳ של מערב: ועוביו טפח· שוליו ודופנותיו אלא שעל פיו היו דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת כוס שפותי׳ בו ומצוייר פרח ושושן: אלפי׳ בת· ששת אלפי׳ סאים שהב׳ בת שלש סאין:

(השלמת הפטרת ויקהל כמנהג ספרדים·) (הפטרת ויקהל כמנהג האשכנזים)

ויעש חירום· סירות של נחשת לדשן את המזב׳: יעים· מגרפות של נחשת לחתות בהן דשן לתת בתוך הסירות: ואת כל הכלים האהל· כן כתיב וקרי האלה: והקרי מבואר· והכתוב

היעים ואת המזרקות ויכל חירם לעשות את כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה: עמדים שנים וגלת הכתרת אשר על ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות את שתי גלות הכתרת אשר על ראש העמודים: ואת הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמנים לשבכה האחת לכסות את שתי גלת הכתרת אשר על פני העמודים: ואת המכנות עשר ואת הכירת עשרה על המכנות: ואת הים האחד ואת הבקר שנים עשר תחת הים: ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות ואת כל הכלים האלה האהל אשר עשה חירם למלך שלמה בית יהוה נחשת ממרט: בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין סכות ובין צרתן: וינח שלמה את כל הכלים מרב מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת: ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יהוה את מזבח הזהב ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב: ואת המנרות חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת והמלקחים זהב: והספות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור והפתות לדלתות הבית הפנימי לקדש הקדשים לדלתי הבית להיכל זהב:

הפטרת פקודי במלכים א' סימן ז' כמנהג האשכנזים:

ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יהוה

ותשלם

פירוש רד"ק

רוצה לומר כענין אותם הכלים שהיו באהל מועד כן עשה חירם למלך שלמה בבית המקדש וכן ת"י נחשת ממורט · זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג: בככר הירדן · כתרגומו במישרי ירדנא: במעבה האדמה · תרגומו בעובי גרגישתא והגרגישתא היא העפר הטוב אשר ממנו יעשו הכורי' לצקת בהם ובככר הירדן היה שם מקום לצקת בו: וינח שלמה · הניח משקלם: מרב מאד מאד · לא נחקר משקלם: ואת השלחן · שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים: חמש מימין וחמש משמאל · אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמ' משמאל הפתח אם כן מניחו מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה אלא של משה באמצע חמש מימינה וחמש משמאלה: והפרח · של מנורה: והנרו' · בזיכין שנותנים בהן השמן והפתילות: והמלקחים · שמרימין בהן את הפתילה מתוך השמן: והספות · כלי של מיני זמר וכן מזמרו': והמזרקות · לקבל דם: והכפות · לבזיכי לבונה: מחתות · לחתות בהן תרומת הדשן וגחלים: והפותות מפתחות שמעתי שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית · שהוא קדש קדשים לדלתות הבית שהוא להיכל כל פותותיהן היו זהב:

(השלמת הפטרת ויקהל)

ותשלם את קדשי דוד אביו: מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו: ובדרש שלא נתן שלמה מקדשי דוד אביו דבר במלאכת בה"מ י"א לפי שידע שלמה שסופו ליחרב שלא יהי'

א מרים

ויבא שלמה את־קדשי דוד אביו את־הכסף ואת־הזהב ואת־הכלים נתן באצרות בית יהוה׃

עד כאן הפטרת אלה פקודי במלכים א׳ בסימן ח׳ כמנהג הספרדים׃

אז יקהל שלמה את־זקני ישראל ואת־כל־ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל־המלך שלמה ירושלם להעלות את־ארון ברית־יהוה מעיר דוד היא ציון׃ ויקהלו אל־המלך שלמה כל־איש ישראל בירח האתנים בחג הוא החדש השביעי׃ ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את־הארון׃ ויעלו את־ארון יהוה ואת־אהל מועד ואת־כל־כלי הקדש אשר באהל ויעלו אתם הכהנים והלוים׃ והמלך שלמה וכל־עדת ישראל הנועדים עליו אתו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא־יספרו ולא ימנו מרב׃ ויביאו הכהנים את־ארון ברית־יהוה אל־מקומו אל־דביר הבית אל־קדש הקדשים אל־תחת כנפי הכרובים׃ כי הכרובים פרשים כנפים אל־מקום הארון ויסכו הכרבים על־הארון ועל־בדיו מלמעלה׃ ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן־הקדש על־פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה׃ אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הנח שם משה בחרב אשר כרת יהוה עם־בני ישראל בצאתם מארץ מצרים׃ ויהי בצאת הכהנים מן־הקדש והענן מלא את־בית יהוה׃ ולא־יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן כי־מלא כבוד־יהוה את־בית יהוה׃ אז אמר שלמה יהוה אמר

לשכן

פירוש רד״ק

אומרי׳ אומות העולם מפני שהיה בנין הבי׳ מחמס ומגזלות שגזל דוד לפיכ׳ חרב׃ וי״א כך אמ׳ שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות האלה להחיות בהם עניי ישראל׳ יהיו שמורין לעת הצורך׃ מעיר דוד. שנתנו שם דוד כשהביאו מבי׳ עובד אדום׃ בירח האיתנים. שבו אוספים הפירות והתבואות ואיתני׳ לשון חוזק שהתבואו׳ והפירו׳ חיי האדם ומרבותינו ז״ל שאמרו חדש שנולדו בו אבו׳ שהם איתנו של עולם׃ ומהם שאמרו שהוא חזק המצות שיש בזה החדש חגים ומצות׃ אשר באהל. אשר נטה דוד לארון׃ כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדי׳ על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון׃ ויאריכו הבדים. האריכו אותם לחוץ כלומר שמשכו אות׳ כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחלה היו הבדים נתונים בארון בשוה שהיו עודפים אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשי׳ היו נושאין אותו לכל צד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עוד עתיד לנשוא בכתף האריכו הבדים ומשכום כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהי׳ נכנס שם כהן גדול ביום הכפורים להקטיר בין הבדי׳ ולא יהיה פונה הנה והנה ולפיכך האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצה

לפני

לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל : בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית
זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים :
וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־
קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
עֹמֵד : וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד
אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר : מִן־הַיּוֹם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת
שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל : וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד
אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי

יִשְׂרָאֵל : וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד
אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת
בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־
לְבָבֶךָ : רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת
כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־
יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי : וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד
אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל : וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם
לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר
כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם :

עם

פירוש רדק

לפני הדביר : ויהיו שם עד היום הזה: שלא הסירו אותם עוד מהארון : אשר כרת יי': כמו שת"י די עילויהון כתיבין עשרה פתגמי קיימא דגזר יי' עם בני ישראל : בצאת הכהני': שהכניסו שם הארון בצאתם מן הקדש נראה כבוד יי' בענן : אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבא ולשכון בו מתוך ענן וערפל : והיכן אמר · כי בענן אראה וגו': לשבתך עולמים · כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים · ומשנבחר לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר : ויברך · ואחר שברכם נתן הודאה לאל ואמר ברוך וגומר אשר דבר בפיו: כלומר מה שדבר בפיו אל דוד אבי שיתן לו בן שיבנה בית כן קיים : ובידו מלא : קיים את דברו בידו הטובה: ואבחר בדוד : למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לו לומר ואבח' בירושלם · אלא פירוש כי לא הודעתי בחירתי בירושלם עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה באש מן השמים :

חסלת הפטרת פקודי :